Yüce Yaratıcı, her ân kâinata müdahale etmektedir: “Göklerde ve yerde kim varsa hepsi O'ndan ister. O; her gün bir şe'n üzeredir.”[1] Evet, O her gün bir şe'n (iş, tasarruf, yaratma, tecelli) üzeredir ve O'nun kainat ve hayat üzerindeki müdahalesi sürekli ve kesintisizdir: “Allah'tan başka hiçbir ilâh yoktur. O daima diridir (hayydır), bütün varlığın idaresini yürütendir (kayyum). O'nu ne gaflet basar, ne de uyku. Göklerde ve yerde ne varsa hepsi O'nundur...” [2]

“Gökleri ve yeri yaratan Allah, içinde yaşatmakta olduğu yaratıklarını “başıboş bırakmış” değildir”[3]. Zira o, “göklerin, yerin ve ikisi arasında bulunanların Rabbidir.” [4]O bütün mah-iükâtın “Rabbi”, yani terbiye edicisidir. Rabb Teâlâ, başıboş, rehbersiz, pusulasız, kendi haline bırakmadığı insana “iki yol/iki amaç tanıtmış”[5] ve onu “(dosdoğru) yoluna” hidayet etmiş, yönlendirmiştir; ama bu ikisinden birini tercihte onu serbest bırakmıştır.[6]

Gerçek şu ki, insan türünün bizatihi varlığında mündemiç bulunan çeşitli zaaflar ve kıyamete kadar insanı azdırıp saptırmakla görevli olan şeytan faktörü, insanoğlunun sürekli olarak ikaz edilip uyarılmasını, istikametinin düzeltilmesini gerekli kılmaktadır. İnsan, kulluğunu ve insanlığını unutmaya başladığı zaman hatirlatılmaya, şeytanın adımları ardında yürür hale geldiği zaman ikaz edilmeye, fitne ve fesad yaygınlaştığı zaman uyarılmaya muhtaçtır. Küfrün/nankörlüğün, şirkin, zulmün, cehaletin, fahşâ ve münkerin doruk noktasına çıktığı ve insanlığın büyük felâketlerin eşiğine geldiği anlar, genellikle Vahy-i ilâhînin hayata müdahale demleridir. Vahyi hakikatleri insanlara açıkça duyurmak ve vahyf ilkeleri kendi hayatlarında birer örneklik olarak sunmak üzere de Hâlık-ı Zü'l-celâl, onlara kendi içlerinden, kendileri gibi beşer olan peygamberler göndermiştir. Bu, ilahî iradenin insanoğlunun hayatına vahiyle müdahalede bulunmasıdır. Bu müdahaleyi işitip anlayarak ve hayatlarını ona göre tanzim ederek “gerçek kurtuluşa ermek de, ona sırt çevirip bu dünyada ve öbür dünyada “ziyana uğramak” da [7] insanoğlunun öz-gür iradesiyle ulaşabileceği sonuçlardır.

İnsan hayatına müdahalede bulunan son ve mütekamil Vahy-i ilâhî ise Kur'ân'dır. Ve “Şüphe yok ki, bu Kur'ân, en doğru yola iletir ve salih amellerde bulunan mü’minlere, onlar için gerçekten büyük bir ecir olduğunu müjde verir.” [8]

Evet, Kur'ân insan ve toplum hayatına a'dan z'ye müdahale eden Kitâb-ı İlâhîdir ve bu müdahale kıyamete kadar da sürecektir. İnsanın Rabbi ile insanın kendisi ile, insanın insanla ve toplumla, insanın eşya ile ilişkisini belirleyen temel ahlakî kriterleri, ilkeleri vaz'eden; yapılması ve yapılmaması gerekenleri tespit eden Furkan'dır O.

O, merhum Aliya İzzetbegoviç'in tanımlamasıyla “hayatm kitabıdır.”

Onu tanıyan okumalı; okuyan anlamaya çalışmalı, anlamak için “dili”ni kavramah; anlayan düşünüp aklederek yorumlamalı; akleden sorumluluklarının bilincine

ermeli; sorumluluklarının farkına varan da ona, onun şaşmaz ilkelerine sarılmalı ve yaşamalıdır.

Kur'ân'ı bize tebliğ eden Allah Rasûlü(s) "yaşayan Kur'ân'dı. O başta olmak üzere, örnek Kur'ân neslinin hayatını şekillendiren ana ilkeler Vahy-i ilahîden ibaretti. Bu değişim sonucunda örnek bir "insan tipi", Örnek bir "toplum modeli" ve a'dan z'ye (ahlâktan kültüre, ekonomiden siyasete...) örnek bir "hayat tarzı" ortaya çıktı.

Ve Kur'ân "tarihte" kalmış bir kitab değildir. O, İslâm toplumunun doğuşundan bugüne kadar Müslümanların hayatına yön verdiği gibi, bugün ve yarın da yön vermeyi, müdahale etmeyi sürdürecektir. Kur'ân, yarısından fazlasını teşkil eden kıssalarda bile, "geçmiş"ten söz ederken "bugünümüze" ve "geleceğimize" müdahalede bulunur.

Hiç kuşku yok ki, Kur'ân'ın hayata müdahalesi insan aracılığıyla olmuştur ve olacaktır. Peygamberlerin vahyi apaçık tebliğ etmek suretiyle tarihe/hayata yaptıkları müdahale; bugün de nebevî geleneğin takipçileri tarafından sürdürülmek durumundadır. Bu müdahale, merhum Mehmet Akif'in mısralaştırdığı ilke çerçevesinde gerçekleşecektin

Doğrudan doğruya Kur'ân'dan alıp ilhamı;

Asrın idrâkine söyletmeliyiz İslâm'ı.

Kur'ân'ın mesajını "asrın idrakine" haykırmayı kendisine gaye edinen Umrân dergisi, on yılı aşkın bir süredir fasılasız sürdürdüğü yayın hayatında bu temel ilke doğrultusunda pek çok yetkin yazarın makale, inceleme ve araştırmalarına ya da çevirilerine yer verdi. Bu değerli yazıların yıllar öncesinin dergi sayfaları arasında kaybolmaması ve kadrü kıymetlerinin daha iyi bilinmesi için bir kitap formatı içinde derlenip toparlanması gerekliydi. "Kur'ân'ın Hayata Müdahalesi" başlığı altında toplamayı uygun gördüğümüz bu yazılan seçmekte bir hayli zorlandığımızı da bu arada ifade etmeliyiz, şunu rahatlıkla söyleyebiliriz ki; Umran sayfalarında, birkaçı bir araya toplanmak suretiyle "kitab" haline getirilebilecek oldukça fazla sayıda makale, araştırma ve incelemenin yayınlandığını bir kez daha farkettik.

Umarız ki, bu derleme; Müslümanların Kur'ân'ı gereği gibi anlayıp anlatmalarına ve yaşayıp yaşatmalarına vesile olur. Umran[9]

KUR'AN VE BİZ

Her Şeye Kur'ân'dan Bakabilmek

Kur'âni bakış, bir genel kurallar sistemi olmaktan çok, her müminin kendi hayatında inşa edeceği bir algılayış biçimi, hayatın her alanına yöneltilmiş bir projeksiyon sistemidir. Söz konusu sistem genel olarak bazı toplumsal algılayış biçimlerini aşmak ve işe Kur'ân açısından bakabilmeyi kapsamaktadır.

Bu açıdan denebilir ki Kur'ânf yaklaşımın edinilmesi iki yönlü bir süreçtir:

1- Kur'ân'la çok sıkı bir ilişki kurmak, sürekli kılınmış bir birikim sağlayarak bir alt yapı oluşturmak.

2- Mevcut sosyal hayatın çeldiricilerini gözden geçirip eleyebilmek. Hatta bu temei espriye bağlı olarak, şartlara göre ortaya konulmuş hiçbir anlayış ve yorumu mutlaklaştırmama, ulaştığı sonuçlan Kur'ân'la kesiştirip yeniden inşa edebilmek.

Şimdi bu iki noktayı kİsaca açıklamaya çalışalım. [10]

Toplumsal Yönlendiriciler Ve İslâm'ın Projeksiyon Sistemi

Toplumsal şartların, bir din olarak İslâm ile her alanda olduğu gibi elbette yakın bir ilişkisi vardır. Bir projeksiyon sistemi olarak İslâm her şeye yansır ve İslâm açısından anlamlandırılarak hayata katılır. Bir başka deyişle yargılaştırılıp normlaştırılır, kurumlaştırılır ve nihayet eyleme dökülür. Tüm bu aşamalarda oluşum, saf İslâm'dan farklı bir anlam kazanır, onunla özdeş olmayan bir şey ortaya çıkar. Tabii olarak toplumlara, şartlara ve duruma has İslâmi anlayışlar belirir. Bu durum kaçınılmaz olduğu kadar insanın doğasının gereği bir şeydir.

Burada problem tarihsel/ kültürel süreç içerisinde kalıcı bazı paradigmaların oluşması, özellikle İslâm gibi bir yüksek değer sisteminin doğasına uygun bir anlayışın önüne geçmiş olmasıdır, ingiliz ünlü düşünürü Bacon bu konuyu idoller (putlar) kavramıyla açıklar. Filozofa göre sağlıklı düşünmemizin önünde yanıltıcı putlar vardır ve bunlar bizim gerçeği kavramamızın önünde engeller oluştururlar. Çarşı, tiyatro idolieri gibi adlarla nitelendirdiği bu putlar; bir insan olmanın gereği olarak antropomorfik(insanbenzerci) yaklaşımlardan, atasözü ve deyimlere, otorite-lere ait olduğu kabul edilen ve öylece benimsenen yargılara kadar bir yığın çeldirici olarak karşımıza çıkar.

Bu açıklamalardan hareketle denebilir ki gerçekten özellikle günümüzde putlar belli yerlerde, meydan ve tapınaklarda değil, insanların zihinlerinde mevzilenmişlerdir. İçselleştirilip onaylanmaları kolay olduğu için de yıkılmaları bir hayli zor olmaktadır.

Güncel hayattaki çeldiriciler konusunda geçen sayıdaki yazımızda bazı bilgiler vermiş; sosyal engeller, alternatifliler, kavramlaştırma ve tanımlama, kelime sığlığı, çeviride indirgemecilik gibi noktalar üzerinde kİsaca durmuştuk. Bu yazıda söz konusu noktayı toplumsal çeldiriciler bağlamında somut birkaç örnekle açmak yerinde olacaktır.

Dini ve din dışı değerleri gençlerin nasıl algıladığına ilişkin bir araştırmamızda, bunların toplumdaki belli eksenler çerçevesinde benimsendiğini görmüş bulunuyoruz. Meselâ geleneksel değer kategorisinde yan yana koyduğumuz "ahlâklı olmak" ve "dindar olmak" değerlerinden birincisi (yani ahlâklı olmak), benimseniş düzeyi itibariyle ilk sıralarda yer alırken, ikincisi (yani dindar olmak), "maneviyata önem vermek" gibi içeriği çok fazla belli olmayan bir değerden de daha geri planda yer alıyordu..

Bize göre bunun sebebi, sekülerleşme sürecinde dinden boşalan (daha doğrusu boşaltılmaya çalışılan) alanın daha rizikosuz bir biçimde ahldk tarafından doldurulmuş olmasıdır. Gerçekten de güncel kullanımında "dindarlık", "dinci" gibi kavramlarla erozyona uğratılmış, farkında olarak veya olmayarak din ile olan bağlantı ahlâk ile karşılanmak istenmiştir. "Elhamdülillah Müslüman'ım ama İslamcı değilim" ifadesindeki İslâmi duyarlılığın atlanması, sadece bir "cı" meslek ekinin kullanımındaki soğukluk ile ilgili değildir. Mevcut sosyal/politik ortamdaki İslâmi bilincin (adının irticacıya çıkması gibi) rizikolara da bağlıdır.

Şartların belirleyiciliği durumunu, salt İslâmi değerler konusunda daha yakından görürüz. Sözü edilen araştırmada "kurumsal" olarak nitelendirdiğimiz 30 İslâmi değer içerisinde Razaman orucu, mahremiyet ve tesettür (örtünme), benimsenme düzeyi çok yüksek değerler iken; İslâm'ın şartlarından bir diğeri olan ve Kur'ân'da oruçtan daha çok vurgulanan beş vakit Namaz, önemsenmede son sıralarda yer almaktadır.

Bunun görünen sebebi; tesettür, mübarek geceler, şehitiik gibi değerlerin ayrıca ritüel değerler olmalarıdır. Burada ritüel, bir şeyin İslâm'ın kendine özgülük üstüne kurulmasından çok, bir toplumsal düzen ilkesi olmasıdır. Görünen ve yürüyen bir düzene göre İslâmi değerler yeniden inşa edilip algılanmaktadırlar. Meselâ buna göre tesettür İslâmi topluluk kimliğinin en bariz özelliğidir ve elbette Kur'ân açısından da önemlidir. Ancak önemseniş düzeyi toplum tarafından yeniden belirlenmiştir. Bu durumu diğer değerlerde daha açık görürüz.

Bu çerçevede (mesela) şehitlik ve gaziliğe önem verilmekte ama İslâm'da bunların yegane dayanağı olan ve İslâmi varlığın sürekliliğini sağlayan; fikri-fiili çok yönlü bir mücadeleyi amaçlayan Cihat en sonlarda gelmektedir. Gerçekten de Cihat sırf toplumsal değil, İslâmi düzenle ilgili bir değerdir, şöyle ya da böyle hemen herkesin ulus-devlet mantığına göre şekillenmiş bilinç dünyasında cihat (tabi bu arada maruf ve munker kurumları) yer almamaktadır. Üstelik bu algılayış, yalnızca içinde yaşadığımız sosyal politik ortamın rizikosundan doğmuyor, deyim ye-

rindeyse müminin gündeminde bulunmuyor. Yoksa bu ortamda mümin, hiç olmazsa fikrî-imanî bir cihatla görevliyim diye düşünebilirdi.

Burada yanlış anlaşılmaması için bir şeyin özellikle açıklanması gerekiyor. Şüphesiz oruç, tesettür gibi öncelenen İslâmi değerler Kur'ân açısından önemsiz değildirler. Burada dikkat çekilen şey önemseme projeksiyonunun Kur'ân değil, toplum olduğu; bunun ise yerine göre ciddi farklılıklar getirdiğidir. Bu kurumsal değerlerde gördüğümüz İslâmi özsel ve ritüei toplumsal ayrışma ekseninin bir benzerini İslâmi-eylemsel olarak adlandırdığımız değerler grubunda da görürüz. Gerçekten de burada sözünde durma (ahd), adaletli olma (adl), namuslu olma (iffet) gibi değerlerin benimseniş düzeylerinin yüksekliğine karşılık; takva, zü'hd, tezkiye ve zikir gibi dinî/İslâmî açıdan Kur'ân'da ısrarla altı çizilen değerler son sıralarda yer almaktadırlar. Bu durumda belli toplumsal, konjonktürel şartlarla açıklanabilir. Etkisinde kaldığımız modern kültürün içkin, dışa açık ve görünürcü yapısına bağlı olarak, başkalarıyla ilişkiye yönelik adaletli olmak, dürüst olmak gibi değerlerin aitı çizilmekte, dışarıya bir yansıması olsa bile, daha çok bir (iç) arınmayı amaçlayan değerler geri planda bulunmaktadır.

Bu örneklerden de anlaşılacağı üzere İslâm'ı anlama, belli toplumsal eğilimlerin etkisinde gerçekleşmekte, algılayışlarımız:

Eylem-söylem,

Din-ahlâk,

Özsel-ritüel,

Kendine dönük veya başkasına yönelik algılama gibi belli eksenlerde sıralanmakta ve hatta bunlardan birinciler Önem ve öncelik kazanmış bulunmaktadır.

Unutulmamalıdır ki bu toplumsal idoller (çeldirici putlar), filozof E. Husserl'in deyimiyle, toplumsallığı “kerre içine almak” yoluyla kısmen aşılabilir. Ama İslâmi doğru yalnızca yanlıştın kurtulma ile elde edilebilecek bir şey degiidir. Doğruya ayrıca ulaşmak gerekir ki bu Kur'âni bir yaklaşımla mümkündür. [11]

Kur'ânî Bakış Ya da Her İşe Kur'ân'dan Bakabilmek

Kur'âni bakışın, İslâm dili veya projeksiyon sistemi inşa etmenin, özellikle içkin, seküler, zihni/kurgusal bir kültürün etkin ve egemen olduğu bir dünyada öneminin altını çizmeliyiz. Kur'ân'ın şüphesiz kendine has bir dili, bir mantığı vardır. Yukarıda söz konusu edilen çeldiriciler mümkün olduğunca aşılarak anlaşılmaya çalışılmalıdır.

Bir kere Kuran, modern paradigmada olduğu gibi nasıl daha müreffeh bir hayatın yaşanabileceği temel esprisine dayanmaz. İnsanın bir yaratılış sebebi vardır ve buna uygun bir hayatın gereğini gösterir. Buna göre insan bu hayatın içindedir ve bu fiziksel hayatın gereklerini esasen kendisi bulabilecek donanımla getirilmiştir. Onun için problem, bu hayatın başından sonuna, insanın varoluş sebebine uygun olarak tanzimidir. İnsanın gelişi güzel yaşamak için varolmadığına, düzenleyici ilkelerin vahiy edildiğine iman bu tanzimin ilk ilkesidir. Bu kabul edilmeden söz konusu tanzim gerçekleşemez; bundan dolayıdır ki “kendisinden şüphe bulunmayan Kur'ân” kendisine inananlar için “yol gösterici” dir.

Bu hayat düzeninin ekseninde Allah vardır, sorumluluk, ona karşı olduğu gibi düzenin ilkelerini koyan, doğru yolun ölçeği odur. Bu çizgiye teslim olan (insan-Müslüman) buna uyma durumundadır. Yani yapılacak şey Kur'ân'ın dilini öğrenmek, ona kulak vermektir, çünkü İslâm dili Kur'ân dilidir.

Kur'ani dil, onunla sıkça ilgilenmekten ve onu özümsemekten doğan, deyim yerindeyse yeni bir mantık kazanımıdır. Kur'ân, hayatın her alanına yöneltilmiş bir projeksiyon sistemi verir. İnsan burada her şeyin ne olduğunu ve nasıl yapılacağının lafzı bir cevabını değil, anlamını bulur; Kur'ân tabiri caizse böyle bir anlam haritası verir.

İlk nazil olduğu bilinen Alak Sûresi'nin ilk beş ayeti sonuç olarak bir atık sudan yaratılan insanın, Allah'ın adıyla okuması, kainata bu gözle bakması tavsiyesiyle başlar. Buradaki “okuma” şüphesiz bir metin okuma değil, her şeye Allah merkezli bakmak demektir. Esasen Hz. Peygamber(s.)'in vahiy ile olan ilişkisi, okuma-yazma bağlamında bir okuma değildi.

Merkezdeki bu ilahi varlığın vurgusu Kur'ân'ın başından sonuna kadar devam eder. İnanma ve düşünme gibi ferdi iradeye bağlı olduğu kabul edilen eylemler bile bir biçimde Allah'a dayanın fiziksel dünyanın basit bir yansıması diyebileceğimiz araçsal dünyevi bilgilerin dışındaki özellikle amaçsal bilgileri, kitabı ve hikmeti o verir; insanı hidayete o erdirir.

Yine tertipte ilk olduğu gibi nüzul sırasında da ilk surelerden birisi olan Fatiha'da Allah yalnızca kendine dayanılması ve yine sadece kendine ibadet edilmesi gerektiğini tavsiye eder. Sapıtmaktan ve azmaktan kurtulmanın yolu onun korumasına ve hidayetine sığınmaya bağlıdır. Esasen hidayet, Allah'ın iradesine göre çizilmiş bir yol ise bunun ölçeği de garantisi de ancak o olabilir. Bu (araçsal değil) amaçsal yolun Allah ile kurulan irtibatla süreceği teması Kur'ân'ın başından sonuna hakim olan bir temadır. Bu ihtiyaç, kişisel/ dünyevi mantıkla aşılamayacak bir şeydir, çünkü dünyevi mantık bize araçsal dünyanın gereklerini vermektedir. Burada çoğu kere yapılan yanlışlık araçsalı amaçsalın yerine koymaktır.

Tertipte son sûre olan Nâs, ister insan ister cin gruplarından olsun insana vesvese verenlerin şerrinden Allah'a sığınmayı tavsiye eder. Halbuki dünyevi mantığa göre, içimizden veya dışımızdan verilen her türlü telkini değerlendirecek bir akla sahibiz. Ancak Kur'ânî bakış bize her zaman ve her yerde böyle olmadığını gösterir.

Kur'ânî bakışın, salt bir mantıksal bakış olmadığı, (İslâm'ın bir akıl dini olduğuna ilişkin yargının basit bir genelleme olduğu) unutulmamalıdır. Kaldı ki İslâm'ın mantığı gözetmesi, ona indirgenebilirliği anlamına gelmez, çünkü ahlâki-ameli işlemler genelde mantıksallıkla açıklanamazlar. Dünyevi tutumlar bile çok yönlü ve karmaşık bir mekanizmanın ürünü olarak karşımıza çıkarlar. Bundan dolayıdır ki her hangi bir değer ile bir eylem arasında birebir tekabüliyet yoktur, arada hep bir açıklık bulunur.

Bu açıdan bakıldığında Kur'ânî yaklaşımın yeri çok daha iyi anlaşılmış olur. Mesela son nazil olan Nasr sûresi, Mekke'nin fethinden sonra Arabistan yarımadasındaki müşrik kabilelerin grup grup gelerek Müslüman olmaları üzerine gelir. Artık kendilerine İslâm'ın mesajının ulaştığı herkes Müslüman olmaktadır. Böylesi bir ortamda dünyevi akıl, geçen 22 yıllık çoğu sıkıntılı bir sürecin sonunda bu büyük başarının şenlikler düzenleyip bunun gururunu yaşamayı tavsiye eder. Ama Kur'ânî bakış tam burada müminin durması gerektiği yeri gösterir, şöyle der: “Allah'ın yardımı ve fethi gelip de insanların grup grup Allah'ın dinine girdiklerini gördüğün zaman, Rabbını Allah'ın hamdiyle teşbih et ve istiğfarda bulun. O, tevbeleri yegane kabul edendir.” Yani hangi ortamda olursa olsun mümin, Allah'ı hamdedip ona dayanmak, geçmişteki hatalarının bağışlanması talebinde bulunmak (tevbe etmek), bundan sonra düşebileceği hatalar konusunda Allah'tan yardım dilemek (istiğfarda bulunmak) durumundadır. Bu tema, Kur'ân'ın ilk inmeye başladığı, müminlerin yalnızlık, sıkıntı ve kaygıların had safhada olduğu bir dönemdeki mesajın içeriğiyle aynıdır. [12]

Sonuç

Sonuç olarak denebilir ki günümüzde Müslüman, Kur'ân ile ilgilendikçe Kur'ân kendine açılacaktır, o müminler için hidayet rehberi olduğuna göre, kişi ona inanıp yöneldiği oranda anlaşılacaktır. Bundan dolayı Kur'ân bir pozitif mantık dili değildir. Sade bir anlatımla Kur'ân, inanmayan bir kimseye, meraklarına denk düşen bir iki noktaya takılsa da bir mesaj vermez. Kur'ânî mesajı almak, her hangi bir beşeri konudan, onun seçiciliğinde bakmakla değil, Kur'an'a Kur'ân'dan bakmakla mümkündür. Kur'ân'a has dil ve mantık edinimi onunla çok ilgilenmeye bağlıdır. Sık ilgilenme sürecinde mümin, her şeyde bu bakışın yansımasını bulacaktır.

Mümini-münkiri, hayrı-şerri, hayatın gayesini, aristotal olmayan bir biçimde Kur'ân'a uygun ama kendine özgü bir biçimde yeniden algılayacaktır. Bu açıdan "Kur'ân'dan bakma"nın "Kur'ân'a bakmak" tan daha derunî bir anlam taşıdığı unutulmamalıdır.[13]

Kur'ân'ı Okumak

Rasim Özdenören

İslâm hakkında bazılarının kafasını kurcalayan sorulardan biri de şudur: Nasıl oluyor da, değişen dünya şartları karşısında İslâm'ın temel kuralları değişmeden kalabiliyor? Tarihin, toplumun, ekonominin şartlan değiştiğine göre, onları düzenleyecek hukuk kurallarının da ahenkli bir değişikliğe uğraması gerekmez mi, hatta böyle bir değişiklik kaçınılmaz olmaz mı? Şayet dünya değişiyor da, o dünyaya düzen veren kurallar değişmeden duruyorsa, orada bir sakatlığın, sakametin mevcut bulunduğundan bahsetmemiz gerekmez mi? Dahası, sözü geçen değişikliklere ket vurması beklenen kurallar bir tarafa atılmalı değil mi?

Devam edebiliriz: İslâm'da, Hristiyanlık anlamında bir reform da mümkün olmadığına göre, İslâm'ın hayatın dışına itilmiş olması icab etmez miydi?

Oysa realite, bu sorulardan beklenen cevaplara göre seyretmediği gibi, bu soruları anlamsız kılan bir düzlemde gelişmektedir. İslâm, daima hayatın içinde bulunmuş ve içinde bulunduğu hayatı da kendi anlamıyla (ruhuyla) doldurmuştur. İslâm'ın taşıdığı söz konusu ruhun bir açıklaması olmalıdır. Bu açıklamayı sosyolojinin kurallarına göre getiremeyeceğimiz bellidir, çünkü kaydedilen sorular, aslında bizzat sosyoloji tarafından öne sürülüyor: Toplumsal şartlar değiştikçe, onu yöneten kurallar da kendiliğinden değişme sürecine girer ve bu süreç böylece (değişe değişe) devam eder, deniliyor. Oysa İslâm'ın realitesi bu vakıanın dışına düşmektedir. Acaba niçin?

Öyle sanıyorum ki, yukardaki soruların sağlıklı cevabını bulabilmemiz için, dikkatimizi bu soruların bizi sevkettiği alana değil, fakat başka bir yöne, bizzat İslâm dininin taşıdığı özelliklere yöneltmemiz ve cevabı İslâm'ın kendi özelliklerinde aramamız gerekiyor. Bu özellikler neler olabilir? [14]

İslâm Dininin Değişmezleri

Önce Hristiyanlıkla İslâm arasında pratik hayatta görülen bir farklılığa işaret edilmesi yerinde olur. Az önce İslâm'da Hristiyanî anlamda bir reform telakkisinin sözkonusu olmadığını söyledik. Bunun anlamı şudur: Hristiyanlık değişen şartlar muvacehesinde kendi hükümlerini değiştirmekte beis görmüyor. Din, kendini, yeni şartların icaplarına göre yeniden şekillendiriyor. Nitekim 16. yy'daki reform hareketinin anlamı da bundan başka birşey değildir. Oysa İslâm'da öngörülen tecdit (yenileme) hareketinin mahiyeti farklıdır. İslâmî anlamda yenileme hareketinin amacı, dinin rükünlerinden taviz vermeden, dine bulaşmış olan bid'atları ayıklamak, dini kendi asliyeti üzere arındırmak ve dünyayı (egemen ilim anlayışından egemen kültüre, yaşam biçimlerinden egemen zihniyete kadar dünyaya anlam veren her çeşit hayat tarzını) yeniden yorumlamaktır, İslâm, kendisi değişmeden değişene anlam verebilmektedir. Böylece dünyayı Müslümanlar tarafından sürekli yaşanılabilir tutmaktadır.

İyi de, bunun tılsımı neye borçlu bulunuyor?

İslâm'da genel ve yaygın bir kanaatin tersine, çoğu şey önceden belirlenmemiştir. Yasakların sınırı, herhangi bir demokratik düzende öngörülenden çok daha azdır. Aslolan ibahadır (mübahlık). Devlet düzeni, aile düzeni, teknoloji vb. hususlarda belirleyici olan Müslümanların aktüel ihtiyaçlarıdır. Sözkonusu ihtiyaçların hasıl ettiği (edeceği) hayat tarzı, İslâm'ın ilkeleri çerçevesinde sürdürülür.

1400 küsur yıldan bu yana kurulmuş bulunan İsiâm devletlerinin birbirine benzeyen veya benzemeyen özelliklerinin bulunması, İslâmî yönetim biçiminde a priori kuralların olmadığını gösterir. Her dönemin Müslümanları, kendi ihtiyaçları doğrultusunda ve İslâm'ın ilkeleri çerçevesinde kendilerine ait yönetim biçimini geliştirebilirler (zaten yapılan da bu olmuştur).

Öteki sosyal kurumlar için de aynı esnekliğin mevcut olduğunu söyleyeceğiz. Esasen İslâm'ın zamana karşı dayanıklılığını da onun değindiğimiz esnekliği sağlıyor.

İslâm, esnek bir hayat tarzı öngörüyor olmasına rağmen, kendinden başka hiçbir şeyle izah edilmeyecek bir özelliği haiz bulunuyor. İslam'ın bazı kurallarına bakarak onun liberalizm Ue veya sosyalizm ile veya herhangi bir “izm” ile uzlaşabileceğini sananlar tam da bu noktada yanılıyor, çünkü İslâm'ın değişen hayat şartlarına kendi kurallarına sadık kalarak uyum sağlamasıyla, kendi kurallarını feda ederek başka hayat tarzlarına göre dönüşüm geçirmesi birbiriyle ilgisiz iki ayrı fenomendir. Birinde, değişen şartlara uyum sağlama adına İslâm'ın kurallarından ödün verilirken; ötekinde İslâm, yeni şartlara kendi kurallarından ödün vermeksizin uyum sağlamakta, hatta belki yeni şartlar muvacehesinde kendinde içkin bulunan, fakat o ana değin atıl kalmış olan yeni kurallar ortaya çıkartabilmektedir.

İmdi şu örneklerin aydınlatıcı olacağını sanıyorum:

Örnek 1: İsviçre'den gelmişti. Yeni Müslüman olmuş ve adini Muhammed olarak değiştirmişti, öğle namazında bize imamlık yaptı. Saflarımızı düzeltmek için epey vakit harcadı. Namazdan sonra da: “Türkiye'de İslâm'ın niçin bir harekete dönüşmediğini şimdi anlıyorum, dedi. Çünkü siz henüz saf olmasını bilmiyorsunuz!” Nihayet ayrılma vakti geldiğinde, bulunduğumuz bürodan çıktık. Büro beşinci kattaydı. Asansörün çağırma düğmesine basıp beklemeye başladık. Bizim asansör beklediğimizi görünce şaşırdı ve karşı koydu: “Allah, bize yürüyelim diye ayak vermiş, dedi. Kaldı ki, bu makine gavur icadı, onu kullanmak doğru değil!” Ve asansöre binmeyi reddederek aşağıya yürüyerek indi.

Örnek 2: O da İngiltere'de yaşıyordu. Müslüman olunca adını Abdulkadir es-Sufî olarak değiştirmişti. Kendisine Müslümanca yaşamanın nasıl mümkün olduğu sorulunca:

“Koltuklarınızı atın!” diye cevap veriyordu, çünkü ona göre koltuk tahtın bozulmuşu ve firavunun simgesiydi. Firavun, tahtta oturmak suretiyle başkalarından daha yukarda olduğunu göstermek ve başkalarına yukardan baktığını belli etmek istiyordu. Ayrıca, es-Sufî, Müslüman gençlere soruyordu:

“Hani sakal?”

Kur'ân ve Biz ineği tabu sayan (mabud olarak gören) bir milletin içinde yaşıyordu. Yeni Müslüman olmuş Hindu milletinden kimselere:

“İneğin tanrı olmadığı, mabutlardan sayılmadığı ve kutsallığına inancın var olmadığı bir ülkede ineği kurban etmek caiz bir iştir. Kurban edilmemesinde herhangi bir sakınca yoktur.” diyor ve ekliyordu: “İslâm'ı kabul eden Hindular, İslâm'ın diğer inanç esaslarını kabul etseler de ineğin kutsallaştırması içlerinde aynı şekilde var olmaya devam edecektir. Bü yüzden ben, Hindistan'da inek kurban etmeyi vacip olarak görüyor ve bununla birlikte yeni Müslüman olmuş herhangi bir Hindu'nun Müslümanlığını -en azından bir kere- inek eti yemedikçe muteber saymıyorum.”

İmdi, Kur'ân-ı Kerimin hiçbir yerinde asansörle, koltukla veya inek kurban etmenin farz olduğuna ilişkin bir hüküm yoktur. Kur'ân, baştan sona tevhidi ve Allah'a şirk koşmamayı öngörüyor. Ancak şirk koşmanın şekilleri de tadat edilmiş değildir. Bu demektir ki, insanlar için “mutlak put” diye birşey yoktur. Herkesin putu, içinde yaşadığı kültür ortamına göre şekillenebileceği gibi, kendi öznel eğilimlerine göre de bir şekil alabilin kimi eşyayı, kimi teknolojiyi, kimi bunlar kadar ile tutulur görünmeyen şan ve şöhret gibi “manevi” değerleri, hatta ilmi (ve kendi ilmini) put edinmiş olabiiir. Böyle bakıldığında İsviçreli Müslümanın asansöre binmeyi reddetmesini haklı görmek zorunda kalıyoruz. Aynı şekilde A. es-Sufî de, insanlara koltuklarını atmayı önerirken haklı bulunuyordu. Bu insanlar, teknolojinin ve eşyanın putlaştırılmış olduğu bir kültürün insanları oiarak Kur'ân'a ve İslâm'a bakıyor ve İslâm'ı her çeşit puttan arınmış olarak yaşamak istiyorlardı. Mevdûdî de,

hayatında bir kez olsun inek eti yemeyen bir Hindu'nun Müslümanlığını kabul edilemez bulurken haklıydı. Çünkü Hindu kültürünün içinden çıkıp gelmiş olan birinin ineğin kutsallığına dair inancını İslâm'dan sonra da devam ettirmesi ihtimali var bulunmaktadır. [15]

“İnandım” Demenin Pratik Sonuçları

Böylece nereye geliyoruz? Sadece “inandım” demenin yetmediği bir zemin üzerinde bulunduğumuz anlaşılıyor. Çünkü “inandım” demenin pratik sonuçları bulunuyor. “İnandım” demenin pratik sonucu, o inancın hayata geçirilmesi demektir. Nitekim, kalben inandığını bildiren birinin de, o itikadını dille ikrar etmesi, inanan bu suretle hayata geçirilmesi anlamını tazammun etmektedir. Biliyoruz ki, Kur'ân, uygulanmak için indirilmiştir. Eğer o, uygulanmak için inmediyse, insanın başka nerde işine yarayacaktır? Denebilir ki, yalnızca inanmış olmak veya bir şeyi öyle değil de böyle düşünmek bile, insanın hayatının fiilî istikametini değiştirmeye ve onu o istikamette oluşturmaya müncer olabilir, hatta olur. Doğrudur. Ama din ve özellikle İslâm söz konusu olduğunda, yalnızca inandım demek kifayet etmiyor. İnandım demenin pratik sonuçları var bulunuyor: Bu inancın yaşanması gerekiyor. Dolayısıyla bu durum da, Kur'ân'ı anlama zorunluluğunu doğuruyor.

Kur'ân'ı anlamak yalnızca onun lafızlarını anlamaktan ibaret değildir. Kur'ân'ı anlamak, onun bütününden çıkartılabilecek bir anlam manzumesini, bu demektir ki, onun ruhunu anlamayı (da) tazammun eder. Nitekim hakkında lafzen ve doğrudan hüküm bulunmayan meselelerde onun ruhuna müracaat ederek hüküm çıkartmaya teşebbüs etmek bu cümledendir.

Ehli sünnet alimlerinin; ameli, imandan bir cüz olarak kabul etmediklerini biliyoruz. Fakat amel, son tahlilde, imanın bir sonucudur, imanın eyleme dönüşmesi durumudur ve çoğu kimse için eyleme dönüşmeyen bir imanın bir başına fazla bir anlamı ve değeri yoktur. Bu itibarla iman edenlerin nasıl eyleyeceklerini de bilmek isteyecekleri aşikardır. Esasen hukuk ilmi bu faaliyetlerin neticesinde ortaya çıkmıştır. Kur'ân, bir başına elbette bir hukuk kitabı veya bir kanun külliyatı değildir. Ancak onun içinde kuvve halinde bir hukuk var bulunmaktadır veya belli bir hukuk telakkisi var bulunmaktadır. İslâm'ın birinci ve birincil kaynağı odur. sünnet, Kur'ân'ı anlamaya matuf bir metindir ve Kur'ân'a göre sırada ikinci ve ikincil sayılır. Kıyas ve icma-ı ümmet ise, bu iki temel kaynağı anlamak, anlamlandırmak ve ona göre eylemenin nasıl olacağını belirlemek için müracaat merdleridir. Kur'ân’ın ve sünnetin sabit olmasına rağmen onlara verilen anlamların farklılaşması, bu kaynakları anlamanın hiç de basit bir olgu olmadığını, bilakis girift ve çetrefil süreçleri gerektirdiğini gösteriyor. Bu metinleri anlamak yalnızca, yukardaki örneklerde değindiğimiz gibi farklı kültürlerdeki telakki

farklılaşmalarından ileri gelmiyor; aynı zamanda farklı dönemlerdeki telakki farklılıklarından da doğuyor. En önemlisi, aynı dönemde, aynı kültür içinde yaşayan insanların, aynı metinden farklı anlamlar çıkarttıklarını müşahade etmek de manidar bir fenomen sayılmalıdır. [16]

İslâm'ın Dinamik Yapısı

İmdi, biraz önce metinlerin sabit olduğunu söyledik. Acaba kaynak metinler gerçekten sabit mi duruyor? O metinleri yalnızca lafızlardan ibaret görüyorsak ve bu lafızların değişmediğine bakarak onların sabit olduğuna hükmediyorsak, sanırım buna diyecek birşey bulunmayacaktır. Ancak bu lafızların içinde mündemiç bulunan anlamın sabit olmadığı anlaşılmaktadır. Nitekim o anlamın bir kültürden ötekine, bir dönemden ötekine ve bir telakki tarzından ötekine değişebileceği anlaşılmaktadır. Uygulamanın bize gösterdiği durum da budur. Böylece, Kur'ân'ın, kıyamete kadar değişmeyeceğine ilişkin fehvanın anlaşılabilme ortamına geliyoruz. Kur'ân, kıyamete kadar lafız olarak değişmese bite (ki değişmeyeceği bellidir), ona atfedilen anlamlar değişebilecek veya çoğalabilecektir. Ancak bu ifadeleri dikkatli anlamamız gerekiyor: Kur'ân'ın anlamının değişebileceğini veya çoğalabileceğini söylemek, bu anlamın kaypak olduğunu ileri sürmek olmadığı gibi, onların keyfî biçimde ve aklına esenin aklına estiği gibi yorumlayacağı anlamını da taşımıyor. Ona atfedilen anlamlar gelişigüzel ve keyfi biçimde oluşturulmuyor. Burada teknik yöntemlerin sözünü etmiyorum. Fakat akla tanınan sınırın nass ile mukayyet bulunduğunu ileri sürmek istiyorum. Nitekim İmamı Azam Ebu Hanife'nin “aklına göre” yani keyfi biçimde yorum yaptığına dair bir şikayet alan İmam Cafer, ona bu konuyu sormuş ve ondan şu cevabı almıştın “Ben aklıma göre hükmetseydim bevl çıktığında gusül, meni çıktığında abdest gereklidir derdim. Çünkü meni bevlden daha temizdir. Ama öyle söylemedim. Ben aklıma göre hükmetseydim, kadınların hayızdan sonra namazlarını kaza etmelerine, fakat oruçiartnı kaza etmeleri gerekmediğine hükmederdim, çünkü namaz oruçtan efdaldir; fakat ben öyle hükmetmedim; ben aklıma göre hükmetseydim mirasta erkeğe bir, kadına iki hisse olsun derdim, çünkü kadın erkeğe göre daha zayıftır, ama ben böyle demedim. “Bu defiler karşısında İmam Cafer, yorumlarında Ebu Hanife'yi serbest bıraktı.

Toplum hayatında aslolanın ibaha olduğu evrensel bir kuraldır. İslâm da, bu hususta aynı dairenin içinde yer alıyor, İslâm'ın öngördüğü hayat tarzında da ibaha asıldır. Böylece haramların ne olduğunun bilinmesi gerekli hale gelmektedir, çünkü sınırları belirleyecek olan haramlardır. Bu demektir ki, neyin yapılmamasının gerekliliği haramların bilinmesiyle ortaya çıkacaktır. Haramlar ise ancak nas ile belirlenir bunun dışında kimsenin dince haram kılınmayan hir fiili haram kılmaya yetkisi yoktur, o halde yasak olan şeyin müphem bırakılmaması, bilakis sarih olması gerekmektedir. Ama hayatın sonsuz ihtimalleri karşısında öyle durumlarla karşılaşılabilir ki, bir fiilin haram veya helal olması dışında da niteliğinin

bilinmesine ihtiyaç hasıl olur. İşte bu durumlarda, insanlar o fiilin karakterini (niteliğini) bilmek zorunda kalırlar, çünkü uygulanacak hüküm, fiilin nitelendirilmesinden sonra belli olabilecektir. Bu gibi durumlarda da yorumcunun anlam belirlemesi, belirlediği bu anlama göre uygulanacak nass hükmünü ortaya koyması durumuyla karşılaşılır. Ayetlerin her zaman "muhkem" olmaması, bilakis alegorik ifadelere yer vermesi, diğer kayıtlara riayet edilmek şartıyla, yorumcuya geniş bir hareket serbestisi verir. Üçgen, en azından Öklid'i esas kabul etmek suretiyle mutlak ve evrensel bir tanıma sahiptir, ama adalet veya iyilik bu düzlemde mutlak bir tanıma ve evrensel bir kabule sahip değildir. Meğer ki, neyin adil veya iyi olduğuna dair nasslarda kesin bir atfa yer verilmiş olsun. Böyle bir belirleme yoksa, iyilik, adalet ve benzeri kavramlara maslahata veya örfe göre bir anlam yüklenebilecektir.

Anlaşılıyor ki, belli bir yorumun kaideten kurumsallaştırılması tecviz edilebilecek bir durum değildir. Yorumun kurumsallaşmaya itildiği yerde dogmatizm (katılaşma ve sonuçta fikrî hayatın sönükleşmesi) beklenebilir, İslâm'ın doğuşundan günümüze kadar gelen süre içinde İslâm'ın hukukunu (veya onun hükümlerini)uyguladığını ileri süren çeşitli devletler kurulmuştur. Bu devletlerin hiçbirinin esas teşkilat yapısı ötekine benzemediği gibi, gerek arazi hukukunda, gerekse medeni ve ceza hukuklarında da birbirinden farklı uygulamalara rastlanabilmektedir. Bunun sebebi, temel ilkeler dışında bu konularda a priori hükümlerin mevcut olmamasıdır. Eğer devlet teşkilatının ne olduğuna dair belirlenmiş hükümler bulunsaydı, onun dışına çıkmak mümkün olmayacaktı. Bu durum, elbette insanları belirsizliğe yuvarlamak anlamına gelmiyor. Fakat onlara uygulanabilecek hükümlerde yere ve zamana göre esnek davranılabileceği anlamı ön alıyor. Durumun keyfiliğe yol vermeyeceğini, vermemesi gerektiğini daha önceki açıklamamızdan biliyoruz. Burada üstünde durulan hususun, belli bir yorumun kurumsallaşmasına meydan vermemek olduğu anlaşılmalıdır. Nitekim Osmanlı Devleti'nin son yüzyılına kadar yorumda kurumsallaşma cihetine gidilmemiştir. Kurumsallaşma, Osmanlı Devleti'ne "modernizmin" bir armağanı olarak gelmiştir. Mecelle'nin tedvin edilmesi (yarım da kalmış olsa) modernleşmenin eseri olarak görülmelidir. Değindiğimiz anlamda yorumda kurumsallaşmaya ihtiyaç duyulmayışı, bilakis yorumun zamana ve mekana göre esnek bırakılmasının sebebi, Doğu Asya'dan Batı Avrupa'ya kadar uzanan bir coğrafyada yaşayan çeşitli kültürlere mensup Müslümanların takdirlerine göre bir hukuku tercihte serbest bırakılmaları ihtiyacından ileri gelmektedir. Modern insanın bu durumu idrak etmekte zorlanacağını biliyoruz. Anlatmak istediğimiz husus ne bazılarının sanabileceği gibi birçok hukukluluğa açık kapı bırakmaktır; ne de keyfi uygulamaların yolunu açmaktır. Bir kere çok hukukluluk diye bir olguyu kabul etmek mümkün değildir, çünkü uygulanan hukuk İslâm'ın öngördüğü hükümlerdir, öte yandan keyfiliğin de önü tıkalıdır, çünkü uygulanacak hükümlerde İslâm'ın temel ilkeleri esas alınmaktadır. Bu sınırlar içinde kalmak şartıyla içtihatlarla beklenebilecek bir İslâm hukukunun önü açılmaktadır. Bu uygulamayı bundan sonra vuku bulacak hadiseleri aklımda tutarak söylemediğim bellidir. Bu husus, Medine'de, Mısır'da, Bağdat'ta, İstanbul'da vb., fiilen uygulanmış olan farklı içtihatlara göndermede bulunmaktadır. Ve bu aynı

gerçeklik yorumun kurumsallaşmasının sakıncalarını da göstermelidir. Ne var ki, belli bir zamanda ve belli bir yerde, hukukun tedvin edilmesinin önünde bir engelin bulunmadığı da açıktır. Bir İslâm devletinin teşkilat yapısına ilişkin apriori hükümlerin mevcut olmaması, bu teşkilat yapısının insanların reel ve aktüel ihtiyaçlarına göre belirlenebileceğini gösterir. Aynı şekilde şahsi ahvale ilişkin sabit hükümlerin derpiş edilmeyişi de onların çeşitli kültürlerin ve örfün gereklerine göre belirlenebileceğini ifade eder. Rüşt yaşının farklı bölgelerde, farklı yaşlarda belirlenebilmesi gibi..., veya bir hükmün uygulanmasında maslahatın göz önünde bulundurulması gibi...

Şimdi değindiğimiz bağlamda kurumsallaşmaya yer vermek yahut belli bir içtihadı nihai hüküm olarak bellemek, aslında Kur'ân'i ölü hale getirmek olurdu. Oysa Kur'an'ı, içinde sonsuz anlamları barındıran ve yeri ve zamanı geldiğinde bu anlamların ortaya çıkmasına yol veren canlı bir metin olarak kabul etmek gerekiyor. Kur'ân'ın, insanlar yaşadıkça canlılığını sürdüreceğini söylemenin bir anlamı varsa, onu değişen şartlara göre okunabilecek bu özelliğinde aramalıdır. Hükümlerin kurumsallaştırılması ise, onları sabit, hareketsiz, dolayısıyla ölü hale getirmek olurdu. Günümüze değin geliştirilmiş olan muazzam bir İslâm hukuku külliyatı, Kur'ân'ın, günün şartlarına göre okunabilme özelliğinden neşet ediyor. Bu bağlamda alındığında, Kur'ân Metnine (namaz, zekat, hac, faiz gibi muhkem hükümler dışında) tartışmasız, kesin ve tek bir anlam yüklenmesini beklememek gerekiyor. Bilakis onun hükümleri çeşitli okumalara açık bir kitap olarak duruyor ve değişen şartlara rağmen onun hayatını sürdürebilmesinin tılsımını da bu noktada aramak gerekiyor. [17]

Kur'ân'ın Diyalojik Özelliği

Ayrıca Kur'ân'ın herhangi bir konuya ilişkin sistematik bir kitap olmadığına dikkatimizi yöneltmeliyiz. Kitabın 23 yıl boyunca ve hayatın içinde olarak ve insanların, çoğu kez reel ve aktüel ihtiyaçlarına göre indirilmiş bulunması; sonrakilerin de, onu hayatın içinde ve reel ve aktüel ihtiyaçlarının gereklerine göre okumasını gerektiriyor. O kadar ki, bu okumayı, yalnızca bir toplumun toplu ihtiyaçları esas alınarak değil, fakat kişi olarak onunla bire bir muhatap olmak suretiyle okunmasına kadar indirgeyebiliriz. Kitabın sistematik bir metin olmaması, bizi onun diyalojik bir metin olduğu hükmüne götürüyor. Onun bu diyalojik özelliği, onu imanla okuyanların imanlarının ziyadeleşmesi, iman etmeyenlerin ise imansızlığının ziyadeleşmesi gerçeğinde açıkça beliriyor. Kur'ân'ın bu özelliği dikkate şayandır. Ve onun kişileri bireyler olarak muhatap almasının hikmetinin açıklanmasına da yol verir. Ve keza bir kere daha, bu metnin, canlı, zamana ve zemine göre çeşitli okumalara açık olduğunu, dahası aynı zamanda, aynı yerde, aynı kişi tarafından okunduğunda bile farklı anlamları haiz olabildiğini gösterir. Aynı ayetin farklı kişiler tarafından farklı anlamlarda algılanabilmesi ve aynı güçle

temellendirilebilmesi, bu metnin diyalojik özelliğinden kaynaklanmaktadır. Allah'ın Rasulü (s.a.v.)'ne indirdiği bu Kitab'ın, ona inanarak yaklaşanlar tarafından bizzat kendilerine hitap ediyormuş gibi görünmesi ve öyle bir duygu vermesi, keza, bu metnin diyalojik özelliğinin sonucudur.

Böylece Kur'ân tahsil etmenin anlamına da yaklaşıyoruz sanırım. Kur'ân tahsil etmek, onun metninde meknuz anlamları teke irca etme demek değil, bilakis bu metinde birbiri içinde ve birbiri arkasında ve tüketilemez olarak bekleyen bir anlamlar aleminin bulunduğunu öğrenmeye başlamak demek oluyor. Kur'an'ı anlamlandıranların ona belli “bir” anlam yükledikten sonra her şeyin Allah tarafından daha iyi bilineceğini itiraf ederek O'nun ilminden istimdat etmelerinin ve O'na ve O'nun ilmine sığınmalarının da hikmeti böylece anlaşılır hale geliyor. Böylece Kur'ân tahsili, onu yorumlamanın tekniklerini öğrenmeyi aşıyor; fakat onunla diyaloga girme hikmetine varıyor.

Şu hususun müstakilen vurgulanması ihtiyacını hissediyorum: Son 150-200 yılın ürünü olan “modern müslüman insan” Kurân'ı kendi terimleriyle okuma yerine onu Batı kültürünün terimleriyle okumaya başlamıştır. Bu, aslında Batı kültürü ve bilimi karşısında eziklik duyan insanların başvurduğu bir yöntem haline gelmiştir. Onlar, özür dileyici, savunmacı bir tavır içinde, fakat aynı zamanda Batı kültürü karşısında ezikliğini ve ezilmişliğini de gizlemeye çalışmadan, İslâm'ın, dolayısıyla Kur'ân'ın ve onun hasıl ettiği kültür çevresinin Batı kültüründen aşağı kalmadığını, onunla yarışabileceğini ispat etmek gibisinden kör bir noktadan hareket ediyorlar. Böylece Batı kültürüne ve felsefesine ilişkin kavramların İslâm kültüründe de mevcut olduğunu gösterme çabası içinde bulunuyorlar. Gerçekleştirmeye çalıştıkları daha da önemli iş sudun Bu suretle, Batı kültürünü benimsemek (yani Batılılaşmak, Batılıların kolonileri için uygun gördüğü terimle söylenirse modernleşmek) isteyen Müslümanların bu teşebbüslerine bir meşruiyet kazandırmak; batılılaşmanın İslâm dini tarafından tecviz edildiğini göstermek istiyorlar. Oysa Kur'ân, tam bu noktada, muhaliflerine karşı meydan okuyucu bir tavırla okunmayı talep ediyor. özür dileyici tavrın temsilcileri Kur'ân'a ve İslâm'a Batı kültüründen ve Batı ilminden tezkiye bulmaya teşebbüs ediyor. Oysa meydan okuyucu tavır, Batı'ya mahsus kültürün ve ilmin Kur'ân tarafından tezkiye edilip edilmediği sorusunun cevabını arıyor. Kur'ân'ın kendine ait olmayan yabancı terimlerle okunması olayı, elbette son zamanlara mahsus bir olay değildir. İslâm'ın her yüz yılda bir, bir müceddit marifetiyle bid'atlardan arındırılması keyfiyeti, tam da bu sebepten vakidir. İslâm ve dolayısıyla Kur'ân, kendine ait olmayan terimlerle okunmayı her defasında reddetmiş ve kendini bid'atlardan arındırmanın üstesinden gelmiştir. Şimdi de, Kur'ân'i, onu özgül ve özgün terimleriyle okuyanların meydana çıkacağını umdukları anlamın kafalarda ve gönüllerde makes bulacağına ilişkin beklentilerinin boşa çıkmayacağını düşünebiliriz. [18]

Kur'ân'a Göre Kur'ân'ı Okuma İlkeleri

Abdullah Yıldız

Dini metinler içerisinde yalnızca Kur'ân-ı Kerîm, kendisinin nasıl okunması gerektiğine ilişkin ilkeler ortaya koyar. Zira Kur'ân, beşerî telif yöntemleriyle yazılmış herhangi bir kitap olmadığı gibi, klasik bir dini kitap da değildir. O, yüce Yaratıcı'nın kullarına doğrudan ve kendi düzeylerinde hitab ettiği, ümmî rasûlünün ve onun ümmi toplumunun şahsında tüm insanlığın ilahi mesajı kolayca anlayıp kavrayabilmesi için çeşitli mİsaller ve kıssalarla basitleştirdiği, insanların bu dünyada ve öbür dünyada mutlu bir hayat sürmeleri için öğütler verip emir ve yasaklar vaz'ettiği bir hayat rehberidir. Dünya tarihinin en câhil bir toplumunu yirmiüç yıllık sürekli ve kesintisiz bir inkılâp süreci içerisinde tüm insanlığın örnek toplumu haline getiren ilahi bir teori-pratık kitabıdır. Bu yüzden, hitap tarzı, üslûbu, dili, tertibi, konuları işleyiş biçimi vs. ile tamamen özgün ve eşsiz bir kitaptır. Dolayısıyla Kur'ân, sıradan bir edebi, ilmi, tarihi, dini..., kitap gibi okunamaz. Onun kendine has okunma yöntemi vardır ve bizzat Kur'ân, nasıl okunması gerektiğini de bize öğretir.

Kur'ân'ın bu özelliğini dikkate almadan onu ilk kez okumaya başlayan biri için, ilahi kitap sistemsiz, düzensiz ve dağınık gelebilir. Çünkü o, okuyucunun alışık olduğu türden giriş, gelişme ve sonuç bölümleri olan bir edebi metin, olayları kronolojik bir sırayla aktaran bir tarih kitabı ya da belli üniteleri, başlıkları ve ara başlıkları olan bir “bilimsel” eser değildir. Kur'ân, Mevdûdi’nin ifadesiyle “yeryüzünde kendi türünde tek kitaptır” [19]; dolayısıyla kendine özgü bir yöntemle okunmalıdır. “Bilge Kral” Aliya Izzetbegoviç'in dediği gibi, “Kur'ân, edebiyat değil hayattır” [20], dolayısıyla sürekli değişen hayatın içinde(n) okunmalıdır. Dehlevfnin tesbit ettiği gibi, Kur'ân Rabbimizden bize gönderilen “mektuplar mecmuasıdır” [21]; dolayısıyla o, canlı ve dinamik bir gözle okunmalıdır.

İmdi, biz bu yazımızda, Kur'ân âyetlerinden yola çıkarak, Kur'ân'ın nasıl okunması gerektiğine ilişkin bazı ilkeler ve yöntemler tespit etmeye çalışacağız. [22]

1. Şeytandan Allah'a Sığınarak Allah'ın Adıyla Okumak

Kur'ân'ın ilk nazil olun sûresinin ilk âyeti şudur: “Oku! Yaratan Rabbinin adıyla!” [23]O halde okumaya, Kur'ân okumaya Allah'ın adıyla yani besmele ile başlanmalıdır; Allah adına, O'nun rızasını kazanmak için, O'nun lütfü ve keremi ile, O'nun yardımı ve inâyetiyle, O'nun koruması ve gözetimi altında... Alak sûresi şöyle devam eden

“Oku! İnsana bilmediklerini öğreten ve Kalemle yazdıran Rabbin en cömerttir.” [24]Kur'ân, Allah adına okumaya başlayanın öğretmeni olacak, ona bilmediği gerçekleri öğretecektir. Okumanın ilk şartı, insanı yaratıp yetiştiren, terbiye eden Rabbin adıyla okumaktır. Sonra, okuyup öğrenmede kalemden, yazıdan yararlanılacak; kalemle yazmayı öğreten Rabbe güvenip sığınılarak okunacaktır. Rasûlüllah (s.)'a nazil olan üçüncü sûre (Kalem) şöyle bir yeminle başlar:

“Nûn. Kaleme ve satır satır yazdıklarına andolsun.” [25]

Allah kendisine güvenen ve teslim olanlara bilmediğini öğretir. Eğer Yaratan'a teslimiyet ve güven olmaz, okuma ve öğrenme faaliyeti onun adına yapılmazsa, insan Rabbinin arzuladığı anlamda “yetişmiş” olmaz.[26]

Buna ilaveten, Kur'ân okurken şeytanın iğvâsından ve vesvesesinden Allah'a sığınmak yani “e'ûzü bi'llâhi rnine'şeytani'r-racim” demek gerekir:

“Kur'ân okumak istediğin zaman kovulmuş şeytandan Allah'a sığın.” [27]

Şüphe yok ki, kafası ve gönlü şeytani vesveselerle karmakarışık hale gelmiş, günahkar, kibirli ve nefsinin esiri olmuş kimseler Kur'ân'ın mânâlarını anlamakta güçlük çekerler, hatta anlayamazlar. Kalp, şeytani vesveselerden ve hevâ ve tutkulardan kurtulduğu nispette Kur'ân'ı anlamak kolaylaşır.

Kur'ân'a yönelirken kurtulmamız gereken tek şey, şeytani dürtüler değildir. Kafamızdaki kalıplaşmış sabit fikirlerden de kurtulmak zorundayız. Beşeri zaafların cenderesinden kurtulup özgür bir kafa ile Kur'ân'a yaklaşılmaz ve onu anlamak için bir gönül hazırlığı yapılmazsa, bu kitabın kendine özgü engin ve parlak niteliklerini kavramak mümkün olmaz. Üstad Mevdûdi’nin de ifade ettiği gibi, Kur'ân'ı anlamak isteyen herkes, ilk adım olarak, önceden zihninde yer etmiş, kalıplaşmış birtakım teori ve hayallerin tamamından elverdiği nispette kafasını arındırıp boşaltmalıdır. Sonra açık bir kalp ve duyar bir kulakla onu okumak için üstüne eğilmeli, kapanmalıdır. Aksi halde Kur'ân'ı, zihinlerindeki birtakım hayalleri önlerine koyarak okuyanlar, onun sayfaları arasında ancak ve bizzat kendi hayallerini ve tasavvurlarının ürünlerini okurlar.[28]

Kur'ân'ı önyargılı dinleyenler ondan asla yararlanamaz:

“Kur'ân okuduğun zaman seninle, âhirete inanmayanların arasına kapalı bir örtü çekeriz. Kalplerine de onu anlamalarına engel olacak perdeler, kulaklarına da bir ağırlık koyarız. Bu yüzden, Kur'ân okurken ne zaman Rabbinden Tek Tanrı olarak söz etsen nefretle sırtlarını dönüp kaçarlar.” [29]

Demek ki, Kur'ân'ı Allah'ın kutlu elçisi bile okusa, küfür ve şirk batağına saplanmış, peşin, hükümlerle kafası betonlaşmış, kalbi katılaşmış insanların onu dinleyip de bir yarar sağlamak mümkün değildir. Bu da bize, sadece Kur'ân

okumanın değil, herhangi bir okuma faaliyetinin bile, bir ruhi hazırlık, bir gönül eğilimi olmadan yeterince verimli olamayacağını göstera o halde, şeytani duygulardan uzak, ilâhı mesaja karşı temiz hislerle dolu bir gönül ile Kur'ân'a yak laşmalıyız.

“Ve kendilerine Rablerinin âyetleri hatırlatıldığı zaman onlara karşı kör ve sağır davranmazlar.”[30]

Müfessir Zemahşeri, bu âyetle ilgili olarak şunları söyler: “Kulaklarını ona ardına kadar açar ve gören gözlerle onu incelerler. Kur'ân, kendisine yaklaşanlara bir ayna tutan yanlış nedenlerle ya da kötü niyetlerle yaklaşanlar onda hiçbir şey bulamayacaklardır. Sığ bir tabiata sahip iseler, sığlıkları ölçüsünde yüzeysellikler; eğer derin bir tabiata sahipseler, enginlikleri ölçüsünde derinlikler bulurlar. Eğer ona kibirle yaklaşırlarsa, bazı âyetleri kendilerinin büyüklenmeleri için gerekçe olarak yorumlarlar. Ve eğer derhal şahsr mükafat arzularlarsa, acı meyve ile mükafatlandırılacaklardır.”[31]

Kİsaca mü’min, her türlü önyargı, vesvese ve nefsani duygudan, kibirden arınmış olarak, temiz bir niyetle, Allah'ın adıyla ve O'nun rızasını kazanmak için Kur'ân'ı okuyup anlamaya çalışmalıdır. [32]

2. “Tilâvetin Hakkını Vererek” Okumak

İlahi kelamı okumanın ikinci önemli prensibi, Bakara sûresinin 121. âyetinde ifade buyuruldugu üzere onu gereği gibi yani “tilavetin hakkını vererek” okumaktır:

“Kendilerine Kitab verdiğimiz kimseler onu, tilâvetinin hakkını vererek okurlar.”

“Tilv-tilâvet”;

1) Okumak,

2) Bilfiil uymak, takip etmek, bir şeyin arkasına düşmek” demektir. [33]

Âyetteki “tilâvetin hakkını vermek” ise; Kur'ân'ın manasını, hükümlerini düşünerek, hissederek, sindire sindire, yavaş yavaş kıraat etmek ve ona uymak demektir.

Bu âyet hakkında Elmalılı'nın açıklaması söyledin “Bizim kendilerine kitab verdiğimiz ehliyetli kimseler, o verdiğimiz kitabı tilavet ederler; yani vird ederek, ders yaparak okurlar; hem hakkıyla tilâvet ederek okurlar. Tahriften, teşvişten (karıştırma, bulandırma) kaçınarak, hevalarına uymayarak lafızlarını, anlamlarını, hükümlerini cidden gözete gözete dikkatli ve saygılı ve devamlı bir surette ve

bilmediklerini, anlamadıklarını ehlinden sora sora hüsn-i niyetle, temiz kalp, temiz ağızla okurlar. Gelişigüzel, baştan kara, bir eğlence gibi okumazlar; şarkı, gazel, roman, hikâye yerine koymazlar; kemâl-i hürmet ü edeble okurlar.”[34]

Demek ki, “tilâvet” kavramı çerçevesinde “Kür'ân'ı okumaktan anlamamız gereken; Kur'ân'ı hem lafzını/nazmını gözeterek yani tecvidine, harflerinin mahreçlerine dikkat ederek hem de mânâsını, hükümlerini düşünüp amel ederek okumaktır; yani emirlerine uymaya ve yasaklarından kaçınmaya azmederek, yaşayarak okunmalıdır, Allah'ın kitabı.

Sadece lafzını gözetmek, mânâyı anlamaya ve yaşamaya çalışmamak, tilâvet değildir.

İmam Gazali'nin İhyâ'da belirttiği üzere, Kur'ân okurken “bütün gayret ve dikkatini harflerin mahreçlerini çıkarmaya yöneltip mânâsını düşünmemek”, gerçekte tilâvet değildir.[35]

Mehmet Akif'in şiirleştirdiği gibi:

Lâfzı muhkem yalnız, anlaşılan, Kur'ân'ın;

Çünkü kaydında değil hiç birimiz mânânın.

Bir hadiste “Kur'ân'ı şarkıcıların, rahibelerin ve yas tutan kadınların okuduğu gibi” okumak “fitne” olarak vasıflandırılır; bu tür bir okumanın “hançerelerden öteye geçmeyeceği” de ifade buyurulur.[36]

O halde, Kur'ân tilâvetinin hançerelerden öteye geçebilmesi, ruhlara, gönüllere sinip zihinlerde ve davranışlarda köklü değişiklikler meydana getirebilmesi için; anlamını düşüne düşüne, sindire sindire okumak ve her bir âyette yer alan ilahi prensipleri takip etmek ve uygulamak gerekir. [37]

3. Kur'ân'ı Tertil Üzere Ve En Uygun Zamanda Okumak

“Ey örtüsüne bürünen! Birazı hariç gece kalk! Veya bunu artır ve ağır ağır Kur'ân oku! Doğrusu Biz sana (sorumluluğu) ağır bir söz indireceğiz. Gerçekten gece kalkmak, (kalp ve uzuvlar arasında) tam bir uyuma ve sağlam bir kıraate daha elverişlidir, çünkü gündüz senin uzun süre uğraşacağın şeyler vardır.” [38]

Müzzemmil/4. âyette, Peygamberimizin şahsında tüm müminlere Kur'ân'ın tertîl” üzere okuması emredilir: “ve rettil’il-Kur'ane tertilâ: “Kur'ân'ı tam bir tertîl üzere

oku!” Dikkat edilirse, âyetteki “rettil” emri, daha sonraki “tertîlâ” mastarıyla kuvvetle vurgulanmıştır.

Tertîl; bir şeyi dosdoğru yapmak, güzel bir şekilde düzenlemek, kusursuz biçimde ve açık açık, hakkını vererek açıklamak anlamına gelir. Gayet güzel ve parlak dişler için Re-Te-Le fiili kullanıldığı gibi, tane tane, yavaş, durarak, güzel ve tatlı açıklama ile konuşmaya da “sözün ter-tflı” denilir. Kur'ân'ın tertfl üzere okunması ise, işte böyle her harfinin, edasının, nazmının, mânâsının hakkı doyura doyura verilerek tilâvet edilmesi demektir. Dolayısıyla Müzzemmil/4'teki talimata uygun olarak Kur'ân'ı okumak; onu dosdoğru ve güzel bir tarzda, açık açık, hakkını vere vere, sesin mânâ ile ilişkisini kurarak ve anlayıp yaşayarak okumak demektir.

Bir söz ne kadar güzel olursa olsun, gereği gibi okunmayınca güzelliği kalmaz. Kelâmın tertîl üzere okunması, sadece ses güzelliğiyle gelişigüzel eze-büze teğanni etmek, saz teli gibi sade ses üzerinde yürümek kabilinden bir musikî işi değildir. Nazmın mânâ ile ilişkisi ve lİsan, fe-sâhât ve belagatı hakkıyla gözetilerek, ruhî ve manevî bir uyumla, yerine göre şiddet, yerine göre yumuşaklık gösterilerek, mânâyı duyup yaşayarak ve başkalarına da duyurmak üzere tecvîde dikkat ederek okuma işidir.[39]

İkinci olarak Müzzemmil/6'da Kur'ân'ı, gereği gibi okuyabilmek ve üzerinde yeterince düşünüp mesajını kavrayabilmek için en uygun zaman, mekân ve ortamın seçilmesi önerilir. Bu bağlamda “gece kıyâmı/neş'esi” tavsiye edilir. Zira göz, kulak ve dil ile kafa, gönül ve kalp arasında tam bir harmoni ve uyum ancak böyle dingin ve sakin bir zaman diliminde sağlanabilir. Herkesin uykuya daldığı, insan zihninin en uyanık ve zinde olduğu, sessiz, sakin ve riyasız bir ortamda kıyâmü'l-leyl'de bulunup ibadet etmek ve uzun uzun Kur'ân okumak... Müzzemmil 6'da geçen “eşeddü vat'en” ibaresinin anlamı bu olmalıdır. “Gerçekten de gece vakti, kalp ile dil arasında tam bir harmoni oluşturmak için çok elverişli bir ortamdır. Bu ortamda kul ile Allah arasına başka bir engel giremez; dolayısıyla kişi, diliyle ne söylüyorsa kalbinin sesi de aynı şeyi söyler. Yine aynı âyette geçen “ekvamu kîlen” ifadesi de şu anlama gelin gece vakti, Kur'ân'ı sakin, huşu içinde ve yüreğinde duya duya okumaya, dolayısıyla onu en iyi bir şekilde anlamaya çok uygun bir zamandır.”[40] Gündüz vakti ise, meşgalelerin çokluğu ve dikkati dağıtan, zihnî ça-bayı zayıflatan etkenlerin çeşitliliği nedeniyle okuma, anlama ve kavramaya pek fazla uygun bir zaman dilimi değildir, İbn Abbas'a göre, “okumaya daha elverişlidirden maksat, Kur'ân'ı anlamak, Kur'ân'da fıkıh sahibi olmak demektir. İbn Abbas, “Gündüz seni uzun uzun alıkoyacak işler var.”[41] mealindeki âyeti de, Kur'ân okumaktan çokça uzak kalmak şeklinde anlamıştır.[42]

Yukarıdaki âyet ışığında Kur'ân'ı okumak için en uygun zamanın gece vakti olduğu anlaşılmakla beraber, gündüz de elverişli zamanlar bulunabileceği ve bu durumun şartlara göre değişebileceği düşünülebilir. Bizce buradan çıkarılması gereken sonuç şudur: Kur'ân'ı gereği gibi okuyup anlamak için, zihnin en uyanık ve dinç olduğu, kalbin tam olarak Allah'a yönelebileceği, dil ile gönül arasında gerçek bir uyum ve

ahengin kurulabileceği zamanı, mekanı ve ortamı tercih etmek gerekir. Nitekim Resûlüllah (s.) bu Kur'ânî tavsiyeyi bizzat uygulamış, gece kıyamında ve zihnen dinç olduğu diğer zamanlarda, huşu içinde, dura dura, düşüne düşüne yani tertîl üzere Kur'ân okumuş ve bizlere de şu tavsiyede bulunmuştur:

“Kuranla kalpleriniz arasında bir bağlantı/ülfet bulunduğu sürece Kur'ân'ı okuyunuz. Kalben ve zihnen Kur'ân'dan ayrıldıgıruz zaman ise okumayı bırakınız.”[43]

4. Kur'ân'ı Yavaş Yavaş, Dura Dura Kıraat Etmek

Kur'ân yavaş yavaş ve dura dura “kıraat” edilmelidir ki, gereği gibi anlaşılabilsin ve anlatılabilsin. İsrâ sûresinin 106. âyetinde bu vurgu açıktır.

“Biz onu Kur”an olarak, insanlara dura dura okuyasın -teqre'ehu- diye (âyet âyet, sûre sûre) ayırdık; yine onu peyderpey indirdik.”

Allah Rasûlü (s), bu tavsiye gereğince, gerek namazda gerekse diğer zamanlarda Kur'ân'ı ağır ağır, dura dura okur; hızlı okumaktan ısrarla kaçınırdı. Öyle ki, onun tertîl üzere kıraat ettiği kİsa bir sûre, daha uzun bir sûre okuyanınkinden çok daha fazla sürerdi. Her âyetin sonunda bir miktar durur, beklerdi; onu bir sonraki âyete eklemezdi.

İbn Kayyım el-Cevzı, Zâdü'l-Me'âd'ında Rasûlüllah(s)'ın Kur'ân kıraatine ilişkin sünnetini (özetle) şöyle açıklar:

Zührî, Allah Rasûlü'nün kıraati âyet âyet yaptığını anlatıyor. Efdal olan da budur. Her ne kadar âyet, bir sonraki âyetle ilgili ise de, aralarda her âyetin başında durmak uygun görülmüştür. Bazı kıraat âlimleri, “Kıraatte; ayetlerde bildirilen mesajlar göz önünde bulundurulmalıdır, onlar bitince durulmalıdır” demişlerdir.

Rasûlüllah(s.) sûreleri rahat rahat tertibi üzere okumaya dikkat ederdi. Bazan onlardan en uzun olanını okur, bazan da bir tek âyetle namaza durur, sabaha kadar onu tekrarlardı.

İbn Abbas (r.a), İbn Mes'ûd (r.a) ve ashabın diğer Kur'ân hocaları Kur'ân'ı yavaş yavaş ve az miktarda okumanın, hızlı ve çok okumaktan daha efdal olduğu görüşündedirler. Onlar görüşlerini şu delile dayandırıyorlar: Kur'ân okumaktan amaç; onu anlamak, üzerinde düşünmek ve onunla amel etmektir. Okuyup ezberlemek, anlamlarını kavramak için bir vasıtadan ibarettir.

Selef alimlerinden bazısı şöyle der: “Kur'ân, kendisiyle amel edilmesi için indirilmiştir. Öyleyse biz onu amel etmek için okuruz.” Dolayısıyla ehl-i Kur'ân; Kur'ân'ı bilip onun mesajlarıyla amel edenlerdir. Bu alimler derler ki: “iman amelden üstündür. Kur'ân'ı anlama ve derinlikleri üzerinde düşünme îmanı doğurur. Ama anlamadan ve üzerinde düşünmeden sadece okuma işini, iyi kimse de yapar, kötü kimse de; mümin de münafık da. Nitekim Peygamberimiz (s.) “Kur'ân okuyan münafık reyhanî (fesleğen) çiçeği gibidir, kokusu hoş, tadı acıdır.” buyurmuştur. Okuma sırasında Kur'ân üzerinde düşünme ve anlama özelliğine sahip olanlar, Kur'ân'ı düşünmeden ve anlamadan hızlı hızlı okuyanlardan daha üstündürler.”

Şu'be naklediyor: Ebû Cemre bize şunu anlattı: İbn Abbas'a şöyle dedim:

“Ben Kur'ân'ı çabuk okuyan bir adamım; bazan bir gecede Kur'ân'ı bir veya iki kez hatmederim.” İbn Abbas bana şöyle dedi:

“Yaptığın gibi bir tek sûreyi okusam, kendi kendime hayret ederdim. Kur'ân'ı öyle oku ki, onu kulağın dinlesin, kalbin anlasın ve ezberlesin.”

İbn Mes'ûd (r.a) der ki:

“Kur'ân'ı şiir okur gibi, durup düşünmeden okumayın. Heceleri üzerinde durun, düşünün; onunla kalbinizi harekete getirin. Herhangi birinizin düşüncesi, bir an önce sûrenin sonuna ulaşmak olmasın.”

Abdullah ise şöyle der:

“Allah'ın “ey îman edenler” buyruğunu duyduğun zaman, kulaklarını bu buyruğa aç ve bununla kulaklarını cilalandır, Zira o, yapmakla emredildiğin bir hayırdır veya sakınmamız istenen bir kötülüktür.”

Abdurrahman bin Ebf Leylâ (r.a) ise şöyle anlatıyor: Hûd sûresini okuduğum bir sırada huzuruma bir kadın giriverdi; şöyle dedi:

“Ey Abdurahman, sen Hûd sûresini böyle mi okuyorsun?”

“Allah'a andolsun; altı aydan beri bu sûreyi okumaktayım, hâla bitıremedim.”[44]

Demek ki; Allah Rasûlü(s) ve ashabı (kadınıyla, erkeğiyle), Kur'ân'ı yavaş yavaş, anlaya anlaya, dura dura, gönüllerine sindire sindire okur ve onunla amel ederlerdi. Rasûlüllah(s) bu sorumluluk bilinciyle “Hûd sûresi benim saçlarımı ağarttı” buyurmuştu, o halde, biz de anlamak, düşünmek, Allah'a karşı sorumluluklarımızın bilincine ermek ve onunla amel etmek yani “yaşayan Kur'ân” olmak amacıyla Kur'ân okumalıyız. [45]

5. Kurân'ı Yüreğinde Hissedip Yaşayarak Okumak

Kur'ân sadece sevap kazanmak, manevi bir haz duymak, ölülerin ruhuna bağışlamak... niyetiyle kıraat edilmez. Mehmet Akif Ersoy'un şiirleştirdiği gibi:

Ya açar bakarız Nazm-ı Celîl'in yaprağına,

Yahut üfier geçeriz bir ölünün toprağına.

İnmemiştir hele Kur'ân, bunu hakkıyla bilin!

Ne mezarlıkta okunmak, ne de fal bakmak için.

Bilakis Kur'ân, okunup anlaşılsın, insan hayatına yön versin ve insanoğlu bu dünyada da öbür dünyada da esenliğe kavuşsun diye indirilmiş bir kılavuz, bir rehberdir. Dolayısıyla Kur'ân, anlamak, üzerinde düşünmek, öğüt almak ve yaşamak için okunmalıdır:

“Bu Kur'ân, âyetlerini inceden inceye düşünsünler ve temiz akü sahipler/ öğüt alsınlar diye sana indirdiğimiz feyiz ve bereket dolu bir kitaptır.” [46]

“Gerçekten size Allah'tan bir nur ve apaçık bir kitap geldi. Allah kendi rızasını arayanları onunla esenlik yollarına iletir ve rahmeti ile onları karanlıklardan aydınlığa çıkarıp dosdoğru yola yöneltir.” [47]

Bize sınırsız rahmeti ve merhameti ile her türiü nimetini bahşeden Hâiık-ı Zü'1-Celâl'in rızasını kazanabilmek, O'na karşı sorumluluklarımızın bilincine varabilmek ve esenlik yollarına erebilmek için Kur'ân'ı anlayıp hissederek, düşünerek okumak ve buyruklarına tabi olmak gerekiyor.

Bu çerçevede ilahi mesajla diyalojik bir ilişki kurmak, kendimizi doğrudan onun muhatabı kabul etmek ve Kur'ân sûrelerini/âyetlerini Rabbimizden bize gönderilen mektuplar olarak görmek ve O'nunla sohbet ediyormuşçasına okumak kaçınılmaz olur.

İmam Nevevî, El-Ezkâr'ında Kur'ân'la böyle bir ilişki kurmanın önemine dikkat çeken Bu bağlamda Kur'ân'ı tilâvet ederken; sorularına cevap vermenin, şu tür ifadelerle iman ve ikrarını belirtmenin müstehap olduğunu söyler ve bazı örnekler zikreder: “Allah hakimler hakimi değil midir?” [48]âyeti okununca, “Belâ ve ene 'ala zâlike mine'ş-şâhidih: Evet, ben de buna şahitlik edenlerdenim” demek; “O ölüleri diriltmeye kadir değil midir?” [49]âyeti okununca, “Belâ, eşhedü: Evet, ben şahitlik ederim” demek; “Bundan sonra hangi söze inanacaklar?” [50]âyeti okununca, “Âmentü billahi: Allah'a iman ettim” demek; “Yüce olan Rabbinin adını

tesbîh et” [51]âyeti okunduğunda da, “Sû'bhane Rabbiye'l-a'lâ: Yüce olan Rabbimi tesbih ederim” dernek müstehabdır.[52]

Kur'ân'la böyle diyalog kurmadan, onu yüreğinde hissetmeden, âyetlerini derinlemesine düşünmeden sade bir musikî gibi okumakla, öğüt alıp arınmak nasıl mümkün olacaktır?

“Rablerinden korkanların bu kitabdan tüyleri ürperir; (fakat) sonunda Allahfin rahmetini) hatırlayınca kalpleri ve tenleri yatışır.” [53]

“Onlar Rasûl'e indirileni işitip/anladıkları zaman, kavradıkları gerçekten dolayı gözlerinden yaşlar boşandığını görürsün.” [54]

O halde, kalplerinde Allah korkusu taşıyanlar Kur'ân'ı samimiyetle, gönülden hissederek okumalı, âyetleri üzerinde derin derin düşünerek onu anlamaya ve yaşamaya çalışmalıdırlar. [55]

6. Kurân'ı Düşüne Düşüne Okumak:

Kur'ân'ın en çok üzerinde durduğu ve çok sık hatırlattığı okuma ilkesi, düşünerek okumadır. Kur'ân ısrarla Allah'ın kainattaki ve kitaptaki âyetleri üzerinde düşünülmesini öğütler. Bizim Türkçe'de “düşünmek” dediğimiz zihni fonksiyon, Kur'ân'da yüzlerce âyette bir düzineyi aşkın kavramla ifade edilir. Akletme, fıkhetme, tefekkür etme, tedebbür etme, tezekkür etmeye ilaveten; şuur, basiret, re'y, nazar, ilim, itibar, ûlü'l-elbâb, ûlü'l-ebsâr, ûlü'n-nühâ... Böylece Kur'ân, bütün nüansianyla düşünme faaliyetinin önemine dikkat çeker ve her âyet üzerinde derin derin düşünülmesini ister. Kur'ân, bizzat kendi âyetleri üzerinde tedebbür edilmesini yani derinlemesine ve iyiden iyiye düşünülmesini, inceliklerinin kavranmasını ister:

“Bu Kur'ân çok mübarek bir kitaptır. Onu sana indirdik ki, âyetlerini (tedebbür edip) düşünsünler ve aklı selim sahipleri öğüt alsınlar.” [56]

“Kur'ân'ı hiç (tedebbür edip) düşünmüyorlar mı? Yoksa kalpleri üzerinde kilitler mi var?”[57]

Hz. Ali de bu bağlamda, “kendisinde anlamış ve idrakin bulunmadığı hiçbir ibadette ve yine kendisinde tedebbürün bulunmadığı kıraatte hayır yoktur” der.

Kur'ân insanların, bizzat Kur'ân âyetleri üzerinde tefekkür etmelerini önerdiği gibi gökler, yer, hayat, ölüm, yaratılış, yağmur, su, süt, bal arısı..., üzerinde de tefekkür etmelerini önerir:

“Allah size âyetlerini böyle açıklıyor; umulur ki tefekkür edip anlarlar.”[58]

Kur'ân'ın isimlerinden biri de 'Zikr' ve aynı kökten türeyen Tezkira'dır; Kur'ân insanlara, üzerinde düşünüp öğüt almaları gereken hatırlatmalarda bulunun

“Hayır, iyi bilinsin ki o Kur'ân bir lezkira(ikaz), uyarı, hatırlatmadır. Dileyen onu tezekkür eder (düşünüp öğüt alır).” [59]

“Bu Kur'an, onunla uyarılmaları, Allah'ın tek ilâh olduğunu bilmeleri ve akıl sahiplerinin tezekkür etmesi (düşünüp öğüt alması) için insanlara bir tebliğdir.” [60]

Kur'ân, âyetleri üzerinde düşünüp öğüt alanları ‘ınüddekir olarak isimlendirin

“Biz Kur'an'ı zikr (öğüt, ibret) için kolaylaştırdık; müddekir(düşünüp öğüt alan) yok mudur?” [61]

Kur'ân, insanlardan Allah'ın verdiği akıl nimetini kullanmalarını ister ve Kitab'ın da ancak akledcrek anlaşılabileceğini vurgular.

“Gerçek şu ki Biz size, akılda tutmanız gereken her şeyi kapsayan bir Kitab indirdik; hâlâ aklınızı kullanmayacak mısınız?” [62]

“...ve siz Kitâb'ı okuyorsunuz da hiç aklınızı kullanmıyor musunuz?” [63]

Nihayet Kur'ân, sürekli olarak temiz akıl ve basiret sahiplerine (ûlü'l-elbâb, ûlü'n-nühâ, ûlü'l-ebsâr), derin kavrayış/anlayış (fıkh), şuur ve idrak sahiplerine seslenin

“O Kitâb ûlü'l-elbâb (temiz akıl sahipleri) için bir kılavuz ve bir öğüttür.” [64]

“Bak, fıkhetsinler (iyice düşünüp anlasınlar) diye âyetleri nasıl tafsilatlı biçimde açıklıyoruz!” [65]

Dahası Kur'ân, bazan işitme(semi'), görme(re'y) ve bakma(nazar) fiillerini düşünüp anlama ve kavrama anlamında kullanır: “İşiten bir toplum için bunda ibretler vardır”[66], “... görmediler mi?”[67], “... düşünmüyorlar mi?”[68] derken, işittiği şeyler üzerinde düşünerek onları kavrayan veya kavrayamayanlarla kalp gözüyle bakıp görenlerden veya göremeyenlerden söz etmektedir.[69]

7. Kurân'ı Kendi Bütünlüğü İçinde okumak

Kur'ân, eksiksiz, çelişkisiz, tutarlı, mükemmel, eşsiz bir kitap olduğunu meydan okuyan bir üslûpla ifade eder:

“Kur'an'ı iyiden iyiye düşünerek okumuyorlar mı? Eğer Allah'tan başkası tarafından gelmiş olsaydı, onöa birçok tutarsızlık bulurlardı.” [70]

Bu âyet, sadece Kur'ân'da hiçbir eksiklik Ve tutarsızlık bulunmadığına ilişkin bir meydan okumayı ifade etmekle kalmaz; aynı zamanda Kur'ân'ın sistematik anlam bütünlüğüne, kendine has mantık kurgusu ve düşünce örgüsüne sahip olduğuna; dolayısıyla Kitabullah'ın kendi anlam, kavram ve kurgu bütünlüğü içinde okunması gerektiğine de işaret eder.

Bu bağlamda “Kur'ân” sözcüğünün, “okunan şey” anlamı dışında “Karen”(birbirine katmak, eklemek) veya “Kârâin” (birbiriyle uyum içinde olmak)'den türediği görüşleri dikkate alınırsa, âyetlerinin birbiriyle uyum içinde, birbirini açıklayıcı ve kanıtlayıcı nitelikte olduğu daha ilk bakışta anlaşılır.[71]

Esasen, Kur'ân'ın bütününü bilmeden bir kısmını, bir âyetini ihmal ederek diğer âyetlerini anlayamayız. O tıpkı kainat kitabı gibi, her şeyin bir şeyle ve bir şeyin her şeyle irtibatlı olduğu bir ünitedir. Kur'ân'ı tekrar tekrar, dikkatle okuduğumuzda göreceğiz ki, bize kapalı ya da çelişkili gibi gelen birçok ifade, “Kur'ân'ın düşünce sistemini” kavradıkça açıklığa kavuşacaktır, çünkü Kur'ân âyetleri birbirini açıklayıp tefsir eden çok hassas bir bütünlüğe sahiptir. Kur'ân üzerinde yaptığı semantik çalışmalarıyla ünlü Toshihiko lzutsu, Kur'ân'daki bu sistematik yapıya dikkat çeken

“Kur'ân'da kelimeler arası ilişki de son derece ilgi çekicidir. Mesela; Allah, selâm, nebi, iman vs. (...) Her birinin ötekiyle yakın bir ilişkisi vardır. Bu kelimeler, müşahhas anlamlarını, birbirleriyle olan bu ilişki sisteminden alırlar. Diğer bir ifade ile bunlar kendi aralarında büyük-küçük çeşitli gruplar teşkil ederler ve birbirlerine muhtelif yollarla bağlanırlar. Bu suretle, sonunda gayet düzenli bir bütün, son derece karışık kavramsal bir münasebet ağı kurarlar. İşte önemli olan husus, bu anlam sistemini yakalamaktır.”[72]

Demek oluyor ki, Kur'ân'ın, “kendi kendini açıklayan” ve bu yüzden de tekrar tekrar okunmayı gerektiren girift, içice, ama gayet sistematik bir yapısı vardır. Kur'ân’ın parçaları, yerine göre birbirlerini tamamlayan, yerine göre birbirini açıklayan nitelikleriyle ayrılmaz bir bütün oluştururlar. Çünkü bir yerde kapalı olan ifade, başka bir yerde açık, bir yerde muhtasar olan fikir, diğer tarafta tafsilatlı, bir yerde mutlak olan, bir başka yerde kayıtlanmış, bir yerde genel ifadeli bir husus, diğer yerde tahsis edilmiş şekliyle geçebilir.”[73]

Kur'ân'ın bu kendine özgü “sistematik yapısını” çok iyi bilen sahabe ve ilk müfessirler, onu “kendi bütünlüğü içinde” yorumlamaya ve her âyeti, öncesi(sibâk) ve sonrası(siyâk) bağlamında anlamaya özen göstermişler; Kur'ân'ı yine Kur'ân'la

tefsir etmişlerdir. Zira bir yerde anlamı kapalı(mücmel) olarak beyan olunan bir âyet, bir başka yerde tefsir edilmiştir; bir yerde kİsaltılmış olan (muhtasar) husus, bir başka yerde etraflıca anlatılmıştır.[74]

Bu konuya Muhammed Kutub'un tespitlerini de ekleyelim: “Bu Kitab, birbirine bağlı topluca bir bütünlük ifade eden bir harikadır. Şekli tamamen dolduran, sahayı bütünüyle kuşatan... Şümullü ve bir tek harika! Siz, onun bir tek parçasını koparamıyorsunuz; “şu siyasettir, şu ekonomidir, şu sanattır, şu inançtır, şu şeriattır” diyemiyorsunuz. Bizi, bu ayırımları yapmaya ve bu konular arasında sınırlar koymaya sevkeden şey, yalnızca ilmî ve ahlâkî araştırma zaruretidir, İslâm hukukunda ibadet ve muamelât ayırımı... çağdaş düşüncede siyasi, ekonomik, içtimai ayırımı..

Gerçekte bu ayırımlardan hiçbirisi yoktur. Kur'ân bir tek ve kapsamlı bir kitabdır. Bütün bunlar, onun içinde tam bir içiçelikle yer alır. Bir kısmını diğerinden ayırmak mümkün olmaz. Tıpkı canlı bir organizmanın bir parçasını diğerinden ayırmak mümkün olmadığı gibi... Kur'ân'da birbirinden ayrı hiçbir şey yoktur... Hepsini birleştiren damarlar ve bağlar vardır ve bütün konuları içeren tek bir akış vardır.”[75]

8. Kur'ân'ı Ekip Halinde Ders Yaparak Okumak

“Öğretmekte olduğunuz ve ders alıp vermekte olduğunuz Kitâb uyarınca Habbe halis Kullar olun.”[76]

“Kitab'ın içindekileri de tedris edip okumamışlar mıydı?”[77]

Kur'ân, ders konusu yapılarak, bir cemaat ya da ekiple birlikte müzakere edile edile okunursa, elde edilecek verim oldukça yüksek olacaktır. Âyetlerin anlamlarını, diğer âyetlerle ilişkisini, nüzul sebebini, şâri'in maksadını, pratik hayatımız için çıkarılabilecek dersleri vs. çok yönlü olarak ele almak, konunun çok daha iyi anlaşılmasını sağlayacaktır. Böyle bir ekip çalışmasının bereketi ve feyzi gerçekten büyüktür. Bunu tecrübe edenler, olumlu sonuçlarını da görmüşlerdir.

Rasûlüllah (s.) da bu çerçevede şöyle buyurur: “Sizler Kur'ân'ı daima okuyup birlikte müzakere ediniz.”[78]

Bir başka hadis ise söyledir: “Herhangi bir cemaat, Allah'ın evlerinden birinde toplanıp Allah'ın Kitab'ını okurlar ve onu tedris ederlerse, muhakkak onların üzerine sekinet iner; kendilerini rahmet kaplar; çevrelerini melekler kuşatır ve Allah, onları kendi katındakilere anar.”[79]

Tarih boyunca peygamberlerin görevi; Allah'ın Kitabı'ın, vahyini, mesajını insanlara sadece duyurmak değil, onlardan Allah'a teslim (İslâm) olanlara, adeta ders verir gibi ilâhî mesajı öğretmek ve hazmettirmek olmuştur. Allah'ın son elçisi Hz. Muhammed de, insanların arınıp temizlenmesi için onlara Allah'ın Kitabı'nı okuyup öğretmiştin

"O Allah, ümmiler içinde, kendilerinden olan ve onlara âyetlerini okuyan, onları arındırıp temizleyen ve onlara kitab ve hikmeti öğreten bir elçi gönderendir. Oysa onlar, bundan önce gerçekten açkça bir sapıklık içinde idiler." [80]

Resûlüllah(s), kendisine tabi olanları, İslâm cemaatinin bilinçli birer üyeleri haline getirmek için, bir eğitim kitabı, bir ders kitabı olarak onlara Kur'ân'ı öğretiyordu. Onlar da Allah elçisinden ders alıp öğrendikleri tarzda, Kur'ân'ı kendi aralarında müzakere ve mütalaa ediyor, başkalarına da bu yüce Kitab'ın âyetlerini okuyorlardı.

Bugün, eğer müslümanlar, Kur'ân'ı temel eğitim-öğretim kitabı haline getirirler, cemaatler/ekipler halinde onu okuyup anlamaya çalışırlar ve hükümlerine uyarlarsa, yaşadıkları problemlerin hızla çözüldüğünü, kafalarının arındığını, ruhlarının aydınlandığını, basiretlerinin açıldığını, iman ve sebatlarının arttığını, birliklerinin kuvvetlendiğini göreceklerdir. Ancak, Allah'ın Kitabı'nı bir kenara bırakıp her biri ayrı ayrı ve farklı kaynaktan beslenir, "Kitab'ı kendi aralarında parçalar"[81] ve herkes kendi elindeki eksik beşeri kaynaklarla övünüp onları tedris ederse, ayrılıkları artacak, kafaları karışacak, sorunları çoğalacak, ruhları daralacak ve basiretleri bağlanacaktır. Unutmayalım ki, Kahhâr olan Allah, kendi Kitab'ından başka kitaplarla hüküm verilip amel edilmesine asla razı olmaz:

"Size ne oluyor? Siz nasıl hü'kü'ın veriyorsunuz? Yoksa sizin elinizde ders okumakta olduğunuz bir kitap mı var?" [82]

Kİsaca, bütün mü'minler, İslâmî kurum ve kuruluşlar, yegâne müşterek zemin olan Kur'ân'ı tedris edip onu yegâne başvuru ve başucu kitabı edinmeleri halinde Allah'ın sekînetine, yardım ve rahmetine nail olacaklardır. [83]

9. Kur'ân'ı Yaşamak İçin Okumak

Hiç kuşku yok ki Kuran, sadece bilgilenmek ya da kültürünü artırmak amacıyla değil, onun şaşmaz ilkelerine tabi olmak, emirlerine uyup yasaklarından kaçınmak suretiyle bu dünyada da öbür dünyada da mutlu bir hayat sürmek amacıyla okunmalıdır:

“İşte bu Kur'ân mübarek bir kitaptır. Onu biz indirdik. Öyleyse ona tabî olun ve Allah'a karşı sorumluluğunuzun bilincine varın ki O'nun rahmetine erebilesiniz.” [84]

Yukarıda Rasûlüllah'ın(s) kıraat konusundaki sünneti açıklanırken ifade edildiği gibi, Allah Rasûlü(s) ve ashabı, Kur'ân'ı hayatlarında uygulamak amacıyla okurlardı. Ashabın Kur'ân hocalarından Abdullah İbn Mes'ûd'un(r.a.) konuyla ilgili ifadeleri hayli öğreticidir:

“Biz Kur'ân'ı on âyet, on âyet alırdık ve aldığımız on âyeti anlayıp hayatımıza aktarmadan diğer on âyeti almaktan kaçınırdık. Kur'ân insanlara, onunla amel etsinler diye nazil olmuştur, ilk nesiller Kur'ân'ı amel etmek için okudular. Sizin her biriniz ise, Kur'ân'ı başından sonuna kadar okur, tek bir harfini dahi bırakmaz,- halbuki onunla amel etmeyi tamamen terk etmiştir. “[85]

İbn Mes'üd'un bu ifadelerinden şöyle bir formüiasyona gidilebilir: Bir mümin, her gün on âyeti tam manasıyla anlayıp gönlüne sindirmeye ve uygulamaya çalışırsa, Allah Rasûlü gibi “yaşayan Kur'ân” olma hedefinde sürekli mesafe kazanır, her gün kendisini yeniler, imanını ve heyecanını diri tutar, salih amellerini çoğaltır ve Allah'ın rızasına ve rahmetine kavuşur.

Allah Teâlâ, vahiyle sağlıklı bir ilişki kurabilen ve Kur'ânı ilkeleri ayakta tutan birey ve toplumların temiz, arı-duru, hoş bir hayata sahip olacağını, buna karşılık vahiyden yüz çevirenlerin ise sıkıntılı zor ve dar bir hayata mahkum olacağını beyan buyurur:

“Kim iman edip de salih ameller işlerse, ona tertemiz bir hayat bahşederiz.” [86]

“Kim Zikrimden (Kur'ân'dan) yüz çevirirse, onun için dar/zor bir hayat vardır, kıyamet günü de onu kör olarak haşrederiz.” [87]

10. Kesintisiz Ve Sürekli Kur'ân Okumak

Kur'ân'dan yüz çevirmek, onun temel ilkelerinden uzak kalmak, hayat veren mesajlarını unutup terketmek, inanan bireyler için de, toplumlar için de felaketin ta kendisidir. Hz. Ali(r.a)'ın ifade ettiği gibi: “O'ndan öğüt alanlar, O'na uyup yol almışlardır; unutanlar, unutmaya kapılanlar ise yolda kalakalmışlardır. “[88]

Allah Rasûlü(s)'nün kıyamet günü şikayetçi olacağı en temel sapma da “Kur'ân'ın mehcûr (terkedilmiş) bırakılması”dır:

“O gün, haksızlığı kendisine yol edinmiş kişi ellerini kemirip, “ah nolurdu, Rasûlün gösterdiği yolu tutmuş olsaydım. Vay yazıklar olsun bana, nolurdu filanı da kendime dost edinmeseydim. Çünkü o, gerçekten bana uyarıcı, hatırfatıcı mesaj geldikten sonra, beni ondan (Kur'ân'dan) saptırmış oldu. Şeytan da insanı yapayalnız ve yardımsız bırakandır” Ve peygamber dedi ki “Rabbim gerçekten benim kavmim bu Kur'ân'ı terkedilmiş bir kitap olarak bıraktılar”. [89]

Kim ki Allah'ı unutursa Allah da onları unutur; kim ki O'nun kitabını ve vahyi ilkelerini hayatın dışına iterek terkederse Allah da onlara felaketin kapılarını açar: Rasûlüllah(s.)ın buyurduğu gibi; “Allah Teâlâ, şu Kur'ân'la toplumları yüceltir; onun izinden gitmeyenleri de alçaltır.”[90]

Kur'ân'ın beyan burduğu gibi; kendilerine kitap verilmiş olanlar, uzun süre kitaplarını unutur, onun ilkelerini bir kenara bırakırlarsa, kalpleri katılaşır, çoğunlukla da yoldan çıkmış olurlar. [91]Allah'ın Kitabı ile irtibatı kesmek, onun gönüllere şifa veren mesajlarından uzak kalmak; amelleri ve duyarlılıkları azaltır, imanı ve aklı köreltir, kalbi paslandırır ve nihayet yaşayan ölüler haline gelinir. Ashabın Kur'ân hocalarından Ebû Musa (r. a.) da aynı tehlikeye dikkat çeker: “Kur'ân'dan uzun süre uzaklaşmayınız! Aksi halde ehl-i kitabın kalplerinin katılaşması gibi sizin kalpleriniz de katılaşır.”[92]

Kuranla ilişkisi kopma noktasına gelen insanların tekrar hayat bulması, katılaşan kalplerin yeniden yumuşaması, zayıflayan iman ve amellerin tekrar güçlenmesi, erozyona uğrayan l'slami kimliğin yeniden inşası ancak ve ancak Kur'ân'a dönmekle mümkün olabilin “Bilin ki, Allah cansız (ölü) hale gelen toprağa yeniden hayat verir. Belki aklınızı kullanırsınız diye size âyetleri açıkladık.” [93]Bu âyete ilişkin olarak İbni Abbas'ın söylediği gibi, ancak Allah'ın Kitabıdır ki, “kalpleri kasavet ve katılıktan sonra yumuşatır, Rabbine yöneltir ve mutmain kılar; ölmüş kalpleri ilimle, hikmetle diriltir. “[94] Tıpkı “ölü toprağın” yağmurla/rahmetle tekrar hayat bulması gibi, üzerine ölü toprağı serpilen, umudu, inancı zaafa uğrayıp yaşayan ölüler haline gelen insanların “yeniden dirilişi”nin de sadece Kur'ân'ın rahmet ve bereketiyle mümkün olabileceği bilinmeli; Kur'ân'la ilişkimizi kesintisiz ve sürekli kılmak için gayret edilmelidir. [95]

Kur'ân'ı, Kur'ândan Kur'ân'ca Anlamak

Sedat Şenerman

Kuran, Allah Sözü'dür, Kelamı'dır. Yani bir başka ifadeyle ilahi mantığın ilahi nutkudur. İlahi mantık ile Beşer mantığı arasında, yaratan ile yaratılan arasındaki fark kadar bir ayrıcalık bulunduğuna göre, söz/kelam sahibi Allah'ın Kur'ân-ı Kerim’in açıklaması/yorumunu da insanların mantığına bırakmış olabileceği

elbetteki düşünülemez. Aslında Yüce Allah bu hususta “Sonra hiç şüphen olmasın ki. Onu (Kur'ân'ı) beyan (açıklamak)'da Bize düşer.” [96]buyurarak beyan hakkının bizzat kendisine ait olduğunu: “Sana da Zikr (Kur'ân)i indirdik ki, kendilerine indirileni insanlara açıklayasın, ta ki düşünüp öğüt alsınlar.” [97]şeklindeki ifadeyle de, kendi beyan (açıklama) ve yorumlama/beyan hakkını esas tutarak, ayetlerin insanlara bildirilmesi görevini Resulü Muhammed (a.s.)'e vermiştir. [98]

Kur'ân'ın Açıklanması

Ayrıca “tefsir” kelimesi ise tüm Kur'ân'da sadece bir defa geçmektedir. Bu âyetten anlaşıldığına göre: “Kafir olanlar derler ki: Kur'ân neden toptan indirilmedi? Biz ise (Kur'ân'ı) kalbini onunla sağlamlaştırmak için (bölük bölük) indiririz. Biz, (Kur'ân'ı) ayet ayet ayırdık, sıraladık, tane tane okuduk. Onların sana sundukları bir mİsal yoktur ki (onun karşılığında) sana hakkıyla bir örnek mİsal getirmeyelim ve onu daha güzel izah ve tefsir etmeyelim.” [99]

Kafirler, Kur'ân'ın iniş şekline itiraz ediyor, Kur'ân da kendisine karşı vuku bulan itirazların cevabını veriyordu. Bu âyette geçen tefsir kavramının lafzını Allah (c.c.)'ın kendine havale etmiş olduğu anlaşılmaktadır ki, bu sonuç bizim için çok önemlidir.[100]

Kur'ân yorumcuları buradaki tefsirin manasını ayrıntılı açıklama (tafsil) ve bildirme (beyan) olarak zikretmektedirler.[101]

İşte tüm Kur'ân, Allah tarafından kelimelerin tanım ve tarifleri yapılarak, ayetler daha sonraki âyetler ile açıklanarak apaçık (mübin) bir kitap halinde kıyamete kadar, doğru anlaşılıp iyi uygulanmak üzere zamanda, mekanda ve hitapta evrensel özelliğiyle muhataplarına anlaşılmak, düşünülmek, tefekkür edilmek, tedebbür edilmek, akıl erdirilmek, geleceği düşünerek gerekli önlemleri almak (tedebbür) ve uygulanmak akıl erdirilmek üzere hitap etmektedir.

Kullara düşen görev Kur'ân-ı Kerim'i ilahi mantığı ve kendi bütünlüğü çerçevesinde içeriğindeki manaları tam ve doğru anlamak için açıklama hakkının Allah'a, yorumlama görevinin Resulü Muhammed (a.s.)'e ait olduğunu bilerek gereken çalışmayı yapmaktır. Aslında bu, hem imanın şartlarından kitaplara imanın gereği, hem de ahirette bu Kitaptan sorumlu tutulacağı ve hesaba çekileceği için son derecede acil ve önemli bir görevdir.

(Ey Muhammed, Müslüman'ım diyen senin ümmetinden kadın-erkek fert fert herkes ve): “Sen, sana vahyedilen (Kur'ân-ı Kerim)'e sımsıkı sarıl, çünkü (Kur'ân'ı doğru anlar, iyi uygularsan o takdirde) sen dosdoğru yol/sırat-ı müstakim üzere

olursun. O (Kur'ân) sana ve kavmine bir şereftir ve yakında (ona uyup uymadığınızdan) sorulacaksınız, (hesaba çekilecek)”[102]

Kurân'ın Bütünlüğü

Kur'ân'ın bir bütün olduğu, vahyin tamamlandığı günden beri bilinen bir konudur. Ancak “Kur'ân'ın bütünlüğü”, konusu bugüne kadar açık bir şekilde formüle edilmemiştir. Asıl mesele, Kur'ân'ın bir bütün olarak anlaşılması için, nasıl bir yöntem uygulanması gerektiğidir.[103]

Tefsir ilmine bir katkıda bulunmanın yolu da zorunlu olarak tefsir metodolojisinden geçmektedir. [104]

Kur'ân bütünlüğü konusundaki görüşümüzü sunmadan önce, bir noktaya daha işaret etmek gerekiyor. Mukaddes kitaplar içinde “nasıl tefsir edileceğini doğrudan doğruya gösteren”, “tefsirin kurallarını izah eden biricik mukaddes kitap Kur'ân'dır.[105]

“Sana kitap (Kur'ân)'ı indiren O (Allah)dır.

1) Ondan bir kısım âyetler muhkem (tam ve açık)'dir ki, bunlar Kitap'ın anası (temeli)'dır.

2) Diğer bir kısmı da müteşabihler(manasını Allah'ın bildiği)dir. İşte:

a- Kalplerinde eğrilik bulunanlar sırf fitne aramak (ötekini berikini saptırmak) ve (kendi arzularına göre) te'viline (yorumuna) yeltenmek için, O'nun müteşabih olanına tabi olurlar. Halbuki onun te'vilini (asıl yorumunu) Allah'tan başkası bilmez.

b- İlimde yüksek payeye erenler ise:

“Biz O (Kitap)'a iman ettik, hepsi Rabbimiz katındandır, derler. Bunları salim akıllılardan başkası düşünmez.” [106]

Bu ayete göre Kur'ân'ı Kerimin tefsirinde başlıca esas muhkem ayetleri Kitap'ın temeli bilmek, müteşabih ayetleri muhkemlere göre yorumlamaktır, tefsir etmektir. Yani Kur'ân'ı Kur'ân'la tefsir etmektir ki, Allah Sözünün/kelamının en sağlam açıklaması tefsiri yine Allah Sözü/kelamı ile olandır.[107]

Zaten Kur'ân'ın birinci derecede tefsiri, sahibi Kelam olan Allah'a mahsustur ki, bu konudaki ayeti kerime (daha önce geçtiği üzere) çok açık ve kesindir.

“Sonra hiç şüphen olmasın ki, onu açıklamak (beyan)da Bize aittir.” [108]

Buraya kadarki kısa açıklamalardan sonra Kur'ân'ın manasını Allah'ın maksat ve muradınca tam ve doğru olarak anlayabilmek için “Kur'ân bütünlüğü nedir?” konusunun daha da açıklanması gerekir ki, şimdi onu da özet olarak sunmalıyız.

Kainattaki varlıklar, sistemler halindedir. Güneş sistemi, Dünya sistemi gibi, insan da sistemlerden oluşmaktadır. Dolaşım sistemi, solunum sistemi, sinir sistemi vs. gibi. Kur'ân da anlatımında birbirine zıt iki sistemden söz eden Hak sistem, batıl sistem veya tevhid sistemi, şirk sistemi veya hidayet sistemi, dalalet sistemi diye. Şirk sistemi kendi içinde nifak ve küfür sistemi diye ikiye ayrılır. Yüce Allah Kur'ân'ını işte böylece sistemlerle; her sistemi ise konularla konuları ise sözcüklerle ve kavramlarla, kelimelerle açıklamıştır. Böylece Kur'ân'ın en küçük parçası sözcük kavramlardan oluşmuştur. Bu durum aynen insanın doğasına benzer. İnsanda da en küçük parça hücredir. Hücreler birleşerek dokuyu, dokular birleşerek organları; organlar bütünlüğü ise sistemi; sistemler de insanı meydana getiriyor, işte bunun gibi Kur'ân'da da kelime/ kavramlar konuları; konular sistemi; sistemler de hak sistem ve batıl sistem olmak üzere Kur'ân'ı oluşturuyor. İşte Kur'ân; birbirine bağlı, birinden diğerine bağlantılı/ geçmeli üç bütünlüğün birleşmesinden oluşan kendine özel böylesine bir bütünlüğe Kur'an. Bütünlüğü'ne sahiptir. Kur'an bütünlüğü, deyince kelime bütünlüğü artı konu bütünlüğü, artı sistem bütünlüğü'nden oluşan bir bütünlük anlaşılması gerekiyor. Bizim Kur'ân'dan tespit edebildiğimiz, önemli olduğuna inandığımız ve orijinal olduğunu sandığımız esas Kur'an bütünlüğü de budur. [109]

Kur'ân'ın Bütünlüğünü oluşturan Üç Aşama

1. Kelime Bütünlüğü

Kur'an bütünlüğünü oluşturan birinci aşamadır. Kuran binasını oluşturan en küçük yapı taşları sözcüklerdir. Kur'an Arap diliyle inzal olunmuştur. Hz. Muhammed (a.s.)'ın içinde bulunduğu toplumun ana dili Arapça idi. Dolayısıyla Allah (c c.) bu insanların günlük hayatlarında bildikleri/kullandıkları sözcükleri kullanarak Kur'an ayetlerini vahyediyordu. Ancak o günkü toplum, şirk toplumuydu. Onların kullandıklar: kelimeler de şirk inancının anlam elbiselerini taşıyordu. Allah, muhataplarını bu şirk bataklığından tevhid aydınlığına yöneltmek için Kur'ân'ı indirdiğine göre, aynı kelimeleri şirk'in küfür ve nifak anlamlarından/libasından farklı bir şekilde kullanması gerekiyordu. Nitekim bu kavramların hepsi tevhidin esası Allah kavramının Rabca anlamına göre vahiy ile yeni anlam elbiselerine bürünüyordu. Allah her bir sözcüğü hangi alanda hangi amaç için kullanıyorsa o gayeye uygun bir anlam çerçevesinde yeniden manalandırıp, bu kelimeleri Kur'âni

kavramlar haline getiriyordu. İşte bu yüzden Allah, Kur'ân'da kavramları bizzat kendisi beyan hakkını kullanarak tanımlamaktadır.

“El-birr (iyilik) ve't-takva üzerinde birblrinizle yardımlaşın,

El-ism (kötülük) ve'l-üdvan (düşmanlık) üzerinde ise yardımlaşmayın.” [110]Ayette geçen el-birr kelimesinin tam bir tanımı şu ayette verilmiştir:

“Yüzlerinizi doğu ve batı tarafına çevirmeniz el-birr değildir. Asıl el-birr.

1. Allah'a

2. Ahiret gününe

3. Meleklere

4. Kitap'a ve

5. Peygamberlere iman etmek;

6. Mala olan sevgisine rağmen

a) Akrabasının (fakirleri)ne,

b) (Fakir) Yetimlere

c) Muhtaçlara

d) Yolculara (veya kendi mİsafirlerine)

e) Dilenen fakir)lere,

f) (Azad olmak için efendisiyle anlaşma yapmış) Köleiere veya (kurtarmak için esirlere) veren (ler);

7. Namazı dosdoğru kılan (lar),

8. (ödenmesi icab eden) Zekatı(ni) veren(ler),

9. Ahidleşince ahidlerini yerine getirenler

10. Sıkıntıda, hastalıkta ve savaşın kızıştığı zamanlarda (cihad, gaza ve mukatele) sabredenler (yok mu? hakka tabi olmak İslam'ın hükümlerini kabul etmekte) sadık olanlar (ve kötülüklerden sakınanlardır. İşte ancak muttaki (takva sahibi olanlar) bunlardır.” [111]

Resulullah (a.s.): “Bu ayet-i kerime ile omel edenler gerçek iman derecesine ermişlerdir.” diye buyurmuşlardır. Ayette Yüce Allah, el-birr kelimesini on madde halindeki bir kapsam çerçevesinde tanımlamıştır. Bu maddelerde geçenlerin hepsi birlikte ancak birr demektir ki, birr'in uygulanacak hususlar halinde olan buradaki tüm maddeleri takva; bunları uygulayan her kişi ise sadık veya muttaki'dir. Yine ayetten anladığımıza göre el-ism (kötülük) ise, el-birr'in (iyilik) tam zıddı konumundadır. Bu durumda el-birr'i oluşturan unsurların karşıtları el-ism demektir ki, el-ism'in içeriğindeki uygulanacak hususlar halindeki tüm unsurlar maddeleri el-üdvan (düşmanlık); bunları uygulayan ise adüvv (düşman veya zalimdir). Yine aynı âyette el-birr karşıtı zıddı el-ism, takva karşıtı düşmanlık, muttaki (günah ve haramdan sakınan) karşıtı zalim, sadık (doğru ve samimi) karşıtı düşman şeklinde anlaşılmakta olup, ayrıca bir tek cümlede Allah'ın, tevhid/hak/hayır/hidayet sistemiyle şirk/batıl/şer/dalalet sisteminin nasıl özetlemiş olduğunu açıkça görmekteyiz.

Ayette geçen birr kelimesini bu tanımıyla dilimizdeki “iyilik” ifadesiyle tam karşılamak mümkün değildir. Türkçe’ınizde “iyilik “ kavramı, ayette maddeler halinde tanımlanan tüm anlamları tek başına ifade etmez. Bu sebeple bu kavramı yüce Allah'ın beyan hakkını kullanarak tarif ettiği gibi anlamak hem gereklidir, hem görevdir. Bu duruma göre Maide suresinin ikinci ayetindeki “el-birr” kelimesinin yerine el-Bakara suresinin 177. ayetindeki Allah'ın bu kavram ile ilgili tanımını aynen almamız gerekir. Böylece el-birr, İslam kelimesiyle yani tevhid sistemi ile özdeşleşmekte olup, onun muhtevasındakiler takva, bunları uygulayan ise muttaki oluyor. Aynı şekilde el-ism ise el-birr'in karşıtı olmak özelliğiyle şirk sistemi'yle aynileşmekte olup ism'in içeriğindekiler (aslında birr'in içeriğindekilerin her birinin tam karşıtı olarak) üdvan (düşmanlık), bunları uygulayan ise adüvv (düşman) oluyor. Şimdi buradaki “düşman” kavramının içeriği ve düşmanın kimliği ise daha sonraki ayetlerde aynen el-birr'in açıklandığı gibi belirlenmiştir.

Bir diğer örnek:

“Ihdi'na's-Strata'l-Müstakim” “Bizi sırat-ı müstakim (olan doğru yol)e ilet” [112]

Ayetteki Müstakim Sıratın tanımı ise birçok ayette Allah tarafından şöyle yapılmaktadır. “Ey Adem oğulları! Sakın şeytana kulluk (ibadet, itaat) etmeyin, O sizin apaçık düşmanınızdır. Sadece bana kulluk (ubudiyet, ibadet, itaat) edin. İşte bu sırat-ı müstakim'dir diye Ben, sizinle ahid yapmadım mı?” [113]

Bu ayette düşman olarak şeytan, düşmanlık olarak ona itaat edilmesi gösterilmiştir.

İşte bu ayette geçen Allah ile kulları arasındaki MİsakAhid/Mukavele'nin muhtevası yani anlaşma maddeleri sırat-ı müstakimin tanımında muhataplara sunulmaktadır.

(Hz. Muhammed (a.s.) kıyamete kadar gelecek ümmetinden her bir ferde hitaben):

“Gelin size Rabbinizin neleri haram kıldığını okuyayım;

1. O'na (Allah'a) hiçbir şeyi ortak koşmayın.

2. Anaya babaya iyilik ed(ip kötülük etmeyj/n.

3. Yoksulluk (endişesin)den dolayı çocuklarınızı öldürmeyin, çünkü Biz, sizin de onların da rızkını veririz.

4. Kötülükler (fevahiş)in açığına da gizlisine de yaklaşmayın.

5. Adaleti gerçekleştirmek dışında (Mürted, kİsas ve evlilerden zina edenlerin dışında bir) hak ile olmadıkça Allah'ın (katlini)haram kıldığı canı (Mü’mini ve İslam devletinde kendisine eman verileni) öldürmeyin, işte (Allahu Teala size açıklanan bu emir ve nehyi koruyup akıl edersiniz diye bunları emretti).

6. Bir de yetimin malına (buluğ ve) rüşd'üne erinceye kadar en güzel olandan (malını korumak ve çoğalmasını temin etmekten) başka bir suretle yaklaşmayın.

7. Ölçüyü ve tartıyı tam ve doğru yapın. Bir kimseye gücünün üstünde bir şey yüklemeyiz. (Hüküm verilirken veya şehadette bulunurken) söz söylediğiniz vakit (davalı) akrabanız dahi olsa (doğruluk ve) adaleti gözetin.

Allah'ın (ve insanların) ahdini (verdiğiniz sözü) yerine getirin. İşte (Allahu Teala) size düşünesiniz (ve ondan öğütlenesiniz) diye bunları (bu dokuz hükmü) tavsiye etti. Şüphesiz ki bu (dokuz hüküm veya emirler cennete götüren bir rehber olarak) benim müstakim yolum(dosdoğru yolum)dur. O halde ona uyun. (Başka) yollara (şirkin nifak ve küfür yollarına) uymayın. Sonra o (yollar) sizi, O'nun (Cenabı Hakk’ın) yolu'ndan ayırır. İşte (Allah) size bunlar (a uymanızı) tavsiye (ve emir) etti ki (şirkten/dalaletten) sakınasınız...” [114]

“Yasin 36/60-61” ile bu ayetleri bir de daha önce mealini sunduğumuz “Zuhruf 43/43-44” âyetleri birlikte göz önüne getirdiğimizde ancak sırat-ı müstakimin Kur'ân'dan Kur'ân'ca tam ve doğru bir tanımı olarak bulmaktayız.

Bu örnekleri çoğaltmak mümkün, ancak Kur'ân bütünlüğünü oluşturan birinci aşamadaki kelime bütünlüğü konusunda amacımızı açıklaması bakımından bu iki örnek yeterlidir.

Kur'ân'da 1800 civarında kök kelime bulunmaktadır. Bunların her biri hakkında yapılacak çalışma şöyle olmalıdır:

a. Tüm Kur'ân'da ilgili kelime bütün türevleri ile birlikte kaç yerde geçiyorsa hepsi göz önüne alınmalı.

b. Yukarıda örneğini sunduğumuz şekilde her kelimenin Kur'ân'dan Kur'ânca tanımı bulunmalı.

c. Eğer tüm Kur'ân'da bu kelimenin birden çok anlam veya kullanımı varsa, bunlar iyice araştırılmalı ve örneklenmeli.

d. Bu kelime ile ilgili Hz. Peygamber (a.s.)'ın sünnetinde geçen şekil/anlam/kullanım araştırılmalı.

e. Sahabeden itibaren İslam bilginlerinin kelime hakkında bir görüş ve çalışması varsa incelenmeli.

f. Kur'ân'da bu kavramın varsa karşıtı bulunmalı.

g. Bütün bu aşamalardan sonra, ilgili kavram, bütün Kur'ân'da buiundugu âyetlerin tamamı göz önünde bulundurularak "Kendi kelime bütünlüğü" içindeki esas Kur'âni anlam bulunarak Kur'ân sözlüğündeki ait olduğu yere konulmak üzere kendi içindeki tasnifi yapılmalıdır. Bu tasnif çok önemlidir. Kelimenin kendi bütünlüğünün çerçevesi bu sınıflandırmayla bulunabilecektir.

h. Ayrıca kendi bütünlüğü içinde kelime incelenirken hangi kavramlar ile doğrudan ve birinci dereceden ilgili ise buna ait not veya iletişimler yazılmalı.

Böylece tüm Kur'ân'daki kelimeler hakkında gerekli çalışmalar yapılabilir ise ortaya Kur'ân'dan Kur'ân'ca Kur'ân Sözlüğü çıkacaktır. "Sözlük/Lugat, ilm'in yarısı, tefsir ilmin tamamı" olduğuna göre Kur'ân'ın İlahi mantığa uygun beyan hakkı (açıklama) Allah'a, tebyin (bildirme ve yorumlama) görevi Resuluüah (a.s.)'a hasredilmiş gerçek bir Kur'ân Sözlüğü'ne ancak böyle kavuşabiliriz. Böylesine bir Kur'ân Sözlüğü'ne günümüz müslümanının ne derecede gereksinim duyduğu ise çok açıktır.

Bu acil gerçek ihtiyaç giderildiğinde elde edilebilecek ilk faydalar şunlar olabilir:

1) Kur'ân üzerinde çalışan, düşünen, araştıranların sayısı artacak, sadece ihtİsas ve görev sahipleri değil, müslümanım diyen herkesin Kur'ân'la ilgilenebilmesi sağlanacak.

2) Kur'ân'ın aslını değiştirip içeriğini bozamayanlar ve tahrib edemeyenler, mübarek kitabımızdaki sözcüklerin, Kur'ân'ın ilahi mantığı çerçevesinin mana bütünlüğündeki vahyin Kur'ani ve ilahi anlamını, beşeri/akli/felsefi yöne değiştirme ve yönlendirmeleriyle Allah, resul, Kur'ân, insan arasındaki "nur"lu akımı engellemişlerdir. Bu yüzden Kur'ân Çağı'nda, Kur'ân etkisiyle oluşması

gereken Kur'ân tefekkürü ve Kur'ân medeniyeti de önlenmiştir. Bu çalışmalarla yeni bir medeniyetin önü açılmış olacaktır.

3) Ülkemizde yapılacak tefsir çalışmaları için karşımıza çıkan önemli bir konu dilimizde yazılmış mükemmel bir Kur'ân Sözlüğünün olmayışıdır. Ayetierdeki manayı dilimize aktarabilmek için, ihtiyaca cevap verecek, kullanışlı bir sözlüğe henüz sahip değiliz. Bunun zaruretini, Kur'ân-ı Kerim üzerinde çalışan herkes duyabilmektedir." Bu ihtiyaç giderilmiş olacak.

4) Mealin güçlü bir ifade taşıması, yapılacak tefsire mutlaka yardımcı olacaktır.[115] Kur'ân sözlüğüyle güçlü/doğru meal ve tefsirlerin hazırlanmasına vesile olunacaktır.

5) Kur'ân'da bir terkibin, dilimizdeki karşılığı şu mealden bu meale değişmemeli, dilimizde karşılığı aynı olan ifadeler, mümkün mertebe korunmaya çalışılmalıdır. Ciddi bir Kur'ân sözlüğünün hazırlanması, sayıları gittikçe artan Kur'ân meallerini de etkileyecek, aralarındaki bazı farkları ortadan kaldırıp, meallerde de müşterek dil ve kelime birliğine doğru güçlü bir adım atılmış olacaktır.

6) Kur'ân etrafında birleşmeyle ve Kur'âni kamuoyu oluşmaya başlayacaktır ki, bu çok önemlidir.

7) Günümüz din bilimleri araştırmalarında problemleri çözebilmek "Kur'ân Bütünlüğü"nü oluşturan birinci basamak kelime bütünlüğü çalışması aslında ihmal edilemez; önemi ve önceliği tartışılamaz ve mutlaka yapılmalıdır. Ancak daha önce Kur'ân'ın inişinden bugüne, bu türde yapılan (küçük-büyük hangi dilde olursa olsun) tüm çalışmalar dilimize kazandırılmalıdır. Sonra bu, Kur'ân sözlüğü ehil ekipler tarafından mutlaka hazırlanmalıdır. [116]

2. Konu Bütünlüğü

Kelime bütünlüğünden sonra, Kur'ân Bütünlüğünü oluşturan ikinci aşama konu bütünlüğü'dür.

Cenab'ı Allah konuları kelimelere bölmüş, her kelimeyi ise, gereken anlam çerçevesinde anlaşılır, açık, net ve aydınlatıcı bir şekilde beyan hakkını kullanarak, ilahi hikmeti gereğince özel ve özgün haliyle Kur'ân'da ki iki ayrı (nüzul sırası ve tevkifi sıralanışındaki) sıralama içine yerleştirmiştir.

Ayrıca Kur'ân'ı anlamayı çalışma şartına bağlamıştır. Bu âyette "Hangi konuda?" sorusuna cevap olabilecek bir tahsisin bulunmayışı her konuda, geneli ifade eden

bir hüküm çıkarır ki, Kur'ân'ı anlamak da bir çalışmayı gerektirdiğinden, Kur'ân'ı anlamanın şartının da çalışmak olduğu böylece anlaşılmaktadır.

Bir Müslüman'ın en iyi bilmesi gereken kitap, dininin kitabı olan Kur'ân-ı Kerim'dir. Nitekim Cenabı Allah, Kur'ân'da sık sık onun okunmasını; anlaşılmasını ve üzerinde düşünülmesini istemektedir. Öncelikle, sadece Allah (c.c.)'a kulluk görevini tüm gerekleriyle yerine getirebilmek; kainata gücünü ispat ederek hakim/hükUmran/halife olabilmek; İblis ve dostlarının, zürriyetinin her türlü saptırma ve düşmanlığından korunabilmek için insan, Kur'ân'ı konu konu anlamak ihtiyaç ve zorundadır. İşte konu konu Kur'ân veya konulu Tefsir Kur'ân'da herhangi bir konu ile ilgili tüm kelimeleri ve doğrudan alakaiı ayetleri toplayarak, bunları toplumumuzun bugünden yarına beklenti ve gereksinimine cevap verebilmek, ancak "din ve ilimlerde terim, tanım, tarif ve sınıflamaların yenilenmesi" ile gerçekleşebilecektir.

Bu çalışmalarda Kuran Sözlüğü elbetteki ilk başvuru/müracaat kaynağı olacaktır. Mümkün olduğunca bu konu kendi bütünlüğü içinde ilmi bir incelemeye tabi tuttuktan sonra Yüce Allah'ın o konuyla alakalı muradı, toplu bir şekilde ortaya konulmalıdır. Buna göre örnek olarak konu "Kur'ân'da Kur'ân", olarak incelenmek istenirse ne yapmak gerekir?

Önce Kur'ân'da Kur'ân konusunu Yüce Allah hangi kelimelerle izah etmiş bu araştırılmalı.

Diyelim ki aradığımız konuyla ilgili bu kelimeler şunlardır: Kur'ân, Vahiy, Tenzil, Hûda, Kitab, Burhan, şifa, Rahmet, Nimet, Zikr, Furkan, Nur, Rüşd, Hakim, Beyan, Mev'iza, Belağ, Mutahhar, Hüküm, Merfu, Ruh, Aceb, Hak, Musaddık, Adl, Mushaf, Mecid, Aziz, Nücum, Büşra, Hadi, Kerim, Mübarek, Ümmü'l-Kitab, Mesani, Kelam, Hikmet, Müheymin, Mükerrem, Hablullah, Beşir, Muhkem, Nezir, Besair, Tezkira, Kasas, Sıdk, Azim, Mubin, Kayyim, Hayr, Sıratu'l-Müstakim, Fasl, Ahsenü'l-Hadis, Bünyan.

Bu kavramların hepsi birinci merhaledeki ilk bütünlük olan kelime bütünlüğüyle elde edilen Kur'ân sözlüğü'nden alınacak ve Kur'ân kelimesinin etrafında onunla doğrudan ilgili ve bağlantıları çerçevesinde konu bütünlüğü özenle araştırılıp bulunacak. Kelime bütünlüğü yani kelime sınıflandırması çalışmasında ilgili kavram, Kur'ani anlamını kazanınca, ilahi mantığın amaç ve isteğine ulaşılır. İşte bu kavramlar ile ilgili konu, odak terim etrafında, konu bütünlüğü aşamasıyla incelenince ilgili konu da Kur'ân'ca hazırlanmış olur. Aslında her konunun bağlı olduğu sistem ile mutlaka ilgi ve bağlantısı kurulmalı, ayrıca, varsa, zıddı olan konu ile de karşılaştırması yapılmalıdır. Kur'ân'daki her konu, bu şekilde tek tek ele alınıp hazırlanınca tüm Kur'ân konu bütünlükleri ile incelenmiş, Müslümanların faydasına sunulmuş olacak ki, bundan sonra ancak sistem sistem Kur'ân'ı anlamaya doğru salimen bir adım daha ilerleyebileceğiz.

Konu bütünlüğü çalışmaları ferdi veya ekip halinde olabilir. Fakat Kur'ân'da öncelikli konunun Allah olduğu ise unutulmamalıdır. Diğer konular da Kitapta ki önceliklerine göre ele alınırsa hazırlanan konular daha kolay ve doğru anlaşılır.

Saadet asrındaki çok sağlam ve dinamik olan Kur'ân anlayışına bu iki kademedeki; yani kelime bütünlüğü ve konu bütünlüğü çalışmalarıyla belli ölçüde yeniden ulaşma imkanı doğacaktır. [117]

3. Sistem Bütünlüğü

Kur'ân bütünlüğünü oluşturan üçüncü aşama kelime ve konu bütünlükleri ile ilgili tüm araştırma ve çalışmalar tamamlandıktan sonra ilgili kavram ve konuların ait oiduğu sistemde birleştirilmesiyle sistem bütünlüğü aşaması gerçekleşir.

Alemlerin Rabbi Rahman ve Rahim olan ve her şeyi yaratan Allah, Alemlere Rahmet, Seyyidü'1-Enam, Resulü's-Sekaleyn, Fahri Kainat Efendimiz Hz. Muhammed (a.s.)'e, Cebrail (a.s.) aracılığıyla, vahiy yoluyla tenzilen (peyderpey, ayet âyet, sure sure, konu konu indirdiği), Alemlere Rahmet, şifa, Mev'iza, Zikir, Hak, Nur, Beyan, Mübin, Beyyinat, Burhan, Furkan, Hidayet, İrşad ve En son Mesaj olan Kur'ân'da, Allah'a iman bakımından kullar ve bağlı oldukları “sistem” ler üçe ayrılır:

1. Müminler / Muttakiler / Muflihun / Sâlihler / Muhlisler'den oluşan ve bunların bağlı oldukları Sistem: tevhid / hidayet / İslam/ iman sistemi: “Kim Allah 'a ve Resulüne itaat ederse işte onlar, Allah'ın kendilerine nimetler verdiği Peygamberler'le, Şehitler'le beraberdirler. Onlar ne iyi arkadaşlardır”. [118]

Bu âyette tevhid sisteminin insanları anlatılıyor ki, bunlar el-birr'in içeriğindeki muhtevasındaki hususları uygulayan kimselerdir. Aynı zamanda bu âyet, Fatiha süresindeki, Allah'ın kendilerine nimet verdiği kişilerin kim olduklarının bir açıklamasıdır da.

İlgili âyetlerde bu Hak sistem tüm ayrıntılarıyla Allah tarafından açıklanmıştır. Bu sistem mensupları Allah yanlılarıdır.

“Sızın Veli (dost)niz ancak Allah'tır, Resulü'dür, Müminlerdir; onlar ki Allah'ın emirlerine boyun eğerek namazı kılar, zekatı verirler. Kim Allah'ı, Resulü'nü ve Mü’min'leri veli (dost) edinirse hiç şüphesiz (bunlar) Allah yanlısı (tarafları) dır; (bilinsin ki düşmanlarına) Galip gelecek olanla da onlardır”. [119]

“Allah iman edenlerin velisi (dost ve yardımcısı) dır. Onları (şirkin küfür ve nifak) karanlıklar(ın) dan (kurtarıp) nur (olan tevhid sistemine) çıkarır”. [120]

İşte ilk ve son ipuçlarını verdiğimiz bu birinci sistem Kur'ân'da Hak sistem yani Sırat-ı Müstakim (dosdoğru yol) olarak anılmaktadır. Daha önceki aşamalardan bu sistemi oluşturan konu ve kelimeler alınıp, buradaki sistem bütünlüğündeki ait olduğu konuma getirilecektir. Birinci basamaktaki sözcük sınıflandırması ile daha sonraki konu tasnifi çalışmaları yapılmadan sistem bütünlüğüne geçilemez. Önce hak sistem ele alınırsa bunun zıddı olan batıl sistem ise kolaylıkla hazırlanabilir.

2. Şirk sistemi, hak sistemin tam zıddı olan batıl sistemdir. Hidayetin karşıtı olarak da dalalettir. Bu sistem kendi içinde ikiye ayrılıyor:

Kafirlerin bağlı olduğu küfür sistemi.

Münafıkların bağlt olduğu nifak sistemi.

İlgili âyetlerde şirkin bu iki sisteminin her biri tüm ayrıntılarıyla Kur'ân'da uzun anlatılmıştır. Bu âyetier incelendiğinde açıkça görülecektir ki, küfür ve nifak sistemlerinin mensuplarının velisi/dostu tagut/ iblis/şeytandır.

“İnanmayanların veli (dost) feri ise Tağut (iblis /şeytan) tur. O da onları (fıtratları olan İslam'ın) nur(un) dan ayırıp (şirkin Küfür ve nifak) karanlıklarına çıkarır. Sşte onlar ateş (cehennem) ilktirler. Onlar orada (bir daha çıkmamak üzere) ebedi kalıcıdırlar”. [121]

“Şeytan kendisine uyan taraftarların (Hizbu'ş-Şeytan)ı ancak ateş enlinden olmaya çağırır”. [122]

“Şeytan onları istila etmiş, onlara Allah'ı anmayı unutturmuştur. İşte onlar şeytanın taraftarlarıdır. İyi bilin ki şeytan yanlıları mutlaka kaybedenlerdir”. [123]

Batıl sistemleri anlamak için bizatihi kendi orijinal eserlerinin özellikle ciddi bir incelemeye alınıp mutlaka bilinmesi gerekir. Kur'ân'daki tanıtımlarla birleştirilip karşılaştırılınca bunların gerçek hayattaki yer ve etkileri ortaya çıkar. [124]

Kur'ân’ı Anlama Metodolojisi Üzerine

Kurân'ın İlahi Kökeni

Kur'ân'ın Allah'tan geldiğine dair, kendi sayfalarından başka, doğrudan bir deneysel delil yoktur. Diğer yönden, Kur'ân'ın Muhammed tarafından uydurulduğuna dair de bir delil yoktur; Kur'ân'ın icbar edici samimiyeti bu şüpheyi çürütmektedir. Allah'ın yokluğa dönüştüğü ispat edilmedikçe, onun Allah'tan gelmediğine dair herhangi bir

delil bulunmaz. Allah'ın varolmadığı da yine ispat edilmemiş bir savdır ki, ölümden sonra hayatın olmadığı iddiası gibi geçersizdir. Bununla birlikte, akli olarak tarihi gerçeklerden şunu ispat etmek mümkündün Ne Muhammed, ne de herhangi bir başka insan, Kur'ân'ı yazdı ve daha sonra onu ilahi bir vahiy gibi sundu.

Birinci olarak, Kur'ân bizzat altı farklı yerde şüphecilere ilahi orijini konusunda meydan okur. [125] Kur'ân şüphecileri, bütün insanlar ve cinleri de yardıma çağırarak kendi konusunda ve mesajında çelişkiler bulmaya [126] ya onun benzen on sûre [127] veya da bir sûre [128]getirmeye davet etti. Açıkça, Kur'ân Arapça'daki bu büyük başarısını hala sürdürmektedir. Bu taklit edilemezlik Müslümanlar tarafından onun ilahi kaynaktan geldiğinin en büyük delili olarak kabul edilmiştir. A. J. Arberry yazıyor ki:

“Meydan okuma Muhammed hayatta iken yapılmış ve ne mevcut olan örnek uydurmalar ne de sonraki yazarlar tarafından ortaya konan kaba cennet tasvirleri Kur'ân'ın taklit edilemezliğini zayıflatabilmiştir. Bunlar (sonraki yazarlar) arasında Müslümanların ilahi kitabının eşsiz güzelliğini taklit eden güzide yazarlar da vardır”[129]

Kur'ân'ın kendi içindeki delillerde ve tarihte görüldüğü üzere, Peygamberin düşmanları, Kur'ân’ın belagat ve ruhi-ahlaki konusuna meydan okuyamadılar. İlk Müslüman tarihçiler bazı Mekkeli elitlerin entrikalarını anlatmaktadırlar. Al-Valid b. al-Mugira'nın Kur'ân'ın mesajını gözden düşürmek için ona “büyü” [130] demesi ile başlayalım. Bu Kur'ân'ın ilk surelerinin birinde şöyle ifade edilmektedir:

“(Ne zaman ki bizim mesajımız ulaştı) o, (al-Walid) düşündü taşındı, ve iyice düşündü, (Yanlışlığını kanıtlamak) ve böylece, kendi kendini ve düşünmesini mahvetti. Evet o kendini ve düşünme yolunu mahvetti; ve daha sonra o etrafına baktı (yeni argüman için) ve kaşını çam ve öfkeli öfkeli baktı Ve en sonunda gerisin geri döndü (bizim mesajımızdan) ve kibri ile övündü ve deırar an m irajaia nuaanaresi di: Bütün bunlar yalnızca (eski zamanlarda) süregelen sihirdir. Bu sadece ölümlü bir adamın sözlerinden başka bir şey değildir.”[131]

İkinci olarak, Kur'ân'ın Muhammed’in kendi bilinçli edebi ürünü olduğu zannı pek-çok yönden dayanaksızdır. 0 çok uzun süre önceden emin adam (al-amîn) ismiyle bilinmekteydi, fakat o hiçbir zaman okur-yazar ya da edebiyat ve şiir yazan biri olarak bilinmedi. Arbrrery aynı zamanda şunu ifade etmektedir ki, o, yukarıda belirtilen zannı ortadan kaldırıyor. Bir kimsenin edebi ifadeleri ile sıradan konuşmasının birbirinden oldukça köklü farklılıklar gösterdiği bir başka durum bulmak çok zordur. [132] Kur'ân ve Muhammed’in günlük sözlerinin birbirinden farklılığı ısrarlı ve etkili bir şekilde Müslümanlar tarafından söylenmiştir. Bütün Müslümanlar, entelektüel kapasiteleri ve inançları farklı olmakla birlikte, Muhammed'in güniük sözlerinden oluşan hadiste önemli ayrılıklar göstermelerine rağmen, ittifakla Kur'ân'ın ilahi statüsünü ortaya koymuşlardır. Sünnilerin sert muhalefetine karşı, Şiiler kendi hadis külliyatına sahip olurken, Mutezile pek çok

hadisi inkar etmiştir. Hatta Peygamberin kendisi ve samimi sahabeler, Kur'ân ve hadisin karışmasını önlemek için büyük çabalar harcamışlardır.[133]

Üçüncü olarak, Peygamberin Kur'ân karşısındaki tavrı düşünülmelidir. Muhammed yalnızca her Kur'ân okumaya başlamadan önce ilk okunan, besmle, Eûzü Billahi min'eş-şeytani'r-racim, Bismiliahi'r-Rahmanî'r'Rahîm (Kovulmuş şeytanın şerrinden Allah'a sığınırım, Rahman ve rahim olan Allah'ın adıyla) ye hürmet göstermekle kalmayarak (yani sırf onu okumakla yetinmeyerek) aynı zamanda, sürekli olarak ve sık sık, gerek kendi başına gerekse toplum içinde, bütün durumlarda diğer âyetleri de okudu. Eğer Kur'ân kendi ortaya koyduğu bir şey olsaydı, büyük bir ihtimalle, o bunu yapmaya devam etmeyecekti. Kendi özel evinde rehber aramak ve güçlenmek için kendi âyetlerini okumaya ihtiyaç duymayacaktı. (Halbuki) 0, gecenin büyük bir bölümünü namazda, Kur'ân okuyarak ve çoğu zaman bolca ağlayarak geçiren biri olarak bilinmekteydi ki, bu pratik bugün bile pek çok samimi Müslüman arasında yaygın olmayan bir şey değildir.

Dördüncü olarak, bağlantısız ve çok temalı olmakla birlikte âyetlerin birbirine uygun ve tutarlı yapısı, ta ilk baştan beri, onların özel sosyal-tarihi şartlar içinde anlaşılmış olması Kur'ân'ın bir insan aklı tarafından yazlamayacağının delilidir. Eğer bir yazar, 23 yıllık bir dönemde, farklı duygusal yükümlülük durumlarında, düzenli ve akıcı bir düşünce ortaya koymak için sıkı bir gayret sarf edecek olsa, sonuç, her olasılıkta, tamamen çelişkiler ve tutarsızlıklarla dolu olacak ve bu onu bütün olarak anlaşılmaz kılacaktır. Diğer yönden, birbiri ile bağlı olmayan ve tarihi olarak ayrı ayrı kısımlardan ibaret olan Kur'ân'ın bölümleri, Müslümanların anlamaları ve uygulamaları için sürekli bir rehberlik ve referans sağlamaktadır. Hatta, Kur'ân'ın tabiata ve bilimsel konulara dair sözleri önce bütün Müslümanlar tarafından kabul edildi ve daha sonra da modern yazarlar tarafından tasdik edildi, öyle ki, bilim ve kainatla ilgili olan çoğu hususlar, sadece yakın zamanda ortaya konan modern bilimsel buluşlarla desteklenmiş bulunuyor. [134] Örneğin, İbn Haldun ve Şah Veliyullah al-Dehlevi gibi çoğu geleneksel Müslüman alimler, Kur'ân'ın tabiata dair olan ve tıbbi konuları içeren bütün sözlerini (balın faydaları gibi) kabul edecekler fakat hadisten gelen tıbbın (tıbb-ı nebevi) faydasını reddedeceklerdir. Onların ana argümanları Peygamberin bu konudaki bilgisinin vahye değil fakat çağının tecrübesine dayanmış olduğudur.

Beşinci olarak, Kur'ân'da Muhammed’in zaafları ve beşer yönünü kapsayan âyetler ile kendiliğinden ilahi bilgiye ve vahye mazhar olduğu iddiasında bulunmak isteyen bir kişinin tavırla ile çok uyuşmuyor. Eğer öyle olsaydı o bile bile insani eylemlerini ve zaaflarını halka söylemezdi. Kur'ân pek-çok yerde Muhammed’in bazı davranışlarını eleştirmiştir. [135]Ve bir başkasında ilahi mesajı bozmaması hususunda (onu) uyarmıştır.

Son olarak, Kur'ân üst üste gelen terim ve ibarelerden meydana gelen pek çok ayete sahip olmasına rağmen bütün veya parça olarak kolay ezberlenebilen tek kitap olma

özelliğini sürdürmektedir. Kur'ânfın dilini anlamıyor olsa bile pek çok Müslüman Kur'ân'ın bütününü ezberleyebilmektedir. Kur'ân direkt olarak İslam tarihini şekillendirmiş ve de şekillendirmeye devam edecektir. Müslümanlar onu rehber ve iiham kaynağı olarak kullanmaya devam edeceklerdir. Kur'ân kendisi bizzat itibarını düşürmek isteyenlere daha iyi bir rehber hazırlamaları hususunda meydan okumuştur.

“Ey Muhammed de ki, “Eğer doğruyu konuşuyor iseniz, Allah'tan bu ikisi (Kur'ân ve Tevrat) dan daha iyi rehberlik sunacak diğer bir vahiu getirin, (ve) ben de onu takip edeceğim.” [136]

Öyleyse şu açıktır ki, ne Muhammed ne de diğer bir kimse Kur'ân gibi bir eser ortaya koyabilir. O ilahidir. [137]

İslami Tefsir Metodolojisi

İslam dünya-görüşü ve bilgisinin iki temel kaynağını Kur'ân ve Peygamberin Sünneti olması ve bu ikisinin de karşılıklı bir şekilde, Peygamber ve ilk dönem Müslüman topluluğunun tarihi çabaları ile ilişkilendirilmesi, İslam'ın bu iki temel kaynağının tam bir yorumu olarak Müslümanların kendi değerlerini, prensiplerini ve hükümlerini anlamaları esas itibariyle çok önemlidir.

Kur'ân ve sünnetin tam bir yorumu Müslümanlar için ilk devirlerden beri önemli olmuştur. Farklı İslam fıkıh ve itikat okullarının varlığı, bu kaynakların yorumları ile ilgili, farklı metotların (kullanılması) sonucudur. [138] Bir bütün olarak alındığında, onların metotları ayrıntılı ve sistematiktir, fakat Kur'ân ve Sünnet öğretisinden bazı önemli sapmaları vardır. Farklılaşma temel olarak İslam dünya görüşünün şümullü ve sistematik bütünlüğünün yokluğundan kaynaklanmaktaydı. [139] Sistemsiz fakat derin dini dünya görüşü -ki onun üstüne legal ve entelektüel gelişme oturtulacaktır- Peygamberin vefatından yalnızca yarım asır sonra İslam toplumunu hemen hemen tümden parçalayarak, arka arkaya gelen politik tartışmalar ile sonuçlanacaktır. Her ne kadar, bu dönemlere ait oian bütün sosyal ve tarihi durumlar belirlenmemiş olsa da, özellikle itikadf anlayış bu (sosyal) çalkantılar üzerine derin düşünme olarak kendini göstermiştir. [140] Bu konuda bizim bilgi sosyolojisi disiplinine yaklaşımımız, İslam kaynaklar ve İslam düşüncesini anlamamız için önemlidir, şunu da belirtmek gerekir ki, bu sayfalarda tarif edilen metot klasik okullarınkinden tamamen bağımsız değildir. Onların yaklaşımlarından baz: unsurlar buraya dahil edilmiştir. Bunlar, örneğin, filolojik ve semantik analizlerin kullanımı ve vahyin iniş sebepleri (asbab-i nüzul) dir.

Klasik Kur'ân tefsirlerinde, gramer ve filolojik analizler kullanıldı fakat bu, bütüncül (yekpare) bir yaklaşım getirmedi, çünkü onlar, çapraz referans (ayeti

başka bir ayetle tefsir) metodunu kullanmadılar. Çapraz referansın yokluğu, belki de onların, Kur'ân'ın bu ayetlerini nüzul sebeplerindeki farklılıklara paralel olarak, dağınık ve atomcu bir şekilde eie alış tarzları ile ilgilidir. [141] Bu yolla, şu söylenebilir ki, nüzul sebeplerinin yaygın olarak kullanılması -pek çok ayette farklılık arz eder. Bir yönü ile bütüncü ve tutarlı İslam ya da Kur'ân dünya görüşünün sunumunun niçin sonradan ortaya çıkan anahtar İslamf kavramların semantik alanlarının analizi üzerine değil de, tarihsel olarak gelişen kavramlar üzerine oturtulmuş olduğunu açıklar. Bununla birlikte, sadece bir kaç alimin, bir kısım İslamî kavramı, bütünsel olarak analiz etmiş olması da kapsayıcı bir Kur'ân tefsiri planı oluşturamadı. [142] Halbuki, en önemli İslam kavramların kimliğini tespit etmek, Kur'ân ve Peygamberin tarihi çabaları üzerinde, dikkatli bir çalışma ile çok zorlanmadan başarılabilir. Bazı kavramların sıklığı, genel olarak İslam dünya görüşünde onların önemli olduğunun geçerli bir işaretini verir.

İfade etmek gerekir ki, tek başına semantik analizler İslami değerler ve hükümlerin tam bütünlüğü (-nü sağlamak-) için kafi değildir, o sadece genel olarak kavramsal anlama sağlayabilir ki, bu, bir dünya görüşünün telaffuzu için tesirlidir; fakat, hükümlerin ve güncel ya da sosyal yapının kanunlarının özel anlamı onların sosyal-tarihi şartlar ya da arka planından anlaşılmalıdır.

Diğer bir açıdan bakıldığında, Kur'ân'ın legal hükümlerinin anlaşılmasında nüzul sebeplerinin önemine büyük bir öncelik tanımaları sebebi ile Müslümanlar bilgi sosyolojisinin öncüleri olmuşlardır. Mesela alim al-Vahidi (d. 1075) şunları yazıyor: "Birisinin ayetlerin iniş sebeplerini, hikayelerini ve açıklamalarını bilmeden ayetlerin tefsiri hususunda bilgi sahibi olması mümkün değildir."[143] Nüzul sebepleri bize, genel şartlar ve resmi yönetimin temelini teşkil eden sebepler içinde, âyetlerin direkt manaları ve uygulanmalarını anlamamıza yardım eder. Onlar ayrıca bize, genel ve özel manaları ile âyetlerin amaçlarını sezmemiz ve Peygamberin kontrolünde olan ilk dönem Müslüman topluluğun belli başlı gelişmelerini anlamamız hususunda iyi bir kaynak sağlar. [144] Semantik ve gramer analizlerin sınırlılığı ve tarihi-toplumsal arka planın önemi, aşağıdaki örnekte görülebilir. Kur'ân'ın 2. Sûrenin 115. âyetinde: "Doğu da batı da Allah'a aittir; yüzünü hangi yöne dönsen orada Allah'ın varlığını görürsün. Allah her yerdedir, her şeyi bilir." buyrulmaktadır. Bu ayete dayanarak, Allah'ın, belli bir uzamsal yerle sınırlandırılmayacağım, onun her yerde olduğunu açıklamak, hem semantik açıdan, hem de İslam dünya görüşü açısından çok uygun olacaktır. Fakat İslamî olarak eğer bir Müslüman bu ayeti tek başına ele alır da kıble olan Kabe'nin hangi yönde olduğu hususunda bir çaba harcamadan namazda herhangi bir yöne dönerse bu olamaz. Bu ayetin arka planı şunu işaret eden Bu ayet, bir kısım Müslüman'ın Peygambere gelerek yolculukta karanlık dolayısı ile bilmeden yanlış bir yöne doğru ibadet ettiklerini söylemeleri üzerine inmiştir.[145]

Kur'ân'ın 5. suresinin 93. âyetinde ifade edilmektedir ki: İman edip salih amel işleyen kimselerin daha önce yapmış oldukları üzerinde herhangi bir günah yoktur. Bazı kimselerin bu ayet hususunda, şarap içmekte (ya da haram olan başka bir

şeyde) günah yoktur diye düşündükleri söylenmektedir. Bu âyetin iniş sebebi (şan al-nüzul) Allah'ın açıkça şarap içmeyi yasakladığı zaman, sahabelerin ölmüş olan arkadaşlarından şarap kullananların durumunu öğrenmek istemeleri ile ilgilidir. Bunun üzerine Allah günahlarını bağışlamak için bu ayeti indirmiştir.[146]

Görünen o ki, günlük ve sosyolojik yapı ile ilgili hükümlerde ayetlerin toplumsal tarihi arka planı sadece onların anlam ve hikmetlerinin yorumu ve anlaşılması açısından çok önemli olması değil, fakat aynı zamanda onların uluslararası genel geçer değerler ve prensiplere uygulanmasıdır ki, bu, onları zaman-mekan parametrelerinin üstüne çıkmaktadır. Kıyas ve diğer prensipler hususundaki bazı klasik iddialar üzerine bir uyarlama olarak, Prof. Fazlu'r-Rahman'ın çifte hareket teorisi, yukarıda bahsedilen ödevi ifa edebilecek geçerlilikte görülebilir. Onun teorisi kİsaca şöyle ifade edilin Kur'ân'ın özel sosyal hükümleri onların sosyal tarihi şartları ve genel İslamî davranışlara karşılık olmaları ile anlaşılmalıdır. [147] Bu unsurlardan İslamî ruhla tam uygunluk arz eden genel kanunlar ya da hükümler çıkarılır ki, böylece onlar çeşitli zamanlarda uygulanabilsin.

Şu hatırda tutulmalıdır ki, Kur'ân'ın Allah'tan gelmesi Ve Allah'ın da Kurân'da yer alan bilgi ve hikmetinin bir toplum ve o toplumun tarihi içinde kuşaklamayacağı, ya da tüketilemeyeceği göz önünde bulundurulur ise, bir sosyolojik yaklaşım çabası ile ilahi hikmeti tam olarak anlatmak ve onu özel toplumsal-tarihi durumlarla sınırlamak doğru değildir. Tanrının amacı, zaman ve mekan boyutunda varolan yaratıkları ile kendi hikmeti arasındaki ilişkisini teyit etmektir. İnsanoğlu algı ve kavram dünyasında bulunan mevcut vasıtalar olmaksızın düşünemez. Bu yüzden, Kur'ân'ın; Tanrı, Cennet ve Cehennem tanımlamalarında bile bu varlıkların gerçek realitelerinin ifade edilmesi yerine, insanlar tarafından kolay anlaşılacak olan iletişim vasıtaları kullanılmıştır.

Bununla birlikte, Kur'ân'ın amacı sadece insanlara kendi düzeylerinde konuşmak değil, fakat aynı zamanda onları (muhatapları) bütün insan gelişmesinin en üst düzeyine çıkartmaktır, Bu yolla biz, doğruluğu ve hikmeti, insan tarafından ortaya konan, tabii bilimler ve diğerlerinde olduğu gibi, yalnızca yavaş yavaş anlaşılan bazı söz ve hükümlerin vasıtası ile anlarız. İnsan yavrusunun anne karnındaki gelişim safhalarının anlatılması, cinsel iffetin korunması ve alkol içmenin yasaklanması arkasındaki sebepler bu durumu açıklayan pek çok örnek arasından sadece üçüdür.

Peygamberin sünneti- günlük yapıp etmelerinin dışında- sosyal tarihi şartların Kur'ân'ın arka planına uygulanması ile yorumlanabilir. Hz. Ömer İbn al-Hattap (d. 644) gibi ilk sahabeler, kendi dönemlerindeki sosyo-ekonomik ya da politik durumların Peygamber dönemindekinden dramatik bir şekilde farklılaştığını gördüklerinde bu metodu uyguladıkları görülmüştür. [148] Endüstri sonrası dünyada ve bilgi patlaması çağında ortaya çıkan pek çok meydan okuma ile ilgili olarak etkili bir şekilde ciddi olarak bu sayfalarda önerilen tefsir metodunu düşünmeliyiz. [149]

Kâynaklar

1. Arberry, AJ. The Holy Koran, An Introduction and a Selectîon, London George Ailen and unwin, 1953

2. Azami, M. M. Studies in Haditn Methodology and Literatüre, mdianapolis, North American Trust Publication, 1977

3. Bucaille, Tne Bibie, The Quran, and Science. Translated by A D. Pamel 1 and M. Bucaille, Maurice. mdianapolis, North American Trust Publication, 1978

4. Denffer, Ahmed Von. Ulum al-Qu ran, Le icester, The İslamic Foundation, 1983.

5. Hasan, Ahmad. Tne Early Development o/ İslamic Jurisprudence, ısla mabad İslamic Research institute, 1970.

6. Muhammad İbn lshaq, Sirat Rasul Allah, by A Guiııaume, Karachi, oxford University Press, 1955.

7. Qadri, Ahmad Anvar. İslamic jırisprudence in the Modern World, '2d ed. Lahore, Sheikh Muhammad Ashraf, 1981.

8. Rahbar, Muhammad Daud, The God of justice, A Study in the Ethical Doctrine of the Quran, Leiden, E. J. Brill, 1960.

9. Rahman, Fazlur. İslam and Modernity, Translated of Intellectual Tradition, New York, crossroad Publishing Co., 1987.

10. İslamic Methodology in History, Lahore, Central institute of lslamic Research, 1965.

11. Salih, Subhi. Mabahith Fi Ulum al-Quran (Kajian al-Quran), Malay Translation by Zainal Abidin Abul Kadir Kuala Lumpur, Dewan Bahasa dan Pustaka, 1978.

12. Schacht, Joseph. The origin of Muhammadan jurisprudence, Oxford, The clarendon Press, 1950.

13. Tirmidhi, Muhammad İbn Ali al-Hakim, Bayn al-Farq al-sadr wo/-Qalb wa/-Fuad wal-Lubb, cairo, Dar al-lhya al-Kutubb al-Arabiya, 1958.

14. Wensinck, AJ. The Müslim Creed, Its Genesis and Historical Development, cambridge, Cambridge University Press, 1932, reprint ed., London, Frank Cass, 1965.

15. Watt, Montgomery W. İslamic Philosophy and Theology, Edinburgh University Press, 1962.

16. The Formative Period of İslamic Thought. Edinburgh, Edinburgh University Press, 1973. [150]

Hermenötik Bağlamında Dinin Yeniden Anlaşılması Ve Anlatılması Sorunu

Muzaffer Emin Göksu

Şüphesiz insanlar bağlandıkları dinlerini her zaman anlamak istemişlerdir. Ancak modern çağlarda dini anlama daha bir önem taşımaktadır. Esasen “yeniden” nitelemesi ile ifade edilen bu anlama, bir modern projeksiyonu bünyesinde taşımaktadır, çünkü yeniden anlama, insanların mensubu bulundukları dini, içinde bulundukları şartlara uygun hale getirme talebini de ihtiva etmektedir. Buna göre yüzyıllardan beri varola gelen dinin, tarihsel olarak iyi anlaşılmaması nedeniyle güncel sorunlara ayak uyduramadığı, kendisinden beklenenleri veremediği düşünülmektedir. Bunun için din yorumlanmalı ve bir biçimde, ulaşılması düşünülen yeni dünyada yerini almalıdır.

Modern çağlarda dinin yeniden anlaşılmasının temel esprisini onun, öncelikle zihinsel olarak bilinmesi oluşturmaktadır. Yani zihin dünyamızda yeniden inşa edilmesi, sorunun özünü teşkil etmektedir. Esasen “dinin anlaşılması” ifadesi, dinin yaşanması'ndan daha dar bir anlam ifade ediyor, çünkü yaşamak; bilgi, inanma, eylem, estetik vb. gibi çok yönlü iken, “anlama” bilme çizgisinde odaklaşıyor.

Şüphesiz söz konusu ettiğimiz sorun bütün dinleri olduğu kadar İslâm'ı da ilgilendiriyor. İki yüzyılı aşkın bir zamandır İslâm dünyası “İslâm'ı yeniden anlama” arzusunu taşıyor. Öncelikle üzerinde durmamız gereken konu da budur. Ancak bu yazı, modem çağlarda yoğunluk kazanan, dinlerin anlaşılması ve anlatılması sorunlarıyla genel olarak ilgilenmeyi amaçlamakta, İslâm'dan örnekler sunmaktadır. Yazı Hıristiyanlık çevresinde oluşan anlama ve anlatma sorunlarını bir süreç halinde tasvir etmektedir ki bunun bize önemli ipuçları vereceği kanaatindeyiz.

Hemen belirtmeliyiz ki dinin anlaşılması, dinlerin yayılış ve konjonktürel olarak önemli gelişmelerin olduğu dönemlerinde ayrı bir önem kazanmıştır. İslâm ve Kur'ân'ı yeniden anlama talebinin yoğun olduğu bir dönemde sorunu felsefi-tarihi

boyutlarıyla örneklendirerek almak her halde yararlı olacaktır, çünkü bu, işe katılan modern bilincin, ele alınan olgular, içkin, zihinsel inşai, bütünlükten uzak ele alış biçimine karşı duyarlı olma açısından da yararlı olacaktır.

Çizilmeye çalışılan çerçevede kaleme alınan bu yazı, önce dinler tarihinde bilme ve inanma arasında yapılan bir ayırımı açıklayarak işe başlıyor. Bilmeyi öne çıkaran süreç Pozitivistik tavırlar karşısında hermenötik bir yola başvurduğundan söz konusu eğilimin ne olduğuna işaret ediyor. Yazı, dinî anlamanın en önemli sorunlarından birisinin dil olması nedeniyle kİsaca din dili'ne değiniyor ve dinin anlaşılmasına ilişkin bazı sorunların tartışılmasıyla noktalanıyor.[151]

Dinin Ana Konusu İnanmak mı, Bilmek mi?

Genel olarak dini, özel olarak Allah katında insanın konumunu bilme veya inanma eksenlerinden birisine yerleştirme girişimi ilk hıristiyan azizlerine kadar İner. Onlar, bir bütün olan beşeri süreci parçalayıp bilme ve inanma'yı karşı karşıya getirmişlerdi. Bu sonucu muhtemelen bilerek doğurmamışlar, daha dindarca bir hayatın nasıl gerçekleşeceğini sorgulamayla elde etmişlerdi. İlk dönem azizlerinin vardığı kanaat de mü’minliğin samimiyetle Allah'a imandan geçtiği, bu işin bilgece ve zihinsel olarak kurulamayacağı noktasında düğümleniyordu. Hatta bilgiçlik taslama, bu deruni hayata bir gölge düşürdüğü gibi Allah'a karşı da bir saygısızlık sayılabilirdi. Yani din, bir tür yaşama biçimiydi ve dünyaya meyletmemekle özdeş bir işti. Öyle ki başta cinsel perhiz olmak üzere, yeme-içme, giyinme ve barınmanın asgarisiyle esas olmalıydı. Bu amaçla ruhbanların bir kısmı (sırf din görevlisi, regülier) evlenmekten bile kaçınmıştı. Bir de burada konumuz açısından önemli olan, din ve Tanrı üstüne tartışmalardan uzak durmayı yeğlemişlerdi. Esasen Tanrı bilinemezdi. “Asıl olan bilmek değil inanmaktır” formülüne uygun bu anlayışa, inanç tarihinde agnostizm (bilinemezcilik) adı verilmektedir.

Ne var ki pek çok şey gibi bu aşırı durum da zamanla alternatifini doğurmuş, daha sonra gnostizm (bilinebilirlik) adı verilen eğilim ortaya çıkmıştı. Gnostizme göre din ve Tanrı ile olan ilişkimiz (bir başka deyişle dindarlığımız) bilme ekseninde kurulur; iyi bir kul olmanın yolu Tanrıyı ve evrenini bilmek, bu evren içinde yerimizi belirleyebilmekten geçer. İbadetler bile bu bilme sürecinin bir parçasıdır. Esasen, vahiy bir bilgilendirme yoludur. Güncel bir deyim kullanmak gerekirse “dini anlamak onu bilinç dünyamızda yeniden kurmak, demektir.

Ne yazık ki bu gnostikler de (agnostikler gibi) eksen aldıkları dini bilmenin düzeyini sağlıklı belirleyemediler, çünkü bilme, mantıksal algılamadan sezgisel kavramaya kadar çok farklı seviyeleri ifade ediyordu. Bunun için de gnostiklerin bilinebilirliği gittikçe rasyonal bir kurguya dönüştü.

Burada asıl problem Tanrı adına insan bütünlüğünün çözülüp, dünya adına bilmenin öncelenmesiydi. Bilme vurgulandıkça da nesnel varlığın bilgisi öne geçiyor, dinin tümel gerçeklik dünyası gözden (daha doğrusu gönülden) uzaklaşıyordu.

Daha sonra, bizim asıl konumuzu oluşturan bilme/anlama kutbu önemli bir gelişme gösteriyordu. İnsanın bütünsel süreci parçalanarak, bunlardan zihinsel olan her birinin önüne geçiyordu. Böylece her şeyin yeniden kurulduğu ve dolayısıyla da önemini /doğruluğunu ifade edebilmek için bilgiden referans almak zorunda kaldığı bir durum ortaya çıkıyordu.

Öyle ki zihinsel süreç içerisinde ön plana çıkan açıklamalı bir anlama tipi her şeyin ölçeği haline geldi. Bunun en somut örneği oîan ve 19. yüzyıl sonlarında nihai şeklini alan pozitivist izah yoluna göre insan zihni (sujesi) önünde her türlü obje tek türden bir konu oluşturuyordu. Daha da önemlisi, pozitivist bir yöntemle açıklanamayan hiçbir olgu ve olaya ait algılama biçiminin önemi yoktu. Buna göre din de, aynı yöntemi izleyen herkesçe herhangi bir obje gibi anlaşılabilirdi.

İşin gerçeği bu yaklaşım yanlıştı. Din ve onun kutsal kitapları kendini inananlara açıyordu. Yani ayrı bir anlama sorunu vardı ve bunun asgari şartı inanmak, sevmek ve ortak ilgi alanına girmekti. Kaldı ki dinden beklenen mesaj mümkün olduğunca toplumsal şartların ve konjonktürün aşılabilmesine bağlıydı. Modern çağlarda dinin en somut açıklama biçimlerinden birisi olan Protestanlık, söz konusu yorumun ortaya çıktığı çağın kültürel şartlarının bir yansımasından ibaretti.

Bilindiği gibi Protestanlık hareketi İncil'in daha iyi anlaşılması, özel türden otoritelerin aşılması temel varsayımı üzerine kurulmuştu. Bu yeni İncil yorumu, Batı kültürünün 16. yüzyılda ulaştığı ve Rönesans felsefesi diye bilinen antikçağ pagan (müşrik) kültürünün ferdiyetçi, doğal, tümel karşıtı (tecrübeci), otorite tanımaz niteliklerinin canlandırdığı bir kültür ortamının ürünüdür. Belki bunlar sonuna kadar bizatihi olumsuz şeyler değildi, ama bir indirgemecilikle önemli sorunlar doğuruyordu ki 19. yüzyıl sonlarında, bir Protestan çıkış olan Fundamentalizm bu gelişmeye isyan etti, kutsal metinlerin modern kültüre göre açıklanmasına karşı çıktı.

Batı kültürü kendi potansiyel imkanları içerisinde dini sırf algılamaya indirgeyen temel tavrını aşamadı, ancak “açıklama” adı verilen algılama biçimine karşı bir başka algılama yolunu ileri sürdü. Hermenötik adı verilen bu yolu, İslâm’ı/Kur'ân'ı anlama sorunlarımıza da katkıda bulunabileceği düşüncesiyle kİsaca özetlemek istiyoruz. [152]

Hermenötik Ya da Dini Yorumlama

Hermenötik (aslı Grekçe Hermeneutic), kİsaca insan zihninin ele aldığı bir konuyu anlama ile ilgili bir sorunu tartışmaktadır. Bilindiği gibi bilgi suje ile obje ilişkisinin bir ürünüdür. Ancak söz konusu ilişki dil ile sağlandığından dolayı problem, dilin realiteye ne kadar uygunluk gösterdiği noktasında düğümlenmektedir. Bilginin realiteye uygunluğu ile ilgili ilk sorun ise "bilme" ile "anlama" arasında bir farkın oluşudur. İşte üzerinde durduğumuz hermenötik bu anlama ile ilgili bir disiplindir.

Eski Yunanca kökenli bir kavram olan hermenötik, yorumlama sanatı anlamına geliyor. Daha sonra kavram metin yorumlama için kullanılagelmiş, ortaçağlarda özellikle Hıristiyanlık ve Yahudiliğin kutsal metinlerinin yorumu hermenötik bir iş olarak nitelendirilmiştir. Modern çağlarda spinom ile felsefeye de giren hermenötik, 19. yüzyılda tarihi ve manevi bilimlerde, doğa bilimlerinden farklı bir yöntem izlenmesi gerektiğini savunan Diltey ile gelişmiş, 20. yüzyılda Heidegger ile doruk noktasına ulaşmıştır. Din ile daha çok irtibatlı bulunan hermenötik yaklaşımın tarihi eskiyse de, modern kültürün yalınkat açıktayı alığına karşılık, biraz da tepkisel olarak güncel hale gelmiştir.

Yukarıda da belirttiğimiz gibi hermenötik, bir yorumlama işidir, ancak te/sirden daha kapsamlıdır, çünkü bir kavrama biçimi olarak sadece aydın kesimi değil, halkı da ilgilendirir. Üstelik bu yorum naiv bir yaklaşımı ihtiva eder. Otantik yönünden sorunu olsa bile, bunda kasıt yoktur. Bir tefsir, sıradan kullanılan hadisler bunun tipik örneğidir. Buna karşılık saptırıcı bir açıklama için sahih hadislerin kullanılması, doğal bir davranış olmadığı gibi hermenötik de değildir.

Hermenötik değişik süreçlerden geçmiştir. İlk biçimi de metinden lafzı anlamanın ötesinde, hatta yerine göre metin yazarından daha iyi anlaşılabilirliği üzerinde yoğunlaşmıştı. Başlangıçta dini metinleri daha iyi anlama kaygısıyla ortaya çıkan hermenötik bu aşamada anlamayı "bütünlük kurma"da görmüştü.

Şüphesiz bütünlüğün bir anlamı vardı, ama bu sonuna kadar sağlıklı olamazdı, çünkü bütünlük denen şey, doğal değil kurgusal bir şeydir. Anlama çabasında olan kimsenin (felsefi ifadesiyle öznenin) dilden de yararlanarak oluşturduğu bir şeydir, zihinsel inşai bir iştir. Dolayısıyla da ortaya çıkan bu bütünlüğün gerçekliğin kendisi mi yoksa zihinsel bir inşa mı olduğu tartışmaya açıktır. Bu durum günümüzdeki "Kur'ân okumaları" için de geçerlidir. Üstelik zihin bu bütünselliği kurmada çok belirgin açıklama ilkeleri bulmakta bu da kurgusallığı güçlendirebiimektedir.

Hemenötik ikinci önemli aşamasını Protestanlıkta yaşamıştır. Sosyal-kültürel ortamın çeşitliliği dini yeniden yorumlamayı getirmişti. Dil burada devreye girmiş yeni semboller bulmuştu. Çünkü bir "yeniden anlama" problemi vardı. Esasen bir anlama problemi yoksa dil devreden çıkar, yorum da ortalıklarda gözükmez. Ancak problem çıkınca dil devreye girer.

Söz sarfedilirken bir yorum problemi yoktur, çünkü karşılıklı diyalog onu anlamayı sağlayacak pek çok unsur taşır. Ufak tefek eksiklikleri de konuşmacının duruşu, yüz hatları, jest ve mimikleri tamamlar. Yorum, bütün bunlar ortadan kalkıp mesajın bir metin haline dönüşmesiyle başlar. Bu açıdan bakıldığında meselâ Kur'ân vahyolunurken sahabenin bir yorum problemi yoktur, çünkü sözlü mesaj yorum gerektirmemektedir. Sorulan sorular da genelde kavramaya yöneliktin Ancak Hz Peygamberden sonra Kur'ân bir metin haline getirildiği ve sosyal hayatta problemler çeşitlendiği zaman yorumlama ihtiyacı doğmuştur. "Bilgin" olarak tanınan sahabiler de geri dönüşlü olarak hafızaların da ki malzemeleri yorumda kullanmışlardır.

Hermenötik'in Gadamer ile ulaştığı durumda olduğu gibi, metni sahibinden daha iyi anlaşılabileceğine ilişkin kanaatlerin oluştuğu bir üçüncü aşama vardır. Burada insan zihnine (veya akla) çok şey yüklenmiştir, onun genelde nötr bir yetenek olduğu, ancak toplumsal şartlar tarafından şekillendiregeldiği göz ardı edilerek nihai bir hakem misyonu verilmiştir. [153]

Bu aşamanın bir öncekinden farkı artık şartların metin açısından yorumlanması değil, şartlara göre bir metnin yorumu ve hatta gerektiğinde yeniden tasarlanmasıdır. Gadamer'in ifadesiyle hermenötik yorum genel bir anlamdan çok, yorumlayanın bir kendini konumlardırmasi durumudur. Öyle ki bu konumlandırma kaygısıyla özellikle sosyal bilimlerde obje yeniden kurulabilmektedir. Mesela sosyal sınıf olgusu önce zihinde inşa edilmiş, ancak daha sonra birileri kendini o sınıfta görmeye başlamıştır. Bu açıdan modern çağlardaki (siyasal, elitist, kültürel, halk İslâmı, vb gibi) İslâmlar buna örnek verilebilir.

Esasen bir nesnelliği ifade etmek için türettiğimiz kavramlar bile zaman içerisinde tortulaşarak, gerçeğin yerine oynarlar ve nesnel dünyayı anlamamıza karşı bir engel oluştururlar.

Hermenötigi son zamanlarda güncelleştiren Heidegger de zihnimizin konulan yeniden kurduğuna dikkat çeker. Anlamada kullandığımız kavramların süreçten koparılıp çerçevelendiğini ifade eder. Her zaman belirgin olmasa bile öznemiz görmek istemediği "kör noktalar"ı gözümüzden uzak tutar, bu da anlamamızda sorunlar doğurur.

Burada dile önemli railer düşer, işin gerçeği dil, yalnızca kavramlaştırmalarımızda değil, genelde taraf tutar. Her haliyle olmasa bile gerçek'in beşeri açılımı bizim beklentilerimize uygun düşer. Hatta bu açıdan önyargılar, konu edinmeden motivasyona kadar pek çok noktada etkiler; anlamayı yönetir ve kolaylaştırır. Öyle ki karşılıklı görüşmelerde bile bu ön yargılar atılmaz, ufuk birleşimi yapılır.

Hermenötikçi yaklaşıma göre bir metnin anlaşılmasında bir "etkin tarih" vardır. Bu etkin tarih, metnin ortamı, varlığı, yazarının niyeti, vb. dir. Şüphesiz hedef yazarın

ifade etmek istediğini anlamaktır. Bu açıdan bakıldığında Kur'ân'ı anlamak, Allah'ın muradını anlamak olmalıdır. Ama yine de biz, insanlar olarak işimize yarayacak bir anlam bekleriz.

Görüldüğü gibi Hermenötik'in dile getirdiği önemli noktalar vardır. Bir kere salt açıklamaya karşı anlama talebi tutarlıdır. Ne var ki yaklaşımın kullanımında önemli belirsizlikler vardır, bir tarafı subjektivizme açılmaktadır. Bir de kurgusu dil üstüne olmakla birlikte din diiini yeterince açıklığa kavuşturabilmiş değildir. Anlama ve anlatma arasında bir köprü kuran dili, daha doğrusu din dilini açmaya çalışalım. [154]

Din Dili

Dini metinlerin (tabi bu arada Kur'ân'ın) anlaşılmasında ve anlatılmasında önemli noktalardan birisi şüphesiz dil sorunudur. Teknik anlamda bile her şeyin bir dili vardır: Günlük dil, bilim dili, teknoloji dili, tıb dili, ahlâk dili, vb. gibi. Şüphesiz bunlar arasında daha az önemli olmayan bir ahlâk ve din dili vardır.[155] Çünkü ahlâk ve din etiksel (değersel) bir dünya olarak eylemsel oldukları kadar dilsel bir olgudurlar da. Öyle ki günlük dilden aldığı kavramları bile daha incelikli, deruni, salt mantıksal olmanın ötesinde kalbi bir muhtevaya dökmektedir. Bu açıdan bakıldığında aşağıda da açılacağı üzere dinden bahseden her ifade dini olamamaktadır.

Gerçekten de din dilinin semantik ve sentaktik gibi genel problemlerinin yanında; teşbih, tenzih ve tenzil gibi dolaysız, sembolik ve mecazi gibi dolaylı anlatım yolları vardır. Hatta yukarıda da söz konusu edildiği üzere sonuç olarak kurgusal/mantıksal bir süreç olan pozitivizmin açıklayıcılığının, tecrübi hayatın kavray Kılığının dini ifadede önemli rolleri vardır. Üstelik bunlar sosyal/psikolojik bir süreci kapsarlar. Din dili bütün bunların yanında ve ilişkili olarak özel bir perspektifi içerir.

Ancak din dili, Yahudiler için Ibranice, Müslümanlar için Arapça anlamında eski veya kutsal bir dil demek değildir. Din diü ilahiyatçılar tarafından ortaya konulmuş teknik bir dil anlamına da gelmez. Vahiy, peygamber, ibadet, Tanrı, vb. gibi bazı dini kavramların kullanılmış olması da bir dilin dini olmasını göstermez. Meselâ "Hz. Muhammed (a.s.) 570 yılında Mekke'de doğdu" cümlesi doğrudan bir bildirme kipi olup dilin dini kullanımıyla ilgisi yoktur.[156]

Din dilinin, tarihsel ve antropolojik bir ifade olma düzeyini aşıp, inanç bağlamında bir rol oynaması ve kanaate dayanan bir dil olma özelliğini taşıması gerekir. Bir başka deyişle dini bir ifadenin, normal bağlamlarda hayata karşı çok kapsamlı ve

temel bir tutumu dile getirmesi ve bu durumu çagnştırıcı özellikte olması; ikinci olarak da bu tutumun nesnesinin bir bağlanma ve teslimiyet nesnesi olması gerekir.

Meselâ inanmış bir kişi Allah hakkında konuşurken iyi, doğru, güzel yargılarının rol aldığı bir tasvirin ötesinde, kendisini bu işe yönelten şeylere atıfta bulunur. Kişisel heyecanların yanında kapsamlı, çok yönlü bir kanaati dile getirir. Bu kanaat dili, bilim gibi gerçekliğin bir yönüne değil, ona topyekün atıfta bulunur. Bir araç gibi işlemez, onun için de hayata, mukadderata yön veren bir bakış açısı olarak yer alır. [157]

Din dili dinin mahiyetini değil, anlatımını ifade eder. İdeoloji gibi peşin bir nesnel gerçeklikten hareket etmediği için “biz” ve “başkası” ikilemi üzerine oturmaz. Din dili huşu uyandıran bir dildir, referansını Tanırdan alır. Onun için Koç'un da belirttiği gibi “Salihler kurtulmuştur” önermesi bir ateist tarafından ifade edilemez. [158]İçinde olmaksızın sergilenen bir beyan ancak din veya Tanrı üstüne bir “konuşma” olabilir. Halbuki bunun aksine bir dua, bir teşbih, sadece bir dini durumu tasvir etmez, aynı zamanda bir yaşantıdır. Örneklendirmek gerekirse Hz. Peygamber (s. a.) in “Ey her şeyi halden hale dönüştüren Allah’ım, bizim hafimizi de daha iyi hallere dönüştür” şeklindeki duası Allah hakkında salt bir bilgi vermiyor, onun dönüştürücülüğü bir niyazın içinde duygulu bir biçimde ifade ediliyor ki, işte din dili burasıdır. [159]

Dini Anlamada Bazı Öneriler

Dinin nasıl anlaşılıp anlatılabileceğine ilişkin tartışmalara felsefe de katılmış, özellikle 18. yüzyılda kİsaca Alman idealizmi olarak bilinen felsefi hareket içerisinde ilgi çekici açıklamalar getirilmiştir.

Bu yaklaşımın temel esprisi maddi manevi tüm varlığı, bu arada din alanını eylemsel-metinsel olarak Allah'ın kendisini bir açması olarak görmüş olmasıdır. Bunun pratiğe yansıması, doğayı olduğu kadar dini de arka planda yer alan Tanrİsal bir bütünlükte kurmak gerektiği düşüncesidir, sözkonusu yaklaşıma göre bu durum bize algılamanın hem kaynağını, hem de malzemesini sunacaktır.

Meselâ Scheling'e göre her türlü nesnenin gerisinde ortak bir ruh vardır. Varlığın bütüncü bir kavranışı bu ortak özün anlaşılmasına bağlıdır. Ne var ki bu, ne naiv bir bakış ve ne de bilimsel bir yaklaşım bize bunu verecek durumda değildir. Nesnelerin gerisindeki ortak bütüncü süreci yakalayabilmek, teori ile pratiği birleştiren bir “estetik yontem”e bağlıdır. Suje ve obje arasında bir köprü kurma imkanı veren bu estetik yaklaşım, sevgi ve güzellik düzleminde yer alan üçüncü bir noktadan bakış, bir içten algılayıştır. [160]

Bu açıdan bakıldığında dini metinlerin anlaşılması gerçekten de pozitif bir açıklama yöntemiyle olamaz. Meselâ dinin en temel konularından birisi olan takva'nın, yani insanın arınma gerekliliğinin nesnel bir açıklaması olamaz. Çünkü bu önerme, insanın Allah katında, bir veri olarak kabul edilen mükellefiyetinin (kulluğunun) bir gereğidir. Bu ise bir nedensellik ilişkisi içinde açıklanamaz. Çünkü bu kulluk "Her şey insan için, insan da Allah içindir" cümlesiyle açıklanmak istenebilir. Ancak bu nedensellik Tanrı'nın ibadete ihtiyacı olamayacağı gibi bir sonuç ile noktalanabilir ki dinin anlatmak istediği elbette bu değildir. Ulaşılan bu önerme ilkece doğru ama din yönünden yanlıştır. Schelling'in estetik yöntemi sorunu yeterince çözmese bile, içsel bir anlama yolu göstermesi bakımından anlamlıdır ki bu Mevlâna, Yunus gibi İslâm sufilerinin de başvurdukları bir yoldur.

Bütün beşeri dünyamızda olduğu gibi din alanında da mantığın ötesinde "duygu" nun önemli bir yerinin olduğu kabul edilmelidir, Scheliermacher'in belirttiği gibi bu duygu elbette irrasyonalizmden (akıldışılıktan) farklı bir şeydir. Burada duygu ile belirtilmek istenen şey, aklın atlanması değil, dini olanın akla indirgenmemesi, (antirasyonalizm) dir.

Şüphesiz burada hedef, bir teoloji veya yalınkat bir metafizik değildir, inancı hayata dönüştürebilmektir. Bu dini hayat, dış gerçekliği olmayan bir "gönül, vicdan işi" de değildir. Ama bir biçimde gönülde yer almış olmalıdır. Yine scheliermacher'in dediği gibi din, salt mantıksaİlığın üstüne çıkıp sezinleyebilme, hayatın bütünlüğü içinde Tanrryı hissedebilme halidir.

İnsanın Tanrı ile bağ kurması hali ve sonucu (topluca yapılan eylemlerin sonunda bile) ferdi kapasitelere göre değişir. Bu gerçekleştirimde sözlü anlatım artıp kavramlaştırmalarla zihinsel inşa yoğunlaştıkça yaşantının dini içeriğinin azaldığı söylenebilir. Burası söylemin eyleme galip geldiği bir noktadır. Bilindiği gibi söylem, dinin kendisinden çok onun adına oluşturulmuş bir şeydir. Bununla birlikte din, şöyle ya da böyle, insan ruhunda tutunacak bir yer bulduğu oranda etkili olur ve böylece insan dinde kendini bulur, kendini yeniden inşa eder.

Dinin hiçbir çağdaki yorumu, nasslarıyla özdeş değildir. Hatta ilgi çekicidir ki bu yorum rasyonal kalıplara döküldükçe katılaşır, soluklaşır. Böyle zamanlarda bazı kişilerin devreye girip yorumlar getirmeleri din dünyasına yeni bir renk, yeni bir soluk kazandırır (Tecdit hareketleri). [161]

Dinin Anlaşılması Önündeki Bazı Engeller

Modern çağlarda dini anlama ve anlatmanın önünde toplumsal ve konjonktürel bazı engeller vardır. Sosyoloji dilini kullanmak gerekirse toplumsal yapı farkları ve

bunların gerisinde yer alan zihniyet dünyaları bunların başında gelmektedir. Daha somut örnekler vermek gerekirse sembolik dünyanın erozyona uğramasının ve mevcut kültürün gittikçe içkinleşip sekülerleşmesinin bazı problemler getirdiğinde şüphe yoktur. Sembolik dünyanın erozyonunu Habermas'tan hareketle açmaya çalışalım.

Ünlü sosyal bilimci Habermas'a göre dünden bugüne iki toplum tipi var olagelmiştir: Etkileşimsel ve İletişimsel (1993, 41). Etkileşimsel toplumun en önemli özelliği (normların önemli olması, üyelerinin yüz yüze ilişkilerde bulunması, içselleştirilmiş rollerin yerine getirilmesi, problemlerin kurumsallaşmış yollarla çözülmesi, olayların metafiziksel olarak algılanması gibi niteliklerinin yanında) insanları arasında gündelik/sembolik bir dilin kullanılmış olmasıdır. Buna karşılık iletişimsel (ki Habermas eylemsel diyor) toplumlarda (yukarıda sıralanan özelliklerin zıddı niteliklerin yanında) insanlar arasında işaretsel" bir dil kullanılmaktadır. Buradaki anahtar kavramlarımız "sembol" ve "işaret" tir.

Sembol, kendi dışındaki bir gerçekliği temsil eden şeydir. Semboller karmaşık toplumsal sistemlerdir. Arkasında özel bir kültürel birikimi vardır. Sembolik sistemin tipik örneği, bir toplumsal mantaliteyi yansıtan dil'dir. Meselâ tarihsel olarak "hilâl" İslâm'ın, "kızılbayrak" komünizmin sembolüdür. Bunlar yeterince bir şey anlatıyor gözükmelerine rağmen nasıl, ne zamandan beri ve nasıllığına böyle bir temsili taşıdıkları belli değildir.[162]

Buna karşılık işaret, bir toplumla irtibatı fazla olmayan, teknik ve yaiın temsillerdir. Kara yollarındaki inek resmi bir işarettir ve herkesçe anlaşılan bir şeydir. İşaretler dili teknik imkanlar, basın yayın organları, özellikle televizyon ve internetle yaygın hale gelmektedir.

Ne var ki, din gibi inceliklere sahip bir olgu daha çok sembolik bir dünya ile ilgilidir. Bilgİsayarın ikonlarıyia dinin bir temel gerçekliğini anlatmamız kolay değildir. Buradan hareketle iletişimsel alanın yaygınlaşması ve işaretsel ve mantıksal bir anlatımın yerleşmesinin din dünyasını olumsuz etkilediğini söyleyebiliriz.

Din açısından bir başka olumsuz oluşum sekülerleşme sürecidir. Batı kültüründe, özellikle 15. yüzyıldan bu tarafa, hemen her şeyde bir içkinleşip dünyevileşme gözlenir. Din alanında da bu durum kendini gösterir; sujeden objeye yönelen projeksiyon sistemi gider, yerine şekli bir dinilik gelir. Bir başka deyişle olgunun özü değil şekli dini hale gelir ki bunun en açık örneklerinden birisi sanattır.

Gerçekten de kültürün içkinleşmesinin en tipik örneklerini verdiği Rönesans sanatçıları da konularını çoğu kere dinden seçmişlerdi. Hz. İsa ve Meryem işleniyordu. Ama burada bu tablolar özsel değil şekilseldi. İnsanda bir dini vecd uyandırmıyorlardı. Çünkü burada (heykeldeki) Meryem, günümüz dünyasında güzellik yarışmasına katılabilecek kadınlardan birisi gibidir. Sadece biraz utangaç

bir görünüme sahip; tablodaki Hz. İsa da, sağlıklı yapılı bir Kartaca delikanlısını anımsatıyor. Sonuç olarak bunlar dini işleyen sanat eserleridir, ama dini bir duygu uyandırmamaktadırlar, çünkü her haliyle sekülerdirier.

Bu açıdan bakıldığında modern çağlarda dini anlatan nice metin, kendine dini konu edinmiş seküler bir söylemdir. Çoğu kere bir şeyi ispata yöneliktir. Ama buna karşılık dua eden ve "Allah'ım, sana nasıl saygıda ve ikramda bulunacağımı bilemiyorum. Bir gün çadırıma mİsafir olarak gelirsen sana gönlünce yoğurt, süt ikram ederim" diyen çoban motifi, söylemde tartışılsa bile eylemde dinidir, çünkü zoraki bir şey önermiyor, kurmuyor, bir şeyleri inkara kalkışmıyor; diktede bulunup ispat ve iknaya çalışmıyor, insanın kendini hatırlatıyor. [163]

Kurân'ı Yeniden Anlamak Ve İslâm'ı Anlatmak.

Yazımızın başında da belirttiğimiz gibi dini (burada özet olarak İslâm'ı) yeniden anlamak bir modern paradigmaya dayanmaktadır. Söz konusu paradigma, tarihsel ve toplumsal gelişmeye yeterince uyum gösteremediği düşünülen dini, modern kültüre uyarlama talebini içermektedir. Bu uyarlama işi modern kültüre uygun yorumları da getirmektedir. Esasen pek çok modern oluşum bu yorumun üzerinde etkili de olmaktadır. Böylece din daha içkin, eylemsel olmaktan çok söylemsel hale gelmektedir.

Bununla birlikte bir Kur'ân'ı yeniden anlama ve İslâm'ı yeniden anlatma sorunumuz vardır ve böylesi bir işlem elbette her haliyle bir sorun da sayılamaz. Modern kültürün yönlendiriciliği, Kur'ânî mesajı ortadan kaldırmış veya her haliyle sadet dışı hale getirmiş olamaz. Söz konusu etki daha çok söylem ve üslupta kendini gösterir.

Bir kere Kur'ân'ın kültürel etki ne olursa olsun herkesin ortaklaşa anlayacağı bir yönü vardır. Meselâ Allah'ın birliğinin farklı algılanacak bir tarafı yoktur. Kur'ân diliyle burada bir muhke-miyet vardır. Ancak şartların yönlendiriciliğinde yorumlanan ve duruma göre farklılıklar arz eden, Kur'ân diliyle müteşabihat (benzetmeli, sembolik bir anlatım alanı) da vardır.

Buradan metinden hareketle şartların yorumlanması esas olmalıdır ve bu yolla yapılan yorumda düşülebilecek hatalar normal karşılanmalıdır. Asıl yanlış şartlardan hareketle metinlerin yorumlanması ve her haliyle şartlara uygun bir yoruma ulaşılmasıdır, şüphesiz böyle bir yolla elde edilen sonucun murad-i İlahiye uygun olup olmadığı tartışmaya açıktır.

Şüphesiz Kur'ân'ı anlama ve İslâm'ı anlatma sorunu yalnızca bir metin sorunu değildir. Bu anlama mekanizmasının arkasında bir zihniyet sorunu, yönlendirici

çağdaş oluşumlar yer almaktadır. Bu süreçte önemli sorunlarımızdan birisi şüphesiz İslâm'ın belli bir yerde belli bir konumda olmasını sağlayan sırf zihinsel inşai bir kurguya sınırlar getirecek olan bir İslâm bedeninin ortadan kalkmış olmasıdır. Tarihsel örneklerle söylemek gerekirse, sünnet, fıkıh, ulema, vb. gibi olgular İslâm'ın bedenleşmesinin görünümleriydi; artık bu beden yok ve yorum, zihinsel inşaya açıktır.

Gerçekten de çağımızda, İslâm'ı anlama ortamında bir yığın modern kültürel olgu (alt zihinsel oluşum) vardır. Bunların, fırsat buldukları yerlerde İslâm'ın yerine oynamak istedikleri bir gerçektir. Söz konusu oluşumların en önemlileri: Akılcılık, bilimcilik, sağcılık, muhafazakarlık, devletçilik, milliyetçilik, popülizm, gelenekçilik, kültürcülük, iktidarcılık'tır. Müslüman, bu modern oluşumların içinde kaybolmadan, İslâm'ın da özünü oluşturan adalet ve hakkaniyet ölçeklerine uygun olarak temelde insan fıtratına uygun olan İslâm'ı, hayatına katabilmelidir. Bunlar İslâm'ı anlamada birer çeldiricidir ve aşılmadan sağlıklı anlayışlara ulaşmak kolay gözükmemektedir. Kısmet olursa gelecek sayılarımızda bu modern oluşumlar, din ile ilişkileri ve İslâm'ı anlamada doğurdukları sorunlar üzerinde durmaya çalışacağız. [164]

Kaynaklar

1- Poyraz Hakan, Dil ve Ahlak, Vadi Yayınları, Ankara. 1996.

2- Habermas jurgen, ideoloji Olarak Teknik ve Bilim, Çev.: Mustafa Tüzel, Yapı Kredi Yayınları, istanbul. 1993.

3- Koç Turan, Din Dili, Rey Yayıncılık, Kayseri. 1995.

4- Gökberk Macit, Felsefe Tarihi, Remzi Kitabevi, İstanbul. 1980.

5- Mardin şerif, İdeoloji, İletişim Yayınları, İstanbul. 1999.

6- Skınner Quentin, Çağdaş Temel Kuramlar, Çev.: Ahmet Demirhan, Vadi Yayınları, Ankara. 1991.

7- Tatar Burhanettin, Felsefi Hermenötik ve Yazarın Niyeti-Gadamer Versus Hirsch, Vadi Yayınları. Ankara. 1999. [165]

Kuran Hermenötiği

Giriş

Müslümanlar için, “ezeli-ebedi ve yaratılmamış olan Kur'ân”, kelimesi kelimesine Allah'ın sözüdür. Allah, Kur'ân aracılığıyla sadece yedinci yüzyıl Arabistan'ında Muhammed'e değil, bütün ezel ve ebedden bütün insanlığa seslenmektedir. Cantwell Smith'in de dediği gibi, Kur'ân “ezeli ve ebedi olanın zamanı delip geçerek tarihe müdahalesini; bilinen şeyin açıklanmasını; aşkın olan'ın tarihe girmesini ve fanilerin elle tutup almaları için burada kalmasını; ilahi olanın zahir hale gelmesini” ifade ve temsil etmektedir. (Cantwell Smith 1980,-490) Bu Kur'ân kelamı'nın doğası nedir? Ezeli ve ebedi olanın tarifte bu müdahalesi, bizim dünye; vi ve tarihsel var oluşumuzun çerçevesinin dışında ne ifade etmektedir? 'Bilinenin açıklanması' ifadesi ne anlama gelmektedir? Bunlar, İslami geleneğin (ortodoksi'nin) “kapalı” kalmasını tercih ettiği bazı sorulardır. Ancak, Batıdaki entelektüel modernitenin ayrıntılı biçimde işlenmesi, ister kabul edilsin ister edilmesin, İslami ilimler üzerinde derin etkiler bırakmıştır. Bu etki, çok üzücü olsa da, kendisini 'her sorunun cevabı İslam'da vardır' savunmasını aşmak zorunda hisseden Müslümanları, Muhammed Arkoun'un “düşünülemez” olarak nitelendirdiği şeyle yüzleşmeye daha fazla zorlayacaktır.

Ne var ki, bugüne kadar, Allah'ın kelamı ile tarih (“O'nun Hikayesi”) arasındaki ilişki hakkında - veya edebi açıdan eleştirel üslup ya da bunların teolojik yönelimlerinin altında yatan açık ya da kapalı ideolojik faraziyeler hakkında-fazla bir şey yazılmamıştır; çağdaş hermenötiğin asıl ilgi alanını da bu oluşturmaktadır. Günümüzde Müslümanların bu bağlantılarla yüzleşme konusundaki isteksizliklerine tutar!) biçimde meydan okuyanlar arasında onları en çok rahatsız eden şahıs, şüphesiz Kenneth Cragg'dir. 'Rahatsız edici' diyorum, çünkü Cragg'in yazılarında onu “yalnızca bir başka oryantalist daha” olarak değerlendirmeyi zorlaştıran bir derinlik ve müşfiklik vardır. Cragg'in Kur'ân Gerçeği (The Event of the Qur'an), hatırladığım kadarıyla, Kur'ân'ın yaşayan ve dinamik bir bağlamda ele alınması hesabına yapılmış en derin çalışmadır. Bu çalışmada ileri sürülen fikirler ve ortaya atılan sorulara verilen cevaplar, belki de bir Kur'ân hermenötiği disiplini geliştirmeye yönelik bir girişime temel oluşturacaktır. [166]

Amaç

Bu makalede, kendi fikirlerimi ana hatlarıyla verdikten sonra, hermenötik teriminin tanımına değineceğim ve bu geniş disiplin içinde belli bir akım üzerinde duracağım: Algı Hermenötiği Bu akımın, adalet için mücadele verirken ilahi kudretin mevcudiyetinin anlamı konusunda aklı karışmış bir toplumun içinde bulunduğu durumla özel bir ilişkisi olduğuna inanıyorum. Bunun yanı sıra, Güney Afrika bağlamında -benim düşüncelerim de bu bağlamda olgunlaşmıştır-

hermenötiğe duyulan ilginin ortaya çıkmasında uyarıcı faktör metin değil; aksine, kutsal metnin bağlamı ve çeşitli işlevleri olmuştur (Esack 1992).

Kur'ân'ın ve Kur'ân ilimlerinin Müslümanlara değerlendirilişini şekillendiren ve dolayısıyla hermenötiğin bir Kur'ân disiplini olarak ortaya çıkışını, daha doğrusu çıkmayışını, etkileyen iki anahtar doktrinsel gelişmenin de üzerinde duracağım. Bu doktrinler, Kur'ân'ın "daha önceden varoluşu" (Kadim) ve mucizevi oluşu (İ'caz) dur. İkinci olarak, bu doktrinlerin Batıda veya İncil üe ilgili araştırmalarda gelişen bazı anahtar hermenötikse! tasarımlarla nasıl bir ilişkisi olduğunu inceleyeceğim. Üçüncü olarak da, hermenötiğin Kur'ân veya İslam ilimleri ile bütünleştirilmesine dair bir tahminde bulunacağım.

Bu çalışmanın ana tezi, Kur'ân metninin kendi ortaya çıkışının yanı sıra Kur'ân doktrinlerinin sistematik gelişimiyle o dönemde hüküm süren sosyo-politik gerçeklikler arasında sıkı bir bağ olduğu fikridir, İslami gelenek (ortodoksi) uzun bir süre, Kur'ân'ın ezeli-ebedi oluşuyla zaman ve mekandan bağımsız olmasını eş anlamlı görmüştür. Ancak, Kur'ân'a işlevsel ve bağlamsal bir kutsal metin olarak yaklaşıldığında, Kur'ân ve tefsir tarihinin bunun aksini ispatladığı fark edilecektir. Kur'ân'ın anlamını içinde bulunulan anla ilişkilendirmek için, Müslümanlar konuya tarihsel bir mesafeden yaklaşmaya zorlanmışlardır. Cragg'in de söylediği gibi, "eğer Kur'ân (hayatın) gerçekleri(ni) yansıtan bir kitap olmamış olsaydı, vahyedilmiş bir kitap da olamayabilirdi" (Cragg 1971,17). Cragg, "Kur'ân tarih içinde (varolan-çev) bir gerçek olduğu için, Kur'ân'ın sahip olduğu vasıflar gibi Kur'ân üzerine yapılacak çalışmalar da tarih içinde yaşamak (yapılmak-çev) zorundadır" der (a.g.e.).

Müslümanların Kur'ân'ı değerlendirmelerinde onlara yön veren doktrinlerin gelişmesiyle ilgili düşünceler, İslam ilimlerinde açıklık ve çoğulculuktan uzaklaşılarak daha katı (rigid) bir tutuma ve savunmacı yaklaşımlara kayma eğilimini ortaya koymaktadır. Bu katılık, dogma'nın modernitenin saldırılarından korunmasına hizmet ederken, değişmez biçimde moderniteye eşlik eden meydan okumalara ve ırkçılık, cinsiyet ayrımı, ekonomik ve idari sefalet ve çevre krizinden kaynaklanan önemli sorunlara karşı koyma konusunda Müslümanları donanımsız bırakmıştır. Müslümanların modernitenin teknolojik sistemlerini aiırken bunun altında yatan anlam sistemine kayıtsız kalabileceğine dair mit artık geçerli değildir. Kek pişmiştir; artık şekeri sudan, unu da yumurtalardan ayrıştırmak imkansızdır. [167]

Benim Kalkış Noktam Ve Bağlamım

Hakikat, başka ne anlama gelirse gelsin, aynı zamanda insan eliyle de meydana getirilen bir inşa'dır. Modernite, zihinlerimizin bilişsel ve manevi duyular veya

dini-entelektüel geleneklerin hakimiyeti aracılığıyla, bütünüyle dışarıdan alınan gerçeklerle doldurulan bir tobulo rasa (boş bir kutu) olmadığına dair bilinçliliği arttırmıştır. Gittikçe daha iyi anlıyoruz ki, asıl farkına vardığımız şey, zihinlerimizin, “dil'de vuku bulan bağımlı ilişkilerin oluşturduğu dokuları andırdığı gerçeğidir (Aitken 1991, 1).

“Dini” inançlarımızın görünüşte, kaçınılmaz olarak bıraktığı mirasın ve bu mirası -çoklukla tarif edilemez biçimde- benimseyişimizin, bizi, ezeli gerçekliğin, yani Allah'ın, dünkülerle aynı kişiler olmayan bugünküler tarafından meydana getirilen ve halen getirilmeye devam edilen bir dünyaya hitap etme biçimini açıklamada yeni yollar bulmaya zorlayabileceği gerçeğidir. Birçoğumuzu muhtemelen objektif biçimde tasavvur edildiği varsayılan ilahi kudretin bize nasıl hitap edeceği sorunuyla yüzleştiren şey, Güney Afrika ve tutkulu bir ifadeyle “Irkçılıkla Mücadele” davası olarak adlandırılan, özgürlük mücadelesiydi. “Hollanda kökenli beyaz azınlıkla karşılaştığımızda Allah'ın bize söyleyeceği şey nedir?” sorusu kilit bir soruydu (Esack 1988). Şu anda, Afrika ulusal Kongresi'ne uygulanan yasağın kalkmasından ve Nelson Mandela'nın serbest bırakılmasından yaklaşık iki yıl sonra, bu soruya karşılık sahip olduğumuz cevaplara dair bizi rahatlatan fikirlerimizi terk etmeye zorlanmaktayız. “Allah'ın, bizimle yüzleştikierinde Hollanda kökenli beyaz azınlığa söylediği şey neydi?” sorusuna karşı sürekli sorulan o yakıcı soru, “Allah'ın bize söyleyeceği şey neydi?” sorusuydu. Biz de güçlü bir sezgiyle Allah'ın bizim tarafımızda olduğunu kavradık ve dolayısıyla O'nu “kendimize has (ait) kıldık” (Esack 1991 & 1992 ve Le Roux 1989 & 1990). Bağlamı yaratma veya adaletin zorunlu kıldığı durumlarda bağlamı yeniden yaratma sorumluluğunun insanoğluna geçmesi halinde ve biz Allah'ın iradesini açıkladığımızda, Allah'ın dünya üzerindeki gücü hakkında ne söylenebilir? İnsan anlayışının her yönüyle deneyim ile elde edilmiş ve güç ilişkilerindeki düzenlemeden ve dağılımdan daha küçük bir şey” (Aitken 1991, 22) olduğu bir durumda objektif gerçeklik nerede ve nasıl tezahür etmektedir?

Müslümanların büyük çoğunluğunun, Batılı İslam araştırmalarında, inançlarını yıkmayı amaçlayan komplocu bir düşmanlık sezdiklerini söylemek, açıkça ortada oian durumu dile getirmektir. Komplocu bir yaklaşıma sıcak bakmamama rağmen, ikrara İslam ilimlerinin korkularının tamamen yersiz olduğunu sanmıyorum. Modernite ve tarihsellik söyleminin kendisinin de belirli bir tarihseüiğe sahip olduğu hatırlanmalıdır. Netice itibariyle, bunun şifresi de kendi içinde, “(Hıristiyan kültürünün sinesinde şekillenen) komşularının içindeki işbirlikçi unsurlarla birlikte yeni formüle edilen egemenlik çıkarlarındadır (Aitken 1991, 2).

Ancak, göreceğimiz gibi, Müslümanların benim Kur'ân hermenötiği üzerine çalıştığımı öğrendiklerinde kaşlarını çatmalarına ve bana, beni açıkça horlayan ifadelerle bakmalarına neden olan şey, sadece Batılı ilimlere olan güvensizlikle ilintili değildir; çok daha köklüdür. Hermenötik de neymiş? İzafiyetin diğer adı mı? Belki de bu, “orta sınıfa mensup akademisyenlerin bilincinde gizii ve saklı duran solipsistik (tekbenci) kanaatin dışavurmasıdır” (Buckley 1990, 325)? [168]

Bir Hermenötik Tanımına Doğru

Yorumlama işi ile bu aktivitenin bağlı bulunduğu kurallar arasında yapılan ayrım hem İncil hem de Kur'ân araştırmalarının ilk günlerinden bu yana bilinmektedir. Bu tür bir ayrım hermenötiğe temel oluşturmaktadır. Dolayısıyla, "hermenötik teriminin kendisi sadece yedinci yüzyıldan bu yana kullanılırken, -dini, edebi, hukuki- metin yorumlama faaliyetleri ve yorum teorileri nin tarihi antik çağa kadar uzanır" (Palmer 1969,35).

Palmer'a göre, (1969,44 ve devamı) hermenötiğin tanımlanmasında iki ana akımdan söz edilebilir: Birinci akım hermenötiği, yorumlamanın altında yatan genel bir metodolojik ilkeler bütünü olarak ele alırken, ikinci akım, hermenötiğin, durumun felsefi açıdan incelenmesi ve bunun için gerekli olan şartların anlaşılması ve anlamlandırılması olduğu görüşündedir. Braaten, hermenötiği "geçmişte belli bir kültürdeki bir sözcüğün veya olayın nasıl anlaşılabileceğini ve günümüz şartlarında var oluşsal açıdan nasıl anlam ifade edebileceğini yansıtan bilim" (Braaten 1966, 131) olarak tanımlarken her iki yaklaşımı da kapsayan bir tanım ortaya koymaktadır. Braaten "hermenötik, anlama'nın epistemolojik varsayımlarının yanı sıra yorumlamada uygulanacak metodolojik kuralları da içerir" (a.g.e.) der.

Ancak, Rudolf Bultmann'dan bu yana "hermenötik" terimi genellikle geçmiş ile gelecek arasında köprü kurma girişimini anlatmak için kullanılmaktadır. Güney Afrika'da içimizden bazılarının Kur'ân hermenötiği ile ilk tanışması, terimin bu şekilde anlaşılmasıyla birlikte olmuştur. Dolayısıyla, bizim kullanımımızda "hermenötik" terimi, öncelikle metinsel yorumlama, anlamın ve bu süreçte karşılaşılan problemlerin keşfi ve ifşası anlamlarını içermektedir. [169]

Algı Hermenötiği

Son yıllarda Güney Afrika'da Kur'ân'la ilgili yapılan çalışmalar, Kur'ân'ın ne ile ilgili olduğu konusunda kusursuz biçimde ortodox anlayışlara sahip olunabileceğini ama bu metinlerin tam da aksi istikamette, örneğin ırkçılığın meşrulaştırması için kullanılabileceğini göstermiştir (Musa 1989). Kur'ân'ın bu şekilde belli bir amaca yönelik kullanılmasıyla ilgili olarak, "Kur'ân'ın kullanılması" ile Kur'ân'a dair "bir doktrine sahip olmak" arasında bir ayrım yapmak zorundaydık. Dolayısıyla biz de kendi rasyonalitemiz ve adalet anlayışımız zarfında, Kur'ân'ın tarihsel hikayesini, öncelikle Kur'ân metni hakkında geliştirilen farklı argümanlar bütünü olarak değil, Kur'ân'ın belirli sosyo-politik koşullarda farklı biçimlerde kullanılması olarak ele

aldık. Benzer biçimde, metinselcilik -harfi harfine metne odaklanma- ile bağlamsalaiık -metin ve bağlamındaki kalıplara (pattern) odaklanma- arasında hiçbir zaman gerginlikler olmamışsa da, ırk ayrımcılığına karşı inançlararası dayanışma konusunda 1980'lerin ortalarında yaşanan sert tartışmalar esnasında gerginlikler yaşanmıştır (Tayob 1991). Dolayısıyla, algının estetiği -yani söylemin "okuyucular tarafından sözlü mü yoksa yazılı mı olarak algılandığı- sorunu bizim için akademik veya teolojik bir ilgiden daha çok şey ifade ediyordu. (Tabi, hermenötik hiçbir şeyin tamamen akademik veya teolojik olmadığı konusunda bizi uyarmaktadır.)

Algı hermenötiği genellikle metinsei çalışmalarda işlevselciliğin dallarından biri olarak ele alınmaktadır (Buckley 1990). Başka birçok alanda olduğu gibi sosyal bilimlerdeki Batılı yaklaşımda da, İslam geleneğiyle ilişkilendirilme noktasında tipolojilerin oldukça yetersiz kaldığını görmekteyiz. Normalde revelasyonizmin (vahye veya nass'a dayalı okumanın-çev) aksine, işlevselcilik, bir metnin işlevi üzerine odaklanır ve belli metinlerin, ancak belli pragmatik ve işlevsel testlerden geçtikleri takdirde kutsal metin olarak değerlendirileceğini iddia eder. Kur'ân'ın bağlanışal açıdan değerlendirilebilmesinin yollarını araştıran Müslüman araştırmacılar ve kurumlar Kur'ân'ın bugünkü işlevi bağlamında sahip olduğu değeri gördükleri halde, hiçbirisi kendini, bu tür bir kategori İslam'da mevcut olmadığı için, "reveiasyonistlere" muhalif görememektedir. Bu, bazı farklılıkların var olduğunu inkar etmek anlamına gelmemektedir. Dolayısıyla, biraz daha çalışılırsa, İslam geleneğinde var olan işlevselcilikten'pekala söz edilebilir.

Algı hermenötiği; sabit, değiştirilemez lafzı metin üzerinde değil, yorumlama süreci ve yorumun uygunluğu üzerinde durur. Fiorenza'ya göre, bu yorum "yalnızca metni ve metnin ilk muhataplarını değil, geçmiş ile günümüz ufukları arasındaki dönüşümü de dikkate almalıdır" (1990, 23). Fiorenza, bu tür bir yaklaşımın, "metni edebi eserde mevcut olan bir tür arketipsel öz ve temel olarak gören" (a.g.e.) tarihsel pozitivizmle ciddi anlamda çeliştiği önermesinde bulunmaktadır. Dolayısıyla, algı hermenötiği, metnin algılanmasının analizini "metnin anlamının araştırılması işine" (a.g.e.) dönüştürebilir. Algı hermenötiği metinlerin farklı biçimlerde algılanmalarının da, 'bunlara metnin anlamını somutlaştırmaya yönelik, günümüz popüler metin anlayışı da dahildir, metnin yorumlanması sorununa dahil edilmesini1 (a.g.e.) gerektirdiğini vurgulayarak tarihsel pozitivizme meydan okumaktadır.

Kutsal metnin doğasını inceleyen hermenötikle ilgili belli başlı temel sorunlar nelerdir? Eğer Kur'ân çalışmaları hala ikrara (confessional) İslam ilahiyatına bağlı kalıyorsa ve Kur'ân ilimleri, sadece bağlama dair hermenötikve algı hermenötiğini kavranabilir biçimde içinde barındırıyorsa, bu durumun nedeni nedir? Bu soruların cevaplarının, Müslümanların Kur'ân'ı değerlendirmelerinde onlara yön veren iki kilit doktrinde, yani, Kur'ân i'cazı (eşsiz ve benzersiz oluşu) ve kadim (ezeli ve ebedi) oluşunda yattığına inanıyorum. [170]

Müslümanların Kurân'ı Değerlendirişlerini Yönlendiren Doktrinler

Kur'ân kelimesi bizzat Kur'ân'da, “okuma”[171], “ezberden okumak”[172], ve “toplanan şey” [173] anlamlarında kullanılmaktadır. Kelime anlamından -özetlikle toplanan şey' fikrinden- açıkça görüleceği gibi, Kur'ân'da geçen kur'an kelimesi, genellikle anlaşılageldiği gibi, belirli bir kutsal metni (el-kitab'ı) kasteden somut bir anlamda kullanılmamaktadır (Lane 1980, 7; 2504). Söz konusu kelime, daha çok, yirmi üç yılı aşan bir sürede toplumun ihtiyaçlarına (ilahi) bir cevap olarak indirilen vahye işaret etmektedir.[174] Kur'ân'ın ezbere okuma veya bir söylem yerine kutsal bir kitap olarak sunulması vahiy sürecinin sonlarına doğru olmuştur. El-kur'an kelimesinin Kur'ân'da Müslümanların bugün kullandıkları anlama en yakın anlam-da kullanıldığı yer, Müslümanların kutsal kitabının ismi olarak Tevrat ve İncil'le birlikte söz edildiği yerdir[175]. Kur'ân, kendi ifadesiyle, 'toplanmış bir kitap', tedricen bir araya getirilmiş bir 'kompozisyon'dur.[176]

Usan ul-Arab'ın yazarı İbn Manzur (ö.1312) Kur'ân'ı “eşi ve benzeri olmayan vahiy, Allah'ın, Cebrail aracılığıyla Muhammed Peygambere (bugün de konuşulmakta olan) en temiz Arapçayla lafzen ve sözlü olarak vahyedilen Söz'ü” (n. d. 3:42) şeklinde tanımlayarak Müslüman alimlerin büyük çoğunluğunun görüşlerini yansıtmıştır. İbn Manzur'un yaptığı tanımda sözü edilen iki doktrin, Kur'ân'ın Müslümanlar tarafından kutsai bir metin olarak algılanmasının ve bir yandan geleneksel Kur'ân ilimleriyle diğer yandan hermenötiğin çağdaş fikirleri arasındaki gerginliğin de merkezinde bulunmaktadır. [177]

İcaz (Mucize) Doktrini

İslam'ın başlangıcından bu yana, Müslümanlar, Muhammed’in (s. a. v.) peygamberliğinin bir “işareti” (ayeti) ya da “kanıtı” (burhanı) olan Kur'ân'ın mucizevi ve eşsiz bir kitap olduğuna inanmışlardır. “Gerçekten”, der el-Baqillani (ö. Hicri 403), “(Muhammed’in) peygamberliği bu mucize üzerine inşa edilmiştir” (1347,13); bu, öyle bir mucizedir ki, “vahyedilişinden kıyamete kadar sürecektir” (a.g.e.). l'caz üzerine ilk tartışma, 'tehaddi' fikri, yani, Hz. Muhammed’in karşıtlarına “Kur'ân’ın bir benzerini” meydana getiremeyecekleri hususunda bir meydan okuma etrafında cereyan etmiştir. Peygamberliğini ilan ettiği andan itibaren, Muhammed (s. a. v.) üstlendiği misyonla ilgili olarak Kureyş'ten gelen son derece sert bir muhalefete maruz kalmıştır. Bu muhalefetin aldığı şekillerden biri de Hz. Muhammed’in ortaya koyduğu iddiaların kaynağının ve dolayısıyla Muhammed’in yalanlanması biçiminde ortaya çıkıyordu. Kur'ân aleyhtarlarına bizzat kur'ân tarafından “onun gibi bir söz meydana getirin”[178], “siz de onun

benzeri on sure getirin” [179]veya “onun benzeri bir sûre getirin” şeklinde meydan okunmuştur. Daha sonra kur'ân kendinden emin bir biçimde, “büyük bir gayretle birbirlerine yardım etseler bile onun bir benzerini meydana getiremeyeceklerini” [180]beyan etmiştir. Hz. Muhammed'i yalanlayanların bu meydan okumalar karşısındaki açık yenilgileri -”bunlardan hiçbirisinin böyle bir uğraşla meşgul olduğu kaydedilmemiştir”, diyor Suyuti (1973,117)- Kur'ân'ın Allah tarafından vahyedilen ilahi bir kitap olduğunun kanıtı olarak değerlendirilmiştir.

Dolayısıyla, peygamberliğini ilan ettiği ve inkar edildiği somut dini-toplumsal ortamda Muhammed’in misyonunun doğruluğunun ve haklılığının kanıtlanması ihitiyacı, tehaddi ile ilgili ayetlerin nazil olmasını zorunlu kılmıştır veya bunlara vesile olmuştur. Hz. Muhammed’in ölümünden sonra bu gereklilik, Müslüman ümmet için sistematik bir i'caz konsepti oluşturma konusunda doktrine karşı konulmaz bir otorite sağlanması ihtiyacı ile birleşmiştir.

İlk Kur'ân alimleri, i'cazın temelleri ve i'cazı diğer bütün literatürün üstüne çıkaran özelliklerin kusursuz doğası hakkında oldukça farklı görüşlere sahiptiler. Sonuçta Ortodoksluk, belli bir karakteristikten ziyade bütün bu karakteristiklerin kapsamlı bir şekilde birleştirilmesi üzerine bina edilmiştir. (el-Zerkeşi 1972, 2: 106-107) İbn Atiye (ö. 1147) ve diğerleri bu karakteristikleri “edebi olarak düzenleniş biçimine, anlamının sağlamlığına ve kelimelerinin belagatına” ((bn Atiye 1954, 278) göre geniş bir şekilde sınıflandırmışlardır ve biz de i'caza birazdan bu başlıklar altında daha yakından bakacağız.

İ'caz doktrini konusunda varolan fikir birliğinin, ilk dönem Kur'ân ilimlerinde veya çağdaş Kur'âni söylemde her zaman çok iyi temeüendirilemediğini görüyoruz. Örneğin, el-Haremeyn'de imam ve el-Gazali'nin hocası olan el-Cuveyni (ö. 1085) Kur'ân'ın vasıfsız estetik üstünlüğüne itibar etmeyi bütünüyle reddederken (el-Cuveyni 1948, 54-55) İbn Hazm (ö. 1064) Kur'ân'ın estetik özlüklerinin Kur'ân i'cazının delili olarak kabuî edilmesine karşı çıkmıştır (İbn Hazm 1317-21 Hicri, 3:15 ve devamı). Günümüzde de metin tenkidi, göstergebilim ve dilbilimde yeni ufuklar keşfedilmesi anlamında yeniden tartışma açma girişiminde bulunan oldukça az sayıda alim bulunmaktadır. İ'caz dogma'sının gelişiminin bu kİsa açıklaması aşağıdaki hususlara dikkat çekmektedir:

i. Kur'ân'ın vahyedilişi ile -tehaddi (meydan okuyan) âyetler bunun ilk örneğidir. Peygamberliğin ilanı ve inkar edildiği somut dini-toplumsal ortam kopmaz biçimde birbirine bağlıdır.

ii. ilk dönem Kur'ân ilimlerini, sonradan bu ilimlere hakim olan kapalı kesinlikler karakterize etmiyordu. Bu iddialar aynı zamanda, Kur'ân'ın i'cazını da içeren çeşitli unsurlar etrafındaki söylemlere; anlamın sağlamlığı, kelimelerin belagatı, retorik üslup ve bunların etrafında cereyan eden teolojik tartışmalara dayanmaktadır. [181]

Anlamın Sağlamlığı: Kur'ân'ın İçeriği

Kur'ân, kendi içeriğini “her şeyin açıklanması, hidayet, rahmet ve boyun edenlere müjde” [182]olarak açıklamakta ve “Kitapta hiçbir şeyi eksik bırakmadık” [183]demektedir. Kur'ân’ın içeriği ve insanlığa önerdiği hidayetin doğası Kur'ân i'cazının önemli bir boyutu olarak görülmesine rağmen, bu çalışmadaki amaçlarımız açısından içerik ile bağlamı arasındaki ilişkiye kİsaca değinmekle yetineceğiz.

Bilindiği üzere, Kuran ilimleri kur’ân'ın vahyediliş sürecini iki kronolojik döneme ayırmıştır:

Mekki ve Medeni dönemler (Hicret öncesi ve sonrası dönemler olarak da bilinir). Tefsir ve siret çalışmalarında yapılan bu ayrım Kur'ân'da bulunmamasına rağmen, hangi ayetin hangi nebevi doneme ait olduğunun bilinmesi, Kur'ân'ın içeriğinin anlaşılması açısından bütün klasik Kur'ân alimleri tarafından gerekü görülmüştür.

Kur'ân'ın içeriği peygamber devrinin değişik safhalarını derinlemesine yansıtmaktadır. Ne var ki, Kur'ân'ın anlamının ve rehberliğinin derinliği Muhammed’in insani ve ümrni ufkunun ötesinde ele alınmıştır; yani, Kur'ân, Muhammed’in kendi zihninin bir ürünü olamaz. Bütün “aşkınlığına” rağmen Kur'ân'ın anlam ifade edebilmesi için hala -Ortodoksluğun Mekki ve Medeni hukuksal muhakemeleriyle sınırlı olmak kaydıyla- tarihsel bir hareket noktasına ihtiyacı vardır. Bundan dolayı, Kur'ân'ın tarih-üstülüğüne inanmak, O'nun tarihsel bir kutsal metin olmasına engel değildir. [184]

(Kelimelerin) Belagatı

Kur'ân i'cazıyla ilgili en yaygın olarak kabul edilen dayanak noktası, Kur'ân'ın linguistik (dil-bilimsel) ve estetik karakteridir: “Kur'ân'ın belagatı ve retorik güzelliği, kesinliği, sergilediği sade üslup ve üslubundaki mükemmellik” (Eyub 1984, 2). Kur'ân'ın tarihsel-mekansal bağlantısının linguistik ve estetik karakterinde de açıkça görülmesi Cragg'in ısrarla üzerinde durduğu bir noktadır. Göreceğimiz gibi, Kur'ân'ın linguistik ve estetik karakteriyle ilgili çeşitli teolojik formülasyonlar, ulum el-Kur'ân'da esneklikten katılığa veya linguistik şovenizme kayma eğiliminin başka bir ifadesidir. Bu konuda bir örnek de, linguistik çoğulculuğun, yani hiçbir diiin gelişiminin bir başka dilden bütünüyle bağımsız olmaması ilkesinin reddedilmesidir.

Kur'ân birçok yerde kendisinin eşsiz ve taklit edilemez Arapça bir kitap olduğunu belirtmektedir.[185] Kur'ân, düşüncelerini ifade etmede dillerinin kalitesiyle gurur

duyan bir insan topluluğuna anlamını tam anlamıyla aktarabilmek veya iletişim kurabilmek amacıyla, “Arapça bir Kitap” olarak nazil olmuştur. Aslında, i'caz doktrininin köklerinin İslam öncesi Arapların bu gururunda yattığı da söylenebilir. Arap şairler belagatlı şiirler yazarak ve söyleyerek birbirleriyle yarışırlardı. Linguistik becerileri ve belagatları, övünç kaynağıydı ve kabileler arası rekabetin de konusuydu. Arapça sözlük düzenleyiciler 'arap' kelimesinin anlamını “belagatlı anlatım” veya “etkili sözlü iletişim” şeklinde açıklamaktadırlar. Arap olmayanlar el-acem, yani, “kendilerini belagatlı biçimde ifade edemeyenler” olarak adlandırılmışlardır, “El hayavan el ucum” ifadesi de “aşağılık hayvanlar” anlamına gelmektedir (Rahman 1988, 23-24).

“Arapça bir hüküm” [186]olan Kur'ân, sadece “Arapça bir Kur'ân” [187]olmanın ötesinde, Arapçasımn “mübin” (K. 26: 195), yani, “açık ve her türlü belirsizlikten uzak” olduğunu da ifade etmektedir.

Kur'ân'ın linguistik özellikleri üzerine ilk tartışmaların çoğu, Kur'ân'da Arapça olmayan kelimelerin varlığı veya yokluğu konusu etrafında cereyan etmiştir. Yukarıda sözü edilen ayetler, Kur'ân'ın Arapça olmayan hiçbir kelime içermediğini iddia edenlerin iddialarını dayandırdığı anahtar metinlerdi. Bu kişiler, vahyin otoritesine ve taklit edilemezliğine dayanarak bu şekilde akıl yürütüyorlardı. El-zerkeşi (ed. İbrahim 1972: 1:287) ve el-Suyuti (1973: 135), “mübin” kelimesini “saf anlamında değerlendiren bazı önemli alimleri şu şekilde sıralamaktadırlar: “İmam el-Şafii, İbn Cerir (el-Taberi), Ebu Ubeyde, Kadı Ebu Bekr (el-Baqillani) ve lbn Faris”. Bu alimler, Kur'ân'da Arapça olmayan ifade veya kelimelerin varlığının, “Muhammed’in peygamberliğine şehadet eden açık bir mucize, O'nun doğruluğunun kesin bir delili, Araplara bir benzerini meydana getiremeyecekleri yönünde bir meydan okuma” (el-Zerkeşi, ed. İbrahim 1972, 1:288) olan Kur'ân'ın değerini düşüreceğini iddia etmişlerdir. Sağlam linguistik ilkelerden ziyade teolojik doktrine dayanan bu fıkır, şu anda Ortodoksluğun hakim görüşü durumundadır.

Arapça'daki bazı kelimelerin başka dillerde de var olması sorununu aşabilmek için, bu alimlerden el-Şafi (ed. Kadduri 1961: 88-97) ve el-Taberi (ed. Muhammed; Şakir 1954:1:99) gibi bazıları, tevafuk (rastlantı) anlayışını geliştirmişlerdir. Bu alimler hem Arapça'da, hem de başka dillerde aynı kelimelerin özdeş anlamlarda kullanıldığını ve anlamdaki bu aynılığın tesadüfi olduğunu iddia etmişlerdir. Dolayısıyla bu fikir -bugün hala Ortodoksluk tarafından ciddi biçimde savunulmaktadır- Kur'ân'ın vahyediüşi sırasında Arapça olmayan kelimelerin başka dillerden Arapça'ya geçtiğini veya Kur'ân'dan yüzyıllar önce Arapça'ya geçmiş ve iyice yerleşmiş kelimelerin varlığını da reddetmektedir.

Bir dilin veya söylemin başka bir dildeki ifadelerden veya kelimelerden tamamen bağımsız olduğuna dair bir anlayış, en temel linguistik ilkeye, yani, insan konuşmasının karşılıklı olması ilkesine ters düşmektedir. Bu basmakalıp bir ifade izlenimi verebilir. Ne var ki, iki faktör bu anlayışın Ortodoksluk tarafından reddedildiğini göstermektedir:

i) Kur'ân'ın insan sözü değil Allah'ın sözü olarak değerlendirilmesi ve hiçbir linguistik prensibe konu olamayacağına dair inanç. Gerçekten de, Kur'ân Arapçası Arapça gramerinin standardı olmuştur. (Allah'ın sözünün etki ve anlam ifade edebilmesi için insan sözüyle örtüşmesi gerektiği şeklindeki problem hala ortadadır.)

ii) Ortodoksluğa göre, Allah'ın ve vahyinin ezeli-ebediliği ile hiçbir şeye muhtaç olmaması birlikte telakki edilir. Dolayısıyla, Kur'ân ve kullandığı dil aynı şekilde zaman ötesi ve, Arapça olmayan kelimeler de dahil, "kutsal olmayan" her şeyden bağımsız görülür.

Kur'ân'ı tarihsel-linguistik matriksinden kurtarmaya yönelik bu girişimler, ilk müfessirlerin (müfessirun) yabana olduğu daha büyük bir katılığa (rigidity) neden olmuştur. Ancak, bu katılık, onların -sonraki müfessirlerin- Kur'ân'a teslimiyetlerinden ve Cragg'in dediği gibi "O'na olan güvenin devam etmesi yönündeki haklı birdini kaygıdan" (1971,17) kaynaklanmıştır. ("Kur'ân'ın öneminin yeterince kesin olduğu, bu tip asabi ve hatalı savunmalar olmaksızın da varlığını sürdüreceği" (1971, 17) konusunda Cragg ile aynı fikirdeyiz). [188]

Edebi Düzenleme (Nazım) Ve Retorik Tarz (Üslup)

Okuma yazmayı bilmediği kabul edilen Peygamberin dilinden dökülen arabi mübin'in (yalın Arapça'nın) yanı sıra, Kur'ân'ın taklit edilemeyeceğine dair en yaygın dayanak noktası, Kur'ân'ın edebi formu ve retorik tarzıdır. Kur'ân, linguistik anlamda, defaatle dilinin Arapça olduğunu belirtmekle kalmaz, aynı zamanda mesajını da Arapların aşina olduğu ifadelerle iletir. Benzer şekilde, Kur'ân'daki bir çok kıssa da buna işaret eder ve Kur'ân'ın mesajına muhatap olan toplumun hikaye veya alegori hakkında ön bilgiye sahip olduğunu varsayar.

Nazım ve üslubun (düzenleme ve retorik tarzın) önemi ancak Arap kültürüne ve Arapça diline bütünüyle vakıf kişiler tarafından tam olarak kavranabilir, şu anda, bir çok alim için nazım ve üslup, i'caz ile aynı anlamı ifade etmeye başlamıştır (Boullata 1988). [189]

İcaz Ve Hermenötik: Açısından Önemi

Hem Kur'ân'ın kendisi hem de Kur'ân alimleri dili, söz ve aynı zamanda eylem olarak telakki ederler. Allah insanlıkla (el-insan) dil aracılığıyla karşı karşıya gelir.

İlk alimlerin hepsi dilin bu performatif-bilgilendirici işlevinin farkına varmışlar ve Kuran i'cazının hem mesajında hem de bu mesajın insanlığa iletildiği vasıtada (medium) saklı olduğu konusunda ittifaka varmışlardır. Vahiyde ve vahyin bildirilmesinde var olan söz-gerçek (word-event), Kur'an tarafından başlı başına mucizevi bir olay olarak değerlendirilmektedir.[190] Bu nokta, el-Ata'nın da dikkat çektiği gibi (1975, 96), Kur'ân'da özellikle “yuhdısu” kelimesinin kullanılmasından bellidir:

“Böylece biz onu sana böyle Arapça bir Kur'an olarak indirdik... ki günahtan korunsunlar, yahut “yuhdisu lehum el-zikra” (doğru yolu bulmalarını sağlasın)” [191]

Kur'ân i'cazı ile ilgili hala cevapsız kalan hermenötiksel soru şudur: Kur'an Arap olmayan bir topluma vahyedilmiş olsaydı, Kur'ân i'cazının temel unsurları olarak nazım ve benzersiz bir üslup kullanılır mıydı? Kur'ân'ın başarısı, nazım ve üslubu çok güzel bir biçimde kullanması ve hala birçok farklı kültürden artan bir hızla sayısız taraftar kazanmasıdır. [192]

Kur'ân'ın Yaratılmamışlığı Ve Ezeli-Ebediliği Doktrini

Dogma'nın formülasyonu ve sosyo-politik matriksi arasındaki bağlantı, tarih ile vahiy arasındaki bağlar kadar kaçınılmazdır. Bu durum, sonuçta kutsal metin olarak Kur'ân'ın yaratılmamış ve ezeli-ebedi olduğu nosyonunu emniyet altına alan Allah'ın sözünün doğası sorunu etrafındaki teolojik gelişmelerden de aynı şekilde anlaşılmaktadır. Sorunun en spesifik formülasyonunu bulması, “düşünülemez” olanın alanını genişletmede İslam ilahiyatında ki önlenemez ilerlemeyi yansıtmasıyla olmuştur.

Başlangıçta tartışmanın merkezi, Allah'ın sözü (Kelâm) olarak Kur'ân'ın kutsal olup olmadığı sorusuydu. Ama zamanla bu sorun'un başka bir boyutu gittikçe daha önemli hale geldi: Kur'ân yaratılmış mıdır (mahlûk), yoksa “yaratılmış değil” (“leyse bi mahlûk”) midir? Neticede, dokuzuncu yüzyılın ilk yarısında iddialı olmayan leyse bi mahlûk” ifadesi yerini daha kesin olan “gayri mahlûk” (“yaratılmamış”) ifadesine bırakmıştır. Şu an gündemdeki soru şudur: Kur'ân ezelden ebede Allah'la birlikte var mıydı, yoksa polemikçilerden birinin dediği gibi, “öyle değildi de, sonradan mı öyle oldu”?

Genelde İslam ilimlerini ve özelde Kur'ân ilimlerini hiçbir ihtilaf bu kadar derinden etkilememiştir. Bu sorun peygamber sonrası bir teolojik disiplinin, yani Kelam’ın, bir sonucu olsa da, bu disiplinin kendisinin de Kur'ân gerçeğinin içinde gizli sorulardan doğduğu akıldan çıkarılmamalıdır. Mihne (833-848) sırasında ve sonrasında doktrinsel duruşlardaki dönüşümün yansıması olarak Mutezile yanlısı

Ebu el-Abbas el-Ma'mun'un (ö. 827) kurduğu bir tür "engizisyon" veya mahkeme, teolojik çeşitliliğin bir anlamda bertaraf edilişinin görülmesi açısından öğreticidir. Bu bağlamda Ahmed İbn Hanbel'in (ö. 855) teolojik duruşundaki değişme, özellikle, bu dönüşümü yansıtmaktadır. [193]

Mutezile Ve Kelam'ın Doğuşu

İslam ortaya çıkışından kİsa bir süre sonra, diğer dinlerde de olduğu gibi, yoğun bir teolojik spekülasyon dönemi geçirmiştir. Bu döneme aynı şekilde, metni "gerçek özünü kaplayan ruhtan" (Goldziher 1981, 67) ayıran bir "dogmatik tefsirler/açıklamalar yığını" (a.g.e.) eşlik etmiştir. "Kanıta açıklamanın kendisinden daha fazla önem veren" (a.g.e.), inancın savunucuları, sonunda inancı bozan insanlar haline gelmişlerdir. Bu, Kelamı savunanlar, Mutezile için olduğu kadar onların en sert muhalifleri -ve daha sonra Mutezileyi ortadan kaldıran- "muhaddisun" (Hadis alimleri) için de geçerlidir.

Nyberg, genel itibarı ile Mutezile öğretisinin, ancak "Abbasilerin iktidarı ele geçirmeden önceki siyasi programlarının teorik açıdan billurlaşması" olarak "tam anlamıyla anlaşılabileceğini" (Emevi İmparatorluğu'na karşı 'mutezile") iddia etmektedir. Bu iddia, Mutezile öğretisi ile Abbasilerin siyasi programı arasındaki ilişkinin siyasi doğasını abartıyor olabilir. Ancak, fikirler her zaman içlerinde barındırdıkları siyasi unsurların bilinciyle doğmasalar da, hiçbir zaman ideolojik bir boşlukta da şekillenmezler.

İslam'ın, kökeninde ayrılmaz biçimde "din ve devlet" olduğu göz önünde bulundurulduğunda, ilk Müslümanlar arasındaki siyasi mücadelelerin teolojik problemlerin derinleşerek artmasına neden olması şaşırtıcı değildir. Siyasi konulara din kisvesinin giydirilmesi kaçınılmazdı. Abbasilerin siyasi ideolojileri ile Mu'tezile'nin teolojik söylemi arasında daha sonra açıkça görülen işbirliği ışığında, ortaya çıkış süreçlerinde bunlar arasında dikkate değer yakınlıklar olduğu kabul edilebilir.

Kesin, tanımlayıcı bir disiplin olarak Kelam'ın köklerinin, Müslüman toplum içindeki ilk siyasi mücadelelere dayandığı açıktır. Ancak, Kelam'ın ortaya çıkması ve gelişmesini şekillendiren unsur sadece Müslümanların kendi içlerindeki polemikler değildir; İslam dışı dünya ile kurulan temas da bu konuda etkili olmuştur. İslami düşüncenin gelişiminin başka kültürlerden etkilenmesi kaçınılmazdı. İslam'ın yayılmasıyla birlikte, gayri-müslim düşünce ve öğrenim müesseseleri ile kurulan temas, Müslümanların müesseseleri ve düşünceleri üzerinde iz bırakmıştır. Bu durum çoğu kez pişmanlık duyulmaksızın kabullenilmiştir.

Kelam'ın ve daha özelde Mutezile dogma'sının gelişimini etkileyen çeşitli entelektüel ve dini fikir akımları, Batılı alimlerce genişçe tartışılmıştır. (Goldziher, Watt, Tirtton, Wensinck vd.). Müslümanların kendi aralarındaki, iddiaya göre temelini Hıristiyanların attığı polemikler (Seale 1964) hakkında da çokyazılıp çizilmiştir. Ancak, Müslümanların Hıristiyan ilahiyat eserleriyle ve bunların altında yatan bilgi kuramlarıyla karşılaştıktan sonra, sadece Kur'ân'la yetinemeyecekleri de tartışılmaz bir gerçekti; Yunan terminolojisinin ve entelektüel metodolojisinin kullanılmaya başlanması da bu noktada olmuştur. [194]

Allah'ın Yaratılmamış Ve Ezeli-Ebedi Söz'ü

Mutezile teolojisinin odak noktası, Allah'ın mutlak birliğine ve O'nun adaletine (kendi ifadeleriyle "ehl el-adl vet-tevhid") yaptıkları vurgu idi. Dolayısıyla Allah'ın sıfatları ve özelde konuşma sıfatı üzerinde dururken, Mu'tezile'nin öncelikli amacı, Allah'ın mutlak birliğinin, tekliğinin ve değişmezliğinin savunulması idi.

Herhangi bir şeyi, hatta ilahi vahyi bile, bu sıfatlardan herhangi birinde Allah'a ortak koşmanın, Allah'ın "mutlak aşkınlığını" zedeleyeceğini iddia etmişlerdir. Mutezile'nin İlahi Adalet ilkesi, Allah'ın keyfi hükmü ve takdir-i ilahi nosyonlarının reddedilmesine yol açmıştır. Mu'tezile'nin bunu yaparken yürüttüğü mantık şuydu: Eğer Kur'ân ezeli ve ebedi idiyse, Kur'ân'ın içinde anlatılan bütün olaylar önceden takdir edilmiş; dolayısıyla, bu olaylar içinde yer alan bütün oyuncuların kaderleri önceden, hatta doğmadan önce, yazılmış olmalıydı.

Allah'ın sözünün doğası ve Kur'ân'ın yaratılmış olup olmadığı sorusu üzerine ciddi teolojik tartışmanın tam olarak ne zaman başladığı konusunda kesinlik yoktur. Kur'ân'ın yaratılmamış doğasının kabul edilişinin kronolojik olarak, Kur'ân'ın yaratılmış doğasının el-Ced b. Dirhem (ö. 743) ve el-Cehm b. Safvan (ö. 745) tarafından iddia edilmesinden sonra geldiği ve bu tartışmanın Mihne'ye kadar birkaç alimle sınırlı kaldığı konusunda genel bir görüş birliği vardır. Ancak, Abbasilerin iktidarı ele geçirmelerinden sonra devletin Kelam'a duyduğu ilgide bir artış olmuştur; özellikle Harun el-Reşid (ö. 809) döneminde konu üzerindeki tartışmanın oldukça yaygınlaştığı ve yoğunlaştığı görülmüştür (Watt 1973). Bu ihtilaf, el-Me'mun'un saltanatı sırasında (813-833) -entelektüel, siyasi ve duygusal açıdan- yeni boyutlar kazanmıştır. Bu ihtilafın zorlayıcı doğası, el-Me'mun'un saltanatının sonlarına doğru 833'te Mihne'nin kurulmasından açıkça görülmektedir. Memurların ve diğer önemli şahsiyetlerin birçoğu, Kur'ân'ın yaratılmış olduğunu alenen itiraf etmeye zorlanmışlardır. Birkaç istisna dışında, birçok ilahiyatçı boyun eğmiştir. Ancak, çok sayıda hukukçu gizlice Kur'ân'ın yaratılmamış olduğu doktrinini savunmayı sürdürmüş ve bunlardan birkaçı da resmi doktrine teslim olmayı reddetmiştir. Zikrettiğimiz ikinci grup içindeki en önemli şahsiyet, inançlarından dolayı alenen kırbaçlanan ve hapsedilen İbn Hanbel idi.[195]

Mihne'nin bu uygulamaları, daha basit ve lafzı" Hadis anlayışına karşı Kelam'ın entelektüel jimnastiği olarak gören keskin anti-entelektüel önyargılara sahip Bağdat halkı arasında sert bir muhalefetin doğmasına yol açmıştır. Mihne, el-Mütevekkil'in (ö . 847) ölümünden kİsa bir süre sonra 848'de kaldırılmasına kadar, sonraki iki halifenin emrinde de çeşitli aralıklarla devam etmiştir. Mihne sırasında doruğa çıkan baskı, çeşitli başrol oyuncularının bugüne kadar görülmemiş derecede kutuplaşmasına neden olmuştur ve ortodoks İslam, fikirlerini Mihne öncesi dönemde alışık olmadığı bir sertlikte savunmuştur. Mutezile taraftarları, Cehmiyye olmakla suçlanmış ve Kur'ân'ın yaratılmamış ancak "murıdes" (zaman içinde var olan bir olay) olduğu yönündeki ılımlı duruş da "sapma" olarak nitelendirilmiştir. Neticede, suçlamalar bununla da kalmamış, "men sekte fi küfrîhı fekad kefer" (her kim kendi inançsızlığı konusunda şüpheye düşerse, imandan çıkmıştır) iddiasına kadar varmıştır.

Ortodoksluğun "düşünülebilir" alana doğru bu durdurulamaz yürüyüşü ve "düşünülemez" alana kayışı aşağıdaki gerçeklerden de açıkça anlaşılmaktadır:

1) Mihne'den önce, Kur'ân'ın yaratılmış olup olmadığı sorusuyla ilgili hüküm verilmesinin askıya alınması, ortodoks gelenekçilerden birçoğu tarafından kabul edilebilir bir şeydi; hatta bazıları bunun gerekli ve böyle yapılmasının da erdemlilik olduğu düşüncesindeydi. "Kur'ân Allah'ın sözüdür" ifadesine başka bir ilave yapmaktan kaçınanlardan biri de İbn Hanbel'dir. Hatta İbn Hanbel'den yapıian bir alıntıda şöyle denilmektedir: "Herkim Kur'ân'ın yaratılmış olduğunu ileri sürüyorsa o Cehmi'dir ve herkim O'nun yaratılmamış olduğunu iddia ediyorsa o da sapma'ya düşmüş bir kişidir" (Madelung 1985, 521). Mihne sırasında ve sonrasında düşüncenin bu şekilde askıya alınması, Kur'ân'ın yaratılmamış olduğu şeklinde ısrarlı bir beyanata ve hatta bu konuda sessiz kalmayı tercih edenlerin suçlanmasına dönüşmüştür.

2) Mihne öncesi dönemde Kur'ân'ın yaratılmışlığı nosyonu, O'nun zamansallığı ile eşanlamlı görülmemekteydi. Bu noktada Madelung, Cafer el-Sadık (ö. 765) ve Ebu Hanife (ö. 767) ye isnat edilen bir tartışmaya ve Amr b. Dinar'a atfedilen bir hadise işaret etmektedir. El-Sadık ve Ebu Hanife Kur'ân'ın Allah'ın sözü olduğunu kabul etmekle birlikte, her ikisi de O'nun yaratılmamış-iığı konusuna aldırış etmemekte veya bunu reddetmekteydi (Madelung 1985, 508; 512).

Ancak Mihne sonrası dönemde, "yaratılmış" ifadesi ile "zamansal" (temporal) ifadesi ve "yaratılmamış" ifadesi ile "ezeli-ebedi" (kadim) ifadesi eşanlamlı görülmeye başlanmıştır. Bunun sonucunda çatışma, "zamansallığa karşı ezeli-ebedilik temelinde" ele alınmıştır (Madelung 1985, 513 ve devamı). [196]

Algı hermenötiği, ilgi kurmaya çalışmaktan ve eşzamanlı bağlamsallıktan fazlasını içerir. Göreceğimiz gibi, algı hermenötiği tarafından ortaya atılan ve yüzeysel bir bakışla Ortodoksluğun ilgisini üzerine çekmiyor gibi görünen teoiojik sorular, Kur'an'ın özünde barındırdığı anlam kadar uzun erimlidir.

İ'caz ile ilgili tartışmamızda, geniş anlamda, Hz. Muhammed'in hayatının nasıl Kur'an'ın bir açıklaması olarak ele alınabileceğini görmüştük. Keza, bütünüyle İslam tarihi bazı açılardan en azından ideal olarak -Kur'ân anlamının bir değerlendirmesi ve uygulaması olarak görülebilir- bu girişimler ne kadar yetersiz olurlarsa olsunlar. Cantvvell-Smith İslam tarihinin “bir yandan insan ve dünyevi şaşkınlıklar arasında süregelen oyun, diğer yandan da Müslümanların topluca ilahi sözün anlamını pratiğe dökme girişimleri” (1980, 491) olarak görülebileceğini oldukça ikna edici biçimde tartışmıştır. Cantwell-Smith, bütün bu durumlarda, yapılabilecek olan en iyi yorumlamanın, belli bir ayet ile ilgili geçerli yorum olduğunu iddia etmektedir; tabi ki İslam düşmanlarının yaptıkları gibi “kurnazlıkla veya sorumsuzca uydurmak” anlamında değil (a. g. e.).

Yorumlamanın meşruluğu konusunda bu geniş inceleme etrafında, ulûm el-Kur'ân (Kur'ân ilimleri) ve usûl el-fıkh (fıkıh usulü) türlerinin, çağdaş algı hermenötiği benzeri teoiojik ve hukuksal örnekler ihtiva ettiklerine inanmaktayız. Bu türlerin, anlamın soruşturulmasıyla başa çıkmaya çalışan İslami ilimlerin en zengin somutlaştırmalarında keşfedilmesi gerekmektedir. Ancak, bu tür bir keşif, eğer modernitenin meydan okumalarıyla yaratıcı biçimde karşı karşıya çalışıyorsa, aşağıdaki hususlarda dikkatli olmak zorundadır:

i. Sadece önceki anlayışları, çağdaş bir dille tekrar edemez. Farklı ufukları birleştirerek yeni anlamlar çıkarmalıdır. Bu şu anlama gelmektedir; inkara düşmeme ve iddialara meşruluk kazandırma konusunda umutsuzca bir çabayla Kur'ân ilimlerindeki var olan kabul görmüş çalışmaları -şerh üzerine şerh (değersiz notlar)- teksir etme eğiliminden kaçınmalıyız.

ii. Kur'an'ın yaratılmışlığı konusundaki tartışmamızda teolojinin güçlü olanın hizmetinde nasıl ideolojinin yerini aldığını görmüştük. Ulûm el-Kur'ân ve usûl el-fıkh yeniden keşfedilmeye çalışılırken, “saldırgan bir ideolojik çaba, devletin ve icbar ettiği değerlerin meşrulaştırmasında bir araç” (Arkoun 1987, 7) olan Ortodoksluk (ve) insanlığı “mutlak olanın keşfedilmesi” (a.g.e.) için sunulan bir yol olarak İslam arasında ayrım yapılmalıdır. [197]

Tefsir Usûlü

Nesh disiplininin dalları esbab ul-nuzûl, ilm-el-mekkiye ve el-medeniyye ve tefsirin dallan genel itibarı ile çağdaş bir algı hermenötiğine öncülük etme noktasında oldukça zengin içeriğe sahiptirler. Genelde usûl el-tefsirin ile özelde nesh ve esbdb ul-nuzûl dallarının formülasyonunda, Müslüman alimler Kur'ân'ın anlaşılmasında ve özellikle, bazı âyetlerin anlamlarının kendi bağlamları içerisindeki yerlerinin belirlenmesinde ve bu âyetlerin ilk muhatapları tarafından nasıl algılandıklarını anlamamızın sağlanmasında oldukça ileri gitmişlerdir.

Yerimizin darlığı bizi, bu dalların ve bunlara bağlı problemlerin algı hermenötiği ile birlikte ele alınması konusunu ayrıntılarıyla tartışmaktan alıkoymaktadır. Ancak, Kur'ân'ın nasıl tarihle etkileşim içerisinde olduğunun incelenmesinde nesh ve esbab ul-nuzulün önemi oldukça açıktır. Burada vurgulanması gereken şey; bizi tek âyetlerin nedenleri'nin incelenmesinin ötesine, özellikle Fazlur Rahman'ın altını çizdiği (1980, 1986) bir göreve, Kur'ân'ın bağlamının bir bütün olarak ele alınmasına götürecek bir hermenötiksel teorinin gerekliliğidir.

Ne var ki, algı hermenötikçisinin “anlamlandırma”nın anahtarı oiarak dikkatini yoğunlaştıracağı şey, çeşitli türleriyle tefsir literatürünün meydana getirdiği engin mirastır, çünkü insanlar için Kur'ân'ın ifade ettiği anlam, kur'ân'dan çıkarılan anlamların tarihidir.

Çoğu modernist veya reformist alim, “Kur'ân'ın kendi kendini açıkladığı düşüncesinden hareketle, kaynağa (Kur'ân'a) dönüş çağrısı” (Veliyullah 1: 37, 141) yapmışlardır. Bu çağrılarda genellikle, Fazlur Rahman'ın Kur'ân'ın asıl anlamı olarak algılanan anlayışı iyileştirme girişimiyle “içtihad çağı” (1980) olarak adlandırdığı dönemde meydana getirilen eserlerin önemsenmemesi gibi üstü kapalı bir tutum vardır. Bu çağrılar anlamın akıl temelinde iyileştirilmesi adına yapıldıkları halde, anlamlandırma girişiminde insanların rolünü görme noktasında başarısız olmuşlardır. Martinin ikna edici tarzda iddia ettiği gibi anlamlandırma, “anlamın yorumlanmasına odaklanmalıdır” (Martin 1982, 363). Tefsir çalışmalarının bertaraf edilmesi taraftarı olan alimler, kutsal metnin yorumlanmasının sadece bir yorum olmaktan ziyade sembollerin açımlanması olduğunu ve kendisinin de yorumlanması gerektiğini gözden kaçırmaktadırlar; bu yorumsal ilavelerin redaksiyon safhasında söz konusu oldukları düşünülürse, bunların metne çok da yabancı olmadıkları, ancak metnin üretilmesi esnasında söz konusu oldukları anlaşılacaktır (Martin 1982, 369). Algı hermenötiği en geniş anlamıyla tefsir literatürünü temel alarak -bence bu, gelenekçi vaizlerin dini-politik rİsalelerini ve eserlerini de kapsamaktadır- metne dair muhtelif algıları, somutlaştırmaları ve yorumlamaları inceleyecektir. Yorumlamayla ilgili bu iş, “farklı muhatapların ufuklarındaki kayma ve metne dair geçmişin ve bugünün beklentileri arasındaki dönüşüm” (Fiorenza 1990, 22) sorununu da içerecektir. [198]

Fıkıh Usûlü

Hukuk ilmi alanındaki salih amel fikri genellikle, bir yandan çağdaş bir aşkın boyut, diğer yandan da sürekli değişen tarihsel form şeklinde kavramsallaştırılırken, akide (dogma), ibadet (tapınma) ve muamelat (toplumsal ilişkiler) arasında yaptığımız klasik ayrım bizi akide ile ilgili konulardaki aynı işlevsel ilkeleri görmekten alıkoymuştur. Aslında algı hermenötiğinin ilk günlerden bu yana fıkıhta işlev gördüğü ve istinsan (lafzen, “iyinin araştırılması, örf (gelenek), maslaha el-amme (ortak yarar) vs. kavramlara ilişkin büyük bir birikim sağladığı söylenebilir. Bu durum Kur'âni bir algı hermenötiğinin geliştirilmesi açısından kabul edilebilir -isterseniz güvenilir diyelim- bir referans noktası sağlayabilirse de, bu konunun yüzeysel bir incelemeden daha problemli olabileceği konusunda kuşkularım bulunmaktadır.

Ancak, fıkıh modelindeki en önemli içtihad aşağıdaki hususlardadır:

i. Hukukun bir sistemden ziyade bir süreç olduğu nosyonunda

ii. Metinler ile muhataplarından beklenen idrak kabiliyeti arasındaki değiştirilemez bağ ve

iii. Anlamın farklı toplumlar tarafından üretilerek daimi surette açıklanmasında. [199]

Sonuç

Hermenötik zorunlu olarak anlamın ortaya konulması konusuyla ilgileniyorsa da, bunun ötesine geçerek yorumlamaya ilişkin metodolojiyi de araştırır. Sonuç olarak, algı hermenötiğinin ikrarcı İslam ilimleri açısından arzettiği önemli zorluklara kİsaca değineceğim:

i. Algı hermenötiğinin anlamın ortaya konulmasında bağlam ve insan faktörü üzerinde ısrarla durması, Kur'ân'ın “sosyo-kültürel bağlamların dışında bir sev olmadığını; her zaman için Deutungsbedurftigheit -yorumlanması gereken bir metin- olma özelliğine sahip bulunduğunu” (Martin 1982, 367) göstermektedir. Bu, Kur'ân'ın tarih dışında var olduğu sorusunun üstesinden gelebilirse de, Kur'ân'ın gerçek anlamının Allah'ın kastettiği anlam olduğu şeklindeki geleneksel nosyona yeterince işaret etmemektedir.

ii. Anlamlandırma girişiminde insan faaliyetine yapılan vurgu, Arkoun'un “ilahi aklın garanti-sindeki akılcılığın esasçı, özdekçi ve değişmez kavramları” (Arkoun 1987. b, 3;1987. a, 17) olarak tanımladığı şeyden farklıdır. İnsan eliyle yapılanların

-bağlamlar ve adaletler- Allah'ın dünyadaki varlığını ‘ınümkün' kıldığını ima etmek, gelenekçilik için en az vahiy, yanılmazlık ve güvenilirlik nosyonlarına karşı doğrudan yapılan bir meydan okuma kadar sendeleticidir.

iii. Anlama tarihin dışında ulaşılamaması, Allah'a gücünü insan faktörünün verdiğini ve insan varlığı olmaksızın Allah'ın varlığının “anlamsız” olacağını mı gösterir? Arkoun, bir insanın bütür göstergebilimsel ürünlerinin tarihselliğe konu oluşunu uzun uzadıya ele almış ve Paul Rico-eur'un satırlarını “toplumsal ve kültürel kullanımlar için göstergebilimsel bir birikim olarak” (Arkoun 1987. b, 9), Kur'ân'ın başlı başına “tarihsel bir gerçeklik” (a.g.e.) olduğunu tartışmıştır. Bu düşünülemez olanı postulat olarak kabul etmekten daha büyük bir adım değildir; ilahi olanın kendisinin de bir tarihsel gerçeklik olduğu. Ancak, Arkoun bu konu üzerinde fazla durmayarak sözlerini “bizim dünyevi, tarihsel varoluşumuzla ilgili fenomenler dünyasının dışında, mutlak olana ulaşmak mümkün değildir” (a.g.e.) şeklinde noktalamaktadır.

iv. Aitken'in de belirttiği gibi, bu bağlantılarla er ya da geç karşı karşıya gelinecektir:

İnsan faktörünün önemini belirtmek, anlamlandırma işinin, güç ilişkilerinde başlı başına bi mücadele alanı olduğunu görmektir; ilahilik bu mücadelenin işleyişi içerisinde yatmaktadır ve neticede elde edilebilecek bir anlamın garantörü olarak mücadelenin dışında soyut bir biçimde ifade edilemez (1991, yayımlanmamış eser).

v. Dolayısıyla, Kur'ân'ın özü ile anlamın ortaya konulması arasındaki açık ayrım, anlamın tarihsel olmasından dolayı geçmiş gerçekliğin otoritesi ile ilgili soruları “şimdiki anlama ilişkin geç misteki anlam sorunu” olarak gördüğümüz ve Fiorenza'nın işaret ettiği gibi otorite konusu an lamla iç içe geçmiş olduğu için, fazla anlam ifade etmemektedir ve hatta absürd kaçmaktadır. (1990, 18).

Kutsal bir metnin hakimiyetinin olup olmadığı, artık basit bir soru olmaktan çıkmıştır. Bunun yerine önceliği metnin anlamı sorunu almıştır ve hakimiyet konusu ancak anlam konusu çözü me kavuşturulduğunda çözülebilir. Anlamdaki farklılıklar metnin hakimiyeti konusundaki farklılıkları gerektirir, ivedilikle cevaplanması gereken bir çok soruyla karşı karşıya bulunmaktayım Günümüzde Kur'ân mesajının 'güvenilir' bir değerlendirmesi nedir? “Güvenilirliği” oluşturan ve şekillendiren unsurlar nelerdir? Kur'ân metinlerinden anlam üretilmesi -anlam çıkarmakta farklı olarak- ne kadar meşrudur?

Bunlar hermenötiğin ortaya attığı sorular değildir -bu sorularla her zaman yüz yüzeydik ama karşılaşmak zorunda kalacağı sorulardır. Bu sorular, günümüzde bize yöneltilen meydan okumalara Kur'âni bir karşılık arayışının ayrılmaz parçalarıdır. Diğer çalışmalarımda bu meyda okumaların Güney Afrika'daki tarihini ve Müslümanların verdikleri karşılığı ele almış bulunmak tayım (Esack 1991). Çağdaş İslami düşüncenin, sadece birbiriyle yanşan ideolojik iddiaların b sonucu olan

çatışma halindeki epistemolojilerle sınırlı kalmak yerine kendisini biçimlendire kültürlere aracılık etme yönüne kayması gerektiğini tartışmış bulunmaktayım.

“Kur'ân'ın sahip olduğu vasıf gibi, araştırılmasının da tarihte yaşaması gerektiği” (Cragg 19717) konusunda Cragg ile aynı fikirdeyim. Ancak, bunun da ötesine geçerek şu hayati soruyu sormak durumundayız: 'Kimin tarihi?” Baskının boyunduruğu altında yaşayan ve özgürlük ümidiyle aynı şekilde baskıya maruz kalan “öteki” ile birlikte mücadele eden bir toplumun payına varoluşu da ekleyenler için, Arkoun'un satırlarında savunduğu görkemli ve keyifli epistemolojik tarafsızlık veya “nesnellik” bağlamında bir çoğulculuk, bütünlük içinde işlenebilecek bir seçenek değildir. İnsan gayreti bütünüyle bir bağlam çerçevesinde meydana gelir. Irksal ayrım ve ekonomik sömürü ortamında anlamın anlamını ve algının anlamını yeniden düşünme ve kutsal metni bu amaca tahsis etme özgürlüğü, metnin mazlumların özgürleşmesini mümkün kılacak bir tarzda okunmasını sağlayan hermenötiksel anahtarların işlenmesine uygun olmalıdır.[200]

Kaynakça

1- Aitken, Richard. 1991. Did those mortal beings imagine that Allah talked with the Quakersp God-Reflections on a Woodbrookean conversation. Başkanlık Semineri'nde tevdi edilmiş çalışma, Selly Oak Koleji, Eylül 1991.

2- Akhtar, Shabbir. 1991. a. An İslamic Model of Revelation. İslam and Muslim-Christian Relations, 2:1.

3- Akhtar, Shabbir. 1991. b. The Final Imperative-An isiamic Theology of Liberation, Londra: Bellevve, 1991.

4- Arkoun, Muhammed. 1987a. The Concept of Revelation: From the Peopie of the Book to the societies of the Book. California: Claremont Yüksek LİsansOkulu.

5- Arkoun, Muhammed. 1987. b. Rethinking İslam. Dönemsel Çalışmalar Serisi. Washington DG Çağdaş Arap Çalışmaları Merkezi.

6- Ata, Sid Muhammed el; 1975. The Hermeneutical Problem of the Qur'an in İslamic History. Yayımlanmamış Felsefe Doktora Tezi. Londra: University Microfilms International.

7- Atiye, İbn. 1954. Mukaddime fi ulum el-Kur'ân, (ed.) Arthur jeffrey. Kahire: Mektebe el-Khanji.

8- Eyub, Mahmud. 1984. The Cjur'an and its Interpreters. Cilt 1, Albany: State University of New York Press.

9- Baqillanı, Ebu Bekr Muhammed b. el-Tayyib el-1349. l'caz el-Kur'ân. Kahire: el-Matba'a el-Selefiyye.

10- Boullata, Issa J. 1988. l'jaz and Related Topics. A. Rippin (ed.), Approaches to the History of the Interpretation of the Qur'an, Oxford: Clarendon.

11- Braaten, Carl. 1966. History of Hermeneutics. Philedelphia: Fortress.

12- Buckley, J. J. 1990. The Hermeneutical Deadlock Between Revelationists, Textualists, and Functionalists. Modem Theology 6:4.

13- Cantvvell Smith, Wilfred. 1980. The True Meaning of Scripture: An Enpirical Historian's non-Reductionist Interpretation of the Qur'an. International Journal of Middle Eastern Studies 11.

14- Cragg, Kenneth. 1971. The Eventof the Qur'an: İslam and İts Scripture. Londra: George Ailen & Unwin Ltd.

15- Esack, Farid. 1988. Three İslamic Strands in the South African struggle forjustice. Third world Cjuarterly, 10:2.

16- Esack, Farid. 1991. contemporary Religious Thought in South Africa and the Emergence of Qur'anic Hermeneutical Notions. İslam and Muslim-Christian Relations, 2:2 (Aralık 1991).

17- Fiorenza, Frads Schussler. 1990. The Crisis of Scriptural Authority, interpretation and Reception. Interpretation. xuv, Ekim 1990,4.

18- Goldziher, Ignaz. 1971. Müslim Studies, (ed.) s. M. Stern, Londra: ailen and Unwin.

19- Goldziher, Ignaz. 1981. Introduction to İslamic Theology and Law, Çev.: Andras ve Ruth Hamorî). Princeton: Priceton University Press.

20- İbn Hanbel, Ahmed. 1859. Musnad, (6 Cilt) Kahire: n. p.

21- Jeffrey, Arthur. 1938. The Foreign Vocabulary of the Qur'an. Baroda: Oriental Institute.

22- Juwaini, Ebu el-Ma ali Abd el-Malik el; 1948. (ed.) M. Kawthari. El-Akide el-Nizamiyye. Kahire.

23- Khadduri, Majid. 1961. İslamic jurisprudence: shafi's RİsaIah. Baltimore: The John Hopkins Press.

24- Lane, E. W. 1980. Lane's Arabic-English Lexicon. Beyrut: Übrairie Du Liban, 1980.

25- Le Roux. c du p. 1989 ve 1990. Hermeneutics, İslam and the South African Context. Journal for İslamic studies No.

26- Madelung, Wilferd. 1985. The Origins of the controversy Concernıng the Creation of the Qur'an. Religious schools and Sects in Medieval İslam, Londra: Variorum Reprints.

27- Martin, R. C 1982. Understanding the Qur'an, Text and Context History of Religions. 21,4.

28- Manzur, Muhammed b. Mükerrem b. el; Lİsan el-Arab. Beyrut: Dar Usan el-Arab.

29- Musa, İbrahim. 1989. Müslim Conservatism in South Africa. Jourunal of Theology for Southern Africa. Cilt 69

30- Nyberg, H. S. E. I sv. Mutazilah

31- Palmer, Richard E. 1969. Hermeneutics-lnterpretation Theory in schleiermacher, Dilthey, Heidegger, and Gadamer. Evanston: Northvvestem University Press.

32- Patton, W. M. 1897. Ahmad b. Hanbal and the Mihnah. Leiden: E.J. Brill.

33- Qureshi, jamil. 1984. Alongsidedness-ln Good Faith?: An Essay on Kenneth cragg. Orientalism, İslam and İslamists. Brattleboro, Vermont: Amana Books.

34- Rahman, P. 1980. İslam: Legacy and contemporary chailenge. İslamic studies 19(1980).

35- Rahman, P. 1986. interpreting the Qur'an. lnquiry, Mayıs, 1986.

36- Rahman, P. 1988. Translating the Qur'an. Religion and Literatüre 20:1

37- Rippin, Andrew. 1981. İbn Abbas's Gharib el-Qur'an. BSOAS 44.

38- Shahrastani, Muhammed Abd el-Kerim el; N. d. El-Milel ve el-Nihal, 2 cilt (ed. Muhammed Seyyid Kailani) Beyrut: Dar el- Ma rifah.

39- Suyuti, Celal el-Din el; 1973. Ei-ltkan fi Ulum el-Qur'an, 2 dîl Beyrut Mekteb el-Takafîyye.

40- Subki, Tac el-Din el; 1324 h. Tabakat el Safiiye. Kahire: n. p.

41- Tayob. A. K. 1990. Muslim's Discourse on Alliance Agaınst Apartheid. Journal for the Study of Religion. Eylül 1990, 3:2.

42- Watt, Montgomery. 1950. Early Discussîons About the Qur'an. Müslim World. XL 50:27.,

43- Watt, Montgomery. 1973. The Formative Period of İslamic Thought. Edinburgh: University Press.

44- Wensick, A.J. 1965. The Müslim Creed: Its Genesis and Historical Devlopment. Londra: Frank Cass; c Ltd.

45- Seale, Morris. 1964. Müslim Theology: A Study of the Origins with Reference to the Church Fathers. Londra.- Luzac; Company.

46- Talebi, Abd ul-Rahman el; 1905. Kitab el-cevahir. Algiers: n. p. Tritton.

47- Zerkeşi, Bedreddin Muhammed b. Abd Allah el; 1972. El-Burhan fi Ulum el-Kur'ân, 4 cilt. Beyrut: Dar al-Marifah. [201]

Bir Metin Olarak Kur'ân'ı Anlama Çerçevesinde Bazı Sorunlar

Mustafa Aydın

İslam dünyasında Kur'ân-ı Kerim'i yeniden okuma ve anlama ihtiyacı 18. yüzyılda doğdu.

Batının güçlü oluşuna karşılık müslüman toplulukların içinde bulunduğu düşkünlük, oturup A yeniden bir değerlendirme yapmayı gerektirdi. Gerçekten Batı'nın bu “ileriliği”ne karşılık İslam dünyasının “geri” kalmasının sebebi ne idi?

İlk bakışta, iki farklı sosyal/kültürel dünya arasındaki göze çarpan belirgin fark din'di: Batı hıristiyandı, biz ise müslüman. İslam ile bu gerilik nasıl açıklanacaktı? Batının ileriliğinin Hıristiyanlık, müslüman topluluklarının geriliğinin İslam ile izahı mümkün değildi. Vakıa Batı kültür şokunu yaşayan çok az sayıdaki marjinal kişi ve grupların dışında hiç kimse bu olumsuz sonucun sebebini İslam'da görmedi. Doğal olarak herkesin ortak kanaatine göre, tahrif edilmiş bir Hıristiyanlığa

karşılık, orijinal kaynakları elimizin altında bulunan, Allah katından gönderilmiş bir dine sahiptik. Öyleyse sorun, dinin kendinde değil, anlaşılıp yaşanmasında düğümleniyordu. Yani şikayetçisi olduğumuz problemin sorumlusu onu yanlış anlayan müslümanlardı. Geriye dönüp baktığımızda da tarih yanlışlıklarla, eksik algılayışlarla maluldü. Bu sorun İslam'ı yeniden bir anlamayla, bu arada tarihi hataları ayıklamakla çözülmek zorundaydı.

Burada hemen belirtelim ki İslam'ın yanlış anlaşıldığı ve yeniden yorumlanması gerektiği düşüncesi bütünüyle gerçekçi değildi. Batı kültürünün önemli paradigmaları olan ve genelde "maddi kültür" dünyasının ölçekleri olan İlerilik, gerilik" gibi ilkeler açısından doğmuş bir sorundu. Doğası gereği bu kriterlere kayıtsız olan İslam, uzun zamandır ileriliğin dayanağı olabilecek biryorumlanış sürecine sokuldu. Söz konusu paradigma açısından tarihe dönüp bakıldığında ilerilikle uyuşmayan (başta hukuk alanı olmak üzere) bir yığın oluşum da vardı. İşin ilginç tarafı, toplumların Allah'ın iradesine değil, Allah'ın buyruklarının toplumsal gelişmeye (zımnen de olsa) uyması gerektiği düşünülüyordu. Yani kİsaca demek istiyoruz ki İslam'ı yeniden anlamanın genel esprisi, bütünüyle İslam'ın kendi doğasıyla ilgili değildir. Modern dönemlerdeki global kültürün müslümanlar üzerindeki bir diktesiydi. Tarih ise bu gelinen noktaya uymayan verilerle doluydu.

Ancak burada şurasını belirtmekte yarar vardır ki bu tarihsel gelişimin içerisinde İslam'ın hiçbir anlaşılma sorununun olmadığı anlamına gelmez, şüphesiz din öncelikle bilişsel/değersel (kognitif) bir dünya olarak, kaynağı ve temel doğası itibariyle toplumlara indirgenmese de, yasanmak için algılanmak, yorumlanmak, bir başka deyişle normlar ve kurumlara dökülmek zorundadır. Bu sürecin ise şüphesiz bir tarihselliği vardır. Yani sonuç itibariyle dinin de bir plastifssi vardır, bükülmez değildir; gerçekleştirim, insanların anlayışına bağlıdır.

Dolayısıyla bir anlayış ve algılayış sorunu, bir probiem olarak ileri boyutlarda olmasa bile her dönemde vardır. Mesela, insanların bozulduğu, sünnetin ihlal edildiği, Kur'ân'a uymayan işlerin yapıldığı vb. türünden şikayetler her zaman var olagelmiştir. Bu çerçevede 12. yüzyıl başlarında ölen imam Gazali (İslam'ın gelişinden beşyüzyıl sonra), din bilimlerinin bozulduğunu ve yeniden ihya edilmesi gerektiğini savunur; 14. yüzyılda, İbn Teymiyye, İslam anlayışının sufilik tarafından buiandınıdıgından yakınır, şüphesiz bu tipik örnekler bile doğal bir algılama sorununun olduğunu gösterir. Ne var ki modern dönemlerde bu algılayış, tabir caizse saf olmanın ötesinde belli paradigmalar ekseninde bir kurgulama tehlikesini de gündeme getirir, öyle gözüküyor ki gelinen noktada, global kültürün abanmasına karşılık İslam'ın, özellikle normatif/yapısal boyutunda yaşanan çözülme, onu yeniden anlamayı hep gündemde tutacaktır. Esasen iki yüzyıldır bu süreç sadece teoride değil, pratikte de süregelmiştir.

İslam'ı yeniden anlama girişimlerinin başlangıcında, İslam'ı doğrudan Batı kültürü ile uzlaştırma çabası diyebileceğimiz çalışmalar geliyor. İslam dünyasının Batı

dünyası ile doğrudan bağlantı kurduğu, Mısır ve Hind alt kıtası gibi yerlerde modern yorumlar ortaya kondu ve günümüze kadar da hemen pek çok yerde ve değişik dozajlarda süregeldi. Batı kültürünün doğasının çok iyi analiz edilemediği dönemleri yansıtan ve daha sonraları kendisini "modern İslam" olarak nitelemekten çekinmeyen ilk tipik anlayışa göre Batı'nın kültürel birikiminin dini/Hıristiyani bir tarafı yoktu. Onu vurgulayan şey, bilim ve teknikti, bu ise evrensel bir şeydi ve temelinde klâsik İslam uygarlığının katkısı vardı. Kaldı ki bilim ve teknik "müminin yitik mallarındandı", Batı'da bulmuş ve alıyordu...

Bilim ve tekniğin bile yeterince bir analizine dayanmayan bu eğilim, yeri geldikçe İslam'ı "Batı akılcılığı" açısından yorumlayıp ona uyarlama girişimlerinde bulununca tepkiler aldı. Bu tepkilerin önemli bir kısmı daha sonra "geleneksel" olarak nitelendirilecek olan eğilimlere aitti. Bu ikinci eğilime göre şüphesiz bu modern yorum, bir dejenere hareketi idi, bir saptırmaydı. İslam'ın tarihteki yorum ve birikiminin üzerine yeniden durmayı gerektiren bir taraf yoktu. Ne var ki ciddi doğruluk payları taşıyan bu görüş, yukarıda belirttiğimiz nedenlerden dolayı tatmin edici olmamıştı.

Bu çerçevede genelde "selefiyecilik" olarak nitelenen eğilimler doğdu. Geleneksel ve modern eğilimlerin bazı yönlerine karşı çıkan ve bazı özellikleri de üzerinde taşıyan bu çizgiye göre modern kültüre karşı İslam, doğası gereği çok yönlü olarak hayata aktarılmalı, eksik ve yanlışlıkları da bünyesinde saklayan tarihsel birikim atlanarak, kaynağından yeniden öğrenilmeliydi.

Bu kaynak, önceleri örnek bir uygulama dönemini ifade eden Asr-ı Saadet iken, sonraları yalnız "Kur'ân" olarak yerini aldı. Asrı Saadefin örnekliği (analiz edilmesi gerekli yönlerine rağmen) kaynak olarak Kur'ân'ın yanında, özellikle Hz. Peygamberin pratiklerini (sünnetini) ihtiva ediyordu. Ancak modern kültürün, bütün oluşumların sonuç itibarıyla tarihsel/toplumsal şartların bir ürünü olduğuna ilişkin yaklaşımın etkisiyle sünnet tamamen olmasa bile kısmen gündemin dışında kalmaya başladı. Çünkü bu tarihselci etkiye göre sünnet, sonuç itibariyle bir toplumun hayatının yansımalarından ibaretti, şüphesiz buradaki yanlışlık, bir oluşumun tabii olan tarihsel yönünün, olgunun bütününe teşmil edilmesiydi. Yani bir şeyin toplum ve tarihle bağlantısının olmasıyla ona indirgenmesi farklı şeylerdi.

İslam'ı anlamadaki bu gelişme çizgisi, sonunda şöyle ya da böyle "Kur'ân" üzerinde noktalandı. Yani artık sorun Kur'ân'ı anlama sorunuydu.

Bir yanlış anlaşılmaya meydan vermeden hemen belirtelim ki İslam'ı anlamak ve yaşamak isteyen bir insanın Kur'ân'a eğilmesi ve onun üzerinde yoğunlaşması kadar tabii bir şey olamaz. Kur'ân, inananlar için bir hidayet kaynağıdır, Allah tarafından okunsun ve anlaşılsın diye gönderilmiştir. Ne var ki tarihen genelde müslümanların Kuranla az ilgilendikleri söylenebilir. Modern etkilerle de olsa müslümanın, kitabı ile muhatap olması fevkalade bir gelişmedir.

Bizim burada üzerinde durmak istediğimiz, Kur'ân'a yönelmenin kendisi ile değil, onun okunmasına ilişkin bazı problemlerdir. Gerçekten de İslam'ı (aynı anlamda olmak üzere Kur'ân'ı veya vahyi) bir “metin”den anlamaya çalışmanın doğurduğu bazı problemler vardır. Bunlar genelde insan tabiatında belli dayanaklar bulsalar da global kültürün belirginleştirdiği yöntem sorunlarıdır. Vakıa modern kültür, önceki dönemlerden farklı olarak kurduğu total bir sürece tüm oluşumları katarak kendini güçlendirmekte, dıştakiler de paradoksal olarak ona göre var olmaktadırlar. Dolayısıyla Kur'ân okumaları da bütünüyle bu dönüşümün dışında kalamamaktadıriar.

Bu açıdan baktığımızda, (modern kültürün etkisi bağlamında) Kur'ân'ın okunması noktasında yönlendirici iki temel eğilimle karşılaşırız:

1) Pozitivist/açıklayıcı eğilim,

2)Hermenötik/anlamacı eğilim.

Sırf felsefi ve sosyolojik manada bir yöntem olarak almadığımız birinci (pozitivist) eğilime göre, kavrama çabasında olan insan zihninin dışında nesnel bir dünya vardır. Kendine has bir yöntemle hemen herkesçe ve aynı gerçeklikte anlaşılabilir. Esasen bu nesnel dünya belli ortamlarda belli öğelerden oluşmuştur. Bu öğeler de belli bir nedensellik zinciri içinde sıralanmışlardır. Bilmek, bu nedensellik zincirini yakalamak demektir. İşte buna bir şeyin sebebini bilerek anlama, bir başka deyişle “açıklama” yolu denir. Bu işlem, bütünüyle zihinseldir, mesela imana yönelik bir tarafı yoktur, pozitif eğilimi, olgunun argümanlarını tarihi ve toplumsal şartlara bağladığı için bir tarihseldliği de kapsar.

Aslında Kur'ân'ı okuyan herkes böyle bir eğilimi bilinçli olarak izlemez, kendini böyle bir tavrın içinde bulur. Kur'ân'ı okumaya uyarlandığında bu eğilim şöyle bir anlam ifade eder: Kur'ân metni tarihsel şartlara göre ortaya çıkmış herhangi bir obje gibidir, her zihin, imanı bağlantısı olsun veya olmasın ondan nesnei bir mana/bilgi çıkarabilir. Kur'ân'ı kavrama, bir açıklama getirmek, bir başka deyişle âyetlerin geldiği sosyal şartlar için ifade ettiği anlamla, bugün ifade ettiği anlam farklarını ortaya koymak demektir...

Şüphesiz bu görüş pek çok yanlışı ihtiva etmektedir. Bir kere Kur'ân'ın da, karşısında, onu anlama durumunda olan kişinin de özel konumları vardır. Evet, Kur'ân, dokunulmaz bir tabu olmadığı gibi sıradan bir obje/metin de değildir, peşinen Allah'ın mutlak bir mesajını içermektedir. Mesajı alacak kişinin (okuyanın) durumu da önemlidir, kişi ondan yararlanmaya ruhen hazır olmalı (mesela öncelikle inanmalı) ve ona kendini açmalıdır. Daha sade bir anlatımla Kur'ân, mesela “Bu kitapta işime yarar bir şey var mı?” diyen kişiye değil, “bu kitap mutlak doğru yolu gösteren bir kitaptır, yeter ki anlayabileyim” diyene hitap eder. Çünkü “işe yarar bir şey” insanın kendine has bir arayıştır, “doğru yol/hidayet” ise

Kur'ân'ın asıl doğasına ait bir noktadır. Dolayısıyla da Kur'ân, herkes için değil, inanan için hidayet rehberidir ki bizzat kendisi bu noktayı sık sık vurgular.

İkinci eğilim hermenötiktir ki yorumlama demektir. Hermenötiğe göre bir metin, anlamı mutlak olarak belirlemez. Pozitivist anlayışın iddia ettiği gibi o, nesnel bir obje değildir. Anlaşılmak için lafızların ötesinde yorumlanmak zorundadır. Bu yorumda ise hern yorumlayanın öznel yönü, hem de yorumlanan metnin sahip olduğu ortam etkili olur. Yani metin bir bakıma bütünüyle önemsiz değilse de yorum için bir vesileden ibarettir.

Bu eğilim Kur'ân okumaya uyarlandığında ifade ettiği anlam şudur: Kur'ân lafzen bir anlam ifade etmez, önemli olan ondan çıkarabileceğimiz yorumlardır. Esasen her metin gibi o da anlamın yansıma biçimlerinden sadece birisidir, o bakımdan mutlak değildir. Metnin ifade ettiği anlam, ona olan ilgimize, ortam ve şartlara göre hep yeniden inşa edilir. Zaten edilmek durumundadır da vb.

Şüphesiz bu eğilimin de özellikle (Kur'ân okuma açısından) bir yığın hatası vardır. Bir kere bir metnin göreliliği, bir din düşüncesiyle bağdaşmaz. Elimizin altında Allah tarafından vahyedilmiş bir metin ve bu metnin genel olarak bir anlamı vardır. Bu anlam, okuyanın anlayış ve eğilimine göre oluşan/değişen bir şey değildir. Evet insanlar bir metni kapasitelerine göre anlarlar. Ancak kapasiteye göre anlamak, o kapasiteye indirgenebilirlik anlamına gelmez. Bir ayetin genel çerçevede bir manası vardır, mesela”Allah'ın ayetlerini inkar edenler cehennemdedirler” mealindeki bir ayeti hiç kimse “inkarcıların mükafatlandın la cağı” manasında anlayamaz, olsa olsa “ayetler, inkarcılık vb. gibi” kelimelerin algılanışında bir derece farkı olabilir.

Ne var ki buna rağmen yorumlama, okuma ve anlamanın temel esprisini oluşturmaktadır ve genelde insanların kültürel birikimine, toplumsal şartlara göre işlemektedir. Bunlar çoğu kere farkında olmaksızın devreye girmektedir. Mesela bir zamanların “İslam terakkiye mani değildir” yaygın sözü, modern bir paradigma olan “ilerleme”nin vurgusunu taşır. Buna göre iyi bir din olması, mutlak bir veri olan “ilerleme”ye engel teşkil etmemesine bağlanmıştır. Yani ilerleme, iyi olma referansını İslam'dan değil, İslam referansını ilerlemeden almaktadır. İşte bu da bizim sözünü ettiğimiz global kültür etkisinde yapılmış olumsuz bir yorumlama örneğidir.

Günümüzde Kur'ân okumada modern kültürün paradigmalarını onaylamaya yönelik bir yığın yorum örneği verilebilir. Mesela son zamanlarda, yaygınlaşma eğilimi gösteren, İslam'ın toplumsal bir “fıtrat” oluşu, genelde eylemlere müdahale etmediği ve ahlakın naiv bir tavır olarak ortaya çıktığı, İslam'ın/da dinin salt vicdani bir kanaat olduğu, politik bir yönünün bulunmadığı, demokrasinin İslam'ın doğasının gereği olduğu vb. bunlardan bazılarıdır.

Yine müslümanın işe mutlaka devlet/siyasetle başlaması gerektiğine ilişkin bir kanaat, İslam'ın değil, çağımızdaki ulus/devlet yapılarının müslümanlara dikte

ettiği bir görüştür. İslami hayat, sonunda bir devlete ulaşsa da, hiçbir zaman devlet onun ilk ve yegane hedefi değildir..

Şüphesiz İslam kendi özünü gerçekleştirmeli, Kur'ân, doğasına uygun olarak anlaşılmalıdır. Bunun için de mümkün olduğunca global kültürün etkisinden çıkarılmış olmalıdır. Başlı başına ele alınması gerekli olan bu konuda şimdilik şunlar söylenebilir: Kur'ân'ın bütünlüğünün gözönünde bulundurulması, Kur'anî bilginin eylemlerle paralelleştirilip anlayışın fiiliyatla test edilmesi, bilginin sırf zihinsel bir işlemden çıkması için sosyal bir yapının inşası, gerekmektedir, İslamî anlayış tabiri caizse bir bedene kavuşmak zorundadır. Yoksa zihinsel bir işleme, şöyle ya da böyle bir kurguya dönüşmek durumundadır. Tarihte, sünnet, fıkıh, ulema vb. gibi kurumsal ve grupsal yapıların bir önemi ve denetleyiciliği vardı. Modern dönemlerde ise bunlar çözülmüş veya bir tarihselcilik içinde aşılmaya çalışılmaktadır. Bu tür dayanaklardan yoksun olan bir salt zihinsel anlayış, Kur'ân'dan çıktığına kanaat getirildiği durumlarda da bir aklileştirme tehlikesi taşır.

Sonuç olarak bir Kur'anî çalışma (İslam'ı öğrenme) sırf zihinsel bir metin çalışması olamaz. Bu faaliyet eylemlerle yansıtılmaz, grupsal ve kurumsal yapılanmalarla paralelleştirilemezse mevcut kültürün bir yansıması olarak kalabilir. [202]

Kur’an’ın Anlaşılması

I. Kur’an, Cibril tarafından Allah’tan getirilen Allah’ın sözüdür. Hz. Muhammed’e getirmiş ve okumuştur. Hz. Muhammed Kur’an’ı okumuş, ezberlemiş, okutmuş, ezberletmiş ve yazdırmıştır.

II. Kur’an’ın okunmasına ve anlaşılmasına dair Allah’ın emri vardır. Allah’ın insana ilk emri okumaktadır. İlk defa ve her zaman okunacak kitap,”okumak”anlamında olan Kur’an’dır.

Kur’an okumak namazdan önce geldiği gibi, namazdan da önemlidir. Namaz önemini içinde okunan Kur’an Kur’an’dan alır. Kur’an’ı Allah’ın sözü olarak okuyan insan Allah’ı anımsar. Her kelimenin Allah’ın sözü olduğunu hatırlayıp düşünmesi ve Allah’ın gönderdiği bir idareci (halife) olmasıyla yüklendiği görevi en iyi şekilde yapmasını istediğini bilmeden kişinin Kur’an’a uyduğu ve ona inanması söz konusu olabilir mi?

Kur’an imana değil İme önem verir. Kur’an’a göre ilim imandan öncedir. İlim ile iman elde edilir, ama iman elde edilmez. nağıdır, iman hareket kaynağıdır, ilmin yeri akıl, imanın yeri zihindir, ilim şahsiyet, hürriyet, özgürlük kaynağıdır, iman, teslim olma, bağlanma ve kabullenme, benimseme kaynağıdır. İlimde tarafgirlik, kayırma, yan tutma yoktur, imanda taraf tutma, yan çizme, peşin hüküm vardır.

Allah diyor ki: “Anlaşılsın diye Kur’an’ı kolaylaştırdık, anlayıp düşünen yokmudur?”[203]

Bu soruya kimilerince şöyle cevap veriliyor: Kur’an zordur, anlaşılmaz,okunur ama manası anlaşılmamak şartıyla sözlerinin söylenişine, telaffuzuna tapılır ve onları seslendirmek ibadet sayılır. Anlaşıldığı ve manası üzerinde düşünüldüğü zaman okunması ibadet olmaz,anca günah sayılabilir. Kur’an’ın anlaşılması kudsiyetini bozar. Peki Kur’an’ın sorusuna verilen bu cevap Kur’an’ı inkar ve onun dediğini reddetmek değil midir? Bu cevabı veren ve Müslümanlar arasında yayan kimseleri Kur’an’ın düşmanı ve Allah’ın sözünün düşmanı saymak doğru olmaz mı? Kendilerini Müslüman saymaları ile Kur’an’ın tarif ettiği münafıklar zümresine girmezler mi?

Allah diyor ki: Gecenin herhangi bir vaktinde, yatmadan, bir müddet sonra uyandığında (teheccüd) kalk Kur’an oku, çünkü gece dinlenme, insanın zihnini derleyip toparlama zamanıdır ve anlaması daha doğru ve dürüst olur. Rahatınıza, kolayınıza nası gelişyorsa öyle okuyun.

III. İnsanlar Kur’an okuduklarında anlayacakları ilk şey okumanın ve onun sonucu olan ilmin gererkli oluşudur.

Kur’an imana değil ilme önem verir. Kur’an’a göre ilim imandan öncedir. İlim ile iman edilir, ama iman ile ilim edilmez. İlim yanıltmaz, iman yanıltır, İlim yalan olmaz, iman yalan olur İlim kendi yanlışını düzeltir, İman kendi yanlışını düzeltemez. İlim kendi yanlışını anlar, İman kendi yanlışını anlamaz. İlim objektiftir. İman subjektiftir. İlim insanların aydınlanma kaynağıdır, İman hareket kaynağıdır. İlmin yeri akıl, imanın yeri zihindir. İlim şahsiyet, hürriyet, özgürlük kaynağıdır. İlimde tarafgirlik, kayırma, yantutma yoktur. İmanda taraf tutma, yan çizme, peşin hüküm vardır.

İşte bütün bunlardan dolayı, iman ilimden sonra gelir, ve ilme dayanır, iman ilme dayanmakla kendisini bütün olumsuzluklardan ve yanlışlardan korumuş olur. ilmin hareket etmesi için imana ihtiyaç vardır, imanın doğru olması ve doğru harekete emir verebilmesi için ilme ihtiyacı vardır, ilim bir şeyin doğurusunu yanlışından, faydalıyı zararlıdan ayırır. İman, o halde doğruyu ve faydalıyı yap, yanlış ve zararlıdan kaçın, der.

IV. Kainat Allah'ın yapıtı, insan Allah'ın işçisidir, bu işçinin, bu yapıtın içinde neyi, nasıl ve niçin yapacağını, Aİlah insana Kur'an'la bildirmiştir. Kur'an, sadece müminlerin, müslumanlarm kitabı olmayıp bütün insanların kitabıdır. Onda insan da dahil bütün kainatın kanunlarından bahsedilmektedir. İman edenler de Allah'ın evrensel kanunlarına tabidir. Müminlerin elde edecekleri özellikler ve imtiyazlar, Allah'ın bu evrensel kanunlarına uyma derece ve sadakatlarına bağlıdır.

Kur'an insanları, kâinatın evrensel kanunlarına bağlamak, onları en iyi şekilde uygulamalarına hazırlamak ve onları yetiştirmek için ayrıca kanunlar, yönetmelikler ve tüzükler koymuştur. Bu yetiştirici nizamnameler, insanları evrensel kanunlara uygun hareket etmeye ve iyi niyet ve samimiyetle onları yerine getirmeye alıştırmak, talim ettirmek ve eğitmek gayesini güderler. Bunlar, namaz, oruç gibi şahsı terbiye etmeyi amaçlar ve şahsın insan topluluğunda uyumlu, faydalı, iyi niyetli bir üye olmasını sağlar.

V. İnsan hürriyeti ve şahsiyeti

Herkesin bildiği Kur'an'ın ilk ve son mesajının, emir ve buyruğunun Allah'ın "Bir" olduğunu anlatması, kabul ettirmeye çalışmasıdır. Tarihe ve antropolojiye bakılırsa, Allah'ın bir olduğu konusu Kur'an'dan önce de Tevrat'tan önce de insanoğlunda mevcut bulunan bir inançtı.

Öyle ise Kur'an'ın, Allah'ın bir olmasını en baş sorun olarak ortaya atmasının gerisinde veya ilerisinde ne vardır? Kur'an neyi amaçlamıştır. Bu amacını gerçekleştirmek için nasıl hareket etmiştir?

Kur'an-ı Kerim, ilk iş olarak insanı ilim ve bilgi sahibi yapmaya özen göstermiştir. Ancak ilim ile Allah'ın Bir olduğu kendisine anlatılabilir. Allah'ın Bir olduğu davasının içeriği, ilerisi ve gerisi insana şahsiyet vermek ve insanı hürriyete kavuşturmak içindir.

Çünkü insanoğlu kendisine yapılan iyiliğe karşı teşekkür etmek ve karşılığını vermek ister. İnsana en büyük iyilik ona varlık vermektir. O halde kendisine varlık vereni gerçek anlamı ile bilmesi de teşekkürü yerine getirmesinin ilk adımı olur. İnsan kendisine verilen hediyenin karşılığını verince, hürriyetine kavuşur ve yapması gerekeni yaptığı için de huzur içinde olur. Allah'ın Bir olduğunu kabul eden insan görevini yerine getirmenin onurunu taşır. İşte insan Allah'ın Bir olduğunu kabul etmekle ondan başkasına boyun eğme ihtiyacında olmadığını da öğrenir. Allah'tan başkasına boyun eğmesi şahsiyetini ve onurunu kırar. Bunun için, insanın Allah'ın bir olması kavramını ve manasını hiçbir surette lekelememesi ve ona samimiyetsiz davranmaması lazımdır. Allah ile kendi arasında koyacağı veya koymakla alışacağı ister zihninde olsun, ister fiilen olsun- her türlü ve bütün vasıtalar, aracılar, Allah'tan başkası oldukları için, Allah'ın bir olmasını inkâr etme ve onu zedeleme ve lekeleme anlamına geldiğini Kur'an apaçık anlatmaktadır. Allah'tan başkası insandan küçük ve düşük varlıklardır. Eğer insan kendi gibi bir insana aynı şekilde boyun eğiyor ve Allah'ı onun arkasından, sırtından görüyorsa, kendi gibi bir varlığa boyun büktüğünden şahsiyetini ve onurunu ayaklar altına alıyor ve şahsiyetsizliğe kendini itiyor demektir. İşte Kur'an bunu çok açık bir şekilde anlatıyor. Biz insanı şerefli, onurlu olmak üzere yarattık, ama o, kendisini aşağıların aşağısı yapzı.

Kur'an'ın, insana getirdiği Tevhid kavramı çoğu kimsenin zannettiği gibi sırf Allah'ın "Bir" olması değildir. Allah'ın "Bir" olduğuna inanan putperestlerin düştüğü ve insanoğlunun en büyük yanılgısı olan Allah ile kendi arasına vasıta, aracı koymasıdır. Kur'an'ın en büyük mücadelesi, bu aracılara boyun eğmeyi, onlara Allah'ın yerine saygı göstermeyi, onlar aracılığı ve vasıtasıyla Allah'a ibadet etmeyi, sevgi ilan etmeyi reddetmek, lanetle yürümek ve onun açığını gizlisini, zihnindekini ve fiildekini putperestlik saymış olmasıdır. Müslümanlar arasında Kur'an'a inandığını söyleyip sonra bunları yapmasını Allah'ın Bir olması sıfatına aykırı görmeyen, düştüğü putperestliğin farkına varmayan, uyarıldığı halde uyanmayan nice dalgın putperestler vardır ki, onların bu dalgınlıkları onları mazur görmeye yetmeyecektir.

İnsanın her zaman Kur'an'a dönüp dini inanç ve davranışlarını düzeltmek imkanı bulunmaktadır. Bulundukları hurafeler ve bataklıklar içinde kendilerini mesut sayanlar Kur'an'a dönüp kendilerini ıslah etmek şerefine nail olmak istemeyenlerin, Kur'an'a inandıklarını ve Kur'an'dan yana olduklarını iddia etmeleri bir çelişki ve tezat değil midir? Bu, Kur'an'ın ifadesiyle münafıklık sayılmaz mı? Münafıklık mantıksızlığa dayanır, çünkü kendinin çelişikliğini ve tezata düştüğünü göremez, bunu görmemek münafıklıktır.

VI. Kur'an'a dönmek ve Kur'an'ı anlamak hususunda ortaya çıkan en önemli sorun, herkesin Kur'an'ı nasıl anlayacağı ve anladığı gibi uygulayıp uygulayamayacağıdır.

Gerçekten bu sorun çok önemlidir. Buna dair bazı kurallar ortaya koymak gerekir.

1- Tahsil derecesi söz konusu olmadan, herkes, Kur'an'ı anlamak şartıyla -Arapçasından veya kendi dilindeki tercümesinden- okumaya, üzerinde düşünmeye çalışması farzdır. Bu, en büyük ibadettir, çünkü bütün ibadetler Kur'an'dan geçer.

2- Herkesin, öğretim ve eğitimi, hayat şartlan ve olaylardan edindiği tecrübeler insanın anlayışına yön verir ve onu geliştirir. Bunun için herkesin anlayışı bir ve aynı olmaz.

3- Herkesin anlayışının ayrı ve değişik olması, herkesin kendi anlayışı ile sorumlu tutulacağı anlamını verebilmesi için, anlayış sahibi yalnız bir ayetin sözlük manasına dayanması ile değil, anlayışını en azından şu şartlara dayandırması gerekli olur.

a) Ayetin yalnız sözlük manasından ayrı olarak ne demek istediği ve neyi anlatıp hedef aldığını da tespit etmek gerekir.

b) Ayetten anlaşılan mananın içeriğini, gayesini, nerede ve nasıl uygulanabileceğini düşünüp taşınmak şarttır, öyle sözden anlaşılan basit sözlük manasını alıp hemen uygulamaya başlamak, yanlıştır ve büyük hatalara sebep olabilir.

c) Bir ayeti önce bulunduğu yere göre anlamakta siyak ve sibak ile ilgisi, şevkinin sebebi ve gayesini anlamaya çalıştıktan sonra, aynı ve benzer ayetlerle ilgisini ve meydana getireceği mana gelişimini ele alıp Kur'an'ın ilgili olmayan diğer ayetleriyle mukayese ederek Kur'an'ın bütünlüğü içinde de ayetin manasını tekrar gözden geçirmek gerekir.

4- Herkesin anlayışı zikrettiğimiz çalışmalara göre ortaya çıkmış olsa, gene ancak kendisini ilgilendirir ve kendi anlayışından kendisi sorumlu olur. Topluma uygulanacak anlayış, bir ilmi heyet ve idareciler, kanuni uygulayıcılar arasında münakaşa edilip, nasılı, niçini inceledikten sonra bir karar hüküm haline getirilerek meşruiyet ve kanunilik kazanır. İşte İslâm'da buna icma denir. Günümüzde yasama meclisleri ve özel idari, ilmi kurulların aldığı kararlar, yetkili imzaları havi olarak, zorunluluk kazanarak, uygulamaya konulabilir.

5- Kur'an'ın herkes tarafından okunup anlaşılması insana, hem ahlâkî olgunluk ve hem din kültürü ve aynı zamanda geniş düşünce açısı kazandırır. Kur'an'ın evrenselliğinin, ilme ve insan şahsiyetine verdiği değerin ne olduğu anlaşılır, insanlar Tek Allah'ın Kulu ve halifesi olarak birbirini severler.[204]

Kur'ân'a Dönüş

Ümit Şîmşek

Işık sadece görme duyusuyla değil, bütün duygularımızla bize ulaşır. Hissetmeksizin gördüğünüz taktirde, sizde kısmî körlük vardır; çünkü şuurluluğu ortaya çıkaran dahilî ışıktan yoksunsunuz demektir. Şuurluluk, bütün duyguların bir arada işlemesi ve bütün varlığınızın bir göz gibi davranması demektir. [205]

Charles A. Lindbergh

Dünyamıza Dönüş

Görüşlerine çok değer verdiğim bir dostum, bir gün bir sohbet sırasında, hayatta ilk olarak okuduğu kitabın Kur'ân olduğunu söylemişti. Anlattığına göre, yıllar sonra çeşitli tefsirleri de okumaya başladığı zaman, karşılaştığı mânâların, Kur'ân'ı ilk olarak okuduğu zaman kendi anladığı mânâlardan hiç farklı olmadığını görmüştü. Bu gözleme göre, başka bir düşünce tarzıyla şartlanmamış, açık bir zihin, Kur'ân'a yöneldiğinde, onu doğru şekilde anlamakta hiç güçlük çekmiyordu.

Değerli tefsir hocası Prof. Dr. Suat Yıldırım'ın da, farklı bir noktadan çıkarak benzer bir tavsiyeyle neticelenen bir yazısını hatırlıyorum. O da, Kur'ân'ı -yetişkin yaşlarda- ilk okuduğu zaman biz insanların konuşmasına benzer ifadelerle karşılaşınca hayai kırıklığına uğrayan bir dostunun hatırasını naklediyordu. Prof. Yıldırım'ın vardığı sonuç da, “Böyle hayal kırıklıklarıyla karşılaşmak istemiyorsak, çocuklarımıza daha küçükken Kur'ân'ı öğretmeli, onları Kur'ân'ın manâsıyla tanıştırmalıyız” şeklindeydi.

Hayat tarzımız ve alışkanlıklarımız Kur'ân'ın öngördüğü bir anlayışla örtüşmediğinde, çatışma halinde ikisinden birinin hakimiyeti sözkonusu olmaktadır. Sonuç ise, hep beraber yaşadığımız ve gördüğümüz gibi, ya Kur'ân'ın çizdiği bir hayat tarzının yanına hiç yaklaşmamak yahut onu anlayamamak şeklinde ortaya çıkmaktadır. Bu derin ayrılık,1 kime inandığımız,2 dünya hayatına nasıl bir değer yüklediğimiz,3 kâinatı ve içindekileri hangi gözle incelediğimiz konularında kendisini açıkça belli eder. [206]

Kime İnanıyoruz?

Bu soruyu kime sorsanız, “Elbette ki Allah'a” cevabını alırsınız. Zaten Kur'ân da böyle söylüyor: “Onlara “Gökleri ve yeri yaratan kimdir?” diye soracak olsan, “Elbette Allah” diyecekler.”

Gökleri Allah'a bırakma konusunda, biraz pazarlık sonucu da olsa anlaşmaya varmayacak kimse hemen hemen yok gibidir. Ne de olsa, uzayın uçsuz bucaksız köşelerinde olup bitenlerin günlük hayatımıza doğrudan bir tesiri olmaz! Ama yere inince bir de bakmışsınız, daha ilk yaratılış ânından itibaren bir kenara çekilip bütün yetkilerini tabiat, tesadüf, mutasyon, adaptasyon ve tabiî seleksiyon arasında paylaştıran bir Tanrı inancı, çağdaş ve lâik bir hayat tarzının razı olabildiği en üst seviyedeki bir dindarlığı temsil etmektedir. Hele insanın yaratılışından sonra -hattâ bu “yaratılış” kelimesi dahi çoklarını rahatsız edecek ve kendilerini çağdaşlıktan çıkaran bir “küfür kelâmı” telâkki edilecektir; onun yerine “evriminden sonra” ifadesi kullanılır-Tanrının yapacağı şey, olsa olsa “hırsızlık yapmayın, ormanları yakmayın, yerlere çöp atmayın, idarecilerinize karşı gelmeyin” gibilerden güzel ahlâk öğütleri vermekten ibarettir. Bundan ötesine karıştığı takdirde, çağdaş kullan derhal “yetkilerini kullanarak” böyle bahisleri kitaptan çıkarmaya kalkarlar! Ama bu, saygısızlık şeklinde de anlaşılmasın: İngiltere Kraliçesi gibi, hem en üst makamda durup hem de kimsenin günlük işine karışmadığı takdirde Kraliçeye gösterilen saygının bir mislini böyle bir Tanrıya göstermekte kimse tereddüt etmeyecektir!

Ne var ki, kime nasıl inanmamız gerektiğini asıl kaynağından sorduğumuz zaman aldığımız cevaplar çok farklıdır:

O, evvel gelen ve sonra gelecek olan, gizli ve açık, küçük ve büyük herşeyin yaratıcısıdır, o, sinelerin gizlediğini de bilir, açığa vurulanı da. Ne gökte, ne de yerde, hiçbir şey Ondan gizli kalmaz, hiçbir şey de ondan izinsiz olmaz. O ol dediği gün herşey olur. O herşeyin her haliyle yaratıcısı, hâkimi, rabbi, sahibidir, o bir hüküm verdiği zaman kullarının artık bir tercih hakkı olmaz; "işittik ve itaat ettik" demekten başka hiçbir şey onlara yakışmaz. Yağmuru O yağdırır, yeri O diriltir. Yer Onun emriyle bizi sırtında taşır. Yediren, içiren, güldüren, ağlatan, yaşatan, öldüren Odur. Yapmamız gerekeni de, kaçınmamız gerekeni de O belirler. Yolumuzu O çizer, hidayeti O verir, duamızı O dinler, arzumuzu O bilir. Ceza ve mükâfat, gökler ve yer, dünya ve âhiret Onun elindedir. O ne mülkünü, ne hükmünü hiç kimseyle paylaşmaz; mülkünden bir toz zerresi üzerinde bite başkasının ortaklık iddia etmesine müsamaha etmez. O, kullarını razı etmek için "iyi bir tanrı olmak" zorunda değildir; ama biz Onu razı etmek için iyi bir kul olmak gibi bir sorumluluğu yüklenmiş bulunuyoruz istesek de, istemesek de. [207]

Dünya Hayatı

Yaşadığımız çağ, geçmiş asırlara nispet edildiğinde, dünya hayatının belki de en şaşaalı bir şekilde ön plana çıkarıldığı çağdır. Bu hayatın gelip geçici bir hayat olduğu bütünüyle unutulmuştur. Dünya harpleri, toplu cinayetler, kazalar ve tabiî âfetlerle belki de bu kadar haşır neşir olmuş bir çağ da yoktun ama bütün bunlar, kolay kolay insanlığın gözünü açacağa benzememektedir. Yine herşey ebedî kalınacak bir dünya ve ebediyen sürüp gidecek bir hayat hesabı üzerine bina edilmekte, reklam ve propagandalar her satırı ve her karesiyle zımnî bir beka vaadini içermekte, herşey dünya etrafında dönmektedir.

Dünya sevgisi gönülleri öylesine kaplamıştır ki, zahiren dinî içerikli söylemler bile dünya hayatına getirdiği konfor itibarıyla değerlendirilmektedir. Dünya hayatını küçümseyecek en küçük bir îmâya tahammül gösterilmez; o sevgiliye asla toz kondurulmaz. Dinî yükümlülüklerimizi azaltan, böylece dünya hayatını mümkün olan en geniş ölçekte dinin elinden kurtaran kimse baştâcı edilir. Dünya hayatının kutsallığına herhangi bir şekilde leke konduran, bu hayatın faniliğini hatırlatan, ölümden söz eden ve dünya itibarıyla herhangi bir fedakârlığı gerektirecek yükümlülükleri önümüze koyan insan hiçbir şekilde makbul addedilmez; böylelerinin derhal "irtica" gibilerinden bir damga ite safdışı edilmesi ve şu dünya üzerindeki keyfimizi kaçırmasına izin verilmemesi gerekmektedir.

Oysa Allah'ın kitabında ve Allah Resulünün hayatında, dünyanın bu kadar yüceltildiğini hiçbir şekilde göremezsiniz. Herşeyin önünde âhiret vardır; dünya ona göre bir değer kazanır. Çünkü baki olan hayat, âhiret hayatıdır. Baki olan, fâni olana tâbi olmaz. Bu gelip geçici hayat, eğer bir değer ifade edecekse, yani bizim

şu dünya üzerinde nefes alıyor olmamızın bir sebebi varsa, o da bize âhireti kazandırması itibarıyladır. Kur'ân'ın düzinelerce âyetinde son derece açık ifadelerle vurgulanan şey, sadece dünyayı isteyenin âhiretten hiçbir nasibi olamayacağı, dünya hayatıyla tatmin olanın âhirette cezadan başka birşeyle karşılaşmayacağıdır. Bu dünya, Sahabenin deyimiyle, bir binektir, bizi menzilimiz olan âhirete ulaştırır; bu hayat bir azıktır, o yolu almak için bize gerekli olan şeyi sağlar.

Bakış açımızı bu şekilde düzelttikten sonra, dinî konularda fikir yürütürken, manevî hayatımızla ilgili problemlere çözüm araştırırken ürettiğimiz fikirler de farklılaşacaktır. İşte bu fark, dünyasını düzeltmek için dine yakiaşan kimse ile dinini düzeltmek için dünyaya bakan kimse arasındaki farktır.

Bir başka deyişle, sosyal hayatta her yandan maruz kaldığımız telkinler ve aldığımız eğitim ile Kur'ân'ın ve bize Kur'ân'ı getirenin öğrettiği arasındaki farktır! [208]

Kâinat Ve İçindekiler

Okuduklarımız ve öğrendiklerimiz, bir parçası olduğumuz kâinatın fiziksel özellikleri hakkında bize bilgi verir. Sözgelişi, güneşimiz, göklerdeki yıldızlardan orta çapta bir yıldızdır. Ortasındaki sıcaklık 15 milyon dereceyi bulur. İçine 1,3 milyon dünyayı alacak büyüklüktedir. Bize 150 milyon kilometre mesafede bulunur.

Kur'ân ise "O bir kandildir" der ve Onu semâya asan'dan söz eder.

Yine öğrendiklerimiz, dünyamızı bir gezegen olarak niteler. Bu gezegen 4,5 milyar yıl önce var olmuş, çeşitli çağlardan sonra hayata elverişli bir hal almıştır.

Kur'ân ise onu bir "beşik", bir "döşek" olarak vasıflandırır. Onun insan hizmetine sunulduğunu, ona boyun eğdirildiğini anlatır. Bizi sarsmasın diye üzerine dağların dikildiğini, karalarında ve denizlerinde rızıklarımızın depolandığını, dinlenmemiz için gecenin yaratıldığını, semâsından yağmur indirildiğini, yüzeyinin her bahar diriitildiğini söyler.

Öğrendiklerimiz, bizim beslenme ihtiyacımızdan söz eder ve besinlerimizin fiziksel özelliklerini bize anlatır. Bu kadarında, arabanızın deposuna benzin doldurmaktan ötede bir işlem görmezsiniz. Enerji ihtiyacınız, birtakım besinlerle karşılanmaktadır, o kadar. Çağdaş, laik ve evrimci kafalarımız, kuzu pirzolasını gövdeye indirirken aldıkları lezzeti bu teoriyle açıklayamazlar.

Kur'ân ise bizim ve diğer bütün canlıların “rızıklandırıldığından” söz eder. Bulutların bize rahmeti müjdeleyişini, yerin yanlışını, gür bahçelerin yeşerişini, tadı ve kokusu farklı rengârenk meyvelerin bize sunuluşunu anlatır. Besinin adı rızıktır, nimettir. Onun ardında da in'âm, ikram, ihsan fiilleri vardır.

Kur'ân'ın anlattığı dünyada, öylesine oluşmuş hiçbir şey yoktur. Herşey bir san'at eseridir ve bir yaratılış amacı vardır. Herşey, kendisini o yaratılış amacına ulaştıracak bir terbiye altında yaşar ve gelişir. İnsan ise, bütün nimetlerin odak noktasındadır. Güneş onun kandili, yer onun döşeği, hayvanlar onun bineği ve yiyeceği, denizler onun taze yiyecek deposu, toprak onun mahzenidir. “Sizin için yarattı, hizmetinize sundu, size boyun eğdirdi” gibi tanımlar, gökteki ve yerdeki varlıklardan bahsederken Kur'ân'ın sıklıkla kullandığı deyimlerdir.

Bütün bunların ötesinde, etrafımızdaki âlemin gözle görülmeyen, ama maddî varlıklar ve olaylar kadar esaslı, esrarengiz halleri de vardır; Sevgi, rahmet ve şefkat gibi. Nedir anne ile babayı, anne ve baba ile yavruyu birbirine bağlayan şey? Nasıl kalbler kaplar o esrarlı his? Bir yavrunun bir şirin tebessümündeki sıcaklık nereden gelir? Elle tutulmaz o şefkat denen şey; ne olduğu bilinmez; bilmeyene anlatılmaz. Ama yaşanır ve görülür: Dünyanın en yaygın ve en temel gerçeği olarak, çünkü her canlı gözünü açtığında bir yavrudur ve her canlı, sonunda ya bir anne veya bir baba olur, aynı şeyleri yaşar.

Kur'ân'a göre o yer ve gökler Rabbinin âyetlerinden bir âyettir. Ve herşeyi kuşatan bir rahmettir. Allah Resulü de onu, “Allah'ın yüz parça halinde yaratış sadece bir parçasını yeryüzüne indirdiği rahmet” olarak tanımlar ve bütün mahlûkatın işte o bir parça rahmet sebebiyle birbirine merhamet ettiğini bildirir. Hatta yavrulu hayvan, yavrumu ezerim korkusuyla ayağını yavrusunun üzerinden kaldırırken, yine o bir parça rahmet sebebiyle bunu yapmaktadır.

Bize öğretilenlerde ise bütün bunların adı, “oksitosin hormonundan” ibarettir. Böylece dünya dolusu bir rahmet bir anda buharlaşır gider, hikmet abesiyete döner, bir ziyafet sofrası kazurat halini alıverir!

Ne var ki, dünyanın en etkileyici şefkat tablolarını böylece anlamsızlaştıran bu anlayışı benimseyenler, bir fay hattının hareketi karşısında duydukları dehşet hissinin gerçekliği ve anlamı hakkında nedense o an hiçbir tereddüt duymamaktadırlar! [209]

Bakış Açısını Doğrultmak

Gariptir, üç başlık altında ele aldığımız bakış açısı farklılığı, Kur'ân'ın bakışına yanaşmayanları, çok değer verdikleri şeylerden daha da uzaklaştırmaktadır.

Dünya hayatında Rabbinin gözetiminden uzaklaşarak daha rahat bir yaşayışa kavuşmayı umanların yaptığı şey, kendi kendisini kâinat içindeki ayrıcalıklı mevkiinden indirmekten başka birşey değildir. Sırtını Âlemlerin Rabbine dayayıp herşeye sultan olmak dururken, Âlemlerin Rabbinden yüz çevirip fay hattına, göktaşına, fırtınaya, virüse, kİsacası yerde ve gökte bilmediği, korktuğu yahut muhtaç olduğu ne varsa hepsine birden köle olmayı tercih etmenin nasıl bir cazibe taşıdığını bugüne kadar anlatabilen bir kişi çıkmamıştır.

Dünya hayatına iâyık olmadığı bir değeri verip âhireti bir yana itenlerin de bu dünyadan büyük bir nasibe sahip olduğunu söylemek zordur. Maddî refah ele geçse de bu sonuç değişmemekte, ecel her fırsatta kendisini hissettirerek lezzetleri zehir haline getirebilmektedir. Buna karşılık, âhireti kendisine asıl hedef olarak seçen ve Allah'a kavuşmayı uman, böylece kendisini Allah'ın dostları safına atan kimsenin, bu dünyaya ait nasibindeki ve hayat neş'esindeki fark gözle görülmektedir. Muhalfarz, inançlı bir kimsenin bu inancı neticesiz bir hayalden bile ibaret olsaydı, dünya hayatındaki rahat ve huzuru sebebiyle yine ona imrenmek gerekirdi.

Eğer Kur'ân'dan hariç bir şekilde hayata bakışın bize kazandıracağı birşeyler bulunsaydı, son dört ayda dünyanın en mutlu toplumu haline gelmiş olmamız gerekirdi, çünkü bize asıl ve gerçek yol gösterici olarak tanıtılan bilimden payımızı son aylarda aşırı dozlarda almış bulunuyoruz. Sonuçta ise zihinlerimiz her zamankinden bulanık, önümüz her zamankinden karanlık. Bilim adamlarımız kafa karıştırmaktan, Rasathane Müdürümüz panik çıkarmaktan sorumlu. Böylece eriştiğimiz bilimsel noktada, “sular ısınmış” şeklindeki tek bir telefon, bir şehir halkını sokağa dökmeye yetiyor. Bilimin yol göstericiliği işte buraya kadar!

Bütün bir ömür boyu bilim adı altında inançsızlığın, evrim adı altında mantıksızlığın telkinleri altında kalmış ve bunu doğru yol olarak benimsemiş bir insanın önündeki tek çözüm, bu ithal gözlüğü bir kenara atıp, kendi kitabımızın bakış açısını öğrenmek, benimsemek ve bir hayat tarzı olarak benliğine sindirmekten ibarettir. Belki de bütün bu olaylar, bir silkinme ile bizi asıl kaynağımıza döndürür ve bir rahmete vesile olur. Bundan da önemlisi, yeni yetişen nesillerin herşeyden önce doğru bakış açısını almalarını sağlayacak imkânları hazırlamaktır. Kur'ân okuma yaşı inebileceği kadar inmeli, çocuklarımız birşeyler anlayabilecek çağa geldiklerinde hemen Kur'ân ile tanışmalı, onun manasına âşinâ hale gelmelidir.

Güneş niye parlar? Yer niçin bizi sırtında taşır? Bulutlar neyi müjdeler? Yağmuru kim indirir? Toprağı her bahar kim diriltir? Eski kavimlerden kalan yıkıntılar bize neyi anlatır? Bizi buraya kim getirdi? Sonra nereye gideceğiz? Bu konulardaki doğru bilgiler, Batının kulağımıza üflediği safsatalardan önce zihinlere ulaşmalı ve orada yerleşmelidir.

Hiç şüphesiz, bu problem, çocuklara yönelik bir eğitim programı konusunu beraberinde getirmektedir. Bu hususta yakın geçmişten çok fazla yararlanabileceğimiz kanaatinde değiliz, çünkü televizyonun ve internetin icadından sonraki bir dünyada yaşıyoruz. Ama zamanımızın ve toplumumuzun şartlarını göz önünde bulundurarak yapılacak planlama ve çalışmaların da kİsa zamanda meyvesini vereceğinden hiçbir şekilde şüphe etmiyoruz.[210]

Kadîm Bir Problem: Kur'ân'ın Nesneleşmesi

Ahmet Cemil Ertunç

Özne veya nesne olma durumu, birey veya toplumun kendisini çevresindekilere göre algılayış tarzını ifade eder. Özne olan çevresindekileri etkiler; onları tanımlar, yönlendirir ve değiştirir. Buna karşılık nesne olan edilgendir; tanımlanır, yönlendirilir ve değiştirilir. Belirleyici özelliği nedeniyle, herhangi bir kişi veya toplumun "özne" veya "nesne" olduğunu bilmek, onu anlamaya, eğer varsa problemini belirlemeye, belirlenen problemin çözüm yollarını tespit etmeye önemli katkılar sağlar. Böyle olduğu içindir ki, bir çok Müslüman düşünür, konuyu, genelde tüm Müslümanlar, özelde ise kendi toplumu dahilinde ele almış ve üzerinde yoğun bir şekilde durmuştur. Müslümanların yaklaşık son iki yüzyılı kapsayan düşünce ve zihniyet tarihlerinin ağırlıklı konusu budur. Fakat hiç de kİsa sayılmayacak bu süreye rağmen, tartışmalar bitmemiş, hatta kapsamı ve derinliği daha da artmıştır. Tartışmaların odağında, Müslümanların nesneleşmesi problemi vardır. Esasen özne olması gereken Müslümanların, yaşanan her yeni günle birlikte biraz daha nesneleşmeleri ve daha da önemlisi bu nesneleşmeyi içselleştirmeleri, söz konusu aydınları, problemin niteliğini tespite ve çözümü için yoğun çaba sarf etmeye sevk etmiştir.

I. Elbette ki kime göre gerçekleştiği önemli olmakla birlikte, genel olarak hiç kimse nesne konumunda bulunmayı istemez. Zira nesne oluşun açılımını ifade eden bilinçsiz, edilgen, pasif ve iradesiz olmayı, hiç kimse olumlu karşılamaz. Düşünce ve zihniyet "sağlığı" yerinde olan herkes, nesne olmayı önemli bir problem olarak algılar. Ancak bu yargıların kapsamından "olması gerekenin" veya daha kapsamlı bir ifadeyle "hakikatin" nesnesi olmayı titizlikle ayırmak gerekiyor, çünkü neyin nesnesi olacağına karar veren, kendisini etkilemesi gerekenleri ve etkilenmeye-cekleri ayrıştıran kişi esasta öznedir. Böylesi bir ayrımı yapan kişi veya toplumun görünüşte nesne olduğu düşünülse bile, gerçekte nesne olduğundan bahsedilemez. Nesne olanlar kendisini tanımlayamayan ve tanımlanmaya boyun eğenlerdir; nesne olanlar ayrım yapmaksızın her etkiye açık duranlardır; nesne olanlar bilinçsiz ve iradesiz bir şekilde bekleyenlerdir; nesne olanlar, problemleri için çözüm üretemeyen ve başkası için üretilmiş çözümü bilinçsizce kendisine uygulamaya kalkışanlardır.

Nesne olmak problemli olmaktır. Fakat nesne olmak, özellikle Müslümanlar için son derece ciddi, ağır ve derin bir problemdir. Zira Müslüman olmak “özne” olmayı gerektirmektedir. Müslümanlar için “özne” olmak, bir ideal veya “gerçekleşirse İyi oiur” türünden bir beklenti değil, “Müslüman” kimliğinin olmazsa olmaz şartıdır. Zira, Kur'ân'ın tanımladığı Müslümanlık, diğer bir çok dinde olduğu gibi, sadece bir inanca/yaşama tarzına mensubiyeti değil, aynı zamanda insanlık için özne olmayı ifade etmektedir. “Sizi, bütün İnsanlar üzerine adalet örneği, hak şahitleri olasınız, Peygamber de sizin üzerinize şahit olsun diye, doğru bir yolda giden mutedil bir toplum kıldım[211], “Allah için hakkı ayakta tutan, adaletle şahitlik eden kimseler olun”[212], “Siz, insanlar için çıkarılmış (model kılınmış) hayırlı bir ümmetsiniz...” [213]âyetleri ise, söz konusu özneliğin/modelliğin zorunluluğunu dile getiren âyetlerden sadece ikisidir.

II. Kur'ân'ın tanımladığı Müslüman, insanlık düzleminde ilahi hakikâti temsil edendir. Bir başka söyleyişle, iyinin, doğrunun, güzelin, adaletin, güzel ahlâkın..., öznesi olandır. Hz Peygamber (s)'in “Ben güzel ahlakı tamamlamak için geldim”[214] sözünde anlam kazandığı üzere, Müslüman “İyi ve doğru olan şeylerin” ifadesi durumundaki güzel ahlâka eksiksiz sahip olandır. Ahlâkı güzel olmayanlar veya ahlâkında eksiklik bulunanlar Müslümanlar değil, başkalarıdır: “Ey iman edenler! Şeytanın adımlarını izlemeyin. Kim şeytanın adımlarını izlerse o ona edepsizliği ve kötülüğü emreder”[215], “İblis dedi ki; “Senin izzet ye şerefine andoisun ki, insanların tümünü azdıracağım. Yalnız, oniardan halis kulların hariç”[216], “Yoksa, kötülükler yapan kimseler, kendilerini, iman edip iyi işler yapanlarla bir tutacağımızı mı sandılar? Yaşamaları ve ölümleri aynı olacak öyle mi? Ne kötü yargıda bulunuyorlar.”[217], “(ihsanları) Allah'a çağıran, iyi iş yapan ve “Ben müslümanlardanım” diyenden kimin sözü daha güzeldir?”[218]

Fakat ne garip bir çelişkidir ki, Müslümanlar özne olmaları gerekirken ve bunun gerçekleşmesini sağlayan sorumluluklarını da büyük oranda bilmelerine rağmen, bugün nesne konumuna düşmüşlerdir. Müslümanlar “hakikati” kendileri temsil etmeleri gerekirken, başkalarının “hak” dediğine gıptayla bakan; hayatın dili kendileri olması gerekirken, başka 'dillere1 kulak kabartan; problemlerin çözüme kavuştuğu yer olmaları gerekirken, kendi problemlerinin çözümünü başkalarının yanında arayan; kendileri “doğru”, “hak”, “iyi” ve “güzelin ölçüsü olmaları gerekirken, tüm bunları başkalarında gören kimseler haline gelmişlerdir. Müslümanlar, bugün, neredeyse her alanda kendilerini zayıf, aşağı ve edilgen hissediyorlar. Üstelik tüm bunlar, Batının pagan kültürü ve mensuptan karşısında gerçekleşiyor. Böyle olunca da, sahip olunan durum garip ve derin bir problem olarak açığa çıkıp Müslüman kitlelerin aklını karıştırıyor; aydınların ise kalplerini sıkıştırıp, ruhlarına azap veriyor.

III. Müslümanlar, Batının modern pagan kültürü karşısında sadece askeri, siyasi ve ekonomik alanlarda değil; ne yazık ki kimlik ve kişilikleri ile de pasifleşip nesneye dönüştüler, edilgen hale geldiler. Tarihleri boyunca ilk kez topyekün denecek

kapsamda yenilmişlik duygusuna sahip oldular; özgüvenlerini kaybettiler, aşağılık kompleksine kapıldılar. Gelinen bu son aşamada, sahip olunan özgüven kaybı ve yaşanan problemlerin çözümü ise Müslüman düşünürlerin, üzerinde kafa yordukları son derece hayati bir konu oldu. Müslüman aydınlar, yaklaşık iki yüz yıldır, mensubu oldukları toplumların zihinsel, bireysel ve toplumsal özellikleriyle niçin nesneleştikleri, bu durumdan nasıl kurtulup tekrar naşı! özne olacakları sorularının cevaplarını aradılar ve arıyorlar.

Ancak tüm bunlardan hareketle, Müslümanların nesneleşmesi probleminin sadece son iki yüzyıllık bir dönemle sınırlı kaldığının, önceki zamanlarda Müslümanların hep olması gereken biçim ve muhtevasıyla özne vasfına sahip olduklarının düşünülmemesi gerekiyor. Böylesi bir düşünce gerçeklerle çok fazla örtüşmez. Daha da önemlisi, böylesi bir düşünce, problemi yanlış değerlendirmenin önemli bir nedeni olur. Esasen, modern pagan kültür ve mensupları karşısında nesneleşmenin kabulü bir milat değil, büyük oranda sonuçtur. Son yüzyılda farkedilen ve istenerek veya istenmeyerek kabul edilen şeyler, uzun bir sürecin varıp dayandığı bir aşamadan başka bir şeyi ifade etmemektedir. Bu, aynen, kişiyi yatağa düşüren bir hastalığın, esasen o kişinin ayakta olduğu zamanlarda da varlığını sürdürüp bir aşamadan sonra kişiyi yatağa hapsetmesine benzemektedir. Dolayısıyla hiç kimse, böylesi bir durumda, o kişinin bir anda yatağa düştüğünü söyleyemez; söylerse gerçeklere uygun bir tespitte bulunmuş olmaz.

IV. Problemi doğru tespit etmek adına söylemek gerekirse; ortada bir problem varsa, hastayı tedavi etmek için hastalığı teşhiste doğru yöntem takip etmek ve hastalığa karşs acımasız olmak gerekiyor. Hastayı üzmemek için hastalığı göz ardı eden veya hastalığı asıl niteliğinden daha farklı tarzda değerlendiren yaklaşımların hastaya bir yardımı olmaz. Bugün kendilerini edilgen hisseden, hayat yollarını kendileri değil başkaları belirleyen Müslümanların da bu nesneleşme hastalığından kurtulabilmeleri için problemin geçmişine bakmak gerekiyor. Fakat Müslümanları üzmemek adına yanlışlıkları küçümseme veya göz ardı etme hatasına saplanmamak da gerekiyor.

Bu ilkeleri göz önüne alarak bir tespitte bulunmak gerekirse; Müslümanların nesneleşmelerinin bütün boyutlarıyla açığa çıkışının tarihi son iki yüzyılla ilgili olmasına karşılık, gerçekte nesneleşmenin kökleri çok eskilere uzanmaktadır. Hatta Müslümanların tarihinin ilk yüzyılına kadar gitmektedir. Müslümanların ilk neslinin, Hz Peygamberin vefatından 30-40 yıl sonra, toplumun yönetiminde veya çevrelerindeki bazı insanların tutum ve davranışlarında gördükleri yanlışlıklarla ilgili yakınmaları, nesneleşme problemini dile getiren ilk tespitlerdir. Bu tespitler, o an için nesne olma problemi açısından son derece önemsiz görünse bile, ileride doğacak problemin ilk belirtilerinin fark edilmiş olması nedeniyle önemlidir. O seçkin şahsiyetler, gidişattaki sapmayı görürler ve çevrelerindeki insanları bu konuda ısrarla uyarırlar. Döneme ait iki tespit, benzerlerinin sadece iki örneği olarak önemlidir: Hz. Osman, siyasi yapıda gerçekleşen yozlaşmalardan hareketle “Kabe'nin Rabb'ına andolsun Ki İslam'ın değirmeni ters dönmeye başladı Bakınız

bundan sonra ne gibi bozukluklar meydana gelecek, görünüz!"[219] derken, Abdullah bin Abbas ise çevresindeki bazı "Müslümanların" tutum ve davranışlarında gözlenen ve gittikçe gelenekselleşen olumsuz özelliklerden hareketle "Bu gece dünkü geceye ne kadar benziyor! İşte İsrailoğullarına benzedik gitti"[220] der. Oniar, o zaman çoğu kimsenin fark etmediği veya fark edenlerin ise önemli bulmadığı sapmayı net bir şekilde görür ve önemserler, çünkü bilmektedirler ki birbirine paralel iki çizgiden birisinde gerçekleşecek ve gözle dahi görülemeyecek küçük bir sapma, ilerideki çok büyük sapmanın başlangıcıdır. Onların değerlendirmesinde, çizgilerden birisini Kur'ân, diğerini ise Müslümanların inanç, düşünce, hal ve hareketleri oluşturur. Sapan çizgi, vahye iman ettiğini ve teslim olduğu söyleyenlerin temsil ettiği çizgidir.

Müslümanlarda gerçekleşen ilk küçük sapmalar, ilk ürünlerini bir süre sonra verir. Cemel ve sıffin meydanlarının kanla sulanması, Kabe'nin taşa tutulup yıkılması, Irak topraklarının Kerbela olması, Medine'nin işgal edilip en iğrenç tecavüzlerin sergilenmesi..., bütün bunlar söz konusu sapmanın ilk ürünleridir. Önce davranışlarda etkisini gösteren sapma, daha sonra düşünce ve inançta kendisini açığa vurur. İmanın hayattan kopuk bir felsefeye dönüşmesi, Kur'ân'ın istediği hayat tarzına alternatif hayat tarzlarının üretilmesi, İslâm'ın ikinci kaynağı konumundaki sünnetin yalanlar denizinde boğulması, pagan kültürlerin düşüncelerinin günün popüler ilgi konuları haline gelmesi ve daha niceleri Müslümanların erken dönem tarihlerinde gerçekleşen ilk küçük sapmaların neden olduğu problemlerden bazılarını temsil eder.

Bütün bunlardan anlaşılan odur ki, esasen Müslümanların gönülleri çoktandır yaralıdır. Özgüvenleri çoktandır problemlidir. Fakat buna rağmen, sahip olunan Kur'ân'a uygun bazı ilke ve özelliklerin katkısıyla, uzun yüzyıllar, karşılaşılan problemleri çözmek mümkün olmuştur. Müslüman coğrafyasını ezip geçen Moğol işgalinin yaraları bile sarılabilmiştir. Fakat süreç gelmiş ve bugüne dayanmıştır. Sürecin bugünkü ürünü topyekün nesneleşmedir. Bugünün Müslümanları siyasi iradelerini kaybetmiş; başsız kalmış; her açıdan yoksullaşmış ve yine her açıdan zayıflamış, "gerilemiş"..., bir kitleyi temsil etmektedirler. Bu ise "güç", "irade", "hak" ve "doru"yu başkalarında aramalarına neden olmakta; kendileri insanlık için model olmaları gerekirken, modern pagan küitürü ve mensuplarını kendilerine model almaktadırlar.

V. Müslümanlar, ne olmuştur da bu duruma düşmüşlerdir? Bu çokça sorulmuş ve birbirine oranla farklı biçim ve içeriklerde cevabı verilmiş son derece önemli bir sorudur. Cevaplardaki farklılıklara rağmen, neredeyse hepsinin merkezinde aynı tespit vardır Kur'ân. Müslümanların içinde debelendikleri problemlerin ve bugünkü nesne oluşlarının nedeni tamamıyla Kur'ân'la ilgilidir. Bir başka şekilde söylemek gerekirse; Müslümanların nesneleşmesi, Kur'ân'ı özne olmaktan çıkarışlarının doğal sonucudur. "Müslümanlar", tarihsel sapmalarına meşruiyet sağlamak için, bilerek veya bilmeyerek, Kur'an'ın gözlerini örtmüş, ağzını kapamış, el ve kollarını bağlamışlardır. Sessiz ve hareketsiz bırakılan bir Kur'ân karşısında istedikleri gibi

düşünme ve davranma "hakkını" kendilerinde kolaylıkla bulabilmişlerdir. Bunun gerçekleşmesi ise adeta şu âyetleri hatırlatan bir süreci inşa etmiştin "Ey Rabbim! Kavmim Kur'ân'ı terk etti"[221], "Derken o zulmedenler sözü değiştirdiler, kendilerine söylendiğinden başka bir şekle koydular. Biz de o zalimlere kötülük yaptıkları için gökten pis bir azap indirdik"[222].

Müslümanları özne yapan Kur'ân'dır. Tarihin herhangi bir şüpheye yer vermeksizin şahitlik yaptığı üzere, dönemin bütün uygarlık merkezlerinin dışında, çölde yaşayan ve neredeyse bütün özellikleriyle cehaletlerinin zirvesinde bulunan Mekke veya Medine ahalisinden veya sonraki zamanlarda diğer coğrafyalardaki diğer bazı topluluklardan insanlığın önderlerini çıkaran Kur'ân'dır. Ancak, çoğu zaman görülmeyen veya görülmek istenmeyen tarafa gelince; neredeyse tüm dünyanın hakimi, uygarlığın temsilcisi konumunda olan Müslümanların, insanlığın en problemli kesimi haline dönüşmelerinin temelinde de, Müslümanların algılayışında eksen kaymasına uğrayan Kur'ân vardır. Müslümanlar, Kur'ân sayesinde tarihe yön veren özneler olmuşlar; Kur'ân'ı nesneye dönüştürünce de özne oluşlarını kaybetmişlerdir.

Durum böyle olunca, özne-nesne ikilemi bağlamında şekillenen problemi doğru teşhis etmek ve çözümü doğru mecralarda aramak için soruyu "Müslümanlar niçin nesneteştiler?" biciminde değil, "Kur'ân niçin nesneleşti?" biçiminde sormak gerekiyor. Eğer soru böyle sorulmazsa, sebebi gözardı eden ve sonuca takılan bir noktada saplanılıp kalınacaktır. Bu ise derde derman bir çözüme ulaşmaya imkan sağlamayacaktır.

VI. Nesneleşmesinin beşiğini, Kur'ân'ın insanları karanlığın her türlüsünden kurtarıp aydınlığa kavuşturmak için bildirdiklerinin (Vahiy İslâmı) geri plana itilip, tarihsel bir inşa olan "kültür'ün (Kültür İslâmı) inanca ve hayata egemen kılınması oluşturmuştur. Gerçekleşen, kelimenin tam anlamıyla bir eksen kaymasıdır. Eksenin kaymasına neden olan faktör ise, Müslümanların, yaşadıkları toplumsal, ekonomik, siyasal, düşünsel... deneyimlerini Kur'ân'a yönelişlerinde ölçü edinmeleridir. Kur'ân'ın mesajını tarihin bu binbir türlü tortularından hareketle anlamaya çalışmak, nesneleşme katarının lokomotifini inşa etmiştir.

Elbette ki, kültür önemlidir; insan hayatının olması gereken bir unsurudur. Kültürsüz bir toplum düşünülemez. Zira kültür, insanın toplum halinde yaşarken edindiği tecrübelerin birikimi olması nedeniyle, toplumsal hayatın gereğidir. Kültürü yok saymak, toplumsal tecrübeyi yok saymaktır. Kültürü yok saymak, toplumsal gerçekleri görmezlikten gelmek veya hayatı ciddiye almamaktır. Kültürü yok saymak, hayatın tâli problemlerini her seferinde yeniden çözmeye çalışmaktır. Bir başka söyleyişle, tekerleği her gün yeniden icat etmektir. Halbuki tekerlek icat edilmiştir. Bu nedenle kültür önemlidir ve işe yarayan unsurları muhakkak korunmalıdır. Bir kültürel unsurun işe yarayıp-yara madiğini tespit etmek için ise özel bir gayrete gerek yoktur. Zira yaşanan şartlar değiştiğinde, kültürün o eski şartlara bağlı unsurları da değişir. Bu ise kültürün bir başka temel özelliğini açığa

çıkarır: hiç bir kültürel unsur mutlak ölçüleri temsil etmez; her kültür beşeridir, değişkendir.

Toplum halinde yaşanıyorsa kültür vardır ve olmalıdır. Müslümanların teşkil ettiği toplumlar da bundan istisna değildir. Müslüman toplumlarda, Kur'ân'ın mutlak ölçüleri altında yer alan kültürün göreceli doğruları, hayatın günübirlik problemlerini çözer, sıkıntıları azaltır, gidişatı kolaylaştırır. Ancak, ne var ki Kur'ân'ın nesneleşmesi, kültürel ölçülerin konum değiştirmesiyle gerçekleşmiştir. Müslüman toplumlar günlük hayatlarının kazandırdığı tecrübelerini, beşeri zaaf ve özlemlerini, hayatın mutlak ölçülerine dönüştürme hatasına düşmüşlerdir. Böylelikle, beşeri olan ilahî olana hakim olmuştur. İbn Kayyım'ın tespitiyle, Kur'ân'ın âyetleri, oldukça erken bir dönemde, “adına para basılıp, hutbe okunan ama geçerli bir hükmü ve de otoritesi bulunmayan halifelerin konumuna düşürülmüştür”.[223]

Halbuki eğer Kur'ân'ın tanımladığı ve istediği gibi Müslüman olunacaksa; insanlık için hakikatin öznesi olunacaksa, beşeri bir unsur olan kültür, Kur'ân'a rağmen hayatın ilkesi, ölçüsü kılınmamalıydı. Kültürel unsurlar, Kur'ân'ın getirdiği ilkeleri iptal etmemeli veya değiştirmem eliydi. Kur'ân, kültürün belirleyici faktörü olmalı, ama kültürün unsuru haline gelmemeliydi. Yanlışlık buradadır; Kur'ân ve Kur'ân'ın insanlığa sunduğu inanç ve hayat tarzının ismi olan İsiâm, “islâm tarihi” denen süreçte küfürleşmiştir; kültüre şekil veren özne olmaktan, kültürün şekillendirdiği bir nesneye dönüşmüştür. Bunun sayısız örneklerini birer “İslâmi ilke” halinde birçok “tefsir”, “fıkıh” veya “akaid” kitabında bulmak mümkündür. Bunlardan Kur'ân'la açıkça çatışan ve sayıları hiçte az olmayanlar bir yana bırakılıp, sadece “olumlu” değerlendirilenler bile dikkate alınsa, Kur'ân'ın ve İslâm'ın kültürleşmesinin somut bir yığın örneğiyle karşılaşılır. Örneğin, zamanının ve toplumunun aynası olan müfessirin veya fakihin, mensubu olduğu şartlar içerisinde İsabetli olabilecek yorumu veya tercihi, tüm zamanların insanları için evrensel ölçülere dönüştürülebilmiştir. Bir kelamcının “İslâmi” felsefesi, İslâm'ın inanç temelleri konumuna getirilebilmiştir. Halbuki, beşeri olan beşeri vasfını devam ettirmeli ve ilahi olan beşeri olanın kalıplarına oturtulmamalıydı. Fakat ne var ki, süreç olumsuz bir mecrada gerçekleştiği için, bugün, siyasetten ticarete, evlilikten çocuk yetiştirmeye, bireysel hayattan toplumsal hayata kadar uzanan her alanda yığınla kültürel unsurun, Kur'ân adına veya Kur'ân'ın yerine ilkeleştirildiğini tespit etmek kolaylıkla mümkündür.

Denize düşen küçük bir çelik bilyenin, zamanla, üzerine yapışan organizmalar nedeniyle büyüyüp, kocaman bir top hale gelmesi ve aslının görülmemesi örneğinde olduğu gibi, Kur'ân'ın İslâm'ı da insanlık denizinde büyümüş, büyümüş ve aslı görünmeyecek şekilde üzeri örtülüp, insanlar için ağır bir yük haline gelmiştir. Cahillerin veya art niyetlilerin yanlışlıklarını önlemek için ulemanın ifade ettiği kurallar ve tavsiyeler, zamanla tüm Müslümanlar için İslâm'ın temel ilkelerine dönüşmüştür. Artık, Cevdet Said'in ifadesiyle, Müslümanların

boyunlarında hareketlerini kısıtlayan kocaman değirmen taşları vardır; yani kültürün tortuları.

VII. Müslümanların tarihi, İslâm'ın kültürel unsur haline getirildiğinin sayısız örnekleriyle doludur. Bunların sonucunda -bireysel veya toplumsal istisnaları bir yana- Müslüman kitleler İslâm'ı geleneksel bir unsur gibi algılar olmuşlardır. Tarihsel süreçte yavaş yavaş gerçekleşen değişmelerle, geniş kitleler için İslâm, atalardan devralınan mirastan başka bir şey ifade etmez olmuştur. İslâm'ın inanılan ve ifade edilen “doğruluğunun”, “kutsiyetinin”, “güzelliğinin”..., nedeni de budur.

Bu aşamada, başkalarını değil, herkesin bizzat kendisini sorgulaması bile, Kur'ân'ın kültürel unsura dönüştüğü tespitini haklı çıkaracak birçok ipucuna ulaşmaya neden olabilir. Üstelik eğer özne olmak; Kur'ân'ın tanımladığı Müslüman olmak istiyorsak bunu yapmaya da mecburuz. Bireysel otokritikte cevabı aranacak soru şudur; “İslâm'ı hak olduğu için mi kabullendim, yoksa atalarımın öıni olduğu için mi?” İlk planda böylesi bir soruya verilen cevabın genellikle “İslâm'ı hak olduğu için kabul ettim” biçiminde olacağından kuşku yoktur. Fakat bu cevap, malesef çoğu zaman gerçeği yansıtmayabilmektedir. Bu aşamada kendimize şu soruyu yöneltelim: Atalarımın dini feldm değil de başka bir din olsaydı, ben yine Müslüman olur muydum?” Eğer bu soruya cevabımız kesinlikle “evet” ise, bir problem yok. Ama tereddütlü bir “evet” veya “bilemiyorum” ise, bu durumda gerçekten Müslüman olup olmadığımızı veya neye göre Müslüman olduğumuzu kendimize sormak zorundayız. Bu gidişatımızın, “Eyvah! Bu, o ceza günüdür”[224] veya “Eyvah! Keşke kitabım verilmeseydi!” [225]diyenlerden birisi olmamıza neden olacak bir gidişat mı olduğunu düşünmek zorundayız. Eğer, “Allah'ın indirdiğine uyun” denildiğinde, “Hayır, atalarımızı neyin üzerinde bulduksa ona uyarız”[226] diyenlerin psikolojisine sahipsek, mevcut gidişatımızın farklı sonuçlanacağını söylemek mümkün görünmemektedir. Bu aşamada şu âyet yanlış gidişattan uyandıran âyetlerden bir örnek olarak önemlidir; “Onlar bir ümmetti, gelip geçtiler. Onların kazandıkları kendilerinin, sızın kazandıklarınız sizindir...”[227], “O gün gökyüzü beyaz bulutlar ile yarılacak ve melekler bölük bölük indirilecektir. İşte o gün, gerçek mülk (hükUmranlık) çok merhametli olan Allah'ındır. Kâfirler için de pek çetin bir gündür o. O gün, zalim kimse (pişmanlıktan) ellerini ısırıp şöyle den “Keşke o peygamberle birlikte bir yol tutsaydım! Yazık bana! Keşke falancayı (bâtıl yolcusunu) dost edinmeseydim.' Çünkü zikir (Kur'ân) bana gelmişken o, hakikaten beni ondan saptırdı”. Şeytan insanı (uçuruma sürükleyip sonra) yüzüstü bırakıp (işte böyle) rezil rüsvay eder”.[228]

Kur'ân'ın nesneleşme süreci, sadece, beşeri olanın ilahi olanı etkisizleştirmesi veya örtmesi biçiminde gerçekleşmemiştir. Kur'ân'ın nesneleşme sürecinde açığa çıkan özelliklerden birisi de, Kur'ân'ın emrettiği bazı bireysel görünüm ve sorumlulukların, İslâm'ın tamamını temsil ediyor gibi algılanması biçiminde gerçekleşmiştir. Süreç içerisinde Kur'ân'ın bazı emir ve isteklerinin kapsamı fazlasıyla büyütülürken, diğer bazı emir ve isteklerinin kapsamı iyice daraltılarak, asıl biçim ve işlevinden büyük oranda farklı bir din inşa edilmiştir. Gelinen bu

aşamada İslâm, birkaç bireysel sorumluluğu kapsayan bir ritüeller sisteminin ismi kılınmış; parçalar bütünü, tali olanlar esas olanları, nafileler farzları örtmüştür. “Yoksa siz Kitab'ın bir kısmına inanıp, bir kısmını inkâr mı ediyorsunuz?”[229] ilahi ihtarını hatırlatan sürecin dayandığı en uç noktayı ise İslâm'ın “kalp temizliği” olarak anlaşılmaya başlanması temsil etmektedir. Evet, kabul etmek istemesek de bunlar olmuş ve olmaya da devam etmektedir. Bugün geiinen noktada, Müslümanlar ya Kur'ân'ı kutsayarak hayatlarından çıkarmış, ya da ona “ne diyor” diye değil, “dediklerimi nasıl onaylatırım” diye yönelir hale gelmişlerdir.

Kur'ân için görünüm önemlidir. Görünümün önemi, inanç ve hayat tarzını sembolize etmesinden kaynaklanır. Bu nedenle inanç ve hayat tarzını sembolize etmeyen görünüm tek başına çok fazla bir değer ifade etmez. Ancak ne var ki Kur'ân'ın kültürleşme sürecinde görünüm, tek başına bütün İslâm'ı temsil eder bir değere dönüşmüştür. İstenen görünüme sahip olmak yeterli bulunmaya başlanmıştır. Bu nedenledir ki, örneğin, Osmanlının son yüzyılında ve devam eden süreçte siyasal sistemlerini, hukuklarını, ekonomik ilkelerini kaybeden, dinlerinin egemenlik alanı daraltılan, inanç ve yaşantılarının en temel unsurlarına müdahale edilip değiştirilen, organik bütünlükleri yok edilen Müslümanların, tüm bu gerçekleşenlere, başlarındaki fesin değişmesine verdikleri tepki kadar dahi bir karşı duruş sergilememeleri rastlantı değildir. Tamamıyla kültürel bir sembol/görünüm olan fese müdahale, o günün şartlarında dine yönelik en büyük saldırı olarak değerlendirilmiş; ancak İslâm'ın temel özelliklerinin iptali veya değiştirilmeye çalışılması bir avuç aydının dışında kimsenin tepkisini çekmemiştir.

Yine aynı şekilde olmak üzere, örneğin bugün “başörtüsü” için gösterilen haklı ve olması gereken “hassasiyetin” küçük bir kısmının dahi, başörtüsünü emreden Kur'ân'ın tekrar tekrar emrettiği diğer birçok bireysel ve toplumsal konulara gösterilmemesi normal olmasa gerektir. Müslümanlar, Kur'ân'ın sunduğu değerleri kendilerince önem sırasına koymuşlar, bunlardan bazıları kültürel arkaplanı veya alışkanlıklarla ilgisi nedeniyle önemsenirken, diğer birçoğu sıralamanın en sonlarına ve hatta listenin dışına atılmıştır. Bu nedenle de şu tür âyetler hayatla ilgisi koparılmış kutsal metinlere dönüştürülmüştür: “Gerçek erdem, yüzünüzü doğuya veya batıya çevirmenizle ilgili değildir; ama gerçek erdem sahibi kişi Allah'a, ahiret gününe, meleklere, vahye ve peygamberlere inanan, servetini -kendisi için ne kadar kıymetli olsa da- akrabasına, yetimlere, ihtiyaç sahiplerine, yolda kalmışlara, yardım isteyenlere ve insanları kölelikten kurtarmaya harcayan; namazında devamlı ve dikkatli olan, zekatı veren, sözleştikleri vakit sözlerini yerine getiren, sıkıntı ve hastalık durumlarında, ve savaşın kızıştığı anda sabır gösterenlerdir. İşte bunlardır doğru olanlar ve Allah'tan korkup kötülüklerden sakınanlar”.[230]

Sonuç olarak ifade etmek gerekirse; Kur'ân'ı kültürel bir unsura dönüştürüp özne olmaktan çıkaranlar “Müslümanlardır; başkaları değil. Müslümanlar bindikleri ağacı kesmişler ve sonra da niçin düştüklerini sormaya başlamışlardır. “Müslümanlar” Kur'ân'ı nesneleştirdikleri içindir ki; “esenlik yurduna çağıran”[231] Kur'ân, esenlik yurdu inşa edemez olmuştur. İnsanların yüklerini

azaltacak, ayaklarındaki prangaları koparacak Kur'ân,[232] yeni yüklerin ve prangaların gerekçesi haline gelmiştir. Hak ve batılı ayıran Kur'ân,[233] hakkı batılla örtmenin aracı kılınmıştır. Aydınlığa çağıran Kur'ân,[234] karanlığın davetçisi gibi algılanır olmuştur.

Eğer Müslümanlar özne olmak istiyorlarsa, Kur'ân'ı tekrar özneleri kılmak zorundadırlar. Bunun gerçekleşmesi için, Müslümanların, Kur'ân'ı kutsayarak hayatlarından çıkarma geleneğini terk etmeleri gerekmektedir. Kur'ân'ı hayatlarının kitabı kılmak zorundadırlar. Bunlar gerçekleşince ilk ve en önemli adım atılmış demektir. Takip eden adım ise, Müslümanların inanç ve yaşantı tarzıyla ilgili alanlarda sahip oldukları "çapkınlık'tan vazgeçmeleridir. Unutulmamalıdır ki, Müslüman kimliğini taşıyıp, Müslümanca düşünmekten, algılamaktan ve yaşamaktan imtina edenler, gözü dışarıda olup evliliğinden memnun olduğu iddiasında bulunanlann psikolojisini sergilerler. Müslümanlar bu çapkınlıklarını terk etmedikçe; İslâm'a inanmak fakat İslâm dışı yaşamak, Kur'ân'a saygı duymak fakat başkalarına kulak vermek çelişkisini yok etmedikçe, Kur'ân'ın ve dolayısıyla Müslüman'ın özne olması mümkün değildir. Tarih tekerrür edebilir; ama elbette ki sadece kötü yönleriyle değil; aynı zamanda olumlu yönieriyle de: "Düşünün ki, siz bir vakit yeryüzünde hırpalanıp duran zayıf kimselerdiniz, insanların sizi çarpıvereceğinden korkardınız. Öyle iken O sizi barındırdı, o sizi yardımıyla destekledi, O size temiz rızıklar verdi ki şükredesiniz!" [235]

Vahiyle Çarpık Diyalog

H. Vicdan Tekin

Dilin ve bütün olarak hayatın dinden değil, ideolojilerden referans aldığı, kendi mecrasında ve doğal bir biçimde gerçekleşmeyen düşünsel değişim süreci, Kur'ân'a yaklaşım ve O'nu yorumlayış formlarını da ciddi olarak etkilemektedir. Kültürel yapının, bilgi birikiminin (türünün) değişmesinden dini algılayışların etkilenmesi kaçınılmazdır. Değişime mutlak olumlu anlamın yüklenmiş olması, bu etkiyi yoğunlaştırmaya yaramaktadır.

Dini sembollerde yaşanan dejenerasyon, İslâm'ı söylemlerin hududuna sığdırma çabalarına yol açmakta, bu uğurda metin yoruma feda edilebilmekte, metni zihnen kavrama çabalan, İslâm'ı yaşamlaştırmak amacına matuf olmayan entelektüel bir egzersize dönüşebilmektedir.

İslâm medeniyeti, Batı ile Yunan felsefi ve bilimsel metinlerin tercümesi sonucu güçlü ve dinamik durumdayken, yaşadığı ilk ciddi yüzleşmeye karşı koyabildiği halde, son yüzyıllarda ekonomik, teknolojik ve düşünsel her bakımdan hegemonik

ve güçlü bir Batı ile yüzyüze gelmesinde, aynı reaksiyon ve performansı gösterememiştir.

Rasyonalizm, pozitivizm, hümanizm gibi İslâm'la örtüşmesi kabil olmayan oluşum ve kurgular nokta-i nazarından Kur'ân'ın okunması, aynı zamanda İslâm'ı kültürieştirme (bir alt kültüre indirgeme) çabalan, onu direnç noktalarının silikleştiği flu bir alana itmektedir.

Kur'ân'ın aşkın yönünü hesaba katmadan, bilimsel bir yaklaşımla tamamen içkinleştirmek, Kur'ân'a (inanca) yer açma kaygılarının izlerini taşımaktadır. Bu süreç İslâm'ın kendisiyle kan uyuşmazlığı bulunan herhangi bir kurguya aykırı bildirimlerini ya görmezden gelme yahut fce'vil demenin bile iyimserlik olduğu "kılıfına uydurma" ile sonuçlanmaktadır.

Otosansürün, mağlubiyetin yahut sloganik veya tepkisel söylemlerin içselleştirilmesinin yarattığı zihni kırılmalarla oluşan göçük ve boşluklar yüzünden Müslümanlar, Kur'ân'ı kendi pratiğinde ve bütün olarak yaşamlaştırma hususunda samimi bir talebe de (ihlas), bunu mümkün kılan şeylerin bilgisine de sahip görünmektedir. Can daman sayılan ilahi ile sahih ve sahici kontaktan yara almış homurdanan, sızlanan, bahaneler üreten potansiyelinden habersiz Müslümanlar sarih ve tutarlı bir ifade yakalayamamaktadırlar. Zaaf ve imkanlarının boyutlarını fark etmemişlik haliyle (gaflet) kendisini diğerlerine anlatması olası değildir.

Halbuki orta bir yol ve insan modeli öngören İslâm'ın, ortalama insanın anlayabileceği mesajının olduğu muhakkaktır. Her okuyan aynı şeyi anlamıyor da olsa Kur'ân anlaşılabilen bir mesajdır. Zira gönderilmesindeki ilahi murad, anlaşılmasıdır. Anlaşılmalı ki yaşanabilsin.

Bu arada mesajın ancak özde ona kendisini açmış olan muhatapta (alıcısında) gerçekleşebileceğini de belirtmek gerekmektedir. İlahi olanla, egzotik bir kontak kurma gibi nevzuhur Kur'ân okuma tarzının hasılası, antik eserlerin sergilendiği bir müze gezintisinden alınabilecek zevk mesabesinde kalmaktadır.

Burada mütekabiliyet sorunu ortaya çıkmaktadır. Mevcut şartlar yani verili olanla mensubu olunan din arasındaki çatışmayı yok etme talebiyle mahdut bir Kur'ân'ı anlama çabası gözlenmektedir. Dinin bizatihi kendisinin, şeklen dini olanla karıştırıldığı bu boyut, ya dine yeni düzenekte yahut da yeni düzeneğe dinde alan açma biçiminde kendisini göstermektedir. Düzeneği yanlış yapılmış bir puzzleda parçalar İslâmi kaygılarla yerine oturtulmaya çalışılmakta, düzenek geçersiz olunca kaç parçanın gediğine konduğu da önem arzetmemektedir.

Emperyalist hedefler doğrultusunda metamorfoz yapan ve aynılaşan insanlığı ilkelerden yoksun ilişki ve perspektifleri deşifre etme imkanı yine vahiyle gerçekleşebilecektir.

Kur'ân'ın bugün ideallerimizle çakışma ihtimali olmayan hakikatten yoksun, her bakımdan şartlanmışlıklarla çevrili müslümanları, moda olana yahut statükoya mahkum eden dilin dışında nevi şahsına mahsus onay ve veto dili vardır. Bu dil vasıtasıyla kendi paradigmasına aykırı düşmeyen oluşumları onaylarken, İslâm'la (fıtrat) bağdaşmayan her ne varsa reddeden bir iktidar ortaya koyar. Kur'ân'ın ilkeler sunan belirleyici, meydan okuyan emirler getiren bu hüküm-ferma yönü, mevcut dekoru bozuyor da olsa muhakkaktır. Ete kemiği bürünmemiş gölge kalabalıklar, heyecanları, idealleri, sosyal talepleri katlolmuş seyirciler değil, hakikate tanıklık etmesini istediği ilahi murada matuf dönüşümleri hedeflemiş canlı aktörler öngörmektedir.

Halbuki bugün dini söylem, sosyal tablonun içinde kalıplaşmış bir paket biçimi almıştır. Mahzun olmayacağı temin olunan müslümanlar, düşünceyle arasına giren vehim ve korkular dolayısıyla bugün hüznü yâr edinmişlerdir. Ağlamayı unutmayan duyarlı bir kalp yerine, ağlamayı rutinleştiren mağduriyet ve mağlubiyet durumunu bir ambiyans olarak adeta korumaktadırlar.

Kur'ân toplumsal bir felaket söz konusu olduğunda, aksiyonsuz, katılımsız, salt iyi ve temiz kalmayı kafi görmemekte, iyiliği emreden kötülükten sakındıran bir oluşumun varlık bulmasını motive etmektedir. Dinsel ilkelerden beslenmeyen, sembolik ve emotif kalkış noktaları taşıyan eylemlere değer verilmez. Zira dinin retoriği salt eylem (sonuç) den ziyade sebebi (niyeti), nasıldan önce niçini, yani ilkesel olanı öncelemektedir.

Kur'ân mesajına kendisini açmak farkında oiuşla mümkündür. İnsanlığı saran ve sarsan problemlerden haberdar olmak, çözüm için talepkar olmak temyiz, feraset ve basiret gibi ayrıcalıklı nitelikler idraki kolaylaştıracaktır.

Bugün müslümanların zihin inkişafına, açılım ve atılımına engel teşkil eden en ciddi engel, bireysel birikim ve gayretle ulaşılmış, ancak yazarını bağlayan yorum ve izahlarla veya cemaatsel görüş ve öncelikier yahut ideolojilerle sınırlanmış bir düşün dünyasına, değişmeyen yasaları (sünnetullah) görmeyecek kadar hapsolmaktadır. Kur'ân'ın mana hazinelerinin anahtarını kendi eğilim ve mensubu olduğu grubun uhdesinde vehmeden farklı oluşumların mukayyed (zaman yahut mekanla) birtakım sorunları, Kur'ân'ın üzerinde durduğu tek yahut en mühim mesele olarak algılıyor olması, mutlak ilkeleri gözden kaçıran bir illüzyonu sonuçiamaktadır. Ayrıca edebiyat, felsefe ve hatta ilahiyatçıların yorumları, dinin bizatihi kendisini uhdesine alacak kapsamda olamaz.

Modem ipleri Allah'ın ipinden daha sağlam varsayan bir efsun ile Kur'ân'a yönelmek, dairelerin (mubah, haram vb.) birbiri aleyhine genişletilmesine yol açmaktadır. Din olarak ancak İslâm'dan razı olan takdir ve Allah'la yapılan sözleşme unutulunca Kur'ân okuma, kendi heva ve heveslerine, kirlenmiş zihni güdülerine, yıldızı parlayan bir dünya görüşüne destek âyetlerin arandığı bir kazı çalışmasına dönüşmektedir. Elbette böyle bir yaklaşım hakikati bulmak, onunla

biçim ve hiza almak şeklindeki yönelme gibi hasıla vermeyecek bereketten yoksun olacaktır.

Yukarıda bahsettiğimiz destek arayışıyla kodlanmış bir zihniyet, bazı apaçık ilahi müeyyideler karşısında temyiz mercii gibi hareket etmekte alakasız teviller (tahrifler) ortaya çıkabilmektedir.

Müslümanların tıbben canlı, zihnen ölü olmalarının sebebi doğal gıda ile (Kur'ân) değil serumla yaşamaya çalışmasından kaynaklanmaktadır. Esasen hali hazırdaki açmazların, sıkıntıların, İslâm'ın yaşanmamasından dolayı olduğunda müslümanlar hemfikir görünmektedirler. Fakat İslâm'ın yaşamsallaştırılmasi konusunda "keşke" biçiminde dillendirilen, gidişattan rahatsız ama razı bir temenniyi arkaplanında bu dileği ütopik gören bir bilinçaltını gizlemektedir. Moderniteyi vazgeçilmez sayan kabullenmişlik bu teslim olmuşluğu beslemektedir. Aksi taktirde atalet yerine gayret gözlemlenmeliydi.

Aleme biçim vermek, Kur'ân'ı yaşamlaşürmak önce Kur'ân'la biçim almayı, O'nu yaşamayı gerektirmektedir. Duruşumuzu Allah'la yaptığımız sözleşmenin dışında hiçbir kimseye endekslemeden, dünyevi alanda kaybolmadan uzun soiuk yolculuğun farkında, akibet ve ahireti kötü olmaktan başka korkuların gölgelemediği bir arayışla Kur'ân'a yönelmek bizi gölgelikten kimliğe çıkartabilecektir. [236]

Sade İnsanın Kur'ânla İlişkisi Nasıl Olabilir?

İsmail Kazdal

Kemal Kelleci'nin, kendini tarif ederken sık sık tekrarladığı bir cümle "artıları olan halktan biri" şeklindedir. Artıları olan halktan birinin Kur'ânla hayat tanzim etmesi için, hangi alt kimliğe ulaşması gerektiğini anlatmaya, bir bakıma sade insanların kendileri ile Kur'ân arasındaki aracıları ortadan kaldırması için kullanacaklar: "Kur'ân'ı anlama metodolojisini birlikte düşünmeye çalışacağız bu makalemizde.

Sade insan ile nasıl bir tip çizmiş olduğumuzu da söylemek gerek. Bize göre sade/vasat insan, etimoloji, semantik, epistemoloji, hermanoloji, linguistoloji, hasılı, dil grameri ve felsefesi bilmeyen, fakat "nasıl kul olacağım" sorusunun ardında samimiyetle koşan, bu can alıcı sorunun cevabını Kur'ân'da bulmaya çalışan kimsedir.

Hangi kimlik Kur'ân ile sade insanı birleştirmektedir, en azından birleşmesini kolaylaştırmaktadır? Bu sorunun cevabından önce, "Kur'ân nedir?" sorusunun açılımını yapmalıyız. [237]

Kur'ân Nedir? Ona Ulaştıracak Olan Alt Kimlik: Nasıl Oluşur?

İnsanoğlu genetik yoldan gelen huy, karakter ve kabiliyetlerle birlikte bilinen yaratılış kanunlarıyla, çeşitli evrelerden geçerek, hayat ve can bularak doğar. Genetik yollarla, genelde insan cinsinin müşterek vasıfları, özelde ise kendi soyunun yapı taşları varlığına intikal eder. Bu sayısız huylar ve bilgi mirası ile doğan insan, içinde yaratılıp var olduğu çevre şartlarına göre biçimlenir. Yani, genetik yollarla gelen huy ve kabiliyetler, çevre şartlarına uygun biçimde gelişir, şekil bulur, hayat haline gelirler, çevre şartlan, bu sayısız huy ve kabiliyetlerin kimini öne çıkarır, büyük bir yekûnunun ise üstünü örterek, tezahür etmesine, hayat bulmasına engel olur. Elbette ki maksadımız, genetik bilgilerin hangi ontolojik oluşumlarla insanlara intikal ettiğini açıklamak değildir. Çünkü bu konu müstakil kitapların konusudur.

Bizim açıklamak istediğimiz gerçek, “insan, hayata gelir gelmez Kur'ân ile muhatap olmaz” ilkesidir. İnsan doğduğu çevrenin şartlarına muhatap olur önce. Ve o şartların içindeki bilgilerle donanmak zorunda kalır. Bir insan çevresindeki bilgileri alırken, elbette ki, o bilgileri değerlendirerek, tanımlayarak, bilinç haline getirerek almaz, alamaz, ta ki akıl baliğ olacağı ana, zamana kadar. Akıl baliğ oluncaya kadar topladığı bilgileri gayri iradî olarak toplar ve tanımlanmamış bilgiler olarak, hafıza kesesinde atıl ve kullanılmaz, bir işe yaramaz olarak muhafaza eder.

Örnek verecek olursak: Farz ediniz ki, mecburi istikamet olarak yürüdüğünüz bir yolda, hangi nesneyi görürseniz, hiçbir ayırım ve tanımlama yapmadan sırtınızdaki bir çuvala doldurup gidiyorsunuz, sonunda yolunuz bir mola yerine varıyor, elinizdeki çuvalı yanınıza koyuyor ve dinlenmek için bir yere oturuyorsunuz. Çuvalınızı önünüze alıyor, içinde toplanmış nesneleri teker teker çıkanp ne işe yaradığını bulmaya çalışıyorsunuz. Ne işe yaradığını bulabildiğiniz nesne, hemen isim kazanmış, isimlenmiş demektir, çünkü ne işe yaradığını bulmak, aynı zamanda o eşyayı tanımlamaktır. İşte bu tanımlamadan sonra, tanımlamanızın doğru olup olmadığını test edeceğiniz bir endaze, bir mizan, bir belirleyici, değişmez ve değiştirilemez mahiyetli kanunlar gerekmektedir.

Durup dinlendiğiniz noktayı akil baliğ olduğunuz zaman, çuvalın içindeki nesneleri de bilgiler olarak tasavvur edin. Evet, böyle düşünün bilgilenme ve bilinçlenme oluşumunu. Akıl baliğ olduğunuzda, yani, bilgileri analiz edip isimlendirecek yaşa geldiğinizde (ki, oranı çok yüksek yığınlar hiç akıl baliğ olmadan bu dünyadan göçüp giderler) akletme melekelerinin bütününü kullanarak, harekete geçirerek tanımlama işlemi yaparsınız, sonra da görevlendirme kararına varırsınız. İşte Kur'ân ancak bu noktadan sonra devreye giren test kaynağıdır. Vardığınız karar ve

verdiğiniz ismin doğru olup olmadığını test edeceğiniz şaşmaz ölçek. Tabii aynı zamanda isim; lendirip kullanılır hale getirdiğiniz bilgiyi hangi yolda ve hangi amaçla kullanacağınızı da bildiren kaynaktır Kur'ân.

Demek oluyor ki, yaşadığımız zaman ve mekân şartlan içinde ve çerçevesinde öyle çok enstrümanlar ve dolayısı ile öyle çok bilgi olacak ki, yani akıl baliğ oluş zamanına giden süreç içinde çok büyük bir oranda topladığımız ve bilgi çuvalımıza ya da hafıza kesemize doldurduğumuz o kadar üstün nitelikli ve vasıflı bilgiler olacak ki, o bilgiler arasından seçim yapıp analiz etme ve kararlara varma alanımız çok geniş olabilsin. İşte, bilgilenmenin en hızlı dönemi olan akıl ve baliğ olma zamanına kadar elde ettiğimiz bilgilerin ne kadarını analiz edip bir karara bağlayabilirsek, ancak o oranda Kur'ân'a, “Bu isimlendirmem ve görevlendirme maksadım doğru mudur?” sorusunu yöneltebilir, yönelttiğimiz soru kadar cevap alabilir, bilgiden bilince, yani, imana varabiliriz.

Özetleyecek olursak; içinde yaşamakta olduğumuz zamanın yani dünyanın Kur'ân'ına, doğru ve faydalı soru sormanın yolu, Kur'ân'ın dışında, fakat kâinat kitabının içinde mündemiç olan, adına sünnetullah diyebileceğimiz, kâinat kitabının bilgilerine sahip olmaktan geçmektedir. Bir insan, bilgilenme döneminde ne kadar büyük oranda bilgi edinebilmişse idraki o nispette gelişmiş ve Kur'ân ile muhatap olmanın üst kimliğini de o derece yakalamış olur. Bir başka ifadeyle, hayatın yasalarını ne nispette çözmüşse, Kur'ân diline o kadar yakınlaşmış demektir, çünkü Kur'ân, Arapça kelimelere yüklenmiş doğa ve yaşam kanunlarının dilidir. Bu yanıyla doğal, doğal olduğu için de evrensel vasıflı bir dildir. Bu dile ulaşmanın yolu da, dil ve dilbilgisi kurallarının çok ötesinde, doğayı ve hayatı var eden, bu varlığı sürdüren bilgileri okumak, anlamak ve isimlendirmekten geçer. Hayatın dilini okuyabilmek için ise, sorgulama rüştüne ulaşılıncaya kadar olan dönemde bütün bilgilenme kaynaklarını ve kanallarını açık tutmak gerekir. Yani, kulağın duyması ve gözün de görmesi lazımdır ki, akletme melekeleri onları analiz ederek bir takım sonuçlara yani imana bağlasın ve kalbe yerleştirerek insanı dönüştürebilsin, inkılaba götürebilsin.

Kur'ân, elbette Arap insanının kullandığı dilin kelimeleri ve seslendirmeleri üzerine tertip edilmiştir. Ama açıklamaya çalıştığımız gibi, o, cahiliye Arab'ının sözcüklerine, yaratılmış olan varlığın değişmez, değiştirilemez kanunlarının tarifleri yüklenerek evrensel bir dil haline gelmiştir. Böyle olduğu için de, varlığın ve hayatın bilgilerine sahip olanların müşterek dilidir. Eğer cahiliye Arab'ının sözcüklere yüklediği manaları aynen alsaydı Kur'ân, elbette yirmi üç yıl gibi kİsa bir zamanda, cahiliye Arab'ını dünyanın en ileri boyutlarda düşünen bir toplumu haline dönüştüremezdi. Çünkü bir toplumu içinde bulunduğu bir halden başka bir hale dönüştürecekseniz, o toplumun ya dilini toptan değiştireceksiniz ya da dilini oluşturan kelimelerin içeriğini, mazrufunu değiştireceksiniz. Kur'ân ikinci yolu kullanmış, şiir ve sanat dilinde müntehaya ulaşmış Arap dilinin sözcüklerinin içini, hayat yasalarının, değişmez Allah nizamının gerçek bilgileriyle doldurmuştur. İşte bunun için kelimelerin lügat karşılığını bilmenin ötesinde, hayatın gerçeklerinin

dilini bilecek ve Kur'ân'a öyle soru soracaksınız ki, doğru ve faydalı cevaplar alabilesiniz.

Bu açıklamaları Kur'ân'ı anlamanın alt kimliğini izah için yaptık. Özetle dedik ki, Kur'ân'ı anlamanın yolu bilgi edinmekten geçmektedir. Bilgi ise, varlığın ve var oluşun yasalarıdır; “Allah'ın âyetleri”dir. Ancak o âyetleri okumasını becerenler, yüce yaratıcının vahyine ulaşırlar. Bu vahiy ister haber şeklinde olsun, isterse de elle tutulur gözle görülür objeler aleminde bulunsun. Bu girişten sonra, şimdi Kur'ân'ı anlamanın anahtarlarını bulmaya çalışalım. [238]

Kur'ân'ı Anlamanın Anahtarları

Kur'ân dili; doğanın, varlık yasalarının, gerçek bilgilerin diii ise bu dili öğrenmek için bütün varlıkların var oluş kanunlarını okumak gerekir. Onu tanıyıp tanıtmaya çalışanların, bu olmazsa olmaz işi yaptıklarını söylemek mümkün müdür? Aslında tercüme olan, fakat adına meal denen çalışmalara baktığımızda; bu mealleri yapanlar, varlığın yasalarını yeterince okumuşlar mıdır veya ciddiye almışlar mıdır? Yoksa ellerindeki hazır tercümeleri asıl kabul ederek mi yapmışlardır meallerini? Gerçekten de cevabı verilmesi zor sorular bunlar. Fakat bir şeyler söyleyecek olursak, eleştirilmemiş, sorgulanmamış gelenekçilik yapısına sahip olanlar, çağımızın gerçek aklıyla bakmamışlar, elde olanları ve bulduklarını buldukları gibi yansıtmaya çalışmışlardır.

Halbuki Kur'ânı anlamanın olmazsa olmaz kurallarından biri, onu oluşturan odak kelimelerin içini doğru bilgilerle doldurmak ve kavramlaştırmaktır. Allah, fnsan, Resul, Cin, Melek, İblis, Şeytan, İman, İnkar, Din, Dünya, Zaman, Mekân, Ahiret, Şeriat, Tevhid ve daha sayısız kelimenin içini doğru bilgilerle doldurmak ve kavramlaştırmaktır. Yani kelimelerin değil manaların arkasında koşmaktır. Bir cümlenin ya da ayetin bir manayı, oluşu, oluşumu, fikri ve tasavvuru anlatan kelimeler dizesi olduğunu bilenler, bir manayı anlatan kelimeler içinden birini o cümlenin içinden çıkararak tek başına etimolojik vb. açıdan incelemeye kalkışmazlar. Çünkü bilirler ki, bir cümlenin içinde kullanılmış kelimelerden her biri o cümlenin ifade ettiği mananın kendisine ait misyonunu taşır. Tek başına alıp incelendiği zaman, içinden çıkıp geldiği mananın kendisine yüklediği fonksiyonu taşımaz, taşıyamaz. İlle de mana arkasında koşulmalıdır ki, her cümlenin içinde ayrı fonksiyonlar yüklenen kelimelerin gerçek değerleri ortaya çıkabilsin. [239]

Kur'ân'a Soru Sormanın Usûlleri

Kur'ân'a soru sormaya başlamadan önce bir takım odak kararların olmazsa olmaz ilkelerin var olması gerekmektedir. Mesela, dünya ve ahiret kelimeleri zaman kavramı çerçevesinde anlamlandırılmalıdır. Dünya, bir yanıyla ve ilk anlaşılması gereken noktada, içinde bulunulan, yaşanılan andır. Ahiret ise, içinde yaşanılan anın hemen ardından gelen zamandır. İçinde yaşanılan anın bir an sonrasından başlamak üzere, ölüm tüneline girildiği ana kadar süren zamandır. İkinci anlamı ise, insanın iki zamanını içine almaktadır. Yaşadığımız ömür zamanı dünya, ölümden sonraki yeniden diriliş anından başlayan zaman ise ahirettir. Ancak böyle anlaşıldığı zaman "ânın", içinde yaşadığın zamanı nasıl değerlendırirsen, ahiretin o değerlendirmene orantılı olarak karşına çıkar" biçiminde algılar ve şimdiki zamanımızı çok iyi değerlendirir ve hüsrana uğrayanlardan olmaktan kurtuluruz. "Bu noktalara niçin ısrarla değiniyorsunuz?" diyecek olursanız, dünya ve ahiret büyük oranda iki ayrı mekân olarak algılanmaktadır. Böyle anlaşıldığı zaman ise, bütün iyi işlerin mükâfatlarının ikinci mekânda verileceği sanılmakta ve içinde yaşadığımız zaman diliminde, yani ölüme kadar olan dünyada hiçbir beklentinin ve mükâfatın ya da cezanın olamayacağı var sayılmaktadır. İşte böyle yanlış bir telakkiye sahip olan topluluklar günümüzün lanetlisi durumuna düştüler. Artık dinlerini seçme haklarını bile yitirdiler. Evet, dünya ve ahiret kelimeleri, kesintisiz olan iki zamanı ifade etmektedir. İnsan için mekân ise tek başına "Arz"dır. Bu örneği, sözünü ettiğimiz ölçüyü açıklamak için verdik.

Kur'ân'a, Kur'ân (kitap halindeki cümleler) dışından, bir bakıma kâinat kitabı denilebilecek kitaptan elde edilmiş olan gerçek bilgilerin sahibi olarak muhatap olunabileceğini bilmek gerekmektedir. [240]

Allah'ın Varlık İçin Tespit Ettiği Yasalara Uygunluk Arama Usûllerinden Örnekler

Gerçek olanla hayalî olanı birbirinden ayıracak bir kimlik ancak böyle kazanılır. Böyle bir kimlik Kur'ân ayetlerine gerçekçilik, yani sünnetullaha uygunluk kimliği ile yaklaşır, yaklaşabilir. Gerçekçilik ise, olabilirlik, varlığın değişmez yasalarına uygunluk şeklinde anlaşılmalıdır, çünkü Kur'ân bu dünyadaki hayatın tarifnamesidir. Dünya zamandır, mekân değildir, demiştik daha önce. Yüce Allah bütün örnekleri dünya içinden vermektedir. Neredeyse bütün helak ayetleri, her bir ferdin yaşamış olduğu bu dünya zamanında karşı karşıya kalınan bir hak edişi ifade etmektedir, ölümden sonraki yeniden dirilme olayının akabinde verilecek cezaların ve mükâfatların örnekleri bu zamanın mekânından verilmektedir. Sanki bu dünya zamanıyia, ölüp dirildikten sonraki dünya zamanı birleşiktir Kur'ân'da. Böyle anlaşıldığında ve algılandığında ise; varlığın yasalarının değişmezliği, o yasaları tanzim edici bir üst kudretin varlığını ispat eder. Aynı zamanda, bu belirleyici kudretin var ettiği, yarattığı varlıklardan aşkın ve müteal olması şarttır. O halde, var ettiği ve nizamını koyduğu kevni varlığı neyle kontrol etmekte, koyduğu kanunları nasıl değişmez halde tutmaktadır? Elle tutulmaz, gözle görülmez halde olan

melekler, yani hayatı ve varlığı oluşturan bütün manevî güçler aracılığı ile yürütmektedir koyduğu değişmez hükümlerini.

Durum buysa, o zaman Kur'ân ayetlerinde geçmekte olan bütün fiil kelimelerine eklemlenmiş "na" takılarının, "meleklerimize, ezelde yüklediğimiz görevlen yerine getirdikleri" biçiminde algılanması gerekmektedir. Böyle algılandığında ise, "Allah'a yaslan, Allah'ı kendine vekil tut, selameti ve adaleti yalnızca Allah'tan iste" gibi Kur'ân ifadelerini, "Allah'ın meleklere yüklediği fonksiyonları, misyonları ve güçleri kullan" şeklinde anlarız doğal olarak. Şayet böyle anlamaz da geleneksel anlayışımızı sürdürürsek, bütün Allah'a dayanma veya O'nu vekil tutma dileklerimiz boşlukta ve karşılıksız kalmaya mahkûm olur, şimdiye kadar olduğu gibi. Dua ve salât şeklindeki öze! dua da böyledir. Neticeyi almak, istenilene ulaşmak için gerekli olan iş Allah yasalarını yakalayıp onlara uymaktır. Şayet böyleyse, Allah'ın değişmez yasalarını ve o yasaları çalışır halde tutan meleklerin gücünü önünde secde ettireceksin demektir. Yani, Allah'ın meleklere verdiği "Ademe secde et" emrini hak edeceksin.

Böyle bir gerçekçi anlayışa sahip olan kişi Kur'ân'dan ilkeler almaya çalıştığında, mesela; "innâ a'tey-na" ya da "inna enzel-na", yahut "reded-nâ" sözcüklerini, "sen Allah'ın herhangi bir nimetine ulaşmak istiyorsan, ona ulaştıracak bilgi ve eyleme sahip olmalı ve istediğin sonuçlara ulaşmak için, o sonuçlara götürecek sebep ve vesilelere sarılmalısın" şeklinde alır ve neticeye ulaşmak için, onu hakketmek gerektiğine kendisini inandırır. Böylece, Allah'ın atiyesine veya indirmesine kendini hazırlamış olur.

Bir başka ölçü de, bütün Kur'ân ayetlerinin insan hayatında bir yeri ve fonksiyonunun olduğuna karar verilmesidir. Hiçbir Kur'ân ayeti amaçsız değildir. Eğer böyle bir ölçü olmaz ise, tanımlanmamış şeytan, melek, cin gibi vasıf isimleri insanın elini ayağını bağlar ve ulaşması gereken gerçek ve faydalı kararlara gitmesini engeller. Olanların sebeplerini bulmayı zorlaştırır. O halde, her an birlikte yaşanılan, fakat tanımlanmayıp hayal aleminde tutulan varlıkların vasıflarının tanımlanması, objektif hale getirilmesi gerekmektedir. Meselâ cin, objektif bir tanımlanma içine alınamazsa, onların insanı vesveseye (verilmiş olan doğru kararlardan şüpheye) düşürmesi önlenemez. Şeytanın kandırması ve saptırması da öyledir. Şayet şeytanın bizim idrakimizde bir tarifi yoksa mücerret ve soyut bir varlıksa, müşahhas ve objektif bir yaratık olan insan, kendisini o şeytana karşı koruyamaz.

Bir başka ilke de, ne kadar çarpıcı ve sıra dışı olursa olsun, âyetlerin ifade ettiği mananın aynen, hiçbir korkuya kapılmadan çözülmeye çalışılmasıdır. Bu bağlamda Allah'ın razı olduğu dini, dogma ilan edip, dinin yerine ikame etmeye çalışanların iddiaları boşa çıkarılmalıdır. Bize göre dogma olarak tanımlanan dinî bilgiler, geliş kaynağı açıklanamayan, yani delili olmayan, bir başka ifadeyle, yaşanılan hayatın ve çevrenin değişmez yasalarında yeri bulunmayan ya da bulunamayan, varlığı için bir sebebin bulunmadığı uçuk ve faydasız bilgilerdir. Bu bilgilere gerçek bilgi

deyip sarılmak da dogmatik inançtır. İşte onun içindir ki, Kur'ân âyetlerini yorumlarken, ayetlerin doğal hayatta yerinin bulunmasına çalışılması gerekmektedir. Ancak böyle yapılırsa Kur'ân âyetlerinin kaynağı ve geliş yolları belli hale getirilebileceği gibi, varlığı var eden ve var ettiği varlığın hayatını sürdüren yasaların içindeki yeri de ortaya çıkar. Kur'ân'da, yukarıda açıkladığımız manada hiçbir dogma âyet yoktur. "Allah dedi, her hangi bir kimse dedi" biçimindeki Kur'ânî diyalogların, aslında bir problemi çözmek ve bir gerçek karara bağlamak için yapılmakta olan akletme faaliyetlerinin, doneler ve deliller arasındaki gidiş-gelişi anlatmak için yapıldığını kavramak gerekmektedir. Zaten böyle düşünmeyi başarırsak, bilginin bilinmeyen meçhul kaynaklardan geldiği savı ortalıktan kalkar.

Son söz olarak, bu yazının gerekçesini bir kere daha açıklayalım. Birinci sebep, etimoloji, fonetik, linguistik, semantik bilmeyen, yani dil ve dilbilgisi kurallarına sahip olmayan, her hangi bir yabancı dil de bilmeyen, ama, "nasıl kul olacağım?" sorusunun ardında deliler gibi koşan, samimi ve halis niyetlerle bu sorunun cevaplarını bulmaya çalışan ortalama insana "Bu can alıcı soruyu yapılmış olan sayısız Kur'ân tercümelerine sorup cevaplar bulabilirsiniz" cesaretini vermek istememizdir. Eğer tercümeler bir işe yaramıyorsa, o zaman bu iş yapılmamalıdır; yarıyorsa, herkes tercümelerden yola çıkarak nasıl kul olacağını aracısız öğrenebilir.

İkinci sebep ise, birinciye bağlı olarak, nasıl kul olacağını tercümeler yoluyla da olsa, doğrudan Kur'ân'dan sormaya başlayan kimselerin oranı çoğaldıkça, nasıl kul olunması gerektiğini söylemek yetkisini kendinde gören bir takım kutsal kişilerin sayısı da azalacak ve insan, hürriyetini eline alacaktır. Böylece insanlar yüce yaratıcı karşısında kendi ayaklarının üzerinde durmayı başaracaklardır. Böyle bir sonuç ise, her kurum ve kuruluşu ve onların tepelerinde oturanları kutsallıktan çıkaracak, normal hudutları içine çekecektir. Kutsal dinî liderler ortadan yok olursa, devletin kutsallığı da ortadan kalkar doğal olarak. İnşallah bu yazımız, Kur'ân'ı kılavuzumuz yapmaya vesile olur.[241]

Kur'ân Algısında Evrensellik Ve Sorumluluğumuz

Hamza Türkmen

Neml Sûresi'nin son âyetlerinde "müslüman olmak" ve "Kur'ân okumakla emrolunduğumuz bildirilmektedir. Kur'ân'da sık sık tekrarlanan âyetlerin düşünülmesi ve okunması çağrısı, hem anlama hem de ibadet yükümlülüğünü öne çıkartmaktadır. İnsanlığa Allah (cc) katından hidayet ve kurtuluş rehberi olarak peygamberimiz Muhammed Mustafa (as)'nın elçiliği aracılığı ile gönderilen Kur'ân'ı Kerimin muhatabı "insan"dır. Kur'ân hem yaşadığımız hayatı ve hem de bu

hayatın sonrasını aydınlatan yegane rehberdir. Kur'ân'da alimler, sıddıklar, salihler, veliler ve şüheda kavramları, vahye/gaybe inanan ve inancının amelî gereklerini yerine getiren mü'minlerin vasıfları olarak karşımıza çıkar. Ancak Kuran bu vasıfları taşıyan insanlardan daha önce, düşünme ve akletme yetisine sahip olan tüm insanlara hitap etmektedir. O halde Kur'ân'ın anlaşılırlığı, bir kısım vasıflar taşıyan zümrelere ait sınırlılığı değil, akledebilen her insanın anlayabileceği bir evrenselliği ifade eder.

Kur'ânî mesaja inanmak ve onu yaşamlaştırmak tabii ki bir anlama sorununu önümüze çıkartmaktadır. İnsan idraki, yaşadığı çevre kültüründen bağımsız değildir, çevre kültürü tarihi hafıza ve birikimden etkilendiği kadar modern olan üretim ve zihniyetin de tesiri altındadır. Peki, ister tarihi isterse çağdaş olsun, insan idrakini kuşatan çevre kültüründe "maruf olan ile "münker" olanı kim ayrıştıracaktır? İnsan merkezli düşüncenin, gerek kendi akli yapİsal sınırlılığı ge-rekse çevresinin ve çevre kültürünün sınırlılığı nedeniyle genel geçer evrensel bir ölçü/furkan sahibi olamayacağı açıktır. İnsan merkezli bir evrensellik arayışı hiçbir zaman sınırlılık, dönemsellik ve izafiyet zaafiyetlerini aşamayacaktır. Ancak tüm alemi ve insanlığı yaratan Rabbimizin kulları için "hidayet rehberi" olarak gönderdiği Kur'ân'ı kulak kabartarak okuyup, tefekkür edip, yakin bir inançla mutlak ve evrensel bir rehber olarak kabul edenler furkana ulaşabileceklerdir. Furkan, hak ile batılı ayrıştırmada, selamet ve kurtuluşa ulaşmada yegane temel kaynak ve temel kriterdir ki, o da Kur'ân'dır. [242]

Kurân'ın Furkanlaşması Ve Şahitlik Bilinci

Günümüzde Kur'ân'a inandığını iddia eden yüzbinlerce hatta milyonlarca insan olmasına rağmen, sosyal planda tevhidi bir yaşantının hissedilir tarzda örneklendirilememesi, Kur'ân'ın niçin furkanlaşmadığı sorununu gündemimize getirmektedir. İnanmak bir anlama eylemidir. Ancak inanmak da yaşanarak ispatlanacak bir olgudur. Anlamadan inanmanın zaafları kadar, anladığını yaşamlaştırmamanın da vebali büyüktür. Biliyoruz ki Kur'ân, inanç ve amelde, düşünce ve siyasette vahyî eksenden kaymış olan tarihe müdahale etmek için inzal olmuş bir kitaptır. Allah'a kul olmak üzere yaratılmış olan insanoğlu, hayatın akibetini kazanabilmek için, yaşadığı dünyada hayatın bütün ifsad, şirk ve cahiliyeye bulaşmış alanlarına karşı muvahhid bir tanıklık mücadelesi içinde olmak zorundadır. Zira yakin olarak inanılması gereken ahireti kazanmanın yolu, yaşadığımız bu imtihan dünyasından geçmektedir.

Peygamberimizin ilk vasfı "şahit"tir. İslam'ın temel rüknü de şahitlik/şehitlik, şehadet kavramına dayanmaktadır. Kur'an'ın ölçü ve sınırlarını belirlediği İslam dairesine adım atarken yerine getirdiğimiz taahhüdü bütün müslümanlar bilin "şahitlik ederim ki Allah'tan başka ilâh yoktur ve şahitlik ederim ki Muhammed

O'nun Rasûlü'dür.” İslam dairesindeki ilk adımımızı oluşturan bu ifadeye dikkat edilirse “inanıyorum” demiyoruz. “Şahitlik ederim” diyoruz. İnanmak belli ölçüde bir soyutlamayı; hatta bir müphemliği bünyesinde barındırmaktadır, oysa şahitlik açık bir sorumluluğu, taahhüdü ve mutlak bir ifadeyi dile getirmektedir. İnsan bildiği, anladığı, gördüğü, yaşadığı şeye şahitlik eder. Gerçek inanç, şahitlikle gerçekleşen kabuldür. Rasûlullah, kendisine vahiy olunan Kur'an'ın tarihe müdahalesinde, anlaşılmasında, yaşamlaştınlmasmda tüm çevresine ilk şahitlik yapan kişi idi. Müslümanların “vasat bir ümmet” kılınmaları da insanlığa şahitlik yapmaları şartına bağlanmıştı. [243]

Bugün fiili ümmet gücü olmayan ve ulus toplumlara parçalanan müslüman kitlelerin, içinde yaşadıkları toplumların ne resmi kültürlerinde ne de yapİsal olgularında inisiyatifleri vardır. Bizatihi İslam coğrafyasındaki tüm müslümanlar, bazı İslami hareketlerin arınma çabaları dışında, tamamen cahili kültür ve yapıların inisiyatifi altında bulunmaktadırlar. Bu cahiliyye, muharref tarihi miras kadar, hatta daha da baskın olarak, küresel kapitalizm aşamasına ulaşan moderniz-min şirk, zulüm ve ifsadıyla oluşan kültürel ve siyasi gücüne dayanmaktadır.

İslam ümmetinin kollektif irade olarak tevhid bilincini ve hakikatin şahitliğini taşıyamadığı bir gerçeklik olarak önümüzde duruyor. İslami kitlelerin idrakinde bir bilinç yitimi ve değer olarak da ameli alanların birbirinden ayrıştırıldığı bir sekülerleşme hali yaşandığı yaygın bir vakıa. İşte yeniden “öze” dönmek, yeniden “Kitabî bir toplum” olmak, yeniden “tevhid ve adaletin tanıklığı” gerçekleştirecek zihinsel ve sosyal bir çaba içine girmek ve yeniden bir “Kur'ân nesli” olmanın imkanları peşinde koşmak böyle bir vakıanın getirdiği sorumluluk ve kaçınılmaz ibadî görevlerimiz olarak belirginleşiyor.

Müslümanların Kur'ân ahlakından uzaklaşmalarının nedenini, dış amillerden önce iç amillerde aramamız gerektiğini bizzat Kur'ân'dan öğrenmekteyiz. [244]Öncelikle de müslümanların Kur'ân'ı anlama biçimlerindeki bozulma ve tevhid inancının alanını daraltmaları veya bulandırmaları, söz konusu çözülüşü izah eden en önemli nedenlerdir. Bu sorun ıslah ve ihya çabalarının sürekliliği içinde anlama sorununu yeniden ciddi olarak karşımıza çıkartmaktadır. Ancak anlama sorunu sadece bir usûl veya yöntem sorunu olarak algılanmamalıdır, çünkü Kur'ân muhatabının anlayacağı dili kullanmış,[245] türlü biçimlerde açıklanmış[246], apaçık olduğuna yemin edilmiş [247]bir kitaptır. Kuran ilk inzal olduğu ortamda muhataplarını dil bilimsel ve bazı usûli tartışmalardan önce, herkesçe anlaşılabilir olan mesajı üzerinde düşünmeye, akletmeye ve iman etmeye çağırmıştır.

Kur'ân âyetlerini insanlara beyan eden/aktaran Rasûlullah, sözünü söyleyip gitmemiş, beyan ettiği âyetlerin ilk muhatabı olarak da o âyetlerin muhtevasına uygun olarak öncelikle bir şahitlik eylemi içine girmiştir, çünkü Kur'ân kutsanmış kitap sayfalan arasında kalan bir metin değil, okunan, aktarılan, yaşanan ilahi bir hitaptır[248]

Kur'ân'ı Anlama Ve Talim Etme Görevi

İster Arapçasından isterse mealinden olsun, Kur'ân'ı okuma ve kavrama görevimiz öncelikle Kur'ân'ın amacını, tevhid akidesinin hakikatini, ma'rufun ve salih amelin ne olduğunu, münker olan kötü tutum ve anlayışların nelerden ibaret olduğunu sağlamalıdır. Kur'ân okuma görevi eylemsel bir haldir, çünkü Kur'ân hayata, tarihe yön vermek, müdahale etmek için inzal olmuştur. Al-i İmran sûresi'nde ifade edilen Kitab'a göre Rabbaniler olma emri, okuma ve öğrenme eylemine bağlanmıştır.[249] Ama burada dikkat edilecek bu okuma ve öğrenme eylemi, "kıraat" lafzıyla değil, "talim" kelimesiyle ifade edilmiştir. Talim, teorinin öğretilmesinde çalışmaya, uygulamaya veya idmana önem verilmesi olayıdır. Kur'ân'ı talim etmek bilginin kavranması kadar yaşamlaştırılması veya kuşatan sorunlar karşısında vahyi tebliğin nasıl gündemleştirileceğini planlama olayıdır da. Bu da bilgi ve amelin birbirinden kopuk olmadığını ve birbirini izleyen veya biri için diğerini bekleyen bir merhale anlayışına dayanmadığını göstermektedir.

Müzemmil Sûresi'nde Rasûlullah'ın gecenin yarısında; biraz eksiğinde veya biraz fazlasında kalkıp tertil üzere Kur'ân okuduğunu, yine aynı sûrenin son ayetinde onunla birlikte bu eyleme katılan bir topluluğun olduğunu öğrenmemiz bize ne ifade etmektedir? RİsaIetin başlangıç yıllarında ve çok az sayıda sûre inzal olmuş iken Rasûlullah ve arkadaşlarının inzal olmuş bu sûreleri veya ayet kümelerini gecenin önemli bir kısmında sürekli olarak okuyup sürekli namaz kıldıklarını mı; yoksa bu eylemleri yanında inzal olan ayetleri tefekkür ettikleri, tebliğ amaçlı programlı bir kavrama cehdi içinde oldukları, âyetlerde belirtilen uyarı ve ikazların sosyal çevrelerinde nelere tekabül ettiğini değerlendirdikleri, zalimlere, müfsidlere, müşriklere karşı tevhidi mesajı nasıl gündemleşüreceklerini görüştükleri yoğun bir ibadet, öğrenim, istişare ve talim çabası içinde olduklarını mı anlamalıyız? Yine ilk sûrelerdeki müşriklerin tepkilerine bakacak olursak, uyarı amaçlı ilk âyetlerle Mekke'ınüşrik'sisteminde akidevi, sosyal, siyasi, ekonomik ifsada karşı nasıl bir eylemliliğin tanıklaştırıldığını ve gece ibadetlerinin gündüzleyin nasıl bir amele dönüştüğünü açık seçik görürüz.

Mekke ileri gelenleri ile ilk müslümanlar arasında var olan tartışma tek boyutlu olmamıştır. İlk sûreler bütünlüğünde de görebileceğimiz gibi, hayatın öncesiyle, yaratılışla ve ortaksız bir ilâh anlayışı ile ilgili ontolojik konulardan, yaratılmış olan eşya ve canlının hikmetine, gaypia ilgili konulardan hayatın amacına, mutlak bilginin kaynağından zanni olanlara, insanlar arası ilişkilerden toplumların ekonomik, siyasi, sosyal düzenlerine ve hayatın akibeti olan kıyamet gününden hayat serüveninin sonu oian cennet mükafatı ve cehennem azabına kadar insan tasavvurunun, ihtiyaç ve davranışlarının tüm alanlarını kapsayan bütünlükte bir tebliğ sunulmuştur. Tuğyanı hem gaybî, hem akidevî, hem sosyo-kültürel, hem sosyo-ekonomik ve hem de siyasi bütün yaşam alanlarından uzaklaştırmak

amacıyla gönderilen Kitap, bunun içindir ki “her şeyin açıklayıcısı” olarak vasfedilmiştir.[250] Onun içindir ki Kur'ân ne bir fikir ekolünün, ne bir siyasi hareketin, ne felsefik veya kelami bir tutumun onun mesajını bir yanından tutarak bölük pörçük anlamasını kabul etmez.[251] Bu yüzden akidevi netlik siyasi netlikten, salat ibadeti ekonomik ibadetten, hoşgörü anlayışı rihadı ve kıtali üstlenme sorumluluğundan ayrılmaz. İslami tebliğde veya oluşum mücadelesindeki safha anlayışı, ise kesinlikle itikadi veya siyasi öncelikleri ve yükümlülükleri ayrıştırıcı veya erteleyici olamaz; çünkü Rasûlullah'ın Mekke'de Kur'ân'ı yaşamlaştırma sünneti açıkça bu gerçekliği ortaya koymaktadır. [252]

Kur'an'ın Anlaşılması Ve Zorlaştırıcı Tefsir Usulleri

Kur'ân'ı anlamada dil sorunu, muhkem ve müteşabih âyetlerin değerlendirilmesi, mücmel lafızların beyanı, mecazi kullanımların tespiti gibi meseleler tabii ki bir usul veya yöntem sorununa işaret etmektedir. Kur'ân'la birlikte kendisine hikmet verilmiş olan Rasûlullah'ın Kur'an'ın anlaşılmasında ve yaşanmasında şahitlik oluşturması ve “üsvetu'l hasene” olması kendi dönemi için bu sorunları çözüyordu. Rasûlullah'ın söz, sükut ve tavır olarak Kur'ân'dan anladıklarını uygulamaları yani Rasûlullah'ın Sünneti, vahyin denetiminde ve yönlendirmesinde yaşadığı dönem için herkese örneklik oluşturuyordu. Ancak bu uygulamaların bir kısmı tarihi şartlarla kayıtlı bir kısmı da zaman ve mekanı aşan örnekliklerdi. Rasûle olan bağlılığımız yüzeysel bir taklit şeklinde değil de tâbi olmamız şeklinde tezahür ettiğinde, Kur'ân'ın anlaşılmasında tabii ki Rasûlullah'ın sünnetinden de, onunla irtibatlandırılan hadislerden de yararlanmamız söz konusu olacaktır. Ancak Kur'an'ın mesajını anlamak kadar, yeni şartlar ve yeni sorunlar karşısında vahyî mesajı yeniden nasıl gündemleştireceğimiz veya sosyalleştireceğimiz konusu da yeni “anlama” tartışmalarını gündeme getirmektedir. Hicri ikinci yüzyıldan itibaren Grek, Hind ve İran kaynaklarından aktarılan felsefi görüşler ve mantık şablonlarından sonra Kur'ân âyetlerinin anlaşılıp yaşanmasından çok, bu felsefi görüşler ve mantık şablonlarıyla veya sonradan üretilen önyargılar doğrultusunda âyetlerin yorumlanması üzerinde duruldu. Kur'an'ın bildirmeyi amaç edindiği çağrıyı değil, müfessirin öncüllerini ispatlamak ve Kur'ân'dan destek sağlamak için yapılan bu tefsir türüne “Tefsir-bir-rai” denilmektedir.

Mevlana Ebu'l Kelam Azad “Tercüman el-Kur'an” tefsirinin girişinde, Kur'ân'ı maksadının dışında yeni çehrelere büründürme yanlışının yaşandığı bu dönemi Fahruddin Razi'nin tefsirinin yansıttığını belirtmektedir. Azad'a göre Fahrettin Razi, Kur'ân’ı ıstılahları yeni tesirlerle araştırmasaydı ve Kur'an'ın ne ifade ettiğini sunmaya çalışsaydı kesinlikle bu tefsirinde yazılanlann üçte ikisi yazılmamış olacaktı. Bu dönemden sonra müfessirler büyük ölçüde Kur'an'ın kendi sadeliği içinde tanıtılması ve yaşanılır kılınmasına izin vermediler. 2. ve 3. Hicri asırdan sonra felsefik ve bilimsel konularda yaratıcılık ve yenilik aşkına Kur'ân'daki

herşeye yenilik elbisesi giydirilmeye çalışılırken, bazı yorumcular da mezhebi ve kelami öncüllerini Kur'ân'ın önüne koymaya başladı ve eğitim alanında Kur'ân'ı anlama formu zedelendi. Kur'ân yorumu hakkında spekülasyonların artması karşısında Kur'ân'ı anlama çabalarından ve Kur'ânî hükümlerin merkeziliğinden kopmalar başladı. Gittikçe Kur'ân anlaşılan ve mükellefiyetler yükleyen bir kitap değil, kutsanan ve tazim edilen mukaddes bir emanet haline geldi. Bu durum Kur'ân'ın anlaşılacak tarzda insanlara hitap eden evrenselliğinin üzerini örttü. Nasih-mensuh gibi, surelerin faziletleri gibi sonradan türetilmiş konularla girift bir hal almaya başlayan "tefsir usulü" çalışmaları da, Kur'ân'ın anlaşılmasını kolaylaştırıcı değil, zorlaştırıcı ve anlaşılmasını belli zümrelere has kılıcı bir eğilim içine girdi. [253]

Doğrudan Kur'ân'a Ulaşma Çabaları Ve Mealler

Ancak Kur'ân'ı gereği gibi okuma farzı karşısında yaşanan biganelik ve taassubu aşma çabaları hep oldu. 12. ve 13. yüzyıl Mağrip ve Endülüs'ünde İbn Tümert ve Muvahhidler hareketinin Kur'ân ve tevhid eksenli kıyam ve ihya çabaları kitlesel bir başarıyı ifade etti. 16. ve 17. yüzyılda Osmanlı idari ve düşünce yapısını ıslah etmeye çalışan Kadızadeler hareketinin Kur'ân'la ilgili vurguları çok önemliydi. Kadızadeler, Kur'ân'ın makam ile kıraat edilmesini şiddetle eleştirirlerken, herkese Kur'ân âyetlerinin manalarıyla öğrenilmesinin farz olduğunu anlatmaya çalıştılar. 18. ve 19. yüzyıl Hind kıtasında Şah Veliyullah Dehlevi'nin ve oğlunun Farsçaya ve Urducaya yaptıkları Kur'ân çevirileri, Arapça bilmeyen müslüman halkları spekülatif dini telakkilerden arındırabilmek için Kur'ân'ın mesajıyla doğrudan tanıştırabilme sorumluluğundan kaynaklanıyordu.

Türkiye'de Türkçüleşme projesi içinde resmî ideolojinin gerçekleştirmeye çalıştığı Kur'ân çevirilerine, belki de haklı olarak, uzun bir dönem soğuk bakıldı. Ancak bu çalışmalar batıcı kadroların istismar ettiği bir tarz olarak değil, irfan sahibi müslümanların ve mübelliglerin Osmanlı halklarını Kur'ân'la tanıştırmanın ibadi bir sorumluluğu ve salih bir amel olarak yapılmalıydı. Bu ihtiyacın Türkiye müslümanları tarafından kitlesel olarak 1960'lı 70'li yıllarından sonra hissedilmeye başlanması da geç kaimmiş olmasına rağmen önemli bir aşamayı ifade etmektedir. Türkçe meal çalışmalarının devamlı olarak bir modernleşme projesi kapsamında görülmesini ise batıcı kesimin spekülatif ithamlarına veya geleneksel kesimin "Kur'ân'ın ancak bazı alimler tarafından anlaşılacağı" önyargısının "katolikleştirici" taassubuna bağlamak, gerekir. İngiliz hegemonyası altındaki Hind kıtasında Mevlana Ebu'i Kelam Azad'ın, halkı doğrudan Kur'ânî mesajla uyarabilmek amacıyla 1916 yılında Kur'ân'ın Urduca mealini gerçekleştirme teşebbüsü yüzünden, bizzat İngiliz İstihbarat Şefi Sir Charles Cliveland tarafından takibata uğraması, sürülmesi, Hindistan eyaletlerinde oturumunun engellenmesi, hapsedilmesi, meal ve tefsir çalışmalarına mükerreren el konulması ve edebi

çalışmalar dışında yazı yazmasının yasaklanması İslami kitlelerin Kur'ân ile doğrudan tanışmalarının İslam düşmanlarını nasıl korkuttuğunu ve tedirgin ettiğini açıkça göstermiyor mu? Cemaleddin Afgani'nin Mısır'da ve Hindistan'da İngiliz işgal kuvvetleri tarafından sürekli takibat altında tutulmasında, hapsedilmesinde ve sürgüne gönderilmesinde de; onun Kur'ân'a yöneltici ve Kur'ân'ı anlamanın dil açısından imkanlarına vurgu yapıcı söyiemi karşısında benzer korkuları keşfetmiyor muyuz?

Kur'ân çevirilerinde meallerinde bazı anlam hataları olabilir. Zaten bütün Arapça kelime ve kavramların çevrildiği dilde tam karşılıklarını bulabilmek imkansızdır. Ancak buna rağmen Kur'ân mealleri, Kur'ânî anlama en yakın Kur'ân çevirileridir, Arapça bilmeyen halklara ve insanlara Kur'ân'ın evrensel mesajını taşımak konusunda en dolayımsız anlatım aracıdır. Dolayısıyla mealler, farklı dillerle konuşan halklar açısından “Kur'ân'ı düşünmüyorlar mı?” [254]ilahi hitabına cevap verebilecekleri en önemli ve dolayımsız dayanağı ifade etmektedir. Salih amel kaygısıyla yapılan çevirilerde kelime ve kavramların âyetteki tekabüliyetleri açısından bazı kere anlamlandırma hataları yapılabilir. Ancak salih niyetle yapılan hiçbir çeviri Kur'ân'daki hitabın ne demek istediğini tamamen saptırıcı veya yok sayıcı bir biçime bürünemez. Tefsirler, çeviride kullanılan kavram ve kelimelerin farklı anlamlarına açıklık getirme imkanına sahiptirler. Ancak tefsirler Kur'ân âyetlerinden anlaşılanı yorumlamaya çalışırken, mealler âyetlerin çevrildiği dildeki en yakın anlamına varmaya çalışmaktadırlar. Dolayısıyla mealler Rabbimizin mesajını doğrudan kavramanın en yakın imkanı iken, tefsirler çoğu kere Kur'ân'daki anlamın bir ekole, bir usule, bir öncüle göre geniş yorumunu ifade etmektedir. Ancak gerek meal, gerekse tefsir çözümlemelerinde yaşanan hatalar istişari bilgi ve eğitim süreçleriyle giderilebilecek zaaflardır. Dolayısıyla Kur'ân'a ulaşmakta dil engeüinin bir tabu gibi müslümanların önüne konulması hem müslümantarın hayatlarını Kur'ân'la anlamlandırması konusunda önemli bir kırılma oluşturacak ve hem de Kur'ânî mesajın anlaşılması, tabi olunması ve yaşanması konusunda müslümanların ibadi görevlerini aksatan kapılar kapanmamış olacaktır.

Muttaki müslümanlar açısından hiçbir rivayet ve telakki, Kur'ân'daki anlamın rivayetinden daha önemli değildir. Kur'ânî anlama bu kadar önem veren bir zihin, kendisine sözlü veya yazılı olarak aktarılan Kur'ânî bilginin Kur'ânî olup olmadığını da mutlaka araştırıp kavrayabilecektir. Ebu'l A'la el-Mevdudi'nin belirttiği gibi, ticaretiyle, dolayısıyla menfaatiyle ilgili olarak yabancı dille yazılmış mektup atan bir tüccar kayıtsız kalamaz ve aldığı mektubu çevirterek kendisine gönderilen mesajı anlamaya çalışır. Peki hem dünya hem de ahiret saadetimiz için bize koskoca bir mesaj gönderen Rabbimizin Kur'ân'ını bir diğer deyişle mektubunu anlamak konusunda kayıtsız kalmamız mümkün olabilir mi? O halde Kur'ânî mesajın kavranması ve yaşamlaştırılması çabasında usuli veya yöntemsel tartışmalardan önce, Kur'ân'daki ilahi hitabla muhatap olunması ve mesajda neler söylendiği veya istendiği önem kazanmaktadır. Bu muhataplaşma öncelikle kişiye Kur'ân'ın amacını kavratacak ve tüm yöntemsel çaba ve analizlerin değeri de bu kavrayıştan sonra anlamlı olacaktır. Bu konuda vahyin ilk muhataplarının âyetlerin

hangi usulle anlaşılacaklarını değil de, mesajın ne demek istediğini tartışmaları oldukça öğreticidir, çünkü Kur'ân mesajının gündeme getirdiği neyin iyi neyin kötü olduğu, neyin takva neyin fücur olduğu, neyin haram neyin helal olduğu, neyin tevhid neyin şirk olduğu, neyin adalet neyin zulüm olduğu gibi konular bir anlam tartışmasını değil, bir iman ve teslimiyet tartışmasını gündeme getirmektedir. Musa Peygamberin ilettiği inek kesimi ile ilgili ilahi buyruk karşısında Yahudilerin, açıkça anlaşılır bir mesajı anlama konusunda, nasıl bir spekülasyon oluşturdukları oldukça ibret vericidir. [255]

Yeni Bir Kur'ân Neslinin İnşası

Bugün değer olarak dünyevi olanın egemen olduğu baskın bir süreci yaşıyoruz. Ayrıca tarihten devralınan bulanık bir din telakkisinin mirası, bu süreç içinde neo-gelenekçi bir anlama formu şeklinde karşımıza çıkıyor. İçinde yaşadığımız toplum ve toplumlarda Kur'ân'a, bir yandan modernizmin ve egemen statünün gerekleri açısından yaklaşılırken, öbür yandan Kitab'ın belirleyiciliğini gölgelemiş muharref bir kutsalın önyargılarıyla şekilsel tazimlerde bulunuluyor. Günümüzde Kitab'ın herkesçe anlaşılabilir mesajını sosyal ve siyasi yapılara taşımaya veya bu alanlarda temsil etmeye kalkıştığınızda, Kur'ân algınızı soyut ahlak ve inanç değerleriyle sınırlandıracak anlambilim tartışmalarıyla veya tarihsel okuma şemalarıyla karşılaşıyorsunuz. Bu metodolojik ve modern usuli tartışmalar, karşımıza İslam modernizmi olarak dikiliyor. Yine günümüzde İslami kitlelerin zaaf ve çözülmelerini oluşturan akidevi ve usuli bozukluklarını Kur'ân'ın açık seçik anlaşılır âyetleriyle ıslah etmeye kalkıştığınızda karşımıza biraz de egemen statüler tarafından sırtı sıvazlanan yeni gelenekçi söylemler çıkartılıyor.

Bu karşı çıkışların dayandığı semantik yaklaşımlardan tarihsellik tartışmalarına ve İslam tarihindeki kültür mirasına kadar tabii ki her şey yanlış veya onlardan yararlanılacak malzemeler de yok değildir. Ancak sorun yaşanılan toplum ve toplumlarda var olan statülerin hangi tarafında durduğumuzla alakalıdır, zira tevhidi mesajda “ineğin kesilmesi”ndeki ilahi emir gibi gerek fikri alanda gerekse siyasi alanda maksadı çok açık olan, doğruları ve yanlışları gösteren âyetler ister Arapçasından isterse mealinden okunsun anlaşılacak ve kavranacak sarahattedir ve Rasûlullah'ın cahiliyye karşısındaki örnek tavırları da bilinmektedir. Dolayısıyla da hiçbir usuli/metodolojik tartışma ve araştırma, Kur'ân'ın amacından, açık delillerindan, mesajından daha açık ve daha öncelikli değildir. Ancak bu yaklaşımımız usuli yaklaşımların önemsizliği açısından değil, önceliğini ve yerini tayin açısından değerlendirilmelidir.

Nerede durduğumuzu gerçekçi bir şekilde tanımladığımızda, Kur'ân'a yaklaşırken önyargılarımızı denetlemek, basiret ve hikmet bağışlanmaya layık olmak konusunda önemli bir kazanım içinde olacağımızı ummak mümkündür. Nerede

durduğumuzla ilgili Asaf Hüseyin'in toplum değerlendirmesini örnek olarak kullandığımızda konuya önemli bir açıklık getirmek mümkündür. Hüseyin'e göre toplum oluşumunu, genellikle iki temel ilke çerçevesinde değerlendirmeliyiz. Birisi “kültür”, diğeri “yapı”. Örneğin Türk toplumunda temel yapılar ordu, siyasi iktidar, eğitim kurumları vb. dir. Bu yapılar kendi yapılarında kendi kültürlerini oluştururlar. Türkiye'de ordu, siyasi iktidar, eğitim kurumlan ulusçu, laik ve batıcı yapıya sahiptir. Ve bu yapılar sahip oldukları kültürü topluma telkin ederek, toplum üzerinde kendi kültürlerini oluştururlar. Yapının empozeettiği kültürle yetişen nesil daha sonra bu yapıda yer alacaktır. Bu yapılarda yer alarak ama İslam adına konuşan ve Kur'ân adına konuştuğunu iddia eden kişilerin alternatif bir yapı-lanmanın arayışı içinde mi yoksa bu yapıların kültürleri doğrultusunda mı konuştukları sorusu önemlidir. Zira kültür yapıdan yapı da kültürden ayrı düşünülemez. Geleneksel İslam kültürü ile cami, medrese, tekke yapıları arasındaki ilişki de böyledir. Söz konusu kültür, gerçek İslam'ı temsil ediyorsa, söz konusu yapılarında bu nitelikte olması gerekecektir. Ama biliyoruz ki İslam coğrafyasının birçok yerinde ne camiler camidir, ne de camiler müslümanların insiyatifindedir.

O halde İslam ümmetinin yeniden ihyası için, Kur'ân neslinin inşası için kültür olarak, sağlıklı bir Kur'ân algısına ve bu algının tanıklığını ve aktarımını yapacağımız yapılara zorunlu ihtiyacımız bulunmaktadır. Ön yargılardan arınmış salim bir akli yöneliş gösterdiğimizde ne Kur'ân'ın mesajını anlamak güç, engelli, örtülü bir durumdur ne de metodolojik tartışmaların çözümlenebilmesi zordur. Sorun modernist eğilimler, egemen statü ve muharref sapmalar karşısında Kur'ânî mesaja kulak kabartabilmemiz, kavradığımız doğruların şahitliğini üstlenecek bir tercihi ve bir imanı kuşanabilmemizdir. Kur'ân ne bir cedel, ne bir bilim, ne bir tarih, ne bir felsefe, ne bir kelam kitabıdır. Hayatın hakikatlerini çok yalın bir üslupla haber veren ve insanlara doğru düşünce ve tavır yolunu gösteren bir yaşam kitabıdır.

Önemli olan Kur'ân'ın doğrularını gecelerimizin önemli kısımlarında kavramaya ve fıkhını tefekkür etmeye ne kadar yoğun, sürekli ve ciddi zaman ayırdığımız ve kavradığımız doğruların sosyalleşmesi konusunda yaşam tercihlerimizin önceliklerini doğru düzenleyip düzenîeyemedi-ğimizdedir. Bu sorunun cevabını yaşadığımız çevre veya topluma Rasûlullah'ın peygamber olarak yeni gönderildiği varsayımı eşliğinde de cevaplamaya çalışabiliriz. Gerçekten Rasülullah aramızda olsa O'nun öğretisini kavramış olarak, tevhidi mücadeleye canlarımız ve mallarımızla katılmamız ve topuklarımız üzerinden geriye dönmememiz söz konusu olacak mıdır, olmayacak mıdır? Geleceğimizin aydınlığı, yeni yeni usuli keşiflerde değil, bu sorunun samimi, ihlaslı ve doğru cevabında yatmaktadır. [256]

“Efendim Nerede, Ben Nerede!

Münih Engin Noyan

Sen anlattın Rabbim, bildirdin, öğrettin bize, uyardın bizi apaçık, hem de insanların en mükemmelinin, son mükemmel insanın, Fahr-i Kâinat ve'l-Alemin, Bedru'd Ducâ Efendimizin (s.a v) mübarek ağzından, kelâmın en mükemmeliyle - ama biz bir türlü anlamadık, anlamak istemedik!

Günahımız büyük!

Halbuki anlayanlar olmuştu! Bizim gibi âciz kullarındı hepsi de... Ne bizden daha akıllı, ne bizden daha kabiliyetli, ne de bizden daha bilgiliydiler... Ama güçlü imanları ve Sana kayıtsız şartsız teslimiyetleri ve bu güçlü limanlarıyla Sana kayıtsız-şartsız teslimiyetlerinden kaynaklanan, Sana olan seksiz şüphesiz güvenleri -vallahi, her geçen gün, her geçen saat çok daha derinlemesine idrak ediyorum ki- bizimle kıyaslanamayacak kadar büyük ve sağlamdı; muhkemdi, kâmildi! Onları üstün ve güçlü kılan da buydu! Yalnızca bu!

Kelâmının her cümlesi, her kelimesi, her harfi derinlemesine kök salmıştı kalplerine... Onlar için Hak ve Hakikatin ta kendisiydi Kelâmın. Alternatifsizdi. Tek ve yegâne ölçü, tek ve yegâne kıstas, tek ve yegâne değerdi.

1424 yıl ve fazlası geçti üzerinden... Ne oldu bize? Ne oldu o Hayru'l-Beşer Rasûl-i Ekrem'in (s.a v) Ümmetine?

ve (O Gün) Rasûl: “Ey Rabbim!” diyecek, “Kavmimden (bazıları) bu Kur'ân'i gözden çıkarılacak bir şey olarak gördü!” [257]

Sen bizi uyanyorsun Rabbim, hep uyardın...

“Siz ey imana ermiş olanlar. Sizden olmayan kişileri yakın dost edinmeyin. Onlar sizi yoldan çıkarmak için ellerinden gelen hiçbir çabayı esirgemezler.

Ve sizi sıkıntıda görmekten hoşlanırlar. Şiddetli öfke ağızlarından taşmaktadır; kalplerinde sakladıkları ise daha da kötüdür. Biz (bununla ilgili) işaretleri sizin için (işte böylesine) açık ve anlaşılır kıldık, eğer aklınızı kullanırsanız.” [258]

Ya biz ne yaptık? Biz yalnızca bizden olmayanları yakın dost, yani Kur'ânî ifadesiyle “velf edinmekle kalmadık, onlara özendik, hatta onları kendimize örnek aldık - daha da ileri gidip onlarla sözümona “stratejik” gerekçelerle “işbirliği” bile yaptık!

Neden? Çünkü, birilerine göre “bizden olan” ve “bizden olmayan” ayırımını, hele dünyevî/siyasî menfaatleri hiçe sayarcasına gözetmek “ayıptı, hatta “ilkellikti, “aptallıktı, dolayısıyla da “çağdaş”lığımıza(!) kafiyen sığmaz, üstelik halel getirirdi de ondan!

İslâmın, en eskisinden, en “çağdaş”ına kadar bütün büyük ve muteber âlimlerinin, bu mübarek âyetin “siyakı ve sibakı, sizden o/mayan kişiler ile sadece, sözleri ve davranışlarıyla İslam'a ve Müslümanlara karşı düşmanlıklarını belli eden kişilerin kastedildiğini göstermektedir (Taberi), onların hayat görüşü, Müslümanlarınkine öylesine temelden karşıdır ki aralarında gerçek bir dostluk sözkonusu olamaz!”[259] Demeleri de bir anlam taşımıyordu bizim için.

Biz, besbelli bizi “kınayabilecek kimselerin kınamasından” alabildiğine korktuğumuz, ürktüğümüz için, “onların medeniyet telâkkisini, yalnızca Hak ve Hakikatin şahidi olmaya tercih etmekten hiç mi hiç korkmaz hale geldik!

Halbuki sen, Müminleri bırakıp Hakkı inkâr edenleri müttefik edinenlere gelince, onlarla şeref kazanacaklarını mı umuyorlar? Unutmayın ki asıl şeref (yalnız) Allah'a aittir. [260]buyuruyordun Rabbim! Ve İslâm'ın aynı çağı paylaştığımız, yani “çağdaş” âlimleri Senin “Hakkı inkâr edenleri müttefik edinmeme” emrini yorumlarken, bu tür ittifakların “yalnızca siyâsî/stratejik menfaatleri gözetme zorunluluğu” bahanesiyle (!) dahi meşru kılınamayacaklarını, çünkü böyle bir dayanışma ve işbirliğinin netice ve dahi öz itibariyle “Hakkı inkâr edenler tarafından onurlandırılma veya eşit kabul edilme ümidi ile onların hayat tarzlarını müminlerin hayat tarzına tercih etmeyi” ifade ettiğine ve “inatçı inkarcıların hayat tarzının taklit edilmesi, sahih inancın talep ettiği ahlakî esaslar ile çatıştığından, bu ilkelerin tedricî olarak terk edilmesine yol açacağına” [261] dikkat çektikleri halde, biz umursamazlığımızı, vurdumduymazlığımızı sürdürdük, çünkü “çağdaşımız” olan İslâm âlimlerini bile yeterince “çağdaş” kabul edemiyorduk bir türlü!

“Kudret ve ihtişam arayan kimse (bilsin ki) gerçek kudret ve ihtişam (yalnız) Allah'a aittir. Bütün güzel sözler O'na yükselir, bütün doğru ve yararlı işleri O yüceltir. Sinsi şekilde kötü fiiller tasarlayanlara gelince, oniarı şiddetli bir azap beklemektedir ve onların bütün tertipleri de yok olup gitmeye mahkûmdur.” [262]

Hiç sorgulamadan-ırgalamadan, akıllara durgunluk verecek bir saplantı haline getirdiğimiz “çağdaşlık” sevdamız alabildiğine kör etti bizi.

“Ve her kim Rahmân'in zikrinden (yüz çevirip) körlük ederse, biz ona bir şeytan sardırırız, artık o ona arkadaştır ve her halde (şüphesiz) oniar onları yoldan çıkarırlar, onlar ise onları doğru sanırlar.”[263]

“... ve: Nihayet bize geldiği vakit (arkadaşına), “Ah!” der “Keşke benimle senin aranda iki doğu arası kadar (mesafe) olsa idi; sen ne kötü arkadaşmışsın'.”(O zaman kendilerine denir ki): “Böyle demek, bugün size hiç de fayda sağlamaz, çünkü zulmettiniz, hepiniz azapta müştereksin izdir”. O halde sen mi işittireceksin (hakka kulak tıkayan) o sağırlara, yahut (sen mi) hidayet edeceksin o (basîretleri) kör(elmiş)lere ve açık bir dalaifet/şaşkınlık) içinde bulunanlara? “[264]

El-hakk!

“De ki: “Hiç gören ile görmeyen bir olur mu? Siz düşünmez misiniz?” [265]

“Ve bu (vahiy) şüphesiz senin ve halkın için bir şeref ve itibar (kaynağı) olacaktır, ama zamanı gelince hepiniz (ona karşı tutumunuzdan dolayı) hesaba çekileceksiniz.” [266]

... ve üstâd Muhammed Esed diyor ki:

“Bunun anlamı şudur: Hesap Günü bütün peygamberlere mecazî olarak toplumlarından nasıl bir karşılık gördükleri sorulacaktır (karş. 5: 109) ve onlara tâbi olduklarını itiraf edenler, kendilerine tebliğ edilen vahyi manevî ve sosyal planda esas almalarından -veya almamalarından- dolayı hesaba çekileceklerdir: ve böylece Hz. Muhammed’in (s. a. v.) izleyicilerine vaad edilen “üstünlük”, onların sadece inandıklarını bildirmelerine değil, fiilî davranışlarına bağlı olacaktır. “[267]

“Fakat Hakikat onların arzu ve emellerine uyacak olsaydı, şüphesiz gökler ve yer içindekilerle beraber yıkılır giderdi! Oysa Biz (bu ilahî mesajda) onlara akılda tutmaları gereken her şeyi ulaştırdık; ne var ki, kendilerine bahşedilen bu hatırfatıcı mesajdan (umursamazlıkla) yüz çevirdiler!” [268]

“(Ey İnsanlar!) Gerçek şu ki, Biz size, akılda tutmanız gereken her şeyi kapsayan ilahî bir mesaj indirdik: hâlâ aklınızı kullanmayacak mısınız?

Hem (bilmiyor musunuz ki) Biz, zulümde ısrar eden nice toplumları kırıp geçirdik de onların yerine başka toplumlar meydana getirdik!

Ve onlar Bizim cezalandırma kudretimizi hissetmeye başlar başlamaz, hemen oradan kaçmaya davranırlardı. “Kaçmaya kalkışmayın; bolluk ve keyif içinde sizi şımartan şeylere, evlerinize yurtlarınıza dönün, ki belki (yapıp-ettiklerinizden ötürü) sorguya çekileceksiniz!”

Ve yalnızca: “Vah bize!” diye yanıp yakınırlardı, “Doğrusu, gerçekten zalim kimselerdik biz'de bu yakınmaları, Biz kendilerini biçilmiş bir tarlaya (ya da) bir kül yığınına çevirinceye kadar sürüp giderdi.” [269]

Şimşek üstüne şimşek çakar gibi, birbiri ardınca canlanıyor mübarek âyetler yorgun ve bunca aymazlık karşısında çaresiz kalmaktan muzdarib zihnimde... Bugün, gecenin sabaha dönen şu saatlerinde, her zamankinden çok daha farklı, inadına somut bir kavrayışla kavramaya başladığım Allah Kelâmı öyfesine sarsıyor ki beni derinden, zorba zâlimin kan gölüne, moloz yığınına çevirdiği canım Bağdad'ın üzerine yağdırdığı bombalar, mermiler hiç kalıyor yanında!

Birazdan Ezân-ı Muhammedî yükselecek Irak semâlarına...

... ve İraklı kardeşlerim daha sabah namazının sünnetini bile tamamlayamadan başlayacak canhıraş siren sesleri duyulmaya... (Zorba zâlim, kendinden olmasa da, sözümona, dîne-mü'mine saygılı ya! Ezân-ı Muhammedi'nin dinmesini bekliyor olanca riyâkârlığıyla, ateş ve ölüm yağmurunu başlatmak için. Ezân-ı Muhammedi hiç diner mi behey gafil! Doğudan batıya birbirine eklenir "Allâhu Ekber!" nidaları; Irak'ı değil, Ortadoğu'yu değil, yeryüzünü, kâinatı kuşatır biteviye! Ve her yerde bu yüce davete uyan birileri mutlaka vardır, koşar namaza durur, Huzur-u İlâhiye varır ve orada, kapandığı secdede, Âlemlerin Rabbi'ne (c. c.) en yakın olduğu anda, gözyaşları içinde mağfiret için yalvarır, O'na sığınır! Sen Ezân-ı Muhammedî nedir bilmezsin, bilemezsin... Hatta belki ondan nefret bile edersin ama göstermelik de, yapmacık da olsa sergilediğin içi boşalmış saygı, değil sana, cümle âleme onu dinletir ve emİnim bu davet bir yerde birilerinin mutlaka kalbini titretir!)

Hicrî 1424 yılının acı ve utanç dolu bir sabahında bu notlan düşerken günlüğüme, televizyon ekranında Müslüman olmanın kendisi için hiç ama hiç bir şey ifade etmeyenlerden biri, "stratejik ortağımızın saldırgan vahşetine ortak olmanın "piyasa ekonomimize" sağlayacağı faydadan bahsediyor hâlâ...

Nicedir tedavülden düşmüş eski bir deyişi hatırlıyorum birden... Bir deyiş ki, iki tarafı keskin bıçak!

"Efendim nerede, ben nerede!"

Firavun ve onun seçkinler çevresi kendilerine zulmeder korkusuyla (başkaları geri dururken) kavminden ancak birkaç kışı Musa'ya olan inançlarını açıkladılar, çünkü Firavun ülkede gerçekten de nüfuz ve iktidar sahibiydi ve üstelik ölçüsüz, acımasız biriydi. "Ve Mûsa: "Ey kavmim." dedi, "Eğer Allah'a inanıyorsanız, artık O'na güvenin eğer kendinizi O'na (gerçekten) teslim etmişseniz!" Bunun üzerine onlar da: "Biz güvenimizi Allah'a bağlamışız!

Ey Rabbimiz, bizi zalim bir topluluğun elinde rüsvay etme." dediler. "Hakki inkâr eden bu toplumun elinden rahmetinle kurtar bizi." [270]

Kur'ân Muttakiler İçin Yol Göstericidir

Ahmet Y. Özütoprak

O kitap (Kur'ân); onda asla şüphe yoktur. O, müttakîler (sakınanlar ve arınmak isteyenler) için bir yol göstericidir. [271]

“Eğer biz bu Kur'ân') bir dağa indirseydik, muhakkak ki onu, Allah korkusundan baş eğerek, parça parça olmuş görürdün...”[272]

“Ey insanlar! Size Rabbinizden bir öğüt, gönüilerdekine bir şifa, müminler için bir hidayet ve rahmet gelmiştir.”[273]

Kişisel ve toplumsal değişimin kendisiyle mümkün olduğu Kur'ân, dün olduğu gibi bugün de hidayet ve rahmet olarak elimizin altındadır. Kur'ân ile ilk muhatab olan Sahabî (r. a.), Kur'ân sahifelerini yastıklarının altında, ilahi mesajı yüreklerinde, gereğini pratiklerinde muhafaza ediyorlardı. Onlar biliyorlardı, Âlemlerin Rabbinin insan ile bu manada bir daha irtibata geçmeyeceğini... Ve mesajın ehemmiyetini... Kalplerini olanca çabayla temizliyor, Furkan'a yaklaşırken kalplerinde, hakkı batıla karıştırma korkusu yaşıyorlardı... Biliyordu onlar, Kur'ân'ın doğru anlaşılmasının önündeki en ciddi engelin, kalpteki eğrilik olduğunu. [274]Ve olan çabayla kalplerini Allah'a açıyor, Allah'ın da, Kur'ân'ın sırlarını kendilerine açmasını arzuluyorlardı.

Enes' (r.a.)in, Resulullah(s.)'ın vefatından sonra İmam Ebu Bekir ve İmam Ömer'in Ümmü Eymen'e gidişi rivayeti, hayırlı kuşağın mesajı algılayışı ve ilahi mesajın ehemmiyetini bütün benliklerinde ne denli idrak etmiş olduklarını göstermesi açısından oldukça önemlidir. İmam Ebu Bekir İmam Ömer'e Ümmü Eymen için, “Resulullah'(s)in yaptığı gibi biz de onu ziyaret edelim. “ der. Ümmü Eymen'e geldiklerinde onun ağladığını görürler. Ona:

“Neden ağlarsın? Resulullah için yüce Allah'ın katındaki şeylerin daha hayırlı olduğunu bilmez misin?” derler. Ümmü Eymen:

“Evet bilirim, Allah'ın katındaki şeylerin Resulullah için daha hayırlı olduğunu. Ancak ben gökten vahy kesildi diye ağlıyorum.” der. Ümmü Eymen'in bu sözü onları da coşturur ve Ümmü Eymen ile birlikte ağlamaya başlarlar... [275] Vahyin gelişine şahid olan öncülerin olayı algılayışı, Allah'ın insana hitabının ne manaya geldiğinin idrakinde oluşları, pratiğe dönüştürme duyarlılıklarıyla ortadaydı. Ve Kur'ân da onlara yol gösteriyor, rehber oluyordu.

Onüçyıl kıyasıya mücadelenin sürdüğü Mekke'ye baktığımız zaman şunu görürüz: Kur'ân ile gelen mesajı, Müminler doğru anladıkları gibi, gerçekte müşrikler de doğru anlamışlardı. Bundan ötürü Allah'a kavuşmayı beklemeyenler ısrarla Peygamber ile kendileri arasından Kur'ân'ın çıkarılmasını veya bir başka kitapla değiştirilmesini istiyorlardı, çünkü Kur'ân'ın, kendilerinden ne istediğini iyi biliyorlardı. O'nun getirdiklerini kabulün, hayat tarzlarını, oluşturdukları zulüm sistemini alaşağı edeceğini çok iyi anlamışlardı. Ve şöyle söylüyorlardı: “.... Ya bundan başka bir Kur'ân getir veya bunu değiştir!..”[276]

Cennet karşılığı “öz”ünü Allah'a satan, “Rabbim Allah'tır” deyip emrolunduğu gibi dosdoğru olan müminler, Allah nezdinde dinin İslâm olduğunu, ondan başka hiç bir

yol, sistem, öğreti, kİsaca hayat tarzının kendilerinden kabul olunmayacağını biliyor ve öyle inanıyorlardı. Cahiiî olan herşeyden teberrf ediyor ve yüzlerini muvahhitler olarak Allah'a yöneltiyorlardı. Hayatlarının sadece bir kesiti ile değil, bütün benlikleriyle, namazlarıyla, kurbanlarıyla, hayatları ve ölümleriyle Allah'a dönüyorlardı. [277] Nefislerde tahayyül ettikleri, müdahil olmasının istedikleri kadar müdahil olabilen bir Allah'a değil, Kur'ân'da vasfedilen Âlemlerin Rabbi olan Allah'a inanıyorlardı. Kulluklarını Allah'a sunacakları an, Allah ile pazarlık etmiyor, isteyerek ve hoşnut olarak “İşittik, itaat ettik” [278] diyorlardı. Kur'ân'ın doğruyu ilettiğine, rehber olduğuna inanıyor ve öyle yaşıyorlardı. İlahi uyarı ile muhatap olan öncü kuşağın, beslendiği ilk ve tek kaynak, Kur'ân'dı. Bu kaynak onlara (r. a.) yetiyordu, (kinci bir kaynağa ihtiyaç duymuyorlardı. Muhakkak ki Peygamberî (s.) sünnet de, ahlâk edinilen Kur'ân'dı. [279] Kur'ân'ın hedeflediği pratiğin biricik numûnesiydi.

Onların sadece Kur'ân'ı gıdalanma kaynağı bilmeleri kuşkusuz”... İnsanlığın, uygarlığa, kültüre, bilime, kitaplara, araştırmalara sahip olmamasından değildi... Onlar, yani ilk nesil, Kur'ân'ı kültür ve bilgilerini geliştirmek, zevk almak, yararlanmak için okumuyorlardı. Onlardan her biri Kur'ân'ı salt kültürel bir tat a!mak, incir çekirdeğini doldurmayan ilmî ve fıkhı” konularda bilgilerine birşeyler ilave etmek için de okumuyorlardı. Onlar Kur'ân'ın kendisine ve içinde bulunduğu topluma Allah'(c.c.)ın ne buyurduğunu, kendisini ve toplumunun yaşadığı hayat hakkında ne dediğini öğrenmek için yaklaşıyorlardı. Savaş alanında emri uygulamak için bekleyen asker gibi, duyar duymaz, amel etmek için bu emri alırdı. Yine onlardan hiç biri bir oturuşta fazla Kur'ân okumazdı, çünkü okuduğu kadar görev ve yükümlülüklerinin omuzuna bindiğinin farkındaydı, (bn Mes'ud'dan rivayet edilen hadisten [280] anlıyoruz ki, onlar ezberleyip onunla amel edinceye kadar on âyetle yetinirlerdi.”[281]

İşte Kur'ân nesli ile sonraki nesiller arasındaki en belirgin fark, Kur'ân'a yaklaşım tarzıydı. Kur'ân kendilerinden ne istiyordu ve bu kitaptan istifade için ona nasıl yaklaşacaklardı?

Rabbımız (c), “.. Ve Kur'ân'ı ağır ağır, düşüne düşüne oku.”[282] Diye buyurmaktadır. Yani ilk eğitim, Kur'ân'ın tertil (anlayarak, düşüne düşüne, bilinçli ve düzenli) üzere okunması emriyle başlıyor. “Hz. Peygamberin bir gecede Kur'ân'ın tamamını okuduğu bilinmiyor. [283] Ve Abdullah b. Amr'in üç günden az bir süre içinde Kur'ân'ı hatmetmesini yasaklıyordu. [284] Nebi (s), bunun sebebini de şöyle belirtiyordu: “Her kim Kur'ân'ı üç günden daha az süre içinde hatmederse ne dediğini anlamaz.”[285] Nitekim ne denildiği anlaşılsın diye Peygamber, ümmetine Allah'ın Kitabı'na tutunmayı vasiyet etti.[286]

Günümüz Ebu Cehilleri de gerçekte Kur'ân'ın kendilerinden ne istediğini iyi biliyorlar. Ve şunu da iyi biliyorlar ki, Kur'ân'a, Kur'anî olmayan mantıkla yaklaşıldığı zaman, onun, inananları Kur'anî bir hayat için ayağa kaldıramayacağını... Haliyle, ilahi mesaja, Kuranı”olamayan bir tarzda yaklaşıldığı

zaman, İslâmı, tam ve doğru bir şekilde anlamak, insandan gerçek manada neyi istediğini bilmek mümkün değildir. Vahyin mantığına ters bir yaklaşım, sürekli tuğyan ve istikbar ehlinin arzuladığı bir sonuçtur. Çünkü İslâmî olmayan her yaklaşım, ilhadî düşünceyi besleyen bir sapmadır.

Kur'ân'ı doğru anlamanın yolu, öncelikli olarak Kur'ân'a, Kur'ân'ın öngördüğü doğru bir bakış mantığıyla yaklaşmaktır. Bu noktada yapılan yanlışlık, eksik ve çarpık anlamayı beraberinde getirecektir. Onun içindir ki, kitaba iman edenler, Onu, hakkını gözeterek okurlar.[287]

İfsada ve tahrife kalkışanlara gelince; Bir yanda, "Biz Kur'ân'ı anlayamayız" diyerek, nefislerinin her öngördüğünü Resule yaptıran mistik sofestaî dinin müntesipleri, bir diğer yanda, Kur'ân'ın yorumunu Resule dahi vermezken pervazsızca her akıllarına geleni Kur'ân'î diye söyleme cüretini gösteren müfsidler...

Bunlardan birinci kısım, Resulullah'(s.)ı, adeta insanın dışında bir tanımlamayla vasıflandırır, hayal ettikleri esrarengiz hallere sokarlar. Peygamberin yermesi içmesi gibi her yaptığını taklit etmeyi gerekli görüp, kendisine uluhiyyet sıfatları atfederken, hukukî ve sosyal hayata yönelik emir ve yasaklarını, rİsaletin öncelikli hedefinin tağutu red ile dini Allah'a has kılmak olduğu noktasını ise göz ardı ederler.

Tepkisel olan diğer cephede ise, çoğu kez İslâm'ın pratik yükümlülüklerinden kaçmak için, peygamberi sünneti göz ardı edenler, "Kur'ân'daki İslâm" v. s. gibi içi boşaltılmış, ne ile doldurulduğu da belli olmayan kavramların arkasına saklanan mantık vardır.

Bu iki hizip arasında gerçekte bir fark yoktur. Bir fırka hislerini ve nefsini merkeze koymuşken, bir diğer fırka da aklını ve nefsini merkeze koymuştur. Zira sapmaların da aynılık-denklik vardır.

Kurân'ın doğru anlaşılmasına engel olan sebepler nelerdir? Bunlar; Kur'ân'da bildirildiği üzere Allah'a kulluktan kaçışın da gerekçeleridir.

Nefsi, aklı ilâh edinmek,

Geleneksel örf ve adetlerden soyutlanmamak, atalarını buldukları yol üzere olmak; hadiselere, mensubu olunan grup, mezhep ve fırkanın meşruiyetine dokunmayacak bir mantıkla çözüm aramak.

Sahip olunan dünyalıkların, makam ve mevkinin yitirilmesi kaygısı v. s., bu eğriliklerin neticesinde bir takım yanlış yaklaşımlar doğmuştur.

“Kur'ân'ı anlayamayız” yaklaşımı; Oysa Allah, Kur'ân âyetlerinin apaçık, anlaşılabilir olduğunu, anlaşılması, öğüt alınması için kolaylaştırıldığını bir çok âyette [288] bildirmektedir.

Kur'ân'ı, gramer kitabı, lügatçe gibi görmek, O'nu anlaşılmaz kabul etmenin, adeta bilimsel(!), çağdaş savunuculuğudur. Bir manada; “anlaşılır” derken, anlaşılmaz kılmaktır. Bununla da mesajın tabiîliği ve pratik hayattaki boyutu unutulmuştur. Sanki Kuran, kendisiyle salt bilgilenilmek için gelmiş yaşamak, için değil... Bu tür yaklaşımlar daha çok amelî sorumluluktan kaçış ve kulluğun bütünlüğünden uzak kalmanın bahanesidir. Kur'ân'ı belli bir zümrenin anlayabileceği bir kitapmtş gibi göstermektir. Oysa “Kur'ân'ın muhatabı özel bir kabiliyette ya da ihtİsasta insan değildir. Onun muhatabı standart her insandır. Âkil ve baliğ insan. “[289]

Kur'ân'a, batını manalar yükleyerek her isteyenin, istediğini, istediği şekilde bulduğu bir kitap olarak telakki etmek... En doğru yola ileten, muttakiler için yol gösterici Kur'ân, muharrirlerin zat-ı alîlerinden(!), eserlerinden, talebelerinden tadat ederek (bir bir sayarak) bahseder bir kitap olarak görülmüş, burada da kalınmamış, cifr,[290] ebced, hesaplamalarıyla, Kur'ân'ı bir sihir kitabı halinde görerek adeta sihri şeması çıkartıldığı hezeyanına gidilmiştir. Bunların birinde, “ Daha tam tamına tahkiki bir tarzda bütün Kur’ân”! bütün harfleriyle ve kelam ve kelimatıyla hesap etmeye ve letaif-i i'caziyeyi onunla tam takviye etmeye vakit bulamadım... [291] denilerek yapılan maharetler sayılıp dökülmüş, iş tamamlanamadığından ötürü üzüntü duyulmuştur.

Kur'ân'a bu yaklaşım tarzı, ayetlere her isteyenin istediği şekilde manalar yüklemesini mümkün ve mazur görmüştür. Mazur görmüştür diyorum, çünkü, mahkumu da hakimi de aynı mantık olan bir din. Ve öyle bir din ki, mihenk taşı Kuf ân değil heva ve hevesdir. Çünkü o dinin mihenginde; “Sufiler delil ikame etmekten münezzehtir... “[292] kuralı vardır; o kuralı dahi koyan kendileridir. Artık Kur'ân onların nezdinde fal bakılan bir kitap haline getirilmiştir. Onların inançlarında,”... Hz. Ali kıyametin kopacağı ana kadar olacak bütün mühim hadiseleri üm-i cifr yolluyla açıklamıştır. Hz. Ali'nin evlatlarının da cifr ve camiayı iyi bildikleri... [293] Anlatılır. Yine “imam Cafer-i Sadık'ın yazdığı cifr kitabında, ta kıyamete kadar muhtaç olunan her şey o kitapta mevcuttur. [294] Diye inanılır. Muhakkak ki, İmam Ali'yi, İmam Cafer-i Sadık'ı bu tür hezeyanlardan tenzih ederiz.

Aslında bu hurafelerin büyük bir bölümü İsrailiyattan ümmetin kültürüne geçtiği açıktır. Ancak bunu kullanan insanlar kendilerini İslâm'a nisbet ettikleri için dokunulmaz kılınmışlardır. Batıda yüzyıllardır var olan, “Tevrat kodu” [295] adı verilen sihri yaklaşım, kendilerine müslüman diyenler arasında ise Kur'ân'da 19 mucizesi vs. adıyla yapılmaktadır. Tek fark onu yapanların yahudi oldukları için kafir olmalarına rağmen, bizde bu işi fazlasıyla yapanların ceffar sihirbazlar olmalarına rağmen, ilerici İslamcılar, şeyhul ekberler veya üstadlar olarak anılmış olmaları ve dokunulmaz kılınmış olmalarıdır, oysa bilinmez mi ki, o insanları

yahudi, kalpleri mühürlenmiş kılan, onların inkarları ve bu türden Allah'ın yasakladığı işlerle uğraşarak gaybe ait alana taş atmalarıdır. Haliyle aynı inanış ve fiiller her kimden südûr ederse, kardeş edindikleri o münkirler, mülhidler gibidirler.

“Hurafenin mantığı her yerde her çağda aynı! Uydurduğunuz hurafeye uymadı diye, hurafenizden vazgeçmek yerine âyetten vazgeçeceksiniz. Buna “Kur'ân'a iman etmek” değil “19'a iman etmek” derler.”[296] 19'cu, Hz. Muhammed’in sünnetini “Şeytani öğreti” olarak nitelerken, Peygambere itaati, Peygamberi putlaştırmak olarak tanımlıyor. Allah'ın Peygamberine dahi bildirmediği kıyametin tarihini bildiğini söyleyecek kadar aklını ve nefsini putlaştıran bir mantığın ürünü, “Bu hesaba göre kıyamet 1710 hicri (2280 miladi) yılında kopacaktır. Bunu da Kur'ân'da ki tüm huruf-u mukatta'nın cifr hesabındaki rakamsal karşılığını alt alta toplayarak buldular. [297]

Bir diğer netice, batı kültürü ve bilimsel gelişmeler karşısında eziklik duyanların, Kur'ân'daki belli kıssa ve âyetleri, haberi geçen mucizeleri, bilimsel buluş ve ilmi neticeler ile izaha kalkışarak, ilmi sonuçlara endeksleme çabalarıdır.[298]

Yine, merhale âyetlerini nesh kabul etmek, ayetleri kendi ortamından çıkartarak ele almak ve salt bir âyetten hareketle mutlak sonuca varmak v. s. yanlış yaklaşım şekilleridir.

Kur'ân, kendi ruhuna sadık kalınarak okunmalı, bilgilenmekten ibaret bir yaklaşımdan kaçınılmalıdır. Kur'ân'ın, Allah kelamı oluşu, doğruya iletişi, içinde şüphe olmayışı, ondan sorgulanılacağı, öğüt almak için kolaylaştırıldığı insanda yakin bulmalıdır. Kur'ân bilincine ulaşmak, bilmekle yetinilmeyip, inanmak, inandığını yaşamakla mümkündür. Geleneksel bağlardan uzaklaşarak, Kur'anî özgünlüğe ulaşılır. Statükonun, çoğunluğun etkisiyle değil, Kur'ân'ın yönlendirmesiyle davranılmalı, Kur'anî emirlerin mümini, muhalif dayatmaların münkiri olarak yaklaşılmalıdır. Okunulan âyetler de okuyana vahyediliyormuş gibi okunmalıdır. Bu hal sorumluluk bilincini doğurur. Sorumluluk eylemi beraberinde getirir ki, bu ise imanın tezahürüdür. Düşünceleri, ideolojileri, yaklaşımları teyid eden değil, uyulan, başvurularak arınılan olarak Kur'ân'a yaklaşılmalıdır. Kur'ân'da hoşnut olma bilinci yakin bulursa, akıllar da tahayyül edilen, atalardan miras bir din anlayışının değil, vahy İslâmının müntesibi olunur. Allah'ın istediği değişimi yapmak için Kur'ân'a yönelinir ve Allah'ın da böyle yöneleni değiştirmesi umulur.

İman-küfr mücadelesinde özellikle şu nokta gözardı edilmemelidir: Allah'ın arzının hemen her yerinde olduğu gibi, üzerinde yaşadığımız coğrafyada da İslâmî düşünceye yöneliş hızlanmış, şeklen de olsa artık İslâmf söylem ve motifler ağırlık kazanmıştır. Bir zamanlar söylenilen, “Biz Kur’ân'ı anlayamayız” v. s. sözlerinin yerini, şimdilerde, “Kur’ân'daki İslâm”, [299] “Kuran ve Sünnet ölçüdür” ifadeleri almıştır. Bu aşama kuşkusuz sevindirici bir noktadır. Ancak siz, “Kur'ân uyulması gereken ölçüdür” dediğiniz halde, fırkanız, indi görüşünüz ile Kur'ân'a geldiğiniz gibi yine sizi saptıran erbaşlarınızla arınmadan Kur'ân'dan çıkıyor iseniz, o zaman

Kur'ân'a gelmenize ve de ölçüdür diye söylemenize gerek yoktur, çünkü Kur'ân'ın sahibi Allah, münafıkların imanını yalanlayarak, "İnanacaksanız müslümanlar gibi inanın" diye buyurmaktadır. [300] Allah (c); "Nitekim biz, (Kur'ân'ı) kısımlara ayıranlara azabı indirmişizdir. Onlar, Kur'ân'ı bölüp ayıranlardır. Rabbin hakki için, mutlaka onların hepsini yaptıklarından dolayı sorguya çekeceğiz, sana emrolunanı açıkça söyle ve müşriklerden yüz çevir."[301] diye buyurarak Kur'ân'a inanmayanlarla, kısımlara ayıranları Münkirlik, müşriklik açısından denk tutarak sorguya çekileceklerini bildiriyor, çünkü Kur'ân, Allah'tan gelmiş bir öğüt ve apaçık kılınmış, öğüt almak için kolaylaştırılmıştır. [302] "En doğruya ileten, rehber, yol gösterici"[303] zikirdir. Diri olanların uyarılması, [304] uyarıya kulak vererek itaat etmeyenlerin ise cezalandırılması için gönderilmiştir. İnsanın yaşamına yön veren dinamik, yolunu aydınlatan rehber ne ise o insanın Kur'ân'ı odur. Farklı rehberleri olan insanlar, ne RİsaIe okudukları kadar Kur'ân okurlar, ne ağabeylere, hocaefendilere itaat ettikleri kadar, Allah ve Resulüne itaati gözetirler, ne liderlerini aşmakta zorlandıkları kadar, Allah'ın hududunu ihlalde zorlanırlar, ne de şeyhlerine riayetsizliği, Allah'a riayetsizlikten daha az korku vesilesi sayarlar.

Allah kitabında "... İleride ondan sorumlu tutulacaksınız."[305] buyurduğu halde, siz farklı ölçüler ve hayat tarzlarını tercih ediyor ve öyle yaşıyorsanız, adını, "Kur'ân" koyduğunuz zanna uyuyorsunuz demektir. Kur'ân'ı kendisine uyulan olmaktan çıkartır, netice itibariyle hayat tarzınızda onu kendinize uydurursanız, siz Kur'ân'ı değil, ilâh edindiğiniz nefsinizi esas almış olursunuz. İmam Ömer (r. a.); "Siz Kur'ân'a uyun; Kur'ân'ı kendinize uydurmayın. Kim Kur'ân-ı Kerim'i kendisine uydurursa Kur'ân onu Cehenneme kadar sürükler. Fakat kim Kur'ân'a tabi olursa, Kur'an onu firdevs cennetlerine götürür.." diye buyurmaktadır.[306]

Samimi olarak Allah'ın dinini öğrenmek ve Allah'ın istediği gibi yaşamak isteyenler, Selef alimlerinin; "İlim dindir. Dinimizi kimden alacağınıza dikkat edin."[307] uyarısını doğru değerlendirmelidirler. Ve şurası dikkatten uzak tutulmamalıdır, Kur'ân'a yaklaşımdaki sapkın tavırlar, süreç içerisinde hümanist, pagan toplumların oluşmasına zemin hazırlayan, ilhad düşüncesini besleyen tavırlardır. Neticede tuğyan ve istikbar ehlinin de istediği dini doğru anlamaktan uzak böylesi toplulukların oluşmasıdır.

"Ben de müslümanlardanım" diyen insan, şayet neyin hak neyin batıl olduğunu bilmek istiyorsa, meselelerinin, problemlerinin hailini, vahiy dini İslâm'ın kaynağına, yani Kur'ân mizanına vurmalıdır. Ve yine Kur'ân'ın emri olan Rasulün sünneti (din olarak emretmiş olduğu) ile ku-şanmalıdır. Böylece Tevhidi bir inanca-hayata kavuşabilir. Ve şurası özellikle unutulmamalıdır ki; Tevhidi kavramak iman değildir. Tevhidi kavramak, yaşamaksa eğer imandır! Evet, doğru tektir, batıl ise çeşit çeşittir. "... Artık haktan (ayrıldıktan) sonra sapıklıktan başka ne kalır? O halde nasıl (sapıklığa) döndürülüyorsunuz?"[308]

"De ki: siz mi daha iyi bilirsiniz, yoksa Allah mı?" [309] "Allah bilir, siz bilmezsiniz" [310] "Peygamber der ki: Ey Rabbim! Kavmim bu Kur'ân'ı büsbütün

terkettiler. “ [311] “Oysa o (Kur'ân), âlemler için ancak bir öğüttür, “ [312]“... biz o kitapta hiç bir şeyi eksik bırakmadık...” [313] “Doğrusu Kur'ân, sana ve kavmine bir öğüttür. İleride ondan sorumlu tutulacaksınız. [314] “Şüphesiz ki bu Kur'ân en doğru yola iletir... '[315]

Ve Muttakfler için bir yol göstericidir. [316]

Kur'ân Dilinin Özellikleri, Kıssa Ve Mucizeler

Hikmet Zeyvelî

A) Din Dili/Kur’ân Dili

Bir dil sadece kullanılan gramer kaidelerinden (Arapça için konuşursak, Sarf-Nahiv-Belâgât kurallarından) ibaret değildir. Bir toplumun bütün hayatı; özellikle kendine has düşünce tarzı, dünya görüşü, estetik ve ahlâkî değerleri -kİsaca, kültür ve düşünce sahası, kullanılan dilde saklıdır. Bir bakıma her dil, içinde geliştiği kültür ortamının geçmişteki tecrübesini bünyesinde saklar.[317]

Her dil, onu kullanan toplumun kolektif üretimidir. Hiçbir dil tepeden birtakım kuralların dayatılmasıyla oluşmaz. Dilleri “Dil Kurumları” değil halk oluşturur ve geliştirir. Dil kurumları da oluşmuş dilin kurallarını tespit eder.

Dinin muhatabı özel bir kabiliyette ya da ihtİsasta insan değildir. Onun muhatabı standart her insandır: Akil ve baiiğ insan.

O halde din dilinin, öncelikle harc-ı alem yani o dili kullanan bütün insanların müşterek dili olması mantıklı ve hikmetli olmaktadır.

Din Dilinin iki ayırt edici özelliği vardın

1- Gaybî kavramlardan (Allah, Ahiret ahvali, hesap, cennet, cehennem'den...) bahsetme zorunda olması,

2- Genelin (halkın) dilini kullanma zorunda olması.

Yaygın “harcı-ı âlem dil” veya “genelin dili”yle insanlara temel ahlaki kuralları aktarmak ve kavratmak kolay olmaktadır: Cana kıymayın; zina etmeyin; yalan söylemeyin; zulmetmeyin; hırsızlık yapmayın, adil olun, iyilik yapın, kötülükten

sakının, Allah'tan başka ma'budlar edinmeyin... Ferdin ve toplumun hayatını maddi olarak yönlendiren bu kabil hidayetleri Kur'ân-ı Kerim “muhkemat” diye nitelemiş ve bunları kitabın, yani ilahi hitabın esasları, hedefleri olarak saymıştır. Bunlar toplumun her ferdi tarafından ihtilafsız anlaşılan esaslardır. Tevrat'ta geçen “on emri” ya da İsra suresinin 23-39. ayetlerdeki muhkem hükümleri anlamayacak kimse tasavvur edilemez.

Ancak sıra inanç esaslarının kavratılmasına gelince, burada, temel bir problem ortaya çıkar: “Gayb” ile ilgili gerçeklerin insan ifadesine aktarılmasının güçlüğü problemi...

Allah, ahiret, cennet, cehennem, hesap..., gibi, konulan kapsayan anlamıyla “gayb”ın insanlara, hem de en genel şekliyle kavratılması din dilinin en temel problemi olmaktadır: çünkü, insan idraki; gerçeğin ancak çok küçük bir dilimini ihata edebilmektedir. Bunun dışında kalan realitenin en büyük kısmı ise insan kavrayışının büsbütün dışında kalmaktadır.

Ancak, insan dimağı (iradi düşünce, hayat gücü, rüya, sezgi ve hafızayı kapsayan anlamıyla), tümüyle veya bazı bileşenleriyle önceden tecrübe edilmiş algılara dayanmadan faaliyet göstermemektedir.

Yani, önceden elde edilmiş tecrübelerin tamamen dışında kalan bir şeyi tasavvur edemeyiz, onun hakkında bir fikir oluşturamayız. Bu nedenle, her ne zaman görünüşte “yeni” bir imaj veya fikre ulaşsak, daha yakından baktığımızda, bir bütün olarak yeni olmasına rağmen, onun bileşenleri yönünden hiç de yeni olmadığını; çünkü bu bileşenlerin, geçmiş zihni tecrübelerden aynen -veya bazen küçük farklarla- türetildiğini; şimdi ise yeni bir terkip veya terkipler halinde bir araya getirilmiş olduklarını fark ederiz.

Madem ki insan dimağı daha önce elde edilmiş algı ve idraklara dayanmadan faaliyet gösterememektedir, o halde insanın müşahede ve tecrübelerinin sınırları ötesindeki bir alemle ilgili olan dinin, metafizik (gaybi) kavramları, insana başarıyla nasıl aktarılabilirler? Tecrübi olarak ulaşmış olduğumuz algılar alanımızdan kısmen bile olsa karşılığını bulamadığımız fikirlerin ihatası bizden nasıl umulabilir?

İşte bunun cevabını, büyük müfessir Zemahşeri'nin 13/R'ad 35'in tefsiri münasebetiyle vermiş olduğu ifadede bulmaktayız: “bizim için gayb olanları, müşahede edebildiklerimizle temsil ederek” verebiliriz, (temsilen li-ma ğâbe 'annâ bi-ma nuşahidu). Yani sembolik tasvirlere (istiarelere) başvurmak suretiyle...

Ve işte, Kur'ân'da kullanıldığı şekliyle müteşabihat kavramının gerçek anlamı budur!... Yani, başka herhangi bir yolla kavratılması mümkün olmayan gaybi birçok kavramın, beşere müteşabih bir tarzda (sembolik tasvirlerle) ifade edilmesi.

Büyük müfessir Zemahşeri'nin asırlarca önce ifade ettiği bu gerçeği günümüz batılı bilim adamları da artık teyid etmekteler:

Hıristiyan ilahiyatçı Aquinalı Thomas'ın “benzeşim öğretisi” bu gerçeğin ifadesi olmaktadır: “... Terimler hem Tanrı, hem de insan için kullanıldığında ne tek anlamlı, ne de çift anlamlı olurlar; yani bunlar aynı anlamda kullanılmadığı gibi, birbiri ile bütünüyle ilgisiz iki ayrı anlamda da kullanılmamaktadır. Başka bir deyişle, terimlerin Tanrıya atfedildiği anlamlarıyla insana atfedildiklerindeki anlamları arasında bir takım ilişkiler vardır ki buna benzeşim (teşabüh - H. Z.) adı verilmektedir.

Böylece, anlaşılıyor ki Tanrıya atfedilen insana özgü (antropomorphic) terimler bize gerçek bir tasvir değil, fakat yalnızca imalar ve telkinler vermektedir. Bu yüzden bunlar tasvir edici değil, çağrıştırıcıdırlar. Tanrı hakkında konuşurken kullanılan dilin yalnız sembolik ve çağrıştırıcı Özelliğe sahip olduğunu unutmamak önemli olmaktadır.”[318]

Montgomery Watt'ın tespitleri de aynı mealde:

“Soyut kavramlar ve karmaşık kalıplar söz konusu olduğunda, sembolik dilden kaçış yolu yoktur. Zihinsel sorunların tartışılmasında kullanılan terimlerin büyük bir kısmı semboliktir.”[319]

“...dini konularda sembolik dilin, tasvir edici değil, fakat daha çok telkin edici, çağrıştırıcı olduğu görülüyor.”[320]

Dolayısıyla, eğer biz, Kur'ân'ın her ifade, cümle ve ibaresini, zahiri fliteral manasıyla alarak onun bir mecaz, bir istiare, bir temsil olması ihtimalini gözardı edersek, ilahi vahyin gerçek ruhuna aykırı hareket etmiş olabiliriz.

Gaybi konularda, sembolik (müteşabih) dilden uzaklaşılınca bir taraftan teşbihi (antropo-morphic) dile, diğer taraftan tenzihi dile geçilmiş olur. Ve her iki dil de gaybi kavramları -etkilerini koruyarak ve yeterli bir şekilde- aktarmada yetersiz kalırlar. Örnek olarak Allah'ın zatı söz konusu olduğunda, ya O'nu varlıklar seviyesine indirme (teşbih), ya da O'nu nitelerken adeta “yok”u tanımlıyormuş gibi istenmeyen bir duruma (tenzih) sebep olabiliriz.

Sembolik dilin başka dillere çevrilmesinde de problemler söz konusudur.

“..., sembolik dil, çağrıştırıcılığı yüzünden ve tasvir edici olmamasından dolayı, sembolik olmayan ya da kesinlikle daha az sembolik olan bir dile 'aktarılırken' oldukça zor karşılanır ve ifade edilir. Doğrusu, sembolik dil mutlak gerçekliğin belli özelliklerini anlatmada, genellikle en iyi ve bazen de tek yoldur.[321]

Yukarıda, her dilin, içinde geliştiği bütün bir kültürü bünyesinde sakladığını ve ayrıca bir dinin muhataplarının, sadece özel kabiliyette ya da ihtİsasta insanlar değil, o dili kullanan 'akil ve baliğ her insan' olduğunu ifade etmiştik.

Durum böyle olunca, din dilinin:

Toplumun pratiğini ya da arka planını gözetmesi,

Şematik (diyagramatik) bir anlatım üslûbuna başvurması hedeflerinin tahakkuku yönünden (adeta) kaçınılmaz olmaktadır.

Birinci hususu, yani, pratiğin ya da arka planın gözetilmesi gereğini Endülüslü meşhur İslam alimi eş-Şâtıbî şöyle ifade etmiştir:

“Şeriatın (dinin) anlaşılmasında “ümmiler'in ma'hudunun (arka planının) gözetilmesi gerekmektedir ki onlar, dilleriyle Kur'ân'ın nazil olduğu Arap toplumudur. (Dini anlamada), onların dillerinde var olan bir örfü (geleneği) göz ardı etmek de, dillerinde olmayan bir örfe (geleneğe) itibar etmek de doğru olmaz.” [322]

“Kur'ân Kıssaları” ve “Mucizelerini incelerken de, öncelikle -Şatıbî'nin ifade ettiği- bu temel ilke bize rehber olmalıdır. [323]

B) Kur'ân Kıssaları

Kur'ân Kıssaları hakkında sözkonusu olan en önemli tartışma onların vakıîliği veya tarihîliği meselesidir.

Bu konuyu ilk defa, ciddi bir şekilde gündeme getiren ve kapsamlı bir şekilde tartışan kişi, Mısırlı alim Muhammed Ahmed Halefullah olmuştur. Halefullah'ın, ilk baskısı 1953'te yapılan “el-Fennu'l-Kasasi fi’l-Kur'âni-l-Kerim” isimli doktora tezi İslam ilim dünyasında büyük gürültüler koparan ve günümüze kadar tartışılan bir eser olma özelliğini koruyan bir çalışma olmuştur.

Kitaplık bir konunun tartışmasının böyle kİsa bir konuşmaya sığdırılması elbette umulamaz. Ancak biz, ilgilenenler için konunun sadece bir özetini ve tercihimizi sunmaya çalışacağız:

Kur'ân-ı Kerim, serdettiği kıssaların amacını, bize, şöyle ifade etmiştir:

2/120: “Peygamberlerin haberlerinden, senin kalbini sağlamlaştıracak her şeyi sana anlatıyoruz. Bunda da sana hak ve inananlar için bir öğüt ve ibret gelmiştir.”

M. Reşıd Rıza, bu gerçeği şöyle ifade eder;

“Birçok yerde ifade ettiğimiz gibi, Kur'ân'da geçmiş peygamberler ve ümmetlerle ilgili vârid olan kıssalarda hedef, onları tarihi birer vakıa özelliğinde anlatmak değil; ancak, insanların ibret ve ders almalarıdır.” [324]

Gerçekten, Kur”ân kıssaları, tarihi olayların anlatım özellikleri yönünden incelediğimizde, onların, tarihi olayların vazgeçilmez karakteristik öğelerinden mahrum oldukları görülür. Bilindiği gibi tarihi olayların serdinde:

1. Zaman,

2. Mekân,

3. Şahıslar,

4. Kronoloji,

5. Olayın bütünlüğü ..., önem arz etmektedir.

Oysa, Kur'ân-ı Kerim'in hiçbir kıssasında zaman verilmemiştir.

Yine Kur'ân'da öyle kıssalar var ki, ne zaman, ne mekân ve ne de şahıs isimleri yer almaz. Birçok örnek arasından, 36/Yasin 13-27. ayetlerinde yer alan “Kent Halkının kıssasıyla 2/Bakara 259. ayetinde zikredilen “altı üstüne gelmiş bir kente uğrayan birinin hikayesi” verilebilir. Müfessirler Bakara 259 münasebetiyle bir sürü spekülatif yorumlarda bulunmuşlardın Bu şahıs kimdi, kent neresi idi, olay ne zaman vuku bulmuştu?

Kur'ân'da, 'Yusuf kıssası' istisna edilirse hiçbir kıssa bütün olarak verilmemiştir. Aksine hepsi fragmanlar halinde serdedilmişlerdir.

Kur'ân kıssalarında olayların meydana geliş sırası (kronoloji) de her zaman dikkate alınmamıştır. Bir örnek olarak Lût kıssasını verebiliriz.

Hicr sûresinde [325] kent halkının Lût'a gelmesi Lût'un elçilerle konuşmasından sonra olduğu halde, Hûd suresinde [326] kent halkı elçilerle konuşmadan önce Lût'a gelmiştir. Aynı şekilde; konunun devamı olan, Hz. İbrahim'le olan diyalogu da Zariyat süresindeki [327] şekliyle mukayese ettiğimizde yine farklılıklar görüyoruz: Hicr suresinde çocuk müjdesi Hz. İbrahim'in hanımına verilirken, Zâriyât suresinde bu müjde bizzat Hz. İbrahim'e verilmektedir.

Bu konuda M. Reşid Rıza, Menâr Tefsiri'nde şunları yazar:

“Kur'ân düşmanlarının birçoğu, bazı kıssalarda bir tertibin bulunmadığını ileri sürerek tenkid etmişlerdir. (...) Birçok yerde ifade ettiğimiz gibi, Kur'ân'da geçmiş peygamberler ve ümmetlerle ilgili varid olan kıssalarda hedef onları tarihi birer vakıa özelliğinde anlatmak değil; ancak, insanların ibret ve ders almalarıdır. Hal böyle olunca muhatap üzerindeki etki gücünün artırılması amacıyla bir olayın farklı bir sırada verilmesi -bazan- gerekli olur.”[328]

Kur'ân'da bir yerde bir şahsa ait nakledilen bir söz, başka bir anlatımda başka bir şahsa izafe edilebiliyor. Bunun bir örneği Hz. Musa için sarfedilen “Bakın bu, bilge bir sihirbaz!” sözdür. A'raf 109'da, bu söz, Fir'avn'ın “mele”ine yani çevresindeki ileri gelenlere izafe edilmiş iken, Şu'arâ 34'de aynı söz bizzat Fir'avn'a ifade ettirilmiştir.

Müfessirler, birçok Kur'ân kıssasının sembolik (temsili/alegorik) olarak zikredilmiş olduklarını itiraf etmişlerdin Örnek olarak: halk dilinde “qalu belâ” istiaresi olarak bilinen A'râf 172-173. ayetleri hemen hemen bütün müfessirlerce bir temsil olarak kabul edilmiştir.

A'raf 189-190 âyetlerinin tefsirinde ise müfessir Razi, şunu nakleden “Bu kıssa darb-ı mesel kabilinden zikredilmiş olup bir temsildir ve bununla Resulullah'ın çağdaşı müşriklerin karakteri tasvir edilmektedir”'[329]

Maide 117-120, ayetlerinde; Allah ile Hz. tsa arasında bir diyalog vardır. Allah, Hz. İsa'yı sorgulamaktadır. Ve bu sorgulama geçmiş zaman kipiyle ifade edilir.

Allah'la Hz. İsa arasındaki bu mükâleme geçmiş bir zamanda mı vuku bulmuştur? Yoksa gelecekte mi vuku bulacaktır? Bazı müfessirlere göre “bu; geçmişte vuku bulmuş bir olay olmadığı gibi, gelecekte de vuku bulması gerekmez. Bu, ancak temsilî bir diyalogdur.

İbrahim 21-22'deki mustaz'aflar, müstekbirler ve şeytan arasındaki diyalog için de aynı şey söylenmiştir.

Yukarıda sözü edilen “altı üstüne dönmüş bir kente uğrayan birinin hikâyesi'ni” anlatan Bakara 253. ayeti ile ilgili olarak, M. Abduh'un şu görüşüne yer verilmiştir: “Kıssanın temsil olarak serdedilmiş olması da ihtimal dahilindedir.”[330]

Bakara 243. ayeti “(ölüm korkusuyla yurtlarından çıkan binlerce kişi...)” münasebetiyle, İbn Kesir'in muteber müfessirlerden naklettiği bir görüş ise şöyle: “... (İbn Cüreyc, 'Ata'dan naklen) “Bu kıssa gerçek bir olay olmayıp bir temsildir'.”

Ashab-ı Kehf, Zülkarneyn ve iki denizin birleştiği yere kadar seyahat eden” Musa kıssaları; Hz. Süleyman'ın emrinde çalışan cinler..., hakkında da, müfessirlerce, benzer ifadeler kullanılmıştır.

Bütün bunlar, Kur'ân kıssalarının, tarihî olaylardan farklı bir üslûpla serdedildiklerini ortaya koymaktadır. Halefullah, bu üslûbu “edebi üslup” diye tanımlamaktadır.

Kur'ân'ın, hitap ettiği'ümmî arapların müte'arefi'nl (arka planını) gözetmiş olduğunu kabul ettiğimizde, kıssaların serdedilişinde şu hususlara riayet edildiğini söyleyebiliriz:

Kur'ân, Araplar arasında yaygın olarak bilinen kıssaları malzeme olarak kullanmıştır. Zira vasıtalar bilinenlerden seçilmezse hedeflere yönlendirmek zorlaşacaktır. (Kıssaların Kur'ân hidayetinin vasıtaları olduğuna daha önce işaret ettik.)

Kur'ân, bu kıssaları tarihi birer olay haysiyetiyle değil, edebî ve menkibevi özellikleriyle kullanmıştır. Bu meyanda:

a) Kıssaların tarihi akış sırasında değişiklikler yapmak (yukarıda örneklediğimiz Lut kıssasında olduğu gibi);

b) Kıssaları bütün olarak vermek yerine yeterli fragmanlar şeklinde sunmak;

c) Tarihi öğeleri ön planda görmeyip yer yer ihmal etmek;

d) Gayeye hizmet etmeyen detayları hazf ederek kıssayı şematik (diyagramatik) bir tarzda serdetmek.

Bütün bu özellikleri göz ardı ederek Kur’an kıssalarından sırf tarihî ya da vakıf sonuçlar çıkarmaya çalışanlar, hep problemlerle ve açmazlarla karşı karşıya kalmışlardır.

Ve işte, geçmiş toplumların ya da Peygamberlerin yaşantılarında “mu'cize” diye nitelenen “harikulade” olayların vuku bulduğu inancı da, bize göre, Kur'an kıssalarının yukarıda sıraladığımız özelliklerin göz ardı edilmesinden kaynaklanmıştır. [331]

C) Mucizeler

Bilindiği üzere Kur'ân-ı Kerim'de, bildiğimiz anlamıyla “mucize” kelimesi geçmez. Onun yerine “âyet” kelimesi kullanılmıştır. “Mucize” kelimesi, en genel şekliyle “insanı aczde bırakan olay veya şey” diye tarif ediJebilir. Bu itibarla, insanın, önceden sahip olduğu bilgileriyle izahını yapamadığı, mahiyetini kavrayamadığı her olayı, her olguyu “mucize” (veya sihir) diye nitelemesi tabiîdir ve mazur

karşılanmalıdır. Ancak bir olay ve olgunun izahına medar olacak kriter, önceden sahip olduğumuz müktesep bilgi ve birikimlerimiz olunca, o olay ya da olgunun “mucize” addedilmesi kişiden kişiye veya toplumdan topluma değişir.

Günümüzde bir deprem olayı, bir yanardağ indifâı, kasıp kavuran bir fırtına veya dehşetli bir sel felaketi..., tabiî, yani fizik olarak izahı mümkün olaylar iken, daha önce böyle tabiat olaylarını ne yaşamış, ne de duymuş ilk(el) toplumlar için bu olayların “öze!” anlamlarda ve “harikulade” olarak görülmeleri ve yorumlanmaları kaçınılmaz bir şeydir.

Nitekim Kur'ân-ı Kerim de; artık akıl ve tefekkür gelişimini tamamlamış ve peygamberlerin vesayetinden çıkmaya namzet bir kıvama gelmiş muhatap toplumdan vaki olan “mucize” taleplerini kaale bile almamış; onlara sadece Allah'ın kudretinin sınırsızlığını hatırlatmakla yetinmiştir. [332]

Konuyla ilgili birçok âyet meyanında, Ankebut 50-51 ve İsra 90-95 verilebilir. Ankebut 49-51:

50- “Dediler ki: “Ona Rabbinden âyetler indirilmeli değil miydi?” De ki: “Ayetler (mucizeler) Allah'ın katındadır. Ben ancak apaçık bir uyarıcıyım.”

51- “Kendilerine okunan Kitabı sana indirmemiz, onlara yetmedi mi? Şüphesiz inanan bir toplum için bunda bir rahmet ve öğüt vardır.”

90- “Dediler ki: “Yerden bize bir göze fışkırmadıkça sana inanmayız.”

91- “Yahut senin hurmalardan ve üzümlerden oluşan bir bahçen olmalı, aralarından ırmaklar fışkırtmalısın!”

92- “Yahut iddia ettiğin gibi üzerimiz gökten parçalar düşürmelisin yahut Allah'ı ve melekleri karşımıza getirmelisin (onlar senin doğru söylediğine şahitlik etmelidirler)!”

93- “Yahut altından bir evin olmalı, ya da göğe çıkmalısın. Ama sen üzerimize, okuyacağımız bir kitap indirmedikçe senin göğe çıkmana da inanmayız.“De ki: “Habbimin şanı yücedir. (Böyle şeyleri yapmak benim işim değildir). Ben, sadece efçi ol(arak gönderilen bir insan değil miyim?”

94- “Zaten kendilerine hidayet geldiği zaman insanları doğru yola gelmekten alıkoyan şey, hep: “Allah, bir insanı elçi mi gönderdi?” demeleridir.”

95- “De ki: “Eğer yeryüzünü iskan eden, orada yürüyen melekler olsaydı, elbette onlara gökten melek bir elçi gönderirdik”.

Bu âyetlerin önemle altını çizdikleri husus; “âyet/m u'cize” var etmenin ancak ve ancak Allah'ın kudretinde olduğu ve hiçbir beşerin, velev peygamber olsun, böyle bir kabiliyete sahip olmadığı/olamayacağı gerçeğidir... Ve işte, bir mümin açısından “mu'cize”ye iman etmenin gerçek anlamı da budur. Yani bu konuda Allah'ın kudretine hiçbir sınır tanımamak ve fakat hiçbir beşere de böyle bir kabiliyet veya kudret izafe etmemek... [333]

D. İlahi Hidayetin Hedefi

İlahi hidayet; Allah'ın varlığı, sıfattan ve Allah-beşer arasındaki karşılıklı ilişki açısından, insanlara bir gerçeklik görüşü vermektir. Yani vahiy; Allah'ın inayetini ve kudretini, kainattaki mutlak iradesini, tarihi olayları kontrol ettiğini ve insanlardan ne istediğini ve onların Rabblerine kullukta nasıl bir yol takip etmeleri gerektiğini bildirir ve bu başarılarının ödüllendirileceğine ve ihmallerinin de cezayı gerektireceğine işaret eder. Allah-insan ilişkisi ile ilgili olarak, her ne kadar tarihi olayları ele alsa da, vahyin amacı insanlara bilimsel bilgi ya da tarihin sırf olgu ve olaylarla ilgili yönleri konusunda bilgi vermek değildir. İlahi vahyin amacının, dünyanın başlangıcı veya sonu ile ilgili bilimsel (fizik) bir teori getirdiğini sanmak da vahyin amacını yanlış anlamak olur.[334]

İlahi hidayet: İnsan-Allah, İnsan-İnsan, İnsan-Tabiat ilişkilerinden ilk ikisine anlam kazandırmayı ve gerekli ilkeleri vermeyi amaçlamıştır.

İnsan ve Tabiat (diğer varlıklar) arasındaki münasebetlere gelince; insan, çevresindeki diğer varlıklardan üstün ve kabiliyetli yaratılmış olduğundan, bu sahadaki bilgi ve ilkeleri elde etme insiyatifi ve iradesi bizzat kendisine bırakılmıştır. Dolayısıyla ilahi mesajda fizik alemle ilgili ilke ve prensipleri aramak yanlış olur. [335]

E. Sorumluluk Ve İrade Hürriyeti

İlahi irade insana gücünün üzerinde bir sorumluluk yüklememiştir. İnançla ilgili konularda insanın aklını faal tutarak ve ikna olarak teslimiyeti istenmiştir. Ancak, aklın da, daha önce tecrübe ve müşahedelerle kendine ulaşan mukaddimelerle bilgiye ulaştığı gerçeğinden hareketle, ak-letmeye yeterli “burhanlar” sunar. Kur'ân, bu burhanlara “âyet” demiştir. Âyet; işaret, belge demektir, Sözlü mesajdaki (Kur'ân'daki) âyetlerinin yanı sıra; enfüs ve âfâkta, yani iç dünyamızda ve dış alemde sayısız âyetle yüz-yüzeyiz. Bütün bunlar, insanlara yol gösterecek niteliktedir. Yaratıcının varlığını ve kudretini teslim etmemiz için “fevga'l-âde” bir

olaya şahit olmamız gerekmez. Allah, insanın, irade ve ihtiyarının elinden alınarak teslim olmasını da murad etmemiştir. Zira bu “cebr (zorlama)” olurdu ve “teklif sırrı” bozulurdu.

Onun için, peygambere karşı, inanmayanlardan gelen mu'cize (olağanüstü olaylar) gösterme talepleri cevapsız bırakılmışlardır. Zaten görmeleri gereken birçok âyeti görmeyen gözlere, bazı şeyler sokularak onların teslim alınmalarının bir kıymeti olmayacaktı.

Allah, insanın, kendisine kulluk etmesinde bile dayatmacı davranmamıştır. [336]

F. Son Sözler

Kur' an, sadece akademisyenlere, entelektüellere, ihtİsas sahiplerine hitap etmez. Kur'ân sorumlulukta eşitlik ilkesiyle (adaletle) hareket ettiğinden öncelikle muhataplar tarafından, sonra da ulaştığı herkes tarafından doğru anlaşılmasını sağlayacak bir yol, bir üslup, bir dil seçmiş ve ilk muhataplara mesajını hem kavratmış hem de yaşatmıştır. Bu, tarihi bir vakıadır.

Bunun için de, Kur'ân; dilini, üslûbunu, vasıtalarını hitap ettiği toplumdan almıştır. Muhkematını, toplumun en fasih dilini ve üslubunu kullanarak ifade etmiştir. Gaybi hakikatlerde ve serdettiği kıssalarda ise müteşabih (temsili) ve diyagramatik bir üslup kullanmıştır.

Müfessirler; “müteşabih ayetler, gayb haberleridir” veya “Kur'ân kıssaları müteşabihattandır” derken bu gerçeği vurgulamaya çalışmışlardır.

Kur'ân-ı Kerimin muhkem ve müteşabihini doğru anladığımız taktirde, ilahi hidayetin daha da berraklaşacağına ve Kur'ân'ın, hurafe ve efsanelerden arındırılarak fıtratları etkileyici ve hidayet edici özelliğinin ön plana çıkacağına inanıyoruz.[337]

Kur'ân'la Nefis Terbiyesi

Ahmet Yaşar

İnsan, kalbinin halini sürekli olarak murakabe etmelidir, çünkü insanın kalbi kabirde ve kıyamette kişinin yaptığı salih ameller neticesi nur kaynağı haline gelen veya işleyeceği günah ve isyanlar sebebiyle kor bir ateş haline gelen bir merkezdir.

Kalbin böyle feci bir tehlikeden kurtularak nur kaynağı haline gelmesinin yolu hiçbir varlığı Allah'a şirk koşmamak ve O'nu hiç bir an hatırımızdan çıkarmadan zikretmekle mümkündür.

Kalbimizi Allah'ın zikrinden ayırmak isteyen gaflet, isyan ve günah perdelerini, hayat nimeti elimizde iken Allah'ın lütfettiği imkânları değerlendirerek aradan kaldıramazsak, âhirette de bu perdeler Rabb'imizle bizi ayıran perdeler olarak karşımıza çıkarak cennete ulaşmamıza mani olurlar. Bizi Rabb'imizden ve bizler için hazırlanan cennet ve nimetlerinden ayıran bu perdelerden önemli olanları kİsaca izah etmekte fayda vardır.

1- İnsanî Perdeler:

Bu perdelerin en önemlilerinden birisi insanın kendi varlığı ile gururlanmasıdır. Kişi sahip olduğu güç, kuvvet, nimet ve çok güvendiği aklını kendisine veren Rabb'ini yani yaratanını unutarak kibirlenmesi insani perdelerin ilkini teşkil eder.

Ne yazık ki nefsin heva ve hevesinin yönlendirmesiyle ve şeytanın aldatmasıyla gururlanan insanlar, sahip oldukları imkân ve nimetleri bir zulüm aracı olarak kullanıp insanlara zulmederken, cehennemdeki yerini hazırladığından ve azabını çoğaltmak için gayret ettiğinden de habersizdirler.

Cenâb-ı Allah verdiği nimetleri inkar edip nefsini ilâhlaştırarak şirk bataklığına düşen ve insanları da değişik vesilelerle şirke davet eden zalimlerden hesap günü muhakkak intikamını alacaktır.

2 -Nefsani Perdeler:

Rabb'imizle aramızdaki perdelerden bir diğeri, insanın dünya ve âhiretini tahrip etmek için fırsat kollayan nefsin istek ve arzularına itaat etmektir.

Nefsini zikrullah ile terbiye etmekte gaflete düşen insan, nefsin istek ve arzularını yerine getirmek için Allah'ın emir ve yasaklarını dikkate almaz. Kendisini yaratılış gayesine ulaştıracak olan bu emir ve yasaklanrı hayatından çıkaran insan cehaletinden dolayı sürüklendiği gaflet neticesinde cennet yerine cehenneme, nimet yerine gazab-ı ilahiye'ye talip olmak cesaretini göstermekten de çekinmez.

3- Şeytani Perdeler:

Rabb'imizle aramızdaki perdelerin üçüncüsü, içine yuvarlandığı gaflet sebebiyle nefsinin arzularını ön plana alarak bu yolda ilerlemesi için en büyük rehber ve yardımcı olarak çıkan Şeytan'dır. şeytan, gaflete dalan insanın dünya ve âhiretini perişan etmeye çalışırken, yardımcı olarak seçtiği şeytaniaşmış insanlar ve onların şeytanî düşüncelerini de en büyük yardımcıları olarak görür. Nefsine itaat ederek

şeytanın vesveselerine tabi olan insanlar bu düşüncelere itibar ederek Rabb'inden uzaklaşıp cehenneme doğru yola çıkmak için adeta yarışırlar.

Bu perdenin de gönülde yavaş yavaş körelen tevhid inancının üzerine çökmesinden sonra kişi günden güne itikadi noktada problemler yaşamaya ve sapık düşüncelere itibar etmeye başlar.

4- Zulmanî Perdeler:

Rabb'imizle aramızdaki perdelerin dördüncüsü ise zulmanî perdelerdir. Kalpteki tevhid inancının üzerine çekilen perdeler arttıkça insanın içindeki merhamet ve şefkat duygulan yavaş yavaş aradan kalkmaya başlar. Bunu fırsat bilen nefis ve şeytan derhal faaliyete geçerek insanı başta kendisine olmak üzere ailesine ve tüm insanlığa zulmetmeye teşvik eder.

Bunun neticesinde insan Hakk'tan uzaklaşıp Allahu Teâlâ'nın emir ve yasaklarını küçümseyip terk ederek beşerî fikirlere yöneiip insanlara zulmetmeye başlar. Bu süreç içerisinde insani hasletlerden tamamen uzaklaşarak nefsin ve şeytanın kölesi haline gelen insan, vahşi, duygusuz, merhamet ve şefkatten yoksun bir zulüm makinesi olarak etrafını tahrip ederek yaşamaya başlar.

5- Nuranî Perdeler:

Rabb'imizle aramızdaki beşinci perde nuranî perdedir. Bu perde yukarıda saydığımız birbirinden tehlikeli dört perdeden daha tehlikeli bir perdedir, çünkü nuranî perde kişinin yaptığı ibadetlerle gururlanarak başkalarının yaptıklarını küçümsemek şeklinde ortaya çıkar.

Kişinin yaptığı ibadetlerden dolayı gururlanması, dünya ve âhiretini tahrip eden en büyük felaketlerdendir. Bu öyle bir tehlikedir ki insan ibadet yaparak vazifelerini yerine getirdiği düşüncesiyle bir ömrü tüketirken hatalarının farkına dahî varmaz. Bu hususta kendisini ikaz etmek isteyenlere ise “Ben bütün vazifelerimi yerine getiriyorum; namaz kılıp, oruç tutup, hac ve zekât vazifelerimin yanında infakımı da yapmaktayım. Gerektiği yerde bedeni faaliyetlerimi de gücümün yettiği kadar aksatmamaya çalışmaktayım,” diye kendisini savunur. İşte bu düşünce ile kendi yaptıklarını doğru kabul ederek hatasının farkına varmadan ahirete gider. Hesapları görülünce dünya hayatında yaptıklarının hiç bir işe yaramadığını görerek hüsran ve pişmanlık içerisinde layık olduğu azabı çekmek üzere cehenneme doğru gider.

Kur'ân-ı Kerim'i kendinize rehber kabul ederek nefsinizin ve içinde yaşadığınız toplumun davranışlarını tefekkür ve murakabe etmek için bir kenara çekiliniz ve nefsinizin, evlâdınızın, ailenizin, toplumunuzun hâlinin nereye doğru gittiğine bakınız. İçinde yaşadığınız dünya, insanlardan yaratılış gayesine göre mi itibar görüyor? Yoksa insanlara hizmet için Allahu Teâlâ tarafından lütfedilen imkânlar, diğer insanlara ve varlıklara zulmetmek için birer vasıta olarak mı kullanılıyor?

Eğer göreceğin gerçekler seni ürkütüyorsa derhal bu vebalden kurtulmak için sahip olduğun tevhid ilmini tekâmül ettirmenin çarelerini araştırıp itikadi meselelerinde şüphesizlik makamına çıkarak insanları hakk ve hakikatin kaynağı olan Kur'ân-ı Kerim'e ve Sünnet-i Resülullah'a davete başlayınız. [338]

Nefsi Kur’an’la Terbiye Etmek

Ashab-ı kiram Kur'ân-ı Kerim'i dinleyerek dirilir, hayatına aktararak yaratılışının ve hayatının gerçek mânasını kavrardı. Ama bizim Kur'ân-ı Kerim anlayışımız sağlam temeller üzerine oturmadığı için ruhumuzu dirilterek hayatımıza bir mânâ kazandırmıyor. İçinde bulunduğumuz gaflet sebebiyle Kur'ân-ı Kerimin mânâ ve muhtevasını kavrayamadığımızdan dolayı İslâm'ın dışındaki her türlü huzursuzluk, fitne ve kargaşa evvela nefsimizi ardından da aile ve toplumumuzu maalesef hâkimiyeti altına almaktadır.

Bu durumun bizleri sürükleyeceği akıbetten kurtulmak için bir an evvel gerekli tedbirleri alarak gönlümüzü işgal eden, ruhumuzu körelten yabancı fikir ve hayat tarzlarını yaşayışımızdan çıkarmak için bir an evvel tevhid ilminin tahsiline başlamalı ve öğrendiklerimizi hayatımıza hâkim kılmanın mücadelesini vermeliyiz. Bu mücadeleye bir an evvel başlamalıyız ki temizlenen gönlümüz bizlere hayat bahşeden Kur'ân-ı Kerim'in nurunu mİsafir edebilsin ve bizler Kur'ân-ı Kerim'in hükümlerini aramızda sadece söz olarak dolandırmaktan kurtularak hâlimize sirayet etmesine gayret edebilelim.

Nefsi düştüğü bu Felaketten kurtarmak için onu Kur'ân-ı Kerim'in rahmet çemberi içerisine çekerek Allahu Teâlâ'nın ve Resûlullah'ın emrettiği gibi terbiye etmeliyiz. Bu terbiye neticesinde sahip olduğumuz güzel ahlâkı aile ve evlâtlarınıza da kazandırarak İslâm'ı toplum hayatına tatbik etmek için gayret ederseniz Kur'ân-ı Kerim size dünya ve ahirette ebedî bir hayat bahşeder ve Aüahu Teâlâ ile aranızdaki bütün perdeler birer birer aradan kalkar.

Bu hal İslâm toplumuna yerleşince insanlar mü’minlerin alınlarında, aile yaşantılarında İslâm'ın nurunun pariadığını, sokaklarında İslâm'ın güzelliklerinin yaşandığını görecekler. Ama şu anda mü’minler bu nurdan uzak kaldıklarından sokak ve caddelerimizde İslâm'ın güzelliklerini boş yere aramaktayız.

Bizlerin bugün herkese iftihar ederek anlattığımız Hz. Ebubekir, Hz. Ömer, Hz. Osman, Ali, Selman-i Farisi, Ebu Zer-i Gifari gibiseçkin sahabiler bir gün ölü idiler. Onlar İslâm'ın nuru ile dirildiler. O nurla önce nefislerini sonra etraflarını ardından da dünyayı aydınlatmaya başladılar. O seçkin insanlar öyle bir nur kaynağı oluşturdular ki kıyamete kadar onlardan yayılan nur etrafı aydınlatacaktır. Ama ne yazık ki günümüz müslümanları bu kaynaktan yayılan nur huzmelerini

dahi görmemekte veya cehaleti sebebiyle görmezlikten gelerek adımlarını sürekli karanlığa doğru atmaya devam etmektedirler.

Evet, ashab nuru görüp ona koşarak evine ve bulunduğu topluma bir ışık ve nur kaynağı olmuştu. Bu kaynağa ne kadar sıkı sarılırsa dünyayı da o kadar çok aydınlatıyordu. Fakat bizler bu ışığı fark ettiğimiz veya bizlere bu ışığın kaynağı öğretildiği halde bu nur kaynağından ne kendimiz istifade edebiliyoruz, ne de ailemiz ve toplumumuzun istifade etmesine imkân sağlıyoruz. Maalesef günümüz müslümanları Kur'ân nuru ile parlayan bir toplumla küfür karanlıklarına gömülen bir toplumun hiç bir hususta mukayese edilemeyeceğini düşünemiyorlar.

Mü'minler olarak günün olumsuz şartlarının altına sığınma korkaklığını göstermeyiniz ve biliniz ki o cehalet toplumunun insanları nur kaynağı olan Kur'ân'a yönelerek Medine'yi "münevver" yapıp, oradan da bütün dünyayı İslâm'ın nuruyla aydınlattıkları gibi, siz de o kaynağa yönelerek evinizi, çevrenizi ve dünyayı yeniden nurlandırıp aydınlatmaya Allah'ın izniyle muktedirsiniz. [339]

Kullar Ve İlâhlar

Nurettin Özcan

"O müşriklerden (olmanın) ki onlar dinlerini ayırıp öbek öbek olmuşlardır. Her grup kendilerininkine güvenmektedir." [340]

Toplumların kültür dokularında şunu biliyoruz ki en temel yapılandırıcı unsur din faktörüdür. Her ne kadar pek çok sosyal ve siyasal söylemler bunun dışında bir oluşumu dillen-dirse de son derece hayati oluşumlarda dinin asli bir unsur olarak ilk plana çıktığını görüyoruz.

Firavun, Hz. Musa'ya karşı savaş açtığı zaman aslında ilâhının da bizzat kendisi olduğu bir dinin temsilcisi olarak savaşıyordu. Sihirbazların, Musa'nın gösterdiği mucizeler karşısında iman etmesinden kitlesel bir başkaldırıya yol açabileceği korkusuyla endişelenir ve onlara hitaben tehdit edici şunları söyler: "Firavun dedi ki: Ben size izin vermeden ona iman mı ettiniz? Bu hiç şüphesiz şehirde, halkını oradan çıkarmak için bir tuzaktır. Ama yakında (başınıza gelecekleri) göreceksiniz!"[341] Burada açıkça görülmektedir ki, Firavun; kanunlar koyan, insanların sosyal sınırlarını çizen ve hatta onların neye inanıp inanmayacaklarını tayin eden kudretli bir ilâh gibi davranmaktadır, çünkü iddiası da zaten budur. Bu sahte ilâh karşımıza yeni kulluk gibi insanın tahakküm altına alınmasını kolaylaştırıcı ve esaretin devamlılığını sağlayıcı bir anlayışı da yaygınla ştırır.

Siz, Allah'ın emri ve yasağı şurada dururken bir başkasının emri ve yasağına uyar, gönülden bağlanırsanız, o konuda o sözün, o emrin, o yasağın sahibini ilâh edinmiş olursunuz. Allah buna razı değil, buna rıza göstermiyor. Bu hususta yalnız ben varım başkası yok diyor. Allah bir ayetinde “size ne indirümişse onu izleyin” diyor. Yani; Allah'a tabi olun, Allah'tan başkasını dostlar ve ahbablar edinmeyin, ancak ve ancak beni tanıyacaksınız diye emrediyor. Bugünün insanlarına, bugünün Müslümanlarına bakın, kimin arkasından kulluk ederek gidiyorlar. Önce kendinizi bu çizgiye çekeceksiniz. Müslüman'ın İslam dairesine girdikten sonra en ciddi problemi kulluk problemidir.

Kulluğunuzu yalnızca Allah'a yapacaksınız, başka hiç kimseye kul olmayacaksınız, ilâhın ne demek olduğunu iyi tanıyacak, ilâhınızın niteliklerini ve vasıflarını çok seçkin bir tarzda kalbinize nakşedeceksiniz.[342]

Prof. Dr. Ruhi Özcan yukarıdaki beyanında kimliğini bulmuş ve bu manada da sosyal konumunu kuvvetlendirmiş müslüman insan tipinin resmini çizerken aynı zamanda onun yaşadığı süreçte karşı karşıya kalacağı en hayati meseleye de işaret ediyor; kulluk meselesi.... Bu konu bugün insanımızın gündeminde olmayan kafasını hiç meşgul etmeyen ve dolayısıyla hiçbiriç rahatsızlık hissetmediği ama gerçekte ise farkına bile varamadığı çepeçevre kuşatma altına alındığı bir olgudur maalesef.

Bugün müslumanların farklı farklı cemaatlere ayrılmasının ve hepsinin de çok güçlü bir manevi otoriteyle bağlandıkları efendilerinin önünde saf tutuşlarının temelinde eğitimin eksik kalışının büyük payı vardır. Mesela, Hint Müslümanları gerçekten yakın zamana kadar, İslam düşüncesini en iyi temsil eden aydınlar çıkarmışlardır. Orada düşünce alanındaki bu parlaklığın başlıca sebeblerinden biri hiç şüphesiz Hint müslümanlarının modern ilim ve tefekkürü öğrenmek bakımından öbür müslüman ülkeler aydınlarından daha şanslı olmalarıdır, İngiliz eğitimi bu memlekette gayri müslim Hintliler gibi müslüman unsurun da zihni fonksiyonu üstünde çok olumlu tesirler yapmıştır.

Fakat bu eğitimin tesirli oluşunun bir başka önemli sebebi, müstemleke idaresinin mahaüi kültürlere karşı son derece müsamahakar bir tavır takınmasıdır. Hint müslümanları sömürge idaresine karşı çeşitli protestoları dolayısıyla takibata uğramışlar, aralarında önemli hapis cezaları alanlar olmuştu; fakat bunlardan hiçbiri okumaktan okunmaktan ve yazmaktan alıkonmamış, İslam cemaatinin bütün müesseseleri dış müdahaleye uğramadan faaliyete devam edebilmişti.[343]

Türk toplumunda Tanzimat yıllarından bu yana batılılaşma adına ve takip eden yıllarda da modernizm adına pek çok değer öylesine gözden çıkarılmış ve istismar edilmiştir ki, kaybedilen değerlerin tekrar yerine konması oldukça zorla sarılmıştır. Toplum, ilk vurgunu sarayın soğuk labirentlerinde yer. Osmanlı sarayında, yürekleri semada kanat çırpacak cengaver kalmayınca sokaktaki insanın da dillere destan o gönül serüvenleri yavaş yavaş tükenmeye başlar.

Yalnız hıristiyan reaya ve Lövanten mahalleleri değil, Saray da değişmiştir. Saray kadınları batılılaşmaya ayak uydurmuştur. Paris'ten ve Viyana'dan getirtilen dekolte elbiseleri giyen sultanlar, keza Avrupa mobilyalarıyla dolu salonlarda alafranga yemek yiyorlar, en son yazılan Fransız romanlarından veya diplomatik skandallardan bahsediyorlardı. Adet haline gelmiş Avrupa modasına uymak arzusu, kadınların para sarfetmek konusundaki gayretlerini büsbütün kamçılıyordu. Eski kıyafetlerini tamamen terk etmişler, şimdi lmparatoriçe Eugenie gibi parlak ayakkabılar, Paris modeli danteller, suni çiçekler kullanıyorlardı. [344] Madam Montegü, ikinci Mustafa'nın eski zevcesi Hafsa Sultan'ın elbise ve mücevheratından bahsederken “Sultan'ın yalnız üzerindeki ziynetlerin yüzbin İngiliz lirası değerinde olup Avrupa'da bu ziynetlerin yarısı kıymetinde ziynete malik bir kraliçe bulunmadığını ve İngiliz Kraliçesinin mücevheratı gayet zarif ise de Hafsa Sultan'ınkinin yanında bayağı kaldığını” beyan etmektedir.[345]

Toplumsal kurumlar ve özellikle bürokrasi eski bir alışkanlığın devamı olarak toplumun geleneksel değerleri ve manevi dinamikleriyle pek örtüşmemektedirler. Esasen bu husus, bürokrasinin ve halk katmanların taşıdıkları ve önemsedikleri kıymet unsurların farklılığından doğmaktadır. Yüksek tabakaların, kalabalık için çizdiği sert ve aşılmaz sınırlar zaman zaman zaptedici yeni strateji ve normların gerektirdiği yumuşaklıkta esenlikler gösterir.

CHP'nin iktidar olduğu 1945-1950 döneminde, ilk defa 1948 yılında hacca gideceklere döviz müsadesi verilmiştir. 1 Şubat 1949'da ilkokul programlarına isteğe bağlı din dersleri konulmuştur. 1949 yıı başında, İmam Hatip kursları açılmış ve daha sonra bu kurslar İmam Hatip Okullarına dönüştürülmüştür. Ankara Üniversitesi senatosu, 7 Ocak 1949'da İlahiyat Fakültelerinin açılmalarına karar vermiş, Mart 1950'de çıkarılan bir kararname ile 1952 tarihli Tekke ve Zaviyelerin Kapatılmasına dair kanun çerçevesinde kapatılan 19 türbe açılmıştır. Ayrıca, 1949'da medrese kökenli bir profesör olan Şemseddin Günaltay'ın Başbakanlığa getirilmesi de CHP'nin din konusunda tavizkar tutumunu ve seçmene yönelik bjr jestini gösterir.[346]

Çok uzun bir süreçte, gerçekte hassasiyet arzeden dini konulara karşı gerekli duyarlılığı hiçbir zaman göstermemiş olan siyasetin halk üzerindeki oy avcılığı ve daha önemlisi onu abluka altında tutucu etkinliğini sürdürebilmesi için gerekli olan ikiyüzlülük hem CHP ve hem de Demokrat Parti tarafından gösterilir, sonraki yıllarda kurulan sayısız siyasi oluşumlar da ittihaççıların başlattığı bu samimiyetsiz ikiyüzlü geleneği aynı üslupla sürdürmüş ve kitleler üzerinde olağanüstü zaptedici başarılar sağlamışlardır. Ve sonuçta öyle bir uç noktaya gelinmiştir ki, siyasetle biraz ilgili olanlar bağlı oldukları partinin sloganlarında ya da liderinin sözlerinde büyük doğrular bulmaya çalışırlarken, biraz daha muhafazakar olanlar ise olaya kendilerini rahatlatıcı mistik bir boyut katarak hoca efendilerin sözlerinde derin hikmetler aramaya başlamışlardır. Artık vahiy, yerini efendilerinin kutlu sözlerine bırakmıştır; kutsanmış ve üzerine toz kondurulmayan efendiler de etrafında

kümelenen bu müthiş kalabalıklara yeni mihraplar gösterir... Evet, duygu yüklü bu kulluk serüveninde cehaletin bütün versiyonlarını görürsünüz; zayıf psikolojiler, önü alınmaz cehaletler, nebilerin yerini alan çelebiler, vahiy öğretisinin yerini alan efsunlu sözler ve daha neler neler... Her derde deva hikmetli şifa reçeteleri... Yıkım büyük kentlerde olmamıştır. Birey kendisini yere seren o ölümcül yıkımı, en mahrem taraflarında, ruhunun ve beyninin kıvrımlarında yaşar. İbrahim onun için oğlunu kurban edeceği rüyayı gören bir masal kahramanıdır, Süleyman ise muhteşem bir kral... Oysa İbrahim yaşadığı hayatıyla ve verdiği mesajlarla Rabbini en olgun şekliyle anlatır ve insana, sahibi olduğu insanlık, vakar ve haysiyetini, insanlık onurunu ve şahsiyetini nasıl koruyacağının ufkunu açar. Hz. İbrahim insanın insana kulluğunun tarihsel serüveni içinde tutkularının, esaretinin ve kurtuluşunun rotasını gösterir. Onları, yani İbrahim'i, Salih'i, Süleyman'ı ve daha niceleri gerçek kimlikleriyle kavrayamayıp, Battal Gazi ve Zaloğlu Rüstem ile birlikte övgü ve hayranlık dolu masallardan çıkarıp ait oldukları yere koyamazsak kaybettiğimiz ışığı bir kez daha kolay kolay bulamayacağız

“Onlar, Allah'ı bırakıp bilginlerini, rahipleri, Meryem'in oğlu Mesih'i tanrı edindiler, Halbuki bunlarda ancak bir olan Allah'a ibadet etmelerinden başkası ile emrolunmamışlardır.”[347]

Neticede insanlar Kur'ân'ın davetindeki hakiki gayeyi, kasdedilenin cevherini idrak edemez oldular. Kur'ân onları Allah'tan başkasını ilâh edinmemeye çağırdığı zaman putları terk etmekle Kur'an'ın isteklerini yeterince yerine getirdiklerini zannettiler. Gerçekte ise ilâh kavramının içine aldığı diğer bütün unsurlara yönelmekte devam ettiler. Bu anlayışları ile Allah'tan başkasını ilâh edindiklerini anlayamadılar. Kur'ân-ı Kerim: “Allah gerçek Rabbinizdir. Ondan başkasını Rab edinmeyin” deyince: “Biz o kimseleriz ki, Allah'tan başkası Rabbimiz değildir” derler. Yalnız onlardan bir çoğu Rab kavramının içerdiği geniş mana içinde Allah'tan başka kimin Rablığına boyun eğmemîştir ki?!...

Kur'ân onlara: “Allah'a ibadet edin, tağuttan sakının” diye hitap ettiği zaman: “Putlara tapmayız Allah'tan başkasına huşu duymayız” derler. Halbuki taşlardan yontulmuş putlar haricinde nice tagutların eteklerine sımsıkı yapışmakta devam edip dururlar.[348]

Hangi şart ve statü altında bulunursa bulunsun insanoğlunun varlığının özgürce devam edebilmesi; kafa bağımsızlığını her türlü psikolojik ve fikir esaretinden koruyabilmesi ilk şartına bağlıdır. Ne var ki geleneksel tarzda bir iman ve amel anlayışının yapılaştırıldığı toplumumuzda Kur'ân-ı Kerim'in uyarı ve ikazları bireyin ruhunda gerektiği şekilde ürperti bırakmamaktadır. “Nitekim kendi içinizden size ayetlerimizi okuyan, sizi kötülüklerden arındıran, size Kitabı ve hikmeti öğreten bir Resul gönderdik” [349]

“Müminler ancak, Allah anıldığı zaman yürekleri titreyen, kendilerine Allah'ın ayetleri okunduğu zaman imanlarını arttıran ve yalnız Rablerine dayanıp güvenen kimselerdir.”[350]

Allah'ın insanlara uyan ve ikazı budur, fakat ne yazık ki, müslümanlann gerçekte içlerine sindirerek amel ettikleri ruhlarında yansımasını buldukları ve gereğini yaşadıkları hayat bu hayat değildir. Bize ne oldu? Allah'ın yalnızca hafızalarımızın bir yerlerinde sıkışıp kalmış mitolojik bir kavram olarak kalması daha ne kadar sürecek?!.. Müslüman Rabbini, Rabbinin kendisini bilmesini istediği ruh ve fikir uyanıklığı içinde ne zaman kavrayacak? Günümüz insanı, ama özellikle müslüman olduğu konusunda samimi iddiası bulunanların kendi bulundukları konumları en keskin biçimde sorgulamaları gerekmektedir.

“Ey iman edenler! Allah'tan ona yaraşır şekilde korkun ve ancak müslümanlar olarak can verin.”[351] Bu ifadeden alıyoruz ki; Allah, müslümanlann kendisinden Allah'ın azametine, kudret ve ihtişamına uygun olarak korkmalarını istiyor. Geleneksel Rab anlayışı, birazda evliya menkıbeleri ile motiflendirilerek çok farklı bir mizansen içinde sunulduğundan, Allah'ın kendisini anlattığı ve nitelikleri ile tanıttığı gerçek Rab anlayışından çok farklıdır. “Ey insanlar! Rabbinizden sakının ve bir günden korkun ki, baba çocuğuna hiçbir fayda veremez. Çocuk da babasına hiçbir fayda sağlayacak değildir. Şüphesiz Allah'ın vadi gerçektir. O halde dünya hayatı sizi aldatmasın, sakın aldatıcı şeytan sizi Allah'ın affına güvendirerek aldatmasın.”[352]

Ve kalabalıkların bu külçeleşmiş hali, bir gün kayıtsız şartsız Kur'ânla yüz yüze gelmesine kadar kayıplarla ve yenilgilerle yüklü bir hayat olarak sürüp gidecektir. Oysa Kur'ân mü’minin hafızasıdır.

Söylenecek daha fazla ne var ki? T. S. Elliot’un dediği gibi cehennemi doğurmak için toprak her geçen gün biraz daha kabarıyor.

Sözün sonunu merhum Prof. Dr. Ruhi Özcan'ın bir konferansındaki sözlerine bırakıyorum:

“Anlatmak istediğim odur ki; hayatınızda Kur'ân-ı Kerim damgası olsun. Kur'ân kendinize birşey hissettirsin. Kur'ân çoğunuza bir takım şeyler söyler, siz Kur'ân'ın verdiği bu ışık altında bir takım şeyler söyleyin. Komşunuzla bir ilgi kurarken Kur'ân'ın verdiği ruhla hareket ediniz. Birbirinizle münakaşa ederken size verilen bu ilâhi mesajdan kalbinizde kalan kırıntılarla hareket edin. Ashab-ı Kiram'ın yaptığı buydu. Her şeyi ıslah etmiş değillerdi. Ama hisleri, alabilecekleri neyse onu almışlardı.”

Allah Teala çok te'kit edici bir ifadeyle öyle buyuruyor: “Biz zikri gerçekten kolaylaştırdık. Hani ibret alan pay çıkaran nerede?”[353]

Vahiy-Akıl İlişkisi

Ahmed Yüksel Özemre

Kur'ân Açısından Vahiy

Vahyin ve Akl'ın mahiyetleri hakkında kesin (yakîn) ve objektif bir bilgi edinmeye yönelik bir gayretin herkesi tatmin edebilecek sonuçlar vermesi mümkün görünmemektedir. Buna karşılık, bunların ortaya koydukları sonuçlar hakkında tefekkür etmek daha temkinli ve daha İsabetli bir tutum olarak ortaya çıkmaktadır. Biz de bu incelemede, rivayetlere (yani hadislerin ve tasavvufi çevrelerin bu konudaki haberlerine) itibar etmeksizin, yalnızca Kur'ân çerçevesi içinde kalarak vahyin epistemik değerini ortaya koymağa çalışacağız. Bu bağlamda, Kurân'ın ortaya koyduğu Vahiy kavramı ile Yahudilikte ve Hıristiyanlıkta teessüs etmiş olan Vahiy kavramları arasındaki farklara da temas edecek değiliz. Aslında Kur'ân'daki Vahiy-Akıl ilişkisinin sağlıklı ve sağlam bir biçimde teşhis ve tesbit edilmesi yalnızca İslâm Alemi için değil fakat, kanaatimizce, tüm insanlığın geleceği için de hayati bir önem taşımaktadır.

Vahiy, Cenâb-ı Rabbü'l-Alemiyn'in;

1) Emir ve

2) Haberlerini (M/44) mahlûkâta iletme tarzıdır. Vahyin sonucu: "Rabb'den iletilen bir bilgi"dir. Bu bilgi diskürsi/yani akla dayanan bir bilgi değil fakat zaman zaman "aklın İsabetle ve dirayetle kullanılmasını" da tavsiye eden bir bilgidir. Kur'ân'ın dayandığı Vahiy Aki'a hitab etmekte ve onu asla bir rakib ya da bir muhalif unsur olarak telakki etmemektedir. Vahiy bir bilgi iletme tarzı olduğundan iletilen bilginin kaynağı değil yalnızca aracısıdır. Bu bilginin kaynağı bizzat, Alîm ismini zatına layık görmüş olan Cenâb-ı Rabbü'l-Alemiyn'dir.

Beşer söz konusu olduğunda böyle bir bilgi, vahiy yoluyla, ya

1- Bir perde ardından , ya da

2- Rabb'in irsal ettiği bir resul aracılığıyla iletilir (XLH/51). Fakat Rabb Gökler'e de (XLI/12), Arz'a da (XCIX/5), meleklere de (V111/12), Hz. İsa'nın Havârîleri'ne de (V/lll), Hz. Musa'nın annesine de (XX/38) ve bal arısına da vahyetmiştir. (XVI/68)...

Vahyedildiği esnada vahyin muhatabı olan vahyin muhtevasını tebliğ etmedikçe bir üçüncü şahıs bu muhtevanın ne olduğunu bilemez; yani vahiy, Rabb ile kulu arasında ve muhtevası açısından (eğer vahyi getiren melek varsa, onun dışında) bir üçüncü şahsın bu iletişimi paylaşmasına imkan vermeyen bir gizlilikte cereyan eder. Bundan dolayıdır ki cenâb-ı Rabbü'l-Alemiyn'in emir ve haberlerini mahlukata iletme tarzı olan vahiy, paylaşılması mümkün olmayan sübjektif bir hadisedir. Bu hadiseyi yaşamamış bir kimsenin vahyin realitesini ya da vahyin taşıdığı bilgilerin menşeini kabul ya da reddetmesinin objektif bir dayanağı bulunamaz. Bununla beraber vahyin varlığına ve bu kanalla gelen bilginin doğruluğuna iman her müslümana farzdır.

Vahyin muhatabı, eğer bunun vahiy olduğunu idrâk etmişse, bunun sâdık bir bilgi iletim tarzı olduğunun, yani Allah'ın mekrinin (mekrullah'ın) dışında bulunan bir sürece tabi olduğunun da, idrakindedir. Bu bakımından vahiy ilahi bilginin en emin, ve en sâdık aktarım tarzıdır. Ayrıca Vahiy de ve her şeyi bilen (yani Alim olan) Rabb'ın kuluna Vahiy yoluyla ilettiği bilgi de kaderin kapsamı dışında değildir (LIV/49, XI/6, XXVIl/75).

Bu açıdan bakıldığında vahiy olgusu da aktardığı bilgi de, beşer için, yalnızca bir inanç meselesidir; bunların kendilerini bizzarûre kabul ettirmek gibi bir vasıfları yoktur. Nitekim Hz. İsa'ya gelen vahyi Yahudiler, Hz. Muhammed'e gelen vahyi de Yahudiler, Hıristiyanlar ve Müşrikler reddetmişlerdir. Kur'ân (XV111/57'de) Rabb'in ayetleri kendisine hatırlatıldığı halde onlara sırt çevirenlerden daha zalim kimse olmadığını beyan etmektedir. Beşerin bu zalimliği kendi nefsinden kaynaklanmaktadır. Çünkü nefis kötülüğü emreder (XIl/53).

Nefis sahibi kimselerden ancak kendisine hidayet lütfedilmiş olanlar vahyi tasdik edip muhtevasına uyarlar. Rabb’ın “Adem'e secde edilmesi” hakkındaki emri İblis'e erişince o, bunun apaçık bir vahiy olduğunu idrak etmemiş olduğu gibi bu emre icabet de etmemiştir. Ezelden beri, kendisine apaçık vahiy geldiği halde buna icabet etmeyen ve baş kaldıran tek fert İblis olmuştur. Hiçbir peygamberin, hiçbir meleğin, diğerlerinin ve bal arısının Rabb'in vahyine icabet etmediği görülmemiştir. [354]

Kur'ân Açısından Akıl

Vahyin Rabb'den kuluna bir Rabbani biigi iletim tarzı olmasına karşılık akıl kulun kendi kendine (beşerî) bir bilgi edinim vasıtasıdır. Beşer:

1- Vahiy söz konusu olduğunda meful (edilgen),

2- Akıl söz konusu olduğunda ise faildir (etkendir).

Akıl:

1- Vehim,

2- Hayal,

3- Mantık'a yataklık eden bir substratum'dur; yani bu üç unsuru tahrik ve koordine eden bir çeşit heyulâ'dır.

Akıl bu üç unsur aracılığıyla (eşya, kavram, his gibi) her türlü nesne ve bu nesnelerin zihnimizde teşekkül eden temsilleri arasında:

1- Seçim,

2- Sıralama,

3- Yön,

4- Boyut,

5- Terkib,

6- Tahlil esaslarına, ve

7- Mantık kurallarına göre kategoriler ihdas etmek ve bu kategorileri yeni nesneler olarak idrak etmek yoluyla bilgi üretir; üretmiş olduğu bilgilerden hareketle de çeşitli yöntemler ihdas edip bunları uygulayarak yeni bilgiler üretir. Bu bir ontolojik süreçtir. Üretilen bilgilerin gerçeğe uygun olup olmamaları ise, burada değinmeyecek olduğumuz, yaklaşılması da çözümü de çok daha zor olan epistemolojik bir meseledir.

Bütün bunlar Hani menşeli biigi iletim tarzı o/an vahiy ile beşeri menşei bilgi edinim vasıtası olan aklın:

1- Mahiyetlerinin,

2- Tezahürlerinin ve

3- İlettikleri bilgilerin menşelerinin ne kadar farklı olduğuna ve vahiy ile aklın hiçbir şekilde özdeş ya da eşanlamlı (müteradif) olarak alınamayacağına ve özellikle de "vahyi veren de alan da akıldır" gibi bir iddianın asla gerçeği yansıtmadığına yeterince ışık tutmaktadır. İslam Alemi'nde tarih boyunca zuhur etmiş olan itikadi inhirafların önemli bir bölümü Vahiy ile Akıl arasındaki farkın teşhis

ve temyiz edilmemesinden ya da Akl'ın rüchâniyete sahip olduğunun vehmedilmesinden kaynaklanmıştır.

Cenâb-ı Rabbü'l-Alemiyn: “Ve andolsun ki Biz, eğer dilersek, sana vahyetticjimizi izale etmece de muktediriz; sonra Biz'e Karşı kendine bir vekil de (yardımcı da) bulamazsın” (XVII/86) beyanıyla

1- Hz. Peygamber'e vahyettiğini kendisine unutturmağa da muktedir olduğunu, ve

2- Unutulan vahyedilmiş bilgiyi Peygamberin ihya ve ikbâ etmesi için kendisine akıl dahil hiçbir şeyin yardımcı olmayacağını ikaz etmektedir.. Bu ayet vahyedilen bilgiye akıl yürütmek yoluyla denk olacak bir bilgi elde etmenin mümkün olmadığının da delilidir.

Kur'ân-ı Kerîm'de akl'ın:

1- Düşünmek için,

2- İbret almak için,

3- Öğüt almak için,

4- Hidayete ermek için,

5- Cehalette kalmamak için,

6- (Gönül yönünden) kör, sağır ve dilsiz olmamak için ve özelikle de

7- Kur'ân'ın manasının anlaşılması için ne kıymetli ve olmazsa olmaz bir yardımcı olduğuna dair pek çok ayet vardır.

Bütün bu ayetler Akl'ın önemini vurgulamaktadırlar. Gerçekten de Rabb'ü-l Alemiyn'e layıkı veçhile kulluk edebilmek için Kur'an'ın ne buyurduğunu bilmek, neleri yapmak ve nelerden kaçınmak gerektiğini anlamak ve temyiz etmek gerekir, bu idrak ve temyiz ise yalnızca Akhn aracılığıyla olur. Şu halde bütün bu ayeti kerimelerden: “Kur'ân'ı tetkik ederken aklını kullanmak her müslümana farzdır” sonucu çıkmaktadır. İslam Alemi'nin tüm tarihinde bu farza gerektiği gibi icabet edilmiş olduğunu savunmak, ne yazıktır ki, mümkün değildir.

Ancak şuna dikkat etmelidir ki akıl iki türlü kullanılabilir. Biri insanı hatalara ve felakete, diğeri ise hakikatlerin keşfine sevkedebilir. Eğer insan aklını, onun her şeyden üstün ve her şeyin Akl'a musahhar olduğu vehmiyle kullanırsa bu vehimdeki gizli şirk ona felaket getirir. Eğer aklını usûlüne ve Kur'ân'ın ruhuna uygun olarak “Akl'ın asla hükUmran olmadığı, aksine, Hakk'ı (Gerçeği) fehm, idrak, temyiz ve teslim etmek yönünden ancak ve ancak hadim olabileceğinin

idraki” ile kullanırsa, bu da onu hakikatlerin keşfine sevkedebilir. Bu hususta dindar kişiyi temkine sevkeden rehberlerden birisi de: “Şüphe yok ki (insanlar) Allah’ın ilminden bir şeyi ancak O'nun izniyle ihata ederler” [355]âyet-i kerimesi olmalıdır. Aslında Akl'ı bu kabil bir fehamet ve idrak ile kullanmak herkese nasib olmayan ilahi bir lûtuftur; ve keza tıpkı usturanın keskin kenarı üzerinde yürümek kadar da zordur.

Kötülüğü emreden nefsin (nefs-i emmâre'nin) tahrikiyle vehim ve hayali azan beşerin bir bölümü her şeyi aklilik (rasyonalite) çerçevesi içinde görmek marazına kolayca kapılabilmekte ve her şeyi sınırsızca sorgulayabilmektedir. Dindarların da ate'lerin de tutumlarını zahiren aklilik çerçevesinde savunabilmeleri ise aklın her iki zıt tutuma da kolaylıkla yataklık edebildiğini göstermektedir.

Bu açıdan bakıldığında, Akl'ı vahşi ve serazat bir küheylâna benzetebiliriz. Bu küheylan kendisine gem ve semer vurmadan bineni, onun istediği yöne değil kendi istediği yöne çeker götürür ve bir müddet sonra da sırtından fırlatıp atar. Ama bu küheylanın azgınlığı eğer Kur'ân'ın gemi ve sünnetin de eğeriyle zabt-u rabt altına alınırsa, o zaman bu vahşî at ehlileşerek binicisini, ister istemez, onun istediği yöne götürür.

Kur'ân âyetlerini aklileştirdiklerini ve bilimsel yorumunu yaptıklarını vehmeden bazı modern müfessirler (!) bu bağlamda azim hatalar yapmışlardır.

Hz. Peygamberden rivayet edilen şu üç hadis de aklın hem bu alemdeki, hem de ahirette-ki önemini çok iyi bir şekilde vurgulamaktadır:

“Doğru yolu akıllıdan öğrenin; sözüne isyan etmeyin; sonra nadim olursunuz” [356]

“Cebrail'e insanlarda ululuğun, önderliğin neyle olduğunu sordum.”

“Akılla dedi.” [357]

“Akıllıca hareket etmek her iki alemde de işlerin en uslusudur” [358]

Sonuç

Vahiy ve Akıl kavramları hakkında ortaya atılmış olan çoğunlukla sübjektif ve muğlak fikirler Vahiy-Akıl ilişkisinin anlaşılmasını kolaylaştırmak yerine pek çok sunî problemin ortaya çıkmasına ve konunun, içinde tutulması gereken kanalın dışına taşmasına sebep olmuş görünmektedir. Vahyin Rabbani bir bilgi iletim tarzı, buna karşılık aklın da beşeri bir bilgi edinim vasıtası olduğu, vahye ve taşıdığı

bilgilerin doğruluğuna iman etmenin ve aklını kullanmanın da farz olduğu göz önünde tutulduğu takdirde Vahiy-Akıl ilişkilerinin sınırlarını daha iyi belirleme imkanı ortaya çıkmaktadır. [359]

İman İçin Düşüncenin Fonksiyonu

Said Çekmegil

Kainatı, dünyayı ve insanı yaratan Fatır-ı Mutlak, yarattıklarının tabiatlarının bağlı olduğu kanunları da yaratmıştır. Yaratıcısından başka kimsenin değiştirmediği bu kanunların, konuldukları hudutlar dışında da kimse çıkamaz; çıkamıyor da; İlmî denilen araştırmalarda, sebepler zincirine bağlanan; bir nevi (determinizm) olarak tanımlanabilen bu hususiyet (Sünnetullah) olarak tezahür eder. Ve yaratıcının tabiata bahşetmiş olduğu bu kanunları Allah'tan başka kimsenin değiştirmeğe gücü yetmez, zaten değişiklik de görülmez.[360]

İşte hiçbir değişikliğin görülmediği, Allah'ın bizzat çizdiği bu kanunlar kendi fonksiyonunu (vazifesini) icra edip dururken fikrin de bir fonksiyonu olmayacağı elbette ki düşünülemez; onun da bazı kanallardan geçme mecburiyeti ve kendisine yükletilmiş bir külfeti (görevi) olduğunu görürüz.

Aklın müteradifi (birbirine tabi olan, ardı sıra giden, eşanlamlı) manasına da gelen fikir, zihin veya dimağ aklın normal hareket halinin adı olmuştur. Bir batılının ifadesiyle; “Düşünce, beynin bir görevidir, dil ne kadar tatma organıysa beyin de o kadar düşünce organıdır.”[361] Eğer akıl tabii yolunda ani hareketlerle gerekeni hemen kavrayacak bir melekeye dönmüşse, buna artık fikir değil de (hads) ismi veriliyor, şuuru da tebdil edebilir. [362] Fakat, “şuur henüz düşünce demek değildir...”[363] denilebiliyor. Kısaca akıl, fıtratının gereğini dikkatle yerine getiriyorsa bu işinin adı fikirdir; değilse, tersine işliyorsa o zaman fikir değil kir olur; murdarlaşır.[364]

O halde fikir, yaratanını idrak etmekle vazifeli aklın, yaratıcısı tarafından beğenüdiği tarzda çalışmasıdır. Yön verilen istikametten kayma ihtimallerine karşı ihtar-ı ilahiler gelmiştir.[365]

Aklın tabi olduğu kanun odur ki, güzel çalışmasıyla Allah'a iman eder, güzel çalışmıyorsa şirk pisliğine düşer.[366] Onun için, insan eğer akıl ve baliğ ise, bütün gücünü sarfederek yaratıcısını kabullenmekle yükümlüdür; bu ona vacip bir mükellefiyettir.[367]

Allah'a iman etmek gibi en büyük bir vazife olan ve bütün salih amellerin başı bulunan [368] bir ibadetin ihmalini mazur gösterecek ilmi bir sebep

gösterilmemiştir. Üstelik, insanın bu konuda, yani bütün gücünü kullanarak yaratıcısını idrak için cehd sarfetme ibadetini yapma hususunda, aklının bulunması dışında başka bir şeye ihtiyacı da yoktur; ne tebliğ almış olma şartı, ne lİsan bilme şartı, ne okur yazar olma şartı söz konusudur. İnsanoğlu kayıtsız ve şartsız bu baş ibadetle vazifelidir. İnsan bu ibadeti yapmıyorsa yani aklını bütün gücüyle çalıştırmıyor da (Vacib-ül-Vücud)'u idrak etmek istemiyorsa, en büyük suçludur; cezası da en ağır olanıdır. Fakat akıl gücünü sarfederek çalışıyorsa, -ki o zaman yaratıcısını kabullenir; iman eder tebliğlere erişmediği için bilmediği emirleri yerine getirmez ve yasakları da işlese kendisinin samimiyetle uygun gördüğü bütün işleri, ne olursa olsun, insanın ebedi saadetini gölgelemez. [369] Çünkü "feri meselelerde, bütün fikri gücünü tümüyle sarfeden insanlar, ihtilaf da etseler" İsabet etmiş sayılır," sevap alırlar.[370]

Görülüyor ki, insanın ebedi saadeti için taşıdığı en büyük mesuliyet; mükellef olduğu baş vazife aklın olanca gücüyle çalışarak istenilen doğruyu aramasıdır. Kur'ân-ı Kerim'de de böyle bildirilmiş olduğunu görüyoruz. Doğruyu arayanlara Allah Teala "Müslüman" diyor:

"Müslüman olanlar (yok mu?) işte onlar doğru yolu aramışlardır."[371]

Bu ve benzeri vahyi kaynaklara dayandıklarından olacak, sünnet Ehli alimlerinin meşhur büyüklerini, bu ibadeti durduranları küfürle itham eder buluruz. [372] İbni Haldun, sebepler zincirini görmezlikten gelip, "araştırmaktan vazgeçerek, bütün sebeplerin hakiki sebebi olan Yüce (Allah'a) yönelmekle memur..." olduğundan gaflete düşmüş "bir kimse sebeplerden birinde tevakkuf eder (durursa)... O kimse küfr içine dalmış olur" derken fukahayı teyit eder. [373] Mevlana ise"..., araştırmada, doğru bir içtihadda bulunmadan heva ve hevesine uyarak bid'ata kapılanın helak olacağını söyler.[374]

İmdi, insanı ebedi saadete veya yapmadığı takdirde felakete götürecek olan bu baş ibadet için insanın akıl ve baliğ olmasından başka bir şart görülmüyor. Ancak diğer meseleleri (problemleri) çözmede de durum aynı mıdır? İnsanın önüne çıkan problemler (bilim yollarıyla çözülecek sual) karşısında bazı imkanlara erme şartları yok mudur?

Bu konu üzerinde de biraz duralım.

Baştan beri gördük ki, çalışan akıl, bir nevi istikra (tümevarım-endüksiyon) yoluyla yaratılanlardan çıkış yaparak yaratana ulaşabiliyor. [375] Fakat akıl, yaratanının kendinden ne istediğini, kendisinin dünya görüşünün en olması gerektiğini tespite çalışırken mutlak doğruya İsabet edip edemeyeceğinden emin midir? Eğer yaratıcı, elçileriyle insanın doğru dünya görüşünün ne olması gerektiğini tebliğ etmeseydi, kişiler ayrı ayrı görüş ve düşüncelerinden dolayı kınanabilir miydi?

Bu soruya doğru düşünmesini bilenlerle beraber ve tek kelimeyle hayır diyebiliriz, çünkü hem fıtratımıza bahşedilen zulümden nefret eden duygularımız, hem de adaletten ferahlanan kalbimiz böyle ister. Daha doğrusu ve önemlisi, duygu ve fikirlerimize tebliğ edilen vahyi ilahiler evet dememize müsaade etmezler.[376]

Fatır-ı Azam, fikri, herhangi bir dünya görüşünü veya nizamını bulmada doktrin birliğini sağlayacak güçte yaratmadığı için onu kendi haline terk etmemiş; akıl sahibi insanlara, yine insanlar arasından seçtiği elçileriyle şüphesiz doğruları tebliğ etmiştir. Bu elçilerin getirerek insanlara ulaştırdığı mesajlardan anlıyoruz ki, insanoğlu kendi başına kalırsa adil ve doğru bir nizamda, (doktrinde) birleşme güç ve imkanında değildir.[377]

Böyle olunca, temelli bir dünya görüşüne sahip olacaksa insan, kendisine tebliğ edilen vahyi ilahilere sarılmaktan başka çaresi olmadığı daha iyi anlaşılır. Burada yapılacak iş nebiler için Allah'tan insanlara “ne indirildiğini açıkça” anlatmaktır. Bu tebliği alan insanlara düşen iş ise “iyice fikirlerini” kullanmaktır. [378] Aklını iyi kullanmadan “hiç bir sözü anlamaya çalışmayanlar” ise yaratıcıları tarafından kınanmış, fikir tembelleridir.[379] Ancak mesaj (haber) alan her insan, tebliğleri “iyice fikrederken”, araştırırken, ya onun kesin (muhkem) manalarını anlayarak onlardan faydalanmaya çalışacak, ya da bir kaç manaya tahammülü olanlarıyla (müteşabihlerle) karşılaşırsa, onları muhkemlere döndürmek için gayret sarf edecektir. İnsan eğer tebliğlerin bir kısmına erişmemiş veya erişmiş de gereği gibi anlayamamışsa, bu sefer de ona erişmiş ve anlamış olan, aynı zamanda yaratanından gafil bulunmayan “eh/f zikre” sorarak öğrenmeye çalışacaktır. [380] Bilmeden, öğrenmeye çalışmadan rasgele mecburi olmayan hükümlere geçmek, “bilmediği şeyin ardına düşme” [381] mealindeki beyyinelerle yasaklanmıştır. Öyle ki, aklını, kulağını, gözünü kullanmayanları, kelamullah, “gafiller” olarak vasfetmiş ve onları “dört ayaklı hayvanlara” benzetmiştir. [382] Allah ve Resulü, ebedi alemi kazanmanın yollarını; “farz, nafile, haram ve mubah, bütün hükümleri bildirmiştir. “[383] Bize düşen bu bildirilere kulak tıkamak, göz kapamak, kalbi karartmak değil, bütün benliğiyle onları anlamaya; (fıkıh) etmeğe çalışmaktır. Bu mesai, güç ve imkan dahilinde olmakla beraber, terk edilemez de. Çünkü, bu salih amelin Müslüman insanlar için farz kılınmış olduğu özetle tespit edilmiştir. [384] Bir müellifin ifadesiyle: “İslam'ın düşünceye verdiği ehemmiyet o kadar yüksek bir mertebedir ki, baba ve ataları taklide dayanan bir imanı benimsememiştir.”[385]

İşte, bu istikamette çalışırken aldığı tebliğlerin doğruluğundan itminana yücelmiş bir kişi, o tebliğlerden kendi dünya görüşünü (doktrinini) tespit üzerinde iken, bağlanacağı hukuku tanımaya gayret sarfederken, yine de bütün güç ve imkanlarını kullanmakla mükelleftir. [386] Bu hususiyet ayrıca bir nevi tatil (illete dayandırma-tümdengelim-dedüksiyon) yolundan geçirilirken de görülecek realitelerdendir.

Görüien odur ki, insanoğlu, nebi tebliğlerini almadan önce de, sonra da, kendisine en büyük nimet olarak verilen aklı güzel çalıştırmakla yükümlüdür. Her ne suretle olursa olsun, kalp manalarına da gelen [387] hareket halindeki aklı durdurmaya razı

olan kişinin ebedi aleminin felaket olduğu görülüyor. [388] Ancak ne var ki kişi akıl durgunluğunu sevmediği halde, onu kendiliğinden gelen bir fikir tıkanıklığı şeklinde telakki ederse, bu halin bir nevi hastalık olduğunu aniar durumda olmalıdır. Ve işte o zaman da, o hastalığın giderilmesi için bütün gücüyle çalışmakla mükellef olduğunu kabullenirse merhamete layık görülebilir. Bu liyakat içinde çalışmazsa, yani zihin tembelliğine razı olarak, ilmi cehd sarfetme yolunda çalışmalar yapan mesut insanları taklit etmeyi beğenirse, yani fikir tıkanıklığı gibi çok kötü bir hastalığı zararsız görürse işte o zaman vazifesini yapmayan suçlu insanlar arasında haşrolmaya namzet bir zalim olarak arzı endam eder. Böylesine boy gösteren mukallitlerin kalabalık olması ve meydanları kaplamış bulunması yaratıcının sünnetini değiştirir mi?

Bütün dünya ve dünyadakiler, muhal farz, topyekün bu "bütün gücü sarfederek doğruyu arama" ibadetini terk etmiş olsa bile, Allah böyle bir mükellefiyet koymamıştır, denilebilir mi? Kur'ân ile sabittir ki, a ki etmeyenler, fikretmeyenler, tezekkürde bulunmayanlar zarardadır![389]

Bugün bu vacip ibadeti yapmaya çalışanlar, fikri cehd sarfetmeyen günahkarların çokluğu arasında görünmez hale gelmiştir diye kalabalıkların zannettikleri gibi böyle bir ibadetin kapısının kapanmasını gerektirmez. Salatı ikame ibadeti de ekseriyetle terk edilmiş gözükmektedir. Bu böyledir diye namaz gibi büyük bir ibadetin kaldırıldığını nasıl iddia edemezsek, saçmalayarak iddia etsek bile, nasıl ilmi bir değer taşıyamazsa, işte bu azim ve insana şeref ve şahsiyet veren araştırıcılık ibadetini de yapanlar azdır veya yoktur zannıyla bu yüce ibadeti yok farzedemeyiz. Kaldı ki, namazın ve benzeri mükellefiyetlerin makbuliyet arzetmesi de aklın bütün gücünü sarfederek doğruya İsabet etme gayretine bağlıdır. Bu baş ibadet umursanmayarak; artık yapılamaz zanniyle terk edilmişse salat, zekat, hac, oruç gibi diğer salih amellerin adetten öte bir ibadet haysiyeti kalır mı? Şu kadarı var ki, imanı ikrar, namaz, zekat, hac, savm dinin ameli rükünleri, görünür ve tespit edilebilir olduklarından, İslam icra heyeti tarafından kontrolü mümkün olmasına mukabil, fikri cehdi terk günahını tespit daha zor olduğu için cezası Allah'a kalmıştır. Tövbesiz ölen böylesine günahkarların kendi asli meselesinde, "olanca gücünü sarfederek doğru bir hükme geçme"ye şayet gücü yoksa insan ne yapsın?' gibi bir soru akla gelebilir. Bütün asli konularda olduğu gibi temel esasa dayalı cevabı, Kitabullah'da açıkça görülün Gücü olmayana mükellefiyet yoktur.[390]

Nasıl ki, baygın ve şuursuz kimse vakti giren namazı eda etmekle, hasta kimse hastalığı devam ederken rastladığı Ramazan ayında oruç tutmakla, fakirleşmiş Mümin zekat vermekle, imkanı olmayanın hacca gitmekle mükellef olmuyorsa; işte aynen onun gibi, Mümin insanın önüne çıkan meselesini bizzat halletme mükellefiyetinde de durum değişmez. Müslüman'ın ebedi alemiyle ilgili çok önemli mükellefiyetin ne olduğunu, nasil yerine getireceğini, arama, tarama ve sorma yollarıyla bizzat tespit etme yolunda fikri cehd sarfetmek gibi mübarek bir işi yapmaya güç ve imkanları olmayanlar da tabiatıyla böylesi şerefli bir ibadeti eda mükellefiyetinden düşerler.

Dikkat edilsin ki ferdi güçsüzlükler ancak imkanı olmayan fertten mükellefiyeti kaldırır. Ama Allah'ın vahyi ile konulan vazifelerden hiç bir mükellefiyeti hiç bir mümin kaldıramaz, eksilte-mez, arttıramaz. Diğer ibadetler dünyacılar tarafından su-i istimal edilebiliyor (kötüye kullanabiliyor) diye, “bu ibadetler kötülük getiriyor” iddiasıyla nasıl ki iptal edilemezse fikir gücü sarfet-me ibadeti de, bazı zalimler elinde zararlı oluyor endişesiyle öylece kaldırılamaz. Netice odur ki, lüzumlu hallerde, aklın bütün gücünü sarfetmekle yapacağı (fikri cehd) ibadetini kapılarına indi kilitler takmaya kalkışmışlar, iyi niyete de dayansa, zararlı olmaktan öteye bir iş olmuyor.

“Ne yapalım, nasıl edelim de bu ibadeti eda edelim ve şu taklit bataklığından kurtulalım, taklide razı olmanın utandırıcı vebalinden yakamızı sıyırabilelim?” diyenler olursa, onlara deriz ki: Endişelenme, düşünülüp araştırılınca, yer olmadığı görülür. Bilmezliğin hacaletinden kurtulmanın yollarını göstereceğini vaadeden bizzat yaratıcımızdır. Doğrusunu aramak uğrunda olanca gücü sarfeden [391] mücahitlere “elbette yollarımızı gösteririz; şüphesiz ki Allah her halde (ilmi yolda) iyi işler işleyenlerle beraberdir. “[392]

Öyle ise, Allah'ın saadete götüren yolunu görüp tanımak isteyenler, bilhassa ilmi usulde cehd sarfeden mücahidlerden olmaya bakmalıdır ve gücü varken kendi meselesini bir başka mümine terk ederek araştırmayı bırakmamalıdır, (mam-ı Rabbani (r) der ki: “Amelleri sahih bir şekilde yerine getirmek ise, ancak, amelleri ve onların nasıl yapılacağını ihmaîsiz olarak bilmekle mümkündür. O halde, herkesin bunları okuyarak, sorarak öğrenmesi zaruridir. İlim iki mücahede -gayret, cehd- arasındadır. Birisi daha önce öğrenmek için, ikincisi öğrendikten sonra kul-lanmak ve faydalanmak için mücahede” [393] Sözün özü de budur.[394]

“Lehve'l Hadis” Üretim Merkezleri

Hüseyin K. Ece

Laf eğlencesi, boş ve amaçsız söz diye çevirebileceğimiz bu tabir Kur'ân'da bir âyette geçmektedir. İnsanlar zaman zaman boş, hiçbir işe yaramayan, yalnızca eğlenmek ve oyalanmak üzere amaçsız söz sarfedebiiir, boş gevezelik diyebileceğimiz lakırdıları yapabilirler. Ancak Kur'ân'ın “lehve’l hadis” dediği şey, daha başka bir şeydir. Kişinin imana ilişkin, vahy kaynaklı gerçekler yerine, onu hidâyeıten uzaklaştırıcı eğlendirici sözlerle oyalanmasıdır. İnsanı oyalayan, nefsinin hoşuna giden, Hakktan yüz çevirmesine yol açan lüzumsuz laflardır. Önce âyetin mealine bir bakalım:'

İnsanlardan öyleleri vardır ki, bilgisizce (insanları) Allah'ın yolundan saptırmak ve onunla alay etmek için “eğlence-boş ve amaçsız-lehve'l hadis” (türünden) sözleri satın alır. İşte onlara küçük düşürücü bir azab vardır.

“Ona âyetlerimiz okunduğu zaman sanki onları hiç işitmemiş, sanki kulaklarında ağırlık varmış gibi büyüklük taslayarak (arkasını) döner. Onu acı bir azap ile müjdele.”[395]

A- Sözlük Anlamı:

“Lehve'l hadis” terkibini ve kavram olarak ifade ettiği anlamı daha iyi anlayabilmek için onun sözlük manasına bakmakta yarar vardır, çünkü Kur'ân kavramları kök anlamlarından kopuk değildir. Her bir Kur'ân kavramının sözlük manasıyla yakın bir bağlantısı bulunmaktadır.

Görüldüğü gibi Kur'ân'da geçen bu kalıp ifade iki kelimeden meydana gelmektedir. “Lehv” ve “hadis”.

“Lehv kelimesinin kökü olan leha”; sözlükte, bir şeyle oynamak, bir şeyden pek hoşlanarak onunla avunup durmak anlamına gelir. “An” ile kullanılırsa, bir şeyden gafil olmak, bir şeyden yüz çevirmek demektir.

Aynı kökten gelen “elhâ”; oyalanmak, bir kimseyi sazlarla veya oyun aletiyle oyalamak, meşgul etmek, “lehhâ”; bir şeyle oyalandırmak, eğlendirmek manalarına gelirler.[396] “Lehv”; insanı faydasız ve önemsiz işlerle meşgul eden şeydir. “Şu şeyle oyalandım”, yani “onunla eğlenerek meşgul oldum” şeklinde söylenilir. [397] Bir başka deyişle 'lehv'; eğlence demektir. Kendisinden insanın zevk alıp eğlendiği, ama bitip sona eren şeydir.[398]

Kelime sözlük anlamıyla Kur'ân'da fiil ve isim halinde bir kaç âyette geçmektedir. İnsanı oyalayan, eğlendiren ve onu asıl görevini yapmaktan alıkoyan bütün uğraşılar; boş ve amaçsız hedefler bu kelime ile ifade edilmektedir. Dünya hayatının geçiciliğinin bu sözcük ile anlatılması ayrıca dikkat çekmektedir. Kendisinden zevk alınan, ama devam etmeyen, günün birinde sona ermesi kesin olan oyalanmalar “lehv”dir. Dünya hayatı çeşitli açılardan insana zevk vermekte, onu eğiendirmekte, onu oyalandırmaktadır. Ancak bütün bu zevkler ve eğlenceler bitmeye mahkumdur.

“Şüphesiz dünya hayatı bir oyun ve eğlence (lehv)den başka bir şey değildir. (Günâhlardan korunanlar için) Elbette âhiret yurdu daha iyidir. Düşünmüyor musunuz?”[399]

Dünya hayatı, dipsiz, sonu karanlık gafletten, faydasız oyuncaktan ibarettir. Onun geçiş anlarını, tad alınan şeylerini bir an düşünüp de ölümü gözünün önüne getirenler bunu rahatlıkla anlarlar. Hayat bu yaşadığımız dünya hayatıdır diyenlerin en büyük zevki; onu ve onun sonucunu düşünmemek ve boş şeylerle eğlenmek, oyunlarla zamanı öldürmektir. Ancak Allah'tan hakkıyla korkup sakınan takva sahipleri için ebedî olan, bitmez tükenmez nimetlerin ve zevklerin tadıldığı Ahiret hayatı daha hayırlıdır. Bu apaçık gerçeği aklını iyi kullanan insanlar anlayabilir, dünya hayatının oyalayıcı oyuncaklarına takılıp kalmaz.[400]

Dünya hayatının geçiciliğine, hayal gibi olmasına karşın asıl hayat Ahiret hayatıdır.

“Bu dünya hayatı eğlence (lehv) ve oyundan başka bir şey değildir. Ahiret yurdu; işte orası asıl hayat odur (asıl yaşanılacak yer orasıdır), keşke bilselerdi.”[401]

İnsanlardan bir kısmı dünyalıklara ve eğlence türü şeylere daha çok düşkündür. Onların peşinde koşarlar, onlarla oyalanıp koca bir ömrü bitirebilirler. Hatta pek çoğu bu gibi şeyler sebebiyle asıl insanlık görevini unutur, oyun ve eğlenmeyi hayatının en önemli meselesi haline getirir. Eşyaya ve oyalayıcı şeylere karşı olan tutku, öteden beri insanoğlunun zaafıdır. Nitekim Peygamberimizin sahabeleri bile, Medine'ye önemli bir ticaret kervanının geldiğini duyunca, hutbe okuyan Peygamberi yalnız bırakabilmişlerdir. Aşağıdaki âyetin bu nedenle indiği rivayet edilmektedir.[402]

“Bir ticaret veya eğlence (lehv) gördükleri zaman hemen dağılıp ona giderler ve seni ayakta bırakırlar. De ki “Allah'ın yanında bulunan, eğlenceden (lehv'den) ve ticaretten daha hayırlıdır.” Allah rızık verenlerin en hayırlısıdır.”[403]

Medineye bir kervan geldiği zaman halk onu, sevinç gösterisi olmak üzere davul çalarak karşılardı. Burada kasdedilen eğlence (lehv), kervanı karşılamak için çalman davuldur, çünkü mescittekiler, davul sesini duyunca ticaret kervanının geldiğini anlamışlar ve dışarı çıkmışlardı.[404]

İnsanlardan bazıları da dinlerini oyun ve eğlence (lehv) yerine koyarlar. Onunla ve hükümleriyle alay ederler. Onun çağrısını ve uyarılarını ciddiye almazlar. Her şeyi dünya ölçüleriyle değerlendirdikleri için Kur'ân ve hadislerin haber verdiği gerçeklerle, Ahiret tasvirleriyle alay ederler.”[405] Onlar, kendilerine gelen ilâhî dini bir tarafa atarlar. O din üzerinde istedikleri gibi oynarlar, ona istedikleri şekli verirler. Kendileri haram ve helâl ölçüleri korlar. [406] Onları dünya hayatı gururlandırır, aldatır ve âhireti unutturur. Onlar bu gururla beraber Allah'ın gönderdiği elçiler ve onların yanındaki âyetlerle mücadele ederler. Çekişmeye girişirler.

“Onlar ki dinlerini bir eğlence (lehv) ve oyun yerine koydular ve dünya hayatı kendilerini aldattı, onlar bu günleriyle karşılaşacaklarını nasıl unuttular ve âyetlerimizi bile bile nasıl inkâr ediyor idiyseler; Biz de onları bugün (Kıyamet günü) öyle unuturuz.”[407]

Onlar Allah'ın dışında bazı şeyleri ilâh haline getirerek ve kendilerine haram kılınan şeyleri işleyerek dinleri adeta bir oyun konusu yaparlar. Dinin yüce ölçülerini, nefsin hevasına ve hoşa giden amellerin peşine takılarak oyun ve eğlenceye alırlar. Bunu da ciddiyetsiz bir şaka halinde yaparlar, İslâm'ın insanlara teklif ettiği ve onları uymaya davet ettiği hükümleri kabul etmek bir yana; onlarla alay ederek eğlenirler.[408]

“Lehv” kelimesi sözlük anlamıyla bir âyette Allah'a ait yüceliği ve aşktnlığı dile getirmek üzere geçmektedir.

“Bir de, (şunu bilin ki) gökleri ve yeri ve bu ikisi arasında olan hiçbir şeyi bir oyun-bir eğlence olarak yaratmadık. (Çünkü) eğer bir oyun-eğlence (lehv) edinmek dileseydik, bunu herhalde kendi katımızdan edinirdik; ama hiç böyle bir şeyi diler miyiz? (Bir başka tefsire göre: Yapacak olsaydık böyle yapardık.)”[409]

Her türlü süslemelerle dolu tavan gibi yükseltilmiş gökyüzü, ince menfaatlerle dopdolu, kurulu bir beşik gibi döşenmiş yeryüzü ve bu ikisi arasında yer alan harika yaratıklar; gönülleri oyun ve eğlencede olan ve Allah'ın âyetlerini anlamak istemeyenlerin sandıkları gibi bir oyuncak değildir. Hakk'ı tanımak ve ebedî hayat yolunda kendisinden faydalanılmak üzere hak ve hikmetle yaratılmış, Allah'ın yüce kudretinin göstergesidir. Eğer bunlar yalnızca insanların dünya hayatı için yaratılmış olsaydı, onların da dünya hayatı gibi 'oyun ve eğlence (lehv)'[410] olması gerekirdi. [411] Halbuki gerçek onların sandığından başkadır. Yerlerin ve göklerin yaratılışı bir oyun, bir eğlence olmadığı gibi Allah (cc) -hâşâ- bir oyuncu değildir.

Allah (cc) 'eğer böyle yapmayı irade etseydi'; yani bir eğlence arayacak olsaydı -ki mutlak manada kendine yeterli ve sınırsız kudret sahibi olduğu için, hiçbir şekilde O'nun böyle bir şeye ihtiyacı yoktur- bunu kendi Zatında bulurdu. Bunun için mantıken anlamsız ayrı bir evren yaratmaya ihtiyaç duymazdı. Kur'ân çok veciz bir şekilde Allah'ın muteâl (aşkın) olduğunu, kendisine yakıştırılabilecek beşeri her türlü ruhsal ve duygusal (oyun ve eğlence gibi) ihtiyaçtan uzak olduğunu dile getirmektedir.[412]

Yüce Allah (cc) ancak şanına yakışanı yapar. Herşeyi bir hikmet üzere yaratan Rabbimizin gökleri ve yeri boş yere ve eğlence olsun diye yaratması düşünülemez. Böyie birşey O'nun yücelik şanına uygun düşmez.

Kur'ân-ı Kerim'de lehv' kelimesinin kökünün fiil olarak farklı kalıplarda kullanıldığını da görmekteyiz. Bütün bu kullanılışlarda oyalama, alıkoyma, oyalanma, eğlenme, eğlenceye dalarak oyaianma, meşgul olma, yüz çevirme anlamları yer almaktadır. Yukarıda geçtiği gibi, aynı kökten gelen “elhâ”, kişiyi daha önemli işden alıkoydu, onu meşgul etti demektir.[413]

Kur'ân'da şöyle buyuruluyor:

“(Mal ve evlât) çoğaltma yarışı, sizi oyaladı. Nihayet kabirleri ziyaret ettiniz (kabre girinceye kadar mal artırmaya çalıştınız.)” [414] Âyette geçen Tekdsür' kavramı, çoğaltma için ihtirasla çırpınma, taşınır veya taşınmaz, hayali veya gerçek kazançları artırma ihtirası anlamına gelir. Bu bağlamda bu kavram; insanın daha çok konfor, daha fazla maddi servet, insanlar ve tabiat üzerinde daha güçlü otorite, maddi ilerleme için çırpınma saplantısını ifade eder. Bu çabaların başka herşeyi dışlayıcı bir şekilde aşırı bir tutku ile sürdürülmesi, insanı ruhî kavrayıştan alıkor. Dolayısıyla manevî/ahlâkı değerler üstüne kurulmuş sınırlama veya kısıtlamayı kabule yanaşmaz. Böylece yalnızca bireyler değil, toplum bile iç dengesini kaybeder, mutluluk şansını yitirir.[415]

Tekâsür', 'kesretten çokluktan' türemiştir ki, bunun üç anlamı vardır:

Birincisi; İnsanın kesreti çok şeyi elde etmek için aşırı çalışması,

İkincisi; İnsanların bolluk elde etmek için birbirleriyle yarışması ve birbirlerinin üzerine çıkmaya çaba göstermesi,

Üçüncüsü; İnsanların bolluk sebebiyle birbirlerine karşı kibirli davranmasıdır.

Dolayısıyla 'tekâsür' insanlara çok cazip gelir. Öyleki onlar bundan dolayı daha önemli şeylerden gafil olurlar, daha önemli işlerden yüz çevirirler. İnsanı 'gaflete düşüren şeyler' (âyette, “elhâküm”) geniş bir anlam sahasına sahiptir. Her türlü eğlence ve lezzet alınan nesneler olabileceği gibi, kuvvet ve zenginlik sebepleri, iktidar sağlama çabalan, mal ve iktidar yarışları, bunlara sahip olarak başkalarına karşı kibirli davranmalar da olabilir. Çoklukla övünenler, ya da çokluk yarısıyla oyalananlar her devirde olabilir. Onlar kendilerini bu övünme ve oyalanma yarışına öylesine kaptırırlar ki asıl yapmaları gereken işlerden, daha önemli şeylerden gafil olurlar. Bu yarış ve övünme uğruna insanî seviyelerini bile kaybederler. [416] Bu uğurda haksızlığa ve zulme dahi başvururlar. Böyleler) daha fazla mal, daha fazla dsmanî lezzet, daha fazla güç ve iktidar, daha fazla imkanlar elde etmek isterler. Onlar sonunda ne olacağını düşünmeden bu tutkuların peşinde oyalanır dururlar.

Günümüzde bu yarışın kişiler, toplumlar ve devletler arasında bütün hızı ile devam ettiğini görmekteyiz. Toplumlar ve ülkeler arsında daha fazla servete, güce ve kuvvete, daha fazla gelişmiş silahlara sahip olma çabası artarak devam etmektedir. Kişiler, toplumlar ve devletler arasında üstünlük ölçüsü artık ahlâk ve fazilet, adalet ve insani sıfatlar değil, zenginlik, ilerleme dedikleri kör yarışlar ve gücü elinde bulundurmadır.

Onlar, bütün bu yarışların ve övünmelerin yeryüzünde zulüm yapmaya ve fesat çıkarmaya sebep olduğunu düşünmemektedir. Herkes; insana asıl görevini, kulluk vazifesini unutturan bu çoklukla oyalanma yarışında daha iyi bir derece elde

etmenin çabasındadır. Ancak Rablerinin indirdiği ölçülere teslim olanlar; bütün faaliyetlerinin salih amel olmasına dikkat ettikleri gibi, dünyadan ve onun üzerindeki nimetlerden yeteri kadar, meşru yollarla yararlanmaya çalışırlar. Bunu yaparken köksüz övünmelere, gaflete düşüren oyalanmalara, zulme ve ifsata varan tutkulara düşmemeye çalışırlar.

Aslında bu hitap, çocuk, mal ve dünyalıklara dalıp da adetâ bu yarışla sarhoş gibi olanlaradır. Onlar peşlerine düştükleri şeyle kendi kendilerini aldatmaktadırlar. Çoklukla oyalananlar, ya da bu yarış sebebiyle asıl yapması gereken kulluk görevinden gaflete düşenler; bir gün, içinde övünmenin ve yarışın olmadığı dar bir çukura girecekler, öyleyse insanlar bu gafletten uyanmalı ve çevresine ibretle bakmalıdır.[417]

Abdullah b. eş-Şıhhîr, yani Mutarrafın naklettiğine göre babası şöyle anlatıyor:

Peygamber (sav)'in yanına vardım “Çokluk sizi öylesine oyaladı ki” âyetini okuyordu: Sonra dedi ki:

“Ademoğlu ‘ınalım, malım” der durur. Ey Ademoğlu! Senin, yeyip tükettiğin, giyip eskittiğin, ya da sadaka olarak verip (ölümden önce Ahirete) gönderdiğinden başka malın var mı?”[418]

Bu bakımdan Allah (cc) müslümanları şöyle uyarmaktadır:

“Ey iman edenler! Mallarınız ve evlâtlarınız sizi Allah'ı zikretmekten alıkoymasın (oyalamasın). Kim bunu yaparsa işte onlar zarara uğrayanlardır.

Birinize ölüm gelip de; Rabbim beni yakın bir süreye kadar erteleseydin de sadaka verip iyi-ierden olsaydım!1 demesinden önce, size verdiğimiz rızıktan (Allah için) infak edin.”[419]

Burada özellikle iman edenler uyarılmaktadır, çünkü onlar ancak Allah'ın hükmüne teslim olmakla O'nun yanındaki izzete kavuşabilirler. Bundan dolayı onların başka bir şeyle oyalanıp Allah'ı ve O'na kulluğu ihmal etmeleri onlar için çok büyük bir zarardır.

Mü’minler sürekli takva- Allah'a karşı sorumluluk/bilinci içerisinde olup, devamlı O'nu zikrederler. Dünya meşguliyetinin en vazgeçilmezi olan mal ve evlat işleri, onların sevgisi, onlara bakma derdi ve zevki bile onları Allah'a ibadetten alıkoymamak. Bu gibi şeylerle oyalanıp kulluk görevini aksatmamalı. Zaten dünya hayatı oyun ve eğlencenin (lehv) yanında, zinet (süslenme), övünme, mal ve evlat çoğaltma yarışıdır. [420] Bunların en zevklisi ve kaçınılmaz olanı çocuklarla meşgul olma ve mal kazanmadır. Bunlar bile sizi oyalayıp Allah'ı zikirden, O'na ibadetten uzaklaştırmasın.

Burada, “mal kazanmakla, ticaretle, çocuk yetiştirmekle meşgul olmayın” denilmiyor. Yani bunlarla uğraşmak sizi izzetin asıl ruhu olan Allah'ı zikretmekten, Allah için iş görmekten, O'na yaraşan kulluğu yapmaktan alıkoymasın demektir. Allah'ı zikir bir anlamda Allah sevgisiyle yapılan bütün işlerdir. Dünyalıklara aşırı düşkünlük kişiyi bu güzel hedef konusunda gaflete düşürebilir.[421]

Kalplerin ve gözlerin dehşetle sarsılacağı günden korkanlar elbette böyle değildir. Onlar büyük bir dikkat ve şuurla Allah'ı zikretmeye devam ederler. Bu gibiler hakkında Rabbimiz (cc) şöyle buyuruyor:

“İçlerinde (yalnız) kendi ismi anılsın diye Allah'ın yükseltilmelerine izin verdiği (ibadet) evlerinde O'nun kudret ve yüceliğini dile getiren, öyle kimseler (Allah'ı teşbih edenler) vardır ki; ne ticaret, ne de kazanma hırsı onları Allah'ı zikretmekten, namazı gereği gibi kılmaktan ve zekât vermekten alıkoymaz. Onlar, kalplerin ve gözlerin allak bullak olacağı bir gün'den korkarlar.

Çünkü Allah, kendilerine işledikleri amellerin en güzeli ile ecir verecek, lütfundan fazlasıyla bağışta bulunacaktır ve Allah dilediğine hesapsız rızık verir.”[422]

Görülüyor ki Allah'ın Nûr'uyla kalpleri ve kafaları aydınlananlar, Rablerinin verdiği bir basiret ile hayata bakarlar; Allah'ı anmaktan ve O'nun adına iş yapmaktan gaflete düşmezler. Dünya geçimlikleri, ticaretler, mallar ve evlatlar onlar için bir oyalayıcı, bir gaflet sebebi değil; tam bunun tersine Rablerinin rızasına ulaşmada birer aracıdırlar. Ancak insanlardan bazıları ise dünya hayatını yeme, içme ve eğlenme olarak zannederler. Arzuları ve hayalleri onları oyalayıp durur. Onlar sonu gelmez tutkuların peşinde bir ömür tüketirken iman nimetinden bile mahrum kalırlar. Kur'ân böylelerinin durumunu ibretli bir şekilde ve onları tehdid eder bir tarzda anlatmaktadır. Onları oyalayan şeyler anlatılırken yine “lehv” mastarının fiil hali kullanılıyor.

“Elif. Lâm. Râ. Bunlar Kitab'ın ve apaçık Kur'ân'ın âyetleridir.

“Bir zaman gelecek ki inkâr edenler, keşke müslüman olsaydık temennisinde bulunacaklar.

Onları bırak yesinler, içsinler, zevk alsınlar (bakalım);- emel (ardı arkası gelmez arzular) onları oyalasın. İleride (elbette) bilecekler.”[423]

İnsanlardan pek çoğu Allah'ın âyetlerine karşı çok inatçı ve zorbadırlar. Nasihat dinlemez, yapılan öğütleri almazlar. Kendilerine Allah ve Ahiret hatırlatılınca yüz çevirirler. Hatta kimileri onlarla alay ederler. Onlar varsın dünyada diledikleri gibi, haram-helâl, temiz-pis demeden yesinler, içsinler. Nefse hoş gelen şeyleri yapadursunlar, şehvetlerinin peşine koşsunlar [424] Allah'a karşı şükür, ibadet, Ahiret, hesap gibi şeyleri düşünmeyip, canlarını istediğini yapsınlar. Zaten onlar yemeyi, içmeyi, zevk ve çıkar peşinde koşmayı hayatın gayesi zannederler.

Böylelerini 'emel' oyalayıp durur. Onlar daha fazla yaşama, daha fazlasına sahip olma, daha ilerde olma emeliyle yaşarlar. İşlerimiz düzene girecek, daha uzun ömürler süreceğiz, dünyadan ve içindeki zevklerden daha fazla yararlanacağız diye hayal edip dururlar, bu “hayal etme!” onları oyalar, asıl görevlerinden onları gafil bırakır.

“Emel”; ömrün uzun olmasını istemek, arzu edilen eşyalara ulaşmak, durumun bir gün düzeleceğini beklemek, ama sonunda hiç birine kavuşamamaktır.[425]

b- Hadis Kelimesinin Sözlük Anlamı

Kelimenin aslı olan “hudûs”, olmayan şeyin sonradan meydana gelmesi demektir.

Hadis ise; İnsana -ister vahy tarafından, isterse işitme yönünden- ulaşan bütün sözlere (laflara ve haberlere) denir.[426]

“Hadis”, “kadim, öncesi olmayanın”ın zıddı olarak, yeni, haber anlamlarına gelir.[427] Bu kelime söz ve haber anlamlarında Kur'ân'da pek çok âyette geçmektedir.

“Âyetlerimiz hakkında (münasebetsizliğe) dalanları gördüğün zaman, onlar başka bir söze (hadis'e) geçinceye kadar onlardan yüz çevir...”[428]

“İşte bunlar, Allah'ın âyetleridir. Bunları sana (taşıdıkları) gerçek ile okuyoruz. Allah'tan ve O'nun âyetlerinden sonra hangi söze (hadise) inanacaklar.”[429]

“İbrahim'in ağırlanan mİsafirlerinin haberi (hadisi) sana gelmedi mi?”[430]

Allah (cc), kendi Kitabını söz (Hadis) diye isimlendiriyor;

“Eğer doğru iseler haydi onun gibi bir söz (hadis) getirsinler.”[431]

Hadis kelimesi ve türevlerinin Kur'ân'da, bildirmek, ilan etmek, söz kelâm, hikâye, rüya anlamlarında kullanıldığını görmekteyiz. Hadis kelimesine ister söz (kelâm-lâf) anlamı, isterse haber anlamı verelim; her iki manada da sonradan olan bir şeyin ifadesi vardır. Biz konunun akışı içerisinde bu iki anlamı da dikkatten kaçırmayacağız. (Hadis kelimesinin Hadis ve Fıkıh ilmindeki tanımına konumuzla ilgisi olmadığı için burada yer vermiyoruz.) [432]

C- Lehve'l Hadis'in Terkip Anlamı:

Buna göre terkip olarak “lehve'l hadis”; sözlük anlamıyla “söz eğlencesi” demektir. Yani duyanı etkileyen, önemli şeylerden oyalayan, kendi havasına çeken, çevresindeki başka şeylere karşı duyarsız hale getiren söz demektir. Sözlük anlamı yönünden bunun pek olumsuz bir yanı yoktur. İnsan; etkileyici, cezbeden, ruha hoş gelen seslerden, nağmeli, sanatlı sözlerden etkilenir. Ruhu bu gibi şeylerden tad alabilir. Ancak Kuran 'lehve'l hadîsi tümüyle olumsuz anlamda kullanıyor, çünkü burada kasdedilen “boş ve amaçsız söz” insanı Allah'tan ve O'na itaat etmekten uzaklaştıran sözdür.

“Lehve'l hadis” kİsaca; istek ve tutkuları kışkırtan, azdıran, kişiyi oyalayan, Allah'a itaatten uzaklaştıran, boş, gereksiz, faydasız sözlerdir, laflardır. Bu gibi sözler kişiyi işinden alıkoyabilir, oyalayabilir, dikkatini başka şeylere çekebilir, kafasını karıştırabilir.

Bunlar, dedikodu olduğu gibi; saçma sapan konuşma, sulu ve zararlı şakalar, boş güldürüler, gevezelikler, saçma sapan hikâyeler, romanlar, masallar, efsaneler, nağmeler, müzikler, insanı saptıran fikirler, görüşler olabilir.

Burada dikkat edilmesi gereken şey, “lehve'l hadis” diye nitelenen şeyin, insanı hidâyetten uzaklaştırması ve Allah'a itaatten alıkoymasıdır, şüphesiz hafif ve ders verici şakalar, ibret verici ve hikmet dolu hikâyeler, masallar, efsaneler, insanı günâha sürüklemeyen süsiü sözler, çirkinliği ve günahı övmeyen müzikler, İslâm inancına aykırı olmayan görüş ve fikirler haram, değildir. Hasan Basri'ye göre, Allah'ı anmaktan ve O'na ibadet etmekten alıkoyacak eğlenceler, şarkılar, çalgılar demektir. Kimilerine göre bu tabir, Allah'a ortak koşma anlamındadır[433]

İbni Cerir diyor ki: Lehve'l Hadis, Allah'ın âyetlerinden ve O'nun yoluna uymaktan alıkoyan her türlü sözdür ki, bunu söyleyen, Allah'a ve müslümanlara muhalafet olsun diye söylemektedir. [434] Nefsi Hakktan oyalayan sözlerdir ki, bunlar aslı astarı olamayan saptırıcı hurafeler, fesada ve günâha davet eden hikâyelerdir, insanı sapıklığa davet eden şiirieri, eğlence için söylenen şarkıları, bunların eşliğinde çalınan her türlü oyalayıcı çalgıları da -eğer kişiyi oyalayıp Allah'tan uzaklaştırıyorlarsa- buna katabiliriz.[435]

“Lehve'l hadis” bir anlamda boş söz ve vehim demektir. Aslı astarı olmayan sözler, efsaneler, güldürücü lakırdılar ve işe yaramayan her türlü fuzulî laflar, gevezelikler, nağmeler bu tanıma girerler.[436]

Bu kavram, insanı hayır'dan saptıran ve alıkoyan, batıl olan her şeyin ortak adıdır.[437]

Tefsirci Hasen'den rivayet edildiğine göre, o; kişiyi Allah'a ibadetten alıkoyan, gece eğlenceleri, sapık güldürüler, asılsız hurafeler, saptırıcı müzikler ve benzerleridir. Kimileri de o 'sihirdir demişlerdir.

İbni Cerir ve Beyhaki'nin rivayetine göre İbni Mes'ud (ra); o, erkek veya kadın şarkıcılara meyledip onlardan batıl cinsi şeyler dinlemektir. [438] Benzer bir görüş de Abdullah b. Abbastan rivayet ediliyor. [439] Ancak "Lehve'l hadisin şarkı (müzik) olduğuna dair A. bin Mes'ud (ra)tan gelen rivayetin zayıf olduğu söylenmektedir [440] Tefsirci Dahhâk'a ve Zeyd b. Eslem'e göre "lehve'l hadis" şirk olayının ta kendisidir.[441]

d- Lehvel Hadis Tuzağı:

Allah (cc) Lukman sûresinin hemen başında, burada anlatılanların hikmetli bir Kitab olan Kur'ân'ın âyetleri ve bu âyetlerin "Muhsinler" için hidâyet (doğru yolu gösterici) ve rahmet olduğunu söylüyor. Sonra da muhsinleri överek onların bazı özelliklerini sayıyor. Onlar namazi gereği gibi kılarlar, zekâtı verirler ve Ahiret Günü'ne kesin olarak inanırlar. Özellikleri böyle olan muhsinler, Rabbleri tarafından verilmiş bir "hidayet" üzerindedirler ve iki dünyada da kurtulacak olanlar da bunlardır. Aynı övgülerin Bakara Sûresinin başında 'ınüttakiler' için yapıldığını görmekteyiz.

"Muhsin" kelimesinin aslı "ihsan"dır. O da; bir başkasına iyilikte bulunmak, nimet vermek, ya da işleri güzel yapmak demektir. Bundan dolayı Hz. Ali (ra) der ki: "İnsanlar yaptıkları güzel işlere göre tanınırlar."[442]

"Muhsin"; ihsan üzere olan, ihsan eden ve bütün hareketlerini güzel yapan demektir. O aynı zamanda Cibril hadisinde geçtiği gibi [443] "Allah Teâla'yı görüyormuşçasına ibadet eden kimsedir. Allah (cc) sürekli "muhsin olanlarla beraberdir". [444] "O, güzel davrananlara, ihsanda bulunanlara daha güzel karşılıklar verecek, onların yüzleri aydınlık olacaktır."[445]

Âyetlerin anlattığına göre "muhsin olanlar", kendileri için bir "hidâyet" ve rahmet olan Kur'ân'a, yani Rabblerinin kendilerine ne indirdiğine kulak verirler. O'ndan gelen her şeyi can kulağı ile dinlerler. Onlar, Allah'ın âyetlerini başka bir şeyle değiştirmezler. Âyetlerin gereğini yaparak saadet bulurlar. Buna karşın insanlardan bazıları Allah'ın âyetlerinden ve onların gereğini yapmaktan, böylece onlardan yararlanmaktan yüz çevirirler. Onların değerini bilmezler. Onlara uymakla elde edecekleri kazançtan, onlara karşı gelmekle elde edecekleri bedbahtlıktan (şe-kavetten) haberleri yoktur. Böyleleri, bilgisizce Rabblerini âyetlerini bir tarafa atarlar, ya da onlardan yüz çevirirler; ama "lehve"l hadisi, oyalayıcı, saptırıcı ve Hakk'tan yüz çevirtip sözlere ve eğlencelere meylederler. Hatta onlara yüklü

miktarda para ödeyerek satın alırlar. Satın aldıkları bu 'lehvel hadisle oyalanırlar, eğlenirler. Onunla meşgul olarak kulluk görevinden gafelete düşerler. İnsan olarak yapması gereken daha önemli işlerden yüz çevirirler. Bununla da kalmayıp bunu insanları Hakk'tan sapıtmak için bir tuzak gibi kullanırlar. İslâm'ın ölçülerini küçümserler ve Kur'ân'ın davetiyle alay ederler. Nitekim Peygamberimizin tebliğiyle başedemeyen, insanların O'nu dinlemesini önleyemeyen Mekke müşrikleri, "lehve"l hadisi ilk defa bir tuzak olarak kullandılar. Bu yolla Kur'ân âyetleriyle, peygamberimizin sözleriyle alay ettiler. Böylece Kur'ân'ın etkisini ve ona olan ilgiyi azaltmaya çalıştılar.

"Lehve'l Hadis" yoluna başvuran kötü niyetliler, işin başında niyetlerini belli etmezler. Hak söze kulak verenlere, İslâm hidayetine ilgi gösterenlere, "sizi sapıtmak için böyle yapıyoruz" demezler, onlar bu yolla, İslâm anlayışını, temiz ahlakı ve sağlam inancı bozmaya, insanları bu inancın etkisinden uzaklaştırmaya çalışırlar. Onların etkisinde kalanlar da, -Kur'ân'ın deyişiyle-bilmeden Allah yolundan1 saptırmak isteyenlerin oyununa gelirler.

Bu Âyetin Nüzul Sebebi:

Bu âyetin iniş (nüzul) sebebiyle ilgili ilginç bir örnek anlatılmaktadır.

İbni Hişâm'ın lbni İshak'tan rivayet ettiğine göre, Peygamberimizin tebliğinin etkisini azaltmak için çeşitli yollara başvurulur ama başarılı olunamaz. Bunun üzerine, Mekkeli zengin müşriklerden Nadr b. Haris, "siz, aranızda emin olarak-bilinen birine "mecnun, sihirbaz" diyerek ona olan ilgiyi azaltmaya çalışıyorsunuz. Buna kimse inanmaz. Bakın ben onunla nasıl baş edeceğim" demiş. Bu adam bazen ticaret için Irak'a giderdi. O bu yolculuklarında acemlerin, Hire halkının masallarını ve onların aralarında dolaşan rivayetleri derlemeyi başarıp geri döndü. [446] Sonra da onları Kur'ân'ı dinlemeye gidenlerin yollan üzerine oturur, onlara bu masal ve efsaneleri anlatır, dikkatlerini anlattığı şeylere çekerek onları uyutmaya ve Kur'ân'a yönelmelerinin önüne geçmeye çalışırdı.

Bu masalları Kureyşlilere anlatırken şöyle dermiş: "Muhammed size Âd kavminin, Semud kavminin hikâyelerini anlatıyor, ben ise size Rüstem'in, İsfendiyar'ın öykülerini anlatıyorum. Ben O'ndan daha iyi bir hikâye anlatıcıyım. Benim anlattıklarım, Muhammed'in sizi davet ettiği şeyden daha hayırlıdır." Böylece kimileri onun bu anlattıklarına kulak kabartıyor ve Kur'ân dinlemeyi terkediyorlardı. Vakıdi'nin Kelbî ve Mukatil'den rivayetine göre aynı adam, bir kimsenin Peygamberimizin etkisine girdiğini duyunca, satın aldığı şarkıcı bir cariyeyi şöyle diyerek ona musallat ederdi: "Ona yedir, içir ve şarkılarınla onu oyala ki başka tarafa ilgisi kalmasın".[447]

Bazı rivayetlerde bu âyetin lbni Hattal hakkında indiği söylenmektedir. Bu adam çirkin sözlerle şarkı söyleyen, sövüp saymayı müzikle yapan, küfürbaz şarkıcı cariyeler satın alır, onlara şarkı söyletirmiş. [448] Tefsirci Mücahid, bu âyetin

şarkıcı cariye -onları dinlemek üzere- alım-satımıyla ilgili olarak indiği görüşündedir.[449]

Bu sayılanların hepsinin de âyetin iniş sebebi olması mümkündür. (Rabbimiz daha iyi bilir). Bir âyetin nüzul sebebini bilmek o âyeti daha iyi anlamamıza yarar ama o âyetin tümüyle anlatılan sebeple ilgili olduğu, başka bir hüküm getirmediği söylenemez. Âyetin iniş sebebi özel olsa bile bildirdiği gerçek, ortaya koyduğu hüküm, getirdiği ölçü geneldir. Burada son derece ilginç bir örnekle karşı karşıyayız. Kur'ân her devirde ve dalâlete düşmüş her toplumda benzerlerini görebileceğimiz saptırıcı bir tipi ve onun Kur'ân'ın davetine karşı kurduğu tuzağı örnek veriyor. Nadr b. Harisin faaliyetinin arkasındaki zihniyete ve böylelerinin başvuracağı yöntemlere ve araçlara dikkat çekiyor. Zamanın geçmesi ile böylelerinin kullanacağı araçlar değişebilir, ancak kafa yapıları, hedefleri ve yöntemleri fazla değişmez: Onlar, insanları boş eğlencelerle, asılsız yalanlarla, sonu gelmez hayallerle oyalarlar, onların Kur'ân'dan yüz çevirmelerini sağlarlar.

Kur’ân'ın bu örneği böyleleri için bir tenkit, müslümanlar için de bir uyarıdır. [450]

E- Lehve'I Hadis Üretim Merkezleri:

“İnsanlardan öyleleri vardır ki bilgisizce (insanları) Allah yolundan saptırmak ve onunla alay etmek için “lehve'l hadis'i-söz eğlencesini” satın alır. İşte ona küçük düşürücü bir azap vardır.”

Sûrenin başında, kendilerine rahmet ve hidayet olarak Kitap verilen muhsinlerden söz ediliyor. Onlar, iyi insanlardır ve Allah'ın âyetleri karşısındaki olumlu tavırlarından dolayı kurtuluşa ermiş kimselerdir. Kitapla beraber inen âyetleri, Peygamberle beraber gelen Hidayeti anlarlar. Bunun kendileri için ne anlama geldiğinin ve kendilerine neler kazandıracağının şuurundadırlar. Buna karşın bazı insanlar kendileri hidayeti kabul etmedikleri gibi, bilgisizce insanları Allah'ın yolundan saptırmak ve bu yolla Allah'ın âyetlerini alaya almak isterler. Bunun için gerçeği boş sözlerle, hakikati oyalayıcı laflarla değiştirirler, l'slâmın davetini ciddiye almazlar, akıllarınca onun ölçüleriyle gırgır geçmeye kalkışırlar. Kur'ân bu gibileri onların alaylarına uygun bir ceza ile tehdit ediyor, bu tehdidi de acele bir şekilde onlara duyuruyor.

Bu tiplerin tipik örneği Nadr b. Haristir. O, Kur'ân âyetleri yerine asılsız Acem ve Hire halkının masallarını, Allah'a kulluk yapma yerine hoşa giden müzikli eğlenceleri tercih etti. llimsiz, basiretsiz, bir de para ödeyerek “laf eğlencesini” satın aldı, Hidayeti sapıklıkla değiştirdi”; [451] sonra da onu Mekkelilerie paylaşmak istedi, o bu alay etmelerle insanları Allah (cc) yolundan çevirmek istemişti. Tıpkı her yolun başına oturup da insanları tehdid ederek Allah yolundan

çevirmeye ve o yolu eğriltmeye çalışan Medyen halkı gibi. [452] Şuayb (sa) Medyenlilere şöyle dedi: “Ve her yolun başına oturup da tehdid ederek mü’minleri Allah yolundan çevirmeye ve o (Allah yolu)nu eğriltmeye çalışmayın; düşünün siz az idiniz, O sizi çoğalttı. Ve bakın bozguncuların sonu nasıl oldu.”[453] Şarkıcı kadınları kiralayıp onları insanlara gönderiyordu. Bu yolla -özellikle- gençleri oyalayacağını, onların hoşlarına gidecek şeylerle onları Hz. Muhammed’in davetinden uzak tutabileceğini, bu boş iş ve eğlencelerle vakitlerini öldürüp, müslüman olmalarına fırsat bırakmayacağını sanıyordu.

Bu yöntemin özünde; hem boş işlere müşteri olma, hoşa giden eğlencelerle vakit geçirme, hem de peygamberimizin davetiyle alay etme vardır. Nitekim, bu alay etme silahı diğer peygamberlere karşı kullanıldığı gibi, Peygamberimize karşı da işletilmiştir.[454]

Bu yönteme başvuranlar, İlâhî vahyi alaya almak, onu maskara-haline getirmek isteyecekler, ona insanların-ilgisi olmasın diye, çeşitli eğlence ve oyalayıcı şeylerle onları meşgul edecekler, böylece Kur'ân'ın etkisini azaltacaklar, ona olan ilgiyi kesmeye çalışacaklar. O günün şartlarında bu görüntüyü, güzel sesli şarkıcı kızlar, nağmeli sazlar ve etkileyici acem kahramanlık hikayeleri tamamlıyordu. Tarih boyunca bu oyalama araçları daha gelişti. Günümüztie ise “Lehve'l Hadis” denilebilecek nice boş, oyalayıcı, saptırıcı araç keşfedilmiş bulunuyor.

“Lehve'l hadîs”, kalbi oyalayan, zamanı harcatan, hayırlı bir sonuca ulaştırmayan, Fayda sağlamayan, insanın yeryüzündeki görevine ilişkin hiç bir katkısı olmayan, hayır ve adalet yapma, toplumun ıslahı gibi insanlık görevlerine uygun düşmeyen sonuçlar çıkartacak her sözdür. İslâm, insanın yeryüzündeki halifelik görevini, bu görevinin sınırlarını ve araçlarını gösterir. Bu görevi nasıl yerine getireceğinin planını çizer.[455]

lehve'l Hadis, insanın bu görevinin sınırları ve İslâmla ilişkilerinin önünde bir tuzaktır.

Âyette; “insanlar arasında gerçeği lehve'l hadisle değiştirenler vardır” buyurulmaktadır. Onlar, ilâhî gerçeği, mallarıyla, zamanlarıyla, hayatlarıyla, emekleriyle değiştirirler. Karşılığında ise ucuz ve oyalayıcı eğlenceleri satın alırlar. Birazcık eğlenme uğruna en değerli şeyleri, dünyalık ve ahirete ait sonsuz mutluluğu verirler. Bir daha ellerine geçmesi mümkün olmayan sınırlı hayatlarını bu boş sözlerle ve eğlencelerle tüketirler.

“Bilgisizce Allah yolundan saptırmak için ve Allah yolunu alaya almak için...”

Böyleleri Kur'ân okuma, Kur'ân dinleme yerine, lehve'l hadise müşteri olurlar. Kuran mesajını boş sözlerle değiştirirler. [456] Kur'ân'da gerçek ilim ve dosdoğru inanç ilkeleri; bunun yanında geçmiş ümmetlerin ve peygamberlerin gerçek kıssaları vardır, lehve'l hadis' ve uydurma efsaneler her şeyden önce Kur'ân'ın bu

doğru haberleriyle uyuşmaz. Onlara kulak vermek, onları kabul etmek Kur'ân'ın haber verdiği bu sağlam ilim binasını sarsar. [457] Burada aynı zamanda islamı zayıflatmak, onun inanç binasını sarsmak isteyen yalancı kıssacılara ve bunlara inananlara da bir uyan görüyoruz.[458]

Allah'ın âyetleri dururken, onların yerine asılsız rivayetleri ve efsaneleri din olarak kabul edenler; bilmeden Allah'ın yolundan sapmaktadırlar. Onlar cahildirler, bir şey bilmezler, ilâhî hikmetlerden haberleri yoktur. Niyetleri kötü olduğu gibi gayeleri de boştur. Kendileri Allah'ın yolundan saptıkları gibi, başkalarını sapıtmak, böylece ömürlerini tüketmek istemektedirler. Bunun yanında bilgisizce Allah'ın yoluyla ve âyetleriyle alay ederler. Allah'ın insanlar için koyduğu hayat ve kainat düzeniyle, ilke ve ölçülerle alay etmek kadar çirkin ve ağır bir suç yoktur. Bunun için zaten Kur'ân böylelerine aşağılayıcı, horlayıcı bir azabı müjdelemektedir.[459]

Burada Allah yolundan maksat Kur'ân-ı Kerim de olabilir, lehve'l hadis'e müşteri olanlar, bir anlamda Kur'ân'dan yüz çevirerek ondan sapıyorlar ve onun âyetleriyle akıllarınca dalga geçiyorlar. Bu saptırıcıların genel özelliği bilgisiz olmalarıdır. Ne yaptıklarını, böyle yapmakla ne kadar zarar ettiklerini hesap etmemektedirler.[460]

Âyette geçen “bilgisizce” ifadesi lehve'l hadisi satın alma ile de ilgili olabilir, “saptırma” ile de ilgili olabilir. “Bilgisizce satın alma” şeklindeyse âyetin anlamı şöyle olabilir: Cahil ve akılsız insanlar bu oyalayıcı şeyleri satın alırlar. Fakat değeri pek yüksek bir şeyi verip te yıkıcı bir şey satın aldıklarını bilmezler. Bir tarafta maddî bir bedel gerektirmeyen hikmet ve hidayet dolu âyetler varken, onlar insanı her açıdan helak eden ve oyalayan boş ve saçma sapan sözleri alırlar. Âyeti “bilgisizce saptırma” şeklinde anlamak gerekiyorsa, o zaman âyete;'öyleleri bilgisizce halka kılavuzluk etmeye yeltenir, fakat bilmez ki, halkı Allah'ın yolundan saptırmak için yaptığı iş kendine ağır günâh yüklüyor” şeklinde bir anlam vermek doğru olur.[461]

Kimileri de, insanları Allah yolunda saptırmak için Hakk'la alay edenlere kulak verirler. Bunlar, yaptıkları yanlışlığı görmeyenler, gözleri perdeli kimselerdir. Saptırıcılar, hem kendilerine hem de saptırdıkları kimselere büyük zarar verirler. Allah ile Allah'ın yolu ile Allah'ın âyetleriyle ve ilâhî gerçeklerle alay etmek, gırgır geçmek, onlara sırt dönmek şüphesiz hataların en büyüğüdür. Bundan dolayı Kur'ân böylelerinin sıfatlarını bitirip anlatmadan onların başına gelecek olan rezilliği haber vermektedir. “Horlayıcı azap işte onlar içindir.”

Allah (cc) bu tehditle aynı zamanda onların ilâhî davetle ve İslâm nizamıyla yaptıkları alayları kesin bir dille reddetmektedir. [462] Bunlar, dinleyenleri kendine bağlayan, temamen kendi atmosferine çeken ve etrafındaki başka şeylerden habersiz hale getiren “lehve”l hadis'in peşine düşerler. Onunla meşgul olurken dünya hayatını geçici olduğunu unuturlar, öylesine zevk ve eğlenceye dalarlar ki, ondan başka hiç bir şey düşünemez olurlar. Nefisleri; bu boş, geçici, lüzumsuz, oyalayıcı sözlerle, eğlencelerle tatmin olur. Bununla da yetinmezler; bu boş ve

eğlendirici sözleri, insanları Allah'ın âyetlerinden yüz çevirtmek için tuzak olarak kullanırlar. Tıpkı Nadr b. Haris gibi. Bu adam masallarla, asılsız efsanelerle, şarkıcı kadınlarla halkı oyalayarak Allah'ın âyetlerini alaya almak istiyordu. Onun niyeti, Kur'ân davetiyle gırgır geçmek, onu maskara etmek ve Mekkeliler arasında gülünç duruma düşürmekti. Kendi aklınca Allah'ın diniyle mücadele etmek üzere bir strateji geliştirmişti: Muhammed (sav)'in davetine meyledenleri bu meyillerinden vazgeçirmek için, tatlı dilli bir hikayeci acem masallarını anlatacaktı. Öte yandan büyüleyici ve etkili sesli şarkıcı kadınlar şarkı ve müzikleriyle onları meşgul edecek ve onların Allah, Ahiret, ahlâk ve insanî sorumluluk gibi şeyleri dinlemeye, bunları anlatan Hz. Muhammed'e kulak vermeye fırsatları kalmayacaktı. Boş sözler, insanı kahkahaya boğan mizahlar, sulu şakalar, hiç bir işe yaramayan uydurma haberler ve magazinler, eğlenceler ve oyunlar onlara yetecek; İslâmın davetine meyletmeye imkan kalmayacaktı.

“Söz eğlencesine” müşteri olanlar aynı zamanda Allah'ın âyetleriyle de alay etmeye yeltenirler. Kur'ân bir örnek vererek, aynı yanlışlığı yapan ve yapacak olan bütün insanların tavırlarının çirkinliğini haber veriyor. Nitekim Peygamberimiz (sav)'in davetinin amansız düşmanı Ebu Cehil şöyle bir yola başvurdu:

O bir gün Peygamberimizin davetiyle alay etmek üzere Kureyş'in ileri gelenlerine bir ziyafet verdi. Ziyafetine gelenlere dedi ki; '”Sizi, Muhammed’in sizi onunla korkuttuğu (cehennem) zakkumuyla [463] doyuracağım.” Sonra da onlara kaymak ve hurma hazırladı.[464]

Âyette yer alan “ilgi çekip oyalayıcı sözleri satın almak” sözkonusu kişilerin Gerçek yerine batıl'ı seçmesi, hidayetten yüz çevirip, kendisine ne dünyada ne de Ahirette bir faydası dokunmayan böyle şeylerle uğraşması anlamına da gelebilir. Ne var ki bu, âyetin mecazi anlamıdır. Âyet, “hiç kimse harcadığı mal ve servet karşılığında boş ve faydasız bir şey satın almamalıdır” demektedir.[465]

Kur'ân, hidayet ve rahmet olarak bütün insanlığa indirilmiş bir kitaptır. İçerisine apaçık, anlaşılır âyetler, derin sırtar, geniş hikmetler ve insanların faydasına sağlam hükümler bulunmaktadır. Onun getirdiği ahlâk ölçüleri aklı başında hiç bir kimsenin itiraz edemeyeceği kadar güzel ve insanın yaratılışına uygundur. Onu mutluluk ve huzura götürebilirler. Buna rağmen bazıları, insanları bu mutluluktan alıkoymak, onları kendi sapıklıklarına çekmek ve âyetleri alay konusu yapmak için boş sözleri satın alırlar, boş eğlencelere müşteri olurlar.

Çocukları, gençleri, öğrencileri bu asılsız saptırıcı sözlerle, temelsiz övünmelerle, yalan ve hayallerle, içi kof magazinlerle oyalarlar. Gençleri baştan çıkarıcı, kötü ve edep dışı sözlerle şeytana yardımcı olurlar. Onları, kendi tuzakları düşürmek üzere her çeşit eğlenceleri önlerine sererler. Bunların kitleye sunduğu şeyler eğlence değil; öldürücü zehirlerdir.[466]

Pek çok insan sözde oyalayıcıların peşinde koşmakta, onu satın almak üzere cebinden bedel ödemektedir. İnsanları Allah'ı anmaktan ve O'na itaatten gaflette bırakan bütün toplantılar, bütün bir araya gelmeler, lehve'l hadis' kutlamaları gibi olmaktadır. Böyle yerlerde batılın reklâmı yapılır, zayıf akılların ve düşük karakterlerin peşine gittiği yalanlar üretilir.

Zamanımızda insanların çoğu eğlenceyi kutsarcasına önemsiyorlar. Kumar meclislerini mescitlere, çalgı aletlerini, onlarla icra edilen müzikleri Kur'ân okumaya, ilim ve edep öğrenme derslerine tercih ediyorlar. Bu durum, onlara karşı şeytanın bir galibiyeti değil midir? lehve'l ha-dis'ten bahseden âyet bunların durumuna uymuyor mu? Böyleleri zamanları boşuboşuna tüketen, akılların değerini azaltan, ahlâk yönünden rezil eden bir vaziyete düşmüyorlar mı?

Kimileri bu “lehve'l hadis” üreten yerlerde bir fayda, ya da insanın değerine uygun bir kâr elde etmeyi umabilir. Böyle yerlerde, yeryüzüne halife olarak ve orasını ıslah etme görevi ile gönderilen insanın bu görevini adaletle yapmasını sağlayacak ne elde edilebilir?[467]

Kötülük odakları öteden beri İslâm'a ilgi duyanlara, meyledenlere, veya onun bağlılarına karşı “lehve'l hadis” tuzağını her zaman kullanmışlardır. Bu metodu işletenler her devirde bunun araçlarını bulmuşlar, o araçları, insanları Allah'ın yolundan alıkoymak üzere devreye sokmuşlardır. Ancak onların kullandığı araçların hepsinin ana özelliği, “söz eğlencesi”, oyalayıcı ve eğlendirici nitelik taşımalarıdır. Bu gün bütün dünya gençliği bu “lehve'l hadis” tüccarlarının ağına düşmüş gibidir. Dünyanın her tarafında insanları oyalayan, uyutan, ciddi işlerle uğraşmaktan uzaklaştıran akıl almaz boyutta eğlence türleri gelişmiştir. Bu eğlenceler ve oyalayıcı şeyler artık hayatın bir parçası ve kitle kültürü haline gelmiştir.

“Boş sözün müşterisi çok olur” örneğinde olduğu gibi bütün kitleler, önlerine sürülen çağdaş oyalayıcı araçlarla meşgul edilmektedir. Bugün insanlara hitap eden medya araçlarının yüzde kaçı insanlara en faydalt şeyieri sunuyorlar? Bunca televizyon kanalının içerisinde kaç tanesi “lehve'l hadis” denilebilecek boş işlerle uğraşmıyor? Yüzde kaçı insanları Hakk' yoldan, Allah'a itaatten uzaklaştırmıyor? Gazetelerin, dergilerin, diğer iletişim araçlarının kaçta kaçı insanlara gerçeği anlatıyor? Bunların yüzde kaçı Allah'ın âyetlerine, İslâmın getirdiği ölçülere karşı çıkmıyor, ya da bir biçimde alay etmiyor, müslümanları ve onların inançlarını mizah konusu yapmıyor?

Bunca medya organının kitlelere sunduğu masa başında şekil verilmiş haberler, magazinler, resimler, filimler ve tartışma programlarının kaç tanesi, insanlara fayda sağlıyor, onların ilim ve anlayışlarını artırıyor, onların daha iyi insan olmasına katkıda bulunuyor? Bunca müzik ve eğlence programları, tolk-şov'lar, seviyesiz espriler, sanatçılara ait haberler, resimler, özel zevkler, özel hayat sahneleri neye yaramaktadır? Kime ne fayda sağlamaktadır. Bunca sulu güldürüler, saçma sapan

ve delicesine süren yarışmalar, sarhoşluğa davet edici tavırlar ne anlama gelmektedir? Ya da bunca yayınlardan kaç tanesi insanları ahlâka, fazilete, iyi duygulara, yardım severliğe, ölümü hatırlamaya, Yaradana şükretmeye, kötülüklerden uzak durmaya çağırıyor? Yoksa tam tersine pek çoğu insanları kötü ahlâka, Allah'ın dininden yüz çevirmeğe, isyana ve günâh işlemeye mi davet ediyorlar? Yoksa pek çoğu küfrün, ilhadın, sapmanın reklâmını mı yapıyorlar?

Peygamber döneminde bir kaç kişi insanları hak davetten uzaklaştırmak için oyalayıcı boş sözlere ve eğlencelere başvuruyordu. Günümüzde ise bu görevi yerine getirenleri saymak mümkün değildir. Hatta birçok siyası güç, kitleleri bu tür eğlencelere, oyalayıcı şeylere teşvik ediyorlar. Bu çaba birçok ülkenin devlet politikası haline gelmiş bulunuyor.

Tuttuğu bir spor takımı için can veren spor hastaları, müzik hollerini tıka basa dolduran, sevdiği şarkıcının nağmeleriyle kendinden geçen, sevdiği şarkıcı veya artisti adım adım izleyen, onları idol haüne getiren kişiler lehve'l hadis' müşterisi değil midir? İnsana Allah'ı ve O'nun önünde kulluk yapmayı unutturan eğlence merkezleri, diskotekler, kumarhaneye dönüşmüş kahvehaneler, gece klüpleri, yalan üreten mahfiller aynı işlevi görmüyorlar mı? Kitleleri asılsız vaadlerle kandırarak siyasi ikbal peşinde olanlar, onları ütopyalarla, boş övünmelerle, kuruntularla avutmasını iyi beceriyorlar. Böyleleri parlak sloganları, siyesetin sonu geimez tartışmalarını en önemli konular haline getirip hem onları oyalamaktalar, hem de halkın Hakk yoldan yüz çevirmesini sağlamaktalar.

İspanya diktatörüne nisbet edilen bir söz vardın Franko'ya gazeteci sormuş,

“Bu kadar yıl bu halkı nasıl oyaladın, diktatörlüğünü nasıl sürdürdün?” Demiş ki,

“Spor ve karşı cinsler arsındaki gayri meşru ilişkilerle”.

Ben kimim? Nereden geldim ve nereye gidiyorum? Allah (cc) beni niçin yarattı? Ölümden sonrası ne olacak? Acaba Rabbim bana nasii muamele edecek? Bu hayatın sonu ne olacak? Yeryüzünde benim görevim nedir? diye düşünmeyen, ancak tuttuğu bir futbol takımına hayatını feda eden, dili bir kere Allah demekten üşendiği halde hayatını müzikle dolduran, Kuran âyetlerini hiç düşünmezken, kafasını saptırıcı, saçma sapan öykü, roman, felsefe ve filimlerle dolduran, “lehve'l hadis” tuzağına düşmüş sayılmaz mı?

Allah (cc)ı bir defa bile razı etmeyi düşünmediği halde, nefsinin isteklerini yerine getirmeyi, eğlence ihtiyacını gidermeyi hayatının hedefi haline getiren, boş sözlerin etkisinde kalmış demektir.

Bugün İslâm ülkelerinde bile, özellikle gençleri ve kadınları İslâmdan ve İslâmî hayattan uzaklaştırmak için, önlerine oyalayıcı, saptırıcı nice şeyler sürülüyor.

Çeşitli yollarla; film, oyun, karikatür, haber ve kitaplar kullanılarak İslâmf değerlerle alay ediliyor. Böylece onların İslama olan ilgileri azaltılmak isteniyor.

Günümüzde özellikle magazin basın, televizyon programlan, politik arenalar, birer 'lehve'l hadis' üretim merkezleri gibi çalışıyorlar. İnsanları boş şeylerle oyalıyorlar, onları Hakktan ve O'na itaat etmekten uzaklaştırıyorlar. Fayda getirici işlerden çok, değersiz ve boş uğraşlarla zamanlarını öldürüyorlar. Kalbe gıda olacak Fikir, uğraşı, tad ve sözlerden çok; nefsin hoşuna gidecek şeylerle kitleleri meşgul ediyorlar.

Müslümanlar "lehve'l hadis" tuzakları karşısında biraz daha dikkatli olmalı diyoruz. Günümüzün insanlarını etkileyen maddeci hayat anlayışı, bütün araçları kullanarak kitlelere hakim olmak istemektedir, şüphesiz Allah'a hakkıyla teslim olmuş bir mü'min maddeci bir düzenin sahiplerinin etkisine girmez. Dolaysıyla, Hakk dine karşı olanlar, inananların önüne 'lehve'l hadis' tuzağını her zaman koyabilirler.

Tekrar hatırlatmak gerekir ki, 'lehve'l hadis' insanı boş işlerle oyalayıp, Allah'a itaatten uzaklaştıran her şeydir. Bunun araçları her devirde değişebilir. İslama aykırı olmayan, günâha götürmeyen, hayra aracı olan, insanı İslâm'dan uzaklaştırmayan her türlü eğlence, müzik, medya faaliyeti, faydalı sporlar, yayın araçları, hikaye ve roman gibi şeyler, aşın olmamak ve ölçülü olmak şartıyla helâl sınırları içerisindedir. Edep sınırlarını dışına çıkmayan, ruhu dinlendiren, duyguları coşturan, azmi güçlendiren; söz ve anlam bakımından yüksek, içerik olarak çirkin olmayan müziği Din reddetmez, şarkıların, türkülerin ve müziğin bile hikmetlisi, ruhu cezbeden çeşitleri vardır. Yeter ki müzik insanı dinden uzaklaştırmasın ve zamanını boş işlerle heba etmesin. Şehveti tahrik eden, insanı günâh işlere kışkırtan ve İslâm inancına aykırı müzikler elbette lehve'l hadis' sayılır.[468]

Birileri İslâmın statik ve çağa ayak uyduramayan bir hayat sistemi olduğunu sanmasın. İslâm, bizleri tabiatımız ve kişiliğimiz ile hayvanlık seviyesinden insanlık seviyesine yükseltmeyi, ruhumuza manevi zenginlikleri yerleştirmeyi amaç edinmektedir. Baştan çıkarıcı sözler karşısında iffetimizi korumayı, ahlâkî üstünlüklere itina ile sarılmamızı, öz benliğimizi kuvvetlendirmemizi bizden istemektedir.

Kurtubî bu âyetin tefsirinde diyor ki: "Alışkanlık haline getirilen, nefisleri harekete geçiren, heva ve heveslerle laubaliliğe ve fesada sürükleyen, kadınlardan ve onların güzelliklerinden bahseden, içkiyi ve diğer yasakları öven müzikler mutlaka haramdır. Ancak bu özellikleri taşımayan müzikleri dinlemek caizdir."

Ah ne olurdu Kurtubî yaşasaydı da bugün filimlerde, tiyatrolarda, konserlerde ve ekranlarda sergilenen rezaletleri görüp dinlemiş olsaydı, şüphesiz bunlara caiz demesi mümkün olamazdı.[469]

Şüphesiz “lehve”l hadis'in ve bunu İslama karşı bir mücadele yöntemi olarak kullananların âyette anlatılan özelliklerine bakmadan bütün müziklere, şarkı-türkülere, eğlencelere, fıkralara, mizahlara, şakalara, oyun ve sporlara bu damgayı vurmak doğru değildir. Böyle bir tutum hem Kur'ân'ın hedeflerini anlamamak, hem de İslâmın tanıdığı mubah alanı daraltmak anlamına gelir.

Lokman sûresinin başında yer alan bu âyetler Mekke'de nazil olmasına rağmen Peygamberimizin Medine hayatında bazı müziklere izin verdiğini görmekteyiz.

Hz. Aişe (ranha) şöyle anlatıyor:

“Ebu Bekr (babam) içeri girdi, yanımda Ensarlıların iki cariyesi, Ensarın Bu'as günü söylediği şarkıları söylüyorlardı. Aslında onlar şarkıcı değillerdi (şarkı söylemeyi beceremiyorlardı) Ebu Bekr:

“Allah'ın Elçisinin evinde şeytan sesleri mi var?” dedi. O gün bayram idi. Allah'ın Elçisi (sav):

“Ey Ebu Bekr, her milletin bir bayramı vardır. Bu da bizim bayramımızdır” buyurdu.”[470]

Müslim'in bir başka rivayetine göre Mina günlerinde Hz. Aişe (r.anha)'nin çadırında iki cariye def çalıp şarkı söylediler ve Peygamberimiz (sav) de onları elbisesini üzerine örtmüş olarak dinledi. O sırada çadıra Hz. Ebu Bekir girdi ve cariyeleri azarladı. Bunu üzerine Peygamberimiz (sav) yüzünü açıp ona;

“Bırak, ya Ebu Bekir, bugün bayram günüdür.”

Aynı rivayette Hz. Aişe, Peygamberimizin arkasında durup kılıç kalkan oynayan Habeşlileri seyrettiğini söylüyor.[471]

Ebu'l Huseyn Halid el-Medinî şöyle anlatıyor:

“Biz Medine'de Âşûra günü tef çalıp şarkı söyleyen cariyeler dinlerdik. Bu durumu Mu'avviz kızı Rubeyyi'ya sorduk,” şöyle cevap verdi:

“Evlendiğimin ertesi günü Allah'ın Elçisi beni ziyarete geldi, yanımda iki cariye şarkı söylüyor, Bedir'de öldürülen atalarımıza ağıt yakıyorlardı. Sözleri arasında şunlar da vardı; “Aramızda yarını bilen bir peygamber var”. Peygamberimiz buyurdu ki;

“Bunu söylemeyin, yarın ne olacağını Allah'tan başka kimse bilemez.”[472]

Enes b. Malik (ra) şöyle anlatıyor:

Allah'ın Elçisi (sav), bir gün Medine sokaklarından birinden geçerken def çalıp şarkı söyleyen ve şöyle diyen cariyeler gördü:

“Biz Naccaroğullarının cariyeleriyiz. Muhammed ne güzel komşudur bize!” Peygamber (sav);

“Allah (cc) bilir ki ben sizi seviyorum” buyurdu.[473]

Bunlara benzer diğer rivayetler gösteriyor ki her çeşit müzik, şarkı ve eğlenceler değil, Onlardan lehve'l hadis olanları yasaklanmıştır. Boş sözler, oyalayıcı eğlenceler ile Allah yolundan saptırmak arasında bir ilişki bulunmaktadır. Bu boş söz (lehve’1 hadis) ister müzik, ister çeşitli eğlenceler, vakti öldüren batıl laflar, küfrü gerektiren lakırdılar olsun; isterse şiir, şarkı, güldürü, tiyatro ve flim şeklinde olsun. Değişen bir şey yoktur. Bütün bunlardaki aşırılık insanı lehve'l hadis'in ve bunu kullanarak insanları saptırmak isteyenlerin tuzağına düşürebilir. Bunları kullanarak insanları oyalayanlar, onların Allah yoluna gitmesini engelleyenler, ya da bunları kullanarak Allah'ın âyetleriyie alay edenler; saptırıcılar ve azabı hak edenlerdir.[474]

“Âyetlerimiz ona okunduğu zaman kulaklarında ağırlık var da işitmiyormuş gibi büyüklük taslayarak sırt çevirir. İşte ona acıklı bir azap müjdele.”[475]

Böyleleri boş sözleri, eğlendirici lafları, oyalayıcı oyunları, Hakk'tan gelen gerçekle değişirler. Daha doğrusu onlarla yetinirler. Kalplerinde ve kafaiannda Kur'ân'ın 'söz eğlencesi' dediği hiç bir yaramaz sözler ve eğlenceler vardır. Nefislere hoş gelen, bir anlık ta olsa insana hoş vakit geçirten, gününü gün etmesini sağlayan bu gibi şeyler ona daha cazip, daha inandırıcı ve daha sahici gelir. Âyetlerin vadettigi mükafat ve ceza uzak bir hayaldir onlara göre. Böyle bir düşünceyi gündemlerine bile sokmak istemezler. Böyle bir inanç onların ağızlarını tadını kaçırır. Dünyadan tad almalarına engel olur.

Kur'ân'ın davet ettiği şey hayalden başka bir şey değildir onlar için. Onlar Kur'ân’ın davetinden ve verdiği haberlerden sıkılırlar. Hatta kendi gelenekleri, düzenleri ve çıkarları için tehlikeli görürler. Bundan dolayı küfrün önderleri ilâhi davete karşı fiilî mücadeleyi seçerken kimileri “lehve'l hadis” oltasını kulllanırlar. İnsanları en zayıf tarafları olan şehvet ve heva'ya uyma yönünden avlamaya gayret ederler. Onları eğlence, müzik, yoğun kahkaha ve kadın tutkusu ile tuzaklarına düşürmeye çalışırlar. Bu çabayı gösterirken, alaylı bir tavır takınırlar, ciddi ve seviyesi üstün ölçü ve ilkelerle kafa bulmaya yeltenirler. Kimileri de Hakk yolunu ve o yolun yolcularını alabildiğince gülünç, alabildiğince geri ve rezil takdim ederler. Yazı, karikatür, resim, film ve tiyatro gibi malzemeleri iyi kullanırlar. Hitap ettikleri insanların gündemine Kur'ân gerçekleri girmesin, insanlar Kur'ân'a meyletmesin diye ellerinden geleni yaparlar.

Böyleleri Kur'ân'a ve Allah'ın davetine karşı kör ve sağırdırlar. Kulaklarında hakkı işitmesine engel olan ağırlıklar bulunur. Aslında kulakları açıktır. Onlar biyolojik anlamda sağır değillerdir. Ancak, insan olarak bu âyetleri dinledikten sonra yüz çevirmeleri mümkün değildir. Allah'ın âyetlerine karşı öylesine ilgisiz ve duyarsızlar ki, sanki kulaklarında duymalarına engel kocaman ağırlıklar vardır. Bunların durumu da gözleri olduğu halde Hakk'ı görmeyenlerin durumu gibidir. Ne yazık ki insanların kafalarındaki görme organı kör olmaz, fakat asıl onların yürekleri kör olur.[476]

Bu gibiler, kendilerine Allah'ın âyetlerini işittikleri zaman, bir başka şeyle oyalanırlar, o âyetlerden hoşlanmayarak yüz çevirirler. Nefislerinin arzusunu Kur'ân âyetlerini dinlemenin önüne koyarlar. Âyetleri hiç işitmiyormuş, onlara sanki herhangi bir haber vermiyormuş gibi davranırlar. Belki de Kur'ân'ı dinliyor, âyetlerin çağrısını da duyuyorlar, o çağrı kulakları çınlatırcasına, bedene şiddetle gelen bir darbe gibi onlara ulaşıyor. Ama onlar duymamazlıktan geliyorlar. [477] Kibirli bir şekilde, (slâmın davetini küçümseyerek yüzlerini dönüp giderler, sonra da bu hakk davete karşı tuzak kurmanın alçak plânlarını yaparlar.

Böylelerine “Allah'a karşı sorumluluk duy, O'ndan çekin” denildiği zaman, gururu ve kibiri kendisini günâh işlemeye sürükler. Böyleierinin ölümden sonra varacakları yer cehennem olacaktır.”[478]

Allah (cc) bunların durumunu bir başka âyette şöyle anlatıyor: “Allah'ın âyetleri kendisine okunduğunu işitir de sonra büyüklük taslayarak sanki hiç onu işitmemiş gibi (küfründe) direnir. Onu acı bir azapla müjdele.” [479]

Hidayeti bırakıp dalaleti satın alanlar ile Allah'ın âyetlerine karşılık saptırıcı “lehve'l hadis” alanlar aynı yanlışlığın içerisindedirler. İçlerinde yersiz bir büyüklenme duygusu olanlar, Kur'ân'ın âyetleri karşısında kibirlenirler, onları duymamazlıktan gelirler. Kur'ân'ın haber verdiği gerçeklere, müjdelerine ve korkutmalarına aldırmazlar. Kendilerini onun getirdiği ölçülerle bağlı saymazlar, çünkü onların önünde kendilerine yetecek kadar oyalayıcı, nefsi tatmin edici, zevk ve gurur verici meşguliyetleri bulunmaktadır.

Unutmamak gerekir ki Kur'ân, kişileri oyalayıp âyetlerden yüz çevirten bütün sözlere ve oyalayıcı eğlencelere lehve'l hadis' diyor. Sonra da bunu İslâmî davetin yerine tercih edenler ile bu gibi şeyleri Allah'ın âyetleriyle alay etme için kullananları kınıyor. Onların acıklı bir azabı hak ettiklerini haber veriyor.

Hemen arkasından da şunu ekliyor:

İnanan ve salih amel işleyenlere nimeti bol cennetler vardır.

Orada ebedî olarak kalacaklardır. (Bu), Allah'ın vaa'didir. 0 üstündür, hüküm ve hikmet sahibidir.”[480]

“Lehve'l hadis” kalıp ifadesinde geçen “hadis” kelimesini, Hadis ve Fikih ilmindeki terim anlamıyla alıp, sonra da buna “hadis eğlencesi” demek, bunu da hadis külliyatının Peygamberimize ait olduğu konusunda şüpheye meydana getirmek üzere kullanmak İsabetli değildir, çünkü burada kasdedilen anlamın müslümanların bildiği ve kendisiyle amel ettiği Peygamberimize ait hadislerle bir ilgisi yoktur.[481]

Konuyu bitirmeden önce şu notu da eklemekte fayda görüyoruz:

Abdülkahir el-Bağdadî, dinler ve mezhepler hakkında yazdığı meşhur eserinde kendi zamanına kadar ortaya çıkan bütün bid'at fırkalarını saydıktan ve hepsinin sayısını yetmişikiye tamamaladıktan sonra -diyor ki;” Yetmişüçüncü gruba gelince, o ehl-i sünnet ve'l cemaattır. Bunlar da “lehve'l hadis”e müşteri olmayan, ictihad ve hadisle amel edenlerdir. Bu gruba “ehl-i hadis”te derler. Hepsi de bütün amelî ve akaidî konularda Tevhid'e bağlı kimselerdir.”[482]

Kur'ân'a Nasıl Yaklaşmalıyız?

Şemseddin Özdemir

Müslümanlann insanlığa yeni bir hayat tarzı empoze etmek gibi bir iddiaları var. Tabiî bu iddiaların dayanağı olan bir asıl kaynak söz konusudur. Müslüman kesim, meselelerine çok defa kafalarında veya o güne kadar var olan geleneksel anlayışlarıyla çözümler üretmekte veyahut da olayı düşünmeden biz bu işi yaparız, İslam nasıl olsa çözüm üretir gibi kolaycılıkla olaya bakış getirmeye çalışmaktadır. Müslüman kesim ciddi olarak olaylara Kur'ân'ı çözüm göstermemektedir. Halbuki toplumsal olarak Türkiye'de insanın huzurlu ve mutlu yaşayabilmesi ve yeni bir hayat tarzının inşaa edilebilmesi Kur'ân-ı Kerim'i temel kaynak alan bir bakışla mümkün olabilecektir, olmadığı müddetçe geçici olarak ne kadar güzel çözümler üretirsek üretelim bütün bunların gerçek çözüm olmayacağı açıktır, çünkü Allah'ın kitabını çözüm mevkiine oturtmayan bir bakış tarzı problemlere bir çıkış yolu olamaz. Bu açıdan öncelikle mutlak anlamda her çözüm üreten teklifin birinci çıkış ve kalkış noktası Kur'ân olmalı.

Bu bakımdan bugün çözüm teklif eden oluşumların büyük ekseriyetinin Kur'ân'la irtibatını gözönüne alırsak bu, maalesef istenilen düzeyde değildir. Kur'ân-ı Kerim Türkiye'de bugün büyük ekseriyet tarafından iman edilen bir kitaptır. Yani Türkiye'de müslüman olduğunu söyleyen kesimin amenna deyip baştacı ettiği, öpüp alnına koyduğu bir kitaptır. Ve bu konuda da samimidirler. Fakat yine de bu kitabın niçin indiğini, temel hedefinin ne olduğunu bilmemektedir. Daha da önemlisi bu kitabı hiç okumamıştır. Bu kitap hakkında herhangi bir ön bilgisi de

yoktur. Yani nedir bu kitap? Neden bahseder? Hangi konuları çözmek için Allah tarafından gönderilmiştir diye bir soru sormamıştır. Birçok konuyu tanımak için ciltlerce kitap okuyan insanlar vardır. Problemi çözmek için yüzlerce insana başvuranlar vardır. Fakat bir taraftan kendisi iddia da etmektedir, çözüm Kur'ân'da demektedir. Ama o Kur'ân'da olduğunu söylediği çözümün ne olduğu ile ilgili ciddi kafa yorumlar yoktur. Müslüman kesimin büyük ekseriyeti maalesef böyledir ve bunlar Kitap'a önyargılı yaklaşmaktadırlar. Bu yaklaşım onların kitabın yani Kur'ân-ı Kerim'in teberrüken okuma noktasından ileri götürmemektedir. Çünkü iddiaları şudur: “Biz kitabı anlamaktan uzağız. Bizim bu kitabı anlamamız mümkün değildir. Ancak Kur'ân’ı ya eskiden yaşayan alimler anlamışlardır veya bugün de bir elin parmağı kadar olan insanlar anlayabilir, onların bize anlattıklarını an laya bilirsek ne mutlu bize” diye bir anlayışa sahiptirler. Sözde O bir elin parmağı kadar olduğunu zannettikleri insanlar da onlara böyle bir empozede bulunmaktadır, siz Kitabı anlamazsınız, o mübarek bir Kitaptır. Onu anlamamız, ona yaklaşmamız mümkün değildir gibi son derece tehlikeli son derece kötü, son derece aslında Kur'ân'ın yasak ettiği bir anlayışla Kur'ân'a yaklaşmaktadırlar. Aynı anlayış, Müslümanların Kur'ân-ı Kerimi salt ruhani heyecan veren, ruh dünyasını tedavi eden bir kitap olarak algılamasına sebep olmuştur.

Şimdi bu yaklaşımla toplumda nasıl yeni bir düzen inşa edeceğini söyleyebilmektedir? O bakımdan Türkiye'deki müslüman kesimin büyük ekseriyeti Kur'ân-ı Kerim'e bu anlayışla yaklaşmaktadır. Ve bu boyutu ile de Kur'ân-i Kerimi terkedilmiş bırakmakta ve kendisi ile onun arasında başkalarını, başka bilgileri, başka çözüm şekillerini sokmakta ve böyle olduğu için de bugüne kadar yaptıkları gayretlerine çoğu sonuçsuz kalmaktadır. Giderilmesi gereken problem budur. İnandıklarını iddia ettikleri bu kitabı bu insanlar..., tekrar dönüp ellerine alacaklardır, bunu tekrar kavrayacaklardır. Kendi yanlışlarını, eksikliklerini, hatalarını Allah'ın kitabına göre gözden geçirecekler, ona tabi tutacaklar, yanlışları bir tarafa bırakacaklardır.

Mutlak anlamda yeniden Kur'ân-ı Kerimin rehberliğine, öncülüğüne dönülmesi gerekiyor. Belki bunlar çokça söylenen şeyler. Mesela laf düzeyinde kalmamalı, Kur'ân-ı Kerim hem teorik bazda bilinmeli, tanınmalı, tekrar tekrar, onlarca, yüzlerce defa tedris edilmeli ve burada anlamını bulan ilkeler pratiğimize dönüştürülmeli, onu bir model olarak kendimiz yaşamalıyız ve tüm ilişkilerimizi onunla aniamlandırmalıyız.

Bu kapsamda şunları da söylemek belki mümkün; Kur'ân'a yaklaşmaktaki bu kusurlarımızın tarihi birikimi var; uzun bir zamandan gelmektedir ve bugün de sıkıntı oluşturmaktadır. Bugün Kur'ân'ı anlamak için yaklaştığını söyleyen değişik insanlarda da şöyle birşey görmekteyiz. Bir heyecanla Kur'ân insanların elinde bir dönem okunuyor. Birçok kez genç arkadaşlarda gördüğümüz gibi heyecanla Kur'ân meali 3-5 kez okunuyor, okumaktan hedeflerinin ne olduğu belli olmadığı için belli bir zaman sonra tekrar Kur'ân'ı rafa bırakıp artık ondan sıkılmaya başlıyorlar, çünkü niçin okuduklarının farkında değiller, Kur'ân'a dair bir hedef koymamışlar.

Bu kitabın gayesi nedir, neyi amaçlıyor? Bunu düşünmemişler. Okumuş olmak için Allah'ın âyetlerini okuyorlardı. Sonuçta bir moda gibi olan okuma hareketi üç beş yıl sonra tıkanmıştır.

Kur'ân yirmi üç yıllık zaman sürecinde inmiştir. Ve inerken bir toplum inşa etmiştir. İlk indiği zamanda hem toplumun itikadi yönünü hem de ahlaki ve ekonomik kötülükleri düzeltiyordu. Kur'ân indikçe insanları yetiştiriyordu. Yani Kur'ân-ı Kerimin bir anda inmemesini çok iyi kavramak lazım. Yoksa Allah Kitabı bir anda da indirmeye kadirdir. Her ne kadar Hz. İsa'ya, Musa'ya bir anda kitap indirildi dense de bu bile tartışılır. Çünkü Musa(a.s)'a gelen vahiyler Musa'nın mücadelesinde bir süreç içinde gelmiştir. Resulullah'a yönelik de aynı şey söz konusu olmuştur. Bölüm bölüm gelmiştir. Yani kişi onu özümsemiştir, kavramıştır. Kişi olgunlaştıkça ona yeni sorumluluklar yükleyen âyetler inmiştir. Bugün de Kur'ân bu mantık içinde okunmalı ve tanınmalı. Sahabi de asla bir entellektüel gibi sadece bilgilenmek için bakmamıştır. Büyük bir heyecanla ve Rabb'inden gelen talimatın ne olduğunu öğrenip yaşamak için yaklaşmıştır. Bu mantık içinde, özümseyerek insanlar değiştirilmiştir. Yani hem Kur'ân-ı Kerimi okumuştur, kendisini değiştirmiştir, toplumu Kur'ân'daki ilkelere göre değiştirmeye çalışmıştır. Bu bir süreçtir. Bugün de yeniden Kur'ân-ı Kerim'e yaklaştığını iddia eden tüm insan unsurlarının dikkat etmesi gereken husus budur. Yani bir toplum oluşturmak istiyorsak, Allah'ın kitabından beslenmeliyiz. Bugün anlamadığımız, bugün okuduğumuzda anlamakta zorluk çektiğimiz bir ayeti kerime 10 yıl veya onuncu defa okumakla daha anlamış görüneceğiz. Çünkü Kur'ân öyle bir kitap ki siz onu okudukça kavrıyorsunuz. Problemlerle karşılaştıkça daha iyi çözüyorsunuz. Yani ticari hayatın içine girip çıkan, sürekli okuyan insan, günlük hayattaki ölçüleri, yapması gerekenleri kitapta gördüğü zaman bu daha da anlamlı olmaktadır. 90 küsur yaşındaki validemizin hasta yatağında, artık konuşmaktan aciz, ses verdiğiniz zaman size cevap vermeyen bir hastanın durumunu Hacc süresindeki bir ayette okuyunca daha iyi anlıyoruz. Ayeti kerimenin başında insanın yaratılış sırrı anlatılıyor. Arkasından deniyor ki, “kiminizi gençlik yaşında öldürüyoruz, ömrü o zaman bitmektedir. Kimisi olgunluk yaşına ulaştığında! Kimini de herşeyi bilirken, hiçbirşey bilmez hale gelen ömrünün en zelil çağına ulaştırmaktayız, şimdi bu ayeti o hasta yaşlının yanında okuduğunuz zaman bunu daha iyi kavrıyorsunuz.”

Kur'ân ayetleri uygulama içinde yaşayarak ve mutlaka bir dönüşümü sağlamak niyetiyle okunmalıdır. Böyle bir yaklaşımı hedeflemek mecburiyetindeyiz. Bu yaklaşımda heyecan duymalıyız, ızdırap duymalıyız. Mütevazi bir anlayış içinde bu yaklaşımı yakalayabildiğimiz zaman ve bunu bir moda gibi değil bütün zamanımızda ömrümüzün, aklımızın çalıştığı son yaşına kadar aynı heyecanı taşıdığımız takdirde Kur'ân-ı Kerim bu toplumun problemlerini çözmede rehber hale gelmeye başlayacaktır. İşte oradan itibaren bu yükselişi hiç bir gücün durdurmaya imkanı yoktur, çünkü Allah böyle bir yücelişe ve yükselişe mutlak destek vereceğini vaad ediyor. Bu hiç bir uluslararası güç ve onun görünmeyen veya görünen asıi öncüsü iblis ve ortaklarının asla engelleyemeyeceklerini yine Allah vaad etmektedir. O yönüyle başarısızlıklarımızın sebebini kendi

hatalarımızda ve Kitaptan uzak olarak yürütmeye çalıştığımız mücadelede, faaliyette aramamız gerektiğine inanıyorum... [483]

Kurân'ı Tanımak Ve Anlamak.

Kur'ân nasıl bir kitap? Kendisini nasıl tanıtıyor? Aslında bunun çok iyi bilinmesi gerekiyor. Bu kitap neden bahsediyor? Bu kitap bizden bahsediyor. Ve mutlak anlamda bize hitap ediyor. Kim gönderiyor bunu? Alemlerin Rabbi olan Allah(cc). Ne güzel, mübarek bir kitap... Rafın üst tarafına koyuyoruz. Onu severek saygıyla okuyup çıkartıyoruz. Tabii ki böyle bir anlayışın hesabını vermede zorluk çekeriz. Yarın hesap günü kıyamet günü Allah şöyle bir suali bize sorduğu zaman “Ey kullarım, ben size kendi katımdan sizin için tüm problemlerin çözümü açısından bir kitap gönderdim Muhammed(s.a.) vasıtasıyla, bu kitabı merak edip niye okumadınız?” diye sorduğu zaman ne cevap vereceğiz? Böyle bir sualin cevabı yok.

İşte o zaman şunu sorabiliriz: Kitabı okuduğumuz zaman bu nasıl bir kitaptır? Allah kendi kitabını bir daha tekrar gelmeyecek olan kitabını yine kendi kitabının sayfaları içinde nasıl anlatmaktadır? Yani Kur'ân-ı Kerim kendisini nasıl tarif etmektedir?

Kur'ân-ı Kerim kendisinin birçok özelliğini gerçekten tekrar tekrar anlatmaktadır. Yeri gelmişken şunu belirtelim. Bazı emirler vardır Kur'ân-ı Kerim'de, farz olan emirler. Hac emri veya oruç emri gibi konularla ilgili 15-16 ayet vardır. Bazı konularda 2-3 ayet vardır. O konulan daha az ayetlerle aktaran Kur'ân kendisinin nasıl olduğu ile ilgili ayetleri ise çok fazla tekrar etmiştir. Bunda alınacak bir ders vardır. Niçin bu kadar çok tekrar edilmiştir? İnsanlar anlamak için Kur'ân'ı okuduğu zaman bu suali sorarlar: Niçin acaba Kur'ân-ı Kerim kendisinin böyle özelliklerinin olduğunu bir defa anlatarak geçmiyor, tekrar tekrar anlatıyor. Demek insan olarak bizler bir tekrarla, bir anlatımla bu işi kavrayamıyoruz. Demek ki insanların değişmesi için, bazı gerçekleri kavrayabilmesi için bazı doğruların tekrar tekrar vurgulanması gerekiyor. O yönüyle Kur'ân-ı Kerim çok defa tekrar etmiştir. Allah diyor ki problemlerin çözümü Kur'ân'da'dır. Şöyle ifade ediyor Mealen: “Eğer birşeyde anlaşmazlığa düşerseniz aslını Allah'a ve peygambere havale edin.”[484] Bir konuda ihtilaf olduğunda onu Allah'a ve peygamberine götürün. Hangi konuda olursa olsun, aile problemlerimiz olsun, ekonomik problemlerimiz olsun, siyasal problemlerimiz, cemaat içinde problemlerimiz olsun, müslüman olarak bizim sıkıntılarımızın çözümü için başvurulacak başlıca kaynak Kur'ân-ı Kerim'dir. Biz kur'ân'ı tanımıyorsak, ihtilaflarımızı Kur'ân'a nasıl bakıp çözeceğiz? Eğer Allah'ın kitabına amenna diyorlarsa problem ortaya konur, bu anlamda Rabbimizin çözüm şekli ortaya konur, mümin kullara düşen Allah hüküm verdiği zaman “amenna ve saddakna” demektir. Demek ki Kur'ân ihtilafların çözümü

olduğunu ifade eden bir kitaptır. Eğer kitaba dönülmüş olsaydı, Afganistan müslümanları kanlı bir biçimde birbirlerini yok etmezlerdi. Problemlerini çözmek için kitaba hakkıyla dönmüş olsalardı, kitabın önüne mezheplerini, ırklarını, kabilelerini, tarikatlarını koymayıp, gerçekten kitabın dediği yola dönmüş olsalardı, Afganistan'da kan akmazdı.

Ama Allah başka birşey söylüyor. “Aralarında hüküm vermek üzere hak kitaplar indirildi” [485]veya “Aralarında Allah'ın kitabı hükmetsin diye çağrılıyorlar da onlar birbirlerinden yüz çeviriyorlar.” [486]Neye hükmediyor, hangi hükmü vermiştir? Mesela, sözünde durmamak, sözünü çiğnemek hastalığı? Ve bunun çözümü vardır Kur'an'da. Bu açıdan hükmetmek üzere indirilmiştir Kur'ân.

Bir başka ifadesiyle Kur'ân'ı Kerim apaçık bir kitap olduğunu, bakın şu değişik ayeti kerimelerde, Bakara suresi 99, Maide 15, Enam 16, 59, 65 ve devamı, yine Yusuf 1,.. Nahl suresi 103. ve Şuara süresindeki değişik ayetlerde şöyle ifade ediliyor: “Apaçık ayetler indirdik sana”, “Apaçık bir kitap geldi size”, veya “Apaçık bir kitaptır bu” diyor veya “Biz sana kitapları apaçık ayetlerini açıklanmış olarak indirdik.” Veya “Apaçık kitabın ayetlerine andolsun ki” ifadeleri çok tekrar edilmektedir. Tüm bu ayetlerde Kur'ân'ın kendisinin apaçık, anlaşılan, kolay anlaşılan bir kitap olduğu tekrar tekrar ifade edilmektedir. Bunların arkasından yine “Kur'ân beyan ve bir açıklamadır” denmektedir. Kur'ân-ı Kerimin apaçık anlaşılır, anlaşılmakta zorluk çekilmeyen bir kitap olduğunu Kur'ân-ı Kerim yaklaşık yüzü aşkın ayeti kerimede ifade etmektedir. Ama bu ifadeler rağmen birileri Kur'ân-ı Kerimin anlaşılmaz, çok zor anlaşılan bir kitap olduğunu, bizim bunu anlamamızın mümkün olmadığını ifade etmektedirler, şu ifadelere rağmen:

Isra 89'da: “Biz andolsun ki Kur'an'da insanlar için her örnekten çeşitli açıklamalarda bulunduk.” Meryem 97'de: “Biz bu Kur'ân'ı senin dilinde kolaylaştırdık,” Yine başka bir yerde, Zümer sûresinin 27. ayetinde: “Andolsun biz bu Kur'an'da belki öğüt alıp düşünülür diye insanlar için her örnekten verdik.” Başka bir yerde Duhan 58'de “Belki onlar öğüt alıp düşünür/er diye, bu Kur'ân'ı senin dilinde kolaylaştırdık.” Yine başka bir yerde “Andolsun biz Kur'ân'ı zikr alıp düşünmek için kolaylaştırdık.” Kamer suresinin 17, 22, 32, 40. âyetlerinde ifadesi şudur: “Biz Kur'ân'ı öğüt almak için kolaylaştırdık. Hiç öğüt alan yok mu?”

Allah'ü Teala bizzat diyor ki Kur'ân apaçıktır, anlaşılırdır, kolaylaştırılmıştır. Diğer taraftan müslümanlar diyor ki bu kitap çok zordur. Bu kitabı biz anlayamayız. Anlamak için şu kadar ilim lazımdır. Biz hangisine inanacağız. Allah'ın hükmüne mi, insanların hükmüne mi? Allah'ın emirlerine mi, kendisinin alim olduğunu iddia eden insanların veya İslam cemaati olduğunu iddia eden cemaatlerin öncülerinin sözlerine mi inanacağız? İki sözden biri yanlıştır. Haşa Allah'ın sözü yanlış olmayacağına göre Allah'ın sözünün savunuculuğunu yapan, ama kitaptan habersiz olanlann sözü yanlıştır. Bu kitap anlaşılır bir kitaptır. Anlamak için tek şartı, samimiyetle, yaşamak için yaklaşmaktır. Allah insanların böyle diyeceğini mutlaka bilerek söylüyordu bunları. Bu insanlar bu kitabı bir tarafa bırakıp, onun yerine

başka kitapları ikame etmeyi çalışmışlar; sonuçta Kur'ân anlaşılmaz diye rafa kaldırılmıştır.

Kur'ân'ın yerine her İslami cemaat maalesef yeni kitaplar ihdas etmiştir. Bu kitaplar belki Kur'ân'a muhalif olmayabilir. Yine de Kur'ân'a muhalif olmasa da Kur'ân'ın yerini insanların beyni dolduramaz. Önce Allah'ın kitabı, sonra diğerleri! Bu kitaplardan istifade edilecekse bu, mutlaka Allah'ın Kitab'ının, rehberliği, öncülüğü içinde olmak durumundadır. [487]

Kitab'a Sımsıkı Sarılmak

Belirttiğimiz gibi Kur'ân, kolay anlaşılır ve apaçık bir kitaptır. Allah mü'minlere gerçekten de onların anlayabileceği kolaylık, basitlik ve sadelikte, başvurdukları taktirde problemlerini çözebilecekleri bir kitap indirmiştir. Allah, bu kitabı bizlere emanet etmiştir. Ahzab suresi 72. ayette şöyle denmektedir:

"Gerçek şu ki biz emanetleri göklere, yere ve dağlara sunduk da, onlar bunu yüklenmekten kaçındılar, ondan korkuya kapıldılar. Onu insan yüklendi. Çünkü o çok zalim ve çok cahildir."

Haşr suresi 21. ayette ise şöyle ifade edilir; "Şüphesiz biz Kur'ân'ı bir dağın üzerine indirmiş olsaydık, andolsun onun Allah korkusundan boyun eğerek paramparça oiduğunu görürdünüz, işte biz belki düşünürler diye insanlara örnekleri böyle vermekteyiz."

Dağın böyle bir tavrını örnek veren Allah diyor ki, müsiümanlara bırakılan işte böyle bir emanettir. Dağ paramparça olacaksa, müslümanların kendilerine Rabbleri tarafından nasıl bir emanetin yükletilmiş olduğunu görmeleri ve bilmeleri gerekmektedir. Yüklendikleri, çok ağır bir yüktür. Bu anlamda Kur'ân'a dönmek, bu emanetin ne olduğunu iyi kavramak, Allah'ın kendilerine yüklediği bu görevi yerine getirmek için gayret sarfetmek, müminler olarak hepimize düşen bir görev olması gerekir, çünkü emanet çok ağırdır.

Ama ne gariptir ki, bu Kur'ân sorumluluğu ve emaneti, sözde Kur'ân'a tabi olduğunu söyleyen birçok müslümanda ciddi bir rahatsızlık meydana getirmemektedir. Bu, üzerinde düşünülmesi gereken bir husustur. Bu ne biçim bir emanet anlayışıdır ki, bir kitaba varis kılınmışız, kitap bize emanet olarak Allah tarafından gönderilmiş, fakat biz bu durum karşısında hiçbir rahatsızlık duymamaktayız; onun ne olduğunu merak edip ona bakmamaktayız ve o da bizim problemlerimize çözüm getirme noktasında görevini yerine getirememektedir.

Allah Kuran'da müminlere kuşkusuz başka görevler de yüklemektedir. Emanet olarak verilen bu Kur'ân'a sımsıkı yapışmaları ve onu asla terkedilmiş halde bırakmamaları konusunda birçok yerde ikazlarda bulunuyor; “Kur'ân'a sımsıkı yapışın” diyor:

Al-i İmran 101. ayette -Özetle- “kim Allah'a sımsıkı tutunursa”, 102. ayette ve devamında “toptan Allah'ın ipine sımsıkı yapışın ve dağılıp parçalanmayın” denmektedir.

Yunus suresi 43. ayette ise şöyle ifade ediliyor: “Sen, sana vahyedilene sımsıkı sarıl. Hiç şüphesiz ki bu Kur'ân sana ve kavmine gerçekten bir zikirdir, siz ondan hesaba çekileceksiniz.”

Araf suresinde Kitap Ehli'yle ilgili bir konu aktarılırken, “onlar Kitab'a sımsıkı sarılırlar ve namazı dosdoğru ikame ederler”; yine bir başka yerde -171. ayette- “size verdiklerimize sımsıkı sarılın ve onda olanı düşünün” denmektedir. Yine Araf 13'te “Rabbinizden size indirilene uyun”; bir başka âyet-i kerimede “bu indirdiğimiz mübarek bir kitaptır; ona uyun ve korkup sakının” ifadeleri geçmektedir.

Hz. Peygamberin (s. a.) ise şöyle bir ifadesi vardır: “Ey insanlar, size öyle bir şey bıraktım ki, ona sımsıkı sarılırsanız asla sapıklığa düşmezsiniz. O, Allah'ın kitabı Kur'ân'dır.”

Bütün bu uyarılardan bir gerçeği görmekteyiz: Allah kendi vahyettiği kitabına sımsıkı sarılmamızı, ona çok güzel bir şekilde bağlanmamızı emretmektedir. Araf, Zuhruf, Al-i İmran ve daha pek çok surede “kitaba sımsıkı sarılmak”tan bahsedilmektedir. Onda olanı düşünmemiz istenmektedir. “Eğer Kitab'a sımsıkı sarılırsanız asla sapıklığa düşmezsiniz” denmektedir.

Dönüp baktığımızda, bugün müstümanlar olarak, dünyadaki İslam ümmeti ve Türkiye'deki müslümanlar olarak gerçekten de, burada ifade edilen anlamıyla Kitab'a sımsıkı satılabilmekte miyiz? Ne demektir sımsıkı sarılmak?

Bunun için evvela Kur'ân'ı Kerim'in ne olduğunu Allah'ın o kitabı bize hangi özelliklerle indirdiğini, içinde nelerin olduğunu, bizden ne isteyip ne istemediğini bilmemiz gerekmektedir. Bundan sonra da “işittik ve itaat ettik” diyerek ona boyun eğmeli, onu önce kendi hayatımızda yaşamalı, daha sonra onun hayata hakim kılınması için mücadele etmeliyiz.

Onu pratiğimizde yaşayacağız; rehberimiz o olacak; tartışmasız doğrularımızı ondan alacağız ve onun insanlara hükmedebileceği bir noktaya gelmesi için elimizden gelen gayreti sarfetme-miz gerekecektir. Ancak böyle yaparsak, umulur ki Kitab'a sımsıkı sarılanlardan oluruz. Yoksa, böyle yapmaz da, bugün dünyadaki pekçok müslümanın olduğu gibi, kendi kanaat ve düşüncelerini, kendi inanma

biçimlerini, İslam'dan kendi anladıklarını “Allah'ın ipi” yapar, ona sarılıp da Allah'ın ipine sarıldık zannedersek, bugün onların içinde bulunduğu duruma düşeceğiz demektir; yani zillet, sefalet, gerilik, kan, gözyaşı ve birbirini katletmenin normal sayıldığı bir duruma... Bütün bunlar “kitab” yerine kendi yapıştıkları, kitap ve din olduğunu söyledikleri iplerin çürüklüğünün sonucudur.

İslam dünyasındaki pek çok insan kendi yorumunu ortaya koyuyor; liderinin veya teşkilatının yorumunu ortaya koyuyor, sımsıkı ona yapışıyor ve insanları oraya çağırıyor. Allah'ın Kit-bı'na değil. Sonra da niçin başarılı olamadık, parça parça olduk diye birbirlerine soruyorlar. Eğer bir parçalanma varsa, eğer işler iyi gitmiyorsa, herkes tekraren dönüp şu soruyu sormalı:

Acaba bir gerçekten Rabbimizin burada bize verdiği doğrudan talimatlara, farz olan talimatlara -bunlar keyfi uygulama değildir. Allah'tan bir emirdir, farzdır- hakkıyla uyup Allah'ın Kitabı'na mı bağlanıyoruz, yoksa kendi yanımızdan çıkarttığımız -İslam'a ters olmasa bile- kendi kanaatlerimize ve yorumlarımıza Allah'ın Kitabı'ndan daha çok mu bağlanıyoruz? Sorun buradadır ve İslam dünyası ve müslümanlar birkaç asırdan fazla bir zamandan beri -istisnalar hariç büyük ölçüde-o sımsıkı yapışmaları gereken talimatı unutup Allah'ın ipi yerine başka ipler ihdas ettikleri için, her yapıştıkları ip sonunda çürük çıktığı için onları hüsrana uğratmıştır, sıkıntıya ve zillete duçar etmiştir. Bizim kurtuluşumuz Allah'ın Kitabı'na yeniden sımsıkı sarılmaktan geçer.

Hz. Ömer (r. a.) şöyle demiştir: “Bu Kur'ân sizin için bir mükafat, bir şeref ve bir hazinedir. Siz Kur'ân'a uyun; Kur'ân'ı kendinize uydurmayın. Kim Kur'ân-ı Kerimi kendisine uydurursa Kuran onu cehennem'e kadar sürükler. Fakat kim Kur'ân'a tabi olursa, Kur'ân onu firdevs cennetlerine götürür. Allah kapalı gözleri, sağır kulakları, kilitli kapıları Kur'ân-ı Kerimle açar.”[488]

Kitab'ı Terkedilmiş Bırakmak

Kur'ân'a sımsıkı sarılmamak demek, onu terkedilmiş bırakmak demektir. Bu konuda Kur'ân-ı Kerim bizi çok uyarmıştır. Kitap'ın terkedilmiş olarak bırakılmaması için, Kitab’ın ihmal edilmemesi için Allah bizi uyarmıştır.

Bakara/101'de şöyle denmektedir: “Ne zaman onlara Allah'ın katından yanların da kini doğrulayan bir peygamber gelse, kendilerine kitap verilenlerden bir takımı sanki kendileri hiç bilmiyorlarmış gibi, Allah'ın Kitabı'nı arkalarına attılar.”

Bu Kitab Ehli'yle ilgili bir uyarıdır, ama bugün kendisine vahyin tebliğ edildiği pek çok müsunan da bu tehditvarf uyarının kapsamına girmiş bulunmaktadır. Al-i İmran suresi 187. ayetti talimat ilginçtir: “Hani kendilerine kitap verilenlerden onu

mutlaka insanlara açıklayacaksınız ve onu gizlemeyeceksiniz diye kesin söz almıştık. Fakat bunlar onu arkalarına attılar. Ve ona karşılık az bir değeri satın aldılar. O aldıkları şey ne kötüdür.”

Kitap mushafm sayfaları arasında bulunduğu sürece insanlar ondan nasıl haberdar olacakadır? Demek ki bir görevimiz Kitab'ı insanlara açıklamak, bir görevimiz de onu gizlememektir. Batmamak, gizlemek anlamına gelir. Eğer biz Kitab'ı insanlara tebliğ etmiyor, insanlara açıklamıyorsak, onu gizliyoruz demektir. Yeterince açıklamamak da bir gizlemedir. Kitabı bilecek mi, okuyup kavrayacaksınız, vebalinizi bileceksiniz, ama anlatmak için bir gayret sarfetmeyeceksiniz. İşte o zaman “gizleyenlerden” olmuyor muyuz?

Bugün Kur'ân'la uğraştığını söyleyen çevrelerin önemli bir problemi de entelektüel haz almak için, zevk almak için Kur'ân'ı araştırma kitabı yapmalarıdır. Bilgili olmak, insanları mat etmek veya cevap vermek, ne kadar bilgili olduğunu göstermek... Bunu yapmaları, önemli bir sapanın göstergesidir. Kur'ân akademik araştırma kitabı değildir ve bu niyetle de inmemiştir. Ancak ve ancak yaşanmak üzere inmiştir.

Fakat Kur'ân'dan çok bahseden belli kesimlerde gözlemlediğimiz şudur ki, Kur'ân birilerini eştirmek ve kendi bilgi dağarcığını arttırmak için okunan bir kitap halinde tutulmaktadır. Bu ilimlerin en kİsa zamanda girdikleri bu girdaptan çıkmaları gerekmektedir. Öncelikle bütün j-tiklerini Kur'ân'a döndürmeleri gerekir. Kur'ân kibirlinin kibrini kırar. Ama kişi Kur'ân'ı okuyup da caka satıyorsa, kendini ne kadar bilgili görürse görsün, o Kur'ân'ı anlamamış demektir; 2fıa doğrusu, tam aksini tatbik ediyor demektir. Bu bir sapmadır. Kur'ân okuyup sürekli Kur'ân deyip de örneğin sözünde durmayan bir adamın Kur'ân'la irtibatını dikkate almak zordur. Kur'ân'ı salt bilgilenmek için okuyan, tartışmak için tartışan, bilgi dağarcığını arttırarak oryantalistlere benzer bir mantıkla okuyan ve sonuçta kendi pratiklerini değiştirmeyip hatalarını düşmeyenler ciddi bir sapma içindedirler.

Furkan suresinde 29. ayetten itibaren devam eden âyetler silsilesinde bir şikayet vardır, oran ahiret günü olacak olan bir tartışmayı olmuş gibi aktararak Hz. Peygamber'in(s. a.) bir ayetinden bahseder. Resulullah o gün şöyle diyecektir: “Yarabbi, gerçekten benim ümmetim benden sonra Kur'ân'ı terkedilmiş bıraktı.” Hz. Peygamber Aleyhisselam kendi ümmetini, kendi toplumunu, kendisinden sonra Kur'ân'ı terkedilmiş bırakmalarından dolayı Allah'a şikayet ediyor. Bu, altı çizilmesi gereken bir âyet, üzerinde durulması gereken bir konudur.

Herkes şunu sormalıdır: Biz gerçekten Kur'ân'ı terkedilmiş bırakıyor muyuz, Hz. Peygamberin (s. a.) Allah'a şikayet ettiklerinden miyiz, etmediklerinden miyiz? Eğer -Allah korusun-:cyle bir şikayetin muhatabı biz isek, işte o zaman mahvolmuşuz demektir. Yine bu konuyla ilgili değişik âyetlerde şöyle ifadeler bulunmaktadır: Maide/68; “Onlar Tevrat'ı, (ncii'i ve Rabb'in-:en indirilen Kur'ân'i ayakta tutmadıkça hiçbir esas üzerinde değillerdir.”

Elmalılı'nın Furkan/30. ayetin tefsiri anlamında zikrettiği bir hadis-i şerif vardır: “Her kim Kur'ân-ı Kerim'i öğrenir de -bu öğrenmeyi muhtevasıyla anlamak olarak almalıyız- mushafı sar, ilgilenmez ve ona bakmazsa, kıyamet günü Kur'ân-ı Kerim gelir, onun yakasına sarılır ve siyle der:

“Yarabbi, bu kulun beni terketti, benimle onun arasında hüküm ver.”[489]

Ve yine sahabeden Ebu Musa, Kur'ân okuyanları toplayarak şöyle demiştir:

“Siz memleketin Kur'ân'ı okuyan kimselerisiniz. Bu yüzden Kur'ân'dan uzun süre uzaklaşmayın. Yani Kur'ân'ı okumayı, tedris etmeyi ihmal etmeyin. Aksi halde Ehli Kitab'ın kalplerinin katılaştıgı gibi sizin de kalpleriniz katılaşır.”

Gerçekten bugün de onu görüyoruz. Bazı insanlar var ki, üç beş sene heyecanla Kur'ân-ı Kerimi okuyorlar, daha sonra ise bırakıveriyorlar ve bir daha da ellerine alamıyorlar. Yani siz Kur'ân-ı Kerimi terkedilmiş bırakırsanız, o da sizi terkediyor. Ve Ehl-i Kitabin kalplerinin katılaşması gibi, kalpler katılaşıyor, araya mesafeler giriyor ve Kur'ân'la olan irtibat kopup başka irtibatlar devreye giriyor.

Zuhruf suresinin 36-38. ayetlerinde Allah şöyle diyor: “Kim benim zikrimi, Kur'dn'ı görmezlikten gelir, ihmal ederse, ona bir şeytanı arkadaş kılarız. O şeytan o insanı doğru yoldan saptırdığı halde o kişi hala sırat-ı müstakim üzre olduğunu zanneder.”

Nice müslüman bugün Allah'ın kitabını terkedilmiş bırakmakta ve böylece şeytan onunla arkadaş olmakta, onu İslam adı altında bir yığın hurafeye, bidate, yanlışa, yalana tabi kılmakta, o da hala İslam adına hizmet ettiğini, sırat-ı müstakim için mücadele ettiğini zannetmektedir. Halbuki o Kur'ân’ı terkedilmiş bıraktığı için şeytanın emrine uymuştur.

Yine Tâhâ 124-126. ayetlerinde Allah açıkça belirtmektedir: “Kim de zikrimden yüz çevirirse, Kur'an'ı ihmal ederse bunalıma düşer. Kıyamet günü onu kör olarak hasredip ortaya çıkartırız. “Ey Rabbim'der “ben gören bir kimseydim, bugün beni niçin kör olarak hasrediyorsun?” Allah da şöyle der; “Bu böyledir. Sana âyetlerimiz geldiğinde yan çizdin; bugün de sen ihmal ediliyorsun.”

Bu âyetler bütününe baktığımızda; bugün müslümanlar itikadi esaslarını, ahlaki ilkelerini, ekonomik ve siyasi anlayışlarını, cemaatleşme anlayışlarını, aile ilişkilerini ve miras hukuklarını, bunların hangisini, ne derece Kur'ân'la tanzim ediyorlar? Hangi konularda Kur'ân-ı Kerim onların rehberi? Müslümanların bugün yaşadığı bunalımı Allah burada haber vermiştir. İslam dünyasının bu bunalımdan çıkmasının tek yolu tekrar Kur'ân'a sımsıkı sarılmasıdır; müslümanların Kur'ânl terkedilmiş bırakma zillet ve hastalığından vazgeçip Kur'an'ı terkedilmemiş bırakacak hale gelmeleridir. Kur'ân artık onların rehberi olacaktır, ışığı olacaktır.

Kur'ân'da bir hüküm varsa ondan kurtulmak için bahane aramayacaklardır; “amenna” diyeceklerdir; “işittik ve boyun eğdik.” Ancak böyle dediğimiz zaman, Kur'ânl terkedilmiş bırakmanın doğurduğu problemleri yaşamamış oluruz. Yoksa doğru yol adına, İslam adına birçok yanlışı sergiler ve Allah için bir şey yaptığımızı zannederiz.

Bugün müslümanlara baktığımızda böyle bir garabetle karşılaşıyoruz. Bir müslümanın helal dediğine bir diğeri haram, birisinin haram dediğine öbürü helal diyor. Bu anlaşılır bir şey değildir.

Burada ifade edilen hususlar, Kur'ân'a sımsıkı yapışma ve onu terkedilmiş bırakmama yönündeki talimatlar, namaz ve oruç ne kadar farzsa o kadar farzdır. Hacc ne kadar farzsa hatta ondan daha çok farzdır, çünkü bunlar olmaksızın namaz da olmaz, oruç ve hacc da olmaz. Kur'ân'a sımsıkı sarılmayan, terkedilmiş bırakan ve Allah'ın verdiği emaneti dikkate almayan insanların ibadetleri alışkanlıktan ibarettir. Dolayısıyla öncelikle bu farzın çok iyi anlaşılması gerekmektedir. Kur'ân'a ilişkin bu talimatları pratiğe aktarmazsak dünyada zillet ve sefaletten kurtulamayacağımız gibi ahireti de kaybederiz. Allah bizi, Kur'ân-ı Kerim'i rehber edinen, ona hakkıyla sımsıkı yapışan müminlerden eylesin![490]

KUR'ÂN VE HAYAT

İslâmî Alternatif

Roger Garaudy

Batı, 500 yıldır hesap sorulmaksızın, denetimsiz bir şekilde dünyaya hükmetmektedir. Bu hakimiyetin sonucu ise iflas.

Sadece geçen yıl silahlanmaya 700 milyar dolar harcandı. (Bu, Batı'da bilimsel araştırmacılardan vasıfsız işçiye kadar her beş kişiden birinin doğrudan veya dolaylı olarak savaş ve yıkım için çalışması demektir.) Neticede “gelişmiş” olarak adlandırılan ülkeler şu anda bir milyon Hiroşima bombasına eşdeğerde silah stoğuna sahipler. Hiroşima'ya atılan bomba bir anda 70.000 insanın ölümüne sebep olmuştu. Bugün, dünya nüfusunun 15 katını, 70 milyar insanı tamamen ortadan kaldıracak teknik imkanlar mevcuttur. Yine geçen yıl içinde, dünyanın çeşitli yerlerinde 80 milyon insan açlık ve yetersiz beslenmeden dolayı öldü. Gezegenimizi ve insanların emeğini yöneten bugünkü idareden daha feci felaketler doğuracak bir idareyi tasavvur etmek oldukça güç.

Bu intihar sayılacak yok edici başarısızlığın temel nedeni, 500 yıldan fazla bir zamandır, Batı uygarlığının sadece tanrı tanımazlığı değil aynı zamanda çok tanrıcılığıdır: Büyüme, şiddet, seks, para ve milliyetçiliğin amaçları, diğer bir ifadeyle sahte tanrıları olmasıdır.

Hıristiyan inancı yaşanmıştır ve bazen de takdir edilecek şekilde, bilinçli olarak fert düzeyinde gerçekleşmiştir. Ancak, son beş yüz yıldır iktİsadi, siyasi ve kültürel ilişkileri düzenlemeye yardımcı olacak bir motor vasıta olmaktan da çıkmıştır.

Kur'ân'da deniliyor ki: “Eğer Allah’tan başka tanrılar olsaydı kaos ortaya çıkardı.” [491]Bugünkü dünyanın manzarası bu gerçeğe çarpıcı bir örnek teşkil eder. Zamanımıza hükmedip alçakça ve hileli bir şekilde zulmete boğan sahte tanrılar arasında üç tanesi vardır ki bu kaosu doğurur ve geliştirir.

Ekonomik büyüme,

Milliyetçilik,

Bilimsel pozitivizm.

Ekonomik büyüme, batı zihniyetine göre, bugün tüm dünyayı yönlendirmekte, idare etmektedir. Bu büyüme, sürekli artan bir hızla, faydalı veya faydasız olup olmadığına bakmaksızın, en kârlısı olduğu için, en büyük yatırımları cezbeden silahlanma gibi zararlı, hatta yok edici bile olsa birşeyin durmadan ve aşırı biçimde üretiminden ibarettir, insani kesinliği olmayan bu büyüme, dizgini olmayan arzulara, fertlerin, gurupların ve milletlerin üzerine yayılma kararlılıgına sahip olarak körü körüne, güçlü ve aç tarafların boğuştuğu vahşi bir ormana çevirdiği dünyaya yelken açıyor.

Milliyetçilik, Hıristiyan imparatorluğunun parçalanması, pazar ekonomisinin ve sonra da kapitalizmin gelişmesiyle Avrupa'da doğdu. Sadece İnanç üzerine kurulu ve böylece herkese açık, evrenseli amaçlayan bir topluluk olan İslami “ümmetin tam zıddıdır. Milliyetçilik, bir milletin ırkının, toprağının, pazarının, tarihi ve kültürel değerlerinin kayıtsız şartsız savunmasını tek başına bir amaç haline getiriyor. Sömürgeci egemenlikle, savaşlarla ve son zamanlarda da “terör dengesi”yle insanlığın parçalanıp dağılmasına yol açıyor.

Pozitivizm, bilim için bilim, hikmetten yoksun bir bilimdir. Diğer bir ifadeyle, amaçlarını hesaba katmayan ve ona sınırlarının, önermelerinin ve mutlak değerlerinin bilincini kazandırarak, insanlığı hükmü altına alıp yoketmek yerine onu insanlığın özgürlüğü ve icrasının hizmetine sunan imandan yoksun bilimdir. Amaçlarından sapmış bu bilim, aşk, güzellik ve inanç gibi gözlemlenemeyen, ölçümlenemeyen herşeyi yok olarak düşünmekle son halini aldı. İnsani ve ilahi hedeflerinden ayrılmış bu bilim, bugün, dünya üzerindeki her türlü hayat

belirtisinin kökünü kurutmayı teknolojik olarak mümkün kılmak suretiyle bir devin gücünü, doğru yoldan sapmış bir cücenin emrine sunan “araçlar dini” oluyor.

Eğer Batı uygarlığının sürüklendiği akıntıya kendimizi teslim edersek, Allah'ın bize verdiği O'nun yeryüzündeki “halife”si olmak görevini yerine getirmeyeceğimiz için gelecek nesillerimizi katlediyor olacağız.

Gözü kapalı, ölüme doğru yapılan bu yarışa İslami bir çözüm bulabilecek miyiz? Bize Kur'ân'da açıklanan “sirât-ı müstakim; doğru yol”u mevcut tarihi şartlar içerisinde izleyebilecek miyiz? İnsanlığın geleceği ve hayatiyeti bu sorunun cevabına bağlı.

Kur'ân, bizi düşünmeye ve çaba sarfetmeye sürekli olarak davet eder. ulaşılacak hedefi gösterir ve ulaşma yolunun farklı çağlarda keşfi imkanını bize sunar. Dünyanın İslami bir çözüme ve geleceğe dikkatini çekmek şunların ortaya çıkışma katkıda bulunacaktın

Bilim, hikmet ve İman arasındaki birliği yeniden kuracak olan aklın tam kullanımı. Sırf ekonomik büyümeyi değil aynı zamanda insani gelişimi de hedefleyen yeni bir gelişim modeli, Bu evrensel topluluk kavramı (ümmet), milliyetçiliğin insanları parçalayıp dağıtan, bölen güçlerine karşı tekliğin (tevhid) zaferini ifade edecektir. [492]

L. Aklın Tam Kullanımı

Bilginin İslamîleşmesi, Kur'ân'da bugünkü bilimsel problemlere hazır cevapların yer aldığı şeklindeki tecrübeye dayanmayan çabasız bir kanaatta olduğu gibi yanlış yorumlanmamalı.

Kur'ân'ı, bütün bilimsel bilgiyi ihtiva eden bir çeşit ansiklopediye indirgemek, onun büyük-üğünü yanlış değerlendirmek olacaktır. Şeyh Muhammed Abduh, Tevhid RİsaIesi isimli eserinin “Peygamberlerin Rolü Üzerine” bölümünde şöyle diyor: “Peygamberlerin rolü profesörlerin rolü gibi değildir... Onlar bize çeşitli bilimlerin muhtevalarını getirmemişlerdir.” Kur'ân, bir ansiklopediden çok daha ötelerde, içinde hayatın amacı ve manasının açıklandığı bir “rehberdir. Lİsanda /ve hitap ettiği insanların anlama düzeyinde de aynı şekilde rehberdir.

Mesela, Kuran dünyanın yaratılışına dikkat çekerken, bunun 6 gün [493] veya 2 gün [494] veya 4 veya 8 gün aldığını veya Allah'ın yaratmasının anlık olduğunu ve “Allah her şeye “ol” der ve o olur.”[495] Diye söylerken O'nu bir jeoloji kitabı olarak okumak Galileci uzmanların İncil'i okuduğu şekilde) tam bir anlayış eksikliğini gösterecektir. Allah'ın bir gününün 50.000 insan yılı kadar olduğunu

[496] söyleyen Kur'ân'ın bu ifadesini kullanarak günleri uzatmak ancak bir sözü çarpıtmak olacaktır.

Bu bizi paleantoloji (fosiller bilimi) ile uzlaştı rmayacak, fakat açıkça, esası gözden kaçırmamıza neden olacak bir motamotçuluga (literalizm) zorlayacaktır. Saat yapımcılarının, astronomi ve jeoloji bilimcilerinin günleri ve yıllarının ötesinde, bizim insani zaman kavramlarımızdan bağımsız olan ahiretin hak ve sonsuzluğu [497] bizim zaman kavramlarımızı, etkisiz ve yetersiz boyularını ölçmek suretiyle izafî kılar ve onları yargılar.

Kur'ân Allah'ın yaratmasını hatırlattığı her seferinde, istisnasız olarak, süreci ne olursa olsun bize kronolojik bilgi vermez, bilakis yaratıcı olan Allah'a bağımlılığımızı hatırlatır. O'na ibadet etmemizi ve kulluk yapmamızı buyurur. Bu söylediklerimiz bir yorum değildir. Buna çok sayıda örnek verebiliriz.

Kur'ân "Gücünüz yetiyorsa, yeryüzünün ve gökyüzünün çevresini geçin" derken uzay yolculuğunu haber vermiyor; âyetin devamında "Ancak (Allah'ın verdiği) bir güçle geçebilirsiniz." [498]Bu, bütün kendine yeterli olma iddialarına ve ihtiraslarına karşı bir uyarıdır: Kur'ân "Biz insanı (ilk önce) çamurdan bir özden yarattık. Sonra onu güvenli bir karargâhta (rahimde) nufte haline getirdik. Nutfeyi bir kan pıhtısı haline soktuk ve kan pıhtısını bir lokmacık et yaptık. Sonra bu bir lokmacık eti kemiklere çevirdik, bu kemikleri etle kapladık ve sonunda onu bambaşka bir mahluk olarak teşekkül ettirdik." [499]derken embriyoloji dersi vermekten ziyade bize ilahi gücü hatırlatıp alçak gönüllülüğü öğretiyor. Öyle ki bu sûre "namazlarında kibrini kıran huşu içinde olanlar"a [500] övgüyle açılır. Bu ifadeleri takip eden âyetler, hayatı yaratan Kadiri Mutlak Allah'ın ölüleri diriltebileceği gerçeğini vurgular.

İnsanın değersiz kökenini dile getiren bütün âyetler, onu "Allah'a şükretmeye davet eder."[501] Bu âyetler; "inanmayanların nankörlüklerini" [502] "Allah'ın yarattığı insanın kaderinin O'na dönüş olduğunu" [503] açıklayarak şiddetle tenkid eder.

Bütünler, dinî ve ahlakı anlamı harika bir şekilde 82. sûrenin (El-İnfitar) 6, 7 ve 8. âyetlerinde açıklanır: "Ey İnsan! Seni yoktan yaratan, düzgün yapılı ve endamlı kılan, sana ölçülü ve dengeli davranma imkanı veren (maddi ve ahlaki yapıda seni üstün kılan) seni dilediği en güzel şekil ve biçimde terkip eden ihsanı bol Rabbine karşı seni aldatan nedir?"

Bir kimse hayatın çok derin anlamı hakkındaki bir mesajı sadece bir anatomi dersine nasıl indirgeyebilir? Hz. Muhammed'den 1000 yıl önce Aristoteles "hayvanların üremesi üzerine" daha detaylı bir yazı yazmıştı. Ancak bu, Kur'ân'ın yanında çok önemsiz kaldı. Çünkü, onun bilimsel ifadelerin işaretlerinin içyüzünü kavrayamıyor ve tüm hayatın mânâ ve amacını açıklamada yetersiz kalıyordu.

Bilginin İslamileşmesi, bir kimsenin çağdaş bilimin ortaya koyduğu sorunlara hazır cevaplara sahip olması gibi faydasız ve kolaycı bir iddiayla da alakalı değildir. Özel olarak bir "İslamî Bilim" oluşturma gayreti de sözkonusu değildir. İslamî bilim diye bir şey yoktur. Bu, Batı biliminden veya burjuva biliminin karşıtı proleter bilimden daha fazla bir şey de değildir.

Çevirileri sentezleri ve zamanının bilimlerine katkıları yoluyla yaşayan İslam-bilim, Çin ve Hindistan'a kadar uzakta da olsa almaktan kaçınmaksızın Bizans, Grek ve Roma bilimiyle kaynaşabildi. İslam bu ilimleri zenginleştirdi, onları İnsanlığın ve Allah'ın hizmetine sundu, çünkü Bağdat'tan Timbuctoo'ya, Gondishapur'dan Cordoba'ya hiçbir zaman deneysel bilimle, onun amaçları, hikmeti veya önermeleri, sınırları ve nihai gayesi üzerinde tefekkür etmeyi birbirinden ayırmadı.

Bu zaman ve çağda hiçbir mesaj daha çağdaş olamaz, çünkü "niçin" sorusu yerine "nasıl" sorusu üzerinde durarak bilim bilimciliğe (scientism), teknik de teknokrasiye dönüşüp yozlaşmıştır. Batı toplumlarında her şey şu kati önermeye göre olur: Bilimsel ve teknik olarak mümkün olan her şey gerekli ve istenmeye değerdir. Bir kimse atom bombası yapabiliyorsa, onu yapar. Aya gidebiliyorsa, gider. Aynı mali, bilimsel ve teknik yatırımlarla tüm insanlığa daha mutlu ve daha anlamlı, insani ve ilahi rızaya sahip bir gelecek hazırlayabilecek daha öncelikli başka şeylerin olup olmadığını kendine sormaksızın. Biz Müslümanların, bu problemleri tabiat bilimlerine bırakmak, onlar üzerinde sınırlandırmalar koymak değil, onları ilgileri doğrultusunda yönlendirmek görevi vardır. Bu tabiat bilimlerinin olduğu kadar sözde "beşeri" bilimler için de geçerlidir. Siyasi ekonomiden tarihe, psikolojiden sosyolojiye, 500 yıldır Batı geleneği tabiatın egemenliğinde etkinliğini göstermiş olan insani metodları kullanma eğilimi gösterdi. Böylece insan diğer nesnelere benzer bir nesne olarak incelendi. Kendine özgü yapısı hesaba katılmaksızın projelerin konusu ve ayrıntıların açıklayıcısı oldu.

Beşeri bilimler, -insani olanın kendine özgü doğasını yanlış değerlendirdikleri için bu bilimleri "gayri insanı" diye adlandırmak daha doğru olacaktır- yapıların ötesinde yaratma fiilinin oluşumu üzerinde durmazken, diller ve müesseselerin yapıları gibi yapılar üzerinde çalışma yaptıklarında meşru bir başarı elde ettiler.

Böylece, yaratma işinden bunu doğuran yapıya ulaşma yerine, tarihi göz önüne alarak konuşursak, varolan yapılardan hem olayı yapan hem de olayın sonucu olan soyut bir varlığı çıkarsama eğilimi görülmüştür. Bunun en tipik örneği, siyasi ekonominin ürettiği varlıktır, siyasi ekonomi, üretici ve tüketiciden başka bir şey olmayan ve bencil arzularıyla hareket eden bir "homo economicus" öngörür. Buna insan denilebilir mi? Bir müslümanı değil hatta herhangi bir insanı kastediyorum.

Müslümanların görevi, yapıları incelemede, klasik ekonominin veya Marksizmin önemli kazanımlarını gözardı etmeden siyasi ekonominin, eğer beşeri olarak kalırsa, insanoğlunu bir soyutlamaya yöneltemeyeceğini, Kur'ân'da söylenildiği

gibi “Allah'ın ruhundan üflediği” [504]cömert ve yapıcı insana dönüştüremeyeceğini göstermektir.

Aynı şekilde, tarihi incelerken zorunluluk ve tesadüfün bilinçsiz bir karışımından başka bir şey göremeyiz, şüphesiz müesseseler ve yapıların tarihi kendi değişmezleri ve kanunlarına sahiptirler. İnsan dehası bu sabiteleri ve kanunları kontrol edip yönlendirecek imkanları sağlayabilir. Meseleleri tam olarak kavramış olan lbn Haldun gibi bir tarihçi, Allah'ın rızasına uygunluk gösteren bir bütünlük içinde her olaya kendi uygun yerini veren düşünceyi tecrit edemedi. Kısa bir zaman içinde bu bütünlüğün ne olduğu konusunda, Bosseuet’in “takdir-i ilahi” kavramıyla veya Hegel'in bir gaye belirlediğine inandığı diyalektiğiyie yaptığı gibi büyük çaba gerektiren bir hipotezin ayrıntılarına inmeden ve onun kati olduğuna inanarak yalnızca, ciddiyetten uzak bir fikir yürütebiliriz. Böyle bir dogmatizmi reddetmek, insanların gözünde daima geçici, fakat Allah'ın iradesiyle uygunluğu muhafaza etmek isteyen her teşebbüsün daima şüpheli ve değişen düşünce ve deneyim sınırları gibi de “gerekli olan canlı bir bütünlüğün araştırmasını ihmal etmek demek değildir. [505]

II. Yeni Bir Gelişim Modeli

Batı'da yapılan şekliyle, tamamen niceliksel tanımından bahsettiğimiz ekonomik büyümenin “ insanı gelişim kavramının ilkesi bize Kur'ân'da açıklanmıştır: “Herşeyi yaratıp düzene koyan planlayıp yol gösteren ulu Rabbinin adını tesbih et.”[506]

İnsan yeryüzünde Allah'ın “halife”sidir. İnsanın vazifesi bütün düşüncelerini ve çabalarını Allah'ın iradesini gerçekleştirmeye adamak değilse, diğer bir ifadeyle yeryüzündeki her çocuğun, kadının ve erkeğin hizmetine girecek bütün teknik, ekonomik, siyasi ve kültürel şartları kazanmak Allah tarafından ona verilen imkanları tam olarak geliştirmek için bütün araçları elde etmek değilse nedir?

Bu ilahi sosyal adalet kanunu, Kur'ân'ın bütün âyetlerinde bize öğrettiği “Şeriat'tır. Bir topuluğun ve liderlerinin bütün gayretleri, bütün bedeni ve zihni emekleri Allah taenen bu nihai gayeye yönelik değilse, kendisini “İslamî” olarak nitelendiremez.

Sondan başlamak yani sosyal adalet sağlanmadan önce sadece müeyyideleri talep etmek çok kolay ve de saçma olacaktır.

Kur’an 6236 ayeti ihtiva eder. Bunların yalnızca 228'i hukuki talimatlarla ilgilidir; bu talimatların da 70’i aileyle, 70'i medenî kanunla, 13'ü yargı ve muamelâtla, 10'u anayasal hakla, 10'u ekonomik ve mali düzenlemeyle, 25'i milletlerarası ilişkilerle ve 30'u da ceza kanunuyla ilgilidir. [507]Bu, Kur'ân'ın %14'ünün hukuk, %7’sinin

de ceza kanunuyla ilgil olması anlamına gelir. Halbuki neredeyse bütün Kur'ân iman, ahlak ve "doğru yol" ile diğer bir ifadeyle Allah'ın rızasını kazanmak için ardından koşulacak gayelerle ilgilidir.

Bir kimse Kur'ân'ın sözkonusu talimatlarını, özellikle ceza talimatlarını (bunlar Kur'ân'ın çok az bir bölümünü oluşturur). Yasamaya geçirmeye başlamakla, böylece de bu talimatları, dünya çapında bir hayat görüşünü ve insan davranışını düzenleyen genel/bütüncül Kur'âni bağlamdan Şeriat"ı uyguluyor olduğunu iddia edebelir mi? şüphesiz, sömürgecilikten (çoğunlukla Fransız veya İngiliz) gelen yasama anlayışıyla köklü bir farklılaşma kesinlikle gerekiyor. Sömürgecilik kanunları, bir temel sebepten dolayı İslam toplumu için kabul edilemez bir dünya dramı üzerine kuruldular, onlar kendilerini insanın insana düşman olduğu ferdiyetçi bir toplumda rakip arzuları önlemeye ve yönlendirmeye mahkum ederek insanın aşkın boyutunu hesaba katmadılar.

Fakat bu zaruri değişim, sadece bu kuralları, uygulandığı tarihi şartlar içerisinde Allah'ın belilediği gayeleri kapsayan diğer bir kurallar düzeninin motamot ve parça parça uygulamasıyla suretiyle meydana gelemez. Ve, her şeyden önemlisi Kur'âni vahyin bütünlüğü içerisinde bu aşamaların yerlerini değiştirmek çok daha fazlasını gerektirecektir, şeriat, amellerimizin herbirini, bir ayeti, ona manasını kazandıran Kur'ânî ve tarihi bütünlükten koparan motamot okuma yoluyla anlaşılacağı gibi değil, Allah'ın tüm Kur'âni bağlamla açıklamış olduğu gibi kapsayıp denetler.

Bugün niçin bu "şeriat" veya "Allah'ın nizamı" ışıklarını tüm dünyaya saçmıyor? Niçin Müslüman haklar sömürgecilikten kurtuldukları halde tarihin aktif ve yaratıcı özneleri değil de nesunda kalıyorlar? Niçin tarihi bir girişimcilik örneği oluşturamıyorlar? Çünkü bu hukuk, bu "şeriat" tarihinin ilk asırlarından bu yana aralıksız olarak yaşadığı gelişim içinde tahrif edildi. Suçlu bulunup mahkum oldu.
.

Çünkü Kur'ân ölülerin gözleriyle okunuyor.

Halbuki onların yöntemlerinden esinlenmemiz gerekmesine rağmen onların formüllerini tekrar edip durmakla çağımızın problemlerini çözemiyoruz. Çeşmenin başına dönmek; geçmişte bir istikbale doğru yürümek zorunda oluşumuz, gözlerimizin geçmişe döndüğü anlamına gelmez. İslam'ın şafak vaktinde onun dipdiri, tükenmez kaynağını ve yaratıcı enerjisini bir kez daha bulmak anlamına gelir.

Şeriat, bir kimsenin acı su çektiği durgun bir su birikintisi değildir; bu acı su yeni susuzlukları gidermeyecektir. Şeriat, akarken kıyılarını tohumlayan güzel, ışık saçan bir ırmaktır.

Birçok müslüman ülkede, genç insanların ve inanç adamlarının büyük bir oranı, batı adetleri ve araç-gereçlerinin artan nüfuzunun sebep olduğu ahlaki bozulma,

sosyal ve siyasi parçalanmanın/bölünmenin bilincindeler. Onlar, “teknoloji transferlerinin, tenkitçi ve seçici olmadıklarında, gerekli tekniği kendi pozitivist Batılı bağlamından ayrıştırmadıklarında yaydıkları Batılı ideolojilerin oynadığı yozlaşana, yıkıcı rolün farkındalar. Bu gençler ve inanç adamları, liderlerinin namussuzluklarına, ahlaksızlıklarına karşı çıkmanın ve eski sömürgeci işgalcilerden kalan kanunlar topluluğunun yerine Allah'ın nizamı “Şeriat”ı uygulayarak kendi İslami kimliklerini yeniden keşfetmenin hasreti içindeler. Müslümanların uzun süren sömürgecilikten sonra bu sömürgeci kanunlarına son vermek için duydukları ve dünün işgalcisi tarafından zorla oluşturulan ihtiyaç tamamen yerinde ve haklı bir ihtiyaçtır. Zira bu kanunların kaynaklandığı dünya ve insan kavramı Kur'ân'ınkine kökten muhalif olmasının yanında Batı dünyasını da ahlaki bir iflasa/çöküşe doğru sürüklüyor.

Şeriat sadece kanunlar bütünü değil, aynı zamanda bir hayat tarzıdır. O, hayatın dahilî ve haricî her yönünü denetleyen, talepler içeren bir nizamdır. Birisini bir ölçü hakkında bir sözleşme veya mukavele üzerinde dolandırmak, bir kimsenin kendi işinde başkalarıyla şahsi ve iş ilişkilerinde hile yapması, bir siyasi liderin halka yalan söylemesi mümkündür. Fakat bütün işlerinde “herşeyi işiten ve bilen”[508] Allah'ın gözetimi altında amel ettiği bilincinde olan birisi için hile yapmak mümkün değildir.

Şeriatı uygulamak, herşeyden önce (111. sûredeki Ebu Leheb gibi) bazılarında zenginliğin birikmesiyle, yardım eli uzatmadığımız fakir insanların (2:177. âyette buyurulduğu gibi) bir arada varolmadığı bir toplum (Kur'ân'da takdir edildiği şekilde) kurmak demektir, şeriatı uygulamak, herkese haysiyet ve vazife duygusu kazandıracak siyasi bir düzen ve eğitim sistemi kurmadan önce cezalandırma işlemiyle başlamak zorunda olmak demek değildir, şeriatı uygulamak ya da Müslüman olmak bir kimsenin, hayatının her saniyesini Allah’tan gizli-saklısı olmaksızın yaşamasıdır. Kur'ân'ın yalnızca bir bölümünü “şeriat” olarak nitelendirmek edepsizlik ve suistimal olacaktır.

Birçok “şeriat” okulunun muhafazakârlığı, İslam dünyasının gerilemesinin önde gelen sebebidir. Bir kimse, mesela “Hırsızlık suçu işleyen kadın veya erkeğe gelince, suçlarının cezasını vermek için onların ellerini kesin” [509]diyen Kur'ân ayetinin motamot (literal) uygulamasını “şeriat’ın karakteristik bir örneği olarak nitelendirebilir mi? “Ceza Kanunu” yalnızca, hırsızlığın gerçekleşmeyeceği, böylece cezalandırmanın olmayacağı bir sosyal adalet bağlamında düşünülebilir.

Halife Ömer îbn Hattab, Suriye'ye girişte, ganimet paylaşımını ilgilendiren Kur'ân ayetini [510] uygulamayı reddettiğinde kötü bir müslüman mı oldu? Böyle amel etmekle, Kur'ân'ın zatine karşı olmakla, o, aksine Kur'ân'ın ruhuna inançla bağlı kaldı. Hayber Savaşından (628) sonraki ganimet paylaşımı zayıf bir müslüman topluluğun güçlenmesine vesile oldu. Suriye'de de (636) benzer şekilde hareket etmek, aksine İslam'a çok büyük bir zarar verirdi. Çünkü halkın malı-mülkü yağmalansaydı, yağmacı olarak görülecek olan gelenlerle halk karşı karşıya

getirilm olacaktı; (böylece de) İslam'ın büyümesi engellenecekti, çünkü, Hz. Ömer askerlerine Suri-yç-nin zengin topraklarını dağıtmakla, İslami bir topluluğun bütün prensipleriyle zıtlık teşkil edecek bir çeşit askeri feodalizm uygulamış olacaktı.

Halife Ömer hırsızların ellerinin kesilmesiyle ilgili Kuran âyetinin uygulanmasını kıtlık zamanlarında durdurduğunda kötü bir müslüman mıydı? Böyle hareket etmekle o, tersine, cr'ân'ın ruhuna ve "Allah bir tek kişinin bile açlık çektiği bir toplumdan razı olmaz" diyen Peygamberin örneğine [511] sadık kalmıştı. Ömer, temel bir İslami prensibi belirtiyordu: Sosyal adalet, mülkiyet savunmasından daha yüksek bir İslami değerdir, aslında.

Kur'ân'daki herşey, "zekât'ın gerekliliğinden "ribâ"nın yasaklanmasına kadar, zenginliğin toplumun bir kutbunda, fakirliğin de diğer bir kutbunda birikmesini önlemek amacındadır. Hz. Peygamber bunun bazı çarpıcı örneklerini vermiştir. Abbas bin Şurahbil dedi:

"Babamın işleri için Medine'ye geldim. Bir (buğday) tarlasına girdim. Tanelerini ayırdığım birkaç tahıl demeti kopardım. (Tarlanın) sahibi geldi. Elbiselerimi aldı ve bana vurdu. Onun hakkında şikâyette bulunmak için Peygambere müracaat ettim, peygamber ona sordu:

"Böyle davranmana sebep olan nedir?" Adam cevapladı:

"Ey Allah'ın Rasûlü, bu adam tarlama girdi; buğday demetlerini çaldı ve tanesini ayırdı." Peygamber dedi ki:

"O bilmiyordu ve sen onu öğretmedin. O açtı, sen onu doyurmadın. Ona elbiselerini geri ver." Ve Allah'ın Rasûlü bana verilmek üzere bir ölçek buğday istedi."[512]

Bu örnekler, hırsızın elini kesmek suretiyle "Şeriat"ı uygulamaya kalkışmak gibi sondan başmakla gerçeğin bilincine varılamayacağı konusunda bize yardımcı olmalıdırlar: İlahi Kanuna uymak isteyen bir toplumun ilk görevi hırsızlığa yol açan sosyal şartlan, diğer bir ifadeyle sosyal adaletsizliğin ve mahrumiyetin bütün çeşitlerini ortadan kaldırmaktan ibarettir.

Günümüzde, görülüyor ki, İslam'da mülkiyetin savunulmasına sosyal adaletten daha fazla önem veriliyor. Mülkiyeti, hırsızlara karşı onların ellerini kesmek suretiyle savunmak... Bin yıldır miras ve vekalet kanunları üzerinde kafa yormak. Eğer Şeriat bu meselelerle aynı anlama gelseydi, bunlar, bize geleceğin kapılarını açacak şeriat yani ilahi kanun olur muydu?

Allah "sırat el-müstakim: doğru yol"u her halkın dilinde açıklamıştır. Yani, Kur'ân bize her çağa uygun bir anlayış seviyesinde hitap etmektedir.[513] Allah bize örneklerle ortaya koyan, Kur'ân'ın da anlattığı,[514] diğer bir ifadeyle, somut tarihi

şartlar içerisinde ortaya çıkarılan ölümsüz prensibi açıklıyor. Eğer, en öldürücü şekillerinin meşrulaştığı (mesela: şans oyunlarıyla kazanılan servet, borsadaki veya ticaretteki spekülasyonlar ki bunların hiç biri Hz.Peygamber zamanında yoktu) günümüzde, hırsızlığı sadece Medine'de var olduğu şekliyle (deve, bir çuval buğday veya para hırsızlığı) tarif edersek, böyle bir tanımlama sadece küçük çaptaki hırsızları kapsar ve biz, ceza görmeksizin bütün milletleri yağmalayan hırsızlara müsaade etmiş oluruz. Bu yüzden küçük çaptaki hırsızın elini kesmek, dünyanın zenginliğini biriktiren ve tekeline alan, elleri de asla kesilmeyen büyük çaptaki hırsızların riyakar suç ortağı olmak demektir. Namussuzluğa ve ahlaksızlığa karşı mücadele, bu sahte tavrın maskesini düşürmeyi zorunlu kılacaktır. Hiçbir şey, ssyal adalet gerçekleşmeden önce ceza sistemini uygulamaya koymaktan daha fazla Kur'ân'ın ruhuna muhalif olamaz. Kur'ân bu noktada oldukça açıktır. O “servet biriktiren ve onu sayan” [515]kimseyi kınar. Böyle kişi kendine cehennem cezasını istemektedir.

Kur'ân ve Sünnet servetin farklı bir biçimde yeniden paylaşımını organize eder: Kur'ân gönüllü olarak verilen yardımları kapsamayan, gelir üzerinde değil zenginlik üzerinde zorunlu bir vergi olan “zekât”ı müesseseleştirir. Sünnet yatırım dışı para için (sadece üretim araçları bunun dışındadır) çoğunlukla %2.5 oranını belirler. Basit bir hesaplama, böyle bir oranla hiç kimsenin sadece ailesinden kalan servetle asalak olarak yaşamasını önlemek amacıyla, 40 yıl içinde, bir kuşak süresince, bir servetin tamamen tükeneceğini gösterecektir.

Bu reçetelerin titizlikle uygulandığı bir ülkede hak “Şeriat” veya Allah'ın kanunu sonuç olarak ekonomik ve toplumsal düzeyde hüküm sürmeye başlayacaktır. Bir kimseyi çalmaya sevk eden “zorunluluk” artık hiç olmayacağı için, böyle bir toplumda bir hırsızın ancak akli dengesinin bozuk olması, ruh hastası olması gerekecektir.

Bununla birlikte, “İslami hukuk”un motamot ve kısmen uygulamasına karşı oluş, asla “Şeriat”ı Batılı veya Doguiu hukuk sistemleriyle değiştirmek için, hatta değişim niyetleri için bile bir gerekçe olamaz. Bilakis bunun yerine, Allah'ın kanunlarına geniş, samimi, aydın ve çevik bir bağlılık için kaçınılmaz bir gereklilik olarak değerlendirilmelidir.

Özetleyecek olursak; motamot/kuru kuruya okuma tuzağına düşmemenin ilk şartı Kur'ân'ın kendi bütüncül ruhuna dönmek, alimlerin görüşlerinin 1200 yıldır oluşturduğu tortuların ve mesajı yüzlerce yıl önceki ilk hanedanlara uygun olana indirgeyen şekilciliğin ötesine geçmektir.

İslamî bir insani gelişim modeli ancak insanoğlunun tabii ihtiyaçlarını ve Allah'ın rızasını gözeten dengeli bir ekonomik gelişmeyi yerli yerine oturtmaktan hareketle oluşturulabilir. Bu modelin henüz hala kurulmamış olduğunu vurgulamak gerekiyor.

Eğer her çabamız Kur'ân'ın ölümsüz prensiplerini unutmamak veya zamanımızın gerçeklerini hatta bizimle çatışan klasik veya Marksist iktİsatçıların batıl ekonomik teorilerinden geçerli olabilecek iktİsadi teknikleri dikkate almak doğrultusunda olursa, bu model kurulabilir. Tekrar söyleyelim ki, hakikatin herhangi bir parçasının bütünleştirilmesi yalnızca seçmeci ve tenkitçi bir tarzda olabilir. Diğer konulardan daha da fazla, geçmişi taklit etmekten kaçınmamız gerektiği gibi Batı'yı taklide karşı da mücadele etmek zorundayız.

Şunu hatırlatmak durumundayız: İslam'ın geleceği, tıpkı Emeviler ve Abbasiler zamanındaki insanların problemlerini çözmeye yardımcı olmak için oluşturulmuş hazır formüllerin tekrarına bağlı olamayacağı gibi iflasa doğru giden dünyaya da bağlı olamaz.

Sonuç olarak; bütün zafercilik oyunlarından ve herkesin problemlerini tek başına çözebileceğimiz iddiasından sakınmamız gerektiğini söyleyerek bitirmek istiyorum.

İslam, dinlerden bir din değildir. Hz. Muhammed asla yeni bir din kurmuş olduğu iddiasında bulunmadı; bilakis insanlara, ilk insandan beri hep var olan “ilk dini hatırlattı.

“Sen yüzünü, Allah'ı birleyici olarak doğruca dine çevir; Allah'ın yaratmak kanununa (uygun olan dine dön) ki, insanları ona göre yaratmıştır. Allah'ın yaratması değiştirilemez. İşte doğru din odur. Fakat insanların çoğu bilmezler.” [516]

O hem ilk din hem de son mesajdır. Mevcudiyetin her seviyesinde takdir edildiği gibi insanoğlunun aşkın (transandantal) boyutunu bildirir. İslam, prensipleri itibariyle bütün dinlerin en evrenselidir. Kur'ân bize öğretiyor ki, Allah; “Dini doğru tutun ve onda ayrılığa düşmeyin” diye din olarak Nuh'a tavsiye ettiğini, sana vahyettiğimizi, İbrahim'e, Musa'ya ve İsa'ya tavsiye ettiğimizi sizin için Şeriat yaptı.” [517]

Aynı mesaj herkese açıklanmıştır: Bir olan Allah'ın kanununa itaat!

Bu nedenle, ilahi kanunu, ilk önce sosyal adaletten başlamak suretiyle uygulamak hepimizin görevi! Bu görev, bütün erkeklerin, bütün kadınların, insanın her şeyin merkezi ve ölçütü olmadığına inananların, bilakis, mutlak değerlerin ve ilahi kanunun var olduğuna ve yalnızca gerçek bir toplumda, batı ferdiyetçiliğinin aksine her üyesinin kendini diğerlerinden sorumlu hissttiği bir toplumda başarının ve mutluluğun elde edilebileceğine inananların görevidir. Bu aşkınlığa inananları, bu topluluğu, yani mutlak değerlerin ve İlahi Kanun'un varlığına inananları ve ser Müslüman, isterse Hıristiyan ya da Animist olsun herkes için sorumluluk duyanları hiçbir güç ayıramaz. Önemli olan, bir insanın inancı hakkında söyledikleri değil, o inancın, o insanı ne hale getirdiğidir.

Kur'ân'da birçok kez açıklıkla belirtir:

“Allah dileseydi sizleri bir tek ümmet yapardı; fakat size verdiğinde (yol ve şeriatlerde) sizi denemek için (böyle yaptı). Öyleyse iyi işlerde birbirinizle yarışın. Hepinizin dönüşü Allah'adır. Artık size, üzerinde ayrılığa düştüğünüz şeyleri O haber verecektir.” [518]

Yine, Kur'ân'da 2. sûrenin kendilerine kitap gönderilmiş olan Hıristiyanlar, Yahudiler ve Müslümanlar hakkındaki 148. ayetinde deniliyor ki: “Herkesin yöneldiği bir yönü (tutumu) vardır, o aide siz de hayır işlerine koşun. Nerede olursanız olun sonunda Allah sizi bir araya getirir. Şüphesiz Allah her şeye kadirdir.”

Kur'ân'ın bir temel öğretisi şu emirde toplanır: “inanç meselelerinde zorlama yoktur.” [519]

Taberi, Razi, İbni Kesir ve bütün büyük yorumcular bu ayetin vahyedildiği şartları hatırlatırlar: Bazı Medineli müslümanlar, Musevi ya da Hıristiyan olan çocuklarını Müslüman olmaya zorlamışlardı. Hz. Peygamber onları onaylamadı ve bu ayet de kesinlikle, inanç meselesinde hereği bir baskı kullanmayı men etti.

Rızasına uygun amel edenleri ve ona itaat etmeyenlerin hükmünü yalnız Allah verecektir.

Bütün ihtilaflarımız bu birliğin ilahi ateşinde yanıp kül olmalı.

Büyük bir Türk şairinin söylediği gibi:

Ben yanmazsam,

Sen yanmazsan,

Biz yanmazsak,

Nasıl kavuşur, karanlıklar aydınlığa?[520]

Bireyin Ve Toplumun İnşâsı: Kur'ân'ın Tarihe Müdahalesi

A. Cemil Ertunç

İlahi İradenin Tarihe Müdahalesi

Yüce Allah, sadece yaratmakla yetinmemiş; ayrıca, yarattıkları için uymaları gereken yasaları da takdir etmiştir. Varlıklar ve olaylar bu yasalara göre vücut bulurlar. Hiçbir varlık veya olay kendisi için takdir edilen yasanın dışına çıkma güç ve iradesine sahip değildir. Bununla, halkın arasında yaygın kabul gören “kaderi değil, Kur'ân'da “sünnetullah” olarak tanımlanan ve bilimlerin araştırma konusu olan “varlık ilkelerini kastediyoruz.

Her varlık veya olay kendisi için takdir edilen yasalara göre vücut bulmasına rağmen, özellikle insan söz konusu olduğunda, yüce Allah bazı zamanlar tarihe ve dolayısıyla insanlığın gidişatına ayrıca özel müdahalelerde de bulunur. Vahiy bu müdahalenin doğrudan gerçekleşen en önemli biçimini oluşturur. “Varlık ilkesiyle” ilgili yasalar varoluşun “olması gereken” nesnel şartlarını tesis etmesine karşılık; vahiyle müdahale de insanın inancını ve hayat tarzını doğru kılma amacı vardır. Fakat vahiyle müdahalede inancın ve hayat tarzının doğru ölçütleri sadece teorik düzlemde anlam ifade eden bir bilgi paketi biçiminde sunulmaz; ilahi lütuf gereği uygulamadaki biçimiyle de insanlığa takdim edilir. Bu itibarla, vahiyle bilgilendirilip desteklenen her bir elçinin şahsında ve çevresinde inşa olunan örnek insan ve toplum, vahiyle müdahalenin uygulamadaki boyutu olarak anlam kazanmıştır. Kur'ân ve Hz Muhammed (s.) ise tarihe vahiyle müdahalenin sonuncusunu teşkil eder. Kur'ân bu son müdahalenin bilgi, ilke ve gereklerini sunarken; Hz Peygamber ise müdahalenin amaçladığı inşayı gerçekleştirir. Birisi teoriyi, diğeri pratiği temsil eder ve bu ikili hiçbir şekilde birbirinden ayrı veya kopuk değildin Süreç içerisinde Hz Peygamber “yürüyen Kur'ân”, Kur'ân ise “okunan peygamber” vasfına sahip olur.

Yüce Allah, tarihe vahiyle doğrudan müdahaleden ayrı olarak, tarihin istikametini etkilemeye yönelik dolaylı müdahalelerde de bulunur. Toplumlar arası veya bir toplumdaki kesimler arası ilişkileri etkileyen “olağan dışı” gelişmeler, doğa afetleri, salgın hastalıklar vb... dolaylı müdahalenin yaygın biçimlerinden bazılarıdır.

Şu son derece önemlidir ki, vahiyle müdahalenin sonuncusunu Kur'ân ve Hz Peygamber oluşturmasına ve böylelikle insanların iradeleriyle teslim olacakları bir modele dönüşmesine karşılık; dolaylı müdahale her an farklı bir biçimde gerçekleşebilir, sabit bir biçimi ve sona erme durumu söz konusu değildir. Bu iki müdahale tarzının arasında sadece biçim değil, daha çok farklılığı vardır. Dolaylı müdahalede insanın ve toplumun yenibaştan inşası söz konusu değildir. İrade edilen, daha çok, tarihin gidişatında gerçekleşen sapmayı kısmen de olsa asıl güzergahına doğru yönlendirmekten ibarettir. Halbuki, vahiyle müdahalede insanlar için kusursuz bir inanç sistemini bildirme ve hayat tarzı inşa etme amacı vardır.

Bunun yanı sıra, vahiyle müdahalenin tüm örnekleri aynı nitelikte değildir. Aralarında kapsam farklılığı vardır. Sonuncusu hariç diğer hepsi belirli bir zamanla

ve toplumla sınırlıdır. Örneğin “Semûd kavmine de kardeşleri Salih'i (gönderdik). Dedi ki Ey kavmim! Allah'a kulluk edin; sizin O’dan başka ilâhınız yoktur.”[521], “Ad kavmine de kardeşleri Hûd'u (gönderdik). O dedi ki “Ey Kavmim! Allah'a kulluk edin; sizin O'ndan başka ilâhınız yoktur. Hâla sakınmayacak mısınız?”[522] âyetleri bu sınırlılığı vurgular. Vahiyle müdahalenin Kur'ân ve Hz Muhammed (s.) ile sonlanan biçiminde ise, vahyolunduğu andan sonraki tüm zamanlara ve bu zamanlarda yaşayan ve yaşayacak olan tüm insanlara hitap edilmiş[523]; kusursuz bir birey ve toplum modeli, mükemmel bir hayat tarzı inşa edilmiştir. “Bugün size dininizi ikmal ettim, üzerinize nimetimi tamamladım ve sizin için din olarak İslâm'ı beğendim” [524]ayeti ise bu durumu açıklar. Dolayısıyla, vahyin bu sonuncusu zaman ve mekan sınırlarını aşan ve evrensel boyutu bulunan dahale olarak anlam kazanır.

Vahiyle tarihe müdahalenin son biçimini teşkil eden Kur'ân, elçisinin şahsında ve rehberliğinde insanlık için örnek birey ve toplumu inşa eder. Fakat evrenselliği nedeniyle misyonunu elçisinin şahsında ve zamanında dondurmaz; ilk vahyolunduğu zamanki muhtevasıyla misyonunu aynen devam ettirir. Artık kendisine vahyolunduğu elçisi yoktur, ama elçisine rehberlik yapan, davranışlarında destek olan tüm ilke ve bilgiler halâ ilk günkü dinamikliği ile vahyolunduğu insanlık katında muhataplarını beklemektedir. Bu nedenle misyonunun gerçekleşmesi için muhataplarına sık sık çağrıda bulunun “Andolsun biz Kur'ân'ı anlaşılıp öğüt alınması için kolaylaştırdık. Ohalde düşünüp öğüt alan yok mu?” [525]ayeti bu çağrının bir örneğini teşkil eder.

Kur’ân bir kez vahyolunmuştur, ancak misyonunu gerçekleştirme yönündeki çağrısı sürekliliğe sahiptir. Herkes bu çağrının muhatabıdır. Onun hitaplarında herkes konumuna ve durumuna göre yerini bulur; Yüce Allah'ın kendisine hitap eden sesini duyar. Dolayısıyla, her ne zaman insanlar içine düştükleri yanıış inançlardan ve sonu azap olan gidişatlardan kurtulup doğru inanç ve sonu esenlik olan hayat tarzını elde etmek isterlerse Kur'ân onlar için dosdoğru bir tutulabilecek en sağlam tutamak (Hablullah), doğru inanç ve hayat tarzı için sapasağlam kulp (Urvetü'l Vüskâ) oluverir, şu âyetler ise bu özelliğin gereği olarak anlam kazanırlar: “O kitap (Kur'ân); onda asla şüphe yoktur. O, müttakîler (sakınanlar ve arınmak isteyenler) için bir yol göstericidir”[526]. “(Bu Kur'ân), Rablerinin izniyle insanları karanlıklardan aydınlığa, yani her şeye galip (ve) övgüye lâyık olan Allah'ın yoluna çıkarman için sana indirdiğimiz bir kitaptır” [527]“Şüphesiz ki bu Kur'ân en doğru yola iletir” [528]

Kur'ân Ve Bugünün Müslümanları

Kuran 400 yıldır “esenlik yurdu”nun yanıltmaz rehberi, dünyanın ve ahiretin saadet ışığı olanlıga hitap ediyor. Bu süre içerisinde kendisine yönelenleri pişman etmedi,

şaşırtmadı, yarı yolda bırakmadı; zihinleri zorlayan karışıklıklara, akılları çaresiz bırakan çözümsüzlüklere anedi. 1400 yıl öncesi insanlarına hitabındaki canlılığından, getirdiği çözümlerin kesinlis hayatı en doğru biçimiyle inşa edişinden hiçbir şey kaybetmedi. Ancak buna rağmen, bugünün Müslümanları genellikle uygulamalarında; bireysel ve toplumsal hayatlarının gidişatında ciddi sorunlar yaşıyorlar. Kur'ân kendisine tabi olanları esenlik yurduna ulaştıracağı vaadini [529]kıyamete kadar korumasına rağmen, Müslümanlar yerkürenin en sorunlu kesimini teşkil ediyorlar. Sosyal, siyasal, ekonomik, kültürel, ahlâki..., sorunlar Müslümanları kuşatmış bulunuyor; her geçen gün hayat daha da çekilmez hale geliyor. Maalesef, Müslümanlar insanca yaşanan bir dünyayı inşa etmede imanlarının kendilerine yüklediği sorumluluğun çok uzağında duruyorlar. Bu, elbette ki, dünyayı ve ahireti esenlik yurdu kılma amacında olan ve bu amacını geçmişte bazı zamanlar gerçekleştirerek söylemini uygulamaya da aktarmış bulunan bir dinin mensupları için son derece açması bir durumdur.

Müslümanlar genel manada son derece olumsuz şartlarda bulunuyorlar, çünkü Kur'anî söylemlerini hayatlarına aktarmakta kusurlular; doğru yolu biliyorlar, ancak yanlış yolda gitmeyi tercih ediyor veya bu yanlış gidişatlarını doğrultmanın çabasını yeterli düzeyde gösteremiyorlar. Böyle olunca da Kur'ân'tn çağrısı, söylemi, vaadi bir türlü hayatta karşılığını bulamıyor. Her bir âyet söz, anlam ve gaye açısından üç aşamada değerlendirilecek olursa; Müslümanlar Kur'an'ın gayesini terk etmiş bulunuyorlar. Artık, ellerindeki ilahi rehberin gayesini düşünmüyorlar. Kur'an'ın anlamaktan da büyük oranda uzaklar; İlahi kelamı anlamak gibi bir kaygıları yok. Müslümanların ekseriyetinin Kur'ânla ilgilisi onu anlamadan ve düşünemeden okumaktan ibaret. Anlamadan okunan Kur'ân ile hidayete ermenin, cenneti kazanmanın hayali kuruluyor. Tüm bunların sonucu olarak, Kur'ân, rehber kabul edildiği söylenen ancak rehberliğine uyulmayan bir kitaba dönüşmüş ve Peygamberin “Ey Rabbim! Kavmim Kur'ân'ı terk etti” [530]ayetindeki yakınması gerçeklik kazanmış bulunuyor.

Fakat yaşanan tüm olumsuzluklara rağmen, varolan olumlu bir durum umutları canlandırıyor; Kur'an'ın tarihe yön vereceği günlerin çok uzaklarda olmadığının işaretlerini veriyor. Söz konusu olumlu durum, Müslümanların, yaşadıkları sorunların Kur'ân'dan değil kendilerinden kaynaklandığının bilincine sahip olmalarıdır. Hiçbir Müslüman, sahip olduğu sorunların sebebini Kur'ân'da görmüyor; çünkü biliyor ki sorunlar ilahi çağrıyı duymasına ve teslim olduğunu ifade etmesine rağmen, esasen teslimiyeti gerçekleştirmeyip ikili oynayan kendisindedir. İşte bu, Kur'ân'ın insanlığın gidişatına müdahale edip dünyayı esenlik yurdu kılacak bir inşa çalışması için önemli bir imkan ve böylesi bir zamanın yakın olduğuna dair umutları diri tutan önemli bir işarettir. Eğer aksi olsa ve Müslümanlar hatayı kendilerinde değil de Kur'ân'da görselerdi, şurası kesindir ki sorunları tamamıyla çözümsüz kalırdı. Dünyada esenliği inşa etmenin umudu, bu inşanın yegane sorumluları olan Müslümanların kalbinde de sönüp giderdi.

Elbette ki, sorunların kaynağını doğru teşhis, sorunların çözümü için önemli bir imkandır. Ancak bu imkanın da doğru şekilde işletilmesi gerektiği açıktır. Bunun için yapılması gereken ise birey ve toplumu yeniden inşa etmekten başkası değildir. Bu inşanın doğru gerçekleşmesinin bilgi ve ilkeleri Kur'ân'da, bu ilkelerin nasıl işletilip somut bir adıma dönüştürüleceğinin modeli ise Hz Peygamberin şahsında ve inşa ettiği toplumdadır. Müslümanların öncelikle yapması gereken, Kur'ân'ı "ölüler kitabı" olmaktan çıkarıp "diriler kitabına" dönüştürmek; sadece sesini dinlemekle yetinmekten vazgeçip, anlamını öğrenmek ve amacını düşünmektir. Bu gerçekleşince Kur'an'ın tarihte inşa ettiği birey-toplum modelinde kendileri için örnekler bulmakta da zorlanmayacaklardır.

Bu yazı, tüm insanlara esenlik yurdunun yolunu gösteren Kur'an'ın ilk defa kusursuz bir şekilde gerçekleştirdiği model birey ve toplum inşasının bazı önemli yönlerini bugünün "Kur'ân balarının dikkatine sunmak amacıyla kaleme alınmıştır. Aşağıda bu amaca yönelik olmak üzere Kur'an'ın ilk kez tarihe müdahalesindeki ilahi yöntemin bazı özellikleri açıklanacaktır.[531]

İslam, Asıl Olandır

Kur'an'ın tarihe müdahalesinde "İslam" ve "İnsan" birbirinden ayrılmaz ikilidir. Bu ikisi bir olgunun iki farklı noktadan görünümünü ifade eder. Her ikisi de birbirlerinde anlam kazanırlar. İnsan İslam olmak için; İslam ise insanda hayat bulmak için vardır. İnsan, varoluş amacını gerçekleştirecek imkanları İslam olarak bulur; İslam, esenlik yurdunun yegâne yolu oluşunu insanda açığa vurur. Şu âyet ise bunları ifade eder: "Sen yüzünü Allah'ı birleyici olarak dine çevir, Allah'ın yaratma kanununa uygun olanına. Allah insanları ona göre yaratmıştır. Allah'ın yaratması değiştirilemez." [532]

İnsan Ademle, din İslam'la başlar. Adem İslam'la değer kazanır, İslam Adem'le vücut bulur, İslam'dan uzaklaşır ve "aşağıların aşağısı" olur.[533] İslam bozulup tevhidi boyutunu kaybettiğinde "şirk", üzeri örtülüp özelliklerinden bir kısmı aslına aykırı şeylerle değiştirildiğinde (örtüldüğünde) ise "küfür" doğar. Tarihi başlangıcı itibarıyla Adem'in şahsında ve her yeni doğan çocukta da fıtrat özelliği olarak insanlık öncelikle İslam'dır; sonra Putperest, Budist, Mecusî, Yahudi, Hıristiyan Bahaî.. vs olur.[534]

İnsanlık için din başlangıçta İslam olduğu gibi, esasen sonraki zamanlarda da İslam olmuştur. Çünkü tevhidî temeli parçalanıp, doğruları örtüldüğü zamanlarda bile İslam'ın mutlak doğrularından bir kısmı tüm yanlışlıklara rağmen, yanlışlıklar denizinde bir hakikat kıvılcımı olarak parlamaya devam etmiştir. Böyle olması da zorunludur. Zira, insan için yegane doğru bilgi ve ölçü olan İslam'a rağmen oluşmuş inançlar ve hayat tarzları ancak bu hakikat kıvılcımlarının arkasına

gizlenerek kendilerini insanlara kabul ettirebilmişlerdir. Bu noktada kötülükler lideri İblis'in azdırıp, saptırmak için bekleyeceğini söylediği yer son derece manidardır: "İblis dediki: "…and içerim ki, ben de İnsanları saptırmak için senin doğru yolunun üstüne oturacağım."[535] Dolayısıyla, İslam gerçeği dikkate alındığında şu kolaylıkla söylenebilir, gerek insanlık tarihinde ve gerekse bireyin hayatında ilahi gerçeklerin tamamen silinip susturulduğu, inancın ve hayat tarzının tamamıyla yanlışlardan teşkil ettiği bir dönem hiçbir zaman var olmamıştır. Mutlak doğruları hatırlatacak veya bildirecek bir elçinin gelmesini gerektirecek kadar doğrulardan uzaklaşıp yanlışlara saplanan toplumlarda ve zamanlarda veya yanlışların yılmaz savunucusu olan bireylerde bile hakkın ışığı batılın zifiri karanlığında, soluk bir şekilde bile olsa, ışıldamaya devam etmiştir ve edecektir.

İslam asıl olduğu ve ışığı hiçbir zaman tamamen sönmediği için ilahi iradenin insana ve tarihe müdehalesi yapay şartlarda veya temelsiz bir şekilde gerçekleşmez. İlahi müdahale, kendisini tali veya yeni bir durumu inşa etme çabası olarak algılamaz. İlahi müdahalenin amacını oluşturan İslam ne son elçisinin ne de öncekilerinin söyleminde hiçbir şekilde kendisini mevcut yanlış gidişata göre biçimlendirmez. Kendisini statükoya göre anlamlandırmaz ve konumlandırmaz. Mevcut durumun yanlışlıklarını, eksiklerini dikkate alır ama kendisini onlarla sınırlamaz. Bir başka ifadeyle, insanlık evinin asıl sahibinin her zaman kendisi olduğunun bilinciyle hareket dışına itildiğinde zamanlarda bile evin kendisine ait olduğu gerçeğini göz ardı etmez. Evden uzaklaştırıldığı zamanlar kendisini aciz bir konumda algılayarak, şirk/küfür yanlışlıklarına yönelip "insanlık evinin asıl sahibi benim ama isterseniz sizinle evi paylaşırım; bir odasında siz ben oturayım" demez:

İslam, kendisini insanlar için "olması gereken" olarak kavradığından, İslam'ın son kitabı Kur'ân elçisinin insanlığa yeni şeyler getiren bir "türedi" olmadığını[536], birbiri ardınca gönderilen [537] hakikat elçilerinin sadece sonuncusu olduğunu [538] vurgulamaya özel bir önem verir. Hz Peygamber ise kendi durumunu, inşa olunan bir binanın eksik kısmını tamamlayan tuğla örneği ile açıklar. [539] Kur'ân, bütün peygamberlerin aynı hakikatin elçileri olduğunu, aralarında gidilen yolun niteliği açısından bir farklılık bulunmadığını ısrarla belirtir. Ve yine Kur'ân, yaşanan tüm yanlışlıkların, sorunların nedenini, İslam'a rağmen yapay, sahte, temelsiz bir şekilde inşa edilen ve sahip olunan inançlar veya bu inançların oluşturduğu hayat tarzları olduğunu açıklar[540]. Tüm bunlar bir özgüven konusu olarak son derece önemlidir. İslam hiçbir zaman, hiçbir şekilde özgüven sorunu yaşamaz. Bu sorunu yaşayanlar yapay, sahte, tali inanç ve hayat tarzları ve mensuplarıdır.

İslam'a muhalefet temelinde oluşmuş diğer dinleri değerlendirme biçiminde Kur'ân son derece açık ve anlaşılır bir tutum ve tavır içerisindedir. Bu konuda herhangi bir kuşkuya veya kargaşaya sahip değildir. Kendisinin hakikati, "diğerlerinin" ise batılı veya bir diğer söyleyişle kendisinin marufu diğerlerinin münkeri temsil ettiğini hem söylem ve hem de uygulamaya yansıyan boyutuyla her vesile ile açıkça ortaya koyar. Batılın temelsizliğini, hak karşısında bir anlam ve değer ifade etmediğini değişmez bir özellik olarak dile getirir. "Hak geldi; bâtıl yıkılıp gitti. Zaten bâtıl

yıkılmaya mahkumdur”[541]. “Hak geldi; artık bâtıl ne bir şeyi ortaya çıkarabilir ne de geri getirebilir” [542]ayetleri ile de bu gerçeği ilkeleştirir. Hak ile bâtılın farklılığını, insanlık tarihinde gerçekleştirdiklerine atıfta bulunarak örneklerle açıklar. Asıl olması nedeniyle kendisini yaşayanlara hayat veren bereketlerle dolu bir yağmura benzetirken; bâtılı ise suyun üzerinde sürüklenip giden köpükle örnekler[543].

İslam'ın insanıık için her zaman asıl olduğunun kavranması, Kur'ân'ın tarihe müdahalesinin doğru anlaşılması ve değerlendirilmesi açısından son derece önemlidir. Çünkü bu durum insana ve sorunlarına yaklaşım tarzında önemli ve özgün bir duruş gerçekleştirir, örneğin, Kur'ân Mekke toplumuna hitap ederken hiçbir zaman Mekke müşriklerinin inanç ve uygulamalarına karşı toptancı bir yaklaşım sergilemez. Bütün yanlışlıklarına rağmen doğruları olduğunu bilir ve tespit ettiği doğrularına vurguda bulunarak yanlışlarını fark etmelerini sağlar. Bir diğer ifadeyle, insanlık evine şirk yerleşti diye evdeki her şeyi dışarı atma gibi bir anlayışa sürüklenmez; atılması gereken şirk ve şirkin oluşturduğu yanlışlıklardır. Bu itibarla, Kur'ân'ın birey ve toplum düzeylerinde gerçekleşen hakkın yeniden inşası süreci eksiklerin tamamlanması, yanlışlıkların ayıklanması, parçaların birleştirilmesi esasına dayanır. Hakkın ikamesini, kategorik değil, analitik bir yaklaşıma uygun şekilde gerçekleştirir. Tüm bu nedenlerle, yüzlerce şeyi putlaştırıp tapan Mekke müşriklerine veya şirkdaşlarına hitap edilirken, şirklerinde yer alan yanlışlara karşı son derece seçici davranır. Müşriklerin sahip oldukları tevhidi unsurları müdahalenin zemini olarak değerlendirir. Bu konuda “Andolsun onlara “Gökleri ve yeri kim yarattı?' diye sorsan, mutlaka 'Allah' derler...”[544] “De ki: “Biliyorsanız (söyleyin) dünya ve içindekiler kimin?” “Allah'ındır” diyecekler...” [545]gibi âyetler, benzerleri çokça bulunabileceklerden sadece ikisini temsil eder. Müşriklerin inançlarındaki doğru unsurlara dikkat çeken bu âyetleri takiben eksikliği giderme ve yanlışı ayıklama sürecine girer ve amaçla soran “Söyleyin bakayım, eğer Allah, kulaklarınızı ve gözlerinizi alır, kalplerinizi mühürleyiverirse, Allah'tan başka hangi tanrı onu size iade edecek?”[546]; “Kendinizi bir düşünür müsünüz, Allah'ın azabı başınıza gelse veya kıyamet başınıza kopsa Allah'tan başkasına mı dua edersiniz? Eğer doğru söylüyorsanız söyleyin bakalım.” [547]

Analitik yaklaşım, sadece inanç/iman alanında değil, bireysel ve toplumsal hayatın gerektirdiği konu ve alanlarda da İslam'ı inşa etme sürecinde takip edilen bir yöntem olur. Müşriklerin yanlış ve iğrenç hayat tarzlarının arasında yer alan doğrular titizlikle belirlenir ve bunlar yanlışlıklara müdahalenin zemini olarak değerlendirilirler. Bunun önemli örneklerinden birisini Hılfü'l Fudul oluşturur. Cahiliye döneminde teşkil eden ve amacı zulme uğrayanları savunmak, hakkı, malı gasp edilmişleri desteklemek olan Hılfü'l Fudûl'un üyelerinden birisi sıfatıyla Hz Peygamber elçi olarak görevlendirildiği zaman o topluluğu övgüyle anar. Benzerlerinin teşkil etmesine yönelik teşvik edici ifadeler kullanır. “Ben Abdullah bin Cüd'an'ın evinde öyle bir anlaşmaya dahil olmuştum ki, onu en güzel kızıl develerle dahi değişmem. İslâmiyet dönemimde dahi böyle bir anlşmaya çağırılsam tereddüt etmeden kabul ederim”[548] der. Hiçbir zaman “o cahiliye döneminin bir

uygulamasıydı, biz Müslümanları ilgilendirmez” demez, çünkü önemli olan bir şeyin doğru olup-olmadığıdır.

İnanç ve yaşantıda hakim olan yanlışlıklar nedeniyle mevcut yapının ve mensuplarının “cahiliye” olarak nitelenmesine karşılık, inanç ve uygulamalardaki analitik yaklaşım “doğru” kalmayı imkanları dahilinde başarmış olan şahıslar konusunda da gerçekleştirilir. Bazı şahıslar genel değerlendirmenin dışında tutulur. Bu konuda, henüz Kur'ân'ın tarihe müdahale etmediği ve hakikatın bütün boyutlarıyla bilinemediği bir çağda, yanlış inanç ve yaşantı tarzından uzak kalmayı büyük oranda başarmış ve bunu “Allah'ım şahid ol! Ben, İbrahim’in dinindeyim. O din üzerine yaşayacak, o din üzerine öleceğim”; “Senin buyruğuna amadeyim Allah'ım! Sana ibadet eder, Sana kul olurum. Sen, gerçek Rabb'sın. İbrahim'in sığındığına sığındım” gibi sözleriyle açıkça ifade etmiş Zeyd bin Amr önemli örnektir. Hz Peygamber onun için “Ona istiğfar edin. Çünkü tek bir ümmet olarak diriltilecek” diyerek İslam'ın seçiciliğini gösterir [549]; hiçbir şekilde Zeyd bin Leheb'i aynı kategoriye koymaz.

Bütün bunlardan anlaşılan odur ki, Kur'ân statükoyu doğru ve yanlışıyla toptan ret ve yok etme yöntemini izlemez. Yanlışları ayıklayıp doğruyu inşa eder. Bunu ise bir amaç olarak değil yöntem olarak benimser. Kur'ân'ın terminolojisiyle ifade etmek gerekirse, amaç marufu inşa etmek, etmektir. Önemli olan marufu kimin emrettiği/inşa ettiği değil; marufun gerçekten sadığıdır. Kur'ân, insanların genelde yapageldikleri gibi “benden başkasının marufu bile kötü benim ise münkerim bile iyidir” çelişkisine/garipliğine hiçbir şekilde prim vermez. [550]

İslam, İmanın Ahlâklaşmasıdır

Bireysel ve toplumsal hayatı ilahi iradenin sunduğu bilgi ve ilkelerine göre düzenleme “teslimiyetinin ismi olan İslam ilk kez Kur'ân ile inşa olunmamıştır. Kur'ân ile gerçekleşen inşa, çok eskilere uzanan bir sürecin tamamlanmasından başka bir şey değildir. Bu nedenledir ki Hz Peygamber, görevini “Güzel ahlâkı inşa etmek” olarak değil “tamamlamak” [551] olarak ifade eder. “Güzel ahlâkı tamamlamak” misyonu, bireyin ve toplumun hayatında amaçlanan değişimin mahiyetini dile getirir. İnşası amaçlanan ahlâk sistemi insanlardan birilerinin kendilerince teşkil ettiği değerler sistemi değil; Allah'ın, insanın özüne/doğasına uygun olarak belirlediği ahlâktır. Bu ahlak göreceli bir mutluluğu ve faydayı değil, mutlak mutluluğu ve faydayı sağlayandır [552]. Bu nedenle güzeldir; zira ahlâkın “güzelliği ancak böyle mümkündür.

Rİsaletin daha ilk günlerinde, ticari faaliyetleri nedeniyle Mekke'ye gelen ve bu sırada Hz Peygamber’ı dinleme imkanına sahip olan Ebu Zerin kardeşinin memleketine dönünce ağabeyine “Onu iyi ahlâkı emrederken dinledim” [553]

demesi Kur'ân ve Peygamberle inşa edilen şeyin niteliğini ifade etmesi açısından son derece önemlidir. "Şu bir gerçek ki, sen onları dosdoğru bir yola çağırıyorsun" [554]ayeti ise inşası hedeflenenin en kİsa tanımını verir.

Elbette ki doğru inanç ve bu inancın dayanağı olan doğru bilgi önemlidir; hatta temel olandır. Ancak, eğer bu inanç ahlâk olarak hayata yansımıyorsa; bireylerin davranışlarında varolmuyorsa bir değer ifade etmez. Bu, bizzat Kur'ân'ın açıklayıp savunduğu bir ilkedir: "Allah, hanginizin daha güzel davranacağını sınamak için ölümü ve hayatı yaratmıştır. O, mutlak galiptir, çok bağışlayıcıdır" [555]ayeti bu konuda bir örnektir. Rİsaletin ilk yıllarında vahyolunan Asr sûresi ise konunun en önemli delillerinden birisini teşkil eder. Söz konusu sûrede öncelikle genel bir ifadeyle bütün insanların hüsranda olduğu belirtildikten sonra, hüsrana uğramayacakların ve dolayısıyla "kurtulacakların" özellikleri birbirine bağlı özellikler dizisi biçiminde açıklanır. Asr sûresinde bildirildiğine göre hüsrana uğramayacaklar "İman edip" de "salih amel işleyen", "hakkı tavsiye eden/hakkın inşası için çaba sarf eden" ve bu gidişatını engelleyen her türlü olumsuz girişime" direnenlerdir. Sûrede, iman etmenin hüsrana uğramaktan kurtulmaya yetmediğinin açıkça ifade edilmiş olması ve hemen arkasından imanın gerektirdiği "davranışa" "salih amel" tanımlamasıyla açıklık kazandırılması son derece manidardır. Yine aynı şekilde "bahçe sahipleri" (Kalem Sûresi) kıssasında yanlış davranışları açıklanıp eleştirilenlerin imanlarına değil de davranışlarına dikkat çekilmiş olması önemlidir. Bunların yanı sıra, insanlara "İslam" olmaları davetinden hemen sonra ikinci aşamada emredilen "namaz" sorumluğunu yerine getirenlerden bazılarının "vay o namaz kılanların haline"[556] ifadesiyle eleştirilip kötü akıbetlerine dikkat çekilmiş olması da önemlidir. Kur'ân açıklar ki, onlar namazı sadece biçimsel olarak yerine getirip namazın "insanı kötülüklerden alıkoyma" [557]işlevinden uzak kalanlardır; veya bir başka ifadeyle namazlarını ahlâkları kılmayanlardır.

Esasen, Kur'ân, sadece doğru yolu bilmeyi değerli bulmaz; O doğru yolda gidilmesini ister. Bu nedenle de "Allah'a ibadet edin; O'na hiçbir şeyi ortak koşmayın. Ana-babaya, akrabaya, öksüzlere, yoksullara, yakın komşuya, uzak komşuya, yanınızda bulunan arkadaşa (eşinize), yolcuya, bakım sorumluluğu üzerinizde olanlara (çocuklarınıza, işçilerinize vs) iyilik edin. Allah, gururlanan, böbürlenen kimseleri sevmez" [558]Örneğinde olduğu gibi, Kur'ân'ı teşkil eden âyetlerin büyük bir kısmı ahlâka/davranışa ilişkindir. Ayetlerde ahlâkla/davranışla ilgili emirlerin, tavsiyelerin tekrar tekrar gündeme getirilmesi bir rastlantı değildir; konuya verilen önemin her fırsatta açığa vuruluşunun gereğidir. "İman edip de güzel davranışlarda bulunanlar (bilmelidirler ki) biz, güzel işler yapanların ecrini zayi etmeyiz"[559]; "Şüphesiz, iman edip de güzel davranışlarda bulunanlar için, nimetleri bol cennetler vardır"[560].

Kur'ân'ın birey ve toplumu inşa ederken "ahlâkı" önemsemesinin ve hedefini "güzel ahlâk" olarak belirlemesinin diğer bir çok örneği ise müşriklerle ilgili konular bağlamında sunulmuştur, şöyle ki; rİsaletin ilk yıllarında vahyoiunan âyetlerin ekseriyeti ahlâkla ilgilidir. Bu âyetlerde toplumun lideri; kamuoyu kanaat

önderleri konumundaki müşrik kişilerin öncelikle ahlâklarındaki yanlışlıklara dikkat çekilir. Bu ise Kur'ân ile inşa olunacak şeyin niteliğini daha ilk aşamada göstermesi açısından ayrıcalıklı bir önem ifade eder. Söz konusu kimselerle ilgili ifade edilen/gösterilen “yoksulları aşağılama”, “yalancılık”, “zorbalık”, “öksüzü/yetimi korumama”, “cimrilik”, “böbürlenme”,” kendini müstağni görme”, “dedikoduculuk”, “menfaatperestlik”, “zanla hareket etmek”, “ikiyüzlülük”, “anlaşmalara uymamak”...., vb., özellikler ahlâki yanlışlıkların neler olduğunu gösterdiği gibi, inşa olunacak birey ve toplumun ahlâkında neler bulunmayacağını da göstermiş umanlar ilk andan itibaren “güzel ahlak”ın temsilcileri haline gelirler. Bu nedenledir müşrik liderler İslam davetini durdurmak için aralarında görüşmeler yapıp, stratejiler geliştirdikleri zamanlarda; sadece Resulullah'ta değil aynı şekilde Müslümanların hiç birinde, insanların kendilerinden uzaklaşmalarını sağlayacak ve böylelikle daveti kesintiye uğratacak ahlâkî bir zaaf bulamazlar. Kur'ân'ın kendileri için tekrar tekrar ifade edip açıkça gösterdiği ahlâki zaafi karşısında kendilerini temize çıkarabilmek için karşı saldırıya geçtiklerinde Müslümanlardan hiçbirisinde ahlâki bir leke tespit edemezler, çünkü o Müslümanlar, iman ettikleri için “doğru olanlardan”[561], “Kötülüğü iyilikle silenlerden”[562], “iyilikte birbirleriyle yarışanlardan”;[563] olmayı gerçekleştirmiş ve böylelikle “hakkı ayakta tutan şahitler” [564]özelliğini kazanmışlardır.[565]

İslam’ın İnşâsı Tedricidir

Kur'ân'ın tarihe müdahalesinde sahip olduğu ilahi yöntemin önemli özelliklerinden birisini tedriciliği oluşturur. Elbette ki, tedricilik “yanlışa” önce “doğru” deyip, sonra da “yanlış” demek değildir. Böylesi bir tutum tedriciliği değil, kendisiyle çelişik olmayı ifade eder. Kur'ân hiçbir zaman “yanlış” diyeceğine önce “doğru” dememiştir. Ancak, takip edilen ilahi planına göre, yanlışı değiştirme aşaması duruma göre biraz ertelenmiştir. Bunda ise insanın ve toplumun doğasını dikkate almak vardır. Hedeflenen değişim, zorlamadan değiştirmenin gereğine göre şekillenir. Hedeflenen amaca ulaşmak için takip edilen değişim özelden genele, kolaydan zora doğru aşama aşama gerçekleştirilir. “Dinde zorlama/nefret ettirme yoktur”[566] esasına uygun bir yöntemle kişi veya toplumu sorumlu olmaya razı hale getirme süreci takip edilir. Kişiler veya toplumlar sorumluluk üstlenecek güce ve konuma getirilmeden kendilerine sorumluluk teklif edilmez. [567]Bu açıdan tedriciliğin temel özelliğinin zorla değil, isteyerek; nefret ettirerek değil sevdirerek değiştirmek olduğu söylenebilir. Bir âyet bu durumun önemli delillerinden birisini teşkil eder: “Sen öğüt ver. Sen ancak öğüt vericisin. Sen onlar üzerinde zorlayıcı, bekçi, gözetleyici değilsin”[568]. Diğer bazı ayetlerde ise “kolaylık” özellikle vurgulanır. Şu âyet bureylerinden birisidir: “Allah, kulları için zorluk değil kolaylık ister”[569]. Hz Peygamberin birçok sözü de bu konunun gereğine uygun bir şekilde anlam kazanır. Hz Peygamber kendi durumunu “Allah beni zorlaştırıcı ve şaşırtıcı olarak değil, öğretici ve kolaylaştırıcı olarak gönderdi” [570] Sözleriyle açıklar ve

Muaz bin Cebel'i Yemen'e gönderirken “Kolaylaştır, zorlaştırma; sevdir, nefret ettirme” [571] talimatını verir.

Tedriciliğin en popüler örneğini alkollü içkilerin yasaklanması süreci oluşturur. Sürecin başında alkollü içkilerin nesnel özelliğine dikkat çekilip fizyolojik açıdan yararlarının yanı sıra zarara sahip oldukları da bildirilir. [572]Bu aşamada, o toplumun/zamanın mensupları tarafından tamamen yararlı olduğu düşünülen alkollü içkilerin zararlı olduğu da hatırlatılmış olur. Daha sonra bireylerin alkol alma süresini daraltan bir aşamaya geçilir ve sarhoşken namaza yaklaşmama emri verilir[573]. Hiç kuşkusuz bu aşamada alkol alanların sayısı son derece azalır. Çünkü alkol alınabilecek süre iyice daraltılır. Dolayısıyla bireye ve topluma birçok açıdan zarar veren alkol sorunu büyük oranda çözülmüş olur. Alkol tüketimini azaltan ve süreyi daraltan sürecin sonunda alkol yasaklanır[574]. Esasında, yasağı bildiren ve sürecin sonunu belirleyen ayet vahyolunmadan önce Müslümanların henüz yasaklanmayan bir şeyi kendileri için büyük oranda yasakladıkları kesindir. Böyle olduğu içindir ki, yasağın bildirildiği gün hiç tereddüt etmeden her türlü alkollü içeceği seve seve terk etmişlerdir.

Tedriciliğin sonraki zamanların Müslümanları ve Müslüman toplumları için nasıl işlerlikli kılınacağı elbette ki ümmetin önemli bir sorunudur; özellikle de günümüzde. Bunun en önemli nedeni, yakın zaman kadar “İslam” ölçülerine göre işleyen toplumlara ve devletlere sahip Müslümanların tedricilik ilkesini daha çok toplumsal yönüyle ele alma alışkanlıklarından kaynaklanmaktadır. Çünkü “devletli” zamanlarında Mekke'yi unutup, kendilerini hep Medine şartlarında algılar olmuşlardır. Halbuki her Müslüman birey veya topluluk Medinesini yaşıyor olmak zorunda değildir. Bazıları Medinesindeyken diğer bazıları ise Mekkesinde olabilir. Bu konuda, Hz Peygamberin Yemen'e gönderdiği Muaz bin Cebel'e yönelik sözleri son derece önemlidir: “Sen Yahudi ve Hıristiyan bir topluluğa gidiyorsun. İlk önce onlara Allah'ın birliğinden, Allah'tan başka ilâh olmadığından, Muhammed’in de O'nun Resulü olduğundan bahset. Eğer bunu kabul ederlerse, Allah'ın her gün ve gecede beş vakit namazı farz kıldığını anlatırsın. Bunu da kabul ettikleri takdirde, Allah'ın zenginlerin mallarından alınıp fakirlere verilen zekâtı emrettiğini bildirirsin. Bunu da kabul ederlerse sakın mallarının iyisini alma. Bir de mazlumun bedduasından sakın; zira onlar direkt olarak Allah'a ulaşırlar.”[575]

Değişim Zihniyetten Başlar

Bugünün Müslümanları açısından tedricilik “sorununun” çözünü görünüşte son derece zor, fakat esasında oldukça kolaydır. Zordur; çünkü tedricilik bireylere belirli bir sıra içerisinde sorumluluk yüklemek olarak anlaşılmaktadır. Hiç kimse mevcut sorumluluklarına ek yeni sorumluluklar almak istemez. Kolaydır; eğer kişiler sorumluluğu üstlenmeye hazır hale getirilirlerse kendiliklerinden sorumluluk

üstlenirler. Bunu bizzat Kur'ân'ın ve Hz Peygamberin “inşa” sürecinden hareketle tespit etmek mümkündür. Alkollü içkilerin yasaklanması örneğinde olduğu gibi, tedricilik öncelikle birey veya topluma sorumluluk yüklemek olarak değil, birey veya toplumu sorumluluğa hazırlamak olarak değerlendirilmiş ve uygulanmıştır. Tedriciliğin olmazsa olmaz şartı değişimi önce zihniyette gerçekleştirmektir. Bütünlüğünü kaybetmiş, karışmış, yanlış sonuçlara ulaşmayı sağlayacak şekilde yapılandırılmış, bu ve benzeri nedenlerden dolayı asıl işlevini yerine getiremez hale gelmiş bulunan zihnî yapı rİsalet sürecinde öncelikle inşa edilen alan olur. İnsanın bizzat kendi varlığını, varlığının gereğini, parçası olduğu varlıklar evrenini, varlıkların ve sebep-sonuç ilişkilerinin mutlak sahibini, hayat tarzının olması gereken biçimini, hayatın anlamını..., değerlendirmede en önemli araç olan zihnî yapının işlevini yerine getirir hale gelmesi için yeni baştan inşası titizlikle gerçekleştirilir. Örnekler, açıklamalar, sorular ile zihniyetin doğru şekilde çalışması ve işlevini olması gereken biçimiyle yerine getirmesi sağlanır. Bunu gerçekleşmesi için, İlahi iradenin tekliğinin (Tevhid) zorunlu olduğunun ve olması gerektiğinin anlaşılması için verilen örnekler veya bu bağlamda cevabı düşünülmesi istenen sorular[576]; varlık gayesini bilen insanlarla varlık gayesinden uzaklaşmış insanların bir olmayacağına ilişkin açıklama ve örnekler[577]; şirkin/küfrün cehaletin/bilgisizliğin sonucu olduğunu gösteren deliller ve açıklamalar[578].. vb. konunun en çok yoğunlaştığı alanları teşkil eder.

Zihniyet, eğer bir benzetme ile ifade edecek olursak, risalet sürecinde rayına tekrar oturtulur, öncelikle doğru düşünen, doğru algılayan, doğru muhakeme yapan bireyler inşa edildiği için doğru yaşayan bireyleri inşa etmekte hiç zorlanılmaz. Bu bireyler ilahi irade tarafından takdir edilen sorumlulukları üstlenmekte hiç zorlanmazlar. Bu konuda Kur'ân'ın ilk muhatabı olan şalterin “Bize önce iman sonra Kur'ân verildi” [579] sözü oldukça anlamlı ve konuyu açıklar niter. Onlar bu sözleriyle öncelikle zihinsel bir değişim geçirdiklerini ve Kur'ân'ın istediği bive toplumsal değişimi isteyerek gerçekleştirir bir özellik kazandıklarını ve sorumlulukları iteyerek yerine getirir hale geldiklerini ifade ederler.

İlahi inşanın yönü zihniyetten bireye, bireyden topluma doğrudur, önceki aşama tamamlanmadan bir sonraki aşamaya geçilmez. Zihniyetten bireye geçiş aşaması her birey için değişik sürelerde tamamlanır. Dolayısıyla bu geçişin rİsalet sürecinde belirli bir tarihini tespit etmek mümkün değildir. İlahi iradenin muradına göre inşa olunmuş bireyler bir toplumu yönlendirecek sayıya geldiklerinde ise toplumun inşasına geçilir. Bu geçişin tarihini yaklaşık olarak tespit edebiliriz. Söz konusu tarihi Hicret sembolize eder. Fakat unutulmamalıdır ki, bu da daha çok srbolik bir tarihtir; zira bireyden topluma geçiş aşaması da birden değil, son derece ince ayarlanmış bir yöntemle; tedricilikle gerçekleştirilir. Bu itibarla Mekke döneminde geleceğin toplumunu inşa etmenin ilk aşamasını oluşturacak toplumsal konularla ilgili âyetler bulmakta zorlanılmaz.

Zihniyet-birey-toplum inşasında öncelikli ve önemli olan zihniyetin inşasıdır. Bu gerçeklenince ikinci aşama, ikinci aşama gerçekleşince de üçüncü aşama daha

kolaylıkla inşa edilir. Bu nedenle zihniyetin inşası üzerinde bilhassa ve titizlikle durulması gereken bir aşamayı ifade eder. Bu bağlamda şu önemlidir: Zihniyetin inşası aşaması herkesin aynı düzeye gelmesini bekleyen ur süreç değildir. Süreç her bireye göre özel şekilde işler. Dolayısıyla, zihniyet inşasının, farklı areyler dikkate alındığında, kesintisiz bir süreç olduğu söylenebilir. Bazı bireyler zihin dünyalarıyla inşa sürecinin sonuna ulaşıp kişilik ve karakterleriyle bir birey olarak inşa sürecini yaşamaya başlarlarken; diğer bazıları ise zihniyetin inşası sürecinin ilk safhalarında yer alıyor olabilirler. Zihniyetin inşasının tamamlanması böyle değişken olunca, toplumun inşası için de bütün bireylerin inşasını beklemek mümkün olmamakta, sadece toplumu yönlendirecek kadronun inşasının gerçekleşmesini beklemek gerekmektedir. Bu “varlık nedeni” kapsamında değerlendirilebilecek bir yasadır. Eğer tarihte gerçekleşmiş toplumsal hareketler dikkate alınırsa, bütün toplumsal hareketlerin o hareketi yönlendiren bir kadronun kontrolünde olduğu, toplumun büyük sının bu kadronun yönlendirmesine göre hareket ettiği görülür. RİsaIet sürecinde gerçekleşen de bundan başkası değildir.

Asaletin Mekke dönemi ağırlıklı olarak zihniyetin ve bireyin inşası sürecini, Medine dönemi toplumun inşası sürecini oluşturur. RİsaIet döneminin sonlan itibarıyla da zihniyet, birey ve toplum “olması gereken” muhtevasıyla inşa edilir. Bu üç düzeyin ilahî irade katında takdir edilen “olması gereken” muhtevası ve bu muhteva dahilinde gerçekleşen birlikteliği ise “İslam” olarak anlam kazanır. Bir başka söyleyişle; İslam, insanın zihniyeti, bireyselliği ve toplumsallığı ile İlahi iradeye teslimiyeti ve bu teslimiyetin getirdiği esenlik, huzur ve saadeti ifade eder. [580]

Rehber Kur'ân'dır

İlahi iradenin tarihe son elçisinin şahsında vahiy ile müdahale ederek zihniyet, birey ve toplumu inşa etmesinin rehberi Kur'ân'dır; değişimin her aşamasında ilkeler Kur'ân ile bildirilmiştir. Kur'ân, elçisinin çağında sadece okunmak için gönderilmiş ve bu yapıldığı zaman insanı “kurtacak” oranda sevap kazandıran bir dua kitabı olarak algılanmamıştır. Elçisi ve elçisinin yetiştirdiği Müslümanlar Kur'ân'ı sadece okuyarak ahiret hesabında yüce Allah'ın kararını etkileyecek bir torpil imkanı elde etmek gibi garip anlayışlara sahip olmamışlardır, onu ölülere okunan bir “şefaat” kitabı olarak düşünmemişlerdir. Kur'ân'ın kendilerine sağladığı fayda ve katkıları öncelikle ahirette değil, dünyadaki gerçekleştirdiklerinde görmüşlerdir. Dünya “kazanılınca” ahiretin de kazanılacağını dikkate almışlardır. Bu nedenle de onu öncelikle “hayatın kitabı” olarak algılamışlardır. Kur'ân, onlar için yaşantılarının temel kaynağı, dünya ve ahiret hayatlarının esenlik rehberi olmuştur. Kur'ân'ı kendilerine değil, kendilerini Kur'ân'a uygun kılmışlardır.

Kur'ân ilk kez vahyolunduğu toplumda davetine icabet edenler için rehber olduğu gibi, kıyamete kadar devam edecek süreçte birey ve toplumun ilahi iradenin muradına uygun değişiminde de tek rehberdir. Kur'ân'dan ayrı veya Kur'ân ile çatışan girişimler bir değişimi/inşayı hedefleyebilir, ancak bu hiçbir şekilde ilahi iradenin muradına göre bir değişimi gerçekleştiremezler. Bu nedenle “Rabbinizden size indirilene (Kur'ân'a) uyun. O'nu bırakıp da başka dostların peşlerinden gitmeyin. Ne kadar da az öğüt alıyorsunuz!” [581]gibi âyetlerle sık sık hatırlatma ve uyarılar yapılmış; Kur'ân'ın değişimdeki işlev ve konumu sürekli vurgulanmıştır.

Yüce elçisinin kendisinin de rehberi olan Kur'ân'ı tanımlayış biçimi, yaşamış ve yaşayacak olan tüm insanlar için son derece önemlidir. Yaşanacak kargaşa ve karışıklıklardan kurtulmak için insanların ne yapması gerektiğini soran sahabiye o yüce elçinin cevabı şöyledir:

“Kurtuluş Allah'ın Kitabına sarılmaktadır. Çünkü sizden öncekilerin haberi ile sizden sonrakilerin haberi ondadır. Aranızdaki sorunları çözecek hükümler de ondadır. O, insanlar için önemli bilgilere sahiptir, onda gereksiz hiçbir şey yoktur. Kim onu akılsızlığından dolayı terk ederse, Allah onu perişan eder. Kim iman yolunu ondan başkasında ararsa, Allah onu saptırır. O, Allah'ın sapasağlam ipidir. O, hikmetli olan zikirdir. 0, dosdoğru yoldur. O, kendisine uyulduğu zaman arzuların sapmadığı, kendisiyle konuşulduğu zaman yalan ve yanlış şeylerin söylenmediği, âlimlerin okuyup düşünmekle bitiremediği bir kitaptır. Onun olağanüstülükleri hiçbir zaman bitmez cinlerin işitip de “Gerçekten biz, doğru yola ileten görülmedik oranda güzel bir Kuran dinledik de ona îman ettik” dedikleri kitaptır. Kim ondan bir haber getirirse, doğru söylemiş olur. Kim onu uygularsa, sevap alır. Kim onunla hükmederse âdil olur. Kim insanları ona davet ederse doğruya iletmiş olur”[582]

Kur'ân'ı Yaşamak

Abdullah Yıldız

Hindistanlı müslüman düşünür Seyyid Abdüllatif, Kur'ân'ın Zihni İnşası isimli eserinde [583] İmam Gazali'den naklen Hz. Ömer'in başından geçen bir olayı nakleder:

“Halife, Medine'den Mekke'ye yolculuk yapıyordu. Yoluna devam ederken, bir sabah vakti, tepeciğin yamaçlarında bir koyun sürüsüyle karşılaştı. Siyahi bir çoban sürüyü güdüyordu. Kur'ân'ın emirlerinin, en azından temel ilkeleri bağlamında, Arabistan'ın ücra bir köşesinde yaşayan bu siyahi çocuk tarafından anlaşılıp anlaşılmadığını sınamak ve bu emirlerin, onun günlük yaşamında ne ölçüde yer

edindiğini öğrenmek için, sürüdeki koyunlardan birini satmak isteyip istemediğini sordu. Cevap çok kesin bir ifadeyle

“Hayır!” oldu. Halife,

“iyi ama, niçin?” diye sordu, siyahi çocuk, sert bir tavırla

“Niçin mi? çünkü onlar benim değil! Onlar benim efendime ait... Ve ben de onun kölesiyim.” cevabını verdi. Halife

“Ne olmuş yani?” dedi:

“Bu parayı al, koyunu bana ver ve git; koyunlardan birini bir kurdun kaptığını söyle.” dedi. Çocuk, Halife'ye dik dik baktı. (Tabii ki, kime böyle dik dik baktığını bilmiyordu!)

“Burada beni görmediği için efendimi aldatabilirim, ama” dedi; ikimizi de gören ve dinleyen Büyük Efendimiz'i aldatabilir miyim?””

Seyyid Abdüllatif, sonra bu olayı şöyle yorumlar:

“Çocuk cahil biriydi. Kur'ân'ı hiç okumamıştı. Fakat O'nun öğretilerinin etkilediği atmosferde yaşıyordu ve o'ndan etkilendiğine şüphe yoktu. Bu çocuk Kur'ân'ın “Nefsinin ona ne vesveseler verdiğini biliriz.” [584]Ve “... her nerede olsalar, mutlaka O kendileriyle beraberdir:” [585]ayetlerini mutlaka duymuş olmalıydı. O ayrıca, hiç kimse kendine ait olmayan bir şeyi ne atabilir, ne de satabilir ilkesinden de haberdar olmalıydı. Bu siyahi çocuğun cevabının, İslam'ın sert mizaçlı ve güçlü halifesi Ömer gibi biri üzerinde ne büyük bir etki yapmış olabileceğini kolaylıkla tahmin edebilirsiniz. Olayı nakleden Gazali, “Gözyaşları Halifenin yanaklarını ıslattı.” demektedir. Sonra Halife, çocuğa duygulu bir şekilde yaklaşıp onu efendisinine götürmesini istedi. Efendisine vardıklarında Halife durumu ona anlattı ve sordu:

“Bu köle için ne kadar istersin?” Sahibinin cevabı

“Çok fazla!” oldu. Halife de

“İşte bu, istediğin miktarda para; al ve çocuğu azat et.” dedi. Tabii ki, çocuk hürriyetine kavuştu ve Ömer de yoluna devam etti.

Yukarıdaki olayda görüldüğü gibi, Kur'ân'a muhatap olan ilk nesillerin; ashabın ve halifelerin özen gösterdikleri yegane şey, Kur'ân mesajının insanlara yeterince ulaşıp ulaşmadığı ve hangi oranda uygulama planına aktarılıp aktarılmadığı meselesi idi. Onları ilgilendiren tek sorun, Kur'ân'ın getirdiği ilkelerin ayakta tutulması, insanlara gereği gibi ulaştırılması, yaşanması ve yaşatılması idi. [586]

Kurbân Uygulanmak İçin Okunur

Hiç şüphe yok ki Kur'ân, insan ve toplum hayatına yön versin ve uygulansın diye indirildi:

“Rabbinizin katından size indirilene uyun!” [587]

“O'na (Kur'ân'a) uyup uymadığınızdan sorguya çekileceksiniz.” [588]

Kur'ân'ı okumak ve öğrenmekten maksat ise, Kur'ân'ın mesajını algılayıp onun getirdiği ilkeler doğrultusunda hayatımızı dizayn etmektir. Kur'ân -hâşa- laf olsun diye indirilmemiştir. O, insanların bilgi ve kültürleri artsın diye gönderilmiş bir ansiklopedi kitabı değildir.

Şehid seyyid Kutub, Kur'ân'ı bir hayat kılavuzu olarak alıp pratiğe aktaran “örnek Kur’ân nesli”nin Allah'ın Kitabı'nı nasıl okuduklarını şöyle özetler:

“İlk nesillerin dinamizmi ve bereketi, Kur'ân'ı uygulamak amacıyla okumalarından kaynaklanıyordu. Onlar Kur'ân'a, kültürlerini geliştirme, bilgi edinme, haz duyup tatmin olma gibi maksatlarla yanaşmazlardı. Onlar Kur'ân'ı, Allah'ın emirlerini öğrenmek üzere okurlar ve her emri de savaş alanında, aldığı günlük emri hemen uygulayan bir ordu gibi, duyar duymaz yerine getirirlerdi. İşte bu, uygulamak üzere öğrenme şuurudur.”[589]

Ashabın Kuran üstadlarından Abdullah bin Mes'ud, Allah'ın Kitabı'nı, hangi gözle okuduklarını anlatırken, sonraki nesillerin Kur'ân konusunda giderek duyarsız hale geldiklerine de dikkat çeker.-

“Biz Kur'ân'ı on âyet, on âyet alırdık ve aldığımız on âyeti anlayıp hayatımıza aktarmadan diğer on âyeti almaktan kaçınırdık. Kur'ân insanlara, onunla amel etsinler diye nazil olmuştur, ilk nesiller Kur'ân'ı amel etmek için okudular. Sizin herhangi biriniz ise, Kur'ân'a başından sonuna kadar okur; tek bir harfini dahi bırakmaz; halbuki onunla amel etmeyi tamamen terketmiştir.”[590]

İşte bugün, -Abdullah bin Mes'ud'un işaret ettiği gibi- Allah'ın Kitabı'nın;

Ramazan aylarında okunan bir mukabele kitabı, bir dua ve efsun kitabı olarak algılandığı, ölüler için okunup üflendiği, özel mahfazalarda saklanarak öpülüp kutsallaştırıldığı, ama “sırtların arkalarına” atıldığı [591]

Veya evlerimizin başköşelerini, salon duvarlarını, kütüphane ve vitrinlerimizin en mutena yerlerini süslediği halde, adeta “terkedilmiş bir kitab” olarak bırakıldığı.[592]

Kur'ân'a “inandıklarını” ya da “saygılı olduklarını” söylemekle yetinen insanların, -Tevrat ve İncil'in hükümlerini uygulamayan Kitap Ehli'ne benzer biçimde- “Rabblerinden indirilenieri uygulamamak” suretiyle dini kimliğini kaybettiği. [593]

Kendilerini İslam'a ve Kur'ân'a nisbet edenlerin küfür, şirk ve haram denizinde boğulduğu bir ortamda Kur'ân'ın mesajı üzerinde yeniden düşünmek, onu doğru olarak anlayıp yaşamak, bu mesajı insanlara doğrudan ve olduğu gibi iletmek, onun getirdiği ilkeleri ayakta tutup yaşatmak daha bir öncelik kazanmaktadır.

Böyle bir ortamda, Kur'ân'ın öngördüğü insan tipini yeniden inşa etmek ve bu insanlardan oluşan toplum modeline vücut vermek, kaçınılmaz bir görev olarak karşımızda durmaktadır. [594]

Kur'ân'ın Öngördüğü İnsan Ve Toplum Modeli

Kur'ân, beşeri gerçeklerden uzak kurgusal bir insan tipi önermediği gibi, hayali bir toplum modeli de öngörmez. Kur'ân, zaafları ve üstün yanlarıyla insan vakıasını, beşer fıtratını dikkate alabir mümin şahsiyetin portresini çizerken, bu erdemli mümin şahsiyetlerin oluşturacağı huzur toplumunu da tasvir eder.

Kur'ân, Rabbim, benim nasıi bir insan olmamı istiyor? Sorusuna cevap aranarak okunur ve öngördüğü ilkelere harfi harfine uyulmaya başlanırsa “mümin şahsiyet” de şekillenmeye başlamış demektir. Kur'ân'ın tamamı bir bütün halinde bu niyetle okunduğu ve hayata aktarıldığı zaman tekrar tekrar okunup hatırlanarak Kur'ân'ın ilkeleri “hayat prensipleri” olarak pekiştiği zarı, iıltün zorluklara ve saldırılara rağmen bu ilke ve prensiplerden taviz verilmediği zaman, işte o zaman “örnek, mümin şahsiyet”in bütün göz kamaştırıcı özellikleriyle ortaya çıkacaktır.

Kur'ân hazinesinde şöyle bir dolaşarak bu “örnek şahsiyetin karakteristik: özellikleri hakkında bir fikir edinmeyi deneyelim:

Lokman Sûresi 31/13-19: Lokman aleyhisselamın oğluna verdiği öğütler'den, mümin şahsiyetin taşıması gereken öncelikli özelliklerin neler olduğu anlaşılıyor:

Mümin, Allah'a ortak koşmaz; zira bunun, tek “ilâh” olan Allah'a karşı büyük bir haksızlık olduğunun bilincindedir.

Mümin, Rabbi'ne ve anne- babasına karşı minnet ve şükran hisleriyle doludur; çünkü sonunda Rabbi'ne döneceğinin bilincindedir; annesinin de kendisini nice sıkıntılarla karnında taşıyıp emzirerek yetiştirdiğini bilmektedir. Mümin, Allah'a ortak koşmaya zorlamaları dışında anne - babasına itaat eder ve onlarla iyi geçinir. Allah'a yönelen kimselerin yoluna uyar. Rabbine döneceğini ve yaptıklarının hesabını vereceğini unutmaz.

Mümin, yaptığı bir iyilik ya da kötülüğün -bir hardal tanesi kadar bir şey de olsa, bir kayanın içinde-saklı bulunsa, göklerde ve yerde de olsa- Allah tarafından karşısına çıkarılacağını bilir. Allah, her şeyin inceliğine vakıftır ve her şeyden haberdardır, Mümin, namazını dosdoğru kılar. İyiliği emreder, kötülüklerden vazgeçirir. Ve bu uğurda fclenlere sabreder, çünkü bunların azim ve kararlılık göstermeye değer şeyler olduğu-ircindedir.

Mümin, yersiz bir gurura kapılarak insanlara üstünlük taslamaz ve yeryüzünde böbürlenmez; zira Allah'ın kendini beğenip övünenleri sevmediğini bilir, "imin, davranışlarında dengeli ve ölçülüdür; bu bağlamda sesinin tonuna bile dikkat eder, çünkü seslerin en çirkininin eşeklerin anırması olduğunun farkındadır.

Müminun sûresi 23/1-10; "Kurtuluşa erecek olan müminler"in şu özellikleri taşıması gerektiği anlaşılıyor:

Allah'a gönülden saygı duyarak huşu ile namaz kılarlar.

Boş ve anlamsız şeylerden yüz çevirir, uzak dururlar,

Sürekli arınma çabası içinde olup zekatlarını verirler.

İffetlerini korur, mahrem yerlerini haramdan sakınırlar,

Emanet ve ahidlerine/sözleşmelerine sadakat gösterirler.

Namazlarını tüm dünyevi kaygılardan uzak tutup korurlar.

İsra suresi 17/32-38: Mümin, "Rabbinin kerih gördüğü" kötü davranışlarda bulunmaz:

Zinaya yaklaşmaz; zira bunun son derece yüz kızartıcı azgınca bir davranış ve çok kötü bir yol olduğunun farkındadır.

Allah'ın dokunulmaz ve haram kıldığı bir cana haksızca kasdetmez.

Yetimin malına göz dikmez.

Verdiği her sözü yerine getirir; çünkü verdiği her sözün bir sorumluluk olduğunun ve bundan dolayı hesaba çekileceğinin bilincindedir.

Ölçtüğünde ölçüyü tam tutar, tarttığında dosdoğru bir tartıyla tartar. Bunun herkes için daha iyi, daha yararlı ve daha güzel olduğunu bilir.

Bilmediği şeyin peşine düşmez yahut bilmediği bir konuda fikir beyan etmez; zira kulağı, gözü ve kalbinin bunlardan sorgulanacağını unutmaz.

Yeryüzünde kurumlanıp böbürlenerek yürümez; çünkü böyle yapmakla ne yeri yarabilir, ne de boyca dağlara ulaşabilir.

Hucurat 49/ 11-12: Mümin, diğer inanmış kardeşleriyle ve genel anlamda bütün insanlarla ilişkilerinde şu ilkelere uyar:

Bir kavm; topluluk ya da cemaat adına diğer bir topluluk ve cemaatla alay etmez; çünkü alay edilenlerin kendilerinden daha hayırlı olabileceği gerçeğini düşünür, hesaba katar.

İnanmış kardeşlerinde kusur aramaz, onları kötü lakaplarla çağırmaz. Bunun fasıklığa kapı aralamak olduğunu unutmaz.

Zandan çokça sakınır; zira zannın bir kısmının günah olduğunu bilir.

Tecessüs edip insanların gizli şeylerini araştırmaz.

Bir başkasının gıybetini yaparak arkasından çekiştirmez; bu davranışın, ölmüş bir kardeşinin etini yemek kadar iğrenç bir şey olduğunu aklından çıkarmaz.

Allah'a karşı sorumluluklarının bilincindedir.

Kur'ân'i bu gözle tarayıp okursak, örnek mümin şahsiyeti bütün yönleriyle ortaya, çıkaran diğer bazı davranış ilkelerini de yakalamamız mümkündür:

“Mümin, doğru söz söyler.” [595]

“Mümin, yapmayacağı şeyi söylemez.” [596]

“Sorumluluğunun bilincinde olan mümin, bollukta da darlıkta da sadaka verir, öfkesini yener, insanların kusurlarını bağışlar.” [597]

“Mümin, hatalı bir davranışı bile bile tekrarlayıp ısrar etmez; hatasından dolayı tevbe ve istiğfar ettiğinde davranışlarını düzeltir; Allah'ın koyduğu ilkelere sımsıkı yapışır ve dinini katıksız olarak Allah'a halis kılar.” [598]

“Mü’min, Allah'a yürekten tevbe eder. Müminin tevbesi “Nasûh” bir tevbedir; o da bir daha aynı hatayı işlememek üzere Allah'a söz vermektir.” [599]

“Mümin, Rabbinin rızasını isteyerek sabah-akşam, korku ve umutla, gizlice ve yalvararak dua eder; bu konuda gaflet göstermez.” [600]

“Mümin, adildir; hakkı ve adaleti ayakta tutar. Kendisinin, ana-babasının ve yakınlarının aleyhinde bile olsa, şahitlik ettiği kimse zengin ve fakir de olsa adaletle şahitlik yapar. Kin beslemez, düşmanına bile adil davranır. [601]

“Mümin, kötülüklere karşı en güzel bir tarzda mücadele eder; kötülükleri iyilikle savar; insanları güzel öğütle ve hikmetle Allah'ın yoluna davet eder.” [602]

“Mümin, yakınlarına, yetimlere, yoksullara ve yolda kalmışlara, dilencilere ve boyunduruk anlara hakkı olan zekat ve sadakayı sevdiği mallardan verir, ama gereksiz yere de az; zira saçıp savuranların şeytanın kardeşleri olduğunu bilir.” [603]

“Mümin, harcamalarında ne israf eder, ne de cimrilik eder; ikisinin arasında dengeli bir tutum izler.” [604]

“Müminler, infak ettiklerinde Rablerinin huzuruna dönecekler diye, kalpleri korku ile ürpererek verirler.” [605]

“Müminler, hayır işlerinde yarışırlar ve hayır için önde giderler.”[606]

“Müminler, topluca Allah'ın ipi'ne sarılırlar, tefrikaya düşmezler, birbirleriyle çekişmezler; çünkü bu çekişmenin, kendi enerjilerini tüketip bitireceğinin şuurundadırlar.”[607]

“Müminler, kendilerinden olmayanları dost ve sırdaş edinmezler; zira İslam düşmanlarının, karşı müthiş bir kin ve öfkeyle dolu olduklarını unutmazlar.” [608]

“Müminler, işleri konusunda aralarında istişare ederler.” [609]

“Müminler, salih davranışlarda bulunurlar, birbirlerine hakkı ve sabrı tavsiye ederler.”[610]

KİsacA:

Kur’an muhayyel değil, “ideal” bir mümin insan tipi çizer ve muhataplarına böyle bir şahsiyet kazanmalarını sağlayacak bir dizi ilke ve davranış önerir. Kur'ân'i bizlere ulaştıran Allah Rasulü’nün hayatı da Kur'ân'da tasvir edilen model insan'ın ta kendisidir. Hz. Ayşe'nin ifadesi ile Hz. Muhammedin ahlakı, Kur'ân ahlakı'dır.

Kur’an'a muhatab olan her mümin, “Allah, benim nasıl bir insan olmamı istiyor?” sorusuna cevap arayarak Kur'ân'ı okur, anlar ve onun gösterdiği ilkeleri adım adım hayatına tatbik ederse, işte o zaman gerçek kurtuluşa erecek demektir.

Kurtuluşun ilk adımı da, inandığımız, ama adeta bir kenara terkettiğimiz Kur'ân'ı yeniden, bir gözle okuyup Kur'ân ahlakıyla ahlaklanmaya başlamaktır:

“İman edenlerin Allah'ın Zikri olan Kur'ân'a ve Hak'tan inen vahye karşı kalplerinin huşu ile zamanı daha gelmedi mi? Onlar, bundan önce kendilerine kitap verilmiş, sonra da bir süre geçmiş, böylece kalpleri de katılaşmış bulunanlar gibi olmasınlar. Onlar yoldan çıkmış kimselerdir.

“Bilin ki Allah, ölümünden sonra yeryüzünü canlardırıyor. Şüphesiz Biz, umulur ki aklınızı külte size âyetleri açıkladık.”[611]

Dini Allah'a Has Kılmak

Mustafa Aydın

Ramazan ayında dini yoğunluğu daha fazla olan işler yapmak gerektiği düşünülür. Oysa diğer bütün beşeri olgulardan soyutlanmış bir dindarlık olamaz. Din bir kere Allah'a has kılındıktan sonra, ekonomik, sosyal, siyasal, bütün olaylar onun projeksiyonunda bir biçimde dinî hale gelirler, şüphesiz bu, dini gerçekten Allah'a has kılabilmeye bağlıdır. Bununla birlikte sırf dinî faaliyetlerin yoğunlaştığı yerler, zamanlar ve eylemler yok değildir; Ramazan ve oruç, bunun belirgin örnekleridir. Biz de bu ortama uygun düşmek kaygısı içinde modern çağda dinin bazı sorunlarına, daha doğrusu biçimsel kalışına değinmek ve mümin için asıl gerekli olan, Dini Allah'a has kılabilmek üzerinde kİsaca durmak istiyoruz. [612]

Modern Çağlarda Din

İçinde bulunduğumuz modern çağlarda hemen bütün dinlerde bir gelişme yaşanmıştır. 19. yüzyılda pozitivizmin “din çağının geçtiği ve insanlığın din ile ilişkisinin bir bakiye sorunu olduğuna” ilişkin varsayımının aksine insanlar din ile sanki yeniden tanışıyorlar ve böylece dinler esaslı biçimde bir yükseliş trendi yaşıyor. Birilerinin fundamentalizm, dinîn siyasallaşması ve benzeri kavramlarla anlatmak istediği şey de budur.

Bu yükseliş, bilindiği gibi değişik şekillerde yorumlanmış, farklı biçimlerde açıklanmaya çalışılmıştır. Bu açılımı bazıları olağan tarihsel bir periyodla, bazıları sayİsal ve özellikle farazi bir konjonktürle, bazıları modernizme gösterilen bir tepkisellikle açıklamaya çalışmışlardı. Hatta daha kaba laikçi bir mantığa göre dinlerin gelişmesi bir hortlamadır, bir ölünün problemli dirilişidir. Bazı sosyal bilimcilere göre dinlerde görülen hareketlilik bir yanılsamadır, canlanan şey modern çağın tipik sorunu olan etnisite çıkışlarıdır ve daha etkin olabilmek için dini bir paravan olarak kullanmaktadır. Dinin, kapitalist üretim ve tüketim sürecine müdahale edebileceğini düşünen çevreler ise onun gelişmesinden esaslı bir kaygı duymaktadırlar. ABD'nin yüzyılı aşkın bir zamandır, doğrudan siyasal hiçbir talebi bulunmayan fundamentalizmle mücadelesini ancak bu çerçevede değerlendirebiliriz. Ancak küresel kültürün ontolojik güven bunalımını da bu işin içine katmalıyız.

Şüphesiz sırf politik değil, bazı sosyal laik kesimler de dinî gelişmelerden rahatsızlık duymaktadırlar. Bunlar dinin, kendilerinin hayat tarzlarına müdahale edeceği endişesini taşımaktadırlar. Ne var ki müdahaleciliğe karşı olma temel esprisine kendileri bağlı kalmamakta, muhayyel bir tehlike adına kendileri başkalarının hayat tarzına müdahalelerde bulunmaktadırlar.

Şüphesiz burada anlatılmak istenen şey, modern çağlarda din ile bağlantılı her türlü gelişmenin olumlu olduğu, tozpembe bir dünyanın ortaya çıktığı değildir. Özellikle zamanımızdaki dini gelişmeler, din karşıtlarının kısmen de olsa kaygılarına denk düşen sorunlara sahip bulunmaktadır. İşin gerçeği bu süreç bizzat dinin kendileri için de önemli sorunlar doğurmaktadır ki bunlardan bir kaçı şöyle sıralanabilir:

Bir kere dini gelişmeler modern kültüre karşı bir tepki niteliği taşıyorsa da ortaya çıkan dini yorumlar genelde modern kültürün izferini taşımaktadır. Yani bu yorumlar din kadar modern kültürü yansıtmaktadır ve hangisini öncelediği tartışmaya açıktır. Bu olgu mesture moda örneğinde olduğu gibi örtünme temel esprisini taşımakla İslami, ama giyinen kişiyi daha bir görünür kılmakla modern kabulün gerçekleşmesini sağlamaktadır.

Burada herhangi bir tartışmaya girmeksizin denebilir ki bir modern tavır vardır: İçkin olma zihinde kurma, görünür kılma, etiketleme, bu tavrın en önemli özellikleridir. Gerçekten de modem Kültür aşkınlıkların izole edilip her şeyin bir biçimde içkinleştirüdiği bir kültürdür; ahlak, sanat, devlet ve benzeri her türlü beşeri olgu yine kendi içindeki bir öğeye indirgenerek açıklanmaya çalışılır. Ama bu seküler mantık hep bir kısır döngüyü de beraberinde getirir. Nesnel/güncel dünyada bir şeylere denk düştüğü kabul edilir. Mesela her haliyle ondan yarar sağlandığına ftjkin bir iddia böylesi bir mantığa dayanır. Din açısından bakıldığında içkinieştirme onun en basit algılanış biçimidir.

Modern tavrın bir diğer özelliği görünür kılmaktır. Burada dış görünüş bir hayli önemlidir. Gösterişçi olmak, göze hitap etmek esastır. Halbuki dine yaklaşımın en

olumsuz şekillerinden birisi burada kendini gösterir. Din, derûnf bir yaşam biçimidir. Kendi doğal ve kaçınılmaz dışlaş-îiasının dışında, özel olarak gösterişçilik dinin temel esprisiyle çelişir ve bu tutum (riyâ-gösteriş) bizzat din tarafından reddedilir. Ne yazık ki modern kültürün bu görünürlüğü, dini algılayış ve yaşayış biçimlerini de önemli çapta etkilemiş gözükmektedir.

Görünürlüğe bağlı olan bir diğer özellik etiketleyiciliğidir. Bilindiği gibi etiket dışsal bir olaydır. Dışarıda taşınan, varlığı ne denli tanıtırsa tanıtsın onun özüne ilişkin olmayan, takdiri nitelikte bir şeydir. Modern çağların en önemli sorunlarından birisi haline gelen kimlik sorunu da sonuç itibariyle bir etiketleme sorunudur. Nasıl ki bir malın üzerindeki etiket dışarıdan birisi tarafından iliştirilmiş ve malın özüne ilişkin bir şey değilse sosyal kimlikler de yerine göre başkaları tarafından (icat edilip) iliştirilmiş şeylerdir. İşin gerçeği yüzyıllarca insanların dine ilişkin modern anlamda bir kimlik sorunu olmadı. Yani din insanın bir dış görünüş sorunu değildi, içiyle dışıyla her şeyiydi. Yani dinin kimlik haline dönüşmesi modern bir diktedir ve dindarlığın derunilğinden pek çok şey alıp götürmüştür.

Modern kültürün önemli niteliklerinden bir diğeri zihinde kurma, dolayısıyla salt bilgiye yöneltmedir. Aslında bütün yüksek tipli dinler az ya da çok bilme üstüne kuruludur, özellikle İslam. “oku” emriyle başlar, bir kitap üstüne kuruludur, sonuç olarak bilmenin apayrı bir önemi anlamı vardır. Ancak unutulmamalıdır ki, zihinsel olarak yeniden kurmak, birbirinden farklı şeylerdir. Modern tavrın bilgiselliği orada duran bir gerçeği kavramak yerine istenen türde zihiniz yeniden inşa etmeye dayanır. Buradan da bir eylem ve söylem ikilemi doğmuştur.

Söylem, belli kavram ve teorileri de ihtiva eden, sosyal, politik, siyasi içerikli bir sözel birikimdir. Söylem bilimsel olmadığı gibi bir pratik de değildir. Esasen söylem, bir düşünce ve inanişin, ne kadar sistematize edilirse edilsin pratiğe dökülmemiş biçimidir. Söylemin en sakıncalı tarafı da eylemin yerini de doldurmasıdır.

Gerçekten de günümüzde taşıdığı “İslam/ kimliği” hararetle savunan pek çok İnsan, söylemde deyim yerindiyse göz kamaştırırken, eylem yönünden (İslami pratikler bakımından) büyük bir fukaralığı yaşamaktadır, öyle ki Kur'ân ve sünnetteki apaçık emir ve yasaklara yan çizilebil-mekte, sosyal psikolojik olarak İslami bir söyleme sahip olmayı yeterli görebilmektedir. Yaşamada nefse ağır gelen, konjonktürde zorlanılan ilkeler ise zihinde yeniden bir inşa ile istenilen şekle dökülebilmektedir.

Gerçi İslam'da bilgi anlamında bir söylemin önemi yok değildir. Ancak bu bilgi iman ve eylemle paralelleştirilmiştir. İman bilgi ve eylemi, eylem imanı ve ameli geliştirmekte karşılıklı olarak birbirlerini tam ve anlamlı kılmaktadırlar.

Esasen amel, bilgi, estetik gibi insani olgular uzun zaman dinin potasında aynı insan üzerinde birleşiyorlardı. Modern kültür içkin (bireyci ve çokçu özelliklerine bağlı olarak) bunları birbirinden koparmış, salt bilişsel, sırf inançsal ve eylemsel bir

dindarlık tipi ortaya çıkarmıştır. Burada özellikle belirtmeliyiz ki günümüzde modern kültürün de etkisiyle, meydana gelen en önemli gelişmelerden birisi, insani olguları birbirinden koparıp onların her birini apayrı kompartımanlara yerleştirmiş olmasıdır. Bu gelişmelerden olumsuz etkilenen olgulardan birisi şüphesiz insan bütünlüğünü sağlayıcı bir mekanizma olan din olmuştur. Bu süreçte din, öncelikle manevi-ruhani olarak nitelenen özel bir bölmenin işi telakki edilmiş, sonra da hayata dökülmek istendiğinde bütünle ilişkiye getirilmeden kompartımanlardan birisinin işiymiş gibi algılanmıştır. Buna göre mesela din bir inanç olayıdır. Onun diğer bir kamusal alanla doğrudan iîgisi olamaz. Halbuki din özel bir bölmenin sahibi değildir. Tüm alanlara; yerine göre bilgi, yerine göre bir eylem biçimi, yerine göre estetik ve benzeri mahiyet arz eden bir projeksiyon sistemidir. Daha sadeleştirerek söylemek gerekirse, kişinin nihai siyasal kanaati dini inançlarının ötesinde olamaz, sözgelimi dinin siyasete ilişkin bir şey söylemesi ile olup bitenleri inanan sağladığı bir perspektifle değerlendirmesi farklı şeylerdir, ve asıl olan ikincisidir.

Dini yaşamak; bilmek, inanmak ve eylemek bütünlüğüdür. Söz konusu bütünlüğü kuran, sahip olduğumuz inanç sistemi dinimizdir ve sürecin tevhidi çizgide hep yeniden kurulması gerekmektedir, şüphesiz İslami mümin kişilik, imanın projeksiyonunda her yerde kendini gösterir, böylece tüm davranışlar bir bütünlük arz eder. Söz konusu bütünlük, İslam'ı, tevhidi çizgide anlamaya ve hayata geçirmeye bağlıdır. Burada unutulmamalıdır ki, mümine yakışır hayat sadece Müslüman kimliği taşıyıvermekie gerçekleşmez. Her İnsanın onu kendince iradi olarak inşa etmesi gerekmektedir. Yani hakiki Müslümanlık, kendiliğinden bir iş değil, iradi olarak bir gerçekleştirimdir. Bir başka deyişle Allah'ın bizden istediği Müslümanlık atadan kalıtım yoluyla geçen bir beşeri olgu olmadığı gibi, etkisi hangi düzeyde bulunursa bulunsun, her haliyle edilgen sosyal/kültürel bir olgu da değildir. Allah'ın bizden istediği Müslümanlık, her haliyle “Allah'a has kılınmış” bir dindarlıktır. Kur'ân'da dini Allah'a has kılmak, “hanîf anahtar kavramı ile ve Hz. İbrahim üzerinde gösterilmektedir. Modern çağlarda kurgusal olmayan bir İslam anlayışını bu Kuranı kavram etrafında açıklamaya çalışalım. [613]

Dini Allah'a Has Kılmak

Kur'ân-ı Kerîm'de hanîf kavramı 8 yerde geçmektedir. Beyyine sûresinin 5. ayetinde “Efıl-i Kitab'a da ancak Allah'a ibadet etmeleri, dini yalnızca ona has kılmaları, namazı dosdoğru kılıp arınmaları için (zekat) vermeleri emredilmiştir. İşte doğru din (hakiki müminlik) budur” buyurulmaktadır.

Bu din İbrahim'in üzerinde olduğu Hanîf Din'dir.

Bakara suresinin 135. ayetinde ise “O (ehl-i kitab ola)nlar “Yahudi ve Hıristiyan olun ki doğru yolu bulasınız” derler. De ki: “hayır, asıl doğru yol, şirk bulaşmayan İbrahim'in dini hanifliktir.” buyurulur. Burada Kur'ân bir klişe dindarlığa karşı savaş açar, hanif olmayı öğütler, sözlükte doğru hedefe yönelmek demek olan haniflik, Allah'a halİsane bağlanıp inanan, dosdoğru olan, basit bir dindar kimliğinden öte Müslüman olmaktır.

Şüphesiz Kur'ân öncelikle kurumsallaşmış bir Kilise-Havra dindarlığını eleştiriyor. Ancak aşağıdaki âyetlerden de anlaşılacağı üzere Allah'a has kılınmamış bir “etiket Müslümanlığı” da buna dahildir. Çünkü hanif olamamak bu yüzeyselliğin bir ifadesidir.

Al-i İmran suresinin 67. ayeti İbrahim'in hanifliğinin özel olarak altını çizen “O dosdoğru bir Müslümandı” der Daha başka yerlerde bu dosdoğru Müslümanlığın ölçüleri verilir. Mesela Nisa sûresinin 12 ayetinde “Hanif olan İbrahim'in dinine uyandan kim dini daha iyi olabilir?” sorusu yöneltildikten sonra daha iyi bir dindarlık, “iyilik yapıcı olarak yüzünü Allah'a yönelten (veya varlığını Allah’a teslim eden) kimse” olarak tanımlanır. Buna göre gerçek müminliğin temel vasfı, iç duygularıyla varlığını Allah'a adayıp dışarıya karşı iyilik saçmaktır. Aslında Kur'ân'a göre hakiki bir Müslümanlıktan başka bir şey olmayan Haniflik, Allah'ın insanı kendisi üzerine yarattığı “bir tabiatır.” [614]İnsan yüzünü gerçekten Allah'a yönelttiği zaman, tabiatına uygun bir harekette bulunmuş olur. Çünkü ins ve cin Allah'a ibadet için yaratılmışlardır. Allah'a has kılınması gerekli din, değişmeyen bu fıtrat üzerine kurulmuştur.

Örnek verirken Hz. İbrahim, samimi bir dindarlığın ölçülerini de vermiş, ne yapılırsa dinin Allah'a has kılılnabileceğini de göstermişti. O, bir keresinde şöyle demişti: “Ben yüzümü, hiçbir şirk koşmaksızın gökleri ve yeri var eden Allah'a çevirdim”[615]. Bu, şirkten uzak, Allah'a katıksız bir yöneliştir

Ayetlerden anlaşılacağı üzere hanif olarak dini Allah'a has kılmak, yalnızca Allah'a inanmak değil, katışıksız şirk koşmadan inanmak, bütün varlığıyla yönelmek-sıradan bir bağlılık değil, samimiyetle itaat etmek, onu özünde duymak, eylemlerinde yaşamak, bilgisinde hissetmektir.

Buna göre günümüzde Müslümanlığımızın genelde yaygın hale gelmiş biçimiyle dışlaşmış bir etiket, zihinsel bir kurgu olmaması gerektiğinde şüphe yoktur, olunması gerekli müminliğin ölçeklerini Kur’an vermektedir. Bunun hayatımızda nasıl biçimleneceği sorunu o ölçekleri içselleştirebilme çabamıza bağlıdır. Unutulmamalıdır ki, Allah'ın istediği müminlik, kültürel mirasla elde edilen bir şey değil, herkesin kendi seviyesinde de olsa iradi olarak yeniden inşa edebildiğin bir şeydir.[616]

Kur'ân: Hayatın Kitabı

Ahmet Cemil Ertunç

Yanlış inanç ve hayat tarzları nedeniyle şiddetli bir azapla cezalandırılacak insanların durumlarından bahsedilen bir kısım ayeti takiben, bu kötü akibetin sebebi peygamberin ağzından şöyle açıklanır: Peygamber de (der ki): “Ya Rabbi! Kavmim, Kur'ân'ı terk edilmiş bıraktılar.” [617]

Diğer bazı âyetlerde ise, kendilerine peygamber aracılığıyla “Dosdoğru” bir inancın ve hayat tarzının esasları bildirilen insanların, bu hakikatları duymamak, onlara muhatap olmamak için yaptıkları hâl ve hareketlerden bahsedilir. Hz. Nuh'un kavminden bahseden âyetler bunlardan sadece birisidir:

Biz Nuh'u kavmine gönderdik. “Onlara acı bir azap gelmeden önce kavmini uyar” dedik. “Ey Kavmim!” dedi, “ben sizin için apaçık bir uyarıcıyım. Allah'a kulluk edin ve O'ndan korkun, bana da itaat edin ki Allah sizlerin günahlarını bağışlasın. Ve sizi belli bir süreye kadar yaşatsın. Ancak Allah'ın süresi geldiği zaman ertelenmez. Bilir (kişiler) olsaydınız (bunu anlardınız)”. (Daha sonra Nuh) “Rabbım!” dedi, “Ben kavmimi gece gündüz (Tevhid'e imana ve ona göre yaşamaya) davet ettim. Benim davetim onların kaçışlarını artırmaktan başka bir katkıda bulunmadı. Günahlarını bağışlaman için onları (Tevhid'e) ne kadar davet ettimse parmaklarını kulaklarına tıkadılar, örtülerini başlarına çektiler, direttiler, çok kibirlendiler. [618]

Kolaylıkla anlaşıldığı üzere, ebedî ve çetin azabı hak eden bu insanların en temel problemi, hakikati terketmeleri, hakikâte sırt dönmeleridir. Üstelik hakikât kendilerine “apaçık”, “tekrar tekrar”, “bol örnekler verilerek” iyice açıklanmış olmasına rağmen. Fakat buna rağmen hakikâti terketmekten, hakikâte kulaklarını tıkayıp, hakikâti görmemek için örtülerine bürünmekten geri kalmazlar. Böylelikle, azaplarla donanmış bir dünya hayatının failleri ve hatta mensupları, bu dünya hayatının devamında da “azap yurdunun” mensubu olurlar.

Eibetteki “terketmek” sadece “reddetmek” değildir. Hakikâti duymamak için kulakları tıkamak ve yine hakikati görmemek için de örtülerin altına gizlenmek, sadece, parmakları kulaklara sokmak veya elbiseyi başa geçirmekle gerçekleşmez. Hakikat karşısında kulakları tıkamanın, örtülerin altına gizlenmenin sayısız şekilleri vardır:

Kur'ân terk edilir: Hükümlerini hayattan uzaklaştırıp, sadece raflarda muhafaza edilen bir süs eşyasına dönüştürerek.

Kur’an terkedilir: O'nu hayattan kovup, sadece hastalara ve ölülere okunan bir kitap kılarak.

Kur’an terkedilir: O, anlaşılır olduğunu, apaçık olduğunu, öğüt olduğunu, furkan olduğunu..., tekrar tekrar bildirmesine rağmen, “O anlaşılmaz” veya “O'nu sadece falan anladı” deyip O'ndan uzaklaşarak.

Kur’an terkedilir: Gözyaşları içerisinde, duygu seline sürüklenerek dinlenen âyetlerin bizzat hayata hitap ettiği görmezlikten gelinerek.

Kur’an terkedilir: Kur'ân okunduğu zaman “müslümanlıktan sapılacağı” sapkınlığı ile...

Kur’an terkedilir: Müslüman ismine sahip olunduğu halde, Kur'ân'ın bildirdiği gibi inanmamak ve yaşamamak.

Kur’an’a kulakları tıkamaktır. O'nu övmekle hayır elde edildiğine inanıp, bununla yetinmek ve bunlara karşılık başkalarına göre yaşamak.

Kur’an’a kulakları tıkamaktır: Hiç bir hakikate dayanmayan inanca sahip olup, o konuda Allah’ın ne dediğine kulak vermemek.

Örtülerin altına saklanmaktır. Hak üzere olunduğu iddia edilmesine rağmen, Kur'ân'dan uzak durmak.

Örtülerin altına saklanmaktır. Hiç bir hakikate dayanmadan yaşayıp bunu doğru kabul etmek ve”Hududullah”ı dikkate almamak.

Örtülerin altına saklanmaktır. Okul, iş, evlilik, eş, çocuk, çocukların geleceği, tatil, ev, otomobil, rütbe, makam, maaş, terfi... deyip hayatı bunlar üzerinde inşa etmeye karşılık, Kur'ân'ı bir tablo gibi duvara asmak veya sadece belirli gecelerde “formalite yerine gelsin” türünden okumak.

Örtülerin altına saklanmaktır. Kur'ân'ı kutsamayarak hayatla olan bağlarını koparmak...

Örtülerin altına saklanmaktır ve kulakları tıkamaktır: Kur'ân'ı okumamak ve okumaktan da ısrarla kaçmaya karşılık, başka kitapları okuyarak Kur'ân okunduğu düşünce ve inancına sahip olmak.

Örtülerin altına saklanmaktır ve kulakları tıkamaktır. Kur'ân'ı sadece göbek üstünde taşınan, öpülüp başa konulan kutsal bir nesne haline getirmek.

Kör ve sağır olmaktır: Kur'ân'sız bir hayata sahip olmak.

Kör ve sağır olmaktır: Kur'ân'ı en üst otorite kabul etmemek.

Kör ve sağır olmaktır: Kur'ân'a muhalif şeylere sahip olmak ve bunları Kur'ân'dan zannetmek.

Kısacası Kur'ân'ı terketmek vardır; binbir türlü. Kulakları tıkayıp, örtülerin altına saklanmak vardır; çeşit çeşit;

“Onlar, dilsizdirler, kördürler; bu yüzden akledemezler.” [619] “Yeryüzünde gezip dolaşmıyorlarmı ki böylece onların kendisiyle akledebilecek kalpleri, işitebilecek kulakları oluversin? Çünkü gerçek şu ki, gözler kör olmaz, ancak sinelerdeki kalpler kör olur.”[620]

Ebedi ve çetin bir azaba uzanan gidişata sahip olmamak için yapılması gereken ise; insanları her türlü karanlıklardan aydınlığa çıkaran hidayet rehberini terketmemektir, O'na kulakları örtülerin altına saklanmamaktır;

“(Ey Peygamber! Bu öyle) bir Kitab'dır ki, Rabb'lerinin izniyle insanları karanlıklardan aydınlığa; O güçlü ve övgüye layık (Allah)'ın yoluna çıkarman için O'nu sana indirdik.” [621]

Bu kİsa girişi takiben, biraz ayrıntıya inip soracak olursak: Kur'ân nedir? Hayatla bağlantısı hangi düzeydedir? Bunlar, eibetteki oldukça kapsamlı cevabı gerektiren zor sorulardır. Dolayısıyla, cevap olarak söylenecek, açıklanacak şeyler pek çoktur. Ama bu makalenin hacmi de böylesi bir cevabı kaldıracak düzeyde değildir. O halde, sadece bazı özellikleri ifade edecek olursak:

Kur'ân, hedefiyle, fonksiyonuyla olduğu kadar, biçimiyle de “bambaşka” bir kitaptır. O, bütün orjinallikleriyle bütün kitaplardan ayrı bir Kitaptır. O, herhangi bir kitap gibi değildir. Sadece mahiyetiyle değil, biçimiyle de bambaşkadır. O'nda herhangi bir konu, herhangi bir kitapta olduğu gibi, ana başlıklar halinde, ana başlıklar da alt başlıklara bölünerek ele alınmamıştır. Kitaplarda bulunan bildik yazım usûlleri Kur'ân'da bulunmaz. Konuların önce genel hatlarıyla ele alınıp, sonra ayrıntılarına inerek açıklanması ve daha sonra da bir sonuca bağlanma süreci Kur'ân'da sözkonusu değildir. Bütün kitaplar, ilk sayfalarından son sayfalarına kadar bir konu dahilinde bütünlüğe sahiptirler. Bunun için de, o kitaplar, ortalarından okunmaya başlanırsa ilk bölümleri, yarısına kadar okunurlarsa sonları anlaşılamaz. Böylelikle de okunan kısmın çok fazla bir anlamı olmaz. Fakat Kur'ân böyle değildir. Kur'ân'la ilk defa muhatap olup, O'nu okumaya başlayan kişi önce çok şaşırır. O zamana kadar hiç görmediği bir sistem ve hiç duymadığı bir üslûp karşısında şaşkın ve hayran bir şekilde kaia kalır, çünkü O'nun sistematiği, kitaplarla ilgili olarak alışılmışın dışında ve oldukça farklı, fakat bir o kadar da etkili ve önemlidir. Zira o “Dosdoğru” bir hayatın kendisi, “Dosdoğru” bir hayatın yegâne rehberidir. Onu okuyan, ilahî iradenin sesini duyar, gerçek ilmin ışığını farkeder “Dosdoğru” hayat yolunun siluetini farkeder. Ondaki ilahî ses, kalbi ve kafayı en ücra köşelerine kadar etkisi altına alır. Üstelik onu baştan sona kadar okumak veya belirli bir kısmını okumak da zorunlu değildir, okumaya nereden

başlanırsa başlansın, ilahî iradenin insana yönelik hitabı, insanı “Dosdoğru” bir inanç ve hayata sevkeden gücü bütün yüceliğiyle açığa çıkar. Hatta bir veya birkaç ayeti dahi okumak, ilahî sesi duymak ve “Dosdoğru” olanlarla “doğru görünme gayretinde olanlar” arasındaki farkı anlamak için büyük oranda yetip de artacaktır bile.

Bir insanın, insan veya toplumun düşünce ve hareketlerini, inanç ve hayatını bütün boyutlarıyla kapsayacak bir kitap yazması, bütün bunları bir kitabın sistematiği içerisinde ifade etmesi mümkün değildir. İnsanlık tarihinin böylesi bir örneği mevcut değildir, çünkü hiç bir hayatın bütünü, ister fert olsun isterse toplum, bunlardan hiç birisi, bir kitabın konu başlıklarında ve bu başlıkların alt başlıklarında ifade olunduğu biçimiyle bir sisteme sahip değildir. Bireyin veya toplumun hayatında herşey iç içedir. Hayatın her unsuru birbirinin sebebi ve sonucu olacak şekilde gelişir ve çoğu zaman hangisinin gerçek sebep, hangisinin gerçek sonuç olduğunu anlamak zorlaşır ve hatta imkansızlaşır. Zira, düşünce ve hareket, inanç ve hayat ifade edilemeyecek, tanımlanamayacak bir sistem içerisinde iç içe girmiş, bir bütünlük oluşturmuş şekildedir. İşte Kur'ân'da böyledir. Kur'ân'da da konular iç içedir. Aynen bir bireyin veya toplumun hayatında olduğu gibi! Hayatla paralel, her noktasında hayatla bağlantılıdır. Yaşayan “Dosdoğru” bir hayatın kitaplaşmış biçimidir: “Dosdoğru” olanları gösteren, yanlışları açıklayıp, yanlışlıklardan sakındıran bir hayat rehberi görevini üstlenir. Bu nedenle O, bazan insanları, doğru bir inancın ve bu inancın gerektirdiği doğru bir hayat tarzının vesile olacaklarıyla müjdeler. Bazan ise bu müjdeleri uyarılar takip eder; inanç ve hayat tarzındaki yanlışların, aldanışlara, azaba, sıkıntıya neden olan gidişatına karşı. Bazan doğrudan ferde hitap eder, bazan da topluma. Bazan mü’mine hitap edip kalbini coşturur, idrakini açar, hayatını daha da bir anlamlandırır. Bazan da münafıklara hitap eder, onların mü’minleri sözde aldatmalarına karşılık, asıl aldananların kendileri olduğunu açıklar. Bu yaptıkları nedeniyle de onları ağır bir azapla korkutur. Bazan ise müşriklere hitap eder, içinde bulundukları aldanışın çıkış yollarını gösterir. Bazan zorbalara hitap eder ve yaptıkları nedeniyle tadacakları azabı adeta yaşıyorlarmışcasına canlı bir şekilde anlatıp, tasvir eder. Bazan mustazaflara hitap eder; uyanmalarını ister, zorbalara karşı direnişe davet eder. Bunu yaparlarsa ezilmişliklerinin, sömürülmelerinin, azaba uğratılmalarının sona ereceğini müjdeler. Bazan anneye hitap eder, çocuğunu nasıl yetiştireceğini açıklar. Bazan babaya hitap eder, eşine ve çocuğuna nasıl davranması gerektiğini bildirir. Bazan tüccara, bazan askere, bazan yöneticiye bazan düşküne, yoksula, zengine...., hitap eder ve durumlarını açıklar, neler yapmaları gerektiğini bildirir. Böylelikle de bütün bir hayatı kuşatır. Bireysel ve toplumsal yönleriyle, düşünce uygulamalarıyla, inanç ve hayat tarzıyla bütün bir hayatın genel çerçevesini çizer. Dosdoğru bir inanç ve hayat tarzının esaslarını hiç bir açık nokta bırakmadan, hiç bir çelişkiye neden olmadan hiç bir tereddüt veya sıkıntıya sevketmeden en mükemmel tarzıyla açıklar. İnsana hayatının aşamalarında yol gösteren fonksiyonunu en mükemmel tarzıyla yerine getirir:

“Biz Sana Kitab’ı indirdik ki, hakkında ayrılığa düştükleri şeyi onlara açıklayasın ve inanan bir toplum için (bu Kitab) yol gösterici ve rahmet olsun.” [622]

“Gerçekten bu Kur'ân (insanı) en doğru yola iletir ve iyi iş yapan mü’minlere, kendileri için büyük bir ecir olduğunu müjdeler.” [623]

“Bu (Kur'ân) insanlara bir açıklama, (Allah'tan) korkanlara yol gösterme ve öğüttür.” [624]

Kur'ân “dosdoğru” olan hayatın kendisidir, rehberidir. Bunun içindir ki o bizzat kendisini, bir insanın sahip olabileceği “gerçek” hayat olarak ifade eder

“Ey inananlar sizi yaşatacak şeylere çağırdığı zaman Allah ve Resulünün çağrısına koşun.” [625]

Kur'ân bütün aldanışlardan, aldatmalardan, yanlışlardan, kötülüklerden, sıkıntılardan uzak bir şekilde insanı gerçek anlamda “Dosdoğru” “yaşatacak” bir şey, olduğu içindir ki, mü’minler si1silesinde onunla ilk defa muhatap olan nesil, onu hayatın bizzat kaynağı ve rehberi olarak görmüş ve buna göre inanıp, yaşamışlardır. Nerede ne yapmaları gerektiğini, hangi işlerinin yanlış, hangi işlerinin doğru olduğunu ondan öğrenmişlerdir. Başları darda kalınca, sıkıntılar büyük dalgalar hâlinde üstlerine gelince ne yapacaklarını ondan öğrenmişler, ne olacağını bilemeyince O’na sarılmışlardır, işleri yolunda gidince, durumları her gün biraz daha huzur ve saadete, yaklaşınca ızdırap ve çilelerden gün geçtikçe daha çok kurtulduklarını gördükçe O'na yönelmişlerdir. Ticaretlerinde, siyasetlerinde, diğer mü’minlerle olan ilişkilerinde ve müşriklere karşı tutum ve davranışlarında, aileleriyle olan birlikteliklerinde, kendilerini ve kainatı algılamalarında, gîyinmelerinde ve yemelerinde, düşüncelerinde ve inançlarında, hâl ve hareketlerinde, doğumlarında ve ölümlerinde, hastalıklarında ve sağlıklarında... O'nu hep yegane sığınak görmüş, onun gölgesinden dışarı çıkmamış, sadece ve sadece onun gölgesinde yaşamaya çalışmışlardır. Böylelikle de tarihinde benzeri bulunmaz bir nesli teşkil etmişlerdir. Zira onlar, Kur'ân'ı, sadece gözleriyle okuyan, dil ve dudaklarıyla ifade edenler gibi olmamışlar, O'nu bizzat hayatlarıyla okumuş ve ifade etmişlerdir. Hâl ve hareketleriyle, düşünce ve inançlarıyla adeta “yürüyen” birer Kur'ân olmaya çalışmışlardır. Hiç bir zaman daha çok şey bilmeye çalışan olmamış, sadece ve sadece “Dosdoğru” tarzda inanıp, “dosdoğru” tarzda yaşamaya çalışmışlar ve bunun yegane kaynağı olarak da Kur'ân'a bağlanıp O'nunla birlikte olmuşlardır. Bu konuda Hz Ömer'in Bakara suresini 12 yılda ancak “okuyabildiğini” ve bu “okumasını” bitirdiği zaman Allah'a şükür için bir deve kurban ettiğini, İbn Ömer'in ise yine aynı şekilde Bakara sûresini ancak 8 yılda “okuyabildiğini” öğrenince şaşırmıyoruz. [626] Çünkü biliyoruz ki onların okuması, sadece gözün ve dilin yerine getirdiği bir durum değil, bizzat bütün organların, düşüncenin, hâl ve hareketlerin yerine getirdiği bir “okumadır”. Yani yaşamaktır; Kur'ân'a pratiklik kazandırmaktır. Veya bir diğer ifadeyle, kendilerini yaşayan birer Kur'ân kılmaktır. Bunu ise on ayet “okuyup” gereklerini tamamıyla

yerine getiren ve yasaklarından tamamen kaçınan olmadıkça diğer on ayete geçmeme şeklinde gerçekleştirirler. Fakat bu elbetteki yasaklanan şeylere karşı bir süre kayıtsız kalıyorlardı anlamına gelmez. Onlar, şirkin hakim olduğu bugünün dünyasında yaşayan ve şirkin yanında mü'min kalma arzu ve gayreti içerisinde bulunmanın çarpıklıklarına sahip olan bizlerin anlamakta zorlanacağı bir tarzda Kur'ân'a tâbi olurlar, onlar hiç bir zaman Kur'ân'a "ısıttık ve sadece işitmiş olduk" psikolojisi içinde yaklaşmazlar. Onların yegâne prensipleri "işittik ve itaat ettik" tavrı olur.

"Aralarında hükmetmesi için Allah'a ve Resulüne çağrıldıkları zaman inananların sözü ancak "işittik ve itaat ettik" demeleridir. İşte umduklarına erenler bunlardır bunlar." [627]

Şu örnek ise, bu ayetle anlatılan durumun canlı şahitlerinden sadece birisidir: Enes bin Malik anlatıyor; "Bizde fadih denilen bir içki vardı. İçkinin haram kılındığı gün, ben Ebu Talha ile bazı sahabeye fadih sunuyordum. O sırada birisi geldi ve

"haberiniz yok mu?" dedi. Orada bulunanlar;

"Ne haberi?" diye sordular. O da;

"İçki haram kılındı" dedi. İçki içenler bana,

"Ey Enes, şu içki testilerini dök" dediler. Ben de testilerdeki içkileri döktüm. Bu adamın sözü üzerine orada bulunanlar, içkinin ne zaman ve nasıl haram kılındığını araştırmaya lüzum göstermediler ve o adamın haberini aldıktan sonra içki içmediler."[628] İşte bu, "Allah ve Resûlüne itaat" şuuruna ermiş, bu şuuru oluşturan imanı kalplerine sindirmiş mü'minlerin sahip olduğu bir özelliktir. Onlar, içkiyi önce bir müddet içip sonra terketme veya gittikçe azalan bir tarzda içimine son verme veya her türlü cezaya razı olarak yine de içmeye devam etme gibi insanlığın en yaygın ve dolayısıyla bildik özelliğini sergilememiş, içkiyi içmeye anında son vermişlerdir. Hem de hiç bir gerekçe ileri sürmeden. Onlar için, ayetin içkiyi "pis" olarak nitelemesi ve alemlerin Rabb'i olan Allah'ın "bıraktınız değil mi" diye sorması içkiyi tamamıyla terketmeleri için yetmiştir. Başka hiç bir şey beklememiş ve cevabı anında vermişlerdir; "Bıraktık ya Rabb'ii" [629] Ve o gün herkes içki kabını bir daha doldurmaksızın boşaltmış, Medine sokaklarında içkiler akmıştır.[630]

Mü'minler silsilesinin bu ilk nesli, Kur'ân'ı Allah'tan kendilerine yapılmış bir ziyafet gibi değerlendirirler. [631] En güzel şeylerin sunulduğu bu ziyafete icabet etme konusunda da hiç bir tereddüte veya ihmale sahip olmazlar. Hatta bu davete icabet edildiği zaman ölme ihtimali olsa yine de tereddüt etmezler, çünkü bilirler ki Allah ve Resulü ancak ve ancak "yaşatacak" şeylere, "en güzel şeye" çağırın.

“De ki; “Eğer Allah'ı seviyorsanız bana uyun ki Allah'da sizi sevsin, günahlarınızı bağışlasın. Allah bağışlayan ve merhamet edendir.” De ki; “Allah'a ve Resulüne itaat edin.” Eğer yüz çevirirlerse, şüphesiz Allah kafirleri sevmez.” [632]

“Bunlar Allah'ın sınırlarıdır. Kim Allah'a ve Resulüne itaat ederse, (Allah) onu altından ırmaklar akan cennetlere sokar, orada sonsuza dek kalırlar. İşte bu büyük bir kurtuluştur. Kim Allah'a ve Resulüne karşı gelir ve O'nun sınırlarını aşarsa, (Allah) onu sonsuza dek kalacağı ateşe sokar. Onun için alçaltıcı bir azap vardır.”[633]

“Kim Allah'a ve Resulüne itaat ederse, onlar, Allah'ın kendilerine nimet verdiği peygamberler, sıddıklar, şehitler ve salihlerle beraberdir. Onlar ne güzel arkadaştır.” [634]

Şu iki olay, sahabe neslinin Allah ve Resulüne teslimiyetini, bir diğer ifadeyle Kur'ân'ı hayatın yegâne kaynağı olarak kabul etmelerini gösteren örneklerden sadece ikisidir.

Bedir savaşı, müslümanlar için var olmak/yok olmak ikileminde yer alan önemde bir savaştı.

Bu nedenledir ki, Allah Resulü savaş öncesi çekildiği çadırında sürekli şöyle dua eder; “Ey Kadir-i mutlak Allah'ım'. Sen bu mü’minlere yardım et. Şayet onlar tamamen mahvolursa sana artık ibadet edecek kim kalır?”[635] Çünkü fiziksel olarak bütün şartlar müslümanların aleyhine göründü; sayıları az, teçhizatları yetersizdi. Ayrıca, Resûlüllah tedirgindir. Tedirginliğinin yegâne nedani ise, kendisine iman edip bağlanmış bu kişilerin, sırf müslüman oldukları için, böylesi zor ve sonucu aleyhlerine görünen bir savaşa girmek zorunda kalmalarıdır. O'nun bu tedirginliği saharin de dikkatinden kaçmaz. Bu durumda Resulüllah'a karşı sarfettikleri sözleri, “Allah ve Resülüne itaat” şartını, hayatlarını dahi hiçe sayarak yerine getirme azminde olan köklü bir imanın ifadesi olarak açığa çıkar; Mikdad bin Amr ayağa kalkarak şunları söyler; “Ey Allah'ın Resûlu Allah'ın sana gösterdiği yere kadar devam et. Biz seninle beraberiz, İsrailoğullarının Musa'ya dediği gibi; “Sen ve Rabb'in gidin savaşın, biz burada oturacağız” demiyoruz. “Sen ve Rabb'in gidin savaşın, biz de sizinle beraber savaşacağız” diyoruz. Seni hak üzere gönderene yemin olsun ki bizi “Birkü'l Gımad”a[636] götürsen, seninle oraya varıncaya kadar savaşacağız.” [637] Mikdad bin vnr'ın bu konuşmasını takiben, Sa'd bin Muaz şunları söyler; “Biz sana iman edip, seni tasdik ettik. Getirdiğinin hak olduğuna şehadet edip, bu şartla itaat edip, dinlemek üzere sana söz verdik. İstediğin yere git ya Resûlallah, biz seninfe beraberiz. Seni hak üzere gönderene yemin olsun ki, bizi denize sürüp, arkandan girmemizi istesen gireriz; bizden hiç bir kimse geri kalmaz. Bizi düşmanla karşılaştırmandan ürkmüyoruz. Biz harpte sabırlıyız, düşman önünde dayanıklıyız, .narım Allah, bizim ne olduğumuzu sana gösterecektir. Allah'ın bereketiyle yürü.”[638]

Resûlüllah, Mekke'nin fethini takiben Hevazin üzerine orduyu sevkeder. Ancak Hevazinliler İslam ordusunun geçeceği Huneyn vadisinde pusu kurarlar. İslâm ordusu vadiden geçmek üzereyken, her bir yandan üzerlerine ok yağdırmaya başlarlar, İslâm ordusunda büyük bir panik olur. Herkes bir yana olanca gücüyle kaçışmaya başlar. Paniğe kapılmayan ve kaçmayan sadece Resûlüllah ve Resûlüllah'ı korumak için kalan “bir avuç insan” [639] dır. Resûlüllah bir yandan bindiği katırı Hevazinlilerin üzerine sürerken, bir yandan da olanca gücüyle kaçışanları durdurmaya çalışır;

“Ey İnsanlar nereye gidiyorsunuz?

Bana doğru gelin.

Ben Allah'ın Resulüyüm, Ben Muhammed bin Abdullah'ım![640]

Ey Allah'ın kulları! Ben Allah'ın kulu ve Resulüyüm.

Ey Muhacir topluluğu! Ben Allah'ın kulu ve Resulüyüm.

Ey Ensâr topluluğu! Ben Allah'ın kulu ve Resulüyüm.”[641]

Fakat ne yazık ki, o karışıklık ve gürültü içerisinde Resûlüllah'ın sesini kimseler duymaz. Orana hakim olan tek görüntü; panik, kalplere hakim olan tek duygu ise korkudur. Henüz birkaç gün önce müslüman olmuş ve müslüman oluşunda siyasî, ekonomik, askerî unsurlar etkili olduğu için iman kalplerine henüz tam yerleşmemiş olanlar ise, İslâm ordusunun böylesi bozguna uğramasından mutlu olmuş bir haldedirler. Onlardan birisi olan Ebû Süfyan'ın sözleri yaşanan durumu ifade etmesi açısından önemlidir; “Artık onların bu bozgunları denize varıncaya talar devam eder. Daha önce sonra ermez.”[642] Fakat bunların anlamadıkları, anlayamadıkları bir şey vardır; mü’min de olsa insan insandır ve korkar. Korku beşerî bir duygudur. Az veya çok herkesde vardır ve normaldir. Dolayısıyla bir okla hayatlarının sona ereceğini gören o mü’min’in korkması da normaldir. Ancak iman kalplerine henüz tam yerleşmemiş olanların anlayamadıkları asıl şey; korkarak kaçan mü’minlerin kalplerindeki en güçlü duygunun korku değil, iman olduğunu bilmemeleridir. O imanı canlandırmanın, o imanın verdiği sorumluluğu hatırlatmanın fazlasıyla yeterli olduğundan habersizdirler. Bir süre sonra gerçekleşenler ise bunu apaçık bir şekilde gözler önüne serer. Büyük bir panik içerisinde kaçan mü’minlere sesini duyuramayan Resûlüllah, sesi oldukça gür birisi olan amcası Abbas'ın şu şekilde bağırmasını ister;

“Ey Ensâr topluluğu!

Ey Semüre ağacının altında beyat etmiş sahabîler topluluğu!”[643]

İşte o anda herşey değişir, o kaçanlar, canını kurtarmaktan başka hiç bir şey düşünmeyen o mü’minler bu sesi duydukları anda dururlar. Ve durmalarıyla birlikte, hemen dönüp, kendisinden kaçtıkları ölüme doğru, müşriklerin oklarının çoğunun düştüğü Resûlüllah’ın yanına doğru koşmaya başlarlar. Hem de öyle bir istek ve arzuyla dönerlerki, kaçarken çok şiddetli vurduğu için hayvanını ürkütüp, durduramayanlar, hayvanın üzerinden atlayarak geri döner. [644] Ağızlarından dökülen tek söz “Lebbeyk”, “lebbeyk”[645] dir. [646] Artık müşrikler için herşey bitmiştir; iman yine küfre hakim gelir, küfrü hezimete uğratır. Zafer, Allah ve Resulüne itaat eden müminlerin olur.

O ilk neslin, Kur'ân'ın nesli olan o sahabiler topluluğunun, iyi bir mü’min olma gayretleri hiç bir zaman Kur'ân'ı baştan sona sadece ezberlemeye çalışma biçiminde açığa çıkmaz. Onlar için önemli olan Kur'ân'ı ezberlemek veya göz ve dudaklarla okumak değildir. Önemli olan onu hayatın esası ve rehberi kılmaktır. Bunun içindir ki, onlar Kur'ân'ı göz ve dudaklarıyla okumazlar, böyle okudukları zaman da Cenneti garantiledikleri duygusuna sahip olmazlar. Hatta Kur'ân'ı sadece ezberleyen veya sadece göz ve dudağıyla okuyanları kötü bir gidişatın nedeni ve başlangıcı olarak görürler, şu örnekte olduğu üzere: Hz Ömer'in hilafet yıllarıdır. Basra'da ikâmet eden Ebu Musa el-Eşarî, halife olan Hz Ömer'e o yıl bir çok Basralının Kur'ân’ı tamamen ezberlediğini bildirir. Hz Ömer'de onlara belirli bir maaş bağlanmasını ister. Fakat ertesi sene Kur'ân hafızlarının sayısında daha da artma olur. Hz Ömer bundan haberdar olunca Ebu Musa el-Eşariye ne yapması gerektiğini bir mektupla bildirir; “Onları kendi hallerinde bırak, insanların Kur'ân ezberlemekle meşgul olup onun hükümlerini öğrenmeyi terketmelerinden korkuyorum.”[647]

Sahabiler, Kur'ân'ı hiç bir zaman entellektüel boyutlarını zenginleştirecek bir kitap olarak görmezler. Bilimsel icatların kaynağı veya habercisi, geçmiş toplumların başından geçen olayları anlatan bir tarih kitabı, sadece ceza hukukunu açıklayan bir hukuk kitabı, ifadesinin mükemmelliği karşısında hayran kalınan edebi bir kitap..., olarak algılamazlar. Onlar için Kur'ân hayatin kitabıdır, hidayetin yegâne rehberidir. “Esenlik yurdu”na uzanan yolun ancak ondan geçtiğini, dünya ve ahireti huzur ve saadetle donatmanın ancak O'na göre inanıp yaşamakla mümkün olduğunu bilir ve O'na göre davranırlar. Onlar için Kur'ân, hastalandıkları zaman dua etmek için kullandıkları veya ölülerini azabdan kurtarmak için okudukları bir efsun veya ölü kitabı değildir. O canlıların kitabıdır. O yaşanan hayatın rehberidir. O “Dosdoğru” bir hal üzere varolmanın ve varolabilmenin kaynağıdır. Bunun için de kelimelere takılıp kalmazlar, Kur'ân'ı baştan sona tefsir etmenin entellektüel gayretini taşımazlar.[648]

Önemli olan Kur'ân'ı yaşamaktır, yaşamak için okumaktır, yaşamak için anlamaktır. Okumak önemlidir anlamak için, okumak önemlidir yaşamak için. Fakat okumak, elbetteki Kur'ân'la ilgisiz bir şekilde sahip olunmuş düşünceleri ve inançları, yaşantıda yer alan uygulamaları, sahip olunan hal ve hareketleri Kur'ân'a onaylatmak için değil, sadece ve sadece dosdoğru bir inanca ve hayat tarzına sahip

olmak içindir. Bu nedenle O'nu okurken, onu anlamaya çalışırken bütün önyargılardan uzaklaşılmalıdır. Kafa ve kalp her türlü düşünce ve inançtan tamamıyla boaffice Kur'ân'a yöneltilmeli ve sadece O'nun yönlendirdiği tarafa meyledip, sadece onun bildirdiği hâl üzere olmalıdır. Eğer Kur'ân esas alınırsa, Kur'ân'ın bildirdiklerine iman edilip O'nun bildirdirdiği gibi olunursa işte o zaman Kur'ân "Dosdoğru" bir inancın ve hayat tarzının yegane rehberi olma vasfını hakkıyla kazanmaya başlar, işte o zaman, O'nun karanlıklardan ayıran, şifa olan vasfı bizzat yaşanarak farkedilir. Yok böyle yapılmazsa, sadece göz ve dille okunur, sadece sözleri ezberlemekle yetinilirse, hafızanın bir köşesini Kur'ân'la diğer köşesini başka şeylerle; hayatı da bir yönüyle Kur'ân'la bir çok yönüyle de başka şeylerle doldurmaya başlanırsa, aldanma başlıyor demektir,. İşte o zaman aydınlığa sırt dönüp karanlıklara doğru yöneliş gerçekleşiyor demektir, Ziyâd bin Lebid anlatıyor; "Resulüllah birşeyler anlatarak konuşmasını "az kalsın ilim kaybolacaktı" diye bitirdi, şaşırdım ve

"Ey Allah'ın Resulü! Kur'ân'ı mı evlatlarımıza da onu okuttuğumuz ve evlatlarıma da kıyamete kadar kendi evlatlarına okuttuğu halde ilim nasıl olur da kaybedilmiş olur." dedim. Resulüllah şöyle dedi;

"Ey Lebid'in oğlu annen seni kaybetsin emi! (Yani nasıl böyle birşey düşünebilir ve sorabilirsin?) Ben de seni Medinelilerin en bilgilisi görürdüm. Tevrat ve İncil yahudilerin ve hırstiyanların elinde değimliydi? Ama onlar Allah'ın emrini terkettiklen zaman, bu kitapların ellerinde olması kendilerine ne fayda sağladı?"[649]

Yeni Bir Toplum İçin Yeni Bir İnsan

Yıldırım Canoğlu

20. Yüzyılın Genel Karakteristiği

20. yüzyılın başlangıcında birçok bilim ve siyaset adamı ile Filozof, 20. yüzyılın bir "mantık çağı" olacağını öngörmüştü. Bilim ve teknolojideki gelişmelerin hızına ilişkin öngörüler, sağlık, eğitim, ulaşım, iletişim, beslenme, barınma gibi pek çok alanda hızlı bir değişimin olacağı düşüncesini yaygınlaştırdı. Bilim ve teknolojinin sunduğu imkanlarla hertürlü ihtiyacını gideren insanların, birlik ve dayanışma içerisinde barış türküleri söyleyerek daha iyiye, daha güzele doğru yol alacağı sanılmıştı. Bu nedenle de 20. yüzyıl için bir "mantık," bir barış ve kardeşlik çağı olacaktır' öngörüsünde bulunulmuştu.

20. yüzyılda söz konusu alanlarda baş döndüren gelişmeler olmuştur. Bunun yanısıra toplu imha silahları, akıllı silahlar alanında da çok hızlı gelişmeler vuku bulmuştur. Uzay çalışmaları hızlanmış, genetik ve biyoteknik mühendisliklerinde, tıpta, nükleer, alternatif enerji kaynakları elektronik ve bilgİsayar mühendisliği alanında da tahmin edilmeyen gelişmeler meydana gelmiştir. Birçok alanda değişimin periyodu, 2-3 ay gibi kİsa bir sürece ulaşmıştır. Bu periyodun çok daha küçüleceği tahmin edilmektedir.

Bu kadar hızlı bilimsel ve teknolojik gelişmelere rağmen 20. yüzyıl ön görüldüğü gibi bir mantık, barış, dostluk, kardeşlik ve dayanışma çağı olmamıştır. Tarihin en kanlı, en vahşi ve en kin ve nefret dolu bir dönemi olmuştur.

20. yüzyılda iki dünya savaşı çıkmıştır. Dünya iki büyük paktın kontrolüne girmiş, paylaşılmıştır. Uzun bir soğuk savaş dönemi yaşanmıştır. Daha geniş alanları kontrol edebilmek için istihbarat örgütleri arası savaş ve darbeler bu dönemde tahmin edilmeyen boyutlara ulaşmıştır. İki süper gücün çekişmesi birçok masumun yaşamına mal olmuştur.

Bilim adamı, filozoflar ve siyasetçiler eliyle zalimlik yaygınlaşmış ve kurumlaşmıştır. Tarihin hiçbir döneminde bilim adamı ve filozoflar, çalışmalarını bu kadar şartlanmış bir şekilde yürütmemişlerdir. Öngörülerini ispatlayabilmek için herşeyi adeta çarpıtmış ve saptırmışlardır. Varsayımlarının, modellerinin yada teorilerinin yanlışlığını aramamışlar, hatayı hep başkalarında görmeye, bulmaya uğramışlardır. Bunun sonucunda Nazizm, Faşizm, Komünizm gibi tarihin en vahşi, en kanlı diktatörlüklerinin inşa edilmesine neden olmuşlardır. Teorilerine uymayan her türlü, düşünce, davranış ve yaşam bu diktatörlükler eliyle yok edilmiştir.

nünizme karşı bir cephe oluşturan ABD, gizli bir imparatorluk haline getirdiği CiA aracılığıyla ülkeler içinde karışıklık çıkarmak, darbe yapmak suretiyle binlerce insanın ölümüne neden olmuştur. Birçok stratejik bölgeyi kontrol altına alabilmek için bölgesel savaşları teşvik etmiştir.

Hetle bir mantık çağ olacağı öngörülen 20. yüzyıl 175-200 milyon insanın hayatına mal olmuştur. Bu denli bir öldürme tarihin hiçbir döneminde görülmemiştir. Onun için 20. yüzyıl mega ölümlerin", totaliterizmin", "zorlayıcı ütopyaların" ve totaliter metamitlerin" asrı olmuştur.

Bilim ve teknolojideki gelişme ve değişme, "fiziki güç kullanımı" "politik aktivizm", "kişisel beklentiler" ve "toplumsal değişimin hızı"nı çok ciddi bir şekilde etkilemiştir. Bilim ve teknolojinin ulaşım ve iletişim alanında yaptığı devrim, dünyayı adeta bir köy haline getirmiştir. Politik bilinç artmış, kitleler hareketlenmiştir. Politik kararlarda etkili olmak istemektedirler. Kişisel beklentiler, özlemler, arzular alabildiğine tahrik edilmiş, herkes herşeyi elde etmek peşine düş; İnsanlar tüketime özendirilmiştir. Baştan çıkarıcı bir bolluğun içine giren insan ve

toplumlar süflileşirken, buna sahip olmayanlarda kin, hased ve kıskançlık duyguları pekişmiştir. Ne pahasına olursa olsun elde etme anlayışı, bütün değer ölçülerini tahrip etmektedir. Talep arzı; arz talebini yaratmaktadır. İnsan nefsinin gizli kalmış tüm istekleri, tahrik edilerek açığa çıkarılıp talep artırılmaktadır. Kişisel beklentilerin bu kadar tahrik edilmesi ile bir tüketici insi jisutu oluşmuştur. Bugün dünyanın en ciddi sorunlarından biri, bu "Tüketen İnsan'ın varile davranışıdır.

Yeni icad ve buluşlar adeta bu tüketen insanı hedef almıştır. 20. yüzyılda insanoğlu icad ettiklerinin esiri durumundadır. Bilim ve teknolojideki gelişmeleri kontrol edememekte, kendisi bizatihi onun kontrolü altına girmektedir. Tüketim ve kâr putlaşmıştır. Adeta dünya bu iki puta tapar hale gelmiştir. Daha fazla kâr ve daha fazla tüketim.

20. yüzyılda çok hızlı bir değişim yaşanmıştır. Bu bir gerçektir. Ancak bir başka gerçek de, bu değişimin herhangi bir felsefi ilkesi, kriteri olmamasıdır. Dinin ikame ettiği ahlak; dine açılan, cami, kilise ve havraların toplum üzerindeki etkisinin kırılması ile günlük hayatta yaşanılır olmaktan uzaklaşmıştır. Herhangi bir felsefi ahlakla yeri doldurulamadığı için günlük hayatta yaşamı tanzim edecek ve kontrol edecek bir içsel mekanizma boşluğunun ortaya çıkmasına neden olmuştur. İslam dünyası bütün olumsuzluklara nazaran bu konuda en şanslı durumdadır. Allah'ın yeryüzündeki hakimiyetine başkaldırı 20.yüzyıl dünyasının en belirgin özelliğidir. Ancak bu başkaldırı, yeri doldurulmayan bir boşluk meydana getirererek 20. yüzyıl insanını bunalıma sürüklemiştir. [650]

Değerler Sisteminin Yıkılışı

20. yüzyılda insanlık, ihtiyaçlarını küresel bazda optimum bir şekilde karşılayamamıştır. Dünyanın gelişmiş, sanayileşmiş, zengin ülkeleri kendi insanına hertürlü imkanı sunarken, fakir ülkelerin insanlarının açlıktan ölmesine göz yummalarıdır. Kaldi ki zengin ülkelerin insanları arasında da adil bir paylaşım söz konusu değildir. Zengin batı ülkelerindeki sınıfsal ayırım çok derin boyutludur. Batıda oluşan değer sistemi, tüketime dönüktür ve tüketen insanı kapsamaktadır. O nedenle ne pahasına olursa olsun tüketim esas alınmıştır. Arz kendi talebini yaratmaktadır. Bunun için de insan alabildiğine tek boyutlu olarak tahrik edilmektedir. Medya, özellikle televizyonlar, en etkin bir şekilde bu amaca dönük olarak kullanılmaktadır. İnsanın bu şekilde hicve ilke gözetilmeden tahrik edilmesi, din orijinli yerleşik değerler sistemini ve ahlakı yıkmıştır. İnsanı insan yapan değerler yerine; insanı hayvanlaştıran, nefsinin (içgüdülerinin) esiri yapan ve herşeyi kendi için mubah gören bir tüketici ahlakı, değerler sistemini inşa sürecine girilmiştir. Bu, insan yapısının ruhsal boyutunu göz önüne almadığı için ruhsal bir boşluk, kaos, kriz meydana getirmiştir.

20. yüzyıl, bütün bilimsel ve teknolojik gelişmeye rağmen insanı bir bütün olarak ele alamamış, insan yapısının bütünlüğünü bozmuştur. İnsandaki içsel dengeyi parçalamıştır. Bu parçalamanın sonucu tek yönlü şartlandırma ile tüketime dönük olarak maddi ihtiyaçlarının tatmini, hiçbir ölçü tanımadan karşılanma yoluna gidilmiştir. Batı'da "Dallas, Hanedan, Şahin Tepesi" gibi dizilerde sembolize edilen, hiçbir ahiaki değeri olmayan, huzuru bulamayan, ruhi bunalımlar içinde bir toplum meydana getirilmiştir.

Baştan çıkarıcı bolluk, ya da tüketim tutkusu, beraberinde kıskançlığı ve aynı imkanlara ne pahasına olursa olsun sahip olma duygusunu getirmiştir. Çabuk zengin olma özlemi, her türlü ahlak ilkesinin yıkılmasına ve her türlü engelin bir şekilde bertaraf edilmesine ve dolayısıyla şiddetin, kaçakçılığın, genel deyişle, gayri meşruluğun meşruiyet kazanmasına neden olmuştur. Kİsa yoldan köşe dönme anlayışı bir zihniyet, alışkanlık halini almıştır. Bu da kendi sosyetesini oluşturmuştur. Yeni "yüksek sosyete", kİsa yoldan zengin olanların, hiçbir ahlaki ölçüsü olmayan ve her istediğini ve her gereksinimini karşı laya bilen ya da elde edebilen bir toplum modelidir. Maddi anlamdaki bir cennete bu dünyada kavuşmak isteyenlerin hayalidir. Her türlü ihtiyacı giderilmiş bir insan veya toplum "müstağnileşeceği" için, kendini kendisine yeter göreceği için azacaktır. Nitekim tarihte dünyanın "müstağnileşmiş" insan ve toplumları azmıştır:

"Gerçekten insan, mutlaka azar; Kendini müstağni gördüğünden." [651]

Azan insan ve toplumda ise hiçbir ahlaki kural geçerli değildir. İnsanın ruh dünyasını kontrol edecek içsel kriterlerin varlığından söz edilemez. Artık insan, ancak yasal düzenlemelerle, yasal prosedürlerle kontrol edilebilir, oysa tüketim toplumlarında yasalar da buna uygun olarak inşa edilir. Zengin daha çok zengin olmak için, fakir de, kolay yoldan zenginleşmek için hiçbir kısıtlayıcı kontrol edici kriter istemez. Çabuk ve kolay zengin olma hayali, insanda ruhi bunalım, dengesizlik, haset, kıskançlık ve çürümeyi besler, büyütür ve geliştirir:

Ama bütün gereksinimlerin giderilebildiği bir toplum, aynı zamanda hiçbir ahlaki değerlendirme kriterinin de olmadığı bir toplumdur. İnsanlar layık olmasalar bile canlarının istediğini elde etme haklarını kendilerinde görürler. Bu konuda ahlaki değerlendirmeler konu dışı kalır. Artık, doğru ve yanlış arasında bir ayırım yapmak gerekmez. Bu kavramlar yerine sosyal düzenin pratik nedenlerinden dolayı yasal ve yasadışı kavramları geçer ve böylece ahlaki değerler ve kilisenin yerini de yasa! sistem alır. İnsanın içsel davranışları için bir rehber olan dinin yerini, izin verilen ama ahlakla ilgili olmayan dışsal davranışlan betimleyen yasal sistem alır.

Yasal prosedürler, içsel ahlakın yerini alamayacağından, fert ve toplum üzerinde gereğince kontrol sağlayamaz. Bir müddet sonrada gayrı meşruluk, meşruluk olarak benimsenip ona uygun yasal düzenlemeler yapılır. Eşcinsel evliliğin yasal çerçeveye kavuşturulması, belli bölgelerde uyuşturucu kullanımının serbestliği, Sekse serbestlik gibi batıda yapılan uygulamalar bunun en güzel örneğidir.

Karşılaşılan bu devasa sorunun üstünden gelebilmek için insan, toplum ve sistem üçlüsü arasında bir mutabakat ve uyumun var olması gerekir, oysa 20. yüzyılda kurulan sistemler, tüketim felsefesini benimsemişlerdir. “Bolluk toplumu” eğilimleri tahrik edilmiş, fert ve toplumda aşırı tüketim ahlak haline getirilmiştir. Bu, ahlaksızlığın ahlak haline dönüştürülme sürecidir. Belki de 20. yüzyılın en belirgin vasıflarından biri bu olmaktadır. [652]

20. Yüzyıl İnsanı Tanıyamamıştır

20. yüzyılın en büyük yanılgısı bu denli bilimsel ve teknolojik gelişmeye rağmen insanı bir bütün olarak ele alıp inceleyememesi ve tanıyamamasıdır. 19. yüzyılda gelişen felsefi ekollerin etkisi ile “Mihracenin körlerinin fili tanımlaması gibi”, insanın farklı yönlerini, insanın bütünü olarak görmüşlerdir. Zıtların birliğinden oluşan ve fakat aralarında optimal bir denge var olan ve iyilik yönü ağır basan insanı parçalayarak sadece nefsini temel alan sistemler inşa etmişlerdir. Maddi ve manevi yapı arasında ilişkinin koparılması, nefs ve kalp karar merkezlerinin birlikteliklerinin insan üzerindeki etkisinin algılanamaması, bugünkü batı toplumlarının içine yuvarlandığı krize neden olmuştur.

20. yüzyıl, insan doğasını tanıyamamıştır. Bir atom çekirdeğinde saklı bulunan gizli güç gibi tahrip edici bir gücün insanda bulunduğunu görememiştir. İnsan nefsini alabildiğine tahrik ederek bir canavar oluşturmuştur. Ne zaman, nerede, ne yapacağı belli olmayan bir insan inşa etmiştir. Ve bu insanın bugün geleceğe dönük bir mesajı bulunmamaktadır. İşte batı dünyasının çıkmazı da buradadır.

20. yüzyılda Batı dünyası insanı yanlış bir noktadan hareketle tanımaya gayret etmiştir. Bilgi kaynağı olarak yalnızca akıl ve beş duyu ile deney ve gözlemin kabul edilmesi yanılgının temel noktasıdır. Deney ve gözlemle, akıl ve beş duyu ile insan hakkında çokşey öğrenilmiştir; bu inkar edilemez. Ancak yüzyılın başlangıcında var olan felsefelerin yaptığı tanımlamalarla kabul edilen insan ile yüzyılın sonunda ulaşılan bulgularla kabul edilen insan, aynı insan değildir. Ancak başlangıçtaki tanımlamalara uygun olarak inşa edilen sistemler, insan yapısı ile çatışmaya girince sistemin değiştirilmesi ya da restore edilmesi yerine, insani; sisteme uymaya zorlamışlardır. Faşizm, Nazizm, Komünizm ve Liberalizmin tarihi bunun en canlı kanıtıdır. Faşizm Nazizm ve Komünizm inşa ettikleri sisteme uymayan; uyamayan herşeyi yok ederek ve insan neslini korku, şiddet ve tehdidin pençesinde şartlandırarak yeni bir insan modeli oluşturmayı hedeflemişlerdir. Batı kapitalizmi ise önündeki engelleri, dolaylı harp taktiği çerçevesinde bertaraf etmeyi yeğlemiştir. Tüketici insan modelini “arz talebi yaratır” ilkesi çerçevesinde medya, pazarlama şirketleri, araştırma merkezleri aracılığıyla şartlandırarak, özendirerek oluşturma yoluna gitmiştir. Sonuçta bütün bu sistemler, belli bir azınlığın

öngördüğü modele bütün insanları uydurma stratejisini seçmişlerdir. Hedeflerine ulaşabilmek için insanın nefsani duygularını tahrik ederek kuvvetlendirmişlerdir. İnsan bütünlüğünü parçalamışlardır. İnsanda kurulu optimal iç dengeyi bozmuşlardır. Moral değerleri bozarak tek boyutlu, tek yönlü robot insan üretimini hedeflemişlerdir. Lüks yaşam isteğini tahrik ederek, aşırı tüketimi teşvik etmişlerdir. Tüketimi put-laştırarak buna tapınmayı neredeyse yasal zorunluluk haline getirmişlerdir.

"Özgürlüğün", bireysel hakların, "iyi yaşamın", mutluluğun tanımını bilerek ve isteyerek çarpıtmışlardır. Aşın kâr hırsından dolayı gelecek nesilleri tüketim putuna feda etmişlerdir. Bunun sonucu olarak da insanı azdırmış ve saptırmışlardır. Bilerek ve bilinçli bir tarzda insanları ahlaki açıdan çökertmişlerdir. Aile ve akrabalık bağlarını, toplumdaki her türlü dayanışma duygusunu yıkmışlardır. Böylelikle sistemlerini, geçici de olsa kuvvetlendirmişlerdir. Toplumdaki manevi bağların çözülmesi, şefkat duygusunun ortadan kalkmasına, bireyselliğin kuvvetlenmesine ve toplumsal pasifizmin, heyecansızlığın ortaya çıkmasına, neslin devamına olan inancın zayıflamasına neden olmuştur.

Bütün bu sonuçlar yaratıcının bilgisine başvurmadan kurulan model ve teorilerin bir sonucudur. Yanlış noktadan hareketle, yanlış bir yaşam modeli inşa edilmiştir. Bunalımın temel noktası burasıdır. Yaratıcı bilgisine dayanan bir sisteme olan ihtiyaç bugün daha fazladır. Fert, toplum ve sistem bütünleşmesi huzur ve barış ancak bu şekilde sağlanabilir.

Batı bilim ve teknolojideki hızlı değişimin kölesi durumuna gelmiştir. Bilim ve teknoloji 21. yüzyılda hızlı bir değişim geçirecektir. Muhtemeldir ki değişimin periyodu çok küçülecektir. Buradaki temel sorun şudur: Değişimin felsefi ilkeleri neler olacaktır ve neler olmalıdır? Bu değişimin insan fıtratı ve moral değerler üzerindeki olumsuz etkileri nasıl kompanze edilecektir? İnsan ruhunda meydana getirilen küresel kriz, 21. yüzyılda nasıl giderilecektir? İnsanın iştahasını tahrik ederek oluşturulan ruhsal çöküntüye nasıl mani olunacaktır? Açıkçası iyi, güzel, gelişmiş, kaliteli, erdemli ve ahlaklı toplum ne demektir ve buna nasıl ulaşılacaktır?

Eski Sovyetler Politbüro üyesi Alexander Yokovlev, 1991 yılında Kolombiya üniversitesinde yaptığı konuşmada erdemli, kaliteli fert ve toplum anlayışına bir öiçü de olsa açıklık getirmektedir:

"Toplumsal alternatif, toplumsal gelişmen/n kalitesini artırmayı amaçlar ve yeni toplumsal ilişkilerin doğal sonucu olarak, insan potansiyeli yeniden biçimlenir. Ama toplumun yeni Kalitesi derken neyi kastederiz? Bir politik sistemi mi? Ekonomik verimliliği mi? Bilimsel gelişmeleri mi? Zenginliği mi?

Hayır, toplumun yeni Kalitesi demek, insanoğlunu yeni bir ahlaka kavuşturarak yüceltmek demektir.

Benzer şekilde Papa John Paul II. ise salt bir ekonomik sistemin böyle bir küresel krizi çözemeyeceğini düşünmektedir:

“Bir ekonomik sistem, tek basma yapay bir biçimde yeni gereksinimler yaratarak, olgun bir kişilik için gerekli olan yeni, doyurucu ve tatmin edici bir ortamı oluşturamaz... İşte bu nedenden dolayı, insanoğlunun gerçeği, güzelliği iyiliği ve başkaları ile dayanışmayı öne çıkardığı bir ortak arayışı, tüketici tercihleri, tasarruflar ve yatırımlar yolu ile ortaya çıkarmak gerekir.”

Brzezinski ise daha açık ve kesin bir şekilde modern dünyanın çıkmazını gözler önüne sermektedir:

“Eğer insanlık kendi geleceği hakkında söz sahibi olmak istiyorsa, insan ruhundaki bu küresel kriz giderilmelidir. Bunun, başlangıç olarak da toplumsal yaşamın hem objektif hem de subjektif açıdan periyodik bir biçimde ütopyacı şablonlar tarafından düzenlenmeyecek kadar karmaşık olduğunun kabulü olmalıdır. Modern çağın dogmatik kesinliklerinin yerini, artık yaşam şartlarının geleneksel olarak kesin olmadığının bilinci almalıdır. Fanatik kesinliklerin egemen olduğu bir dünyada, ahlak fazlalık olarak görünebilir. Ama ihtimallerle dolu bir dünyada, ahlaki zorunluluklar, güvenin başlıca, belki de yegane unsurudur. İnsan yaşamının karmaşıklığı ve ihtimallerle dolu olması, giderek tıkanmanın ve birbirine yakınlaşan yirmibirinci yüzyılda ahlaki uzlaşmaya politik bir gereksinim olduğunu açıkça belirtmektedir.” [653]

Batı'nın 21. Yüzyıla Mesajı Var mı?

Papa, Yakovlev ve Brzezinski'nin vurguladığı kaliteli, yüksek ahlaklı fert, toplum ve sistemi batı dünyası özellikle bir süper güç olan ABD inşa edebilir mi? Batı dünyasının bilim, teknoloji, eğitim ve ekonomide çok ileri bir düzeyde olmuş olması, küresel bir güce sahip bulunması, böylesi bir ahlaki fert, toplum ve sistemi inşa ve imar etme imkanını kendisine verir mi?

Eğer sorun fiziki güç kullanarak çözülebilecek cinsten olsaydı, Batı dünyası bunu yapma şansına sahip olabilirdi. Oysa sorun, insanın bizzat içindedir; insanın ruhunun, kalbinin ve nefsinin fetih edilip edilmemesinde yatmaktadır. Dolayısıyla buralara fiziki güçle inilemez. Buralar fiziki güçle feth edilemez, onun için Batı, dünyaya yeni değerler sunamaz; Kaliteli, ahlaklı fert, toplum ve sistem inşa edemez.

Sorun felsefidir, doktrinerdir. Dünyanın başlangıcı ve sonu nedir? İnsanoğlu nedir, nereden geldi, nereye gitmektedir? Temel özellikleri nelerdir? Hangi kritere göre yaşamalıdır. Doğa ile kendisi ile ailesi ile, toplum, tarih ve gelecek nesiller ile

ilişkisi ne olmalıdır. İnsanın yaşadığı sosyal çevrenin bizatihi insan davranışlarına etkisi nedir? İyi ve ahlaklı toplumun temel özellikleri nelerdir? İyi yaşam biçimi nasıldır? İnsanın mutluluğu nasıl gerçekleşir?

Bütün bu soruların gerçekçi cevabı, nasıl verilebilir? Bunun için gerekli bilgiye nasıl ulaşılabilir? Batı dünyası bu soruların cevaplarını verecek bir bilgiye bu şekliyle ulaşabilir mi?

Bati'nın bu soruların cevabını mevcut bilgi kaynakları ve araştırma mantığıyla vermesi mümkün görülmemektedir. İnsan gibi karmaşık bir varlığı parçalara ayırarak anlaması zordur, parçalama ile elde edilen bilgi, bütünü görmeye mani olmaktadır. Batı yaratıcının bilgisine başvurmayı kabul etmemektedir. Yaratıcının bilgisine müracaat etmeden de insanı bir bütün olarak algılamak, bütünün parçaları arasındaki karşılıklı etkileşimi yakalamak imkansız görünmektedir.

Konumuz itibariyle Batı dünyası özellikle ABD insanlığın istediği mesajı insanlığa sunma imkanından mahrumdur. Bir süper güç olarak ABD'nin çok ciddi felsefi ve kültürel sorunları vardır. Bu sorunları itibariyle 21. yüzyılın Roma imparatorluğudur. Her iki imparatorluk da güçlerinin zirvelerinde iken ahlaki olarak en zayıflar. Roma o günün dünyasına nasıl mesaj verememiş ise bugünün ABD'si de mesaj verememektedir.

ABD'nin felsefi ve kültürel alt yapısı, yeni bir dünyayı imar ve inşa etme konusunda önündeki en büyük engeldir. ABD'nin önündeki engelleri "açgözlü zengin sınıfın varlığı", "yasal parazitlerin varlığı", "derinleşen ırk ve yolsuzluk sorunu", "yaygınlaşan suç ve şiddet," "uyuşturucu kültürünün kitleselleşmesi, toplumsal ümitsizliğin yaygınlaşması", "cinselliğin yaygınlaşması", "görsel medya araalığryla meydana gelen ahlaki çürüme", "vatandaşlık bilincinde gerileme", "ayrılıkçı bir çokluk kültürünün ortaya çıkması", "politik sistemin kilitlenme belirtileri", "giderek yaygınlaşan ruhsal boşluk", "Hedonizm (zevk alma) duygusunun amaç haline gelişi" olarak sıralayabiliriz.

Görsel bir hedonizme dayanan ABD yaşamı gelecek için sağlam bir dayanak oluşturmamaktadır. Seks, şiddet ve uyuşturucu kıskacında bunalan ABD'nin küresel bir güç olarak bu sorunlardan kurtulması dini bir yaklaşımla mümkündür. Yakın bir gelecekte ABD'nin böyle bir yaklaşımı sergilemesi olası gözükmemektedir. Dolayısıyla ortak paydaları zayıflayan, bireysel yaşam özleminin gittikçe artığı bir toplum eninde sonunda yok olmaya mahkumdur. [654]

Işık Doğudan Gelir

Rahmetli Cemil Meriç, "Işık Doğudan Gelir" diyerek, eskiden olduğu gibi yeni bir aydınlanma çağının da doğu toplumlarında vuku bulacağı öngörüsünde bulunmuştur.5 Yeni bir aydınlanma süreci, ancak İslam coğrafyasında başlayabilir, çünkü bu coğrafyada kişi, kurum ve sistemlerden bağımsız gerekli ışık kaynağı mevcuttur. Önünde sis, duman veya bulut bulunuyor olması, kaynağın varlığının yok sayılmasını gerekli kılmaz. Müslüman dünyanın bugün uyuyor olması da bu gerçeği değiştirmez. Bu kaynak, yaratıcının bilgisini ihtiva eden Kur'ân-ı Kerim'dir. Bundan yeterince yararlanamadığı bugün için bir gerçektir. Ama bu, yararlanılmayacak anlamına gelmez. Müslüman dünyanın son yılları Kur'ân'a yöneliş yıllandır. Gelecek yıllar ise onun ışığından gerektiği gibi yararlanıp etrafı aydınlatma yılları olacaktır. Bugün dünya insanlığının ihtiyacı olan küresel kimlik, küresel barış, küresel ahlak, küresel değerler bu kaynaktan beslenerek ortaya konacaktır. İstenen kaliteli, ahlaklı fert, toplum ve sisteme böylelikle ulaşılacaktır. [655]

Her Sorunun Temeli

Arzu edilen böyle bir düzeye ulaşabilmek için öncelikle insanı gerektiği gibi konumlandırabilmemiz, insan sorununu çözmemiz gerekir. Rahmetli Şehit Dr. Ali Şeriati toplumsal sorunların temelini bunun oluşturduğunu öngörün insanın ne olması gerektiğini, ne olduğunu kavrayamıyor isek, diğer bir deyişle açık ve üzerinde anlaşılmış bir insan gerçeği düşüncesine ulaşmamış isek, kültürü, eğitim ve öğretimi, ahlaki ve toplumsal ilişkileri düzeltme yolunda bütün çabalarımız boşunadır ve boşa gitmiştir.

... Şu halde herşeyden önce insan olma ve insanlaşma sorunu çözülmelidir. Her sorunun temeli budur."

Her sorunun temeli olan insan sorununu çözme konusunda elimizde gerekli ve yeterli bilgi mevcuttur. Bu bilgiler, Kur'ân-ı Kerim'de ana değerler, temel frekanslar, ana renkler olarak vardır. Bunun harmonikleri veya karışım renkleri, ikincil değerleri, bilim adamlarının yapacağı çalışmalarla ortaya rahatlıkla konabilir. Gerçi bu konuda dünyada yapılmış yığınla çalışma mevcuttur. Bugün için yapılması gereken, elde edilen bulguların, temel değerlere göre yeniden değerlendirilmesi işidir.

Kur'ân'da var olan bilgiler insan için en uygun, optimal bilgilerdir. Yaratıcının insana sunduğu olmazsa olmaz bilgileridir.

"Andolsun, insanı biz yarattık ve nefsinin ona ne vesveseler vermekte olduğunu biliriz Biz ona şah damarından daha yakınız." [656]

Hâlık olan Allah'ın yarattığı mahluka ilişkin verdiği bilginin önemi bu satırlarda gizlidir. İnsanı en iyi tanıdığını ifade ederken, onu en iyi bir şekilde gördüğünü belirterek insan üzerinde ferdi denetim mekanizmass oluşturmanın mesajlarını da vermektedir. Diğer taraftan, “bolluk toplumu” “refah toplumu”, “tüketici toplumu” özlemlerinin ya da uygulamalarının ne denli baştan çıkarıcı, azdırıcı bir tuzak olduğunu insan yapısına dikkat çekerek uyarmaktadır:

“Eğer Allah, kulları için rızkı sınırsızca geniş tutup yaysaydı, gerçekten yeryüzünde azarlardı Ancak o, dilediği miktar ile indirir. Çünkü o kullarından haberi olandır, görendir.” [657]

Kur'ân-ı Kerimin “Kârunlaşma” dediği, Batı dünyasının bolluk toplumu, tüketim toplumu dediği bir toplumun doğal sonucu, azarak herşeyi tahrip etmesidir. Onun için Batı dünyasının 21. yüzyıla bu anlayışla verebileceği herhangi bir mesajı yoktur.

“Şehvetleri ardınca gidenler ise, sizin büyük bir sapma ile sapmanızı isterler.” [658]

İnsanlığın özlemini çektiği yeni İnsan, yeni toplum ve yeni sistemin meşalesi İslam tarafından yakılacaktır. [659]

İnsanda İki Cephe

İnsan yaratılışı gereği iyilik-kötülük, güzellik-çirkinlik diye isimlendirilen birbirine taban tabana zıt iki farklı özellik grubuna sahiptir.

“Doğrusu, biz insanı en güzel bir biçimde yarattık. Sonra da aşağıların aşağısına çevirdik.” [660]

İnsandaki bu iki zıt kuvvetin toplam bileşkesinin yönü, insanın davranışını şekillendirmektedir. Eğer insanın iyilik cephesi özellikleri baskın ise insan iyiliğe, güzelliğe doğru yol alır. Ona uygun eylemler yapar, yok eğer kötülük cephesi özellikleri baskın ise insan kötülükleri icra eder. Dolayısıyle insanın önünde iki ana yol vardır ve bu yollar insana gösterilerek tercih kendisine bırakılmıştır:

“Sonra ona fücurunu (sınır tanımaz günah ve kötülüğünü) ve ondan sakınmayı ilham edene andolsun. Onu arındırıp-temizleyen gerçekten felah bulmuştur. Ve onu isyanla, günahla, bozulmalarla örtüp saran da elbette yıkıma uğramıştır.” [661]

“Biz ona iki yol-iki amaç gösterdik,” [662]

“Bize ait olan, yol göstermektir.” [663]

İnsanın bu iki yoldan birini tercih etmesinde rol oynayan, Kur'ân'da Nefs ve Kalb diye adlandırılan iki ana karar merkezi vardır. Başlangıçta nefs kötülüğün, kalb iyiliğin merkezi olarak baskındır. Nefs insanı kötülüğe, kalb insanı iyiliğe teşvik eder. Hangisi baskmsa insan onun göterdiği istikamete giden ana eylem uygun yapar. Hz. Peygamber:

“Ademoğluna şeytanın verdiği bir vesvese vardır. Meleğin verdiği bir eğilim vardır, şeytanın verdiği eğilim vesvese, kötülüğe düşürmek, hakkı yalanlamak; meleğinki ise, iyiliğe düşürmek, hakkı doğrulamaktır. Kalbinde iyiliğe eğilim bulunan kişi bilsinki o Allah'tandır. Allah'a sığınsın.” Diyerek bu iki merkezin önemini ve bunlara etki eden faktörleri en güzel bir biçimde açıklamıştır.

Bu iki karar merkezi değişkendir. İnsanın tercih ettiği istikamete ve yaptığı eylemlere bağlı olarak değişir. Kötülüğün merkezi olan ve her türlü vesveseyi insana veren Nefs, Emmare aşamasından Mutmainne aşamasına çıkarak insanın iyilik yönünü kuvvetlendiren bir merkeze dönüşebilir. Benzer şekilde her türlü iyiliği insana ilham eden bembeyaz kalb, simsiyah, kilitlenmiş, üzerine damga vurulmuş ve kötülüğü teşvik eden bir seviyeye inebilir. Nefs ve Kalbin, burada ifade edilenin aksine değişimleri de mümkündür. Bu değişimin yönünü belirleyen, içinde bulunulan şartlar, insana etki eden faktörler, insanın düşünce mekanizması ve aklını kullanmadaki becerisidir:

“Her doğan çocuk fıtrat (saf ve berrak yaratış gerçek ve katıksız bir tabiat) üzere doğar. Sonra anne-babası onu yahudi veya hıristiyan veya putperest yapar.”[664]

İnsan-Toplum-Sistem Üçgeni

İnsanoğlunun doğumunun başlangıcında iyilik yönü, kalbi özellikleri fıtrat doğrultusunda baskın bir durumdadır. Ancak içinde yaşadığı ortam, çevre, onu iyiye veya kötüye yönelme konusunda etkilemektedir. Dolayısıyla yalnızca ferdin veya toplumun iyi ve güzel olması yetmez. Aynı zamanda insanın yaşadığı ortamı tanzim eden sistemin de, iyi ve güzel, insan fıtratına uygun, kalbi meziyetleri besleyen ve destekleyen bir özellikte olması gerekir.

Onun için yeni insan, yeni toplum, yeni sistem üçlüsü birlikte düşünülerek: ve ele alınarak iyi-kaliteli insan, iyi-kaliteli toplum, iyi-kaliteli sistem üçlüsüne ulaşılabilir.

İnsan fıtratına uymayan, onu bir bütün olarak ele almayan tüm düşünce ve felsefi yaklaşımlar, insanı iyiye, güzele yönlendirmeyecek, insana arzuladığı mutlu yaşam tarzını sunamayacaktır. İnsanın değişik veçheleri üzerine inşa edilen sistemler,

insanı bunalıma sürükleyecektir. İşte batı dünyasının çıkmazı buradadır. Bolluk ve tüketim toplumu yaklaşımı ile azan, çıldıran, hiçbir ahlaki endişe duymayan mutsuz, huzursuz, kendisi ile çevresi ile barışık olmayan bir toplum inşa etmişlerdir. O nedenle 21. yüzyılda arzulanan küresel barış için gerekli olan küresel değerler ve küresel ahlak, baü tarafından sunulamaz, imar ve inşa edilemez.

“Tanrı öldü” sloganı ile ortaya çıkan batının bir asır boyu inşa ettiği sistemler ortadadır. Allah'ı unutarak, Allah'la ilişkilerini kopararak inşa edilen sistemlerin küresel bir değer ve ahlak oluşturması, insan ruhundaki “küresel krizi gidermesi” mümkün değildir.

“Allah'ı unutan ve bu yüzden Allah'ın da onlara nefislerini (kendileri) unutturduğu kimseler gibi olmıyan işte onlar, fasık (yoldan çıkmış, bozguncu) olanların ta kendileridir.” [665]

Hevalarını yaşamının merkezi haüne getirerek her türlü dayanışma ruhunu yıkan ve bu konuda hiçbir ahlaki endişe taşımayan, insanlığı tüketim-kâr putunun ve Hedonizm (hazcılık) putunun tutsağı yapmış olan mevcut hakim felsefi sistemlerin, yeni, iyi ve erdemli küresel bir değerler sistemi sunması olası gözükmemektedir.

Bu imkan müslüman dünyada mevcuttur ve müslüman dünya bunun farkına varmalıdır, onun için yapılması gereken:

“Öyleyse sen yüzünü Allah'ı birleyen (bir hanif) olarak dine, Allah'ın o fıtratına çevir; ki insanları bunun üzerine yaratmıştır. Allah'ın yaratışı için hiçbir değiştirme yoktur, İşte dimdik auakta duran din budur. Ancak insanların çoğu bilmezler.

“Gönülden katıksız bağlılar olarak, O'na yönelin ve O'ndan korkup-sakının, dosdoğru namazı kılın ve müşriklerden olmayın.” [666]

Gönülden katıksız bağlılar olarak Allah'a yönelen, O'ndan korkup sakınan, Ahirete inanan, bu dünyada yaptıklarının hesabını orada vereceğine inanan, paylaşabiien, düşünen, adil insanlardır özlenen yeni insanlar:

“Ancak namaz kılanlar hariç ki onlar, namazlarında süreklidirler. Ve onların mallarında belirli bir hak vardır; yoksul ve yoksun olanlar için. Onlar, din gününü de tasdik etmektedirler. Onlar, Rabierİnin azabına karşı daimi bir korku duymaktadırlar. Onlar ırzlarını korurlar. Onlar kendilerine verilen emanete ve verdikleri ahde riayet edenlerdir. Şahitliklerinde de dosdoğru davrananlardır. Namazlarını titizlikle korumanlardır. İşte onlar, cennetler içinde ağırlananlardır.” [667]

Ve onlar yoksulu, yetimi yedirip doyuran, sabrı ve merhameti birbirine tavsiye edenlerdir.

Ve onlar, sözü dosdoğru söyleyenler, vaadlerinin arkasında duranlar, insanlarla alay etmeyenler, öfkelerini yenenler, çirkin hayasızlıkları yapmayan ve yaygıniaştırmayanlar, hatalarında ısrarlı olmayanlar, kin tutmayanlar, haddi aşmayanlar, kötülükleri iyilikle uzaklaştıranlar, mütevazi olanlar, akrabalık bağlarını koruyanlar, helal rızık peşinde olup, helal ve haram sınırlarını koruyanlar, cimri olmayanlar, infak edenler, hayırlarda yarışanlar, hamd ve şükredenler, dua edenler, tevbe edenler, zinaya, faize, zulme, sömürüye yaklaşmayanlar, bilmediklerinin peşine düşmeyenler ve salih amellerde bulunanlardır.

Ve onlar, insanlar için çıkarılmış hayırlı bir ümmettirler, iyi olanı emreder kötü olandan sakındırırlar. Allah'a sımsıkı sarılırlar ve dinlerini katıksız olarak Allah için (halis) kılarlar.

Ve işte 21. yüzyılda insanlığın özlediği, hasretini duyduğu kaliteli, ahlaklı insan böyle bir insandır, böyle bir toplumdur.[668]

Nebevî Örneklik Bağlamında “İnşâ Edici” Dil Geliştirmek

Abdullah Yıldız

“Kur'ân edebiyat değil, hayattır; dolayısıyla O'na bir düşünce tarzı değil, bir yaşama tarzı olarak bakılmalıdır.”

Aliya İzzetbegoviç

“Allah, insanı akıl ve irade sahibi bir varlık olarak yarattı ve ona iki yol gösterdi.”[669] “İnsanı ahsen-i takvim ile esfel-i sâfilîn, iman ile küfür, hak ile batıl, doğru ile eğri...'den birini tercihte serbest bıraktı.”[670] Allah, akl-ı selimini kullanıp hakkı seçenlere nebileri, rasûlleri vasıtasıyla, yollarını aydınlatacak şaşmaz hakikatleri, ilâhî gerçeklikleri inzal buyurdu.[671]

Örnek Şahsiyetler: Peygamberler

Ve Allah, bütün peygamberlerini insanlar için “örnek, kişilikler kildi; onları mükemmel sıfatlarla donattı.

Kur'ân, “üsvetün hasene” (en mükemmel, en güzel, en ideal, kapsayıcı örneklik) olarak peygamberler içinde özellikle Hz Muhammed(s.) ve Hz lbrahim(a.s)'in kişiliklerini vurgular:

“Andolsun, Allah'ın elçisinde sizin için, Allah'a ve Aniret gününe kavuşmaya inanan ve Allah'ı çok anan kimseler için en mükemmel bir örnek(ûsvetün hasene) vardır.” [672]

“İbrahim ve onunla birlikte olanlarda sizin için güzel bir örnek(üsvetün hasene) vardır. Hani onlar kendi kavimlerine demişlerdi ki: “Biz, sizlerden ve Allah'ın dışında tapmakta olduklarınızdan gerçekten uzağız, sizi tanımayıp inkar ettik. Sizinle aramızda, siz Allah'a bir olarak iman edinceye kadar ebedi bir düşmanlık ve bir kin baş göstermiştir”...

“And olsun, onlarda sizler için, Allah'ı ve Ahiret gününü umut etmekte olanlar için güzel bir örnek(üsvetün hasene) vardır. Kim de yüz çevirecek olursa, artık şüphesiz Allah, Ğaniy'dır, Hamid'dir.” [673]

Hz. İbrahim “Ûlü'1-azm” peygamberlerdendi. Azim, irade ve kararlılık sahibi idi!

“Hz. İbrahim “halilullah” “Allah'ın dostu” unvanını alan bir peygamberdi. Allah Teâlâ, Hz. İbrahim'i kendisine “halîl” (dost) edinmişti.”[674]

“İbrahim” kelimesinin manası “millet babası” demektir.[675] İbrahim kendi milletinin değil, kendisinden sonra gelen peygamberlerin de babası/atasıdır. Hz. Muhammed(s), ümmetine “atası İbrahim’e selam göndermeyi öğütledi.

Aşağıda da zikredileceği üzere, Kur'ân'da şahsiyet özellikleri en detaylı ve kapsayıcı biçimde tasvir edilen peygamber Hz. İbrahim'dir.

Bu ümmete örnek olarak gönderilen Hz. Muhammed(s.) ise, “yüce bir ahlâka (huluqun azîm) sahip”[676] idi. Kuşkusuz o, “güzel ahlakı tamamlamak üzere gönderilmişti”. Onun ahlâkı, Hz. Ayşe'nin ifadesi ile “Kur'ân ahlâkı” idi. Ahlâk (kökü “huluq”), yalnızca kişinin doğuştan sahip bulunduğu karakteri, mizacı ya da tabiatını değil en genel anlamda “yaşama tarzı”nı da kapsadığına göre, “huluqun azîm”, “üstün bir hayat tarzı” olarak tanımlanabilir.[677]

Kur'ân'ın “en güzel örnek” olarak sunduğu Hz. Muhammed(s) ve Hz. İbrahim(a.s) başta olmak üzere bütün peygamberler, özelde kendi kavimleri, genelde ise bütün insanlık için “model kişilikler” olarak karşımıza çıkarlar. Onlar, sadece Allahu Teâlâ'dan aldıkları ilahî hakikâtleri insanlara duyurmakla kalmamışlar, tebliğ ettikleri ilkeler doğrultusunda örnek bir hayat yaşayarak yeni bir insan ve toplum tipi inşâ etmenin mücadelesini vermişlerdir. [678]

Hâl, Kal Ve Ef’al Dili

Peygamberler, oluşturmayı hedefledikleri insan tipini kendi şahıslarında; toplum modelini de kendi cemaatlerinin şahsında model olarak sunmuşlardır. Muhatap oldukları toplumları ne'ye çağırmışlarsa, onları öncelikle kendi hayatlarında uygulamışlar; bir hayat tarzı haline getirmişlerdir Onların sözleri ile fiilleri ve hâlleri arasında asla bir çelişki bulunmamıştır; yani lisân-ı hâl, lisân-ı kâl ve efâl'leri birbiriyle uyumlu olmuş, bir bütünlük arzetmiştir.

Bu bütünlüğü ve uyumu Şuayb(a.s), Meyden ve Eyke halkına şöyle ifade eder:

“Ben, sizden yapmamanızı istediğim şeyi, sizin hilafınıza yapmak istiyor da değilim.” [679]

(Bu çerçevede Kur'ân, müminlere “başkalarına birri emredip de kendilerini unutmamalarını”[680] ve “yapmadıkları/yapmayacakları şeyi söylememelerini”[681] tavsiye eder.)

Bütün peygamberler, inançları, ibadetleri, ahlâkları, kişilikleri, hayatları, davranışları, duruşları, davetleri, ilişkileri..., ile insanlar için “mükemmel” örneklerdir. Onların küfr'ü, şirk'i, kizb'i, bâtıl'ı, dalâleti, ihânet'i, şerr'i, isyân'ı, tuğyân'ı, bağy'i, ğayy'i, münker'i, fahşâ'yı, fısk'ı, fücûr'u, fesâd'ı, zulm'ü, cürm'ü... ortadan kaldırma mücadeleleri; iman'ı, tevhîd'i, hidâyeti, hakk'ı, sıdk'ı, rüşd'ü, hayr'ı, İslâm'ı, ihsân'ı, ihlâs'ı, ıslâh'ı, silm'i, hilm'i, fikr'i, zikr'i, şükr'ü, hamd'i, mârufu, mîzân'ı, mikyâl'i, kıstı, adaleti, vefâ'yı, ittikâ'yı..., inşâ etme cehdleri ile bütünleşir.

Kur'ân, Hz. İbrahim(a.s) ve Hz. Muhammed(s.a.v)'in karakteristik özelliklerine genişçe yer vermek kaydıyla, bütün peygamberlerin “model kişilikler” in i tanımlan

“(Ey Muhammed) De ki: “Şüphesiz Rabbim beni dosdoğru yola(sırât-ı müstakim), dosdoğru dine(dîn-i qayyim) ve Allah'ı birleyeni hanîf) İbrahim'in dinine(millet-i İbrahim) iletti. O hiçbir zaman ortak koşanlardan değildi.”[682]

“Akidevi özellikleri bakımından; yalnız Allah'a iman eden,[683] îmanında emin ve mutmain olan[684]; yalnız Allah'a teslim olan, özünü Allah'a teslim eden[685] ve Müslüman olarak can vermek isteyen[686]; bir hanif olarak Allah'ı birleyen ve asla O'na şirk koşmayan[687]; yalnızca Allah'tan korkan[688], yalnız Allah'a yönelen[689], Allah'a hicret eden[690], O'na sığınan, dünyada ve âhirette O'nu velid[691] ve vekfl edinen, üzüntü ve tasasını yalnız Allah'a şekva eden[692], O'na inâbe eden; kendini Allah'a verip adayan[693], tertemiz bir kalple, kalb-i selimle Rabbine gelen[694], ihlasla O'na bağlanan[695], buna karşılık, insanların Allah'ın dışında taptıkları şeylerden ve Allah'ın düşmanlarından kopup uzaklaşan[696]... muvahhid kimseler idi.”

“Karakter ve seciye itibariyle; dosdoğru olan[697], yalnızca doğruyu, hakkı, gerçeği söyleyen[698], Doğru Yolda olan[699], Doğru yolu gösteren[700], emin; güvenilir olan[701], va'dinde sadık olan[702], sözünü yerine getiren[703], ahde vefalı olan[704], halim; hilm sahibi, ılımlı, yumuşak huylu[705], reşrd; rüşd sahibi, olgun[706], evvâh; merhamet sahibi, içli, yufka yürekli “[707]..., şahsiyetlerdi.

“İnsan ve toplum ilişkilerinde; ihsan sahibi olan; güzel davranan, kendilerinden güzellikler sadır olan[708], salih olan; ıslah eden, düzelten, Allah rızasına uygun davranan[709], hayırlı işleryapan[710], sabırlı olan”[711]..., insanlardı.

“Çağrı faaliyetlerinde; hakkı apaçık tebliğ eden[712], sadece Rabbine davet eden[713], insanlara öğüt verip nasihat eden[714], şâhidlik; örneklik ve tanıklık eden[715], tebliğinde müjdeleyici ve uyana olan[716], davetinde karartı ve ısrarlı olup uzşaşmayan[717], insanlığı aydınlatan[718], aklını kullanıp doğru düşünen ve insanları da doğru düşünmeye çağiran[719] Kitab'la, hüküm ve hikmetle, delille, ilim ve basiretle tebliğ eden”[720]..., davetçilerdi.

“Hayat tarzlarında; Allah'ın rahmetinden umudunu kesmeyen[721], güçlü bir ira-deye sahip olan[722], âhiret yurdunu düşünen[723], yalnızca Allah'a kulluk ve ibadet eden[724], namazı dosdoğru kılmayı ve zekât vermeyi emreden[725], yalnızca O'ndan isteyip O'na yalvaran[726] Allah'ın nimetlerine şükredip[727] hamd eden”[728]..., kullar idi.

Bir hayli uzatılması mümkün olan peygamberlerin bu karakteristik özellikleri, onların hâl, kâl ve efâl bütünlüğünü yansıtır. [729]

İnsanlara Şâhidlik Eden “Vasat Ümmet’in Kurucu Misyonu

Peygamberlerin kendileri, insanların örnek alacağı model kişilikler olurken; Nebevi söylem etrafında hâlelenen çekirdek insan unsuru da tepeden tırnağa inkılapçı tevhid akîdesine göre şekillenmiş bir müminler topluluğunun nüvesini teşkil eder.

Kur'ân, Hz. Muhammed(s) ümmetini, tüm insanlara şahidlik(örneklik) eden vasat bir ümmet olarak tanımlar:

“Ve böylece sizin, dengeli ve ölçülü bir toplum (ümmeten vasata) olmanızı istedik ki, (hayatınızla) tüm insanlığın huzurunda hakikatin şahitleri olasınız ve Elçi de sizin huzurunuzda ona şahitlik yapsın...” [730]

Elmalılı Hamdi Yazır, böyle meâllendirdiği bu âyetin yorumunu şöyle yapar: “Ey Muhammed ümmeti, işte böyle bir sırât-ı müstakime hidayet etmek suretiyle biz sizi vasat; merkez ve her tarafı denk, mutedil, hayırlı bir ümmet yaptık ki, siz diğer

nâs üzerine kavlen veya fiilen ve hâlen şâhid-i âdil ve nümûne-i imtİsal olasınız; adalet numunesi ve hak şahidleri olasınız.”[731]

Yukarıdaki âyette geçen üç anahtar kavrama açıklık getirmek gerekiyor: Ümmet, vasat, şahidlik:

Elmalılı, Bakara sûresinin 134.âyeti bağlamında “ümmet” kavramını açıklar: Ümmet; “imam” kökünden alınmış bir çoğul isimdir ki, çeşitli insan gruplarına önder olan ve kendisine uyulan bir cemaat demektir. Yani bir imamın çevresinde kuvvetli bir birlik oluşturup muntazam bir surette icrayı faaliyet eden ve bu şekilde çeşitli sınıflar ve insan grupları üzerine hakim olan hey'eti içtimaiyedir. Diğer bir tabirle ümmet, imameti kübrâyı hâiz cemaattir. Demek ki ümmet, hâkim bir milletin fertlerinden meydana gelmiş olan bir hey'eti içtimaiyedir.[732] Elmalılı, daha sonra bu âyette sözü edilen ümmetin; İbrahim(a.s) ile Yakub(a.s) ve bunların vasiyetlerini tutan, muvahhid ve Müslüman olan oğulları olup çeşidi insan gruplarının tevhidi için onların önüne geçmiş, uyulmaya ve itaat edilmeye lâyık bir cemaat olduğunu söyler.

Vasat kelimesinin ifade ettiği anlamı da Muhammed Esed'den alalım: Lafzen “orta bir toplum” yani aşırılıklar karşısında âdil bir denge gözeten ve hem zevk ve sefahati hem de mübalağalı bir zühdü reddederek insanın tabiatını ve imkânlarını değerlendirmede gerçekçi ve makul davranan bir topluluk. Kur'ân sıkça tekrarladığı, hayatın her cephesinde dengeli ve ölçülü olma çağrısı ile uyumlu olarak müminlere, hayatlarının bedeni ve maddi yönüne çok fazla ağırlık vermemelerini öğütler; ama aynı zamanda insanın bu bedenî hayat ile ilgili ihtiyaç ve isteklerinin ilahî iradenin eseri ve bu nedenle de meşru olduğunu kabul eder. Daha ileri bir tahlilde, “dengeli ve ölçülü bir toplum” ifadesinin insanın varoluş problemine İslâmi yaklaşımı temsil ettiği söylenebilir. Ruh ile beden arasında fıtrî bir çatışma olduğu görüşünün reddi ve insan hayatının bu ikili cephesindeki tabiî ve ilahî bütünlüğün açık bir teyidi. İslâm'a özgü olan bu dengeli davranış, doğrudan Allah'ın birliği ve bütün hilkatin temelinde yatan amacın tekliği kavramından doğmaktadır.[733]

Şahid ise, Elmalılı'ya göre; ortada, mutavassıt, âdil, yalnızca gerçeği söyleyen, sözü dinlenir ve sözüne itibar edilir kimse demek olur. Bu münasebetle, fi'len ve hâl'en nümûne-i imtisal kabul edilen ve kendisine uyulan kimselere dahi şâhid denilir.

Elmalılı, ez-cümle, yukarıdaki âyetin anlamını şöyle verir: İşte Cenâb-ı Allah, ümmet-i Muhammed'i insanlar arasında böyle hakşinas, yalnızca hakkı söyleyen, âdil ve dosdoğru güzel ahlâkı, ilim ve irfanı ile seçkin, örnek alınmaya lâyık, merkezî bir cazibe ve önderliğe sahip, kendisine uyulan bir cemaat yapmak ve tam manasıyla âdil bir hakim ümmet teşkil etmek için saye-i Muhammedîde yeni bir Sırât-ı Müstakîm'e hidayet buyurmuştur. Müslümanlar şuna-buna uyuntu olmayacak ve diğer akvama nümûne-i imtİsal ve mercî olmak lâzım gelecektir.[734]

Yukarıda anlatılanları özetle ifade etmek gerekirse; “dengeli, ölçülü, mutedil bir toplum” demek olan “vasat ümmetin kâl, hâl ve efâl birliği ve tutarlılığı ile bütünlenen “şahidliği-örnekliği” bir cazibe merkezi oluşturur. Böylece insanlığa örnek ve önder olan bir “model” ortaya çıkar.

Ancak, vasat ümmeti ayakta tutan ve bu ümmetin öncülüğünde tüm insanlığı da ayakta tutacak olan üç temel rükün sözkonusudun denge(mizân), ölçü(mıkyâl) ve adalet(kıst). [735]

Şuayb (a.s)'ın Önerisi: Mikyâl-Mizân-Kıst Toplumu

Şuayb aleyhisselamın Kur'ân'da etraflıca anlatılan [736] çağrısını dikkatle incelediğimizde; kavmi olan Medyen ve Eyke halkının, inanç bazında “Allah'a karşı sorumluluklarını” tamamen unuttuklarını, sosyo-ekonomik planda da “mikyal”(ölçü-tartı), “mizan”(denge) ve “kıst”(adalet) kavramlarını hiçe sayan bir yol, hayat tarzı (millet) tuttuklarını böylece külli bir fesat ve kaos ortamına girdiklerini görürüz:

“Medyen'ede kardeşleri şuayb'ı gönderdik. Dedi ki: “Ey kavmim, yalnız Allah'a kulluk edin; sizin ondan başka ilâhınız yoktur. Size Rabbınızden açık bir delil gelmiştir. Ölçü'(keul) ve dengeyi(mîzân) tam gözetin! İnsanları, haklan olan şeylerden yoksun bırakmayın ve bökece (dengeleri gerine oturtup) ıslah ettikten sonra yeryüzünde bozgunculuk (fesad) yapmayın. Bunlar sizin yararınıza olan ilkelerdir; eğer inanırsanız.” [737]

“...Ve ben, gerçekten sizin için kuşatıcı bir günün azabından korkuyorum. Ve ey kavmim! Ölçüyü ve dengeyi adaletle(kıst) yerine getirin... Eğer iman etmişlerden iseniz, Allah'ın (helâlinden) bıraktığı (kâr) sizin için daha hayırlıdır. Ama ben sizin üzerinize bir bekçi değilim.” [738]

Böylece Şuayb(a.s)'ın Medyen ve Eykelilere “mikyâl”i ve “mizan”ı “kıst” ile ikâme eden[739]bir hayat tarzı önerdiğini öğrenmiş bulunuyoruz.

Ancak, tekrar ifade etmeliyiz ki, Şuayb(a.s), kavmine önerdiği hayat tarzını kendi şahsında ve çok az sayıdaki mümin grubun(raht) şahsında temsil etmekte ve buna dikkat çekmektedir. Kendisinin Allah tarafından toplumunu uyarmak ve ıslah etmek üzere görevlendirildiğini, bir örnek kişilik olarak hâl, kal ve ef'âl bütünlüğüne sahip bulunduğunu, yani söyledikleri ile yapıp-ettikleri arasında bir tutarsızlık bulunmadığının (11/88) da özellikle vurgulamaktadır.

Meyden ve Eykelilerin tepkilerinin üç noktada yoğunlaşması da ilginçtir. Öncelikle Şuayb(a.s)'ın, önerdiği tevhîd eksenli yeni hayat tarzı ve onun da odağında yer alan namaz yani tevhîd inancının eyleme, amele dönüşmüş biçimi olan ibadet hedef alınır.

“Dediler ki: Ey Şuayb.' Babalarımızın taptıklarını yahut mallarımız hususunda dilediğimizi yapmayı terk etmemizi sana namazın mı emrediyor?”[740]

Bu “tevhid eylemi”ni yani namazı kabul ettikleri taktirde hayatlarına tevhfdî çizgide yeni bir yön vermeleri gerektiğinin de bilincinde olduklarından, şuayb'ın çağrısının “kabul edilemez” olduğunu belirttiler. Bu yüzden ikinci tepkileri O'nun önerilerine idi:

“Ey Şuayb” dediler; “söylediklerinden pek bir şey anlamıyoruz?”[741]

Oysa Şuayb(a.s), kavmi arasında üstün hitabet yeteneği ve fasîh konuşması ile bilinirdi. Bir bakıma, kavmin önde gelenleri O'na şöyle demek istiyordu: “Ey Şuayb, sen neden bahsediyorsun? Bizim sosyo-ekonomik yapımızın ve çıkarlarımızın temelini oluşturan soygun ve talandan nasıl vazgeçeriz? Önerdiğin ölçü, denge ve adaleti nasıl uygularız? O zaman, geleneksel yaşam biçimimiz tamamen altüst olur? Bu da işimize gelmez...”

Sonra da, çağrısında ve yeni hayat tarzında ısrar ettiği taktirde Şuayb'ı ve beraberindekileri sürgün edip öldürecekleri tehdidinde bulundular:

“Ey Şuayb! Kesinlikle seni ve seninle beraber inananları memleketimizden çıkaracağız; yahut da bizim milletimize (dinimize, hayat tarzımıza) döneceksiniz...” [742]

“Eğer raht'ın olmasa seni mutlaka taşlayarak öldürürüz.”[743]

Şuayb'ın çağrısına kulak verip tıpkı O'nun gibi hâl, kâl ve ef'âl tutarlılığına sahip bulunan çok az sayıdaki mümin grubun(raht) varlığı, onları daha temkinli davranmaya itmişti.

İşte burada, “İbrahim ve onunla birlikte olanlarda”[744] var bulunan “örneklik”, Şuayb'la birlikte olan ve sonunda kurtuluşa eren az sayıdaki iman etmiş topluluk(raht)ta da ortaya çıkar. Sayıları “üçten yahut yediden ona kadar olan erkek topluluğu” ifade eden “rant” [745] kelimesinin Kur'ân'da yalnızca Hz. Şuayb'ın örnek cemaati için kullanılmış olması da câlib-i dikkattir. Ama daha fazla câlib-i dikkat olan husus, Şuayb aleyhisselâmın bir elin parmaklarını geçmeyen sayıdaki cemaatiyle birlikte namaz eksenli ve ölçüyü-dengeyi adaletle ayakta tutan bir hayat tarzını Örnek olarak yaşaması ve sunmasıdır.

Peki nedir mizân-mikyâl-kist temeline dayalı hayat modeli?

Mizan; tartmak, miktarını ölçmek” manasındaki “ve-ze-ne” kökünden gelir. Ancak, bu kavram; 'bir şeyin miktarını ölçmek/tartmaktan adaletin ölçüsü olan vahyî gerçekliğe ve hatta Allah'ın kainatı bir denge/düzen/ölçü üzre yaratmasına kadar oldukça geniş bir anlam sahasına sahiptir. Aynı kökten türeyen vezn, terazi ile dengeleyip ölçmek/tartmak; keyl-mikyal ise, kile ile ölçmek, hububatı bir kapla ölçmek anlamındadır.

Mîzân, Rahman sûresinde bütün kainata ve eşyaya egemen olan kozmik/fıtrî dengeyi işaret eder: “O, göğü yükseltti ve bir ölçû/denge/(mizân) koydu; o halde mîzândan şaşmayın. Ölçü/dengeyi(vezn) adaletle(kist) ayakta tutun ve mizanı bozmayın.” [746]

İsrâ sûresinde vezn-keyl-kıst, ticarî-sosyal ilişkilerde ölçüyü tam ve âdil gözetmeyi vurgular. “Kileyle ölçtüğünüzde ölçüyü(keyl) yerine getirin ve doğru terazi (kıstas) ile vezn edin.” [747]

“Allah hakk olarak kitabı indirdi ve mizanı da..” [748]âyetinde ise mfzân; İnsan düşünce ve davranışlarının vurulması gereken vahyi ölçüleri ifade eder. Eğer insanların amelleri bu mîzân'a uygunsa, kıyamet günü Rabbinin rızasına kavuşur; uygun değilse kızgın ateşe girer. [749]

Mizan'ın iki kefesinin birbirine denk olması, yani ifrat(ağırlık) ve tefrit(hafiflik)ten uzak bir tutarlılık, ölçülülük, dengelilik, yerindelik halinde olması adi ve kisttir. Adi, denkliği duyularla, basiretle idrak olunanı; kist ise insaf, merhamet ve adaletle verilen veya alınan, bölüştürülen nasibi ifade eder. Kur'ân 'aşırılığa kaçmayan, doğru davranan, her haklıya hakkını veren, haktan nasibini veren1 muksit insanlardan oluşan mutedil (vasat) bir toplum, denge(mîzân) ve ölçüyü(mikyal) gözeten bir yaşama tarzı önerir. İnsanlar ve toplumlar mîzân'a/mikyâl'e uygun bir hayat tarzı yaşarlarsa adi ve kist yapmış olur, dünya ve ahiret mutluluğuna kavuşurlar:[750]

“Andolsun biz peygamberleri açık belgelerle gönderdik ve insanların adaleti(kıst) ayakta tutmaları için beraberlerinde kîtab'i ve mîzân'ı indirdik. Bir de demir'i indirdik ki, onda büyük bir kuvvet ve İnsanlar için büyük faydalar vardır.” [751]

KİsacA; vahyin öngördüğü “vasat ümmet/denge toplumu”, mîzan ve mikyâl'i gözeterek, “kitaben çerçevesini belirlediği adaleti/kıst'i ikâme etmek esasına dayanır. Gerektiğinde mizân'ı, mikyâl'i ve kıstı uygulamada “demir” de adi, insaf ve merhametle kullanılır.

İmdi; Kur'ân'ın “model şahsiyetler oiarak sunduğu Hz. Muhammed, Hz. İbrahim ve Hz. Şuayb aleyhimüsselâmın (ve diğer peygamberlerin) “beraberlerindekilerle birlikte” hâl, kâl ve efâlleriyle nasıl bir “insan tipi” inşâ ettiklerini ve bu insanlardan oluşan “örnek bir toplum”(vasat ümmet) vücûda getirdiklerini

anlamaya çalıştık. Onlar, reddettikleri şirke, küfre, batıla dayalı hayat tarzının karşısına kendi şahıslarında ve cemaatlerinde tebellür eden tevhîd eksenli “alternatif hayat modelini” koydular.

Eğer biz, nebevî gelenekte olduğu gibi hâl, kâl ve ef'âl tutarlılığına sahip örnek kişilikler, rantlar ve insanlığa şahitlik edecek model topluluklar inşâ edebilirsek, “hakk”ı tebliğ ve temsil etmiş oluruz. “Hakk” gelince de yani tevhidi “örneklik”, bir hayat tarzı olarak insanlara sunulunca da “bâtıl” kendiliğinden zail olur. Zaten bâtıl zail olmaya mahkûmdur[752]

O halde, yalnızca batıl'a muhalefetle yetinmeyen, hakk'ı şahsında ve toplum hayatında iktidar kılan inşâ edici” bir “hal, kal ve ef'âl dili”ne ihtiyacımız var. [753]

Müslümanın Meydan Okuyuşu

Rasim Özdenören

Her milletin layık olduğu idareyi yaşayacağı öncülünden (öncül: mebde, ilke, kaziye, önerme) hareket ederek bazı tespitlerde bulunmayı denemek istiyorum. Siyasî bağlamda kullanılan bu cümle, özellikle son 150 yıl içinde genellikle bir kahrın ifadesine tercüman edilmiştir. İnsanlar kötü bir idare altında yaşadıklarını düşündükleri ve hissettikleri her zaman, aynı zamanda kendilerini de çaresiz durumda görüyorlarsa, bu cümleye başvurarak, kendilerinin bu çaresiz ve aciz durumları muvacehesinde ancak böyle kötü yönetimlere liyakat kesbedebileceklerini anlatmak istemişlerdir. Böylece bu cümlenin kipi, bazı insanların lügatlerinde edilgin bir nitelik kazanmıştır. “Her miliet layık olduğu idareyi yaşar” cümlesini söyleyen kimse, böylece biz ancak bu kadarına layığız, daha iyisi bizim hakkımız değil; hatta biz buna müstahakız türünden fikirleri dile getirmek istemektedir.

Aslında bu edilgin tavır, kendi içinde daha olumsuz anlamlara da göndermede bulunmaktadır. İçinde yaşadığı ortamı, sözü geçen cümle ile belirleyen kimse, aynı zamanda bu menfi duruma razı olması gerektiğini de düşünmekte ve ifade etmektedir. Böylece ortaya çıkan boyun eğiş tavrı, bu bağlamda, insanı kendi olumsuzluklarının edilgin halinin batağına saplamakta; gerçekte şikayetçi olduğu statükodan razı olan bir anlayışa ulaştırmaktadır. Yani statükodan hem şikayetçi, ham razı olan bir anlayışı, içinden çıkılmaz bir çelişkiyi ortaya koymaktadır. Böyle bir çelişki, insanı kendiliğinden atalete sevk eder. Aslında bu durumu fark eden kimsenin, içine düştüğü atalete “Her millet layık olduğu idareyi yaşar” demek suretiyle bilinçaltından bir mazeret yakalamak istediğini de söyleyebiliriz.

Oysa bu aynı cümleden dinamik bir anlama ulaşmak mümkün değil mi? Bu cümle aslında, insanları atalete sevk etmek için değil, onları ataletten kurtarmak, içinde yaşadıkları duruma müdahale etmelerini sağlamak için kullanılmıştır.

Her milletin layık olduğu idareyi yaşayacağını söylemek, kendini şerefli ve asil telakki eden bir millet ve onun fertleri için, şerefli ve asaletli bir hayat tarzını talep etmeye sevk eder. Eğer böyle bir millet, içinde yaşadığı hayat tarzını zilletle malul görüyorsa, o zilletten kurtulmak için, içinde yaşadığı şartlara müdahale etmek mecburiyetiyle karşı karşıya bulunduğunu fark eder. Eğer durumu Müslüman teki için ele alırsak ve onun içinde yaşadığı hayat tarzının istenmeyen bir durumu "yansıttığını" kabul edersek, Müslüman'ın kendisini o duruma layık görebilmesi için ancak içinde yaşadığı durumun farkında olmadığını söyleyerek işin içinden çıkabiliriz. Yani böyle bir Müslüman'ın gafil olduğunu anlatmak isteriz. Çünkü uyanık Müslüman'ın kötülükler karşısında edilgin bir durumu benimseyebileceğim aklımıza getirmek istemeyiz. Uyanık Müslüman'ın içinde yaşadığı menfi şartlara, zulme eliyle, diliyle ve hiç olmazsa buğz etmek suretiyle kalbiyle müdahale etmekle kendini görevli saydığını düşünürüz.

Bir Müslüman, karışıklığa, fitneye, fesada, bidate, bulaşmış bir sosyal/siyasal ortamda yaşıyor olmasına rağmen olan bitene ses çıkarmıyor, olan biteni sineye çekiyor ve olan bitene razı görünüyorsa, bu durumdan şu anlama ulaşabiliriz: bizim Müslüman'ımız ya gafildir, olan bitenin farkında değildir; ya da kötülükleri görmekte fakat aldırış etmemektedir. Her iki ihtimalde de, karşımızda iyi bir Müslüman'ın bulunmadığını hükmedebiliriz.

İnsanların layık oldukları idareyi yaşayacaklarını söylemek, aynı zamanda onların neye liyakat kesbettiklerini söylemek demek olur. Bu da bizim kendimizi neye layık sadığımızla bağlantılıdır. İnsanlar kendilerini içinde yaşadıkları statükonun menfi şartlarına layık sayıyorlarsa ona uyum sağlamaya çalışırlar; yok eğer kendilerini daha iyi şeylere layık görüyorlarsa statükoyu kendilerine layık gördükleri duruma doğru değiştirmeye zorlarlar.

İmdi, çizmek istediğimiz tablonun, İslam hukukunun yürürlükte olmadığı bir toplumsal/siyasal dizgede Müslüman insanın konumuna ilişkin olduğu anlaşılmaktadır. Böyle bir dizgede legal olarak yürütülen İslamî mücadelenin kurulu dizgenin öngördüğü çerçeve ve sınırlar içinde (bu demektir ki, onun müsaadesi ölçüsünde) ifa edilebileceği noktası üzerinde duruyoruz, aynı şartların, zahiren serbestçe eda edildiği sanılan ibadetler için de geçerli oluğunu bilmemiz gerekiyor. Yani bazılarının çoğu zaman sandığı gibi, siyasal ve toplumsal girişimler üzerindeki kısıtlayıcı kayıtların ibadetler üzerinde bulunmadığı varsayımı yanlış bir algılamanın eseridir, insanların layık oldukları yönetimi yaşamaları, yaşantılarının her veçhesini toptan ilgilendirmektedir. Kurulu dizgenin şartları içinde yürütülmesine müsaade edilen siyasal faaliyetin o dizgenin kuralları ile mukayyet olacağı aşikârdır. Bu durumda, söz konusu faaliyetin sıhhati her zaman sorgulamaya açıktır. Fakat ibadetler konusundaki kayıtlamalar, siyasal alandakine

denk bir açıklıkla fark edilmeyebilir. Bu yüzden de, ibadetlerin hür bir ortamda eda edildiği yanılsamasına düşülebilir. Oysa aynı sorgulama ibadetler için de geçerlidir. (Böyle bir sorgulamanın niçin gerekli olduğu sorusu akla gelebilir. Şunun için: Müslüman'ın kendine özgü hür ortamında eda ettiği ibadetiyle, sınırlan başkalarınca çizilmiş ve hürriyet yönünden kısıtlanmış bir ortamda eda ettiği ibadetinin sonuçları birbirinden farklıdır.

Kurulu dizge, mücerret ibadetin kendine bir zarar vermeyeceğini kabul ettiği sürece ve o ölçüde onun yerine getirilmesine "göz yumar", işte çoğu zaman insanlar bu göz yummadan ötürü ibadetin yasaklı veya kısıtlı veya en azından denetim altında tutulduğunu fark etmekte zorlanabilir. Kaldı ki, çoğu zaman, yasa yoluyla getirilmiş bulunan yasaklar bile gözden kaçırılabiliyor veya unutulmuş olabiliyor. Bu tür yasaların yürürlükte olduğu ancak onlar ihlal edildiği zaman ortaya çıkıyor.

Müslüman'ın ibadeti daha başlangıçtan beri kurulu dizgeye bir meydan okuma olarak telakki edilmiştir. Nitekim ilk Müslümanların namazı alenî kılmaları yasaklanmıştı. Kureyşliler yalnızca namaz kılmayı değil, Kuran'ı da sesli okumayı yasaklamıştı, çünkü Kuran okumak olsun, namaz kılmak olsun Kureyş'in kurulu düzenini ihlal edici nitelikte görülüyordu. Namaz kılanlara reva görülen ezaların ve cezaların neler olduğu kayıtlarda bellidir. Aynı yasakların günümüzdeki bazı siyasal rejimlerde de sürdüğünü görebilmek için insanın Müslüman kimliği ile ortaya çıkması yeterlidir. Bu kimlik açığa vurulmadıkça yasağın dermeyan edilmesinin de zaten bir anlamı kalmamaktadır. Bu itibarla Kabe'de kılınan ilk alenf namazın anlamı ve mahiyeti doğru kavran mal id ir. Bu namaz, Müslümanların Kureyş'e meydan okumasını tazammun ediyordu. Aynı zamanda Müslümanların kendi kimliklerini açığa vurmalarının da bir göstergesi oluyordu. Burada, Müslümanca iradenin Kureyş'e kafa tutuşu ve meydan okuyuşu öne çıkıyor; yoksa Kureyş'in Müslümanlara gösterdiği müsamaha (!) değil.

Kureyş örneği, kurulu düzenin, Müslüman'ın ibadetine ancak kendi çıkarını haleldar etmediğine kani olduğu sürece göz yumduğunu gösteriyor. Söz konusu göz yummanın veya müsamahanın sının Müslüman'ın Müslümanca iradesinin zuhuru ile kaimdin bu irade açığa vurulduğunda, eşdeyişle Müslüman kimlik ibraz edildiğinde görünmeyen yasaklar da görünür hale gelir. Halihazırda dünyanın bazı yerlerinde Müslümanların kimliklerini gizlemek mecburiyeti altında bırakılmaları bir yandan onların maruz kaldığı baskıyı ifşa etmeye yararken; bir yandan da elimize Müslümanların cesaretini ölçmeye yarayacak bir ipucu veriyor. Buradan da Müslümanların yaşamaya layık oldukları idarenin ne olduğunu olabileceğini çıkartabiliyoruz: bu, doğrudan, onların kendilerini layık gördükleri hayat tarzı halinde tecelli ediyor.[754]

İbrahimi Duruş

Yıldırım Canoğlu

Giriş

Kirlenme, yozlaşma ve yabancılaşma; bir ülkede tavandan tabana doğru toplumun tüm kesimlerini içine alarak yayılıyorsa, o ülkede hak, hukuk, adalet yok olmaya mahkumdur. Toplumu bir arada tutan değer sistemi zayıflamakta, bozulmakta, görevini ifa edemez duruma gelmektedir. Mevcut değer sistemi, insan fıtratı ile uyuşmuyorsa bu süreç daha da hızlı gerçekleşir. Zulüm, haksızlık, gasp, rüşvet, soygun vurgun günlük yaşamda doğallık kazanır, kanıksanır. Toplum, fizyolojik tetanos olmuş gibi davranır, tepkisizleşir. Tepkisiz bir toplumda sosyal denge altüst olur. Değişik gelir grupları arasındaki farklılıklar uçuruma dönüşür. Bir taraf aşırı zenginleşirken, diğer taraf aşın fakirleşir. Bir taraf refahın getirdiği baş döndürücü bir çılgınlığı, sefahati yaşarken; diğer taraf yiyecek ekmek, yatacak yer bulamaz.

Ülkeyi yöneten güçler, refahtan şımarıp azan önde gelenler, ülkenin imkanlarını sonuna kadar hoyratça kullanmada hiçbir sınırlayıcı kıstas, ölçü veya değer tanımazlar. Tüm dünyanın kendi benleri(nefsleri) etrafında şekillendiği vehmine kapılırlar. Aşırı kâr tutkusu, daha yüksek yaşam standardı isteği, onların yaşamlarının ana gayesi haline gelir. Bu gayeye ulaşmada engel saydıkları her şeyi düşman, tehlike ve bir tehdit unsuru olarak görür veya gösterirler. Bunlar, hiçbir ahlakî müeyyide ile kendilerini bağımlı hissetmezler. Onlar her inançtandır ve fakat hiçbir inanca sahip değillerdir. Daha yüksek kâr elde etme uğruna herşeyi kullanmakta, istismar etmekte, tahrif ve tahrip etmekte mahirdirler. Bunların vatan ve millet sevgisi, aşırı kâr güdüleri tatmin olabildiği sürece var gözükür. Zorda kaldıklarında yurt dışına kaçmaları ya da tüm imkanlarını yurt dışına çıkarmaları sevgilerinin bir ölçüsüdür.

Karşılarında güç istemezler. Bu nedenle de halkın uyanmasından, hakkını aramasından son derece rahatsız olurlar. Bunu kendileri için tehlike ve tehdit olarak görürler. Dolayısıyla böyle bir uyanış engellenmeli ve gerekirse yok edilmelidir. Refahtan şımarıp azan önde gelenler, halkın uyanışını engellemek için sivil ve askeri bürokrasiyi kullanmakta beceriklidirler. Medya onların elinde tam bir uyuşturma ve yıkım silahı olabilir. Korku ve dehşet salarak yönetmek onların yönetim felsefesidir.

Ülkemizde 28 şubat Postmodern Darbesi'yle başlayan süreç, böyle bir dönemdir. Refahtan şımarıp azan önde gelenlerin aşın kâr elde etme imkanlarının tehlikeye düşmesi, üretim ve pazar alanlarını kimseyle paylaşmak istememeleri sürecin başlatılmasının önemli iç nedenlerinden biridir.

Bu süreçte etrafa korku ve dehşet saçılmıştır. İhbar ve karalama mekanizması ile engel olarak gördükleri herkesi karalamalardır. Kurdukları veya yanlış yöne sevk ettikleri paravan örgütlerle, halkı kamplara ayırmışlardır. Sonra da aynı örgütleri deşifre ederek, insanların birbirine olan güvenlerini yıkmaya çalışmışlardır. Halkın bireyselleştirilerek korkutulup pasifize edilmesi ve her türlü sivil toplum örgütüne karşı güvenin yıkılmak istenmesi bu dönemin en tipik karakteridir. 28 şubat postmodern darbesi; halkın seçtiklerinin tasfiye edilmesi, halkın sindirilmesi, tayin edilen sınırlar dışına çıkmaması ve sistemin muktedirlerinin işaret ettiği istikamette rey kullanması gerektiğine ilişkin yapılan periyodik operasyonlardan biridir. Halkı sürekli korku altında tutma sürecinin adıdır.

Halktan kopuk bir yönetici zümre, hükümranlıklarını hile, entrika, karalama, tehdit, tedhiş ve terör yoluyla dehşet ve korku salarak idame ettirmek istemiştir. Bundan sonra da aynı yol ve yöntemi kullanacaklarından kimsenin şüphesi olmasın.

Zaman zaman yapılan temizlik hareketleri, "hamamın namusunu" kurtarma girişiminden öteye gidemez. Büyük bir samimiyetle yapılmak istenen operasyonların önü, daha baskın yöntemlerle kesilir. Ancak bu arada yıprananların yerine yenileri yerleştirilerek, halkın güveni yeniden kazanılmaya çalışılır. Kirliliğin temel nedeni, sistemin dayandığı temel felsefedir. Öncelikle bu konu tartışılmadıkça, insanlar doğruyu, güzeli özgürce arayamadıkça, ülkenin aydınları şifrelerle, kodlarla yazıp konuştukça; sistemin değerleri içine sıkıştırılarak yapılan tüm arayışlar, iyi niyetle de olsa, sonuç vermeyecektir. Sanal bir halk için inşa edilen bir sistem, yaşayan halka dar gelmekte, onu bunaltmaktadır. Bu nedenle de ülke, korkular, bunalımlar ve darbeler ülkesi olmuştur. [755]

İbrahimî Duruş

Böylesi muslüman ülkelerde bunalımdan çıkmanın bir yolu var mıdır? Bunalımdan kurtulmak için ne yapılmalıdır? Evet, bunalımdan çıkmanın bir yol vardır. Bu yol, öncelikle bireysel bazda arınıp, yalnızca Allah'tan korkup diğer tüm korkulardan kurtulmaktır. Sonra da cemaat şuuru içinde haikı korkularından arındırarak özgür bir ortama kavuşturmak için birlik ve dayanışma içinde mücadele etmektir.

Bunun için yalnızca Allah'a yönelerek, yalnızca o'na kulluk yaparak, yalnızca O'na ibadet ederek, yalnızca O'nu İlah, Rab edinerek ve yalnızca o'ndan korkarak diğer tüm korkulardan arınıp İbrahimî bir duruş, bir tavır, bir davranış ve bir direnç gösterilmelidir. Korkunun kol gezdiği, güvenin yıkıldığı, insanın meta olarak algılandığı, eşyalaştmldığı; paranın, maddenin, gücün putlaştırıldığı bir dünyada kurtuluşun tek reçetesi, Hz. İbrahim'in, sapmış olan kendi halkına karşı gösterdiği onurlu direniş ve karşı koyuştur. Bir tarafta babası ile birlikte bir halk, diğer tarafta yalnızca Allah'a inanıp dayanan, güvenen ve de yalnızca Allah'tan korkan Hz.

İbrahim vardır. Hz. İbrahim, muvahhid kimliği ile tek başına bir ümmet olarak, babasına ve onun şahsında yerleşik putperest bir sisteme karşı çıkmaktadır:

“Hani İbrahim, babası Azer'e (şöyle) demişti: “Sen putları ilâhlar mı ediniyorsun? Doğrusu, ben seni ve kavmini apaçık bir sapıklık içinde görüyorum.” [756]

Hz. İbrahim'in içinde yaşadığı toplum, putperest bir toplumdur. Böylesi toplumlarda putlar, aynı zamanda yönetimin bir parçasıdır. Toplumda hakim olan güç merkezleri, refahtan şımarıp azan önde gelenler, putlar etrafında efsane mitler oluşturarak toplumu yönetmeyi temel ilke edinmişlerdir. Bu sistemlerde putlar, ibadet edinilen bir varlık olmanın ötesinde, sömürü çarkının ağırlık merkezini de oluştururlar:

“İbrahim dedi ki. “Siz gerçekten Allah'ı bırakıp da dünya hayatında aranızda bir sevgi bağı olarak putları ilâhlar edindiniz. Sonra da kıyamet günü, bir kısmınız bir kısmınızı inkar edip tanımayacak ve bir kısmınız bir kısmınıza lanet edeceksiniz. Sizin barınma yeriniz ateştir ve hiçbir yardımcınız da yoktur.” [757]

Bu tür toplumlarda putlar; dünya hayatında aralarında bir sevgi bağı oluşturması ve böylelikle toplumun daha kolay kontrol edilebilmesi için, refahtan şımarıp azan önde gelenler tarafından uydurulmuş ve isimlendirilmişlerdir:

“Bu (putlar), sizin ve atalarınızın (kendi istek ve öngörülerinize göre) isimlendirdiğiniz (kuru ve keyfî) isimlerden başkası değildir. Allah, onlarla ilgili ispatlayıa bir delil indirmemiştir. Onlar, zanna ve nefislerinin neva olarak arzu ettiklerine uymaktadırlar. Oysa andolsun, onlara Rablerinden yol gösterici gelmiştir.” [758]

Tarihsel süreci incelediğimizde, ihdas edilen ve koruma zırhına büründürülen putlarla ilgili hiçbir tartışma yapılamadığını görmekteyiz. Bu ülkelerde putların dışında, Allah'ın varlığı da dahil olmak şartıyla, her şeyi tartışabilirsiniz ve fakat putları tartışamaz, onlar hakkında refahtan azan önde gelenlerin hoşuna gitmeyecek hiçbir fikir beyan edemezsiniz. Refahtan şımarıp azan önde gelenler, bu konuda ileri sürülebilecek her türlü fikri engellemek için korkuyu, bir yönetim araa olarak kullanmaktadırlar.

İşte bunun için Hz. İbrahim: “Ey kavmim, tartışmasız ben sizin şirk koşmakta olduklarınızdan uzağım, gerçek şu ki, ben bir muvahhid olarak yüzümü gökleri ve yeri yaratana çevirdim. Ve ben müşriklerden değilim. O beni doğru yola erdirmişken, siz benimle Allah konusunda çekişip tartışmaya mı girişiyorsunuz?

“Sizin ona şirk koştuklarınızdan ben korkmuyorum, Rabbimin dilediği dışında hiçbir şey olmaz. Hem siz, O'nun kendileri hakkında hiçbir ispatlayıp delil indirmediği şeyleri Allah'a ortak koşmaktan korkmuyorken, ben nasıl sizin şirk koştuk/arınızdan korkarım? Şu halde güvenlik içinde olmak bakımından iki tara/tan

hangisi daha hak sahibidir? Eğer bilebilirseniz.” [759]diyerek putperest düşünceye karşı tavır almaktadır.

Yukarıdaki ayetlerde konumuz açısından şu noktalar önemlidir: Putperestler, Allah'tan korkmamakta; fakat iman edenlerin putlardan korkmasını istemektedirler. Putları önemli bir korku kaynağı olarak insanların hafızalarında diri tutarak toplumu yönetme ilkesi egemendir, bu tür toplumlarda.

Bundan dolayı putların otoritesini sarsacak her düşünce, her fikir tehlikeli addedilir. Farklı düşünenler yıpratma, tecrit etme ve korkutma ile sindirilmeye çalışılır. Hz. İbrahim, babasını putlardan vazgeçirme konusunda ısrarcı olunca, oğluna verecek cevabı kalmayan baba, putlara olan bağlılığını oğiunu tehdit ederek ortaya koymuştur:

“(Babası) Demişti ki: “İbrahim, sen benim ilâhlarımdan yüz mü çevirmektesin? Eğer bu tutumuna bir son vermeyecek olursan, andolsun seni taşa tutarım; uzun bir süre de benden uzaklaş.” “(İbrahim):

“Sizden de, Allah'tan başka taptıklarınızdan da kopup ayrılıyorum ve Rabbime dua ediyorum. Umulur ki, Rabbime dua etmekle mutsuz olamayacağım.” [760]

Mevcut sistemin refahtan şımarıp azan önde gelenleri, putların otoritesini sarsacak, dolayısıyla kendi hükümranlıklarını zedeleyecek inanç, düşünce ve davranışlara hiç tahammüllü olamamışlardır. O nedenle, Hz. İbrahim’in putlar hakkındaki düşüncelerini anlatmadaki kararlılığı karşısında, onu yakmak girişiminde bulunmaktan çekinmemişlerdir:

“Dediler ki Eğer bir şey yapacaksanız, onu yakın ve ilâhlarınıza yardımda bulunun. Biz de dedik ki: Ey ateş, İbrahim'e karşı soğuk ve esenlik ol. Ona bir düzen (tuzak) kurmak istediler, fakat biz onları daha çok kayba uğrayanlar kıldık.” [761]

Bir insan; inançlarından dolayı, babasının da dahil olduğu bir topluluk tarafından yakılmak istenmiştir. Yerleşik değerlerin (putperestlik) temellerine yönelen bir eleştiri, çok şiddetli bir cezalandırma yöntemiyle susturulmak istenmiştir. Refahtan şımarıp azan önde gelenler, sömürü ve zulüm çarkının işlemesini engelleyecek her türlü inanç, düşünce ve harekete karşı tahammülsüzdürler. Tarihte Hz. İbrahim'in yakılma teşebbüsü bunun en canlı örneklerinden biri olmuştur. Günümüz Türkiye'sinde yapılanlar ise, Kahramanmaraş, Çorum, Malatya, Taksim ve Sivas olayları ve daha niceleri, refahtan şımarıp azan önde gelenlerin toplumu korku, tedhiş ve terör kıskacında yönetebilmek için tarihte yaptıklarının bir tekrarından ibarettir. Sivas'ta insanların diri diri yakılması için her türlü organizasyonu yapanlarla, Taksim'de insanları toplu olarak katledenler, refahtan şımarıp azan önde gelenlerin içinde yer aldığı aynı yapının, aynı zihniyetin insanları olduğu unutulmamalıdır. Bir gün bu gerçek ortaya çıkacaktır. Sivas olaylarının tertip ve

tahrikçileri açıklandığında, halktan kopuk sistemlerin ne denli zalim olabildiği daha iyi anlaşılacaktır.

Tarihsel süreç incelendiğinde benzer senaryolar hep tekrarlanıp durmuştur. Benzer senaryolar her an uygulama safhasına konulabilir. Buna, bugünlerde göz ardı edilmemesi gereken bir olgu olarak bakılmalıdır. Halkı sindirerek daha rahat yönetebilmek için korku, silah olarak kullanılmakta ve tüm ülke acımasız bir psikolojik savaşın içine sokulabilmektedir:

Halkın muhalif olduğu politikalar karşısında sessiz kalmasını sağlayabilmek için klasik bir yöntem vardır: Yüreklere korku salmak. Halk, malının, canının bir büyük düşmanın tehdidi altında bulunduğuna inandırılırsa, muhalif olduğu programların uygulanması karşısında sessiz kalmayı tercih eder, yapılanları hoş karşılamasa bile zaruri bulabilir. Yüreklere korku salabilmek için propaganda sistemi çalıştırılır...

Gerçekleri saklamak, olabildiğince çarpıtmak, basını bir güzel yogurup istenilen tarzda biçimlendirerek halkı uyutmasını sağlamak terör kültürü ile yoğurulmuş sistemlerin sıradan fealiyetlerindendir"[762]

İstenen sonuca ulaşabilmek için, o ana kadar halka söylenilen ve fakat gerçekte inanılmayan birçok kavram, ilke unutulur. Her şey tevil edilerek birçok kavramın içi boşaltılır, anlam alanları daraltılır veya saptırılır. Her türlü hile, entrika, yol ve yöntem mubahlasın

"Nuh dedi ki: Rabbim, gerçekten onlar bana isyan ettiler; mal ve çocukları kendisine kayıptan başka bir şeyi artırmayan kimselere uydular. Ve büyük hileli düzenler kurdular." [763]

Refahtan şımarıp azan önde gelenler, genelde, gelenek, görenek, örf ve adetlere savaş açmış olmalarına; bunları gerici unsur olarak görmüş olmalarına karşılık; putları söz konusu olduğunda ne kadar katı, bağnaz, gelenekçi ve tutucu oldukları hemen görülebilir. Sömürü çarkının bozulup menfaatlerinin zedeleneceğini hissettikleri anda, putlarına aşırı bağlılık gösterilerine girişir, herkesi bağlılık yeminine çağırırlar:

"Bu, sizi babalarınızın tapmakta olduklarından (ilâhlarından) alıkoymak isteyen bir adamdan başkası değildir dediler. Ve dediler ki: Bu düzülüp uydurulmuş bir yalandan başka bir şey de değildir." [764]

"Ve dediler ki: Kendi ilâhlarınızı bırakmayın; bırakmayın ne Vedd'i, ne Suva'i, ne Yeğus'u, ne Ye'uk'u ve de Nesri böylece onlar, çoğu kimseyi şaşırtıp-saptırdılar. Sen de o zalimlere sapıklıktan başkasını arttırma." [765]

Yukarıda geçen âyetler [766] daha dikkatlice incelendiğinde korkuya neden olan üç ana unsurun olduğunu görürüz: Canlı varlığın tehlikede olması, neslin tehlikede

olması, inancın tehlikede olması. Etkileşim sırasına göre tanzim edersek insan, genel olarak, önce inancı için, sonra çocuğu (gelecek nesiller için), sonra da kendisi için tehlikeye atılır, o nedenledir ki gerek Hz. Nuh ve gerekse Hz. İbrahim, bu üç ana unsuru göz önüne alarak Allah'a dua etmişlerdir.

“(Nuh) Rabbım, beni, annemi-babamı, mümin olarak evime gireni, iman eden erkekleri ve iman eden kadınları bağışla. Zalim olanlara yıkımdan başkasını arttırma.” [767]

“(İbrahim) Bu şehri güvenli kıl, beni ve çocuklarımı putlara kulluk etmekten uzak tut. Rabbım, beni namazında sürekli olan kıl, soyumdan olanları da. Rabbımiz duamı kabul buyur. Rabbimİz, sorgu başa dikileceği gün, beni, anne-babamı ve müminleri bağışla.” [768]

Bu üç unsur içinde en etkili olan ise, inancın geleceği sorunudur. Hz. İbrahim putperest bir düzene karşı mücadelesinde kendi varlığını, inancın devamı kanuniyeti içinde eritip, bütün olumsuz koşullara rağmen, inancının gerektirdiği duruşu, tavrı sergilemiştir:

“Gerçek şu ki, ben bir muvahhid olarak yüzümü gökleri ve yeri yaratana çevirdim. Ve ben müşriklerden değilim.” [769]

Yalnızca Allaha kulluk etmenin, yalnızca O'na ibadet etmenin, yalnızca O'nu İlah ve Rab edinmenin, yalnızca O'ndan korkmanın ve yalnızca O'ndan istemenin doğal sonucu olarak Hz. İbrahim, böyle bir tavır, bir duruş ortaya koymaktadır. Bu nedenle Allah, tüm müminlere Hz. İbrahim'i örnek olarak göstermektedir:

“İbrahim ve onunla birlikte olanlarda sizin için güzel bir örnek vardır.

“Hani onlar kendi kavimlerine demişlerdi ki: 'Biz, sizlerdenve Allah'ın dışında tapmakta olduklarınızdan gerçekten uzağız. Sizi tanımayıp inkar ettik. Sizinle aramızda, siz Allah'a bir olarak iman edinceue kadar ebedi bir düşmanlık ve bir kin baş göstermiştir'. And olsun, onlarda sizler için, Allah'ı ve Ahıret gününü umut etmekte olanlar için güzel bir örnek vardır. Kim de yüz çevirecek olursa, artık şüphesiz Allah, Ğanıydir, Hamiddır” [770]

İbrahimî Özellikler

Allah, Hz. İbrahim'i müminlere örnek olarak gösterdiğine göre acaba bu örnek insanın temel özellikleri nelerdir? Hz. İbrahim'in en temel özelliklerini Kuran'dan şöyle özetleyebiliriz:

Nuh'un milletinden [771]

Seçilmiş önder, elçi, peygamber [772]

Yalnızca Allah'tan korkan [773]

Muvahhid ve tek başına bir ümmet [774]

Hanif [775]

Allah'ın dostu [776]

Allah'a itaat ve ibadet eden [777]

Doğru yolda olan [778]

Kitap verilen [779]

Hikmet sahibi [780]

Delil verilen [781]

İlimsahibi [782]

Rüşd sahibi [783]

Akıl yürüten ve aklı en iyi şekilde gerçeği aramada kullanan [784]

Mutmain olmak isteyen [785]

İyi bir tartışmacı [786]

Kendisini Allah'a vermiş [787]

Salihlerden [788]

Şükredici [789]

Denenmiş [790]

Dua eden [791]

Düşünen ve düşünmeye davet eden [792]

Neslini düşünen [793]

Ahiret yurdunu düşünen [794]

İyi davranan [795]

Kuvvetli [796]

Basiretli [797]

İhlaslı[798]

Sabırlı [799]

Ümit dolu [800]

Yumuşak huylu [801]

Kalb-i selim sahibi[802]

Ahde vefalı [803]

İnsanlara örnek [804]

Müslüman, müşriklerden olmayan [805]

Allah'ın düşmanlarını veli edinmeyen, onlardan kopup uzaklaşan[806]

Allah'ın rahmetini kazanmış [807]

Derecesi yüksek [808]

Kendisine güzellik ve mükafat verilmiş [809]

Görülebileceği gibi, Hz. İbrahim'in en temel, en belirgin vasfı, putperest bir toplum içerisinde tek başına kalmış olmasına karşın inancından ve bu uğurdaki mücadelesinden vazgeçmemiş olması ve bu uğurdaki kararlılığıdır. Tek başına olmasına rağmen hiçbir korku ve kaygıya kapılmadan, en olumsuz şartlarda direnmenin, ayakta kalmanın sembolüdür o. O nedenle Kur'an-ı Kerim onu hem tekil, muvahhıd, hem de çoğul, ümmet, olarak tanıtmakta ve örnek olarak gelecek nesillere göstermektedir:

“Gerçek şu ki, İbrahim tek başına bir ümmetti; Allah'a gönülden yönelip itaat eden bir muvahhiddi ve o müşriklerden delildi.” [810]

Hz. İbrahim'in ateşe atılırken söylediği “Allah bana kâfidir” ve kavmi ile tartışmasında söylediği “ben sizin ilâhlarınızdan korkmuyorum”, “sizden ve sizin ilâhlarınızdan kopup ayrılıyorum” sözleri, onun teslimiyetinin bir ölçüsü olmanın yanısıra; tüm korkuları, Allah korkusu içinde eritip yok ettiğinin de bir göstergesidir. Bir önder ve örnek olarak o, özgür olmanın yolunun yalnızca Allah'tan korkarak ve böylelikle tüm korkulardan arınmaktan geçtiğini, tüm iman edenlere göstermektedir.

Hz. İbrahim'in bu temel vasfını Kur’ân'daki korku ayetleri ile birlikle değerlendirerek yalnızca Allah'tan korkanların, İbrahimi vasıflarını ortaya koyacağız.

Yalnızca Allah'tan korkan bir mümin, Allah'ın çizdiği sınırları koruma konusunda gerekli hassasiyeti gösterir. Kuran-ı Kerim'de Allah korkusu ile bağlantılı olarak zikredilen Allah'tan korkanların özellikleri ya da davranış şekillerini (İbrahimî özellikler) şöyle özetleyebiliriz:

Yalnızca Allah'tan korkmak [811]

Allah'tan gerektiği gibi ve O'nun şanına yaraşır bir şekilde korkmak [812]

Yalnızca Allah'a kulluk, ibadet etmek [813]

Allah'tan başka ilâh ve rab edinmemek [814]

Allah'ı dinlemek [815]

Allah'a güvenmek [816]

Allah'a yaklaşmaya yol aramak [817]

Peygambere itaat etmek [818]

Günahtan sakınmak [819]

Allah'ın ayetlerini alaya almamak [820]

Haddi aşmamak ve bu konuda yardımlaşmamak [821]

Ölçüyü ve tartıyı eksik tutmamak [822]

Adil olmak [823]

Sözü doğru söylemek [824]

Helal kazanç [825]

Faiz yememek [826]

Eşcinsel olmamak [827]

Cinayet işlememek [828]

Mescitleri imar etmek [829]

Şahitlikte adil davranmak [830]

Vasiyette adil olmak [831]

Borçluya iyi davranmak [832]

Emanete ihanet etmemek [833]

Eşlerin haklarına riayet etmek (Ailevi geçimsizlik) [834]

Kadınlar arasında adalet [835]

Eşlere güven [836]

Boşanmış eşlerin hakları [837]

Çocuğun memeden kesilmesi [838]

Müslümanların birlik ve dayanışmasını sağlamak [839]

Dini alay ve eğlence konusu edinenleri veli edinmemek [840]

Kafir ve münafıklara boyun eğmemek ve onları veli olarak kabul etmemek [841]

Allah uğrunda mücadele etmek [842]

Yalnızca Allah'tan Korkmak

Malın, canın, neslin ve inancın tehlike altında olması durumunda genelde insanlar, özelde müminler, inancını yaşatmak için tüm imkanlarını seferber ederek ölüm de dahil olmak üzere her şeyi göze alırlar. Bu insanlık tarihinde genel bir kanuniyet olarak hep var olmuştur. Müminler ise bu noktada özel bir yer işgal ederler. Onlar,

öldükten sonra dirilmeye, Allah'ın huzurunda hesap vermeye olan inançlarından dolayı dünyayı ahiret için bir hazırlık, bir tarla gibi görürler.

Öldükten sonra dirilme ve yaptıklarından dolayı hesap verme, mümini teyakkuz halinde tutan bir duygu oluşturur. O hesap gününde Allah'ın huzurunda mahcup olma, Allah'ın rızasını kaybetme müminin asıl korkusudur. Rahmetli Necip Fazıl, Allah korkusunu;

“Bu yük Senden Allah'ım,

Çekeceğim naçarım!

Senden Sana sığınır,

Senden Sana kaçarım!”

Diyerek en güzel şekilde ifade etmektedir.

Birçok korku kaynağı aynı anda vuku bulduğunda, müminin bunların etkisi altında kalmaması mümkün olmayabilir. Korkular anaforunda yaşanan geçici rejim bu bakamdan önemli değildir, önemli olan kalıcı haldir; kalıcı hal üzerinde hangi korku kaynağının etkili olduğudur. İşte yalnızca Allah'tan korkmaktan kastettiğimiz, kalıcı halin Allah korkusu ile tayin edilmesidir. Bu nedenle mümin, inancına zarar verecek, dolayısıyla ölüm ötesi hayatta kendini sıkıntıya sokacak herhangi bir davranış içinde bulunamaz. İşte bu yüzdendir ki Allah, müminleri yalnızca kendinden korkmaya çağırarak korkularından arındırmak ister:

“Öyleyse benden, yalnızca benden korkun. Göklerde, yerde ne varsa onundur, İtaat-kulluk da O'nundur. Böyleyken Allah'tan başkasından mı korkup sakınıyorsunuz.” [843]

“Öyleyse insanlardan korkmayın, benden korkun ve ayetlerimi az bir değere karşılık satmayın.” [844]

Allah; Kuran'ın değişik yerlerinde, kafirlerden, zalimlerden, müşriklerden ve onların ilâhlarından, kınayıcıların kınamasından ve şeytandan korkmamaları gerektiğini müminlere hatırlatmaktadır. [845]Yalnızca Allah'tan korkmanın mümin olma şartı ile birlikte ifade edilmesi, mümin olmaktan ne anlamamız gerektiğini de berraklaştırmaktadır: “İşte bu şeytan, ancak kendi dostlarını korkutur. Siz onlardan korkmayın, eğer müminlerseniz, Ben'den korkun.” [846]

Allah’tan Gerektiği Gibi Korkmak

Allah korkusu; ferdin tüm anlayışını, yaşayışını, eylemlerini ve ilişkilerini Allah'ın koyduğu, sınırlarını belirlediği ilkelere, kurallara göre yapmak, tanzim etmek demektir. Sadece dille tekrarlanıp duran ve fakat davranışlara yansımayan bir Allah korkusu, gerçekte fertte mevcut olmayan bir korku demektir. Korkan, devamlı ağlayıp duran kimse de değildir. Eğer Allah korkusundan bahsediyorsa, davranışlara yansıyan bir yönü mutlaka var olmalıdır.

Allah'tan korkmak, onun azabından ve onun sıfatlarının derin anlamlarını bilmekten neşet eden teyakkuz halinde bulunmaktır. Kendisinden dolayı ceza çekeceğini bildiği şeyleri yapmaktan kaçınan kimse, gerçekte Allah'tan korkmaktadır. Gazzali, kalpde vuku bulan korkunun derecesine bağlı olarak davranışları düzeltmeyi, iffet, vera, takva, sıddîk ve mukarreb şeklinde bir tasnife tabi tutmuştur.[847]

“Amellerde eseri olan nesnelerden olan korkunun en az derecesi, kişiyi mahzurlu şeylerden men etmektir. Kişiyi mahzurlu şeylerden men etmekten meydana gelen harekete Vera denir. Eğer kuvveti artarsa, kendisine haramın katılması mümkün olan nesnelerden de sakınacaktır. Ve böylece kesinlikle haram olmadığını bilen mubahlardan da sakınacaktır. Bu harekete Takva adı verilir. Zira takva demek, kendisini şüpheye daldıranı bırakıp şüphesize doğru gitmek demektir. Bu hareket, bazen, kendisini zararsız bir takım hareketleri, zararlının korkusundan terk etmeye de sürükler. Bu durum takvada doğruluktur... Bunun sahibine Sıddîk demek uygun olur.

Takva, doğruluğa; vera da takvaya, iffet de veraya dahil olur. Çünkü iffet, özel olarak şehvetin isteklerinden imtina etmekten ibarettir. Mademki, durum budur; öyleyse korku men olunmak ve harama dalmamak suretiyle azalarda tesir eder. Men olmak sebebiyle ona İffet ismi verilir. İffet, şehvetin isteğinden men olunmak demektir. Bundan daha yücesi veradır. Takva ise veradan daha üstündür, çünkü o, hem mahzurludan, hem de şüpheliden men olunmanın ismidir. Onun arkasından sıddîk ve Mukarreb ismi vardır.”

Böylesi bir değişim, marifete, aklın ve kalbin temizliğine ve imanın durumuna bağlı olarak vuku bulur. Bu dört şarta bağlılıktan dolayı Allah'tan gerektiği gibi ancak peygamberler, alimler ve temiz akil sahipleri korkmaktadır:

“Ki onlar (o peygamberler), Allah'ın asaletini tebliğ edenler, O'ndan içleri titreyerek korkanlar ve Allah dışında hiç kimseden korkmayanlardır.” [848]

“Kulları içinde ise, Allah'tan ancak alım olanlar içleri titreyerek korkar...” [849]

“Ey temiz akıl sahipleri, Allah' tan korkup sakının.” [850]

“Ey iman etmekte olan temiz akıl sahipleri, Allah'tan korkup sakının.” [851]

Ayetlerden de görülebileceği gibi müminlerin, temiz akla sahip olarak Allah'tan korkup sakınmaları istenmektedir. Bu boyutuyla müminin temel davranışlarından birincisi, Allah'ın şanına yaraşır şekilde Allah'tan korkmasıdır.

“Ey İman edenler, Allah'tan nasıl korkup sakınmak gerekiyorsa öylece korkup sakının ve siz, müslüman olmaktan başka bir din ve tutum üzerinde ölmeyin.” [852]

Allah'a yaraşır şekilde Allah'tan korkmak demek, Allah'ın adını yükseltmek, onun emir ve yasaklarına riayet ederek gösterdiği yolda yürümektir, onun dışında edinilen tüm ilâh ve rabların hükümranlığına son vermektir:

“Benden başka ilâh yoktur, şu halde benden korkup sakının diye uyarıp korkutun.”[853]

Bir mümin için; şeytanın taraftarları iie işgal edilmiş bir dünyada, Allah'tan başka ilâh ve rab olmadığını deklare etmek demek, zulme karşı Hz. İbrahim gibi meydan okumak demektir. İşte böyle bir durumda dimdik ayakta durabilmek için, Hz. İbrahim'in ateşe atılırken “Allah bana kâfidir” diyebilme güç, irade ve bilincinde olmak gerekir. Bunun yolu da, Allah'a güvenip dayanmak, O'na teslim olmak, O'ndan gerektiği gibi korkup O'na yaklaştıracak vesileler aramaktır:

“Ey iman edenler, Allah'tan korkup sakının ve sizi ona yaklaştıracak vesile arayın; O'nun yolunda cihad edin, umulur ki kurtuluşa erersiniz.” [854]

Ancak bu durumda müminler, iffet halinden sıddîk haline doğru sürekli bir yükseliş içerisinde bulunabilirler:

“Ancak namaz kılanlar hariç;

Ki onlar, namazlarında süreklidirler.

Ve onların mallarında belirli bir hak vardır;

Yoksul ve yoksun olanlar için.

Onlar, din gününü de tasdik etmektedirler.

Onlar, Rablerinin azabına karşı daimi bir korku duymaktadırlar.

Şüphesiz Rablerinin azabından emin olunamaz.

Ve onlar, ırzlarını korurlar;

Ancak kendi eşleri ya da sağ ellerinin malık olduğu başka; çünkü onlar bunlardan dolayı kınanmazlar.

Fakat bunun ötesini arayanlar, artık onlar sının çiğneyenlerdir.

Bir de onlar, kendilerine verilen emanete ve verdikleri ahde riayet edenlerdir.

Şahitliklerinde dosdoğru davrananlardır. Namazlarını titiziikle koruyanlardır.

"İşte onlar, cennetler içinde ağırlananlardır." [855]

Buradaki ayetlerin tümü namaz kılanların temel vasıflarını anlatmaktadır.

Ancak 27-28. âyetlerde "Rablerinin azabına karşı daimi bir korku duymaları" ile "Rablerinin azabından emin olunamaz' tarzında yer alan iki hüküm, bütün bu özelliklere hayat veren, onları canlı bir şekilde yaşanır kılan ve sürekliliği sağlayan ana unsurlardır. Bir müminin en temel, vazgeçilemez vasfı, "Rabbin azabından emin olmama" ile "Rabbin azabına karşı daimi bir korku içinde bulunma" halidir. Bu, Allah'tan gerektiği gibi korkmak, demektir. Bu ana frekans yoksa pek çok düşünce ve davranış, şeklî olmaktan öteye gidemeyecektir.

"Dini yalanlamakta olanı gördün mü?

İşte yetimi itip kakan, yoksulu doyurmayı teşvik etmeyen odur.

İşte (şu) namaz kılanların vay haline ki onlar, namazlarında yanılgıdadırlar,

Onlar gösteriş yapmaktadırlar, ve ufacık bir yardımı da engellemektedirler." [856]

Adil Olmak

Allah'tan gerektiği gibi korkan bir mümin, öncelikli olarak adildir; adaletin mülkün temeli olduğunu bilir ve onun gereğini en güzel bir şekilde yerine getirin

"Ey iman edenler, adaletli şahitler olarak, Allah için, hakkı ayakta tutanlar olun. Bir topluluğa olan kininiz, sizi ada/etten alıkoymasın. Adalet yapın. O, takvaya daha yakındır. Allah'tan korkup sakının, şüphesiz Allah, yapmakta olduklarınızdan haberi olandır."[857]

Hukukun üstünlüğü, ancak adalet ile sağlanır. Adalet herkes için, her zaman ve her yerde hakim kılınmalıdır. Allah'ın bize emrettiği, kendi aleyhimize dahi olsa ayakta

tutulması gereken en temel olgulardan biridir adalet. Herkesi içermeyen bir hukuk ve adalet anlayışı, bir sistemin en ciddi çıkmazlarından biridir.

Yakın tarihimizde ve 28 Şubat postmodern darbe sürecinde yaşananlar, bunun en canlı kanıtı olarak tarihe geçecektir. Daha önceleri suç kabul edilmeyen, fakat 28 şubattan sonra suç olarak telakki edilen bazı düşünce veya fiiller, medya aracılığı ile gerçekleştirilip gerçekleştirilmediği cezalandırmada önemli olmaktadır. Neden? çünkü cezalandırılması istenen fertler önce tespit edilmekte, sonra da ona uygun kanun ihdas edilmektedir. Bu, "sanıkların idamına, tanıkların bilahare dinlenmesine karar verilmiştir" diyen İstiklal Mahkemesi veya "Biz adamı önce asar, sonra yargılarız" diyen İnönü'nün mantığıdır. 28 Şubat postmodern darbe süreci bu adaletsiz anlayışı yeniden hortlatmıştır.

Ayrıca direktiflerle, "andıçlamalarla" medya, yargı ve ekonomik girişimleri nasıl yönlendirdikleri, bugün artık bilinen gerçeklerdir. "Paraşüt", "balina", "kasırga", "bufâlo" ve "duman operasyonları" ile ortaya çıkan, sadece ülkenin nasıl soyulduğu değildir; aynı zamanda 28 Şubatın amacı, mantığı ve de yapılanışıdır. Bu dönem aydınlatılabildiği oranda Türkiye huzura kavuşacak ve yolunu daha rahat bulabilecektir.

İslam coğrafyası Allah korkusuna dayanan bir adalet anlayışına sahip olduğu dönemlerde, yönetimler, halkı ile bütünleşmiş olarak dünyaya önderlik yapmış, huzur ve mutluluğu dünyaya yaymıştır, çünkü Allah'tan gerektiği gibi korkmak onları, adaletsizlikten, haddi aşmaktan, tarafgir davranmaktan ve bu alanlarda dayanışma içinde bulunmaktan alıkoymuştur.

"...Bir topluluğa olan kininiz, sakin sizi haddi aşmaya sürüklemesin. İyilik ve takva konusunda yardımlasın, günah ve haddi aşmada yardımlaşmayin ve Allah'tan korkup sakının. Gerçekten Allah sonuçlandırması pek şiddetli olandır." [858]

Sözü Doğru Söylemek

Yalnızca Allah'tan ve gerektiği gibi korkan müminler, söz, davranış ve tutumlarında doğru olmalı, doğruyu söylemeli ve doğrunun yanında yer almalıdırlar:

"Ey iman edenler, Allah'tan korkup sakının ve sözü doğru olarak söyleyin.

Ki O (Allah), amellerinizi ıslah etsin ve size günahlarınızı bakışlasın. Kim Allah'a ve Rasûlüne itaat ederse, artık o en büyük kurtuluşla kurtulmuştur." [859]

Gerçek kurtuluş, Allah'tan korkup sakınma, Allah ve Rasûlüne itaat ve sözü doğru olarak söylemekle ilişkili olarak ifade edilmektedir burada. Halka doğru bilgi vermek, halkı yanıltmamak, manipüle etmemek, yanlış yönlendirmemek, yapmayacağı veya yapamayacağı şeyleri söylememek, dün başka, bugün başka dememek, muhalefet ve iktidarda iken farklı şeyler söylememek, hep bu kapsamda değerlendirilmelidir.

Zulmün kol gezdiği bir ülkede haik, genel olarak kandırılma ve korkutulma esasına göre yönetilmeye çalışıldığı için ülke, bir türlü bunalımın içinden çıkarılamaz. Özünde Allah'tan korkup sakınma olmayan bir söylem alışkanlığı, nasıl olsa unuturlar ve alışırlar yanlış varsayımı, doğal olarak bu sonucu doğurur. Bu anlayıştaki insanların ülkeyi yönetmesi veya liderlik konumuna yükselmesi kaçınılmaz olarak fesadın yayılmasına, harsın, neslin ve de ekonominin bozulmasına neden olmaktadır:

“İhsanlardan öylesi de vardır ki, dünya hayatına ilişkin sözleri senin hoşuna gider ve kalbindekine rağmen Allah'ı şahit getirir; oysa o azılı bir düşmandır. O, iş başına geçti mi yeryüzünde fesad çıkarmaya, ekini ve nesli helak etmeye çalışır. Allah ise, fesadı sevmez.

Ona; “Allah'tan kork” denildiği zaman, onu büyüklük gururu günaha sürükleyerek alıp kuşatır. Böylesine cehennem yeter; ne kötü bir yataktır o.

İnsanlardan öylesi de vardır ki, Allah'ın rızasını arayıp kazanmak amacıyla nefsini satın alır. Allah kullarına karşı şefkatli olandır.

“Ey iman edenler, hepiniz topluca İslam'a girin ve şeytanın adımlarını izlemeyin. Çünkü o, size apaçık bir düşmandır.” [860]

Mücadele Ve Sabır

Türkiye'nin huzura kavuşabilmesi, kalkınma hamlesini gerçekleştirebilmesi ve uluslararası alanda etkin olabilmesi, öncelikle bu insan unsurunun yönetiminden kurtulmasına bağlıdır. İnsanın şeref ve haysiyetini ayaklar altına alan, halkı hor ve hakir gören, inanç ve düşünce hürriyetine tahammül edemeyen, sanal bir halk için yaşayan, gerçekte var olan bir halkı boyunduruk altına almaya çalışan bu anlayışı ve bu insan unsurunu mutlaka değiştirmeliyiz. Eğer yalnızca ve gerektiği gibi Allah'tan korkuyorsak bu sorunu aşmalıyız. Halkın hakkını gasp edenleri deşifre ve tecrit etmeliyiz:

“Ey iman edenler, sizden önce kendilerine kitap verilenlerden, dininizi alay ve oyun konusu edinenleri ve kafirleri veliler edinmeyiniz. Ve eğer inanıyorsanız,

Allah'tan korkup-sakının. Onlar, siz birbirinizi namaza çağırdığınızda onu alay ve oyun konusu edinirler. Bu gerçekten onların akü erdirmeyen bir topluluk olmalarındandır.” [861]

Bu hak gaspçılarını etkisiz hale getirmenin yolu mücadeledir. İnatla, sabırla ve meşruiyet içinde yürütülecek bir mücadele ile bütün engeller aşılabilir, kurulan tuzaklar işe yaramaz hale getirilebilir. Bütün korkulardan arınıp yalnızca Allah'tan korkarak, O'na güvenip dayanarak, O'na sığınarak Allah'ın gösterdiği dosdoğru yolda İbrahimî duruşu göstererek; ve bu yolda tüm mazlumlara kimlikleri sorulmadan birlik içinde sahip çıkarak zulme son verilebilir:

“Ey iman edenler, bir toplulukla karşı karşıya geldiğiniz zaman, dayanıklılık gösterin ve Allah'ı da çokça zikredin. Umulur ki kurtuluş bulursunuz. Allah ve Resulüne itaat edin ve çekişip birbirinize düşmeyin; çözülüp yılgınlaşırsınız, gücünüz gider. Sabredin. Şüphesiz Allah, sabredenlerle beraberdir.

Bir de yurtlarından refahtan şımarıp azıtarak, insanlara gösteriş yaparak çıkanlar ve halkı Allah'ın yolundan engelleyenler gibi olmayın. Allah, onların yapmakta olduklarını çepeçevre kuşatandır.” [862]

“Sâdıkul-Va'di'1-Emîn” Ya da “Yaşayan Kur'ân” Olmak

Cevdet Said

Rasûlüllah'ı anmak için yapılan halk törenlerinde, müslümanlar O'nu sözünde duran ve güvenilir (sâdıku'l-va'di'l-emîn) bir insan olarak nitelendirirler. İçinde yaşadığımız şu ortamda, insan topluluklarının yaşadıkları tipik kriz biçimlerini keşfettiğimizde, Allah Rasûlüne atfedilen bu vasfın ne kadar önemli olduğunu da keşfetmiş olacağız.

şu'arâ suresinde, peygamberlerin kıssaları anlatılırken Hz. Nuh, Hz. Hûd, Hz. Salih, Hz. Lût ve Hz. Şu'ayb'ın kıssaları ile birlikte, beş kez aynı tür krizden söz edilmekdedir:

1- Nuh kavmi de gönderilen peygamberleri tekzib etti.

a- Kardeşleri Nuh onlara; “Sakınmaz mısınız?” demişti.

b- Ben size gönderilmiş güvenilir (emin) bir peygamberim,

c- Allah'tan korkun ve bana itaat edin.

d- Ben (bu yaptıklarımın karşılığı olarak) sizden bir ücret istemiyorum. Benim ecrim sadece âlemlerin Rabb'ine aittir.

2- Ad Kavmi de gönderilen peygamberleri tekzib etti.

a- Kardeşleri Hûd onlara: “Allah'tan sakınmaz mısınız?” demişti.

b- Ben size gönderilmiş güvenilir bir peygamberim.

c- Allah'tan korkun ve bana itaat edin.

d- Ben (bu yaptıklarımın karşılığı olarak) sizden bir ücret istemiyorum. Benim ecrim sadece alemlerin Rabb'ine aittir.

3- Semûd kavmi de gönderilen peygamberleri tekzip etti.

a- Kardeşleri Salih onlara: “Allah'tan sakınmaz mısınız?” dedi.

b- Ben size gönderilmiş güvenilir bir peygamberim.

c- Allah'tan korkun ve bana itaat edin.

d- Ben (bu yaptıklarımın karşılığı olarak) sizden bir ücret istemiyorum. Benim ecrim sadece alemlerin Rabbi'ne aittir.

4- Lut kavmi de gönderilen peygamberleri tekzip etti.

a- Kardeşleri Lût onlara: “Allah'tan sakınmaz mısınız?”' dedi.

b- Ben size gönderilmiş güvenilir bir peygamberim,

c- Allah'tan korkun ve bana itaat edin.

d- Ben (bu yaptıklarımın kaşlıgı olarak) sizden bir ücret istemiyorum. Benim ecrim sadece alemlerin Rabb'ine aittir.

5- Eyke halkı da gönderilen peygamberleri tekzip etti.

a- Kardeşleri Şu'ayb onlara “Allah'tan sakınmaz mısınız?” dedi.

b- Ben size gönderilmiş güvenilir bir peyamberim.

c- Allah'tan korkun ve bana itaat edin.

d- Ben (bu yaptıklarımın karşılığı olarak) sizden bir ücret istemiyorum. Benim ecrim sadece alemlerin Rabbi'ne aittir.

Kur'ân bu kıssalardan her birisine ortak bir noktada birleştirilmiş bir gerekçe ile başladığı gibi, aynı şekilde tek hale getirilen bir gerekçe ile tamamlamaktadır. Mesela Kur'ân bu duruma düşmüş milletlerin boğulma ve benzeri azap biçimleri ile yıkılıp yok edilmelerini zikreder. Ardından şu vurgulu ifadeyi kullanır:

“Muhakkak ki bunda bir âyet (ibret) vardır. Ama yine de çokları inanmazlar. Kuşkusuz Rabbin; işte en üstün olan O'dur. £n çok merhamet eden de yine O'dur.”

Burada özellikle şu hususa dikkat çekmek istiyorum: Nübüvvet müessesesinin üzerine kurulduğu yeryüzüne ait en önemli esas, kuşkusuz emanet (güvenilirlik)tir. İnsanın ve toplumun selameti ancak ve ancak emanet ve sıdk (güvenilirlik ve herhâlükarda doğruluk) ile mümkündür. Emanete ve sıdka iman etmedikçe insanın kin, öfke ve nefretin olmadığı 'selim bir kalb'e sahip olması sözkonusu değildir. Maddi alemde yalana kesinlikle yer yoktur. Sözgelişi elektrik yalan söylemez. Onun tek bir kanunu vardır; o bu tek kanunun dışına asla çıkmaz. Fakat insan böyle değildir; zira kâinatta varlık yapısının bir gereği olarak doğruya-yalana, emanete-hıyanete, fücura ve takvaya kadir olan tek varlık odur. Doğrusu bu orijinal kudret ve kuvvet kainatın ve tüm yaratıkların zirvesidir. Ancak onun hayatta gerçekleştirilmesi görevi insana aittir.

Kuşkusuz fücur ve takvayı ilham eden Allah'dır. Ancak bu potansiyel olabilirliği (imkanı) va-kı'aya dönüştüren insandır. Bu imkanı takvaya dönüştürmeye özen gösteren insanlar, muttaki diye nitelendirilen kimselerdir.

Mü’minlerle ilgili yüce Allah şöyle buyurmaktadır:

“Allah onları takva kelimesine bağladı. Zaten onlar da buna lâyık ve ehil idiler.” [863]

Ama bu imkanı ve ilhamı takvâ'ya değil de fücûr'a tahvil edenlere gelince, bunlar da Allah'ın haklarında: “işte onlar kefere ve fecere olan kimselerdir.” [864]dediği insanlardır. “Allah nefse fücurunu ve takvasını ilham etti” [865]ifadesindeki takva ve fücur kavramlarının en ufak bir karmaşıklığa ve belirsizliğe yer bırakmayacak açıklık ve seçiklikte belirlenmesi gerekir. Bunun içindir ki yüce Allah son derece açık bir ifade ile şöyle buyurmaktadır. “Yoksa muttakılere facirler gibi mi yapacağız?” Başka bir yerde ise şöyle buyurmaktadır: “Muhakkak ebrard'yiler) ni’ınet içindedirler. Füccar (kötüler) ise yakıcı ateş içindedir.” [866]

Hz. Peygamber bütün peygamberlerin imâm'ı, bütün peygamberlerin getirdikleri mesajın hamilidir. O, aynı zamanda bütün peygamberlerin tasdik edicisi ve onların rİsaletlerinin kurtarıcısı ve yenileyicisidir. Bunları anlatırken burada Özellikle Hz.

Muhammed'in (s) peygamber olmadan önce sadık ve emin vasıfları ile öne çıkan bir şahsiyet olduğuna işaret etmek istiyorum.

Peygamberlik kurumu, beşeriyetin şu ana kadar yitirdiği sapasağlam bir temel üzerine kurulmuştur.

Doğrusu sıdk ve emanet kavramları üzerinde uzun uzun durup düşünmemiz gerekir; acaba insan nasıl sadık ve emin bir insan haline geliyor?

Bizler yalan ve ihanete mecbur muyuz? Benim Kur'ân'dan anlayabildiğim ölçüye göre sıdk yalana, emanet de hıyanete üstün gelir. Bu tezi tasdik etmeyen kimselerin peygamberler alemine girmesi ve peygamberlerin mesajını kavraması imkansızdır.

Ey okuyucu! Dur ve düşün! Çünkü biz bu noktayı, burada şaka olmayan, ayırdedici bir söze (kavl-i fasi) ulaşmadan üstünkörü bir şekilde geçersek, hiçbir şey bizim için düzgün hale gelmeyecek, bütün yapıp ettiklerimiz de boşa gidecektir.

Bütün peygamberler şu mesajla birlikte gelmişlerdir; Yüce Allah onunla ilgili olarak şöyle buyurmuştur:

“Sana ve senden öncekilere şöyle vahyedifdi: 'Ando/sun eğer şirk koşarsan butun yapıp ettiklerin boşa gider ve ziyana uğrayanlardan olursun!” [867]

Tevhid, bir beşerin diğer beşere ilâh olmamasıdır. Bunun anlamı, kendine verdiğin hakkı başkasına da, aynı şekilde vermendir. Eğer böyle davranmazsan, Allah katında en büyük gazaba uğrarsın.

“Yapmadığınız/yapmayacağına şeyleri niçin söylüyorsunuz? Yapmadığınız/ yapamayacağınız şeyleri söylemek, Allah katında en büyük gazabı muciptir.” [868]

Yüce Allah şöyle buyurur: “Sız Kitâb'ı okuduğunuz hâlde, insanlara birr'i emredip kendinizi unutuyor musunuz? Akletmiyor musunuz?” [869]

Öte yandan yüce Allah peygamberlerin dili ile şöyle buyuruyor:

“Ben size yasakladığım şeylerde, size ters düşmek istemiyorum.” [870]

Buna göre bir peygamber eğer da'vet ettiği ilkelere kendisi özen göstermezse, sâdık ve emin olamazdı. Nitekim Hz. Peygamber'in sıdk ve emânet vasfı, daha peygamberlik görevi kendisine verilmezden önce, çevresinde yaşayan bütün insanlar için açık ve seçik bir netlik kazanmıştı. Bundan dolayı insanlar O'nu sadık ve emin lakabı ile lakaplandırmıştı.

Yeryüzüne ait olgu, sermaye ve temel budur. Ne var ki bu ilkeler, bugün yeryüzünün tümünden koybulmuştur. Öylesine kaybolmuşturlar ki, bu değerlerin

yeniden bulunup sıkı sıkıya onlara sarılmak için tekrar eski yerlerine konulmaları, son derece zor hale gelmiştir.

Öyle zannediyorum ki bizler, üzerinde bulunduğumuz topraklan sıdk ve emanet topraklarına dönüştürmeye mahkumuz. Oysa şu anda bütün dünyada geçer akçe olan sermaye yalan ve hıyanettir. Bizler sıdk ve emanetin egemen olduğu bir bölgeyi henüz teşekkül ettirebilmiş değiliz.

Bizler sıdka ve emânete devam etme hususunda kendimize tanıdığımız hakkın aynısını, batıla da'vet etme hususunda yalana (kizbe) verdiğimizde, yalanın sıdk ve emanet karşısında zafer kazanacağını zannettiğimiz zaman, Allah'ın dini ve Allah hakkında kötü zanda bulunmuş ve Allah'a yalan iftira atmış oluruz; ayrıca yalanın ve hıyanetin gücüne de iman etmiş oluruz. Mesela bu konuda insanların şöyle bir kanısı vardır; derler ki, biz sıdk ile yalana eşit fırsat verdiğimizde, yalan sonuçta mutlaka başarılı olacaktır. Oysa bu anlayış Kur'ani kanunun tam tersi bir anlayıştır. Zira bu anlayış şu temel üzerinde odaklanmıştır. Hakkın ortada bulunmaması, yalanın zafere ulaşması demektir. Oysa hak geldiği zaman batılın yok olup gitmesi doğal bir sonuçtur. Yaygınlık kazanan bu yanlış tasavvuru, sıdkın gücü yönüne çevirmediğimiz sürece onu hareket etmek için asıl konulması gereken yere koymamışızdır. Bizim bulunduğumuz konumda imanın, İslâm'ın, Allah'ın ve peygamberlerin bir esası yoktur, demektir. Aksine benliklerimizin ta derinliklerine kadar, başkalarını tamamen susturup kendi gözetimleri altında bulundurarak görüşlerini açıklama ve konuşma hakkından engellemedikçe onlara karşı başarılı olamayacak-

larına bütün benlikleri ile inanan milletlerin inandıkları gibi inanmış oluruz.

Halbuki peygamberler fikirlerin ve akidelerin çatışmasında, kesinlikle ikraha başvurmamışlardır, çünkü onların ölçüsü şu idi: “'Helak olan açık delille helak olsun, yaşayan da açık delille yaşasın (varolsun)”. Hakkın (gerçeğin) gücüne iman etmek, ancak bu nebevi güveni yaratır; insanı düşüncelerini, görüşlerini ve inançlarını ifade etme konusunda bütün insanlara eşit fırsat ve imkan vermeğe sevk eder.

Onlar Allah'ın sünnetini kavrama konusunda hakkı, gizlememizi istiyorlar. Oysa biz Allah ve Rasûlü için şahadeti gizi eme meyi, üzerimize bir vecibe saymamaktayız. Bu şahadetimize göre, hak geldiği zaman, batıl gerçek (tabii) bir ölümle ölür kaçınılmaz olarak. Hakkın kuvvetini lâyık-ı veçhile idrak ettiğimiz zaman, işte o zaman, Dinde ikrah yoktur ilkesinin anlamını da kavramış olacağız.

Bizler ikrahsız bir toplumu henüz teşekkül ettiremediğimiz için, hiç kimse hakkı isbat için güç kullanımını hak edemiyor. Eğer bunu gerçekleşti rem ezsek gerçeğin kanununa değil, orman kanununa dönmüş olacağız.

Benim bütün suçum(!), kendi görüşümü açıklama konusuna hasredilmesi gerekir; bundan başka bir suçum yoktur. Zira ben kişisel görüşümü açıklarken güç araçlarını kullanmıyor, ötekine komplo kurmuyorum. Yani bu konuda kimse benden intikam alamaz. Çünkü ben yalnızca ve yalnızca hakkı söylüyorum:

“Müminler sırf aziz ve hamid Allah'a inandıkları için, o zalimler onlardan intikam aldılar.” [871]

Bizler güçlü esas alan bir millete, bir dine ve bir yaşama biçimine döndüğümüz zaman, hakk'ın gücünü hükümsüz kılmış (ilga etmiş) oluruz, çünkü orada, en güçlü konumunda olanlar, şiddet unsurunu kullanarak başarıya ulaşırlar. Ama düşüncelerin güçlerini esas kabul ettiğimiz ve onlara sarıldığımızda o zaman orada en güçlü olan fikir başarılı olur, zafere ulaşır.

Acaba sâdık ve emin kavramlarının gerçek manalarını kavramamız mümkün müdür?

Mutlaka belirli bir fikre bağlanmak gerekir; şunu çok iyi idrak etmeliyiz: Son tahlilde başarılı ve kalıcı olan mutlaka fikirdir, çünkü köpük mutlaka yok olup gider, ama insanlara yararlı olan yeryüzünde kalır.

Allah'ım, ben sadık ve emin olan peygambere iman ettim ve onu tasdik ettim. Sana ve Senin kelimelerine ve emin peygamberlerine de iman ettim. Bu ikrar üzere bizi yaşat ve bu ikrar üzere emin olan kimselerle bizi buluştur.[872]

Müslüman Öznenin Varoluşu Üzerine Bir Deneme

Abbas Pîrimoğlu

Başka bir şey inmeseydi, Kur'ân'dan bu sûre (Asr) insanlara yeterdi.

İmam Şafiî

İnsanın Özü Akıl Olursa

Modern dönem gelenek ve kilisenin yıkıntıları üzerine kendini bina ederken beraberinde akılcılığı da yükselen değer haline getirdi. Evvelemirde güdülen hedef bireyi özerk hale getirmekti. Geleneğin bağlarından ve kilise vasıtasıyla kurulan Tanrı'nın baskısından kurtulan bireyin bu şekilde özgürieşeceği umuluyordu.

Bireye bu yeni yolunda kılavuzluk edecek tek faktörse akıldı, insandan beklenen, kendisinde mevcut olan bu aklı kullanması ve toplumsal örgüyü rasyonel bir şekilde teşekkül ettirmesiydi. Böylece aydınlanmanın hedefi oian ilerleme idealine ulaşılacaktı.

İşler planlandığı gibi giderken hiç akılda olmayan bir sorunla karşılaşıldı. Modern insan kendisini geleneksel bağlardan kurtarmak yoluyla özerkliğini kazanarak “birey” haline gelmesine gelmişti ama “farklı” olma özelliğini tamamen kaybetmişti. İspanyol asılıı Ortega Y. Gasset'nin deyimiyle artık o bir “kütle adamı” idi. Kentleri, sokakları, kahveleri, sinema ve tiyatro salonlarını dolduran bir kütle adamı. Kendini herkes gibi hisseden, daha da acısı bunda bir beis görmediği gibi aksine böyle olmakla mesut olan, yığın içerisinde sıradan bir insan. Ortaya çıkan manzaranın tasvirini Ortega'nın cümleleri ile aktaralım: “Biz, insanın kendinde efsanevi bir yaratma kapasitesi bulunduğuna inandığı, fakat ne yaratacağını bilmediği bir zamanda yaşıyoruz. Her şeyin hâkimi, ama kendisinin değil. Kendi yarattığı bolluk içinde kendini kaybolmuş hissediyor. Elinde her zamankinden daha fazla vasıta, daha fazla bilgi, daha çok teknik bulunmasına rağmen, dünya, dünyaların en kötüsünden farksız gidiyor; akıntıya kapılmış, sürüklenmiş gidiyor.”[873]

Nietzsche'ye sorulacak olursa sorunun kaynağı yine Hıristiyanlıktaydı. Zira “Hıristiyan değerler ve inançlar, çaçjdaş Batı felsefesini, özellikle Aydınlanma felsefesini etkiledi.”[874] Nietzcsche'ye göre bu değerlerin asıl kaynağı da Yunanlılar idi ve onlardan Hıristiyanlığa geçmişti. Daha doğrusu Sokrates ve sonrası düşünürlerden Zira geç dönem Atinalı düşünürler öncekilerden farklıydı. Öncekiler asil, özgür, yaratıcı ve tutkulu iken sonrakiler (Atinalılar) ise daha farklı şeylere inandıkları için daha aşağı bir mertebedeydiler. “Onlar mutlak bir ahlaka, ruhun ölümsüzlüğüne, aşkın gerçekliklere ve insan aklının gücüne inanmaktaydılar.”[875]

Nietzsche'de vurgulanan erken ve geç dönem Yunan düşünürleri arasındaki fark, insan doğası ile ilgili farklı açıklamalarından dolayıdır. Pre-Sokratik Yunanlılar boş aşkın değerlere pek itibar etmemiş, Atinalı filozoflar ise, bütün varlıklarda olduğu gibi insanın da bir özünün olduğunu ve bu öz olmadan varolamayacağını düşünmüşlerdir. Başka bir deyişle nesnel ve mutlak hakikatların mevcut olduğunu söylemişlerdir. İnsanın bu hakikati/özü düşüncesi modern dönemde de kabul görmüş ve “akıl” olarak tespit edilmiştir. İnsan özü olan aklın gücü ile ilerleyecek ve yanılgısız bilgiye ulaşacaktır. Descartes “düşünüyorum öyleyse varım” derken “düşünüyorum” üzerinde durmuş ama “varım”ı unutmuştur. “Ben” Descartes'da “düşünen bir şeydir, oysa “varolan bir şey olarak” ele alınmamıştır. [876] Başka bir deyişle Descartes'da birey bir bilgi öznesi olup başka öznelerle bir farkı bulunmamaktadır. Zira “yöntemi herkese şeylerle ilgili aynı bilme gücünü verir, cogito'nun öznesi hem öznesiyie hem de nesnesinle evrenseldir, çünkü akıl bütün insanlarda tek ve aynıdır. Bireysellikler özleri itibariyle birbirlerinden ayrılmazlar. Bilginin öznesi hem kendine hem de diğerlerine eşittir.”[877]

Bu eşitlik insanları birbirinden farksız kılmış ve netice itibariyle bireyler zamanla kütle adam veya değişik bir deyimle birbirlerinden farkı olmayan soyut boşluklar haline gelmiştir.[878]

“Düşünüyorum O Halde Varım”dan “Görülüyorum O Halde Varım’a Varoluşçuluk.

Jean Paul Sartre bir romanında kahramanı Daniel'in ağzıyla şöyle konuşun “Düşünüyorum o halde varım sözünü kendime uyduruyor -çünkü bana düşündükçe daha az varmışım gibi geliyor-görülüyorum o halde varım diyorum” Roman kahramanı Daniel'in kendisini kanıtlaması için bir başkasının yargısına ihtiyacı bulunmaktadır. Bu yargı Daniel'in varoluşunu belirleyecek, onun Kimliğini oluşturacak böylece Daniel'in bedeni ve ruhu arasındaki ikiliği yok edecektir.[879]

Daniel bu nedenle görülmek/fark edilmek istemektedir. Varoluşçuluk felsefesi insanı soyut bir kavramla tanımlamaz. Onu konkre(somut) bir varlık olarak ele alır. Buna göre konkre insan ferdi orijinalliği içinde biricik bir varlıktır.

Burada ontoloji ile ilgili iki temel ilke olan “öz” ve “varoluş” kavramlarının takdim-tehiri söz konusudur. Öz bir varlığın mahiyetini yani ne olduğunu gösterir. Varoluş ise o özün gerçeğe çıkma halidir. Mesela karşımızda duran bir ağaç, ağaç özünün var olmuş şeklidir. Ağaç örneğini bütün varlıklara teşmil edebiliriz. Ancak varoluşçu felsefe bu konuda sadece insanı ayrık tutmaktadır. Yalnızca insanda varoluş özden önce gelir. Zira insan özgürdür ve seçmek suretiyle kendi özünü var eder. Ama hangi özü? Bireysel ya da somut özünü mü yoksa evrensel türsel özümü? Bizlerin “salatalık” ya da “bezelye”, “kurbağa” ya da “akbaba” özleri ile “insan” özü arasında bir seçim yapmak zorunda kalmadığımız aşikar olduğuna göre bizim evrensel -türsel özümüz doğuştan “insan” olarak belirlenmiş demektir. Bizim bireysel ya da somut özümüz, sadece belli bir belirsizlik gösterin Bizler insanız, ama hangi insan olacağız? İşte ancak bu sınırlar içinde özgürlüğe açık bir kapı kalır.[880]

Özgür seçimi neticesi vermiş olduğu kararlarla kendi özünü oluşturan birey böylece öznelliğini ortaya koyacak, farklılaşacak ve dolayısıyla başkalarınca görülecektir. Bu, insana dair olan gerçek varoluştur. Ancak bu varoluş, J. P. Sartre'a göre beraberinde bir çatışma getirecektir, çünkü bir “benin başkalarıyla kurulan varoluşsal ilişkisi bunu gerektirmektedir. Bu, bilinç çokluğunun yol açtığı çatışmadır. Başkalarıyla ilk karşılaşma anımda onlar benim için sadece bir nesne-dirler. Tıpkı bir bardak veya masa gibi! Ne zamanki onlar, benim tasarladığım ve benim için var olan dünya için elzem hale gelirler işte o zaman benim nezdimde gerçek var oluşa ererler. KİsacasI bana bağımlıdırlar ve varolmayı bana

borçludurlar. Ancak onlarda benim gibi bilinç sahibi olup kendi ereklerine göre bir dünya tasarlamışlardır. Onların tasarladıkları bu dünyada, ben de dahil olmak üzere her şey aynı şekilde araç gereç mesabesindedirler. "İlkin beni yargılar ve hakkımda bir fikir edinir. Elbette, bunu benim düşündüklerime göre değil bedenime, o andaki durumuma yada daha çok geçmişime göre yapar. Başkası için, ben, ne ise ya da o zamana kadar ne olduğu ise, ancak o olan bir "kendinde"ye indirgenirim; çünkü, onun benim hakkımda edindiği fikirde, benim olmak istediğim şey-ki bu benim varlığımı oluşturur-kesinlikle göz önünde tutulmaz. Üstelik eğer ben kendimi savunmaya geçmezsem, o ne olmamı isterse o olurum"[881]

Sartre, bir "benin, başkası tarafından nesne haline getirilerek ereğinin gerçekleşmesi için bir engel ya da araç haline getirilmesi halinde, kendisinde oluşacak olan duygunun utanç olduğunu belirtir. "Utanç, şu ya da bu yanılgıya düşmüş olmanın sonucu değil, sadece, dünyada, nesneler arasına "düşmüş" olma durumunun ve olduğum şeyi olabilmek için, başkasının düşüncesine gereksinme duymam olgusunun verdiği ilk düşüş duygusudur." [882] Görüldüğü üzere Sartre'ın düşüncesinde toplum bireyleri arasında kardeşlik duygusuna yer olmadığı gibi, bilinçler arasındaki ilişkide birlikte var olmak değil çatışmadır. "Benim ilk düşüşüm, bir başkasının varoluşudur; ilk günah, başkasının da bulunduğu bir dünyada onaya çıkışımdır" diyen Sartre'a göre, başkasının varoluşunun duygusunu taşıyan kişi; varolurken yani onların yanında kendi öz yaşamını sürdürürken bir "varoluş yarası" taşır içinde.[883]

Bir başka varoluşçu düşünür Heidegger'e göre de felsefenin temel sorunu varlıktır. Heidegger, varlığa, araiığından göz atabileceğimiz bir kapı, bir delik arar ve varlığa açılan bu pencereyi, insanda bulur. Yalnız insan varlığını sorabilir. Yalnız insan var olandan, ki o kendisidir, varlığa doğru adım atabilir, insanın bütün öteki nesneleri anlayabilmesinin nedeni kendisini var olan olarak anlayabilen bir varlık olması nedeniyledir. Bu sebeplerledir ki yalnız insan gerçekten burada olandır, gerçek varolandır. Dasein (burada-olan) insanla aynı anlama gelir. [884] Peki Dasein bu-raya nasıl gönderilmiştir? Fırlatılmak suretiyle. Bir bilinmeyen güç bizi buraya fırlatmıştır. İnsanın bırakılmışlığı, atılmışlığı burada bulunur. [885] Burada yani yaşamakta olduğumuz yer ve zamanda bulunuşumuz, insanın terk edilmişliğini veya atılmışlığını karakterize eder. İnsanın atıldığı yer neresidir? dünyadır. Haidegger'in deyimiyle söyleyecek olursak: Dasein; dünya- içinde-varlıktır. Burada dünyadan kasıt, her tarafa yayılmış bir cevher, yahut insanın yerleştiği mekan halinde tasarlanan bir kap değildir. Varoluşçu tarzda anlaşılan dünya, insana has bir ilgi alanıdır, öyle ki bu alan, bu ilgiden bağımsız değildir, insanın olmadığı yerde dünyanın realitesi yoktur. "İçinde-varlık" fenomeni, mekanda düşünülen" yanında-varlık"ın objektif yakınlığından farklı olarak, birlikte olmanın mahrem yakınlığını ifade etmektedir. [886] insanın dünya-içinde-varlık olmasının bir yansıması da "birlikte-olma"dır. Zira insanın varoluşu sadece dünyada gerçekleşmez, aynı zamanda öteki insanlarla birlikte gerçekleşir. Bizimle birlikte olanlar kimdir? Heidegger bu soruya "onlar olanı" şeklinde cevap verir. Bu "ötekilerle-birlikte -olma"da insanın kendisi ötekiler içinde erir ve her ötekinin kendi farklılık ve

özelliği artan biçimde ortadan kalkar. Bu göze batmamazhk ve belirsizlik içinde "herkes alanı" ve bu alanın egemenliği gelişir. Herkes neden hoşlanır ve nasıl eğlenirse, bizde ondan hoşlanır ve öyle eğleniriz. Sanat ve edebiyatı herkes nasıl okur, görür ve yargılarsa biz de öyle okur, görür ve yargılarız... Sıradan olma, herkes alanını oluşturan özelliklerden biridir... Her türlü dünya ve insan görüşünü düzenleyen, her zaman haklı olan kamudur. Yanı herkes alanını oluşturan kamu.. Bütün kararlar önceden herkes alanınca verildiği için, herkes alanı insanın sorumluluğunu insanın üzerinden alır. Herkes alanı kolayca insanın sorumluluğunu yüklenebilir, çünkü bu alanda yapılıp edilmiş olanlardan ötürü hiç kimsenin tek başına kendisini sorumlu sayması beklenmez. Yapılıp edilenlerden sorumlu hep "herkes" daha doğrusu "hiç kimse"dir.[887]

Birlikte olma esasen Dasein'in zorunlu iki varoluş şeklinden birincisidir. Bu otantik olmayan varoluşa, yani Dasein'in günlük olağan yaşamına Heidegger "düşüş" adını vermektedir. Bu birind varoluş şekli (düşüş) ikinci bir varoluş şekline başka bir deyişle otantik varoluşa zemin hazırlayacaktır. Bu varoluş şeklinde Dasein, dünyaya, diğerlerine ve çevresine ilgisiyle Dünya-içinde-varlık olarak varoluşunu her zaman diğerlerinin önüne sıçratıp geçerek kendini "onlardan ayırır ve kendisi olmak ister. [888] Bu varoluşun nedenleri ise ilgi ve kaygıdır. Kaygı ise insanın sınırlılığı ve ölüm gerçeği nedeniyledir. Ölümlü olma gerçeği insanı varoluşa itmektedir. Daha doğru bir deyimle ölüme-doğru-varlık, Dasein'ın varoluşunun temel ontolojik karakteri olan "ilgi"nin ortaya çıkmasına neden olur. [889] Olanaklarını gerçekleştirmesini sağlar.

Heidegger'e göre insanın fırlatılmışlığı, terkedilmişliği ve atılmışlığı onun olay özelliğidir. Bu durumda Dasein kendisini tüm varlıkların ortasında bulur. Bu konumu projelerini gerçekleştirmesi içindir. Düşüş ise yukarıda belirtildiği gibi otantik olmayan günlük ve sıradan varoluş tarzıdır, varoluşçu özelliği ise insanın kendisine ait ilgileriyle tasarı ve projelerde bulunarak kendisini yeniden yapması imkanıdır. Dasein'ın bu üç temel karakteri aslında üç temel zaman dilimine tekabül etmektedir. Olay özelliği geçmişi, varoluşçu özelliği geleceği, düşüş ve eksilme ise şimdiyi gösterir. Heidegger'e göre Dasein, üç zaman dilimini şimdide yaşar. Gelecek projesinde, olanaklarını bulmak için geçmişine döner ve geçmişle birlikte şimdiyi de tecrübe eder. [890] Şimdi Dasein'i hakikati ve anlamı ile birlikte görünür yapmakta ve açığa çıkarmaktadır. [891]

İman Eden, İyi Amel İşleyen Ve Birbirlerine Hakkı Ve Sabrı Tavsiye Edenler

Asr suresinde Allah (cc) Kur'ân vasıtasıyla bizlere şöyle seslenmektedir: "Asr'a and olsun ki İnsan hiç şüphesiz hüsrandadır. Ancak şunlar müstesnadır: İman edenler, saiih amel işleyenler ve birbirlerine hakkı ve sabrı tavsiye edenler."

Surede geçen insandan kasıt, sadece son Peygamber Hz. Muhammed'in risâlet dönemi ve sonrası ile sınırlı değildir. İnsan lafzı, insanların geçmişteki, bugünkü ve gelecekteki tüm mükellef fertlerini içine alır. [892] Demek ki gelmiş ve gelecek bütün fertleriyle beşeriyet iki temel gruba ayrılmaktadır. Birincisi hüsranda olanlar, ikincisi ise iman edip salih amel işleyen ve birbirlerine hakkı ve sabrı tavsiye edenler. Bir insanın şu veya bu grupta yer almasını sağlayan ise onun izlenimleri, tavır alışı ve vermiş olduğu kararları, kİsaca varoluşudur.

Heidegger'in zannettiği gibi insan varlık içerisine fırlatılmış değildir. Firlatılmışlığın kabulü, doğal olarak peşinen, insanda dahil tüm varlığın anlamsızlığını dolayısı ile gayesizliğini kabul etmeyi gerektirir. Böyle bir ortamda elbette ki insan, gırtlağına kadar çepeçevre kendisini kuşatan varlık karşısında boğulduğunu hissedecek, yaşamış olduğu anlamsızlık girdabında varlığı kaos ile izah edecek, bu sendrom neticesinde de kendisini varlığın ortasına fırtatılmış" olarak algılayacaktır. Bu tür bir varoluş, varlığı okuma/anlama noktasında yani başlangıçta düşülen bir hata nedeni iledir. Varlığı diğer bir okuma/anlama türü de onun bir âyet/işaret olduğu şeklindeki yaklaşımdır. Nasıl ki yola konulan işaretler yolcunun dikkatini kendilerine değil de gideceği istikamete yöneltirse, çevremizdeki varlıklarda bizim dikkatimizi kendi üzerine değil, kendilerinin ötesinde olan bir istikamete yöneltmek amacını taşımaktadırlar. Toshihiko Izutsu'nun deyimiyle "bu varlıklar basit, gözle görünen eşyadan ibaret değildir, bunlar birtakım sembollerdir, işaretlerdir ki bunlar vasıtası ile her şeyi kuşatan Tanrı bizimle konuşur." [893] Evet, bütün varlıklar vasıtasıyla Tanrı bizimle konuşmakta ve kendi varlığını bize göstermektedir. Bu anlamda bütün varlık alemi ve kainat büyük bir sembol kitabıdır. Varoluş çabasındaki insanın okuması için işaretlerle/ayetlerle dolu olan bir kitap. Bu kainat kitabının müellifi Allah, muhatabı, alıcısı ise insandır. Yani evrensel-türsel özü itibariyle "insan" olan varlık. İnsan bu işaretlere karşı almış olduğu tavır itibariyle varoluşunu gerçekleştirir. Zira varlıkların mahiyeti kavramlar yoluyla insan zihninde tasavvur edilir. Kavramlar hakkında da bir izlenim edinilir ve bu izlenime göre de tutum belirlenir. İnsanların varlık karşısındaki izlenim ve tutumları ise sonradan kazanılmış olup onların özü ile değil bireysel varoluşu ile yakından ilgilidir. [894] Semboller kitabı karşısındaki farklı tutumlar ise insanı iki farklı neticeye götürecektir. Tasdik veya tekzip; Tasdik eden Kur'ân'ın deyimi ile doğru yolu bulmuş, tekzip eden ise dalâlete (doğru yoldan ayrılma) düşmüştür. Burada yol benzetmesi çok önemlidir. Zira cahiliyye Arapları için "yol" kavramı başlı başına büyük bir semantik alan meydana getirmiştir, çölde yaşayan insanlar için yolu bilmek yada uçsuz bucaksız kumlar içerisinde kaybolup gitmek, tabii ki ölüm kalım meselesi idi. Bu nedenle cahiliyyede de bu kavram önemli bir rol oynuyordu. Aradaki fark, cahiliyyede bu yolun "maddi" Kur'ân'da ise "mecazi" oluşudur.[895] İşte varlık kitabını okuyan insanda ya doğru yolu bulacak ya da yanlış yorumu neticesi çölün ıssız derinliklerinde kendisini fırlatılmış, terk edilmiş olarak hissedecektir.

Varlık aleminin işaretlemiş olduğu yoldan giderek Allah'ın varlığı konusunda istidlali bilgi sahibi olan insanın inancı önermesel, yani O'nun var olduğunu ifade eden bir önermeye dayalı olan inançtır. [896] Ancak Tanrı'nın var olduğu önermesini kabul etmek başka bir şey, Tanrı'ya imansa başka bir şeydir. Var olan bu Tanrı nasıl bir Tanrıdır? Meseia Aristo'nun “hareket etmeyen hareket ettirici” si mi yoksa sudur nazariyesi ile varlığı izah eden yeni eflatunculuğun “Biri gibi midir? Bunun da ötesinde acaba bu tanrı bizlerden ne istemekte, neler talep etmektedir? Tanrının zatı ve insan hayatındaki önemi ile ilgili bu hususlarda beliren sorulara verilecek cevapta insan yetersiz kalmakta ve ötelerden gelen bilgiye/habere ihtiyaç hissetmektedir. Bu ihtiyaç da Peygamberlere gönderilen haberlerle giderilmekte, böylece Allah insanları semboller (varlık alemi) ile uyardığı gibi ayrıca sözlü âyetler (vahiy) ile de bilgilendirmektedir. Vahyin tasdiki neticesinde imana ulaşılırken, tekzibi neticesinde insan küfre düşmektedir. O. halde gerek iman ve gerekse küfür -vahyin kabuiü veya reddi- kendisinden önce gelen bir inanca istinat etmektedir.

Öznenin teşekkülünde vahyin bir diğer önemi de şuradadır: Sembolik ve sözlü âyetlerle menşeini öğrenen insan, bu bilgi vasıtasıyla Allah ile kendisi arasındaki ontolojik ilişkinin yarat-ma-yaratılma ilişkisi olduğunu kavrayacaktır. Bu bilgi aynı zamanda insana kendisini de tanıtır. Burada kendisinden kasıt insanın evrensel-türsel özüdür. Bütün insanlar öz (insan olarak halk edilmesi) itibariyle eşit olup Allah'a kulluk görevini ifa etmek amacı ile dünyaya gönderilmiştir. Ancak burada bir incelik bulunmaktadır. İnsan diğer yaratılmış varlıkların aksine özgürlüğü iie beraber yaratılmıştır. Onu determine eden hiçbir faktör bulunmaz. Ne içerisinde yaşadığı toplum, ne mensubu olduğu sosyal sınıfı ve nede tarihi onu belirleyemediği gibi ne de yaratılmışlığı onu tutsak almış değildir. Zira Ali İzzetbegoviç'in de belirttiği gibi Tanrı insanı inşa etmeyip yaratmıştır. [897] İnşa edilmiş olmak, yapısı gereği içerisinde özgürlüğü barındıramayacağı için insanın yaratılış gayesi ile çelişmektedir, çünkü kulluk ancak özgürlük ile bir anlam ifade etmektedir. İşte burada bir başka soru ortaya çıkar. Kendini tanıyan yani özgür bir yaratık olduğunu bilen insan kendisi ile ne yapacaktır? Daha açık bir ifade ile bireysel varoluşunu nasıl kuracaktır? Müslüman öznenin kurulması için gerekli olan bu bilgiler yine Allah tarafından gönderilen vahiyle insanlara ulaştırılmaktadır.

İnsanın özgür olması ile bu bilgilere ihtiyaç hissetmesi kesinlikle bir tezat teşkil etmez. Zira özgürlük amaçsızlık ve boşluk içerisine düşmek anlamını ihtiva eden bir kavram değildir. Özgürlük seçmektir. Seçtikten sonra da gereğini yerine getirmek insanın sorumluluğu gereğidir. Aksi bir düşünüş özgürlüğün tasdiki değil, bilakis özgürlükten kaçıştır. Özgürlükten kaçış, teist varoluşçu düşünür Kierkegaard'a göre kitle toplumunun duçar olduğu bir zafiyettir, “insanlar alışilmis ya da uzlaşılmış davranış standartlarına boyun eğerler. Onlar alelade ya da vasati olanla tatmin olurlar. Ölümün kaçınılmazlığı gerçeğiyle yüz yüze gelmektense, ilgiyi geçici nazlarla başka yönlere kaydırmanın yollarını ararlar.[898]

İnsan yapıp-eden bir varlıktır. Eylem ile insanın bireysel varoluşu arasında biri diğerini belirleyen sıkı bir ilişki bulunmaktadır. Bu durum iman eden özne içinde geçerlidir. Bu nedenle bir hadisi şerifte insanlar inandıkları gibi yaşamazlarsa yaşadıkları gibi inanırlar diye buyurulmuştur. Müslüman bir özne için yapmış olduğu ameller/işler, hayatına koymuş olduğu hedef (dünya ve ahirette hüsrana uğrayanlardan olmama) açısından son derece ehemmiyet taşımaktadır. Hedefine yaraşır ve elverişli yani Allah'ın rızasına uygun olmalıdır. Salih amel başlıca iki türlüdür: Birincisi kendini kemale erdiren namaz oruç gibi eylemlerdir. Diğeri de doğrudan doğruya umumî menfaatlere yönelik eylemlerdir. [899] Toplum hayatında akıp giden bu eylemler zincirinde bireysel ve toplumsal bazda murakabeye de ihtiyaç bulunmaktadır. İçtimai bünyede zaman içerisinde beliren gelişmeler ve değişmeler için sunulan çözüm önerilerinde "hak" ölçüsünün gözden ırak tutulmaması ve eylemlerin salih olma vasfını yitirmemesi keyfiyeti, ferdin kendine yönelik oto-kontrolü yanında cemiyete yönelik mesajda bulunmasını da gerekli kılmaktadır. Bu nedenledir ki hakkı tavsiye etmek esasen her ferdin toplumun oluşumuna ve gidişatına katkıda bulunması anlamına gelmektedir. Birbirlerine hakkı telkin eden bireyier evvelemirde kendi varoluşlarını daim kılarlarken aynı zamanda toplumu da yönlendirmektedirler. Ancak burada varoluşun daim kılınması için son bir unsura daha ihtiyaç bulunmaktadır. Sabır. Buda iki türlüdür: Birincisi güzel amellerin meşakkatlerine katlanmak, ikincisi de lezzet ve şehevi isteklere karşı sabır. [900] Bir başka anlatımla insanın tutkularının tutsağı olmaması, iradesini sabit kılarak kendi üzerinde hakimiyetini devam ettirebilmesi. Sabır yanlış yorumlanmalıdır. Her türlü musibete boyun büküp katlanmak değil aksine göğüs germek, direnmek demektir. [901] Bireysel ve toplumsal bazda varoluşun gereklerini yerine getirebilmek için mücadele ve cehd etmek demektir.

Güzel amelde bulunmak, hakkı ve sabrı tavsiye etmek Müslüman bir öznenin varoluşu için olmazsa olmaz unsurlardır. Bu faktörler bireysel varoluşun yanında içtimai hayatın teşekkülünde de son derece önemli rol oynarlar. Anlaşılacağı üzere burada artık ne kütle adamdan ne de herkesten söz edebilmek mümkün değildir. Fertler vermiş oldukları kararlarında sorumludurlar ve bu sorumluluğun şümulü toplumun oluşumu bağlamına kadar ulaşır. Zira her fert varoluşu gereği yapmış olduğu hayırlı amelleri, göstermiş olduğu sabrı ve hakkı tavsiyesi ölçüsünde toplumu yeniden tekrar tekrar üretmektedir. Fert toplumla özdeşleşmediği gibi statükonun muhafızı da değildir. Varoluşlarını özgür iradeleri ile seçen insanların birlikte hayatı anlamlandırmaları ve hüsrandan kurtuluş keyfiyetidir,

Bu nedenlerledir ki Müslüman öznelerden müteşekkil bir toplumda insanlar J. P. Sartre'ın vehmettiği gibi benmerkezciliğin zindanında yaşamazlar. Bir öznenin varoluşuna diğer bir özne katkıda bulunmakta ve hep birlikte toplumun varoluşunu oluşturmaktadırlar. Zira Sartre'ın dediği gibi bir "ben" diğer bir "ben" için onun amaçları açısından elzem olmadıkça herhangi bir nesne, elzem olunca da ona bağımlı varoluşa eren ve ereğinin gerçekleşmesi açısından ya engel ya da araç konumunda olan bir varlık değildir. Yine Heidegger'in söylediği gibi ölüm ve sı-

nırlılığın sebep olduğu kaygı neticesi onlar alanından/başkalarından öne doğru sıçrama ile ayrılarak varoluş gerçekleşmez. İman eden özne için kaygı, ölüm sebebiyle yok olma duygusu neticesi değil, ebedi hayata yönelen özlemde geçici bir durak olan dünyanın, imtihan dünyası olması nedeniyledir. Görülme/fark edilme ihtiyacı, artık böyle bir ortamda başkalarına yönelik değil, Allah'a yönelik olacaktır. O'nun tarafından fark edilmek/ rızasını kazanmak duygusu aynı zamanda öznede hiçbir şart ve ortamda yılgınlığa sebebiyet vermeyecek, her şeyin bittiği zannedilen olumsuz bir ortamda dahi İbrahimi duruşu sergileyen bir veya birkaç şahsiyetin gayretleri ile İslam cemaati yeniden örülmeye başlanacaktır. İslami varoluş bu nedenle hiçbir zaman yok edilmeyecek, edilemeyecektir. [902]

Sonuç

Günümüz İslam coğrafyasının arz ettiği acıklı manzara ortada. Bizler dünyada şu andaki varoluşumuzla gözüküyoruz. Halimiz memnuniyet verici değilse sorgulanması gereken şey varoluş yapımızdır. Kabahati geçmişte kilerin hatalarıyla veya dış güçlerin komplolanyla izah etmek kolay, ama kesinlikle netice verici değil.

İman şahsi varoluşsal bir hadise. İmanı yaşanır kılmaksa varoluşun tabii sonucu. Bireysel ve toplumsal hayata, itminan olmuşluğun vurmuş olduğu damga. Hakkı ve sabrı tavsiye de, hüsrana uğrayanlara benzememek/dönüşmemek için öznelerin birbirleri ile dayanışması.

Mukallitlik ve tüketicilik günümüz Müslümanlarının iki önemii görüntüsü. Taklit edilmedik hiçbir model tüketilmedik hiçbir “izm” bırakmadık. Taklit etmek zorundaydık çünkü üretemiyorduk. Üretemezdik; çünkü herhangi bir temel önerme üzerine toplumumuzu bina etmedik, sadece batı iyidir diyerek bütün benliğimizle ona benzemeye çalıştık. Sonunda ne batılı olabildik nede kendimiz olarak kalabildik.

Özgünlüğümüzü kazanmak bizleri üretici kılacaktır. Ekonomide, fikirde, felsefede bilimde, sanatta, siyasette! Özgünlüğümüzü kazanmakta varoluşumuza bağlı. İman eden, salih amel işleyen, hakkı ve sabrı tavsiye eden varoluşumuza. [903]

Kur'ânî Toplumda İyilik (Birr) Ve Adalet

Cevdet Saîd

Bu yüzyılın 40'lı yılları, benim eğitim ve öğretime başladığım yıllardı. O yıllarda evimizde bana hep şu düşünce telkin ediliyordu: Bizler artık ahir zamanda yaşıyoruz; din sürekli bir gerileme içerisindedir; her gelen gün bir Önceki günden çok daha kötü gelmektedir. Bana sürekli telkin edilen bu düşünce, şu fikri hatırıma getirmişti: Koşulların bu denli kötüleştiği bir ortamda, kendimizi, geleceğimizi yeniden yapılandırmanın hizmetine nasıl vereceğiz?

Bu düşünce benim, bu konuda, farklı araştırma alanlarına yönelmeme vesile oldu. Bu araştırmanın ana başlığı şöyle idi: Sözkonusu edilen bu ahir zaman düşüncesi, acaba doğrudan Kur'ân'dan kaynaklanan bir düşünce midir?

Bu alanı genel hatlarıyla belirledikten sonra, Kurân'ı bu niyetle okumaya başladım. Bütün bu okuma ve araştırma çabalarım sonucunda, Kur'ân'da, eğitime başladığım ilk günlerden itibaren bana sürekli olarak telkin edilen bu ahir zaman düşüncesi ile ilgili hiçbir şey bulamadım. Bunun tersine şu türden bilgilere tanık oldum:

“Kim zerre miktarı hayır ederse onu görür; kim de zerre miktarı kötülük ederse onu görür.” [904]

“Kim dünyada ve ahirette Allah'ın kendisine yardım etmeyeceğini sanıyorsa, öfkesini gidermek için bir sebep bularak göğe uzansın,- sonra ayaklarını yerden kessin de baksın, başvurduğu bu çare, öfkelendiği şeyi giderebilecek midir?” [905]

“Muhakkak biz hem dünya hayatında, hem de şahitlerin şahitliklerini ikame edeceği (yerine getireceği Kıyamet Gününde) rasüflerimize ve iman edenlere yardım ederiz” [906]

“Allah sizden iman edip salih amel işleyenlere şunu vadetmiştir. Onlardan öncekileri nasıl hükumran kılmışsa, onları da yeryüzünde hükumran kılacak ve kendileri için seçip beğendiği dinlerini kendilerine sağlamlaştıracak, endişelerinin ve korkularının ardından kendilerini mutlak bir emniyete erdirecektir...” [907]

Bunlardan başka şu türden âyetlere de rastladım:

“(Kafir ve müşrikler) ağızlarıyla Allah’ın nurunu söndürmek istiyorlar. Oysa kafirler istemese de Allah nurunu tamamlayacaktır”. “O elçisini hidayet ve hak din ile gönderdi ki, müşrikler istemese de o hak dini, bütün diğer dinlere (yaşama biçimlerine, dünya görüşlerine ve düşünce yapılarına, ideolojilere) üstün getirsin.” [908]

Bu ve benzeri âyetleri gördükten sonra, “ahir zaman düşüncesi” denilen bu düşüncenin Kur'ân'la yakından uzaktan hiçbir alakasının olmadığı hususu, benim için belirginlik kazandı. Bu düşünce, tarihi süreç içerisinde, işlevlerinin tümden sona erdiğini, bu yüzden artık kaderlerini değiştirme, geleceklerini belirleme yönünde yapacakları hiçbir şeylerinin kalmadığını düşünen ve böyle inanan atıl

toplumlarda ortaya çıkan saçma sapan bir düşünce biçimiydi. Bu yoldan hareketle günümüzde ortaya atılan tarihin sonu düşüncesi, o tarihte, yani ben bu konuda düşünmeğe başladığım o dönemde, bu yüzyılın yarısından beri yaygın olan âhir zaman düşüncesi kadar ağırlıkta ve hacimde değildir.

O tarihten beri ben, bu konuda olduğu gibi, diğer meselelerde de doğrudan Kur'ân'a başvurma yöntemini benimsedim. Bu çabalarım ya da içinde yaşadığımız ortam, müslümanların ana kitabı ve yegane başvuru kaynakları olan Kur'ân'dan bu tür konuları araştıran kimseye şu hususları gösterebilme arzusunda ve düşüncesinde olmamı bana teikin etti: İster müslüman, ister gayr-i müslim olsun bu kitab, yani Kur'ân, Kur'ân ehli bir toplum arasında yaşayan herhangi bir insana, neleri hangi hakları veriyor, neleri, hangi eylemleri ona yasaklıyor? Bu husus benim açımdan başlangıçta arzuladığım açıklık ve seçiklikte değildi. Bundan dolayı, diğer konuda olduğu gibi bu konunun da ana hatlarını belirledikten sonra, Kur'ân'ı bu gözle, bu düşünceyle okumaya başladım. Bu okumalarım sonucunda orada Kur'ani bir toplum içerisinde yaşayan herhangi bir insanın, -bu insan Kur'ân ehli olabildiği gibi, Kur'ân ehli olmayan; inanan bir kimse olabildiği gibi tanrı tanımaz (ateist, mülhid) ya da başka dinlerden herhangi birine inanan birisi de olabilir. Kur'ân'ın bizatihi kendisinden veya Kur'anî bir toplumdan, hangi hakların kendisine tanınmasını isteyebileceğini gördüm. Sözgelimi yukarıda sözkonusu edilen nitelikteki herhangi bir insan, Kitab'ın yasakladığı (haram kılınan) iki önemli eylemden sakınması veya onları terketmesi durumunda, kitab o kişiye karşı birr ve adaletle muamele etmeyi, yani adalet ve ihsan ölçüleri içerisinde ona karşı davranmayı zorunlu (farz) kılmıştır. Kur'ân'da kesin yasaklanan bu iki eylem şunlardır: İnsanları, (haksız yere) öldürmek ve onları tehcire zorlamak. Ya da düşüncelerinden ötürü onlara karşı bu tür eylemde bulunan herhangi bir kimseye destele sağlamaktır. Her insanın vicdanı, adaleti ve ihsanı kabule eğitimlidir. Kur'ân'ın gerçekleştirmeğe çağırdığı Kur'anı bir toplum, itikadının ve dininin ne olduğunu sorgulamadan, içinde yaşayan insanların tümünü koruması altına alır. Onları her türlü tehlikeye karşı himaye eder. Çünkü yalnızca bu iki önemli günah (insanları haksız yere öldürme ve tehcire zorlama), insanı, -sözkonusu insan ister Kur'ân'a inansın, ister inanmasın- Kur'anî toplumdan yararlanmaktan mahrum eder. Nitekim konu ile ilgili Mümtahine sûresinde şu âyetler yer almaktadır:

“Belki de Allah sizinle, onlardan düşman olduklarınız arasına bir sevgi koyar. Allah mutlak kudret sahibidir, mağfiret edendir ve rahimdir”. “Allah sizi, sizinle din konusunda çatışmayan ve sizi yurtlarınızdan sürgün etmeyen kimselere iyilikte bulunmaktan, onlara karşı adaletli davranmaktan alıkoymaz. Çünkü Allah adil olanları sever.” “Allah sizi, ancak din hususunda sizinle çatışan, sizi yurt/arınızdan sürgün eden ve sürgün edilmenize katkıda bulunan kimselerle velayet ilişkileri kurmanızı kesinlikle men eder. Kim onlarla velayet ilişkisi kurarsa İşte onlar zalimlerin ta kendileridir.” [909]

Öte yandan NİSa suresinde, aynı bağlamda şöyle buyrulmaktadır:

“...O halde onlar sizden uzak dururlar, sizinle çatışmazlar ve sizinle barış içerisinde yaşamak isterlerse, Allah, onlara saldırmak için size bir yol vermemiştir,” “Başka bir takım insanlara rastlayacaksınız ki, hem sizden, hem de kendi toplumlarından emin olmak isterler. Ama ne zaman fitneye götürülseler, baş aşağı fitnenin içine atılırlar. Eğer onlar sizden uzak durmazlar, sizinle barış içerisinde yaşamak istemezler, ellerini çatışmadan çekmez/erse onları yakalayın ve nerede bulursanız öldürün! İşte öylelerine karşı size açık bir yetki verdik.” [910]

Bundan sonra devam eden üç ayetin sonucu şöyle bağlanmıştır:

“Size selam veren kimseye dünya hayatının geçici çıkarını gözeterek: “sen mümin değilsin” demeyın. Çünkü Allah'ın yanında çok ganimet vardır. Nitekim önceden siz de öyle idiniz (onlar gibiydiniz). Allah size ihsanda bulundu da (iman ettiniz) o halde (olan biten olayları iyice tebeyyün ettirin (anlayın). Çünkü Allah bütün yapıp ettiklerinizle ilgili bilgi almaktadır.” [911]

Bu naslar, tarihin yönelimini anlayabilen, kendilerine muhalefet eden, düşünce ve inanç konusunda kendilerinden farklı düşünen ve inanan kimseleri öldürmeye ve tehcire zorlama yoluna başvurmadıkları sürece, insanların inanç ve düşüncelerini koruma ve kollama konusunda belirli bir erdeme ulaşan bazı kimseler için gayet açıklayıcı niteliktedirler.

Ama böyle yapmayıp kendilerinden farklı düşünen, farklı inanan kimseleri öldürme ya da tehcire zorlama girişiminde bulunan, rasüllerin ve nebilerin mesajlarını inkar eden kimselerin yollarını benimseyen kimseler, onların (peygamberlerin) milletinin kapsamına dahil olmaktan mahrum olan kimselerdir. Nitekim Kur'ân bu konu ile ilgili şu bilgiyi vermektedir.

“Kafirler, kendilerine gönderilen peygamberlere dediler ki: “Ya bizim milletimize (dinimize) dönersiniz ya da sizi yurdumuzdan sürgün ederiz.” [912]

“Elçilerin oniara cevabı şöyle olmuştu: “Allah bizi sizin milletinizden (dininizden) kurtardıktan sonra, tekrar ona dönersek, Allah'a iftira etmiş oluruz...” [913]

Kuşkusuz rasüllerin milleti (dini), rasüllerin toplumu, rasüllerin ümmeti... onların tümü, kendilerine muhalif olanları öldürme ve tehcire zorlama girişiminde bulunmadıkları takdirde, tüm insanların inançlarını ve düşüncelerini koruma görevini üstlenmiş ve bu görevi bihakkın yerine getirmiştir.

Peygamberlerin milletleri ve ümmetleri bu niteliklere sahip bir toplum olduğuna göre, onların, öncelikle kendi toplumlarını meydana getiren insan unsurunu, inanç ve düşünce farklılığından ötürü öldürülme ve tehcire zorlanma gibi tehditlerden ve tehlikelerden korumaları gerektiği gibi, kendilerinin dışında kalan ve içinde yaşadıkları sisteme muhalefetlerinden ötürü öldürülme ve tehcire zorlanma tehdit ve tehlikesi altında bulunan diğer insanlara da yardımcı olmalıdırlar. Eğer

sözkonusu toplumun bu gibi zor duruma düşen kimseleri, bu olumsuz ortamdan fili çatışma yoluna başvurmadan kurtarmaları mümkün değilse o zaman fiiili savaş peygamberlerin milletlerine caiz, hatta farz kılınmıştır. Zira böylesi bir mücadele, bizatihi Allah yolunda girişilen cihadın ta kendisidir. Bu kavramın (cihad kavramı), müslümanlar arasında tümden kaybolmaya yüz tutan bir kavram durumuna geldiğini çok iyi biliyorum. Örneğin geçmişte bu kavramın bilincinde olmayan müslümanlar arasında, Ali b. Ebu Talib gibi bir şahsiyetin kanını dökmeyi mubah sayan, bu düşünceden hareketle onu öldüren kimseler bulunmakta idi. Nitekim onlar bu eylemi gerçekleştirmekle bir cinayet işlediklerini düşünmemiş, bu vesile ile Allah'a yaklaşacaklarını bile zannetmişlerdi.

Müslümanlar 'rüşd1 kavramına uygun hareket etme vasfını ve liyakatini yitirdikleri zamandan beri, İslam tarihindeki bu son derece önemli ve tehlikeli kırılma meydana geldikten sonra, müslümanlar arasında, peygamberlere özgü cihad anlayışı ile Haricilere özgü cihad anlayışı birbirine karıştırılır oldu. Öte yandan Hz. Ali'ye isyan eden bu müslumanların karşısında, peygamberlere özgü cihad anlayışı, kendileri için belirginlik kazanmış rüşd ehli kimseler de vardı, Nitekim bunlar Hz. Ali'nin yanında yer alanlar, itikadda kendilerine muhalif olan kimselerle ancak bu emirden sonra fii'li bir savaşın içine girmişlerdi.

Denilebilir ki (İslam tarihinde) Ali b. Ebu Talibin öldürülmesi, İslam aleminin müsbet gidişatını tümden değiştirmiştir. Şu anda yaşadığımız olumsuzluklar dahi bu olumsuz değişimin uzantılarıdır. Nitekim bu menfi değişimin günümüzdeki bir göstergesi olarak şu olayı örnek gösterebiliriz: Mesela günümüzde Arap ve diğer müslümanlarla İsrail arasında barış yapmak için sürekli bir çaba harcandığı gözlenmektedir. Bu alanda böylesine ısrarlı çabalar gösterilirken her nedense müslümanlar olarak bizler, Araplarla diğer müslümanlar arasındaki bozuk olan ilişkileri düzeltmeye ya da birbiriyle savaşan muslumanları barıştırma, aralarını ıslah etme konusunda bu denli ciddi çabalar gösterme gereği duymamaktayız, ciddi hiçbir çaba göstermemekteyiz.

şu bir hakikattir ki insanlar arasında fikri çatışma meşru hatta gereklidir. Ama bunun yanında bilgiyi gizlememe de bir zorunluluktur. Sözgelimi meseleyi kendi açımdan değerlendirdiğimde bildiklerimi açıklamam ve Allah'ın indirdiklerini gizlememem bana yükletilmiş bir görevdir. Bu görevi mutlaka yerine getirmek zorundayım. Ama bunu söylerken kendi anlayışımı, herhangi bir kimseye dayatma hakkına sahip olduğumu anlatmak istemiyorum. Hiçbir zaman kendi kabullerimi öldürme ve tehcire zorlama gibi yollarla diğer insanlara dayatma gibi bir hak ve yetkiye sahip değilim. Yalnızca insanlara şunu açıklayabilirim: İnsanlar fiziki bir gücün zorlaması sonucunda değil, bizzat kendi iradeleriyle karar vererek dine girmiş iseler, birr ve takva konusunda birbirleriyle yardımlaşma içerisine girerek daha kaliteli bir hayat yaşamaları mümkündür; yaşam kalitelerini yükseltme konusunda ellerinde böyle bir imkanları vardır. İşte Kur'ân'ın belirttiği rüşd (tutarlı, sağlam, doğru yol-yöntem); kendisi için asla kopma sözkonusu olmayan Allah'ın sağlam kulpu budur.

Ama kim bu yasayı kabul etmezse geçmiş tarihe şöyle bir baksın; baksın ki Allah ikrah ile dine inanan kimselere neler yapmış? Eğer bu kişiye ibret alması için, geçmişteki olaylar yeterli gelmiyorsa bu kez, gelecekte Allah'ın böyle davrananlara nasıl davranacağına baksın, bunu idrake çalışsın.

Bu tür düşüncelerin temel amacı, ikrah (zorlama) olgusunu düşünce ve inanç alanlarından tümden uzaklaştırmak, bir inanç sistemini (ideoloji) yapay yollarla yaşatmak için, başvurulan şiddet ve zorlama unsurlarını yok etmek içindir.

Politika alanında da durum aynen bunun gibidir, çünkü ikraha dayalı politik aktivitelerin, ortaya konulan neticelerin rüşd, hidayet, birr ve takvada yardımlaşma gibi kavramlarla örtüşme-si mümkün değildir. Bu tür politik sonuçlar düpedüz azgınlık, sapkınlık, günah ve düşmanlıkta dayanışma içinde olmaktır. Bundan dolayı ikrahı ve şiddet unsurunu bir tarafa atmak ve bunları düşünce alanından tümden uzaklaştırmak, bizatihi ruşd'dür.

Bu yüzden ikrahın (zorlama, dayatma), hiçbir türlü düşünce aleminde kesinlikle bulunmamalıdır. Zira ikrah bir inanç biçimi meydana getirmek için devreye girdiği zaman insanlar bedensel olarak işkencelere tabi tutulmakta, tüm insanlığı öldürmek anlamına gelen, Allah'ın haram kıldığı canlar katledilmektedir. Nitekim bu tür uygulamadan ötürü, belirli kimseler değil, tüm kişiler öldürülme tehdidi altında bulunmaktadır. Eğer insan, güvenlik ve himaye içinde olabilmesi için mutlaka sakınması gereken suçun niteliğini (mahiyetini) bilmiyorsa, böyle bir ortamda insanı tek başına kendini öldürülmekten ya da tehcire zorlanmaktan kurtarması mümkün değildir. Bu nedenle kendi başına zorlama (ikrah) yöntemi ile insanları dine sokma yönteminin egemen olduğu bir ortamda, hiç kimse tam bir güvenlik içerisinde değildir. Bundan ötürü (Kur'ân'da) haksız yere bir insanı öldürmek, tüm insanlığı öldürmek şeklinde tanımlanmıştır.

Mesela siz düşüncelerinden ötürü bir insanın öldürülmesini caiz (sakıncasız) gördüğünüz zaman, bu caiz görme aynı şekliyle size dönecektir, çünkü öteki seni, senin onun gördüğün gibi görecektir, sen hangi açıdan ona bakıyorsan, o da o açıdan sana bakacaktır. Bu yüzden düşünce ve din anlayışında farklılığın meşru görülmediği ortamlarda hiç kimse güvenlik içinde değildir, çünkü böylesi bir ortamda farklı düşünen, farklı inananların tümü birbirlerini öldürmeyi caiz (sakıncasız) görecektir.

İşte bu nedenlerden ötürü düşünce ve inanç ortamını bu tür tehdit ve tehlikelerden koruyacak bir mekanizmanın bulunması gerekir. İnsanların can güvenliği ancak bu yolla sağlanabilir. Eğer böyle bir mekanizma kurulamazsa, böylesine karmaşık bir ortamda, hiç kimsenin can ve mal güvenliği sözkonusu edilemez; hiç kimse kendisini tehditlerden, tehlikelerden ve saldırılardan kurtaramaz. Nitekim bu yüzdendir ki günümüz Arap dünyasında hiç kimsenin (ne yönetenlerin ne yönetilenlerin) can ve mal güvenliği yoktur. Hemen hepsi, aralarından birisinin çı-

kıp iktidarı ele geçirerek onların tümünü gözünü kırpmadan ortadan kaldıracağından korkmaktadır.

Bu mes'ele son derece açık seçik bir konudur. Kanımca yakın gelecekte insanlığın tümü düşünce, inanç ve anlayış (mezheb) biçimlerinde farklılıkları kabul etmek zorunda kalacaklardır, (aksi takdirde hayatta kalamayacaktır). İnsanları serbest bir ortamda ikna metoduyla yönlendirebilme kudretine sahip olan kimse, girişilen fikri yarıştan kazançlı çıkacaktır. Burada sözkonusu olan hakiki iddia (bahis), insanların tümü için yararlı olan değerin ortaya çıkarılmasıdır, çünkü Allah'ın bu hususta açık ve kesin bir yasası vardır: "İtikadlardan ve mezheplerden insanların yararına olmayanlar köpük gibi yok olup gider, insanlığın tümünün yararına olan düşünceler, inanç biçimleri ve mezhepler de yeryüzünde kalırlar".

Burada dikkat çekilmesi gereken şöyle bir husus var; müslümanlar arasında geleneksel olarak bir nesilden ötekine taklit edilegelen şöyle bir söylenti var: Kim din konusunda zorunlu ve kesin olarak bilinen bir ilkeyi, bir hususu inkar ederse tevbe etmesi istenir. Eğer tevbe ederse ne ala, ama tevbe etmezse öldürülür. Bu düşünce iman konusunda düpedüz korkaklığa düşmek, Allah ve O'nun dini hakkında sû-i zan (kötü zan, kötü niyet) beslemektir. Biz müslümanlar tarihsel süreç içerisinde rüşdü terkettiğimiz günden itibaren bu yöne yönelmişiz ve bununla da yetinmeyerek rüşd kavramını, artık bizim için benimsenmesi mümkün olmayan bir yol gibi algılayacak duruma geimîşizdir.

"Yeryüzünde haksız yere mütekebbirtik edenleri (büyüklük taslayanları, tepeden bakanları) âyetlerimden uzaklaştıracağım. Onlar her mucizeyi görseler bile ona inanmazlar. Doğru yolu görseler, onu yol edinmezler; ama azgınlık ve sapıklık (ğay) yolunu görseler, onu benimser, yol edinirler..." [914]

Bugünün Dünyasında Din Ve Dindarlık

Muhammed Hatemî

İçinde yaşadığımız şu çağda "dinin" konumu nedir; dindarlığın amacı ve yüklediği sorumluluklar nelerdir?

Soruyu daha özele indirgeyerek şöyle de sorabiliriz: Günümüz dünyasında bizim konumumuz nedir?

İncelenen konunun doğası gereği sorudaki "biz" zamirinin farklı anlamlarda açıklanması mümkündür, söz gelişi konumuzun düzenleniş biçimi ve tabiatı icabı öncelikle "biz" zamiri ile muslüman, hıristiyan, yahudi ve diğer dinlere mensup tüm dindarları kastediyoruz. Doğal olarak "biz dindarlar" batı uygarlığının

belirlediği resmi sınırların dışında yaşıyoruz. Burda “dindarlardan” kastedilen bu kategoriye girenlerdir. Ancak konuyu araştıran araştırmacının kimliği ve ihtimam gösterdiği hususlardan harket ederek daha özel bir yaklaşımla şöyle diyebilirim: Ben burada “biz” zamiri ile konumuza, muslüman olmayan diğer dindarların da muhatap olmaları mümkün olduğu halde, şimdilik onları bir kenara bırakarak yalnızca “biz müslümanların” günümüz dünyası içerisindeki konumlarını anlatmak istiyorum. Çünkü basit bir düzenleme ile sorunun, insani hayatın kaygıları üzerinde düşünen hayatta bir izzet bir üstünlük unsuru bulma gayreti içerisinde olan gayr-ı müslimlerin önem verdikleri, üzerinde durdukları konulan da içermesi mümkündür.

Evet, benim burada “muslüman” olarak nitelediğim insan sıradan birisi değil, içinde yaşadığı asrı, geleceğin bilincinde olarak yaşayan, istikbalin kurulmasında ve geliştirilmesinde önemli roller üstlenmeye arzulu birisidir.

“Din” kavramı hakkında soru sorarken “kişisel bakış açısından” hareket ederek soruyorum sorumu. Yani din olgusuna, kişisel görüşü olmayan, tarafsız ve bağımsız bir insanmışım gibi, dışarıdan birisi gibi bakmıyorum; aksine mutlak hakikatin idrakine varmış muslüman bir insanın bakış açısından bakıyorum. Bunu burada itiraf edeyim. Ancak bu noktada bir hususa işaret etmeliyim, şaibelerden arınmamış tutuculuk belasına uğramayalım ve üstünkörü bireysel bakış açısının hadikapına düşmeyelim diye “din fenomenine”, onun dışında kalmış bir insanın bakış açısıyla bakmamız ve kavramı bu şekilde yorumlamamız, kimi zaman kaçınılmaz olur, bizim için.

İçinde yaşadığımız şu asırda biz müslümanların bulunduğu konumu irdelerken, sorgulama sırasında taraf olduğumu karşıdaki insana açıklayıcı biçimde bildirmek durumundayım. Burada kullanılan “biz” zamiri ile yalnızca müslümanları anlatmak istediğimi daha önce söylemiştim. Bunu özellikle şu düşünceyi vurgulamak için yaptım:

“Biz müslümanlar, bir dönemler büyük bir medeniyetin insanlarıydık. O günlerde insanlık tarihi içerisinde bizim çok önemli rolümüz vardı. Bugün biz, tarihin o dönemlerindeki yerimize ve rolümüze şiddetle muhtacız. Aynı zamanda tarihteki o yerimize yeniden dönmek istiyoruz. Hiç kimseyi köşeye sıkıştırmaya çalışmaksızın, ya da teorik ve deneysel pianda insan düşüncesinin olağanüstü denilecek başarılarını ve insanlığa sunduğu teknolojik imkanları, bilimsel verileri görmezlikten gelmeden kendimize, içinde yaşadığımız gerçeklerimizden, hatta mazideki şartlarımızdan farkıı yepyeni bir gelecek yapmamız mümkün olsa bile, bunları değil, tarihteki o şerefli günlemize dönmek istiyoruz. [915]

“Bugünün Dünyası” Batı Dünyasıdır

“Bugünün dünyası” deyimi ile neyi anlatmak istediğim hususuna gelince, kİsaca şöyle diyebilirim: Bu deyimle ben burada yalnızca “Batı medeniyeti”ni kastediyorum; dünyayı ve insanı idare eden, onlara hükmeden ve her iki unsur üzerinde kendi hegemonyasını kuran Batı Medeniyeti'ni... O Batı Medeniyeti ki bizim ekonomik, politik kültürel ve sosyal hayatımız üzerinde çok güçlü etki bırakmıştır. Günümüz dünyası, Batı Düşüncesi, Batı Ahlakı, Batı Teknolojisi ve Batı Sanatı'nın yürürlükte olduğu Batı dünyasıdır. Batı dünyası deyimi yalnızca belirli bir coğrafi bölgeye indirgenemez, çünkü o, bütün coğrafyaları kuşatmış durumdadır bugün, coğrafi olarak Batı dünyası diye belirlenen sınırların dışındaki bütün coğrafi bölgeler de o uygarlığın şiddetli tesiri altında kalmıştır. Artık o medeniyet olmadan hayatlarını idame ettiremez duruma gelmişlerdir. İşte bizim çağdaş dünyamızın hali bu.

Batının, insanlık alemine üretim, bilim, teknoloji ve sanat alanlarında devasa imkanlar sunduğu açıktır. Ancak aynı büyüklükte hatta daha fazla problemi, sıkıntıyı insanın başına bela ettiği de bir gerçektir. Beşeri olan her olgunun değişmez özelliğidir bu; ya geniş olur ya dar, ortası yoktur.

Burada önemle üzerinde durulması gereken konu sudun Bizim müslümanlar olarak yaşadığımız sorunlar batılıların, yaşadıkları problemlerle karşılaştırıldığında, kat kat onlarınkinden fazladır. Niçin? Çünkü Batı kültürü, en azından, kendini doğuran Batı medeniyeti ile barışıktır, uyum halindedir. Bu nedenle kendi yapısı içerisinde herhangibir sarsıntı yaşamıyor.

Ama bizim yaşadığımız sıkıntıların, onlarınkiyle kıyaslandığında, kat kat fazla olduğu görülür. Çünkü bizim bireysel ve toplumsal hayatımızın büyük bir bölümü, biraz önce de değindiğimiz gibi, Batı kültür ve medeniyetinin şiddetli etkisi altına girmiş durumdadır. Aslında bu etkinin bu kadar şiddetli ve bu denli menfi olması, Batı kültür ve medeniyetinin temel kurumlarını değil, insan hayatını olumsuz yönde etkileyecek unsurlarını almamızdan kaynaklanmaktadır. Bu nedenle şunu söyleyebiliriz: Şu anda içerisinde yaşadığımız kültür ortamamızı meydana getiren unsurlar, asırlardan beri, işlevi sona ermiş bir medeniyete dayanmaktadır. Yaşanan problemlerin asıl nedeni bu bence. (Ancak bu konuyu burada yeterince açıklayabilmek mümkün değil. Başka bir yerde başka bir zamanda, yeniden ele alınıp incelenmesi gerekir).

Fakat burada bir hususun vurgulanmasında yarar görüyorum; Kültür ve Medeniyet gibi son derece önemli kavramların, düşünen insanların üzerinde ittifak ettikleri, “efradını cami, ağyarını mani”, sınırları yaklaşık olarak belirlenmiş tanımlarının yapılması gerekir. Buna şiddetle ihtiyacımız var.

Ancak kendi adıma ben, işlediğim konu gereği bu kavramların kİsa birer tanımını yapmak istiyorum:

Bana göre "medeniyet" toplumsal hayatı, insan hayatının içerisinde devindiği kurumların ve merkezlerin hepsini etkileyen maddi unsurların tümüdür. Yani hayatın pratik (bireysel) ve toplumsal çerçevesini biçimlendiren ekonomik, politik, teknolojik ve benzeri kurumların tümü! Bu bütünün oluşturduğu olguya "medeniyet" diyoruz.

Kültür kavramını ise, toplumsal yapı içerisine köklerini salmış inanç sistemleri, adetler, gelenekler, duygusal ve düşünsel mirasların tümü olarak tanımlıyorum. Bazıları günümüz batı dünyasında yaşanan kültürel bunalımların temelinde, modern batı insanının içgüdüleri ve düşüncelerinin insan fıtratıyla ve tabiatıyla uyum içinde olmamasının yattığını ileri sürebilir. Ki bu bizce de doğrudur. Ancak bu kültürel çelişkiyi yaşamanın yarattığı bunalım hali, yalnızca Batı'ya özgü bir durum değildir. Bu bunalım biz Batılı olmayanları da büyük ölçüde etkilemiştir. Bizdeki bunalım, kendimize özgü bireysel pratik hayatımızı bir ölçüde biçimlendiren medeniyet ile batından gelen hayatımızın önemli bir kısmına egemen olan kültürel unsurların çelişmesinden meydana gelmektedir. Batı dünyasının en az ölçüde etkilendiği bu kültür ve medeniyet çatışması, biz batılı olmayanların kat kat yaşamak zorunda kaldıkları büyük bunalımların asıl kaynağıdır.

Yukarıda işaret ettiğim anlamda kültür ve medeniyet kavramlarını birbirinden ayırmak mümkündür. Bununla anlatılmak istenen husus şudur: Medeniyetle uyum içerisinde olan bir kültür köklerini her insanın benliğinin derinliklerine kadar sardığı için, medeniyetin çökmesinden sonra da uzun süre etkisini devam ettirir. Zira medeniyet kültüre nisbet edildiğinde, çeşitli açılardan temel konumundadır. Bundan dolayı kültürle medeniyet arasında bir kopma (çözülme) durumu meydana geldiğinde kültür, medeniyetin kendine sunduğu imkanlar üzerindeki gücünü yitirip, gereksinim duyduğu temel dayanaklardan yoksun kaldığı için, tamamen yok olup gider. Evet, şu anda bizim yaşadığımız en büyük sorunumuz, mevcut kültürümüzün tamamının ya da büyük bir kısmının, asırlardan beri işlevi sona ermiş bir medeniyete dayanmış olmasıdır. Şu andaki yaşadığımız hayat ise, kendisiyle uyum içerisinde olmayı isteyen yeni bir medeniyetin etkisi altına girmiştir. İşte "bizim dünyamızın hali de bu.

Konunun başında birinci soru olarak belirlediğiniz soruya biraz daha açıklık getirmek istiyorum burada: "Biz müslümanlar" ifadesini özellikle kullanmamızın asıl amacı, bizim de kendimize özgü saygın bir hayatımızın olması için çaba sarfetmemiz gerektiğini vurgulamaktır, yoksa tarihsel hüviyetimizden uzak kalma -ki o bize nisbet edilen İslam kimüğimizdir- gibi bir şeyi amaçlamıyoruz. O zaman geriye önemli bir soruyu sormak kalıyor. Öyle ise ne yapmamız gerekiyor?

Burada ben çözüme yönelik tezler sunabilecek ilmi ve fikrî yeterlilikte olmadığımı itiraf etmeliyim öncelikle, ikincisi, insan hayatının sadece tezlerle islah edilmesi mümkün değildir. Nitekim bu amaçla yola çıkanların başında ünlü düşünürler Marks ve Engels gelir. Özellikle Marks'a burada dikkat çekmek istiyorum. Çünkü o, her şeyden önce zeki, duyarlı, bilgili öngörüsü olan bir insandı; Kapitalizmin

bütün pisliklerini, ayrıntılarıyla ile o ortaya koymuştu. Ama bütün bu çabalara rağmen, insanlığın ıslahı için ortaya koydukları tezlerin ne tür trajik ve başarısız sonuçlar doğurduğunu hepimiz gördük.

Bütün açık kalplilik ve doğrulukla itiraf etmek gerekir ki hayat denilen olay, toplu (çoğul) çalışmak, olabildiğince alçak gönüllü olmaktan ibarettir, insanlar arasında sağlam bir dayanışma, çokça çalışıp çabalama, feragat ve özveri olmaksızın, görüşler değiş tokuş edilmeksizin, düşünceler birbirleriyle aşılanıp verimli hale getirilmeksizin, övgüye değer düşünceler hatırlanıp de-ğerlendirilmeksizin hayatın ilerlemesi, yükselmesi, kesinlikle mümkün değildir.

Bu hususların burada bu şekilde açıklanması, sözkonusu kavramlar hakkında ortaya atılan birtakım düşüncelerin özetidir. Kesin ve nihai bir yöntem önerisi değildir. Yapılmak istenen yalnızca bu tür konuları araştırmaya incelemeye, üzerinde birlikte konuşmaya giden yollan açmak, konular hakkında yeni sorular sorma ve bunlara tutarlı cevaplar bulmaktan, kİsaca içtenlikli bir tekliften ibarettir. [916]

Din Nedir?

İzin verirseniz burada, sağlıklı sonuçlara ulaşabilmek için “din” kavramı ile ilgili bazı düşünce ve gözlemlere işaret etmek istiyorum.

Din kavramını iki kategoride açıklamağa çalışacağım:

1. Din kavramı, insanla eş zamanlı var olan bir kavramdır. İnsani varoluş biçimlerinin en eskisidir. Dine veya benzeri fizik ötesi bir öğretiye teslim olmaksızın yaşamanın bir anlamı yoktur. İnsan hayatı ancak dinle anlam kazanır. Din olgusu, insan algılasa da algılamasa da, sonsuzluğu kucaklayabilen yegane kurumdur. Varlık ve varoluş macerası karşısında hayrete düşen insanı, bu hayretten ancak din kurtarabilir. Şaşkınlığa düştüğü bu konularda en kesin cevabı yalnızca din verir.

Bir din edinme etkisinin kökleri, insan ruhunun derinliklerine kadar uzanır. Nitekim bizatihi Kur'ân-ı kerim, insan fıtratının dini ve tevhidi bir fıtrat olduğuna işaret etmiştir.

2. Din özü itibarıyla mukaddes ve aşkın bir olgudur. Dini kutsallıktan ve aşkınlıktan soyutlarsak, onu din olmaktan çıkarmış oluruz. Öte yandan kutsallık ve aşkınlık bulunduğu zaman mutlaklık, kayıtsızlık ve şartsızlık da bulunurlar. Mutlak ve aşkın olmayan öğreti sistemiyle ilişki içerisinde olmayan din bulunmaz; çünkü bu hususlar dinin özünü oluşturan temel unsurlardandır.

Bu noktada insanın dini hayatını ve dindarlık sorununu tehdit eden birtakım yıkıcı unsurlara değinmek istiyorum. Açıklamağa çalışacağım bu konular yalnızca dindar insanın değil, aynı zamanda, tarih boyunca tüm insanlığın başına bela olan birçok sorunun da kaynağıdır.

Gerçekte insanın kalbi, dinin asıl konusu ve maddesi olan aşkın ve kutsal olan öğenin bilgisiyle kaşatılmıştır. Her insanın yüreğinin derinliklerinde, farkında olmasa da bu bilgi ile kumlan bir çeşit ilişki söz konusudur. Bu bilgi ve kuşatma, haddi zatında, o aşkın ve kutsal hakikatle birlikte insan ruhunun ne denli derinlikli ve nedenli yüce olduğuna işaret eder. Nitekim Kur'ân-ı Kerim bu durumu "Ruhullah" (Allah'ın ruhu) deyimiyle ifade etmiş ve bunu insan yaratılışının mükemmeliyeti olarak kabul etmiştir.

Ancak burada başka önemli bir hususa işaret edelim. İnsan varlığının iki önemli boyutu vardır: İlahi boyut; tabii boyut. [917]

İnsan Düşüncesinin Değişkenliği

İnsanoğlunun asıl mekanı göklerdir; onunla ilgili herşey oradan kaynaklanır. Bir de insan kutsalı bilme, kutsal hakkında bilgi edinme yeteneğine sahiptir. Ancak onun ayaklan yery üzün dedir; bu nedenle bu evrende yaşamağa mahkumdur. Niçin böyledir; çünkü o doğanın bağrında yaşamaktadır. Bu yüzden onun düşünce yapısı (zihniyeti) ve hayatı, doğal alemin devamlı istikrarsız olmasına bağlı olarak sürekli değişkendir. Ayrıca insan doğal bir varlık olduğu için öncelikle sosyal, zamansal ve mekansal sınırlarla sınırlandırılmıştır. İnsanın ikinci ve çok önemli bir özelliği de bilgisinin, bilincinin göreli (nisbi) olması ve yanılabilirliği kabul etmesidir.

İnsan bu kainatta zaman ve mekana tutsak bir varlıktır; değişim ve dönüşüme yatkındır. Üzerinden zamanın geçmesinden ötürü ne bedeni ne düşüncesi aynı durumda kalır. Bunları söylerken doğal olarak ben insanın bütün bilgilerinin, düşüncelerinin ve bilincinin göreli ve değişken olduğuna insan bilgisinde değişmeyen hiçbir unsurun bulunmadığına inanıyor değilim. Ne var ki bu tür özelliklere sahip bilgiler ilke niteliğinde olmalarıyla beraber gerçekten çok genel muhtevada ve çok az sayıdadırlar.

Buna göre bizim kuramsal bilgilerimizin ve ilmi birikimlerimizin büyük bölümü görelidir; yanılmaya müsaittir, değişim ve dönüşüme yatkındır. Itikadi yapımızın ve bilincimizin göreli olması hususu, masum bir rehberin bulunmadığı bir çağda daha daha kesin bir gerçektir.

İnsanın elinde, yaşamını bu görelilik ve değişkenlik atmosferinde sürdürmekten başka bir seçeneği yoktur. İnsan ancak bu deneme yanılma sayesinde edindiği

bilgileri test eder, hayat ve tarihle ilgili elde ettiği verileri tashih eder. Zira insanlık tarihinin bir parçasının da insanın inançlarının ve düşüncelerinin değişiminden meydana geldiği aşikardır. Hal böyle iken tarih boyunca insan düşüncesinin aynı durumda kalması mümkün müdür? Herhangi bir milletin inanç sistemi ve dinsel yaşama düzeni aynı noktada kalabilir mi? [918]

Din Ama Hangi Din?

Tarih boyunca farklı düşüncelere farklı dinlere sahip insanlar arasındaki ihtilafların tümü; aynı dinin farklı mezhepleri arasındaki temel ayrılıklar, aynı mezhep mensuplarının arasındaki düşünsel ihtilaflar bunların tamamı, hiç kimsenin çıkıp mutlak hakikati bütün boyutlarıyla tam olarak idrak ettiğini iddia edemiyeceğine işaret etmektedir.

Sözgelişi İslam kavramını ele alıp onun üzerinde konuşalım. Evet, sözün sırası geldiğinde hepimiz İslam diyoruz. Ancak bunu derken hangi İslamı kastediyoruz? Kasdettiğimiz İslam Ebu Zer'in anladığı İslamı mı, yoksa İbn Sina'nın İslamı mı? Ya da Gazali'nin tanımladığı İslamı mı kasdediyoruz? Veya Muhyiddin İbn Arabi'ninkini mi? Eşari'lerin anladığı İslam mı yoksa mutasavvıfların ya da nasların zahiri anlamlarına göre hükmeden şeriatçıların amaçladığı İslam mı? Hangi İslam?

Evet, bu anlatılanların tümü insanoğlunun bilgilerinin hatta din anlayışının nisbi (göreli) olduğunu, kuşkuya yer bırakmayacak biçimde kanıtlayan tarihsel tanıklardır. Mesela bugün aramızdan herhangi birimiz dine nasıl inanırsa inansın, din anlayışında, düşüncede ve amel konusunda bile, babalarımızın temsil ettiği kuşakla tam bir ittifak içerisinde değildir. Ben her şeyin sürekli bir değişime mecbur olduğunu demek istemiyorum. Söylemek istediğim sadece insan varlığı ile alakalı birçok hususta-değişimin kaçınılmaz olduğu ve insan aklının, hayatın göreliliği hususunun temel ve kesin bir durum olduğudur. [919]

Dindar İnsanların En Önemli Sorunları

Dindar toplumların en önemli sorunlarından birisi hakikatin sadece bir yönünün mutlak, aşkın ve mukaddes hakikatlarin tümü olduğuna inanmaları meselesidir. Öte yandan düşüncesindeki ve hayatındaki görelilik unsurunu bir varlık olarak nitelemesi, bunların tamamını, göreli olan ruhunun ve aklının perspektifinden görmesidir. Evet, insan kendi sınırlandırılmışlığının, bu çelişki ve sorunun bilincinde olduğu sürece onun kendisini ilgilendiren içsel problemi herhangi bir felakete neden olmaz. Asıl büyük sorun ve dindar bir toplumu felakete sürükleyen

durum, din olgusunun kutsallığının ve mutlaklığmın mahdut, göreli ve dini algılayış hususunda yanılmaya müsait zamansal ve mekansal boyutlarla kayıtlı insan düşüncelerine esir edilmesi durumunda ortaya çıkar. Çünkü insan aklı ve düşüncesi sınırlı kişi veya kişilerin din adına kendisine ulaştırdıkları düşüncelerin bizatihi din ve diyanet olduğunu sanır. Bu düşünce dindar insanın yani bu ikikad sistemine inanan bir insanın soyut olarak o insani düşüncelere din diye inandığını ortaya çıkarır. İşte müslümanlar arasındaki birbirlerini fasıklıkla, kafirlikle suçlama kampanyalarının ve ideoloik çatışmaların çoğu, hep buradan kaynaklanmıştır.

İşte biz ve din -kendi yapısı içerisinde "kutsallık", "aşkınlık" ve "mutlaktık" özellikleri taşıyan. din- ve bu kainatı anlamanın, anlaşılanı anlatmanın ve insanlar arası anlaşmanın vesilesi, adına akıl denilen ortak payda. Bunların üçü güzel bir kompozisyon oluşturmaktadır.

Felsefecilerin çoğunun inandığı gibi biz de insan aklının, bütün zamanlarda geçerli kabul edilen değişmez metodları ve mutlak kanaatların tümünü kavramaya sürekli uygun olduğuna inansak bile, bu akli yapının insan bilgilerinin, düşüncelerinin, kanaatlerinin büyük bölümünde, önemli derecede sınırlı olduğunu, hiçbir durumda bu sınırlılıktan kurtulamayacağını, ortaya çıkacak sonucun göreli ve yanılmaya müsait düşüncelerle, bilgilerle, bunlara benzer yüzlerce engelleyici unsurdan etkilendiğini, elde edilen sonuçların buna göre değerlendirilmesi gerektiğini kabul etme hususunda insaflı davranmak gerektiğini düşünüyoruz.

An be an dakika dakika aklımızın ve hayatımızın başına gelen bu büyük dönüşüm, görüşlerin farklı olması, fikirlerin ve tasavvurların birbiriyle çelişmesi hususu yalnızca farklı dinlere uyan insanlar arasında değil, aynı dinin farklı mezhepleri, hatta aynı mezhebin farklı grupları -arasında da söz konusudur. Bu durumun böyle olması yukarıdan aşağı insan aklının sınırlılığı, düşüncelerinin ve bilgilerinin nisbiliği ve hataya müsait olduğu konusunda işaret ettiğimiz hususların doğruluğuna tanıklık etmektedir.

Ortak, aynı zamanda kullanmaya değer vesile, bizim hepimiz açısından şu sonuca dönmektin Bir yönüyle tekvinin ve yaratılışın kitabı konumundaki varlık alemi ve tabiat, öte yandan teşri ve diyanetin kitabı olan ilahi vahiy, bunların her ikisi aklın ve insani anlayışın sınırlı ve değişken olduğuna delalet ederler.

Bunları söylerken mutlak hakikate açılan bütün kapıların insan aklının yüzüne kapatıldığı mı anlatılmak mı isteniyor gibi bir soru sorulabilir: Modern Batı felsefe tarihinde bazı felsefecilerin bu tür sorulara olumlu cevap verdiklerini biliyoruz. Onlar mutlak hakikati ya tamamen inkar etmişler, ya da en güzel şartlarda ona kendilerini ulaştıracak yolların olmadığını açıklamışlar.

Nitekim Batılı düşünürlerin birçoğu, din olgusu iie ilgili konularda da aynı sonuca ulaşmışlar. Onlar din unsurunu ya tamamen bir tarafa koymuşlar ya da en azından sosyal hayatla ilgili konularda böyle yapmışlardır.

Ama ruhunun dersliklerinde herşeye hükmeden ve herşeye gücü yeten bir ilâha inanma duygusu olan dindar insan söz konusu olduğunda, Felsefecilerin ileri sürdüğüne benzer düşünceler din ve tanrı konusunda onu inandırmaya yetmemektedir.

Yüce Allah'ın hakikatinin özüne ulaşabilmek için, herhangi bir yol göstermeksizin insanları kutsal bir dine çağırmasının imkansız olduğuna inanıyoruz. Zira insanın herhangi birisini, ulaşması mümkün olmayan bir yere çağırması son derece akıl dışı ve çirkin bir davranış olarak kabul edildiğine göre, her şeye egemen olan, her şeye hükmeden ve insan aklını yaratan bir ilâh olarak kabul ettiğimiz bir mutlak varlığın böyle bir densizliği yapması nasıl düşünülebilir?[920]

"Günümüz Müslümanları Göreli Bir Hayatın Ve Mutlak Kavramların oluşturduğu Bir Ortamda Yaşıyor"

Kanaatimce Allah'ı bilmenin (Ma'rifetullah'a ulaşmanın) en emin yolu anlama değil, ulaşma(vusul); bütün dinlerin gücünü kabul ettikleri akıl değil, kalp yoludur.

İslam uleması kalp kavramını bize şöyle tarif etmektedirler: "Akıl, kendisi ile Rahman'a kulluk edilen ve cennet kazanılan olgunun adıdır." Bu tanımdan anladığımız kadarıyla aklın işlevi anlama değil, bireyin kulluk görevlerini yerine getirmede ona aracı olmasıdır.

Öte yandan İslam düşünürleri ibadet kavramını da, insanoğlunun kesin bilgiye(yakine) ulaşmasının en güvenilir yöntemlerinden birisi olarak kabul etmişlerdir, onların tezlerine göre mantıksal bir kural olan malûmun öncüllerinden hareket edilerek meçhulün bilgisine ulaşmak mümkün değildir. Nitekim Kur'ân, "kesin bilgi"ye ulaşmanın en emin yönteminin ibadet olduğunu şöyle ifade etmektedir: "Sana yakın (kesin bilgi) gelinceye kadar Rabb'ine ibadet et" [921]

Bu âyette de ilahi dinin bilgisine anlama yoluyla değil, ancak vusul yoluyla ulaşılabileceği hususu vurgulanmıştır. Bu tanımlamalar ve açıklamalar yapılırken hiçbir biçimde bilimsel bilginin, felsefi düşüncenin değerinin ve aklın gücünün inkarı cihetine gidilmek istenmemiştir. Hele akla ve bilgiye olağanüstü derecede önem veren İslam'la ilgili konuların irdelendiği böyle bir yazı bağlamında böyle bir yola başvurmak mümkün değildir. Burada yapılmak istenen yalnızca mümkün mertebe insan ruhunun derinlikleri, boyutları ve sınırları hakkında, birtakım sağlıklı bilgiler elde etmektir. [922]

Dindarlık Meselesi Bireysel Bir Meseledir

Gerçekte dindarlık meselesi bireysellik temeli üzerine kurulan, kişisel bir deneyimden ibarettir. Dindarlık bir düşünme biçimi, bir düşünce yöntemi değildir. Dindarlığın asıl işlevi, insan nefsinin, dizginlenemeyen arzularının (heva) kontrol altına alınması; bireyin, azamet ve celâlin yegâne sahibi Allah'a mutlak manada teslim olması; insan yüreğinin ilahi sevgilinin aşkıyla erimesini sağlamaktır. Dindarlık olgusunu bu şekilde algılayan ve bu yolda yürüyebilen insan ancak Allah'a vasıl olabilir. [923]

Anlama Olgusu Göreli Bir Kavramdır

Biz yukarıda, Allah'a vasıl olma yolunun anlama eyleminin kapsamı dışında bir olgu olduğuna işaret etmiştik, çünkü anlama eylemi, bilindiği üzere aklın fonksiyonlarından birisidir, zira, bilinen kavramlann bütününden hareket edildiğinde bilinmeyen tekil kavramların anlaşılması mümkün olur. Anlama olgusu genel anlamda göreli bir eylemdir, çünkü akıl kendi ilgi alanlarına giren konularla zamansal ve mekansal boyutlarda ilişki içerisine girer, bu ilişkiye dahili ve harici birçok etken de müdahil olur. İşte ancak böylesi çok karmaşık ve yoğun ilişkiler sonucunda anlama eylemi gerçekleşir.

Kaldı ki aklın böylesi bir özelliğe sahip olduğu yeni saptanmış bir durum değildir. Nitekim İslam dünyasının önde gelen ilim ve irfan adamlarından birçoğu, öğrenme yoluyla elde edilen dini nassların birçoğunun anlaşılması konusunda da aklın yaya kaldığı hususuna, bizzat kişisel gözlemleriyle tanıklık etmişlerdir. Hatta güvenilir bilgiye ulaşmanın en emin yolu olarak istidlal yöntemini benimseyen felsefecileri tahta ayaklarla yürümeğe çalışan zavallılar olmakla itham etmişler ve tahta ayakların pek dirençli olmadıkları, bu nedenle onlarla uzun süre yürünülemeyeceğini vurgulamışlardır. Onlar ancak böylelikle aklın mutlak egemenliğinden kurtularak "Hakikat"e ulaşabilmişlerdir. Salt akla takılıp kalmamışlar, esas aklın aklına yönelmişler, onu dikkate almışlar ve onun üzerinde derinleşme yolunu benimsemişlerdir.

Burada dikkat edilmesi gereken bir başka önemli husus da şudur: İbn Sina ve onun gibi büyük felsefe adamları bilimsel ve felsefi çalışmalarının tamamını aklın mutlak gücü üzerine kurmuş, en güvenilir bilginin yalnızca akıl ve istidlal yöntemiyle elde edilen bilgi olduğunu önemle vurgulamışlar. Ancak bunlar bile bilimsel bilgi dışarıda kalan bilgi alanlarında, mesela "Mutlak Hakikat" ve "Müte'al (aşkın) Hakkin bilgisine ulaşma hususunda aklın yeterli olamayacağını kabul etmek zorunda kalmışlar. Bütün beyinsel çabaları sonunda demişler ki: Bu akıl bizi ulaştırsa ulaştırsa ancak "Mutlak Hakikat"in sınırına kadar ulaştırır. Bizi onun

künhüne vakıf kılması mümkün değildir. Oysa insanoğlunun asıl ulaşmak istediği nokta, hakikatin sınırı değil, bizatihi özüdür. Zira bir insan için en büyük başarı da budur. Demek ki bizi "Hakikat"in özüne ulaştıracak en güvenilir yol kalp yoludur. [924]

Dini Tecrübe

Dinin özü, dindar insanın ruhunun ve kalbinin derinliklerinde, kendi kişisel çabalarıyla oluşturduğu ve geliştirdiği bireysel bir deneyimdir. Birçok felsefe ve irfan ehli bu yolculuğun akla uygun açıklamasını yapma girişiminde bulunmuştur. Onların da ulaştığı netice bu meselenin anlama yöntemleriyle değil, kalbî idrak yöntemiyle anlaşılabileceğidir.

Öte yandan irfani bir yola giren salik, ulaşmayı amaçladığı Mutlak Hakikate, oraya ulaşmanın en güvenilir yolu olan kalp yoluyla ulaşılabilir. Zira kalp yolculuğu, toplu yürünen bir yol değil, tek başına yürünmesi gereken bir yoldur. Bu yolculuğa çıkan herkes menzile ulaşıncaya dek tek başına yürümeyi göze alabilecek yüreklilikte olmalıdır. Neticede oraya vardığında, yolculuk sırasında yaşadığı deneyimleri, orda müşahede ettiği hakikatleri, öğrenim yöntemiyle elde edilen kelime ve kavramlarla, kendi dışında kalan insanlara tam tamına aktarması mümkün değildir. [925]

İnsan Toplumsal Bir Varlıktır

Dini tecrübe, bireysel bir olaydır ama insanoğlu yeryüzünde yaşadığı sürece, çevresinde bulunan başkalarıyla yaşamak zorundadır, çünkü insan doğası itibarıyla sosyal bir varlıktır.

Bu varlığın sağlıklı bir biçimde devam ettirilmesi, ancak başkalarının katkıları ile mümkündür, onun için insan başkalarıyla birlikte hareket etmeye muhtaçtır. Bu birliktelik birtakım araçlar sayesinde gerçekleştirilebilir, söz gelişi dili ele alalım. Dil, insanların birbirleriyle iletişim kurmalarında en önemli araçlardan birisidir. Fakat dil, insanın zihnindeki manevi olguların ifade edilebilmesinde, başkalarına aktarılmasında tamamen yeterli değildir. Dil bu tür hakikatlerin belki bir kısmını ifade etmekte, bir ölçüde başarılı olabilir. Bunun yanı sıra insan anlama ve algılama eylemlerinde de dilden yararlanabilir, zira insanın bir olguyu, bir olayı ve bir nesneyi anlaması, algılaması, bunlar hakkında bir takım izlenimler edinmesi ancak dil sayesinde mümkün olur. Bunların başkalarına aktarılması konusunda da en

önemli faktör yine dildir. Nitekim dışarıda kalan insanlar, insan tekinin kafasında ve iç dünyasında olan bitenlerden ancak dil sayesinde haberdar olmaktadır.

Konuşma yeteneği, insanoğlunun aklını kullanabilen bir varlık olduğuna işaret eder. Bu cümledeki "akıl" kelimesi ile insanlar arasındaki ortak iletişimi sağlayan ortak anlaşma gücünü ifade etmek istiyorum. Yukarıda da değindimiz gibi anlama ancak akılla mümkündür. Zira insanın anlam eylemi akıl ile bilgi akdarının birbiriyle bağlantı kurması sonucunda gerçekleşir (Obje ile suje arasındaki ilişki). Evet, anlama eylemi bu şekilde gerçekleşir, -her zaman olmasa da- anlama eylemi sırasında obje ile sujenin yanı sıra, insanın iradesi dışında kalan birçok durum ve şart da bu olaya müdahale eder.

Doğrusu insan nihayetsiz denecek kadar birçok yeteneğin sahibidir. Bu yüzden insan varlığının yüceliğinin, salt maddi kriterle ifade edilmesi mümkün değildir.

Ama bunun yanında insan daima zaman ve mekan sınırlarıyla sınırlandırılmış, bir başına düşünce ufukları, bakış açılan hayli dar bir varlıktır. Bu yüzden çeşitli duyguların etkisinde kalması kuvvetle muhtemeldir. İçsel temayüllerinden ve duygusal yönelimlerinden etkilenmeden, bağımsız ve objektif olarak aklını kullanması neredeyse imkansız denecek kadar zordur.

Bu tür özellikler, çoğu durumlarda, insanlar arası iletişim sırasında, anlama ve algılama eyleminin göreli olmasını gerekli kılar. Yaklaşık olarak insan düşüncesinin bütün aşamalarında gözlemlenen bu değişkenlik ve dönüşkenlik olgusu aslında, benim insan düşüncesinin göreliliği yönündeki düşüncemin doğruluğunu kanıtlar niteliktedir. Kaldı ki bunca tanığa rağmen, birisinin çıkıp benim bu konudaki düşüncemi toptan reddedebileceğini sanmıyorum.

Burada bir hususun daha altını çizmek gerekiyor, o da şu: insan varlığının derinlerinde aşkın kainata işaret eden birtakım metafizik boyutların varlığı yadsınamaz. Ama ne denli bu tür olağanüstü özellikler taşırsa taşısın insanoğlu şu anda bütün nitelikleriyle, bütün özellikleri ile, el'an içinde yaşadığımız, sınırları belirli şu alemde yaşıyor. Bu kainatta olan biteni, belirli bir sistematik içerisinde algılayabiimesini sağlayan akıl denilen bir aygıta sahiptir. Bu alemi algılama biçimi, ister istemez onun özelliklerini taşıyacaktır. Zira bu alemin belli başlı özellikleri hiçbir zaman durağan olmamak, sürekli değişkenlik ve dönüşkenlik, dima yanılmaya müsait olmasıdır. Kaldı ki insanoğlu bir başına, toplum içerisinde bulunduğu ve bu hayatı yaşadığı sürece, yaratıcısının bizzat kendi eliyle ona sunduğu bu akıl denilen aygıt aracılığı ile kainatla olan ilişkilerini sürdürmekten başka çaresi yoktur.

İnsan aklı aracılığı ile önünde duran iki kitabı okuma ve anlama durumundadır. Bunlardan birisi bütün oluşların içerisinde cereyan ettiği tabiat alemi, diğeri ise dini vecibelerin ve hukuki yasaların belirlendiği vahiy (şeri'at) kitabıdır. Bu bağlamda

insanın, varlığın başlangıcını ve dinin özünü, pratik ve hayati deneyimlerle ve kalbi yolla idrak etmesi takdir edilmiştir.

O, bilgi kaynaklarına ancak bu iki yol sayesinde ulaşabilir. Nitekim her bireyin dini, onun, varlığının başlangıcı ile olan ilişkisini düzenlediği kişisel deneyiminden ibarettir. Ancak biz kendimizce din kavramını bu dünyada yaşanan (ihya edilen), seçilebilen bir yaşama biçimi olarak tanımlıyoruz. Zira ancak bu tanımlama biçimi ile din toplumsal yapı içerisinde yaşanabilir.

Hayatta insanlar arası ortak paydamız, ortak akıl gücümüz sayesinde, çevremizde olan biten hadiseleri anlayabilme yeteneğimizdir. Nitekim bu bağlamda biz tabiatı anladığımız yöntemlerle din olgusunu da anlayabilmekteyiz. Bu durumda biz din olgusunun gerçek mahiyetini ancak başka insanlarla gerçekleştirdiğimiz ilişkilerimizi birleştirme sonucunda kavrayabiliriz. Dini değişmez bir kavram olarak kabul etsek bile, onu bir sistem olarak meydana getiren kurumların birçoğu, görelidir ve değişime uygundur.

Ne var ki burada gayet hassas bir nokta vardır; bu nokta dindar toplumlarda en ciddi problem olarak ortaya çıkmaktadır. Öyle ki: Dindar insanların birçoğu, dinin özünü oluşturan kutsallık unsurunu, mutlaklığını ve müte'ai (aşkınlık) boyutunu, din hakkında kendilerine ait izafi tasavvurlarına, zaman ve mekan sınırlarıyla sınırlı anlama ve algılama biçimlerine taşımaktadırlar. Nitekim geçmişten tevarüs edilen düşünceler, üzerlerinden hayli zamanın geçmesiyle, insan yaşamının, aklının ve anlama biçiminin zaman süreci içerisinde geçirdiği evreler boyunca uğradığı değişim nedeniyle, biraz önce değindiğimiz konularla ilgili ortaya çıkan sorulara yeterli cevap veremedikleri zaman, insanlar sınırlı görüşlerinden vazgeçebiliyorlar; hakikatin üzerindeki perdeyi aralayabiliyorlar. Din olgusu hakkında daha geniş daha tutarlı ve daha yetkin bir düşünce biçimi elde edebilmek için dini, fikri ve ahlaki kaynaklara yeni bir bakış açısıyla yaklaşabiliyorlar. Tabii ki bu esnada bu kavramlarla ilgili eksik ve tutarsız düşünmelerinin bedelini de ağır biçimde ödüyorlar.

Evet, bu tür kriz anları belki uzun süre devam etmiyor, ancak kİsa zaman içerisinde insanları toplumsal bir felaketin eşiğine sürüklüyor. Zira insanlar din hakkındaki yanlış bilgilenmenin, bu yanlışlıktan kaynaklanan eksik düşünmenin bedelini çok ağır ödüyorlar.

Sözgelişi günümüz insanının doğaya bakış açısı, doğayı algılma biçimi, dünün insanınkiyle mukayese edildiğinde, aralarında çok büyük farklılıkların, çok büyük çelişkilerin olduğu görülür. Çünkü geçmiş dönemlerde insanlar doğa bilimlerine, insanın kainatla ilgiü tasavvurlarına bir kutsallık rengi verme girişiminde bulunmuşlardı. Mesela o dönemlerde, özellikle kilise ve onun paralelinde olan birtakım dini kurumların doğa ve kainatla ilgili anlayışlarının bu yönde olduğunu bizzat kendileri açıklamışlardı. Nitekim bu anlayıştan ötürü asırlar boyunca, bu alanlarda kayda değer hiçbir orjinal ve tutarlı görüş ortaya konulamamıştır. Çünkü

bu dönemlerde özgür düşünen insanlara akıl almaz baskılar ve işkenceler reva görülmekteydi. Ancak bu baskıcı anlayış zaman içerisinde, tedrici biçimde yumuşamıştır. Artık günümüzde Müslüman, Hıristiyan ve diğer semavi dinlere mensup insanlar semavi kitapların, doğanın dış koşulları karşısında, insanın görevlerini sınırlandırdığına, onlara ambargo koyduğuna hiç inanmıyorlar; inananlar varsa, onlar da çok azınlıkta kalmaktadırlar. Neredeyse tamamı kainatın esrarını anlama, yaşanan olaylarla ilgili ortaya çıkan sorulara yeterli, güvenilir cevap verme imkanı sağlayan bir bakış açı-sma, yaklaşım tarzına ulaşmak için aklın ve bilimsel yöntemlerin sundukları tüm imkanları kullanmak gerektiğine kesinlikle inanmaktadırlar. Ancak bu yaklaşım tarzı kendisine has müsait zemini pek bulamamıştır. İnsan bilimleri ve sosyal bilimler alanında yeterli alakayı görmemiş-tir.

Aslında akla dayalı konularla deneye dayalı konuları birbirindan ayırmak gerekir. Oysa birçok düşünür rasyonel (akli) bilim alanlarının değişmeyen, genel geçer yasalarının olduğuna inanır.

Fakat insani ve akli bilim alanları, tümel (külli) yasalardan teşekkül eden birkaç yasaya indirgenemez. Aksine insanın akla dayalı düşünceleri tamamen teorik konulardır. Onlardan hareket edilerek başka konularla ilgili birtakım başka teoriler ortaya konulabilir.

Bazen de bu gibi hususlarda deliller ortaya çıkarabilmek için bedihi (kendiliğinden oluşan) birtakım konulardan yola çıkılır. Ortaya çıkarılan sınırlı, yanlış olması muhtemel, izafi sonuçların ortaya konuluş biçimi, o meselelerin bizatihi kendi gerçekliklerini ve kendi özelliklerini açıklar. Özetleyecek olursak ister tabiat ile ister dini konular ile ilgili hususlarda olsun, insani düşüncelerin tamamı değişim ve dönüşüme müsaittir; hepsinde yanılabilirlik oranı yüksektir. Hangi durumda olursa olsun bu değişkenlik ve yanılabilirlik hususu insana özgü bir özelliktir. Bu özellik hiçbir zaman ondan ayrılmaz. Nitekim insanın doğa ile ilgili konulara bakış açsında, vahiy ile ilgili düşüncelerinde; Kainatta meydana gelen olayların yasalarını ve vahiy olgusunu incelemesi konusunda da aynı durum söz konusudur. Her iki olgu ile ilgili anlayış da insan aklına ve onun anlama gücüne dayanır. Tüm bu düşünceler “Mutlak Hakikat” konusunda insanın üretip ortaya koyduğu sınırlı ve göreli tasavvurlardır, zira biraz önce de değindiğimiz gibi insanın doğa hakkındaki bilgilerinin, düşüncelerinin değişken ve dönüşken olması hususu, hiçbir zaman değişmeyen bir yasadır. Kaldı ki insanın din kavramı ve bu kavram bağlamındaki konulara bakış açısında ve yaklaşım tarzında meydana gelen herhangi bir değişiklik, dinin özünü oluşturan “Mutlak Hakikat'e, onun kutsallığına ve aşktnlığına hiçbir zarar vermez. Dinin özüne asıl zarar veren husus, herhangi bir insanın, kendi kişisel düşüncelerini bizatihi dinin yerine ikame ederek, aynı konuda bir başka insanın düşüncelerine hayat hakkı tanımaması durumudur. İşte tarih boyunca inanan insanların birbirini tekfir etmelerinin, fasıklıkla suçlamalarının, bu söylemlerle birbirleri aleyhine kampanyalar açmalarının, yaşanan bir sürü ideolojik savaşların asıl nedeni, bu öldürücü yanılgıdan kaynaklanmıştır. Bu yüzden asıl

zararı bizatihi din kurumunun kendisi gördüğü gibi, hakikat karşısında bağımsız ve etkin bir düşünce ortaya koyması gereken birey de görmüştür çünkü bu anlayış onun bu tür konularda düşünme cesaretini kırmakta, yeteneğini köreltmektedir.

Belirli bir zaman sonra bu engeller ortadan kalksa bile, insan din kavramı hakkında kendisinden beklenen fonksiyonel düşünme gücünü ortaya koyamıyor. Bu yüzden din kavramı ile ilgili ortaya konulan düşünceler bu kavramı ifade etmeye yetmiyor; bir anlamda din kavramına biçilen elbise onun bedenine dar geliyor. Bizce başkalarının din kavramı hakkında olumsuz düşünmelerinin ve kötü zan beslemelerinin asıl nedeni, söz konusu kavramla ilgili ortaya konulan bu karmaşık düşünce yapısıdır. Zira böylesi bozbulanık bir ortamda, dışarıdan insanların din kavramının özünü anlamaları, onun hakkında iyi niyet beslemeleri imkansız denecek kadar zordur.

Yukarıdan aşağı verilen bilgiler ışığında konu hakkında şu sonuçları çıkarabiliriz:

Cesur bir yaklaşımla insanın, özünü kutsallık ve aşkınlık oluşturan din kavramı ile ilgili göreli, değişken, yanılmaya müsait düşünceleri ile bizatihi dinin kendine özgü kavramsal yapısını birbirinden ayırmak sanırım din adına yapılması gereken en büyük hizmet olacaktır. Ancak bu durumda dinin içerdiği "Mutlak Hakikat" olgusu, dindar insanın kalbinin derinliklerinde, layık olduğu yeri alır. Dışarıdan insanların din kavramı hakkındaki düşünceleri de böylelikle netleşmiş olur; onlann daha geniş açılardan söz konusu kavramı değerlendirmeleri sağlanmış olur.

Bunun yanı sıra tarih boyunca din olgusu hakkında fikir serdeden felsefecilerin, kelamcıların, irfan ehlinin, hadisçilerin ve nasların yalnızca zahirine göre hüküm veren şeriatçıların birbiriyle çelişen düşünceleri bir araya getirilerek tümü dikkate alındığında, bunların bizi din kavracının özüne ulaştırabileceklerini sanmıyorum. Bu noktada bizim açımızdan asıl önemli olan husus bizim sürekli sağlam, denenmiş, sınırları belli yol ve yöntemlerle, akli ve mantıki yaklaşımları da yedeğimize alarak dinin asıl ve mutiak gerçekliğini koruyan, orijinal temel kaynaklara yeni baştan dönebilmektir.

Bu meseleye köklü bir çözüm bulabilmek için böyle bir dönüşü mutlaka gerçekleştirmek zorundayız. Zira bu bağlamda bizim bulduğumuz ve önerdiğimiz çözümlerin de hiçbirisi diğerleri gibi kesin yasalar değildirler. Zaman süreci içerisinde değişime uğrayabilirler, tekamül ederler.

Dinin özünün mukaddes bir olgu olduğu, yadsınamaz bir hakikattir. Ancak bizim onun hakkındaki kişisel düşüncelerimiz her zaman insani düşünce özelliklerine sahiptir. Her zaman bu hususun dikkate alınması gerekir. Bu konu iyice kavrandığı zaman -ki insanın bu anlayışı içselleştirmesi gerçekten çok önemlidir- insan bu gibi konularda daima mütevazı davranmayı becerir, kendi dışındaki insanların fikri ve ilmi birikimlerinden yararlanabilmek için sürekli bir uyanıklık halinde bulunur. İnsan böyle bir ortamı yakalaması durumunda düşünsel yönden de an be an gelişir;

ortaya çıkacak önemli soru ve sorunları daha aktif bir biçimde algılama ve kİsa vadede çözüm önerme imkanına sahip olur. Başlangıçta onun yapması gereken yalnızca böyle bir anlayışı ve böyle bir tutumu benimsemektir. Bu tür sorular, sorunlar ve onlara karşı alınacak tedbirler, bir anlamda insan hayatının gidişatı ile o soru ve sorunlara verilecek karşılıkların arasını birbirine bağlayabilir.

Daha önce de değindiğimiz gibi, din kavramı konusunda sağlıklı bir temele dayanmayan herhangi bir düşünceyi, sağlam temele dayalı, doğruluğu pekişmiş bir düşünce gibi kabul etmek mümkün değildir. Bunun gibi sıradan bir insanın doğa ile ilgili, kendine özgü oluşturduğu birtakım düşüncelerin, doğruluğu yanlışlığı test edilmeden bunların fen bilimleri alanında bir değer ifade ettiğini de söylemek mümkün değildir.

Dini düşünce bir anlamda diğer ilim dalları gibi bilimsel verilere ve mantiki delillere dayanan bir düşünce biçimidir. Bu düşünce biçimi, mutlaka dinin dayandığı sağlam bilgi kaynaklarına dayalı olmalıdır. Din adına ortaya atılan düşüncelerin, dinin asıl kaynağı yüce Kitabımız Kur'ân'ı Kerim'e istinad ettirilmesi biz müslümanlar açısından ayrı bir önem taşımaktadır. Bunun yanı sıra dini düşünceye ait yeni ve sağlıklı bilgilere ulaşmak için elde güvenilir ve tutarlı araştırma me-todları bulunmalıdır. Dini düşüncenin kendine özgü bir metodolojisi olmalıdır mutlaka. Bundan sonra geriye elde edilen bu bilgilerin ifade edilmesi biçimi kalır. Bu bağlamda din olgusunun ebedilik özelliği ortaya çıkar, çünkü daha önce birkaç kez vurguladığımız gibi din olgusu, özü itibarıyla, hiçbir zaman daha önceden belirlenmiş, zaman ve mekan sınırlarıyla sınırlı, insani bir düşünce formuna indirgenemez. Bu anlayış, din kavramı hakkında dogmatik ve bağnaz düşüncelere sahip birtakım insanların düşünceleri ile kendi hareket alanımızı daraltmadan, dindar insanların hayat alanlarını genişletecek, onlara kolaylık sağlayacak esnek ve dinamik bir yolu, onların önüne açacaktır.

Öte yandan din kavramı ile ilgili etkin ve dinamik bir düşünce yapısının teşekkül ettirilmeli bu çağda verilen hayat mücadelesinde sürekli yenilenme, hızlı bir biçimde strateji ve taktik geliştirebilme yeteneğine bağlıdır. Dini düşünce eğer bu hususu gerçekleştirebilirse hayatiyetini ve etkinliğini aktif bir biçimde sürdürebilir.

Şurası bir gerçektir ki içinde yaşadığımız bu çağda, çağın önemli meseleleri, yürürlükteki söylemleri hakkında yeterli bilgi sahibi oimadan, kendi özgün tarihinden ve kimliğinden ödün vermeden, onunla sağlıklı ilişkiler kurmadan bir millet olarak varlığını devam ettirmek hiç de kolay bir iş değildir. [926]

Batı Medeniyetini Nasıl Değerlendirmeliyiz?

Benim kanımca Batı uygarlığı, günümüz dünyasında, kendi koşulları ve mantığı içerisinde varlığını ve rüştünü kanıtlamış bariz bir olgudur. Bizce birtakım politik restorasyonlara ihtiyaç duysa da, şu anda bu durum böyledir; bunu kabul etmek zorundayız.

Ancak burada Batı ile ilgili önemli bir hususa işaret etmek gerekiyor; o da şu:

Batı bu noktaya gelinceye kadar -hatta bu noktada bile- ister eski sömürgecilik biçiminde olsun isterse içinde yaşadığımız çağın koşullarına göre hegemonya kurma biçiminde olsun, Batılı olmayıp ta Batı'nın siyasal ve ekonomik zulmünün acılarını çekmemiş yeryüzünde hiçbir millet yok gibidir. Bu noktanın da unutulmaması gerekir.

Ne var ki günümüzde Batı kendine özgü politikası, ekonomik anlayışı olan bir sistemdir. Bunların tümü Batının öteden beri tevarüs ettiği kültür ve medeniyet anlayışının birer ürünüdür. Zira Batı kültür ve medeniyeti, kendine özgü ilkeler, fikri değerler üzerine kurulmuş bir yapıdır. Ancak bu bağlamda şunu itiraf etmek gerekir ki biz müslümanların Batı ile ilgili değerlendirmeleri yüzeyseldir. Daha çok dış görünüşüne bakarak değerlendiririz bu medeniyeti. Oysa bu hayli yanıltıcıdır. Bundan dolayı Batıyı değerlendirirken sevgi ve nefretten uzak, sağlam ve tarafsız bilgiyi baz alan bir anlayıştan hareket etmeliyiz. Her şeyden önce Batı medeniyetini bir vakı'a olarak kabul etmek mecburiyetindeyiz. Bu yüzden onu olduğu gibi algılamaya ve anlamaya çalışmamız gerekir. Bunu gerçekleştirmemiz durumunda ancak, Baü'nın insanlık adına ortaya koyduğu olağanüstü teknolojik ve bilimsel imkanlardan gerektiği gibi yararlanabiliriz; buna karşın Batı tarafından bize yöneltilen tehditler karşısında yeterli derecede hazırlıklı bulunuruz.

Bu söylenenlerin tamamı ancak biz müslümanların, kendi koşullarımız içerisinde kültürel, tarihsel ve fikirsel bir tuturlılıga ulaştığımızda mümkün olacaktır. Bu bilinçle, karşı karşıya olduğumuz hadiseleri algılama ve teşhis etme yeteneğimizi daha da geliştirebiliriz. Bunun sonucunda kendimize ait bilinçli tercihlerimizin önümüze koyduğu faturanın sorumluluğuna da katlanırız. [927]

Dinde Hukûk-i Umûmiye

Hüseyin Kazım Kadrî

Hüseyin Cahid Bey “Tanin” gazetesinin bir baş makalesinde “Dinin savcısı yoktur!” demişti. Bu sözden ne anlaşılır? Bu demektir, ki dinin haklarını müdafaa edecek ve dine karşı işlenecek suçlarda “âmme hukuku” namına takibatta bulunmak vazifesiyle mükellef bir kimse yoktur. Bundan şu mana da anlaşılır ki dinde ve dini mevzularda “kamu yararı” bulunmaz; din “içtimai” ve “toplumsal

(ma'şeri)” değil, şahsi ve ferdîdir. Bundan dolayı dinde “âmme hukuku”aranmaz. Kamu hukuk ve yararı bulunmayan şeylerde de umumi bir açıdan murakabeye lüzum kalmaz. Herkes istediğine inanır, istemediğine inanmaz; sonra da kalkar başkalarının iman ve itikadıyla eğlenir; hatta canı isterse ağzına gelen küfrü de söyler, söver sayar!. Bunlar “dini dünyadan ayırmak” isteyenlerin nazarında bir “cürüm (suç)” değildir. Sonra, reis-i cumhur hakkında, velev imâen olsun, kınama ve kötülemede (zemm ve kadh), hatta ufak bir tariz ve tenkitte (muahaze) bulunmak bir “cürüm” olur; ve bunun için ceza kanununa bir madde konulur, cumhurbaşkanlığı makamının şan ve şerefini muhafaza(nın) daha ziyade o mevkii işgal eden zata aid olması lazım gelirse de, bunu zaruri ve tabii görelim.. Fakat nasıl oluyor ki milyonlarca din ve iman sahibi nazarında mukaddes sayılan ve “Ey Arab kavmi.' Size kenefi içinizden bir Rasûl geldi; sizin kötü akıbetinizden ve azaba uğramanızdan korkar, düzelmeniz ve iman etmeniz konusunda hırslı ve mü’minler hakkında şefkatli ve merhametlidir.” [928]Yüce Kur'ânî vasfına mazhar olan Rasûl-i Muhterem -sallallâhu aleyhi ve sellem'e karşı dille yapılan tecavüzler bir “cürüm” sayılmaz ve buna cüret eden esâfîî (bayağı/aşağılık kimseler), din-i Muhammedinin hissiyata, fikir ve vicdanlara hakim olduğu bir memlekette “ceza”dan (muahaze), “takib”den kurtulabilir?!

“Biz onları yeryüzünde fırkalara ayırdık; onların bir kısmı salih ve mü’min, diçfer kısmı kafirdirler. Onları ihsan ve nimet, helak ve intikam ile imtihan ettik ki Küfür ve isyandan dönsünler/vazgeçsinler.” [929]

Ümid ederim, ki Hüseyin Cahid Bey, sonradan “dinin müddef-i savcısı”(nın) azîz'ün-z'üntikâm (düşmanlarına galip ve intikam sahibi, [930]olan Allah'ın bizzat kendisi olduğunu anlamış ve onunla beraber dostlarının işledikleri “suçların “ceza”sını da, uğradıkları mahrumiyet (haybet) ve hüsranda, izmihlal ve inkırazda (tükeniş, bitiş) görmüştür.

“Allahu azîmüşşan her nefsin küfür ve isyandan kazandıklarının cezasını vermek için böyle yapar! O hesabı serî olandır!” [931]

Diğer taraftan, Cahid Bey kendi fikir ve hissiyatına ve kanaatlerine uymayan yerlerde ve müdafaada bulunduğu “cemiyetin (Ittihad ve Terakki) emel ve hukukuna taalluk eden “savcı” sıfatını takının tenkitlerde, itirazlarda, müdafaalarda ve davalarda bulunur; ve bunları ayırımcılık ve bozgunculuğa (nifak ve şikâk) kadar götürmekten hâli kalmaz!. İfratın bu derecesine kadar ileri gitmekte “kamu yaran” gören dostumuz ve yoldaşımız dine gelince, ona “şahsi” bir nazarla bakar, ki bu hal “dini dünyadan ayırmak” davasından daha müdhiş ve feci bir hüküm ve ka-naattir!. Bu kanaata göre “dinin ve dinî mevzuların dünya ve hayat ile hiçbir alakası ve hayatı ilgilendiren hadise ve işlerle bir münasebeti bulunmaması lazım gelir. Fakat, kalbîve vicdanî his ve etkilenme, fikir, tasavvur ve kanaat namına her ne varsa, bunların hayat ve hayatın vasıfları ve maddi ve manevi mevcudiyet üzerinde bir tesiri olduğu zorunlu olarak kabul ediliyor da bütün fikir ve hissiyata, vicdanlara, tasavvurlara ale'l-ıtlak hakim olan “din” bu vasıflardan nasıl tecrid

olunabiliyor? Böyle bir hükümde bulunan yoldaşımız “din”in mahiyyet ve hakikatinden ve konuluşundaki maksaddan, onun maddi ve manevi hayat üzerinde vücuda getirmiş olduğu inkılablardan ya tamamıyla cahil ve gafildir, yahud “din'in “kamu yaran” ve “âmme hukuku” ile ilgi ve alakasını red ve inkar ile insanlığı bir anarşi haline sürüklemek gibi izahı mümkün olmayan bir maksat arkasında koşmaktadır. İnsanlar tarafından konulmuş kanunlara karşı en adi ve hatta birçok ahvalde “zorunlu” addolunabilecek en küçük bir “itaatsizlik” bir “cezayı” gerektiriyor ve bunun daima bir “savcısı” bulunuyor da, ilahi ve dinî kanun ve mevzulara/düzenlemelere ve huzurlu ve mutlu bir hayata götüren hissiyata ve akidelere karşı yapılacak tecavüzlerin cezadan ve muahazeden kurtulabileceğine ihtimal veriliyor?. Buna gaflet ve cehalet demekten ziyade, insanlığa karşı bir “suikast”, bir “cinayet” nazarıyla bakmak daha doğru olmaz mı?.

Dinin savcısı bulunmadığı takdirde, herkesin dine karşı işleyeceği tecavüzlerin de cezasız kalacağı muhakkaktır. Bundan dolayıdır ki Edirne mebusu Şeref Bey, Cenab-ı Rasûl-i Muhterem -sallallâhu aleyhi ve sellem-'i medeniyyetten, irfandan, insanlıktan mahrum (âri) bir çölde, vah-şet-âbâdda meydana çıkmış bir “hakîm (filozof/bilge)” addedebilecek kadar bir tevazu gösteriyor. (Milliyet gazetesinde intişâr eden makalesine atfen) ve Dumlupınar merasimine başkanlık eden ordu müfettişi Fahreddin Paşa da oradaki “meçhul askerin” onun tabirince “Memef'in Arabistan'daki Muhammed'den daha yüce/ulu (âlî) ve muhterem olduğunu söyleme cüretinde bulunuyor! “Onlara karşı güzel bir sabır ile sabret'. Onlar azabı imkanda uzak görürler, bizse yakın görürüz”.[932] Halbuki, Dumlupınar'ın “Memet'i Arabistan'daki Muhammed -sallallâhu aleyhi ve sellem-'in ona ve onun gibi milyonlarca “Memetlere ilham ettiği “din” ve “iman” sayesinde vatanını müdafaaya kalkmış ve bu maksadla da canını vermekten geri durmamıştır. Arabistan'ın Muhammed Mustafa'sı -sallallâhu aleyhi ve sellem- “Memefin mensub olduğu kavme bu vazife hissini öğretmemiş ve Türk'ün bütün “Memetlerini bir iman ve toparlayıcı merkez (cihet-i camia) etrafında toplamamış olsaydı, acaba bu “Memet” ve bunların başlarına geçen “Mustafalar” ne yapabileceklerdi? “İman” gibi şahsi bir kanaatin ortak ve toplumsal bir hale dönüşmesi(nin) en büyük muvaffakiyetlerin, zaferlerin ve inkılabların gerçekleşmesini sağladığı inkar edilebilir mi? İnsanlığın bütün hadiselerinde ve tarihin tüm olaylannda “iman”ın tesiri görülmüyor mu? Kültür ve medeniyyetten mahrum Arab kabilelerinin, dünya tarihinde ve cihan-ı insanlık aleminde vücuda getirmiş oldukları inkılab, tesis ettikleri medeniyyet İslâm imanının tesirinden başka neye atfolunabilir? Havarilerin Garb aleminde ve vahşet içerisinde yüzen cahil kavimler arasında yaptıkları inkılapta “iman” kuvvetinden başka bir güç (saik) görebilir miyiz? İşte, Arabistan'ın “Muhammedi -sallallâhu aleyhi ve âlihî ve seilem- beşeriyyeti refah ve saadete, kurtuluş ve selamete, barış ve medeniyete, en yüksek ahlaki ve içtimai seciyelere götüren “iman”ı ilham eden Rasûl-i Muhterem'dir. Bunu inkar edebilmek için İslâmiyyet'in tüm inkılap devirlerini, eserlerini ve feyzlerini görmezden gelmek gerekir.

İnsanlar “bilgiye (marifet)” “iman” ile eriştiler ve “iman” ile mücehhez olan beşeriyyet, hayat ve marifet yolunda bu sayede ileri gittiler. İlmin, kainatta hakim ve geçerli olan “kanunların ebedi ve ezeli olduğunu keşfedebilmesi Allah'ın sıfat ve sünnetlerinin ebedilik ve ezelüiği hakkındaki “iman” ile müyesser olmuştur. Her medeniyyetin bir “iman” ve “akide”ye dayandığını ve jfnan (inanma) ihtiyacının herşeye hakim olduğunu inkar edebilmek için insan herşeyden, hatta kendinden bile gafil ve cahil olmalıdır!.

Din ve akide beşer ruhuna hakim olmamış olsaydı, insanlık hayat vasıflarından ve faaliyetlerinden uzak ve mahrum kalırdı. Fikrin ihtiyaçları olduğu gibi ruhun da tatmin ve temin edilmesi gereken ihtiyaçları vardır. Hiçbir millet dinden, akideden ve iman ihtiyacından bağımsız/müstağni yaşayamaz. Her kavim ve cemaat yaşamak için muhtaç olduğu kuvveti, his ve fikir birliğini “iman” iie kazanır; insanlığı bundan mahrum etmek onu öldürmektir. Bu hakikatten gaflet edenleri Hakk'ın; “Biz Nuh ve Âd Kavmi gibi yalanlayan öncekileri helak etmedik mi? Onlara benzeyen sonrakileri de onlara ilhak ederiz. Her mücrim hakkında işte böyle yaparız!”[933] beyanına maruz ve mahkum görürüz.

İlahi ve beşerî bütün kanunlar “kamu yararı” (insanların faydası) gözetilerek konulur. Kamu yarar ve hukukuna karşı yapılacak tecavüzlerin de bir “ceza”sı ve bir “savcısı” vardır. İnsanlığı huzur-ı kalbine, fikir ve vicdan sükûnuna, huzur ve refaha, saadete, kurtuluş ü felaha götürecek ahkamı, şerTve içtimai kanunları ve ahlaki düsturları çiğneme hak ve salahiyeti kimseye verilemez; çünkü “kamu yaran”nı ihlal eder; âmme hukukuna taalluk eden suçlarda da herkes (birer) “savcıdır ki İslâm dininin en yüksek bir içtimai kanunu olan “emri bi'l-maruf ve nehyi an'il-münker” (iyilikleri emredip kötülüklerden sakındırma) de bunu teyid eder. Milletlerin hayatında ve beşerî faaliyetlerde en mühim saik, müşterek ve umumi hassasiyyet ile fikir ve gaye birliğidir ki bu da “iman ve akide birliği” ile mümkün olabilir. Akıl ile ve akli idrakât (algı, anlayış) ile izahı mümkün olmayan ruhi hadiselerle manevi ve hissî vasıflar iman ve akide ile pek güzel anlaşılır. Bunların doğuş ve yayılış tarzından ve milletlerin hayatındaki tesirlerinden gafil olan idarecilerin uğradıklar: hüsran ve hezimetin sebeblerini de bu gaflette görebiliriz. “Iman”ın zamanca akıl ve marifetin, hissî hayatın da akli hayatın önüne geçtiği bir hakikattir.

Fakat tahakküm ve istibdada meyyal olan zalimlerin en ziyade korktuğu birşey var ise o da “umumi efkar ve hissiyyat'tır (kamuoyu). Herhangi bir milletin efradını bir “çekici kutb” etrafında toplayan ve bir “toparlayıcı merkez” vücuda getiren din ve iman şahsi bir derekeye indirildiği ve “âmme hukuku” dışında görüldüğü takdirde cemiyet nâm u hesabına müdafaasına imkan ve ihtiyaç kalmayacak ve bu tarzda unutulup gidecektir. İstenilen de bundan başka birşey değildir. Arada zayi olan “içtimai ve toplumsal (ma'şerî)” hayatın mütegallibe ve zorbalar nezdin-de iltizâm edilmeyeceği (destek bulmayacağı) de aşikardır!.

Şahsi vasıfların ve herhangi bir kavim için üstünlük ve seçkinlik (temayüz) sebebi olan fikir ve hissiyatın içtimai muhit ve hayattan doğduğu inkar edilebilir mi? Ve insanlığın hassasiyet ve faaliyetinin en büyük sâiki olan “iman” ve “akide”yi şahsi ve ferdî bir muhitte görmek doğru ve mümkün olabilir mi? İnsan cemiyetlerinin hayat ve beka kaynağı “ortak ruhtur. “Din'in tedvîn ettiği en büyük “içtimai kanun” da bu tarzda bir ortak ruha götüren “iman ve akide birliği”dir. Burada “kamu yararı ve hukuku” görmemek kabil midir?

Başkalarının malına göz diken zalim

Kavmin sözleri bütün bir alemi yakar.

Hangi medeniyyet olursa olsun, en evvel içtimai vazifelerin, kamu yararının fertler arasında anlaşılmasıyla meydana çıkmıştır. Kamu yararı-fikri hakim olmamış olsaydı, “anarşi”den başka birşey görülmezdi. Sedd-i zerâyi'i (kötülüklere yolaçacak sebep ve vesileleri daha baştan önleme) ve ahkam-ı maniayı (önleyici hükümler/tedbirler) içermeyen ve düzenlemeyen bir “kanun” tasavvur edilebilir mi? Bu da şahısların emel ve ihtiraslarına karşı “kamu hukuku”nu koruma ihtiyacından kaynaklanmıyor mudur?

İnsan topluluklarının “akli mevzular/hususlar”dan ziyade “hissi ve manevi heyecan/coşku” ile sevk ve idare edildiğine ve “iman”ın en yüce sâiki(nin) de bu hakikate matuf olduğuna vakıf olan bir adam, Dumlupınar “Memet'inin ona bu heyecanı bahş ve ilham eden Arabistan'ın “Muhammed'inden -sallallâhu aleyhi ve sellem- üstün (müraccah) olduğunu -hâşâ sümme hâşâ-söyleyemez; ve böyle sarih bir ilhâda (küfür, dinsizlik, sapkınlık) düşmezdi. “Cehalet neredeyse küfür olacaktı!” da diyebiliriz!.

Derûni halden habersiz kaldılar; onların

Düzüp uydurduklarından Allah'a sığınırım.

Her din, koyduğu ahkam ile, içtimai hayatın bütün alanlarına hakim bulunur. Hiçbir fert bunun tesirinden kurtulamaz. Hissiyata, fikir ve itiyatlara uymayan bir istibdad hükmü yokolmaya mahkumdur; ve “hakkı tesbit ile hakem kılmak ve bâtılı mahvetmek” Allah Teâlâ'nın şanı iktizasındandır!. Hakk'ın, “Biz onların dünyada yaptıkları iyiliklerin de tamamen boşa gittiğini (kendilerine) gösteririz”.[934]Beyanı elbette yerini bulacaktır.

Gaye ve fikir birliğinden uzak ve mahrum olan bir cemiyet çökmeye mahkumdur. Bunun en açık bir delili de birinci dünya savaşını takip eden mütareke devresinde birçok zevatın İngiltere veya Amerika mandasını istemeleri ve milli kurtuluşu “milli istiklalin zevalinde görmeleri idi. “Türkler ile Polonyalıların intihar dehasına sahip olduklarını” söyleyen Avrupalı bir mütefekkir elbette bu hükmünde İsabet etmiştir!. Balkan muharebesinde Türk ordularının, bütün tahminlere rağmen

uğradığı hezimetin en büyük amili, meşrutiyetin iadesini müteakib görülen “gaye ve fikir ihtilaf-ı” değil miydi? “Ortak ve toplumsal ruh” cemiyetin hayat ve bekâsını ve istikbalini tehdit eden musibet ve tehlikeler karşısında bütün batş ve şiddetiyle tecelli eder. Yunan ordusunu vatandan çıkarmak ve milli bağımsızlığı kurtarmak emeliyle Dumlupınar'da hayatını feda eden “Memet'leri buna sevkeden, “ortak ruh'tan başka birşey miydi? Fahreddin Paşa emin olsun ki müslümanlara böyle mukaddes ve hayat verici bir “milli ve ortak ruh” ilham eden de Arabistan'ın Muhammed'i ve Allah'ın Rasûl-i Muhteremi -sallallâhu aleyhi ve âlihî ve sellem- idi. Ben, dinin hakikatinden, imanın mahiyetinden gafil veya adi bir dalkavuk (müdâhin) cahilin sözlerine o kadar büyük bir ehemmiyet vermem; fakat, Dumlupınar'ın “Mermerlerini yarın düşman ile çarpışmaya ve vatan için kendini fedaya mecbur edecek bir harpte ordularımızın başında bulunacak bu gibi adamların bu fikir ve kanaatlanyla neye muvaffak olabileceklerini vatan ve millet hesabına düşünüp ye's ve fütura düşmekten de kurtulamam. Hülasa, Arabistan'ın Muhammed'inden -sallallâhu aleyhi ve âlihî ve sellem- ve onun dininden feyz alan iman ve yakîn sahipleri, İslâm milleti ve Muhammed ümmeti için hayat ve refah temin eden hüküm ve kanunlar ile kendilerini daima alakadar göreceklerdir. Fahreddin Paşa ve emsalinin revaç verdikleri küfür ve ilhâda (sapkınlık, dinsizlik) ve milletin “ortak ruhu”nu idama saik olan dalaletlere gelince, bunun için de Celâleddin-i Rûmi’nin,

İyilerden geriye güzel sünnetleri

Kötülerden geriye ise zulüm ve lanetleri kaldı sözlerini tekrar ile Allah'a iltica ederiz.[935]

Müslüman Ve Toplumsal Bilinç

Kerim Buladı

İnsanlar yaratılış itibariyle toplu yaşamak mecburiyetindedirler. Bu sebeple aralarında karşılıklı bir takım vazifeler vardır. Bunlara önem verilmediği takdirde, toplum hayatının barış, huzur ve güven içinde devam etmesi mümkün değildir.

Bireyin kulluk görevini noksansız yapabilmesi, ailesine, devletine, milletine ve hatta bütün insanlara karşı vazifelerini hakkıyla yerine getirebilmesi için toplumun huzur ve güven içinde olması gerekir. Tefrikanın, anarşinin, fitne ve fesadin hakim olduğu bir cemiyette Müslüman bir kimsenin İslam'ı yaşayabilmesi ve asli görevlerini icra edebilmesi oldukça güçtür.

Birlik ve beraberlik, toplumun her alanda ilerleyebilmesinin temel şartıdır. Bu taş yerinden oynamaya dursun, artık o toplumda başta güven ve itimat sarsılır, neticede korku, endişe ve güvensizlik o topiuma egemen olur.

İslam Dini, birlik ve beraberliğin sağlanmasını toplumun temel öğesi olarak kabul eder ve bunun temini için de azami hassasiyeti gösterir. Allah-u Teâlâ, birliğin ve toplum düzeninin sağlanması amacıyla Müslamanları, periyodik aralıklarla bir araya toplayacak ibadetleri emretmiştir. Günde beş vakit, haftada bir, senede iki defa olmak üzere meşru kılınan vakit, Cuma ve bayram namazlarını buna örnek verebiliriz.

Toplumun birlik ve dirliğini temin edecek en önemli unsurların başında, mesuliyet kavramı gelmektedir. Bireyin, ailenin yöneticilerinin kendi sorumlulukların kavramaları ve bu konuda kendi görev alanlarına ait mesuliyet sınırlarını bilinçli bir şekilde tayin etmeleri, toplumun güven ve huzur içinde yaşayabilmesi açısından hayati önem kazanmaktadır.

Çevremizde meydana gelen çeşitli hadiselere karşı gereken müspet veya menfi tepkiyi göstermek, önemli bir husustur. Aynı toplumda yaşayan fertler, yaşadığı muhitin ve çevrenin dışında kalamazlar. Bu açıdan toplumda gelişen her olay karşısında fert, ölçer, biçer, tartar, değerlendirir, kendine düşen payı alır, gerekli dersi çıkarır, bu hususta hesaplar ve planlar yapar ve neticede duruma göre reaksiyonunu gösterir. Toplumu ve milleti ilgilendiren meselelerde herkesin duyarlı ve hassas olması gerekir. Çeşitli olaylar karşısında tepkisiz kalmak, ilgisiz davranmak, meseleye karşı soğuk ve yabancı kalmak, iyi bir Müslümanın ve vatandaşın vasfı değildir.

Toplumda cereyan eden zulüm, adaletsizlik, haksızlık ve her türlü olumsuzluk karşısında gemken hassasiyeti göstermek ve gerekirse bunları yok etmek için mücadele etmek, taşıdığı mesuliyete göre herkesin görevidir. Böyle bir mücadele ve uğraş esnasında eza ve cefaya göğüs germek, sabır ve sebat göstermek herkesin vazgeçmeyeceği bir prensip olmalıdır. Şairimizin şu ifadeleri bu hususta önemli bir fikir ve mesaj vermektedir:

Zulmü alkışlayamam, zâlimi asla sevemem;

Gelenin keyfi için geçmişe kalkıp sövemem.

Biri ecdadıma saldırdı mı, hatta, boğarım...

Boğamazsın ki!

Hiç olmazsa yanımdan kovarım.

Üç buçuk soysuzun ardından zağarlık yapamam;

Hele hak namına haksızlığa ölsem tapamam.

Yumuşak başlı isem, kim dedi uysal koyunum?

Kesilir belki, fakat çekmeye gelmez boyunum.

Kanayan bir yara gördüm mü yanar ta ciğerim.

Onu dindirmek için kamçı yerim, çifte yerim.

Adam aldırma da geç git diyemem, aldırırım;

Çiğnerim, çiğnenirim, hakkı tutar kaldırırım.[936]

Toplumda yaşayan her fert, böyle bir duygu, böyle bir heyecan taşımalı ve yeri geldiğinde de gereken cesaret ve azmi göstermelidir. Hiçbir kimse, haksızlıklar karşısında yılmamalı, gevşeklik ve zafiyet göstermemelidir. Olumsuzluklara karşı ilgisiz kalmak, görmezlikten gelmek, gereken tepkiyi ortaya koymamak, toplumda kötülüklerin yaygınlaşmasına vesile olmaktadır. Bu açıdan kötülüklerle ve haksızlıklarla mücadele konusunda her birey, elinden gelen gayreti göstermelidir. Kişi, böyle bir hareketin içinde uğraş verirken yukarıda şairimizin de belirttiği gibi çiğner, çiğnenir, ama bu arada da hakkı tutar kaldırır, haklının yanında ve hakkın tarafında yerini alır ki, bu şerefli ve kutsal bir görevdir.

Böyle bir azim ve duygudan mahrum olan fertlerden oluşan toplumlarda haksızlığı ortadan kaldırmak mümkün değildir. Toplumun ve o toplumda yaşayan insanların problemleri ve dertleri ile ilgilenmeyen kimselerin, toplum barışına katkıda bulunmaları söz konusu olamaz. Peygamberimizin şu hadisleri bu konudaki yükümlülüklerimizi açıklamaktadır:

“Mü’minler, birbirini sevmekte, birbirlerine acımakta ve birbirlerine şefkat göstermekte bir cesede (vücuda) benzerler, o cesetten bir organ rahatsızlanırsa, diğer organlar da uykusuzluk ve humma (ateşli hastalık) gibi sebeplerle tesir altında kalır ve hastalanır.”[937]

“Müslümanlar bir kişi gibidir. Kişinin gözü ağrırsa, bütün vücudu ağrır. Başı ağrırsa, bütün vücudu ağrır.” [938] Bir müslümanın başına bir sıkıntı, musibet, felaket gelirse bütün Müslümanların bundan üzüntü duyması gerekir. Bu konuda soy-sop, cinsiyet, bölge ve ülke farkının hiç önemi yoktur. “Müslümanların derdi ile ilgilenmeyen onlardan değildir.”[939] Müslümanların dertlerine, problemlerine karşı ilgisiz ve yabana kalmak onları sevmemektir. Müslümanların ıstıraplarını kendi ıstırabı saymayan kimseler, Hz. Peygamberin sevgisine de mazhar olamazlar. Milli şairimiz Akif, böyle bir hareketten Peygamberimizin rûhaniyetinin davacı olacağını ne güzel ifade etmiştir:

Hiç sıkılmaz mısınız Hz. Peygamberden?

Ki, uzaklardaki bir mü'mini incitse diken,

Kalb-i pâkinde duyarmış o musibetten aa,

Sizden elbette olur rûh-u Nebî davacı.[940]

Yukarıda sunduğumuz hadisler, bir Müslümanın, yaşadığı çevre, toplum ve hatta dünyanın her yerindeki mü'minlerin sıkıntıları ile ilgilenmesinin gerekliliğine işaret etmektedirler.

Bireyin kendisine, ailesine, yaşadığı topluma ve milletine karşı sorumluluğu vardır. Toplumun, her türlü anarşi, fitne, fesat ve kargaşadan uzak kalması için herkes üstüne düşen görevi yapmalıdır. Bu konuda sırası geldikçe elini hiç çekinmeden taşın altına koymalı, feragat ve fedakarlıktan asla çekinmemelidir. Toplum bir bütündür ve bir vücuda benzer. Toplumun organlarındaki herhangi bir rahatsızlık, bütün toplumu sarsar, etkiler, zayıflatır ve toplumun direncini kırar. Bu açıdan, toplumun birliği ve dirliği için her ferdin sorumluluk alması ve taşıması zaruridir. "Bana ne, beni ilgilendirmez, bana dokunmayan yılan bin yaşasın" gibi sözlerle mesuliyetten kaçmak, riske girmekten imtina etmek, zarar ve ziyana uğramaktan korkmak, toplum barışını tehdit eden önemli unsurlardandır. Aşağıdaki sunacağımız hadis toplumsal barışın sağlanmasında kötülüklere karşı elbirliği ile mücadelenin şart olduğunu, aksi takdirde bütün toplumun yıkılıp gideceğini izah etmektedir:

"Allah'ın hududuna (emir ve yasaklarına) giren meseleleri tatbik eden kimse ile yasakları işleyen kimselerin durumları, bir gemiye binip de kura çekmeleri neticesinde bir kısmı geminin üst katına, bir kısmı da alt (zemin) katine yerleşen yolculara benzer. Alt katta oturanlar su ihtiyaçlarını giderirken üsttekilerin yanından geçip onları rahatsız ediyorlardı. Bu yüzden, zemin katta bulunanlar, "biz, geminin tabanını delelim oradan suyumuzu alalım da üst katta bulunanlara eziyet etmeyelim" derler, şayet onların ellerinden tutulup bunu yapmalarına izin verilmezse, geminin içinde bulunanların hepsi kurtulur. Şayet onların, böyle bir hareketine müsaade edilir ve kendi hallerine bırakılırsa hepsi birden boğulurlar."[941]

Hz. Peygamber, kötülükler karşısında iyilerin seyirci kalmaması gerektiğini ifade etmektedir. Ayrıca kötülüklere müdahale edilmediği takdirde gelecek olan fitne, anarşi, tefrika vs. gibi sosyal ıstırap ve felaketlerin, iyi kimseleri de etkileyeceğini ve bundan bütün toplumun zarar göreceğini beyan etmektedir. Şayet iyi kimseler, kötü kimselerin yaptıklarına göz yumar, bana ne ier ve nemelazımcı bir zihniyetle meseleye yaklaşılırsa, o cemiyetin huzur içinde yaşaması imkansızdır. Kötülükler, çirkinlikler ve her türlü olumsuzluklara karşı toplumun elbirliğiyle mücadele etmesi şarttır.

Yukarıda anlamını sunduğumuz hadiste, iyi kimselerin, kötü kimselerin yaptıklarına göz yumması, alt katta bulunup da en kestirme yoldan su ihtiyaçlarını karşılamak için geminin tabanını delmek isteyenlere ses çıkarmayan kimselerin haline benzetilmektedir. Ayrıca toplum, bir gemiye benzetilmiştir. Geminin, su almasını hazırlayan sebeplerin önüne geçilmemesi halinde, içindekilerle beraber batması nasıl mukadderse, toplumun su alması yani, toplumu çökertecek, çözecek, yıkacak, tahrip edecek her türlü kötülüğün yaygınlaşması ve bunlara ses çıkarılmaması veya müsamahalı davranılması da toplumsal çözülmeyi hızlandıracak, belki de zamanla toplumu tahrip edecek veya çökertecektir.

Bir toplumda, fitne, fesat, kargaşa, zulüm, adaletsizlik, güvensizlik gibi etkenlere karşı önlem almak ve hatta yok edilmesi için gayret çaba sarf etmek herkesin görevidir. Oran olarak herhangi bir yüzdelik verilmesi zor olmakla birlikte herkes, taşıdığı yükümlülük nispetinde toplumda gelişen menfi hadiselere karşı sorumludur, çünkü toplumda meydana gelen fitne ve musibetlerden, sadece bunlardan doğrudan doğruya etkilenenler zarar görmemektedir. Bu konuda Şu ilahi buyruğun, bütün fertlere yüklediği sorumluluk-önemli ve ayrıca evrensel anlamda çok mühim bir mesajdır:

“Bir de öyle bir fitneden sakının ki o, içinizden sadece zulmedenlere erişmekle kalmaz (umuma sirayet ve hepsini perişan eder). Biliniz ki, Allah'ın azabı şiddetlidir.” [942]

Demek ki; zulüm, sadece zulüm yapanı veya zulme uğrayanı ve o çevreyi etkilemiyor. Fitne, yalnız, onu çıkaranı zarara uğratmıyor, o, kimi zaman bir toplumu, kimi zaman bir ülkeyi ve kimi zaman da bütün dünyayı etkilemektedir. Bu açıdan, toplumun varlığını, birliğini hedef alan, insanların can ve mal emniyetini tehdit eden her hareketin ve fiilin karşısında yerini almak herkesin vazifesidir. Bu konuda duyarlı ve bilinçli davranmak bir insanlık görevidir.

Yukarıda da belirttiğimiz gibi, kişilerin yükümlülükleri farklıdır. Elbette bir ailenin reisinin, bir okulun, bir üniversitenin, bir kurumun, bir devletin idaresini üstlenenlerin sorumluluğu, birbirinden farklı ve bulundukları mevkii açısından birbirinden ağır ve kapsamlıdır. Toplumsal barışın temininde bireylere önemli vazifeler düşmektedir. Fakat idari mesuliyeti yüklenenler, görevleri icabı daha fazla bir kesimin sorumluluğunu üstlenmektedirler. Bu sebeple idari görevler hem kutsal ve hem de ağırdırlar.

Hz. Ebû Bekr'in devlet başkanı seçildiğinde yaptığı konuşma, riyaset makamının ne derece önemli ve mesuliyeti mucip olduğunu gösterir. Ayrıca bu hitap, bütün idarecilere büyük bir ders niteliğindedir:

“Ey Müslümanlar! En iyiniz olmadığım halde riyaset makamına geçirilmiş bulunuyorum. Eğer iyi idare edersem bana yardım ediniz. Yanlış hareket edersem

beni doğrultunuz. Doğruluk emanet, yalancılık hıyanettir. Sizin en zayıfınız (haklı ise), hakkını atıp kendisine verinceye kadar benim nazarımda en güçlünüzdür. İnşallah, bunu böyle yapacağım, sizin en güçlünüz de (haksız işe), kendisinden hak sahibinin hakkını alıncaya kadar benim nezdimde en zayıfınızdır. İnşallah bunu böyle yapacağım. Bir millet, Allah yolunda cihadı bırakacak olursa Allah onları yardımsız bırakır, zillete düşürür. Bir millette kötülükler yaygınlaşırsa Allah, o millete umûmî bir bela verir. Ben Allah ve Resulüne itaat ettiğim müddetçe bana itaat ediniz. Şayet Allah ve Resulüne isyan edersem bana itaat etmekle mükellef değilsiniz."[943]

Hz. Ömer'in halife seçildiği zaman okuduğu hutbe, bütün idareci ve hakimlere dokunaklı ve ibretli bir mesaj vermektedir.

"... Bilesiniz ki, bu sertliğim, hilafetim sırasında zalime, mütecavize karşı ve zayıf bir Müslümanın hakkını kuvvetliden aldığım sırada kat kat fazlalaşacaktır. Bu kadar sert olmama rağmen, sizin namuslularınızın, çekingenlerinizin ve hakkı teslim edenlerinizin başım üzerinde yeri vardır. Eğer, içinizden biriyle benim ihtilaflı bir meselem olursa, istediğiniz birisinin önünde onunla muhakeme olmaktan kaçınmayacağım. Eğer, benden bir şikayeti olanınız varsa, kadı huzuruna çıkmaya hazırım. Ey Allah'ın kulları! Allah'tan korkun! Canınızı kurtarmak pahasına kendi aleyhinize de olsa bana yardımcı olun. Benim aleyhime olan hususlarda da iyiyi emredip kötüden sakındırarak bana yardımcı olun. Allah'ın bana tevdi ettiği hususlarda, nasihatlerinizi esirgemeyin."[944]

Hz. Ömer, çok şiddetli soğuğun olduğu bir gecede, Hz. Peygamberin arkadaşlarından biriyle etrafı teftiş etmek için dışarı çıkar. Bir müddet yürüdükten sonra yanan bir ateşi görür. Ve ona doğru koşarlar. Çocukları ile beraber bir kadını görürler. Ateşin üzerine bir tencere koyulmuş ve çocuklar ise bağırıp durmaktadırlar. Halife Ömer, selam verir ve kadın Ömer'in selamını alır. Ömer, "yanına yaklaşmama izin verir misin" diye izin ister. Kadın, "iyilik yapmak istersen yaklaş, değilse benden uzak ol" der. Hz. Ömer

"bu çocuklar neden bağırıp çağırıyorlar" diye sorar. Kadın

"açlıktan" diye cevap verince, Hz. Ömer tencerenin içinde neyin olduğunu sorar. Kadın, su olduğunu, uyuyuncaya kadar çocukları, tencerenin içindeki suyu kaynatmak suretiyle susturmaya çalıştığını, Ömer'le kendisi arasında Allah'ın olduğunu ve Allah'ın her şeyi gördüğünü belirtir. Bunun üzerine Ömer:

"Allah, sana merhamet etsin. Ömer, senin durumunu nereden bilsin?"der. Kadın:

"İşlerimizin idaresini üzerine alıyor da, bizden habersiz mi davranıyor" karşılığını verir. [945] Bu konuyu Mehmet Akif Ersoy, "Koca Karı ile Ömer" adlı bir başlık altında şiir üslubu ile ele almış, adalati ile İslam tarihinde haklı olarak ün almış Hz. Ömer'in, sorumluluk duygusu ile nasıl iki büklüm bir kat olduğunu önemle

vurgulamıştır. Kanaatimizce bu, idari görevde bulunan bütün yöneticilere önemli bir irşat ve ikaz mahiyetindedir.

Zavallının işi pek çok zaman bulup gelemez;

Gidip te söylememişsen ne haldesin bilemez.

Niçin hilafeti vaktiyle eylemişti kabul?

Sonunda böyle çürük özrü kim sayar makbul?

Zavallının işi çokmuşL. Nedir, muharebe mi?

İşitme sen de civarında inleyen elemi,

Medine halkını üryan bırak, Mısır'da dolaş...

“Gaza! Gaza.” diye git soy cihanı, gel paylaş!

Kenar-ı Dicle'de bir kurt aşırsa koyunu.

Gelir de adl-i ilâhî sorar Ömer'den onu!

Bir ihtiyar kan bî-kes kalır, Ömer mes'ul[946]

Yetimi, girye-i hüsran alır, Ömer mes'ul[947]

Zemine gadr ile bir damla kan dökünce biri:[948]

O damla bir koca girdap olur boğar Ömer'i[949]

Ömer Halife iken başka kim çıkar mes’ul?

Ömer! Ne yapsın, ilâhî, beşer zalûm ü cehûl[950]

Ömer'den isteniyor beklenen Muhammed'den...

Ömer! Ömer! Nasıf aldın bu bârı [951] sırtına sen?[952]

Bütün bu izahlardan anlaşıldığına göre, idarecilerin taşıdığı sorumluluk, yetki alanlarına göre önem kazanmakta ve farklılık arz etmektedir. Birkaç kişinin idaresini üstlenen ile daha fazla kişilerin idaresini elinde bulunduranların yükümlülüğü değişiktir. Bir devlet başkanının, milleti adına üstlendiği riyaset görevi, görevlerin en ağırı ve en hassasıdır. Toplumun mal, can ve namus emniyetinden birinci derece sorumlu olan kişi başta devlet başkanı olmak üzere en

üst kademede haik adına görev yapan idarecilerdir. Toplumda yaşayan bireylerin maddi ve manevi yönleri ile ilgilenmek öncelikle onların vazifesidir.

Toplum bir bütün olduğuna göre, gelişen müspet veya menfi hadiselerde, herkesin yetki ve etki alanına göre sorumluluğu vardır. Hiçbir kimse, gerek sosyal alanda, gerek ekonomik alanda ve gerekse siyasal alandaki olumsuzluklardan beiirli bir kesimi sorumlu tutmak yetkisine sahip değildir. Ülke içinde, milletimizi ve halkımızı derinden üzen kahredici hadiselerden sadece belirli kesimi sorumlu tutmak, onları bu konuda derin muhasebeye davet etmek sübjektif ve haksız bir davranıştır. Bireyi ile ailesiyle, idarecisi ve idaresi ile milletiyle, devletiyle, medyası ile eğitimi ile kİsacası her kesim bulunduğu ortamda ve yetki alanına göre gelişen üzücü olaylardan derece derece sorumludur. Herkes bu sorumluluğu duymalıdır. Sadece belirli bir kesim, başını aşağı eğmeli gibi yaklaşımlarla meselenin psikolojik ve sosyolojik yönünü düşünmeden karar vermek ve önyargılı davranmak, millet ve devletin barışına asla katkı sağlayamaz.

Zulüm, işkence, şiddet, vahşet ve barbarlık gibi insanlık onuruna yakışmayan etkenleri oluşturan sebepleri tahlil etmek ve objektif bir değerlendirme yapmak akılcı ve kalıcı bir çalışma ve çare olabilir. Aksi takdirde, yine başa dönülür, eski gelinen noktaya tekrar gelinir ve zaman kaybetmeye devam edilir. İnsanlık dışı hareketlerde bulunanlar, vahşilikte hayvanları dahi geçebilen caniler, teröristler, yol kesiciler, eşkıyalar bu topraklarda, bu coğrafyada yetişmiş ve bu topraklarda yaşayan insanların arasından çıkmış ise, bu konuda çok boyutlu derin bir düşünceye toplum olarak ihtiyacımız var demektir. Hangi alanda kusur vardır? Bu eğitimden mi, idareden mi, ekonomiden mi, idareciden mi, aileden mi, hukuki boşluk ve zafiyetten mi kaynaklanmaktadır? Gibi soruların cevabını toplum olarak cevaplamak zorundayız.

Şayet bu konuda ilmi ve akli veriler öne çıkarılır, grup, cemaat, ideoloji ve politik taassuplar bir tarafa bırakılırsa işte o zaman toplumsal şuura ulaşılmış demektir. Hep başkalarını suçlayarak, “dediğimiz, düşündüğümüz, tasarladığımız şeyler, bakınız nasıl ortaya çıktı” diyerek belirli kesimi suçlamak ve töhmet altında bırakmak meseleleri çözme yerine daha da zorlaştıracaktı. Çünkü toplumda oluşan ve yaygınlaşan suçların, barışı, huzuru ve güveni sarsacak hale gelmesinde yukarıda da belirttiğimiz gibi herkesin belirli bir payı vardır. O halde problemleri devlet, millet ve toplum olarak hep beraber çözmek mecburiyetindeyiz. Bu açıdan teşhisleri dosdoğru koymak ve ona göre çare aramak en akılcı bir davranıştır.

Bizim de baştan beri vurgulamaya çalıştığımız mesele budur. Bu da toplumsal bilinç, bir diğer adıyla toplumsal şuur ile halledilebilir. Toplumsal şuurun var olduğu bir toplumda birey, başta sorumluluğunu, eksikliğini, kabahatini, acziyetini itiraf eder ve ona göre meseleye bakar. Toplumsal bilincin hakim olduğu bir toplumda kişi, kusur ve eksiklikleri, öncelikle kendisinde arar. Başkalarını suçlama yerine, her şeyden önce kendisini suçlar. Olumsuzluklar karşısında birbirini suçlayıp kimsenin sorumluluğu üzerine almadığı bir cemiyette, toplumun barış

içinde yaşaması kolay değildir. Özür dilemek, zafiyetini itiraf etmek, beceriksizliğini ve ilgisizliğini kabul etmek bir erdemliktir. Her şeyden önce böyle bir toplum oluşturmadan hak ve adaletin sağlanması, barış ve huzurun temini zordur. Herkesin kendisini haklı gördüğü bir cemiyette, doğruların ve hakların netleşmesi zordur. Toplumsal alanda çekilen sıkıntıların temelinde böyle bir olumsuzluğun yattığını söyiemek kanaatimizce abartılı değildir. Bu anlamda cemiyetimizin, birlik ve beraberlik içinde yaşayabilmesi için toplumsal bilince ihtiyacı vardır. [953]

Ahlâk Ayaklanması

Haluk Burhan

İslamcılar 1980'li yıllarla birlikte "devrim" kavramını telaffuz etmeye başladılar ve halen de terminolojik yaklaşımlarında bu terim hayatiyetini koruyor. Yirmi yıl boyunca "devrimci müslümanlar" tarafından "Zulmedenler, yakında nasıl bir inkılaba uğrayıp devrileceklerini bileceklerdir" [954]âyeti dolayımında teoriler üretildi. İbn Kesir'in tefsirinde beyan ettiği üzere âyet, her zulmeden hakkında genel bir tehdit getiriyor. Buna göre zulmedenlerin nasıl bir yıkılışla yıkıldıklarını görmeleri mukadderdir, İbn kesir, Hasan el-Basrî'nin bir hıristiyan cenazesi geçerken mezkûr âyeti okuduğundan bahseder. [955]İbn Kesir'in açtığı yolu izlersek zalimlerin zülmleri sebebiyle bir inkılaba uğrayacaklarını, yıkılışı göreceklerini, ama inkılaba uğratan faktörün/saikin ne olacağının belirlenmediğini anlıyoruz. Kur'ân bir zalime uğrayan inkılabın aktörünün kim olacağı hakkında bilgileri değişik sûrelere serpmiştir:

a- Bir zalim başka bir zalim ile yıkılır.

"İşte kazandıkları (günahları)ndan ötürü zalimlerin bir kısmını diğer bir kısmının peşine böyle takarız." [956]

b- Zulmün inananlar eliyle yıkılması:

"Allah sizden, inanıp iyi işler yapanlara vâdetti; onlardan öncekileri nasıl hükumran kıldıysa, onları da yeryüzünde hükumran kılacak ve kendileri için seçip beğendiği dinlerini kendilerine sağlamlaştıracak ve korkularının ardından kendilerini bir güvene erdirecektir." [957]

c- Zulmün ilahi bir tedbir olarak zulmedene geri dönmesi:

“İnsanların ellerinle kazandıkları (günahlar) yüzünden, karada ve denizde fesat çıktı. Belki dönerler diye, (Allah böylece) onlara, yaptıklarının bir kısmını taddırıyor.” [958]

Böylece anlaşılıyor ki zulmedenlerin yaşayacağı inkılab, müslümanların “devrimci” oldukları anlamına gelmiyor, ama zulmün yıkılacağına işaret ediyor.

Gerçekte Kur'ân'ın Muhammed (asv)'i bir 'devrimci' gibi yetiştirmediği bu noktada artık ifade edilebilir. Diğer deyişle Kur'ân'ın hedefi, sınıfsal, sosyal, ekonomik, ideolojik çatışmaları kullanan teşkilatçı karizma değildi. Bilakis hedef, nebinin ahlâkı hayata geçirerek (ayağa kaldırarak, ete kemiğe kavuşturarak) yürüyüşe geçirmesi (insanın “yürüyen ahlâk”a dönüşebileceğini göstermesi) Şeklinde ta'rif edilebilir kanısındayız. Zaten Kuranı ahlakın yürüyüşünü devrim ile değil feth ile nihayetlendirmiştir ki, tarihsel realite de Mekke'nin devrimle değil feth ile tanıştırılması şeklindedir. Buna göre ahlâk yıkmaya değil, açmaya yöneliktir. Gerçekten de Mekke'nin fethiyle ahlakın zalimlere kök söktürdüğü değil, kötülüğün iyilikle sayılabileceği “.., kötülüğü iyilikle savarlar”[959]; “kötülüğü en güzel şeyle sav”[960]; “Bu (kötülüğü iyilikle savma olgunluğuna ancak sabredenler kavuşturulur” [961]talim edilmiş oldu.

Okuyucu anlamış olmalıdır ki ahlâkın “ayaklanması” tabiri ahlâki ilkeleri olanların isyanı, talanı, vandalizme sapmaları anlamında kullanılmamıştır. Bilakis ahlâkın kendi umdeleri çerçevesinde doğrulması, ayaklarının üstüne basması ve “yürümesi” anlamındadır. Buna göre ahlâk bir teori/ideoloji olmaktan çok bir metod olarak ortaya çıkar. Üstelik bu metodda bireyler bilgilerini hayata geçirdikleri oranda ahlakın geçerlik alanlarını “açarlar”. Aişe (ra)'den nakledilen bir rivayete göre Hişam oğlu Sa'dı Hz. Aişe'ye Rasûlullah'ın ahlâkını sormuş, o da “Muhakkak ki sen, büyük bir ahlâk üzeresin.” [962]âyetini okuyarak “işte Rasûlullah'ın ahlâkı Kur'ân idi”, demiştir. Değişik rivayet zincirlerinden gelen nakillere göre Resul (asv), Allah yolunda cihad etmekten başka hiçbir şeye eliyle vurmadı. Kendi nefsi için hiçbir zaman intikam almadı, hiçbir zaman “of” demedi, yapılana “niye yaptın” ve yapılmayana da “niye yapmadın” diye çıkışmadı, hayâ/kerem/şecâat/kötülükten çekinme/hilm gibi huylar tabiatında yer etti.

İlk dönem müslümanlarının ve müşriklerin ahlâk-din ilişkisini anlamada düştükleri müşkilleri bertaraf etmede Kur'ân'ın ısrarlı terbiyesini görmek gerekir. Mekkî ayetlerle Kureyş'in “çelişkili” diyebileceği tatbikler ortaya çıkmadı. Kur'ân “Mü’min'in ibadetiyle toplumsal (ailevi, kurbiyete yönelik, cemaatik, vs.) işlevlerini aynı akide sistemine bağladı. İndirilen ayetler örneğin namazdan bahsettiğinde hemen akabinde zekat, boş şeylerden yüz çevirmek, ırzlarını korumak, emanet ve ahidlere riâyet etmek [963]gibi toplumsal fiillerin gerekliliğini de vurguladı. [964]Buna göre Kureyş'te de “mü’min” kimliği bakımından anlama problemi zuhur etmedi. Gerçekte ahlâk-din, birbiri içinde o derece erimiş ve Resul (asv)'ün amellerinde o denli vahdet kesbetmişti ki vahyin indirildiği iik toplumsalda mesajın din-dünya ikilemini reddettiği hemen anlaşılmıştı. Buna göre rİsaleti kabul

edenler namazı ikame etmek ve zinadan/yalandan/emanete hıyanetten/putlara tapmaktan..., kaçınmak gibi iki tavrın (birbirinden parçalanmış iki hayat algılayışına vahiyle son verilmişti. Kureyş'in toplumsal bilincinde namaz kılan hilekârlarla, namaz kılmayan dürüst insanlar şeklinde bir kimlik kırılması rİsalet sonrasında ortaya çıkmadı. Çünkü sıdk üzere olanlar iman edip salih amel işleyenlere katıldı) biri diğerinin vazgeçilmez şartı olduğunu kavramış bulundular. Toplumsal bilinçte namaz kılmanın ne anlama geldiği çok iyi kavrandığı için Kureyş'ten birinin namaz kılmaya başladığında neleri terketmesi gerektiği üzerine büyük bir araştırma yapması söz konusu olmuyordu. Kureyş bütünüyle, dünyevi kariyerler için dürüstlükten tavizler verilemeyeceği bilgisiyle muhatap edilmişti. Buna göre dindarlık, dürüstlük ve hayr için dünyevi menfaatlerden feragat bir kümede; kötülük, menfaat için aldatma, insanların duyarlılıklarını istismar etme başka bir kümede yer aidi. İşte dürüstlüğün vahyin emri gereği din lehine toplumdan kırılmasıyla Kureyş kendini "kötülüğün emrinde" gördü. Kur'ân da sık sık dünya menfaatleri için ilkeleri çiğneyenleri kınadı:

"Hayır, doğrusu siz yetime ikram etmiyorsunuz. Yoksula yemek vermeye teşvik etmiyorsunuz. Mirası helal haram demeden yiyorsunuz. Malı da pek çok seviyorsunuz."[965]

Kureyş halkı müsiümanlar için önlenmiş, büyülenmiş gibi tabirleri ve "ayak takımı" gibi küçümseme sıfatlarını kullanmakla beraber yalancı, zalim, entergist, fuhuş düşkünü, hırsız, vs. gibi sıfatları kuiianamadı. Burada iman-amel ilişkisi bakımından büyük günahın imanı nasıl etkileyeceği tartışmaları (yani büyük günah küfr mü: haricilik, fısk mi: mutezile, imana etkisi olmayan amel mi: mürcie) sözkonusu edilmeden ortaya çıkmış bir toplum tipolojisi tasarımı vardı. Diğer de-yişle eleştirel tutum içinde bulunanlar ve toplumsalı kritik edenler mü'minlerdi. Çünkü Kureyş'in nebevi topluluğu eleştirmeye elverişli argümanları vahiyle çürütülüyor, üstelik iman edenlerin de iman ettikleri şeye kelâmı tartışmalar dolayımında şüpheler sokmaları mümkün olmuyordu. Müslüman olmaya karar verenlerin "ben namaz kılmadan müslüman olmak istiyorum" kabilinden fık-hi problemleri bulunmuyordu. Nihayetinde Muhammed (asv)'in de "yeter ki müslüman olun namazı kılmasanız da kabulümdür" yollu söylemleri/niyetleri arzulamadığı aşikardır. Muhammed sayİsal çokluğu bulunan ilkesiz kitleleri değil, Rabbin razı olduğu ahlakla ahlaklanan, bu ahlakı taşıyan, bu boya ile boyanan "Allah'ın boyası ile boyan. Allah'ın boyasından daha güzel boyası olan kimdir?"[966]Nitelikli bireylerden oluşan topluluğu hedef aldı. Tabii olarak bu topluluğun ne tedhişçiliğine/terörizmine ve ne de maddi/popüler desteği çekebilmek için kitleleşerek ilkeleri toplumsal taban için yumuşatmasına izin vermedi. Yapılan şey bir anlamda marjinallik olsa da (böyle görünse de) ilke-amel tutarlılığı nedeniyle toplumun Muhammed (asv)'e kayıtsız durması mümkün olmadı. Üstelik Muhammed (asv) mesajını belli bir sınıfın sırtına yüklemekten kaçındı. Ahlak umdeleri proleterler tarafından hayata geçirildiği gibi burjuvalar tarafından da benimsenip misyon edinildi. Bu konuda köle Zeyd ile burjuva Osman'ın Muhammed (asv)'in karizması/nübüvveti çevresinde buluşmaları ahlâk pratiğinin

başarısının örnekliği olduğu vurgusu yapılabilir. Bize göre Muhammed (asv) köleleri de burjuvaları da aynı derece hem hayat biçimi anlamında ve hem de savunduğu ilkeler doiayımında ikna etmiş, hayran bırakmış, hoşnut etmişti. İşte söz konusu gerçeklik nedeniyle mesaj ve oluşturmak istediği topluluk Kureyş için marjinal olarak değerlendirilmemiş ve zuhur ettiği ilk andan itibaren izlenmeye değer bir niteliği olduğu düşünülmüştür.

Diğer taraftan Muhammed (asv) proleter veya burjuva sınıflan için hoşa gidecek sloganik mesajlar vermiş değildir. Nübüvvet daha ilk zuhurundan itibaren ve günümüzün "İslam Devleti" tasarımını (ki bu tasarım aslında müslüman toplumların modernizasyonudur), ne "İslâm bilimi" tartışmalarını, ne mazlum ulusların "kendi kaderini tayin hakkı" çerçevesinde milli-ulusal kurtuluşları, ne kalkınma programlarını, ne "herkese emeği kadar ve herkese insanca yaşama sınırlarında" söylemindeki gibi sosyal hakları... vs. vaadetmiş değildir. Buna göre Nebi (asv) toplumsala kent, aile, kalkınma, ilerleme, eşitlik, refah toplumu, eğitim, sağlık, vb. güvenceleri vermemekteydi. Muhammed (asv)'in Kureyş'te "bir projesi olmamakla" suçianmayışı da ilginçtir. Bizce bunun sebebi vahyin Kureyş sosyal nizamını ve prototiplerini suçlayıcı üslûb getirmiş olmasıdır. Yani vahiy zımnen Kureyş büyüklerine şunu demektedir: "Siz kulumuz Muhammed (asv)'i projesi olmamakla suçlayamazsınız, çünkü bizzat tatbik ettiğiniz sistem silm (barış) olmaktan çok uzaktır, çünkü siz kızlarınızı diri diri gömerek, yetimin hakkını yiyerek, haram aylar dışında birbirinizle savaşarak, kölelik düzenini tatbik ederek hem birbirinizin arasında barışı bozdunuz ve hem de tüm Arabistan'ı istismar ederek barışı tehdit eden statükoyu ellerinizle korudunuz. Kulumuz Muhammed (asv) bir proje sunmuyor, fakat getirdiği ahlakın izlenmesi halinde yurdumuzun selamete ereceğine şahitlik yapıyor".

Bütün söylenenlerden sonra son sözümüz sudun Muhammed (asv) akideleri arı insanların ahlâklı olabileceğini ve ahlaken temiz insanların akideleri taşıyabileceğini düşünmekteydi. O (asv) "ahlâkı tamamlamak üzere gönderilmiş" bir peygamberdi. Bu nedenle putlara tapan bir erdemle, ahlaki umdeleri bilmeyen bir tevhidin toplumsal başarılarına inanmıyordu. Nitekim Abdülmuttalib ve Ebu Talib birincilere örnekti, onlarla hısımdı; hanifler de ikinciye örnekti onlarla tanıştı (Varaka gibi). Nübüvvet akide ile ahlakın kavuşmasına ve en az bir insanda temsil edilmesine yönelmişti. İlahi irade ahlakın akideye rücu etmesini dilemekteydi. Ahlakın akideyle taşınması vahyin pratiğinin sünnetiydi. Vahiy bunu bildirmek için Ramazan'da indirilmişti. Yani Allah'tan korkarak günahlarının affedilmesi için oruç tutulan, zikredilen, hamr'dan uzaklaşılan, secde edilen bir mübarek zamanda. [967]

Tesettürü Bekleyen Tuzak: Ruhunu Kaybetmek

Serdar Demirel

İslâm temiz bir toplum inşâ arzusundadır; bunu gerçekleştirmenin ön şartı da temiz bireyi inşâdır, şüphesiz İslâm medeniyeti bu temel üzerine yükselmiştir; bu medeniyet kendisini yine bu temel üzerinde yeniden inşâ gayretindedir. Lokal ve global bazda medeniyetler arası bir çatışmadan sık sık bahsedilmesinin altında, bu yeniden inşâ gayretlerinin ete ve kemiğe bürünmeden sabote edilmesi art niyeti yatar.

Bu yazıda, temiz toplumu birey ekseninde kurma gayretlerinden biri olan ve dinde gerektiği gibi örtünme manasına gelen "tesettür"ün taşıdığı ruh ele alınacaktır.

Modernitenin icat ettiği yeni paganizmin ilâhı modacılar, dayattıkları "moda" diniyle tesettüre de yeni mana ve biçim verme gayretkeşliğine soyunmuş, sözümona bazı İslamcılar da tesettürü şirin göstermek, tesettür üzerindeki baskıları azaltmak gerekçesiyle bu modacılara alkış tutmaktadır. Daha sık görmeye başladığımız "tesettür defileleri" anlaşılan artarak devam etteçeğe benziyor! First Lady Erdoğan'ın Malezya ve Pakistan resmi ziyaretlerindeki varlığı medyada sadece tesettürünün şıklığı, Kanal 7'nin ifadesiyle "göz doldurması" hasebiyle yer almış, modacılar Sayın Erdoğan'ın tesettürüne yine medya da not verme yarışına girerek estetiğin ölçüsünün yalnız ve yalnız kendileri olduğu iddiasını bir kez daha yinelemişlerdir.

Açıkça görmek gerekir ki, "tesettüre davet" "davetkâr tesettüre dönüştürülerek Müslüman hanımın tesettürü hedef alınmıştır. Her ne kadar biz konuyu Türkiye bağlamında ele alıyorsak da bu olgu sadece Türkiye'ye has bir şey de değil. Arap ve Arap olmayan İslâm coğrafyasına ait TV'lere ve özellikle dini programları sunan hanımların tesettürüne baktığımızda ne demek istediğimiz daha açıkça anlaşılacaktır. Ziynetleri teşhir ederek örtünme yolları en ince şekilde öğretilmekte, sanki Müslüman hanıma; "aynı zamanda hem örtülü hem de seksi olabilirsin" telkinleri yapılmaktadır. Postmodernizmin helal ve haram koalisyonu anlayışı öteki olan her şeyi aslında bozarak kabullenme eğilimindedir.

İslami tesettürü "davetkâr tesettüre dönüştürme çabası iblisin dahi şapka çıkartacağı bir hinliktir. Böylece "tesettürden ruhu çekip alınarak tesettür "ahlâksızlaştınlmak" istenmektedir. Her Müslüman -hanım ve erkek- tesettüre kurulan tuzağın farkında olarak bu komployu geçersiz Kılma direnişinde bulunmalıdır, gerekirse bedelini de ödeyerek. Yapılması gereken ilk iş özellikle de genç dimağlarda tesettürün taşıdığı ve ma'şeri vicdanda da kabul görmüş veçhiyle; ahlâki boyutuna, diğer bir ifadeyle tesettüre hayat veren, onu o yapan ruhuna dikkat çekmektir. [968]

İbadetlerin Birer Ruhu Vardır

Allah'ın(cc), insanlara ittiba etmeleri için gönderdiği şer'î hükümler sadece şeklî değildir. Şeri hükümlerin konulmasında birey ve toplum için hayatî gaye ve maksatlar vardır; bunlar yerine getirilmiyorsa yahut eda edilen ibâdetler sonuçta bu gayelere götürmüyorsa o ibadetlerin Allah katında makbuliyeti en iyimser yaklaşımla tartışmalıdır. Nasıl ki insan madde ve ruhtan mürekkep ise ibâdetler de böyledir; bir zahirî bir de bâtını boyutu vardır. Bunlardan birisini hangi ibâdetten çekip alırsanız, o ibâdet istenilen gaye ve maksada götürmeyecektir. Bu hususu şöyle açabiliriz:

Mesela Namaz, metafizik konsantrasyon keyfiyetinde müminin daimi miracı olma özelliği taşıyan bir ibâdettir. Kur'ân-ı Kerim namazı emrederken şöyle den "Namazı kil Muhakkak ki namaz, fahşâdan (hayâsızlıktan, çirkin işlerden) ve mü'nkerden (kötülüklerden) alıkoyar." [969]

Bu husus hadislerde çok daha detaylı açıklanmış, hatta yukarıda ayetin zikrettiği sıfatları barındırmayan namazların şeklen namaz olsa da keyfiyet olarak namaz olmadığı vurgulanmıştır. Namaz bireye ruhî ve ahlâkî bir olgunluk kazandırmıyorsa yine en hafif ifadeyle eksiktir.

Oruç ibâdeti için de Kur'ân-ı Kerim şöyle buyurur:

"Ey iman edenler! Oruç sizden önce gelip geçmiş ümmetlere farz kılındığı gibi size de farz kılındı. Umulur ki korunursunuz, takva sahibi olursunuz." [970]

Korunmak, takva sahibi olmak, böylece; ahlâk ziynetini kuşanan tutarlı ve kıvamlı bireyler oluşturmak bu ibâdetin gayesi olduğu açıktır. Hadislerde de bu gayeyi yerine getirmeyen oruç ibâdetinin o insana aç kalmaktan ziyade bir şey kazandırmayacağı özellikle vurgulanmıştır.

Bu husus İslâm'ın emrettiği bütün ibâdetlerde, emir ve yasaklarda da böyledir. Yine Kur'ân-ı Kerimin ibâdetin ruhuna vurgu yaptığı Allah'a kurban adama emri çok çarpıcıdır, şöyle buyurur Yüce Mevlâ:

"Elbette onların etleri ve kanları Allah'a ulaşmayacaktır. Ancak O'na sizin takvanız -samimiyetiniz, hâlis niyetiniz, içten bağlılığınız- ulaşacaktır" [971]

Bu âyette bir ibâdetin ancak samimiyet ve takva ile yapılmışsa Allah tarafından kabul edileceği bildirilmiş ve mü'minler bu konuda uyarılmıştır. Görüldüğü gibi şekli ibâdet önemli olmakla beraber asıl önemli olan husus insanın iç dünyasında Allah'a olan samimiyeti, teslimiyeti, takvası ve huşûudur. İşte bunlar bir ibâdetin özüdür; ruhudur. Bunlarsız bir ibâdetin ruhsuz bir bedenden ne farkı vardır?

Maksadımızı biraz daha açabilmek için İslâm'da hicret mefhumuna başvurabiliriz:

Hicret, İslâm'ı daha iyi yaşayabilmek için bir yerden başka bir yere göç etmektir. Hicretin dindeki yeri, Peygamber Efendimizin bir medeniyet kuran o muhteşem hicreti hepimizce malumdur. Burada gözden kaçmaması gereken durum maddi âlemde yapılan hicretin öncelikle manevi âlemde gerçekleştirilmesi zaruretidir. Bu hakikati ilk nazil olan âyetlerde görebiliriz:

“Ey örtüsüne bürünen (Peygamber)! Kalk, artık uyar. Sadece Rabbİni yücelt. Elbiseni temizle. Pislikten sakm, ondan hicret et.” [972]

Ayeti kerime maddi anlamda elbiseyi temiz tutmak ve pislikten sakınmayı emrettiği gibi iç dünyada ki temizliğe ve hicrete de işaret eder. Nitekim merhum Elmalılı bu âyetin tefsirinde Şöyle den “siyah” (giysi) kelimesi nefisten veya kalpten kinaye olmak üzere birçok tefsirde âyetin: “kendini veya kalbini günahtan, haksızlıktan temiz tut, yaptığın uyarıları kabule engel olacak kirli huylardan sakın, öğütlerinin kabul edilmesini sağlayacak olan güzel ahlâk ile ahlâklan” diye manevî ve ahlâkî temizlik ile tefsir etmişlerdir.”

Özellikle beşinci âyette “ve'r-rücze fehcür” pislik ve azaptan uzak dur, onlardan hicret et, emri, insanın metafizik âlemde hicretine vurgu yapar. Zaten gerçek tevbe ve teslimiyet bu ilk hicretle başlar. İç dünyasında şirkten, fısk u fücurdan tevhîde; rızay-ı ilâhiye hicret edememiş bir kişinin maddi dünyada da hicret etmesi ve hicret niyetine farklı hedefler de katmaması oldukça güçtür. Bu yüzden olacak ki Hz. Ömer'in (r.a) rivayet ettiği bir hadis de Efendimiz (s.) şöyle buyuruyor: “Ameller niyetlere göredir. Herkese niyet ettiği şey vardır. Öyleyse kimin hicreti Allah'a ve Resulüne ise, onun hicreti Allah ve Resûlünedir. Kimin hicreti de elde edeceği bir dünyalığa veya nikâhlanacağı bir kadına ise, onun hicreti de o hicret ettiği şeyedir.”[973]

Takva-Örtü İlişkisi

Yukarıda anlatılanların ışığında şöyle dersek yanılmış olmayız: Tesettürü tesettür yapan, onu giymiş bedenin taşıdığı ruhun kalitesidir, takvasıdır, vakarıdır. Bütün ibâdet ve davranışlarda olduğu gibi tesettürün ruhu da budur. Tesettürü podyumlarda mankenler de giyiyor; ancak, dikkat ettiyseniz tesettür o bedenleri örtmüyor, birkaç metre kumaştan başka bir şey ifade etmiyor. Manken tesettürü, “lütfen bana bak” etiketi gibi durmaktadır. Kadının kişiliğini değil dişiliğini öne çıkarmakta ve maalesef kadını cinsel bir obje olarak sunmaktan geri durmamaktadır.

Modernitenin kadına kurduğu en büyük tuzak, sözümona “özgürlük” kurmacasında onu soyup erkeğin cinsel objesi kılmasıdır. Modernitenin, koyduğu ölçülere göre, güzel olmayan ve cinsel obje olmaktan çıkmış yaşlı kadınlara tahammülsüzlüğünün

sebebi de burada yatmaktadır. Bunun farkında olan Batı kadını ilerleyen yaşına rağmen genç ve güzel kalabilmek için estetik ameliyatlara, güzellik salonlarına servetler harcamaktadır, zira, yine Batı'da ortaya çıkmış aydınlanma paradigması olan “düşünüyorum o halde vannrın yerini “soyunuyorum, tüketiliyorum, o halde varım” almıştır. Ben varım diyen kadının varlığını özellikle bedeni üzerinden ispatlaması gerekmektedir. Sanatçı kişiliğinden daha fazla seksi özellikleriyle öne çıkmış güya sanatçılar ideal modeller olarak toplumun önüne konmuştur.

Genç nesillere Madonna'yı sorsak bilmeyen çıkar mı acaba? Ya da artist, şarkıcı vb. taifeden isim sorulsa kaç isim bir çırpıda sayılabilir? Peki, akıl kalitesiyle, insanlığın yararına ürettikleriyle “ben varım” demiş hanım ismi sorulsa acaba aynı insanlar isim verebilirler mi? Neden keyfiyet sahibi hanımlar model olarak sunulmaz? Neden; estetik, cazibeli, soyunan kadın genç dimağlara model olarak sunulur? Bir Hz. Meryem, bir Hz. Aişe, acaba ne kadar modeldir? Bu pörsümüş zihniyetin şimdilerde tesettüre el atmasının aceb sebebi ne ola? Bu soruları çoğaltarak kendimize sormalı değil miyiz? [974]

Örtülüyken Çıplak Olmak

Örtülüyken çıplak olmak mümkün müdür? İlginçtir, bu soru İslâm'ın ilk dönemlerinden beri tartışılır olmuştur. Böyle bir vakıa olduğundan değil elbette, peygamber Efendimizin (s.) bir hadislerinde fitne tezahürlerinden olan-“örtülüyken çıplak kadınlar” zümresini zikrettiğinden, hadis sarihleri de bu konuyu vuzuha kavuşturmaya çalışmış; 'hem örtüiü hem de çıplak' haberini ümmete bir uyarı olması sebebiyle de tartışmışlardır.

Öncelikle bu garabeti haber veren hadisi şerifi zikredelim:

Ebû Hureyre (r.a) Peygamber Efendimizin (s.) şöyle buyurduğunu rivayet etti:

“Cehennem halkından iki sınıf var ki ben onları görmedim:

1) Yanlarında bulunan, sığı kuyruğu gibi kırbaç(cop)larla insanları döven bir topluluk,

2) Başları (saçları) deve hörgücü gibi olan, zarif ve cazibeli, giyinik oldukları halde çıplak kadınlar. Ki bunlar cennete giremeyecekleri gibi onun kokusunu bile alamayacaklardır. Oysa cennetin kokusu nice uzak mesafelerden alınır.”[975]

Hadis sarihlerinin bu hadisi anlamlandırmada zorluk çekmeleri hadisi anlamlandırmadıkları manasına gelmez. Ancak, bu garabetin yani örtünme ve çıplaklığın aynı anda birarada olması, tezatların birarada olması manasına

geldiğinden şerhte zorlandıkları aşikârdır. Eğer Hadis şârihleri bizim gördüklerimizi görselerdi: “Ya Rab! Habibine bahşettiğin bir mucize herkese aşikâr oldu. Giyinik ama çıplak kadınlar zümresi bu asırda olduğu kadar başka hiçbir asırda tezahür etmedi!” derlerdi.

Söz hadis sarihlerinden açılmışken, onların mezkur hadis üzerine söylediklerinden bir nebze de olsa zikretmek sanırım yararlı olur:

Örtülüyken açık olma hali genel olarak; bedeni yahut bedenin tenini hissettirecek tarzda şeffaf giysilerle örtünmek[976], yahut kokular sürerek topluma çıkmak, kırıtarak yürümek, haramlara meyletmek vb. fitne tezahürleri tarzında anlaşılmıştır.[977]

Bu yorumlara, örtüyü bedene yapışacak, beden hatlarını belli edecek tarzda dar ya da pantolon giyinme, tesettürü; bedeni teşhir eden, zararlı okları -yabancı bakışı- celbeden bir araç kılma halieri de katılabilir. Benim öncelikle bu hadisten anladığım, “Hicab'i hicapsızlaştırmak” alarmıdır.

Kendisiyle röportaj yapan gazeteye, nargile içerken ve burnundan duman çıkarırken poz veren, toplum içinde elinde sigarayla tafra atan, Tarkan'ın konserine gidip en ön safta: “Tarkan! Senin için çıldırıyorum!” çığırtkanlığı yapan tesettürlü acaba ne kadar kendinde? Ve ne kadar tesettürünün bilincinde? Bu tür görüntüler tesettürün, metafizik alemle ilişkisini nasıl koparacağının alametidir; sekülerleşmesidir. [978]

Son Söz

Takva, Allah Teala karşısında ruhun tüm samimiyetiyle saygı duruşudur. Amele yansıması da O'nun buyruklarını sevgi ve korku dengesinde eda etmektir. Kur'ân'da şöyle buyurulur:

“Allahü Teala o takva sahiplerini sever.”[979]

Zira, Allah'a itaatin ve bütün güzel davranışların temelidir takva. Takvâsız tesettür vakarsızdır; işte bu nokta, tesettür özelinde ibâdet ve geleneğin ayrıştığı noktadır.

Tesettürden takva çalınmak isteniyor; yani tesettürün ruhu isteniyor; sözün özü, tesettür katledilmek isteniyor. Bu cinayete dur diyelim. Suskunluğumuzla, tepkisizliğimizle bu cinayete ortak olmayalım.

Tesettürü, üniversite kapısındaki yasakçı zihniyet ruhsuzlaştıramaz. Tesettürü ancak bizim duyarsızlığımız ruhsuzlaştınr, ahlâksızlaştırır. O zaman üniversite kapısındaki yasakçı zihniyet ruhsuzlaştırılmış tesettüre geçit verir. Şu bilinmelidir

ki, yasak 'birkaç metrelik kumaş parçasına' değildir, yasak o kumaştaki ruhadır; ahlâkadır; özedir.

Davetkâr bir bakış İslâm'da nasıl reddedilmişse, davetkâr bir tesettürün de reddedileceği izahtan varestedir. Tesettür herşeyden önce ruhsal bir edeptir; bu onun bedensel bir edep olduğunun inkarı değil bilakis gerekçesidir.

Nûr Suresi'ne iman etmiş bir tesettür bu edebi en güzel şekilde temsil edecektir![980]

Ramazan: “Yoğunlaştırılmış İslâmi Hayat”

Açıkoturum: Yusuf Kaplan, Al Engin Noyan, Abdullah Yıldız

“Kur'ân Ayı”

Yusuf Kaplan:

“İsterseniz, şöyle bir soruyla başlayalım. Engin Bey, Ramazan sizin için ne anlam ifade ediyor? Daha doğrusu, bir Müslüman için Ramazan ne anlam ifade etmeli?” Engin Noyan:

“Ramazan, Müslüman için bir tek anlam ifade etmeli. Bu anlamı zaten Cenâb-ı Allah (cc) Kur'ân-ı Kerim'de tarif etmiş. Benim için de ondan başka anlam ifade edemez. Ona yeterince bir anlam yüklemişse Din'in Sahibi, benim ona ilave bir anlam yüklememe gerek yok. Bu çok büyük bir edepsizlik olur. Onun yüklediği anlam; söylediği şey şu: bu mübarek ayda Kur'ân nazil oldu. Bu ne demektir? Gayet basit bir şey! Mademki bu ayda Kur'ân nazil oldu; nasıl ki, bir çocuğun doğum gününü kutluyoruz; o halde Kur'ân geldi, Kur'ân'ı kutlamamız lazım.

Kur'ân nasıl kutlanır? Kur'ân'la ilişkileri yeniden gözden geçirerek kutlanır; Kur'ân'la tazelenerek. Kur'ân'la ilişkiyi yeniden gözden geçirmeyi şu anlamda söylüyorum: Şimdi, bizim kullandığımız zaman kipleri içinde ilginç bir zaman kipi var: Dili geçmiş zaman kipi. Adam diyor ki,

“Ben Kur'ân okudum”. Ben bu adama diyorum ki

“sen yalan söylüyorsun.”

“Nasıl yalan söylüyorum?” diyor;

“okudum diyorum sana; sen bir Müslüman olarak beyan üzerine kabul etmiyor musun her şeyi?”

“Bak, diyorum; sen şu anda kendi kendini ele veriyorsun. Çünkü Kur'ân okuyan bir insanın di'li geçmiş zaman kipini kullanması mümkün değil. “Ben Kur'ân okuyorum” der; geniş zaman kipini kullanır. Bu Kitap okunup biten bir kitap değil ki! Bu Kitab'ın tabiatı buna aykırı; yapısı farklı bir kere, zaten bırakamıyorsun ki! Nâs süresiyle bitiyor, tekrar başlıyor. Sonra ister istemez oraya taşıyor seni; istemesen de götürüyor seni zaten oraya. Başka yolu yok. “Tolstoy'u okuduk bitti” der gibi, haa bu değil!..

Müslüman'daki bu “okudum” anlayışı, ona sanal bir özgüven getiriyor; “ben Kur'ân'ı biliyorum” özgüvenini getiriyor. Hayır! Kur'ân bu anlamda bilinmesi biten bir kitap değildir. Kur'ân'la olan ilişkimizi her dem yeniden gözden geçirme imkanına sahip olmamız gerekir. Gündelik hayatın akışı içinde bunu yapamayabiliriz, işte Ramazan bize bu vesileyi getiriyor. Ramazan Kur'ân ayıdır benim için; bütün Müslümanlar için, ümmeti Muhammed için de budur, Kur'ân ayı-dır. Onun dışında diğer anlamlar kültürler tarafından yüklenmiş anlamlardır. Zararı yok, kullanılabilir; iyi tarafı da olabilir bazı kültürel şeylerin, ama Ramazan Kur'ân ayıdır.

Kur'ân ayıyla orucun bütünleştirilmesi de çok ilginç bir şey. Yani Cenâb-ı Allah (c.c) Ramazan'a sadece “Kur'ân'ın nazil olduğu ay” demekle bırakmıyor; bu aya orucu getiriyor, hasrediyor. Demek ki Kur'ân'la ilişki kurmakla oruç arasında çok yakın bir bağlantı var. Oruç tutarak Kur'ân'la ilişkimizi daha iyi yerine getiriyoruz. Ama şu anda biz bunu böyle mi yapıyoruz? O ayrı bir konu. Kur’an’ı okumayı sadece, işte Ramazan'ın ilk gününden başlayıp son gününe kadar süren bir hatim ile mi noktalandırıyoruz? Yahu kardeşim, hatim edemeyiver, ziyanı yok bitiremeyiver Kur'ân'ı, ama hiç olmazsa en azından beş altı tane sûresi üzerinde fikir sahibi ol. Meselâ Yunus sûresi dediği zaman zihninde somut bir şey çağrışsın. Bu sûre neyi anlatıyor? Benimle ilişkisi ne? Bunun için önemli bir vesile olduğunu düşünüyorum Ramazan'ın. Tâbir-i amiyane ile, Müslüman'ın motoru sıfırlaması, rektifiye etmesi, daha nazik bir ifadeyle rehabilitasyon denebilir.”

Kaplan:

“Abdullah hocam, siz Ramazan'ın kavramsal çerçevesinden de hareketle Kur'ân ayı hakkında neler söyleyeceksiniz?” [981]

Ramazan: “Güz Yağmuru”

Abdullah Yıldız:

“Söze, Ramazan'ın kelime anlamından başlamak istiyorum -Elmalılı tefsirinden hareketle;- Birincisi; “Şehr-i Ramazan” yani Ramazan ayı “Şehr'ullah”tır, “Allah'ın ayıdır”. Bu isimlendirmeyi Kur'ân'ın bu ayda indirilmesiyle alâkalandırabiiiriz. Allah Teâlâ bu ayı kendisine, kendi kitabına has kılıyor. İkinci olarak bu kavramın “Ramazi'den türediği söylenir ki, yazın o yakıcı ve kavurucu sıcaklarının, toz-toprağının ve kir-pasının ardından mevsim sonunda ortalığı temizleyip serinleten güz yağmuru anlamına gelir. Ramazan da o güz yağmuru gibi iman edenlerin günahlarını yıkayıp kalplerini temizler.

O yağmur, taşı-toprağı yıkıyor, ağaçları, bitkileri temizliyor; her şeyi pırıl pırıl hale getiriyor. Hava bile berrak ve tertemiz; yağmur sonrasındaki o temiz ve güzel havayı düşünün. Toprak canlanıyor, kıpırdıyor; yeryüzü yeniden tazelenip yeşeriyor. İşte Ramazan müminde böyle bir canlanmayı, böyle bir dirilişi, böyle bir yenilenişi, kendine gelmeyi, arınmayı, tertemiz olmayı sağlayan bir süreci başlatıyor. Yani siz bir ay içinde tuttuğunuz oruçla nefsinizi sınayarak, Kur'ân'ı sürekli tefekkür ve tezekkür ederek, düşünerek, kendi yaşantınızın Kur'ân'la sağlamasını yaparak, artılarınızı ve eksilerinizi hesap ederek, iyiliklerinizi çoğaltıp yanlışlarınızı düzelterek, günahlarınızdan vazgeçerek, davranışlarınızı ıslah ederek, ıslah-ı nefs ederek Ramazan'da kendinizi yeniliyorsunuz, rehabilite ediyorsunuz, -Engin Bey'in tabiriyle- rektifiye ediyorsunuz.

Kaplan: Yani o zaman, Ramazan için bir “varoluş mevsimi” diyebilir miyiz? Varlığının farkına varış mevsimi... İnsanın, doğanın, Allah'ın ve bunlar arasındaki ilişkilerin, etkileşimin hayat kazanması yani...”

Yıldız:

“Evet, tam anlamıyla yeniden hayat bulma, yeniden var oluş, diriliş... Allah Teâlâ bir çok âyette meâlen, “Biz yağmur göndererek, ölümünden sonra toprakı yeniden diriltiriz” buyurur. Tıpkı böyle bir diriliş; işte Ramazî bunu ifade ediyor.

Üçüncü olarak üzerinde durmamız gereken kavram ise “Ramaz”... O da, kavurucu çöl sıcağında güneşin hararetiyle ısınan taşların neredeyse kor haline gelmesi. Böylesine şiddetli biçimde ısınan yerlere de “Ramzd” deniyor; hani yalınayak bastığınız zaman ayağınızı müthiş biçimde yakacak kadar ısınan taşa toprağa bu isim veriliyor. İşte bir başka görüş de Ramazan'ın bu kavramdan türediği istikametinde, şimdi, Ramazan'da sabahtan akşama kadar aç-susuz kalarak -Kerbela'da susuz kalmak tabirinin içerdiği anlamda susuz kalarak- yanıyorsunuz, adeta kavruluyorsunuz ya, işte onu çağrıştıran bir boyutu var bu yorumun. Yani oruç tutarak sabır imtihanından geçiyorsunuz; sabır cenderesinden, ateş çemberinden geçiyorsunuz adeta. Noyan: Ve o ateş bir sene boyu devam ediyor.” [982]

Kur’ân'la Yenilenmek

Yıldız:

“Elbette. Ve dolayısıyla o yenilenme hayatınıza yeni bir ivme kazandırıyor; yeni bir anlam yüklüyor. Kendinize yeni bir rota çiziyorsunuz; hayata yeniden başlıyorsunuz, İşte, tam da burada itlkaf kavramı ve ibadeti çıkıyor karşımıza. Peygamber aleyhisselâm başka herhangi bir ayda veya herhangi bir zamanda değil de Ramazan ayında, Kur'ân ayı olan Ramazan içerisinde çekiliyor mescide ve yaklaşık on gün itikâfa giriyor. Her şeyle ilişiğini kesip ibadete dalıyor; Kur'ân'ı yeni baştan okuyup tefekkür ediyor, düşünüyor. Ümmetine örneklik oluşturacak biçimde iç dünyasını arındırarak, kendisini yenileyerek bunu bize de tavsiye ediyor. Ashabı da böyle yapıyor. Bir yıl boyunca, geçen Ramazan'dan bu Ramazan'a kadar ne yaptım, ne ettim; neleri doğru yaptım neleri eksik yaptım?..” Kaplan:

“Yani tam bir hayat muhasebesi!” Yıldız:

“Evet, bir başka ifade ile nefis muhasebesi yapıyor. Adeta geçmiş yılın ve yılların muhasebesinden hareketle yeni bir plan ve proje çiziyor kendisine; hayatını yeni baştan planlıyor. Ve bu yeni bir planla canlı ve dinamik bir şekiide, Allah'a kul olma noktasında daha bir azimli ve kararlı, iradesi daha da çelikleşmiş bir şahsiyet olarak yeniden doğuyor. İtikaf bize bunu sağlıyor.” Kaplan:

“Sevgili Ömer, senin itikâf konusunda söyleyeceğin şeyler olmalı. Bildiğim kadarıyla bu konuda ilginç bir deneyimin de var...” Ömer Miraç Yaman:

“Estağfirullah. Hatırlayabildiğim kadarıyla, itikâfın anlamı durmak, sakinleşmek, hatta çakılmak; yani bulunduğu yere çakılıp kalmak... Durup düşünmek ve tefekkür etmek... Allah Rasûlü'nün tavsiyelerinden şunu anlıyoruz: İtikafta bulunduğunuz on günde, durup düşünürken mutlaka bir hayat muhasebesi yapın; yaşantınızı Kur'ân'la karşılaştırın ve bu karşılaştırmayı yaptıktan sonra yeni bir heyecanla ve imanla hayata yeniden başlayın... şimdi, biliyorsunuz Allah Rasûlü Mescid-i Nebevi’de giriyor itikafa ve orada çadır kuruyor. Tek başına kalıyor; ashabından bazıları ile birlikte itikâfa girdiği de söyleniyor. Ve mümkün mertebe on gün süresini koruyor. Ve on gün süresinde dışarıdan hiç kimseyle konuşmuyor. Sadece yemekleri geliyor ve gidiyor. Öğrendiğim ilginç bir şey var; Allah Rasûlü çadıra girerken çok hüzünlü ve durgun giriyor, ama çıkarken mutlu ve huzurlu bir yüz ifadesiyle çıkıyor. Yani sanki bir odaya giriyorsunuz ve tepeden tırnağa yenileniyorsunuz. Motor yenileniyor, çıkıyorsunuz ve hayata taptaze başlıyorsunuz.

Acizane ben hacda iken itikafı ve ümmet bilincini birlikte yaşadım: Bir kere Mescid-i Haram'a geldiğinizde ilk sahne şu: Kabe'yi görür görmez bir anda gözlerden yaşlar boşanıyor. O an herkes titriyor zaten... Sonra tavafınızı tamamlayıp Hz. İbrahim'in yanında Makam-ı İbrahim'de namaz kılmak için sabırsızlanıyorsunuz. Ve hacda, gidenler bilirler, ümmet bilinci gerçekten doruğa çıkıyor. Kur'ân okurken, insanlarla sohbet ederken, farklı ırktan insanlarla yan yana omuz omuza dururken ümmet olduğunuzu hissediyor ve yaşıyorsunuz. Gerçekten durup düşünüyorsunuz, yaşıyorsunuz o havayı ve yanınızda kardeşleriniz var. Aslında hac bir durup düşünme yeri... Çok ilginç... Yani ben itikâfı ona benzetiyorum... Ben hacda iken, tek başıma girmiştim itikafa ve benim için gerçekten çok harika bir olaydı. Çok genç yaşta hacca gitmiş ve itikafa girmiştim; dört-beş günlük bir itikâf... Allah Rasûlü'nün itikâfını ve haccını düşünmüştüm... Gerçekten, o durup düşünme anı, muhasebe ant müthiş bir şey... Yeni bir hayat planı çiziyorsunuz... Ve ben itikattan çıktığımda çok mutluydum, çok sakindim, sözünü ettiğiniz iki şeyi de yaşamıştım; hem yanıyordum hem de serinlemiştim. Hem kor olmuştum, hem de belki günahlarıma tevbe ettiğim için hafiflemiş, serinlemiştim...” Kaplan:

“Abdullah Hocam, tekrar size dönersek: Ramazan bir sabır imtihanı, bir irade sınavı demiştiniz. Burada oruçla sabır arasında bir ilişki var mı? Konuyu biraz açar mısınız?” [983]

Sabırla Ve Namazla Yardım Dilemek

Yıldız:

“Şimdi, Kur'ân- Kerim'de Bakara sûresinin 45 ve 153. âyetlerinde, “Ey iman edenler, sabırla ve namazla Allah'tan yardım dileyin” buyrulur. Tabii, buradaki sabır kelimesi oruç olarak da tefsir edilmiştir, çünkü oruç hazâ bir sabır işidir, yani sabırla oruç arasında yakın bir ilişki var; bir bakıma oruç bir sabır deneyimi, sabır pratiği. Namaz nasıl bir tevhfd eylemiyse oruç ibadeti de hem tevhîd hem de sabır eylemidir. Sırf Allah rızası için yapılan bir ibadet olarak sabrı gerektiren, sabrı içeren bir eylemdir, sabır elbette çok daha genel bir kavram, oruç ise sabrın bir cüz'ü, bir uygulaması. Tam bir ay boyunca siz, kendi isteğinizle, kendi nefsinizde dünyanın aç insanlarının yaşadığı tecrübeyi bizzat yaşıyorsunuz ve onu yaşadığınız için de infak duygularınız, yardımlaşma duygularınız harekete geçiyor; acıma duygularınız kabarıyor. Oruç tutan insanın yüreği yufkalaşıyor, inceliyor, yumuşuyor; daha çok acıyor, daha çok bağışlıyor ve bağış yapıyor.

Dolayısıyla, sabırla oruç, sabırla Ramazan, sabırla namaz arasında doğrudan bir ilişki var. Şimdi, “sabırla ve namazla Allah'tan yardım dileyin” ifadesine dönersek; namaz da aynı zamanda bir sabır işidir. Bir ömür boyu hiç aksatmadan, iyi

gününüzde kötü gününüzde, yaz ayında kış ayında, soğukta sıcakta, meşguliyette boşlukta, yolculukta ve normal zamanda namaza devam etmek, namazı dosdoğru kılmak ve onu dış etkenlerden korumak da elbette bir sabır işidir. Ama oruç tam bir sabır ve irade sınavı! İmsaktan iftara kadar aç kalıyorsunuz, bir ay boyunca. Dahası, sadece midenizi boş tutmakla yetinmiyorsunuz; gözünüzü sakınıyorsunuz, nefsinizi gemliyorsunuz, kulağınızı koruyorsunuz, ağzınıza ve dilinize hükmetmeye çalışıyorsunuz ki en zor olan şeylerden biri de budur yani...” Kaplan:

“Nefsin ve bedenin bize hükmettiği bir zaman dilimini yıkarak, biz kendimiz ona hükmetmeye başlıyoruz. Yani burada çok önemli bir şey var; bir varoluş espirisi var. Yani oruç duyularımızın farkına vardırarak, imkanlarını ve zaaflarını keşfettiriyor bize. Olağanüstü bir şey bu; müthiş bir şey!” Yıldız:

“Evet, gerçekten müthiş bir şey! Siz, Ramazanla, oruçla kendinizi yeniden keşfediyorsunuz. Burada bir şeyin aitını tekrar çizmek istiyorum: Oruç sanıldığı gibi, sadece mideyi sabahtan akşama boş bırakmaktan ibaret değil. Rasûlüllah'ın bir hadisinde buyurduğu üzere -Allah korusun; “Nice oruç tutanlar vardır ki onların oruçları açlıktan ibarettir; nice namaz kılanlar da vardır ki onların namazdan nasipleri yorgunluk ve zahmetten ibarettir.”. İşte Ramazan bize, böyle açlıktan ibaret bir oruç değil de, ve yine yorgunluktan ibaret bir namaz değil de, müminin tamamen kendisine hükmettiği, kendi nefsine, kendi bedenine, diline, gözüne, kulağına her şeyine hakim olduğu bir oruç tutma ve dosdoğru namaz kılarak özgürleştiği bir ibadet ortamı sunuyor.” Noyan:

Aslında kulluk, özgür olmanın tek şarti; başka bir şey yok. Beni çok düşündüren bir konudur bu. Niye mutlak kudret, bizim O'na kulluk etmemiz konusunda bu kadar ısrar ediyor; ihtiyacı mı var buna? Yani, yâ Rabbi sen zaten mutlak kudretsin! Neden kendine kulluk etmemizi istiyorsun?! Ben şuna yüzde yüz inanıyorum; buna iman etmişim: Diyorum ki orada bir ayrıntı var: “Yalnız bana Kulluk edin!” çünkü siz, sadece bana kulluk ederseniz, başka kulluklardan kurtulursunuz! İşte o zaman özgür olursunuz! [984]

Tek Başına Müslümanlık Olmaz”

Kaplan:

“Şimdi burada çok ilginç bir şey yakaladınız. Âyeti kerimeyi hatırlarsak; “Yalnız sana kulluk eder ve yalnız senden yardım dileriz” Burada enteresan bir şey var; yani o eylemi, kulluk eylemini ve yardım isteme eylemini yapan biziz, orada biz özne konumundayız.” Noyan:

“Evet, orada zamir birden bire değişiyor; “Biz” diyor birden bire. Yani “îyyâke a'büdû” demiyor, “ı'yyake na'büdü” (Biz kulluk ederiz) diyor, şimdi başın ciddi belâda! Sadece kendi adına değil, kendi adına söz vermiyorsun; sen başkasından da sorumlusun. Emr-i bi'l-marûf, nehy-i ani'l- münker! Hep beraber yapacaksın bu işi. Tek başına Müslüman olunmuyor. Diğer tüm inanç sistemlerini, sözgelimi Hıristiyanlığı tek başına çok güzel yaşayabilir insan. Çekilirsin manastırın bir hücresine, baba gibi Hıristiyan olursun. Budist'sen çekilirsin bir mağaraya, 45 sene Budistlik yaparsın orada. Ama tek başına Müslüman olunmuyor. Beraber olacaksın, başka şansın yok. Kur'ân “namaz kılın, zekât verin” diyor. Namazı tek başına kıldın diyelim, zekâtı kime vereceksin? En azından bir kişi daha lazım; mecbursun iki kişi olmaya yani. Cenab-ı Allah, beraber olmayı Kur'ân'da ısrarla vurguluyor. Bakın bu ayet çok anlamlı; “sabırla ve namazla yardım dileyin”, ama devamı var. Çok önemli bir şey bu! Cenabı Allah -tabiri amiyane ile- bize oyun yapmıyor. Diyor ki; “bu kolay bir iş değildir.” Evet, “çok zor -kebir- iştir” diyor. Yani bu, sadece haşyet içinde, huşu içinde, o azametin karşısında kendi konumunu tanımlayarak, onun farkına vararak bunu yapan, insanlar için kolaydır; onun dışındaki insanlar için zordur diyor. Bu çok önemli!” Yıldız:

“Elbette..Ayette geçen “le-kebiratü'n” ifadesi çok anlamlı Evet, bu kesinlikle çok büyük bir iştir, zor ve ağır bir iştir; ama huşu içinde namaz kılan ve sırf Allah için oruç tutanlar için böyle değildir. Sonra âyet devam ediyor: “Allah zorluklara karşı sabredenlerle beraberdir.” Ardından, “onlar Rablerine mülaki olacaklarının, kavuşacaklarının bilincindedirler ve sonunda O'na rücû edeceklerine, döneceklerine inanmaktadırlar.” Dolayısıyla sonunda Allah'a döneceğinin bilincinde olanlar, hem iman ve ibadetlerinde sabır ve ısrar ederler hem de başlarına gelen sıkıntılara, ezalara, cefalara, yapılan psikolojik baskılara, zulümlere, ambargolara, mahrumiyetlere karşı daha kolay direnç gösterir, şimdi, “sabırla ve namazla Allah'tan yardım dileyin” âyetini bu açıdan anlamlandırmaya çalışırsak, şöyle düşünebiliriz: Özellikle bu ayda sabır deneyiminden, sabır imtihanından geçin; oruçla, namazla, itikafla, infakla bedeninize ve malınıza hükmederek sabrı bizatihi eylem haline dönüştürün. Zaten bir ömür boyu sabırla ve ısrarla ikâme ve idâme ettiğiniz namazınıza da Ramazan'da daha bir anlam katın; hatta buna bir de teravihi ilave edin!” [985]

Zamanda Yolculuk

Kaplan:

“Şöyle de denebilir mi? Ramazan aynı zamanda bir yoğunlaşma mevsimi...” Noyan:

“Çok önemli bir şey söylüyorsun! Şimdi, ben internet kullanmaya başladığımda anladım bunu; hani çok büyük metinleri internette sıkıştırıyorsun ya, işte Ramazan sıkıştırılmış bir İslâm hayatı, yani pek çok şey oraya yoğunlaştırıyor. Sonra bir ayda yaptığını bir yıla, bir ömre yayıyorsun. Aslında Ramazan'da bir aylık oruç temrini yapıyorsun; istersen ömür boyu oruç tut, ama oruç tutmanın ruhunu bütün bir ömre yay. Kur'ân'la ilişkini ömrün boyunca sürekli tut. Ömrün boyunca belli zamanlarını itikafa ayır; sadece Ramazan'da yapmak zorunda değilsin, te-heccüde kalk, işte o da bir itikaftır; orada da dünyadan izolesin, başka hiç bir şey yok. Sıkıştırılmış bir İslâm hayatı, bunu bir kez daha önüne seriyor. Ramazan'da yoğun bir şekilde yaşıyorsun bu hayatı, ondan sonra bunu bütün ömrüne yaymaya başlıyorsun.” Kaplan:

“Aslında burada enteresan bir şekilde zamanda yolculuk yapıyoruz: Zamanı değiştiriyoruz; zamana müdahale edip zamanı durduruyoruz, farklı bir zamana geçiyoruz, kozmik bir geçiş yapıyoruz. Aynı anda farklı zamanları yaşamak, ne güzel, ne müthiş bir şey!” Noyan:

“Tabi biz beşeriz, o yüzden beşeri ifadeler kullanmak zorundayız. Düşünüyorum da, Cenabı Allah daha ne yapsın? Sana sistemi anlatıyor, ne yapacağını söylüyor, kendi projesini açıklıyor, bu projeye seni ortak ediyor, seni davet ediyor. Sürekli dikkatimi çeken bir husustur bu; hep kuluyla işbirliği istiyor, bazen çok abartılı ifadeler kullanıyor. “Yok mu bana borç veren?” diyor. Allah Allah! “Ben kim oluyorum Ya Rabbi, sana borç vereceğim?” deme şansına sahip değilsin!.. Yani -hâşâ- Allah'ın yardıma mı ihtiyacı var, ama kendi öyle buyuruyor; “Bana yardım et” diyor. Dehşet bir şey bu, bütün projesine seni ortak etmiş, onun için de irade ve akılla donatmış, nasıl yapılacağını modellendirmiş. Eee, artık biraz da sen bir şeyler yap be kardeşim! Yani bu kadar basit bir iş! Onu düşündüm.

Şimdi, en başta söylediğiniz bir şey vardı. Çok önemli bu! Evet, insan hicri 15. yüzyılın ilk çeyreğinde bir bulanıklığa, tıkanıklığa girdiğini görüyor, artık aşamıyor bazı şeyleri, bir bunalımın içine giriyor. Ve bunu aşmak için muhtelif çözüm yolları üretmeye çalışıyor insanlar. Diyelim ki, Abdullah bir psikolog olsa, Yusuf bir antropolog olsa, ben bir sosyolog olsam, başkalarını da işin içine katsak ve biz insan neslinin kendini tazelemesi için nasıl bir proje geliştirelim diye kafa patlatsak, adına Ramazan denen böyle bir hadiseyi mümkün değil kurgulayamayız; aklımıza gelmez böyle bir şeyi kurgulamak. Yılın çok belli bir dönemini, yoğunlaştırılmış bir kendini yenileme, tazeleme operasyonu olarak kurgulamak; biz bunu akıl edemeyiz. Peki, bu hazır sunulmuş bir sistem. Bütün yapacağımız, mevcut sisteme işlerlik kazandırmak, harekete geçirmek, hepsi bu! Bunu yaptığımızda iş o zaman çok kolaylaşıyor. Hayat çok kolaylaşıyor.” Kaplan:

“Burada şöyle bir şey var; bizim gerçeklik algımızla başka kültürleri mesela Batı kültürünü karşılaştırdığımız zaman çok önemli bir farklılık ortaya çıkıyor. Özellikle seküler Batı kültüründe her şey sadece fizik gerçeklik eksene alınarak tanımlanıyor. Zaman sadece bura ve şimdiden ibaret. Buranın ve şimdinin ötesinde zaman algıları

hep izafi! Dolayısıyla fizikötesi de fizik algılarına, kavramlarına, kavrayışlarına göre tanımlanıyor. Yani burada bir tahrif var, bir yıkım var aslında, yani bu bir şiddet; insan ilişkilerinde, toplum ilişkilerinde şiddet. Bizdeki gerçeklik algısı ise tamamen farklı ve burada üç boyut var. Ramazan'da bu üç boyut aynı anda devreye giriyor. Birincisi aynel yakın dediğimiz şey; fiilen, aynen, fenomenolojik olarak tecrübe ediyor. İkincisi ilmel yakın; öğreniyoruz, hayatın hakikatini öğreniyoruz, kendi hakikatimizi öğreniyoruz. Üçüncüsü de hakkal yakın boyutu var; yani bir mevsimde bir anda, gerçeklik anlamında aynı anda tecrübe ediyoruz, şimdi bunun aynı zamanda başka yansımaları da var. Meselâ, oruçlu iken iftardan bir saat, yarım saat önceki halimizi düşünün; zamanı ve mekanı, farklı haleti rûhiyeleri çok değişik şekillerde tecrübe ediyoruz. Başka zaman tecrübe edemeyeceğimiz şeyleri o an tecrübe ediyoruz; o an yaşıyoruz. Yani şunu söylemek istiyorum: Burada çok enteresan, olağanüstüsü bir iletişim sistemi var; gerçekten insanı silkeleyen bir iletişim sistemi. Bir taraftan insanın kendisiyle iletişimi var, diğer insanlarla ve toplumla iletişimi var; öbür taraftan da Allahu Teâlâ ile iletişimi var. Ve hayatın gerçekleriyle karşı karşıya geliyorsunuz. Aynı anda insanın bütün duygularının, duyargalarının, hassasiyetlerinin devreye girdiği bir özgürleşme ânı...” Noyan:

“Batı lİsanlarında zaman için genellikle tek kelime var; time. Arapça'da böyle değil. Asr var, dehr var... Dehr dediği zaman mutlak zamandan bahsediyor. Şimdi biz Ramazan'daki yaşadığımız hadiselerle mutlak zamanla ilişkiye geçiyoruz, dehrle ilişkiye geçiyoruz, orucu açmadan önceki iftar zamanı... Askerlikte en zor zaman nedir, bilir misiniz? Askere yeni giden gençler hep bunu der; abı askerlik bitmez!” Hayır, askerlik biter de, o terhis kağıdını alma, o kışladan çıkma süreci var ya; o beş saat var ya, o on sekiz ayın 29 katı, o bitmez bir türlü, o bitmez!., şimdi, Ramazan'da oruç tutarsın; sabah gayet iyisin, her şey normai, iftara yaklaştığında ise zaman uzamaya başlar. Bir türlü o ezan saati gelmez, bitmişsin yorulmuşsun; tam burada mutlakla ilişki kuruyorsun; yoğunlaştırma, sıkıştırma işte bu; tabi sabır da burada devreye giriyor. Cenabı Allah bu dinin adını İslâm koymasaydı, -bunu çok düşündüm- acaba ne koyardı? Herhalde başka bir isim koyardı, mutlaka: Ben inanıyorum ki Cenabı Allah bu dinin adını Tevhîd koyardı; çünkü bu dinin ekseni bu. Yani her an ve son anda sapma tehlikesi var. Benim her gün ettiğim dua odun Ya Rabbi son nefesimde imansız gitmeyeyim; ne olur son nefesimde şaşırmayayım...” [986]

“Ramazan'la Pusulayı Yeniden Düzeltiyoruz”

Yıldız:

“Evet, çünkü kalpler her an dönebilir, inkıiaba uğrayabilir; ayaklar kayabilir. Bu yüzden hep şu duayı tekrarlamak lazım: “Yâ mukallibe'l-kulûb, sebbit kalbi 'alâ

dinike: Ey kalpleri evirip-çeviren(Allah'ım), benim kalbimi Senin dînîn üzere sabit kıl!" Noyan:

"Bu duayı kimin söylediği çok önemli; kim söylüyor?" Yıldız:

"Allah Rasûlü." Noyan:

"Yani ey mübarek, senin böyle bir şey söylemeye ihtiyacın mı var? Sen niye bunu söylüyorsun!? Ama en büyük tehlikenin farkında olan o, biz bilmiyoruz tehlikenin ne kadar korkunç olduğunu. Zemin kaygan, ânında kayar. Bak, seçtiği kelime çok müthiş, "sabit kıl" diyor. Yani kıyamda durmak budur; dağlar gibi çakılmak. Dikkat edin, seccadenin en çok yıpranan yeri neresidir? Secde yeri midir, ayak yeri midir? Bir dikkat edin. Çok namaz kılınan seccadelerde ayak yeri çok yıpranmıştır." Yıldız:

"Alimler, namazda dimdik ayakta durmayı, dağların yeryüzüne çakılarak arzı sabit kılmasına benzetmişler; bu aynı zamanda namaz kılanın tevhfd üzere sabit kalması demektir. Yine bir açılım olması bakımından söylüyorum: Allahu Teâla neden bize şu duayı emrediyor Kur'ân'da? "Ya Rabbi, bizi hidayete erdirdikten sonra kalplerimizi kaydırma." Noyan:

"Demek ki var böyle bir tehlike, şimdi, pusula niye kuzeyi gösteriyor? Sünnetullah gereği. Manyetik alan var ki biliniyor, dünyanın çekirdeği demir, bu yüzden ibre hep kuzeyi gösteriyor; pusulayı nereye koyarsak koyalım kuzeyi gösteriyor. Ne zaman kuzeyi göstermiyor? Herhangi bir dış alan bunu etkiiediği zaman! Bunun için ilk günlerden beri gemiciler çok kafa yordular bu işe; çünkü kuzeye gidiyorum diye güneye gidiyor. Sonunda pusulayı muhafaza altına aldılar. Dış etkilerden koruyunca doğruyu gösteriyor. Mutlak olarak. İnsan da öyle; Allah'a gider, başka çaresi yok. Çünkü program öyle şimdi, ben bir konferansta bu programı şöyle anlattım: Dedim ki, bak Cenabı Allah'ın sana yazdığı programın adı şu: search for Rabb; Rabbı ara programı. Altında 157 milyon..., tane madde var; go to money, go to bilmem ne; bir tanesi de diyor ki, go to Allah: O madde yanıp yanıp sönüyor; oklar orayı gösteriyor, şimdi eğer go to Allah'a tıklamazsan başka bir Rabb koyarsın onun yerine; rabb koymama şansın yok, çünkü programın bu. Bütün mesele Rabbı doğru tayin etmek, Rabbü'l-Âlemin'i oraya oturtmak. Yani rabbin Allah'tır!.. Go to Allah, işte buraya tıkla!.,, şimdi pusula burada şaşırıyor; manyetik alanlar bozuyor ve pusula bazen şaşırıyor; güneybatıyı göstermeye başlıyor; sen sanıyorsun ki bu hala kuzeyi gösteriyor; kayıyor zemin. Ama bu pusulayı her an yeniden düzeltmek mümkün. Nasıl düzeltirsin? De manyetize edersin, o zaman pusula yine tak diye doğru yeri gösterir. İşte Ramazan bu! Namaz bu! Her gün beş vakit kıl, rotayı düzelt. Hocam "Tevhid Eylemi" diyor, kitabında; tevhid eylemi... Başka nasıl düzeltirsin rotayı?" Kaplan:

"Baudrillard'ın geliştirdiği bir kavram var; simülasuon kavramı. Bu açıdan baktığımızda, Ramazan'a özgü bir şeyle karşılaşıyoruz: Hem ontolojik olarak bunu

yaşıyoruz, hem episte-molojik olarak hem de fenornenolojik olarak; çok enteresan bir şey. Burada Ramazan resmen simülasyonlara -yapaylıklara- hayır diyor. Ya Müslümansm ya değilsin! Bunu da dinen fenomenolojik olarak göstermek zorundasın. Nedir o? Ya oruç tutacaksın ya tutmayacaksın. 'Hem tutarım, hem tutmam, tutabilirim, tutamam yok. Onun lamı cimi yok. Sabit...”

Noyan:

“Bir de kelime oyunu yaparlar(Kur'ân bunu anlatır; onların söyledikleri çok hoşunuza gider, diye. Güzel lâflar ederler): “Her şey siyah-beyaz mı? Gri tonlar ne oluyor?” Müthiş bir entelektüel oyun bu. Ama bu din “yemez” bunu! Neden gri? Her rengin tonları var, ama nerde? İki tane alan var. Kur'ân'ın ve sünnetin çizdiği bir daire var; kenariarı keskin; gayet net ve berrak. Bu alanın içerisinde kırmızının 37 bin çeşit tonu var; yeşilin 46 bin tonu var. Ama bu dairenin içi ile dışı arasında siyah ve beyaz kesinliği var. Azıcık Müslüman olmak diye bir şey yok. Yani, beyazın içerisinde her türlü renk tonu var. Kimi mavinin tonlarına gidiyor, kimi yeşilin toniarına gidiyor, kimi morun tonlarına gidiyor; ama o alanın içerisinde. Ramazan bunu bize tekrar hatırlatıyor. Evet, siyah-beyaz ayrımı var. Ya buradasın ya oradasın; geceyi gündüzden ayıran nokta. Hani güzel bir hikaye var: Bir âlim ve talebeleri imsak meselesini konuşuyorlar:

“Karanlık ve aydınlık ne zaman başlıyor, bunu tayin nasıl tayin edelim?” Talebeler önce kendi aralarında tartışıyorlar: Bir tanesi diyor ki talebelerin;

“bir keçiyi koyundan ayırt edebildiğin zaman anla ki artık karanlık bitmiş, gün başlamıştır;” öbürü diyor ki; “hayır, bu doğru olmaz, çünkü hayvan hareketli, sabit bir şey bulsak; incir ağacını zeytin ağacından ayırt edebildiğin zaman karanlık bitmiş aydınlık başlamıştır”. Böyle tartışıp dururken âlim geliyor.

“Ne yaptınız?”

“İşte bunu, bunu konuştuk.”

“Hepinizin görüşleri çok güzel, doğru ama bir eksiklik var” diyor.

“Bakın eğer kafanızı kaldırıp da sağınızdaki solunuzdaki adamın yüzüne baktığınızda bu benim kardeşim diye onu görebiliyorsan, karanlık bitmiş aydınlık başlamıştır”, ölçü bu. Ramazan'dan daha mühim bir kriter olabilir mi bu kardeşlik için? Ramazan'da eğer kafanı kaldırıp da yanındaki adamı bu benim kardeşim diye görmüyorsan, boşuna aç kaldın! Ama kafanı kaldırdığında bu benim kardeşim, diyorsan işte o zaman aydınlık başladı; aydınlık yayılmaya başladı etrafa. İster bunu mecazi anlamda ister fiziki bir anlamda aydınlanma olarak al, Ramazan bize bunu veriyor. Ramazan sonrasında İstanbul'da hiç ışık yakmasan bütün şehrin aydınlanması lazım, bütün müminler cam gibi parlıyor. Teravih'den sonra kapatın

ışıkları; bakın camiden böyle ışık seli çıkıyorsa dışarı iyi, yoksa bu teravih İslami aerobik olmuştur, işte o kadar.” [987]

Ramazan'da Duâ

Yıldız:

“Evet, çok güzel! Ben bir başka noktaya daha gelmek istiyorum; “sabırla ve namazla Allah'tan yardım dileyin” âyetiyle ilgili olarak: Burada bizim pratiğimizle ilgili çok önemli bir şey var: Allah'tan yardım dilemek için de bir şeyler yapmanız lâzım, yüzünüzün olması lâzım. Bir kere “duanız olmasa ne işe yararsınız?” buyuruyor Cenabı Hak. Eğer biz, huşu ve hudû içinde namaz kılarsak, sabrın en güzelini gösterir ve orucu bir sabır eylemi olarak algılayıp tutarsak, namazı bir tevhîd eylemi olarak ikâme etmek ve teravihleri de ona ilave etmek suretiyle kılarsak istemeye yüzümüz olur. Bu süreci böyle tamamlar ve Kuran ayı olan Ramazan'da -itikaf yaparak ya da başka türlü- Kur'ân'la kendimizi arındırarak yenilersek, o zaman elimizi Allah'a açıp yalvarır, yakarır, dua eder, tazarruda bulunursak, işte o zaman Allahu Teâlâ duamıza icabet eder. Yoksa dilinizin ucuyla söylediğiniz şey duâ değildir. Yürekten, o arınmış kalbinizle, temizlenmiş gönlünüzle yaptığınız bir duayı Allah dikkate alır.”

Noyan:

“Bütün peygamberlerin böyle örnek duaları var. Medyen halkına gönderilen Şuayb aleyhisselâm, işin içinden çıkamaz hale geldiği zaman ne diyor: “Rabbim hükmü sen ver. Ben bunlara anlatamıyorum; en hayırlı hükmü veren sensin, ne yapacaksan yap.” İşte ondan kork; müminin duasından kork. Mümin canı yanıp da bütün kalbiyle dua ettiği zaman Cenabı Allah o duaya bir icabet ediyor. “Rabbim, çaresizim, yok, yapamam artık” dedi ve pat, Medyen silindi ortadan.” Yıldız:

“Nûh peygamber niye beddua etti? Okuduğum zaman o ayeti, şaşırdım; çünkü baktım, hiçbir peygamber beddua etmemiş. Bir tek o

“Ya Rabbi, kahret bunları!” diyor. Ama niye?! Tam dokuzyüz yıl uğraşıyor, didiniyor, çabalıyor, anlatıyor; sadece bir avuç insan îman ediyor. Kavmi inatla küfürde, isyanda, zulümde ısrar ediyor. Nûh sûresinde, Nûh Peygamber ellerini açıp yakarıyor:

“Ya Rabbi, açık anlattım, gizli anlattım, topluca anlattım, tek tek anlattım, yok inanmadılar; kimi örtülerini başlarına çekti, kimi kulaklarını tıkadı; tepki gösterdiler, reddettiler.” Sonunda diyor ki “Onlardan geriye hiçbir şey bırakma!.”

Onun için “Filistin'de Nuh'un Bedduasını Haykırmak” diye yazdım önceki sayıda. Ne yapsın Filistinliler; son çâre Nuh'un bedduasını haykıracaklar.

Böyle canlı ve dinamik dualara, beddualara ihtiyacımız var bizim. Duâ ve beddualarımıza icabet buyurulması için de çok ciddi çabalar ortaya koymalıyız. İnşallah Ramazan bunun vesilesi olur.” Noyan:

Herkes bir taş, bir kerpiç koyuyor; kendini inşâ ediyor; bu taşlar Beytullah'ı inşa ediyor. Böyle olacağız, böyle yapacağız inşaallah. Önce kerpici doğru yapacağız abi; suyunu doğru vereceğiz, cıvıklaştırmayacağız, samanını doğru koyacağız, çamurunu doğru koyacağız, dengeyi sağlayacağız. Herkes kendini inşa edecek, kendi kerpicini inşa eden her bir mümin Beytullah'ın taşı oluyor işte.” [988]

Ramazan Ve Televizyon Dili

Kaplan:

“Engin Bey, bunlar bana; sizinle, size özgü bir başka konuyu daha konuşmak istiyordum: Sizin Türkiye'de geliştirdiğiniz bir dil var aslında; televizyon dili. Televizyon batıda icad edilmiş ama sonuçta bir şekilde imkânlarını keşfettiğiniz zaman, kullanabiliyorsunuz. İşte Afrika'da adamlar sözlü kültürden geliyorlar ama olağanüstü bir sinema icad ettiler; Iran da öyle, Çin de Öyle; çok farklı kültürlere sahip olmalarına rağmen. Londra'da bir kitap almıştım; bir ara Afrika müziğine ilgi duyuyordum. Afrika müziğinin dili enteresan! Kitapta bir bölüm vardı; şaşırdım, ben o kadarını bilmiyordum açıkçası. Batıda kullanılan enstrümanların %85'i Müslümanlardan geçmiş. Yani her sanat formu, ifade biçimi sonuçta dönüştürülebilir, kendinize mal edilebilir, bu mümkün. Yollarını araştırdığımız zaman, formatladığımız zaman, kendimize özgü şekillerde, kendi gerçeklik kavrayışımıza, insan kavrayışımıza, kendi dünya tasavvurumuza uygun hale getirdiğimiz zaman kullanabiliriz, şimdi buradan yola çıkarak sizin televizyonda özellikle Ramazan'larda geliştirdiğiniz dile gelebiliriz. Ve insan inşasında bu imkanı...” Noyan:

“Tabi, Ramazan müthiş bir dinamik, içinde yaşanılan günle irtibatlı, şimdi mesela, pazar ya da pazartesi geceleri galiba, emin değilim, televizyonda aşağı yukarı her kanalda çok ilginç bir tefsir programı1 var. Dikkat ettiniz mi bilmiyorum; futbol “tefsiri” yapıyorlar; kocaman kocaman adamlar. Ben anlamıyorum ama onların bildiklerini varsayıyorum. Edaları en azından bana öyle geliyor. Oturuyorlar saatlerce tefsir yapıyorlar. Yani mesela bir futbolcunun yaptığı bir hareketi döndüre döndüre konuşuyorlar; biri diyor ki

“bizim mezhebe göre bu ofsayt değil”. Öbürü diyor ki,

“efendim biz şu mezhepteniz, biz bunu ofsayt kabul ederiz” diyor.”Yıldız:

“Filan oyuncunun yaptığı “futbol nassına” uygun mu değil mi?!” Noyan:

“İcma-i ümmet” var mı bu konuda yok mu?! Bunları konuşuyorlar, şimdi ben bunları seyrederken hep zihnimde bunu bir “Kur'ân programı” olarak canlandırıyorum; oraya transpoze ediyorum, şimdi, ortada muhteşem bir kitabımız var bizim. Sünneti Rasûlüllah aslanlar gibi duruyor ortada. Gözümün önüne geliyor; âlimler oturuyor, aynı futbolu müzakere eder gibi konuşuyorlar; bugünün içinde konuşuyorlar; yaşanan hayatı tahlil ediyorlar. Biz bu Kur'âni ilkeyi, şu sünneti bugün nasıl ihya ederiz? Dün bir delikanlı sordu, kıyafet konusunda;

“siz niçin böyle giyiniyorsunuz?” filan. Sonra şöyle dedi:

“Rasûlü Ekrem bugün olsaydı, benim üstümdeki eşofmanı giymezdi:” Dedim ki,

“hayır, giyerdi; gel beraber tahlilini edelim: Senin eşofmanının üstünde ne yazıyor?”

“Nike” yazıyor. Rasûlü Ekrem (s.) sana sorardı. Derdi ki,

“Bu ne demek?” Sen de derdin ki,

“yâ Rasûlallah, burada nıke yazıyor”.

“Ne demek nike” diye sorardı. Sen de bu işi bilen biri olarak, derdin ki

“yâ Rasülallah, bu Yunanlıların zafer tanrıçasının adıdır.' Gerçekten öyle. Yunanlıların zafer tanrıçasının adı! O zaman ne derdi Rasûlü Ekrem,

“Oğlum şu nike yazısını çıkar, onu simgeleyen işareti de çıkar, eşofmanı giy” derdi. Çünkü bu güzel değil, ama eşofman güzel. Giy derdi, demezdi; biz konuşalım bunları yahu, hiç konuşmuyoruz. Bir sünneti ihya etmeyi konuşmuyoruz. Bir âyeti bugün nasıl anlayacağımızı, hayatın pratiğine nasıl aktaracağımızı konuşmuyoruz.”

Yıldız:

“Yani Kur'ân'ı nasıl yaşarız?” Noyan:

“Evet, çünkü bu kitap yaşanmak mecburiyetinde olan bir kitap; başka çaresi yok bunun. Yani bu kitap soyut bir yerde durmaz, bu hayatın pratiği ile iç içe olan bir kitap. Bizim bunları konuşmamız lazım. Zamanımızı da böyle kullanmamız gerekiyor. Ama biz ne yapıyoruz, sözgelimi Ramazan programlarında, işte âdet yerini bulsun diye bir aşrı şerîf okuyoruz, yine âdet yerini bulsun diye bu aşrı

şerifin minik bir Türkçe meallendirmesini yapıyoruz; ondan sonra mİsafirleriniz geliyor: “Sizin çocukluğunuzdaki Ramazanlar nasıldı?”yı sormaya başlıyor. Niye “bugün nasıl yaşıyorsun?” diye sormuyor Ramazan'ı?!” Kaplan:

“Hangi psikoloji ile peki!?” Noyan:

“Nostalji psikolojisi sorduruyor insana bunu. Halbuki biz Ramazan'ı bugün yaşayacağız. Günün gerçekliği içerisinde yaşayacağımız bir fiiliyattır, bir eylemdir yani. Burada varolma şeklidir. Ama Ramazan'da televizyonlarımızdaki genel problem bu. Aslında biz Müslümanca bakıp Müslümanca düşünmediğimiz için Müslümanca bir şeyler yapamıyoruz. Bir şeyleri yeşile boyuyoruz sadece. Sadece daha edepli konuşuyoruz, ama sonuç olarak aynı şey. Kıç(kitsch) çıkıyor ortaya; kıç tabi bizim başımızdaki en büyük sorunlardan biri; mesela bizim seccadelerimiz kıç, camilerimiz kiç. Peki nedir bu? Kitsch; bir zamanlar beiki sanatsal bir değer ifade edip ama artık asırla olan bağlantısını kaybettikten sonra gittikçe bozulmaya, yozlaşmaya başlayan bir tür süsleme, bir tür abartı. Yani mesela gelin arabasının önüne oturtulan telli, duvaklı, bilmem ne'li bebek var ya, o kiçtir işte.”

Kaplan:

“Arabesk veya.” Noyan:

“Arabesk yani. Gidiyorsun camilere bir bakıyorsun; cami süsten boğulmuş. Müslüman oraya dolduğu zaman cami birden bire nefes almaya başlıyor. Bizimki ha bire süslüyor püslüyor orayı; onu oraya takıyor, bunu buraya; kötü de yapıyorsun be kardeşim; üstelik yeni bir şey de yapmıyorsun. Yeni bir şey yap!..” Yıldız:

“Eğer camiye hayatiyet kazandıracaksan, ihya edeceksen mümini inşâ et; cemaati doldur, namazı “tevhid eylemi” yap, cuma'yı “Cuma”, camiyi “cami” yap! Mescidi ihya etmek budur.” Noyan:

“Camiyi müminle dolduramadığı için boyayla dolduruyor içini.” Kaplan:

“Burada aslında çok önemli bir yere geldik. Özellikle bu işin öncülüğünü de yapmış biri olarak sizinle bunu çok uzun zamandır konuşmak istedim. Ama demek ki şimdi nasipmiş. Şimdi, bizim bildiğimiz insanlık tarihinde iki tür kültür formu var: Yazılı kültür, sözlü kültür. Yazılı kültür son derece rasyonaileştirici, monolojik; ürettiği iletişim araçlarında ve sistemlerinde de araya bir vasıta girdiriyor. Ve o vasıtayla birlikte de kendi göstergelerini, kendi bilimsel düzenini oluşturuyor. Yani oradaki iletişim sistemi aslında bir tür iletişimsizlik üreten bir sistem. Yani sonuçta Öyle bir noktaya geliyor ki, insanın hayatın merkezine yerleştiği bir dünyada, insanlar bu araçları amaç haline getiriyor, dolayısıyla aracın amaç haline geldiği bir iletişim sistemi üretiliyor.” Noyan:

“Önemli bir şey söyledin. poğru; bizim bildiğimiz insanlık tarihinde iki tür kültür var; bir yazılı kültür, bir de sözlü kültür, İslâm buna üçüncü alternatifi getiriyor. İslâm'daki yaşanan kültür! Yani sözle yazı zaten var da, bu kültürü yaşıyor, aktif olarak yaşıyor. Bütün mesele burada; İslâm'ın tek farkı da bu!” [989]

“Kapılar Ve Köprüler”

Kaplan;

“Çok güzel. Burada paradigma ortaya çıkıyor zaten. Ama ben asıl burada sizin televizyonda yaptığınız televizyonun dilini dönüştürme meseiesine gelecektim. Yani, sonuçta insanlar şu ya da bu şekilde de olsa televizyonu bir kontrol ve manipülasyon aracı olarak kullanıyorlar. Bunu önleyemiyorsun. O araca anlam yüklediğin zaman, enstrümantelleştirdiğin zaman, aracı amaç haline dönüştürüyorsun. Aklın araçsallaştırıiması dediğimiz şey de bu. Yani o zaman geliştirdiğiniz bütün çember zaten insanı devreden çıkarıyor. Veya o araçları kontrol eden insanlar bir şekilde diğer insanları o araçlar vasıtasıyla bir şekilde kontrol ediyorlar. Burada son derece simülatif -son derece yapay- bir güç üretimi var. İnsanları acayip bir şekilde kontrol ediyorlar. Dolayısıyla araya bir vasıta girmiş oluyor. Yani sunucu, verici kendini özne yerine koyuyor, karşısındaki muhatabı da, izleyiciyi, tüketiciyi de nesne haline koyuyor; kendisi sürekli tanımlıyor bir şeyler veriyor. Sözlü kültürde öyle değil, özne-nesne ilişkisi yok; sözlü kültürde özne özneye, yüz yüze konuşuyoruz.” Noyan:

“Nasıl çözdük bunu televizyonda söyleyeyim mi? Benim programlan seyrettiğiniz zaman televizyonda bir şey dikkatinizi çekecek: Benim program la rımdaki kamera kadraji televizyon kadrajı değil sinema kadrajıdır. Televizyon kadrajının bir kelle boşluğu var. Ben mümkün olduğu kadar çok yakın planda çalışıyorum. Ve rica ediyorum programı çeken yönetmenlere: Ne olur? Bakm, bir insanın katiyen numara yapamayacağı bir tek uzvu var: Gözü. Her türlü uzvunla numara yaparsın ama gözünle yapamazsın. Ne olur, yakın plan verin ki beni, insanlar ne söylediğimi görsün; hakki söylüyor muyum yoksa söylemiyor muyum? Onu görsün; kendi görsün. Bunu söyleyince, bunu uygulayınca ne oldu biliyor musun? Size çok ilginç bir şey aktarayım: Urfa'da bir gün yürüyorum, sokakta;

“selâmünaleyküm ağam benim tanıyor musun?” diye sokuldu biri. Dedim

“kusura bakma, tanımıyorum.”

“Niye tanımıyorsun beni? Ya dedi, biz senle konuştuk” dedi.

“Nerede konuştuk?” dedim. Dedi,

“ben programa telefon açtım”!.. O kadar birebir beraberiz ki adamla, aynı mekandayız zannediyorum.” Kaplan:

“Araç ortadan kalkıyor..”. Noyan:

“Bana sitem ediyor.

“Ben diyor, görüyorum sizi”!., İşte bu, medyanın Müslümanca bir kullanımıdır. Biz böyle kullanırız. Yani aracı kaldıralım aradan; daha farklı bir format düşünelim. İnsanlara nasıl yaklaşırız? Yine döner planları bir kenara bırakalım. Bire bir insan ilişkisini konuşmaya başlayalım. Bizimkisi düşünülmüş bir şey değii, sadece kendiliğinden ortaya çıkmış bir iletişim formu. Tek kaygı burada samimiyetin birebir aktarılma endişesiydi. Bunu yapabilmek adına oluşan format, insanlarla bir ilişkiyi oluşturmak! Kaplan:

“Programın adı da ona uygundu, icad etmeye çalıştığınız dile: Kapılar ve Köprüler.” Noyan:

“İllâ da bir şey anlatmak değil, köprünün insanı olmak; yani o çok önemli bir mesele. Yanlış yapıyorsan da yanlış yap. Görüyorsun çünkü üzülüyorsan da üzül yani, kekeliyorsan da kekele, “özür dilerim” de; “bunu kastetmemiştim, başka bir şey kastetmek istemiştim” de, de. Biraz normalleşmemiz lazım. Ekranların karşısında, kameraların karşısında, insanlarda böyle müthiş bir kasılma, gerilme, bir acayipleşme oluyor yani. Dışarıda rastladığın zaman insanlar daha rahat oluyor. Yani illâ da kimseye bir şeyi beğendirmek zorunda değiliz, yaranmak zorunda değiliz. Biz sadece orada bir şeyleri paylaşma adına varız; doğruları konuşabiime gayreti içindeyiz. Doğruları birinin vaaz etmesi değil. O doğruyu, yaşadığı doğruyu paylaşması, hayat tecrübesini paylaşması, -eksik olsun, ne olacak, yanlış olsun- o mücahede, o kendini ortaya koyuş şekli, çok önemli.” Kaplan:

“Bir de aynı zamanda normal kullanılış biçiminden çok daha farklı bir düzey yaklaşımı. Yani aynı anda insan bir şekilde bütünleşiyor.” Noyan:

“Kendini görüyor.

“Ben de aynı şeyleri düşünüyordum zaten” diyor. Seni görüyor ya orada; ağlıyorsun, gülüyorsun, bir şeyler oluyor. Hakikaten ben de böyleyim diyor. Bana “Engin amca” diye hitap ediyor çocuklar. Kimse “Engin bey” demiyor, “Engin abi” diyor, “Engin amca” diyor. Yani aileden biriyim ben. Ama ben de öyle hissediyorum kendimi ve öyleyim. Yani “miş” gibi yapmıyorum; “miş” değilim; adamın evine giriyorum...” Yıldız:

“Son Ramazan hariç, ondan önceki Ramazanlarda, zatı aliniz ailemizden biri idi ve iftarı sizinle birlikte açıyorduk. Beraber yiyorduk, içiyorduk; birlikte

heyecanlanıyorduk. Kur'ân'ı beraber okuyor, düşünüyorduk. Müthiş bir şeydi bu." Noyan:

"Rahmet tecelli ediyor. Yani orada öyle oluyor; hakikaten öyle oluyor. Hakikaten o Kur'ân'ı okursan bir kıymeti var. Hakikaten orada orucu açıyorsan bir kıymeti var. Orucunu açıyormuş gibi yapıyorsan değil. Hakikaten o zaman güzel oluyor. Sıcak oluyor. Yani Cenabı Allah'ın rahmeti tecelli ediyor. Hep bunu tavsiye ediyorum: Kur'ân'ı konuşun; âyet konuşun; konuştuğunuz konuların merkezinde bu olsun. O zaman müthiş bir şey olacak; etrafınızda böyle bir rahmet havuzu oluşmaya başlayacak; böyle içinde yüzüyorsun. Rahmet sanki çevrenizde hâlelenecek; arkan, sağın solun rahmet..." [990]

Kur'ân'ı Yaşamak

Yaman:

"Ashab öyle yapıyordu: İçlerinde bir sıkıntı oluştuğunda, zihinleri dağıldığında "hadi gelin, beraber Allah'ın kitabını okuyalım, konuşalım da toparlanalım, iman edelim, yeniden iman edelim"... Noyan:

"Gelin hep beraber gidelim; şu imanımızı düzeltelim. Mümin miyiz, mümin değil miyiz? Ashab söylüyor, âyet söylüyor." Yıldız:

"Ey îman edenler, iman ediniz" diyor; bir daha iman ediniz, imanınızı tazeleyiniz." Noyan:

"Doyamazsın ki iman tazelemeye! İnsan doymaz ki! Ne büyük bir davettir, ne büyük bir ikazdır bu. İmanı her dakika tazelemek, ne demektir yahu! Biz bir kere iman ettik, iş bitti!? Olmaz!" Yıldız:

"Kur'ân'ın her satırında yeniden iman ediyorsun aslında." Noyan:

"Ne güzel anlattın! Beytullah'ı gördüğün zaman da öyle; Ömer ne güzel anlattı! Köşeyi döndük ya böyle; kapıdan içeri girdik, sütunun arkasından böyle bir içeri baktık: Aha orada duruyor! Vallahi duruyor, orada: "eşhedü en-lâ ilahe illallah ve eşhedü enne muhammeden abdühü ve rasûlüh"! Bu Allah'ın dini; bu da Allah'ın evidir; kesin, bir kere daha iman ediyorum." Yıldız:

"Gerçekten o ân müthiş ve eşsiz bir ândır!" Noyan:

"Çünkü o ân mutlak kudreti orada görüyorsun. Düşünüyorum da; ben çok büyük bir kudret sahibi olsaydım, kendi evim olarak tanımladığım yeri nasıl yapardım?

300 katlı gökdelen çakardım oraya! Üstelik böyle yerden bir karış havada duran, etrafında da... Ama Beytullah yalın, düz, hiçbir teferruatı olmayan bir yapı. Kudret budur işte! Kudrette gösteriş olmaz. Vallahi bu Allah'ın dinidir; vallahi bu da Allah'ın evidir, işte "Beytullah" böyle olur." Kaplan:

"Peki, Engin Bey, Ramazan'a girerken sizin Türk televizyonları hakkında gerek format bazında, gerek dil bazında, gerekse söylem bazında söylemek istediğiniz şeyler var mı?" Noyan:

"Benim bu anlamda söyleyecek bir şeyim yok; şu anlamda söylüyorum: Bir kere biz Müslüman olarak nasıl bakıyoruz hadiseye? Onu içlerine sindirmeleri lazımdır kanaatindeyim. Orada bir eksikliğimiz var bizim. Yani şunu demek istiyorum: Bir kere Müslümanın hayatının merkezi Allah rızasındadır. Bunun simgesi nedir? Bunun simgesi Beytullah mıdır? Müslümanın hayatının merkezi kıble midir? O zaman evini kıbleye göre döşer, sen evinde en çok namaz kılıyorsun, o zaman namaz kılacak alanın geniş olsun. Hiç bir koltuğun iskemlenin yerini kıbleye göre koyma. Şu koltuğu kenara itmek zorunda kalma. Açık olsun o alan. Televizyon programı da böyle olmalı. Allah rızası odaklı olmalı. Güzel şeyleri konuştuğumuz; Kur'ân penceresinden baktığımız, tevhfd odaklı olmalı. İnsanlar kendileri üretecekler bunları. Ha, düşünecek; benim yaptığım bu programda, söylediğim bu sözde, bu anlattığımda Allah rızası ne kadar var ne kadar yok? Hakikaten ben Allah rızasını mı güdüyorum burada, yoksa başka bir şey mi yapıyorum? Allah rızasını güdüyorsan, evet oluyor. Eğer gütmüyorsan iş yamulmaya başlıyor. Durduğumuz yer önemli bizim için; nerede duruyoruz? Buradan bakacağız; bu mübarek Kur'ân'ın içinden bakacağız. Kur'ân'ın ortasında duracağız; önüm, arkam, sağım, solum âyet... Evet, âyet havuzunda yüzeceksin ya da duracaksın, oradan baktığın zaman doğru yeri göreceksin. Ama biz Kur'ân'ı çok ihmal ediyoruz; onu İncil haline falan getirdik. Yani bu kitap açık açık söylüyor: "Ben sana rehberim" diyor. O zaman onu rehberliğinde yaşa! Kur'ân'ın yaşanması, hayatın pratiğine aktarılması lâzım ve bunun sürekli olması fazım. Gıda gibi bir şey!" Yıldız:

"Yani, "yaşayan Kur'ân" olmak lazım. Hz. Rasul'ün ahlakını soruyorlar Ayşe validemize; diyor ki

"Kur'ân ahlakdır." Noyan:

"Model o olduğuna göre... Nasıl ki, bir gıda aldığın zaman bu gıda vücudunun içinde dönüşüme uğruyor; proteinlere ayrışıyor, vitaminlere ayrışıyor, Kur'ân da bizim zihnimizde vücudumuzda, proteinlere ve vitaminlere ayrışıp hayatın pratiğine yansımalı; bütün hücreleriniz Kur'ân olmalı." Yıldız:

"Bu ifadeleriniz bana rükû'da Allah Rasulü'nün yaptığı bir duayı hatırlattı: Tam da rükû'un ruhunu tanımlayan bir duâ: "Ey Allahım, ben Senin için rükû ettim, Sana iman ettim ve Sana teslim oldum. Benim kulağım, gözüm, özüm/beynim, kanım,

etim, Kemiğim, iliğim Sana huşu etti" Yani her şeyimle, bütün hücrelerim ve zerrelerimle Sana teslim oldum, huşu ettim..." [991]

"Kıyâmet Var; Var Kıyâm Et!

Noyan:

"Muhammed Esed, -daha Müslüman değil- Dımeşk'te bir namaz seyrediyor. Tabi namaz seyretmek çok güzel bir şeydir..." Kaplan:

"Benim de çok dikkatimi çekmiştir; turistler özellikle seyreder..." Noyan:

"Çok güzel bir şey bu, doyum olmaz tadına. Ne muhteşem bir şey! Belli ki küçük bir cemaat! Esed, namazdan sonra imamla konuşuyor. Yaşlı bir adam, dişleri falan dökülmüş, gariban biri. "Ey imam diyor, bu çok güzel bir şey; böyle hepiniz aynı anda huşu içinde eğildiniz, secdeye vardınız, çok etkili, ama bir şeyi çok merak ediyorum; bütün bunları yapmaya ne gerek var ki?" diyor. Yani, ben şöyle oturduğum yerde Allah'ı zikretsem, kalbimde onunla bütünleş-sem, bu olmaz mı diyor. İmamın verdiği cevap ilginç! Besbelli ki sıradan bir adamcağız, ama o mümin insanın verdiği cevaba bak; diyor ki: "Baba, benim bedenimi de yaratan Allah ruhumu üfleyen de Allah; ben ruhumla ibadet ediyorum da, bedenimle niye etmeyeyim?" Daha ne söylesin? Şu güzelliğe bak! Evet, aynen öyle! Allah aşkına, biri otursun da dinî ritüelleri bir incelesin; namazdan daha şanlısı, şereflisi, estetiği güzeli, anlamlısı, doğrusu var mı? Varsa ben bugün değiştiririm. O ibadeti yaparım. Bir tanesi çıksın göstersin bana, yapmayanın iki gözü kör olsun! Yok, yok, yok. O kadar mükemmel, o kadar doğru ki her şeyi ile; namazda Kur'ân okuyorsun, namazda huzura geliyorsun.

Hadi son söz: Kıyamet varl Var kıyam et!" Yıldız:

"Kıyamet var, var kıyam et! Hârika!" Kaplan:

"Bunun üzerine başka bir söze gerek yok... Teşekkürler..." [992]

KUR'ÂN VE TARİH

İslâm Düşüncesinde Tarih, Norm Ve Ütopya Sorunu

Perviz Manzur

Modernite, kolaylıkla bir tarih kültü olarak algılanabilir. Modern çerçevede tarih yalnızca varoluş için bir örtmece değil, aynı zamanda varlık için nihai zemin olması hasebiyle modern insan tarafından kabul edilen tek gerçektir. Böylece modern felsefe, bütün gerçeği bir duyu algılamasına, oluşan bütün varlığı ve metafiziği katıksız bir geçicilik (dünyevilik) fenomenine indirger. Modern bilime göre bile cosmos veya evren zamanın tarihinden başka bir şey değildir. Tarihselliğe ve deneyselliğe odaklanmakla beraber modern insan, bir zamanlar aydınlanmaya ulaşmayı ve insanlığımızı onun metafizik (irrasyonel) temelinden ayırmayı amaç edinmiştir. Mutlu insanlığın modern hedefleri bin yıllık politikaların peşinden koşulmasıyla gerçekleştirilebilir; giderek çoğalan ilerleme ve gelişme toplumsal mükemmeliyet ütopyasına ulaşmak yolunda gerekli gücü sağlamıştır. Fakat bütün bu olanlar tarihin yalnızca bu cephesinde gerçekleşiyordu, şimdi ve burada, meta-tarihin tanımlanmamış alanlarında, zamanın ötesindeki krallıkta değil.

Daha önceleri mistiklerin asıl yüzünü meydana çıkarmak yolundaki çabaları engellediği gibi, aydınlanmacı aklın, onu tamamen anlaşılabilir bir fenomen olarak ortaya çıkarmak yolundaki girişimlerini de boşa çıkartan zaman insanın karşı karşıya olduğu en büyük gizem olmuştur, insan gerçekliğini tarihe ya da varlığı zamana içkinlik şeklinde kavrayış üzerine birazcık düşünmek bizlere böylesi bir kavrayışın, herhangi bir aşkın sistemin klasik veya dini düşünce için olduğu kadar, Aydınlanma aklı için de ne derece zor zaptedilir olduğunu ispat etmiştir, varlığı zamanla ve insanı tarihle özdeşleştiren modern akıl kendisini, kendini inşanın çıkmaz sokağına hapsetti; kendi içersindeki çatışmaların üstesinden gelemeyen ya da çelişkilerinin çıkmaz sokaklarını aşamayan bir rejim kurdu, şurası pek su götürmez ki, onun özgürlükçü gücünde pek az iman mevcuttur.

Günümüzün ahlaki ve entelektüel krizi, sözde nihilizm ve değerlerin göreceliği sorunu, aklın norm ve tarih arasındaki çelişkinin üstesinden gelemeyeceği şeklindeki kavrayıştan ya da tarihin kendisini doğrulayacak normlardan mahrum olduğu; kendisi hakkında hüküm veremeyerek anlam yaratamadığı düşüncesinden kaynaklanıyor. Öyleyse tarihsel anlam yaratabilmek için, kendileri tarihin keyfiliğine konu olmayan normlara bağımlıyız demektir. Kendisine karşı tarihsel verilerin projelendirildiği ve toplandığı anlamın ufku meta-tarihseldir (tarihin kendisini açıklayışı) ve tarihsel düşüncenin merkezi dışında yatmaktadır.

Tarih, yalnızca bir sona ulaştığında ve dolayısıyla kendi dışında daha avantajlı bir noktadan incelendiğinde belli bir düzen ve yapı kazanır ve anlamlı hale gelir. Bundan dolayı şimdiki zaman, bütün tarihi incelemelerde öncelikli konuma sahiptir ve hiçbir zaman tarihsel bilincin dışına anlamaz, pahası Max Bloch'a göre tarihin en şaşırtıcı özelliği, yalnızca geçmiş aracılığı i|e bugünü anlamamızı mümkün kılması değil, aynı zamanda bugün aracılığıyla geçmişi anlamamızı sağlamak yolunda çaba ortaya koymasıdır. Tarihsel kurgunun her zaman geçmiş ve bugün tarafından beraberce mesken tutulduğu göz önüne alındığında Benedetto Debate'nin bir za-

manlar “Bütün tarih çağdaş tarihtir” deyişi hiç de şaşırtıcı değildir. Bu arada kendisinin “Bütün tarih çağdışı siyasal tartışmalardan ibarettir” dediğini de unutmamak gerekir. Erken İslam döneminde otorite problemini ortadan kaldırmaya yönelik çabalar da bu anlayışın bir sonucudur.

Bu, erken dönem İslam toplumunun tarihsel deneyimlerinden daha çok ideal İslam Devleti ile ilgili bugünkü zihni meşguliyetimizin bir parçasıdır. Fakat bu erken dönem İslam toplumunun tarihsel deneyimleri ile ilgili bugünkü zihni meşguliyetimizin de bir parçasıdır. Tarihin amacı ve anlamı üzerine yapılan batılı tartışmalar her ne kadar seküler bir ortamda nakledilmişse de, köklerini Yahudi-Hıristiyan geleneğinin kurtuluş üzerine yansımalarından alır. Zaten metafizik konsept (kolay anlaşılır veya düzenli işleyen bir yapıda evrensel tarih) genellikle yarı dinî kurtuluş hikayeleri ile ifade edilmektedir. Dünya tarihinin amacı ve hedefi üzerine felsefi yansımalar, ki bunlar Kari Loewith tarafından ileri sürülmüştür, yalnızca Hıristiyan eskatolojik inancın sekülerleşmesini tanımlar. Evrensel tarihin teolojik çerçevelerinin değer yitirdiğine dair hüsnü kuruntulara rağmen tarihçiler tarihi, olaylar tarihi (historie) ve anlamlar tarihi (geschichte) olarak ikiye ayrılmasına muhalefet etmezler. Benzer şekilde inanç penceresinden görülen kutsal tarih ile olayları .'gerçekte oldukları gibi' aktaran seküler tarihi karşılaştırmak da atışıldık bir şeydir.

Son yüzyıl boyunca bu tür ayrımlar Yahudi-Hıristiyan kutsal metinlerinin aydınlatılması yolunda ustalıkla hizmet etti. Bugün aynı tefsir metodu ilk İslam metinlerine uygulanıyor ve erken dönem İslam tarihinin kökten revize edilmiş bir versiyonu bazı kuşkucu oryantalistler tarafından sunulmuştur. (Açıkçası bu, yenilikçi tarihçileri ve Müslüman düşüncenin kendisini de etkilemeye başlamıştır.) Olaylar tarihi, yorumlar tarihinden tutarlı ve anlamlı şekilde ayrılamaz, dolayısıyla buradaki tartışma “yaşandığı gibi anlaşılan” tarihin yeniden yapılandırılması imkansız bir girişim olduğudur. Veya modern bir alim olan Hayden White bunu şöyle ifade eder: “Bütün tarihi hikayeler (rivayetler) yorumun reddedilemez ve eksiltilemez öğelerini içerir. Dolayısıyla kendi metafizik temelleri ve epistemolojik önyargıları olan yenilikçi tarihe karşı ölçülü ve müteeni bir davranışı benimsemek tutarlı olacaktır. Temelinde olan temporalizm (dünyevilik ya da din dişilik) bizi ahlaki açıdan çorak arazilerine sürükleyecektir ki; biz Müslümanlar bundan haklı olarak korkmaktayız.

Tarihe karşı İslami bir duruş ortaya koymadan önce İslam'ın ilahi vahye dayalı bir inanç olduğunu aklımızda tutmamız gerekiyor. Ayrıca bir inanç olarak İslam'ın vizyonu İslam toplumlarının tarihsel girişimlerine öncü olmuştur. Bu anlamda İslam varoluşsallık ve tarihsellik ötesidir. Ve zaten bu varoluşsallık ötesi inanç, ancak evrensel toplumun iradesi ile tanışabilecek varoluşsal mecburiyetleri somutlaştırır. [993]İslami sorumluluk insan toplumunun varoluşsal kalıbının ilahi vahiy doğrultusunda düzenlenmesini gerekli kılar. Dahası İslam inancının kaçınılmaz üstünlüğüne ve tarihle olan güçlü bağlarına rağmen, Marshall Hodg-son tarafından da belirtildiği gibi, İslami vicdan sahibi olmak modern dünyanın ahlaki

düzenlenmesi ile ilgili kişisel sorumluluğu kolayca kabul etmeyi gerektirir. Tabii ki, maddi-yaratılmış-dünya insanın ve tarihin dünyasını kapsıyor. (Ufak bir uyarı: İslam'ın tarihle olan bagi; İslam toplumlarının tarihsel girişimleri -eylemleri- ile İslam'ın birebir uyumlu olduğu anlamına gelmez.)

Tarihsel dünyanın ahlaki düzenlenmesi ve varoluş-inanç birliğinin hayata geçirilmesi için gönderilen ilahi talimat (vahiy); İslami idrak ve irade için modern insanın karşılaştığı taritvnorm zıtlığı kadar düşündürücü ve problemli olmuştur. Ve vahiy İslam toplumundan, diğer medeniyetlerin tarihsel tehlikelerle karşılaştıkları zamanlarda yaptığı gibi özgün ve cesur bir tepki ortaya çıkarmıştır. Allah yolunda çalışmak için en inandırıcı kanıtları sağlaması yanında vahiy aynı zamanda Müslümanlara kalıcı bir acziyet (Allah karşısında) ve başarısızlık duygusunu da bahsetmiştir. Doğal olarak İslami çözümlerin kullanışlılık üzerindeki geleneksel ısrarına ve dünyeviliğine rağmen, tarihsel düzen ile ilgili İslami modeller bütün toplumsal ve politik düşünce sistemleri tartışmasız şekilde ütopiktir. [994]

Norm Ve Tarihin Birliği

Tarihte İslami girişim (bu İslam'ın tarih üstü ve sonsuz gerçeğinden ayırt edilmelidir) kesin bir kriter ve norm (Furkan) olarak da bilinen Kur'ân'ın vahyedilmesiyle başiar. Norm ilahi bir vahiy olarak ötelerden tarihe katılmıştır. Nüzulü gereği tarih sahasına girmesine rağmen dışsallığını muhafaza etmiştir. Dolayısı ile tarih ve norm arasındaki zıtlık vahyin bitişine kadar saklı kalmış, ortaya çıkmamıştır. Vahiy devam ettiği ve peygamber İslam toplumunun meseleleri ile ilgili hükümler verdiği sürece tarih norma boyun eğmek zorunda kalmıştır. Bu yalnızca Müslümanların güçlü ve tamamıyla boyun eğmez oluşlarından değil, normun tarihî hadiselere intibak edebilin esin dendir. Norm, zamansız oluşu ve toplumun günlük meselelerini engelleyici olması nedeniyle oldukça teferruattır. Norm ve yorumun (metin ve tefsir) ikililiği hiçbir zaman var olmamıştır. Normu uygulayan, metni tefsir eden kimse (peygamber) de norm gibi bağlayıcıdır. “Peki biz de seni elçi olarak göndermedik mi? Elçiye boyun eğen kuşkusuz Allah'a boyun egrniş olur ve kim sırt çevirirse...” [995]

Hz. Peygamber'in vefatı ile asıl tarih sahnesine o zaman girdik ve ilk defa o zaman tarihin norma başkaldırma olasılığı toplum tarafından dile getirildi. Vahyin sonianmasından sonra neler ortaya çıktığını belki de hiçbir zaman tam olarak bilemeyeceğiz. Erken İslam tarihini tam anlamıyla mutlak veya akılcı bir kesinlikle yeniden yapılandırmanızı sağlayacak, yerli veya yabancı, geleneksel ya da yenilikçi, objektif veya yoruma dayalı bir tarih metodu yoktur. Bu yalnızca İslam'a özgü değil tarihin kendi doğasından da kaynaklanmıştır. Varoluşun anımsanması (Histonography) veya gerçek varoluş, ikisi de hiçbir zaman tam anlamıyla açık ve anlaşılır kılınamayacaktır. Erken dönem İslam tarihinin itaatsiz tavrının kaynağı,

kanaatimce, sonraki dönem hükümdarlarının ve onları izleyenlerin tarihi gerçekleri bilinçli bir şekilde çarpıtmaları ya da üstünü örtmeleri değil, bu dönem tarihinin çok sayıda meta-tarih ve birbiriyle çelişen, hatta çatışan anlatımlar yardımıyla anlamlı bir hale getirilmiş olmasıdır. Tarih ve teori, gerçek ve anlam, bütün bu kayıtlarda kaçınılmaz bir biçimde iç içe geçmiştir. Ve açıkça bir biçimde mezhep ya da Polemik kaynaklı olmadıkları sürece bunları ancak "kurtuluş tarihi" olarak adlandırabiliriz. İslam toplumunun otorite ve güç sorununa ilk tepkileri bu tamamıyla dinsel kurtuluş çerçevesi içinde olmuştur. Normların önceliği ile ilgili anlayış ilk olarak yine bu çerçeveden çıkmıştır ve yine bu çerçevenin yansımaları doğrultusunda anlaşılması gerekir.

Büyük Fitnenin hemen ardından ortaya çıkan çok sayıda soteriyolojiden yalnızca iki tanesi birer ortodoksi olarak var olabilmiştir: Sünnilik ve Şiilik. Bu iki ana kolu birbirinden ayıran ne bir şahadet ne de bir "kabul edilme töreni" olmamasına ve İslam'ın iki ana prensibi (Allah'ın Birliği ve Hz. Muhammed'in Peygamberliği) konusunda aralarında hiçbir anlaşmazlık olmamasına rağmen, tarihsel süreç boyunca bu iki ana kolun ilişkilerine hep bir düşmanlık ve dinsel polemik hakim olmuştur. Bu iki ana kolu birbirinden esas farklılaştıran, ne dinsel doktrinleri ne de ibadet biçimleridir: Esas farklılaşma noktası birbiriyle asla barışamayacak olan otorite kavramlarıdır. Toplumun meşru liderliği konusundaki anlaşmazlıkları yüzünden birbirinden ayrı iki dini-politik topluluk olarak kristalize olmuşlardır. Yine de, her ne kadar iki toplum arasındaki anlaşmazlığın sebebi belirli bazı "kişilikler" konusundaki çatışma gibi görünse de, anlaşmazlığın daha derindeki sebeplerine baktığımızda sorunun ideolojik, hatta ahlaki ve metafiziksel olduğunu görürüz.

İki toplumu birbirinden ayrılaştıran şey, inanan ve varoluşun diyalektiğinden çok daha ötesidir. Aynı Kur'ân'ı ve Peygamberî kaynaklardan birbirinden tamamen farklı soteriyolojiler üretebilmişlerdir: Tek bir tarihi paylaşıyor olabilirler, oysa anlattıkları hikayeler tamamen farklıdır. Bu durumda tarihsel yöntemin kendi yazdıklarının doğruluğu hakkında net bir hükme varamaması ve sadece varolan çelişkileri devam ettirmesi şaşırtıcı değildir. Zira iki toplum sadece belirli bazı olayların yorumlanmasında değil, pek çok olayın tarihsel gerçekliği konusunda da ciddi görüş ayrılıklarına sahiptirler. Daha net konuşmak gerekirse, farklılık yorumlarda olduğu kadar kaynaklardadır da... Yine de, pek çok durumda, tarihsel yöntemin belirli bazı konuları tartışmada yetersiz kalmasının esas sebebi, erken dönem Müslüman kaynakların sunduklarının "tarih"ten çok "meta-tarih" olması, olmuş şeylerin nesnel kayıtlarından çok kutsanmış bir topluluğun aydınlanmaya ve kurtuluşa giden yolunun bir açıklaması olmasıdır. Bu durumda, bu kurtuluş tarihlerine fenomenolojik ve yapİsalcı bir bakış açısından yaklaşmak daha da faydalı olacaktır. Kişiliklerden çok bu kişiliklerin naklettiklerine (ya da nakletmek durumunda kaldıklarına) yoğunlaşmak yerinde olacaktır. Bu meta-tarihleri oldukları gibi kabul ederek onları bir anlamda kendilerine karşı ele almak ve anlamlarını ortaya çıkarmak zorundayız. Sadece böylesi hermenötik bir yaklaşım bu kayıtları konumuzla ilintili bir hale getirebilir.

Şu an geldiği nokta itibarıyla, Sünnilik tarihsel bir halifelik teorisi sunarken Şiilik ise tarih ötesi bir imamet teorisi öneriyor. Sünnilik, İslam'ın eski tarihini esas kabul ederken hatta kutsarken, Şiilik ise reddediyor hatta gayr-ı meşru addediyor. Yüzeysel bir gözlemle bakıldığında, Sün-nilerin ideal hükümet modeli, Adil Halife'yi (Dört Halife) tarihin yegane jdeali olarak görmektedir. Bu, erken İslam tarihinin dünyanın en mükemmel çağı şeklinde okunmasına dayanıyor. Bu mantığına binaen, birçokları Sünni teorinin otorite ve güç ile anayasal ve anayasal olmayan güç arasında herhangi bir ayrım yapmadığı sonucuna varıyor. Daha kaba tartışmalarda, Sünnilik "Kralın partisi" olmakla hatta İslam'ın her türlü kategorik zorunluluklarına bağlılığı azalttığı ve kendi "varoluşsal zorunluluğu"nun eninde sonunda Sünniliği ahlaki olarak "güçlü olan haklıdır"ın çıkmaz sokağına iteceği yönünde suçlanıyor. Şiiliğin de benzer ve aynı sığlıkta bir okuması ise, onu tamamıyla bu dünyanın mantığına eğilmeyen; affedici olmayan, akıl dişi; insan varlığına hiçbir değer atfetmeyen ve içsel, acımasız bir biçimde 'ortak insanlık' ve 'insan haklan' kavramlara karşı olan fanatik bir inanç şeklinde tanımlıyor. Bu görüşe göre, Şii dindarlığı kurtarıcı güçten yoksun, yıkıcı bir öfkeden başka bir şey değil.

Tezim, bu iki topluluğun kendi kendisine meşruiyet veren meta- yaklaşımlarının, yani en kaba haliyle Sünni Halifeliği ve Şii İmametinin böylesi bir okumasına yönelmenin açıkça yanlış olduğudur. Bu iki doktrin, Hilafet ve İmamet de, hiçbir politik ya da yönetimsel standart önermeyen ve aslında otoriteye karşı her türlü siyasal ve dünyevi iddiayı gayr-ı meşru addeden ütopik "anti-teoriler"dir! Esasen, hermenötik olarak bakıldığında Sünni teorinin Adil Halifesinin de Şiilik tarafından ortaya konulan herhangi bir şey kadar idealci, ütopyacı ve "kurum karşıtı" olduğu söylenebilir. Geleneksel olarak "Tarihsel" bir teori olarak bilinmesine rağmen, ideallerinden taviz vermeden tarihle olan antlaşmasını gerçekleştiren kutsal bir topluluk oluşturan kendisini meşrulaştıran bir yaklaşım olarak esasında normlarla ilgili bir teoridir. Aslında aynı durum tarihsel projesi olan halifelik makamını/gücünü HZ.Ali'nin ev halkında tutmaktaki açık başarısızlığına rağmen Kutsal alanın masumiyetine olan inancı korumasını bilmiş ve aynı zamanda bu dünyaya uyumu olabildiğince kolaylaştı ra bil m iş Şiilik için de söz konusudur. Sünniliğe benzer şekilde, Şiilik de imparatorluklar kurmuş ve doktrine muhalif olanları cezalandırmıştır.

Sünnîlikte otorite makamının sahibi ümmettir; ne Halife, ne İmam ne de bu görevi üstlenmiş tarihsel bir kişiliktir. Halife, adil bile olsa, otorite ve meşruiyetini Topluluktan alır. Bu durum Şiilikte de böyledir. Şii İmamı'nın en önemli sıfatlarından biri olan İsmet sıfatı (günahlara karşı korunma) ümmete verilmiştir. Hem semantik hem de tefsiri olarak, ümmet ve imam kavramları aynı kaynaktan beslenmektedirler ve hem Sünni hem de Şii hukuk sistemi bu birlikteliği muhafaza etmektedir: İmam topluluğun (ümmetin) lideridir. Ayrıca, Sünnilikteki konsensüs (Icma) üe Şiilikteki İmam'in masumiyeti hiçbir yanlış anlamaya yer bırakmayacak şekilde benzerlik arz etmektedir. Bu iki inanç, Allah ile insan arasındaki

anlaşmanın Hukuk(Şeriat) olduğu konusunda mutabakat olmasına rağmen, Sünni halife, Şii imamın aksine şeriat'ı yorumlamaya ilişkin özel bir hak sahibi değildir. Doktrinin ayrıntılarına girme ayrıcalığı, Hıristiyan terminolojide yargıçlar sınıfı, hukuk uzmanlarına (ulema, fukaha) bırakılmıştır. Nihai tahlilde, Sünniliğin halifelik teorisi dini hukuk teorisidir. Sünnilik en yüksek otoriteyi yaşayan, tarihsel bir ümmete bırakarak vahyi tarihsel bir hadiseden devam eden tarihsel bir süreç hafine dönüştürüyor: Kurtuluş yalnızca vahyin kutsanması değil; aynı zamanda Paradigmatik Topluluğun (Ehl-i Sünnet ve'l Cemaat) kutsal misyonuna katılım yoluyla mümkündür. Kısacası, Sünnilikteki ümmet kavramı tarihsel bir dinî yönetimden fazlasını ifade ediyor. Metafizik ve teolojinin kavramlarını da birlikte içine alan Sünnilik, kutsal ve mistik bir İslami yapı haline dönüştü.

Meşrulaştırıcı temellerinden kaynaklanıyor olacak ki, Şiiliğin otorite anlayışı çok daha şeffaf ve açık. İmamet zaruri olarak bir şecere! Peygamberin karizmanın devamı meselesine dayanıyor. Şii İmam ilahi gücün temsilcisi, Peygamberin varisi (Vasi), günahlara karşı korunmuş (masum), manevi bilginin yeryüzündeki yegane sahibi ve Kutsal Kitabın son müfessiridir. O herhangi bir sözde gücü ya da üstleneceği bir yönetimsel fonksiyon değil kişisel mükemmeliyeti sonucu en üstün lider ve Müslüman topluluğun ruhani yol göstericisidir. Bir başka deyişle, meşruiyetinin kaynağı toplumsal konsensüs değildir, aksine toplum O'na uymakla yükümlüdür ya da cehennem ateşinde yanacaktır. Şii imametinin fonksiyonu hiçbir yanlış anlamaya yer bırakmayacak şekilde Peygamberlik misyonunun devamını sağlamaktın İmam Peygamberlik makamının gerçek varisidir. Yalnızca dünyevi bir yönetici olan Sünni Halifenin aksine Imam'ın otoritesi hem ruhani hem de dünyevidir. KİsacasI, İmamet teokratik bir doktrindir.

Bu iki Ortodoks doktrinin dışında, erken İslami dönemde ortaya çıkan diğer mezhebi otorite anlayışları bugün yalnızca tarihsel önemleri nedeniyle belirgin durumdalar. Bunların arasında en fazla dikkate şayan olanı ise Hariciler. Mezhebin kendisi gerçek tarihte yok olmasına rağmen, birçok öğretisi ve özdeyişi diğer topluluklar; özellikle de Sünnilik tarafından içselleştirilmiş durumda, önyargısızca bakarsak, Haricilerin duruşu aşırı eşitlikçilik, fanatik dindarlık ve kariz-matik düzene karşı anarşik bir karşı duruş şeklinde tanımlanabilir. Eğer Şiiliğin otorite anlayışı karizmatik bir liderin önderliğinde teokratik bir yönetime açılım sağlıyorsa, Harici duruşunun lidersiz bir toplulukta karizmanın dağılması şeklinde ifadesi mümkündür. Sünni duruşu tabii ki ortadadır: Devlet ya da dini yönetim, ne karizmatik bir yöneticinin mutlak hakimiyetindedir ne de karizmatik olsa da gelişigüzel bir topluluğun insafına bırakılmıştır.

Bu üç paradigmatik düzenin arka planına, bir başka deyişle 'karizmatik teokrasiye (Şiilik), “eşitlikçi anarşizm”e (Haricilik) ve “rutinleşmiş nomokrasi”ye (Sünnilik) karşı her bir teorinin iddia ettiklerini ve etmediklerini öne sürebiliriz. Örneğin bu teorileri “siyasi teoriler” şeklinde yorumlamak tümüyle yanlış olur. Bizatihi İslami vizyonun dini-siyasi bütünlüğü, kelimenin gerçek anlamıyla herhangi bağımsız bir siyaset teorisinin ortaya çıkmasına meydan vermiyor. İslam düşüncesinde devlet-

siyasal topluluk- daima, normları kendinde içkin olan seküler bir düzenden çok bir inanç topluluğu, ilahi emirler ışığında oluşmuş dini bir düzen olagelmiştir. Bu durumu en iyi ifade edense onun “'siyasi yapı” yerine bir “İslami yapı” olduğudur. Yukarıda da ifade edildiği üzere, bu teorilerin hiçbiri tarafsız bir tarihe sahip değildir. Söylenecek yegane şey, bunların Kur'ânî vahyin ışığında “kurtuluş”u arayan ideal inanç topluluğunu (Fırka-i Naciye) tanımlayan dini doktrinler olduğudur.

Sünnilik, ilk dört halife devrinin İslam'ın altın çağı olduğu iddiasıyla kendisini Doğru Yoldaki Topluluk olarak takdim eder. Benzer şekilde Şiilik, imamların masumiyeti üzerindeki ısrarı ile kendisini Sünni halifeleri tanımayarak 'günahsız topluluk' şeklinde temize çıkarmasıyla Sünniliğe yaklaşıyor. Ancak bu “kurtuluş tarihleri”, ilk etkileri bakımından yasal olarak bağlayıcı nortnlar tesis etmişlerdir. Bu metot ve kapsamda, örneğin tarihsel rivayet (haber) yasal söz(ye-min)den (şehadet) pek az bir farkla ayrılıyor ve yargısal bir gelenek oluşturmakta kullanılıyor. Nihayetinde Hilafet ve İmamet, Sünni ve Şii yargı danışmanlarının (fakih) otoritelerini inşa eden teoriler olmaktadır. Kur'ân ve Peygamberi Sünnetin tartışılmaz otoritelerinin yanında, paradigmatik tarihin (hilafet ve imamet) daha tartşılır olan bir parçası da tarih boyunca kendisini İslami aklın somut hali şeklinde inşa etmeyi başarmış olan yargİsal metottur. Bu Şii-Sünni mezhep ayrılıklarının üzerinde bir kemer vazifesi gören ve İslam medeniyetine tartışmasız yasal karak-terini veren bir otoritedir.

Erken dönemlerinde ne gibi beklenmedik değişimler yaşadıysa, Şiilik tarihte İslam'ın mükemmelliğiyle eş derecede bir Mesih doktrinine evrildi. Meşrulaştırıcı bir bakış açısıyla, Şiilik kendisini Peygamberin vicdanı gibi davranan bir tepkisel dindarlık'a dönüştürdü. Doğrusu, Şiilik Sünni düzene karşı muhalefetini bir gelecek Ütopyası olarak Gaib (Beklenen) imamın yönetimindeki milenyah(bin yılın sonundaki) mutluluk çağı inancı ile meşrulaştırıyor. Sünniliğin normatif (kaide teşkil eden, mutlak) bir geçmiş okuması rutinleşmiş bir düzen ve istikrarlı bir top-luluk temin ederken, Şiilikteki müenyalizm radikal bir biçimde devrimci ve istikrarı bozucu olabiliyor. İntizar doktrininde içkin ve şii-sünni gerilimlerinin başlıca nedeni şu iddiadır: Yalnızca kurulu bir düzen herhangi bir zamanda yıkılmakla kalmaz, aynı zamanda Hukukun bizatihi kendisi de Mehdi tarafından ortadan kaldırılabilir. Bir başka deyişle, Sünniliğin Peygamberi sünnet ile aynı çizgideki sosyal mukavelesi yeni bir düzen tarafından yok edilebilir.

Dışarıdan bir gözlemci, Şiiliğin karşıtı olarak, Sünniliğin ütopyaci bakışının ise Peygamber ve O'nun adil vekillerinin tarihsel yönetimlerine bir özrün (apoloji) ardında gizlendiği kanaatine varır. Ancak daha az fark edilebilen şey, bu Özrün yönetimin kutsallaştırmasından ziyade güce dayalı siyasetin meşruiyetini ortadan kaldırma işlevi gördüğüdür. Halifelik, ne bir meşruiyet teorisi ne de bir devlet modeli sunuyor; ancak hayatın her alanının ilahi Hukuk tarafından düzenlendiği ve bir insan topluluğunun tümüyle ilahi emirlere bağlı olduğu dini bir ütopya, ideal bir gerçeklik ifadesidir. Gadamer tarafından son derece zekice ifade edildiği gibi,

“ütopya uzaktan gelen bir anlamlılıktır. Esas olarak bir hareket projesinden ziyade bugünün bir eleştirisidir' Gerçekleştirilemez bir ideal olan Peygamber ve vekillerinin Medine'deki yönetimlerine bağlılık olarak Sünnilik böylesi bir ütopyayı meydana getirmiştir.

Halifeliğin ütopik doğasına en derinlikli tanımlama belki de İbni Haldun'dan geliyor. Ona göre halifelik müstesna bir anı, tarihsel hukukun sınırlarının dışında bir teokrasiyi temsil ediyor. Doğrusu, Gibb'in de açımlamasıyla, “insanoğlu şeriatı takip etmeyeceği için, hayvani dürtülerinin etkinliğinin “doğal” ve önlenemez sonucu olarak boş ve sonu gelmez bir yükseliş ve düşüşler çemberine mahkumdur.” İnsanın “doğal” (nefsî) konumu halifelik değil malikliktir, kurduğu devlet ise hukuk devleti değil diktatörlüktür. Tarihi gerçeklikteki inkar edilemez “başarı”sına rağmen Muaviye'nin mülkü, “seküler” güç yönetimi Sünniliğin adil halifeliğinin bir parçası olarak görülmez.

Tartışmamıza tekrar dönersek, acaba bu ütopik ve meta-tarihsel doktrinlerin yıkılması, daha doğrusu 'gayr-ı meşrulaştırması' bugünlerde son derece ümitsiz bir halde ihtiyacını duyduğumuz İslami düşüncenin radikalleşmesini sağlayabilir mi, yoksa bu anlam ve amaçtan yoksun Donkişot'ça bir cezalandırma mı olur? Ya da, ikincil metinler (hilafet ve imamet) üzerinde ihtilaf etmekten kaçınıp, bunun yerine Kur'ân'ın ahlaki dünya görüşünü yorumlamanın entelektüel çabasına mı girişmeliyiz? Günümüzde yalnızca geniş fıkıh külliyatı lüzumsuz hale gelmekle kalmadı, aynı zamanda Kur'ânf metni meşrulaştırıcı okuma biçiminin kendisi de ciddi bir gözden geçirmeye muhtaç. Acaba devralınan din ve devletin birliği nosyonu küreselleşen bir insan topluluğu karşısında öncelenebilecek mi? Ümmetin, İslam'ın aşkın gerçekliğinin mücessem hali şeklindeki geleneksel kavranış biçimi ortak bir topluluğa gerçek bir İslami bakışın betimlenmesine karşı engel teşkil eder mi? Bir diğer konu olarak, acaba biz Müslümanlar birlikte ibadet edemeyeceğimiz ve ortak bir inancı paylaşmadığımız kimselerle gücü nasıl paylaşacağız? Acaba kı-sır mezhep çekişmelerini bir kenara bırakıp, Adem'in hilafetine ve bütün bir insanlığa ait olan Allah'ın yeryüzündeki halifeliği emrine taze bir bakış kazandıramaz mıyız? İnsanoğlunun kolektif hakları ve sorumluluklarına böylesi bir ahiaki bakış, insanın durumuna ve günümüzde insanlığın yaşadığı kırılmaya bakışın odak noktası olabilir mi? Ancak unutmayalım ki, bu sorular üzerinde tartışmak için mezhebi bağlılıklarımızdan kaynaklanan tarihe ve siyasete bakışımızı yenilemeli ve farklı ütopyalarımızın Ötesine geçmeliyiz. Elimizdeki mirasın imkanları ve zaafları ne olursa olsun, “en iyi topluluk” arayışımız devam etmelidir.[996]

Kur’an Perspektifinde Tarih

Cevdet Saîd

Tarih bütün marifetlerin kaynağı, hakkın ve batılın şahidi ve rüşd'ü (doğruluk, olgunluk) gayy'dan (eğrilik, sapkınlık) ayıran bir ölçüdür. Tarih sayesinde insan ve toplumların gerek helak oluşlarının ve gerekse hayat bulup yükselmelerinin sim keşfedilir. İnsanlığın oluşum ve gelişim (tekevvün) sürecinde hayr'ı şerr'den ayırdedebilecek düzeye nasıl eriştiğini de tarih'ten öğrenebiliriz.

Kur'ân, Tarih'i bir müracaat kaynağı ve şahitlik unsuru olarak görür, çünkü insanlığın tarihinde meydana gelen müthiş değişimler ve geçmişle gelecek arasındaki temel farklılıklar ancak Tarih sayesinde ortaya konulabilir.

Kur'ân'ın daha önceleri açık olan “Nübüvvet” kapısının artık kapandığını ilan etmesiyle birlikte insanlığın yeni bir sürece girdiği unutulmamalıdır. Bu süreç, “nübüvvetin bütün ilkelerinin doğruluğunu kanıtlayan âfâkî ve enfüsi ayetleri keşfetme dönemidir.

Gerçekten, nübüvvet kapısının kapanmasına karşın âfâkî ve enfüsî ayetleri okuma kapılarının açılmasıyla “marifet” için yeni bir süreç başlamıştır. Yeryüzünün sinesinde sakladığı esrarı, kendine özgü üslubuyla ve kimsenin inkar edemeyeceği biçimde -ki bu inkar aynı zamanda insanlığın da inkarı demek olur- açıkladığını söylemem, çoğu insan için şaşırtıcı gelebilir.

Evet... İnsanlar, yeryüzünün tarihi ve insanlığın yeryüzündeki serüveni hakkında hiç bir malumata sahip değillerdi; derken bazan yeryüzünün kendine has beyanlarıyla, bazan da bir vahy türüyle ortaya çıkan gerçeklerle karşılaştılar.

“Kuşkusuz Rabbin bal arısına vahyetti.”[997]

“Rabbin yeryüzüne de haberlerini söylemesini vahyetti.”[998]

Ve insanlar yüzyıllardır Kur'ân'ı mihraplarda okuyup durdular. Onlar, Allahu Teala'nın “Yeryüzünde gezip dolaşın da, yaratmaya nasıl başladığına bir bakın!”[999]ayetini hep tilavet ettiler; ancak hiç kimse dikkatlerden asla kaçmaması gereken kelamın inceliğini kavrayamadı.

Zaman ilerledikçe bu mucizevi kelamın yalanlanamaz gerçekliği, derinliği ve sürekliliği ortaya çıkmıştır. Yaratılışın nasıl başladığını anlayıp kavrama konusunda “Yeryüzünde gezme ve içindekilere ibret nazarıyia “bakıp düşünme” ilkesinin dışında hiç bir kılavuza ihtiyaç yoktur. Bu Kur'ânî ilke asla gözardı edilemez!

İnsanın elinde geçmişle bugün arasındaki ilişkileri keşfetmeye yarayacak hiç bir delil bulunmasa bile bu ayet-i kerime, yeryüzünde gezip dolaşarak yaratılışın nasıl başladığını araştıranların ellerinde taşıyacağı yegane hareket prensibidir.

Onlar bu prensipten yola çıkarak yeryüzünün kendine özgü dilini çözeceklerdir. Maalesef biz Araplar ve İslam dünyası, yeryüzünü hiç gezmedik; yaratılışın nasıl başladığını hiç araştırıp incelemedik. İlk yaratılışın sınırlı bir şekilde meydana gelişiyle ilgili Arapların kendine özgü anlayışları çerçevesinde yeryüzünün dilini çözemedik. İşte "fethin kapısı" (aydınlanmanın anahtarı) buydu.

Lakin, biz ne yeryüzünde gezip dolaştık, ne de yaratılışın nasıl başladığını araştırdık! Üstelik biz, yeryüzünü basiretle, ibret nazarıyla, düşünerek gezip dolaşan ve bu hayret verici lİsanı -ki bu lİsanın hayretâmiz oluşu yadsınamaz-çözenlerin görüş ve düşüncelerini de okumadık.

Daha önce ifade ettiğim gibi, Kur'ân'a göre kainat, nihai şekliyle yaratılmış değildir; aks/ne Kainat sürekli bir varoluş/değişim içerisindedir ve en mükemmel noktaya erişinceye değin bu yaratılış sürecektir. Biz gözle görülür bir olgunluğa doğru seyreden bu varoluş hareketliliklerini görebiliriz. Allah bilinen ulaşım vasıtalarından bahsederken "Allah sizin bilmediklerinizi yaratıp durur" [1000]ifadesini de ekler. Büyük müfessirlerin hiçbirisi Allah'ın yaratacağı ulaşım vasıtalarının neler olduğunu hayal bile edememişlerdir. Oysa artık biz hiçbir sihir ve kuruntu olmaksızın gözlerimizle insan hayatındaki hızlı gelişimi görebilmekteyiz. İnsanın hiçbir canlıyı henüz evcilleştirmeden (hizmetine almadan) uzun yıllar nasıl hayat sürdüğünü ve onbinlerce yıldan beri de ulaşım vasıtalarında hayvanları nasıl istihdam ettiğini görmekteyiz.

İnsan, varlığın kanunlarını, kainatın kanunlarını, âfâkf ayetlerin (kainattaki görülen varlıkların) ve kendisinin taşıdığı (enfüsî) âyetlerin kanunlarını keşfedebilecek güce sahiptir. İnsan yeryüzünde Allah'ın halifesi olduğu içindir ki arzda bulunan her şeye güç yetirebilecek konumdadır. Böylece insana hem kendi istikametini ve hem de diğer varlıkların istikametlerini etkileme sorumluluğu, emaneti verilmiştir. Göklerin, yerlerin ve dağların yüklenmekten kaçındığı bu emaneti insan üzerine almıştır. Buna rağmen insanoğlu taşıma ve binek olarak yaratılmış canlıların yaratılış süreçlerini öğrenmemektedir.

İnsanlık tarihiyle ilgili zaman ve mekan unsurları öyle çok eski değildir. İnsanlık, içerisinde çok pariak zamanların ve gözalıcı mekanların yer aldığı milyonlarca yıllık bir hayat geçirmiştir. Burada kullanılan "zaman" kavramından kasıt çevre ve varlığın sürekliliğidir. "Sizin bilmediklerinizi Allah yaratmaktadır" ayeti "çevre" ve "varlığın devamlı oluşu" gibi iki Kur'ân'î kelimeye vurgu yapar. Yani çevre ve varlığın devamlılığı, sürekli yaratmanın devam ettiğini gösterir. İnsan, çevremizde gördüğümüz çeşitli vasıtalarla (zaman, çevre, sürekli yaratılış) varoluşun devam etme keyfiyetini kavrama gücüne sahip değildir. Ve yine bu vasıtalardan hareketle gelecekte bir yaratma yeteneğini kazandıracak bir bilgiye de sahip olması mümkün değildir insanın… "Bilmediğiniz şeyleri Allah yaratmaktadır" ifadesi aynen günümüzde de geçerliliğini korumakta olup bu âyet, Allah'ın yaratmalarını, nübüvvet kapısı kapanmış da olsa, açık olan âfâkî ve enfüsî âyetlerden hareketle keşfedebilme imkanına sahip olduğumuza işarettir.

Gerçekten biz hiç kimsenin Kur'ân'a ve nebilere iman edip etmediğini, onları destekleyip desteklemediğini sorgulamayız. Zira Allah, Allah'ın dini ve müminler, dinden yüz çevirenlere muhtaç değildir.

“Dileyen iman eder, dileyen de küfreder.” [1001]

“Salih amel işleyen kendisine işler, kötülük eden de kendi aleyhine yapmış olur.”[1002]

“Hidayete eren kendisi için hidayet bulmuştur, sapansa yalnızca kendi aleyhine sapmıştır,” [1003]

“Hiç kimse bir başkasının yükünü yüklenmez”[1004]

“Biz elçi göndermeksizin hiçbir kavme azab etmeyiz” [1005]ayetleri bu durumu açıkça ortaya koymaktadır.

Bizim amacımız Kur'ân'ın kaynak gösterdiği üzere tarihin önemini vurgulamaktır. Anlattıklarım tarihin önemi ve ibret oluşu noktasında insanları aydınlatma çabasına yöneliktir, isteyen nasiblenir.

İbn Haldun, kendine has üslubuyla tarihin ehemmiyetini şu cümleleriyle vurgulamıştır.

“Tarih zahiren, geçmiş zamanların ve devletlerin haberlerinden başka birşey değildir. Ama tarihin derinliklerinde kainat ve varlıkla ilgili çok ince prensipleri, hakikatleri, olayların sebeplerini ve arka planlarını öğreten bilgiler mevcuttur. Bu özellikleri itibariyle tarih, hikmetin özü, hikmet bilgisinin öğrenilmesinde hazır malzemedir.”

“Tarih okumaları” adlı kitabından çokça istifade ettiğim Amold Toynbee, İbn Haldun'un “Mukadimde”si hakkında şunları söyler: “Bu eser kendi sahasında yazılmış muazzam bir çalışmadır. Bütün devirlerde, dünyanın bütün bölgelerinde düşünen herkesin akıl alabileceği bir kaynaktır.”

Arnold Toynbee, tarihin önemiyle ilgili şunları ifade eden “Biz hiçbir gerçek bilgiye sahip olmasaydık, canlıların hareketlerine bakarak yaratıcının her şeyi yoktan ve olağanüstü bir şekilde nasıl yarattığını tarihin vesikalarında bulurduk. Tarihe etki eden fiili kuvvetleri, beşeriyetin zihinsel (fikri) gelişim sürecinde bulmamız asla garip karşilanmamalıdır. Örneğin, araştırmacıların tesbit ettiği, tarihi etkileyen toplumların kendine özgü pozisyonları ve çeşitli tarihsel şartlar vs. gibi hususlar hepsi fiili kuvvetlerdir, sadece kavimleri yücelten unsurları bulmak amacıyla tarihi ele almak son derece uygunsuz bir yaklaşım tarzıdır. Tarihe ancak

toplumları yükselten ve onları alçaltan, helak eden sebepleri keşfetmek üzere yönelinmelidir; doğru olan hareket tarzı budur.

“Yaratılışları böylesi etkileyen unsurları keşfetmeksizin tarihe yönelirsek, işte o zaman nefisleri körelten, ufukları karartan kupkuru tarih kırıntılarına ulaşmış oluruz. Bu kırıntılar da ibret almak isteyen gözlere hiçbir fayda sunmaz. Öyle ki artık nefis şöyle der: “Büyük tarihçiler gerek kendilerine yöneltilen bütün sorulara cevab verebilmek için ve gerekse kendilerinden sonrakilerin kafasını karıştırabilecek çeşitli tarih sorularının cevablannı elde etmek için büyük bir şevkle tarihi irdelerler. Artık sen de tarihsel gelişmelerden sonuçlar çıkar, anahatlarını tesbit et!”

Allah günleri insanlar arasında döndürüp durur. Zira Kur'ân ifadesiyle, “Allah’ın geçen günleri onlar için bir hatırlatmadır, ibrettir.” [1006]Ki bu günlerin içinde, milletleri dirilten veya milletleri helak eden sebepler de yer almaktadır.[1007]

“Rüşd”ü Nasıl Geri Getirebiliriz?

Cevdet Saîd

Rüşd ve rüşd aşaması, kâr zarar pazarlığı sözkonusu olduğunda insanın, bu iki kavramı birbirinden ayırtedebilecek bir temyiz yeterliliğine ulaşması aşamasıdır. Nitekim şanı yüce Allah'ın şu ayeti bu kabilden bir ayettin “Evlenme çakına erinceye kadar yetimleri denedin. Eğer onlarda bir olgunluk(rüşd) gözlemlerseniz maiiarmı kendilerine verin...” [1008]

Yani işlerini yürütme velayetini üstlendiğiniz yetimleri deneyin. Bedensel ve zihinsel bir olgunluğa eriştiklerinde, hal ve gidişatlarında, yapıp-etmelerinde rüşde erdikleri sizin için belirginlik kazandığında ve siz de onlardaki bu erginliği gözlemlediğiniz zaman, velayetiniz altında tuttuğunuz mallarını kendilerine teslim edin, denilmektedir.

Bu yasa, kendi kendilerini idare etmekten aciz olanların velayetini üstlenme ve bu kimseler acizlik dönemini aşıp malları ile ilgili tasarruf özgürlüğünün kendilerine bırakılacağı zaman gelinceye kadar, durumlarının gözetlenmesi ve denetlenmesi hususunda konulmuş sosyal bir yasadır.

Konu ile ilgili şöyle bir öykü anlatılır: Yetimin birisinin velayetini üstlenen bir veli, onun tüm işlerini yürütüyordu. Söz konusu veli o yetimin malları ile ilgili harcamalarını, üretimini, geçimliğini ve kazançlarını tek tek kayıt altına alıyor, hepsinin bilançosunu tutuyordu. Bir keresinde kendi kendini idare etmekten aciz yetim, velinin tuttuğu bilançoyu incelemiş, orada sadece güzelliğinden ötürü at

nallarına lüzumundan fazla para ödendiğini görmüş. Aciz durumdaki yetim velisine sormuş: "Atın ayaklarına çakılan nallardaki güzellik olgusu, nalların işlevselliği yönünde artı bir değer olarak konulmuş mudur, yani nalların işlevsel olmaları yanı sıra bir de güzel olmaları lüzumlu mu"? Bunun üzerine veli aciz yetime şöyle demiş: "Yavrucuğum, sen bu ayrıntıyı farkedebilecek bir ergenliğe geldiğine göre, artık mallarını al ve onların üzerinde dilediğin gibi tasarrufta bulun. Çünkü sen artık rüşdüne ermiş durumdasın."

Bu öyküyü anlatmakla şunu söylemek istiyorum: Günümüzde sosyal olaylar üzerinde egemen olan yasaların bu nitelikle olması gerektiği halde, ne yazık ki böyle değildir; bunun yerine zamanımızda sosyal olaylara egemen olan yasalar genel niteliği göz boyamacılık (büyü) vehim (yanılgı) ve bilgisizliktir.

Ben burada şuna da değinmek istiyorum: Böylesine yanlış yasaların egemen olduğu bir dönemde kendi kendini idareden aciz halkların elinden nasıl tutacağız, onların rüşde erdiklerini nasıl gözlemleyeceğiz; reşit olduklarını veya rüşde erdiklerini anlayabilmek için onları nasıl deneyeceğiz? Peşinen şunu söylemek gerekir ki, bu halkların himaye edilmeleri, bilgisizlik (cehil) karanlığından bilginin (ilmin) aydınlığına çıkarılmaları belirli bir bilinç düzeyine ermeden, tutarlı bir vicdana sahip olmadan mümkün değildir. Zira vehim içinde yaşayan bu tür toplumların, bu yaşama biçimlerinden yarar sağlayan kimselerin, sözkonusu toplumları bu tür vehim ortamından çıkarmaları mümkün değildir.

Böyle bir şey sözkonusu olsa bile böyle bir milletin özgürlüğe kavuşması ya da yeniden rüşde dönmesi nasıl mümkün olacaktır? Bu meseleler üzerinde enine boyuna düşünmem sonucunda şu hususu anlar duruma geldim ki; insan, insanın anlama yeteneğini(fehm) özgürleştirmek için semaya(vahyî bilgi), şiddetle muhtaçtır. Bu yüzden sadece ve sadece peygamberlerin -vehme dayalı nazariye değil- mutlak hakikate dayalı bir toplum nazariyesi getirdiklerini görüyoruz. Oysa tüm dünya şu anda vehme dayalı toplum teorilerini yaşıyor. Bu yüzden insanlık, insanın anlama kudretini bir türlü kabul etmiyor. Böylesi bir kavram kargaşasının yaşandığı bir ortamda, atta güzellik olgusunun aranmasına gerek olduğu gibi, atın nallarında da aynı niteliği aramanın gerekli olmadığını kavradığı zaman, yetime mallarını teslim edebilecek olgunlukta kaç veli vardır? Aynı şekilde yeryüzünde büyüklük taslayan (müstekbirlik eden) kaç zorba, hegemonyaları altında bulunan halklar, kendi kendilerini sevk ve idare anlayışına ve bilincine erdikleri ortaya çıktığı zaman, onlardan gasbettikleri mallarını, yerlerini, zenginliklerini ve insan kaynaklarını kendilerine teslim edebilme erdemliliğini gösterebilir? Vicdanın, bilincin ne olduğunu bilmeyen bir diktatör, tahakkümü altına aldığı halkların vicdanlarını, bilinçlerini, savaş gibi zora dayalı yöntemlere başvurmadan serbest bırakabilir mi? Bu bağlamda bilgi şu ilkeyi öne çıkarıyor:

"Bilenlerle bilmeyenler bir olur mu? Yalnızca öz akıl sahipleri derinlemesine, enine boyuna düşünür. Öğüt alırlar." [1009]

Geçmiş dönemlerde insanlara egemen olan sosyal inanç (anlayış), kendini açığa vurmadan gizli, saklı, teslimiyetçi ve uzlaşmacı bir inançtı (anlayıştı). Zira bu anlayış, diğer teslimiyetçi anlayış türlerinden birisi idi. Bu anlayış şu idi. İnsandaki yetenekleri maksimum şekilde ortaya çıkarmanın ve kullanmanın en üstün yolu, ikna değil, zorlama, tehdit etme ve gözünü yıldırma (ikrah) şeklindedir. Toplumlarca genel kabul gören bu görüş tarihin neredeyse tüm geçmiş dönemlerine hükmettiği gibi, günümüzde de aynı şekilde hükmünü sürdürmektedir.

Böylesine olumsuz ortamlarda insanlara yeniden hayat veren ruhlar, onların yaşamlarına farklı renk katan, bir takım parlak renkler ortaya çıkarıp karanlıkların yok edilmesi için esmeye ve varlık göstermeye çaba harcamıştır. Evet, peygamberler etken, açık seçik bir toplum nazariyesi getirmiştirler, fakat insanlar terör, ikrah ve yıldırma gibi gayri meşru yöntemlere uzun zaman boyun eğdikleri için, onların getirdiği bu açık seçik mesajı gereği gibi anlamaları henüz mümkün olmamıştır.

Bu olumsuzluklara bakıp insanın yılgınlığa kapılması zor değildir. Fakat insan korkacaksa, eğer vehme dayalı bir korkudan değil hakiki nedene dayalı bir gerekçeden korkmalıdır. Nitekim peygamberlerin babası Hz. İbrahim (üzerine selam olsun), vehme dayalı korkudan kurtulmuş, gerçek anlamda korkunun başka bir şey, mesela ucuz bir bedele insanın kendini satması olduğunun farkına varmıştı. Bunun içindir ki Hz. İbrahim, kavmi tanrılarının kötülüklerinin kendisine dokunması konusunda tehdit etmeleri nedeniyle, onlarla girdiği diyalog sırasında şöyle demişti:

“Kavmi onunla tartışmaya girişti. O onlara şöyle dedi:

“Ben hidayete ermiş iken Allah hakkında benimle çekişiyor musunuz? Zira ben sizin O'na ortak koştuğunuz şeylerden korkmam. Ancak Rabb'imin dilediği olur. Bilgi yönünden Rabb'im her şeyi kuşatmıştır. Bütün bunlara rağmen hala düşünüp öğüt almıyor musunuz? Hem siz, Allah'ın haklarında size hiçbir güç, delil indirmediği şeyleri, O'na ortak koşmaktan korkmuyorsunuz da ben nasıl sizin O'na ortak koştuğunuz şeylerden korkarım. Şimdi eğer biliyorsanız söyleyin, iki gruptan hangisi güvenlik içinde olmaya daha layıktır?” İman edenler ve imanlarını bir zulümle (şirkle) bulandırmayanlar; işte güvenük içinde olanlar yalnızca onlardır. Ve hidayete ermiş olanlar da sadece onlardır. İşte bunlar kavmine karşı İbrahim'e verdiğimiz hüccetlerimizdir. Dilediğimizi derecelerle yükseltiriz. Muhakkak Rabb'in hakimdir, alîmdir.” [1010]

Kuşkusuz bilgi, insanı özgür kılar. Nitekim Hz. İbrahim de bu yolla özgürlüğünü kazanmış evhamlarından (yanılsamalarından), putların etkinliğinden kurtulmuş, onların korkularını üzerinden atmış, artık bu aşamadan sonra bir daha endişeye ve korkuya kapılmamıştı. Yalnızca insanın bilgiyi yitirip vehme uymasından, bu yüzden göz boyamacılıga (büyü-sihir), ve gücün sultasına boyun eğmesinden endişe etmiştir. Bilginin kuvveti ve iktidarının varyantlarından olan sahih kuvvetten

ve mutlak anlamda bilginin otoritesinden (iktidarından) hiçbir zaman endişeye kapılmamıştır. Bu bağlamda iktidar ve bilgi olgusu ile ilgili ortaya çıkan yeni gelişmelerden sonra, başka bir soru ortaya çıkmaktadır; soru şu: Bilgi mi bizatihi iktidarın kendisidir, yoksa iktidar, bilginin bir sonucu olarak ortaya çıkan bir olgu mudur? Bu durum, Yuhanna İncil'inde, yukarda Hz. İbrahim'in sınırlarını belirlediği biçimde yer almıştır. Mesela Yuhanna'nın İncil'i konu ile ilgili şöyle der "Hakkı bileceksiniz ve hak sizi özgür kılacaktır."

Allah'ın kanunlarını bildiğimiz zaman yanlışı doğrudan ayırt edebiliriz, güzellik olgusunun afta arandığı gibi, ayaklarına çakılan demir nallarda da aramanın gerekli olmadığını kavrayabiliriz. Ayrıca bunları anlayabilmek için savaş ilan etmeye ya da kılıç kuşanmaya gereksinim olmadığını da anlarız.

Ne var ki bu bilinç tarih boyunca gerçekten insanlığın ender ulaştığı bir bilinç düzeyidir. Nitekim bu yüzden tümden yok olma felaketi kendisine isabet eden milletlerden, Hz. Yunus'un kavmi hariç, kurtulan olmamıştır. Kur'ân helaki hak etmiş milletler arasında Yunus'un kavmini ayrı tutmuştur. Mesela konu ile ilgili yüce Allah şöyle buyurmaktadır:

"Keşke bir kasaba olsaydı da iman etseydi ve imanı kendisine fayda verseydi. Yalnız Yunus'un kavmi, İman edince, dünya hayatında on/ardan reziUik azabını kaldırmış ve bir süre daha onları (hayattan) yararlandırmıştık." [1011]

Tarihi olaylar araştırılırsa insanların çokluk yanılsamalara (vehme) ve üzüntüye davet eden büyüye (göz boyamacılıga) boyun eğdikleri görülür. Sözgelimi insanların tarihi olaylar hakkındaki bilgilerinin azlığı, bilgiyi iletme araçlarının yetersiz olması nedeniyle, bulunmaları gereken konumlarından daha düşük bir düzeyde yaşamak durumunda kalmışlardı. O dönemlerde bu işler nasıl bu şekilde olmasındı ki. Zira içinde bulunduğumuz şu çağda yaşayan insanlar olarak bizler bile, tarihi gereği gibi okuyabilme, yıkıntıya uğrayan kurumlar ve medeniyetlerle ilgili şaşkınlık verici ayrıntıları görme kudretinden hala yoksun bulunmaktayız. Mesela yüce Allah Kur'ân'da Yunus kavmini örnek olarak gösterdiği gibi, bizim de içinde bulunduğumuz şu dönemde Japonya'yı örnek göstermemiz mümkündür. O Japonya ki (İkinci Dünya Savaşı sonrasında) kayıtsız şartsız teslim olmuş, mutlak anlamda teslim olduğunun belgesini, kendi eliyle imzalamıştı. Ama bütün bunlara rağmen bu ülke yeniden diriliş hareketini başlatmış, yeniden özgürlüğünü kazanabilmiştir. Bu zorlu çabalarının sonucunda elinde, bütün kuvvetler kendisinden doğup neşv'ü nema bulan 'bilgi1 gücünden başka bir güç bulunmadığı halde, yine de (günümüzde) tüm dünyanın en ileri gelişmiş ülkelerinden birisi haline gelebilmiştir. Zira bilgi, milletlerin geçmiş dönemde yitirdikleri değerlerin izlerini çok kİsa zamanda silebilme gücüne sahiptir, sözgelimi bu gelişmiş ülke, üzerinde bulunduğu kendi topraklarında ne yeterli genişlikte araziye, ne de kendisini savaşsız, atom bombası gibi tahrip gücü yüksek bombalan bulunmaksızın özgürlüğünü yeniden kazanabilmesini mümkün kılacak büyük çaplı doğal zenginliklere sahipti. Üstelik bu insanlar, bütün insanlıktan önce atom bombasının

felaketini de tatmış idiler. Bundan böyle, onların yaşadıkları bu yıkımın benzeri bir yıkımla başka hiçbir kimsenin karşılaşmayacağını sanıyorum, çünkü insanoğlunun herhangi bir hatayı-ikinci kez tekrarlamaması için, bir delikten bir kere sokulması ders alması için yeterlidir.

Allah helâk ettiği insanların durumlarını dikkate almamızı emrettiği ve aynı duruma düşme tehlikesi konusunda bizi uyardığından ötürü tarihte nadir olarak bulunan marjinal milletlerin ya da fertlerin durumunu bize anlatmaktadır. Nitekim Kur'ân bu bağlamda Fir'avn'ın soyundan, mutlak hakikate şahitlik eden bir adamın tek başına sergilediği tutumu şu şekilde bize anlatmaktadır:

“Fir'avn hanedanından, imanını gizleyen inanmış bir adam şöyle demişti. “Rab'bim Allah'tır, dediğinden ötürü bir adamı öldürüyor musun? Oysa o size Rabb'inizden açık seçik deliller getirmiştir. Eğer o bir yalancı ise, yalanı kendi aleyhinedir. Ve eğer doğru söylüyorsa, size va'dettiklerinin (en azından) bir kısmı başınıza gelir, şüphesiz Allah aşırı giden galana kimseye hidayet etmez. Ey kavmim bugün mülk sizindir. Şu (üzerinde bulunduğunuz) yeryüzüne (şu anda) siz egemensiniz. Eğer (yaptıklarınızdan ötürü) Allah'ın belası bize gelirse kim bize yardım edebilir, kim bizi ondan kurtarabilir? Fir'avn şöyle dedi.

“Ben size sadece gördüğümü gösteriyorum ve ben sizi doğruluk (rüşd) yoluna götürüyorum, İman eden adam dedi ki:

“Ey kavmim, ben üzerinize önceki toplulukların günü gibi bir (azab ve helak) günün gelmesinden korkuyorum. Nuh kavminin, Ad ve Semûd'un ve onlardan sonrakilerin durumu gibi. Allah kullarına kesinlikle zulmetmek istemez.” [1012]

Kur'ân bu ayetlerde bir ümmete mensup olan bir adamın, onlara karşı tek başına takındığı tutumu, sergilediği davranış biçimini açıklamakta, onun argümanlarını tarihsel bir veri olarak sunmakta, helaka uğrayan milletlerin başlarından nelerin geçtiğini anlatmaktadır. Kur'ân bunları anlatırken tarih biliminin, tarih içinde yaşamış milletlerin evrimleri ve yaşama biçimleri konusunda izlediği metodu izlemektedir.

Kur'ân bu bağlamda yine Yasin suresinde sözü edilen hanedana mensup inanmış bir adamın öyküsünü de anlatmıştır. Sözgelimi bu adamla ilgili olarak şu bilgi verilmektedir;

“Şehrin en uzak köşesinden bir adam koşarak geldi ve şöyle dedi: “Ey kavmim, (size gelen) elçilere uyun.” [1013]

Görüldüğü gibi Kur'ân sözkonusu olaylarla ilgili anlatımlarında bizzat tarihi tanık tutmakta, kendisi de tarihe tanıklık etmekte, herhangi bir sorun karşısında milletlerin ve milletler içinde bulunan belirli fertlerin sergiledikleri tutumları bu şekilde anlatmaktadır.

Biz de (şu zamanda) yeryüzünün en uzak köşesinden gelerek “sizin aranızda reşit (aklı başında doğru, dürüst, tutarlı) bir adam yok mudur? Ey kavmim, (size gelen) elçilere uyun. (tebliğleri ve verdikleri bilgiier karşılığında) sizden herhangi bir ücret istemeyen kimselere uyun onlar hidayet üzerindedirler” diyebilecek yetkinlikte birisini bekliyoruz, bu nitelikte bir uyarıcının bize de gelmesini istiyoruz.

Zira burada sözkonusu edilen elçilerin belirgin özelliği İnsanlara sundukları bilgi ve mesajlar karşılığında herhangi bir ücret almamalarıdır; çünkü onlar düşüncelerinin bir mülkiyet değeri olduğuna, düşüncelerin ticaret metaı olarak kullanılabileceğine, mal ve hizmet gibi alınıp satılabileceğine inanmıyorlardı. Nitekim günümüz dünyasında şunu gözlemliyoruz ki, düşüncelerin ticaretini yapanlar, aynı zamanda silahların da ticaretini yapmaktadırlar. İşte bu durum da, içinde yaşadığımız dünyanın müzmin hastalıklarından birisidir.

Böyle bir aşamada tarihteki rüşdü (doğruyu, tutarlı olanı, iyiyi, güzeli) bir kez daha, olması gereken yerine nasıl iade edebiliriz? Evet, yüce Allah bu konuda da yegane üstadımız olan tarihe bizi gönderiyor ve şöyle buyuruyor:

“Yeryüzünde dolaşın ve yalancıların sonunun nasıl olduğuna bakın.” [1014]

İşte şimdi burada şu hususa dikkatinizi çekmek istiyorum: Bakınız tek başına Japonya can düşmanı olan tek bir Amerikalıyı, ihanet edip teslim olan tek bir Japon'u bile öldürmeden, özgürlüğünü kazanmayı başarmadı mı? Japonya bu başarıyı silahla değil, yalnızca ürettiği sağlıklı ve tutarlı düşünceler sayesinde elde etti. Şimdi bu bağlamda yeniden tarihe bakınız, orada bu yönde gelişmiş tek tek başka örnekler de göreceksiniz.

Mesela bu noktada, Japonya örneğine karşılık şöyle bir örnek de ileri sürülebilir; sözgelimi günümüzde Avrupa da tek bir şeyini ziyan etmeden, her şeyi kendi lehine bir nev'i kazanca dönüştürebiliyor. Bunu yaparken ne toprak, ne mal, ne sının ne de doğal zenginliklerini yitiriyor. Evet, bu gelişme, tarihte ortaya çıkan yeni bir hadisedir, yaşanan yeni bir deneyimdir. Ne var ki biz Hz. Muhammed’in (salat ve selam üzerine olsun) olağanüstü öngörülerini, deneyimlerini yorumladığımız gibi şu an Avrupa'da yaşanan bu yeni Avrupa deneyimini de aynı şekilde yorumlayabiliriz; şöyle ki Avrupa'nın gerçekleştirdiği bu yeni deneyim, normal koşullar altında, onu anlamamızı mümkün kılan, beşeri yasalara uygun bir gelişme değildir; düpedüz büyü (göz boyamacılık) ve olağandışı bir gelişmedir. Bunun böyle olduğu yine tarihin öğretmenliği sayesinde öğrenilmektedir. Bu bağlamda şu denilebilir: Geçmişte yaşanan acılar, hala sizin ders almanız için yeterli olmamışsa, o zaman gelecekte benzer türden acıları bekleyin, onlara katlanmaya kendinizi hazırlayın. Zira yüce Allah koyduğu yasayı, birtakım olağanüstü gelişmelerle kesinlikle değiştirmeyecektir. Bu yasanın özü şudur:

“Yalnızca nefislerinizi değiştirmeniz durumunda, sizin durumunuz da değiştirilir.” [1015]

Kur'ân'da Tarih Bilinci

Abdullah Yıldız

Tarih Nedir?

Müslüman âlimler ve düşünürler, Tarih ilminin çeşitli tanımlarını yapmışlardır. Bunlardan bir kısmını şöyle sıralayabiliriz:

Tarih; insan tekevvününün ilmidir.

Tarih; insanın kendi kendisini tanımasının ve yeryüzünde Allah'ın hali/esi olduğunu idrak etmesinin ilmidir.

Tarih; zamanı bilmektir; dünü, bugünü ve yarını ile zamanı biimek...

Tarih; geçmişi inceler, ama hedefi şimdi ve gelecektir.

Evet, son tanımlamadan devam edersek; bugünü anlamak ve yorumlamak, geleceğe ilişkin sağlıklı kararlar alabilmek için geçmişi iyi bilmek zorundayız. Zira tarihin konusu “insan” ve “toplum'dur. İnsanın ve insan topluluklarının hayatı, nitelikleri, davranışları, birbirleriyle ilişkileri, başarıları, mağlubiyetleri, değişmeleri ve bunlara etki eden faktörler, güçlü ve zayıf yanları, hasılı her yönüyle insan ve toplum... Maddi ve manevi boyutuyla insan ve toplum...

Dünün insanıyla bugünün insanını, dünün toplumuyla bugünün toplumunu, dünün olaylarıyla bugünün olaylarını, ancak tarih sayesinde mukayese imkanı elde ederiz.

Tarih; geçmişin kuru bir anlatımı ve hikayesi değildir. Aksine, olayların, insanların, toplumların, kurum ve örgütlerin belli bir dünya görüşüne göre değerlendirilip yorumlanmasıdır. Dolayısıyla tarih mahzâ ideolojik bir bilimdir. Her dinin, her dünya görüşünün, her ideoloji ve doktrinin ayrı bir tarih anlayışı ve persepektifi vardır. Her tarih anlayışı bir dünya görüşünün ürünü olduğu gibi, kendi görüşüne uygun insan tipi üretir.

Materyalist tarih; maddeci insan tipini üretir.

Nasyonalist tarih; kavmiyetçi insan tipini üretir.

İslamî tarih de; Müslüman insan tipini üretir.

Çünkü; tarihe nasıl bakıyorsak, bugüne de öyle bakıyor; dünü nasıl yorumluyorsak, bugünü de öyle yorumluyoruz demektir. Dolayısıyla; belli bir dünya görüşü açısından paketlenip hazırlanmış olan yorumlu tarih bilgileri muhatabını o dünya görüşüne göre şekillendirecektir.

Materyalist ve liberalist tarih anlayışı; sadece insanın maddi boyutunu esas alır. Bu ideolojiler açısından tarih; insanların maddeye ve üretim araçlarına sahip olma kavgasından ibarettir. Nasyonalist tarih anlayışı da nihai tahlilde maddecidir. Tarih olaylarını; bir ırkın üstünlüğü kanıtlamak veya meziyetlerini sergilemek amacıyla yorumlama ve çarpıtma gereğini duyar. Maddeci tarih anlayışlarına göre, tarihin temel dinamiği maddedir, üretim araçlarıdır ya da ırktır, olaylara yön veren muharrik güç "madde"dir. Bu anlayışlar, Allah'ın insan, toplum ve olaylar üzerindeki etkisini gönderdiği peygamberler vasıtasıyla tarihe müdahalesini hiç görmez, hesaba katmaz.

İslamî/ Kur'ân'ı tarih anlayışı ise; tarihin temel dinamiği olarak "ilahî iradeyi kabul eder. Ama insan ve toplum iradesini asla sıfırlamaz; aksine bütün tarihî-sosyal değişimleri tetikleyen itici güç olarak beşerî iradeyi görün "Bir toplum kendi nefsinde olanı değiştirmedikçe, Allah o toplumun durumunu değiştirmez." [1016]Ve İslâmi tarih anlayışı; geçmiş olaylara "nicel" değil, "nitel" açıdan bakar. Yani Kur'ânî tarih anlayışına göre; insanın ve toplumların maddi durumu (niceliği) değil, manevi durumu (niteliği) önemlidir ve belirleyicidir. [1017]

Kurân'da Tarihin Yeri Ve Değeri

Kur'ân-ı Kerimin yarıdan fazlasını tarih olaylarının teşkil etmesi; İslam'ın tarihe verdiği önemi ortaya koyması bakımından çok anlamlıdır.

Olumlu ve olumsuz tipleriyle insanlar ve toplumlar Kur'ân'da oldukça geniş biçimde ve tekrar tekrar ele alınmıştır. Örnek alınması gereken insan tipleri olarak sunulan Nuh, Hûd, Salih, Lût, şuayb, Musa, İbrahim..., gibi peygamberlere karşılık; zalim, cebbar ve müstekbir insan tipleri olarak Firavun, Nemrut, Karun..., gibiler yer alır. Ayrıca toplumların ilahi davet karşısındaki tutumları ve tepkileri, başlarından geçen acı ve tatlı olaylar, yükseliş ve çöküşleri belli bir mantık bütünlüğü içinde anlatılır. Tarih olaylarına yer veren kıssalar; hep aynı perspektiften ve hatta benzer ifadelerle hikaye edilir.

Dinî kitaplar içinde yalnızca Kur'ân; toplumların ve milletlerin kaderini yönlendiren faktörler, onların mutlulukları ve mutsuzlukları konusunda bütüncül bir görüş ortaya koyar. Kur'ân'ın bütünü içine serptiştirilen; daha doğrusu İslam toplumunun değişim seyrine uygun olarak bölümler halinde veya bütün olarak inzal buyurulan ve zaman zaman da tekrar hatırlatılan bu tarih konuları; sözkonusu toplumların amelleri konusunda yapılan bir dizi yorumla birlikte sunulur. Bu yorumlar bir araya getirildiği zaman, bir milletin veya toplumun kaderini etkileyen ve biçimlendiren faktörler ortaya çıkar.

Kur'ân; bir milletin gelişim serüvenini değil; milletlere iktidar ve refahı getiren veya onları çöküntüye götüren ve helak olmalarına neden olan maddî-manevî değişimleri, ideolojik-psikolojik esasları ve bunlardan kaynaklanan ahlaki tavır ve alışkanlıklarını tahlil eder. [1018]

Kur'ânî Tarihin Amacı

Kur'ân'ın tarih konularını hikaye ederken güttüğü biricik amaç; insanlığın hidayetidir. Bu amaç; tarih olaylarıyla birlikte sunulan yorumlar, uyarılar ve açıklamalarda belirgin bir biçimde görülür. Tarihte yaşamış bulunan çeşitli milletlerin ilahi davet karşısındaki tutumları, onların içinde bulundukları ekonomik, psikolojik, sosyolojik, ahlâkî, siyasî..., durumlar ve ibretimiz akıbetleri anlatılırken, insanlar bu konuda düşünmeye, tefekküre ve ders almaya davet edilir. Kur'ân, kavimlerin yaşadıkları serüvenleri kronolojik sırasıyı gözeterek ya da kuru bir anlatımla aktarmaz. Mutlaka belli bir mantık kurgusu içinde ve insanların “ibrer alıp “hidayet” bulması açısından olayları ele alır. Tarih olaylarının araştırılmasını da bu amaçla emreder.

Kurân'da, “yeryüzünde gezip dolaşın” ya da “yeryüzünde gezip dolaşmıyorlar mı?” şeklinde başlayan âyetlere sıkça rastlarız:

“Sizden önce nice sünnetler (olaylar) gelip geçti. Yeryüzünde gezip dolaşın da yalanlayanların sonunun nasıl olduğunu görün.” [1019]

“Onlar yeryüzünde gezip de kendilerinden öncekilerin akıbetlerinin ne olduğuna bakmadılar mı? Onlar kuvvetçe kendilerinden daha şiddetli idiler. Toprağı ekip aktardılar; onu bunların imar ettiklerinden daha çok imar etmişlerdi. Peygamberleri de onlara mucizeler ve açık ayetlerle gelmişlerdi. Öyleyse Allah onlara zulmetmiyordu; fakat kendileri nefislerine zulmediyorlardı. Sonra kötülük edenlerin akıbeti çok kötü oldu. Çünkü Allah'ın âyetlerini yalanladılar ve onlarla alay ediyorlardı.” [1020]

Bu âyetler; kıssaları anlatılan “yalanlayıcı” veya “kötülük edici” kavimlerin acı sonlarına dikkat çekmekte ve bunların dikkatle araştırılıp incelenmesini istemektedir. Yine aynı şekilde En'am: 11 ve Nahl: 36'da“yalanlayanların” Neml: 69'da da “mücrimlerin” akıbetlerine dikkat çekilmektedir.

Bu tür âyetler sürekli olarak insanın aklına ve gönlüne hitap eder; insanları düşünmeye davet eder:

“Zulmederken helak ettiğimiz nice memleket vardı ki; duvarları (yıkılıp altta kalan) tavanlarının üstüne çökmüştür. Nice kullanılmaz olmuş kuyu ve nice (ıssız kalmış) savlam köşk vardır.” [1021]

“Hiç yeryüzünde gezmediler mi ki; düşünecekleri kalpleri, işitecekleri kulakları olsun. Zira gözler kör olmaz, fakat göğüslerde ki kalpler kör olur.” [1022]

Böylece Kur'ân-ı Kerîm; mücrim, zalim, yaianlayıcı ve kafir toplulukların sonu hakkındaki genel ilahi yasaya dikkat çeker ve bu ilahi yasanın günümüzde de toplumların kaderini belirleyeceğini ve her dönemde kafirlerin benzer akıbetlere uğrayacağını açıklar.

“Yeryüzünde gezip dolayşmadılar mı ki; kendilerinden öncekilerin sonunun nasıl olmduçfunu görsünler. Allah onların evlerini yıkıp başlarına geçirmiştir. Bu kafirlere de onun benzeri sonuçlar vardır. Bu böyledir, çünkü Allah inananların koruyuçuşudur; kafirlerin ise koruyucuları yoktur.” [1023]

Yukarıdaki ayetlerin tümü; inkarcı zalimlerin sonunun hüsran olduğunu, buna karşılık gerçek müminlerin Allah'ın koruması altında bulunduğunu beyan eder. Araştırılması ve görülmesi istenen bu kavimlerin kalıntıları, eserleri, insanların hidayete ermesi ve doğru yolu bulması için ibret verici vesileler olacaktır. Bu sebeple Kur'ân-ı Kerim bu tür ilahi kalıntılara ve izlere ısrarla dikkat çeker.

Nuh kıssası anlatılır ve “gemiyi alemlere bir ibret yaptık” [1024]buyurulur. Bu gün Nuh'un gemisi hala araştırma ve ibret konusudur.

Lût kavminin ahlaki sapıklığı ve yok edilişleri analtılarak; “orada elemli bir azaptan korkanlar için alamet de bıraktık.” [1025]buyurulur. Bu kavimden artakalan Lût gölü ve civarındaki kalıntılar ibret vericidir.

Muhtemelen Semûd kavmi kalıntıları hakkında; “O yerler yolunuzun üzerindedir. Elbette bunda inananlar için bir âyet vardır.” [1026]buyurulur. Hz. Peygamber (s.a.v) Tebuk seferi sırasında Semûd kavminin yaşadığı Hicr bölgesinden geçer ve ashabını ibret almaya çağırır.

Yine aynı kavimlerin kalıntıları hakkında “Sabahları onların yerlerine uğrarsınız, geceleri de uğrarsınız. Hala akıllanmaz mısınız?” [1027]buyurulur ve akıllara, iz'anlara hitap edilir.

Keza; Sebe' kavmi hakkında; “Doğrusu Sebe' kavminin meskenlerinde ibretler vardır.” [1028]denilir. Ad kavminden de, “Beldeler arasında onun benzeri yaratılmamıştır.” [1029]şeklinde söz edilir. Bütün bunlar; gezilip görülmesi ve araştırılmasi gereken ibret verici kalıntılardır. Hatta Kuran; Firavun'un cesedinin bile, “sonrakilere ibret olmak üzere kurtarılıp korunacağını” [1030]açıklar. Geçtiğimiz yıllarda Kızıldeniz sahilinde bulunan Firavun cesedinin muhtemelen bu olduğu sanılmaktadır.

Özetle; Kur'ân, bu haberleri bize ulaştırmakla sözkonusu kavimlerin kalıntıları etrafında kuru bir turistik seyahat yapmamızı önermez; aksine onun tek hedefi; insanların bu tohlumların başına gelen olaylardan ibret ve ders alıp hidayete ermeleri ve sırat-ı müstakime ulaşmalarıdır. “Bu sana anlattıklarımız, o şehirlerin haberlerindendir. Onlardan kimi hala ayakta, kimi de biçilmiştir.”

“Biz onlara zulmetmedik. Fakat onlar kendi kendilerine zulmediyorlardı...” Şüphesiz ahiret azabından korkanlar için, bunda elbette ibret vardır.”[1031] “Allah’tan, geri çevrilmesi mümkün olmayan gün gelmezden önce, yüzünü dosdoğru dine doğrult.” [1032]

Tarih’in Yasaları (Sünnetullah)

Allahu Teala; toplumların değişim seyirlerini, galibiyet ve mağlubiyetlerini, yükseliş ve çöküşlerini ve helak süreçlerini tayin eden değişmez yasalar koymuştur. Kur'ân'da bu yasalar “Sünnetullah” olarak adlandırılır.

“Fakat hışmımızı gördükleri zaman inanmaları, kendilerine bir fayda sağlamadı. (Bu) Allah'ın kullan arasında eskiden beri yürürlükte olan kuralıdır (sünnetidir), fşte o zaman kafirler ziyana uğramışlardır.” [1033]

Ayrıca, Isra 77, Ahzab 38, 62 ve Fatır 43'de “öteden beri geçerli olan ve değişmeyen sünnetullah'tan söz edilir.

Bu değişmeyen yasalara bazı örnekler verilebilir:

a- Allah kafirlere karşı inananların yardımcısıdır:

“Eğer kafirler sizinle savaşsalardı, arkalarına dönüp kaçarlardı; sonra ne bir koruyucu, ne de bir yardıma bulamazlardı.”

“Allah'ın öteden beri süregelen kanunu (sünneti)dur bu. (İnananlar üstün gelir.) Allah'tan kanununda bir değişme bulamazsın.” [1034]

b- Toplumsal değişmenin kuralı.

“Bir millet kendi öz-benliğinde olanları değiştirmedikçe, Allah onların durumlarını deriştirmez.” [1035]

İster salih bir toplum olsun, ister cahili bir toplum; Allah, kendi nefislerini, benliklerini değiştirmeyen toplumların konumunu değiştirmez.

c- Bir toplunun niceliği değil, niteliği önemlidir:

Kur'ân-ı Kerim; [1036]Talût'un az sayıdaki inanan, ama üstün nitelikli kuvvetiyle, câlût'un çok sayıdaki, nicel açıdan üstün kuvvetini nasıl yendiğini anlatır ve bu konudaki ilahi sünnetini hatırlatır:

“Nice az bir topluluk, Allah'ın izni ile nice çok sayıdaki topluluğa galip gelmiştir.” [1037]

“Eğer Allah'ın kimi insanları, diğerleriyle yok etmesi olmasaydı, yeryüzü mutlaka fesada uğradı” [1038]

d- Allah mustaz'aflardan ve muttakilerden yanadır;

“Biz istiyorduk ki; orada müstazaflarla lütffta bulunalım, onları önâerler yapalım ve onları yeryüzünde varisler kılalım.”[1039]

“Zalimleri mutlaka helak edeceğiz. Onları yok ettikten sonra yerlerine sizleri yerleştireceğiz. Bu da Allah'a karşı sorumluluk bilinci taşıyanlar ve azab vaadimden korkanlar içindir.” [1040]

Toplumların Yıkılış Sebepleri

Kur'ân-ı Kerim; toplumların yıkılış biçimlerini ve kötü sonlarını ortaya koyduğu gibi; onları, bu noktaya getiren sebepleri de açıkça beyan eder. Bu nedenlere ilişkin bazı örnekler verilebilir:

a- Zulüm, baskı, haksızlık ve günahlar.

“Onlara azabımız geldiği zaman; “biz gerçekten zulmedenlerdendik”, demekten başka itirafları olmadı.” [1041]

b- Lüks, israf ve fısk (bozgunculuk) içinde olma

“Biz bir ülkeyi yok etmek istediğimiz zaman, oranın bolluktan şımaranfanna emrederiz. Orada bozgunculuk yaparlar.” [1042]

c- Cinsel sapıklık, aşırılık ve yol kesme:

“Gerçekten siz (Lût kavmi), sizden evvel hiç bir kavmin yapmadığı çok kötü işi yapıyorsunuz.”

“Siz erkeklere yaklaşacak, yol kesecek ve toplantınızda edepsizlik yapıp duracak mısınız?” [1043]

d- Günah, zulüm, refah ve zevke dalma;

“Zulmedenler, kendilerine verilen refahın peşinde düşüp şımardılar, mücrimlerden oldular.” [1044]

e- itaatsizlik, nankörlük:

“Bu ülkenin halkı, Allah'ın nimetlerine nankörlük etti. Bu yüzden Allah onlara, yaptıklarına karşılık, korku ve açlık ıstırabını tattırdı.” [1045]

f- Kitabın bir kısmına inanıp bir kısmına inanmamak:

“Bunun cezası dünya hayatında rezil olmaktır.” [1046]

g- Önde gelenlerin ve salihlerin fesadı önlememeleri: [1047]

h- Ekonomik dengesizlik, vurgun ve soygunlar. [1048]

Sonuç

Kur'ân-ı Kerim; yarıdan fazlasını oluşturan tarih konularını, bütüncül bir görüş açısı içinde ele alır ve mü’minlere tevhidi bir tarih şuuru kazandırır.

Kur'ân; yalnızca bir milletin veya sınırları çizilmiş bir coğrafya parçasının tarihini ele almaz; aksine tüm insanlığın ve evrenin sergüzeştini bir bütün olarak değerlendirir. Evrenin ve ilk insan Hz. Adem'in yaratılışından başlayarak insanı,

insan topluluklarını, onların davranışlarını, ilişki biçimlerini, yükseliş ve çöküşlerini, ve helak oluşlarını anlatır. İnsan ve toplum hayatının tarih boyunca tabi olduğu değişmeyen ilahi yasaları hatırlatır. Tarihte gelmiş geçmiş olan millet-devlet ve uygarlıkları; nicelik ve maddi güç açısından değil, nitelik ve manevi boyutlarıyla tahlil eder. Tarihte meydana gelen tüm olayların fraklı inançlar arasındaki mücadele ve çatışmalardan kaynaklandığını beyan eder. İyilerle kötülerin, salihlerle zalimlerin, mnustaz'aflarla müstekbirlerin, hak ile batılın, batıl ile batılın mücadeleleri, temelde hep inanç kavgalarıdır.

Kur'ân-ı Kerim; tarih olaylarını ele alırken, insanların hidayetini ve Sırat-ı Müstakim'e ulaşmasını hedeflediğine göre; sonuç olarak şunu söyleyebiliriz: Muhatabını Tevhid"e ve "Sırat-ı Müstakim'e yönelten tarih, "Kur'ânî ve İslamı Tarih'tir. Muhatabını İslam dışı düşüncelere, cahili anlayışlara, davranış kalıplarına ve yaşama biçimlerine ulaştıran tarih ise "Cahili Tarih"tir. [1049]

Âd Ve Semûd'dan ABD'ye İstikbar Ve İstiğna Psikolojisi

Abdullahyıldız

Kur'ân, tarihin derinliklerinde kalmış nice kavimlerin ihtişam ve sefalet çelişkisi içindeki hayatlarından kesitler vererek medeniyetleri helake sürükleyen temel nedenlere ısrarla dikkatimizi çeker. Âd ve Semûd kavmi, Mecryen ve £yke halkı, Firavun ve Nemrud zorbaları ve diğerleri...

"Görmedin mi ne yapü Rabb'ın Âd'a?!

"Yüksek sütunlarla dolu İrem'e;

"Ki beldeler içinde onun bir benzeri yaratılmamıştı.

"Ve vadide kayaları oyan Semüd'a.

"Ve kazıklar/piramitler sahibi Firavun'a.

"Onlar, topraklan üzerinde hak ve adalet sınırlarını aşmışlardı.

"Ve oralarda büyük bir yozlaşma ve çürümeye sebep olmuşlardı.

İşte bu yüzden Rabbln onları azap kırbacından geçirdi.

"Çünkü Rabbin her şeyi tam bir biçimde gözetlemektedir." [1050]

İmdi, biz bu yazımızda, Kur'ân'ın ibret numuneleri olarak dikkatimize sunduğu istikbar ve istiğna sembolü Âd ve Semûd kavimlerinden hareketle bugünkü evrensel istikbârın temsilcisi ve mimarı ABD emperyalizminin, kendi yok oluş sürecini de hazırlayan temel ideolojik ve felsefi çıkmazlarına, çelişkilerine ilişkin bazı tespitlerde bulunmaya çalışacağız. [1051]

Âd Ve Semûd'un Güç Ve Servet Şımarıklığı

Âd ve Semûd; Nûh kavminin helakinden sonra aynı coğrafyada art arda egemen olan kalabalık, güçlü ve maddi donanımları itibariyle de hayli üstün kavimlerdi.[1052] Âd kavmi, bugün çöl kumları altında kalmış bulunan efsanevî başkentleri İrem başta olmak üzere Yemen, Hicaz ve Yemame arasındaki el-Ahkâfta[1053], Semûd kavmi de Arap yarımadasının batısındaki el-Hicr bölgesinde özellikle başkent Medâyin-ı Salih çevresinde dillere destan bir medeniyet kurmuşlardı. Âd eşrafı, her türlü lüks ve konfora sahip, bağlı-bahçeli, yüksek sütunlu, kat kat muhteşem sarayları ve bir güç gösterisi olarak yüksek tepelere inşa ettikleri devâsâ kuleleri ve abidevî sanat şaheserleri [1054] ile Semûd ekâbiri de Vâdi'l-Kura'da kayaları ustaca yontarak ve mermerleri maharetle kesip biçerek yaptıkları güvenli, sağlam, göz kamaştırıcı binaları [1055] ile gurur duyuyorlardı. Bugün o coğrafyaya ve iklim şartlarına bakanların akıl ve hayallerinden bile geçiremeyecekieri düzeydeki bu eşsiz güç ve kudret, zenginlik ve bolluk onları şımarttıkça şımartmış, küstahlıkları ve kibirleri onları akılsız bir böbürlenmeye ve şuursuz bir meydan okumaya itmişti.[1056]

"Âd Kavmine gelince,- onlar yeryüzünde haksızca/boş yere kibirlenmişler ve "bizden daha güçlü kim var.'?' demişlerdi. Görmüyorlar mı ki, onları yaratan Allah kendilerinden daha güçlüdür." [1057]

Bu kavimlere bahşedilen sınırsız imkanlar, onların ebedîleşme eğilimlerini pekiştirmiş, yeryüzünde sonsuza dek asude bir hayat yaşayacakları vehmine kapılarak diledikleri gibi davranmalarına yol açmış, kahredici güçleri de zorbalıkta aşırı gitmelerine [1058] ve diğer insanların ve toplumların haklarını çiğnemekte sınır tanımamalarına neden olmuştu:

"Siz her yüksek yere bir alâmet(anıt, kule) dikip abesle iştigal mi edersiniz?

"İçlerinde ebediyen/güven içinde kalacağınızı umarak malikâneler mi inşa edersiniz?

"fnsanlan tutup yakaladınız zaman zorbalar gibi mi yakalarsınız?" [1059]

Mevdûdfnin Te/rıimü'l-Kur'ân isimli tefsirinde bu ayetlere ilişkin olarak yer alan açıklamalar bir hayli öğreticidir:

Mimaride israfın, bir halk içinde rasgele ortaya çıkmayıp maddi amaçlar ve bendi kazançlar uğrunda servet yığma ve çılgınlığın sonucu olduğu belirtilmelidir. Bir ulus bu noktaya geldiği zaman tüm sosyal sistemleri bozulur ve çöküntüye uğrar. Hûd aleyhiselâmın, kavmini mimarideki israf ve lüksten dolayı eleştirmesi, yalnızca yüksek köşk ve anıtlara değil, ayrıca ülkenin her yerinde tefessüh alâmetleri anıt ve köşkler şeklinde görülen köhnemiş medeniyetlerine ve sosyal sistemlerine de yönelikti.[1060]

Dolayısıyla yukarıda âyetler şu anlama geliyordu:

Sürekli artan hayat standardınızın taleplerini karşılamak için, küçük evlerle yetinmiyor ve köşkler, kâşaneler inşâ ediyorsunuz; yine bunlarla da tatmin olmuyor, sırf gösteriş ve debdebe uğruna, lüzumsuz yere koca, koca binalar dikiyorsunuz. Ama insanlıktan öylesine soyutlanmışsınız ki, kalplerinizde yoksullara karşı hiçbir merhamet ve adalet duygusu taşımadığınız gibi, ülkenizin içinde veya çevresinde yaşayan düşük sosyal katmanlara mensup herkesi zalimce eziyorsunuz ve barbarlığınızdan kimse kurtulamıyor.[1061]

Lüks ve israfta, harcamada sınır tanımamak, bunun için de soygunculuğu, sömürgeciliği bir hak olarak görmek, diğer insanların ve toplumların açlığı, sefaleti ve kanları üzerine kendi süfli çıkar egemenliklerini bina etmek ve bu egemenliği sürdürmek amacıyla sıkı güvenlik tedbirlerine başvurup zorbalaştıkça zorbaiaşmak, hem Âd'ın hem de Semûd'un sonunu hazırlayan süreci başlattı:

“Bu bulunduğunuz hâl üzere hep böyle güvenlik içinde bırakılacağınızı mı sanıyordunuz?”

“Bu bahçeler içre ve bu pınar başlarında;

“Bu ekinler, bu zarif görünüşlü, ince sürgünlü hurmalıklar arasında...

“Ve dağlarda hep böyle ustalıkla/şımarıkça evler yontabileceğin izi mi sanıyorsunuz?” (26/146) [1062]

İstikbâr Ve İstiğna

Ekonomik imkanlarının sınırsızlığına, askeri güçlerinin yenilmezliğine, yüksek teknolojilerinin hatasızlığına, kale, kule ve surlarının yıkılmazdına inanmaya başlayan toplumların içine girdikleri istikbâr ve istiğna psikolojisi, sadece

büyüklenme ve kendilerini yeterli görmeyle sınırlı kalmaz; başkalarını küçük görme ve güçsüzlüklerinden yararlanıp denetimleri altına almalarının bir sonucu olarak kendilerinin ebediyen güven ve huzur içinde, her türlü tehlikelerden emin olarak yaşayacakları zehabına sürükler. Hatta bu tür toplumlar, ilahi azap başta olmak üzere hiçbir tür felaketin kendilerine ulaşmayacağı vehmine kapılırlar:

“Biz azaba uğratılacak değiliz.” [1063]

Oysa Kur'ân, “azgınlık ve sapkınlık içinde yüzen nice kendini beğenmiş güçlü kavimlerin çok çeşitli biçimlerde ve hem de hiç ummadıkları yerlerden darbeler yiyerek nasıl helak olduklarının ibretâmiz kıssalarıyla doludur: Kimileri “üstlerinden' (bir yoruma göre yöneticilerin kahredici zulümleri ile) ya da “ayaklarının altından” (yani toplumun alt katmanlarının isyanları ile) gelen azapla[1064], kimileri “bölünüp parça parça olarak birbirlerinden hınç almak” suretiyle[1065], kimileri “korku ve açlık ıstırabını tadarak'[1066], kimileri 'şiddetli yağmurla”[1067], kimileri de kulakları patlatan bir Kasırga[1068], yere batıran bir deprem, taş yağdıran bir fırtına, korkunç ve şiddetli bir ses, sel [1069] vb. ile yıkılıp gittiler.”

Ad ve Semûd'un helak oluş biçimi ise, sonrakiler için bir uyarı ve ibret olacak biçimdeydi:

“... de ki: Âd ve Semûd (kavimlerinin başlarına düşen) yıldırımlara benzer bir yıldırıma karşı sizi uyarıyorum.” [1070]

“Semûd mu? Onlar şiddetli bir sarsıntı ile yok edildi; Âd ise öfkeli bir kasırga ile yok olup gitti.” [1071]

Servet ve güç üstünlüğüyle şımaran toplumların ebedilik/sonsuzluk duygusuna kapılmaları, kendilerini her şeyden müstağni görmeleri yani mallarına ve güçlerine güvenerek hiçbir şeye muhtaç olmadıklarını ya da her şeyden bağımsız olduklarını düşünmeye başlamaları garip bir tecellidir:

“Malı yığıp sayar ve malının kendisini ebedi kılacağını sanır.” [1072]

“Hayır, gerçekten insan, kendini müstağni görerek azar.” [1073]

Ancak, göz kamaştıran servetlerin ve etrafa dehşet salan kuvvetlerin sahiplerinin tam da âleme meydan okudukları, güç gösterisinde bulundukları ve sonsuzluk iksirini yakaladıklarını zannettikleri bir sırada hiç ummadıkları yerlerden darbeler yiyerek yok olmaları da bir başka müthiş tecellidir: Tarihin en şedîd ve zalim yöneticilerinden Firavun, kendi sarayında büyüttüğü Musa'yı ve bağlılarını, kendisi ve düzeni için en büyük tehdit olarak gördü; muazzam ordusuyla onları deniz kıyısında kuşattı ve tam da muhteşem bir zafer kazanacağını zannettiği bir anda suda boğuldu. Yine onun kadar cebbar bir yönetici olan Nemrut burnundan giren

küçücük bir sineğe mağlup oldu. Roma imparatorluğu, güç ve ihtişamının zirvesinde olduğu bir zamanda parçalanıp yok oldu.

Tarih boyunca Allah'la yarışırcasına güç gösterisinde bulunanlar hep hüsrana uğradılar: Babil İmparatorluğunun zulüm düzenini simgeleyen ve göğe doğru yükseltildikçe yükseltilen Babil kulesi (ki o zamanların dünya ticaret merkezi idi) tarihin tozlu sayfalarında kaldı. Titanik transatlantiğini "Tanrı bile batıramaz" diyerek yola çıkaranlar, sıradan bir buzdağına çarparak parçalandığını öğrenince dehşetli bir hayal kırıklığına uğradılar! Challenger uzay mekiğine "meydan okuyan" anlamındaki bu ismi veren Amerikalılar, mekiğin fırlatılışından 73 saniye sonra paramparça olup düşmesiyle şoke oldular.

"Ne göklerde ne de yerde Allah'ı aciz bırakacak hiçbir güç yoktur, şüphesiz O her şeyi bilen'dir ve gücünde sınır olmayan'dır." [1074]

Ve... şimdi, dünya ekonomisini avuçlarının içinde tutan, ulusların kaderleriyle dilediği gibi oynama hakkını kendinde gören yeryüzünün rakipsiz süper gücü ABD'nin kalbi İkiz Kule ve Pentagon yerle bir oldu. Elli milyon Kızılderili'nin kanı üzerine kurulan bir zorba uygarlık, yakın tarihte Japonya, Vietnam, Orta ve Güney Amerika, Lübnan, Irak gibi dünyanın pek çok köşesinde yüz binlerce, milyonlarca masum insanın canına kıyan bir devlet, aynı yöntemlerle, hiç hesap etmediği yerden ve hiç ummadığı biçimde bir cevap aldı.

"...onlar, kalelerinin kendilerini Allah'tan koruyacağını sanmışlardı; ama Allah'ın azabı onlara hiç hesap etmedikleri yerden geliverdi ve o yüreklerine korku saldı..." [1075]

Ve öyle görünüyor ki, Amerikalılar intikam amacıyla dünyanın birçok köşesini bombalayıp yerle bir ederek intikamlarını aldıklarını düşünseler bile bu 'yürek/erine salınan korkuyu' kolay kolay üzerlerinden atamayacaklardır. [1076]

"Tuzak Sahibine Dolanır Ya da Rüzgar Eken Fırtına Biçer

Aslında ABD, klasik ifadeyle "ektiği rüzgarın fırtınasını biçmekte"dir.

"Kendi elleriyle yapıp ettikleri sonucunda, karada ve denizlerde fesat (bozulma, çürüme, şiddet...) başladı. Belki dönerler diye, Allah, yaptıklarının (cezasının) bir kısmını onlara tattıracaktır." [1077]

Terörizm kültürü'nü bizzat kendi elleriyle üreten Amerikan yöneticileri, Chomsky'nin "beşinci özgürlük" adını verdiği uygulama biçimiyle milletlerin

kaderine hükmetmeyi, yeryüzünde egemenliklerini sürdürmek için diledikleri yerde diledikleri operasyonları gerçekleştirmeyi kendileri için bir “hak’" olarak gördüler:

ABD'nin gerek güvenlik ve gerekse uluslar arası politikasının esasını oluşturan “beşinci özgürlük” kavramını ünlü yazar Noam Chomsky şöyle formüle eden “Soyma, sömürme ve hüküm altına alma ve sonuç alabilmek için her türlü güce başvurma özgürlüğüdür.[1078]

ABD'nin ezici askerî üstünlüğüne dayanarak uyguladığı bu terörist politika, Firavunvârî bir meşruiyet anlayışına dayanmaktadır: Gücümüz var ve ezeriz... Firavun da rakipleri için “kuşkusuz onların üzerinde ezici bir gücümüz var” [1079]diyordu.

İmdi, varlıklarını adalet ve erdemlilik temeli üzerine bina edemeyen ve sadece kaba güç üstünlüğüne dayanarak egemenliklerini sürdüren sistemler için bir “düşman” ya da “umacı” mutlaka gereklidir. Yoksa icat edilir: “medeniyetler çatışması” teorisinin mucidi Samuel Huntıngton, ABD'nin bu kadim “kimlik krizi” sorunsalını ve dolayısıyla bunun sonucu olan “meşruiyet krizi” problematiğini şöyle açıklar:

“Birleşik Devletler hep kendisini bir şeyin karşıta olarak tanımlamıştır.

III. George'un, Avrupa monarşilerinin, Avrupa emperyalizminin, faşizmin, komünizmin. Ortada sürekli kendi kimliğimizi şekillendirmemize yardımcı olan bir düşman olmuştur. Kime karşı olduğumuz bilmez isek, kim olduğumuzu nasıl bileceğiz?”[1080]

ABD'nin ve güdümündeki Nato'nun, Komünizm'in 1990'da ortadan kalkmasından sonra İslâm'ı “yeni düşman” olarak belirlediğini; 'Radikal İslam', İslam'ı terör', Jundamentalizm' gibi nitelemelerle gizlemeye çalışsalar da Yeni Soğuk Savaş'ın kadim Batı ve İslam medeniyetleri arasında cereyan edeceğini öngörenlerin Müslümanları hedef tahtasının tam ortasına yerleştirdiklerini artık cümle alem biliyor. Amerikan merkezli propaganda endüstrisinin yönlendirdiği dünya medyasında terör1 ve 'İslam' kelimelerinin sürekli olarak ve ısrarla yan yana kullanılmasının altında yatan gerçek de işte budur. Yeni Soğuk Savaş isimli kitabın yazarı Mark Juergensmeyer, yaklaşık on yıl önce bir ABD Dışişleri yetkilisinin şöyle dediğini aktarıyordu: “30-40 yıl önce Komünizm'le uğraşırken gösterdiğimiz uyanıklığın çok daha fazlasını bugün İslam'la uğraşırken göstermek zorundayız.”[1081]

Roma'dan Abdye İnhitat Süreci

Aslında, yeryüzünün rakipsiz gücü kabul edilen ABD'nin bugünkü hali, bize Roma Imparatorlu-gu'nun ihtişamıyla göz kamaştırdığı, ama aynı zamanda çöküş sürecinin (inhitat/dekadanlık) ciddi krizlerini yaşadığı dönemleri hatırlatıyor:

Akdeniz havzasının tamamında dünya tarihinin en kudretli imparatorluğunu kuran Romalılar, güçlerinin zirvesinde iken, bir yandan ekonomik ve sosyal dengesizlikler, sınıf kavgaları ve köle isyanları ile sarsılmaya, öbür yandan da derin bir ideolojik-felsefi kriz yaşamaya başladılar. Ahlâki çürüme ve erdemsizlik batağında bocalayan Roma sosyetesi Miladi 1. yüzyılın ortalarında hızla yayılmaya başlayan Hıristiyanlığı, içinde bulundukları çıkmazdan kurtulmak için bir alternatif olarak değerlendirmek yerine, zulüm ve haksızlık temeline dayalı sistemlerine yönelik en büyük, tehdit olarak gördüler. Dinlerini samimiyetle yaşamaktan başka hiçbir suçları olmayan Hıristiyan müminlere karşı sertleştikçe sertieştiler. Edward Gibbon'un belirttiğine göre, dini yükümlülüklerinin bir gereği olarak; devletin yasalarını çiğnemedikleri, hırsızlık, yalan, zina, kaçakçılık gibi kamu barışını bozucu hiçbir suç işlemedikleri halde “potansiyel suçlu” ilan edilen ve her fırsatta tepelerine binilen ilk Hıristiyanlar, en zalimane cezalara çarptırılırlar ve sık sık katliama uğradılar.[1082]

Böyle bir dönemde (M.S. 64) Roma'da büyük bir yangın çıktı ve İmparator Neron bu yangının faili olarak suçlandı. Romalıların kafalarındaki kuşku ve soru işaretlerini bir türlü gideremeyen Neron'un aklına müthiş bir çözüm geldi: Suçlular yani Roma'yı yakanlar “Roma'nın yüz karası” Hıristiyanlardı! İmparatorluğun iğrenç propaganda mekanizması sayesinde kamuoyunda “her türlü canavarlığı yapabilecek kimseler” [1083] olarak tanıtılan mazlum Hıristiyanlar hakkındaki bu suçlamanın inandırıcılığını kanıtlamak amacıyla derhal operasyonlara girişildi; suçlular(!) art arda yakalanmaya ve suçlarını bir bir itiraf etmeye(!) başladılar. Dahası, Hıristiyanların bu itiraflarından, onların Roma devletine karşı “çok daha korkunç fenalıklar düşündükleri” (!) ortaya çıkarılmıştı. Kamuoyunda Hıristiyanlara karşı oluşturulan öfke selini yatıştırmak için herkesin gözü önünde ibret-i âlemlik cezalar verildi; kimi idam edildi, kimilerinin vücudu geceleri meşale olarak yararlanılmak üzere meydanlarda yakıldı, kimileri hayvan derisi giydirilip aslanlara parçalatıldı, kimileri de kaynar zift kazanlarına atıldı...[1084]

Ancak, bu tür operasyonlar Roma İmparatorluğu'nun yıkılışını durdurmaya yetmedi. Her türlü ahlâki yozlaşmaya ve sosyal çürümeye kapılarını ardına kadar açan ve müthiş bir manevi boşluk yaşayan Roma yönetimi, gerek “birinci tehdit” olarak gördüğü Hıristiyanlara karşı, gerekse diğer düşmanlarına karşı askeri gücünü artırdıkça artırdı, ama kendisini en güçlü zannettiği bir zamanda, önce parçalandı, ardından da büyük bir gürültüyle çöktü. Devletin ikiye ayrılmasından birkaç yıl önce bir hayli içerik değiştirmiş Hıristiyanlığın resmi din ilan edilmesi bile yani bu çok gecikmiş karar bile Roma'nın çöküşünü engelleyemedi.

Şimdi, içinde bocaladığı “meşruiyet krizi”ni sanal “İslami terör” umaasıyla aşmaya çalışan, Dünya Ticaret Merkezi ve Pentagon'a yapılan dehşet verici saldırının bütün

suçunu, her gün yeni uyduruk deliller ortaya sürerek sözümona "İslam'ı terör'ün simgesi haline getirdikleri Usame bin Ladin'in üstüne yıkan ve bu bahaneyle Ortadoğu ve Orta Asya'da yeni stratejik planlarını uygulamak isteyen ABD'nin sonunun Roma fmparatorlugu'nun sonuna benzeyeceğini söylersek, meseleyi çok mu abartmış oluruz?

Kalbinden yediği son darbeyle yenilmezlik ve yıkılmazlık efsanesi bir anda sona eren ve süper büyüsü bozulan (Derin Darbe filminde yeryüzüne çarpan meteorun yol açtığı tufanı andıran sel, her şeyi süpürürken İkiz Kule'nin ayakta kalıyor olmasını hatırlayın) "Çağdaş Roma imparatorluğu'nun izmihlalinin uzak olmadığını söylemek, bundan yirmi yıl önce "pek yakında Sovyetler Birliğinin çökeceğini" söylemekten daha mı az tutarlıdır?

Gelin, bu soruların cevabını bilge şair Octavio Paz'ı dinledikten sonra verelim: "ABD sık sık Roma ile karşılaştırılmıştır. Koşutluk her ne kadar tam değilse de kabul etmek gerekir ki işe yarar türdendir. Montesquieu'ya göre, Romalıların dekadanlığının (inhitat/çöküş) çifte bir sebebi vardi: ordunun gücü ve lüksün yol açtığı kokuşma. İlki imparatorluğun kökeniydi, ikincisi ise yıkımı. Ordu, Roma'nın dünya üzerinde hüküm sürmesini sağladı, ama bunun yanı sıra sorumsuz sefahat düşkünlüğünü ve savurganlığını da başlattı. Amerikalılar, Romalılardan daha bilge ve daha ılımlı olacaklar mı, daha büyük bir ahlaksal direşkenlik: gösterecekler mi? Hiç de öyle olacakmış gibi görünmüyor."[1085]

Sonuç

Vurgun ve soygunu evrensel düzlemde sistemleştiren, yeryüzünde fitne ve fesadı yaygınlaştıran bir siyasi mekanizmanın, bir başka ifadeyle lairesel terör merkezînin ilelebet ayakta kalması beklenebilir mi?

"Onlar yeryüzünde büyüklük taslıyor ve şeytani planlar kuruyorlar; oysa bütün sinsi tuzaklar, ancak sahiplerine dolanır. Yoksa onlar önceküerin baş/anna gelenlerden başkasını mı bekliyorlar? Allah'ın yasasında asla bir değişme bulamazsın; Allah'ın sünnetinde asla bir sapma bulamazsın.

"Yeryüzünde dolaşıp da kendilerinden öncekilerin sonlarının nasıl olduğunu görmedi/er mi? Oysa onlar kuvvet bakımından öaha zorlu idiler. Ne göklerde ne de yerde Allah'ı aciz bırakacak hiçbir güç yoktur. O her şeyi bilen'dir ve gücünde sınır olmayan'dır."[1086]

Medyen Ve Eyke'den Kriz Dersleri

(Şuayb(a.s.)'ın Çağrısı: Ölçü-Denge-Adalet)

Abdullah Yıldız

Türkiye son zamanlarda tam anlamıyla bir “topyekün kriz” sürecine girdi. Krizin daha çok ekonomik veçhesi öne çıkıyorsa da sistem her alanda derin bir tıkanma ve çözülme hali yaşıyor. Zaten yanlış temeller üzerinde şekillenen kırılgan sosyo-ekonomik ve siyasal düzen tamamen altüst olmuş bulunuyor.

Külli bir felakete dönüşmesi muhtemel bu kriz sürecinin kİsa vadeli ve anlık nedenleri üzerinde kafa yormak ve acil çözümler kadar, olaya daha geniş bir perspektiften; tarihsel tecrübeler ve “sünnetullah” dediğimiz sosyolojik yasalar çerçevesinden bakmak ve daha kalıcı çözümler üretmek de bir mecburiyet olarak karşımıza çıkıyor. Bu nedenle bir hayli gerilere, tarihin derinliklerinde kalmış bir topluma uzanacağız.

Ticaret yollarının kavşagındaki Medyen...

Yemyeşil ağaçlı vadileriyle ünlü Eyke...

Ekonomik imkanlarının bolluğu ve refah düzeylerinin yüksekliğiyle tanınan birbirine komşu iki ülke ve aynı soydan gelen iki halk... Kimi rivayetler, aynı kaderi paylaşan ve uyarılmaları için kendilerine aynı peygamberin fŞuayb) gönderildiği Medyen ve Eykelilerin tek bir ulus olduğu yönünde...

Kur'ân-ı Mübin, A'râf[1087], Hûd [1088] ve Şuarâ [1089] sûrelerinde, Medyen/Eyke'de egemen olan zulüm düzeni ile yolsuzluk ekonomisi hakkında önemli ipuçları verirken, bu durumun nasıl bir toplumsal fesada, çürüme ve çözülmeye, nihayet topyekün bir krize ve felakete yol açtığına dikkat çeker. İlahi mesaj, geçmiş ve gelecek bütün toplumlar için geçerli olan evrensel sosyolojik kuralları (sünnetutlah) sık sık hatırlatarak, insanların ve toplumların hayatlarını bu kurallara göre tanzim etmelerini tavsiye eder. Medyen/Eyke kıssasına üç ayrı yerde genişçe, bazı âyetlerde de [1090] kİsa atıflarla yer vermek suretiyle, bizim gibi yolsuzluk, vurgun, soygun sarmalında kıvranan toplumlara, adeta “erken uyarıda bulunur. Zaten Kur'ân “aklını kullanabilen” insan/toplumların ibret alabileceği “uyarı” ve “öğütler” içeren bir “Tezkira” (hatırlatma)dır. [1091]

Şuayb Aleyhisselam’ın Çağrısının Özü: Ölçü-Denge-Adalet

Tarihi kayıtlarda Hz. İbrahim'in karısı Katura'dan geldikleri rivayet edilen ve müslüman bir geçmişe sahip olan Medyen/Eykeliler, ilahi öğretileri tamamen terketmiş, inanç, akide ve yaşayışları bakımından da tamamen bozulmuş bulunuyorlardı. Bu nedenle Allahu Teaia onlara “kardeşleri” Şuayb'ı peygamber olarak gönderdi.

Şuayb aleyhisselam, Medyen ve Eyke halkını öncelikle “tevhid inancı” ve Allah'a karşı sorumlulukları konusunda uyardı: “Allah'tan başkasına kulluk ve itaatte bulunmamalarını, ondan başka İlâh (güç, otorite ve yasa koyucu) tanımamalarını ve yalnızca O'ndan korkup sakınmalarını” söyleyerek bireysel ve toplumsal değişimin ilk adımının “Allah'a karşı sorumluluklarının bilincine ermek” olduğunu hatırlattı. O kesin olarak biliyordu ki, bu birinci adımı atanlar yani Allah'la ilişkilerinde dürüst ve tutarlı olanlar, ikinci aşama olan insan ve toplum ilişkilerinde dürüst, adil, emin ve güvenilir olmayı başarabilirlerdi. Esasen bu iki boyutu birbirinden ayırmak mümkün değildi ve birinde dürüst ve tutarlı olmayan diğerinde de olamazdı. Bu nedenle Şuayb(a), halkını “yalnızca Allah'a kulluk etmeye” çağırmakla yetinmedi; ekonomik ve sosyal ilişkilerinde de duyarlı olmaları konusunda onları uyardı.

Şuayb'ın sosyo-ekonomik hayata ilişkin çağrısı şu üç kavram etrafında odaklanıyordu: Mikyal, mizan ve qıst... Yani ölçü, denge ve adalet... Doğrusu, toplum hayatının tanziminde anahtar terimler olan ölçü, denge ve adalet kavramları Medyen ve Eyke'de tamamen aşınmış ve kaybolmuş bulunuyordu.

Hz. Şuayb, bu konuda halkını şöyle uyardı:

Ey kavmim! Bütün ilişkilerinizde ölçü ve tartıyı/dengeyi tam olarak gözetin; dürüst ve adil olun,- insanların mallarını ve emeklerini çalarak onları haklan olan şeylerden mahrum bırakmayın. Böyle yaparsanız, var olan toplumsal düzen de tamamen bozulur ve herşey altüst olur. Eğer inanıyorsanız, Allah'ın size bıraktığı helal kazanç kalıcı değer olarak daha hayırlıdır. Ama takdir edersiniz ki, ben sizin üzerinizde bekçi de değilim.

Bakın, bütün bunları sizin iyiliğiniz için söylüyorum ve sizden bir maddi karşılık bekliyor da değilim; benim hak ettiğim gerçek karşılığı vermek alemlerin Rabb'inden başkasına düşmez.

Üstelik ben, sizden yapmamanızı istediğim şeylerin tersini yaparak size aykırı düşmek istemem. Ben sadece gücümün yettidi kadar sizi düzeltmek istiyorum; ama bunda ne kadar başarı göstereceğim Allah'a bağlıdır. Ben O'na güvenip dayanıyor, O'na yönetiyorum.

Ey, kavmimi doğrusu tanık olduğum bu refah ve zenginlik biçiminiz beni hayli endişelendiriyor ve sizin için dehşetli bir günün azabından korkuyorum.

Bir de (kendi tutum ve davranışlarınızı gözden geçirip düzeltmek yerine) tehdit ve baskıyla müminleri Allah'ın yolundan dönmeye zorlayıp onu eğri göstermeye çalışarak böyle (doğruya götüren) her yolun kıyısında pusuya yatmayın. Allah'ın sizi azlıkken nasıl çoğaltıp güçlü kıldığını hatırlayın. Ve ortalımı karıştırıp bozgunculuk yapanların akibetlerinin nice olduğuna bir bakın!

“Ey kavmim! Benden tamamen ayrı bir çizgide gitmeniz sakın sizi cürüm işlemeye sevketmesin; yoksa Nuh kavminin, Hûd kavminin, Salih kavminin başlarına gelenler sizin de başınıza gelir; üstelik lût kavmi de size pek uzak değil gelin, günahlarınız için Rabbinizden bağışlanma dileyin, yaptıklarınızdan pişmanlık duyup O'na yönelin; şüphesiz Rabbim esirgeyenlerin en yücesi ve sevgi kaynağıdır.” [1092]

Çağrıya Karşı Duyarsızlık Ve Acı Akıbet

Kur'ân'ın prototip olarak bir bölümüne yer verdiği insanlık tarihine ilişkin olaylarda vurgulanan hakikat şu ki; bir toplumun refahtan şımaran, kendini beğenmiş, kurumlu önde gelen (mütref, mele; müstekbir)leri, kendi süfli çıkarlarını korumak için tuttukları yolun o toplumu topyekün bir felakete sürükleyeceğini görseler de aynı tutum ve davranışlarını ısrarla ve inatla sürdürürler. Kendilerine yönelik eleştiri, uyarı ve öğütleri dinlemedikleri gibi samimi uyarıcıları tehdit ve korkutma yoluyla sindirmeye çalışırlar.

Medyen ve Eyke'nin yönetimini elinde tutan zorba mutlu azınlık da şuayb peygamberi ve onunla birlikte inanan yoldaşlarını sindirmek için tehdit, baskı ve alay gibi bütün yöntemleri kullandılar:

“Ey Şuayb, dediler; Senin şu namazın/çağrın (yaşam tarzımızın bir parçası olan) atalarımızın tapınma biçimlerini terketmemiz ve malsınız-mülkümüz üzerinde keyfi tasarruflarda bulunmamamız yönünde bizi uyarmanı zorunlu kılıyor, öyle mi?(Hayret doğrusu!) Üstelik sen yumuşak başlı, aklı başında birisin! Ayrıca söylediklerinden pek bir şey anlıyor da değiliz!”

Medyen/Eyke ekabiri akıllarınca Hz. Şuayb'la alay ettiler; Şuayb gibi aklı başında, olgun, nazik ve kibar bir şahsiyetin, toplumun gidişatına ilişkin ciddi endişe ve kaygılarını içeren açık ve net ifadelerini, çarpıcı uyarılarını anlamazlıktan geldiler. Kaldı ki Şuayb aleyhisselam, kavmi arasında hitabet ve söz söyleme sanatında üstün yeteneği, beliğ ve fasih konuşması ile tanınırdı. İşin aslına bakılırsa, Şuayb'ın mevcut sistemi kökünden değiştirmeye dönük ölçü, denge ve adalet temeline dayalı 'alternatif toplum modeli' önerisi, müstekbir vurguncu taifesinin işine gelmemişti. Bu gerçekçi ve doğru öneriler karşısında tutarlı, tatmin edici fikirler geliştirme imkanlarına sahip olmadıklarından, kaba kuvvetlerine ve sayİsal çokluklarına

güvenerek Şuayb'ı ve ona bağlı müminleri sindirmeye yönelik tehditlerini sürdürdüler:

“Ey Şuayb, seni ve seninle birlikte iman edenleri ua ülkemizden sürgün edeceğiz ya da kesinlikle bizim dînimize/yaşam tarzımıza uyum sağlayıp geri döneceksiniz!”

“Eğer yakın çevren olmasa, seni öldüresiye taşlardık.”

“(Müminlere) Andolsun, eğer Şuayb'a uyarsanız, bilin ki kaybedenlerden olacaksınız!”

Bütün bu tehditler karşısında yılmadan, bıkmadan uyarılarına devam eden Şuayb aleyhisselam, kavminin önde gelenlerinin körükörüne inatlarında ısrar ettiklerini, bildiklerinden şaşmadıklarını görünce şunları söyledi:

“Ey kavmim! Artık bütün yapabileceğinizi yapın; bilin ki ben de yapacağım! Kuşkusuz Rabbim yapmakta olduklarınızı bilip kuşatandır. Zamanı gelince alçaltıa azabın kime İsabet edeceğini ve kimin yalana olduğunu öğreneceksiniz. Öyleyse gözleyin olacakları; bilin ki ben de sizinle birlikte gözlüyorum.”

Ve beklenen gün geldi... Hem kendi nefislerine hem de diğer insanlara zulmederek çılgınca yaşam tarzlarını sürdürdükleri bir sırada Medyen/Eykeliler müthiş bir gürültü ve sarsıntıyla yerle bir oldular... Sanki orada hiç kimse yaşamamıştı... Sonsuz merhamet sahibi Yüce Rabbimiz Şuayb'la birlikte inananları kurtardı...

Kaybedenler ise yalnızca inkarcı zalimler oldu...

Şuara sûresinde Medyen/Eyke kavmini “koyu gölgelerle kaplı bir günün azabının kıskıvrak yakalayıverdik.” [1093]belirtilir. Ayette geçen “yevmü'z-zulle” ifadesi, bir volkanik patlama ya da şiddetli deprem sonrası ortalığı kaplayan fiziksel karanlığı ifade ettiği gibi “geç kalınmış bir pişmanlıkla birlikte başgösteren ruhsal bir karanlık ve kasvet'e de işaret eder. [1094]

Şuayb aleyhisselamm, görevini son dakikasına kadar yerine getiren bir uyarıcı, bir peygamber olarak son cümleleri şu olur:

Ey kavmimi Gerçek şu ki; ben size Rabbimin buyruklarını tebliğ ettim ve güzelce öğüt verdim. Artık ben hakkı inkar eden bir topluluk için nasıl yas tutup kederleneyim! [1095]

Medyen Ve Eke'den Dersler

Doğrusu, günümüz Türkiye'si ile tarihin derinliklerinde kalmış Medyen/Eyke'de egemen olan sosyo-ekonomik düzen arasındaki benzerlikler bir hayli şaşırtıcıdır: Kur'ân'ın beyanından öğreniyoruz ki, Medyen ve Eyke'nin yönetici elitleri, çeşitli ticari hile ve sahtekarlık yöntemleriyle aşırı kar sağlamayı, insanların mallarını gaspederek haksız kazanç eide etmeyi bir alışkanlık haline getirmişlerdi, İnsan haklarını açıkça çiğnemeleri, soygun ve yağmacılığı meşru kabul etmeleri nedeniyle ticaret hayatının güvenliği kalmamış, sosyo-ekonomik düzen tamamen bozulmuştu. Refah ve bolluktan şımaran mutlu azınlık, ekonomik ve siyasal güçlerine güvenerek kendilerinden daha zayıf gördükleri mümin insanlara işkence ve baskı yapmakta, onları zorla kendi batıl sistemlerine entegre etmeye çalışmaktaydılar.

Medyen ve Eyke'liler nihayet karanlık bir günün azabıyla tarihin derinliklerine gömüldüler. Tarih sadece Medyen /Eyke'nin değil, ahlaksızlığı ile ünlü Lut kavminin, zulmün simgesi haline gelen Firavun düzeninin, her alanda tefessüh eden Roma'nın çöküşüne şahit oldu.

Türkiye insanının büyük çoğunluğunun, evlerinin en mutena köşelerinde muhafaza ettiği "kutsal" kitap, bu kıssaları akıl ve idrak sahiplerinin ders alması için en çarpıcı biçimde hatırlatıp durur: Gerçek şu ki, Medyen ve Eyke toplumunun yıkılışına yol açan ekonomik ve sosyal fesadın (bozulma ve çözülmenin) modern versiyonunu şu an Türkiye toplumu yaşıyor: Ekonomide keyl (ölçü/tartı), sosyal hayatta mizan (denge), siyasal planda ve her alanda kist (adalet) gözetilmiyorsa o toplumun ve düzenin ayakta kalması beklenemez.

O halde uzun vadeli ve kalıcı çözüm için, Kur'ân'ın öngördüğü ölçü, denge ve adalet temelinde kişiliklerimizi, toplumumuzu ve sistemimizi yeni baştan inşa etmekten başka çözüm yoktur. [1096]

"Kendini Bilmeyenden Başka Kim İbrahim'in Dininden Yüz Çevirir?.."

Ahmet Cemil Ertunç

"Allah'ın kendileri hakkında hiçbir ispatiayıcı delil indirmediği şeyleri Allah'a ortak koşmaktan siz korkmuyorken, ben nasıl sizin şirk koştuklarınızdan korkarım?" [1097]

Birşeylerin putlaştırılması, putlaştınlan şeyierle ilgili inançlar ve bu inançların hayata yansıyarak bireysel ve toplumsal hayatta etkili olması, insanlığın, tarih boyunca değişmeyen yanlışlığı olarak karşımıza çıkıyor. Bu yanlışlığın boyutlarını doğru değerlendirebilmek için putlaştırma nedenlerinin ve putlaştınlan varlıkların listesine bakmak yeterli olacaktır. Kolaylıkla tespit edilebilmektedir ki, bazı

varlıkları putlaştırma nedenleri kadar, putlaştınlan varlıkların sayısı da pek çok. Araştırıldığı zaman, insanların putlaştırıp taptıkları varlıkların listesinin oldukça kabarık olduğu görülüyor. Sonuçta da adeta putlaştınimamış varlık kalmadığı anlaşılıyor. Bu itibarla “Mısırlıların gübre böceğinden, Hintlilerin filine kadar bir yerde tanrı olarak [1098] tapılmayan hiçbir hayvan yoktur.”[1099] Yargısı bir gerçeğin ifadesi olarak karşımıza çıkıyor. [1100]

Kur’ân'a Göre Putçulugun Saçmalığı

İnsanlık için mutlak doğru bir inanç sisteminin ve bu inanç sisteminin üzerinde şekillenen dosdoğru bir hayat tarzının yegâne rehberi olan Kur'ân, put ve putçuluğu insanlığın en büyük sapması olarak tespit eder. Putçuluk gibi bir inancın ve bu inancın gerektirdiği hayat tarzının ve uygulamaların tamamıyla yanlış, ancak mutlak hakikâta uygun bir inanç ve yaşantı tarzının tamamıyla doğru olduğunu açıklayan Kur'ân, bu ayrımı yaparken de putun ve putçulugun mahiyetini bütün ayrıntılarıyla ortaya koyar. Konu hakkında üstü kapalı, bulanık hiçbir nokta bırakmaz. Öncelikle nazil olduğu topluma hitap ettiği içindir ki, putun ve putçulugun mahiyetini putperest Arap toplumunun putlarını ve bu putlara bağlı inançları esas alarak açıklar. Böylelikle söz konusu sapmanın evrensel kabul edilebilecek özelliklerini Arap toplumunda yaşanan boyutuyla somutlaştırarak gözler önüne serer. Putçuluk gibi saçma inançlara ve bu inançlarla meşrulaştırılan ve sonuçta zulüm, haksızlık, sömürü doğuran hayat tarzlarına sahip olunmaması gerektiğinin uyarılarını yapar. Kur'ân, bütün bu uyarıları dahilinde, putçulugun, öncelikle bilgi olarak yanlış zeminde yer aldığını, buna bağlı olarak da yanlış bir hayat tarzının sebebi olduğunu açıklar.

Kur'ân, insanlığın en büyük sapması olan putçuluk konusundaki uyarı ve bilgilendirmelerini gerçekleştirirken oldukça çarpıcı bir ifade tarzı ve mantık silsilesi takip eder. Bu konuda üzerinde durulabilecek önemli örneklerden birisi; müşriklerin, Allah katında kendileri için şefaatçi olacağı inancıyla putlara yönelmeleridir. Kur'ân bu inancın yanlışlığını, putların şefaatçi olacağıyla ilgili Allah katından gelen hiçbir ilim olmadığını vurgulayarak gösterir: “Putların Allah katında şefaatçi olduğuna inanıyorsa, böylesi bir inanan, Allah katından gelen bilgiyle doğrulanması gerekmez mi?” sorusunu düşündürterek, konunun kesin cevabını yine bizzat putperestlere verdirir”[1101]

Böylelikle açıklamış olur ki, Allah katından olmayan bir bilginin değeri yoktur, çünkü Allah katından olmayan bir bilgi yoktur. Allah'ın bilmediği şey ise mutlak anlamda yok demektir. Allah katında da, putların şefaatçi olacağıyla ilgili bir bilgi bulunmadığına göre, bu şefaat inancı tamamıyla saçma, yanlış ve asılsızdır. Ayrıca, taraftarlarınca putlara yüklenen sıfatların ve fonksiyonların “Allah'ın bilmediği bir şeyi Allah'a haber vermek” [1102]olarak ifade edilmiş olması da çok anlamlıdır.

Halbuki bilmemek, haberdar olmamak Allah için söz konusu değildir. Buna rağmen böylesi çarpıcı bir ifadeyle putların mahiyeti açıklanır. Putlar için dile getirilen inançların geçerli ve doğru olmadığı, ondan da öte put diye tapılan şeylerin putluk fonksiyonu açısından bir özelliklerinin mevcut olmadığı akledebilenlere gösterilmiş olur. O halde, demek ki müşrikler Allah'a yönelik iftira atmakta ve olmayan bir şeyi var kabul etmektedirler. Dolayısıyla inançları yanlıştır, saçmadır.

Yine putları konu edinen diğer bazı ayetlerde ise, herhangi bir canlının sahip olduğu fonksiyonlara dahi sahip olamayan putların [1103] müşrik zannınca bazı yüce sıfatlara sahip kılınmalarının ve bu sıfatların dahilinde oluşturulan bir hayat tarzının benimsenmesinin yanlışlığı "evi bir uçurumun kenarında kurmaya" [1104]benzetilerek, müşriklerden, içinde bulundukları durumun vehametini düşünmeleri istenir. Ayette, şirke dayalı inanç ve hayat tarzının "uçurumun kenarına kurulmuş bir eve" benzetilmesinin önemi büyüktür. Zira, şirkin toplumsal hayata hakim olduğu her toplumda, hiçbir zaman sona ermeyen bireysel ve toplumsal problemlerin muhatabı olan kitleler, birileri tarafından kendilerine dayatılan ilke ve bu ilkelerin oluşturduğu hayat tarzının ne kadar saçma, yıkılmaya hazır ve huzur vermekten uzak olduğunu kolaylıkla görebilirler; yeter ki birazcık akledebilsinler. [1105]

Müşrik Toplumların İleri Gelenleri" Ve Putçuluk:

Kur'ân'da putçuluğun saçmalıkları ve neden olduğu kötülükler tekrar tekrar açıklanır. Fakat esasında bu âyetlerin öncelikli muhatabı bütün müşrikler değildir. Söz konusu âyetlerin öncelikli muhatabı, putlarla ilgili zanlarını gerçek kabul eden, putperestliğin "dindar" olan kitlelerdir, çünkü put saçmadır, putçuluk sapıklıktır, zulümdür, sömürüdür, aldatmadır, acıdır, kederdir, gözyaşıdır ve bütün bunların muhatabı ise ne var ki genellikle emeğiyle geçimini sağlamaya çalışan, temel ihtiyaçlarını karşılamak mücadelesiyle hayatlarını sürdüren halk topluluklarıdır. Kur'ân bu insanların, birileri tarafından iğfal edilerek sömürülmeye hazır hale getirilmiş akıllarına hitap eder. Akledebiimenin kalmış son kırıntılarını bulmaya ve akledebiimenin korunu ateşlemeye çalışır. Bunun için de sorar, düşündürür, bilgilendirir, korkutur, müjdeler, açıklar... Ancak elbetteki Kur'ân'ın muhatabı sadece bu kitleler değildir. Zira put saçmalığının ve putçuluk sapıklığının failleri bunlar değildir. Gerçek failler gösterilmeden, sinsi planları açığa vurulmadan söz konusu sapıklıktan kurtulabilmek, zulüm, sömürü ve baskılara veda edebilmek kitleler açısından mümkün olmaz. Bu nedenle Kur'ân, putçuluğun faillerine yönelir, onları deşifre eder. Açıklar ki, söz konusu failler şirkin hayat tarzına dönüştüğü her yerde vardır ve bunlar bir kısım insanlardır. Bazen "seçkin", bazen "elit", bazen "aydın", bazen başka başka isimler alırlar, ancak hepsi de aynı amaca yönelmiş ve o amacı gerçekleştirme yönünde putu kendilerine araç, putçuluğu ise çıkar yöntemi

olarak seçmiş kişilerdir. Onları teşhis etmenin birçok yolu ve yöntemi vardır; ancak en ilginç ve hatta garip özellikleri; Tevhid çağrısı karşısında her biri bir putperest şövalyesi gibi çıkmış ve çıkacak olmasına rağmen, esasta şirk inananda en lakayt kesimi oluşturuyor olmalarıdır. Halka değişik usûllerle kabul ettirdikleri şirk inancını kendileri aynı oranda ve içtenlikle kabul etmezler, zira bu inancı, kitleleri aldatmak için bir araç olarak kendileri ortaya koymuş veya değişik vesilelerle kitleler tarafında oluşturulmuşsa onu alıp, sinsi planlarının en önemli aracı olarak sistematize ederek kitlelere dayatmışlardır. Bunların rİsalet dönemindeki temsilcileri ise Daru'n Nedve üyeleridir. Onlar hiçbir zaman putperestliğin "dindarları" olarak görülmezler. Bu konuda hatırlanmasında yarar olan en önemli delil; İslam'a karşı putperestliğin yegâne müdafii olarak çıkan Dar'un Nedve üyesi müşrik "tferi gelenlerin, İslam davetini zorbalıkla, baskıyla, işkenceyle durduramayacaklarını anlayınca, İslam davetinin gelişmesini durdurmak veya hiç değilse kendi istedikleri yöne kanalize edebilmek için Resulüllah'a hep birlikte bir yıl sadece Allah'a ve bir yıl da sadece putlara tapmayı teklif edebilmiş olmalarıdır. İnançlarındaki bu lakaytlıklarına rağmen de putlarının aşağılandığı gerekçesiyle Resulüllah'a karşı çıkarlar. [1106]

Müşrik Cepheler Ve Farklılıkları

Kur'ân, bu putçuluk mimarlarını gözler önüne serer; sinsi planlarını deşifre eder. Halk kitlelerini ise uyandırmaya ve uyarmaya çalışır. Böylelikle her iki kesime karşı yaklaşımı farklılık arzeder. Bunun ise bizzat put cephesinde yer alan her iki kesimden de kaynaklanan bir zemini vardır. RİsaIet sürecinde gerçekleşenler ise bu durumun en açık delilleridir, şöyleki; Kur'ân'ın tartışılmaz değeri ve bağlayıcılığının yanısıra, diğer bütün kaynaklar titiz şekilde gözden geçirildiği zaman, putlar dahilinde Peygamberlere yönelik ciddi tepkilerin halk kitlelerinden değil, putlara ve putlarıyla ilgili inançlara karşı lakayt olan toplumun "ileri gelenleri"nden geldiği görülür. Mekke toplumunda gerçekleşen de bu olmuştur. Resulüllah'ın İslam'ı tebliğ etmeye başlamasıyla birlikte İslam'a yönelik tepkide bulunanların arasında, halk kesiminden bir isme rastlamak pek mümkün olmamaktadır. Halk kesiminden, eğer putlarına, inançlarına saldırıldığı, bunların aşağılandığı gerekçesiyle mü'miniere tepkide bulunan olmuşsa da, bu tepki kayda değer olmayacak kadar basit düzeyde gerçekleşmiş olmalı ki kaynakların rivayetlerine hiçbir şekilde konu olmamıştır. Buna karşılık, halkın arasında İslam hızla kabul görüp yaygınlaştığı için, toplumun ileri gelenleri durumundaki yönetici ve zenginler, İslam'ın halk arasında yaygınlık kazanmasını durdurabilmek için har çareyi düşünmek zorunda kalmışlardır. Bu konuda, Ebu Leheb'in, Ümeyye bin Halefin veya Nadr bin Harisin, İslam'ın halk arasında iyice yaygınlaşmasını önlemek için tedbirler alınması gerektiğini ısrarla gündeme getirmeleri önemlidir.

Müşrik önderler, kitleleri İslam'a “kaptırmamanın” mücadelesini titiz bir şekilde yürüttükleri gibi, İslam'a karşı kışkırtmaktan da geri kalmazlar. Putlarına ve putlarıyla ilgili inançlarına lakayt olan müşrik önderlerin ve önceki toplumlardaki seleflerinin, “sadece Allah'a kulluk” çağrısı karşısında, arkalarındaki kitlelere dönerek onları putlara tapmaktan vazgeçmemeye çağırmalarının sayısız örnekleri vardır. Onlar, kitleleri her fırsatta yönlendirmeyi ve akletmelerini önlemeyi değişmez politikaları kılarlar, şu iki âyet (meali) bunun örneklerinden sadece ikisidir: “Onlardan bir grup fırladı; “Yürüyün, tanrılarınıza bağlı kalın. Çünkü arzu edilen şey budur.”[1107], “Dediler ki; Tanrılarınızı bırakmayın, ne Vedd'i, ne Suva'ı ne de Yeğûs'u, Ye'üVu ve Nesr'i bırakmayın.” [1108]Bu çağrıların, toplumun ileri gelenlerin tarafından yapıldığını biliyoruz. Bilhassa ilk âyet Resulüllah'ın daveti karşısında çevrede toplanmış İnsanlara hitap eden Dar'un Nedve üyelerinin ifadesini dile getirir. Her ne kadar kısmen değinmişsek de, konunun iyice anlaşılması açısından tekrar sormakta yarar van “Müşrik önderlerin bizzat kendilerinin, putçulukla ve putlarla ilgili inançlarda lakaytlıklarına karşılık, halkı putçuluğa olan teşviklerinin nedeni nedir?” Bu sorunun cevabını doğru ve ayrıntılı biçimde tespit ettiğimiz zaman anlaşılacaktır ki, müşrik önderlerinin mü’minlere yönelik tepkilerinin nedeni; aslında putların reddedilmiş veya aşağılanmış olması değil, çok daha farklı bir şeydir. Ve bu neden, putların fonksiyonuyla ilgilidir. [1109]

Putlanrın Fonksiyonu

“De ki; “Allah'ı bırakıp da (O'nun ortağı diye) öne sürdüklerinizi çağırın. Onlar ne göklerde ne de yerde zerre miktarınca bir şeye bile sahip değillerdir. Onların, bu ikisinin (yaratılmasında ve yönetimin)de hiçbir ortaklıkları yoktur. Ve Allah'ın da bunlardan bir yardımcısı yoktur. O'nun huzurunda, O'nun izin verdiği kimselerden başkasının şefaati fayda vermez.,.” [1110]Ayetini tefsir eden İbn Teymiye, bu âyetle ilgili olarak tespitleri şöyledir: “ilâhların olsa olsa şu dört hususla bir ilgileri olurdu;

1- Az da olsa bir şeye hükUmran olmak.

2- HükUmranlıktan bir şeyle ortak olmak.

3- Allah'a denk olabilecek hükUmranlık, ortaklık veya O'na yardıma olmak.

4- Şefaat etmek. Ük üçü tümden reddedildiğine göre, geriye şefaat kalıyor ki, o da Allah'ın meşıetıne bağlanmıştır.”[1111]

Bu açıklamadan da anlaşıldığı üzere mezkûr âyet, bilhassa kitleler açısından putlara yüklenen fonksiyonların geçersizliğini ilan eder. Ancak aslında putlara yüklenen bu

fonksiyonların müşrik toplumun ileri gelenleriyle önemli bir ilgisi vardır. Zaten kitleleri putlara itaate ve ibadete çağrıları da bunu göstermektedir. İleri gelenler tarafından putlara yüklenen ve halk yığınlarınca kabulü sağlanan özellik, ileri gelenlerin hüküm ve uygulamalarına meşruluk sağlamasıyla ilgilidir, şöyle ki;

Kendi istek ve arzularına, kişisel veya ailevî çıkarlarına göre toplumları yönetenler, bu yönetimlerini meşrulaştırabilmek için halk yıgınlarınkiyle benzerlik gösteren ortak bazı özelliklere sahip olmaları gerekir. Çünkü sahip olunan imkânlar, oturulan evler, yenilen yiyecekler, alınan ücretler ve maaşlar, sorumluluklar ve haklar..., açısından sömürülen halk kitieleriyle (ki bunu Kuranı bir ifade ile belirtecek olursak; mustaz'aflarla) hiçbir benzerlikleri ve ortaklıkları olmayan ileri gelenler (Kur'ânî bir ifade ile müstekbirler) eğer ortak bir özellik oluşturamazlara kitleler üzerindeki otoritelerini devam ettiremezler. Zira böylesi ilgisizlik ortamında kitleler, ister istemez bu bazı şahısların niçin kendilerine yönetici olduğunu sormaya başlayacaklardır. Bu durumda aslında hiçbir fonksiyonu olmayan put inancı devreye girer.

Putlar halka bir kez kabul ettirildimi müstekbirlerin işi kolaylaşır. Putlara inanmış olmak, müstekbirlere meşruluk sağlar. Zira mustaz'aflar bütün farklılıklara rağmen, kendileri üzerinde otoriteye sahip olanların da aynen kendileri gibi bazı putlara taptıklarını ve bu putlara tapmaya çağırdıklarını görerek kerhen de olsa desteklerine devam ederler. Onlara boyun eğerler.

Putların müstekbirlere sağladığı bir imkan daha vardır ki, belki de en önemlisi budur. Putlar hiçbir fonksiyona sahip olmadıkları için birilerinin putlar adına konuşması gerekir. Buna en layık olanlar ise müstekbirlerdir. Çünkü onlar kendilerini halka “akıllı”, “ileri görüşlü”, “aydın” gibi sıfatların sahipleri olarak kabul ettirmişlerdir. Böylelikle müstekbirler kendi menfaatlerini artıracak ve devam ettirecek şeyleri putları adına mustaz'aflara bildirir ve gereğinin yerine getirilmesini emrederler. Gereği yerine getirilmediği zaman da bunu yapanlar toplumun birlik ve düzenini bozmakla, dinden çıkmakla, tanrıya asi olmakla suçlanıp cezalandırılırlar. Bu itibarla, “Şirk dini statüko dinidir” [1112] tespitinde bulunan Ali şeriati'nin açıklaması konuyu bütün boyutlarıyla Özetler mahiyettedir; “şirk dini, varlığını tarihte iki biçimde sürdürdü. Bir şekil statükoya gerekçe bulmak ve onu meşrulaştırmaktır... Statükoya gerekçe düzmek ne demektir? Tarih boyunca insan toplumlarının soylu-sopsuz, efendi-köle, yoksul ve kazanç saklayan, hakim ve mahkûm, esir ve köle, soylu ve servet sahibi zümresi ile yoksul zümreler, başka milletlere üstün milletler, ayrıcalıklı ve üstün sınıflar gibi bölümlere uğramıştır. Üstün soylar gibi ayrım ve ayrıcalıklar, şirk dininin inançları ile desteklenir. Bu inançları doğuran etken de bir zümrenin refah içinde olmasına karşı, diğerinin mahkûm kalması, bu duruma bir kılıf, gerekçe hazırlamasıdır.”[1113] Bununla ilgili önemli bir diğer örnek olarak el-Birunînin (0.1048) tespitlerini zikredebiliriz: O, Hint dinlerine yönelik araştırmasında Kast sisteminde toplumsal tabakaların puta tapıcılıkta ortak eğilim taşımalarına karşılık, putları konusunda ortak olmadıklarını tespit eder. Her toplumsal tabakanın putu diğer toplumsal tabakaların

kinden farklıdır. [1114] Toplumsal tabakaların hiyerarşik sıralamasına uygun olarak her tabakanın putu da diğer tabakanın putuna göre hiyerarşik bir statüye sahiptir. Bu farklılık ise önemli bir fonksiyon üstlenir. Çünkü böylelikle tabakalar arasındaki farklılık ve haksızlıklar, putların farklılığı nedeniyle kolaylıkla meşrulaştırılır. Üst tabakaların çıkarları putlarının yüceliği (!) nedeniyle, alt tabakalardaki insanların sefaletleri de putlarının aşağılığı, acizliği nedeniyle meşrulaştırılmış olur, Bir başka önemli özellik ise; put değiştirmenin, tabakalar arası geçişin imkansızlığı nedeniyle yasak olmasıdır. Bu şartlar altında "ileri gelenler" gerek maddî alanda, gerekse yönetim alanında saltanatlarını dinin (Brahmanizmin) etkisiyle "ayak takımı" olarak niteledikleri kitleler açısından meşrulaştırırken, "ayak takımı" olan aşağı tabakaların mensupları ise, kendilerine yönelik zulüm, işkence, baskı, sömürü ve haksızlıkları, yaratılışlarının ve putlarının gereği kabul edip, her şeye gönül rızasıyla katlanırlar. En açık biçimiyle Hindistan'daki Kast sisteminde görülen bu özellikler, esasen şirk dininin evrensel boyutunun tezahüründen başka birşey değildir.

Kİsacası; zulmün, baskının, sömürünün, işkencenin ve bütün bunların kapsamında yer alan çok çeşitli kötülüklerin hakim olduğu, bütün bu kötülüklerin değişik gerekçe ve usûllerle meşru kılındığı bir yerde muhakkak şirk vardır. Her türlü kötülüğün statükoyu oluşturduğu yerde şirkin bulunması nasıl kaçınılmaz bir özellik ise, şirkin olduğu bir yerde de putların bulunması öylesine zorunlu bir özelliktir. Zira şirk ve put birbirinden ayrılmaz ikilidir. Allah'ın hükümlerinin tamamının yahut bir kısmının askıya alındığı yerlerdeki şirk, kitlelere kabul ettirilmiş putlarla meşrulaştırılır. O bazıları, bir güce sahip olmayan, konuşmayan, bir canlının fonksiyonlarından dahi uzak olan putlar adına konuşarak işlerini yürütürler. Putlara yönelik bir saldırı olduğu zaman da öncelikle putlarla işlerini meşru göstermeyi başaran bu menfaat odakları ayaklanır, "din elden gidiyor", "birlik ve beraberliğimiz yok edilmek isteniyor", "kudsiyetimiz ayaklar altına alınıyor", "ilkelerimize küfrediliyor"..., diye bağırtıyı basarlar. Müşrik Mekke toplumunda gerçekleşenler bunun en açık örnekleri durumundadır. Resûlüllah'ın ve diğer müminlerin, statükoyu ve putların sahte fonksiyonlarını reddetmeleri [1115] Mekke'nin müşrik ileri gelenlerinin (tagutlarının) en önemli menfaat araçlarını geçersiz kılar. Onlar hemen farkederler ki, eğer İslâm daveti halk açısından kabul görecek olursa, kendi tağutlukları sona erecektir. O halde Tevhid'e karşı çıkmaları çıkarlarının devamı açısıdan zorunludur. Halkı, tanrılarıyla (putlarıyla) alay edildiği bahanesiyle ayaklandırmak ise en kolay yoldur. Bu itibarla Mekke ileri gelenlerinin şirke en samimi bağlarla bağlanmış görünümüne sahip kişiler olmaları hiç de şaşırtıcı bir durum değildir. Esasen anlaşılmış olmaktadır ki, şirk tarihin hiçbir devrinde sadece kalplerde kalan bir inanç olarak görülmemiştir. Gerçekte o, bireysel ve toplumsal boyutuyla var olan bazı özel şartların meşruluk dayanağı olma fonksiyonunu üstlenen önemli bir temeldir. Peygamberlere karşı çıkıp, Tevhidi reddedenler de bunu öncelikle inançları adına değil, hayat tarzları ve hayat tarzlarının oluşumunu sağlayan hükümler açısından gerçekleştirmişlerdir.

Şimdi bütün bu tespit ve açıklamalarımızı, Kur'ân'ın değişik sûrelerinde yer alan ve hepsi de aynı merkezde gerçekleşen olayları anlatan âyetlerden hareketle somut olarak belirlemeye çalışalım. Ele alacağımız konu; Tevhidin temsilcisi ve önderi olarak Hz. İbrahim ile şirkin faili ve lideri olarak Nemrud'un şahsında gerçekleşen Tevhid-şirk mücadelesinin ortaya koyduğu değişmeyen bir özelliktir. Bu, put menfaat ilişkisidir; yani, kitleleri sömürmeyle elde edilen haksız menfaatleri meşrulaştırmayla ilgilidir. [1116]

Hz. İbrahim'in Görevlendirildiği Toplum

Hz. İbrahim'in yaşadığı dönem ve şehir konusunda farklı rivayetler mevcut. Ancak kesin bir şey varsa o da, Hz. İbrahim'in diğer peygamberlerin tamamına yakınında olduğu gibi, şirk sapmasına uğramış bir topluma resul olarak gönderildiğidir. Bu toplumun ise Sümer'in şehir devletlerinden birisi olduğu kesin. Mezopotamya'nın alt kesiminde yer alan Ur şehrinin, Hz. İbrahim'in yaşadığı yer olma ihtimali ise konuyla ilgili rivayetler arasında en kuvvetlisi. Hz. İbrahim'in İslam'ı tebliğ gayret ve çalışmaları hakkında Kur'ân'daki bilgilere geçmeden, tarihi ve arkeolojik bilgilerden hareketle Hz. İbrahim'in yaşadığı dönemde Sümer toplumlarının genel özelliğini tespit etmek, konunun doğru anlaşılması açısından yararlı olacaktır. [1117]

Hz. İbrahim'in Çağı

Konu dahilinde, özellikle Ur şehri ile ilgili bilgileri aktaracağız. Çünkü belirttiğimiz gibi, Hz. İbrahim'in bu şehirde yaşama ihtimali kuvvetle muhtemel. Zayıf bir ihtimal olmakla birlikte, Hz. İbrahim Ur'da değil de başka şehirde (örneğin Babil'de) yaşamış olsa dahi M.Ö. ikibinli yılların bütün Sümer şehirlerinin benzer özelliklere sahip olması nedeniyle Ur'u tanımış olmak Hz. İbrahim'in zamanını tanıma açısından herhangi bir yanlışlığa neden olmayacaktır.

M.Ö. 2000'li yılların en önemli Sümer şehirlerinden olan Ur ve halkı hakkında daha önceleri de bilgiler mevcuttu. Fakat 1922-1934 yıllan arasında British Museum ile Pennsylvania Üniversitesinin ortaklaşa finanse ettiği ve Leonard Wolley başkanlığında yürütülen arkeolojik araştırmalar, Ur şehri hakkında somut bilgilere ulaşma imkanı sağlamıştır. Yapılan kazılarla şehrin mezarlığı tespit edilir ve açılan mezarlarda, şimdiye kadar başka yerde eşine rastlanmayan "inanılmaz miktarda" [1118] altın, gümüş, bronz ve değerli taşlar bulunur. Kazılar sonucunda ulaşılan bilgilen şöyle özetlemek mümkündür:

Dönemin başta Babil ve Ur olmak üzere, hemen hemen bütün Sümer şehir devletleri oldukça uzak ülkelere kadar ulaşan zengin ticarî faaliyetleriyle ünlü idiler. Kazılarda bulunan ve Afganistan'dan getirilen laciverttaşı ile Iran platosunun orta kesiminden gelen steatit, bu şehir tüccarlarının ticarî faaliyet alanları hakkında önemli ipuçları vermektedir. Anadolu ve Mısır ise sürekli irtibat halinde bulunulan diğer bölgelerdi ve oldukça kârlı ticarî faaliyetler sonucunda Sümer kentleri büyüyüp, zenginleşmişlerdi. Bu zenginliğin mezarlara yansımış olması muhtemeldir. Ayrıca, Leonard Wolley'in kazılar sonucunda ulaştığı kanaate göre. Ur şehrinin nüfusu yarım milyona yakın tahmin edilmektedir ki, bu rakam o günün dünyası için şaşkınlık uyandıracak büyüklüğü ifade eder.

Ur ve Babil gibi bütün Sümer toplumları putperest idiler. Arkeolojik kazılar, sözkonusu toplumların putperestiiğiyle ilgili oldukça ayrıntılı bilgilere ulaşma imkanı sağlamıştır. Kazılar sırasında bir kısmı oldukça korunmuş vaziyette evler bulunur. Evlerin iki katlı, geniş ve çok odalı inşa edilmiş olması zenginliğin en önemli kanıtlarından olmakla birlikte, asıl önemli olan bir diğer önemli özellik ise, her evde bir odanın tapınak olarak ayrılmış olmasıdır. Tapınak odaların ev mensuplarından ölenlerin gömülmesine imkan sağlayacak kadar büyük olması da bilhassa önemlidir. Bu tapınaklar putperestliğin yaygınlığının yanısıra, putların çokluğunun da en önemli delili durumundadır. Ayrıca şehrin yollarının kenarında şahıslara ait çok sayıda özel tapınaklar bulunmuştur. Bunlar, şehir merkezindeki büyük putla temsil edilen “baştanrıya” oranla daha geri planda kalan “ikinci dereceden” [1119] tanrılar için yapılmış binalardı. Bu bilgiler, Ur şehrindeki halkın taptığı ve isimleri tabletlerde geçen 5000 civarındaki putun nerelerde saklandığını açıklayan önemli bilgilerdir. Leonard Wolley'den önce W.K. Loftus tarafından Ur'da, J.E. Taylor tarafından Tello'da yürütülen kazılar sırasında bulunan putlardan (heykellerden) bir kısmı, Paris Louvre müzesinin Eski Şark Eserleri bölümüne konulmuştur. Bu putlar, “Gudea Heykelleri” ismiyle anılırlar.[1120]

Bütün putperest toplumlarda olduğu gibi, Ur'un putları da kendi aralarında hiyerarşik bir sıralamaya tabi tutulmuşlardı. En büyük put, “Ay Tanrısı” Nanna'dır (diğer ismi Sin'dir). Onun Ur'un koruyucusu olduğuna inanılmaktaydı. Ayrıca “Güneş Tanrısı” ve “Yıldız Tanrıları’nın varlığına da inanılıyordu. Nanna için şehrin merkezinde oldukça görkemli bir bina inşa edilmişti. Basamaklı bir pramide benzeyen bu yüksek bina, tabanda 46x64, tepede ise 12 metre genişliğinde idi. Pramidin tepesinde Nanna için bir oda inşa edilmişti. Bu oda, Nanna'nın yatak odası kabul edilmekteydi. [1121] Benzer bir bina ise komşu şehir Babil'de bulunuyordu. Bu bina ise “Babil Tanrısı” Marduk isimli put için inşa edilmişti. 550x450 metrelik bir alanı kaplayan bu bina, 90 metre yüksekliğindeydi. Birinci kat 33 metre, ikinci kat 18 metre, üçüncü, dördüncü, beşinci ve altıncı katlar 6'şar metre yüksekliğindeydi. Yedinci kat Marduk'un katı olup yüksekliği 15 metreydi. Damı altın kaplama ve mavi tuğlalarla süslü bu devasa yapı, [1122] bugünün şartlarında dahi insan hayalini zorlayacak bir mimarî harika olduğuna göre yapıldığı zaman ve şartlar düşünülürse binanın önemi daha iyi anlaşılır.

Her putperest toplumda olduğu gibi Sümer toplumlarında da, kralın baş tanrı ile aynı (özdeş) kabul edildiğini biliyoruz. [1123] Bu nedenle kralın buyrukları, tanrının buyrukları kabul edilmekteydi. Kral bütün hayatı boyunca “Baştanrının” temsilcisi olup, onun adına devleti yönetiyordu. Şehir merkezindeki büyük tapınakta bulunan büyük put ise BaşTanrı'nın vücudu kabul edilmekteydi. Böylelikle ilginç bir tarzda teslis inancı oluşmuştu. Baştanrı şehir merkezindeki büyük putla simgeleniyor, ancak put konuşamadığı, bir fonksiyona sahip bulunmadığı için Baştanrı adına kral konuşuyor ve Baştanrı adına otoriteyi elinde bulunduruyordu. Yılda bir defa yapılan özel bir törenle de kralın, Baştanrı'yla irtibat kurmasına yardımcı olunduğuna inanılıyordu.[1124]

Kral olan şahıs, krallığı nedeniyle ülkenin sahibi durumundaydı. Baştanrı'yı temsil ediyor olması ise otoritesini ve sahipliğini (Kur'ân'î ifadeyle “Melik'liğini) meşrulaştırıyordu. Dolayısıyla her ne olursa olsun kralın otoritesine karşı çıkmak mümkün değildi. Çünkü böylesi bir durumda BaşTanrı'ya karşı çıkılmış olunurdu. Baştanrı'yla irtibat kuran ve onun temsilcisi sıfatıyla faaliyette bulunan kraim en önemli faaliyet alanı ise, halkı “tanrılara bağışta bulunmaya çağırması idi. Halk inandığı tanrıları temsilen, putların yanına istenen değerli eşyaları bırakır ve bunlar o putun hizmetçisi tarafından “koruma” altına alınırdı. Kral, BaşTanrı'yı temsil ettiği için. Baştanımın vücudunu oluşturan büyük puta olan bütün bağışlan kullanma hakkına sahipti. Bu durumun ekonomik açıdan pek önem ifade etmeyeceği zannedilmemelidir. Çünkü putlar adına yapılan bağışların oranı hakkında oldukça ayrıntılı bilgiler mevcuttur. Lagaş'tan [1125] bulunan bir tablette, ticarî gelirden ve tarım ürünlerinden BaşTanrı'ya verilmesi gereken pay açıklanmaktadır. Buna göre; gelirin eşit olmayan tarzda üçe ayrılması gerekmektedir. Bu paydan en büyüğü BaşTanrı'ya verilmelidir. Bu elbetteki BaşTanrı'yı temsilen krala giden bir paydı. Payın ikinci bölümü ise yürüttükleri “kutsal” görev icabı putların hizmetkârı olan rahiplere verilmelidir. Geri kalan en küçük pay ise şahsın kendisinin olmalıdır. Bu nedenle özellikle çiftçilerin geçimlerini sağlayamayacak kadar yoksul düştükleri görülür. [1126] Bu konuda somut bilgi olması açısından Heredot'un şahitliği oldukça önemlidir. O, Babil kulesinin yedinci katını teşkil eden Marduk'un katında bulunan taht, iskemle ve masanın saf altından imal edildiğini ve bunların 800 talent olduğunu belirtir. Talent bir ölçü birimi olup bir talent 29,68 kg'dır Bu durumda Marduk'un adına yapılmış olan taht, masa ve iskemle 23.700 kg ağırlıkta saf altından yapılmış idi.[1127]

Bir dinler tarihçisi, Sümer toplumları için, ekonomik faaliyetleri de kapsayacak tarzda “hayat mabedin etrafında çevrelenmişti” [1128] derken önemli bir özelliği belirtmiş olur. Öyle idi. Çünkü insanlar kendi hayatlarını devam ettirmek için değil, verdikleri paylarla “tanrılarını” memnun etmek için yaşıyorlardı. BaşTanrı'yı temsilen Kral ve diğer küçük tanrıları temsilen de rahipler, tanrıların “nasıl hoşnut edileceklerini” [1129] halka bildiriyorlar ve ürünlerden paylarını alıyorlardı, çünkü “tanrılar” ancak böylelikle üretme ihtiyacı duymadan ihtiyaçlarını karşılayabiliyorlardı. [1130] Halk ise bu hoşnutluğu elde edebilmek için sahip oldukları herşeylerini vermek zorundaydılar. Bu nedenle, kral bir yana küçük

tanrıları temsil eden “rahipler dahi çok büyük gelirler elde etmişler-di.” [1131] Dolayısıyla Leonard Wolley'in bulduğu hazinelerle dolu mezarların kral ve adamlarına veya rahiplere ait olabileceği de ihtimal dahilindedir. [1132]

Hz. İbrahim'in Görevi

Hz. İbrahim, bu toplumda, şirki yok etmek, putları kırmak ve hakkı hakim kılmak için görevlendirilen bir peygamberdi. Putçuluğun yaygınlık kazandığı ve yönetimin açıkça putlarla kendisini meşrulaştırdığı bir toplumda ve yönetimde, hakkı hakim kılma gayretlerinin nasıl tepkilerle karşılaşacağını tahmin etmek ise zor değil. Daha da önemlisi, Hz. İbrahim putlar imal eden ve bu putları satarak gelir elde eden önemli bir rahip-tüccar'ın oğlu idi. [1133] Putları elleriyle imal edip, sonra da satarak para kazanan ve kendi elleriyle yaptığı putlara tapan bir baba.

Hz. İbrahim, o toplumda şirkin odağında daha ağırlıklı olarak putlar bulunduğu için, öncelikle putların mahiyetini açıklayarak görevine başlar, çünkü putların inanılan fonksiyonlarının gerçek olmadığı insanlar tarafından bir anlaşılırsa şirkin bütün bağları kolayca çözülüp, dağılacaktır. Bu nedenle, Hz. İbrahim'in kıssasını anlatan âyetlerde, Hz. İbrahim'in putların mahiyetini açıklaması ağırlıklı konu olarak geçer, o, önce bütün topluma hitap eder:

“Allah'a kulluk edin ve O'ndan korkup sakının. Eçjer bilirseniz bu sızın için daha hayırlıdır. Siz yalnızca Allah'tan başka birtakım putlara tapmakta ve birtakım yalanlar uydurmaktasınız. Gerçek şu ki; sizlerin, Allah'tan başka tapmakta olduklarınız, size rızık vermeye güç yetiremezler. Öyle ise rızkı Allah’ın katında arayın. O'na kulluk edin ve O'na şükredin. Siz O'na döndürüleceksiniz.

Eğer (beni ve dediklerimi) yalanlarsanız, sizden önceki toplumlar da yalanlamıştı. Peygamberlere düşen sadece apaçık bir tebliğdir.” [1134]

Putçuluğun önemli şahsiyetlerinden olan babasına ise ayrıca hitap eder;

“...Sen putları ilâh mı ediniyorsun? Doğrusu ben seni ve kavmini apaçık bir sapıklık içinde görüyorum.”[1135]... “Babacığım! İşitmeyen, görmeyen ve seni herhangi bir şeyden bağımsızlaştırmayan (fayda sağlamayan) şeylere neden tapıyorsun? Babacığım! Gerçek şu ki; bana, sana gelmeyen bir ilim geldi. Artık buna tabi ol Seni doğru bir yola ulaştırayım. Babacığım! Şeytana kulluk etme. Kuşkusuz şeytan, Rahman (olan Allah)'a başkaldırandır. Babacınım! Gerçekten ben, sana Rahman tarafından bir azabın dokunacağından korkmaktayım. O zaman dostun şeytan olur.” [1136]

Müşriklerin yanlışını gösteren, gerçeği sunan, hem akla ve hem de kalbe hitap eden bu çağrıya karşı babasının cevabı ise şudur;

“..İbrahim, sen benim ilahlarımdan yüz mü çeviriyorsun? Eğer (bu tutumuna) son vermeyecek olursan, yemin ederim, seni taşa tutarım. Uzun bir süre benden uzaklaş, git.” [1137]

Hz. İbrahim'in, bu sözlere karşılığı ise şirk sapmasına karşı hakkın gereğini ifade etmek olur;

“Senden ve Allah'tan başka taptıklarınızdan kopup ayrılıyorum...” [1138]

Hiç kuşkusuz bu, her şartta ve ortamda İslâm ile şirkin, hak ile batılın, doğru ile yanlışın, iyi ile kötünün ayrılığının tescilidir. Bir mü’minin hiçbir şekilde ve hiçbir gerekçeyle müşriklerin yanında ve onların himayesinde zillet içerisinde olamayacağının ifadesidir. Tevhid-Küfür mücadelesinde mü’minlerin olmazsa olmaz konumlarını belirleyen evrensel ilkedir.

Hz. İbrahim'in ilk aşamadaki muhatapları çevresindeki insanlardı. Putçulukla zulüm, sömürü ve baskılarını meşrulaştıran Kral uzaklardaydı. Bu nedenle öncelikle bu insanlara samimi olarak inandıkları şeyler konusunda büyük yanlışlıklar içerisinde olduklarını göstermeye çalışır. “Dindarı oldukları dinlerinin saçmalıklarla dolu olduğunu anlatmaya çalışır. Bunun için de, putların cansız, hiçbir fonksiyona sahip olmayan heykeller olduğunu vurgularken, buna karşılık insanların var olmasının, yaşamasının, sağlıklı olmasının nedeninin, Allah olduğunu açıklar. Bu karşılaştırma ile de insanların neye kulluk etmeleri gerektiğini açıkça gösterir;

“Hani babasına ve kavmine “Siz neye kulluk ediyorsunuz?” demişti. Demişlerdi ki; “Putlara tapıyoruz. Bunun için sürekli onların önünde bel büküp, ediyoruz.” Dedi ki; “Çağırdığınız zaman onlar sizi işitiyorlar mı? Ya da size bir yararı veya zararı dokunuyor mu?” “Hayır” dediler. “Biz atalarımızı böyle yaparken bulduk” (İbrahim) Dedi ki; “Simdi neye tapmakta olduklarınızı gördünüz mü? Hem siz ve hem de atalarınız (neye tapıyorsunuz anlayın), işte bunlar gerçekten benim düşmanımdır. Yalnızca alemlerin Rabb'i hariç. Ki beni yaratan ve bana hidayet veren O'dur. Beni yediren ve içiren O'dur. Hastalandığım zaman bana şifa veren O'dur Beni öldürecek, sonra diriltecek olan O'dur. Din (Ceza) günü hatalarımı bağışlayacağını ummakta olduğum da O 'dur.” [1139]

İlk Tepkiler

Kabul etmek gerekir ki, statükonun dışında ve hatta karşısında inanç ve görüşler dile getiren, bunu yaparken de her türlü müşrik tepki ve tehlikesine karşılık görünürde hiçbir yardımcısı olmayan birisine biraz garip biraz acınarak bakılır. O kişiyi ciddiye almak zorlaşır. Bu nedenle Hz. Muhammed (sav)'in rİsalet görevinin ilk günlerinde olduğu gibi, belki de, Hz. İbrahim de rİsale-tinin ilk günlerinde ciddiye alınmadı. Bunun izlerini bir âyette buluyoruz;

"Onlar; "Sen bize hakikat mı getirdin, yoksa sen şakacılardan mısın?" dediler." [1140]

Nüfusu yüzbinleri bulan bir şehirde, putları kabul etmeyen bir kişi. Herkesin özel putunun bulunduğu böylesi bir yerde, bu kişinin kendisine görünmeyen, soyut bir put edindiği düşünülmüş olabilir. Fakat gün geçtikçe anlarlar ki, Hz. İbrahim o toplumda hiç kimsenin sahibi olmadığı soyut bir put edinmiş değildir. Zira o, bütün putlara karşı. Çünkü bütün putları hiçbir işe yaramayan şeyler olarak niteliyor. İşte o zaman iş değişmeye başlar, çünkü bütün putlara yönelik ifadelerin, şehrin en büyük putunu, dolayısıyla o putu temsil eden BaşTanrı'yı hedef aldığı açıktır. Bunu kabul edemezler. Zira o hepsinin putudur.

Önceleri ciddiye almadıkları Hz. İbrahim'in aslında ne kadar ciddiye alınması gerektiğini kİsa süre sonra farkederler. Anlarlar ki, problem, bir kişinin putları reddedişi değildir. Problem, toplumun inancının ve yaşantı tarzının merkezini oluşturan bir putu reddedİştir. İş bununla da kalmamakta, bu putların meşruluklarını sağlayan en önemli dayanak konumundaki gelenek de reddedilmektedir. Hatta putperest geleneğin dayanağı konumundaki tüm ataların tamamının yanlış iş yaptıkları ilan oiunmaktadır;

"Onlar; "Atalarımızı banlara ibadet ediyor bulduk" dediler. (İbrahim) dedi ki; Yemin olsun, siz ve atalarınız açık bir sapıklık içindesiniz." [1141]

Büyüyen Tepkiler

Müşrikler açısından problemin boyutu büyümektedir. Bu sıralar ülkenin kralı olan Nemrut da olup bitenlerden haberdar olmuştur. Putların bir fonksiyona sahip olmadığının ilanının, kendi otoritesinin meşruluk dayanağını hedef aldığı ortadadır. Zira o, "Baştanrı" olan "Ay Tanrısı" Nanna'nın insanlar arasındaki tek temsilcisidir. Nanna'yı temsil eden heykel reddedilince, Nanna da reddedilmiş olmaktadır. Nanna reddedilince, Nemrud'un otoritesi reddedilmekte, iktidarı gayr-i meşru ilan olunmaktadır. Nemrud açısından bu büyük bir problemdir. Fakat acaba Hz. İbrahim aslında "Ay Tanrısı" Nanna'nın bizzat kendisini değil de, vücudunu temsil eden heykeli reddediyor olamaz mı? Eğer böyle ise Nemrut açısından bir problem sözkonusu değildir, çünkü Nanna'nın varlığının kabulü, kendi otoritesinin de

kabulü anlamına getir. Ancak ne var ki, durum düşünüldüğü gibi değildir. Hz. İbrahim, Nanna'nın sadece heykelini değil, esasında Nanna'nın kendisini reddetmektedir;

“(İbrahim) gece üstünü örtüp, bürüyünce bir yıldız görmüş ve demişti ki; “Bu benim Rabb'imdir.” Fakat (yıldız) kaybolunca “Ben kaybolup gidenleri sevmem” demişti. Ardından Ay'ı doğar görünce “Bu benim RabMm” demiş, fakat o da kaybolunca “Andolsun” demişti. “Eğer Rabbim beni doğru yola eriştirmezse gerçekten sapmışlar topluluğundan olurum.” Sonra Güneş'i doğar görünce “işte bu benim Rabb'im bu en büyük (olan)” demişti. Ama o da kaybolunca kavmine demişti ki; “Ey kavmim! Tartışmasız, ben sizin şirk koşmakta olduklarınızdan uzağım. Gerçek şu ki, bir muvahhid olarak yüzümü gökleri ve yeri yaratana çevirdim. Ve ben müşriklerden değilim.” Kavmi onunla çekişip, tartışmaya girdi. Dedi ki; “O beni doğru yola erdirmişken, siz benimle Allah konusunda çekişip tartışmaya mı giriyorsunuz? Sizin O'na şirk koştuklarınızdan ben korkmuyorum. Ancak Allah'ın benim hakkımda bir şey dilemesi başka. Rabbim ilim bakımından her şeyi kuşatmıştır. Yine de öğüt alıp düşünmeyecek misiniz? Hem size, O'nun kendileri hakkında hiçbir ispatlayıcı delil indirmediği şeyleri Allah'a ortak koşmaktan siz korkmuyorken, ben nasıl sizin şirk koştuklarınızdan korkarım? Şu halde güvenlik içinde olmak bakımından İki taraftan hangisi daha hak sahibidir? Eğer (düşünecek olursanız) biiirseniz.” [1142]

Bütün bunlar başta Nemrud olmak üzere, bireysel ve toplumsal hayatlarının temelini oluşturan ilkeleri putlarıyla meşrulaştıran bir toplum için, tehlikeli sözlerdi. Bu sözler bireysel ve toplumsal hayatın bütün ilke ve özelliklerini hedef almakta ve yanlış olarak nitelemektedir. Dolayısıyla her iki taraf için de problem büyüyordu. Müşrikler için problem büyüyordu, çünkü inanç, düşünce ve yaşantının her alanında sahip oldukları bütün şeyler yanlışlanıyor ve açıkça reddediliyordu. Hz. İbrahim için tehlike büyüyordu. Çünkü başlarında ülkenin kralı olan Nemrut'un da bulunduğu, büyük bir topluluk öfke içerisinde karşısında yer alıyordu. Fakat Hz. İbrahim için olan tehlike görünüşteydi. Zira o, alemlerin Rabb'i olan Allah'ın taraftarıydı. Allah'a dost olan[1143], Allah'ın yardımını alan birisi ise zayıf, güçsüz değildi. Bu nedenle, Hz. İbrahim çekinmeden, korkmadan görevine devam eder. İlâhî hakikatleri ilandan bir an olsun geri durmaz. Bir ara “Ay Tanrısı” Nanna'yı ve diğer güneş, yıldız “tanrılarını” reddettiği için, başına büyük bir bela gelmesini bekleyen halkın arasına karışır. Amacı düşündüğü planı uygulamaktır; “Andolsun Allah'a, sizler arkanızı dönüp gittikten sonra, ben sizin putlarınıza muhakkak bir tuzak kuracağım”[1144] Bunu yapabilmesi için halkın oradan uzaklaşması gerekmektedir. Bu nedenle orada toplananlara “Sizler neye tapıyorsunuz? Birtakım uydurma palanlar için mi Allah'tan başka ilâhlar ediniyorsunuz? Alemlerin Rabb'i hakkındaki düşünceniz nedir?” [1145]diye sorar. Bu soru müşrikler için Nanna'nın azabını çağırmakla eş anlamlıdır. Korkarlar, azabın gelmesinin çok yakın olduğunu düşünürler. Hz. İbrahim sorusunu takiben; “Sonra yıldıza bir göz attı. “Ben doğrusu hastayım” dedi.” [1146]Müşrikler azabın geliyor olmasından iyice umutlanırlar.

Nanna'nın azabının Hz. İbrahim'e gelmekte olduğuna emindirler, o azap kendilerine de değme-mesi için;

“Arkalarını dönüp oradan kaçışmaya başladılar. Bunun üzerine (İbrahim) onların ilâhlarına (putlarına) yaklaşarak (yiyecekleri uzatıp) dedi ki; “Yemez misiniz? Size ne oluyor ki konuşmuyorsunuz?”

Derken onların üstüne yürüyüp sağ eliyle (kuvvetli bir) darbe indirdi.” [1147]

“Böylece o, yalnızca büyükleri hariç olmak üzere onları paramparça kıldı; belki ona başvururlar diye.” [1148]

“Çok geçmeden halk yığın halinde toplanıp oraya geldiler.” [1149]

“Bizim ilâhlarımıza bunu kim yaptı? Şüphesiz o, zalimlerden biridir” dediler.

“Kendisine İbrahim denilen bir gencin bunların sözünü ettiğini işittik” dediler.

Dediler ki; “Öyle ise onu insanların gözü önüne getirin ki, ona (nasıl bir ceza vereceğimize) şahid olup (böylesi bir işe kalkışanlar olmasın).

Dediler ki; “Ey İbrahim! Bunu ilâhlarımıza sen mi yaptın?”

“Hayır” dedi. (Sonra büyük putu göstererek) bu yapmıştır, bu onların büyükleridir. Eğer konuşabiliyorsa siz ona soruverin.”

(Müşrikler) bunun üzerine (düşünüp) vicdanlarına (sağduyularına) başvurdular, (Kendilerini kasdederek) “Gerçek şu ki siz haksızsınız. Zalim olanlar (yanlış yapanlar) sizlersiniz” dediler.

(Fakat) sonra (geldikleri olumlu durumdan) ters dönüp, (Putlarını savunmak için) “Andolsun bunların konuşamayacağını sen de bilmektesin” dediler.

(İbrahim) dedi ki; “O halde Allah'ı bırakıp sizlere yararı olmayan ve zararı da dokunmayan şeylere mi tapmaktasınız? Yuh size ve Allah'tan başka taptıklarınıza! Siz yine de akıllanmayacak mısınız?” [1150]

Nemrut'la Karşı Karşıya

Putların aşağılanıp, reddedilmesi ve kırılması, putların simgelediği başta “Ay Tanrısı” Nanna olmak üzere bütün “tanrıların” reddedilmesi ve bunlara bağlı olarak Kral'ın otoritesinin gayri meşru ilan edilmesi, Krai Nemrut'u, Hz. İbrahim'le

görüşmeye sevkeder. Eğer onu çağırır ve düşüncelerinden vazgeçirebilir veya tartışarak yanlışlığını isbatlayabilirse, kendisi ve saltanatı içm problem kalmayacaktır. Bu nedenle Hz. İbrahim, Nemrut'un huzuruna çıkarılır. Nemrut, Hz. İbrahim'le tartışmaya girişir.[1151] O, Hz. İbrahim'i hemen öldürüp, işi bitirmeyi düşünmez. Düşündüyse de bu düşüncesini yararlı bulmaz. Çünkü böylesi bir durumda, Hz. İbrahim'in fikirlerinin bazıları tarafından benimsenmesinden korkar. Ancak, Hz. İbrahim'i tartışmada yenerse, bu durumda hiç kimsenin Hz. İbrahim'in taraftarı olmak istemeyeceğini hesaplar. Bu amaçla önce tartışmaya girer. Fakat Hz. İbrahim'in iş olsun diye tartışmak niyeti yoktur. Tevhidin ciddiyeti, ciddi olmayan tartışmalara konu olmaya engeldir. Hz. İbrahim durumu kİsa sürede sonuçlandırmak için halkın gözünde “BaşTanrı” Nanna'nın yeryüzündeki temsilcisi olan ve onun adına ülkeyi yöneten [1152] Nemrut'a hitaben; “Benim Rabb'in diriltir ve öldürür.” [1153]der. Nemrut, bu sözün karşısında cevabını hemen verir; “Ben de öldürür ve diriltirim”[1154] O bu sözüyle, istediğini öldürebileceğini, öldürmeye karar verdiklerini de serbest bırakıp öldürmekten vazgeçebileceği ve buna kimsenin kanşamayacağını kasdeder. Bu cevap, tartışmayı izleyenler açısından “mantıklıdır”. Böylelikle halk Nemrud'un sıfatlarının Hz. İbrahim'in Rabb'ının sıfatlarından aşağı olmadığını düşünmüş olmalıdır. Hz. İbrahim tartışmayı uzatmamak, kendi sözündeki kasdolunan ile Nemrut'un kasdettiginin çok farklı şeyler olduğunu açıklamak gibi uzun bir yolu seçmez. Konuyu bir anda bitirmeye karar verir; “Şüphe yok ki, Allah güneşi doğudan getirir, hadi sen de onu batıdan getir.”[1155] Nemrut şaşırır, diyecek birşey bulamaz. Öylece “afallayıp kalır” [1156]Artık Hz. İbrahim'i öldürmekten başka çare yoktur. Ancak cezası o kadar ağır olmalıdır ki, onun yoluna uymaya niyetlenenlere korku salsın. Bir daha böylesi bir yola uyanlar bulunmasın.

Ceza, ateşte yakarak öldürmek biçiminde belirlenir. Ateş hazırlanır ve Hz. İbrahim ateşe atılır. Ancak, insanlar için tayin ettiği hayat tarzını içtenlikle kabul edip, gereklerini yerine getirenler için mükafatlar vermeyi üzerine bir hak kabul eden Allah, kendisine dost kıldığı Hz. İbrahim'i yalnız ve yardımcısız bırakmaz. Tevhidin hak oluşunu, şirkin batıl oluşunu, zorbalığın çözümsüzlüğünü göstermek için ateşe emreder; “Ey ateş! İbrahim'e karşı serin ve esenlik ol.” [1157]Ve ateş İbrahim için serinlik, esenlik olur; hiçbir zarar vermez.

Hz. İbrahim'in vücudunu ateşte yakıp, yok ederek kendi otoritesini kurtarmayı amaçlayan Nemrut'un, Hz. İbrahim'e vermeyi amaçladığı ceza ile otoritesi iyice sarsılır. Ateş, İbrahim ve temsil ettiği dava için son değil, başlangıç olur. Nemrut için ise sonun başlangıcı. Hakikatin gücü bir kez daha açığa çıkmıştır. Ateşten sapasağlam çıkan Hz. İbrahim, verilen ilahî bir talimat gereği [1158] o ülkeyi terkeder ve bir başka bölgeye geçer. Artık peygamberlik görevini bu ülkede yerine getirecektir. Yanında ise ileride peygamberlerden birisi olacak yeğeni Lut vardır; “Böylece İbrahim'i ve Lut'u kurtarıp, içinde alemler (insanlar) için bereketler kıldığımız gere (ülkeye) çıkardık.” [1159]

Evrensel Bir Mesaj

Bütün bu âyetler ve diğer bazıları, her ne kadar geçmişte yaşamış bir peygamberin ve onun müşrik toplumuyla mücadelesini anlatıyor idiyse de, M.S yüzyılın şartlarında aslında Hz. Muhammed ve Mekke müşriklerine hitap ediyordu. Resulüllah, Hz. Nuh ve İbrahim'in şahsında neler yapması gerektiğini, yapacağı şeylerin nelere yoi açabileceğini ve o zorluklardan nasıl kurtulabileceğini öğreniyordu. Yine bu âyetlerle zorluklan takip eden başarıların, mükafatların müj-desi veriliyordu. Allah, gerekirse bütün insanları suda boğar fakat Resulünü ve İnananları kurtarırdı. Müşrikler ne kadar zorbalaşırsa zorbalaşsın, Allah Resulünü ve inananları koruyacaktı. Gerekirse ateşi “serin ve esenlik” dahi kılardı. Hz. İbrahim, kendisine uyulması gereken kişiydi, çünkü Allah'ın salih kulu, insanlar arasından seçtiği dostu idi. 0 halde Resulüllah veya diğer müminler bu salih insana uymakta tereddüt etmemeliydiler; “Kendini bilmeyenden başka kim İbrahim'in dininden yüz çevirir. Hakikat şu ki; Biz İbrahim'i seçtik, o ahirette de salihlerdendir.” [1160]

Mekke müşriklerine gelince onların selefleri, İbrahim'in hakkı tebliğ için gönderildiği müşrik, sapık, zorba kavimdi. Zaten Mekke müşrikleri bu özelliklerini inançlarıyla, sözleriyle, Resulüllah'a karşı tutum ve davranışlarıyla, yaptıkları şeylerle her fırsatta göstermekteydiler, o halde Hz. İbrahim'in, müşrik kavimleri için söyledikleri, Mekke müşrikleri için de aynen geçerliydi; nasıl ki Nemrut otoritesini putlarla meşrulaştırıyorsa, Mekke'nin ileri gelenleri de aynı şekilde put-larla otoritelerini meşrulaştırmaktadırlar. Dolayısıyla Nemrut'un sahtekarlığı, yalancılığı, Mekke ileri gelenlerinin de özelliğidir. Nasıl ki Nemrut, halkın gelirlerine el koyup, toplumu istediği gibi yönetirken, yaptıklarını putlar adına hareket ettiğini ilan ederek meşrulaştırıyorsa, Mekke ileri gelenleri de aynı şekilde davranmaktadırlar. O halde isimler, zamanlar ve mekanlar farklı olabilir, fakat herşey aynıdır. Bu nedenle eğer Mekke müşrikleri şirklerinde inat edecek ve Resulülalah'ı reddetmeye devam edecek olurlarsa Resulüllah'ın başına İbrahim'im kavuştuğu sonuç gelir. Mekke müşrikleri ise İbrahim kavminin acı, zelil, kötü akıbetini paylaşırlar. Bütün bunlar aynı zamanda, sonraki zamanlarda gerçekleşecek olan Tevhid ve Küfür mücadelesinin ve taraftarlarının da durumlarını ve sonlarını ilan olduğu da tartışma götürmez bir gerçektir. [1161]

Zorba Bir Sistem: Fir'avnlar Mısır'ı

Ahmet Cemil Ertunç

İnsanları dünya ve ahiretin esenliğine çağıran Kur'ân, bu çağrısına uygun rehberliği yerine getirirken, çoğu zaman geçmişe yönelir ve tarihin bazı kesitlerini gözler önüne serer. Ancak, bunu yaparken, amacı tarih anlatmak değildir. Tarihte yaşanmış ilgi çekici ve şaşırtıcı durumları, hoş vakit geçirilsin, edebiyat alanına bir şaheser kazandırılsın, tarihin karanlık noktalarına ışık tutulsun diye anlatmaz. Amacı, tüm bunların çok dışındadır. O, yaşanmış gerçeklerden hareket ederek, bireysel ve toplumsal hayat tarzının doğru ve yanlış biçimlerini en anlaşılır biçimiyle açıklığa kavuşturma arzusundadır. Buna uygun olarak da, bazan İbrahim'in, Yusuf un, Musa'nın, Ashab-ı Kehf'in şahsında dosdoğru bir inanan ve hayat tarzının nasıl olması gerektiğini anlatır. Bazan ise Kabil'in, Nemrud'un, Fir'avn'ın şahsında, yanlışlığın, kötülüğün, zulmün, sömürünün, haksızlığın ulaştığı aşamaları göstererek, insanları yanlışlıklardan, kötü gidişatlardan engellemeye çalışır. Böylelikle, teorik açıklamaların alacakaranlığına saplanıp kalmaz. Herşeyi, en açık, en sade, en anlaşılır ve tereddütlerden uzak biçimiyle takdim eder. Hz. Musa'nın esenlik daveti ve Fir'avn'ın zorbalıkları çerçevesinde gerçekleşenler de Kur'ân'da anlatılan hayat hikayelerinden birisi. Esenlik yurdunun diğer rehberlerinde olduğu gibi, Musa'nın hikayesinde de, dosdoğru bir inanç tarzının temel ilkeleri, bireysel hayatın karşılaşabileceği şer tuzakları, toplumsal hayatta yer alan yanlışlıkların somut örnekleri olanca açıklığıyla gözler önüne serilir. O'nun hayat hikayesiyle, kötülüğün hakimiyetindeki bir toplumda insanların karşılaşacakları zorlukların neler olduğunu görme imkânı elde edilir. O'nun yaşadıklarından hareketle, yanlışlığın, kötülüğün, ahlâksızlığın, iffetsizliğin, zorbalığın..., neden olduğu sapıklıkları, çarpıklıkları ve tüm bunların sonunu bilmek ve görmek mümkün olur. Fir'avn'ın şahsında da zorbalığı, zulmü, haksızlığı, kötülüğü, sömürüyü en açık örnekleriyle görmek ve yaşanan veya yaşanacak hayatı değerlendirecek ölçüler elde etmek mümkün olur. [1162]

Türünün Tipik Örneği Bir Sistem: Fir'avnlar Mısır'ı

Mısır'ın bütün imkânlarının, Fir'avnî idarenin sahipleri tarafından kullanıldığı, bu küçük azınlığın sınırsız denebilecek sefahatına karşılık, kitlelerin de sınırsız denebilecek bir sefalet içerisinde oldukları bilinen özelliklerden birisi. Çünkü tarihî kaynaklardan hareketle gayet açık olarak biliyoruz ki, bütün Mısır ülkesi, Fir'avn'ın temsil ettiği elit tabakanın kişisel malı kabul ediliyor, dolayısıyla Mısır toprakları üzerinde istediği gibi tasarrufta bulunabiliyorlardı. Buna bağlı olarak da hiç bir ekonomik sorumluluğa sahip değillerdi. Vergi vermezler, fakat vergi toplarlardı. Ticarî hayat tamamıyla ellerinde bulunuyordu. [1163] Saray memurlarının, ordu mensuplarının, din adamlarının, soyluların ve hükümet adamlarının teşkil ettiği bu kesim, “her günü eğlencelerle dolu, son derece lüks bir hayata sahiptiler”. [1164] Ülkenin servetini elinde tutan bu insanlar, harcamakla bitiremedikleri ülke servetini, görkemli tapmaklara, ölmüş Fir'avnların anıt mezarlarına harcayarak, harcama (tüketme) zevkini tadıyorlardı. Bu itibarla şu bilgi oldukça kayda değer

niteliktedir; Tir'avn'ın lüksü, sefahati aşın ölçüdedir, dizginsizdir, öldüğü zaman cenaze giderleri oniki bayındır sitenin gelirlerini yutar; hiç bir şey onun ölümsüzlük içinde yaşamakta devam etmesi için fazla sayılmaz”.[1165]

Fir'avn hanedanı açısından, oldukça büyük meblağlara varan değerli madenleri ve diğer bazı değerli eşyaları ölüleriyle birlikte gömmek en yaygın adetlerdendi. Yeni saraylar yapmak Fir'avn ve yakın çevresinin en önemli gündem konusuydu. Hep daha büyüğünün ve lüksünün hayalleriyle yaşıyorlardı. Geniş pencereli, güzel bahçeli, yüzme havuzlu, duvarları resimli, tüllerle ve gergef işlemeli örtülerle kaplı veya süslü, eşyalarının çoğu altın olan bu saraylar, Nil'in kıyılarını kaplamış durumdaydı. Hepsi de binlerce işçinin kırbaçlar altında çalıştırılmasıyla inşa edilmişti, [1166] Sözkonusu saraylar ve şatafatlı yaşantı, Kur'ân'ın Fir'avn hanedanı için bilhassa dikkat çektiği özelliklerdendir: “Böylece biz onları (Fir'avn ve adamlarını) bahçelerden, çeşmelerden çıkardık. Hazinelerden ve şerefli makamlardan (da çıkardık)”. [1167]Buna karşılık halk sefalet içindeydi. Sazlardan yapılmış kulübeler, oldukça iğreti ve tabanı sertleştirilmiş toprak veya hasır evler yegâne mekanlarıydı. [1168] Ömürlerini Fir'avn ve adamları için saray, piramit veya tapınak yapmakla geçiliyorlardı. Kırbaçlar altında gerçekleşen bu zorunlu çalışmaları sırasında yegâne besinleri ise bayır turpu, soğan ve sarmİsaktı. Ve bu durum piramitlerin üzerine tarihi bir belge olarak kaydedilmişti.[1169]

Hilelere Dayanan Bir Sistem

Fir'avn'lar Mısır'ından da anlaşıldığı üzere, gelir dağılımındaki denge bilinçlice bozulmuş, hak ve sorumluluklar eşit olmayan biçimde dağıtılmış iki kutuplu toplumlarda bir tarafi; her türlü imkânlara sahip, haksız çıkarlarını alabildiğine artırarak sürdüren mutlu azınlık, diğer tarafı ise, imkânsızlıklar içerisinde yaşayan, emekleri sömürülen, insanlık onurları ayaklar altına alınmış, bunun yanısıra yaşanan gerçekleri farketmemeleri için idrak kabiliyetleri de yok edilmiş veya yok edilmeye çalışılan kitleler teşkil eder. Ancak şu çok önemlidir ki; bu tür toplumsal yapılaşma, müsebbipleri olan müstekbirierin saltanatlarını alt-üst edecek bir toplumsal harekete her zaman gebedir; emekleri sömürülen ve insanlık onurlan ayaklar altına alınmış olan kitleler, bugün, içinde yaşadıktan toplumun çarpıklıklarını ferketmeye başlarlarsa, işte o zaman, o müstekbirierin saltanattan biter, tahtlan darmadağın olur. Zira bir an gelir ki kitleler, kendilerinin sefalet ve rezaletlerine karşılık, oldukça küçük bir azınlığın her türlü bol ve büyük imkânlar içerisinde yaşıyor olmasının çarpıklığını farkedip, kendi sefaletlerinin nedeninin bu küçük azınlığın sefahati olduğunu görmekte zorlanmazlar. Ne de olsa o mutlu azınlığın hayat şartları ve imkânları olanca açıklığıyla gözlerinin önünde durmaktadır. Bu nedenle kitleler, gerçekleri akletmeye başladıkları an ilk farkedebilecekleri şey müstekbirlerin sefahati olur. İşte bu ihtimâlin, yani, azınlığın zulüm ve sömürülere dayalı sefahatini yok edecek toplumsal bir hareketin

oluşmasını engellemenin tedbirleri, sistemin sahipleri tarfından titizlikle yerine getirilir. Bu itibarla Fir'avn dönemi Mısır toplumu ilginç bir örnek olma vasfını fazlasıyla kazanıyor. Halkın sefaleti, Fir'avnî idare açısından olması gereken bir özellik, ancak aynı zamanda da sefahatları için muhtemel bir potansiyel tehlikeydi, öyle bir önlem alınmalıydı ki, kitleler uyanmasın, gerçeği göremesinler. Onların uyanması ve gerçeği görmeleri, Fir'avnî idarenin bütün hilelerini, hilelere dayanan sistemlerinin, [1170] çarpık özelliklerini açığa çıkaracaktır. Bunun ise, Fir'avnî idarenin sonu demek olduğu açıktır, İşte, Fir'avn'ın, hileler üzerinde şekillenen toplumsal sistem kurmadaki becerisi, bu aşamada daha da büyük bir beceri olarak açığa çıkar. İnce bir plan uygulamaya konur. Bu, Kur'ân'ın bildirdiği üzere, halkı çeşitli gruplara bölme planıdır. Elbetteki bu bölme, sırf coğrafî ayrılık veya yapay bir şekilde gerçekleşen gruplara ayırma işlemi değildir. Eğer öyle olsaydı durum daha farklı değerlendirilebilirdi. Fir'avn'ın yaptığı daha farklı olur. Toplumun içine fitne tohumları atar. Atılan bu fitne tohumları, toplumu karşıt istek ve idealler doğrultusunda gruplara böler. Böylelikle her grup, kendisi için, ideallerine ulaşmayı engelleyen, sefaletlerinin devamını sağlayan büyük bir düşman edinmiş olur. Halbuki her bir grup bilmemektedir ki, düşmanı bildiği grubun da kendisinden farkı yoktur. Ve yine bilmezler ki, asıl düşmanları sefaletleri pahasına kendilerine itaat ettikleri, saraylarda oturan Fir'avn ve erkânıdır, sonuçta, kitlelerin gündemini, kendi aralarına atılmış fitne tohumlarının yol açtığı düşmanlıklar, bu düşmanlıkların neden olduğu ayrılıklar teşkil eder. Fir'avnî idarenin ise, faili olduğu bu ortamı sürekli ve dikkatle izlediğinde, muhtemel birleşme ve barışmaları önlemek için her türlü tedbiri aldığında kuşku yoktur. Böylelikle insanların idrakleri, düşünceleri belirli bir noktaya bağlanmış olur. O karışıklık içerisinde de kitleler, asıl düşmanları olan Fir'avnî idareyi hiç bir zaman göremezler. Kendi istekleriyle kul ve köle olmaya devam ederler. Kendi aralarında tartışıp, kavga ederken, birbirlerini katiedip güçlerini zayıflatırken, Fir'avnî idare bütün müstekbirliğiyle varlığını devam ettirir. [1171]

Etnik Yapısı Parçalanmış Bir Toplum

Fir'avn idaresindeki Mısır, toplumsal sistemin ve yapının, birilerine haksız çıkarlar temin edecek ve bunun devamını sağlayacak şekilde dizaynedilişinin tipik örneklerinden birisidir. Sistemin devamı için gerçekleştirilen bahsettiğimiz toplumsal dizayn programlarına ek olarak, toplumun etnik yapısında da gerçekleştirilen parçalanma ise, sistemin zorbalık ve hilelerinin en ilginçlerinden bir diğerini oluşturur. Kur'ân'ın konuyla ilgili açıklaması şöyle: “Fir'avn o yerde (Mısır'da) büyük/endi (zorbalaştı). Halkını çeşitli gruplara böldü. Onlardan bir zümreyi zayıflatıyor, oğullarını kesiyor, kadınlarını sağ bırakıyordu. Çünkü o bozgunculardan idi”. [1172]Şimdi, bunun nasıl gerçekleştirildiğinin ayrıntılarını tespit etmeye çalışalım. Mısır toplumunu oluşturan etnik unsurlardan ikisi çok önemliydi. Çünkü bunlar ekseriyeti teşkil ediyordu. Fir'avnî idare, ırkçı politika-

larıyla toplumun etnik unsurlarını parçalar, toplumsal yapıda büyük bir bölünmeyi bilinçlice sürdürdüğü politikayla gerçekleştirir. Sözkonusu etnik gruplardan birisini Mısır'ın yerlisi olan Kıptî'ler, diğerini ise İsrail oğulları oluşturur. Fakat ilginçtir sistem her iki grubu da karşısına almaz. Bu durumda birbirinden farklı ve güçlü iki düşman edineceğinin farkındadır. Birisinin desteğini alarak, diğerinin sistem için olan muhtemel tehlikesini dengelemeye çalışır. Desteğini, Kıpti'lerden yana koyarak onları pasifize ederken, Israiloğulları'na yönelik en katı uygulamalarını da devreye sokar. Böylelikle, Hz Yusuf'un döneminden itibaren Mısır'a gelip yerleşen ve Mısır'ın yerli halkından olmayan Israiloğulları, Fir'avni idarenin en zorba uygulamalarının muhatabı olurlar. Öncelikle, Fir'avn'ın yürüttüğü ırkçı politika nedeniyle toplumdan tecrit edilirler. Belirli merkezlerde ikamet etmek zorunda bırakılırlar. [1173] En ağır işler bunlara yaptırılır. Güçleri tükeninceye kadar, güçlerinin ve hayatlarının son anına kadar, Fir'avnî idarenin yaptırdığı saraylar, tapınaklar ve piramitler için dağlarda taş keser, yontar ve taşırlar. Kerpiç imal etmek, marangozluk yapmak da İsrailoğullarının yapmak zorunda oldukları işlerdir. Bütün bu işlerinin karşılığında aldıklan ücret ise sadece ve sadece ölmeyecek kadar karınlarının doymasından ibarettir, sağlığı ileri derecede bozuk olup da bu işleri yapamayanlar ise çalışmama vergisi vermek zorunda bırakılırlar.[1174] Ancak bütün bunlara rağmen, Fir'avnî idarenin mensupları Israiloğulları'ndan yana korkularını üzerlerinden atamazlar. Çünkü İsrailoğulları Mısır'da kalabalık bir nüfus teşkil etmekte ve hızlı bir nüfus artışıyla gün geçtikçe çoğalmaktadırlar. Bunun üzerine daha acımasız ve zorba bir başka plan uygulamaya konulur, bu planın ne olduğunu da âyetlerden öğreniyoruz; "(Ey İsrail oğulları), hatırlayın o zamanı ki, biz sizi Fir'avn ailesinden kurtarmıştık. Onlar size azabın en kötüsünü yapıyorlardı; oğullarınızı öldürüyor (kati), kadınlarınızı sağ bırakıyorlardı..."[1175]; "(Ey İsrailoğulları)! Sizi Fir'avn ailesinden (erkânından) de kurtarmıştık ki onlar size azabın en kötüsünü reva görüyorlar, oğullarınızı boğazlayıp (zebh), kadınlarınızı sağ bırakıyorlardı". [1176]

Fir'avni idare, o günün şartlarında olanca zorbalığıyla nüfus planlaması yapar. Ayetten anlaşıldığı üzere, sözkonusu nüfus planlaması; erkek çocukları öldürmek veya kürtajla doğumları engellemek biçiminde uygulamaya konulur. Fakat tarihi bilgilerden öğrendiğimize göre, Fir'avnî idarenin uygulamaları bizzat kendileri açısından bazı problemlere neden olur. Erkek çocukların katledilmesi ve kürtaj, işgücüne ihtiyaç duyulan genç nüfusun azalmasına yol açar. Köle gibi kullanılan İsrailoğulları'nın büyük çoğunluğunu yaşlılar oluşturmaya başlar. Bunun üzerine Fir'avnî idarenin müsteşarları gelinen durumu aralarında görüşerek, katl/zehb işlemine bir yıl devam edilmesi, bir yıl ara verilmesi teklifini Fir'avn'a götürürler. Bu teklif de Fir'avn tarafından uygun bulunur.[1177]

Esenlik Yurduna Davet Ve Sistemin Çırpınışları

Hz Musa ve kardeşi Harun, Fir'avnî idarenin, bütün bu zorbalıkları büyük bir titizlikle uyguladığı bir zamanda, ilahî hakikâti bildirmek ve zorba idarenin bütün “azgınlıkları” terketmesini sağlamak için görevlendirilirler; “Fir'avn'a git, o gerçekten azdı”. [1178]Bu ilahî görevlendirmeyi takiben Hz Musa ve (muhtemelen kardeşi Harun) Fir'avn'ın huzuruna çıkarlar. Hz Musa'dan ilahî hakikatleri duyan Fir'avn’ın ilk tepkisi oldukça ilginç olur. Musa'nın kendi yanında, sarayda yetişmiş olmasını, Musa'dan duyduklarını dikkate almamanın gerekçesi olarak ileri sürer. Bu tavrıyla, “Bana nasıl böyle şeyler söyleyebilirsin, sen de bir zamanlar benimle birlikte değil miydin, sen de bu idarenin bir mensubu değil misin? Bu söylediklerin, sana yaptığım ikramlara karşılık nankörlük yapmak değil midir?” anlamlarına gelen bir serzeniş vardır: “Fir'avn şöyle dedi: “Seni çocukken yanımızda büyütmedik mi? Hem de bizimle birlikte senelerce kaldın”. [1179]

Halbuki konu Hz Musa'nın hangi şartlarda yetişmiş olduğu veya Fir'avn'la daha önceleri sözkonusu olan yakınlığı değildir. Hz Musa, Fir'avn'dan, bu kişisel durumlarını anlatarak ondan bir-şeyler istiyor da değildir. Konunun, hiç bir şekilde kişisel tarafı yoktur. Fir'avn'dan istenen, zorbalığı terketmesidir. Bütün zorbalıkları terketmeli ve gerçek ilâh olan Allah'ın insanlar için tayin ettiği esaslara göre yaşamayı ve yönetmeyi seçmelidir. Bunu rİsalet görevini başlatan ilahî talimatlarda ve Hz Musa'nın Fir'avn'la ilk konuşmalarında gayet açık olarak görüyoruz: “Hemen gidin de Fir'avn'a deyin ki: “Biz Rabb'inin elçileriyiz.”[1180]; “Ona de ki: “İster misin (küfürden/zorbalıktan) temizlenesin? seni Rabbine davet edeyim de (O'na) boyun eğesin”. [1181]Fakat, Fir'avn konuyu kabullenmez. Kendi yanında yıllarca kalmış, bakımını üstlendiği bir kişinin bu şekilde herşeyi değiştirecek bir teklifle karşrsına çıkmış olmasını anlayamaz. Anlasa da kabullenemez. Bu nedenle, Hz Musa'yı kendisine karşı nankörlük yaptığı suçlamalarıyla sıkıştırmaya çalışır. Fakat Hz Musa'nın konuyu kişiselleştirmeyip, görevini ısrarla yerine getirmesi üzerine, Fir'avn bu sefer de konuyu bir başka yönden çarpıtmaya çalışır. Hz Musa'nın sözlerini, kendi ırkçı ve pek tabif olarak da zorba yönetimine karşı çıkan, karşı bir ırkçı hareket olarak değerlendirir. Onun bir zamanlar bir Kıptiyi öldürmüş olmasını da bu karşı ırkçı hareketin eylemlerinden birisi olarak ifade eder. Bu düşüncenin etkisiyle, onu ısrarlı bir şekilde nankör olmakla suçlar: “o yaptığın işi (Kıptiyi öldürme işini) de sen işledin; Sen nankörlerdensin”. [1182]Fakat Hz Musa, Fir'avn'ın oyununa gelmez. Konunun, Fir'avn'ın zannettiği gibi kişisel iktidar hevesi veya karşı ırkçı hareket olmadığını, daha önce yaptığı işin suç olduğunu kabul ederek açıklan “Musa dedi ki: “Ben bunu, o vakit cahillerden olduğum için yaptım. Sizden korkunca da içinizden hemen kaçtım. Nihayet Rabb'im baha peygamberlik ihsan etti ve beni peygamberlerden birisi yaptı.” [1183]Fir'avn'ın konuyu çarpıtarak, kişiselleştirme nedenini çok iyi anladığını da belirtmeyi ihmal etmez: “Başıma kaktığın o nimet de gerçekte İsrailoğulları'nı kendine köle edinmiş olman nedeniyledir”.[1184] Sonunda Fir'avn asıl konuya gelmek zorunda kalır. Meseleyi çarpıtma ve kişiselleştirme gayretlerinin faydasız olduğunu anlar; “Fir'avn şöyle dedi: “Alemlerin Rabb'i de kimdir?” [1185]Artık bu safhadan sonra tevhid-şirk çatışması başlar. Bir taraf ilahî hakikâtleri hatırlatıp onlara göre inanıp yaşamaya davet ederken, diğer taraf çeşitli gerekçelerle meşru kılınmış kötülüklerin,

zorbalıkların, baskıların, sömürülerin, işkencelerin, katliamların... savunuculuğunu yapar. Bir taraf gerçek adaletin hakim olduğu bir dünyaya ve bu dünyanın devamı olan sonsuz saadete çağırırken, diğer taraf içinden ilelebet çıkılamayacak karanlığa, azaba çağırır; "(Musa dedi ki:) "...Biz sana Rabb'inden bir mucize ile geldik. Dünya ve ahiret selâmeti, hidayete tâbi olanlaradır". [1186](Fir'avn dedi ki:) "Yemin ederim ki, eğer benden başka ilâh edinirsen, mutlak ve muhakkak seni zindana atılmış kimselerden yaparım". [1187]Konumuz dahilinde üzerinde özellikle durmak istediğimiz husus da bu safhada açığa çıkar. Fir'avn, diğer halef ve selefleri gibi, kendi zorbalıklarını, haksız menfaatlerini gündeme getiren ve topluma gerçek huzuru vaat eden bir çağrıyı, toplumun birlik ve beraberliğini bozmakla, toplumun huzurunu kaçırmakla suçlan "Fir'avn etrafındaki topluluğa dedi ki: "Bu, şüphe yok ki bilgiç bir büyücüdür. Büyüsü ile sizi yerinizden etmek ve sizleri Mısır'dan kovmak istiyor, şimdi (ona) ne (yapmamı) istersiniz?" [1188]İlginçtir; demek ki bu tür suçlama, sözkonusu ettiğimiz zorba sistemlerin tüm mensupları için geçerli olan bir suçlamadır; aynı zihniyete sahip olmanın çarpık bir gereğidir, çünkü aynı suçlamayı, Fir'avni idarenin en önemli payandaları olan ve statükoyu meşrulaştırma/savunma görevleri karşılığında en büyük menfaatleri elde eden sihirbazlarda da görürüz. Onlar, Hz Musa ve Harun'un davet ettikleri şeylerin, sistemi darmadağın ve herşeyi altüst edecek nitelikte olduğunu söylerlerken, bu yıkılış ve yok oluşun zorba bir sistemin yıkılış ve yok oluşu olduğunu ustalıkla gizler, taht değişimi gibi takdim ederler. İyi bir saltanat gidecek, kötü bir saltanat inşa olunacak gibi göstermeye çalışırlar. Yürürlükteki saltanatı faziletlerle donatırlar: "Onlar Musa ve Harun'a (dediler ki): "Sen bizi babalarımızdan devraldığımız yol üzerinden çevirmek için mi geldin? Yeryüzünde saltanat ikinize ait mi olacak?" [1189]Fakat ne var ki bu sihirbazlar iman edip mü'min oldukları ve pek tabiî olarak Fir'avn'ın safından uzaklaştıkları zaman, daha biraz önceki suçlamaları bu sefer kendilerine yönelir. Fir'avn'ın tehdidi ve toplumun birlik ve beraberliğini bozma suçlamasına bu sefer de kendileri muhatap olurlar: "Bu (yaptığınız) bir tuzaktır (önceden planladığınız bir oyundur). Şehirde bu tuzağı (gizlice) planladınız ki, halkı oradan (bu güzel ülkeden) çıkarasınız. Ama (buna müsaade etmeyeceğim ve sizi bu hileniz nedeniyle nasıl cezalandıracağımı) yakında bileceksiniz". [1190]

İşte, zorbalar böyledir; sürekli kendilerinin ve yönetimlerinin en uygun ve en iyi olduğuna yönelik genel bir kanaat sergilerler. Kitleleri bu kanaate sahip kılmak ve böylelikle de kendi zorba yönetimlerini meşrulaştırmak için her türlü tedbiri alır, gerekli bütün propagandaları genellikle de başarıyla yerine getirirler. Kendilerine veya yönetimlerine karşı çıkan, eleştiren, katılmayan birisi çıktımı da, daha önce başarıyla aldattıkları kitleleri "vatanın bütünlüğü", "milletin birliği" ilkeleri gereğince "putlarına" itaata davet ederler. Sanki o kitleler doğdukları günden beri bu idarecinin ve bu idarenin zorbalıklarını yaşayan, zulümlerini hep üstlerinde hissedenler değilmiş gibi, sistemi tehlikelerden kurtarmak maksadıyla tereddüt etmeksizin canlarını vermeye, mallarını harcamaya, namuslarını feda etmeye çağrılırlar. Fir'avn'ın yaptığı da bundan başkası olmaz. Tahtının sallandığını, saltanatının sorgulanmaya başlandığını hisseder hissetmez, yıllardır zulmü altında yaşayan insanları, fedakârlıklara çağırır. İdaresini kabul etmeyenleri, sorgulayanları

“vatan haini” ilan edip, “vatanın bütünlüğü”, “milletin birliği” [1191] için bu çağrıyı susturmak zorunda olduklarını açıklar.

Fakat, sanki o ülkede adalet hakimmiş ve dolayısıyla herkes huzurlu, mutlu, canından, malından, aklından, çocuklarının geleceğinden, namusundan, inanç ve düşüncelerinin gereğini rahatlıkla yapmaktan eminmiş gibi. Sanki o ülkede, insanlar gruplara bölünüp birbirleriyle çarpış-tırılmıyormuş gibi. Sanki o ülkede, izlenen ırkçı politika nedeniyle, toplumun bir kesimi tamamıyla imha edilmeye çalışılmıyormuş gibi. Sanki o ülkede, toplumun büyük bir kısmını oluşturan bazı insanların çocukları katlolunmuyor ve kadınlarına tecavüz edilmiyormuş gibi. Sanki o ülkede, insanlar sırf Fir'avnî idarenin sahiplerinin keyfi için bütün hayatlarını sefaletler içirişinde geçirmiyorlarmış gibi. Sanki o ülkede, insanlar sefalet nedeniyle evsiz/barksız, açık ve çıplak gezerken, ölmüş Fir'avn'lar için yüzbinlerce insana, kırbaçlar altında onlarca yıl çalıştırılarak [1192] anıt mezar yaptırıl m iyormuş gibi. Sanki o ülkede, toplumu oluşturan insanlar her türlü olumsuz şartlar altında aç, çıplak, sefil bir vaziyette yaşarken, haksız menfaatler nedeniyle sahip oldukları hazinelerin anahtarlarını taşıyacak özel görevliler tayin edecek kadar zengin olan ve yönetim tarafından desteklenip korunanlar yokmuş gibi...

Evet! Bunların hiç birisi yok ve herşey güzel, herşey yerli yerinde, herşey adil bir şekilde gerçekleşirken, Hz Musa gelip herşeyi kötü, berbat, sefil yapmış gibi. Toplum, sefaletin, açlığın, hastalıkların, kötülüklerin, katliamların, işkencelerin kucağına sanki o, her türlü kötülüğe son verilmesini isteyince düşmüş gibi. Ancak karanlıkların önderleri, zorbalıkların, kötülüklerin, katliamların, sömürülerin failleri ne kadar istemeseler, ne kadar önlemeye çalışsalar da, hakim ses hakkın sesi olur. Ve o ses bir kez duyuldu mu herşey değişmeye başlar; “Biz de istiyorduk ki o yerde mustaz'aflara (zorbalıkların, sömürülerin, haksızlıkların, kötülüklerin muhatabı kılındıkları için zayıf, güçsüz bırakılmış olanlara) lütfedelim, onları önderler yapalım, onları (oradaki bütün varolanlara) mirasçı kılalım. Ve onları o yerde hakim kılalım. Fir'avn'a, Hâmân'a ve askerlerine, onlardan korktukları şeyi gösterelim”. [1193]

Bu ilahî vaat gerçekleşir de. Allah vaadini yerine getirir ve mustaz'afları güçlü kılarken, zorbaları olabilecek en kötü şekilde cezalandırın “Biz de onlardan öç aldık; onları denizde boğduk. Çünkü onlar âyetlerimizi yalanlamışlardı ve onları umursamaz olmuşlardı. Hor görülüp ezilmekte olan milleti de içinde bereketlerle donattığımız yerin, doğularına ve batılarına mirasçı kıldık. Rabb'inin İsrailoğulları'na verdiği güzel söz, sabretmeleri yüzünden tam yerine geldi. Fir'avn ve kavminin yapageldiği şeyleri ve yükseltmekte oldukları sarayları da yıktık.”[1194]; “Onlar geride neler bırakmışlardı; nice bahçeler ve çeşmeler. Ekinler güzel makamlar. Ve zevk ü sefa sürecekleri nice nimetler. (Evet, onlar) böyle oldu (helak oldu ve) biz onları başka bir topluluğa miras verdik. Onlara gök ve yer ağlamadı. Ve (acı sona ulaşmaları sağlanmak için) ertelenmediler. Andolsun

biz, İsrail oğullarını o küçültücü azaptan kurtardık; Firavn'dan. Çünkü o (insanları ezip) yücelen, haddi aşanlardan biri idi." [1195]

Evrensel Bir Mesaj

Açıkladığımız üzere; Hz Musa'nın, Fir'avn ve erkânına ilahî hakikâtleri bildirmesini ve onların ilahî hakikâtleri kabule ve uygulamaya yanaşmamalarını anlatan Kur'ân, bu anlattıklarıyla tarihî bilgilere katkıda bulunma amacı taşımaz. Resulüllah'ın ve mü'minlerin tarihî bilgilerini geliştirmek, insanlar içerisinde Fir'avn'lar dönemi Mısır'ının bazı tarihsel özelliklerini bilen kişiler olmalarını sağlamak gibi bir hedefi gözetmez. Yine aynı şekilde; Mekke müşriklerine "Sizlerin bilmediğinizi, Resûlüllah biliyor" dedirtmek için vahyolunmaz. Çünkü hiç bir âyet, Resulüllah'ın ve diğer mü'minlerin, inanç, düşünce ve uygulamada hiç bir yararı olmayan salt bilgiye sahip olmaları için vahyolunmaz. Ayetlerin vahyolunma nedeni, peygamberin gönderiliş nedenidir. Peygambere, ilahî görevi dahilinde destek malzemeyi sağlamak içindir. Peygamber, kendisine vahyolunan âyetlerle, insanlara neleri tebliğ edeceğini, neleri kabule ve uygulamaya davet edeceğini, tebliğ ve davet usûlünün nasıl olması gerektiğini, uygulama gerektiren ilahî emirlerin hangi tarzda uygulanması gerektiğini öğrenir. Bu özellikler elbetteki her zamanın ve her toplumun mü'minleri için de aynen geçerlidir. Fakat ayetlerin vahyolunma nedeni sadece bunlar da değildir. Ayetlerle, müşriklere, müşrik önderlere, müşrik kitlelere de özel mesajlar verilir. İdrak kabiliyetleri tahrip edilmiş ve gidişatları yanlış olan kitleler, hakikâtleri görmeleri için âyetlerle uyandırılmaya çalışılırken, müşrik liderlerin maskeleri de âyetlerle düşürülür. Şirkin oluşturduğu statükonun, kitleler: aldatmak için sahip olduğu, ancak titizlikle gizlenen hileleri âyetlerle gözler önüne serilir. Aynı şekilde, müşrik liderler yaptıkları yanlış işler için uyarılırlar. Onlar, hakkı kabule ve uygulamaya sevkedilirler. Yanlışlıklarında ısrar etmemeleri için ahiret azabıyla korkutulurlar. Yine aynı şekilde, müşrik liderler veya Kur'ân'ı ifadeyle müstekbirler, hakkı kabul ve uygulamaya yanaşmazlarsa, sömürülen, azaba uğrayan, aşağilananan kitlelerin uyanıp, gerçekleri görmeleri ve böylelikle zorba sistemi yıkıp, intikamlarını almalarıyla korkutulurlar. Ve bütün bunlar, sadece teorik bilgiler verilerek yapılmaz. Bizzat yaşanmış olaylardan örnekler seçilir. Bazan Mısır toplumundan, bazan Ad toplumundan, bazan semud toplumundan... Seçilen örneklerle, gerçekleşen tevhid-şirk mücadelesinin safhalarının neler olduğu ve neler olacağı gerektiği kadarıyla anlatılır. İman edenler veya iman etmeyenler, bu örneklerden harketle durumları hakkında müşahhas örnekler görür ve neler gerçekleşeceğini anlarlar. Bu örneklerle iman edenlerin kalpleri sağlamlaştırılıp, gidişatları desteklenirken, iman etmeyenlerin kalpleri sarsılır, gidişatlarının yanlışlığı bir kez daha düşündürülür ve hem dünyada ve ahirette gerçekleşecek azapla korkutulurlar. [1196]

İslâm'ın Doğduğu Siyasî Ortam Ve Hz. Peygamber Döneminin İdari Yapısı

İbrahim Sarıçam

Bu yazımızda, önce İslâm'ın doğduğu sırada Hicaz bölgesinde; Güney, Kuzey ve Doğu Arabistan'da ve komşu devletlerde siyasi durum, daha sonra da Hz. Peygamber döneminin idari yapısı üzerinde duracağız.

Araplar, yaşam tarzı bakımından bedevî ve hadarî olmak üzere ikiye ayrılırlar, çöl ve vahalarda develeriyle birlikte konar-göçer olarak yaşayanlara bedevi, köy, kasaba ve şehirlerde yerleşik hayat yaşayanlara da hadarî denir. İslâm'ın ortaya çıktığı sıralarda Arap Yarımadası'nın bilhassa orta ve kuzey kesiminde yaşayan Adnâni ve Kahtânî kabileleri bedevî ve hadarî olmak üzere ikiye ayrılıyordu. Bu ikisi arasında, yarı göçebe hayatı yaşayanlar da mevcuttu. [1197]

Kabile Yapısı

Gerek bedevilerde ve gerekse hadarilerde sosyal yapının temeli; gelenekleri, bağlan ve ahlaki değerleri ile kabiledir. Kabile, aynı soydan gelen şahısların oluşturduğu ve fertlerin birbirine kan, nesep yoluyla bağlandığı topluluktur. Daha ziyade, erkek soyundan gelen akrabalık bağına dayanır. Fakat dışarıya tamamen kapalı değildir. Hilf (antlaşma, ittifak), civar (emân ve himaye kurumu) ve velâ yoluyla da akrabalık bağı kurulabilirdi. Birçok bakımdan halîf (antlaşmalı, müttefik) ve câr (emân ve koruma teminatı altındaki kişi), kabilenin üyesi gibi muamele görürdü. Savaş veya baskın sonucu ele geçirilen köle azat edilirse veiâ bağı kurulurdu; azat edilen köle, azat eden kabilenin mevlâsı olurdu. Kabile; kan bağı iie birbirine bağlanan, müşterek nesebe sahip olan ve kabilenin asıl üyeleri olan hürler; aslen hür oldukları ve nesep bakımından o kabilenin üyesi olmadıkları halde hilf, civar ve velâ yoluyla kabileye sonradan katılan mevâlî ve Köleler olmak üzere başlıca üç tabakadan oluşurdu. Kabileye bağlılığını yitirmek bir insan için uyük bir felakettir. Kabilesiz insan himaye ve emniyet hudutları dışında kalmış demektir.

Kabile nizamının esası asabiyettir. Asabiyet, bir kimsenin, baba tarafından akrabasını (asabe) veya genelde kabilesini, -ister haklı ister haksız olsun-savunmaya hazır olmasıdır. Asabiyet, dış tehlikelere karşı koymak veya saldırı yapmak gerektiğinde, bütün kabile üyelerinin harekete geçmesini sağlayan birlik ve dayanışma ruhudur. Bu, kabilenin tüm fertlerini birbirine bağlayan en başta gelen unsurdur. Buna göre herkes, her durumda kabilesine yardımla mükellefti. Cahiliye doneminde darb-ı mesel haline gelen “Zalim de olsa mazlum da olsa kardeşine yardım et! sözü, kabiledaşa her durumda yardım edilmesi gerektiğine işaret

etmektedir. Kabiledaşının haklı ve haksız olduğunu sorma hakkına bile sahip değildir. Yukarıdaki sözü İslâm döneminde Hz. Peygamber de söylemiş, bunun üzerine bir adam "Ya Rasulellah! Mazluma yardım ederiz. Fakat zalime yardım nasıl olur?" diye sormuştur. Hz. Peygamber "Onu zulümden alıkoyarsın." şeklinde cevap vermiştir. Şüphesiz Hz. Peygamberin bahsettiği yardım edilmesi istenen kardeş, din kardeşidir. Bu; cahiliye dönemi ile İslâm dönemi arasındaki dayanışma telakkisi, görüş ve anlayış farkını ortaya koyan mükemmel bir örnektir.

Kabile hayatında kan davaları, merkezî devlet teşkilatı bulunmayışı nedeniyle yaygındı. Kabileler intikam konusunda son derece titiz davranırlardı. Bir adam başka kabileden birini öldürürse, öldürülenin kabilesi, katili veya katilin kabilesinden birisini öldürmeden yahut diyet almak suretiyle barış sağlanmadan huzur bulamazdı.

Kabileler, kendi topraklarından yabancıların geçmesine müsamaha göstermezlerdi; fakat aralarında antlaşma bulunan kabileler diğer kabile topraklarından rahatça geçebilirlerdi. Hükümdarlar, kabile başkanları ve kabile fertleri can ve mal güvenliği için emân antlaşması gerçekleştirirlerdi. [1198]

Kabile Yönetimi

Kabile yönetimine gelince, kabile başkanı, eşit hak sahipleri arasından seçilen ve kendisine sey-yid veya şeyh denilen kimsedir. Seyrek olarak şeyh için emir, rab ve melik lakapları da kullanılırdı. Şeyh kabile toplantısında seçilirdi. Şeyh adayında cömertlik, kahramanlık, sabır, hilm, tevazu, güzel ve etkili konuşma gibi hasletler aranırdı. Şeyhte aranan bu hasletler, kabilelere göre de farklılık arzederdi. Mudar kabileleri re'ye, Rebia cömertliğe, Yemen kabileleri ise nesebe önem verirdi.

Olgun kişi ve ihtiyar manasına gelen şeyh kelimesinin kabile başkanına unvan olarak verilmesi, kabile başkanlarında yaşa önem verdiklerini göstermektedir. Başkanlık verasetle intikal ettiği gibi vasiyet ve şûra yoluyla da gerçekleşirdi. Eski reisin çocukları, kabiliyetleriyle temayüz ederlerse, başkanlık onun ailesinde kalırdı.

Reisliğin verasetle intikali durumunda makam, babadan büyük oğula geçerdi. Bazen reis, vefatından önce yerine geçecek kimseyi tayin ederdi. Mesela Hısn b. Huzeyfe b. Bedr, kendisinden sonra oğlu Uyeyne'yi veliaht tayin etmiştir. Hısn, vefatından önce oğullarını çağırmış ve Uyeyne'ye "Sen benden sonra benim halifem ve kabilenin reisisin." demiştir. Daha sonra kabilesine bunu ilan etmiş ve onlara bazı tavsiyelerde bulunmuş; birlik halinde bulunmalarını ve savaşa hazır olmalarını vasiyet etmiştir. Kabilesi de onun vasiyetine uyarak Uyeyne b. Hısn'ı reis seçmiştir.

Vefat eden reisin neslinin kesilmesi veya çocuklarının anlaşamaması durumunda kabile, bölünmekten korkardı. Bu durumda, ya ölen reisin çocuklarının en ehil olanını veya ölen reise en yakın olan birisini seçmekle problemi çözme yoluna giderlerdi. Reis adayları arasındaki rekabet kabile içinde önlenemediği durumlarda en yakın krala başvurarak kendilerine bir reis tayin etmesini isterlerdi. Bedevi hayat yaşayan Maad kabileleri, bu usule başvururlar; Yemen kralına müracaat ederek reis tayinini ona bırakırlar ve ihtilafı bu şekilde önlerlerdi.

Bazan yiğitliği ve kahramanlığı ile meşhur bir şahıs, reisliği bu hasletleriyle ele geçirirdi. Amcası Ebû Berâ'nın ölümü üzerine Amir b. Tufeyl, kabile reisliğinin kendisine veraset yoluyla intikal etmediğini, kendi gayreti ve meziyetlerinden dolayı başkan seçildiğini bir şiirinde dile getirmektedir.

Şeyhin görevi emretmekten ziyade hakemlik yapmaktı. Kabile toplantılarını yönetir, diğer kabilelerle ilişkilerde kabilesini temsil eder, ihtilafları hallederdi. Örfe göre hüküm verirdi; çünkü örf, Arabistan halkının kanunu idi. Kanun ve düsturlar, atalardan kalma geleneklerdi. Onu tüm güçleriyle korurlar ve değiştirmek istemezlerdi. Örf ve adete isyan çirkin görülürdü. Savaş ilan etmek, ganimetleri taksim, göç sırasında çadır kurulacak yerleri tesbit etmek, mİsafirleri ağırlamak, antlaşmalar yapmak, esirleri kurtarmak, diyet ödemelerinde, gerekirse kabilenin ortaklaşa iştirakini sağlamak, onun görevleri arasında idi. Savaşta komutan olurdu. Kabilede şeyhe danışmanlık yapan bir de meclis bulunmaktaydı. Bazan halka zulüm ve haksızlık yapması sebebiyle şeyhlerin öldürüldüğü de olurdu. [1199]

Mekke'nin İdaresi

Hadarîlerin kabile yapısı da bedeviler gibi kabile esasına dayanmakla birlikte, yerleşik hayata geçmenin özelliklerinden kaynaklanan birtakım değişiklikler göze çarpmaktadır. Mesela Mekke'de oturan Kureyş kabilesinde şeyhlik sistemi ortadan kalkmaya yüztutmuştu. Şeyhe yardımcı olan meclis de farklılaşmıştı. Bedevilerde kabile meclisinin şehirlerdeki karşılığı olan mele' mevcuttu. Mele1 en zengin ve en nüfuzlu ailelerin başkanlarından meydana gelmekte idi. Yaptırım gücünden ziyade ahlaki otoritesi vardı. Bu, siyasi anlamda bir parlamento ve şeyhler meclisi değil, önemli işlerde ve ihtiyaç duyulduğunda görüşüne başvurulan bir danışma meclisi idi. Etkili kararlar, ancak oybirliği ile alınan kararlardı. Bazân bir görüşe, itibar sahibi bir reis, tek başına karşı çıkabilirdi. Mele1, çoğunlukla uzun inceleme, düşünme ve görüşmeler sonucu bir karara varırdı. Mele', yeniliği kolay kabul etmeyen tutucu insanlardan oluşuyordu. Bu meclisin nüvesini, Kureyş'i bedevîlikten hadarîliğe geçiren Kusay (Hz. Muhammed’in 5. nesilden dedesi) tarafından ihdas edilmiş meclis teşkil etmektedir. Kureyş'in bir bütün olarak emiri ve Mekke'de merkezî bir otorite yoktu. Kureyş'in kolları ayrı ayrı mahallelerde

oturuyorlardı. Her mahalle bir aşirete aitti ve müstakil bir içtimaî bünye idi. Bu kolların seviyesi, mensuplarının seviyesine göre yükselir veya alçalırdı. Kureyş'in bütününü ilgilendiren önemli konularda genel bir başkan seçilirdi. Ficâr savaşında Harb b. Ümeyye'nin genel komutan olduğu gibi.

Mele'in toplantı yeri Dârunnedve idi. Bunun dışında muhtemelen Kureyş'in alt kollarının eşrafının nâdî denilen toplantı yerleri de vardı ki, bunların rolü Dârunnedve'den daha fazla idi. İhtilafların çözümünde, aşiret içindeki meselelerin halledilmesinde bunlar daha etkili idiler. Aşirete ait kervanların uğurlanması ve karşılanması nâdide yapılırdı. Bir kabile üyesini kabile harici bırakma (tard ve hal') ve bir kimsenin himayeye alınması o aşiretin nâdîsinde yapılırdı. Mele', aile düzeyinin üzerindeki ve şehrin tamamını ilgilendiren işlere bakardı. Şehrin güvenliğini ve geleceğini ilgilendiren kararlar alınması mele'in görevi idi. Kervan ticareti ile ilgili meseleleri görüşür, Kureyş'in sevkedeceği kervanın yönünü belirler; kervanlar Darunnedve'nin önünden kalkarlar ve dönüşte buraya konarlardı. Darunnedve'nin idaresi Kusay'dan itibaren tevarüs yoluyla Abdüddâr oğullarının elinde bulunuyordu.

Mekke halkının, meclis üyelerinin seçiminde veya tayininde rolü mevcut değildi. Yaşı ilerlemiş olanlar, zenginler, eşraf ve nüfuzlu kimseler bu meclisin üyelerini oluşturuyordu.

Mekke'nin idaresine sırasıyla Amâlika, Cürhümlüler, Huzâ'alılar hakim olmuş, Kusay b. Kilab'la birlikte hakimiyet Kureyş kabilesine geçmişti. Mekke şehrinin idaresi ve hac işlerinin takibi ile alakalı olarak Kusay tarafından bazı görevler ihdas olunmuştu, l'slâm, Kusay'ın bu görevleri ihdasının üzerinden yaklaşık birbuçuk asır geçtikten sonra doğmuştur. Bu süre zarfında, duyulan ihtiyaç üzerine bunlara yeni görevlerin eklendiği görülmektedir. İslâm'ın doğduğu sırada Mekke'nin idaresi ve hac işlerinin yürütülmesi ile ilgili yirmiye yakın görev göze çarpmaktadır.

Bu görevlerden bazıları şunlardır:

Rifâde: Mekkelilerden para toplayıp fakir hacılara yemek vermek. Hâşimoğulları'nın elinde idi.

Sikâye: Hacıların su ihtiyacının karşılanması. Hâşimogullan'nın elinde bulunan bu görevi Abbas b. Abdülmuttalib yürütüyordu.

Nedve: Mekke'nin ve Kureyş kabilesinin önemli işlerinin görüşüldüğü Dârunnedve'deki başkanlık görevidir. Bu, Abdüddâroğulları'nın elinde idi. Nedve adı verilen kurul burada toplanırdı. Nikah merasimleri burada yapılır, erkek çocuklar burada sünnet edilirdi. Ordu komutanları savaşa çıkarken sancağı burdan alırlardı. Sulh zamanında sancak meclis salonunda muhafaza edilirdi.

Hicâbe (sidâne): Ka'be'nin perdedarlığı, bakımı ve anahtarının muhafazasıdır. Abdüddâroğulları'ndan Osman b. Talha'da idi.

Liva: Kureyş'in bayrağını taşıma imtiyazı. Abdüddâroğulları'nda idi.

Ukâb: Kartal veya karakuş manasında gelen Ukâb, Kureyş'in sancağı idi. Savaş sırasında ortaya çıkarılır ve onu ordu komutanı taşırdı.

Eşnak: Diyetlerin ödenmesi ve zararların karşılanması. Teymoğulları'nın elinde olan bu görevi Hz. Ebü Bekir yerine getiriyordu. Onun görevi, olaylar sonucunda meydana gelen zarar ve ziyanları tesbit etmek, kan davalarını kesin karara bağlayarak diyetleri belirlemekti.

Kubbe ve E'inne: Kubbe, savaş zamanında bir çadırın kurulması ve Kureyşlilerin orduyu teçhiz için getirdikleri savaş malzemelerini ve paraları burada toplama görevidir. E'inne ise savaşta Kureyş ordusundaki süvari birliğine kumandanlık yapmaktır. Bu ikisi Mahzumoğuilan'ndan Halid b. Velid'in uhdesinde idi.

Sifâret: Kureyş’in yabancılar nezdinde temsil edilmesi. Adiyy kabilesinin elinde olan bu görevi Ömer b. Hattab yürütüyordu.

Eysar: Bir işe başlamadan önce “ezlâm” adı verilen oklarla bir çeşit kumar oynamak ve fala bakmak, cumah'tan Safvan b. Ümeyye bu işe bakıyordu.

Meşûra veya Meşveret: Kureyş kabile reislerinin bir işe karar vermeden önce bu işe bakan kimseyle istişare etmeleridir. Esed'den Yezid b. Zem'a bu görevi yürütüyordu.

Hukûme veya Emvâl-i Muhaccere: Bu görev putlara sunulmuş olan malların saklanmasıdır. Sehmoğulların'dan Haris b. Kays buna bakıyordu.

Görüldüğü gibi bu görevler, Abdüddâr, Adiyy, Cumah, Esed, Haşim, Mahzum, Nevfel, Teym, Sehm ve Ümeyye olmak üzere on kabilenin önde gelen şahsiyetleri tarafından yürütülüyordu. Bu görevlilerin bir kısmı Kusay'dan itibaren tevarüs yoluyla nesilden nesile intikal ediyor, bir kısmı da kur'a usulü ile ele geçiyordu.

Bir iç güvenlik mekanizması olan ve Kureyş'in bazı kolları tarafından kurulan Hilfulfudûl’un kurulmasına yol açan olayın çözümünde mele'in herhangi bir girişiminden bahsedilmemektedir. Bu noktadan hareketle Mekke'de mele'in bütün kontrolü elinde bulundurmadığı anlaşılmaktadır.

Mekke'de Bizans İmparatorluğuma bağlı bir krallık kurma teşebbüsü başarısızlıkla sonuçlanmıştır. İmparator Jüstinyen, Kureyş'in Esed kolundan Hıristiyanlığı kabul eden Osman b. Huveyris'e bir taç vermiş; ayrıca eline kendisini Mekke kralı tayin ettiğini belirten bir de mektup vermiştir. Mektupta “Mekkelilerden Osman b.

Huveyris'i kral olarak tanımalarını ve kendisine vergi vermelerini istemiştir. Osman b. Huveyris Kureyş'i toplayarak durumu bildirmiş; fakat bizzat kendi ailesinin büyükleri “Mekke'nin hür vatandaşları kendilerinin bir kral tarafından idare edilmesine asla razı olmazlar.” diyerek karşı çıkmışlardır. Dolayısıyla imparatorun isteği ittifakla reddedilmiştir, çünkü bu istek kabul edilseydi; Kureyş'in Bizans'la rekabet halindeki iran'la ticari ilişkileri de tehlikeye düşebilirdi. Bunun üzerine Bizanslılar Suriye'ye giden Kureyş tüccarını rahatsız etmeye ve hapse atmaya başlamışlar; fakat bu baskılar sonucu değiştirmemiştir. Mekke, bazı istila teşebbüslerine ve hakimiyet iddialarına rağmen yabana hakimiyetine girmemiştir. [1200]

Medine

Medine'ye gelince, burada da merkezî bir otorite mevcut değildi. Şehrin bir reisi yoktu. Çeşitli kollara ayrılmış bulunan Evs ve Hazrec adlı Arap kabileleri ile başlıcaları Kaynuka', Nadir ve Kurayza olmak üzere yahudi kabileleri ayrı ayrı mahallelerde yaşıyorlardı. Arap kabileleri ile yahudi kabileleri arasında çoğu zaman ciddi anlaşmazlıklar başgösteriyordu. Yahudiler Arap kabile geleneklerini benimsemişlerdi, ancak din ayrılığından kaynaklanan ihtilaflar sözkonusuydu. Evs ve Hazrec zaman zaman birbirlerine karşı Yahudilerle işbirliği de yapıyorlardı. Birbiriyle akraba olmalarına rağmen Evs ve Hazrec arasında da rekabet ve savaşlar eksik olmuyordu. Evs ve Hazrec reisleri ortak bir kral etrafından birleşmek için çaba sarfettilerse de bunu başaramamışlardı. Reislik konusundaki şiddetli rekabet bunu imkansız hale getirmişti. Orta bir yol bularak Evs'ten bir emir, Hazrec'den bir emir seçmeyi ve bunların müştereken, sırayla veya birer yıl münavebe ile görev yapmasını düşündülerse de bu planlarını uygulama alanına koyamamışlardı. Kaynaklar, Medine'de, Mekke'deki dârunnedve gibi bir kuruluşun varlığından bahsetmemektedirler. Evs ve Hazrec arasındaki şiddetli rekabet, ortak bir meclis (mele1) oluşmasını da imkansız hale getirmiştir. Abdullah b. Übey'i ortak başkan olarak seçme teşebbüsleri de Hz. Peygamberin buraya hicreti ile suya düşmüştür. [1201]

Taif

Taif’de Sakîf kabilesi oturuyordu. Bu kabile, zaman zaman birbiriyle çekişen Benî Mâlik ve Ahlaf adlı iki gruba ayrılmıştı. Taifte bir kralın varlığından bahis yoktur. Burada da Mekke'deki gibi bir mele' mevcuttu. Mele', savaş ve barışta şehrin idari işlerini yürütürdü.

Görüldüğü gibi Hicaz'da siyasi birlik ve merkezî bir otorite mevcut değildi. Bu yüzden sosyal düzeni sağlamada kabile ve gruplar arası güç dengesinin, kan bağına dayalı üniter yapının, gelenek ve örfün, hakemlerin, kabile meclis ve reislerinin, şehir eşrafının önemli yeri vardı. [1202]

Kuzey, Güney Ve Doğu Arabistan

Kuzey Arabistan'da, güneyden göç etmiş Araplar tarafından kurulan ve Monofizit hıristiyan mezhebini benimseyen Gassânîler, Bizans imparatorluğuna bağlı olarak Suriye'de; Nastûrîliği benimseyen Hîreliler de Sâsânîlere bağlı olarak Irak'ta hüküm sürmüşler ve İslâm'ın doğuşuna dek varlıklarını devam ettirmişlerdir. Tedmür şehri de Bizans imparatorunun himayesinde etkisiz bir şekilde hristiyan olarak mevcudiyetini korumuştu. Gassânîler Bizans medeniyetini; Rîre kralları da sâsânîleri taklit etmişler ve onların saray usullerini benimsemişlerdir.

Kaynaklar, bu iki krallıkta dârunnedve tarzındaki kurumların varlığından bahsetmem ektedirler, o yüzden bunlarda şûrâ'dan bahsedemiyoruz. Kralların danışmanlarının bulunduğu ve Fakat müstebit kralların istekleri doğrultusunda görüş bildirdikleri bazı rivayetlerden anlaşılmaktadır. Tedmürlülerde, şehrin eşrafının oluşturduğu Romalılardaki şeyhler meclisine benzer teşri yetkisi olan, bir başkanı ve katibi bulunan bir meclis mevcuttu.

Suriye çölünde yaşayan çeşitli kabileler de kendi başkanlarını kendileri seçiyorlardı.

Hîre ve Gassânî hükümdarları Araplar tarafından kral (melik) olarak kabul edilmekte, bunlar Sâsânî ve Bizans imparatorları nezdinde kral değil, birer vali (âmil) idiler, imparatorlar, onlarla yazışmalarında, bazı istisnalar bulunmakla birlikte, genellikle âmil lakabını kullanırlardı, İslam'ın doğuşuna yakın zamanlarda değil de daha eski zamanlarda kuzeyde kadın krallara da rastlanmaktadır.

Ölüm cezası krallar tarafından çoğu zaman uygulanan bir ceza türü idi. Kendilerini hicveden şairlerin veya kötüleyen ve rahatsız eden şahısların öldürülmelerini emrederlerdi. Araya nüfuzlu bir şahıs girmediği takdirde bu emir yerine getirilirdi. Krallar bir şahsı öldürmek istediklerinde kaplan postu giyerlerdi. Buna tenemmür (kaplana benzeme) denirdi, istedikleri şahsı yaktırırlar veya cesedine işkence yaparlardı. Hîre ve Gassânî krallarının düşmanlarına yakma cezası uyguladıklarından dolayı yakıcı (muhrik) lakabıyla tanındıkları görülmektedir. Hîre kralı Münzir b. Mâüssemâ', Gassânîlerden esir aldığı rahibeleri Uzzâ'ya kurban etmek maksadıyla öldürmüştür. Amr b. Hind, Temîmli 99 adamı intikam yemini ettiği için boğaziatmıştır. Yakıcı (muhrik) lakabı ile tanınan bu kralın uygulaması ile ilgili darb-ı mesel edebiyat kitaplarında yer almıştır.

Uman kralı Cülündâ (veya cülendâ), zulmü ile meşhur olmuştur. Onun zulmü "Cülündâ'dan daha zalim." (Azlamu mine'l-Cülündâ) sözüyle, özellikle Uman halkı arasında darb-ı mesel haline gelmiştir.

Güney Arabistan'da Maîn ve Sebe' krallarının yerini Hımyerî krallığı almıştır. Hımyerîlerin ilk dönemlerinde hükümdar, feodal bir derebeyi olarak görülür. Bir kalede oturur ve toprak sahibidir, İslâm'ın doğuşundan bir asır kadar önce Habeşlilerin bu ülkeyi işgali ile eski nüfuz ve hakimiyetini kaybetmiştir. Yarımada'nın doğusunda, Uman ve Bahreyn'de himaye idareleri kuran Sâsânfier Fil Vakası'ndan (M. 571) bir müddet sonra Yemen'i Habeşlilerin elinden alarak burayı kendilerine bağlı bir vilayet haline getirmişlerdir. Yemen'de Sâsânî hakimiyeti İslâm'ın doğuşuna kadar devam etmiştir.

Kabile meclislerinin yanında kralların danışmanları da vardı. Güney Arabistan'da kralların meclise dayanarak karar alması teamül iken M. III. yüzyıldan itibaren bunun değiştiği ve istibdadın hakim olmaya başladığı görülmektedir. Burada krallar diğer doğu ülkelerinde olduğu gibi ilahi sayılmıyor; nüfuz ve kudretleri bazı dönemlerde hükümdar ailesinin diğer fertlerinden oluşan asiller meclisi ve daha sonraları da bir çeşit derebeyleri tarafından sınırlandırılıyordu. İstişare meclisleri mevcuttu. Hemdânî, varisi olmayan bir kral öldüğünde yeni kralın seçimini gerr çekleştiren 80 üyeli bir meclisten bahsetmektedir. Yalnız İslâm'ın doğuşu sırasında bu meclislerin fonksiyonunun azaldığı görülmektedir.

Hem güney ve hem kuzey Arabistan devletlerinde karalların oturduğu sarayların bulunduğu bilinmektedir. Biat usulünün bilindiği ve uygulandğı görülmektedir.

Güney Arabistan kralları da Hîre ve Gassânî kralları gibi melik lakabını kullanıyorlardı. Bazı kabile şeyhleri de bu lakabı kullanmışlardır, İslâm'ın doğduğu sırada melik lakablı onlarca şahsın adı kaynaklarda kayıtlıdır. Bunların çoğu kabile şeyhidir, İslam'ın ortaya çıktığı sırada Eş'as b. Kays, Hadramut'ta Kinde emîri idi. Dûmetülcendel'de de Kinde Hanedanı'na mensup hristiyan prensi ukeydir hüküm sürüyordu. [1203]

Arap Yanmadası'na Komşu Devletler

Bizans Imparatorluğu'na gelince; senato, Bizans idaresinde önemli yetkilere sahipti. Ayrıca sarayda kutsal şûra vardı. Halk temsilcileriyle genel toplantılar yapılırdı. Katolik ve Ortodoks kiliseleri arasında rekabet bulunduğu gibi; Monofizit ve Nasturîlerin yaşadığı Suriye, Irak ve Mısır ile merkezî idare arasında uçurumlar mevcuttu. Teslis inancı"benimsendikten sonra tevhidi savunanlar susturulmuşlar ve Hz. İsa'nın tanrılığına karşı çıkanlar aforoz edilmişlerdi. Dinî kongrelerde alınan

kararlar inanç birliğini sağlayamadığı gibi, mezhepler, katı kurallar ve kesin hatlar-la birbirinden ayrılmıştı. İmparatorların benimsediği mezheplerin dışında kalanlar öldürüldüler, sürgün edildiler, gerektiğinde ölüm tehdidiyle susturuldular. Ülke sınırları içinde düşünce hürriyeti yoktu. VI. yüzyılın sonu ile VII. yüzyılın başlarında Bizans İmparatorluğumda hiçbir aydın, imparator ve nüfuz alanına giren kiliseler grubunun onayından geçmeyen düşünceyi ileri süremez ve toplumda yayamazdı. Bir inanca sahip grup, diğer inanç gruplarınn varlığına asla hoşgörü göstermez olmuştu. İdareciler, aynı nesil içinde bile zaman zaman taraf değiştiriyorlardı.

Bizans idaresi Monofizit ve Ortodoksların dinî arzularını tatmin edecek uzlaşmaya karşıydı. Ortodokslar da bazı imparatorlar tarafından Monofizitlere verilmiş olan ayrıcalıklardan dolayı idareden memnun değillerdi. Nitekim Anastasios'un (M. 491-518) Monofizitleri desteklemesi Mısır ve Suriye'de taraftar bulurken, Ortodoksların küskünlüğüne ve sürekli huzursuzluklara yol açmıştır. Dinî uyuşmazlıklar Mısır ve Suriye'nin Bizans'a bağlılığını zayıflatmıştı.

Sadece hristiyan mezhepleri birbirine karşı değil, hristiyanlar, Suriye ve Filistin'de yaşayan yahudilere karşı da şiddet ve baskıya başvuruyorlardı. Hatta bunu, dinî bir anlayış ve görev haline getirmişlerdi. Yahudiler Filistin ve çevresinde Monofizit ve Yakubî mezhebi mensupları tarafından zulüm ve işkence görüyorlardı. Bunun tam tersi bir uygulama M. 525 yılında Yemen'de gerçekleşmişti. Yahudiliği kabul eden Hımyerî kralı Zûnüvas, Arap Yarımadasında Hristiyanlığın kökünü kazımak için Necran üzerine yürümüş, Necranlıları Hristiyanlığı terke, Yahudiliği kabule zorlamış, kabul etmeyenleri Uhdûd adı verilen içi ateş dolu çukurlara atarak diri diri yakmış, başkanlarını öldürmüş, mallarını yağmalamış, İndileri yakmış ve kiliseleri yıkmıştı.

Habeşistan'a gelince; Milattan çok önce Sâmî sebe'lilerin göç edip yerleşmiş olduğu bu ülkede Aksum krallığı hüküm sürüyordu. 320 yılında tahta çıkan putperest kral Ezena Hristiyanlığı kabul etmiş, İskenderiye Kopt patriğine bağlanarak Monofizit düşüncenin etkisinde kalmıştı. Ezena'nın Hristiyanlığı kabulünün üzerinden iki yüzyıl geçtikten sonra, artık Habeşistan halkının tamamına yakını hristiyan olmuştu. Hımyerî kralı Zûnüvas'ı cezalandırmak üzere Yemen'e giren Habeşliler, bu ülkeyi 525 yılından itibaren 55 yıl kadar kendilerine bağlı bir eyalet olarak yönetmişlerdi. Habeşistan'ın Yemen valisi Ebrehe, Hristiyanlığı yaymak için çok uğraşmıştı. Güney Arabistan'ı kendi dinlerine sokmaya ve Mekke'ye karşı bir rakip ortaya çıkarmaya niyetlenmişti. Ebrehe bu maksatla San'a'da Kulleys adlı bir katedral inşa ettirmiş; buraya yapılan saygısızlığı bahane ederek Kabe'yi yıkmak için 571 yılında Mekke üzerine başarısız bir saldırı teşebbüsünde bulunmuştu. Bundan kİsa bir müddet sonra Hımyerî hanedanının isteği üzerine Habeşiiier, Yemen'den Sâsânîler tarafından çıkarılmışlardı.

Sâsânî hükümdarları içinde, devletin kurucusu Erdeşîr (ö. 242) ve Enûşirvân (ö. 579) âdil olarak tanınırlar. Enûşirvân, dinlere ve mezheplere karşı müsamahakâr bir

hükümdar olarak görülür. Bizans İmapartorluğun'dan kaçan pek çok ilim adamı ondan himaye görmüştür. Diğer hükümdarlar zulümleriyle şöhret bulmuşlardır. Onlar hür insanları köle haline getirirler, halkı işçi, köle ve cariye mesabesinde tutarlar ve onlara değer vermezlerdi. [1204]

HZ. PEYGAMBER DÖNEMİNİN İDARİ YAPISI

İdarede Hz. Peygamberin Yeri

İslâm'ın doğduğu sıralarda Mekke şehir devletinde Hz. Peygamberin ailesi Benf Hâşim'in üzerinde sikâye (hacıların su ihtiyacını karşılama) görevi vardı. Bazı rivayetlerde buna ilaveten rîfade (hacıların yiyecek ihtiyacını karşılama) görevinin olduğu da kaydedilmektedir. Onun dedesinin ve amcalarının Mekke şehir meclisinde idari ve bazı durumlarda askerî görevleri olmakla birlikte, genç yaşta ölen babası Abdullah, oğluna miras bırakabileceği hiçbir idari imtiyaza sahip değildi. Hz. Peygamberin dedesinin imtiyazları da tevarüs yoluyla önce amcası Ebû Tâlib'e, daha sonra da diğer amcası Abbas'a geçmişti. Dolayısıyla kendisinin peygamberlikten önce hem kendi boyu arasında ve hem de Mekke şehri devletinde hiçbir idari görevi yoktu.

Hz. Peygamber, peygamberlikten sonra da asla maddi iktidar peşinde koşmadı. Nitekim hemşehrileri, kendi putlarına dil uzatmamak şartıyla kendisine reislik teklif ettiklerinde “Güneşi sağ elime, ayı da sol elime verseniz ben yine de görevimden vazgeçmem!” diye cevap vermişti. Bu olay, kendisinin maddi iktidar düşünmediğini açık bir şekilde ortaya koymaktadır. O, daha ziyade cemaatını teşkilatlandırmayı düşünmüştür. Bir kabile veya bölge idarecileri tebliğinin etrafında toplanırsa, iktidarın kendiliğinden talî birşey olarak geleceği tabii bir durumdu.

Hz. Peygamber Mekke döneminde, hicretten evvel kendi cemaatını idare edebiliyordu, İslâm'a giren bazı Medinelilerden kendisine itaat edeceklerine dair Akabe mevkiinde biat almıştı. İçlerinden, kendisiyle irtibatı sağlayacak oniki nakib seçtirmişti. Hicret'ten sonra Medine'de ülkeye de sahip olunca müslümanlar müstakil bir idari yapıya kavuşmuş olduiar. Şüphesiz Rasûl-i Ekrem'i peygamber olarak seçen Allah Teâlâ'dır. Dolayısıyla onu peygamber olarak mü’minlerin ataması sözkonusu değildir. Mü’minler sadece bu durumunu ve vasfını kabul ederler.

Hz. Peygamber, kendisini Allah'ın rasûlü olarak tasdik edenlerden biat (bağlılık akti, sadakat ve itaat yemini) alıyordu. Kur'ân-ı Kerîm'de ifade edildiği üzere [1205] biat aslında Hz. Peygamberin şahsına değildir; onun aracılığıyla Allah

Teâlâ'ya yapılmaktadır. Biat etmekle sadece erkekler değil, kadınlar da mükellef idiler. Biat Hz. Peygamber'e itaati gerekli kılıyordu. Kur'ân-ı Kerîmin pek çok ayetinde Allah'a ve O'nun rasûlüne itaat emredilmektedir. Hz. Peygamber'den sonra da biat, İslâm devletlerinde idarecilerle halk arasında yapılan, seçim veya bağlılık karakteri taşıyan bir akit olarak devam etmiştir.

Hz. Peygamberin idaresi istişare üzerine kurulmuştu. Kur'ân-ı Kerîm'de istişarenin önemi üzerinde çok durulur. Bizzat Hz. Peygamber'e istişare etmesi emrolunur. Hz. Peygamber de bu emre uyarak sık sık ve yeri geldikçe, gerek duydukça sahabilerie istişarede bulunmuştur. Onun istişaresi, dünyevi meseleleri kapsadığı gibi, bazan, hakkında vahiy gelmeyen -ezanın meşru kılınması gibi- dinî hususları da içine alıyordu.

Hz. Peygamber, müsSümanların tek ve sürekli başkanı durumundaydı. Anlaşmazlıklarda nihai hakem kendisi idi. O valiler, hakimler, öğretmenler, bölge bölge gezen öğretim müfettişleri, askerî birliklere komutanlar, vergi memurları, elçiler, hac emîri, imam, müezzin tayin ediyor; antlaşmalar aktediyordu.

Hz. Peygamber, câhiliye döneminde Mekke şehri ile ilgili kurumlardan hicdbe ve sikdye hariç diğerlerini kaldırmıştır. Hicâbe ve sikâyeyi de eski sahiplerine vermiştir.

Hz. Peygamberin idarede izlediği bazı temel prensipler vardır. Herşeyden önce onun başlıca gayesi İslâm'ı yaymaktı. Bunun dışındaki herşey ona ulaşabilmek için bir vasıta idi. O, her sıkıntıya bu gaye uğruna katlanmıştır. Faaliyetlerinde adalet ve ahlakı esas almıştır. Savaşta taktik olarak uygulamak zorunda kaldığı durumlar dışında, insanlar arasında fark gözetmeksizin herkese adil ve ahlaki davranmış, ahde vefa göstermiştir.

İslâm'ın doğduğu sırada Araplar ve Yahudiler arasında sınıf farkları mevcuttu. İslâm döneminde ise, bu dini kabul eden herkes eşit sayılıyordu. Bunun yanında, İslâm devletinin teb'ası olmak, gayr-i müslimlerin kendi aralarındaki eşitsizlikleri bile ortadan kaldırıyordu. İçte barış ve huzuru, dışta da emniyeti sağlamak Hz. Peygamberin temel hedeflerinden biriydi. Nitekim câhiliye döneminde kabileler arasında savaşlar, kanlı soygunlar, kervan baskınları ve kan davaları eksik olmazken, Hz. Peygamber döneminde bunlar büyük çapta önlenmiştir.

Hz. Peygamber hicreti müteakip, merkezi, müslümanîarı güçlendirmek ve toplamak gayesiyle Medine'ye hicreti teşvik etmiştir. Uygulamada bazı istisnalar bulunmakla birlikte, bu politikayı Mekke'nin fethine dek sürdürmüştür. Mekke'nin fethinden sonra hicrete gerek kalmamıştı; çünkü artsk İslâm Arabistan'ın çeşitli bölgelerine yayılmıştı. Bundan böyle yeni bölgelerin İslâm'a intibak etmelerini, oralarda dinin kökleşmesini sağlamak İslâmi bir çevre oluşturmak gerekiyordu. İşte bu maksatla bundan böyle taşraya yoğun bir şekilde öğretmenler ve diğer memurlar göndermiştir.

İnsanlara meziyet, liyakat ve değerlerine göre mukabelede bulunmuştur. Ne kadar azılı düşmanı olursa olsun, bir kişi İslâm'a girdiğinde onun haysiyet ve şerefini muhafaza etmiştir.

Hz. Peygamber insan kanına saygılıydı. Prensip itibariyle düşmanı imha değil, hep kazanmayı gaye edinmiştir. Düşmanın potansiyel gücünü mahvetmeksizin, daha sonra bu gücü kullanmayı düşünmüştür, onun on yıl süren Medine döneminde İslâm, yaklaşık iki milyon kilometrekarelik bir alana yayılmıştır. Bu kadar hızlı gelişme, yayılma ve değişim, Benî Kurayza hariç tutulursa, düşman tarafından 216 kişinin ölmesi ve müslümanlar tarafından da 138 kişinin şehit -edilmesi karşılığında gerçekleşmiştir. Hz. Peygamber, döneminin teknik gelişmelerinden istifade etmiştir. Bunun yanında düşman hakkında bilgi toplama, kendi planlarını gizleme, iktİsadi baskı uygulama, düşmanın dost ve müttefiklerini kendi yanına çekme, onları kendi düşmanlarıyla kuşatma, soğuk savaş, düşman arasına tefrika sokma, düşmanın bir kısmının yakınlığını kazanma..., gibi taktikleri de başarıyla uygulamıştır. Bu hususta, ileride, askerî yapı ele alınırken daha geniş bilgi verilecektir. [1206]

Vilayetlerin İdaresi

İslâmiyet Medine dışına yayılmaya başlayınca Hz. Peygamber, Arap Yarımadası'nın çeşitli bölgelerine, şehirlere ve bazı kabilelere valiler tayin etmiştir. Kaynaklarda bunlara “emir” ve “âmil” de denilmektedir. Âmiller zekat tahsil ettikleri gibi ganimet, cizye vb. devlet gelirlerinin tahsili ile de ilgilenirlerdi. Hz. Peygamber herhangi bir sebeple Medine dışına çıktığı zaman yerine vekil bırakırdı. Ordunun veya küçük askerî birliklerin başında kendisi sefere çıkmadığı zaman sahabilerden birini komutan tayin ederdi.

Hz. Peygamber memurlarını tayin ederken atandıkları göreve ehil kimseler olmalarına önem verirdi. Eski idareciler müslüman olduklarında, onları kendi valisi olarak genellikle görevinde bırakırdı. Kabilelere umumiyetle kendileri arasından zekat memuru tayin ederdi.

Valilerin görevleri, bulundukları yerde Hz, Peygamberi temsil etmek, davalara bakmak, adaleti uygulamak, emniyet ve asayişi sağlamak, çekişmeleri önlemek, namaz kıldırmak, İdari işlere bakmak, İslâm'ın yayılmasına çalışmak, bazan da zekat toplamak..., gibi hususlardı. Nitekim merkezden vergi tahsildarı gönderilmediği durumlarda vali vergileri toplar, bu maksatla memurlar tayin ederdi.

Hz. Peygamberin vali tayin ettiği bölge ve şehirlerle, tayin edilen valiler şunlardır:

Yemen; Hz. Peygamber, Sâsânilerin Yemen valisi Bâzân'ın İslâmiyet'i kabul etmesi üzerine onu görevinde bırakmıştır. Bâzân'ın vefatı üzerine Yemen'deki her bölgeye yönetici tayin etmiştir. Bâzân'ın oğlu Şehr'i onun yerine, Âmir b. Şehr'i kendi kabilesi Hemdân'a atamıştır. Zebîd, Aden ve Yemenin sahil bölgesine Ebû Musa el-Eş'arfyi; Cened'e Muaz b. Cebeli; Hadramut'a Ziyâd b. Lebid el-Ensâriyi tayin etmiştir. Şehr b. Bâzân, Hz. Peygamberin hastalığı esnasında Yemen'deki irtidat hareketi esnasında Esved el-Ansî tarafından öldürülmüştür.

Bahreyn: Hz. Peygamber İslâm'ı tebliğ etmek, zekat ve cizye toplamak üzere 8/630 yılında Alâ b. Hadremiyi Bahreyn'e gönderdi. Alâ, Hz. Peygamberin mektubunu Münzir b. Sâvâ'ya verdi. Münzir, Hz. Peygamberle birkaç defa mektuplaştıktan sonra müslüman oldu. Hz. Peygamber Alâ b. Hadramryi Bahreyn'e vali tayin etti. Bazı kaynaklarda Alâ'nın, bu görevi Hz. Peygamberin hayatı boyunca sürdürdüğü zikredilir. Diğer bazı kaynaklarda ise, daha sonra onun yerine Ebân b. Safd'in tayin edildiği kaydedilir.

Uman: Hz. Peygamber, Amr b. As'ı İslâm'ı tebliğ etmek ve vergi toplamak üzere Uman'a gönderdi. Hz. Peygamber vefat ettiği sırada Amr b. As orada vali olarak bulunuyordu.

Mekke: Hz. Peygamber, Mekke'nin fethinde müslüman olan Ümeyyeli Attâb b. Cebeli buraya vali olarak atamıştır, kendisine günlük bir dirhem de ücret tayin etmiştir. Muaz b. Cebeli de Kur'ân, sünnet ve fıkıh öğretmek üzere Attâb'ın yanında bırakmıştır. Attâb bu göreve getirildiği sırada yirmi yaşlarındaydı.

Taif: Hz. Peygamber, Sakif kabilesinin İslâm'a girişini arzetmek üzere Medine'ye gelen heyet üyeleri arasında bulunan Osman b. Ebu'l-As'ı Taife vali tayin etmiştir. Heyetin en genç üyesi olan bu şahıs, heyetin Medine'de bulunduğu sırada Hz. Ebû Bekir'in dikkatini çekmiş; “Ben bu genci liyakatli olarak görüyorum. Kur'ân') diğerlerinden fazla ezberledi. Dinin esaslarını yaşamada heyecanlı ve samimidir.” diyerek Hz. Peygamber'e övmüştür. Bunun üzerine Hz. Peygamber onu Taife vali tayin etmiştir. Hz. Ebû Bekir döneminde de Taif valiliğini sürdüren Osman b. Ebu'l-As'ı Hz. Ömer Uman ve Bahreyn valiliğine atamıştır.

Necran: Hz. Peygamber Necran'daki Haris b. Ka'boğulları'na Amr b. Hazm'ı vali tayin etmiş ve kendisine orada yapacağı işleri de belirten bir talimatname vermiştir. Amr b. Hazm Hz. Peygamberin vefatı esnasında Necran'da bulunuyordu.

Hz. Peygamber, bu geniş idari ve mali yetkilerle donatılmış valilerin dışında çeşitli bölgelere ve kabilelere vergi memurları, zekat tahsildarları tayin etmiştir. Zekatın farz kılınışını takip eden yıllarda zengin müslümanlar zekatlarını bizzat getirip Hz. Peygamber'e teslim ediyorlardı. Ancak İslâmiyet Arap Yarımadası'nın çeşitli bölgelerine ve Medine'ye uzak yerlere yayılınca zekatları toplamak için memurlar tayin edilmiştir. Bazı zekat memurları ve tayin edildikleri yerler şunlardır:

Adiy b. Hatim; Tayy ye Esed kabilelerine; Mâlik b. Nüveyre, Temîmin Benî Hanzala koluna; Kudâı b. Âmir ed-Düelî ve Sinan b. Ebî Sinan, Esed kabilesine; Abdullah b. Ebû Revâhâ ve Sevâd b. Gaziyye el-Belevî, Hayber'e, Ziyâd el-Bâhilî, Bâhile kabilesine; Sa'd ed-Devsî, Devs kabilesine; Imri'ül-Kays b. Asbağ, Kelb kabilesine; Zibrikan b. Bedr, Sa'doğulları'na; Amr b. Saîd, Teymâ'ya; Uyeyne b. Hısn, Fezâreoğullarına; Ebû süfyân, Necran'a; Ya'lâ b. Ümeyye, Cened'e; Velid b. Ukbe, Mustalikoğulları'na.

Valilerin maaşları daima merkez tarafından takip edilmiş; onların vilayet gelirlerinden istedikleri kadar maaş almalarına müsaade edilmemiştir. Hz. Peygamber, valileri doğrudan kendisi tayin ettiği gibi, aynı zamanda onları denetlerdi. [1207]

Hac Emirliği

Bu görev Mekke'nin fethinden sonra ihdas edilmiş; Mekke'nin fethedildiği yılda Hz. Peygamberin özel olarak hac emîri tayin etmediği, bu görevi Mekke valisi Attâb b. Esîd'in yerine getirdiği görülmektedir.

9/631 yılında haccın farz kılınması üzerine Hz. Peygamber Hz. Ebû Bekir'i hac emîri tayin ederek 300 kişilik bir kafilenin başında Mekke'ye gönderdi. Ertesi yıl, yani 10/632 yılında Hz. Peygamber bizzat haccetti.

Hz. Peygamberin vefatından sonra hac farizasının emniyet içinde yerine getirilebilmesi işini halifeler üstlenmişlerdir. Halifeler bu görevi bizzat yürütmüşler, kendileri hacca gidemedikleri zaman ise güvendikleri bir şahsı hac emîri tayin etmişlerdir. [1208]

Elçilik

Hz. Peygamberin çevre ülkelerin hükümdarlarına ve bazı kabilelere elçiler göndermesinin başlangıcı Medine döneminin ilk yıllarına dayanır. Mekke müşrikleri, daha önce Habeşistan'a hicret etmiş olan müslümanların kendilerine teslim edilmesi için Necâşiye elçilik heyeti göndermişlerdi. Hz. Peygamber onların planını sonuçsuz bırakmak ve hükümdarın muhacirler lehine hüküm vermesini sağlamak için, o sırada henüz müslüman olmamış bulunan Amr b. Ümeyye ed-Damriyi Habeşistan hükümdarı Necâşi'ye göndermiştir. Bu olay Bedir gazvesinden kİsa bir süre sonra gerçekleşmiştir.

Daha önce gördüğümüz gibi, Hz. Peygamber 6/628 yılında gerçekleşen Hudeybiye antlaşmasından sonra o dönemin nüfuzlu hükümdarlarından altısına elçiler ve İslâm'a davet mektupları göndermiştir.

Hz. Peygamber elçilerini sahabilerin en liyakatli ve muktedir olanları arasından seçerdi. Elçilerde ahlak, yüz güzelliği, hitabet, ikna kabiliyeti, dürüstlük, bilgi vs. gibi hasletler arardı. Siyasi görevle gönderdiği elçiler arasında henüz müslüman olmayan da vardı. Mesela Amr b. Ümeyye ed-Damrî biraz önce bahsettiğimiz göreve gönderildiğinde henüz İslâm'ı kabul etmemişti. Hz. Peygamber, Suriye, Irak ve Habeşistan'a elçi gönderirken daha önce o bölgelere gitmiş olanları tercih ederdi. Elçilerin, gönderildikleri ülkelerin dilini bilmelerine özen gösterirdi. Dinî vazife ile gönderilen elçilerin hepsi de İslâmi konulara vâkıf ve dinî hükümleri titizlikle yerine getiren sahabilerdi. [1209]

Katiplik

Hz. Peygamber ümmi olduğundan, nazil olan Kur'ân ayetlerini yazıya geçirmek; özellikle Medine döneminde komşu devletlerin hükümdarlarına ve diğer kabile başkanlarına mektup yazmak ve Arap kabileleriyle yapılan antlaşmaları kaleme almak için sahabilerden yazı bilenleri katip olarak vazifelendiriyordu.

Kaynaklarımız genellikle Hz. Peygamberin vahiy, mektup ve antlaşma yazan katiplerinin isimlerini herhangi bir tasnife tâbi tutmadan karma olarak vermektedir. Bunun yanında vahiy katipleri ile sair işlerde katiplik yapanları ayrı ayrı zikredenler de vardır. Hz. Peygamberin katiplerinin sayısı hakkında çeşitli görüşler vardır. Bunların sayısını on ile sınırlandıranlar bulunduğu gibi, otuzdan fazla olduğunu ve hatta kırküçe ulaştığını söyleyenler de vardır. Hz. Osman, Hz. Ali, Übey b. Ka'b, Zeyd b. Sabit, Halid b. Saîd, Hz. Ebû Bekir ve Hz. Ömer, Hz. Peygamberin en meşhur katipleridirler. [1210]

Adalet İşleri

Medine Vesikası, antlaşmaya dahil grupların siyasi, askerî ve mali hususlarda takip edecekleri hareket tarzını tesbit ve tanzim ediyordu. Bu vesika ayrıca adli alanda da çok başarılı bir yenilik sayılır. Fertlerin ve hatta kabilelerin kendi haklarını kendilerinin koruması usulünü kaldırmıştır. Hükümleri infaz etmek üzere merkezî otorite yetkili kılınmıştır. Allah ve Rasûlü, diğer bir deyişle Kur'ân ve hadis, her ikisi birden yüksek hakemler olarak kabul edilmiştir.

Her türlü dava ve ihtilaflar Hz. Peygamber tarafından çözüme kavuşturuluyordu, o, gerek hukuki ve gerekse cezai davaları Kur'ân hükümleri çerçevesinde çözüyor, Kur'ân'da bulunmayan hususlar için de hükümler koyuyordu. Hz. Peygambere gelen hırsızlık, zina, sarhoşluk, adam öldürme, yaralama vb. olaylarda suçlulara Kur'ânin tesbit ettiği cezalar uygulanıyordu. Bu arada davaları karara bağlarken, gelecek yüzyıllarda uygulanacak muhakeme usulü hakkında prensipler ortaya koyuyordu.

Ceza davalarının yanında Hz. Peygamber'e hukuk davaları da getiriliyordu. Bu tür davalardan kendisine getirilenler arasında miras davaları, toprak meseleleri, su kuyusu mülkiyeti davaları, su hakkı ihtilafları, nesep, borç vs. gibi hususlar bulunuyordu.

Hz. Peygamberin hayatında vukubulan ve kendisinin hüküm verdiği olaylara dair İslâm tarihinde müstakil eserler kaleme alınmıştır. İbn Tallâ el-Endelüsi'nin (ö. 497/1104) Kitâbu Akdiyyet'ir-Rasûf adlı eseri bunlardan biridir. Bazı siyer kitaplarında -mesela Sami'nin sîrefsinde- Hz. Peygamberin hükümlerinde, fetvalarında izlediği hareket tarzına dair özel kısımlar ayrılmıştır.

Hz. Peygamberin görevlendirdiği valiler görev yaptıkları bölgelerde kazai işleri de yürütüyorlardı. Hz. Peygamber vilayetlerde kazai işlere bakmak üzere özel olarak bazı sahabiieri de görevlendirmiştir. Hatta Medine'de davaların çoğalması sebebiyle, önceden hakim sıfatıyla yürütmekte olduğu görevlerden bir kısmını sahabilerine devretmiştir. Kendisi de temyiz yetkisini kullanmıştır.

Hz. Peygamber hakimliğe, şer'î konuları iyi bilen, hasım tarafların delillerini ve hilelerini en güçlü şekilde kavrama kabiliyetine sahip olan sahabileri tayin ederdi. Tayin ettiği kadılarda yaşı büyük olma şartı aramazdı.

Mesela Hz. Ali ile Muaz b. Cebelin, kadı tayin edildiklerinde yaşları yirmibeş civarında idi. Zeyd b. Sabitin yaşı ise daha küçüktü. Hz. Peygamberin zamanında Hz. Ömer, Hz. Ali, Muaz b. Cebel, Abdullah b. Mes'ud, Übey b. Ka'b, Zeyd b. Sabit, Ebû Musa el-Eş'ari, Ukbe b. Amir, Huzeyfe b. Yemân kadılık yapmışlardır. Hz. Peygamber tarafından sırf adli görevle tayin edilen ilk kadı Hz. Ali'dir. O, bu görevle Yemenin Necran bölgesine gönderilmiştir. Hz. Peygamber Hz. Ali'den, davalı ve davacının her ikisini de dinlemedikçe hüküm vermemesini istemiştir. Mekke'nin fethedildigi yılda Muaz b. Cebeli de Kur'ân ve İslâm esaslarını öğretmek ve yargı görevini yürütmek üzere Yemen'de Cened'e göndermiştir. Hz. Peygamberin, Hz. Ömer'e kendi huzurunda hüküm verdirdiği de olmuştur.

İslâm'dan önce fertler ve kabileler arasında cezaların tatbikinde farklı muamele yapılırken, İslâm'da nesil, soy ve bölge ayırımı yapılmaksızın adalet önünde herkese eşit haklar tanınmıştır.

Hz. Peygamber zamanında adli duruşmaların yapıldığı muayyen bir bina, duruşmanın günü ve saati yoktu. O, camide, pazarda, evde tarafları kabul ediyor ve hemen davaya bakıyordu. Bunun yanında Mesdd-i Nebevi'nin bir köşesinin duruşma salonu olarak kullanıldığı da söylenmektedir. Hz. Peygamber, Medine ve çevresinin adli işlerini yürütmekle beraber, Arap Yarımadası'nın her tarafından kendisine davalar getiriliyordu.

İslâm devletinde gayr-i müslim teb'a dinî, hukuki ve adli muhtariyete sahiptir. Kendi mahkemelerinde kendi kanunlarına tâbi olarak yaşarlar. Buna rağmen, Hz. Peygamber'e davalarını getirdiklerinde, kendi kanunlarını tatbik ediyordu. Zımmilerle müslümaniar arasındaki ihtilaflarda İslâm mahkemeleri yetkili idi. [1211]

Askeri" Durum

Hz. Peygamberin sağlığında özel olarak, devamlı ve muvazzaf bir ordu mevcut değildi, iç güvenliği sağlamak için polis teşkilatı da yoktu. Eli silah tutan her müslüman, dinin hizmetinde, askerlik görevi ile mükellefti. Bir sefer tertiplemek veya bir saldırıya karşı koymak gerektiğinde Hz. Peygamber gönüllüleri çağırır, bir kayıt defteri açılır ve her aday buraya adını kaydettirirdi. Tesbit edilen günde, gönüllüler, silahlan, binekleri, sefer azıkları..., ile şehir dışında bir karargâhta toplanırlardı. Hz. Peygamber oraya gelir, askerleri teftiş ederdi. Her sefer için gerekli asker sayısını kendisi kararlaştırırdı. Kendi imkanlarıyla kendini teçhiz edemeyenleri devlet bütçesinden donatırdı. Asker toplama işi kabile başkanları vasıtasıyla yapılırdı.

Sefere çıkacak bir ordunun kumandanını Hz. Peygamber tayin ederdi. Şayet bizzat kendisi sefere çıkmışsa, kendine bağlı komutanları tayin ederdi. Ordu klasik şekilde öncü, artçı, sağ kanat, sol kanat ve merkez olmak üzere beş kısma ayrılıyordu.

Asken birlik ve kıtaların toparlanması ve teşkili genellikle kabilelere bırakılırdı, şayet bazı kabilelerden gelenler çok ise, bunlar diğerleriyle birleştirilirdi. Sefere çıkan ordu içinde, keskin çizgiler olmamakla birlikte, çeşitli komuta kademeleri vardı.

Ordunun karargahı, nöbetçiler vasıtasıyla gece gündüz korunurdu. Esirler sorguya çekilerek veya ileri keşif kollan gönderilerek sefere çıkılmadan önce düşmanın durumu hakkında bilgi toplanırdı. Keşif birlikleri vasıtasıyla düşmanın izini sürme, pusu kurma ve casusluk gibi savaş taktikleri biliniyordu. Hz. Peygamber bilgi toplamak için casus kullandığı gibi, düşman casuslarına karşı da casusluk tedbirleri alıyordu.

Düşmanın kan dökülmeksizin boyun eğmesi için, suya engel olmak gibi, diğer tedbirlere başvuruluyordu.

Hz. Peygamber, düşmanı şaşırtma metotlarını uygulardı. Medine'den ayrılmadan önce asıl gayesinden başka bir maksadı varmış gibi bir şayia yaydırırdı. Başlangıçta, asıl hedefinden başka bir istikamette yürürdü. Sonra bir dönüş yaparak yolunu değiştirirdi. Tahmini mümkün olmayan tenha yolları seçerdi. Tebük seferi hariç, asıl hedefini genellikle gizli tutmuştur.

Hz. Peygamber, hicret yürüyüşü de dahil, katıldığı savaşlarda ve gönderdiği seriyyelerde bayrak (liva) ve sancak (râye) kullanmıştır.

Her zaman savaştan önce düşmanı yeniden ve bir kere daha İslâm'a davet ederdi. Şayet kendisi sefere çıkmıyorsa, gönderdiği komutanlara bu kurala uymaları için kesin talimat verirdi. Savaş genellikle mübareze (teke tek dövüşme) şeklinde başlardı.

Hz. Peygamber, rüzgarın ve güneşin, savaşan askerler üzerindeki tesirlerini biliyordu. O dönemde savaşlar -Hendek, Taif ve Hayber kuşatmaları hariç- genellikle yarım gün sürmüştür. Hz. Peygamber, savaş esnasında güneşin müslüman askerlerin gözünü rahatsız etmemesi için, ordusunu ona göre mevzilendiriyordu. Düşmana karşı arazi üstünlüğünü sağlayabilmek için uygun bölgeyi seçiyordu.

Savaşlarda koruyucu silah olarak zırh, kalkan ve miğfer; yaralayıcı ve öldürücü silah olarak da kılıç, ok, yay, mızrak ve kargı, mancınık ve debbâbe kullanılıyordu. Binek hayvanı olarak daha ziyade at ve deve kullanılırdı.

Askerlerin silah arkadaşlarını düşmandan ayırabilmesi için her seferde ayrı olmak üzere bir parola (şiar) seçiyordu, o dönemde henüz üniforma mevcut değildi.

Şüphesiz düşmanın canına ve malına zarar verme, savaşta tabii bir durumdur. Düşman öldürülebilir, esir edilebilr; fakat kabalık, ölülere işkence yapmak, Hz. Peygamber tarafından yasaklanmıştır. Ölülerin organlarının kesilmesi, canlı varlıkların yakılması gibi davranışlara müsaade edilmemiştir. Düşmanın küçük çocuklarının, yaşlıların, din adamlarının, işçilerin, hizmetçilerin ve kadınlarının öldürülmeleri yasaklanmıştır.

Hz. Peygamberin ordusunda ganimet işlerine bakan memurlar bulunuyordu. Düşmandan ele geçirilen herşey, değeri ne olursa olsun onlara verilirdi. Ganimetin beşte biri (humus) hazineye ayrılır, geriye kalanı tam bir eşitlik içinde sefere iştirak edenler arasında taksim edilirdi. Teke tek vuruşma yapılmışsa, öldürülen düşmanın eşyaları, silahları, bineği ve üzerinde bulunan şeyler mübareze meydanına çıkan savaşçıya kalırdı. Esirlere, fidye karşılığı serbest bırakma, müslüman esirlere

karşılık serbest bırakma, karşılıksız serbest bırakma -Hz. Peygamber döneminde en fazla uygulanan usul budur; öldürülme gibi muameleler yapılırdı. [1212]

KUR'AN VE DEĞİŞİM

Toplumsal Değişme Ve İslâm

Mustafa Aydın

Çağımızda önemli toplumsal gelişmeler var; bloklar yıkılıyor, yeni bloklar kuruluyor. İnsanlar sistemleri sorguluyor. En açık şekliyle Batının ürettiği sistemlerden birisi olan komünizm yıkılırken liberalizm güçlendirilmeye çalışılıyor. Bu arada olup biten olayların en önemlilerinden birisi şüphesiz 21. yüzyılın eşiğinde dinler çevresinde yeniden bir toplanma ve uyanışın oluşudur. Auguste Comte'un yaklaşık yüzyıl önce ileriye sürdüğü iddianın hilafına bir gelişme gözleniyor. Düşünüre göre belli basamaklardan geçerek pozitivist aşamaya gelen insanlık artık dini gerilerde bırakmıştı. Zaman filozofu sadece yalanlamadı, belki Sorokin'in "döngüsel hareketler teorisi"ne daha uygun biçimde insanlık yeni bir dini dönemin eşiğine geldi.

Bu "yeni dönem" içerisinde bizi ilgilendiren şüphesiz İslam'ın durumudur, çünkü o, sistem arayışları içindeki dünyanın önemli bir kısmının konusu olacaktır. Onun için de 1400 küsur yıl sonra İslam'ın mahiyeti, anlaşılması ile ilgili engelierin ne olduğu, tarihi tecrübelerden de yararlanılarak sağlıklı bir biçimde oraya konulmalıdır. Aşağıda görüleceği üzere bu sorunun hemen önemli bir kısmı, İslam'ın toplumsal değişimlerle kontak noktasında ortaya çıkmaktadır. Bir başka deyişle müslümanlar (tebliğciler), İslâm'ın ebedi değişmeyen ilkeleri ile sürekli değişen şartlar arasındaki bağlantıyı çok iyi kurabilmiş olmalıdırlar. Ne var ki genel çerveye baktığımızda bu noktanın iyi kavrandığı söylenemez. [1213]

Değişme Karşısında İki Ayrı Tavır

İslam dünyasında İslam-toplumsal değişme ilişkisi açısından iki genel eğilimle karşılaşırız:

Birinci gruba göre; İslâm açısından değişme diye bir konu yoktur, herşey yerinde durmaktadır, İslâm da bir kereliğine kurallaştırılmıştır. İnsan da toplum da hep aynıdır. Dolayısıyla tarihi bir süreci kapsayan İslâmî birikimin gözden geçirilmesini gerektirecek hiçbir şey yoktur. Nesnel dünya bile değişmiyor ki

manevi bir varlık olan İslâm (daha doğrusu İslâm'a uygun olarak ortaya konan birikim) değişsin. O, varlığnı bir ideal varlık esferinde sürdürüyor. Değişme ile İslâm'ı yanyana getirmek, İslâmı dejenereetmek isteyenlerin konusu olabilir, yapılacak iş tarihi birikimi öğrenmektir.

İkinci bir görüşe göre ise; insan ve toplumlar öylesine hızla değişmektedirler ki artık İslâm'ın bu tempoya tüm sosyal boyutlarda ayak uydurması mümkün değildir. Esasen İslâm bir değer alanı ise insanların kalbinde bir inanış olarak yaşamalıdır, İslam demek değişmeyen İlkeler demektir. Sosyal hayata katılırsa sosyal değişmelerle boy ölçüşmesi mümkün olmaz. Esasen sosyal hayatın yasaları kendi içindedir (içkindir) Bir başka deyişle sosyal hayatın değer ve normları toplumsal etkileşimlerin bir ürürünüdür. İslam'ın yüceliği ve bekası bu mekanizmanın dışında (üstünde) kalmasına bağlıdır.

Değişmenin yokluğu ve çokluğu gibi zıt noktalardan hareket eden bu iki hatalı görüş neticede İslâm'ı toplumdışı saymakta birleşmektedirler. Tabi bu hata İslâm'ın temel yapısını kavrayamamaktan, toplumsal niteliğini anlayamamaktan kaynaklanmaktadır.

Hemen belirtelim ki bunların dışında her şey gibi toplumların da değiştiğini, İslam'ın bu değişmeye uyum sağlayabilecek yegâne din olduğunu savunan bir anlayış da vardır. Burada eksik de olsa (mesela) zamanın değişmesiyle hükümlerin değiştiğini, toplumsal değişmeye bağlı olarak açığa çıkan münferit sorunların çözümünü sağlamak üzere bir içtihad mekanizmasının bulunduğunu söylemektedirler. Ne var ki potansiyel çerçevede doğru olan bu görüş temellendirilebilmiş, dinamikleri gösterilebilmiş değildir, çünkü düşünce ve faaliyet alanında onu vurgulayan bir sonuçla karşılaşmamaktayız. [1214]

Değişme Kavramı

Konunun daha iyi anlaşılabilmesi için önce “toplumsal değişme” ve “İslâm” hakkında kİsaca bazı hatırlatmalarda bulunalım; Değişme, bir halden bir başka hale geçiştir ve gerçekten canlı-cansız bütün real varlıklar bir değişme içindedirler. Değişme ilâhf tekevvünün bir eseridir, bir “emr” sonucudur. Bir reel (nesnel) varlık olan fert ve toplumlar da sürekli değişmektedir. Buna göre insanlar doğar, gelişir ve ölür; gezegenler hareket eder, bir kısmı yok olur, yenileri yaratılır; toplumlar kurulur, yıkılır, büyür, küçülür; normlar oluşur, kurumlar doğar ve yıkılır. Nispeten değişmeyen şey ideal varlık alanıdır, inanç ilkeleridir, değerlerdir.

Değişme ilâhi sünnetin bir eseridir. Allah, değişme yasasını nesnelerin yapısına yerleştirmiştir. Yasaların kendileri değişmemektedir ama onların determine ettiği nesnel varlıklar sürekli değişmektedirler. İslâm'ın kendine ait terimiyle

sünnetullahta bir değişme yoktur, ama ayetler değişme içindedir (felsefede determinasyon-fenomen ilişkisi). Ancak iradi bir varlık alanı olan fert ve toplum, bir farklılık gösterir; toplumsal olaylar doğal yasalarla (yani ilâhî iradenin nesnel dünya ile ilgili buyrukları ile mutlak bir zorunluluk içinde) olup-bitmezler; onlar, kendilerini yönlendirici ilkelere, değerlere ihtiyaç duyarlar. İşte İslâm ile (özellikle günümüzdeki) diğer sistemler arasındaki farklılık, bu belirleyici değelerin varlığı ve kaynağı konusunda kendini gösterir.

Batıda özellikle Rönesansla başlayıp Aydınlanma felsefesiyle geliştirilen ve bugün de varlığını sürdüren, genel çerçevesi itibariyle liberalizm" olarak isimlendirebileceğimiz bir anlayışa göre değişen nesnel dünyanın kendine göre kanunları olduğu gibi sosyal hayatın da kendine has tabii yasaları vardır. Toplumsal etkileşimlere bağlı olarak ortaya çıkan bu yasaların, nesnel dünyadaki doğal yasalardan farkı yoktur. Akıl bu yasaların yegane açıklayıcısıdır. Dolayısıyle tüm sosyal olaylara dışarıdan değer ve kural dikte edilmemeli, peşinen değişmeyen ilkelerle müdahale edilmemelidir. İnsanların sorunları bu müdahalelerden gelir. Toplumsal gelişme özellikle gelenek ve dinin kuralları dışında tutulmalıdır...

Bilindiği gibi dar anlamda ekonomik bir model olan liberalizm de buradan doğdu. Formül de şuydu: "Bırakınız yapsınlar". Geçen zaman ekonomide bu salt biçimin doğru olmadığını gösterdi ve ekonomiye ilkeler dikte edildi ve buradan kapitalizm doğdu. Ne var ki batı kültürünün bu liberal varsayımı hep fire vermesine rağmen sosyal hayattaki "bırakınız yapsınlar'ın kötü sonuçlarını henüz kabullenmedi. Ama yakın bir gelecekte, yön verici toplumüstü değerlerin olmadığını varsayan bu sistemin yanlışlığı açıkça görülecektir.

İşin gerçeği toplumsal şartların ürünü olmayan değerlere ihtiyaç vardır. Yüksek değerler araç-değer dünyasını determine etmelidir. Yüksek değer ise aşkındır, toplumsal şartların bir ürünü olan hiçbir değer mutlak aşkın olamaz, belli grup ve zümrelerin çıkarlarını yansıtır. İlahi yörüngeninin belirleyiciliğinde ki değerlerin dışındakiler ortaya değildir ve mutlak sosyal dengeleri kurmaya elvermez. Meselâ özgürlük, demokrasi, vb. böylesi bir özle dolu değil iseler birer araç-değerdirler. Herkes kendine göre kullanır, işe bir görelilik hakim olur (çifte standartlar doğar). [1215]

Değişme Kavramında İslâm'ın Görüşü

Bu liberal dünya görüşünün aksine İslâm, mutlak toplumsal dengelerin sağlanabilmesini verilmiş belli yüksek değerlere bağlar. Yani İslam belli değerler getirmiştir ve bunlar din-dünya bütünlüğünde sağlıklı ferdi-sosyal bir hayat için gereklidirler. Bunlar doğal yasalar değildir, yani sırf fert ve toplum doğasının

analiziyle ve akıl yoluyla elde edilemezler. Akıl, nesnel yapıları açıklar, temel değer yapıları (en temel ahlaki formlar) bunun dışında bir şeydir.

Meselâ “kısas” ilkesini ele alalım: İlk bakışta “kısas”, aklın gereği olan en eski ve temelli bir hukuk kuralıdır. Çünkü köklü bir devlet olmadan bile sonuç alınabilecek bir mutlak adalet ilkesidir. Ama ünlü hukukuçu Hamurabi “kızını öldürenin kızı öldürülür” derken hiçbir akıl bunda bir anormallik görmemiş, cahiliye Arabi, suçluya krşılık karşı taraftan herhang bir ferdi cezalandırarak (insana bir insan) kısası yerine getirdiğine inanmıştır. Halbuki İslâm'ın “hayat ilkesi” saydığı kısas salt bir denklik değildir, iki tarafın da hayatının gözetilmesidir. Bir tarafın diyet vb. ile acısı dinecek, diğer taraf hatasını affettirebileceği bir noktata tekrar hayata bağlanacak, şüphesiz sırf bir akıl ürünü olarak ortaya konan günümüz hukuku öleni mezara, öldüreni bir başka mezar olan hapse göndermekte ve ölenin yakınlarının acılarını dindirecek herhangi bir sonuç da elde edilememektedir. Bunda ne hayat vardır ve ne de adalet. Halbuki cana candan, diyetle karşılığını vermeye, bağışlanmaya kadar bu esnek yapıdan, toplum ıslahını amaçladığını söyleyen çağdaş hukuk sistemlerinden daha çok yarar sağlamaktadır.

Demek İslâm, bütün değişmelere karşılık, Allah tarafından belirlenmiş değişmeyen ilkeler vazetmiştir. Toplumlardaki doğal yasalardan farkı beşeri irade ile olan bağlantılarıdır. “Tevhid İnancı”, “kozmik düşünce” (kainatla ilgili akide ve ahiret inancı) ve “sosyal ahlaki düzen” bileşkesinde ortaya çıkan İslâm(ki bu birliğin parçalandığı yerde İslam yoktur), bu yörüngede cahiliye kültürüyle de hesaplaşarak bir kısmını reddetmiş, mevcut unsurlardan bir kısmına yeni fonksiyonlar kazandırmış, yenilerini eklemiş ve değerler arasında bir hiyerarşi kurmuştur. Bunlar toplumsal etkileşimlerle kendiliğinden ortaya çıkmayacak, süper teknolojiyle üretilmeyecek değerlerdir, sonuçlardır. Bunlar değişmeyen, ebedi ilkelerdir. [1216]

İslâm'ın İki Temel Boyutu

Bu açıklamalara göre İslâm açısından toplumsal yapıların iki boyutu vardın Nesnel tarafı ki biz buna tarihi boyutu diyoruz; değer yapıları ki biz buna ahlâki boyut adını veriyoruz, şimdi bunları biraz açmaya çalışalım:

a) Ahlâkî boyut; bir değer alanıdır, İslâm'ın değişmeyen tarafıdır. Gerçek kaynağını ve ifadesini Kur'ân'da bulan ve “Şeriat” da denen “emredilmiş örnekler” alanıdır. Bunların sayıları sınırlıdır. Yani İslâm bütün insan davranışlarına, her toplumsal olaya karşılık olan bir emir getirmemiştir; tabir caizse stratejik örnekler sunulmuştur. Esasen bu örnekler, biraz sonra belirteceğiz tarihi/toplumsal boyuta esneklik vermek için gayet kİsa ve sınırlı tutulmuştur. Hz. Peygamber(s) bu amaçla fazla soru sorulmasını istememiştir. Çünkü gerekli çerçeve verildikten sonra münferit hükümler/değerler, tarihi çerçeveyi özel olarak bağlayıcı olacaktır. Hz.

Peygamber(s)’in elinin altındaki toplumun da bir tarihi boyutu var. Buna göre ayrıntılandırılmış örnekler gelecek için bazı güçlükler de taşır.

b) Tarihi boyut; toplumsal şartlan, ihtiyaç ve imkanları ihtiva eden nesnel bir dünyadır. Değişmeler bu alana aittir. Toplumsal çerçeve sürekli değişir. Hiçbir toplum, diğer bir toplumun hayatını olduğu gibi izleyemez. Bu açıdan Hz. Peygamber dönemi toplumu bizim için bir ahlaki boyut olarak örnektir, çünkü Kitabf dir, yoksa tarih olarak o süreç tekrar yaşanamaz. Asr-ı saadet'e tarihen dönülemez. Gerçi Hz. Peygamber dönemi uygulamaları, Kitabî olmasına, yani ahlâkî ve tarihi boyutların birbirlerine çok yaklaşmış olmasına rağmen yine de işin bir tarihi cephesi vardır, özellikle devletin şekli, sözleşmeler, ekonomik girişimler, askeri stratejiler, vs. birer tarihi boyutturlar. Daha sonraki toplumları bağlayıcı bir nitelik taşımazlar. Kur'ân ve sünnette bu tarihi boyut içice, üst üstedir. Meselâ: Tebbet sûresi ilk bakışta gerçekten tarihi bir vakıaya işaret eden O da İslam'a ve Hz. Peygamber'e düşman bir adama (Ebû Leheb'e) karşı psikolojik bir takviyedir. Halbuki aynı sûre ahlâki boyut itibariyle kendini müstağni sayan ateş yaranının akıbetini çok açık bir şekilde ifade etmektedir. Ve tabii Hz. Peygamber'den sonra tarihi boyut gittikçe ağırlık kazanmaktadır. [1217]

Anâkf Ve Tarihî Boyut Arasındaki İlişki

Toplumsal değişme açısından tarihi iki boyut arasındaki ilişki söyledin Ahlâk, bir yüksek değer alanı olarak bir determinasyondur (bir belirleyicidir), araç-değer olarak ifade edebileceğimiz sosyal şartları determine edip şekillendirir. Bir başka deyişle, İslam'ın bir çağda herhangi bir toplumda yaşaması, maddi-manevi ihtiyaçlarının bu ebedi ilkelere göre şekillenmesi demektir. Yani siyasi, sosyal, ekonomik tüm yapılar, İslâm açısından birer gerçekleştirme alanıdırlar. İslâm genelde şekle ait, bu alanlarda ilke vazetme m iştir, temelde determine edecek değerler vazetmiştir. Meselâ ekonominin, devletin veya ailenin belli bir formel şekli yoktur; ama bu alanların herbiri ile ilgili ebedi ilkeler vardır. Meselâ ekonomik refahın yaygınlaştırılması için servetin esaslı bir dağılımı; siyasi hayat için bir faaliyet biriminde bulunan bütün insanların katılımı (şûra ilkesi), sosyal hayatta ferdi iradeyle ve bir akitle kurulan ama bütün yakınların gözetilmesini gerekli kılan bir aile anlayışı, söz konusu ettiğimiz ahlâki belirleyiciliğe örnek verilebilir. Aileyi İslami kılan şey geniş veya çekirdek oluşu değildir.

Olaya sosyolojik açıdan baktığımızda, değişmeye ahlâkî boyutla değişen bir alan olan tarihi boyut arasında sağlıklı bir ilişkinin kurulduğunu görürüz, İslâm'ın smırıı sayıdaki ahlâki ilkeleri her dönemde toplumsal şartlar açısından (sırf ibadet esaslarının dışındaki alan) yeniden yorumlanır, normlaştırılır. KİsacA (tarihte) fıkhî ilkeler olarak bilinen normlar, değerlerin fiziki şartlan da göz önünde bulunduran kurallaşmış biçimleridir. Bunun için normlar zamana göre değişirler. Bunların belli

ihtiyaçları karşılayan ve süreklilik kazanmış formel yapılarına kurum diyoruz. Kurumların maddesi de toplumsal şartlara uygun olarak değişir. Temeldeki ahlaki ilkelere ne kadar uygun olursa olsun arada bir özdeşlik yoktur. Aynı ahlâki ilke şart ve imkanlara göre çok farklı biçimlerde normlaşıp kurumlaşabilir. (Daha ilginci bazen normlar farklı ahlâkî temele dayanabilirler. Demokrasi konusunda olduğu gibi; çünkü şûra ile ortaya çıkan bir siyasi yapı demokratik göründüğü kadar, halk yönetimi anlamına gelen demokrasi de demokratik çerçevelidir. O halde önemli olan ad değil, kaynak hedef ve özellikle ortaya koyduğu sonuçlarıdır.) Bu incelik anlaşılmadığı içindir ki pek çoklarınca İslâm'ın siyasi/ahlâki çerçevesi salt demokrasi ile özdeşleştirilmededir. [1218]

Kur'ân'da Ahlâkî-Tarihi Boyut İçiçedir

Bu açıdan baktığımızda özellikle Kur'ân'da yer alan hükümler, (akidevi olmanın yanında) ahlâki ve hukukî özelliği birlikte taşırlar: Meselâ hırsızlıkla ilgili ayeti kerimeleri ele alalım: şöyle buyruluyor: “Hırsızlık yapan kadın ve erkece Allah'tan bir ceza olarak ellerini kesin. Allah çok üstündür, ince bir hikmet sahibidir. Kim de uapüğı bu zulüm (yanlışlıklan dolayı tevbe ederse Allah onun tevbesini kabul eder.” [1219]

Hırsızlık, akli ve genel olarak sosyal çerçevede ahlâk dışı bir eylemdir. Ama ilâhi irade bu yasağa bir değer yüklemiştir. Bu bağ onu İslam'ın ahlâki çerçevesine sokmuştur. Buna göre derecesi ne olursa olsun hırsızlık, Allah'a karşı bir saygısızlıktır. Ancak işin bir de hukuki çerçevesi vardır. Bu da elinin kesilmesinden, sırf çaldığının tazmin ettirilmesine, durumuna göre serbest bırakılmasına kadar şartlara göre değişik hukuki normları gerekli kılan bir alandır. Hırsızlık ahlaki düzeyde mutlaka el kesmeye denk değildir. Yani ahlaki teme! tek olmasına rağmen hukuki çözümleri çoktur. Üstelik biz dünyevi olarak onu serbest bıraktığımızda da ahlaken muaf olmaz. Bir emrin ihlali açısından iş artık Allah'a aittir. “Tevbe ederse bağışlarım” buyuruyor. Bizim hukuken bağışlamamız bizim dünyevi şartlarımızla, düzenimizle ilgilidir; ilâhi çerçeve bizim üzerimizde bir şeydir.

Burada dikkatlerinizi asıl konuyu ilgilendiren noktaya çekelim: İslâm'ın sınırlı sayıda değişmeyen ebedi ahlâkî (sosyal) ilkeleri; sınırsız, değişkenlik gösteren tarihi boyutu belirliyor; normlar ve kurumlar olarak ortaya çıkıyor. Böylece İslâm, toplumda yaşanma imkanı buluyor. Ancak bu sosyal çerçevedeki norm ve kurumlar bir başka zaman ve mekandaki bir toplumu (bazı örnek almaların dışında) ilgilendirmiyor, bağlamıyor. Esasen günümüze kadar tarihsel gelişimi içerisinde İslâm toplumlarının en önemli problemi tarihi boyutun da norm ve kurumlarıyla ahlâkî olana indirgenip değişmez biçimde mutlaklaştırılması olmuştur. Buna göre herhangi bir çağda İslâm adına ortaya çıkmış herhangi bir görüş (meselâ 17.

yüzyılda Şeyhülislam'ın piyasa denetlemelerine ilişkin bir kararı) artık İslâm'ın rüknü yani şeriat sayılmıştır. Burada “şer'f olan” (doğrudan ilâhi iradeye dayalı ahlâki temel) ile “şeriate uygun olan” birbirine karıştırılmıştır. Burada “tarih hatalarla doludur” demek istediğimiz sanılmasın; bilakis tarihte ortaya çıkan bu değer ve normlar, zamanın ihtiyaçları açısından İslâm'ı iyi niyetle, büyük bir gayretle algılayış biçimidir; burada bir anormallik de yoktur. Anormallik, daha sonrakilerin bunu ahlâkî boyuta indirgemeleridir. Bazı örnekler verelim: [1220]

Tarihi Boyuta Örnek Olarak Halifelik

Meselâ siyasi bir uygulama olarak ilk dört halife dönemi devlet yapısı (formel bir yapı olarak) tarihi bir uygulamadır. Bazılarının iddia ettiği gibi bu ne demokrasidir, ne krallıktır ve ne de İslâm'ın ebedi bir devlet biçimidir. Fiziki imkân olarak Arap toplumunun kültürel birikimlerinden olan kabile şeyhliğinin, ihtiyaçlar doğrultusunda teşkilatlanışının İslâmi bir özle doldurulmasıdır. Bir başka deyişle İslâm'ın şûra, vb. gibi siyasi, sosyal alana ait ahlâki ilkelerinin bir gerçekleşmesi, biçim kazanmasıdır. Burada İslâmi özle bağdaşmayan bir uygulama ile karşılaşmayız. Ancak bütün İslamiliğine rağmen bu uygulama bir tarihi kesittir; daha sonraki hiçbir İslam toplumu (meselâ) başarılı halife Hz. Ömer'in siyasi uygulamalarını izlemek, sosyal problemlerini çözmek için Divan Teşkilatı kurmak, ekonomiyi düzenlemek için toprağa dayalı ilkelerden hareket etmek zorunda değildir. Yapılacak şey İslami ilkelerin yeni şartlarda gerçekleştirilmesidir. Yine 30 yıl sonra Emeviler bir başka uygulama ortaya koyuyorlar; yanlışları, hep iddia edilegeldiği gibi yalnız devlet başkanının seçimindeki eksiklik, ya da bazı noktalarda kabile kültürüne dayanmaları değildir; uygulamanın (şûra, vb. gibi) İslâm'ın sosyo-politik ahlaki ilkelerinin bir gerçekleştirilişi olmayışıdır. Yani önceki gibi uygulamanın İslami bir özle doldurulmasıdır. Dolayısıyle ortaya bir saltanat çıkmıştır. Tekrar vurgulayalım, buradaki yanlışlık, İslamca yasaklanan saltanatın getirilmesi veya emredilen demokrasinin uygulanmaması değildir; siyasi mekanizmanın temellerini bu alandaki ahlaki temellerin d oldurma maşıdır. Buna göre adı demokrasi olan bir düzenleme, bu ahlâkî temellere dayanmaması nedeniyle amaçdışı olabileceği gibi, saltanat görünümlü bir uygulama gayeye daha yakın olabilir. (Burada sloganların yeri yoktur, ancak genelde şûra, vb. ile şekillenmiş bir siyasi yapı demokratik bir görünüme krallıktan daha yakındır.) [1221]

Sonuç

Bu açıdan baktığımızda günümüzde müslümanların İslâmi anlayışlarındaki en önemli eksikliklerden birisi, ahlâki ve tarihi çerçeveyi birbirinden ayıramamaları, tarihi birikimin bütününü ahlaki, değişmeyen bir alan saymalarıdır. Bu durumda İslâm'ı yaşamak, tarihi birikimi bütünüyle hayat sahasına koymak (istemek) demektir. Böyle bir anlayış ise İslâm adına ortaya konulmuş her yargının mutlaklaştığı, meselâ Allah'ın emrettiği bir şer'i ilke konabildiği, toplumların da hiçbir değişime tabi olmaksızın varlıklarını sürdürdükleri varsayımına dayanabilir. Bu anlayış (bana göre) 1400 küsur yıl sonra İslâm'a farkında olmaksızın bühtanda bulunmaktan, onu çağdaş dünyada fonksiyonunu tamamlamış bir dünya görüşü gibi takdim etmekten başka bir şey değildir. Bu görüş, devamlı bir tekevvün içinde olan bir kâinat telakkisine de, toplumların tahavvülüne (değişimine) işaret eden âyetlere de (“Siz kendinizdeki güzel hasletleri deriştirmeden biz sizi değiştirmeyiz.” vb.) aykırıdır.

Aslında İslâm terminolojisinde yer alan “içtihat” ilkesi, söz konusu değişimi kabul esasına dayanmaktadır. Ne var ki bu yol yüzyıllardır işlememektedir. Yine uzunca bir zamandır bu ilke ortaya çıkabilecek münferit fevkalade durumlara çözüm arayacak bir yol olarak görülmektedir. Halbuki biz burada İslam'ın ilk dönemlerindeki aktif görevine eş anlamda, ahlaki temellerin geniş kapsamlı bir normlaşıp kurumlaşmasından söz ediyoruz. Müslümanlar ellerinin altındaki fıkıh birikiminden elbette yararlanacaklardır. Ancak bunların bütünüyle mutiaklaştırılmasının doğuracağı problemler de vardır. Bugün akaid kitaplarımızda bile tarihi vakıaları yansıtan, objektif bakıldığında “Kitabî' sayılamayacak yargılar vardır. (İman ve amelin ayrı şeyler oluşu gibi.).

İnsanlık İslam'a yeniden yönelmiştir. Bu aşamada o, sağlıklı bir biçimde kavranıp öylece takdim edilmelidir. Tarihi birikimden çok kitap ve sünnet gibi asıllara yönelmeli, ferdi ve sosyal bağlantılara iyi dikkat etmelidir. Hele hele sûfilik gibi tek yönlü tarihi gerçekleştirmelerin çerçevesi içine katlanıp kalmamalıdır, orijine yönelmek ve bir bütünlük içinde kavramak gözönünde bulundurulacak ve bizi yanlışlardan uzaklaştıracak iki önemli metod ilkesidir. Yine İslam ne modern istlerin yaptığı gibi batı akıcılığına indirgenmeli ne de tarihi gerçekleştirmelerin içinde mahsur kalmalıdır. Selefiyecilerin özellikle ikiyüzyıldır sıkça tekrarlayageldikleri “Asr-ı Saadete dönme” sloganı da İslam'ın ahlâki temellerini kavrama bakımından bir değer taşır; İslâm'ın ilk yıllarının tarihi sürecine dönmek olarak değil, çünkü bunun bir sevgi belirtisinin dışında anlamı olmadığı gibi imkanı da yoktur. Mümkün ve gerekli olan Kuran ve sünnetten kavranacak ahlâkî temellerin, zamanımızın sosyo-kültürel-politik şart ve imkanlarında yeniden gerçekleştirilmesidir... Her alanı temel ahlaki ilkelere göre belirleyen ama sonsuz sayıdaki eyleme tarihi birikimden bir cevapla yetinmeyen bir anlayışa ulaşılmalıdır.

İslâm, potansiyel bir güçle doludur. Tebliği fert ve toplumla ilgilidir ama hep toplumsal değişmelerin üstünde kalan bir yönü vardır. Üstelik bunlar insanların kendi araştırmalarıyla bulacakları şeyler değildir. Hiç kimse ondan müstağni

kalamaz. Mevcut liberal dünya görüşünün yanlışları görüldükçe onun önemi daha çok anlaşılacaktır, yeter ki o iyi kavranabilsin. [1222]

21. Yüzyılı İslâm Belirleyecek

Yusuf Kaplan

Evet, 21. yüzyılı İslâm belirleyecek ve 22. yüzyıl İslâm'ın yüzyılı olacak. Peki, bu bir temenni mi, boş bir iddia mı, boş ve hoş bir ham-hayal mi?

O halde, bunun bir temenni, boş bir iddia ve ham-hayal olmadığını "gösterebilmek" için, esaslı bir tarih felsefesi yapmamız gerekiyor. [1223]

Bir Tarih Felsefesi Denemesi

Bir tarih felsefesi denemesine girişebilmenin asgari şartı veya usül'ü; asılla, asli kurucu dinamiklerle sahih ve sahici ilişkiler kurmaktan; yani toplumların, kültürlerin ve bunların kurucu aktörü insanın -Braudel'in deyişiyle- "uzun süreli" serüvenini karşılaştırmalı olarak analiz etmek ve anlamlandırmaktan geçiyor. Tarih felsefecileri, toplumların, kültürlerin ve dolayısıyla insanın "uzun süreli" -en az bir kaç yüzyılı kapsayan- serüveninin anlaşılabilir, tanımlanabilir en büyük birimine "medeniyet tecrübesi" adını veriyorlar.

Braudel, bir toplumun temel sorunlarını tespit edebilmek, hal yoluna koyabilmek ve nereye gidebileceğini anlayabilmek/kestirebilmek için yapılacak kısa ve orta vadeli analizlerin/okumaların, bizi yanlış sonuçlara götüreceğini söyler. Hele de ulusal siyasi, ekonomik ve kültürel sınırları ve sınırlamaları tartışmalı hale getiren kü'reselleşme çağında bir toplumun geleceğini kİsa ölçekli, konjonktürel değişkenlere ve değişimlere bakarak okuyabilmek artık handiyse imkânsız hale gelmiştir; çünkü Braudel'in deyişiyle "kullanılan ölçü derişince, manzara da deği- şecektir".

O halde, bir toplumun imkânlarını ve zaaflarını iyi saptayabilmek ve geleceğini iyi okuyabilmek için, kİsa vadeli konjonktürel değişimlerin yönünü de belirleyen ama öyle kolay değişmeyen, varlığını ve etkisini örtük şekillerde ama derinden sürdüren temel zihin kalıplarına, anlam haritalarına ve anlamlandırma dizgelerine yakından bakmak kaçınılmazdır. Kİsa vadeli, konjonktürel değişimler veya değişkenler, bu uzun vadeli, derinden varlığını ve etkisini sürdüren kollektif bilinçaltı veya kollektif hafızada gizlenen kurucu / aslî dinamikleri ve süreçleri yok edemezler. Bu

kurucu dinamikler ve bunların ürettiği süreçler, her medeniyetin kök-paradigmaları tarafından belirlenir ve hayatiyetlerini sürdürürler. Bu kök-paradigmalar, kİsa vadeli değişimler /değişkenler tarafından yok edilemezler, sadece tezahürleri değiştirilebilir bunların.

İnsanlık tarihi, bize, dinlerin bu "medeniyet tecrübesi" dediğimiz fenomenin kimi zaman adi; ama her zaman "temel motoriği i kaynacı" olduğunu gösteriyor.

Bugün yeryüzünde üç temel medeniyet ekseni var: Batı medeniyeti, Doğu medeniyetleri ve İslam medeniyeti. Omurgasını Avrupa ve Amerika'nın oluşturduğu Batı medeniyeti, esas itibariyle fizik gerçekliği eksene alan bir medeniyet! Budizm, Hinduizm, Taoizm, şintoizm gibi Doğu dinlerinin oluşturduğu Doğu medeniyetleri ise, fizik-ötesi gerçekliği eksene alan medeniyetler. İslâm medeniyeti ise fizik gerçeklikle fîzik-ötesi gerçekliği mezceden bir medeniyet.

Buradan yola çıkarak İslâm'ın neden ve nasıl 21. yüzyılı belirleyebileceğini az-çok kestirebiliriz. Ancak bu önermenin doğru olup olmadığını sınayabilmek ve gösterebilmek için önce, sadece Batı toplumlarının değil, bütün insanlığın son 200 yılını belirleyen Batı medeniyetinin tarihsel serüvenini özetlememiz, dayandığı temel kök-paradigma lan açıklığa kavuşturmamız gerekiyor.

Batı medeniyetinin aslî / temel kurucu kök-paradigması, antik Yunan'dan bu yana fizik gerçekliği / bu dünyayı eksene alan insan-merkezciliktir (anthropocenrism). Batı medeniyetinin 2500 yıldan bu yana yaşadığı tüm dalgalanmalara / seyrüseferlere rağmen, insan-merkezcilik kök-paradigması belirleyiciliğini yitirmemiş, aksine her farklı durumla, her yeni dalgalanmayla birlikte pekişerek bugüne kadar varlığını ve etkisini sürdüregelmiştir. İnsan-merkezcilik kök-paradigması, Hıristiyanlığı da dönüştürmüştür: Hz. İsa, bir insan-peygamberken, İnsan-Tanrı olup çıkıvermiştir.

İnsan-merkezcilik paradigmasının asıl büyük sonuçları, 15. yüzyılda Rönesans ve Reformasyon tecrübeleriyle birlikte alınmaya başlanmıştır. MS 15. yüzyıl sadece Batı medeniyeti tarihi açısından değil, bütün bir insanlık tarihi açısından en büyük dönüm noktalarından, dönüşümlerden biridir. Peki nasıl bir dönüşüm bu?

Burada, nasıl bir dönüşümle karşı karşıya olduğumuzu anlayabilmemiz için 15. yüzyılda yaşanan bu dönüşümü genel insanlık / medeniyetler tarihi çerçevesi içine oturtarak anlamlandırmamız gerekiyor.

M.Ö. 15. yüzyılla, M.S. 15 yüzyıl, insanlık tarihindeki taban tabana zıt / asimetrik iki farklı tecrübenin yaşandığı "dönüşüm anlarıdır. M.Ö. 15. yüzyılda Hint Medeniyeti'nden yerli Amerika Medeniyetlerime, Mezopotamya medeniyetlerinden Mısır Medeniyeti'ne kadar bütün dünyadaki medeniyetler, gerçek anlamda medeniyetlerarası diyalog olarak adlandırabileceğimiz ortak bir tecrübe üretirler:

Bu tecrübeyi tek bir cümleyle şöyle özetleyebiliriz: İnsan, doğa'ya ve kozmik dünyaya ait olan bir varlıktır; doğayla ve kozmik dünya ile harmonik bir ilişki içindedir. İlk bilimlerin astronomi, geometri ve matematik olmasının ve bu bilimlerin bütün medeniyetlerin ortak bilimsel faaliyet alanları olarak öne çıkmasının nedenleri burada gizlidir. Bu tecrübe, Girit'te ortaya çıkan ve antik Yunan ve Roma tecrübelerinin tevarüs ettikleri Minos ve Miken Medeniyetleri hariç, üç bin yıl boyunca bütün İnsanlımın farklı şekillerde yaşadıkları ortak tecrübedir.

İşte Rönesans ve Re/ormasyon, bu ortak insanlık tecrübesine "fatal" (ölümcül ve öldürücü) darbeyi vuran bir dönüşümün kesin ve keskin başlangıç noktasıdır: Artık insan, doga'nm ve kozmik dünyanın bir parçası değil; hâklmiöir; İnsan artık Heidegger'in deyişiyle kesinkes her şeyin merkezine yerleşmiş ve Tanrı rolünü oynamaya başlamıştır. İnsanın her şeyin merkezine yerleşmesi, elbette ki, insanın yetilerini ve yaratıcılığını sonuna kadar kullanmasını mümkün kılmıştır. Ama bu tecrübe aynı zamanda, insanın yıkıcılığını da beraberinde getirmiştir. Böylelikle Batılı insan, sadece doğaya ve kozmik dünyaya hakim olmakla kalmamış, Tanrı'ya ve bizatihi kendisine, diğer insanlara ve toplumlara da hakim olmaya başlamıştır. Sömürgecilik deneyimi, bunun en ürkütücü ama kaçınılmaz sonucudur.

Özetle söylemek gerekirse, insan-merkezcilik paradigması, Batılı insanın doğayı tahrip etmesine, Tanrı'yı hayattan kovmasına, diğer toplumları kendi çıkarlarını eksene alacak şekilde kendine bağımlı hale getirme çabası içine girmesine ve dünyanın doğal kaynaklarını sadece kendi çıkarları doğrultusunda kullanmak için kontrol etmesine yol açan ben-merkezci patolojik bir tecrübe üretmesine imkân tanımıştır. Gücü, güç üreten araçları, teknolojiyi, en sofistike silahlan kontrol etme fobisi. Batılıların u patolojik tecrübe ile dünya üzerinde hakimiyet kurmalarını ve bu hakimiyeti koruyabilmelerinin ve sürdürebilmelerinin yegane itici gücü olmuştur.

Bu patolojik tecrübe, ben-merkezci olduğu için, insanlığa adalet, barış, kardeşlik değil; sadece yoksulluk, savaş, şiddet, adaletsizlikler, haksızlıklar ve hukuksuzluklar armağan etmiştir.

Bu yüzdendir ki, insan-merkezcilikten kaçınılmaz olarak Batı'nın çıkarlarının öncelikli hale geldiği ben-merkezciliğe dönüşen patolojik ve gayr-ı insanî bir tecrübe ürettiği için Batı medeniyeti, insanlık tarihinde insanlığın ortak tecrübesinden Kopan, marjinal bir tecrübedir. Bu tecrübe, diğer medeniyetlere, ancak kendisine itaat ettiği, kendi çıkarlarını korumaya katkıda bulunduğu sürece hayat hakkı tanıyor. Ki, bu Batı medeniyetinin dışındaki diğer medeniyetlerin varlığının yok sayılması ve yok edilmesi anlamına gelmiştir.

Oysa bu, kabul edilebilecek bir şey değildir ve Baudrillard'ın deyişiyle "asıl şiddet, asıi terör, asıl çılgınlık budur".

Bugün bu çılgınlığa “dur” diyebilecek ve insanlığa yeniden doğayla, kozmik dünyayla, Tan-n'yla harmonik, barışçıl bir ilişki kurmayı vadedebilen tek “gelenek” İslâm'dır. Doğu dinleri, direniş güçlerini yitirdiler; insan-merkezci ve şiddete, güce dayalı Batı medeniyetinin kodları tarafından hadım edilerek etkisiz hale getirildiler.

İnsanlığı kadim geleneklerle buluşturacak tek aktör İslâm olduğu için, bugün İslâm ilkin terörle, fundamentalizmle özdeşleştiriImekte; sonra da sekülerlestirilmeye/protestanlaştırılmaya çalışılmakta ve böylelikle İslâm'ın önce direnme ve ardından da Özne olarak yeniden tarih sahnesine çıkma gücü ve dinamizmi kırılmaya çalışılmaktadır.

Aacak bu iki strateji de orta ve uzun vadede geri tepecek ve insanlığın kadim geleneklerinin (yani ortak tecrübesinin) tek mirasçısı ve kendine özgü şekillerde yeniden üreticisi ve temsilcisi yegane aktör olan İslâm, insanlımı yeniden kadim gelenekler ekseninde buluşturacak özgün, herkesi özneleştirici, kendileştirici nev-i şahsına münhasır ama evrensel iddia, söz ve dinamikleriyle yeniden tarih sahnesine özne olarak çıkmayı ve 21. yüzyılı belirlemeyi başaracaktır.

Peki, bu nasıl gerçekleşecek? Bunun nasıl gerçekleşebileceğinin göstergeleri neler? [1224]

İslâm, 21. Yüzyılı Nasıl Belirleyecek?

İslâm, her şeyden önce dışlayıcı (exdusivıst), dolasyısıyla insan-merkezci ve hele de ben-merkezci değildir; tam tersine kucaklayıcı / kuşatıcıdır (inclusivist): Bir yandan Hz. Adem'den bu yana ortaya konan vahyî birikimin mırasçjsıdır; öte yandansa Hz. Adem'den bu yana ortaya konan beşerî birikimie yüzleşmeyi asla gözardı etmez; İslam'ın ilk 50-100 yıllık başlangıç sürecinde hızlı yükselişi sırasında karşılaştığı Bizans, Mısır, Hint, Çin ve Pers medeniyetleriyle yüzleşmeyi, bu medeniyetlerin birikimlerinden azamî ölçüde yararlanmayı başardığını görüyoruz. Dolayısıyla İslâm, şu an, insanlığın bugüne kadar geliştirdiği beşerî birikimi -Batılıların yaptığı gibi-öteki olarak konumlandırmak ve sonra da -asimilasyon ve eliminasyon'a başvurarak- yok etmek veya yok saymak yerine, olöuğu gibi yaşatarak ve kendi kök-paradigmalan doğrultusunda içselieşürerek canlandırabilecek ve tüm insanlığın hizmetine sunabilecek bir özgüvene, onto-iojik güvenlik duygusuna sahip tek din ve dünya tasavurudur. Şu an yeryüzünde, İslâm dışında, bu potansiyele ve özgüvene sahip başka bir gelenek, din ve dünya tasavvuru kalmamıştır.

Bu teorik hakikatin, dün olduğu gibi bugün ve yarın da tahakkuk ettirilebilmesi, hayata geçirilebilmesi mümkün mü?

Evet, mümkün. Bunun nasıl mümkün olabileceğini kİsaca şöyle özetleyebilirim: İslam dünyası bugüne kadar Batı'dan gelen her tür saldırıya direnöi. O yüzden, diğer doğu dinleri ve kültürleri gibi, Batı kültürünün massedid, düzleştirici kodlan tarafından tüketilemedi; hadım edilemedi ve etkisiz hale getirilemedi. Otantik kaynaklarını korudu.

Öte yandan bugün yeryüzünde (en başta Kur'ân olmak üzere) otantik kaynaklarını koruyabilen; dolayısıyla bu yüzden insanlığın ortak tecrübesi olan kadim medeniyetlerin bir şekilde mirasçısı olduğunu iddia edebilecek tek din ve dünya tasavvuru İslâm'dır. Batı medeniyeti de, Doğu medeniyetleri de, kurucu/aslî otantik (=birincil) kaynaklarını ya aşındırmış; ya başkalaştırmış; ya da tümüyle yok etmiş /kaybetmiş durumdalar.

Müslüman toplumlar, otantik kaynaklarıyla her zaman yeniden ve yeni şekillerde ilişki kurma imkânına sahip oldukları için, bu kaynakların sunduğu ruh ve dinamizm ile sömürgeciliğe karşı destansı bir direniş mücadelesi verdiler. Görece de olsa siyâsî bağımsızlıklarını kazandılar. Dahası, İslâm dünyasında uygulanan Batı kaynaklı seküler ideolojiler / projeler, müslüman toplumların müslümanlıkla ilişkilerini bozamadı; yok edemedi; aksine bu yabancı /ithal projelerin, epistemolojik, ontolojik ve fenomenolojik açıdan müslümanlık kadar güçlü ve derinlikli olmadığı ve müslüman toplumlarda hiçbir karşılıklarının bulunmadığı anlaşıldı.

Batı kökenli beşerî ideolojilerin ve projelerin, müslüman toplumlarda sadece kavga, çatışma, baskı, adaletsizlikler, yolsuzluklar ürettiği suyüzüne çıktı. Sonuçta Batılı ideolojilerin aksine, insanın hem iç, hem de dış dünyasına aynı anda hitap edebilen İslâm, müslümanların yeniden özne olarak tarih sahnesine çıkmalarına imkân sağlayacak yegâne referans çerçevesi ve dinamik olma dinamizmine sahip olduğunu kanıtladı. Başka bir deyişle, müslüman toplumlar, Batı kökenli seküler ideolojilerin ve projelerin müslümanlık karşısında asla tutunamayacak kadar patolojik, sığ ve fatal (ölümcül ve öldürücü) olduğunu hem bizzat gördüler; hem de bu süreçte İslâm'ın imkânlarını farkettiler ve yeni şekillerde yeniden keşfetmeye başladılar. [1225]

Özneleşme Süreci

Bu süreci, ben, müslümanların yeniden özne olarak tarih sahnesine çıkma tecrübesi, kİsacası özneleşme süreci olarak adlandırıyorum. Özneleşme sürecinin hem dünya sistemiyle ilintili dış etmenleri, hem de bizzat müslüman toplumların kendi dinamikleriyle ve dinamizmleriyte (deneyimleriyle) ilintili iç etmenleri var. Müslümanların Özneleşme süreci, bu iki ana etmenin de katkısıyla imkan dahiline giren bir süreçtir.

Müslümanların özneleşme süreci, her şeyden önce, İslâm'ın özgün ve dinamik otantik kaynaklarının varlığını, canlılığını, etkisini ve dinamizmini koruyabiliyor olmasıyla imkân dahiline girmiştir. Otantik kaynakların korunabiliyor ve her daim bizimle var olabiliyor olması, müslümanların yaşadıkları kültürel şokları, travmaları, epistemolojik ve ontolojik kırılma'yi aşmalarını kolaylaştırmıştır.

Bunun en temel nedeni şudur: Otantisite ile özne olmak arasında zorunlu ilişkiler veya bağıntılar vardır. Otantisite, Arapça'da "asale" yani asalet demektir. Otantik olan ise sahih ve sahid olan demektir. Sahih kaynaklara sahip olmak, yapılan yanlışlıkları tashih edebilmeyi; karşılaşılan sorunları sahih kaynaklara, referens çerçevesine başvurarak anlamlandırabilmeyi ve aşabilmeyi kolaylaştırmaktadır. Dolayısıyla otantik kaynakların korunması, müslümanların, özneleşme, kendileşme ve özgürleşme imkânlarını her zaman canlı tutmuştur. Müslümanlığın, bir yandan otantik kaynaklarının varlığını sürdürüyor olması; öte yandan da, bütün vahyf geleneğin mirasçısı olması ve beşerî birikimlere ise her zaman açık ve onlarla her zaman buluşmaya, yüzleşmeye, onlardan her zaman yararlanmaya hazır olması, müslümanların önce müslümanlıkla, sonra da diğer vahyî ve beşeri gelenek veya birikimlerle ilişkilerini her zaman canlı tutmalarını mümkün kılmıştır.

İşte bu gerçek, müslümanların, müslümanlıkla ilişkilerini zedeleyecek, koparacak tüm girişimleri veya ortamları etkisiz hale getirmelerine imkan tanımaktadır. Müslümanların, Batı hegemonyası, kültürü ve kodları karşısında teslim bayrağı çekmemelerinin; Batılıların hegemonyalarına her zaman direnme biçimleri geliştirebilmelerinin nedenleri burada gizlidir.

Buradan müslümaniarın özneleşme sürecinde, dış etmenlerin, nasıl tersinden bir rol oynadığı (yani müslümanlar lehine, Batılılar aleyhine işlediği) meselesine geçebiliriz. Müslümanların dünya sistemine teslim bayrağı çekmemeleri; aksine her yeni durumla birlikte İslâmi anlam haritalarını eksene alan direniş ve varoluş biçimleri geliştirmeleri, Batılıların, ikinci Dünya Savaşı'ndan bu yana, müslümanlığın, müslüman toplumlar üzerindeki belirleyici ve yönlendirici etkisini kırmaya dönük (İslâm'ı sekülerleştirme/protestanlaştırma gibi) strateji ve projeler geliştirmelerine yol açmıştır. Böylelikle Batılılar, asıl büyük projelerini, dünya üzerindeki hegemonyalarının önünde "takoz" gibi duran müslümanların direniş güçlerini kırmanın yollarını araştırarak hayata geçirmeye çalışmaktadırlar. Dikkat edilirse, burada İslam ve dolayısıyla müslümanlar, Batılılar tarafından Özne olarak konumlandırılmakta; Batı-fslam ilişkilerinde belirleyici aktör telam olmaktadır; Bu, yeni bir durumdur ve tarihin, müslümanlar lehine işlemeye başlayan esaslı bir dönüm noktasıdır.

Bundan sonraki süreçte, müslümanlar, İslâm'ın imkânlarının nasıl hayata geçirebileceğinin yollarını keşfedecek veya icat edecekler: Bunun usûlü, asıl ile aslı dinamiklerle yaratıcı ilişkiler /irtibatlar kurmaktan geçiyor. Asıl'la kurulacak ilişki, usül'ü de zaten gösteriyor veya ele veriyor; Nesne değil özne olmak; Reaksiyoner

değil, Aksiyoner olmak; Asalak değil, şahsiyet ve Asalet sahibi (otantik /özgür ve özgün) olmak. (Burada asıl ve usûl sözcüklerinin aynı etimolojik kökene sahip olduğunu ve asılla ilişki kurulmadan usûl'ün bulunamayacağını vurgulamakta yarar görüyorum).

İşte şu an bu sürece girilmiş durumda. Bu sürece girildiği içindir ki, müslüman toplumlar zorlu bir gelecekle, engellerle, sıkıntılarla karşı karşıyalar. Kendi geleceklerini kendileri belirlemek, kendi kaynaklarını başkalarına peşkeş çekmeye son vermek ve adil, kardeşçe, hak-hukuk ve hakikatin tahakkuk edeceği bir "dünya" kurmak istiyorlar. En azından İslâm dünyasındaki İslâmî söylemlerin temel kaygıları bu! Bu kaygı, zamanla müslüman toplumların ana kaygısı haline gelecek. [1226]

Sonuç İslâm'ın Öncülüğünde Kadim Medeniyetler Ekseninde Yeni Bir Yolculuğa Doğru...

İnsanoğlunun bilebildiğimiz yazılı / kayıtlı tarihinin son 6 bin-8 bin yıllık hikâyesinin ilk evresinde dominant olarak "mabed toplumları" olarak adlandırılan medeniyetler var. M.Ö. 2500'lü yıilarda mabed toplumlarının yanısıra Girifte "saray toplumları" ortaya çıkmaya başlıyor. Girifte-Ki saray toplumları tecrübesi Minos ve Miken medeniyet tecrübelerinden sonra yerini M.Ö. sekizinci yüzyıldan itibaren "site/şehir" toplumlarına devrediyor; ama Antik Yunan ve Roma medeniyeti ile birlikte başlayan, insanlığın kadim medeniyetlere dayalı ortak tecrübesinden kopuş süreci Avrupa ve yeni-Roma Amerika deneyimleriyle birlikte tamamlanıyor. Gerek buraya kadar yaptığım analizler, gerekse mevcut göstergeler, 20. yüzyılın ikinci yansına kadar süren bu kopuş süreci deneyiminin, 21. yüzyılın ilk yarısından itibaren ömrünü tamamlayacağını; insanlığın büyük ölçüde İslâm'ın öncülüğüyle yeniden kadim medeniyetlerin ortak tecrübesiyle buluşarak yeni bir yolculuğa çıkacağını gösteriyor.

Teorik olarak önce Antik Yunan, ardından da Rönesans ve Reformasyon'la birlikte başlayan ve pratik olaraksa sanayi devrimleri, İngiliz Devrimleri, Amerikan ve Fransız devrimleriyle nihai şeklini alan modern / seküler Batı medeniyeti, tüm dünyaya son 200 yıldan bu yana tek başına özne olarak yön ve şekil veriyor. Son 200 yıldan önceki dönemlerde birden fazla medeniyet aynı anda özne konumundaydı. Şu an yalnızca Batı medeniyeti doğrudan özne, İslam ve Doğu medeniyetleri ise kısmen dolaylı özne; ama büyük ölçüde nesne konumundalar.

Ancak bu durumun ikinci Dünya Savaşı'ndan sonra belirgin bir şekilde değişmeye başladığını gözlemliyoruz: 20. yüzyılın ilk çeyreğinde Osmanlı'nın tarihe karışmasıyla birlikte "İslam medeniyeti" "geri çekilmiş", müslüman toplumlarsa fiilen nesne konumuna düşmüştü. Ama 20. yüzyılın son çeyreğinde İslâm, dolaylı

özne konumuna geçmeye başladı; göstergeleri dikkatle okuyup analiz ettiğimizde İslâm'ın 21. yüzyılın ilk çeyreğinden itibaren doğrudan Özne konumuna geçmeye başlayacağını söyleyebiliriz.

Bu yeni sürecin veya dönüşümün başat göstergelerini kİsaca şöyle özetleyebiliriz:

1- Gücü eksene alan ve araçsal bir akıl üreten (aracı; anlam, değer ve güç üretiminin yegane motoriği haline getiren) modern seküler Batı medeniyeti tecrübesi, geldiği son evre olan ve insanın ilkel dürtülerini ve güdülerini kutsaliaştiran postmodernizm'le birlikte çözülme sürecine girmiş; insanlığa kuşatıcı, barışçıl, adil ve evrensel ufku olan bir dünya ve tasavvur vaadedemeyecek bir duruma gelmiştir.

2- Buna mukabil İslâm'ın, otantisitesini korumayı başardığı için insanlığa kuşatıcı, barışçıl, adil ve evrensel ufku o!an bir dünya vadedebilecek tek güçlü değerler sistemine ve anlam haritalarına sahip olan bir din ve dünya tasavvuru olduğu suyüzüne çıkmıştır.

3- Küreselleşme sürecinin ikinci raundu, ulusal siyasi, ekonomik ve yapay ırkçı kültürel sınırların ortadan kalkmasıyla sonuçlanacak; bu, müslüman toplumların kendi kaderlerini kendilerinin belirlemelerini, her bakımdan özgürlüklerine kavuşmalarını icbar edecek ve kolaylaştıracak; böylelikle bu süreçte müslüman toplumlar, büyük ölçekli siyasi, kültürel, ekonomik, toplumsal, askeri ve stratejik ittifaklar kurmaya başlayacaklar.

4- Müslüman toplumlardaki İslâmî söylemler, özneleştirici, özgürleştirici, kendileştirici söylemlerin ana ekseni haline gelecek; ve hem İslam medeniyetinin hem de Batı medeniyeti de dahil olmak üzere tüm diğer medeniyetlerin birikimlerini İslâmî referans çerçevesi ekseninde silbaştan yeniden okuyacak ve yeniden-kurgulayacak güçlü düşünsel/akademik bir birikim ortaya koyacaklar. Bu birikim, yeni kültürel, toplumsal, siyasal, ekonomik ve sanatsal pratiklerin ve kurumların icat ve inşa edilmesinde kilit rol oynayacak ve böylelikle İslâm dünyasının müslümanlık ekseninde dönüşmesi ve İslâm'ın, tüm insanlığı, kadim medeniyetlerin ortak tecrübeleriyle yeniden ama yeni şekillerde buluşturması imkân dahiline girmeye başlayacaktır. [1227]

“Ruhunu Değiştir; Tarihin Değişir”

Abdullah Yıldız

Esas olan- insanı inşâ etmek. Monteigne

İslâm: Tevhid Ve Vahdet

İslâm, üççeyrek asırda, Atlas okyanusundan Çin'e kadar egemen olduğu coğrafyada yepyeni bir hayat tarzı ve bir medeniyet inşa etti. Bu inşa sürecinde dört büyük uygarlığın birikimini bir potada eritmeyi ve ona kendi damgasını vurmayı başardı. İslâmiyet, bütün kitabî ve nebevî geleneği kuşatan, tashih ve tasdik eden, aralarında hiçbir fark gözetmeden hepsine imanı emreden "tevhîd dini" olarak her alanda birliği gerçekleştirdi.

"Deyiniz ki: Biz Allah'a; bize indirilene; İbrahim'e, İsmail'e, İshak'a, Ya'kub'a ve Esbât'a indirilene; Musa'ya, İsa'ya ve diğer peygamberlere Rableri tarafından verilene iman ettik. Onlardan hiç birini diğerinden farklı tutmayız. Biz ancak Allah'a boyun eğen Müslümanlardanız."[1228]

İslâmiyet, tevhîd ve vahdet dinidir: Allah'ın aşkınlığı ve birliği (tevhîd) İslâm dininin en temel esasıdır: "Eğer göklerde ve yerde Allah'tan başka ilâhlar olsaydı, muhakkak göklerin de yerin de düzeni bozulurdu." [1229]Ve Kur'ân, "kendini yeterli (müstağni) gören insanı" [1230]inkarcı sayar, İslamiyet'in aşkınlıktan sonra ikinci esası ümmettir: İslam, birlik dinidir; parçalayıcı kavim/ulus anlayışına karşın, birleştirici ümmet anlayışını getirir. Bir olan Allah'ın aynı gaye için yarattığı tüm insanlar birlik olmalıdır. [1231] En genel anlamda "Bütün İnsanlar tek bir ümmetti" [1232]diyen Kur'ân, herkesi "Allah'ın ipi"ne sarılmaya[1233], "iyiliği emreden, kötülüğü men eden hayırlı bir ümmet" [1234]olmaya çağırır. Ümmet prensibi her türlü ferdiyetçiliği mahkum eder. Ümmetin genel çıkarları ile bireysel çıkarlar arasında sağlıklı bir denge kurar.

İslâm dininin bütün ibadet prensipleri tevhîd ve vahdeti; birlik, kardeşlik ve dayanışmayı âmirdir. Bir 'tevhîd eylemi' olan namazla, günde beş kez, dünyanın her köşesinde, aynı anda aynı kıbleye yönelen milyonlarca müminin kalbi hep birlikte çarpar. Allah'ın verdiği nimetleri yine Allah için harcayarak arınmayı amaçlayan zekât ve infak kurumu, gelir dağılımındaki dengesizlikleri asgariye indirerek birlik ve dayanışmayı gerçekleştirir. Yalnız Allah için yapılan bireysel bir arınma ve nefis terbiyesi ameliyesi olan oruç ibadeti, Ramazan ayında bütün müslüman-ların iştirakiyle gerçekleşir ve karşılıklı merhamet, sabır ve yardımlaşma duygularını harekete geçirir. Hac farizası, bütün dünya müslümanlarının itminan, heyecan ve coşku dolu bir ortamda gerçekleştirdikleri yıllık müşavere ve muhavere toplantısıdır. Dünyanın dört bir yanından gelen Müslüman düşünürler, alimler, yöneticiler ve sade insanlar açısından renklerin, kültürlerin ve fikirlerin harman olduğu hac mevsimi, aynı eksen (Kabe) etrafında dönen büyük bir ümmetin parçası olma bilincine ermenin de eşsiz bir fırsatıdır.

Hz. Peygamberin (s) Medine'de inşa ettiği örnek toplum her alanda tevhtd ve vahdeti esas aldı. Roger Garaudy medine Toplumu'na yön veren temel prensipleri şöyle formüle eder:

Ekonomi planında: Tek sahip Allah'tır.

Siyaset planında: Tek hükmeden Allah'tır.

Kültür planında: Tek bilen Allah'tır.

Bu ilkeler, Allah'tan başka ilâh ve rab tanımayan, özgür, üretken, katılımcı, paylaşımcı, adil, muvahhid ve müttehid bir ‘ınodel toplum'a, İslâm ümmetine vücut verdi. [1235]

Kesrete Rağmen Vahdet

Sonraki nesillere yüzyıllar boyu örneklik teşkil eden Asr-ı Saadetin İslâm toplumu, Dört Halife döneminde dinamizmini ve vahdetini pekiştirip geliştirdi ise de, Sıffin savaşıyla rüşd'ünü yitirmeye başlayarak bölünme sürecine girdi. Ancak, bazı iç sorunlara rağmen, tek bir devlet çatısı altında büyük oranda birliğini koruyan ve medeniyet planında göz kamaştırıcı ürünler ortaya koyan İslam toplumu, birçok devlete bölünmesinden sonra bile, hem ilmi ve kültürel üretkenliğini sürdürdü. Hem de ümmet bilinci ve Hilafet kurumunun da etkisiyle İslam birliği idealini diri tuttu. Bernard Lewis'in [1236] vurguladığı gibi, yaklaşık olarak onüç yüzyıllık varlığı boyunca Hilafet birçok iniş ve çıkış yaşadı, ama Müslümanların birliğinin güçlü bir sembolü, hatta kimliği olarak hep ayakta kaldı.

Modern zamanlara kadar İslam medeniyeti şöyle veya böyle bir birliğe sahip oldu; çünkü Müslümanlar birbirleriyle ve kurucu idealleriyle bağlarını bir biçimde korumaya sürekli gayret ettiler. Çağlar boyunca Müslümanlar ortak bir hareket noktasını, ortak bir sözcük dağarcığım ve temel meseleleri tartışacak bir ortak dili hep paylaştılar. [1237] Asırlar boyunca İslamiyet, dağınık topluluklar arasında sadece dinî değil, aynı zamanda sosyal bağlar ölçüsü olmayı sürdürdü. Bu yolla İslam, ortak bir dünya düzeni kurmaya diğer ortaçağ toplumlarına göre daha çok yaklaştı. Ünlü seyyah İbn Batuta'nm belirttiğine göre, bu dönemlerde “Müslüman bir fert, Fas'tan Çin'e kadar her yerde vatandaş olarak kabul görüyordu.” 11. yüzyıldan 19. yüzyıla kadar İslâmiyet, Eski Dünya halklarının şehirli medeniyet dairesine girmek için tercih ettiği mükemmel bir model oluşturuyordu. Diğer büyük dinlerin hayat sürdüğü yerlerde bile yayılmakta zorlanmadan büyük ilerlemeler kaydeden İslâm, esaslı medeni-kültürel avantajlara sahip olduğu için 19. yüzyıla kadar hep rakipsiz kaldı. Avrupalıların, önemli sömürge bölgelerini, örneğin Hint

ticaret yolunu ele geçirirken mücadele ettikleri şey de, yine İslâm'ın gücü ve Eski Dünya idi.[1238]

Üç büyük Müslüman imparatorluğun (Osmanlı, Safevi, Moğol) egemen ve etkin olduğu 16-18. yüzyıl, kuvvetli müesseseler, kendilerine güveni olan bir entelektüel hayat ve hepsinden de önemlisi estetik yaratıcılık dönemi şeklinde tanımlanır. 1700'le birlikte her üç imparatorluğun sosyal ve kurumsal yapıları da zayıflar ve bir müddet sonra çöküntü alametleri görülmeye başlar. Aynı dönemde Batı Avrupa'nın gerçekleştirdiği "Büyük Modern Dönûşüm"ün tesirleri ise, sadece Avrupa'da değil bütün dünyada görülür. 1800'lerden itibaren dünya hakimiyeti artık Müslümanlarda değil Avrupalılardadır. Bu durum Müslüman dünyada yıkıcı etkiler meydana getirir: Müslümanlar için keskin bir manevi yenilgi, Avrupalılar içinse özgüvenlerini kazanmalarıdır söz-konusu olan. Osmanlı elitlerinden başlayarak bütün bir İslâm dünyasını kuşatan bu yenilgi psikolojisi, Osmanlı İmparatorluğu'nun tarih sahnesinden silinmesi ile daha bir dramatik hal alır.

Hilafetin, "emperyalistler ve yerli modernistlerin çifte saldırısıyla ortadan kaldırılmasının etkileri, bütün müslüman âleminde hissedilir."[1239] İslam ümmeti, klasik tabirle "imamesi kopmuş teşbih taneleri gibi" dağılır, parça parça emperyalist güçlere yem olur. Ümmeti oluşturan toplulukları birbirinden ayıran sun'i sınırlar emperyalistler eliyle çizilip kalınlaştırılırken; yine onların marifetiyle İslâm coğrafyasına yerleştirilen ulusal-seküler kurumlar hem ümmet bilincini hem de tevhidi" duyarlılığı törpüledikçe törpüler. [1240]

Yeniden Birlik Çabaları

19. yüzyıl ortalarından itibaren İslâm dünyasına adım adım yerleşen sömürgeciliğin iki dünya savaşı arasında tasfiyesinden sonra İslam dünyasının her köşesinde "birleşme refleksi"nin yeniden harekete geçtiğine tanık olunur. Esasen, I. Dünya Savaşma tekaddüm eden çeyrek asırda sultan II. Abdülhamit'in olağanüstü gayretiyle temelleri atılan İslam Birliği (pan-İslamizm) akımının sadece Hint alt kıtasında değil, Kuzey Afrika'dan Orta Doğu'ya ve Uzak Doğu'ya kadar tüm İslâm dünyasında ciddi dalgalanmalar meydana getirdiği, savaş sonrasında Hilafetin ilgasının da bu vakıayla doğrudan ilintili olduğu hatırlanırsa, II. Dünya savaşı'nın hemen akabinde böyle bir gelişmenin yaşanmasının tesadüfi olmadığı görülür. Hilafetin tasfiyesinden sonra, Osmanlı coğrafyasında yaşayan toplumlar başta olmak üzere, bütün İslam dünyası kan, gözyaşı ve baruttan başka bir şey görmemiştir.

Sömürge döneminin acı tecrübelerinden sonra, aralarındaki işbirliği bağlarını güçlendirmeye her şeyden çok ihtiyaç duyan Müslüman devletlerin öncelikli hedeflerinden biri İslami dayanışma'dır artık. 1970'li yıllarda varlığını hissettirmeye

başlayan İslam Konferansı Örgütü ve ona bağlı kuruluşlar, bugün -her şeye rağmen- birleşme çabalarını ve müslüman halklar arasındaki diyalogu canlı tutabilmektedir. Müslümanlar arasındaki dayanışma ve işbirliği çabalarının hem dini düzlemde, hem de siyaset ve kültür düzleminde giderek etkili olmaya başladığı söylenebilir. Müslümanların hayallerini süsleyen "barışçıl ve kardeşçe duygular taşıyan otantik İslâmi bir ümmet imajı"[1241] günümüzde her zamankinden daha fazla ciddiye alınır olmuştur. Uzun süredir tarih sahnesinin geri planında sürgün tutulan İslâm âlemi, bugün potansiyel birlik imkanları, dinamizmi ve canlılığıyla tarihteki yerini almaya tekrar aday görünmektedir. İslam ülkeleri arasındaki ayrılıklar ve "ulusal/etnik" farklılıklar, en az emperyalistlerin aralarına çizdiği sınırlar kadar yapay ve aşılabilir türdendir.

Lewis'in tesbit ettiği gibi, Batı dünyasında, toplumun temel birimi, alt birimlerinden biri de din olan ulustur; ancak Müslümanlar, din'i ulus'un alt birimi olarak görmek yerine, ulus'u din'in bir alt birimi olarak görürler. Modern döneme kadar yani Avrupa kavramları ve kategorilerinin hakim olduğu döneme kadar, İslam yorumcuları neredeyse her zaman rakiplerine, ülkesel veya etnik durumları gözardı ederek "kafir" diye hitab ederken kendi taraflarına asla Arap veya Türk diye hitab etmediler; bilakis kendilerini "Müslüman" olarak tanımladılar. Dahası İslam dünyasındaki zengin tarih yazımı geleneğinde "İslam devletinin ve toplumunun, hanedanların, şehirlerin tarihleri vardır, ama Arabistan'ın, İran'ın veya Türkiye'nin tarihleri yoktur." [1242] Bu nedenledir ki, ümmetin birliğini parçalamak amacıyla emperyalistler eliyle kotarılmaya çalışılan "Türk İslâmı", "Arap İslâmı" veya "İran İslâmı" gibi zorlama ve sun'i oluşumlar ümmetin ma'şerî vicdanında ma'kes bulamamaktadır. Hasılı, bugün Müslüman topluluklar arasındaki sun'i sorunlar, sanıldığından daha kolay halledilebilir ve birlik yolunda gösterilecek çabalar beklenilenden daha hızlı semere verebilir.

Bu bağlamda, Sourdel, Cuayyıt ve Cabiri'nin "Arap Birliği" çabalarının altında yatan kadim ümmet bilinci ve "pan-İslamizm" eğilimlerine yaptıkları vurgu da önem arzeden Sourdel'e göre, Osmanlı Devleti'nin 1. Dünya Savaşı ile parçalanmasından sonra Ortadoğu'da kurulan devletler, Hilafetin de "pan-îslamizm"in de parçalanmasını ifade ediyordu; ancak, İslâm'ın sosyal ve siyasal dayanışma duygusu 'pan-Arabizm' içinde yeniden doğuyordu ve bu duyguyu ortadan kaldırmak imkansızdı. [1243] Çağdaş Arap-İslâm Düşüncesinde Yeniden Yapılanma isimli eserinde, son yüzyılda ortaya çıkan Araplık'ın İslam ile ilişkisini tartışan Cabiri'nin aktardığına göre, sosyalist Arapçılığıyla tanınan Michael Aflak bile (sonradan müslüman olduğunu, ama medyanın bunu duyurmadıgını belirtir). "İslâm olmadan Arap milliyetçiliğinin içi boş bir kalıp olarak kalacağını" vurgulamış; dahası, "sömürgeciler tarafından Arap ülkelerinde gündeme getirilen laiklik'in ümmet geleneğini unutturarak Batı kültür ve medeniyetini yerleştirme planına hizmet eden bir aldatmaca" olduğunun altını çizmişti. [1244] Cuayyıt ise, geniş İslam coğrafyasındaki her bir bölgenin İslâm'ı yaşama tarzının farklı olmasına ve hatta aynı dili konuşan Arap ülkeleri arasında gözle görülür bir birlik kurulamamasına rağmen, eski ümmet anlayışına karşılık gelen bütüncül bir İslâm

ideali'nin varlığını sürekli koruduğunu belirtir. Bu bağlamda Filistin sorunu'nun Arap dünyasındaki birleştirici etkisine dikkat çeken ona göre, Arap âlemi, Filistin meselesini kendi özel davası haline getirerek dış dünyaya karşı fiilen bütüncül bir cephe oluşturabilmiştir.[1245]

Buna rağmen, bugün İslam ümmeti idealinin kuvveden fiile geçirilebilmesinin önündeki dahili sorunlar ve özellikle harici engeller, Müslüman dünyanın önemli bir güç merkezi olarak uluslar arası arenada boy göstermesini şimdilik ertelemektedir. Ancak, ümmet bilincini tetikleyecek ciddi ve kararlı bir çıkışın, kİsa zamanda çok büyük neticeler hasıl etmesi kaçınılmazdır. Şu aşamada rafa kaldırılmış gibi gözüken Türkiye (Erbakan) liderliğindeki D-8 Projesi'nin 1996-1997'de İslam dünyasında meydana getirdiği heyecan dalgasına karşın Batı dünyasında “Osmanlı'nın geri dönüşü” biçiminde algılanması ve “yerel”-“küresel” 28 Şubat sürecinin bu gelişmelerle ilintisi de bu bağlamda hatırlanmalıdır. Bütün bunlar, İslâm âleminin potansiyel düzlemde ne kadar güçlü bir ümmet birliği refleksine sahip olduğunun kanıtıdır. [1246]

İhyâ Ve Tecdid Hareketleri

“Ruhunu demiştir; tarihin derişir.” Çağımızın büyük Müsiüman düşünürlerinden üstad Malik Binnebi, bu 'ulvi kanun'u hatırlatarak İslam dünyasının dirilişinin ve yeniden tarihe yön veren bir aktör olarak geri dönebilmesinin ancak deruni bir değişimle gerçekleşebileceğini vurgular. Ona göre, ümmetin dirilişi, Kur'an'ın vaz' ettiği biohistorik (biyolojik/tarihsel) formülün uygulama planına konmasıyla mümkün olacaktır:

“Bir millet kendi derunî hâletini değiştirmeden Allah onun hâlini değiştirmez.” [1247]

Binnebi, bu değişimin ilk adımının da “İslâmiyet'i Müslümanlara yeniden anlatmak” olduğunu söyler.[1248] Zira Müslüman toplumlar, hâlâ müstemleke dönemlerinin derin travmatik izlerini taşımakta ve uzun süre sömürge yönetimi altında kalmanın düşünce ve duygularında meydana getirdiği kimlik sorunlarını yaşamaktaydılar. Bütün bunlar Müslümanları siyasal planda vahdetten; akfde planında da tevhid'den hayli uzaklaştırmış bulunmaktaydı.

19. ve 20. yüzyılda Batılı sömürgeciliğin askeri ve kültürel saldırıları sonucu birliğini ve bağımsızlığını büyük oranda yitiren Müslüman dünya, bir yandan bu aşağılayıcı yenilgi ve esaret zincirini kırmaya çalışırken, öbür yandan da diriltici ihya ve tecdfd çabalarını aralıksız sürdürme gereğini duydu. Afgani’den Abduh'a ve Reşid Riza'ya, Bin Badis'ten Ikbal'e kadar pekçak sima, İhvan'dan Cemaat-i İslâmi'ye ve Nahda'ya kadar bir çok hareket sözkonusu tecdid çabalarının güçlü

temsilcileri olarak hatırlanabileceklerden sadece bir kısmıdır. İslam dininin kendi kültür köklerini muhafaza etmek kaydıyla, değişen hayata tekabül edecek biçimde yeniden düzenlenmesi (tecdîd) halinde daha saf ve güçlü bir hale geleceğini savunan Abduh; İslam'ın, tarihsel süreç içerisinde devamlı gelişen ve değişen bir topluluğun sürüp giden temel dayanağı olduğunu söyleyen İkbal [1249] ve diğerleri; İslâm dininin aynı dinamik ve evrensel karakterine vurgu yapıyorlardı: Tevhid ve vahdet!

Elbette ihya ve tecdfd çabalarının çeşitli nakİsa ve başarısızlıkları söz konusu edilebilir. Mesela, üstad Fazlurrahman'ın belirttiği gibi, bazı “yeniden dirilişçi” hareketlerin, Müslüman kitleleri şevkle tekrar İslâm'a yöneltmek gibi önemli bir hizmeti gerçekleştirmelerine karşın, İslâm düşüncesine ve lslami ilimlere ciddi anlamda katkılarının azlığı üzerinde durulabilir. [1250] Hatta bu tür hareketlerin İslâm'ı bildikleri kadar, modern dünyanın gerçekleri hakkında pek de derinlikli bilgilere sahip olmadıkları söylenebilir. Ancak, bütün zaaflarına ve nâkİsalarma rağmen, ihya ve tecdîö çabalarının İslâm toplumlarında tevhidî duyarlılığı ve ümmet bilincini bir biçimde diri ve canlı tuttuğunun da altı çizilmelidir.[1251]

Tüm bu ihya ve tecdîd çabaları, son tahlilde aslî kaynaklara ve öze dönüşü, Kur'ânî ilkeleri çağın şartlan muvacehesinde yeniden yorumlayıp hayata geçirmeyi öngördüler. Hepsi de temelde, “Karanlık geceler gibi işler karıştığı zaman Kur'ân'a sarılın.” emr-i nebevisini şiar edindiler.

Bu bağlamda, İslâm'ın dinamizmini korumasını sağlayan iaihad kurumuna (fikh'a) dikkat çeken mütefekkir Osmanlı devlet adamlarından Said Halim Paşa'nm 1920'lerde yaptığı şu tesbit de hatırlanmaya değer. “Fıkıh sayesindedir ki, İslâm dünyası, aradan yüzyıllar geçmiş, yabancı egemenliği altında binlerce değişimin saldırısına uğramışken, hâlâ kendi İslâmi anlayışlarını, İslâmî ilkelerini, geleneklerini, kendi ruhlarını ve ideallerini bütün temizlik ve saflığıyla muhafaza ediyor. Onun sayesindedir ki, onarılması ve giderilmesi mümkün olmayan bir ahlaki ve toplumsal çöküşe hiçbir zaman kendini kaptırmıyor.” [1252]

Yolların Ayrılış Noktası Ve Ruhun Derinliklerinde Uyanış

Konuya yine Said Halim Paşa'nm bir mukayesesiyle devam edersek: Batı dünyası için “Her yol Roma'ya giderse, İslam dünyası için de “Her yol Mekke'ye gider”. Yani bu iki dünyanın her birisi başka bir yol, başka bir yön, başka bir talih izlemeye ve insanlığın genel evriminde, her biri başka başka hareketler yapmaya mecburdur.[1253]

21. yüzyıla girerken, yolların ayrılış çizgilerinin daha bir belirgin hale geldiği, Batı ile Doğu, Avrupa medeniyeti ile İslam medeniyeti arasındaki fay hatlarının daha da

derinleştiği söylenebilir. Dahası, artık “medeniyetler çatışması” bir varsayım olmaktan çıkmış bulunmaktadır. ABD'nin başlattığı sözde “teröre karşı savaş”, örtülü bir “medeniyetler savaşandan başka bir şey değildir. Derin bir “ruhî boşluk” yaşayan Batı, “araçlar dini”nden ibaret ‘ınedeniyetini ancak savaşla ve güç üstünlüğüyle ayakta tutma çabası içindedir, İşte burada Batı ile Doğu'nun-İslam'ın yollan bir kez daha ayrılmaktadır: Halil Cibran'ı dinleyelim:[1254]

“Medeniyet diye isimlendirilen bu büyük, iri yapı... Bu hassasça inşa edilmiş ve planlanmış bina insan kafataslarından bir tepe üzerinde kuruludur.(...) Senin batı'da ilerleme olarak saydığın şey, sadece asılsız bir yanılsamanın görüntülerinden biridir: Riya manikür yaptırsa da riyadır; aldatıcılık teni yumuşacık olsa da aldatıcılıktır. Yalan ipek giyse, saraylarda otursa da doğru'ya dönüşmez; hile trene binse, balona binse de doğruluk haline gelmez; açgözlülük mesafeleri ölçse, “unsurları” tartsa da kanaate evrilmez; suçlar fabrikalarla laboratuarlar arasında gez-se de erdemler durumuna gelmez... Köleliğe gelince; hayata köleliğe, geçmişe köleliğe, öğretilere, kazançlara, üniformalara köleliğe, ölülere köleliğe gelince; makyaj yapsa da, elbiselerini değiştirse de kölelik olarak kalacaktır. Köleiik kendisini özgürlük olarak isimlendirse de kölelik olarak kalır. (...) İcatlar ve keşifler..., aklın kendileriyle oyalandığı oyuncaklardan başka bir şey değildir. Mesafeleri kİsaltmak, dağları, vadileri düziemek, denizlere ve gökyüzüne egemen olmak; ne gözü memnun edecek, ne kalbi doyuracak, ne de ruhu yüceltecek içleri dumanla dolu sahte meyvelerden başka bir şey değildir. Bilimler ve sanatlar olarak isimlendirdikleri muammalara, bilmecelere gelince; onlar, insanın, parlaklıklarından ve halkalarının çınlamalarından hoşlanarak sürüklediği altın bağlar, zincirlerdir. Hatta insanın, kendisini içinde hapsedilmiş bir esir olarak bulmadıkça yapımını bitiremeyeceğini bilmeden, eskiden beri desteklerini, tellerini çekiçlediği kafeslerdir. Evet, insanın bu fiilleri bozuktur, bu maksatlar, gayeler, bu niyetler ve idealler bozuktur- bozuktur dünya üstündeki her şey... Hayatın bu bozuk şeyleri arasında ruhun sevgisine, arzusuna, tutkusuna değen bir tek şey vardır... O ruhtaki uyanıklıktır. Ruhun derinliklerinin derinindeki uyanıklıktır...”

İşte bütün mesele, ruhun derinliklerinde yatan cevheri açığa çıkarabilmektir. İşte o zaman Müslüman dünyanın-Doğu'nun tarihi de, dünyanın tarihi de değişecektir.

Hodgson'un da belittiği gibi İslâm, “geçmişin perspektifinde yaratıcı bir şekilde kendi kendini belirleme için tek bir odak noktası olarak güçlü kalmaya” devam etmektedir. Bugün “İslam güçlüdür; hatta sosyal dayanışma prensibi olarak ve tarihi şuurluluk noktasının harekete getiricisi olarak şiddetli bir şekilde güçlüdür.” Ahlaki doktrin olarak da öyledir. İslam medeniyeti, büyük oranda sorunsal kalmaktaysa da “ne olursa olsun, Batı medeniyeti onun yerini alamamaktadır.” Bugün, sadece İslam geleneklerinin modern söylemde yeniden ortaya konma ve yorumlanmaya ihtiyacı vardır.[1255]

İmdi, günümüz Müslümanlarının önünde duran en hayati ve öncelikli görev; tüm insanlığın ekonomik, sosyal ve siyasi sorunlarının da ötesinde rûhî-manevî

problemlerini aşmalarına imkan sağlayacak bütüncül ve mütekamil bir İslami proje ortaya koyabilmektir, diyebiliriz. Yetkin bir medeniyet örneği olarak dünyaya sunulabilecek; çağımızı kaosa sürükleyen evrensel sorunlara çözümler öneren ve insanlığa gerçek barışı (silm: 2/208) getirmeye aday kuşatıcı ve kapsamlı bir program ortaya koyabilmek [1256], işte bütün mesele burada düğümlenmektedir. Böylesine derinlikli bir proje ise, İslâm'ın arzu edilen sistematik yorumunu yapacak üretken ve özgün kafaların ortaya çıkması” [1257] ile ancak gerçekleşecektir, İslâm dünyasının her köşesinde tanık olunan dirilişçi vahdet ve tevhit eksenli çabalara eşlik eden yoğun fikri-entelektüel çalışmalar, İslâm'ı 21. yüzyıla sunabilecek yeni bir dil-söylem geliştirmeye ve çağa damgasını basacak bütüncül bir proje ortaya koymaya her zamankinden daha yakın görünüyor. [1258]

Kur'ân Gelecek Üzerinde Belirleyici Rol Oynar

Cevdet SAÎD

Kur'ân ve peygamberlik kurumu ile ilişkilerimizi yeniden nasıl düzenleyeceğiz? Bu konuda asıl sorun insandan ve insanın tarih anlayışından kaynaklanmaktadır: Olan naşı! oldu, nasıl dönüştü, bundan sonra nereye yönelecek?

İnsan intihar etme kudretinde bir varlıktır. İnsan içinde yaşadığı toplumla uzlaşma gücünü ve imkanını yitirdiği zamanlarda genellikle böyle bir yola başvurmayı çıkar bir yol olarak görür. Kuşkusuz toplum, insanın şahsiyetini teşekkül ettiren önemli bir unsurdur. Zira insan bu varlık ortamına geldiği zaman, kendisine sunulan bilgileri algılama yeteneğinden başka bir şeye sahip değildi. Bu bağlamda toplumun insanı intihara sürükleyecek bir gücü sözkonusu olduğu zaman, onun artık insanin kişiliğini şekillendirme konusunda bir değeri, bir gücü kalmamış demektir. Fakat burada şöyie bir soru ortaya çıkıyor: Toplum denilen olgu nereden ortaya çıkmıştır; insan böyle bir yapıyı nasıl öğreniyor; toplum ve toplum içinde meydana gelen birey arasındaki ilişkilerin niteliği, boyutları nelerdir; içinde yaşadığı topluma ters düşme konusunda, bireyin sahip olduğu özgürlüğün sınırı, ölçüsü nedir? Kuşkusuz insan sosyal bir varlıktır. Nitekim insan çocukluk döneminden itibaren insan yanında yaşamaktadır. Bu yüzden o anne babasına dayanmak, güvenmek ve kendisini kuşatan sosyal yapı içerisinde yaşamak zorundadır. Ailesi, aşireti ve üyesi olduğu toplumun ve diğer insanların elde ettikleri iyilikler bir biçimde ona kadar uzanır. Bu itimad olgusu ezici ve yok edici bir güce sahiptir. Eğer böyle olmasaydı, müslümanların-farklı ülkelerde meydana getirdikleri farklı İslamî toplumlar olgusu nasıl açıklanabilir? Yeni dünya ile ortak bir oluşum içerisine girmeleri mümkün olmadığı halde hiçbir kuraldışı duruma (tuhaflığa) düşmeden, müslümanların İslam toplumu adı aitında meydana getirdikleri toplumların diğer toplumlarla önemli benzerlikler gösterdikleri hususunu nasıl içlerine sindirebilmektedirler? Bu yüzden, bu durumdaki müslüman

toplumların, diğer dünya milletleri karşısında ne kendilerini kanıtlayabilecek, ne kendilerine özgü bir tutum ve tavır sergileyecek, ne de birbirleriyle sağlıklı bir dayanışma içerisine girebilecek güçleri vardır. Bireyin kişiliği toplum tarafından biçimlendirildiği gibi, bireyler de toplumun meydana gelmesine, biçim kazanmasına eşlik etmekte, katkı sağlamaktadırlar. Ancak bu oluşum oldukça yavaş ve kendi başına bir şekilde meydana gelmektedir. Toplumlar arası ilişkiler oldukça sınırlı bir biçimde meydana gelmiştir. Mesela Çin İmparatorluğu, Mısır'daki Fir'avn (mparatorluğu'ndan oldukça uzak bir konumda idi. Bu nedenle hüküm sürdükleri dönemde, aralarında herhangi bir ilişki sözkonusu değildi. Hatta Çin'in kendisini dıştan gelebilecek saldırı, tehdit ve tehlikelerinden korumak için yaptığı meşhur surlar sözkonusu toplumun, dışa karşı kendi varlığını koruma amacına bir delildir. Milletlerin bu türden kendini dışa kapamaları, İnsanlığın gelişimini ve iyilikler yönünde basanlar kazanmasını yavaşlatmış ve güçsüzleştirmiştir.

Mısırlılar da meşhur ehramları (piramitleri) yapmışlardı. Öte yandan Çinliler de ehramlar bina etmişlerdi. Ama onların yaptıkları ehramlar alt üst olmuştur. Öte yandan ateşin kullanımı ve insanlar arasında yaygınlaştırılması, ancak insanların şiddetli ve uzun süreli zorluklar ve sıkıntılar yaşamalarından sonra gerçekleştirilebilmiştir. Tarımda da durum bunun gibidir.

Kuşkusuz insanlığa hükmeden yasa, çıkar (fayda) yasasıdır. Çünkü ancak insanlık için yararlı olan, dünyada uzun ömürlü ve kalıcı olmakta, yararı az olan veya hiç olmayan ise bozulmakta ve yok olmaktadır. Tarihsel süreç içerisinde toplumlar arasında süregelen ilişki biçimi, yararlı bilgileri alıp verme (değiştirme) temeli üzerine kurulmuştur. Sözgelimi kağıt yapımı önce Çin'de gerçekleştirilmiş, oradan Arap dünyasına geçmiş; oradan da tüm Avrupa kıtasına intikal etmiştir. Bu değişim (mübadele) olgusu, insanlığın gelişme ve ilerlemesi hususunda toplumlar arası ilişkilerin ve toplumlar arasında gerçekleştirilen birliğin ne denli önemli olduğunu ortaya koymaktadır. Buna göre bizler geçmişi ve geçmişte olup biten olayların nasıl meydana geldiğini öğrendiğimiz zaman, şu an üzerinde bulunduğumuz durumu olduğu gibi kavrayabileceğiz. Bu da bize gelecekte meydana gelecek olayların nasıl olacakları hakkında, bir çeşit ön bilgi verecektir.

İnsanlık tarımı ve hayvanları evcilleştirmeyi öğrenmeden önce, çok uzun bir süre geçirmiş, olaylar hızlı bir biçimde cereyan etmiştir.

Ne var ki insanın (bilim alanında) ateş ve buhar gücünü kullanabilecek bir aşamaya geçmesi, o zamana kadar süregelen tüm kavramları altüst etmiştir. Fakat tüm bu bilimsel başarılarına rağmen şu ana kadar insanlık, nesillerin nasıl oluştuğunu anlayabilecek düzeye henüz ulaşabilmiş değildir. İnsanlığın geçirdiği bu sürecin seyri (nasıllığı) konusunda henüz yeterli açıklığın olmaması, insanların bir kısmını diğerlerinden uzaklaştırmaktadır, insanlık tarihinin bazı alanlarının bulanık kalması, müstekbirlik (emperyalizm, ezme) ve müstaz'aflık (ezilmişlik, sömürülmüşlük) olgularının yanyana varlıklarını sürdürmelerini mümkün

kılmaktadır. Eğer böyle olmasaydı, insanlığın çok az bir kısmı (çok küçük bir azınlığı), büyük miktardaki çoğunluk üzerindeki egemenliğini sürdürebilme gücüne nasıl ve nereden sahip olabilirdi, insanın elinde kullanabileceği açık seçik bilginin olmaması, kendini gerçekleştirme ve şahsiyetini biçimlendirme konusunda, onu güçsüz kılmaktadır. Nitekim geçmiş tarihte insanoğlunun gelişme ve ilerlemesinin ağır şekilde seyretmesi, insanların geleceklerini tasarlama ve içinde bulundukları durumlarını değiştirme konusunda onları güçsüz kılmaktadır.

öte yandan bizler de, sıradan insanları fa'al, aktif, kuşkuya düşmeden, gösterdikleri çabalarının kendilerine sağladığı avantajlar konusunda şaşkınlığa düşmeden, bütün tutarlılık ve içtenlikleriyle hareket etmelerini sağlamak için açık seçik bilgiyi, onlara aktarma konusunda ne kadar aciz durumdayız, zira umut (istek ve arzu) kapısını kapamak bütün çabalan atıl bırakır. Hatta bu konuda ben şöyle bir trajedinin farkındayım. Biz müslümanlar hala şaşkınlık, umutsuzluk ve teslim olmuşluk karanlığından çıkıp canlı, aydınlık, azimli ve kararlı bir umut ortamı içerisine sağlam bir şekilde girebilmiş değiliz. Zira biz olay ve olguları açık seçik biçimde anlama ve kavrama yeteneğimizi, anlama ve kavrama hususundaki vuzuhu yitirmiş durumdayız. Durumumuz tamamen Hz. İsa (Allah'ın selamı üzerine olsun)'nın buyurduğu şekildedir. “Sizin berttiğinizde bulunan nûr karanlığa dönüştüğü zaman, karanlık nice olur.”

Biz müslümanlar “Sıffin Savaşı”nın yaşandığı günden beri karanlığın içine gömülmüş, insanlığınızı ve kendi kimliğimizi tümden yitirmiş durumdayız. Bu duygular geleceğimize egemen olmuştur. Bizler de ziyana uğramışlar olarak geri kalmışız. İlk dönemlerde belki bu iş bu kadar hızlı bir şekilde gerilememişti. Zira müsmümanlar o dönemde, çağdaşları olan diğer dünya milletlerinin birçoğuna hala egemen idiler. En azından dıştan gelebilecek tehdit ve saldırılara karşı kendilerini savunabilecek güçleri vardı. Müslümanları rüşd'den vazgeçip azgınlığa ve sapıklığa saptıktan sonra o zamana kadar olan bütünlüklerini, egemenlik kudretlerini yetirdiler. O zamana kadar siyasal yapılarında henüz ciddi bir bölünme meydana gelmemişti. İslam ümmetinin siyasal yapısı içerisindeki ciddi bölünme ancak, Abbasî devletinin ortaya çıkmasından sonra meydana gelmiştir. Nitekim müslümanların siyasal yapısındaki bu bölünme Asya ve Afrika'da Abbasî, Endülüs ve Avrupa'da Emevî devletini meydana getirmiştir. Fakat insani bazda asıl problem “Sıffin Savaşında” ortaya çıkmıştır. Zira İslam ümmetinin rüşd'den kopması hadisesi, bu dönemden sonra, sürekli bir biçimde varlığını devam ettirdi.

Bu kopmalar daha sonra, Abbasilerin kendi içlerinde de başgösterdi. Doğuda ve batıda sultanlar üzerine askerler egemen oldu. Düşünce denen olgu artık işlevini tamamen yitirdi; yerine etkin bir biçimde put ortaya çıktı. Bundan böyle artık bütün işler askeri gücün egemenliği altında sürdürüldü. Malik bin Nebi'nin keşfettiği yasa gereği, düşünce etkinliğini ve işlevselliğini yitirdi. Onun bu konu ile ilgili keşfettiği yasa şöyle idi: “Fikir ortadan yok olduğu zaman, put açığa çıkar, kendini gösterir”; katılık putu, asker putu ve bunların varyasyonları diğer putlar... Çünkü akıl işlevselliğini yitirdiği ortamlarda, orman yasası geri döner, oralarda hakim olur;

insanlar arası ilişkiler zulüm ve hıyanet temeli üzerine kurulur ve yürütülür. Artık bu ortamda hiç kimse, kimseden emin olamaz. Çünkü biz, içinde yaşadığınız toplumda hiç kimsenin kimseye güvenmemesi nedeniyle, Allah'la yaptığımız sözieşme'yi (misakı) arkamıza atmışız. Bu aşamada şunu söyleyebiliriz ki, tarihimiz içerisinde meydana gelen en büyük boyutlu kopma ve yaşanan en büyük değişim ve dönüşüm rüşd sınırlarının dışına çıkıp, ona ulacaşak yolu şaşırdığımız ve yitirdiğimiz andan itibaren meydana gelmiştir. Bu kopuş hala sürmektedir. Artık öyle bir duruma gelmişiz ki önümüzde dursa bile rüşdü keşfetme ve görebilme kudretimizi neredeyse tamamen yitirmişiz.

Bu acziyet kuşkusuz, bu ümmeti rüşd ve vicdan olgusuna yeniden çevirme, ona bunun yolunu gösterme anlayışından uzak kalmamızdan kaynaklanmaktadır. Çünkü biz insanlar, içinde bulunduğumuz şu dönemde insanın adalet gücüne inanıyor ve güveniyoruz; ama onun aklını, kavrama gücünü inkar ediyoruz. Bizler şu anda düşüncenin olmadığı güce karşı aklın anlama kudretini kabul edebilecek gücü kendimizde bulamayacağımız derecede, cehlin (bilgisizliğin) benliğimize egemen olduğu bir ortamda yaşamaktayız. Eğer böyle olmasaydı, bu denli büyük sayıda insan, kendisini gücün egemenliğine nasıl teslim edebilirdi? Ki bunların arasında, bu çağın deyimiyle, bu ümmetin, bu milletin okumuş, yazmış aydın insanları da bulunmaktadır. Üniversitelerin başında bulunan ve kitlelerin öncüsü durumundaki bu okumuş kimseler, bizi, bizim kendimize özgü bir düşüncemizin olmadığı düşüncesine inandırmakta ve bizi bunu kabul etmeye zorlamaktadırlar. Böylesi bir ortamda iken insanı, dünyevi güç sahiplerinin egemenliklerinden nasıl kurtarabiliriz, ya da insanoğlunu güce tapınma ortamından çıkarıp, asıl gücün insanın aklı olduğu gerçeğini kabule nasıl ikna edebiliriz? Zira insanın aklı, kendi kişiliğini kanıtlama gücünden yoksun olduğu zaman, orada komutanlık ve öncülük görevini put üstlenecektir kaçınılmaz olarak, çünkü düşünce oradan kaybolmuştur. Düşüncenin olmadığı yerde, zorunlu olarak put vardır.

İşte bunun içindir ki peygamberler, insanoğlunun, gücü yenilgiye uğratabileceğine; aklın, inanan bir ümmeti ve milleti bedensel güce, bilek ve silah gücüne ve öldürme gibi gayrı meşru yol ve yöntemlere başvurma zorunluluğunu duymaksızın, güce tapınma ortamından dışarı çıkarabileceğine içtenlikle inanmış ve güvenmişlerdi. Peygamberlerin tebliğlerinin özü ve mücadelelerinin ana hedefi de bu idi. Bu yüzdendir ki, o toplumlara göre peygamberler büyücü ve delidirler. Nitekim konu ile ilgili olarak Kur'ân şu bilgiyi vermektedir.

“İşte böyle, onlardan önce de ne kadar peygamber geldi ise mutlaka onlara: “büyücü veya delirmiş (mecnûn)” dediler.

“Bunu (böyle demeyi) birbirlerine önerdiler mi? Doğrusu onlar azgın ve sapkın bir topluluktur.”[1259].

Başlangıçtan bugüne kadar bütün topluluklar peygamberlere büyücü ve deli demişlerdi. Toplumlar peygamberlere karşı böyle söyleme geleneğini birbirlerinden

tevarüs etmişlerdi. Bu toplumların peygamberleri delirmiş kimseler olarak nitlendirmelerinin nedeni, onların azgın ve sapkın kavimler olmalarıdır. Zira ancak azgınlaşmış, sapıklaşmış ve tağutileşmiş kimse insanın aklin (anlama ve kavrama) gücünü kabule yanaşmaz, ikrah ve ikrah olgusunun yan araçları ile onun gücünü işlevsellikten uzaklaştırır. Oysa peygamberlerin tümü tağutları inkar etmiş (reddetmiş), onların doğrudan bir güce ve doğal hakka sahip olduklarını kesinlikle kabul etmemişlerdir. Zira salt insan tek başına herhangi bir tağuti kimseden çok daha güçlüdür; ikraha başvurmaktan başka çaresi kalmayan kimsenin güçsüzlüğünü anlayabilecek kudrettedir. Çünkü ikrah yoluyla insanları yönlendirme yöntemi, tutunulan son derece zayıf bir iptir, ikrâh için tutulan bu yöntemin güçsüz, ikna yönteminin daha güçlü ve tutarlı bir yol olduğunu keşfeden kimse, kopması sözkonusu olmayan sapsağlam bir kulpa yapışmıştır. Bunun içindir ki ikrah yöntemine sarılan kimselerin tümü bizatihi aklın işlevi olan doğrunun, iyinin, tutarlı ve sağlam olanın farkında olmayan, rüşdü tanımayan, insan için kullanılması gereken en üstün unsuru değil, insan için kullanılan en kötü ve en düşük düzeyli yöntemi çıkar yol olarak gören kimselerdir. Buna göre insan sahip olduğu gücünü, rüşdünü öğrendiği ve bu kudretlerini diğer unsurlardan ayırdedebildiği, insan için doğru, iyi ve tutarlı olan (rü'şd) eğriden, yanlıştan, sapıklıktan ve azgınlıktan (ğay) ayıklandığı zaman, keremiyle insanı yaratan, silahlı batıl güç unsurlarına başkaldırma gücünü kendine veren Allah'a iman eder, O'na güvenir. Böylelikle insan sözkonusu güce karşı açık seçik, güçlü bir düşünce ile karşı çıkma gücünü kendinde görür, terör ve ikrah yöntemiyle insanları yönlendirmekten, sevk ve idare etmekten başka yol ve yöntem tanımayan azgın ve sapık kimselerin ayaklarının altına serilmiş düşünceyi ortaya çıkarır.

Ne varki bütün peygamberler ve onlara uyanların yolunda gidenier eninde sonunda mutlaka bu hakikati keşfedecekler, hak batıl arasındaki bu yanılgı tümden ortadan kaldıracaklardır. Zira eşit fırsat tanındığı zaman batılın hakka üstün geleceği düşüncesi vehim ve dünyadaki sapıklıkların tümünün temelidir. Çünkü bu vehme kapılan kimseler batıldan korkmakta, ona karşı fikri güçle karşı koyma kudretini kendilerinde bulamamaktadırlar. Bu kimseler dünyevi güç karşısında yılgınlığa kapılmış kimselerdir. Zira onlar ya gerçeği unutmuş ya da şunu hatırlayamamaktadırlar: Demokrasinin anlamı, iktidarı elde etmek için, güce başvurma gereksinimi duymadan, sistem içinde yer alan tüm kitlelere güvenmektir. Bu noktadan ele alındığında demokrasi, rejimi oluşturma ve biçimlendirmeyi mümkün kılan yegane unsurun güç olduğuna inanan bir toplum yapısının içerisine kesinlikle giremez. Şimdi böyle bir durumda demokrasi küfür ve delilik midir? Eğer bu küfür kabul ediliyorsa peygamberlerin tümü böylesi bir küfre ve deliliğe dayanmış, şiddet unsurunu tümden devre dışı bırakmış; düşünce mücadelelerinde, güce başvurma yöntemini kesinlikle caiz görmemişlerdir.

Bu hakikati acaba ne zaman kavrayacağız?

Evet, “onlar onu uzak görüyorlar, oysa biz onu yakın görüyoruz.”[1260] “Bir yay mesafesinde, hatta daha yakın.”[1261]

“Onlar “ne zaman o?” diyecekler. De ki: Onun gerçekleşmesi belki de çok yakındır.”[1262]

İkbâl'de Yeniden Yapılanma/İnşâ

Ali Şeriatı

Eğer biri, Müslümanlığın tarihsel süreç içinde bozulan şeklini yeniden inşa eder, ruhunu tek vücut haline döndürerek yeniden birleştirir ve 20. yüzyılda İsrafil'in, surunu ölü bir topluma üflemesi ve onun hareketini, gücünü, ruhunu diriltmesi gibi, İslâm'ın mevcut, doğudan uzak esaslarını bir kalıba koyarsa, Muhammed fkbâl gibi örnek şahsiyetler yeniden doğabilir ve yetişebilir. Muhammed İkbâl; Gazali, Muhyiddin İbn Arabi” ve Mevlânâ gibi sadece tasavvufla ve metafizik ile ilgilenen bir mutasavvıf değildir. Mutasavvıflar, ferdi tekâmülün, ruhun temizlenmesinin ve benliğin ruhanî aydınlığı üzerinde durdular. Sadece az sayıda insanı kendileri gibi yetiştirdiler; ancak Moğol saldırısına, sonraki despotça düzenin oluşumuna ve insanlara yapılan baskının farkında olmayacak kadar dünyaya yabancı kaldılar.

İkbâl, İslâm tarihinde, kılıcın, gücün, savaşın, mücadelenin, güç gösterisinin ve düşmanları mağlup etmenin, insanların zihinlerinde ve sosyal ilişkilerindeki reform ve inkılâba tesir etmek için kâfi olduğunu düşünen Ebû Müslim, Hasan Sabbah ve Selâhaddin Eyyubî gibi bir şahsiyet de değildi.

İkbâl, Hintli Seyyid Ahmet Han gibi, İslâm toplumunun, hangi durumda olursa olsun (ingiliz valilerinin tahakkümü altında dâhi olsa), modern ilmi tefsirlerle, İslâmî içtihatlarla, Kur'ân ayetlerinin 20. yüzyılın fennî ve mantıkî yorumlarıyla ve derin malûmatlı felsefî ve ilmî araştırmalarla yeniden canlanacağını düşünen âlimlere de benzemiyordu.

İkbâl, ilmin, insanlığın kurtuluşu, gelişmesi ve ıstıraplarının dinmesi için kâfi olduğunu düşünen birtakım batılı düşünürlerden de değildi. Ekonomik ihtiyaçlarla insanuhtiyaçları aynı kefeye koyan filozoflardan da değildi. Hintli ve Budist düşünürler, zihin huzurunu ve ruhî kurtuluşu, tenasüh (hicret) olarak; ya da Nirvana'ya ulaşmayı, insanlık görevinin tamamlanışı olarak görürlerdi. İkbâl, -bir tane de olsa- aç insanın, köleliğin, mahrumiyetin ve rezaletin olduğu bir toplumda, bütün bunlara rağmen refaha ve ahlâkî şuura erişmiş, saf, yüksek ruhlar ile disiplinli ve eğitimli insanlar hayal eden bu hemşehrileri gibi de değildi.

İkbâl; “Hayatın en güzel hallerini, fecirle ton yerinin ağarması arasındaki özlemlerde ve tefekkürde buldum” derdi. İkbâl, materyalizmden sıyrılmış, lekesiz ruhu ile büyük bir mutasavvıftı. Aynı zamanda O, çağımızın ilmine, teknolojik

ilerlemelerine ve insanlığın gelişimine önem ve değer verirdi. Sufizm, Hristiyanlık, Lao Tzu ve Buda inançlarıyla canlanan duyguları; ilme, mantığa ve bilimsel gelişmelere verdiği değeri azaltmadı, fkbâl, Francis Bacon ya da Claude Bernard gibi fenomenlerin ve maddî tezahürlerin arasındaki ilişkinin keşfi ve maddf hayat için, doğal güçlerin istihdamı ile sınırlı, sadece olaylara dayanan "kuru" bir ilmin savunucusu değildi. Aynı zamanda bazılarının yaptığı gibi, felsefeyi, ilmi, dini, mantığı ve vahyi mânâsız bir şekilde birleştirmezdi. Mantığı ve ilmi, günümüzde anlaşıldığı gibi, aşkın, duygunun ve ilhamın insan ruhundaki tekâmülü olarak sayar; fakat onların gayelerini kabul etmezdi.

İkbâlin insanlığa verdiği en büyük öğüt şudur: "İsa gibi bir Kalbiniz, Sokrat gibi fikirleriniz ve Sezar gibi kuvvetiniz olsun; fakat bunların hepsi tek kişide, ruhun tek bir hedefe vâsıl olması temeli üzerine olsun." Bu, İkbâl gibi olmak demektir. Kendi döneminde siyasal şuurun doruğuna erişmiş, insanların, 20.yüzyıl bağımsızlık sembolü olarak gördüğü, liberal ve milliyetçi bir lider olmak. İkbâl, felsefî düşünce alanında, bugün, batıda Bergson ile veya İslâm tarihinde Gazali aynı mertebede olduğu düşünülen çağdaş bir düşünür ve filozoftur. Aynı zamanda, yaşadığı ve Müslümanların kurtuluşu, bilinçlenmesi ve özgürlüğü için dhad ettiği İslâm toplumunun ve insanlığın durumunu düşünen, bizlerin, İslâm toplumunun ıslahatçısı olarak itibar ettiğimiz biridir. Onun gayretleri, sadece sathî ve fennî ya da Sartre'in deyimiyle "sahte solcuların entelektüel delilleri" gibi değil, sorumluluklarının bilincinde olan fertlerin gayretleri gibidir. İkbâl, çabalar ve mücadele eder. Mevlânâ'nın hayranlarındandır. Manevî yükselişlerinde, onunla birlikte yolculuk eder ve âşıkın alevleriyle, ıstırabıyla ve manevî endişeleriyle yanardı. Bu büyük adam, tek taraflı ya da tek boyutlu bir Müslüman değildi; parçalara ayrılmadı. Tam manasıyla bir Müslüman'dı. Mevlânâ'yı sevdiği halde, onun etkisinde kalmadı. Avrupa'ya, oradaki felsefe okullarını tanımak için gitti ve onları kendi çağdaşlarına tanıttı. Herkes İkbâl'i bir 20. yüzyıl filozofu olarak kabul eder; fakat o, batılı düşünceye teslim olmaz; aksine, batıyı fetheder. İkbâl, 20. yüzyılda ve batı medeniyetinde münekkit bir zihin ve seçme gücüyle yaşadı. Mevlânâ'nın, İslâmî ruhun hakikî boyutlarıyla ters düşmeyen ve onları tekzip etmeyen sâdık bir müridiydi.

Tasavvuf der ki; "Yokluğumuzda kaderimizin önceden tayin edilmesi seni memnun etmiyorsa, şikâyet etme," ya da "Eğer dünya seninle mutabık değilse (sana uymuyorsa), sen dünya ile mutabık ol." Fakat mutasavvıf İkbâl der ki; "Eğer dünya seninle mutabık değilse, ona başkaldır!" Burada dünya, "kader" ve "insanoğlunun hayatı" anlamına geliyor. İnsan bir dalgadır, durgun bir sahil değil. Erkeğin ya da dişinin varlığı ve oiuşu harekettedir, harekette olmalıdır. İkbâlin tasavvufu, Hint mistisizmi ya da dinî taassup gibi değil, Kur'ân mistisizmi gibidir. İnsanın dünyayı değiştirmesi gerektiğine inanır; insanı önemsemeyen kadercilik yerine, insanın önemli bir rol üstlendiği bir anlayışı getirmiştir. Bu, İslâm'ın dünya görüşü, hayat felsefesi ve ahlakıyla yarattığı ilerleyen müspet esas kaidesi gibi, en büyük inkılâptır.

Hümanistlerin ve liberal entelektüellerin İslâm'a karşı yaptıkları en büyük tenkit, dinin mutlak doğru veya ilâhî emir olarak telakki edilmesi, bundan dolayı insanların tam bir teslimiyetle inanması ve bunun sonucunda da Müslümanların, Allah ile olan ilişkilerinde serbestçe hareket etmelerinin mantıken kısıtlanmasıdır. Eğer bu, doğru olsaydı, İslâm adına bir utanç kaynağı olacaktı. Kölelik olacaktı; gücün, özgürlüğün, sorumluluğun inkârı olacaktı. Bu, statükoya ve "ne olacaksa olsun"a bırakmak, dünya hayatında insana empoze edilen akıbeti kabul etmek ve hayatın faydasızlığı ile boşluğunu kabul etmek olacaktı.

Geçmişte ve günümüzde olayların gerçekleştiği ve gelecekte de vuku bulmaya kaderin emriyle devam edeceği gibi herhangi bir tenkit ve itiraz çabaları da, "bizim için önceden ne takdir edildiyse" inanışı gibidir. Bu suretle, insanoğlunun değişmek ve statükoyu düzeltmek adına yaptığı girişimler imkânsız, mantıksız ve ihtiyatsız olur. Fakat İslâm felsefesinde tek Allah (cc), mutlak güçtür- her şeye kadirdir ve yaratmak, rehberlik, deva ve kainatın hâkimiyeti sadece O'na mahsustur. Nitekim, Kuran "... Dikkat edin ki, yaratmak ve emretmek yalnız ve yalnız O'na mahsustur."[1263] buyurmuştur. Bu geniş kainatta yaşayan insanların kimi Allah'ın emirlerinden ayrılmazken, kimi de istediği gibi serbestçe yaşayabilir. Müslüman, hür irade ile isyan ve teslimiyet gücüne sahiptir. Bu suretle hareketlerinin yapıcısı ve sorumlusu da kendisidir. "Herkes kazandığına karşı rehin tutulacaktır."[1264] "...Şüphe yok ki Rabbin, kimin O'nun yolundan saptığını ve kimin O'nun rehberliğine uydulunu hakkıyla bilir," [1265]

Hümanist, varoluşçu ve radikallerin, dini ve Allah'ı yalanlama ve inkâr için kullandıkları bu prensipleri, İkbâl, Kur'ân'daki tasavvufî yolculuğunda, insanlara iyilik yapma ve sorumluluk sahibi olma şeklinde yorumlamıştır. Hümanist, varoluşçu ve radikaller, İslâm'ın ve Allah'ın, zihinlerde insan hürriyeti, itibarı, salâhiyeti ve sorumluluğuyla zıt olarak algılandığını düşünüyorlar. Halbuki İslâm, felsefî ispat ve izahlara başvurmadan, açık ve net bir şekilde şöyle beyanda bulunun "... O gün kişi (hayır veya şer) iki elinin önden ne gönderdiğine bakacak..." [1266]

Görünüşü, imana yönelişi ve İslâmf tasavvufuyla İkbâl, çağımızın bütün felsefî ve manevî hallerine nüfuz etmiştir. O, Hint Okyanusunun derinliklerinden Avrupa'daki heybetli dağların zirvesine yükselmiş Müslüman bir göçmendi. İkbâl Avrupa'da kalmadı; harikulade seyahatinde öğrendiklerini anlatmak için, bize geri döndü. Kişiliğine bakınca, onun, 20. yüzyılda kendini anlama bilincine ulaşma yolundaki yeni nesil için bir model, bir örnek teşkil ettiği bir kere daha görülür. Ruhanî ve aydınlık bir kültürün kalbi olan diyardan seçilmiş, doğu telkinleriyle dolu parlak bir ruh. Çok sayıda batılı düşünce, medeniyet diyarı, idrak, ilerleme ve yaratıcılığın gücüyle ilim, zihninde yer edinmişti. Bütün bu yatırımlarla, 20. yüzyılın âlimi hâline geldi. O, batıya ve yeniliklere düşman olan, yeni medeniyete sebepsiz yere muhalefet eden, geçmişin gericilerinden değildi. Seçme ve kritik etme cesareti olmayan, batının yuttuğu taklitçilerden de değildi. Bir taraftan ilmi kullanırken, diğer taraftan, ilmin, insanlığın manevî gereklerini ve gelişme ihtiyaç-larını karşılama konusundaki kusurlarını ve yetersizliğini de idrak ediyordu; bu

eksikliğin giderilmesi için çözüm teklifleri getiriyordu. İkbâlin, dünyaya ve insanlara arz ettiği, felsefî-manevî açıklamalar üzerine kurulu bir dünya görüşü vardı, İkbâl, sosyal öğretisini bu dünya görüşü üzerine tesis etmişti. Bağlı olduğu kültür ve tarihe dayanarak, günümüzde insanoğlunun gelişmesinin elverdiği kadar, Hz. Ali ayarında bir insan mefhumu düşünmüştür. "Hz Ali ayarında" ne demektir? Hz Ali ayarında demek; doğulu kalbine ve batılı zihnine sahip bir insan demektir. Derin ve engin düşünen insan demektir. Güzel ve muhteşem bir aşkı anlatan bir insan demektir. Hayatın acıları kadar, ruhun ızdıraplarını da tanıyan biri demektir. Hem Allah'ı hem de insanları bilen biri demektir.

İkbâl, ilmin ışığına sahip, aşk ve iman ile yanan, keskin bakışları, esir milletlerin kaderini sorgulamadan, gafletin ve cehaletin galip gelmesine asla izin vermeyen biriydi. Reformları, inkılâpları ve zihinsel değişimleri araştırırdı. Bir düşünür olarak, ilmin ruhsuz gözünün (Francis Bacon'a göre) kainatın bütün gerçeklerini görmekten âciz olduğunu idrak etmişti. Sevdalı bir kalbin, sadece zâhitlik, kendini alçaltma ve paklama ile hiçbir şeye ulaşamayacağını hissederdi. Çünkü madde dünyası, toplumun ve hayatın kabullendiği bir insanı yalnız başına serbest bırakmaz. Kişi toplum kervanıyla birlikte hareket eder ve kendine ondan ayrı bir yol seçemez. İşte bizim, hem felsefî ihtiyaçlarımıza cevap verecek, hem de dünyaca kabul görecek, medeniyet ve dünyanın yeni kültürü tarafından fark edilecek, bir "düşünce ve hareket ekolü" isteme sebebimiz budur. Biz, düşünce ve hareket ekolünü; kişiyi, kültürümüzün ve bütün manevî/dinî servetlerimizin farkında olan, 4. veya 5. yüzyıldan değil, günümüzden vazgeçmeyen bir birey olarak yetiştirmesi için istiyoruz.

Biz, sorgulayabilen, ilmî bir düşünce yapısına sahip, insanlarının ıstıraplarına, hayatına, esaretine ve sıkıntılarına kayıtsız kalmayan insanlar yetiştirmek için böyle bir oluşumun özlemini çektik. Hem insanlığın gerçek ve (somut) ıstıraplarını, bütün toplumların ve kendi toplumunun içinde bulunduğu karmaşayı ve zorluklan düşünen, hem de örnek insanı, insanın önemini, insanlığın tarihteki ebedî vazifesini unutmayan ve bütün insan ideallerini maddî tüketim seviyesine indirmeyen bireylerin yetişmesini arzuladık. Bizim, bu muhtelif sahalarda ulaşmaya çalıştı-ğımız her şey, İkbâl 'de bulunabilir. Çünkü İkbâl'in yaptığı tek şey -ki bu, 20. yüzyılda, İslâmî bir toplumda, İkbâlin bir Müslüman olarak gerçekleştirdiği en büyük başarıdır; eski ve yeni kültürlere ait zengin bilgisiyle ve İslâm'ı örnek alarak kurduğu ideolojik ekoiün ona verdikleriyle kendini geliştirmeye çalışmasıdır. İkbâl için mükemmel ve örnek bir insan diyemeyiz, o, ayrılıp dağıldıktan sonra, 20. yüzyılda tam bir Müslüman ve mükemmel bir İslâmî şahsiyet olarak yeniden yapılandı. Bu yeniden yapılanma, biz Müslüman aydınların atacağı ilk adım için bir başlangıç noktasıdır. Biz, en büyük sorumluluğu kendimizi ve toplumumuzu yeniden yapılandırma hususunda hissetmeliyiz. Seyyid Cemal (Cemaleddin Afgani) yeniden uyanış gibi bir duyguyu meydana koyan ilk kişidir, İkbâl, "Kimsiniz, kimdiniz?" sorularını sorarak, Seyyid Cemalin insanlarda canlandırdığı bu hareketin tohumunun ilk meyvesi oldu. Bu ilk mahsul, büyük bir model, bir

örnek ve bizim uyanışımızdır. Doğulular gibi biz de dünyanın bu bölümüne aidiz; bu tarihle bağlantımız var. Tabiatın ve batının karşı durduğu insanlarız.

Peki, biz ikbâl bir reformcuydu derken ne demek istiyoruz? Gerçekten reform, bir toplumu bütün talihsizlik, ıstırap ve zorluklarından kurtarabilir mi? Toplumla ilgili ilişki ve düşüncede anî, sert ve köklü bir inkılâp yer almamalı mı? İkbâlin bir reformist olduğunu söylediğimizde, eğitimli sınıftakiler, sosyo-politik anlamda “reform”un “inkılâp” ile zıt olduğunu düşünürler. Çoğunlukla “reform” dediğimizde, tedrici değişimi veya üst kademedeki değişimi kastederiz. “İnkılap” ise, alt yapıdaki ani değişime, topyekün bir çöküşe ve akabinde de yeniden yapılanmaya işaret eder. Bu değişimler içinde, İkbâl'e reformist derken, toplumda yavaş ve tedrici bir değişimi kast etmiyoruz. Kastımız, tedrici değişim veya haricî reform değildir. Biz bu kelimeyi, “inkılâb'i da içeren genel anlamıyla kullanıyoruz.

İkbâlin bir reformist olduğunu, Seyyid Cemal'den sonraki büyük düşünürlerin yüzyılın dünyadaki en büyük reformistleri olarak bilindiğini söylerken, onların, toplumdaki tedrici ve haricî değişimi desteklediklerini söylemiyoruz. Onlar, düşüncede, görüşlerde ve duygulardaki köklü bir inkılâbın, ideolojik ve kültürel bir inkılâbın taraftarıydılar. İkbâl, Seyyid Cemal, Kevakibî, Muhammed Abduh, İbn İbrahim ve Mağrib Ulema Cemiyeti'nin üyeleri, son yüzyılda doğuyu sarsan büyük adamiardı. Kişisel reformun bir çözüm olmayacağına inandıkları için, bunların reformları ya da “ıslah edici inkılâpları” topluma yönelik olmaktadır.[1267]

İslâm'ın Aktüel Değeri Üzerine

Mehmed Said Hatîboğlu

Efendim hoşgeldiniz. İnşâallah vakitlerinizi zayi ettirmeyecek bir şeyler söyler ve karşılıklı müsbet fikirlerle buradan ayrılmak bizlere nasib-u müyesser olur. Cenab-ı Hak'tan niyazım bu.

İntİsabıyla şeref duyduğum şu İslam Dini'nin gerçeğini öğrenmek yolunda kırk küsur senem geçti ve ömrüm varsa yine aynı yolda olacağım. 14 asırlık bir kültür mirasımız var ve bu kültür mirasının ilmî bir sentezi, tahlili, muhasebesi yapılmadan, bugün “Müslümanız” diye geçinebilmek, mümkün değildir. Niçin mümkün değildir? Bunu sizlerle beraber tartışmak istiyorum.

Evvela İslamiyet, Kur'ân'ın öğrettiği üzere, biziere “ahiretini dünyada hazırlatan” bir dindir. Biz bu dünyaya, “Mezratu'l-Âhira” demişiz, dünya hayatını biz ahiretimizin mezraası, yani ekin yeri olarak görmüşüz, Resulûllah (savj'ın buyurduğu üzere, Cenab-ı Hak bize iki hayat vermiş:

1) el-Hayat'üd Dünya,

2) el-Hayat'ül Ahıra. Bunların manası ne? Gençlerimiz pekiyi bilmedikleri için, gerçi belki benden daha iyi bilenler de vardır içimizde, bunları tashih etmek ihtiyacını duyuyorum. “Dünya” demek, burada, şu üzerinde durduğumuz dünya manasında değil, “en yakın” demektir. Yani sıfattır dünya. “el-Hayat'üd Dünya” “en yakın hayat” demektir. Yani şu içinde bulunduğumuz hayat demektir. “el-Hayat'ül Ahira” ise “öteki hayat” demektir, şimdi; Allah bize iki hayat vermiş. Bu dünyadaki yaşadığımız hayatta ahiretimizi inşa etmemizi emrediyor. Dolayısıyla dünya hayatının her meselesi insanoğlunun problemi oluyor. Eğer bizim bir dinimiz varsa ki var, İslamiyet; bu İslamiyet'in dünyadaki bütün meseleleri karşılaması zarureti var. Biz her adımımızda dahi, “bu adımımız İslamiyet'e uygunmudur değilmidir” diye düşünürüz. Bu içimizde vardır. Eğer yanlış bir adım atacaksak bundan vazgeçeriz, niçin? Çünkü bizim hayatımızı yönlendiren bir akidemiz var. O akideye göre yaşamak durumundayız. Bunları ben vaktiyle 10-12 sene evvel çıkardığımız, “İslami Araştırmalar” dergisinde yazmıştım. Adam yokluğunda ben de o derginin editörüydüm. O derginin ilk sayısında “İslam'ın Aktüel Değeri” isimli makalede bunları kaynaklarıyla beraber göstermeye çalıştım. İhtiyaç duyan arkadaşlarımız varsa o dergiyi bulup okuyabilirler.

Şimdi ben kisaca, ana hatlarıyla meselelere temas eden, sizlerle beraber bir konuşma yapmak istiyorum. Ne demiştik biraz evvel; İslam demek, dünya hayatını kendisine göre yorumlayacağımız bir din demektir. Dünya meselesi dediğimiz her meselede, bizim dinimizin bir görüşü olması lazım. Bunu söylediğiniz zaman adam kalkıp; “Allah Allah, yahu hoca, trafik meselesi de mi İslam'ın meselesi” diyor. Ben ona “evet” diyorum. Niçin meselesidir? Çünkü bakın, Kur'ân-ı Azîmü'ş-Şan bize bu dini anlatırken birtakım hareket noktaları vermiş. Hayır-şer meselesi koymuş. Salih amel- gayr-ı salih amel meselesi koymuş. Güzel amel-çirkin amel meselesi koymuş. Bunlar sübjektif mefhumlardır. Hayırlı-hayırsız, salih amel-gayn salih amel, güzel amel-çirkin amel. şimdi ben size soruyorum: Siz Kur'ân-ı Kerim'i açsanız, iyi amel nedir, kötü amel nedir diye birtakım şeyler aramaya kalksanız bulabilirmisiniz? Bazı mİsaller bulabilirsiniz. Ama hepsini bulamazsınız. Allah bize bunun listesini vermedi. Allah bize mİsaller vererek bu misallere benzer hareketler sergilememizi emretti. Mesela, Te men ya’mel amelen safihan” dediği zaman, “Kim salih amel işlerse ahirette şöyle şöyle olacak” buyurdu. Peki, salih amel ne? işte bunların listesini bize vermediği için, Kur'ân-ı Kerim'e göre, salih amel çerçevesine giren herşeyle biz sorumlu tutuluyoruz. Ben şurada bir mikrofonun önünde konuşuyorum, degilmi? Mikrofondan bahseden ayet veya hadis duydunuzmu hiç! Hayır, böyle bir şey yok. Eğer bu alet salih bir amele hizmet ediyorsa, bunu yapmak da salih ameidir ve dolayısıyla bunu yapmak da, kullanmak da Allah'ın emridir, cenab-ı Hak, Resulullah'ın Medine'yi teşrif etmeleri sırasında nazil olan bir ayet-i kerimesinde; “Biz onlara imkan verdiğimiz zaman, ma'ruf işi yaparlar, münker işten de alıkoyarlar” buyuruyor, şimdi ben size sorsam ma'ruf iş nedir, münker iş nedir diye! “Ma'ruf iş”, akıllı insanların iyi gördüğü iştir. Bunun da listesi bize verilmiş değildir. Ma'ruf işlerin zıddı münker işlerdir. “Münker iş”

nedir? Umumi tarifiyle, her çirkin hareket münker iştir. İnsanları bundan alıkoyacağız ve kendimiz de yapmayacağız. Peki, "münker emirler nelerdir" denildiğinde, var mı elinizde bir liste? Dolayısıyla, bugün toplumumuzda meydana gelen her türlü münker işi yapmamanız ve ondan alıkoymanız bir Kur'ânî emirdir. Bu çerçevede eğer bir İsiami anlayışa sahib olursak, İslam'ın emirleri dışında yaşamak mümkün olurmu? Veya İslam'a sokamayacağımız bir iş kalırmı? Söyleyin. Kalmaz, ben böyle düşünüyorum.

Kur'ân'a, İslam'a uygun bir işe eğer biz "dini bir iş" diyorsak, dini işin dışında hiç bir iş olamaz, ister değeri müsbet olsun, isterse menfi olsun. Bizim her işimizin dini iş olması gerekir. Mısır'da anlatırlar; Ezher Şeyhi'ne sormuşlar: "Hocam, hep dinî, dini diyorsunuz. Söyleyin bakalım, bir kilo undan kaç tane ekmek çıkar. Bunu yazan bir ayet, hadis varmı, bu dini bir şeymi?" Şeyh: "Evet bu dini bir şey" diyerek bir fırıncıya telefon açar, bir kilo undan kaç tane ekmek çıktığını öğrenir ve adama şöyle den "Allah bize emretmiş, demiş ki "Fes'elû ehle'z-zikri in-küntüm lâ ta'lemûn" yani "Bilmiyorsanız bilenlere sorun". Yani, bilmeyenin bilene sorması da Allah'ın emri, değilmi? Bilmediğin bir hususta danışarak yaptığın bir iş Kur'ân'ın emrini yerine getirme işidir. Dolayısıyla bir kilo undan ne kadar ekmek çıkacağını bilmek bizim dinimizin bir emridir. Bunun neticesinde şunu söylemek istiyorum: İsiam'da dini veya dindışı diye bir ayırım sözkonusu değildir. Herşey bizim dini telakkimize dahildir. Bunun müspet veya menfi ayırımını yapacak iki temel kaynağımız var. Eğer o iki kaynakta ismen yeri yoksa, o kaynaklara dayanarak hüküm vermek bize kalır.

O zaman ne oluyor? Din adamı veya gayr-ı din adamı diye bir ayırım sözkonusu olabiliyor mu? Hem İslam'da "din adamı" diye bir sınıf da yoktur. Ama bugünün yanlış değerlendirmeleri sonunda biz bir "din adamı" kavramı yaratmışız. Bu, asırlar öncesine dayanıyor. Mesela sokakta bir adamı çevirseniz, "Arkadaş sen din adamından neyi anlıyorsun" deseniz, ne der size; ya müftü der, ya imam der, ya müezzin der. Hepsi bu kadar! Mesela "mühendis din adamı olurmu, doktor din adamı olurmu" deseniz. "Hayır" der. Neden? Çünkü bunlar dinin dışında adamlar.

Alenen söylüyorum: Böyle bir ayırım İslam'da yoktur. İslam'ın tıbbı da var, İslam'ın ziraati de var. Her türlü mesele Peygamber Efendimiz (sav) zamanında bahis konusuydu. Diyeceksiniz ki "Hocam, Hz. Ebubekir halifeydi ve aynı zamanda din adamı da değilmiydi?" Değil! İsmi din adamı değil. Ama İslam'ın adamı! İslam'ın başında bir reisi olması lazım, onu getirmişler. Reis olabilmek için hangi vasıflara sahib olmak lazım? Şu şu şu... O vasıflara sahib olduğu için Hz. Ebubekir imam olmuş, halife olmuş, reis olmuş... Ama bunların hiçbirisi "rical'üd-din (Din adamları)" tabirinin içinde değil. Kelimelerin asli manalarına bakın. İmamın kelime manası nedir? "İmam", önde olan adam demektir, "halife" nedir? "Halife" bir kimsenin yerine geçmiş olan adam demektir, "halife-halfa". Biz "kalfa" deriz. "Kalfa", ustanın yerine geçecek olan adam demektir. Mesela bizim Katib Çelebi'mize "Hacı Kalfa" derlerdi. Neden! Kendi mesleğiyle ilgili bir halifelik yapmış da onun için. Peki "Müftü" nedir? "Müftü" demek "fetva veren"

demek! Mesela benim bir sıkıntımla ilgili olarak doktor bana bir reçete veriyorsa, o da o işin müftüsüdür. Bunları çoğaltabilirsiniz.

İslam'ın nazarında bütün meslekler dine dahil mesleklerdir. İlk İslam alimleri İslam'ı bu çerçevede anladıkları içindir ki; mesela, fıkhı tarif ediyorken İmam-ı Azam, şöyle demiştir: “Fıkıh, bir kimsenin kendi yararına olanla kendi zararına olanı, veya yapması gereken şey ile yapmaması gerekeni bilmesidir.” şimdi sen Çankaya'dan buraya geleceksin. Neyle gelirsin. Menfaatine en uygun hangisiyse onunla gelirsin. Ya metroyla, ya otobüsle vs. Peki bunlar da, geniş manada fıkha dahil olmuyormu? Diyelim ki ziraatle uğraşıyorsun, domates yetiştireceksin. Bu domates hangi şartlar altında daha iyi yetişir; bunu bilmek fıkhın bu tarifi içerisine girmezmi? Tabi ki girer. O zaman, bizim domates yetiştiren ziraat mühendisimiz aynı zamanda din adamı olmuyormu? Pekala oluyor, niye olmasın?

İlk alimlerimiz bu içinde yaşadığımız dünya hayatının bütün meselelerinin dine dahil olduğunun şuurunda olduklarından ötürü, ilk dönemlerde yazılan fıkıh kitaplarının ilk konusunu meselâ suların hükümleri oluşturmuştur. Ne demek suların hükümleri? Yani, hangi su pistir, hangi su temizdir, ne zaman ve nasıl temizlenir vs. Bunlardan bahsediyor fıkıh kitapları. Peki bu dine “dahil bir ismidir? Tabi ki dine dahildir. Neden! Çünkü Hz. Allah Kur'ân-ı Kerim'inde “temiz yiyin, temiz için” diyor. Temizi, pisi bilmemizi emrediyor. Bugün suların ne zaman temiz, ne zaman pis olduğunu İmam-ı Azam'dan daha iyi bilebilen alimlerimiz var, mikrobiyoloji uzmanlarımız var. O zamanlarda bu tür bilim adamları olmadığından alimlerimiz bu türden meselelere de el atıyordu. O zamanki eserier pisle temizi ayırt edebilme endişesinden dolayı yazılmıştı. Bilgileri kendi devirlerinin kültürü çerçevesinde olduğu için, bazan yanılmış da olabilirler. Yanılmaları mümkün değilmi, pekala mümkün. Bakın, hadis şeklinde ifade edilmiş olan bir hüküm söyleyeyim size: “İki küp miktarı bir su olursa, bu suyu hiçbir şey kirletemez.” Yahu böyle bir şey olurmu Allah aşkına! Bugünün telakkisiyle bunu kabul etmek mümkünmü? Kendi devirlerinde suların temizlik ölçülerini koymuşlar. Ne demiş alimlerimiz: “Eğer bir su renksiz, lezzetsiz kokusuz ise, bu su temizdir.” Bugün bu şartlar sizce kafimidir? Ben bu işi uzmanlarına sorduğumda bana “Bu şartlara sahip olduğu halde insanı iki dakikada öldürebilecek su var” dediler. Mesela üç-beş sene evvel Çernobil faciası oldu. O zaman denildi ki” Radyasyona uğrayan suları kullanmayın, içmeyin.” Halbuki radyasyona uğrayan sular bizim fıkhımıza göre kulanılabiür sulardı. Fıkhımıza göre içebilirdiniz onları. Ancak, İslam'ın emrettiği ilme göre içemezsiniz. Gördünüzmü, kültürün, şartların vs. değişmesiyle hükümler nasıl da değişiyor! [1268]

Şartlar Değişince Hükümler De Değişiyor

Hükümlerin değişmesi mevzuuna girdiğimiz zaman, bugünün yaşadığımız hadiseleriyle daha canlı bir platforma giriyoruz, şimdi diyeceksiniz ki “Hocam, İslam'ı o eski alimlerin anlattıkları şekilde yaşama imkanına sahip misin veya biz sahipmiyiz?” Problem burada düğümleniyor. Hayır, değiliz. Niçin değiliz? Bunun haklı sebepleri var, haksız sebebleri var. İslam alimleri Kur'an'dan ve Hadisten çıkardıkları hükümleri tesbit etmişler ve buna “Nass” demişler. Alimlerimizin bir çoğu bu nassların ahirete kadar bakî olduğunu ve değişmez nitelikte olduğunu belirtmişler. Daha sonraki asırları yaşayan bazı alimler, içinde bulundukları zamanın şartlarıyla karşılaşınca, bu hükümleri tatbik edememişler ve bu hükümlerin değişip değişmeyeceği konusu aralarında büyük bir problem olmuş.

O problemler miladi 21. asra girdiğimiz şu günlerde daha da büyüdü. Biz bugün Kur'ân-ı Kerim'in tatbik çerçevesini çizmeye çalıştığımız zaman, Türkiye'de yaşayan 21. asrın müslümanla-rı olarak, karşımızda devletin çizmiş olduğu bir çerçeveyle karşılaşıyoruz. Ve biz bu çerçevede yaşamaya zorlanıyoruz. Ne demektir bu çerçeve? Bu çerçeve resmi ifadesiyle 1924'de çizildi. 1924'de Diyanet işleri Başkanlığı kurulduğu zaman, ona verilmiş olan vazife, devletin İslam'a nasıl bakmakta olduğunu gayet açık bir şekilde ortaya koymuştur. Devlet İslamiyete şöyle bakıyor: “Muamelat-ı nâsa dair ahkamın tesbiti T.B.M.M.'ye aittir.” Yani bu şu demek: “Kur'ân'da Hadiste belirlenmiş olan insanlararası hukuku, bundan böyle T.B.M.M. koyacaktır. Bunun dışındaki işleri, yani cami işlerini, ahlak işlerini, Diyanet görecektir.” Bu çok mühim bir ibaredir. Bundan şu anlaşılıyor: Insanlararası hukukla ilgili mevzuatı tespit durumu hâsıl olunca “Ey diyanet mensubu! Senin kara kaplı kitap bu mevzuda ne diyor” diye devlet sana sormayacak. Bununla mükellef de değil, hakkı da değil. İstediği gibi kanun yapacak. Peki sana ne soracak! “Oruç ne zaman başlıyor, perşembemi cumamı?”, soracak. “Bayramı ne zaman yapacağız?”, Soracak. “Cami imamlarının imtihanını sen yap” diyecek, bu ve benzerlerini Diyanet yapacak, T.B.M.M. yapmayacak.

Şimdi siz benim başta anlatmaya çalıştığım İslami çerçeveyi hatırlayın, o zaman devletin çizdiği bu çerçeveyle siz çatışmıyormusunuz? Bir iki sene evvel Reis-i Cumhur Diyanet'e bir istizahta bulundular, yani şu meseleyi bana anlatın dediler: “İslam'ın, Kur'ân'ın hükümleriyle Medeni Kanun'un hükümleri çatışıyor mu?” Biz de “Pekala çatışıyor” dedik. Aklımda kaldığı kadarıyla ben size birkaç mİsal vereyim. Ayete göre sütkardeşle evlenmek haramdır. Ama T.C kanunlarına göre helaldir. Kur'ân-ı Kerim'e göre miras taksimi farklıdır. Kur'ân'a göre kız, oğlanın aldığının yarısını; Medeni Kanun'a göre ise oğlanın aldığının aynısını alır. Kur'ân'a göre hırsız, erkek olsun kadın olsun, elleri kesilir. Bizim ceza kanunumuza göre el kesmek diye bir şey yoktur. Bu çatışma değilmidir? Bir şahidlik mevzuu olduğunda, Kur'ân'a göre, iki kadının şahidliği bir erkeğinkine eşittir. Kanuna göre her ikisinin de şahitliği eşit sayılır. Bu da bir çatışma değilmidir! Bunları örnek olsun diye söyledim, uzatmaya gerek yok. Böyle olunca; siz, ancak Kuran'ı tatbik etmekle müslüman olunabilir diye düşünürseniz, bunların dışında bir hayat sürdüğünüzde Kur'ân'ın dışına çıkmış olmuyormusunuz? Harfıyyen uyma noktasında dışına çıkmış oluyorsunuz. Peki o zaman ne olacak! Kuran'da “Bunlar

Allah'ın hududlarıdır. Bunlara uymayan ateşte yerini hazırlasın” deniliyor. Benim bir oğlum ve kızım olsaydı, oğlum mirasımı kızımdan iki misli alacaktı. Eğer ben mirasımı onlara eşit olarak verseydim, Kur'ân'a harfiyyen uyma noktasında ben, o ayete göre cehennemliktim. Bu hükmü eğer bu çerçevede anlarsanız, Müslümanın kalp sektesinden gitmemesine imkan yoktur. Bunlar, sizlerin de günlük hayatınızda karşılaştığınız problemlerden birkaçı...

Mesela bir başörtüsü sorunuyla karşılaşıyorsunuz. Bu sorunla karşılaştığınızda dayanağınız nedir, Cumhuriyet kanunlarımı, yoo! “Kur'an'da böyle yazıyor” diyorsunuz. Kur'ân'da başörtüsü yazıyorsa, Kur'ân'da miras hukuku da yazıyor. Kur'ân'da ceza hükmü de yazıyor. Kur'ân'da şahadet hukuku da yazıyor. Peki onlar ne oluyor? “Onlara kudretimiz yetişmiyor” diyorsunuz, de-ğilmi? Çünkü başörtüsü sizin hürriyetinizle ilgili bir sorun. Yani demokrasi dediğiniz zaman, bunu Avrupa'sı da Amerika'sı da, kişilerin şahsi tercihi olarak kabul etmiş. Ama Kur'ân'da sadece şahsî hükümler değil, şahıslar arası hükümler de var. Hırsızlık mesela. Birisi senin malını çalmış. Sen diyorsun ki, “elini keselim”, bugünkü kanun buna “hayır” diyor. Peki bu durumda ne yapacağız?

İşbu durum bugün ortaya çıkmış değildir. Bu durumun asırlar öncesine dayanan bir geçmişi var. Bu geçmiş şu problemde düğümleniyor: Biz Müslümanlar olarak, Kur'ân-ı Kerim'in ve Hadislerin belirttiği, “Nass” denilen hükümlerde bir değişikliğe gidebilirmiyiz, gidemezmiyiz? Problem burada. Mecellemizi okursanız bir hükmünde şöyle diyor. Hukuk fakültesinde okuyan arkadaşlar bilirler: “Bir mesele hakkında eğer nas varsa, bunun üstüne bir yorum getirilemez, o nassa göre amel edilecektir.” Mecelle böyle söylüyor. Ancak İslam Hukuk Tarihi de böylemi söylemiş! Hayır. Mecelle'nin bu hükmü bizim fıkıh tarihimizden öğrendiğimizi tam olarak aksettirmiyor. Benim incelemelerime göre, Hicri 1. asırdan bu yana elde nass bile olsa, ihtiyaç hasıl olduğunda onu şartlara göre değiştirme lüzumunu hissetmiş, buna inanmış ve tatbik etmiş alimlerimiz olmuşdur. Bu çok mühim bir meseledir.

Ben evimde, babamdan kalan Tefsir-i Razi'yi bir mesele için bakarken, iki satırlık bir cümleye rastladım. Gerek Türkiye'de gerekse muasır alimler içinde o iki satırlık ibareyi değerlendirenlerin pek bulunmadığını düşündüm. Bakın ne diyor orada: [1269]“el yevme uhille lekümüt-tayyibat” diye başlayan ayet. Bu ayette “Size güzel şeyler helal kılındı” ve devamında “Müslüman olan erkeklere ehli kitap olan (Yahudi ve Hıristiyan olan) kadınlar da helal kılındı” diyor. Dikkat buyurun “ruhsat verildi” denmiyor, “helal kılındı” deniyor, şimdi ben size Mecelle'nin hükmünü hatırlatayım: “Nas varken bunun dışında hüküm beyan edilmez” deniyordu. Söz konusu tefsirde müfessir, imam Atâ İbn Ebî Rebah'ın bu ayete getirdiği hükmü söyleyeyim, (İmam-ı Akta dediğimiz zat, Mekke'nin en meşhur alimlerinden birisidir. Hicri I. asrın alimlerindendir. Hicrî 114, Milâdî 732 yılında vefat etmiştir. İmam-ı Azam'ın da hocasıdır.) Eserinde gördüğüm ibarenin Türkçesi, şöyledir: “Allah, ehil kitap kadınlarıyla evlenmeye, Peygamber zamanında ruhsat verdi. Çünkü müslüman kadınların sayısı azdı.” Hanımlar az, erkekler çok olunca, haşa,

iki-üç erkeğe bir kadın mı düşecekti? Böyle bir şey olmaz. İşte o zaman Hz. Allah, “Mecusi, ka/ir hanım alacağınıza, ehli kitap kadın alın.” demiş. Müfessir devamında şöyle diyor: “Ancak şimdi, hanımlar çoğaldı. Dolayısıyla ihtiyaç zail olmuştur ve ruhsat da ortadan kalkmıştır. Bundan sonra ehli kitap hanım alınamaz”. Başta söylediğim gibi, bunu söyleyen İslam alimlerinin en büyüklerinden birisi. “Tabakaf1 adlı kitaplarımızda bu alimin aleyhinde hiç bir hüküm yoktur. Bu alimin şahsi görüşü. Bu alim nassı şartlara uydurmuş. “Ayetin mutlak tatbiki lazımdır” demiyor. Bunu iyi değerlendirelim. “Ayet Peygamberimiz zamanında geçerliydi, şimdiyse durum değişmiştir” diyor. Eğer Usûl-i Fıkıh okuduysanız, Imam-ı Atâ'nın böyle bir hükmünü kabul etmeniz mümkün değildir, çünkü Usûlde böyle bir ruhsat yoktur, nassm değişmezliği vardır. Peki bu usûller Tâbiûn alimleri tarafındanmı kondu? Hayır! Bu usûller daha sonra konuldu. Ve usûller tatbikat dikkate alınarakmı yazıldı? Pek de dikkate alınmadıkları gördüğünüz gibi belli oluyor, şimdi diyeceksiniz ki “Hocam bunu nereye kadar böyle değiştireceksiniz. Eğer böyle bir tefsir yolunu açarsanız, biz bugünün şartları diye, Kur'ân'ın bütün hükümlerini kaldırabiliriz.” diyeceksiniz değilmi? “Şartlar elveriyor başımızı açalım; şartlar elveriyor kafaları çekelim; şartlar elveriyor bilmem ne haltlar yiyelim....” Bunu söylemezmisiniz! Ancak İslamiyet'in bu kadar cıvıklığa da müsaadesi yoktur. Bunların ölçüleri vardır.

Hak-hukuk mevzuuna geldiğiniz zaman, bunlar Öyle geçiştirilecek meseleler değildir. Bugün, miras hukuku meselesinde insanlar İslam'ın hükümleri dışına çıkmaktan titriyorlar. Neden! Çünkü cehenneme doğru gidiyorlar. Ancak İmamı Atâ gibi düşünen son devrin bazı alimleri, mesela, miras hukukundaki bu kadın-erkek eşitsizliğini Kur'ân'ın ruhuna uygun olarak yeni bir yoruma tabii tutuyorlar. “Bunu nerede okudun, nasıl olur bu” diyeceksiniz. Musa Carullah’ın “Hatun” isimli eserinde okudum. Kendisi müsaade olabileceği kanaatinde! Bir hatıramı size nakledeyim: Yakın bir zamanda vefat eden, Amerika'da yaşamış, Pakistanlı Fazlurrahman'ı hepiniz hatırlayacaksınız. Amerika'da 40 sene hutbe okumuş bir adam bu. Kimse bu zât hakkında bir sû-i zanna kapılmasın. Bazı eserleri de Türkçe'ye çevrildi. Bu zat bizim fakülteye geldi ve orada bazı seminerler verdi. Ben bir gün, bir seminerinde kendisine sordum. İzmir İlahiyattan Prof. Dr. Mehmet Aydın da tercümanlığımızı yapıyordu. Kendisine şöyle dedim:

“Üstadım! Mesela miras hukukunu ele alalım. Peygamberimiz zamanında kadınlar, mirastan erkeklerin aldığının yarısı; nı alıyorlarmış, çünkü o zamanın şartları, kadınların erkekler kadar eşit miras almasını gerektirmiyormuş. Ancak bugünün şartlarında kadınların da çalışması, hizmeti vs. erkekler kadar miras almalarını gerektiriyor. Allah'ın “Adil olun” emrinden hareketle, kadınların da eşit miras hakkı almaları gerekiyor. Siz böylemi düşünüyorsunuz”? dedim. Cevaben şöyle dedi:

“Evet. Hatta kadınlara mirastan biraz daha fazla vermek Kur'ân'ın adalet ölçüsüne uygundur”

Bu demek oluyor ki; ahkam ayetleri dediğimiz hüküm bildiren ayetlerin, “makasid'uş-şeri'a” dediğimiz çerçevede, hikmetlerine ve illetlerine göre yeniden yorumlanması gerekiyor. Eğer siz bu görüşe “evet” derseniz, bugünün hukuki nizamında, mecburen değişmesi gereken, Kur'ân ahkamı da çıkacak, sünnet ahkamı da çıkacak ortaya. Bu şuradan kaynaklanıyor: Kur'ân-ı Ke-rim'in ezeli ebedi denilen ölçüleri var. Estaizübiliah “kûnû gavvâmîne bıl-kist, şüheaae Sillah” ayeti kerimesinde Hz. Allah “Adil olun” diyor. “Allah için şahitlik yapın,” soytarılık yapmayın, diyor. Bugün bir yerlerdeki bazı hakimlerin yaptığı gibi, milyarlık rüşvetler yiyerek hüküm vermeyeceksiniz. “Ananız, babanız, en yakınınız bile olsa haktan hakikattan ayrılmayın” deniyor bu ayette. Bu ayet-i kerimenin tatbiki ahirete kadar ezeli ve ebedidir. Ancak, adaletin şer'i tatbikatı, günün şartlarına göre durumu gibi meseleler de durum farklıdır. Mesela miras hukukunda nasıl adil olacağız? İşte mesele burada!

Şimdi bize diyorlar ki: Kur'ân-ı Kerim'in prensiplerinin bulunduğu ayetler var, bir de bu prensiplerin zaman şartlarına göre değişebilecek tatbikatı var. Böyle bir düşünce mümkünmü?” Evet mümkün. Hatta ibadet ahkamımızda dahi Kur'ân'ın beyanlarının kendi coğrafi durumu içerisinde ifade edilmiş olduğunu, farklı yerlerde o ibadetin kaynaklarda belirtilmemiş şekilde cereyan etmesi ihtiyacında olduğumuzu biliyoruz. Şimdi bu sözüm size biraz kapalı gelebilir. MİsaI verilince daha iyi anlaşılacaktır. Misalimiz oruçtan olsun. Allah Teala, “Kütibe aleykümü's-sıyâmu kemd kütibe alellezlne min kabliküm: Eskilere farz kılındığı gibi sizlere de oruç farz kılındı” deniliyor. Oruç böylece farz oldu. Peki orucu ne zamandan başlayıp ne zamana kadar tutacağız? Bu işin tafsilatı! Kur'ân'da bu tafsilatla da ilgili ayet var. “Külü ve'şrabû hattâ yetebeyyene lekümü'l haytu'l-ebyatu mine't-haya'l-esvedı Şafak sökünce oruca başlayın, gece gelinceye kadar orucu devam ettirin.” şimdi ben size soruyorum: Kur'ân-ı Kerim'in bu emrini harfiyyen yerine getirmek, dünyanın her yerinde mümkünmüdür? Değildir. Bugün hepimiz Coğrafya okumuş kişileriz. Dünyanın yuvarlaklığı sebebiyle bazı yerlerde altı ayı bulan gündüz ve gece var. Ayet-i Kerime'de “Geceye kadar oruç tut” denmiş. Peki İskandinavya'nın kuzeyinde gece gelmiyor diyelim. Başladığın orucu ne zaman açacaksın! Şunu söylemek istiyorum: Müddetle ilgili bu Kur'âni beyan, Coğrafi açıdan mümkün olan yerlerde tatbik edilmeye müsait. Başka bir bölgede bunu tatbik etmek mümkün değildir. Bu, oruçta olduğu gibi namazda da mevzubahistir. Resulullah güneş ışınlarının durumuna göre namaz vakitlerini bize tarif etmiş. O tarife uymayan yerlerde namaz kılmayacakmıyız?

Size tarihi bir hadise anlatayım: Hicri 310 tarihinde, Hazar Denizinin kuzeyinde bulunan Volga Türkleri Müslüman olmuşlar. Abbasi halifesine bir mektub yazmışlar ve mektublarında Müslüman olduklarını, kendilerine dinlerini öğretecek alimler göndermesini, biraz da para göndermesini istemişler. İbni Fadlan'ın bir seyahatnamesi var. İbni Fodlan da Abbasi Halifesi tarafından gönderilen heyetin içerisinde. Bu eserinde kendi müşahedelerini anlatıyor. Onu okuyun. Bakın orada ne diyor: “Gördüm ki adamlar yatsı namazını kılmıyorlar.” Hazar Denizi'nin Kuzeyinde yatsı namazı kılınmıyor! Bizim fıkıh kitabiarımızın bildirdiğine göre bir

namazın kılınabilmesi için, o namazın vaktinin teşekkül etmesi gerekiyor. Vakti gelmeden namaz kılınır mı? Kılınmaz. Bir de o bölgede, akşam namazının vakti girdikten az bir zaman sonra, şafak söküp sabah oluyor. Yani yatsının vakti diye bir şey olmuyor. Bu defa bizim Hanefi fukahâmızdan bazıları “vakti olmayan namaz kılınmaz” deyip yatsı namazını kaldırmışlar.

Şimdi sizler 21. asrın müslümanlan olarak bu problemlere nasıl çözüm getireceksiniz! Harfi manada verilen tariflere uyarsanız, bazen namaz da kılamıyorsunuz, oruç da tutamıyorsunuz. Benim gibi acizler nasıl düşünüyor! Namaz, oruç, hac... Bunlar Allah'ın emirleridir. Hiç bir zaman ortadan kalkmaz. Şartlarını kendi şartlarına göre uydurursun. Birkaç sene evvel Amerikalılar bir Suudiyi uzay mekiğine alıp dünyanın etrafında döndürdüler. Adama sordu birisi:

“Orada namazı nasıl kılacaksın, çünkü orada vakit teşekkül etmiyor.” Adam cevaben ona saatini göstermiş. Rasûlüllah (s) zamanında saat olsaydı, o da bize saatlere göre namaz tarifini yapardı, değilmi? Haşa, olmayan bir şeyi düşünemedi diye kabahat Rasûlüllah'ın mı yani. Kabahat, bizlerin bu sorunlara bir çözüm getirmemiş olmamızdadır. Daha fazla sözü uzatmadan, bugünün temel problemi olarak ben size şunu soluyorum: Mademki İslamiyet bir dünya dinidir, o zaman bu dünyanın sorunlarına çözümler getirmek mecburiyetindedir. Bu çözümleri ecdadımızın eserlerinden bulamıyorsak, o zaman bu çözümleri kendimiz üretmek durumundayız, bu şarttır. Bundan dolayı, iktİsatta olsun, Ekonomide olsun, Tıpta olsun, Ziraatta olsun, her nerede olursa olsun, her dalda mütehassıs müslümanların bulunması İslam'ın yaşaması için elzem bir şarttır. Bütün bu meseleleri dinin dinin dışına çıkamazsınız. Bunlar İslam'ın meselesidir. Size “sen karışma, senin aklın ermez” diyenlere gülün, onlara acıyın ama gerçeklerden de aklınız ermiyorsa önce kendinize acımanız gerekir.

Bütün bu anlattıklarımda yanlış bir şey söylediysem lütfen beni ikaz edin ve kafanızda sorular oluştuysa bana sorun bilebildiklerimi söylemeye çalışayım. Evet, soruları alalım. [1270]

Sorular-Cevaplar

Soru: “Sanıyorum Bakara süresindeki bir ayette, farklı bir hayat tarzından bahsediliyor. Acaba sfzin söylediğiniz de oraya mı dayanıyor? Siz burada “Bazı temel kaidelerimizin değişmezliğini, bazılarının da bizim şartlarımıza göre değiştirilebileceğini kabul etmemiz gerekiyor” dediniz. Bu ikisi arasındaki ayırım nasıl olacak, bunu anlayamadım.”

Hatiboğlu: “Kur'ân-ı Kerim'de anlatıldığına göre, bizim bilemediğimiz dönemlerde, insanlara doğru yolu göstermesi, onları irşad etmesi için yüzlerce, binlerce

Peygamberler gönderilmiş. Hatta bazılarının isimleri Kur'ân-ı Kerim'de yazılı. Bu peygamberlerin her birinin bir düzeni, bir şeriatı var. şeriat dediğimiz şey, yol, düzen, gidiş demek. "Sâri" de şeriat koyan demek. Yani her peygamberin bir şeriatı var. Kimisi de bir öncekinin yolunu takip ediyor. Bir öncekinin halifesi, vekili gibi yani! Mesela son Peygamberden önceki Peygamber Hz. İsa, eğer Markos İncilindeki ibarenin ona ait olduğunu kabul edersek, orada şöyle diyor: "Ben yeni bir şeriat getirmedim. Ben Hz. Musa'nın şeriatını devam ettirmek, onu tatbik etmek için geldim." Bizim Peygamberimizin, geçmiş peygamberlerden bir farkı var. Kendisinden önceki peygamberle arasında 600 senelik bir zaman var. Bu dönemde kendi bulunduğu sosyal çevrede bir takım hukuki şartlar koyması elzem hale gelmiş.

Bakın şu nokta çok mühimdir: Bazı alimlerimizin naklettiğine göre, temel prensipler şeklinde olan ayetler, birde o prensiplere dayalı olarak günün şartlarına göre çözüm üreten ayetler var. Hz. Allah "el yevme ekmeltü leküm dineküm" "Bugün dini tamamladım ve size din olarak İslamiyeti seçtim" diyor. Bakın, burada bir püf noktası var. Alimlerimiz diyorlar ki "Bu ayetin nüzulundan sonra da ayetler nazil oldu" Mesela zina ayeti bunlardan birisidir. Buradan anlaşılıyor ki, İslamiyet ana prensipler temelinde tamamlandı. Ama siz ahkamıyla birlikte tamamlandı an-larsanız, mİsallerini verdiğimiz birtakım hükümlerde bazı değişiklikler sözkonusu olduğu zaman, İslamiyet'i parçalamaya başladınız demektir.

Kur'ân-ı Kerimin umumi manada insanlara yol gösteren prensipleri vardır. Adalet, eşitlik, temizlik, hürmet, hak-hukuk prensipleri gibi! Peki bu hak-hukukun değişen şartlar içerisindeki tecellisi nasıl olacak! Alimler, "İşte bu değişimi kabul etmezseniz, İslam'ı yaşatmak imkan dahilinden kalkar" diyor. Bir çok alimimiz bu konuda hemfikir. Mesela, Allah selamet versin, Roger Garaudy İslam'ın Vaadettikleri adlı kitabında şöyle diyor: "İslam'ın bütün hükümlerinin ezelden ebede tatbiki mutlak şarttır demek, İslam'a öldürücü bir darbe vurmak demektir" Garaudy ve benzerlerinin telakkisi budur. Bu telakkinin İslam ülkelerinde de ve Türkiyemizde de temsilcileri var. Buna mukabil nassların değişmezliğini iddia eden alimlerde var. "Böyle bir değişiklik sözkonusu olamaz, İslamiyeti darmadağın edersiniz. Şeriat değişmez" diyorlar. Şeriattan kasıtları ne! Problem işte burada yatıyor."

Soru: "Bence İslam'ın evrenselliği ile değişmezliği ile bağdaşmayan bir şey var ortada. Kur'an-ı Kerim, dünyadaki birtakım şeyleri hesaba katmadan bazı hükümler içeriyor ve biz bunu birtakım yorumlarla değiştireceğiz, diyebilir miyiz?. Bu İslam'ın özüne bir darbe vurmak olmuuyor mu? Böylece, koşuiiann getirdiği bazı yargılara mahkum oimuyor muyuz?

Hatiboğlu: Bir defa şunu kabullenelim: Kur'ân'da bir âlemşümul, evrensel kaideler var, bir de mahalli hükümler var. Hatta devri geçmiş âyetler de vardır. Bazılarına göre çok korkunç bir laf bu! "Devri geçmiş ayet" ne demek!

Toplumumuzda şimdi hür insan; köle insan diye bir ayırım varmı? Yok. Kur'ân-ı Kerim'in nazil olduğu dönemde böyle bir şey vardı. Paranla insan satın alıyordun ve mal olarak kullanıyordun. Kur'ân'da cariye bir kadının yaptığı suçun cezasının, hür bir kadının yaptığı aynı suçun cezasının yarısı olacağı yazılı. Bizim toplumumuzun bugün böyle bir ayete ihtiyacı varmı? Tatbiki mümkünmü? Hükmü uygulamak için cariyeliğimi icat edelim? Köleliğin izalesi için Kur'ân-ı Kerim bir sürü emirler vermiş. Verilen en büyük sevablar arasında ve günahların karşılığı keffareti olarak köle azadı gösterilmiştir. Ortadan kalkmasını istemese Kuran köle azadını teşvik eder-mi? Peki, kölelerle ilgili hükümlerin Kur'ân'da yer almasının sebebi ne? Ne diyeceksiniz! Çünkü o devrin ihtiyacı bu. Mesela, afedersiniz, bir sahabe, kendi hanımını bir erkekle yakalamış, peygamber'e gelmiş

"Ya Rasulallah! Ben bunları gördüm. Benim bu kadınla beraber olmam mümkün değil. Ya bunun cezasını ver, yahud ben bunu boşayacağım." Rasulullah ne diyor biliyormusunuz?

"Dört şahidin varmı? Sahabe:

"Ya Resulullah. Ben dört şahid getirmeye kalksam adam kaçacak. Bu imkansız bir şey. Ben nereden bulacağım dört şahidi" diyor. Peygamberimiz kendisine hukuki bir ayet gelmeyen konularda cahiliyyenin adetlerini devam ettiriyormuş. Kendisinden önce gelen Hz. İbrahim de o muhitin Peygamberi. Ondan bu yana gelen bir şeriat var. Onu tatbik ettiği için dört şahid istiyor. Bir zaman sonra bir ayet geliyor ve o meseleye çözüm getiriyor. Ne deniyor o ayette:" Şahid bulunamadık bir yerde bu işin çözümü; her iki taraf kendilerinin günah yapmadığına yemin edecek. Ondan sonra da ayrılacaklar." Böyle bir çözüm Resulullah'ın döneminde bir çözüm olabiliyor. Bir kadınla bir erkeğin zina ettiğini tespit edebilmek bugün öyle kolay ki.. Şahide filan ihtiyaç yok. Ama 14 asır evvel laboratuar yoktu ki alıp tetkik edebilesin. Bunların benzen var Kur'ân-ı Kerim'de. Kur'ân'ın getirdiği ahkâmın o günkü prensipler içinde değerlendirilmesi lazım. Bazı kelimelerim gençler tarafından anlaşılamıyor olabilir. Fürûat, bir işin tatbikatı ilgilendiren tarafı demektir. Mesela "Adil olun" denilmiş. Su içerken nasıl adil olunur? Beş bardak su içersen adil olmuş olurmusun? Bu meselede adil olmak demek gerektiği kadar su içmek demektir. Su içerken de adil olacaksın.

Bütün peygamberlerin müşterek olarak tebliğ ettiği hususlar var. Biz bunlara "Dinin esası" diyoruz. Rasûlullah şöyle diyor: "Biz peygamberler nesliyiz. Dinimiz birdir, şeriatımız farklıdır." Bakın bu, mühimdir. Yani bütün peygamberlerin dinleri aynıdır, şeriatları farklıdır. Dinimiz aynı demek, Allah'ın insanlardan istediği vazife, hak, hukuk aynıdır demektir. Ancak insanların yaşadıkları coğrafyaların farklılığı sebebiyle prensiplerin uygulanmasında farklı uygulamalar doğuyor. Peygamberlerin şeriatlarının farklılığı da buradan kaynaklanıyor."

Soru: "Afedersiniz; biraz önce dediniz ki, "Bir miras olayının, hırsızlık olayının yönetimi ilgilendiren bir yönü var." Maide 44. ayetin sonunu okuyorum: "Öyleyse

insanlardan değil benden korkun. Ayetlerimi az bir değere karşılık satmayın. Kim Allah'ın indirdiklerimle hükmetmezse işte onlar kafirlerin ta kendileridir.” Konuyu bu âyetle açıklar mısınız?”

Hatiboğlu: “Hz. Allah'ın peygamber göndermesinin hikmeti, indirdiği ahkâmın tatbik edilmesidir. Ahkâm, hükmün çoğulu demektir. Bu hükümleri, başta peygamber olmak üzere, yerine getirmeyen Allah'a isyan etmiş olur. Makamı cehennemdir, bu peygamber dahi olsa. Hz. Allah Kur'ân'da peygamberine “Gönderdiğim hükümlerle hükmet, bunları tatbik et” diyor. Peygamberin devri geçtikten, şartlar değiştikten sonra yine aynı meseleler tatbik edilecekmi, işte problem tam burada. Bazs alimler “O hükümlerin Resulullah döneminde mutlak tatbiki yüzde yüz şarttı” diyor. Ama makasıdı, yani illeti vs. değiştiyse böyle bir hükümde değişikliğe gitme imkanı varmıdır? Bu, benim başta belirttiğim gibi, kendi kültürel mirasımızı halledemeyişimizden kaynaklanıyor. Bizden önceki İslam alimleri bu meselelerde neler düşünmüşler, neler yapmışlar; bunları ortaya çıkarmak durumundayız. Bunu daha yapamadık. Bunu yaptığımız zaman yolumuz daha aydınlık olacak. Ben bunu, 40-50 senedir bu işlerin içinde olan biri sıfatıyla söylüyorum. Ancak bu meseleleri halletmeden de müslümanlık iddiasında bulunmak olmaz. Bugün birtakım kimselerin yaptığı gibi eline sopa almak, sarık takmak vs. İslam'ın davası bu değil. Bunlar şeklî unsurlardır. Fikriyatta birleştikten sonra, şekli unsurlar, moda ile ilgili unsurlar arkasından gelir.

Biz nass'ın değişmezliği prensibini söylüyorken, birde ezmanın tağayyürü ile ahkamın tagayyürü meselesini unutmamalıyız. Yani zamanın şartlarının değişmesiyle hükümlerin değişmesi! Mecelle'de ise buna istisna getirilmiş. Nassların dışındakiler değişebilir denilmiş. Ama benim gibi acizlerin bile tespit ettiği şeylere bu hüküm uymuyor. Çünkü İmam-ı Atâ'dan verdiğim nakil, bizzat Kur'an nassına getirilmiş bir yorumdur. Ben size Peygamberimizin koymuş olduğu bir hükme getirilen bir değişikliği de mİsal verebilirim. En değerli Hadis eserlerimizde şöyle bir hüküm vardır: “Din ayrılığı mirasa engeldir.” Eğersen müslümansan, çocuğun da hıristiyansa o çocuk senin mirasını alamaz. Veya sen hıristiyansan çocuğun müslümansa o mirastan yine alamaz. Bu hadisin hükmüne göre böyle bir netice de var. Hicrî 1. asırda Muaviye zamanında Anadolu'dan bir genç geliyor. Halifeye:

“Ey Halife! Benim müslüman olmaklığım bana zararımı verecek, faydamı verecek.” Halife

“Tabii ki fayda verecek” ne var ki diye soruyor. Genç

“Benim babam hıristiyan olarak vefat etti. Diğer kardeşlerim hıristiyan, ancak ben Müslümanım. Peygamberimizin hadisine göre de ben mirastan pay alamadm, diğer kardeşlerim aldı. Dolayısıyla benim müslüman olmaklığım burada bana zarar verdi.” diyor. Halife celalleniyor ve

“Müslüman kafirden miras alır, kafir Müslüman'dan miras alamaz” diyerek bu hadisi tek taraflı bir yoruma tabi tutuyor. Irak valisine bu doğrultuda emir veriyor. Vali de kadıya bu cihette hüküm vermesini söylüyor. Dikkat buyurun bu hâdise Hicri 1. asrın ortalarında oluyor. Hadisin bu yorumu Mecelle'nin “Nass'lar değişmez” prensibine de aykırıdır. Sizce hangisi daha doğrudur! Bu hadisi böyle yorumlamak daha iyi değiîmidir! Diyeceksiniz ki “Resulüllah bunu bilmiyormuydu” Resulüllah'ın bunu niçin söylediğini bilirseniz, yoruma ısınmanız daha kolay olur. Peygamberimiz (sav) insanlardan müslüman olmalarını isterken hiçbir maddi endişe peşinden koşmamalarını istiyordu. 0 kadar işkenceye maruz kalan, hicret eden insanların müslüman olmayan babalarından herhangi bir maddî çıkar bekleyebilecekleri düşünülemez. O senelerde Hz. Peygamber bu seviyede mülümanlar istiyordu. Ancak bazı alimler, bunun ilk devirler için söz konusu olduğunu, şartlar değişince bu durumun da müslümanın lehine değişeceğini söylüyor. Bu tür hadiselerin örneği çoktur. Mesela Müellefe-i Kulûb'da bunlar çok olmuştur.

Son olarak şunu söyleyeyim ki İslam Dünyası'nın geleceğinden hiç kimsenin şüphesi olmasın. Bu dünyanın tek dini İslam olacaktır. Çünkü Hz. Allah, haşa, yalan söylemez. “O Allah ki peygamberini hidayetle ve hak üzerine gönderdi. Bütün dinlere üstün kılmak üzere.” Geleceğin dini İslam'dır. Bu ne zaman olacak! Biz müslümanlar kendi kültürüne sahib çıkıp, onu hakkiyle değerlendirip onun hizmetkarı, hadimi olduğumuz zaman.”[1271]

Dinde Reform Projesi Üzerine

Yıldırım Canoğlu

“Rabbim, gerçekten benim kavmim, bu Kur'ân'ı terkedilmiş bir kitap olarak bıraktılar.” [1272]

Giriş

Sayın Süleyman Demirel M Ağustos Depremi öncesinde Türkiye'nin gündemine aniden “Dinde Reform” tartışmasını sokmuştu. 17 Ağustos Marmara Depremi olmamış olsaydı Türkiye “Dinde Reform” projesini hararetli bir şekilde tartışıyor olacaktı. Depremle birlikte hazırlanan rapor rafa kaldırılmış oldu. Yakın bir gelecekte bu projenin gündeme yeniden geleceği beklenmelidir.

Sayın Demirel, 28 şubat 1997 postmodern darbesi sonrasında da reform kelimesini kullanmadan bu konuyu şöyle dile getirmişti:

“Bugün Türkiye'nin %99'u müslümandır. Müslümanlığın gereklerini rahatlıkla yerine getirmektedir. Bundan daha fazlasını, Şeriatı isteyen vatandaşıma sorarım: 'Sen daha ne istiyorsun?' Onun istediği sudun Kur'ân-ı Kerim'de 6665 ayet vardır. Bunların 230'u ahkama ilişkindir; hayatın tanzimine ilişkindir. Geri kalan 6435 ayet ise imana, ahlaka, ibadete ilişkindir. 6435 ayeti benim vatandaşım rahatlıkla uygulamaktadır. Buna kimse mani olmamaktadır. 230 ayete gelince, çağdaş hukukta bunların da karşılıkları vardır; fakat farklıdır. İşte Şeriat isteyen, bu 230 ayetin de uygulanmasını istemektedir. Bu 230 ayeti uygulayamayız, çünkü Atatürk bizden çağdaş medeniyet seviyesine çıkmamızı istemiştir. Çağdaş medeniyet seviyesine bunları uygulayarak çıkamayız, çünkü dinin özünde durağanlık vardır. Değişen dünyada durağan kurallarla gelişmeyi yapamazsınız. Yüzyıl önceki hukuk, şeriat hukukuydu; buna tekrar geri dönüş olamaz. İşte, irtica, yüzyıl öncenin hukukuna şeriat hukukuna dönmedir. İrtica dinin istismarıdır, şeriat hukuku, Kur'ân'ı Kerim'deki günlük hayatı, dünyayı düzenleyen hükümlerin uygulamasıdır. Osmanlı İmparatorluğu, şeriat hukukunu uyguluyordu. Batı karşısında geri kalmıştı. Bunun için Cumhuriyet, din-devlet ayırımı olan laikliği getirmiştir.” [1273]

Süleyman Demirel'in bu konuşmasının ana çizgilerini şu şekilde özetleyebiliriz.

230 âyetin uygulanmasını istemek şeriatı istemektir. Bu da irticadır.

Bunlar uygulanamaz, çünkü Atatürk çağdaş medeniyet seviyesine çıkılmasını istemektedir.

Oysa bunlar uygulanarak çağdaş medeniyet seviyesine çıkılamaz. Çünkü dinin özünde durağanlık vardır.

Osmanlı İmparatorluğu şeriatı uyguladığı için geri kalmıştır ve gerici/irticai bir devlettir.

Sayın Demirel'in bugün yüksek sesle söylediği bu düşünceler, İslam coğrafyasının değişik yörelerinde değişik şahıslar tarafından 19. yüzyıldan itibaren söylenegel m iştir. Osmanlı İmparatorluğu'nun son 100 yılı, Türkleşmek, İslamlaşmak ve Batılılaşmak gibi 3 ana ekolün yoğun tartışmalarına sahne olmuştur. Cumhuriyetin kurucuları, başlangıçta Türkleşmek ve Batılılaşmayı hedef almışken; Mustafa Kemal sonrasında yalnızca Batılılaşmayı amaç olarak benimsemişlerdir. Yaklaşık 75 yıllık süreçte şok uygulamalar yapılmış olmasına, her türlü baskı, şiddet ve karalama uygulanmış olmasına rağmen ne istedikleri Batılılaşma gerçekleşmiş, ne de muasır medeniyet düzeyine gelinmiştir. Dolayısıyla Demirel'in başlatmak istediği tartışmayı bu süreci de içine alarak ve özgür bir şekilde yapmalıyız. Allah'ın koydudu hükümleri hiçbir kısıtlama yapmadan tartışmaya açanlar; beşerin koyduğu

hükümleri de aynı serbesti içinde tartışmaya açabilmelidir. Eğer gerçeğe tartışma ile uiaşılacaksa, bu tartışma, her türiü yasal kısıtlamadan uzak özgür bir ortamda yapılmalıdır.

Bugün devletin baskısı altında yapılan gerçeği arama çalışmaları, geçmiş İslam devletleri zamanında yönetimlerin alimlere zorla kabul ettirmeye çalıştıkları gerçeği arama çalışmalarına benzemektedir. Sonlarının ne olduğu malumdur. [1274]

Arka Plan

19 ve 20. yüzyıl İslam coğrafyasında yetişen nesillerin, Batı karşısında alınan sürekli mağlubiyetlerin kendilerinde oluşturduğu ezikliği, moral bozukluğunu ve psikolojik çöküntüyü iyi anlamamız ve değerlendirmemiz gerekir. O nesillerin Batı bilim ve teknolojisine duydukları hayranlığı, batıdaki gelişmelerin niçin İslam coğrafyasında olmadığına ilişkin duygu, kaygı ve şüphelerini iyi tahlil etmeliyiz. Onların bu ruh halini göz önüne almadan, bugün yapacağımız değerlendirmeler bizi gerçeğe ulaştırmaya çaktır.

Batı karşısında bu mağiup olma psikolojisini, kendi kuşağının tümünün duygularını yansıtacak şekilde İkbal, şiirlerinde Mevlana'ya soru sorarak şöyle dile getirmektedir: [1275]

“Göklere ulaştı, ilâhi! Yüksek emellerim,

Ama yerde aşağılanan hep benim.

İçim parçalanır, fakat gelmez bir şey elimden;

Beceremem şu dünya işini, bilmem neden?

Hep engel çıkar bu yolda karşıma,

Güç yetirebilir miyim şu dünyama?

Dini öğrenir, âlim kesiliriz, ama;

Neden dünya işinde oluruz cahil acaba?”

İkbal Mevlana'ya yönelttiği sorunun cevabını Mesnevi'den seçerek gene kendisi vermektedir.[1276]

“Göklerde yürüyebildiçıini söyleyen - ey düşkün.”

Yerlerde sürünür mü hiç - bir düşün?”

Temeldeki sorun, hicretin birinci yüzyılından itibaren İslam coğrafyasında düşüncede başlayan durağanlaşmadır. Ulemânın düşünce üretmede ve sistemleştirmede içine girdiği kafa karıştırıcı, düşünce dondurucu pratikten uzak yığınla tartışma ve şerh zincirleri asıl darboğazdır. İçtihat kapısının kapatılması, taklit, çoğunluğa uyma zorunluluğu, bid'atler ve sünnet kavramının çarpıtılarak yozlaştırılması, hadis uydurma hareketleri, düşünce sisteminin donuklaşmasına neden olmuştur.

Kurân'ın, Hz. Peygamberin ortaya koyduğu dinamik yapının, Hz. Ebubekir ve Hz. Ömer'in dinamik uygulamalarının daha sonraki yıllarda gerektiği gibi kavranamaması, ardı arkası gelmeyen pratikte bir anlam ifade etmeyen tartışma zincirinin oluşturduğu kaos, taklitçiliği ve şablonculuğu getirmiştir.

Bu durağanlık İslam coğrafyasının dışındaki ülkelerde de mevcut olduğu zamanlarda sorun yoktu. Ancak, özellikle Avrupa, rönesans ve reform hareketlerini kendi içinde başlattığında her şey değişmeye başlamıştır. Batı'nın düşünce hayatındaki atağı, sosyal, siyasal, ekonomik ve askeri alanlarda hareketliliği aradaki farkın açılmasına neden olmuştur. İslam dünyasının bilim, teknoloji alanındaki başarısızlıkları, askeri mağlubiyetlerle birleşince, İslam dünyasında bir aşağılık kompleksi oluşmuştur. Bu duygu geri kalmışlığın sebepleriyle ilgili tartışmayı beraberinde getirerek bir kimlik krizine sebebiyet veren süreci başlatmıştır.

Batı karşısındaki geri kalmışlığın nedeni, ulema ve yönetimin anlayış, tutum ve tavırlarında aranması gerekirken; doğrudan doğruya İslam'da, İslam'ın özü olan Kur'ân'da aranmaya başlanmıştır.

Gerçekte var olan, devlet yönetiminde meydana gelen yozlaşmanın, kirlenmenin, zamanla bütün kurumlara ve nihayet topluma sirayet etmesi ile yıkılmanın kaçınılmaz olduğudur. Kirlenen, çürüyen sistemler zorla ayakta tutulmaya çalışıldığında kaçınılmaz olarak kirlenme halka sirayet edecektir. Halktaki kirlenme ise bir kaos dönemidir. Sonu mutlaka ya köklü bir değişim ya da yıkımdır. Osmanlı İmparatorluğu da bu süreçten kendini kurtaramamıştır.

Dolayısıyla Kur'ân'ı yanlış anlayıp uygulamanın bütün suçunu, bizatihi Kur'ân'ın hükümlerine bağlamak yanlış bir yaklaşım tarzıdır. “Dinin özünde durağanlık vardır; aslolan ise değişimdir” anlayışı, hiç birşey gerçek değildir, geçerli değildir, sonucunu doğurur. Bu durumda sayın Demirel'in 100 yıl öncesinin herşeyini yanlış ve gerici göstermesi doğru ise, 75 yıl öncesinin düşünce ve uygulamalarının doğru olduğunu söylemek nasıl mümkün olacaktır!?

Sayın Demirel'in dinde reform tartışmasını, 100 yıl öncesinin hukukunu isteyip istememeye bağlaması özde yanlış ve kasıtlıdır. Buradaki temel soru, sudun fnsanlann yaşamını tanzim eden temel hükümler neler olacaktır ve bunları kim belirleyecektir? Kısacası ölçüyü kim ve nasıl koyacaktır? [1277]

Din Nedir?

Burada “Din” kavramından ne anlamamız gerektiğini ortaya koymalıyız.

Kur'ân-ı Kerim'de “Din” dört ayrı anlamda kullanıldığı gibi, bu dört ayrı anlamı birlikte ihtiva edecek tarzda da kullanılmıştır.

Dini, en genel anlamı ile: “Kişinin yüksek bir otorotiye boyun eğdiği, itaatini ve uyulmasını kabul ettiği, hayatında kanun, kaide ve sınırları ile bağlı bulunduğu, kendisine itaat etmede büyüklük, mülkiyet ve derecelerde ilerleme umduğu, isyan halinde de zillet, aşağılık ve kötü sonuçtan korktuğu bir hayat nizamı”[1278] olarak tanımlayabiliriz.

Bu tanımın içerisinde,

1) en üstün otorite,

2) bu yüksek orotireye itaatle boyun eğme,

3) bu otoritenin hakimiyeti altında yaşanan ameli ve fikri nizam,

4) bu nizama uymak ya da isyan etmekten dolayı verilen mükafat veya ceza; olmak üzere dört unsur bulunmaktadır.

Hakimiyet merkezi ve otorite sahibinin kabulüne göre dinler,

a) Allah merkezli ve

b) beşer merkezli olmak üzere iki ayrı sınıfa ayrılabilirler. Kur'ân-ı Kerim bu konuda; “onlar, Allah'ın dininden başka bir din mi arıyorlar?” “Biz Allah'a, bize indirilene, İbrahim, İsmail, İshak, Yakup ve torunlarına indirilene, Musa'ya, İsa'ya ve peygamberlere Rablerinden verilenlere de iman ettik, onlardan hiç biri arasında ayrılık gözetmeyiz. Kim İslam'dan başka bir din benimserse, asla emri kabul edilmez.” “Din Allah katında İslam'dır.”[1279] demekle orotire merkezi olarak Allah'ı kabul, dinlerin, Allah'ın dini olduğu, bu dinin peyamberler aracılığıyla insanlığa bildirildiği, bütün dinlerin ortak isminin İslam olduğu, İslam'dan başka dinlerin Allah indinde bir hükmü olmadığını ifade etmektedir.

Firavun'un Hz. Musa için çevresine “Bırakın beni Musa'yı öldüreyim; sizin dininizi değiştirmesinden korkuyorum.”[1280] Derken kullandığı “din” kelimesi ile beşer merkezli bir yaşam biçimi kast edilmektedir. Onun için Kafirûn sûresinde “sizin dirimiz size, benim dinim bana” denerek bir ayrışma yapılmaktadır.

Bugün sayın Süleyman Demirel’in dile getirdiği, gerçekte Cumhuriyetin kurucularının fiilen uyguladığı bir projedir, Din de reform:

“Kemalizm, aslında büyük ve esaslı bir din reformudur... İslam'da bütün serî meseleler iki büyük bölüme ayrılmıştır: Birinci bölüm ahireti ilgilendirir ki ibadetlerdin Oruç, namaz, hac, zekat. İkinci bölüm, dünyayı ilgilendirir ki, bunlar da nikah ve aileye ait hükümlerle muamelât denen mal, borç, dava ilişkileri ve ukûbât denen ceza hükümleridir. Kemalizm, ibadetler dışındaki bütün âyet hükümlerini kaldırmıştır.”[1281]

Artık yeni ortaya çıkan din, Allah'ın insanlık için seçtiği İslam değildir. Allah, Kur'ân-i Kerim'de “Dinlerini param parça edenler,”[1282] “Dini karmakarışık kılanlar,” [1283] “Dini alay ve oyun konusu edinenler” [1284] gibi olmayın, derken karşılaşılacak tehlikeler konusunda müminlerin dikkatini çekmektedir.

Dinin parçalanması veya dinin karmakarışık kılınması, tarihsel süreç içerisinde iki farklı insan unsuru tarafından gerçekleştirilmiştir. Bunlardan bir grup laiklerdir. Bunlar, dinin ahkam kısmını kaldırarak dini parçalamışlardır. Bunlar bilinçli bir şekilde dini bir yaşam biçimi olmaktan çıkararak dünyayı tanzim etmesini engellemişlerdir. İkinci grup dindarlardır. Bunlar da dini düşünceyi dondurarak, taklit ve şablonculuğu geliştirerek, Bidat ve yanlış sünnet teorisi ile pek çok şeyi reddederek dinin yaşanan hayatı kuşatmasına engel olmuşlardır.[1285]

Medreselerde okutulan ilimlerin tasnifinde “dini ilimler” (ulûm-i şeriyye) veya “naklî ilimler” (ulûm-i nakliyye) ile “aklî ilimler” (gayr-ı şer'î ilimler) şeklinde bir ayırımın yapılması, gerçekte düşüncede ilk parçalanma ve ilk laikleşmedir. Din bir yaşam felsefesi ise hayatı tanzim edecek bütün bilimleri çatısı altında toplaması gerekirdi. Medreselerdeki alimlerin bu tasnifle, dünyaya yönelik bilim alanlarını ikinci dereceden kabul edip onlara iyi bakmadıkları, onları geliştirmediklerinden anlaşılmaktadır. Oysa din hayatın bütünüdür, hayatın bütününe ilişkin ilkeleri, kuralları ortaya koyar ve onları siste mi eştirir; yaşamı tanzim eder. Hangi şekilde olursa olsun dinin hayattan koparılması, dinin parçalanması ve karmakarışık kılınması ve bir oyun-eğlence konusu edinilmesi anlamına gelmektedir.

Dinin bu şekilde tarhip edilmesine “Dini Allah'a has kılın,” [1286] “Dini dosdoğru ayakta tutun”, Dinde ayrılığa düşmeyin,” [1287] “Din konusunda taşkınlık edip aşırı gitmeyin” [1288] diyerek Allah müminleri duyarlı olmaya çağırmaktadır.

Ahkama ilişkin ayetlerin uygulamadan koparılması ile Allah'ın Kur'ân'da tanımladığı ve Hz. Muhammmed'le hayata geçirdiği İslam dini ile alakası olmayan yeni bir din inşa edilmiştir. Dinin anlam alanı daraltılmış ve saptırılmıştır. Onun İçin Allah...

“Yoksa onların birtakım ortaklan mı var ki, Allah'ın izin vermediği şeyleri, dinden kendilerine teşrî ettiler... Gerçekten zalimler için acıklı bir azab vardır” [1289]diyerek bu tür bir uygulamaya izin vermemekte, bunu yapanları azap ile tehdit etmektedir. [1290]

Değişim Tarihsellik, Yerellik, Evrensellik

Süleyman Demirel “dinin özünde durağanlık vardır,” tarzındaki öngörülü yaklaşımının tarihsel bir arka planı vardır. Cumhuriyetin kuruluşu ile birlikte Kur'ân'ın tanımladığı Din'den, Batın'nın tanımladığı dine geçebilmek için din olgusunu yok varsayma yerine, onu yeniden tanımlayarak onun anlam alanını daraltıp saptırarak yeniden konumlandırmaya girişilmiştir. 4 NİSan 1926'da yayınlanan ve 4 Ekim 1926'da yürürlüğe giren Türk Medeni Kanunu'nun (Mahmut Esat Bozkurt imzalı) gerekçesinde bu konudaki görüşler özetlenmiş durumdadır:

“Hayat yürür; ihtiyacât sürekli değişir; din kanunları mutlaka ilerleyen hayatın huzurunda şekilden ve ölü kelimelerden fazla bir kıymet, bir mânâ ifade etmezler. Değişmemek dinler için bir zarurettir. Bu itibarla dinlerin sadece bir vicdan işi olarak kalması, asrı hazır medeniyetin esa-satından ve eski medeniyetle yeni medeniyetin en mühim farikalarından birisidir. Esaslarını dinlerden alan kanunlar tatbik edilmekte oldukları iptidai devirlere bağlarlar ve terakkiyata mâni bellibaşlı müessir medeniyeti kendisine değil, kendisini muasır medeniyetin icabatına her ne bahaya olursa olsun ayak uydurmak mecburiyetindedir.”[1291]

73 yıl önce söylenmiş bu sözlerle Sayın Demirel'in sözleri arasında birebir uyum vardır. Dine karşı yaklaşık 150 yıldır bu anlamda yoğun bir eleştiri vardır. Eleştirinin ana çizgileri “hayat değişmekte, ihtiyaçlar değişmektedir. “Ancak din durağandır.” “Din bundan dolayı vicdanlarda ve mabetlerde olmalıdır.” “Dini (ilahi) menşeli kanunlar, iptidai devirlere aittir, genliğin sebebidir.”

Tartışmayı bu noktadan sonra bazı müslüman aydınların da iştirak ettiği şekliyle, “Değişim”, “Tarihsellik, “Yerellik” ve “Evensellik” boyutları ile ele alıp yürütmekte fayda vardır. Ancak bu yazının amacı bütünüyle bu değildir. Bununla beraber bugünkü din reformu projesinin arkasındaki gerçeği daha iyi görebilmek için, buna ilişkin temel noktaların üzerinde durmalıyız.

Herşeyden önce yaratıcı olan Allah, yarattığı varlığın tarih içinde gelişim seyrini, kemale erme durumunu en iyi takdir edendir. Hz. Adem yeryüzüne gönderilirken "Benden size hidayet gelecektir, ona tabi olanlar için ne korku, ne de mahzunluk vardır." [1292] denmesi ile başlayan yol gösterme (hidayet), değişik zaman ve mekanlarda devam ederek Hz. Muhammed'e kadar gelmiş ve "...Bugün size dininizi kemale erdirdim, üzerinizdeki nimetimi de tamamladım ve size din olarak İslam'ı seçip beğendim" [1293] denerek son bulmuştur. Ara dönemlerde de "... ayrı bir şeriat ve bir yol yöntem kılınarak" [1294] insanlığın gelişimi ana hatları itibarı ile tamamlanmıştır. Böylece insanlık Allah'ın hidayetinde belli bir olgunluk düzeyine getirilerek kendi yolunu ve gelişimini tanımlayacak şekilde yeteneklerini geliştirmiştir.Bu gelişim, 18-20 yaşlarına gelinceye kadar bir çocuğun babasının vasiliği altında bulunması ve daha sonra ise kendi kişiliği ve kimliği ile varlığını sürdürmesine benzetilebilir.13 Dolayısıyla insanlık Hz. Muhammed'le birlikte kendi yolunu bulabilecek bilgi birikimine ve formasyona sahip olmuş demektir. İşte bu noktada, Kur'ân son derece önemli bir rol oynamaktadır.

Kur'ân-ı Kerim'in geçmiş kavimlerden ısrarla ve tekrar, tekrar örnek vererek insanı tefekküre, tezekküre ve tedebbüre davet etmiş olması insandaki fltri yetenekleri geliştirmeye dönük: olarak değerlendirilebileceği gibi, geleceğin inşasında insanlık için ortak paydaların belirtilmesi olarak da değerlendirilebilir. Hangi yaşam şeklinin ve hangi değer sisteminin insanı ve toplumu Kurtuluşa veya helaka götürdüğünün ısrarla belirtilmesi, trafikte yol alan sürücülere trafik işaretlerinin verdiği mesajla aynı anlama gelmektedir, insanlık tarihindeki değişmenin her zaman gelişme olarak değerlendirilemeyeceği anlamını da taşımaktadır. İnsanlık tarihi hak ve batıl arasında gelgitlerle doludur. Hayat değişmektedir. Zaruretler değişmektedir. Bu nedenle değerler de değişmelidir," demek yeterli değildir ve doğru da değildir. Değişmenin yönü de önemlidir. Değişme, bir gelişme midir (olumlu), yoksa bir inkıraz (olumsuz) mıdır? Gerçekte bunun belirlenmesi gerekir. Türkiye'deki son 20 yılda meydana gelen değişmeler bunun en canlı kanıtıdır. Suç oranlarının sürekli artması, vurgun, soygun ve talanın yaygınlaşması, uyuşturucu kullanımındaki patlama, cinayeti erdeki artış bir değişmedir; ancak bir gelişme değildir. Herşeyin değiştiğini veya değişmek zorunda olduğunu söylemek yanlış bir varsayımdır. O takdirde kalıcı, değişmeyen bir şeyden bahsetmek mümkün olmayacaktır, o zaman "insan haklan evrensel beyannamesi" diye evrensel ilkelerden bahsedemezsiniz.

İnsan, iyilik ve kötülük cephesi olmak üzere iki ana yapıdan oluşmaktadır. İnsanın bu iki yönüne etki eden kuvvetlere bağlı olarak insan iyiye, doğruya, güzele; veya kötüye, yanlışa ve çirkine yönelmekte ve ona uygun davranmaktadır, içinde bulunulan sosyal ve manevi çevre insanın davranışına etki etmektedir, insan nasıl davranırsa davransın, bünyesinde birbirine zıt bu iki özelliği, kuvveti barındırmaktadır, ilk insandan bugüne kadar bu yapı değişmeden kalmıştır. İnsanın bu iki cephesinden birisinin etkin hale gelmesi ile değişim olumlu veya olumsuz yönde seyretmektedir. Hz. Adem'in Cennetten çıkmasına, Habil'in Kabil'i öldürmesine, Hz. Yusufun kuyuya atılmasına neden olan duygularla; Lut, Şuayb,

Nuh, Hud kavimlerinin ve Firavun'un he-lakına neden olan davranış biçimleri tarihin değişik zamanlarında değişik coğrafyalarda yaşanmıştır. Bugün yaşanmıyor; Zenginlikten şımarmanın simgesi Kârûn ve insanları kutsallık adına saptıran Samiri, Hz. fbrahim'i ateşe atan vahşet tarihin her döneminde vardır. Demek ki insan doğasında var olan ana yazılım, tarih boyu varlığını koruyor. Yalnızca bu yapılar maddi ve manevi çevrenin, imanın, düşüncenin fonksiyonu olarak birbirine baskın çıkarak iyi veya kötüye doğru insanı yönlendirmektedir.

İşte tarih boyu Peygamberlerin ve nihayet Kur'ân'ın getirdiği temel evrensel yaşam prensipleri insanın bu yapısına uygun ve insanı ryiye, güzele yönlendirecek: ilkelerdir; ana nirengi noktalandır, temel frekanslardır. Bu ilkelerin tarihin değişik zaman ve mekanında vaz' edilmiş olması onları, yerel veya tarihsel yapmaz. Her zaman Kârûn, Firavun, Samiri mevcut olabilir. Her zaman sömüren ve sömürülen, ezan ve ezilen mevcut olabilir. Her zaman Lut, Hud, Şuayb, Nuh kavminin gösterdiği davranışlan gösteren topluluk veya toplumlar var olabilir. Her zaman zina yapan, tefecilik yapan, hırsızlık yapan insan ve gruplar olabilir.

işte Allah bunun için, Kitab'ı "Doğruyu yanlıştan ayıran"[1295] "Hakla batılı birbirinden ayıran" [1296]olarak tanımlayıp insanlığa göndermektedir. Kur'ân bu bildirinin en mütekâmil bir sentezi ve kainatta var olan ilahi yazılımın (kitabın) ayrıntılı bir açıklamasıdır. [1297]Onda, cahili bir toplumdan yepyeni bir insan ve toplum inşa etmenin ilmi, sanaü, plan ve stratejisi insanlığa sunulmaktadır.

Kur'ân; insanın Allah ile insanın kendisi ile insanın insanla, insanın tabiatla, insanın gelecek nesillerle ve insanın ahiretle ilişkisini ayarlayan, düzenleyen temel ve evrensel hükümlere sahiptir. Kur'ân bu 6'lı ilişki ağı arasında optimal uyumu, optimal dengeyi sağlayan ana frekansları, ana yapı taşlarını vermektedir. Bu nedenle evrenseldir, insanlığın kıyamete kadar uyması gereken temel yaşam biçimini bize sunmaktadır. Kur'ân'daki örnekleri ve açıklamaları bu çerçevede ele almalıyız:

"Andolsun bu Kur'ân'da insanlar için biz her örnekten çeşitli açıklamalarda bulunduk, İnsan, herşeyden çok tartışmacıdır" [1298]

Buradaki hitabın doğrudan doğruya insana yapılması, ayrıntılı açıklamaların ve örneklerin verilmesi, Kur'ân'ın kıyamete kadar insanlığa rehberlik edeceği anlamını taşımaktadır.

O nedenle, Kur'ân'ın bu 6'lı ilişki ağına ilişkin optimal çözüm şekli, Kur'ân'ın bütünlüğü içinde ele alınmazsa bir çok şey yerel, tarihsel veya durağan görülebilir. Bu, bizim bakış açımızdaki yanlışlıktan, bütünü yakalayamamaktan, Aüah'ın muradının ne olduğunu anlayacak şekilde perdenin arkasına nüfuz edememekten kaynaklanmaktadır. Bu nedenle; "Hüküm Allah'tan başkasına ait değildir... Dosdoğru olan din işte budur, ancak insanların çoğu bilmezler." [1299] demektedir Allah. Yani Allah "insanların çoğu bilmez" derken, 230 ayetin hükmünü kaldırmak

isteyenler de, “Allah insanlığın ihtiyaçlarının ne olduğunu bilmemektedir!” İmâsında bulunmaktadırlar. Yaratanın bilgisi ile yaratılanın bilgisinin karşılaştırılması acı ve üzücü değil midir?

230 ayetin uygulamadan kaldırılmasını, -gerçekte 100 yıldır bu ayetler zaten uygulanmıyor-isteyenler, yukarıda ifade ettiğimiz taklit, bidat, yanlış sünnet ve icma teorisi ile 'düşünceyi dondurmuşlar, gelişmeyi engellemişlerdir diyerek; Ulemâya ve dindarlara yönelik bir eleştiri yapmış olsalardı haklı idiler ve gerçeği söylemiş olurlardı. Oysa onlar dinin özüne, ruhuna saldırarak dini, Kur'ân'ı parçalamaya kalkmışlardır. Allah'a bilgisizlik izafe ederek(!) dini öğretmeye kalkmaktadırlar:

“De ki: “Siz Allah'a dinini mi öğreteceksiniz? Oysa Allah, göklerde ve yerde olanları bilir. Allah herşeyi bilendir” [1300]

Müslüman Ve Kur'ân

Öyleyse 230 ayetin uygulamadan kaldırılması konusunda karar verebilmek için hangi referansa başvuracağız? Yolumuzu nasıl aydınlatacağız? Eğer bu ülkede birileri kalkıp 'biz de müslü-manız' diyorlarsa, bunların müslümanlığının ölçüsü ne olacaktır? Biz müslümanız diyenler için ölçü Kur'an değil midir? O nedenle ben müsiümanın diyen bir insan, Kur'ân'ın şahitliğini ve yol göstericiliğini peşinen kabul edendir. O halde, “yeni din projesi” ya da “dinde reform projesi”nde yer alan 230 ayetin iptal edilmesi, kaldırılması, Kuran ölçülen içinde ne anlama gelmektedir?

Kur'ân-! Kerim 6 Enam Sûresi 91. âyette “Bir kısmını açıkladığınız ve çoğuna gözardı ettiğiniz kitabı size kim indirdi” diye Musevilere soru yöneltirken, tarihsel bir süreçte Tevrat'taki hükümlerin çoğunun örtbas edildiğini de açıklamaktadır. Aynı ayette daha da önemli olan bir uyarı, inananlara yapılmaktadır: “Onları bırak, içine daldıkları saçma uğraşlarında oynayıp oyalansınlar” denilmektedir.

Ayrıca, 11 Hud sûresi 12. ayette Peygambere yapılan yoğun saldırıların sonucunda içine girdiği ruh haline karşı Peygamberin dikkati çekilmektedir:

“Şimdi onların: “Ona bir hazine indirilmeli ya da onunla birlikte bir melek gelmeli değil miydi?” demeleri dolayısıyla göğsün daraıip sana vahyoiunanlardan bir kısmını mı terk edeceksin? Sen yalnızca bir uyarıp-korkutucusun. Allah da herşeye vekildir.”

Diğer taraftan Hicr sûresinde Kur'ân'ı parçalamaya uğraşanlardan açıkça hesap sorulacağı belirtilmektedir:

“Parça ayırıcılarına indirdiğimiz gibi ki onlar Kur'ân'ı parça parça kıldılar.

Rabbine and olsun, onların tümüne bunu soracağız; yapmakta oldukları şeyleri.

Öyleyse sen emro/un dutlun şeyi açıkça söyle ve müşriklere aldırış etme.

Şüphesiz o alay edicilere karşı biz sana yeteriz”[1301]

Sonuç

Yukarıdaki Kur'ân âyetlerinin hiç birinde, Kur'ânın parçalanmasına, bir kısmının alınıp da bir kısmının atılmasına bir izin yoktur. Tam tersine bu davranışı yapanlar uyarılmakta, ikaz edilmekte, hatta yaptıkları davranışın hesabının kendilerinden sorulacağı açıkça ortaya konmaktadır.

İster din adına, ister laiklik adına, isterse her ikisi adına olsun, böyle tehlikeli bir oyunda hiç bir kimse rol almamalıdır, özellikle müslüman aydınlar Batılılaşma hareketinin psikolojik taaruzu altında göğüsleri daralarak, bunalarak yanlış bir tarihseliik ve yereltik tezine sarılarak böyle bir din projesine, böyle bir reform hareketine destek vermemelidir.

Herkesi, Allah'ın; “Onlardan öyleleri vardır ki, dillerini kitaba doğru eğip bükerler, siz onu kitaptan sanasmız diye. Oysa o kitaptan değildir. “Bu Allah katındandır derler. Oysa o Allah katından değildir. Ve onlar kendileri de bildikleri nalde Allah'a karşı yalan söylerler”[1302] dediği kimselerden olmamaya davet ediyoruz. Ve ben müslümanım diyen herkesi Kur'ân'ı gereği gibi düşünmeye davet ediyoruz.

“Onlar, yine de o sözü (Kur'ân'ı) gereği gibi düşünmediler mi, yoksa onlara geçmişteki atalarına gelmeyen birşey mi geldi?” [1303]

Ve herkesi, özellikle bu projenin sahiplerini Allah'ın insanlığa bir lütfü olan Kur'ân-ı Kerim'i okuyup anlamaya, akıl erdirmeye ve büyük günün azabından korkmaya davet ediyoruz:

“Onlara âyetlerimiz apaçık belgeler olarak okunduğunda, bizimle karşılaşmayı ummayanlar, derler ki: “Bundan başka bir Kur'ân getir ya da onu değiştir.” De ki; “Benim onu kendi nefsimin bir öngörmesi olarak değiştirmem benim için olacak şey değildir. Ben yalnızca bana vahyolunana uyarım. Eğer Rabbime isyan edersem, kuşkusuz ben, büyük günün azabından korkarım.” [1304]

Reform, İhya, Tecdid... Kavramları Bağlamında Dinde Yenileşme Tartışmaları

Mehmet Aydın

Prof. Dr. Mehmet Aydının, Araştırma ve Kültür Vakfı 'istanbul Toplantıları" çerçevesinde 5 Aralık 1999 tarihinde verdimi Konferansın özetidir.

Cumhurbaşkanı Süleyman Demirel'in zaman zaman gündeme getirdiği "230 küsur ahkâm ayetinin uygulanmaması ve bunların yerinin pozitif (laik) hukuk tarafından doldurulmasından kaynaklanan sorunu bir çözüme kavuşturmaya yönelik "dinde reform projesi"nin, dinle ilgili kavram kargaşasını gidermek açısından "hayırlı bir teşebbüs" olabileceğini belirten Mehmet Aydın, benzer bir teşebbüsün daha önce cumhurbaşkanı Turgut Özal tarafından da gündeme getirildiğini hatırlattı. Prof. Aydın bu tartışmaların "dini nereye koyacağız?" sorusuna cevap aramak bağlamında yararlı olduğuna da işaret ederek "zannediyorum bu tartışmanın arkası gelecek; bu konu çok ciddi boyutta tartışılacak" dedi. [1305]

Reform, Islahat, Tecdîd, Teceddüt, İhya, İçtihat, Modernizm

Mehmet Aydın, konuşmasının ilk bölümünde uzun bir kavram analizine girdi. Reform, ihya, tecdid, ıslahat gibi kavramların temelde aynı şeyi ifade ettiğini, ama kullanıcıların kastına göre değişik anlamlar çağrıştırdığını ifade etti:

"Acaba dinde reform olur mu, olmaz mı? Bu geniş bir alanda tartışılıyor. "Reform" kelimesini kullanırsınız, ya da kullanmazsınız. "Reform" kelimesini kullanmazsanız, "ıslahat" deyin, çünkü ıslahat İslami bir kelimedir. Mesela "tecdid" kelimesini kullanın; yenileme, yenilenme, gelişme; "teceddüt" kelimesini kullanın, yine rahatsızlık uyandırmıyor. Niye, çünkü o kelime de yerli bir kelimedir, bizim literatürümüzün kelimesidir. Hatta, meşhur olarak kabul edilen "Her asırda bir bu ümmete, dinini tecdit edecek, dinini yenileyecek birileri gelir." hadisi hâlâ çok sık kullanılan bir hadîsi şeriftir. Dolayısıyla gerek "teceddüt" kelimesi, gerek "ıslahat" kelimesi, gerekse daha yaygın olarak kullanılan 'içtihat kelimesi Batı dillerine çevrildiği zaman çoğu kez "reform" olarak tercüme ediliyor. Mesela Mevdudi'nin "İslam'da Tecdit Hareketleri" diye küçük bir eseri vardır. Bunun Batı dillerindeki çevirisi "reform" olarak geçer, çünkü onu başka türlü ifade edemiyorlar.

"İlla bir ayırım yapacak olursak, zannediyorum "'ıslatı" "ıslahat" kelimesi daha çok sosyal ve siyasal hadiselerle ilgilidir; "tecdit" kelimesi daha dini niteliktedir. "Müceddit" dediğimiz zaman, burada, öyle sosyal ve siyasal bir ıslahatı akla

getirmekten çok dini hayatı yenilemeye gayret eden, öyle bir projesi olan kişi akla geliyor. Ve hatta geriye doğru giderseniz, bunların bir kısmini da sayarlar. Mesela kimdir müceddit? Gazali hemen ilk akla gelendir, imam Rabbani, sonra Şah Veliyullah Dehlevi...

"Yani aslında "dinde reform" kelimesini bir tarafa atalım. Ama reform kelimesinin en azından bir kısmı dini hayatımızda, dini düşüncemizde zaten mevcuttur. Bu da bunların daha ciddiyetle ele alınmasına vesile oluyor. Reform demeyeyim de ona "modernleşme" diyeyim; yenilenme, yenileşme diyeyim. Madem "modernleşme" kelimesini kullandık, ona bir iki cümle daha ekleyip "reform'la 'ınodernleşme' arasındaki ilişkiye değinelim. Yine buna bir kelime daha ekleyeyim: "Liberal". Üçü beraber çok karışık bir şekilde eşanlamlı olarak kullanılıyor. Mesela "İslam reformizmi" "İslam liberalizmi" "İslam modernizmi" kelimesini duyarsınız veya "İslam'da reformcu hareketler", "İslam'da modernist hareketler", "İslam'da liberal hareketler" kelimelerini duyarsınız ve bunların hepsi eş anlamlı olarak kullanılır. Mesela Muhammed Abduh için her üçünü de kullanıyorlar. Yani, "liberal İslam"dan, "reformist İslam"dan bahsedilirken, -başka kelimeler de kullanılsa- kelimelerin çok net olmadığını anlatmaya çalışıyorum. Yani aynı insan bir kişi için bazen "reformcu" bazen "modernist" kelimesini kullanıyor. Mesela, Seyyit Kutup için bile bu kelimenin literatürde olduğunu çok iyi biliyorum; hem "reformist" diyorlar, hem "modernist" diyorlar, hem de "ihya" kelimesini kullanıyorlar." [1306]

Dinde Yenileşme Hareketleri

"Peki, bütün bu karmaşaya rağmen bu kelimeleri kullananlar neyi anlatmaya çalışıyorlar? Çok genel bir ifade kullanmak zorundayım; şunu anlatmaya çalışıyorlar: İslam dünyasında yüzelli senedir veya en azından bir asırdır bir yenileşme hareketi var; yenilenme ihtiyacı var. Şimdi, dini hayat deyince tabi bir tek şeyi kastetmiyorlar. Hayat alanlarından ibaret "hayat dünyası" demek o; herşeyi içine alıyor. Dini hayatımızın bir kısmını fikir kapsıyor; yani din üzerinde düşünme dediğimiz şey, dini hayatımızın bir parçasıdır. Dini ilimler çok önemli bir parçasıdır. Dini hissiyat çok önemli parçasıdır. Dolayısıyla bu fikir, ilim, hissiyat ister istemez amele, eyleme dönüşüyor. Amel-i saliha dediğimiz, hayatımızın çok önemli merkezi bir parçasıdır. Ama bütün bunları yaşarken bir takım kurumlara, kuruluşlara, organizasyonlara ihtiyacımız var. Onlar da dini hayatın bir parçası olurlar. (Bu kurumları ister tarikatlar vs. şeklinde, isterseniz Diyanet işleri Başkanlığı gibi veya bu türden kurumlar gibi düşünebilirsiniz.) Dini hayat dediğiniz zaman bunların hepsi akla geliyor. Ve "dinde yenilenme" diye düşündüğümüz zaman da bu hayatın tamamı ile ilgili bir kelime kullanıyoruz. Ancak, "reform" veya "modernizm" dendiği için iş karışıyor. Yani bu konuda çok içe bakarak konuşuyorum; çünkü bu kelimelerin hepsi şu an benim için kullanılıyor,

söyleyenlere de ben o kadar itiraz etmiyorum. Peki nedir bu kelimelerle anlatmak istediğim? “Islah” kelimesini, teceddüd” kelimesini kullanmam lazım ama bunlar tedavülde değil. Bugün “tecdıd”, “müceddid” kelimesini pek az kişi bilmekte.” [1307]

Rasyonellik Krizi

“Muhammed ikbal Dini Tefekkürün Yeniden inşası adlı eserinin hemen girişinde şöyle diyor: İslam dünyası beş asırdır kendi kendisini yenileyemediği için ciddi bir rasyonellik krizi ile karşı karşıyadır.” Bence bu tarih biraz uzun; beş-altı asır falan değil; asrı kaldırın, uzun süredir rasyonellik krizi yaşıyor. Yani “ne makuldür, ne değildir; ne akla yatkındır, ne değildir?” Bu soruların cevabı o rasyonelliği oluşturuyor. Burada ciddi bir sıkıntı var. Rasyonellik krizi bizim fikir hayatımızda var. Çünkü fikir hayatımızı yenileyemedik; onun en yenilenmiş şeklinin bile büyük bir kısmı artık eski oldu. Çünkü her yenilenme o dönemin kendisine meydan okuduğu sorulara bir cevap vermedir, şimdi, mesela Gazali büyük bir müceddit. Gazali neye cevap verdi? Filozoflara cevap verdi. Gazali aşırı giden sufilere aşırı giden akılcı rasyonalist kelamcılara cevap verdi. Gazali batinilerin ve onların izinden gidenlerin yanlışlığını gözler önüne serdi. Zaten Gazali kitabının adını çok çarpıcı şekiide koydu: Dini (iimlerin (hyası (İhya-u Ulumi'd-Din). Peki neyi ihya edecek? Kitabının önsözüne bakacak olursanız, bunu açıkça söylüyor: Yani bir “bilgi dünyası” var bir de 'hayat var. Bilgi dünyası ile hayat arasında ciddi bir kopukluk var Gazali'nin döneminde. Evvela, kullanılmayacak kadar fazla bilgi var. Yani fazlasını atmak istiyor, eksiğini tamamlamak istiyor ve elinde olanı da sistematize etmek istiyor. Bunda ne kadar başarılı oldu ayrı bir konu. Ama yapmak istediği şey bu! Çünkü “ilmin ihyası”, “fikrin ihyası” demektir. Zaten İhya'nın en büyük bablarından birisinin adı Tefekkürdür. Dolayısıyla Gazali'nin projesi aynı zamanda bir fikir inşasıdır. İkbal bunun adını “reconstruction” (yani “yeniden inşa”) şeklinde koyuyor. Gazali'nin “ihya” dediğinin bir başka çevirisidir bu hani.

“İşte belki ta o dönemden başlayarak dini ilimlerde ve dini tefekkürde yeni ihtiyaçlara cevap verme pek kolay değil. Kolay olmayınca ciddi bir sıkıntı doğuyor. Size bir kriz örneği vereyim: Ben yıllarca önce Ankara Üniversitesi ilahiyat Fakültesi'nde hocayken bir gün sınav döneminde öğrencinin biri nefes nefese benim odama geldi. Dedi ki;

“Hocam, kelam dersinden, sınavdan çıktık.” Kelam dersinin hocası sınavda çocuklara birtakım sorular sormuş. Çocuk soruları getirmiş; ne olduğunu da pek anlamadım, şöyle bir cevaplarına baktım. Dedim ki;

“Oğlum “bu cevaplarla bu dersten geçebilir miyim, geçemez miyim?” onu mu bana soruyorsun?”

“Hayır, hayır hocam, geçerim” dedi. Dedim ki;

“Neyi soruyorsun?”

“Bu sorulara bu cevapları vermekle dinden çıktım mı, çıkmadım mı?”; onu soruyor. Bu bir tür “'kriz”dir işte. Çocuğun kalbi başka bir yerde, kafası başka bir yerde, duygusu ayrı... Yani bu Türkiye'de çok yaygın! İnandığı şey ayrı, ama yazdığı şey ayrı; yaptığı şey ayrı...” [1308]

Din Problemi: Dini Nereye Koymalı?

Daha sonra, dini bilgilerimizin realiteyle örtüşmediğine dikkat çeken M. Aydın Hoca, fıkıh ve ilmihal kitaplarında yer alan “kadının dininin eksik olduğu”, “doksandokuz cariyesi olan bir adamın yüzüncüyü de almaya niyetlenmesinin hükmü” gibi konuları eleştirerek din problemine değindi:

“Benim anlatmaya çalıştığım şu: İslam dünyasında bir “bilgi krizi”, felsefi olarak söyleyecek olursak bir “epistemik/epistemolojik kriz” ve bir “düşünce krizi” doğdu. Temelde bizim bir fikir krizimiz var, düşünce krizi var. Türkiye'de bunu yeni söylüyor değilim. Evvela dini hayatımızın en azından bir bölgesinde problem var, ciddi bir problem var. Biraz insaflı bakacak olursak, ayrıntılı bakacak olursak, ben Türkiye'de hatta İslam dünyasında bir “din problemimiz” olduğuna inanıyorum. Yani “dinin içine girdikten sonra problem olur” demiyorum. Bizatihi bir “din problemi” var. Nedir bu din problemi? Çünkü “din”le “problem” yanyana gelince orada çağrışım başlıyor. Din “problem çözmek” için vardır. “Problem olmak” için değil.

“Evvela din deyince, böyle yaşanan dini kastediyorum; kitaptaki dini değil. Ortada “dini nereye koyacağız?” diye bir sıkıntımız var. Dini nereye koyacağız?”

“Hakikaten din bizim nereye koymayı bilemediğimiz bir kurum. Onun için bir bakarsınız dini her yere koyuyoruz; ama bir taraftan da bakıyorsunuz, din çok cüzi bir yerde. Dinin siyasetle bağlantısı olacak; ama din demek siyaset demek değil. Bağlantısı olmak, ilişkisi olmak ayrı şeydir; ama dini-siyaset gibi takip etmek veya dinde siyasi şeyler çok öndeymiş gibi takdim etmek yanlıştır. Yani o dini yanlış bir yere koymaktır...

Benim inancım, yirminci yüzyılın ikinci yansının en büyük talihsizliklerinden birisi, dinin siyasetle ilgisinin çok ön plana çıkarılması, hatta ibadetie ilgili bölümlerin ikinci plana itilmesidir...

“Şimdi, “dini nereye koyacağız?” Sorusunun bütün bunlarla ilgisi var. Yani “dinden ne anlıyoruz?” Sorusunu açık seçik olarak ortaya koymazsak, en azından bizim ne anladığımızı ortaya koyamazsak, dini nereye koyacağımızı bilemeyiz. Bu çağda kim derse “bu Türkiye'nin problemi değil”, tartışalım onu. Hakikaten, ben sadece o konuya “problem” diyorum. Bir konu ne zaman problem olur? (Yani, her konu problem değildir. Mesela hiç birimizin midesi şu anda problemli değil, ama birimizin midesinde bir problem varsa, aklının yarısı ordadır, yansı bende. Yani problem demek, “bir şeyin farkında olmak” demektir.) Şimdi konuşacaksak sorunu konuşalım: Türkiye'de bir “din konusu” değil, bir “din sorunu” var. Niye; çünkü gerek mütedeyyin ahalinin önünde olan, lider durumunda olanların bir kısmı, gerekse başka kesimlerde olan insanlar, dini, hayatımızın neresine yerleştireceğimiz konusunda ciddi sıkıntıları olan insanlar.

“O konuda bir fikir eksikliğinin olduğunu da söylüyorum, düşünüyorum. Bir bilgi eksikliğinin olduğunu da düşünüyorum. Ve tabi bunlar olunca dini yerine koymada, oturtmada da ciddi bir sıkıntı var.” [1309]

Yenileşmeci Anlayış Ve Din Problemi

Daha sonra “yenileşmeci” İslami anlayışların temel bakış açılarını özetleyen MAydm Hoca, bu konuda şunları söyledi:

“Peki, bu -hadi nötr kavramı kullanayım- “yenileşmeci” bakış tarzı ne diyor? O bakış tarzı kısaca şunu diyor: Eski bilgilerden elbet yararlanacağız, bu Önemlidir. Ama eski bilgileri kutsal olarak kabul etmeyeceğiz; bunu ister İmam Eş'ari belirlemiş olsun, ister İmam Maturidi belirlemiş olsun, evvela bu tabu yıkılacak, çünkü söylediklerinin bir kısmı artık bugün için geçerli değildir... Biz bir veya iki gün önce Hayreddin Karaman Hoca ile “mürted” meselesini konuştuk: “Irtidat edenin hali nice olur?” Hayreddin Hoca'ya bu soruyu sorduk.

“Hayır hiçbir şey olmaz; mürted canı istiyorsa, öyle arzuluyorsa dinden çıkar ve burda oturur. Hiç kimsenin hiçbir şey yapmaya hakkı yoktur.” Ama bu sorunun cevabını kitaplarda aramayın. Kitapların vereceği cevabı hepimiz biliyoruz. (...) Peki o zaman niye bu insanlar böyle yaptılar? O insanların hükmü dini değil, siyasi idi. O zaman müslüman olmaktan çıktığı an, bu insan kılıcını alıp karşı tarafa geçiyordu. Bu bir “ihanet suçu”dur, bir “siyasi suçtur;” “itikad suçu” değil. Teolojik bir şey değil o. Haricilik ne olarak çıktı? Siyaset olarak çıktı. Ne oldu sonunda; itikad? Şia ne olarak çıktı? Siyaset olarak çıktı. Ne oldu sonunda; tarihi süreçte “itikad” oldu...

“Şimdi onlara karşı en ufak bir saygısızlığımız; bu insanlara rahmet dilemenin ötesinde bir şeyimiz olamaz. Ama biz o ciltleri dolduran satırların içindeki bilgileri

doğru olarak mı kabul edeceğiz? Hayır. Zaten böyle bir şey akıllılık olmaz. (...) İslam düşüncesinin yüzde yetmişi kitaplarda, onların hepsi tedavülde değil. Bizde zaten bu fikirler, bu ilimler meydana gelmedi. Mesela bir Osmanlı dönemine Haricilik'ten pek az şey geldi. Evet, Hariciler vurducu-kırdıcı adamlardı ama, büyük ölçüde de demokratlardı. Mesela "hilafete gerek yok" diyorlardı. Mesela "kadından da imam olur" diyorlardı, çok modern fikirler bunlar, çok yeni fikirler. "İmam Kureyş'ten gelecek"; bütün Ehl-i Sünnet, Kureyş diye tutturdu. Bizde de hilafet Kureyş'e aittir. Hani dil farkı, renk farkı, ırk farkı olmayacaktı! Hem dedik ki: Kur'ân'a göre ölçü takvadır: "Allah indinde en kerim, en yüce olanınız takvaca en ileri olanmızdır." Toplumu idare edecekseniz muttakiler bulacaksınız. Bütün Kureyş'ten gelenlerin muttaki olmak gibi bir özelliği olamaz. Veya bunların hepsi Kureyş'ten gelemez. Osmanlı'ya ne diyeceğiz? Bunlar Kureyş'ten değil, şimdi şu hataları görmemiz gerek. Hepsini getirmiş olsaydık, hepsi kullanılır bilgi olsaydı, bugüne tedavül edilseydi; bugünkü problemlerimizin çoğunu çözerdi. Bir mezhepte yoksa çözüm öbüründe var."

"Niye? Ecdadımıza hakettiği saygıyı göstermek istiyorum, o fikirler, o bilgiler bugün kullanılır olsaydı, bizim problemlerimizin önemli bir kısmını çözerdi. Ama hepsi çözülür müydü? Hayır. Hepsinin çözülebilmesi için yeni bilgiye ihtiyaç var. Şimdi ya bu problemleri çözeriz ya da bir tarafa iteriz.

İslam Dünyası şimdiye kadar büyük ölçüde problem çözme cihetine gitmedi... Problemin üstüne gitmek lazım! Biz problemi halının altına süpürüyoruz. Halının altına süpürerek problemi ortadan kaldıramayız. Osmanlı döneminde Şeyhülislam'a bir problem getiriyorlar. Şeyhülislam'ın verdiği cevap:

"Bu mes'eleyi bana tevcih buyurmayın, bizim cevabımız bellidir. O cevabı da verirsek umur-u dû'nya'yi halledemezsiniz. Onun için siz bunu bana sormağınız." şimdi bu doğru mu yani? Eğer bir İslami soru varsa, onun İslami bir cevabı vardır. Bu tavır doğru değildir. 'Bir tarafa bırakalım; onu konuşmayalım' dediğiniz zaman birisi geliyor, o problemi çözüyor! Bu çok önemli! Problemi konuşmayarak, tartışmayarak, çözmezseniz; çözüm başka yerde aranır. Sosyal problemlerin aciliyeti vardır. Siz çözmezseniz birisi çözer. Ya buna dinden bir çözüm getireceksiniz, ya da birileri onu çözecek. Başka türlü olmaz. Bir çözüm getirmemişsin; başka türlü çözümler gelmiş ve yerleşmiş. Bunu evvela çok acı da olsa itiraf etmek lazım. Bazı insanlar diyorlar ki: "Hayır, bu problemleri din çözemez" Ben diyorum ki; benim dinimin kaynakları bu problemleri çözer; ama ben bunu çözecek güçte değilim. Ben rahmetle andığım, kitabını Türkçe'ye çevirmekten iftihar ettiğim Fazlu'r-Rahman'ın bir cümlesiyle hemfikirim: "Kur'ân bir cevaplar deposudur." Bir İngiliz müsteşrik bunu çok yanlış aniamış. Diyor ki: "Fazlur Rahman gibi birisi bunu nasıl söyler?" Elbette söyler, çünkü Fazlu'r-Rahman orada, bir problemi, bir ayet modelinde düşünmüyor. Atomik bir düşünceye sahip değil. "Kur'an'ı, Kur'ân'ın dünya görüşünü anlamayı ve yorumlamayı bilirsek problemlerimiz çözülür,' dediği o. Yani bir kere "bunun ayeti nerede?" diye sorarsanız, onun ayeti yok. Ama Kur'ân'ın manasında, dünyasında o

cevabı bulan bir müçtehid, bir müceddid bunu çıkarabilir. Ben de böyle inanıyorum.

“Evvelemirde birtakım yeni problemlerimiz var. Bu yeni problemleri İslam ile çözelim. Bu 'sadece İslam ile1 anlamında değil; yani bunu yanlış anlıyoruz... Bir müslüman şunu sorar: 'Acaba bu çözüm şekline benim inancım ne diyor?” Hayır senin inancına muhalif bir şey yok. İsiami çözüm odur. Bunu söylemek bile İsiami çözümdür. îslami bakımdan bir problemin olmadığını göstermektir.

“Evvela, o problemleri tespit edeceğiz; bunun için de sadece din bilmek yetmez. Hatta bu problemlerin çıkışında dinin bir rolü de olmayabilir. Pek çok ekonomik ve uluslararası siyasi problemler... Evvela 'problem' olarak göreceğiz. Sonra diyeceğiz ki; “şöyle bir problemi çözmemiz gerekiyor.” Acaba Kur'ân'ın ışığında bu problemi nasıl düşünürüz, nasıl çözeriz? Bir bakacağız, din bu problemi teşhis edemiyor. Bunun için tarihe, antropolojiye, sosyolojiye, felsefeye ihtiyacımız var. Bu o Kadar kolay değil. En zor şeydir bir şeyin 'problem olduğunu' tesbit etmek, çünkü yanlış belirlerseniz, dozunu kaçırmış olursunuz. Artık o konunun problem olmasına siz sebep olursunuz... Problem bu. Geriye doğru gittik baktık, tarihi birikimde bunun çözümü yok. Kur'an'ı Kerim'e kadar gittik, orada da bulamadık. O zaman yapılması gereken şey; problemi ilan etmek. Bu gidiş geliş birkaç kez olabilir, önemli bir konuda, Kur'ân'ın ışığında, yani dini rahatlatacak bir düşünceye ulaşılabilir diye düşünüyorum.

İşte yenilikçi yaklaşımın özünde olan, bu problemi çözme şekli, metodolojisi budur. Eğer bunun adı modernistlikse ki olmaması lazım; çünkü yabancı bir kelimedir. Bunun adı da, niye çok cüz'i bir şekilde, “İslami ihyanın, İslami yenileşmenin bir yerinde rol almak, bir yerinde hizmet etmeye çalışmak” olmasın diyorum. Ama eğer o anlamda kullanılıyorsa ondan da kaçmam. Ben nerede duruyorum, onu anlatmaya çalışıyorum.” [1310]

Cumhurbaşkanı'nın Din Projesi

Prof. Dr. Mehmet Aydın, konuşmasının son bölümünde Demirel'in “dinde reform projesi”ne değinerek bu tartışmaları şöyle:

Birkaç cümle de o meşhur konuda söz söylemek istiyorum: O hafta hakikaten benim en fazla meşgul olduğum hafta olmuştu. Telefonlar neredeyse susmadı. Herkes çok talepte bulundu. Televizyon programlarına çıkmamı istediler. Her defasında ben şunu söyledim: “Yani ortada hakikaten bir proje mi var? Yahu şu projeden bir nüsha gönderin de çalışıp gelelim.” “Eee, hocam öyle bir şey yok... Cumhurbaşkanı ne dedi? Cumhurbaşkanı, görebildiğim kadarıyla ilk beyanatında dediği şu: “Birtakım insanlar kavram kargaşası içindeler. Bir kavram kargaşası var.

Şeriat kelimesini yanlış anlıyoruz. “Dini fundamentalizm'i yanlış anlıyoruz, yanlış yorumluyoruz. Bunları hep yanlış anlıyor, yanlış yorumluyoruz Çok rahatsız edici bir Kavram kargaşası yaşıyoruz.” Görebildiğim kadarıyla Cumhurbaşkanımızın elinde bu konuyla ilgili aldığı bilgiler var. Yani bu kavram kargaşasını gidermek için birilerine sormuş, belirli kurumlara da sormuş olabilir.

“Şimdi Cumhurbaşkanımıza birileri demiş ki; “efendim, biz bugün şu şu ayetlere göre hüküm vaz'etmiyoruz.” (Öyle diyelim ki daha yumuşak olalım. Ama “biz şu ayetleri gündemden çıkardık” diye birşey söylemedi. Öyle söylenmesi zaten çok tuhaf kaçardı. Yani “Kur'ân'dan çıkarın bu hükümleri” gibi. Hayır, Kur'ân'dan ayet çıkmayacağını Cumhurbaşkanı buradaki her insandan daha iyi bilir.) Ama “bunu zaten uygulamıyoruz.” Mesela hırsıza el kesme cezası vermiyoruz. -Daha böyle bir sürü problem var.- Yani Kur'ân'da bulunan epeyce ayet hayatımızı düzenlemiyor, şimdi bu doğru mu, yalan mı? Bu doğru, şimdi bunun arkasından şu çıkıyor: “Buna rağmen biz mü'slüman mıyız?” Cumhurbaşkanının sorduğu soru budur. Bu soru önemli, şimdi bu soru dini nereye koyacağımızla ilgili bir soru. Zannediyorum bu tartışmanın arkası gelecek, bu tartışma çok ciddi bir boyutta tartışılacak.

“Hemen hemen benzer bir proje Turgut Özal'ın zihninde vardı. Söylememde bir sakınca yok. Vefatından bir ay önceydi. Belki siz de basından takip etmişsinizdir; Cumhurbaşkanımızın da katıldığı bir iftar yemeği verilmiştir. Aşağı yukarı bugün söylediğim şeylerin bir kısmını da kapsayan “Değişim Sürecinde İslam” konulu bir konuşma yaptım. Kendisi o konuşma üzerine bir yorumda bulundu ve en az benim konuşmam kadar da uzundu. Ve ayrılırken ben de dahil arkadaşlara dedi ki:

“Yahu din, biz gençliğimizde bıraktığımız yerde duruyor. Memleketin ekonomisi ilerledi, susu busu ilerledi. Ama din orada duruyor. Bu meseleye kimlerin katkısı olabilir, bu meseleyi çok ciddi olarak ele alalım” dedi. Biz de “hay hay” dedik, çünkü bunun çalışılması hayatiydi. Ama biliyorsunuz ömrü vefa etmedi.

“Şimdiki cumhurbaşkanımızın elindeki dosya o günden kalma mı? Hayır, ondan eminim, çünkü orada bir icraat yapılmadı. -Tabi ben bilgi hatası yapmak istemem; fikir hatası, yorum hatası bana aittir de, bilgi konusunda son derece hassasım; çünkü bilmediğim bir konu hakkında konuşmak istemem; onun için bu söylediklerim bir tahmin.- Benim kanatimce; bir ara epeyce insan sokaklarda yürüyordu, o günlerde bir sıkıntı vardı. Hem cenazeyi camiye götürüyorsunuz, hem de camiye girerken “kahrolsun şeriat” diyorsunuz, şeriatın manasını bilmediğiniz için. Şeriat ne acaba? El kesme mi? Bir kısmı öyle zannediyor. Kötü niyetli değil. Ama o kavram, acaba onu mu ifade ediyor? Yani cehalet var burada. Onun için zannediyorum, o dönemde Cumhurbaşkanı bu kavram kargaşasının giderilmesi için böyle hayırlı bir teşebbüste bulunmuş olabilir. Daha sonra da bu konuya değinmiş olabilir. Bilmiyorum. Ama asıl konu, yine o ikinci konuda. “Kur'ân'dan ayet çıkartılması”, katiyen öyle bir şey yok.”

Bu açıklamalardan sonra tekrar konunun özüne dönen M. Aydın Hoca, yurt dışından bazı çevrelerin 'siz artık bir İslam toplumu değilsiniz. Zira Kur'ân'a göre hükmetmiyorsunuz.' tarzındaki iddialarını şöyle cevaplayarak konuşmasını sürdürdü:

“Fazlu'r-Rahman'ın bunlara verdiği bir cevap var: “Münafıklar ne zamandan beri dürüstlere soru sormaya başladı?” Aslında Türkiye bu konuda dürüst, adını da koymuş. “Bunu uygulayamam” demiş, “hırsızın elini kesmem” demiş. Kaç ülkede hırsızın eli kesiliyor? Bildiğim kadarıyla birbuçuk ülkede. Peki öoürleri müslüman değil mi? Hayır, öbürleri adını koymuyor. Mısır'da el kesme mi var? Bir Mısırlı kalkıp da bana ‘ınüslüman olamazsın, çünkü Kur'ân'a göre hükmetmiyorsun' diyemez. Yahu sana göre öyle.

“Bunlar ciddi problemlerdir. Bunların arkasında çok açık yüreklilikle durmak lazım! Ha, bu bize neyi getirir? Bu açıkça söyleyeyim, tarihi tecrübelerimizi de, kaynaklarımızı da yeniden anlama, yorumlama sorumluluğunu getirir. Diyelim ki bir bayan, “hocam hakikaten benim dinim beni çok önemli bir konuma getirmiş -hak ve hukuk bakımından hiç kimse bunu inkar edemez, ederse nankördür- ama bugün bana o gelinen nokta yetmiyor” dese benim cevabım ne olacak? Diyeceğim ki; 'sen dini yanlış anlıyorsun'. Ardından dini açıklayıp onu tatmin etmem lazım. Ona şu cevabı vermem lazım: Evladım bak, burada Cenab-ı Hak bir toplumu bir yerden bir yere getiriyor. Çok önemli bir yere gelmedir bu. İman noktasının zaten gelebileceği yerdir burası. Ama sosyal hadiselerin bir kuralı vardır. Kur'ân-ı Kerim tedriç metodunu uyguluyor: önce bir adım, sonra bir adım ve sonra bir adım daha. Peki Allah istese hemen yapmaz mı? Hayır yapmaz. Sünnetullah'a aykırıdır. Allah o düzeni öyle koymamış.

“Yani şimdi bakın, Kur'ân-ı Kerimin sosyal reformu son noktaya kadar gelmemiştir. Toplum yapısı buna müsait değildi. Onun için köleliği kaldırmamıştı. İslamiyet'in neresinde kölelik? Bana göre hiç bir yerinde. Ama birisi dese ki:

“Hocam yahu Allah'ın önünü açık bıraktığı bir şeyi sen nasıl kapatırsın?” Yani bizim bugün köleliği kaldırmamızı bile isyan olarak görebilir. “Kur'ân'la hükmedin; madem Kur'an'ın hükmü onun önünün açık olmasıdır, o halde sen onun önünü kapatamazsın.” Bakınız kölelik İslam'ın hiç bir yerinde olamaz. Cariyelik de İslam'ın hiç bir yerinde olamaz. Bir cariye edebinden dolayı örtünüyor. Hz. Ömer diyor:

“Çıkar onu!”. Cariye:

“O da nerden çıktı?” Hz. Ömer:

“Öbür hanımlar için nerden çıktıysa, ordan çıktı.” diyor. Hz. Ömer'in bu kararı dini değildir, siyasidir. Devlet başkanıdır; o halde toplumda cariyeler var, hürler var ve ona göre bir düzenleme var.

“Bundan daha iyi bir nokta yok mudur? O ileri nokta da şu: Biz Kur'ân-ı Kerim'in tanıdığı haklardan bir adım geri gidemeyiz, haramdır. Ama o hakları ilerletmekte bir beis yoktur. Hatta benim gibi düşünenler için vaciptir. Hatta farzdır. O hakkı ilerletmek bir müminin görevidir.

“Onun için bu modern yaklaşımın, yenileşmed yaklaşımın geldiği nokta şu: Hadisi şerifleri de Kur'ân'ı Kerim'in sosyal hayatla ilgili birtakım düzenlemelerini de günün şartlarında ve gelinebilen noktada görmek ve değerlendirmek. Ve onu bir şekilde uygulamak! Olursa, bu acaba Kur'an'ın manasına ve ruhuna uygun mudur, değil midir, diye tekrar gündemde tutmak. Bunun da yeni hiç bir tarafı yoktur.

“Demin adından bahsettik, o büyük sahabe Hz. Ömer'in bizzat kendisi yapmıştır bunu. “müellefe-i kulûb'; biliyorsunuz- gönülleri İslamiyet'e ısınsın diyerek hazineden para verilen insanlar var. Ayette açıkça onlara verilmesi söyleniyor. Bizzat kendisi, âyette olduğu halde “müellefe-i kulûb'a para vermiyor. Peki niye vermiyor? Kur'ân'a meydan mı okuyor? Hayır efendim. Kur'ân'a meydan okumuyor. Sadece şunu soruyor: Kur'ân-ı Kerim'de bu âyet niye var? Şu, şu, şu insanlar, en azından bize zararlı olmasınlar. ABD'deki lobilerin çoğuna bizim gibi ülkeler para yağdırıyor, orada bizim lehimize konuşsunlar diye. O dönemde de müminler bunların zararlarından kurtulsun diye, öyle bir çare düşünülmüştür. Fakat adam hazineden maaş alıyor diye müslüman olmuyor. Olduğu gün para kesilecek. Onun için olmuyor. Hz. Ömer bu işi görmez mi? Yani o ayetin maksadını anlamaz mı? Hz. Ömer gibi birisi... Ayetin manasını alıyor, lafzına göre değil, manasına göre davranıyor.”

Prof. Dr. Mehmet Aydın, konuşmasını şu cümlelerle noktaladı:

“Ben şimdi bu problem üzerinde duruyorum, onun için sormak lazım: “Acaba, hakikaten el kesme nedir?” Yani bunun hiç mi orijinalitesi yoktur? İlahi dinlerin çoğunda vardır. Kısas aynı şekilde vardır. Acaba bugün birisi çıksa dese: “Ben hırsızlar üzerinde yirmi senelik bir araştırma yaptım ve anladım ki hırsızı caydırmada para cezası daha etkili.” Önemli olan hırsızın canını yakmak mıdır? Hırsızı etkisiz hale getirip hırsızlığı önlemek midir? Eğer bilim ve tefekkür yeni buluşlar yapıp ıslah yolunun bu olduğunu söylüyorsa, bence onu uygulamanın hiçbir sakıncası yoktur. Ve onu uygulamak esastır.

“Yahut çok ufak tefek bir alışveriş; yani ben şu bardağı arkadaşıma veriyorum. Orda bir erkek ve iki kadın var. Hak kaybolmasın diye, Kur'ân'ı Kerim, “biri diğerine hatırlatsın diye iki hanım şahitlik etsin.” diyor. Kalkıp da benim gibi paradan puldan hiç anlamayan bir adam veya şurada iki herhangi bir vatandaş; şimdi ona diyeceksiniz, “gel sen burda otur, bir şahit sen ol, iki tane profesör olan hanım var, ikiniz de gelin”. Eee, niye gelin? Çünkü ayet ikinizin bir araya gelmenizi istiyor. İyi de düşünmek lazım. Dine bunu mal edebilir miyiz? Edemeyiz. Kadın cemiyetin içinde değil de alışverişten anlamıyorsa, ticareti

bilmiyorsa biri ötekine hatırlatsın; hak kaybolmasın diye Allah bunu hatırlatıyor. Allah demiyor ki, “hayır profesör bile olsalar bir kadın değil, iki kadın.”

“... Orada metinler var, burada hayattaki uygulamalar var. Bu hayattaki uygulamaları, metinleri lafzen ele alırsanız tetabuk etmiyor. Buna rağmen müslüman mıyız? Benim verdiğim Örneklerin sınırları içinde konuşuyorum. Evet müslümanız. Ben bunların böyle anlaşılıp böyle yorumlanabileceğine inanıyorum. İçimde de bir sıkıntı hissetmiyorum. İşte yüzlerce örnekleri de gösteriyorum. Ve günahkarsak, herkese iyi günler.”[1311]

“İslâm'da Reform Yapma Talebi Abestir”

Ali Bulaç

Abdullah Yıldız: Geçtiğimiz aylarda Cumhurbaşkanı tarafından çeşitli vesiieierle gündeme getirilen bir proje var. “230 ahkâm ayetini uygulamadığımız zaman dinden çıkmış olmayız; olsa olsa günahkar oluruz; Allah da günahlarımızı affeder.” tarzında. “Dinde reform projesi” denilen bu siyasal proje Cumhuriyet tarihi boyunca yapılan dinde reform denemeleri, çalışmaları bağlamında nereye oturuyor? Artı, bu ahkâm ayetlerini uygulamamanın hükmü nedir?

Ali Bulaç şimdi, Cumhurbaşkanı Sayın Süleyman Demirel'in gündeme getirdiği bu konunun birkaç boyutu var. Bir tarihi boyut, tarihi arkaplan: 19. yüzyılın ikinci yarısından itibaren, İslam dünyasında -adına o zamanlar reform denmese bile- çok köklü ve belki de Batı'daki reform hareketine tekabül edecek bir ıslahat ve tecdid hareketi yapılması gerektiği yönünde düşünceler vardı. Cumhuriyet bunu reform olarak gündeme getirdi. Yani 19. yüzyılın ikinci yarısından sonra gündeme geldiği şekliyle bir ıslahat ve tecdid hareketi sözkonusu idi. Fakat Cumhuriyet ise bunu “reform” olarak tanımladı. Sebebine gelince; yani Hıristiyanlığın içindeki protestanlığa benzer bir İslami akım meydana getirmek istedi, çünkü Cumhuriyet, modernleşme projesini ancak böyle, dinin içinde bir reformla örtüştürerek gerçekleştirebileceğini düşünüyordu. Tarihi arka planı budur.

İkincisi de bu Türkiye'nin sürekli gündeminde olan bir meseledir; yani din-devlet ilişkisi, dinin toplum hayatındaki yeri. Dine inanan, dinini ciddiye alan insanların dini hayatları sözkonusu olduğunda bu devamlı toplum, hatta devletin gündeminde olan bir konudur...

Şimdi, sayın Cumhurbaşkanı irticayı tanımlarken; “hukuk alanında bundan 100 sene önceki mevzuata dönüş irticadır. Osmanlı döneminde uygulanmakta olan şer'i hukuk denen hukuki teamüllere dönmeyi isteyenler bu ülkede mürtecidir.” diyor. Bu yeni din projesinde ahkâm ayeti olarak ifade edilen 232 ayetin

uygulanamayacağı söyleniyor. Dolayısıyla “bunları bir kenara bırakmak gerekir. Böyle yapmak da dinden çıkmak değil” deniyor, şimdi bu iki nokta çok önemlidir.

Bir defa Türkiye'de ve dünyada hiç kimse bundan 100, 200, 500 sene önceki hukuki teammüllere dönüşü savunmuyor, çünkü herkes İslam hukukunun, içinde bulunduğu şartlara göre kendisini yenilemeye müsait ve esnek olduğunu, bunu da kendi içinde taşıdığı mekanizmalarla -içtihat vs.- sağladığını biliyor ve söylüyor; yani bunun aksini savunan yok.

Şimdi burada bir hususa değinmek gerekir: Dinde reform, İslam'da reform söz konusu olduğunda insanın aklına Protestanlık geliyor. Ancak yakından bakıldığında” bu reform, Protestanlık'la Katoliklik arasında ilahiyat, epistemoloji ve hukukla ilgili anlaşmazlıklardan kaynaklanmıştır. Yani reform, Hıristiyanlık'ta Protestanların katoliklere karşı başlattığı ve başardığı bir harekettir. Martin Luther'in kilisenin kapısına astığı deklerasyonu incelediğimiz zaman o şöyle diyordu. “Tanrı ile kul arasına kimse giremez.” Dolayısıyle kilisenin ve kilise adamlarının insanla Tanrı arasına girmeye hakları yoktur, şimdi İslamiyet'te zaten bu temel bir ilkedir. Yani İslamiyet'te ruhbanlık yoktur, kimse Allah'la kul arasına giremez. İkincisi; diyordu ki “İncil başka bir dile tercüme edilebilir.” O dönem açısından bu büyük bir reform sayılır. Ancak, biz zaten biliyoruz ki, İslam'ın ilk dönemlerinden beri Kur'ân'ın başka dillere tercüme edilebileceğine dair ulemanın verdiği fetvalar vardır ve dünyanın bütün dillerinde Kur'ân meal veya tefsiri mevcuttur. Türkiye'de de 150'nin üzerinde meal vardır. Yani bu konuda İslam'da ve İslam tarihinde herhangi bir problem yaşanmamıştır.

Luther bir başka şey daha söylüyordu; “herkes İncil'i okuyabilir ve anladığı kadarıyla amel edebilir”. Bu, İslamiyet'te zaten temel bir ilkedir. Yani insan, belli bir usul dahilinde Kur'ân'ı okur, sünneti okur; ondan anladığıyla da amel etme hakkına sahiptir. Bu güce sahip değilse bir alime ittiba eder.

Şimdi protestanlık bağlamında ortaya çıkan reformun ana parametrelerine baktığımız zaman İslamiyet'te böyle bir sorunun olmadığı ortaya çıkıyor. Yani İslamiyette reform yapalım talebi havada kalıyor. Hıristiyanlık'taki reform, kilisenin dindeki ve toplumsal hayattaki tekelini kırmak içindi, şimdi İslamiyet'te hiçbir alim veya hiçbir mezhep kendini dinin tek tefsiri, tek hakikati olarak takdim edemez. O halde İslamiyet'te eğer bir tecdit, eğer bir ıslahat sözkonusu olacaksa reformla ifade edilmez. Anahtar kelime içtihattır; fıkıh'ta belii bir formasyona sahip olan insanların içtihat yapmasıdır. Meselenin bu yönü çok önemli!

A. Yıldız:

“Tam da bu noktayı sormak istiyordum. Tecdit ile reforma birbirinden ayıran nirengi noktası, ayırım çizgisi nedir? Ne yaparsak “tecdit”, ne yaparsak “reform” olur?”
Ali Bulaş

“Yani şimdi, Hıristiyanlık'ta reform yapıldığı zaman, Hıristiyanlık, katolikliğin tarif ettiği ve yorumladığı şeydi. Martin Luther ve Protestanların dile getirdiği talepler hakikaten dinin özünde bir değişiklik meydana getirdi. İçtihat, tecdid, ıslahat dediğimiz zaman, bu dinin özünde herhangi bir değişiklik meydana getirmeyi ifade etmiyor. Müslümanın dini telakkisinde, zihninde ve dini algılama biçiminde bir yenilemeyi ifade ediyor. Çünkü dinin kendisinde protestanların talebine karşı olabilecek bir şey yok. Bütün o maddeler zaten İslamiyet'in kendisinde mevcuttur. Öyle bir talep karşılıksız kalıyor. Ama müslüman, müslüman dünya ve müslüman toplumun dini telakkileri zaman içerisinde geleneklerin ağır baskısı altında kalabilir, zihnen kendini yenileyemez, Kur'ân'la teması zayıflar veya tamamen kopar. İşte tecdit demek kaynağa ulaşmaktır. Yani su, kaynağından çok uzağa düşmüştür, bulanmıştır. İşte tekrar o kaynağa döndüğünüz zaman bu tecdit oluyor. Yani dini anlayışını, yorumlayışını ve anlama biçimini yeniliyorsun, burda dinin kendisi yenilenmiyor.

Fakat mesele bu kadar da basit değildir, şimdi Hıristiyanlık'taki reform ile İslam'daki reform meselesini mukayese ettikten sonra; Sayın Cumhurbaşkanı dahil olmak üzere Türkiye'de birçok bilimadamı hatta ilahiyatçı çok ciddi bir hataya düşüyorlar. Yani ister tecdid, ıslahat niyetinde olsun, ister doğrudan reform amacıyla olsun böyle bir talepte bulundukları zaman nasıl İslamiyet'i Katolik kilisesiyle aynı şey sayıyorlarsa -ki bu bir hatadır- aynı şekilde İslami nassları, hıristiyan dogmalarla aynı şey sayıyorlar. Sanki İslami nasları dogma imiş gibi telakki ediyorlar ve karşıya geçip dogmaya karşı aklın özgürlüğünü savunuyorlar. Bu ilk anda herkese cazip gelebiliyor. Çünkü gerçekten insan; dini, varlığı, hayatın anlamını, eşya dünyasını aklıyla kavrıyor. Yani bu çok masum bir taleptir. Fakat burada içine düşülen hata nasların dogma olarak, adeta dogmayla aynı şey farzedümesidir. o halde bir defa İslamiyet'teki bütün nasslann -Kuran ve sünnetle tarif edilen nassların- dogma olmadığını, akla açık olduğunu, tefsire ve yoruma açık olduğunu ve her şartta yeniden tefsir edilebileceğini bilmek lazım. Dogma ise bütün zamanlar için bir defa tanımlamış kesin ve ebedi hakikattir; akıl onu yorumlayamaz. Akla kapalıdır, dogma. Hıristiyanlıkta aklı ve aklın özgürlüğünü savunmak, çok insani bir mücadeledir. Fakat bizde nasslar dogma değil, bizzat akla açıktır. Hatta vahyin kendisi, akılla ve vicdanla teyid edilmektedir, şimdi bir insan çıkıyor; “ey insanlar, ben size Allah'tan bir elçi olarak geldim”, diyor ve bir takım şeyler söylüyor, şimdi biz, peygamber efendimizin davet ettiği insanlar arasında olsaydık, Hz. Muhammed’in Peygamber olduğuna nasıl kanaat getirecektik? Bize bir mucize göstermesi lazımdı. Yahut da başka kriterlerle onun söylediğini ölçmemiz lazımdı. Burada onun peygamber olduğuna karar veren bizim aklımız ve vicdanımızdır. Çünkü öyle şeyler söylüyor ki, aklımız, “'evet, bu doğrudur, hakikattir” diyor. Dolayısıyla, nübüvveti teyid eden meleke akıl ve vicdandır. Dogma ise akla ve vicdana kapalıdır. Dogmayı vaz eden de beşerdir, yani papadır.

Şimdi bu ikisi arasındaki tefrikin yapılmamış olması zihin karışıklığı meydana getiriyor. Özetlersek dogmayı bir hıristiyan papazı vaz'ediyor. Dolayısıyle dogmanın koruyucusu kilisedir; onun vaz'ettiği şey hakikatin ta kendisidir; ebedi

hakikattir, şimdi biz çıkıp desek ki, “hakikati arıyoruz”, kiiise bize şunu söyier; “sen hakikati arayamazsın”. İki sebepten dolayı: Bir, bu kilisenin hakikate sahip olmadığı anlamına gelir. Çünkü olmaya şey aranır. Halbuki bu kilise'de var zaten. İkincisi bunu sen ne ile arayacaksın? Akılla arayacaksın. Akıi ise şeytanın insandaki ajanıdır. Eğer akıl olmasaydı Adem günah işler, Tanrı biricik oğlunu insanın o kefareti için feda eder miydi? “O halde hiçbir şekilde akılla hakikati aramaya da çıkamazsın, çünkü zaten kilise buna sahipti. Kilise ne demişse hakikat odur.”

Şimdi hemen İslam diyor ki, “aklet!” “Aklını kullanmıyor musun?” İkincisi içtihat yapıyoruz; içtihadı neyle yapıyoruz? Akılla yapıyoruz. Mukayeseleri, hikmetlerin benzerliğini, yani var olan bir unsurla yeni çıkan bir unsur arasındaki ilişkileri neyle buluyoruz? Akılla. Bizimkiler, sünni fukaha “kıyas” demiş; Şiiler ise kıyas'a “akıl” diyor. Doğrudur, yani ha “kıyas” demişsin ha “akıl” demişsin, aynı şeydir.

O halde, biz nass'ı dogma'dan ayırdığımız zaman ve nass'ı aklın yorumuna, içtihadı çabasına açtığımız zaman hükümlerin de zaman içerisinde değişebileceğini söyleyebiliriz. Bu en kritik noktadır, şimdi nass üç tabakadır.

1- lafız,

2- hüküm,

3- maksat.

Ben şöyle düşünüyorum: Lafız ve maksat ebediyyen değişmez. Yani lafız Allah'tan nasıl gelmişse öyledir; kelimesi, noktası, virgülüne kadar öyledir. Maksat da değişmez. Zaten Allah'ın bize vahiy indirmesi, hüküm bildirmesinin sebebi maksattır; insanların bir sebebe, gayeye ulaşmasıdır. Eğer akılla biz içtihad formasyonu içerisinde belli esas ve usûle bağlı kalarak nassı anlama durumunda isek, bu meşru ise, o zaman hükümlerin hangi illetlerle geldiğini ve hükümlerin hangi maksada işaret ettiğini araştırma hakkına sahibiz. Hüküm illete bağlıdır. İllet değiştiği zaman, hüküm de değişiyor. İllet geri geldiği zaman hüküm de geri gelir.

O halde Cumhurbaşkanının söylediği “232 ayet bugün için ortadan kalkmıştır” demek; sanki “hıristiyan teolojisinde 232 doğma vardır; bunlar insan aklına, içtihada, değişime tamamen kapalıdır; yapacak hiç birşey yoktur; o halde bunları kaldıralım, rahatlayalım.” demektir. Öyle değil, işte burada kelam açısından, fıkıh usûlü açısından ve epistemoloji açısından çok büyük bir hata vardır. Yani, bu açıdan baktığımız zaman 232 ayetin -veya her ne kadar ise; 5 ayet de 500 ayet de olabilir, tek bir ayet de olabilir- hangi hükümlerle geldiğini, bu hükmün hangi maksatla indiğini, bu hükmün illetinin ne olduğunu, yani hangi maksada işaret ettiğini anlarsak; böyle bir usûl izlersek, ister 5 İster 500, hiçbir ayeti ortadan kaldırmak gerekmez. Değişmesi gereken hükümlerdir. Yani lafız ve maksat baki kalacaktır;

ama hükümler duruma göre değişecektir. Nitekim İslam tarihinde ulema böyle yapmıştır.” A. Yıldız

“Yanı, Mecelle'deki “ezmdnın teğayyürii ile ahkâmın derişmesi” ilkesi...” A. Bulaç

“Tamamen budur. Yani lafız değişmiyor, hükümler değişiyor; zamanın değişmesine uygun olarak içtihadlar yenileniyor. Ama değişen hükümler tekrar geri de gelebiliyor. Mesela şöyle bir örnek verelim: Resûlullah diyor ki, “çocuğun velayeti annesiyle babasına aittir.” Bu bir hükümdür. Biz bu hükmün illetini bilmiyoruz, yani söylemiyor, şimdi içtihatla üç şekilde illet bulunabilin

1- Lafzın kendisi bizzat illetini vermiştir.

2- Ferdi içtihatla,

3- İcma ile.

Resulûllah'ın bu velayetle ilgili söylediği lafzın illetini icma ile biliyoruz ki, burada “küçüklüktür”; çocuğun küçük olması, ebeveynin velayetini gerekli kılmıştır; çünkü kendi vücudu ve kendi malı üzerinde tasarrufta bulunamaz, şimdi, çocuk bûlüğ çağına, 20-25 yaşına geldiğinde, illet değişmiştir; çocuk büyümüş, akil-baliğ olmuştur; hüküm de değişmiştir. Yine mesela, akıl noksanlığı olanın velayeti ebeveynine veya yakınlarına aittir. Fakat akıl sağlığı yerine gelirse, illet değiştiğinden hüküm de geri gelir. Yani hükümler ebediyyen ortadan kalkmıyor; illetlerine bağlıdır. İllet geri geldiği zaman hüküm de geri gelir- illet değiştiği zaman hüküm de değişir. Bu Kur'ân'daki bütün ahkam ayetleri için söz konusu olabilir.

İşte bu, bizim önümüzü açan bir şeydir. Burada bir başka önemli nokta var, o da çok önemli: şimdi katolik kilisesi dini kendisi yorumluyor bunun mutlak ve ebedi bir yorum, hakikat olduğunu söylüyordu. Dinin içinde farklı, muhalif bir yoruma da müsaade etmiyordu. Bu bir dayatmaydı. Fakat İslamiyet bunun tam tersidir. Mesela Kur'ân'ı herkes okuyabilir, belli bir usûl dahilinde yorumlayabilir, tefsir edebilir. Belli bir uzmanlık seviyesinde içtihatta da bulunabilir. Fakat hiç bir müctehit, bir başkasının içtihaddına uymak zorunda değildir. Bir müçtehid, bir alim hangi derecede bilgili ve seçkin olursa olsun (diyelim ki Ebu Hanife, İmam Şafii, İmam Gazali, İbni Teymiyye gibi), bütün müslümanlar biiir ki onlar hakikatin nihai temsilcileri değildirler. Yani ne onlar kendilerini öyle görmüşlerdir nede müslümanlar onları öyle telakki ediyor. Dolayısıyla din içerisinde birden fazla yorum, birden fazla ictîhad, birden fazla mezhep olabilir. Tek bir mezhep tek bir içtihat ve yorum olmaz ve hiç kimse kendi dini yorumunu, içtihadını veya mezhebini dinin kendisi ve ebedi hakikat olarak takdim edemez ve başkalarını da buna uymaya ve bununla amel etmeye mecbur edemez. İslam tarihi zaten bunun ispatıdır. Yüzlerce mezhep var; hem itikadı hem hukuki mezhepler var.” A. Yıldız:

“Sözkonusu edilen “230 ayetin uygulanmasını istemek irticadır,” mantığının arkasında bir de şöyle bir şey var aslında.- Yani 230 âyetin bıraktığı boşluk, farklı bir medeniyetin hukukuyla doldurulmuştur. Bu bir vakıadır. Dolayısıyle sizin söylediğiniz “hükümlerin derişmesi” açısından bu boşluğun farklı hukuk normlarıyla doldurulmuş olması, problemi ortadan kaldırır mı? Bir mü'slüman olarak bu meseleye nasıl bakmak lazım?”

A. Bulaç:

“Müslüman açısından problemi ortadan kaldırmıyor; toplum açısından da kaldırmıyor. Burada bir meşruiyet sorunu var. Bir şeyi yerine ikame ediyorsun, ama o toplumun vicdanı, ruhu tarafından içseileştirilmiyor; içselleştirilmediği zaman da o ikame edilen şey bu sefer merkezi otorite tarafından empozeediliyor, emredici politikalarla dayatılıyor. Ve burada toplumda bir gerilim meydana geliyor. Halbuki tabii dinamikleri, kendi usûlü, mecrası içerisinde halledilecek olsa problem olmaz zaten.

Bu dinin kendine özgü mekanizmaları vardır, içtihat vardır, kendi sorunlarını kendisi çözer, kendini zamanın şartlarına uydurur. Bu aynı zamanda meşrutiyet krizini de ortadan kaldırır. Aksi halde devamlı bir meşruiyet krizi ortaya çıkar.”A. Yıldız:

“Zaten yapılmak istenen, krizi isiami anlamda, meşru zeminlerde halletmek değil. Yani “bizim Tanzimat”tan beri dayattığımız, sizin taleplerinize, yapınıza uymasa da dayattığımız bu yabancı medeniyet projesine bir biçimde razı olun'; aslında biraz da talep edilen bu gibi.

Son olarak bir de kısaca tarihsellik sorununa değinebilir miyiz? Şimdi illetlerin tarihselliğı hükmün tarihselliği olarak takdim edilip tek başına bir hükmün iptali için gerekçe olarak sunuluyor. Bu yaklaşım tarzını nasıl değerlendiriyorsunuz?” A. Bulaç

“Şimdi bunu bir iki cümleyle anlatmak zor, uzun ve derin bir konu. Ama kısaca şöyle diyelim.

Şimdi İncil’in Hz. İsa'dan 40 ya da 60 sene sonra derlendiğini biliyoruz. Biz de siyere tekabül eder tamamiyle (İbn Hişam, (bn Ishak siyerleri gibi) Bu çok önemli. Ayrıca İncil'in orijinal dili ortada yoktur. Hz. İsa'nın konuştuğu Aramice ve Ibranice İncil yoktur; Grekçe ve Latince İncil vardır; bir başka dile tercüme edilmiştir. Bu durumda çok önemli bir problem ortaya çıkıyor. Bir hıristiyan önce diyor ki: Tanrı ne dedi?”, Onu öğrenmek istiyor, şimdi bizim öyle bir problemimiz yok. Çünkü Kur'ân nasıl indirüdiyse, öyle vahiy katipleri tarafından yazıldı, derlendi, toparlandı ve bize kadar ulaştı. Yani Allah'ın ne dediğini biliyoruz, okuyoruz, dedik ya “lafız değişmez, evrenseldir, ebedidir.” Biz şunu sorarız. “Allah ne demek, istedir Hıristiyan şu soruyu sorar. “Tanrı ne dedi? Acaba gerçekten böyle

mi dedi?” Yani ibare, lafız doğru mu geldi? çünkü orijinal değil, 50-60 sene sonra derlenmiş, araya bir sürü şey karışıyor, Bu da çok doğal bir şeydir. Biz ise öyle bir soruyu sormayız. Zira Allah'ın ne dediğini biliyoruz. Biz “Allah ne demek istedi?” diye sorarız, maksadı sorarız, çünkü lafız var elimizde, olduğu gibi sapasağlam duruyor. Birincisi bu.

İkincisi, böyle olunca, hıristiyan önce “ne dedi?” diye sorar, ondan sonra “bu belli bir tarihi şartta ortaya çıkmıştır,” der. Bunu bir hermenötik okumaya tabi tutmamız lazım. “Ne dedi?” sorusuna cevap aramak için hermenotiği buimak zorunda. Bindörtyüz senedir bizim müfessirlerimiz, kelamcılarımız, alimlerimiz böyle bir soruyu sormadılarsa, akıllarına gelmediği için mi sormadılar? Öyle şey olur mu? Öyle bir soruya ihtiyaç olmadığı için sormadılar. Bugün de öyle bir ihtiyaç yoktur. Fakat hükmün hangi vasatla teşekkül ettiğine bakarken, bu soruyu sorarken hükmü kaldırmıyoruz. Hermenötikçiler -kimseyi suçlamak istemiyorum- bir bakıma ahkam ayetlerini bütünüyle ortadan kaldırıyorlar. Yani bir bakıma fıkhın muamelat ve ukubatını devre dışı bırakıyorlar. Diyorlar ki, ebedi ve evrensel olan ahlakla ilgili olandır; ibadetle ilgili olandır. Ahkamla ilgili olanların ise hepsi tamamiyle tarihseldir.

Ben ise diyorum ki; tarihsel olan, hükümlerin illetidir. Hükümlerin kendisi ve maksatlar değildir. Bu ikisi arasında temel bir fark vardır. Mesela illete örnek: Rasulüllah, bir kurban bayramında “kurban etlerinizi dağıtın; 3 günden fazla tutmayın,” diyor, ama niçin böyle dediğini; illetini söylemiyor. Ashab da buna uyup kurban etlerini dağıtıyorlar. Sonraki kurban bayramlarında merak ediyorlar.

“Yâ Rasulallah, biz kurban etlerimizi hemen dağıtalım mı?”

“Yok, gerekmez” diyor.

“Yâ Rasulallah, geçen sene böyle demiştiniz.”

“Geçen sene Medine'de yoksul bedeviler vardı, bir an önce onlara ulaşmasını istedim.” Şimdi illeti söyledi. Burada illet nedir? Tarihseldir, işte yani bu kadar açık.

Yıldız: Açıklamalarınız için teşekkürler. [1312]

“Yeni Din Projesi Dini Engellemeyi Hedefliyor”

Hayrettin Karaman

Metin Çıgrıkçı:

“Kasım 1999'da Hürriyet Gazetesinde Sedat Erginin yaptığı bir röportajda Cumhurbaşkanı Demirel'in başlattığı bir tartışma var. Malumunuz, siz de cevap mahiyetinde bir mkım açıklamalarda bulunmuştunuz. Demirel'in ifadeleri aynen şöyle;

“232 civarındaki ahkâm âyetleri, zaten son 76 yıldır bu topraklarda uygulanmıyor; yerine pozitif hukuk uygulanıyor, fbadet ve iman konularında da bir problem yok. Türkiye'de herşeuiyle yaşanıyor bunlar. Dolayısıyla bu ahkâm âyetlerinde fazla ısrar etmeye gerek yok; Dinin kurallarından bir kısmına uyulmuyorsa din onu dinsizlik yani İslam dışı saymıyor, günah da sayılmaz, olsa da Allah bunu affeder.”

Dinin temeli olan Kur'ân’ın ahkâm âyetlerini uygulamaksızın bir din projesi ortaya atma girişimi dini tahrif etmek, yapısına müdahale etmek, dini deforme etmek anlamına gelmez mi?” Hayrettin Karaman:

“Meseleyi doğru çerçeveye oturtabilmek için bir açıklama yapmak gerekti. Hadise nedir? Sosyal değişim ve din; yani şu: “Bir toplum için veya insanlar için tabii olan ve insan tabiatının bir parçasını teşkil eden değişimle din birlikte nasıl yürüyecek?” “Dünyadaki -bizim dışımızdaki dünyada yani batı dünyasındaki- önemli değişim insanlık için de bir gelişmedir. Batı medeniyeti, düşüncesi, insanın değişim ve gelişimle varacağı son noktayı temsil eder. Ve medeniyetlerin yapması gereken iş medeniyet değiştirerek batı uygarlığına intibaktır, hatta inkılaptır, şimdi bir değişime intibak yolculuğunda din engel teşkil ediyorsa, bunu zorlaştırıyor, güçleştiriyorsa, o zaman dinin de bir çaresi bulunmalıdır” iddiası tartışılmaktadır, işte bu konuşmada üç önemli yaklaşım ortaya çıkıyor:

1- Din haddi zatında beşeri kültür ve medeniyetin bir parçasıdır. Din, o kültür ve medeniyetle birlikte terkedilip en azından sosyal, siyasal, kültürel hayatın kamu alanından çıkarılacaktır. Fertlerin vicdanında kalırsa kalsın veya dinsiz kalınırsa kalınsın; bu dinin mensuplarının başka bir uygarlık alanına girmesi gerekir. Yani birinci tercih dini terktir.

2- İkinci tercih dini te'vildir. Değişime ayak uydurmada dinin herhangi bir parçası engel teşkil ediyor ve o parça da terkedilemiyorsa -bütünü değil o parça; o parça dediğimiz fıkıh olabilir, yani ameli hayatla ilgili bilgiler olabilir, nass olabilir- yorumlanmak, tevil edilmeli ve değişime uygun hale getirilmelidir. İkinci yaklaşım budur.

3- Üçüncü yaklaşım ise; evet değişim ve gelişim hayat için kaçınılmazdır. Dinin de kendi özünü, kültür ve medeniyetini, inançlarını, dine dayalı amellerini bir başkasıyla değiştirmeden gelişme, değişme dinamikleri mevcuttur. Dinin içinde bu vardır, zaten bir dinin aynı zamanda kültür ve medeniyet dinamikleri olduğundan dine inanan büyük camia her zaman bir medeniyet ortaya koymuştur. Bu medeniyet

her an kendi dinamikleriyle çağdaşlaşabilir. o halde yapılması gereken budur. Bunu yapmak lazımdır.

Böylece üç yaklaşım ortaya çıkmış bulunuyor, şimdi sizin benimle konuşmak istediğiniz konu üstü örtük olarak birinci, açık olarak da ikinci yaklaşımla alakalıdır. "Üstü örtük olarak" niye dedim, çünkü aslında bu ikinci yaklaşımın içinde gösterilenlerin bir kısmı dini önemseyen insanlar değildir, dinin ilahiligini de kabul eden insanlar değildir. Eğer bir sosyal reaksiyon söz konusu olmasa açık açık; "artık bu çağda dine gerek yoktur, insanların akıllan ve bilim, teknoloji dinin yerini almıştır, insan kendi yolunu ilahi bir müdahale olmadan da bulabilir." diyenlerdir. Fakat onlar sosyal reaksiyondan çekindikleri için bunu demek yerine, önlerinde engel olarak gördükleri dini bertaraf edebilmek için "dini yeniden yorumlama, yeniden yapılandırma" gibi anlamlar altında bir başka yola giriyorlar, İşte bu çerçevede "reform" da bir proje olarak karşımıza çıkıyor. Dinde reform talebinin sebebi nedir? Dinde reform talebinin sebebi, Türkiye'nin aslında Tanzimat'la fakat radikal olarak da Cumhuriyetle birlikte karar verdiği uygarlık değiştirme projesidir. Bu uygarlık değiştirme projesinde dini, bu projenin gerçekleşmesine engel olmaktan çıkarmak lazımdır. Dinin neresi buna engel oluyorsa onu çıkarmak gerekir. Bunu çıkarmak için de yeni bir te'vile, yoruma ihtiyaç vardır. Yani mü'minlerin vicdanına bunu oturtarak nasıl çıkarabilirsiniz? Şöyle çıkartırsınız: "zaten Allah istemiyor, zaten din bu noktalarda ısrarlı değil," dersiniz. İşte bu reformcu yaklaşım dini yeniden ele alıyor, dini yeniden tanımlıyor. Mesela iman- ibadet, ahlak ve muamelat diye iman amel ayırımını gündeme getiriyor; amelsizliğin insanı dinden çıkarıp çıkarmayacağı sorunsalını yeniden gündeme getiriyor ve diyor ki: "Buna amelsiziik diyebiliriz, olsa olsa bu amelsiziik olur, yani muamelatı uygulamamak amelsizliktir; ama bu amelsizlik insanı dinden çıkarmaz. Yine biz müslümanlardan oluruz, ama dinin bir kısmını uygulamayan müslümanlar olarak yolumuza devam ederiz. Bu proje yerleşmeye başladığı andan itibaren laiklik, liberal demokrasi, çoğulculuk vb. çağdaş değerler bizim tarafımızdan özümsenebilir, benimsenebiliryani din engel olmaktan çıkar".

Peki bizim buna karşı tavrımız nedir? Yani biz "neden bu böyle olmaz" diyoruz, fki noktadan buna itiraz ediyoruz. Bir, mesele basit bir amelsizlik meselesi değildir, ftikaden terk meselesidir. Burada, inandığı halde; bunun gerekliliğine inandığı halde, bir kusur işlediğini kabul ederek, günah işlediğini kabul ederek ve bundan dolayı Allah'a aczini arzederek, boynunu bükerek yapmamak söz konusu değildir. Modası geçtiği için terk söz konusudur. İnsanlık için iyi olmadığı düşünülerek terk etmek söz konusudur. Bu yaklaşımı bizim klasik amelsizlik problemimizin içine sokmak kolay değildir ve doğru da değildir." M. Çığrıkçı:

"Bir tartışma boyutu olarak, yanı ameMman tartışmalarımızla iigisi yoktur,- bu kasti ve reddi olarak ameli terketmektlr diyebiliriz, öyle mi?" H. Karaman:

"İnsan inandığı halde bir şeyi yapmaması durumu olabilir, bu eğitimsizliktir, ih- maldir, nefse uymaktır, şeytana uymaktır, kötü alışkanlıktır, sonuç olarak

mezmumdur. Mezmum ne demektir? İslama göre, İslami değerlere göre çirkin olan, yanlış olan, günah olan durumdur. Halbuki bugünkü terk durumu öyle değil. Bugünkü terk makbul görülüyor, hatta o terke karşı çıkanlar mezmum oluyor. Yani "İslamın hiç bir parçasını terk etmeyiz" diyenlere kimileri şeriatçı, kimileri mürteci, kimileri köktendinci diyorlar. Mezmum hale gelmiş oluyor, çok farklı bir şey bu; bizim klasik iman amel tartışmasının çerçevesine bunu sokmak mümkün değil. Yukarıda da ifade ettiğim gibi birinci itirazımız bununla alakalıdır.

Şimdi ikinci itirazımız ise laik devletin bu dini alana müdahalesiyle alakalıdır. Burada laik devlet paradoksa, tezada düşüyor, çünkü laik devlet bu anlayışı benimserken referans olarak dini devre dışı bırakıyor. Din artık onun kaynağı değildir; kaynaklarından bir kaynak değildir. Ne yasamada, ne yürütmede, ne yargıda, ne de kişisel hayatta, kamu alanında, eğitim ve öğretimde din artık bir referans değildir. Din hayattan çıktı demektir, şimdi siz bir taraftan bu anlamda dini dışlayan bir yola giriyorsunuz, öte yandan bu yolda ilerlerken bazı engellerle karşılaşınca burada dinin de bir engel olduğunu algılıyorsunuz, kendi başınıza. Yani şöyle söyleyelim: Müslüman bir toplumda bu söylediğim alanlarda dini terk etmekle ve referans olarak "din tamamen ortadan kalksın", demekle bunun ortadan kalkmadığını görüyorsunuz. Toplumu değiştirmek istediğinizde toplum inancı ve inanca dayalı pratikleri ile size karşı direniyor. Bu direnci ortadan kaldırmak için de bu sefer referans olarak dine sığınıyorsunuz ve dinden fetva alarak insanları belli bir yöne doğru yönlendirmek istiyorsunuz. Bu ne perhiz bu ne lahana turşusu gibi birşey. Bundan dolayı meseleye itiraz ediyoruz ve "burda bir çelişki vardır" diyoruz.

Aslında, böyle bir tutum karşısında müslümanların ne tür projeleri olabilir? Bir grup müslüman eğer şartlar müsaitse hukuksal düzenin, siyasal düzenin, temel referanslarının İslam olmasını taleb ederler. Bir kere bu talebi gözardı etmemek icab eder. Bu tarih boyunca vardır bugünde dünyanın her yerinde vardır. Siz bunun adına "köktendincilik" deyin, şu deyin bu deyin, ne derseniz deyin. Karşıdan siz öyle dersiniz ama böylesi itikadı ve talebi olanlara göre bu dincilik değildir, bu müslümanlıktır; bu müslümanlığın gereğidir, dinin gereğidir. Hatta ben bir adım daha ileriye giderek söyleyeyim: Müslümanların kahir ekseriyetinin itikatlarında hem de şuurlarının derinliğinde böyle bir inanç ve böyle bir talep mevcuttur. Sadece bu talebin kuvveden fiile aktarılmasında takip edilecek yol ve aranacak şartlar bakımından müslümanlar farklı düşünürler; yoksa talebleri noktasında hemfikirdirler. Burada farklı düşünenler "reformculardır. Ya da "bir kısım modernist İslamcılardır". "Bir kısım modernist İslamcılar" dediğim, İslam anlayışları farklı olduğu içindir, yine onlara göre de İslam temel referanstır, ancak dinin sosyal ve ahlaki amaçları referanstır. Bakın, dikkat buyurun, onlar da yine İslam'ın referans olmasını dışlamazlar, bunu kabul ederler. Muhafazakar veya gelenekçi diye ifade edebileceğimiz kişiler ise İslam'ın, sadece sosyal ve ahlaki amaçları değil, bu amaçları gerçekleştirecek olan nasslan ve talimatı ile de referans olmasını isterler.

Gelelim bu talebi, içinde yaşadığımız toplumda nasıl gerçekleştireceğimiz hususuna. Eskiden bir başka anlamda şöyle bir tartışma olmuştu: "Yönetici İslamîyoldan saparsa, millet buna karşı nasıl davranacak?" Bir grup demiştir ki, "hurûc ale'l-sultan yapacak"; başkaldıracak ve güce dayanarakyönetimi değiştirecek ve İslam'a uygun yönetimi benimseyecek olanları işbaşına getirecek. Bu bir yaklaşım, bir görüştür; "Bu, ümmete vaciptir" diyorlar. Peki, güce dayanarak başkaldırmak için belli şartların oluşmasını beklemek gerekir mi?

Birincisi: "Hayır gerekmez, akibet ne olursa olsun bu yapılır; ya ölürsün ya değiştirirsin".

İkincisi: "Hayır beklenir; şartlar oluşunca imkan oluşunca, amaca ulaşılması kesine yakın olunca, teşebbüs edilir".

Üçüncüsü: "Sabredilir, iş Allah'a havale edilir, dua edilir ve işi Allah düzeltir". Bunu biraz değişik olarak günümüze de yansıtabilirsiniz. Yani değişiklik kendini burada gösteriyor. Günümüzde de müslümanların çoğunluğu teşkil ettiği bir toplulukta yine "temel referans İslam olsun", talebi farklı anlayışlar içerisinde mevcuttur. Ama bu talebi kuvveden fiile geçirmek için "şartlar ne olursa olsun bu talebi gerçekleştirmek gerekir." diyen ve bence sayıları çok az olan grupları istisna ederseniz, onun dışında kalan büyük kitle "şartlar oluşuncaya kadar bu talebimize en yakın olan hale, duruma razı olalım veya onu elde etmek için çalışalım" kararı üzerinde yürümektedirler. Bu karar üzerinde yürümek sözkonusu olduğunda müslümanların bir talebi, bir de bu talebe karşı çıkanların tavrı var, iradesi var ve diyelim ki güç de onların elinde olsun. Güç ellerinde olan ve müslümanların bu temel taleplerine karşı çıkanlar bir yandan laik, demokratik bir cumhuriyeti resmen sürdürürken öbür taraftan karşı talebin (müslümanların) kuvveden fiile çıkma ihtimaline karşın ülkede aslında hem demokrasiye hem laikliğe ve hem de özgürlüklere aykırı olan birtakım kısıtlamalara gitmek durumunda kalıyorlar. Şöyle karşılıklı bakarsanız hem İslami talep sahipleri taviz veriyor, "tamamını elde edemiyorsak bir kısmını elde edebiliriz" diyerek razı oluyorlar hem de öbür taraf "demokrasi, laiklik, hukukun üstünlüğü ilkelerinin tamamına sahip olamayız. Çünkü burada engeller var, tehlike var; onun için bu özgürlüklerin, hakların bir kısmına razı olalım, bizim Farklı özelliklerimiz var. Bu ilkelerin tamamını uygulamak, hakları vermek sıkıntı verir, bazılarını uygulamayalım" diyorlar. Karşı tarafın talebini asgariye indirmek için de bir kısım ilahiyatçılarla görüşerek bazı siyasiler bana sorduğunuz reform benzeri talepleri ortaya getirmiş oluyorlar.

Benim gördüğüm manzara budur. Teklif ettiğimiz çıkış noktasıysa şu: Ben diyorum ki hukukun üstünlüğüne, İnsan hak ve özgürlüklerine inanan liberal demokratik sistem bir ülkede yürüyorsa o zaman dini, insanların sadece vicdanına ve bireysel hayatlarına hapsedemezsiniz. Bu din sosyal alana da çıkmayı insanlardan talep ediyorsa, biraz önce söylediğim sistem sahipleri, onu yürütenler dini yeniden tanımlayarak dini insanların bireysel hayatlarına mahsus ve mahpus hale getiremezler. Getirmeleri de gerekmez; bunun yerine şunu yapabilirler: Bu sistem

içinde yaşayan gruplar vardır. Bu gruplar içerisinde başka dine inananlar vardır, fslam'ı farklı anlayanlar vardır -mezhep olarak veya anlayış olarak- veya hiç inanmayanlar vardır. Doğru anladıkları halde klasik devirlerde amelsizlik dediğimiz durum sebebiyle İslami hayatları gevşek ve eksik olanlar vardır, şimdi böyle bir toplum manzarası içerisinde laik demokratik hak ve özgürlükleri gerçekleştirmeyi hedef alan sistem bir ortak alan oluşturur. Ortak alan toplum bütününün kendini idame ettirebilmesi için olmazsa olmaz kurallardan ve sınırlamalardan teşekkül eder. Bunun dışında kalan alan toplumun birlik ve bütünlüğüne zarar vermiyorsa, başkalarının hak ve özgürlüklerine zarar vermiyorsa o zaman grupların sosyal hayatlarında da inançlarını yaşamaya izin ve imkan verilir.

Çok meşhur olan birkaç örnek vereyim. Eğer bir bayanın inancı başını örtmesini gerektiriyorsa, başını örterek okumasına ve çalışmasına imkan verirsiniz, çünkü bir kimsenin inancı gereği başını örterek çalışması ve okuması kamu düzenini bozmaz, asayişi bozmaz, başkalarının hak ve özgürlüklerine zarar vermez, milli birlik ve beraberliği de bozmaz Çünkü milli birlik ve beraberlik tek tip kıyafeti gerektirmez, çokluk içerisinde bir birlik meselesidir.

Başka bir örnek; eğer bir insanın inancı evlilik hayatını da düzenliyorsa o zaman o kişi evliliğinin, dinine göre sahih olup olmadığı noktasında bir din alimi tarafından da onaylanmasını istiyorsa bir çok batı ülkesinde olduğu gibi buna imkan verirsiniz ama herkesi buna mecbur etmezsiniz. Herkesi buna mecbur ettiğinizde din ve vicdan özgürlüğüne aykırı hareket etmiş olursunuz. “Dileyen nikahını müftülükte kıydırsın sonra da gelsin nüfusa tescil ettirsin” diye bir karar alırsınız. Bu karar ileri sürdüğüm formülasyona göre hak ve özgürlükleri esas alan demokratik bir cumhuriyete aykırı değildir. Dini bireysel alana da hapsetmiş olmazsınız.

Örnekleri çoğaltabiliriz. Farklı bakış, düşünüş sahipleri ve hayat tarzı sahiplerine, başkalarının hak ve özgürlüklerini ortadan kaldırmadıkça ve güce dayanarak kendi inançlarını başkalarına empoze etmedikçe özgürlük verdiğiniz takdirde problem önemli ölçüde ortadan kalkar. Bundan sonrası insanların serbest iradesiyle severek, seçerek bir inancı benimsemelerine kalır. Eğer siz İslam'ı iyi temsil ederseniz sizin gibi inanan insanların sayısı çoğalır. Eğer siz bunu iyi temsil etmiyorsanız siz olduğunuz yerde kalır veya gerilersiniz. Toplumun taleplerini, onların mutluluklarını gerçekleştirecek başka sistemler daha ziyade taraf kazanır, ondan sonrası bir yarıştır.” M. Çığrıkçı:

“Reform ile tecdit ve içtihadın aynı olabileceği yönünde görüşler var. Reform ile içtihat, tecdit arasında farklar nelerdir, aynı şeyi ifade ederler mi?” H. Karaman:

“Kelimeleri iyi tanımlarsak o zaman problem büyük ölçüde ortadan kalkar, şimdi reform yeni icad edilmiş bir kelime değildir, Türkçe de değildir. “Yeniden şekillendirmek” demektir, “ıslah etmek” demektir, “bozulanı düzeltmek” demektir. “Asli şekli değişmiş olanı asli şekline getirmek” demektir. Lügat manasıyla budur.

Istılah olarak tarih içerisinde kendine has bir anlam kazanmıştır. Daha ziyade de Hıristiyanlık çerçevesinde bir anlam kazanmıştır. Batıda kilise ile devlet arasında, kilise ile özgürlük isteyen toplum arasındaki mücadelede bir anlam kazanmıştır. Nedir bu anlam? “Kutsal ve bağlayıcı olan kuralların bir kısmını bağlayıcılık ve kutsallık alanından çıkarmak ve bir kısmını ibkâ etmek”. Bunu Hıristiyanlık bağlamında açarsak; papanın ve kilisenin, kutsal kitapta yer alan bir âyet kadar kutsal ve bağlayıcı olan buyruk verme hak ve selahiyeti söz konusu idi. Eğer yanılmazlığı kabul edilen papa ortaya bir kural koyuyorsa bu kural mesela teşbihte hata olmaz, İslam'daki âyet ve hadis kadar kutsaldır ve bağlayıcıdır. Reform bu kutsal olanı parçalıyor ve diyor ki “kilisenin bu selahiyeti erin i kabul etmiyorum ve tamamen İncil'de yazılı olanı bağlayıcı olarak kabul ediyorum; İncil'le hıristiyanların arasına da ruhban sınıfını bir yorumlayıcı, okuyucu olarak, onları affettirid olarak girmesini kabul etmiyorum”. Tarihi olarak reforma baktığımızda hadise budur. Bunu bizim İslam kültürü ve medeniyeti içerisinde bir yere oturtmamız mümkün değildir, doğru da değildir, çünkü o zamanın oluşturduğu tarihi şartlar bizde hiç mevcut olmamıştır. Ta baştan beri bu kutsal ve bağlayıcı olanla kutsal ve bağlayıcı olmayan, ilahi olanla beşeri olan bizde hep ayrıdır.

Yani şimdi bizde nass vardır; bu âyet ve hadistir, içtihad vardır bu; âyetle hadisin yorumlanmasıyla ortaya çıkan kurallardır. En baştan beri hiçbir zaman, yanlış anlamlar, yanlış uygulamalar bir yana bırakılırsa dinde bir kural olarak şu kabul edilmemiştir. İçtihadların değeri nasların değerine eşittir, şimdi açmak gerekirse içtihad isabet de edebilir hata da edebilir. Ama Allahu Teala beşerin elinden gelen bu olduğu için, niyeti iyi olduğu için “Allah'ın muradı bu” diye inanarak bir sonuca vardığı ve uyguladığı için Allah onun kulluğunu hatalı da olsa kabul eder” denmiştir. İçtihada ümmetin fertlerinin tâbi olması mecburi kılınmamıştır, ancak içtihada teşvik edilmiştir. Bundan aciz olanlar da alimlere sorarak öğrenip inanç, bilgi ve amel sahibi olsunlar denmiştir. Baştan beri bu böyledir. Hiçbir zaman ortaçağ kilisesine benzer bir kurum bizde oluşmamıştır. Böyle bir kurum olmadığı için bizde reform olmaz. Zaten birbirine karışmamıştır ki kutsal olanla olmayan, bağlayıcı olanla olmayan, beşeri olan ile ilahi olan; böylece biz bunları birbirinden ayırmak üzere bir reform yapalım. Peki bizde ne vardır bizde içtihad ve tecdid vardır, içtihat o kutsal ve bağlayıcı ilahi olan nassları hayatımızda uygulamak üzere yapılan yorumdur, okumadır, kıyastır bu ameliyelerin hepsine içtihat diyoruz. Bunun reformla alakası yoktur.

Bir de tecdit vardır. “Tecdit” yenilemek manasına gelir. İslam tarihinde tecdidin de bir kavramı oluşmuştur. Bu kavram; inanç olarak, pratik olarak müslümanlar eğitimsizlik ve bilgisizlikleri yüzünden başka kültürlerin etkisiyle sahih İslam'dan sapmışlar, işte bu insanların bilgi ve eğitim yoluyla sahih İslam'a iadesi çabalarının adıdır tecdid. Bunun da Hıristiyanlık tarihindeki reformla örtüşmediği ortadadır. Çünkü; Hıristiyanlıktaki reformu yapan Luther, “İncil'in âyetlerinin bir kısmını atalım” demiyor. “İncil'in âyetlerine papalar tarafından yapılan eklemeleri atalım” diyor. Halbuki bu iddia “Kur'ân-ı Kerim ve sünnette yer alan bir takım hükümleri atalım” diyor. Bunun reformla da, içtihadla da, tecdidle.de uzaktan yakından hiçbir

alakası yoktur. Bu bir terktir. Bu bir dine müdahaledir. Hem de üstelik dine bir müçtehid, bir müceddid, reformatör olarak değil laik bir ülkenin yöneticileri olarak müdahaledir. Bunun ne modern uygarlıkta ne de laik demokrasi anlayışında yeri vardır!" M Çıgrıkçı:

"Türkçe ibadet, kadınların cenaze namazı kılması, namaz vakitleri, gibi tartışmaların yapıldığı bir süreç var. Şimdilerde ise, "yeni din projesi, ahkâm âyetlerinin kaldırılması" gibi bir teklif var. Bu, ifade ettiğiniz gibi laik sistemin, toplumsal mühendislik hevesleriyle dini engelini ortadan kaldırma anlamındaki bir projenin devamı mıdır?" H. Karaman:

"Benim görebildiğim kadarıyla bu münferit olaylar ile "değişimi gerçekleştirme projesini" birbirinden ayırmak gerekiyor. Bu bahsettiğiniz münferit şeylerde benim müşahade edebildiğim -daha çok tabi ilahiyatçıların yaptığını kastediyorum, tarihçi, yazar vs. olup aslında köklü bir eğitimi de olmayan insanların konuşarak düşünmelerini bir tarafa koyuyorum- ilahiyatçıların kadınların adet durumunda namaz kılmaları, kadınların cenaze namazı kılmaları, cuma namazının kadınlara farz olması, ana dilinde ibadet gibi konulardaki sözleri... Yani onlar aslında Kur'ân'dan yola çıkarak, sünnetten yola çıkarak bu sonuca vardıklarını iddia ediyorlar, o bakımından bir metodoloji farkı var. Hedeflerinin ne olduğunu Allah bilir. Hedef nedir, bir kısmında masumane olabilir. Bir kısmında artniyet olabilir. Fakat benim esas ilgilendiğim birtakım fıkhî görüşlere, fetvalar metodolojik olarak baktığımızda mesela "bu konuda âyet yok, bu konuda hadis var mı? Hadis uydurma olabilir, çünkü âyete ters düşüyor" diyorlar. Yani İslami usûlü, metodları iyi kullanıyor kendisine göre. Bence bu girişimleri tecdit veya içtihat çerçevesine sokabiliriz. Yani metodolojik açıdan sokabiliriz ama ne şartla; şu şartla: Bunu nefse, kendi aklına, kendi mantığına göre, eskilerin tabiriyle indî olarak ortaya konmuş bir yönteme dayandırmayacak; yani daha öz bir ifade ile usûlü belli olan bir içtihada dayanıyorsa, içtihadın kurallarını kullanıyorsa ve İslamın herkes için bağlayıcı araçlarını kullanıyorsa o zaman insan bu fetvaları kullanır ve bir farklı sonuca varabilir. Eskiden de böyle olmuştur; nitekim, onun için de mezhepler vardır; fıkhın mezhepleri vardır. Farktı sonuçlara varabilir, o da tartışılır, o zaman da masum olur. Yani böylesi içtihadları da tartışırız ve biz deriz ki "sen bu hadise uydurma diyorsun ama değil, isbat et uydurma olduğunu, bu hadisin sahihliği ortaya konmuş, senedi bu, metninde de senin anladığın manada bir çelişki yok" tarzında karşı argümanlarla tartışılır bu.

Ama ahkâm âyetlerini kaldırmanın ve "yerine başka bir hukuk var" demenin tecditle de, içtihatla da hiçbir alakası yoktur." M. Çıgrıkçı:

"Siyasi kadroların "Yeni Din Projesi" teklifi, modernizmle uyumlu, sistemle barışık, ehlileşmiş bir müslüman tipi yaratma endişesini taşımıyor mu?" H. Karaman:

“Şöyle bir hedef sezinliyorum, ama bir genelleme yapmanın da bizi hataya düşürebileceğinden ayrıca endişe ediyorum: Müslümanın dini inanç ve pratiklerini engellemekle beraber asgariye indirmek gibi bir hedef görünüyor. Yani sizin söylediğiniz sekülerleşmeyle bu tip insanlar dini bertaraf etmiyorlar, amaçta sanki âyetlerin bir kısmını kaldıranlarla birleşmiş oluyorlar. Hangi anlamda birleşmiş oluyorlar; müslümanın hayatından dini asgariye indirme hedefinde birleşiyorlar. “Şu halde bugün dünyada genel geçer bir uygarlık, hayat tarzı var. Müslümanlar bu hayat tarzına ayak uydurmalılar; dinleri buna engel teşkil etmemeli, etmez de.” denilmekte, bu yönde teklifler sunulmaktadır.

Konuşmamın başında yaptığım üç grupluk tasnifin ikincisine giriyor bu şekilde dini asgariye indirmek ve belki de onu engellemek isteyenler.” M. Çığrıkçı:

“Hocam, aydınlatıcı açıklamalarınızdan dolayı çok teşekkür ederiz...”[1313]

“Din-Hukuk İlişkisini Müslümanca Çözmek Zorundayız”

Hasan Onat

Musa Çağlar:

“Son zamanlarda kamuoyunda “Dinde Reform” adı altında ahkâm ayetlerinin uygulanmaması ile İlgiii bir tartışma var. Sizin bu konuda görüşlerinizi alabilir miyiz?” Hasan Onat

“Ahkâm ayetleri ile alakalı tartışma, aslında ciddi bir tartışmadır. Türkiye'de yaşanan sorunların bir anlamda artık doruk noktasına ulaştığını gösterir. Ciddi manada dinle alakalı bir takım sorunlar yaşıyoruz. Birey planında dinin algılanmasıyla ilgili yaşanan sorunlar var, gelenek ve modernitenin çatışmasından kaynaklanan birtakım sorunlar var, hızlı kültür değişiminden kaynaklanan sorunlar var, geleneğin kendisini koruma çabasından kaynaklanan sorunlar var. Bu çerçevede ahkam ayetleri tartışması, bence sorunun zirve noktasında görülebilir. Bu açıdan son derece anlamlı buluyorum bu tartışmayı. Ancak tartışmanın direkt ahkam ayetleri ile başlatılmasını bir sağlıksız başlangıç noktası olarak görüyorum, çünkü Türkiye bütün olumsuzluklara rağmen çok iyi bir nokta yakaladı. Bu da dinin tartışılıyor olmasıdır, insanlar din konusunda düşünmeye başladılar.

Din konusunda düşünme son derece önemlidir, çünkü din, doğrudan bireysel ve toplumsal paradigmanın şekillenmesinde temel unsur görevi görür. Bireysel ve toplumsal paradigma büyük ölçüde din anlayışıyla şekillenir. Buradan hareketle şunu söyleyebiliriz. Din anlayışındaki tartışma doğrudan bireysel ve toplumsal paradigmayı etkileyen bir tartışmadır. Bu çerçevede bu tartışma eğer bilimsel

bilgilerle sağlıklı bir zeminde yürütülecek olursa, Türkiye'de topyekün ciddi bir zihniyet değişikliği beraberinde gelebilir. Bu da Türkiye'nin birçok sorunu ciddi manada aşması demektir. Aslında işin özüne inilirse, Türkiye'nin temel sorunu bu manada dine yaklaşım sorunudur. Son iki asırdır din ya kendi kaderine terkedilmiştir ya da zaman zaman müdahalelerle farkiı çizgilerde şekillendirilmek istenmiştir; ama büyük ölçüde din alanı bilimsel bilgiden yoksun bir alan olarak kalmıştır. Dine karşı çıkanlar da din konusunda bilgisizdirler; dindar olanlar da din konusunda sağlıklı bilgiden yoksundurlar.

İşte bunları yanyana getirerek düşündüğümüzde iki şey ortaya çıkıyor: Birincisi Türkiye'deki sorunların gittikçe komplike hale gelmesinin cehaletten kaynaklandığı sonucu, ikincisi bu tartışmaların Türkiye'nin geleceği açısından, hatta İslam dünyasının ve insanlığın geieceği açısından ne kadar büyük önem taşıdığı.

Şimdi bu zemin üzerinde ahkâm ayetleri ile ilgili tartışmaya dönecek olursak; biliyorsunuz aslında dünyanın içine sürüklendiği bu hızlı değişim süreci, din olgusunu yeniden gündeme getirdi. Önümüzdeki asırdan “inançlar çağı” olarak söz edilmektedir. Din, tüm dünyada yükselen değer olmuştur, Türkiye de bunun dışında kalamazdı. Türkiye'de şartlar zorluyor, insanımız müslüman, öyle ki din konusunda daha az duyarlı olanlar da dini değerlerle dopdolu. Son derece ilginç bir ülkede yaşıyoruz; bakıyorsunuz, “kahrolsun şeriat” diye bağırıyor insanlar, slogan atıyor, ezan okunduğu zaman aynı insanların sustuklarını, saygı gösterdiklerini görüyorsunuz. İşte çok enteresan örneklerimiz var. Bu çerçevede meseleye bakıldığında dinin yükselen değer haline gelişi, Türkiye'de “düşünen kafaları din üzerinde yeniden düşünmeye zorluyor.

Öyle ise gelinen nokta şudur; din konusunda Türkiye sorunlarını nasıl aşar? Dini dışlayarak, yok farzederek bu sorunları aşamazsınız. Dini, geleneğin içerisinde arayarak, sadece geleneği din gibi algılayarak da aşamazsınız bu sorunu. O zaman yeni çıkış yollarına ihtiyacımız var. İşte bu çıkış yollarından birisi, din anlayışının genel çerçevede tartışmaya açılmasıdır.

Ahkam ayetleri ile alakalı tartışmayı yanlış yerde başlatılan, ama anlamlı bir tartışma olarak görüyorum. Tabi buna verilen cevaplar ya da gösterilen reaksiyonlar da ayrıca değerlendirilmelidir, çünkü bu tartışma öze inildiğinde İslam açısından din ve hukuk sorununu gündeme getiriyor. Daha açık bir ifadeyle bu tartışma hukukun dinle olan ilişkisi noktasında düğümleniyor. Aslında İslam hukuku konusunda sağlıklı bilgi sahibi olanlar, şunu açıklıkla ifade ederler: İslam hukuku, beşeri bir hukuktur, İlahi hukuk değildir. Kur'ân'da hüküm bildiren ahkamla ilgili ayetler vardır. Ama bu ayetlerin Kur'ân'daki haliyle fonksiyonel olmasını düşünmek pek mümkün değildir. Niçin? Çünkü, Kur'ân'ın indiriliş amacı öğüttür, insanları uyarmaktır; insanlardaki paradigma değişikliğini sağlıklı şekilde sağlamak ve insanların doğru düşünmesine katkıda bulunmaktır. Kur'ân'ın kendini tanımlamasında esas olan, kullandığı ifade kalıpları, öğüt, hidayet veya rahmet kaynağı, furkan- hepsi doğrudan insanlardaki düşünce yapısına yöneliktir. Ahkam

ayetleri de öncelikle bu çerçevede Kur'ân'ın bütünlüğü içinde ele alınmalıdır. Bu ayetlerin hukuk alanında fonksiyonel olabilmesi için, herşeyden önce hukuk alanına taşınması, hukuk diline tercüme edilmesi, günün şartları çerçevesinde yeniden yoğurulması, hukuk kalıplarına dökülmesi ve hukukla ilgili kurumlara yer verilmesi gerekir.

Bu açıdan Türkiye'de konuyla ilgili olanların ya da olmayanların bilgi birikimi bu tartışmayı kaldıracak nitelikte değildir herhalde, diye düşünüyorum. Yani tartışma bu topluma biraz ağır geldi ve çok da sağlıklı bir biçimde yapılmadı, çünkü reaksiyoner tavırlar öne çıktı. Maalesef çok ciddi bir fırsatın yine heba edildiğini düşünüyorum bu çerçevede.” M. Çağlar:

“Hocam, “yeni din projesi” diye gündeme getirilen bir tartışma var. Bu çerçevede şunlar söyleniyor: “Ahkâm ayetleri uygulanmıyor; zaten 70 yıldır uygulanan pozitif hukuk sistemi var. O halde bunların uygulanmasını istemeye gerek yok.” Bu dinde reform değil mi?” H. Onat

“Efendim şimdi aslında biraz önce ifade etmeye çalıştım. Bu sorunuz benim tesbitimin ne kadar isabetli olduğunu gösteriyor. Din-hukuk ilişkisini biz çözmek zorundayız. Yani bunu müslüman bir insan olarak çözmek zorundayız. Devleti bırakın. Devletin de ciddi manada sorunudur ama müslümanın kafasında bu sorunun çözülmesi lazım. Müslümanın kafasında din-hukuk ilişkisini çözmeden siz günümüz şartlarında fazla birşey yapamazsınız. Ne demektir?

Bunu biraz daha somuta indirgeyelim: Ben hukukçu değilim, ama ilahiyatçı olarak bu konuda zannediyorum fikir yürütme hakkım birazcık var. Kur'ân'daki hukukla ilgili ayetlerin başında gelen miras taksimini ele alalım. Mirasla alakalı olarak kadınlara bir hak, erkeğe iki hak veriliyor, şimdi buna nasıl bakacağız? Bunu toplumda nasıl uygulayacaksın? Din midir bunun bu halde olması? Eğer biraz tarihi birikiminiz varsa, Kur'ân'ın ana hedefinin adaletin sağlanması olduğunu ve bu manada Kur'ân'ın çok ciddi bir adım attığını görürsünüz, çünkü Kur'ân bir şekilde adaletin teminini ister. Hukuk olmadan adaleti sağlayamazsınız. Dolayısıyla Kur'ân bu manada hukukun mutlaka toplumda yer alması ve kurumlaşması gerektiği doğrultusunda ciddi adımlar atmıştır, İslam'dan önce kadınlara hak verildiğine dair elimizde herhangi bir belge yok. En büyük adımı mirasta kadınlara pay vererek Kur'ân attı. Peki o dönem şartlarında bunu makul görmek mümkün, bakın tarih çok ciddi bir adım olduğunu gösteriyor bunun. Günümüz şartlarında uygulamaya kalkıştığınızda ne tür sorunlarla karşılaşacaksınız? Burada uygulanıp uygulanamayacağı, doğrudan bu alanla ilgili bilim adamlarının, İslam'ı iyi bilen hukuk alanında güçlü adamların işidir. Oturup düşünecekler, konuşacaklar, fikir yürüteceklerdir. İşte bu konuda üretilen fikirler de zaten beşeri fikirler olacaktır. Onun için ifade ettim, “İslam hukuku beşeri bir hukuktur” diye. Dolayısıyla doğrudan hukukla alakalı bu tartışmaların merkezi olarak yeni bir din projesinden söz etmek kanaatimce pek mümkün değildir. Zaten İslam dini, dinamik bir dindir. Dolayısıyla her zaman ve mekanda yeniden anlaşılmak durumunda olan bir dindir. Yani

İslam'ın kendine özgü dinanizmi bunu sağlamaktadır, bunu beraberinde getirmektedir. Bu dinamizm çerçevesinde algıladığımızda bizim yeni bir din projesine ihtiyacımız yok. Neye ihtiyacımız var? Yeni din anlayışına ihtiyacımız var. Asırlardır İslâm dünyası bu işi yapıyordu ama son iki asırdır ciddi bir kriz içindeyiz, çünkü şu an tslâmla müslüman birbilerinden koptular. Bu kopuş İslam'ın kendini yenileme sürecini sıkıntıya soktu. Şu anda bunu başaramadık; bunu başardığımız gün, bu tür tartışmalar kendiliğinden ortadan kalkar zaten.” M. Çağar:

“Bu açıdan değerlendirdiğimizde buna “dinde reform” diyebilir miyiz? Yoksa bunu “tecdit” olarak mı ifade etmeliyiz? Bu iki kavram arasındaki farka girebilir miyiz?” H. Onat:

“Reform kelimesi çok yıpranmış bir kelime. Çok kötü kullanıldı, yıpratıldı ve kötü çağrışımlar yapıyor. Tecdit ve o çerçevede zaten içtihad var. Düşünmek İslam'ın özünde var olan bir şey. Tecdid, “dinde yenilenme” demektir, yani “din anlayışında” yenilenme demektir. Bu peygamberimizin hadislerine de dayandırılır, geleneğin içerisinde de bir yer bulur. Biraz sonra Elmalılı Hamdi Yazır'dan bir küçük anekdot aktaracağım, zaten içtihat bir şekilde İslam'da anlayan insanın fikir üretmesi hadisesidir. Müslüman insan sürekli fikir üretecektir, şimdi tecdit ve reform arasında yakın bağlantı kurulabilir, ama reformdaki olumsuz içerikleri çıkartmak zorundasınız. Yani İslam'ın kendine özgü dinamizmi her zaman ve mekanda yeniden anlaşılmasını gerektirir. İslam uleması buna “tecdit” demiş. Bakın Elmalılı bu konuda ne söylüyor?

Peygamberimiz şöyle buyuruyor: “Cenab-ı Allah şüphesiz her yüz sene başında yani her asırda ümmete dinini yeniteştirecek adam ve adamlar gönderecektir.”

“Bir vaadi ifade eden bu hadis-i şerif aşağıdaki noktaları ihtiva etmektedir: Bir ibaredeki “gönderme” sözü, dini yenileştirecek olanı işaret yoluyla teceddüdün lüzumunu telmih ediyor. İkincisi, bunu asırla zamanlandırıyor. Bir üçüncü nokta; ima yoluyla ümmeti her asır başında teceddüde meyletmeye bunu elde etmeye ve kabullenmeye teşvik ediyor. Dördüncüsü, teceddütte ümmetin, ümmet özelliğinin mahpus kalacağı ve teceddüdün değişme, başkalaşma yani tebeddül değil, bu ümmet özelliğinin ve hüviyetinin kuvvetlenmesi ve devam etmesi gerektiği konusundaki nastır. Beşincisi yeniliği yapacak olan bir şahıs olacağını ediyor.”

Bunlar Elmalı'nın yorumları, realiteyle de örtüşüyor. Hadisin sahihligini tartışabilirsiniz. Ama Elmalılı, gerçekten muazzam bir yorum yapmış burada ve devam ediyor: “İşte Hz. Peygamber bize mürûr-u zamanın neticelerinden sakınmanın ve kurtulmanın yolunu ve elde etme şeklini göstermiştir. Demek oluyor ki, her asrın başında dinimizin yenilenmesi beklemek bir hakkımız ve bu yeniliği yapacak yeterliliğe kavuşmak için çalışmak vazifemizdir. Bu vazifemizi idrak edersek cenab-i Allah da vaadini yerine getirecektir. Bu surette zamanın geçmesi sıkıntısından kurtulmuş olacağız. Peygamberlik nuru uzaklaştıkça biz ona

yaklaşacağız ve bu sayede hassasiyetimizi elde edecek, neşveden neşveye koşacağız”. Yani bu ifadeler İslâmın evrenselliğinin nasıl tezahür edeceğini gösterirken, bir başka açıdan da sosyal değişme olgusu karşısında, İslam'ın kendine özgü tavrını da ortaya koyuyor. Yani Elmalılı Hamdi Yazır müthiş bir şey yakalamıştır. İsterseniz devam edeyim: “Şimdi ilmi ve akli ilkeleri sabit ve mahpus olan dinimize bu yenilik nasıl gelebilir? Bidat fikrine karşı fsiam dini bu yenileşmeyi nasıl temin edecek? Şunu hatırda iyi tutmak gerekir ki, her zaman söylediğim gibi yenilik, değişmek ve bozulmak değildir, İslam'da en büyük düstur Allah'ın birliği olduğu için bütün ilkeler bu birlik düsturunun gelişmesi bakımından tesirli olacak ve bütün teceddütlerde bu görüş mahpus tutularak ümmetin ümmet olma özelliği muhafaza edilecektir. Bu suretle her asırda vaki olan fikri ve maddi hadiseler bir tecrübe ile tetkik edilip, ülkelerin tatbik edilme şekillerine göz atılacak ve bu suretle bir taraftan tecrübi ve tümevarıma dayalı, diğer taraftan aklı ve neticeye götürücü tümdengelime dayalı bir dönüşüm yapılarak çalışma ciheti bulunacak ve bu suretle ümmetin hayatına şuurlu veya şuursuz olarak giren yeni durumların şer'i ve dini yönden fazlalıkları atılarak tesbit edilecek, öldürücü arızalardan olan bidatlarla, hayati sebeplerden yeni inkişaf ayırt edilerek birisi atılacak diğeri kabul edilecek ve nihayet akılla hissiyat birleştirilerek vicdanlara yeni ihtiyaçları tatmin eden, yeni bir şakaret neşvesi ve emniyet verilmesi hususuna ihtimam gösterilecektir”.

Gerçekten çok güzel özetlemiş Elmalılı burada dikkat çektiği şey sudun fslam her zaman ve mekanda yeniden anlaşılacak, anlaşılması gereken bir dindir. Bu dini anlayacak olan insandır. Sosyal değişmenin değişmeyen tek sabite olduğu görülmüştür. Yani değişim değişmeyen ciddi bir realitedir ve vardır. Ancak tarihi akış içerisinde bu değişim bazen hızlı bazen yavaş olmuştur. Şu anda insanlık tarihi belki de en hızlı sosyal değişim sürecinin içerisindedir. Hakikaten korkunç bir değişim hızı içerisindeyiz. Öyleki değişimin hızı bizim değişimi doğru algılamamızı bile güçleştiriyor. Böyle bir ortamda İslam'ın kendisini yenilemesi nasıl sağlanır? İki şekilde olur. Hamdi Yazır’ın dikkat çektiği gibi; birincisi, “tevhid” özde muhafaza edilir ve insanoğlu mevcut birikiminden yararlanarak tevhid ekseninde İslam'ı yeniden anlar. Bu anlama biçimi beşeridir. Bir asır sonra ya da onbeş yirmi sene sonra bu da değişir, çünkü beşeri olan herşey değişime açıktır. Kur'ân'ın dışında “İslam'da değişime açık değil” diyebileceğimiz hiçbir şey yoktur. Bütün mezhep imamlarının, alimlerin içtihatları beşeri görüştür. Bunların hiçbirisi vahiy gibi algılanamaz; hiç birisi mutlak doğru olarak algılanamaz. O görüşlerden evrensel olan, vahyin özüne uygun olanlar muhafaza edilir; diğerleri eleştiriye tabi tutulur, tarihin hazinesinde yerlerine yerleştirilir. Olay bu kadar açıktır. Dinin yenilenmesi dediğimiz şey budur işte! Buradaki yenilenme anlayış plandaki bir yenilenmedir. Yoksa İslam, Hz. Adem'den beri gelen o ilahi din geleneğinin özünü oluşturur. Kur'ân'ın özünde de tevhid vardır. Din dediğimiz şey budur işte. Onun dışındaki kalan kısımlar elbette anlayış planında değişecek, şekillenecek, yenilenecektir.

Bu çerçevede teceddüt veya tecdit daha munis, daha sıcak görünüyor. Çünkü geleneğin içinde bir yeri var. Reform aynı anlama geliyor, çoğu yerde aynı anlamda kullanılabiliyor, ama reform yıpranmış bir kelime. Bu yüzden ben reform kelimesini kullanmayı çok fazla tercih etmiyorum. Ama şunu özetle tekrar etmek istiyorum, İslam dinamik bir dindir, her zaman ve mekanda yeniden anlaşılır. Şu anda İslam, kendisini anlayacak büyük kafaları beklemektedir, çünkü bütün insanlığın İslam'ın o diriltici nefesine ihtiyacı vardır.” M. Çağlar:

“Hocam, bir de “ahkâm ayetleri uygulanmasa da otur; dinden çıkmış olmayız. Günahkâr olursak da Allah affeder” deniyor.” H. Onat:

“Başta da ifade ettiğim gibi, bu din-hukuk ilişkisiyie alakalı bir meseledir. Bu konuda çok ilginç örnekler var karşımızda, geleneğimizde. Mesela bir Hz. Ömer örneği var. “Müellefe-i Kulûb” dediğimiz kalpleri İslam'a ısındırılacaklarla ilgili. Zekattan pay verilecek olan, Kur'ân'da geçen gruplardan birisidir. Hz. Ömer diyor ki, “artık bu insanların İslam'a (sındırılmalarına gerek yok, İslam güçlü bir din haline gelmiştir ve birtakım insanlara pay verilmemelidir.” Ya da başka örnekler... Zaten İslam uleması Kur'ân'la hukuku birbirinden ayırmıştır. Bizim şu andaki tartışmalarımız Kur'ân'la hukuku birbirinden ayırmamaktan kaynaklanmaktadır.

İslam'ın geldiği döneme şöyle bir göz atalım. O zaman Medine'nin nüfusu 15 ile 20 bin arasındadır. En ileri seviyede, müslümanların toplam sayısına bakın 100 bin, civarındadır. Bugün küçük bir ilimiz o kadardır. Ve o dönemin şartlarında çok ciddi oranda gelişmiş kurumlardan söz edemezsiniz. Alanlar ayrımından söz edemezsiniz. Devlet yeni yeni teşekkül etmeye başlıyor. Araplarda ciddi bir devlet geleneği yok. Peygamberle birlikte büyük ölçüde devletin özü oluşmaya başlıyor, yavaş yavaş kuruluyor. Siz böyle geleneğin içerisinde din-siyaset ayırımı, din-hukuk ayırımı, din-iktisat ayırımından söze edebilir misiniz.? Edemezsiniz. Ama şu anda bir buçuk milyara yaklaşan müslüman insan var. Biz İslamî anlamaya çalışırken bu bir buçuk milyara yaklaşan insanları göz önüne almalıyız. Bu çerçevede düşünüldüğünde bugün din-hukuk ayırımından söz etmek kanaatimce mümkündür.

Dolayısıyla ahkam ayetleriyle alakalı tartışmayı, günahtır, günah değildir, tartışması olarak değerlendirmemeli. Hukuk, hukukçuların işidir. Onların uygulayacağı bir iştir. Din bir hukuk kitabı değildir. Biz ahkâm ayetlerinden de, Kur'an'ın diğer ayetlerinden de herşeyden önce birey olarak yararlanabiliriz. O ayetler bizim düşünce yapımızı şekilendirir; âyetler bizim meseleleri daha iyi anlamamıza yardımcı olur. Hukukçular da o âyetleri alır, tartışırlar, o hukuk alanındaki insanların işidir. Ama Kur'an'a bütün olarak bakmamız gerekir. Kur'ân bütün halinde hukuk kitabı değildir. Kur'ân bütün halinde insanların düşünce sistemlerini sağlıklı zemine taşımak isteyen, tevhid ekseninde toplumsal değişimi öngören bir kitaptır. Kur'an'ın istediği sağlıklı ve adaletli bir toplumun oluşmasıdır. Hukuk bunun olmazsa olmaz sonucudur. Ama hukuk insan işidir. Tıpkı siyasette olduğu gibi! Mesela İslam dini siyaset alanında da belirlemede bulunmuş değildir.

Siyaseti insanların sorumluluğuna, bireyin sorumluluğuna bırakmıştır. Kur'ân'daki temel hükümlerden de yararlanırsınız. Ama sizin adaletli, ahlaklı bir şekilde yaşamanızı sağlayacak toplumsal sistemi kurar gerçekleştirirsiniz. Bu tamamen bireyin sorumluluğudur.” M. Çaglar:

“Hocam, çok teşekkürler.”[1314]

Esenlik Yurdunun Çağrısı

Celalettin Vatandaş

Resûlüllah diyor ki: “Benimle insanların durumu, ateşin yanındaki kişinin durumuna benzer. Ateş yanıpta etrafını aydınlattığı zaman, pervaneler ve diğer bazı böcekler kendilerini ateşe atmaya başlarlar. Adam onları yanmamaları için uzaklaştırmaya çalışır, fakat onlar yinede kendilerini ateşe atarlar. Aynı şekilde ben de sizleri eteklerinizden tutup cehennem çukuruna düşmekten alıkoymaya çalışıyorum. “Buraya gelin, ateşten uzaklaşın, buraya gelin, ateşten uzaklaşın” diye bağırıyorum. Siz ise elimden kurtulup cehennem çukuruna atılmaya devam ediyorsunuz”. [1315]

Değişmeyen Bir Dünya

Zamanın aynı kaldığını, dünün dünyası ile bugünün dünyası arasında bir değişme gerçekleşmediğini söylemek mümkün değil. Hatta çoğu kimse için bunun aksini iddia etmek tamamen imkansız, çünkü çok şey değişti: zaman değişti, insanlar değişti, toplumlar değişti, bilim, teknoloji, yaşama biçimleri, sahip olunan maddi imkanlar değişti... Fakat bütün bunlara rağmen bazı şeyler ve özellikle de bir şey değişmedi. Bu, öylesine sabit kaldı ki 19. yüzyılın insanları veya 15. yüzyılın insanları veya 1000 yıl öncesinin, hatta 2000, 3000 yıl öncesinin ve daha da öncesi çağların insanları dikkate alındığında, bu bir şeyde hiçbir değişiklik gerçekleşmedi. O hep bir özlem olarak kaldı. Evet, insanlığın bir özlemi ve o özlemi oluşturan, besleyip güçlendiren şartlar hiç değişmedi. Gerçekleşmesi için mallar harcanan, ömürler tüketilen, canlar verilen ancak bütün bunlara rağmen bazı istisna dönemler hariç, hemen hiç değişmeden aynı şekilde kalan bir özlemdir bu. Peki, sürekli değişen dünyanın dışında kalan ve hiç değişmeyen bu özlem nedir? O, her şeyiyle iyi, güzel, doğru olan; zulmün, sömürünün, baskının, haksızlığın, kötülüğün bulunmadığı; adaletin, mutluluğun, esenliğin hakim olduğu bir dünya özlemidir.

Bundan binlerce yıl öncesinin toplumlarını oluşturan insanlar huzurlu bir dünyanın özlemini duyuyorlardı, ancak yaşadıkları zulümdü, sömürüydü, işkenceydi. Bu, Mısır'da böyleydi, Mezopotamya'da böyleydi, Hindistan'da böyleydi, Anadolu'da böyleydi... Bu coğrafyalardaki insanların hemen hepsi sefaleti, haksızlığa uğramayı, sömürülmeyi, ezilmeyi, aşağılanmayı kader olarak benimsemiş, fakat bunlara rağmen az bir grup ise sefahatin, şatafatın, zenginliğin, sorumsuzluğun..., saltanatını sürmüşlerdi. O toplumlarda, çoğunluk açlıktan ölürken, diğer bazıları ise çok yemenin verdiği rahatsızlıkla kıvranmıştı. Kitleler imkansızlıktan, çaresizlikten, yoksulluktan çıldırırken, diğer bazıları ise keyiften çıldırmıştı. Orduları oluşturan insanlar savaş meydanlarında can verirken, diğer bazıları ise onların kanı üzerinde saltanatlar inşa etmişti. Anlamsız ve saçma inançlar, yaratılışın nedenini bilememenin oluşturduğu çaresizlikler insanlığın değişmeyen kaderi olmuştu. İnsanlar birşeylere kulluk etmişler, kulluk etmenin gereği olarak mal vermişler, kan vermişler, can vermişler ancak yine de mutlu olmamışlardı. Mutsuzluk, çile, sefalet, yoksulluk insanların ekseriyetinin dünyasında değişmeyen özellikleri oluştururken, az bir kesim ise bunlarla hiç tanışmamıştı. Ama ne var ki bu bugün de böyle. Bazıları bütün çalışmalarına, sahip olduğu enerjisini sonuna kadar kullanarak ortaya koyduğu bütün emeğine karşılık, akşam evine götüreceği bir ekmeğin hayalini ancak kurabilirken, bazıları ise aldığı eşyaların, kullandığı araçların son modellerinden daha da sonrasını elde edememenin ızdırabını yaşıyor. Bazılarının açlıktan midesi ve bağırsakları guruldarken, diğer bazıları ise fazla kilolarınının ızdırabıyla kıvranıyor. Bazıları, birilerinin lokantada yediği bir yemeğin bedeli kadar parayı bulamadığı için tedavi ettiremediği hasta çocuğunun gözleri önünde ölüşünü kahrolarak seyrederken, bazıları ise, inşa ettirdiği yazlığının veya satın aldığı yatının, kotrasının rengi ile eşyaları arasındaki uyumsuzluğu düşünerek çılgına dönüyor. Batıl inançlar, saçma düşünceler, bütün bir hayatı anlamsızlıklar üzerinde şekillendiren sakat fikirler yine insanlığın değişmeyen özelliklerini oluşturuyor. Dünün dünyasında bir işe başlarken kahinlere gidenler, büyücülere danışanlar bugünün dünyasında çağdaş kahinlere gidiyor, insanların hayatlarındaki çarpıklıkları birilerinin lehine olacak şekilde gizlemeyi başaran çağdaş büyücülere danışıyorlar. Bugünün dünyasında da insanlar birilerine kulluk ediyorlar; mal istenince mallarını, kan istenince kanlarını, can istenince canlarını veriyorlar. Fakat her nedense bütün bu fedakarlıklarına rağmen, kendilerine vadedilen mutlu, huzurlu günler hiç gelmiyor. Hatta daha da kötüsü; her yeni gün daha büyük fedakarlıklarla, her yeni yıl daha büyük sefaletlerle başlıyor. Fakat, o birileri ise zenginleştikçe zenginleşiyor, semirdikçe semiriyor, insanlardan istedikleri fedakarlıklar kendilerini hiç ilgilendirmeden kurdukları saltanatlarında şatafatın zirvelerine ulaşmış olmanın gururuyla azgınlaşıyorlar, şımanyorlar, sapıklaşıyorlar... İşte bu hep böyle oldu. Firavunlar Mısır'ında ileri gelenlerden birisinin sadece cenazesi için 12 kentin geliri harcanabilirken[1316], erkekleri öldürülüp kadınları sağ bırakılan insanlar, özgür kaldıklarında ancak soğan ve sarmısağın hayalini kurabilmişlerdi. İsrailoğulları Hz Musa'nın önderliğinde Mısır'dan çıkıp Fir'avn'ın zulmünden kurtulunca şöyle istekte bulunmuşlardı:

“Hani siz (verilen nimetlere karşılık): Ey Musa! Bir tek yemekle yetinemeyiz; bizim için Rabbine dua et de yerin bitirdiği şeylerden,- sebzesinden, hıyarından, sarmİsağmdan, mercimeğinden, soğanından bize çıkarsın, dediniz Musa ise: Daha iyiyi daha kötü ile değiştirmek mi istiyorsunuz? O halde şehre inin. Zira istedikleriniz sizin için orada var, dedi. İşte (bu hadiseden sonra) üzerlerine aşağılık ve yoksulluk damgası vuruldu. Allah'ın gazabına uğradılar. Bu musibetler (onların başına), Allah'ın, ayetlerini inkâra devam etmeleri, haksız olarak peygamberleri öldürmeleri sebebiyle geldi. Bunların hepsi, sadece isyanları ve taşkınlıkları sebebiyledir.”[1317]

Onların bu isteği yaşadıkları hayat tarzının alışkanlıklarına uygundu, çünkü Mısır'daki yaşantılarında soğan ve sarmısak temel gıdaları idi. Mısır'da halk sefalet içindeydi. Sazlardan yapılmış kulübeler, oldukça iğreti ve tabanı sertleştirilmiş toprak veya hasır olan evler yegane mekanlarıydı. Ömürlerini Fir'avn ve adamları için saray, piramit veya tapınak yapmakla geçiliyorlardı. Kırbaçlar altında gerçekleşen bu zorunlu çalışmaları sırasında yegâne besinleri ise bayır turpu, soğan ve sarmısaktı. Ve bu durum piramitlerin üzerine tarihi bir belge olarak kaydedilmişti [1318] Nemrud ülkesinin ileri gelenleri saraylar inşa ettirmekle uğraşırken, kitleler ise sınır boylarında kanları pahasına o birilerinin saltanatını korumakta ömürlerini geçirmişti. Bu fedakarlıkiarının bedeli olarak da canlarını vermenin gurur ve şerefi ile avunmuşlardı. Bugünün dünyasında da kitleler hep fedakarlığa çağınlmakta; yüceltilen bazı değerler için mallarını, namuslarını ve hatta canlarını vermenin yüceliğiyle motive edilmekte, diğer bazıları ise herşeye sahip oldukları sorumsuz hayat tarzlarının tekdüzeliği ile sinir krizleri geçirmekte.

İşte, yaşanmış ve yaşanan dünya bu. Dünün kölelerinin elleri ve ayaklan iplerle, zincirlerle bağlıydı, bugünküler ise bir şekilde kabul ettirilen tabularla, kutsanan kavramlarla kıpırdayamaz hale getirildi. Dünün insanları putlara tapıyor, hayvanları kutsuyor, eşyaları ta bulaştırıyordu; bugünün insanları ise bazı kavramlara kul olmaya, o kavramlar için her türlü fedakarlıkta bulunmaya çağınlıyorlar. Değişen sadece ve sadece putların niteliği: dününkiler nesneldi bugünkiler ise soyut. Dünün köleleri soğan ve sarmİsağı ziyafet olarak görecek kadar sefildi, bugünkiler ise ancak bir ekmeğin hayalini kurabilecek kadar çaresiz ve umutsuz, işte hiç değişmeyen, hep aynı kalan, değişenleri ise sadece aktörleri olan dünya bu. Bu dünyada oyuncular değişiyor, fakat sahnelenen oyunun senaryosu hep aynı. Bu dünyada bilim değişiyor, teknoloji değişiyor, araçlar değişiyor, ancak oynanan oyunun kuralları hiç değişmiyor. Çünkü birileri bu oyunun değişmesine hiçbir şekilde izin vermiyor. Zira sorumsuz hayat tarzlarını, haksızlıklarla elde ettikleri sermayelerini, hiçbir zaman terketmeye yanaşmadıkları saltanatlarını bu oyunun varlığına ve devamına borçlular. Olur ki bazan birileri oyunu değiştirmeye, oyunun kurallarını yerle bir edip, yeni bir oyunun kurallarını işletmeye çalışsa tepki görüyor, tehdit ediliyor ve hatta düzeni değiştirmek, huzuru bozmakla suçlanıyor ve katlediliyorlar. Aynen dünün Musa'sına, İbrahim'ine, Nuh'una, Ashab-ı Kehf'ine, Muhammed’ine, Yasir'ine, Mus'ab'ına, Sad'ına, Ali'sine..., olduğu gibi.

Peki, bütün bunlar niçin oluyor? Kabui etmek gerekir ki, bu, cevaplaması oldukça zor bir soru. Ancak genel hatlarıyla da olsa, konunun en azından çerçevesini belirleme açısından cevaplamaya çalışacak olursak; bu soruya verilebilecek cevabı iki grupta ele almak mümkün:

1-) Menfaatleri, sömürü, zulüm, zorbalık, hile üzerine kurulu olan ve gücü elinde bulunduran seçkin azınlığın, değişime hiçbir şekilde müsaade etmemesi, insanlığın genel özleminin önünde hep engel olarak bütün gücünü ve hilelerini kullanarak durması.

2-) Bireysel ve toplumsal hayatı kuşatıp kontrol edecek ve hayatın tamamını esenlik yurduna dönüştürecek ilke ve Ölçülerin insanlar tarafından bilinememesi, çünkü, İnsanı anlamak, İnsanı bütün varlığıyla doğru tanımlamak ve buna göre İnsana uygun bir hayatın planını sunmak, İnsanın kapasitesini aşıyor, insanlık, kendisine uygun normal bir ölçü oluşturamadığı gibi, toplumun ve evrenin insan için gerekli ve önemli olan bütün özelliklerinin dökümünü de yapamıyor. Bir de bunlara, varlıklarını, insanları sömürerek sürdürenlerin, sömürülerinin anlaşılmaması için ortaya attıkları hileler, sahtekarlıklar eklenince problemler hepten içinden çıkılmaz hale geliyor, zulümler, sömürüler, baskılar, ahlâksızlıklar, kötülükler insanların çoğunluğunun ayrılmaz parçası olacak tarzda varlığını sürdürmeye başlıyor. İnsanlık tarihi ve özellikle de felsefe tarihi, bütün bu sürecin en önemli tanığı. Zira bu ikisinden hareketle biliyoruz ki, insanlığın özlemini duyduğu dünyayı tesis edememe probleminin şiddet ve büyüklüğü ikibinbeşyüz yıl önce ne ise, bugün de aynı. Bu süreçte, aklı veya diğer insanı güç ve yetenekleri esas alarak yapılan bütün çözüm gayretleri, bilinmezleri çoğaltmaktan başka bir şey sağlamamıştır: “Felsefe düşüncesinin bilimler gibi bir gelişim süreci yoktur. Bizim Grek hekimi Hippokrates'ten çok ileride olduğumuz kesindir. Oysa Plüton'dan daha ileride olduğumuzu söyleyemeyiz Ancak onun yararlandığı bilimsel bilgi gerecinden daha ilerideyiz. Felsefe üretiminde biz belki de Platon'a yaklaşamayız” [1319]tespiti, söz konusu durumun bir filozof tarafından itirafından başka birşey değil. “Felsefe, hayat hakkında şimdiye kadar birçok farklı yorum getirmiştir...(Fakat) felsefe hiçbir zaman nihaî doğruya erişememiştir.” [1320]tespiti ise, insan aklının, zekasının söz konusu problem karşısındaki acziyetinin bir başka itirafı. [1321]

Umutsuzluğun Gereksizliği

Fakat bütün bunlara rağmen insanlık çaresiz değil. Bu nedenle umutsuzluğu bir kader olarak kabullenmesi gereksiz, çünkü, Allah, insanlığı çaresizliklerin içinde bırakmadı ve bırakmıyor. Gönderdiği elçileri ve elçileriyle sunduğu Kitaplarıyla her iki problemin de çözüm yöntemlerini bildirdi. İnsanların dünya ve ahiretlerinin esenlik yurdu olması için her türlü yardımı hiçbir kısıtlamaya gitmeden takdim etti.

Zira, Allah sonsuz merhamet sahibidir. Merhametinin gereği olarak, eğer insanlar dünyalarının ve ahiretlerinin esenlik yurdu olmasını sağlayan ilahî hakikatleri unutursa, bir daha onlara sahip olamaz duruma gelirlerlerse ve bu nedenle de bireysel ve toplumsal hayatları bir yığın problemler içinde kalırsa, diğer bütün lûtuflarına ek olarak bir de peygamber göndererek gerekli bilgileri verir. Gerekli açıklama, ihtar, müjde ve korkutmaları yapar. Böylelikle insanları yanlışların her türlüsünden kurtarıp, iyi, doğru, güzel şeylere sevkederek, gerçek anlamda huzur ve saadetin kapısını sonuna kadar aralar. Bu durum bugün de değişmiş değil. Bugünün ve geleceğin dünyasıyla ilgili olarak gerekli hakikatler, Kitapta bütün tereddütlerden uzak şekilde açıklanmış, Elçi'nin uygulamalarıyla da özlenen dünyanın hayattaki örnekleri oluşturulmuş bulunuyor. Dünyayı bir esenlik yurdu yapacak, bireysel ve toplumsal hayatı huzurun, adaletin, güzelliğin mekanı kılacak ölçüler açık-seçik bildirilmiş ve uygulamalarıyla da gösterilmiş durumda. Elçi veya diğer ismiyle Peygamber ve peygamberle insanlığa sunulan Kitap ise, bütün bunların kaynağını ve özlemleri gerçek kılacak model hayat tarzının iki temel dinamiğini oluşturuyor.

“Sizi karanlıklardan aydınlığa çıkarmak için kulunu apaçık âyetlerle indiren O'dur. Şüphesiz Allah sizlere karşı çok şefkatli, çok merhametlidir”. [1322]

“Allah Kullarını esenlik yurduna çağırıyor.” [1323]

Peygamberlerin ve Kitapların gönderiliş nedeninin; dosdoğru inanan ve gerek bireysel, gerekse toplumsal hayatı düzenleyecek mutlak doğru olan kuralları bildirmek olduğunu biliyoruz. Çünkü peygamberlerin bizzat kendileri ve kendileriyle insanlığa sunulan Kitaplar bunu açıkça ifade ediyor. İnsanlık onlar sayesinde, değişmeyen özlemini gerçek kılacak bilgi ve ilkelere sahip oluyor. Zulmün, sömürünün, kötülüğün, ahlaksızlığın, zorbalığın..., olmadığı bir dünyanın modeline onlarla kavuşuyor. Böylelikle bütün tereddütlerden uzak şekilde anlaşılıyor ki, Allah'ın insanlar için belirlediği ve peygamberleri ile bildirdiği esaslara göre bireysel ve toplumsal hayatın düzenlenmesi, hem biyolojik ve psikolojik, hem de toplumsal yönleriyle insanın bütün varlığını en uygun şartlara sahip kılıyor. Dünya'da gerçekleşen bu durum, aynı zamanda yaratılışının bağlı olduğu imtihanı kazanarak ebedî saadetin hak edilmesine vesile oluyor. Buna karşılık insanlar, Allah'ın kendileri için belirlediği şartları kabul etmeyip de, kendince oluşturduğu şekil ve şartlarda yaşamayı tercih ederlerse, işte o zaman olumsuzluklar başlıyor. Bir yığın problemlerin içine yuvarlanıyor, problemlerle dolu bir yaşantıya sahip oluyor. Ve iradesine, aklına, bilincine rağmen yanlış seçimi yaptığı için yaratılışının esasını oluşturan imtihanı kaybedip, ebedî azabı hak ediyor.

“Biz ona yolu gösterdik; (o tercihine göre) ya şükredici veya nankör olur.” [1324]

“Kim yola getirse kendisi için gelmiş olur, Kim de saparsa kendi aleyhine sapar.” [1325]Esenlik Yurdunun rehberi olan peygamberlerden sonuncusu, takvimlerin

MS., 7. yüzyılın ilk çeyreğini gösterdiği bir zamanda gönderilir. Onun aracılığıyla, bütün insanlara, sürekli karşı karşıya kaldıkları ve filozofların, idarecilerin, ekonomistlerin, hukukçuların, sosyologların, psikologların, pedagogların..., çözümünü bulmaya çalıştıkları -ancak ne var ki tarihin şahitliğiyle bilindiği üzere bulamadıkları- problemlerin çözümleri bildirilip, gerçek huzur ve saadeti sağlayacak yolu gösterilir. Esenlik yurdunun kapısı girmek isteyenler için ardına kadar aralanır.

“Allah size (bilmediklerinizi) açıklamak ve sizi, sizden önceki (iyi)lerin yollarına iletmek ve sizin günahlarınızı bağışlamak istiyor. Allah hakkıyla bilicidir, yegane hikmet sahibidir.”[1326]

Söz konusu Peygamber, peygamberlerin sonuncusu olmasının yanısıra, diğer bazı ayrıcalıklı özelliklere de sahip kılınır. Diğer peygamberler, sadece bir topluma veya bir bölgede ikâmet eden insanlara gönderilmiş olmasına karşılık, bu son peygamber, o zamanın ve sonraki zamanların tüm insanları için gönderilir. O, kendi zamanından başlayarak, kıyamete kadar geçen sürede yaşayacak tüm insanların gerek dünyadaki yaşantılarını ve gerekse ebedî ahiret hayatlarını sıkıntı ve acılarla dolduracak yanlış seçimlerini iptal etmek, sıkıntılarını gidermek ve rahat, huzurlu, ebedî saadeti sağlayacak bir hayatın esaslarını bildirmek, dosdoğru hayat tarzının en doğru uygulamasını göstermekle görevlendirilir. Ümmetin seçkin imamlarından Dehlevi'nin, Dinin/Şer'i hükümlerin gayesiyle ilgili oldukça önemli bir tespiti var. O'nun bu tespitine göre; Allah'ın, elçileri ile insanlara şer'i hükümler bildirmesinin nedeni; bir köle sahibinin, kölelerinin kendisine itaatkar olup-olmadıklarını kontrol etmek için arasıra iş olsun diye şu taşı kaldır, şu ağaca dokun diye emirler verip sonra da eğer bu emirlerine uyuluyorsa kölelerinin kendisine itaatkar olduğunu, eğer emirlerine uyulmuyor veya uyulmasında tereddütler gösteriliyorsa itaatkar olmadıklarını anlamak için yaptığı denemelerde olduğu gibi değildir. Yani şer'i hükümler, hiçbir veya önemsiz işlevlere sahip hükümler değildir, seri hükümlerin bildiriliş nedeni; insanlar için en iyi ve uygun hayat tarzını bildirmektir. Dolayısıyla eğer insanlar şer'i hükümlere uymazlarsa bundan zararlı çıkacak olan yine kendileridir. Eğer şer'i hükümlere uyulursa bundan kârlı çıkacak olan da yine insanlardır. [1327]

“(Peygamber) onlara iyiliği emredip, kötülüğü yasaklar. Temiz ve hoş şeyieri kendilerine helal kılar, murdar ve kötü şeyleri de üzerlerine haram kılar. Sırtlarından ağır yükleri indirir, üzerlerindeki bağları ve zincirleri kırar atar.” [1328]

Bu son peygamber ile insanlara, saçma, yalan ve yanlış olduğu için şaşkınlıklara sürükleyen, her türlü kötülüklerin muhatabı kılan temelsiz inançlara sahip olmaktan uzaklaştıracak mutlak bilgiler ve bu bilgilere dayalı hayat tarzı takdim edilir. Takdim edilen bilgi, mutlak anlamda doğru ve insan için gerektiği kadardır. Böylelikle insanlar gereksiz bilgi yükünden, akılları kurcalayan, zihinleri kilitleyen fazlalıklardan uzak tutulur. Yine takdim edilen hayat tarzı, öylesine bir hayat

tarzıdır ki; insanları sıkıntılara sokmaz, zahmet vermez, çaresiz bir şekilde bırakmaz, usandırmaz, zorlamaz.

“Allah hiç kimseye gücünün yettiğinden başkasını yüklemez.” [1329] “O sizi seçti ve dinde size bir zorluk yüklemedi.” [1330]“Çünkü Allah, insanlar için kolaylık ister zorluk istemez” [1331]Bu nedenledir ki, son peygamber, insanlığa getirdiği inanç ve hayat tarzını şöyle tanımlayacaktır; “Ben size kolay, hoşgörülü hanif dinini getirdim.”[1332]

“Ey iman edenler!

Sizi yaşatacak şeylere çağırdığı zaman Allah ve Resulünün çağrısına koşun.” [1333]Bazı peygamberler aracılığıyla insanlığa Kitaplar da sunulur. Kitap, insanlar tarafından tahrif edilip aslını kaybedince bir başkası gönderilir. Böylelikle insanların gerek dünyasını gerekse ebedî ahiret hayatını eseniik yurdu kılacak ölçüler, ilkeler sürekli bir şekilde açıklanmış olur. Bu Kitaplardan sonuncusunu ise, son peygamberle insanlığa takdim edilen Kur'ân oluşturur. O da kendinden öncekiler gibi mutlak hakikatin bilgisini ve dosdoğru bir hayat tarzının ilke ve ölçülerini açıklar. Ancak o da Elçi'si gibi, kendisinden önceki Kitap'lardan farklı olarak, tüm gelecek zamanlara ve bu zamanlarda yaşayanlara rehber olacak ayrıcalıklı bir özelliğe sahip kılınır. İnsanlığa takdim edilişinden kıyamete kadar bütün zamanların insanlığına hitap eder. İnsanlığın en temel problemlerine yönelir, hayatın içine girer ve doğrulan, güzel olanları, adaletin gereklerini, huzur ve saadetin vesilelerini ayrıntılı şekilde açıklar. İnsan'ın karmaşıklığı ve bilinmezliği karşısında pasif, çaresiz, tereddütlü, şaşkın bir şekilde kalakalmaz. O'nda, filozofların, pedagogların, psikologların, ekonomistlerin, siyaset bilimcilerin..., söyledikleri ve yazdıklarında görülen tekdüze, sığ, bilinmezliklerle dolu, yanlışlığı veya eksikliği nedeniyle sürekli değişen ve bu nedenle tam anlamıyla güvenilemeyen bilgiler bulunmaz, öncelikle dünyayı ve onu takiben de ahireti esenlik yurdu yapma özlemlerinin gerçekleşmesi yolunda insanları yanyolda bırakmaz, aldatmaz, çaresizliklere ve pişmanlıklara sürüklemez. Bütün bir hayata; bireysel yapıdan toplumsal yapıya, madde dışından maddeye kadar hayatın her alanına hitap eder. Esenlik yurduna çağırır; davetini kabul edenleri hem dünyada hem de ahirette Esenlik yurdunun mensubu kılar. Çünkü o, sınırlı madde dünyasının içinde küçük bir alana hapsolmuş varlığıyla hissettiği bilinmezlikler karşısında şaşkın ve garip duran bir filozofun, maddenin sayılamayacak kadar çok özellikleri arasında bir tanesini bulunca ne yapacağını şaşıran ve hayranlıktan şaşakalan bir bilim adamının, toplumları yöneten fakat toplumun bütün fertlerini mutlu kılamayan bir siyasetçinin, ekonomik hayatın problemleriyle baş edemeyen ve her gün bir başka problem karşısında çaresiz şekilde çabalayan bir ekonomistin, gelecek nesilleri yetiştirmeye çalışan fakat yetiştirdiği çocuğun bir süre sonra nasıl olacağını dahi bilemeyen bir pedagogun, insanı tanımaya çalışan fakat tam anlamıyla bilinmezlikler kuyusuna düşen bir psikologun, toplumun özelliklerini tespit etmeyi başarı kabul edip, iyi toplum modeli dahi önermekten aciz bir sosyologun kitabı değildir. O, hayatı da, hayatın mensuplarını da, geçmişi de,

geleceği de yaratan Allah'ın kitabıdır. Allah'ın insanlara gönderdiği dosdoğru hayatın rehberi, Esenlik yurdunun gerçek ve tek davetçisidir. [1334]

Sonuç

Anlaşılan odur ki; birçok özelliği değişen, fakat insanlarının özlemleri değişmeyen bir dünyada, bu özlemleri gerçek kılma isteği karşılıksız bir umut değildir. İnsanlar sömürülme, ezilme, aşağılanma kaderine sonsuz olarak mahkum değildir. Bu kaderden kurtulmak ve öncelikle dünyayı esenlik yurdu yapmak mümkündür. Yeter ki, bunun ilkelerine ve modeline sahip olunsun. Bunun ilkeleri ve esenlik yurdunun modeli ise uzaklarda değil. Elinizi uzattığınız zaman değecek kadar yakınınızda duran kitaplığın raflarında. O raflara hapsedilmiş esenlik yurdu rehberinin sayfalarında. [1335]

Hak-Batıl Mücadelesinin Temel Dinamikleri

Abdullah Yıldız

Hz. Adem'le İblis arasında başlayıp tarih boyunca Hak taraftarları ile batıl taraftarlarının kesintisiz mücadelesi tarzında süregelen kadim kavga, günümüzde de bütün şiddeti ve hızı ile devam etmektedir. “Rabbim Allah'tır deyip O'nun koyduğu ilkelere kayıtsız şartsız teslim olaniar (kelimenin tam anlamıyla “müslümanlar”)la, Allah'ın rablık ve ilahlığını yani üstün otoritesini, teşri yetkisini ve günlük yaşama müdahalesini kabul etmeyen müşrik, münafık inkarcılar arasında kıyamete kadar sürecek olan bu temel mücadele, zamana, ülkeye ve şartlara göre biçimsel olarak bazı değişiklikler gösterse de, kavganın özü, mantığı, hatta yöntem ve söylemleri pek değişmemektedir.

Ezeli ve ebedi hükümler içeren İlahi Kelam, dünya durdukça bitmeyecek olan bu hak-batıl kavgasının tarihsel arka planını, temel mantığını açıkladığı gibi; bu mücadelede batıl taraftarlarının uyguladıkları yöntemleri, takip ettikleri strateji ve taktikleri, kullandıkları söylem biçimlerini de bir bir açıklamaktadır. Keza Kur'ân, hak taraftarlarının bu mücadelede mutlaka uymaları ve uygulamaları gereken kural ve yöntemleri de açıkça ortaya koymaktadır.

İnanıyoruz ki Türkiye müslümanları, günümüzde meydana gelen olaylara Kur'ân gözlüğüyle bakmayı öğrendikleri ve O'nun belirlediği şaşmaz ilkeler doğrultusunda hareket ettikleri takdirde, batıl cephesinin bütün şeytani plan ve tuzakları geri tepecek, Hakk'ın zaferi, onların eliyle gerçekleşecektir. [1336]

Tarihsel Temeller

İlk Adım: Hz. Adem'le İblis'in Mücadelesi

Hak-batıl mücadelesi, ilk olarak, Hz. Adem'in “halife” sıfatına layık görülmesi ve meleklerden üstün kılınmasına İblis'in karşı çıkması ile başlar. Adem'in üstünlüğünü onaylamayı reddedip kibirlenen İblis, Yüce Yaratıcı'ya şöyle itiraz eder:

“Ben, çamurdan yarattığın şu yaratığın önünde mi eğileceğim?

“Baksana şu benden üstün tuttuğun şeyel Andolsun, eğer bana kıyamet gününe kadar süre tanırsan, onun soyunu -pek azı dışında- kuşkusuz peşime takacağım.” [1337]

Allahu Teala'nın kıyamete değin mühlet verdiği İblis Cephesi, insanları Allah'ın doğru yolundan çevirmek amacıyla her türlü hile ve desiseye, akla ve hayale dahi gelmeyecek her yola başvuracaktır: “Atlılarını ve yayalarını” [1338]yani silahlı ve sivil güçlerini, “sesini” [1339]yani iletişim araçlarını, “dostlarını”[1340], “can yoldaşlarım”[1341], “kardeşlerini”[1342], “emirerlerini”[1343], “partisini”[1344]; kısaca her vasıtayı kullanacaktır.

“İblis şöyle dedi: “..., gemin olsun, ben onları saptırmak için, senin doğru yo/unun üzerine oturacağım.

“Sonra onlara, önlerinden, arkalarından, sağlarından ve sollarından soku/acarım. Sen de çorunu şükredici bulamayacaksın.” [1345]

“Şeytan ve avanesi, sizin onları göremediğiniz yönden sizi gözetlemektedir.” [1346]

Allah, Kur'ân'da şeytanın Hz. Adem ve eşini, türlü vaadlerle nasıl kandırıp cennetten kovulmalarına yol açtığını tekraren anlatır ve şöyle buyurur:

“Şeytan sizin gerçekten apaçık düşmanınızdır, dememiş miydim?” [1347]

Ve Kur’an, şeytani cephenin ezeli ve ebedi görevini hatırlatarak bizleri uyarır:

“Gerçekten şeytanlar, sizinle mücadele etmeleri için kendi dostlarına gizli çağrılarda bulunurlar. Onlara itaat ederseniz, tartışmasız siz de müşriklerdensiniz.” [1348]

Peygamber ve kul Hz. Adem'le müstekbir, kendini beğenmiş İblis arasında başlayan Hak-batıl kavgası, ihtiras ve kıskançlık gibi şeytani duyguların esiri olan Kabil'in, iman, ihlas ve takva sahibi kardeşi Habil'i öldürmesi [1349] ile yeni bir veçhe kazandı ve adeta kıyamete dek sürecek bir kan davasının ilk kıvılcımı oldu. Hiç kuşku yok ki, bu kadim kavganın temelinde, inanç farklılaşması yatmaktadır: Hz. Adem kulluk ve elçilik görevini yerine getirmek için Allah'a boyun eğerken, İblis kendi hammaddesi olan “ateşlin, insanın hammaddesinden yani “çamurdan üstün olduğuna inanmakta ve böbürlenmektedir. Habil'in ihlas, samimiyet ve teslimiyetine karşılık ise, Kabil'in gözünü ihtiras ve kan bürümüştür.

Tarih boyunca zulmün, şirkin, küfür ve isyanın temsilciliğini yapan batıl cephesine karşı adaletin, tevhidin, iman ve İslâm'ın sesini yükseltmek için mücadele eden Hak erleri, bu kavganın kutlu mirasını günümüze kadar taşımışlardır. İşte Kur'ân'dan bazı örnekler:[1350]

Egemen Putperest İdeolojiye Karşı Hz. İbrahim'in Muadelesi

“Ve bir zaman İbrahim, babası Azer'e şöyle demişti: “Sen putları ilâhlar mı ediniyorsun? Kuşku yok, ben seni ve kavmini apaçık bir sapıklık içinde görüyorum.” [1351]

“(Yine İbrahim şöyle demişti:) “Babacığım, işitmeyen, görmeyen ve hiçbir işe yaramayan şeylere niye tapıyorsun?”

“Gerçek şu ki, sana gelmeyen bir ilim geldi bana. Artık bana tabi ol, seni düzgün yola ulaştırayım.

“Şeytana kulluk etme, kuşkusuz şeytan, Rahman'a başkaldırandır.” [1352]

“Babası demişti ki: İbrahim, sen benim ilâhlarımdan yüz mü çevirmektesin? Eğer bu tutumuna bir son vermeyecek olursan, andoisun, seni tepelerim; uzun bir süre de benden uzaklaş defol git!”

“(İbrahim:) “Selam üzerinize olsun. Senin için Rabbimden badişianma dileyeceğim; çünkü o, bana pek lütufkardır.

“Sizden de, Allah'tan başka taptıklarınızdan da kopup-ayrılıyorum ve Rabbime dua ediyorum.” [1353]

“İbrahim ve onunla birlikte olanlar da sizin için güzel bir örnek vardır. Hani onlar kendi kavimlerine demişlerdi ki: 'Biz sizlerden ve Allah'ın dışında tapmakta oiduklarınizdan gerçekten uzamız, sizi tanımayıp inkar ettik. Sizinle aramızda, siz Allah'a bir olarak iman edinceye kadar ebedi bir düşmanlık ve bir kin başgöstermiştir.”[1354] Hz. İbrahim'in babası Azer'in de savunduğu egemen putperest cahili düzenle, Hz. İbrahim arasındaki kavganın temel nedeni işte buydu: sistemin egemenlerinin koydukları ilkelere körü-körüne tabi olup bu bağlılığı putlara tapınarak kanıtlamaya dayalı kokuşmuş resmi ideolojiye karşı, yalnızca Allah'ın ilâhlık ve rablıgını savunan ve -a'dan z'ye hayatın her alanında belli ahlaki ilke ve kurallara uymak demek olan- kulluğun sadece O'na yapılması gereğine inanan yeni dünya görüşünü benimsemek ve benimsetmek... [1355]

Putperest Roma Zulüm Düzenine Karşı Ashab-ı Kehf’in Mücadelesi

Roma İmparatorluğu'nun zulüm düzenine ve putperest ideolojisine karşı kıyam eden genç müminlerin (Ashab-ı Kehf) savundukları dava da aynı idi:

“Onların kalpleri üzerinde sabrı ve kararlılığı rabtetmiştik. (Krala karşı) kıyam ettiklerinde demişlerdi ki: “Bizim Rabbimiz göklerin ve yerin Rabbidir; ilâh olarak ondan başkasına kesinlikle tapmayız. Eğer tersini söyleyecek olursak, andolsun saçmalamış oluruz.

“Oysa bu bizim kavmimiz, inançlarını destekleyen açık ve okla uygun bir kanıtları olmadan körükörüne O'ndan başkasını ilâhlar ediniyorlar.” [1356]

“Bu iman erleri, Romalı zalimlerin ellerinden kurtulmak için Allah'ın lütfü ile yıllarca mağarada uyuyakaldılar.” [1357]Sonra da günü gelince uyanıp bir arkadaşlarını şehre gönderdiler:

“Derken (günü gelince) onları uykudan kaldırdık. İçlerinden biri “ne kadar kaldınız?” diye sordu. Dediler ki: “Ya bir gün ya da günün bir kısmı kadar.” Bir kısmı da şöyle dedi: “Ne kadar kaldığınızı Rubbınız daha iyi bilir; şimdi birinizi, şu gümüş paralarla şehre gönderin de baksın; hangi yiyecek daha temizse, ondan size rızık getirsin; ancak çok dikkatli ve nazik davransın ve sakm sizi kimseye sezdirmesin.

“Çünkü onlar üzerinize çıkıp gelirlerse, sizi taşa tutup linç ederler ya da zorla dinlerine geri çevirirler; bu durumda da ebedi olarak kurtuluş bulamazsınız.” [1358]

Zorba Firavun Düzenine Karşı Hz. Musa Ve İnananların Mücadelesi

Mısır halkına kan kusturan, saltanatını sağlama almak için kundaktakiler dahil tüm çocukları katletmekten çekinmeyen zalim Firavun, "yaratıcı" bir tanrıya inandığı halde, yeryüzünde ilâhlığın yani "hayatı tanzim etme" yetkisinin sadece kendisine ait olduğunu iddia ediyor, insanlara da bunu zorla kabul ettiriyordu. Hz. Musa ve kardeşi Harun'un "yalnızca Allah'ı ilâh ve rab kabul eden" yeni bir dini akideyi tebliğ etmeye başladığını ve bazı ileri gelenler dahil İnsanların akın akın bu dine girmeye başladıklarını görünce Firavun çılgına döndü:

" Biz, Alemlerin Rabbi'ne, Musa ve Harun'un Rabbİne iman ettik" dediler.

"Firavun şöyle dedi; "Ben size izin vermeden, ona iman ettiniz ha!..."

" muhakkak ellerinizi ve ayaklarınızı çaprazlama keseceğim ve hepinizi idam edeceğim."

"(inananlar:) "Şüphesiz ki biz Rabbimize döneceğiz."

" Senin bizden intikam almaya kalkışmanın tek nedeni, Rabbimizin âyetleri bize ulaşınca ona derhal iman etmiş olmamızdır. Ey Rabbimiz! Üzerimize sabır yağdır ve bizi müslümanlar olarak vefat ettir." dediler" [1359]

"Firavun ailesinden imanını gizleyen biri: "Siz, bir adamı "Rabbim Allah'tır" dediği için mi öldürüyorsunuz?"[1360]

"Firavun kavminin önde gelenleri dediler ki: 'Musa ve halkını, şu topraklarda karışıklık çıkarıp hem seni hem de tanrılarını terketsinler diye serbest mi bırakacaksın?' (Firavun) şu cevabı verdi: "Onların çocuklarından çoğunu öldürecek ve yalnız kadınlarını serbest bırakacağız. Şüphesiz bizim, onların üzerinde ezici bir gücümüz vardır".

"Musa, kavmine; "Allah'dan yardım dileyin ve sabırlı olun. Bilin ki, bütün bir yeryüzü Allah'a aittir, onu, Kullarından kimi dilerse ona miras bırakır; istikbal takva bilincine sahip olanlarındır". dedi." [1361]

Firavun, sistemi temelinden sarsmaya başlayan iman hareketini durdurmak için kendisine bağlı silahlı güçlere dayanarak, her türlü işkence ve baskı yöntemine başvurdu. İnsanların neye, ne kadar iman edeceklerine bile devletin karar verdiği otoriter zulüm düzenini kan ve gözyaşları üzerinde sürdürmeye çalıştı. Gencecik insanları ya ölüme, ya hapishanelere gönderdi, ya da yaşayan ölüler haline getirdi. Ama bu zulüm ve baskılar, Allah'ın Firavun ve avanesini "mazlumların gözyaşı denizi'nde boğmasıyla sonuçlandı. [1362]

Sonuç İman İle Küfür Arasındaki Mücadele Sınırsız Ve Topyekündür

Evet, bu kadim kavganın temel nedeni işte şu anahtar cümlede, şu insan hayatını tepeden tırnağa değişime uğratan “Rabbim Allah'tır” esasını kabul edip etmemekte düğümleniyor:

“Onlar yalnızca;”Rabbimiz Allah'tır” demelerinden dolayı, haksız yere yurtlarından sürgün edilip çıkarıldılar.”[1363]

“Senden önce de herhangi bir memlekete bir peygamber göndermiş olmayalım, mutlaka onun refah içinde şımarıp da azan önde gelenleri şöyle demişlerdir. “...Doğrusu biz, kendisi ile gönderildiğiniz şeyi inkar edicileriz.” [1364]

Hiç kuşkusuz, her akide “mutlak hak” olduğuna inanır ve yeryüzünde egemen olmak ister, işte burada, inanç ve akidelerin çatışması kaçınılmaz olarak karşımıza çıkar.

Ve bu kavgada, asla iman bazında uzlaşma sözkonusu olmaz.

“Şayet onlar da, sizin inandığınız gibi inanırlarsa kuşkusuz doğru yolu bulmuşlardır.” [1365]

“Onlar nerede ise, sana vahyettiğimizden başkasını bize karşı düzüp uydurman için seni fitneye düşüreceklerdi; o zaman da seni dost edineceklerdi.

“Eğer seni sağlamlaştırmasaydık, andolsun, sen onlara az bir şeyle de olsa eğilim gösterecektin.” [1366]

“Sizin dininize uyanlardan başkasına inanıp güvenmeyin. De ki: Hiç tartışmasız doğru yol Allah'ın dosdoğru yoludur.” [1367]

Kısaca, Hak taraftarları ile batıl taraftarlarının mücadelesi kaçınılmazdır ve her alanda topyekün ve sınırsız olarak kıyamete değin sürer.

“Yeryüzünde fitne kalmayıncaya ve din yalnız Allah'ın oluncaya kadar onlarla savaşın. Eğer vazgeçerlerse, artık zulüm yapanlardan başkasına karşı düşmanlık yoktur.” [1368]

“İman edenler, Allah yolunda savaşırlar, küfredenler de tabutun yolunda savaşırlar, öyleyse şeytanın dostlarıyla savaşın. Hiç şüphesiz, şeytanın hilesi-düzeni pek zayıftır.” [1369]

“Onların sizlerle topluca savaşması gibi siz de müşriklerle topluca savaşın.” [1370]

Temel Dinamikler

Evet, yukarıda da belirttiğimiz gibi, Hz. Adem'le İblis arasında başlayıp günümüze değin kesintisiz olarak süregelen Hak-batıl kavgasının temel dinamiği, karakteri ve özelliği tarihsel süreç içerisinde hep aynı kalmıştır. Bu kadim mücadele, zamana, ülkeye ve değişen şartlara göre bazı biçimsel farklılıklar arzetse de işin özü, mantığı ve hatta kullanılan söylem ve yöntemler hemen hemen hiç değişmemiştir. Kur'ân, batıl taraftarlarının Hak davetçilerine karşı kullandıkları strateji ve taktikleri, plan ve tuzakları, itiraz, eleştiri ve suçlamaları örnekleriyle ortaya koyan ifşaatlarla doludur.

“Senin için söylenenler, senden önceki elçiler davetçiler için söylenenlerden başka bir şey değildir.” [1371]

Egemen Güçlere Göre “Rabbim Allahtır” Demek En Büyük Suçtur

Tarih boyunca yapılan bütün tevhidi çağrıların özünü bir tek cümle oluşturun “Lâ ilahe illallah!” Yani sadece Allah'ı ilâh” ve “rab” kabul etmek; yalnızca Allah'ın otoritesine boyun eğmek, onun koyduğu yasalara uymak; O'ndan başkasına ibadet etmemek, O'ndan başkasından yardım dilememek...

Hak davetçileri hep “Rabbim Allah'tır” diyerek yola çıkmış, muhataplarından da bunu onaylamalarını istemişlerdir, işte bütün kavga ve gürültü bundan kopmuş, bu yüzden de davetçilerin başlarına gelmedik kalmamıştır. Kur'ân'da yer verilen peygamber kıssalarının hepsi bu temel çatışmaya işaret eden örneğin, Firavun'un Hz. Musa'ya karşı başlattığı mücadelenin özünü, Allah'ın ilâhtık ve rablığını kabul edip etmemek oluşturun

“Firavun dedi ki: Bırakın beni, Musa'yı öldüreyim de o (gitsin) Rabbine yalvarsın. Çünkü ben sizin dininizi değiştirmesinden, ya da yeryüzünde fesat, çıkarmasından korkuyorum.” [1372]

“Firavun ailesinden bir mü’min şöyle haykırdı. “Rabbim Allah'tır” dediği için adam mı öldüreceksiniz?” [1373]

Firavun zulüm düzeninin resmi ideolojisi, Allah'ı sadece bir “yaratıcı” olarak kabul ediyor, fakat O'nun “İlahlığını” ve “Rablığını”, yani bir anlamda günlük hayatımızı tanzim etme yetkisini reddediyordu. Resmi ideoloji, toplumun ekonomik, siyasal ve kültürel hayatına yön veren temel kural ve yasaların ancak ve ancak Firavunlarca ve onların ilâh olarak benimsediği geçmiş şahsiyetler tarafından vaz'edilebilecegini öngörüyor ve bu beşer ürünü anayasanın mutlak ve tartışmasız olduğunu ilan ediyordu.

Musa aleyhisselam, “Rabbim Allah’tır” ilkesiyle ortaya çıkıp da kurulu düzene köklü eleştiriler yöneltince egemen güçler açısından affedilmez bir fikir suçu işlemiş oluyordu. O, “Rabbim Allah'tır demekle, kavmine şu özlü mesajı sunuyordu: “Benim Rabbim yalnızca Allah'tır; binaenaleyh benim gerçek efendim, mürebbim ve otoritesine kayıtsız şartsız teslim olup boyun eğeceğim yegane sultanım O'dur. Beni terbiye eden, yetiştirip büyüten de O'dur; kanunlar, emir ve yasaklar koyup hayatımı tanzim etme yetkisine sahip olan da O. Dolayısıyla ben, beşer ürünü olan bu resmi ideolojiyi de, adalet ve hakkaniyeti hiçe sayan zulüm düzenini de tanımıyorum. Ben, sadece Rabbimin vahyettiği ilahi hakikatlere iman ediyor ve O'nun vaz'ettiği ilke ve kurallara tâbi oluyorum.”

Hz. Musa'nın bu özlü tebliği ve mevcut sisteme yönelik eleştirileri, O'nu Firavun düzeninin boy hedefi haline getirdi. Firavun ve avanesi, mevcut düzenin Musa tarafından başlatılan muhalefet hareketi sonunda yıkılmasından korkuyordu. “Sizin dininizi değiştirmesinden korkuyorum” ifadesi ile Mısır'da yürürlükte olan düzen kastediliyordu. Ruhu'l-Meani'de bu ifade, “hükümdarınızı değiştirmesinden korkuyorum” şeklinde yorumlanmıştır. [1374] Sadece bu endişeden dolayı zalim Firavun başkanlığında toplanan “güvenlik konseyi”, rejimin ayakta kalabilmesi için, fikirlerinden başka silahları olmayan Hz. Musa ve bağlılarının güç kullanılarak, gerekirse toplu katliam yapılarak tamamen tasfiye edilmesine karar verdi. Kurul üyelerinden mümin bir kişi, “Rabbım Allah'tır, dediği için adam mı öldüreceksiniz?” diye itiraz etti. Bunu yapmaları halinde başlarına daha büyük felaketlerin gelebileceğini söyledi. Fakat, ulusal güvenlik kurulu üyelerinin çoğunluğu kesin bir tasfiyeden yana idiler. Görüşlerini Firavun'a şöyle açıkladılar:

“Musa ve halkını, şu topraklarda karışıklık/anarşi çıkarıp hem seni, hem de ilâhlarını terketsinler diye serbest mi bırakacaksın?” [1375]

Firavun, çoğunluğun görüşünü kabul etti ve nihayet güvenlik kurulu'ndan şu karar çıktı: “Onların çocuklarından çorunu öldürecek ve yalnız kadınlarını serbest bırakacağız. Şüphesiz bizim, onların üzerinde ezici bir gücümüz vardır.” [1376]

Askeri güce sahip olmayan ve sayİsal bakımdan da azınlıkta olan taraftarlarına hz. Musa şu tavsiye ve telkinde bulundu:

“Allah'tan yardım dileyin ve sabırlı olun. Bilin ki, bütün bir yeryüzü Allah'a aittir; onu, kullarından kimi dilerse ona miras bırakır ve bilin ki istikbal takva bilincine sahip olanlarındır.” [1377]

Allah'ı yegane Rab ve ilâh olarak kabul eden müminler ise, iman ve kararlılıklarını Firavun'a karşı şöyle haykırdılar:

“...Biz zaten Rabbimize döneceğiz.

“Sen, yalnızca Rabbimizin bize gelen âyetlerine inandığımız için bizden intikam alıyorsun. Ey Rabbimiz! Üzerimize sabır yağdır ve bizi müslümanlar olarak öldür!”[1378]

Rasûlüllah aleyhisselam da, Arabistan'da egemen olan putperest rejimin karşısına aynı tevhidi tezlerle dikildi. Lat, Menat, Uzza ve Hübel gibi çok sayıda putlarla sembolize edilen saçma resmi ideolojiyi ve mevcut ekonomik, sosyal, siyasal hayatı tanzim eden kokuşmuş geleneksel kabiie düzenini tanımadığını ilan etti. Sistemin temel direkleri olan ilâhları reddedip sadece ve sadece bir olan Allah'ın otoritesine boyun eğeceğini açıkladı. Bütün peygamberler gibi o da “Rabbim Allah’tır” dedi. Çok Tanrılı düzenin devamında çıkarları olan Mekke eşrafı, gölgesine sığındıkları putlarının eleştirilmesinden dolayı çok rahatsız oldular. Onu amcası Ebû Talib'e şikayet ettiler:

“Ey Ebû Talib! Kardeşinin oğlu, ilâhlarımıza düşmanlık edip dinimizi ayıplıyor; bizlere akılsız, baba ve atalarımıza da sapık diyor. Ya O'nu bu gibi söz ve davranışlardan vazgeçir yahut himayeden vazgeç.”

Bunun üzerine Ebû Talib, Hz. Muhammed'i yanına çağırarak şöyle dedi:

“Ey kardeşimin oğlu! Allah'a yemin ederim ki ben, her zaman seni sözüme itaat eden biri olarak gördüm. Senin kavmin şu iddiayı ileri sürüyor: Onların Kâbelerine ve oturdukları yerlere giderek onları rahatsız eden sözler söylüyormussun. Bundan vazgeçsen iyi olur.”

Rasûlüllah aleyhiselam ise, amcasına şu cevabı verdi: “Bir elime güneşi, bir elime ayı koysalar, yine de risalet görevimden zerre kadar ayrılmam.”

Hz. Muhammed’in tavize yanaşmadığını, uydurma tanrılarını ve putperest zulüm düzenlerini reddetmekte ısrarlı olduğunu gören müşrik yöneticiler şiddetli tepki gösterdiler. Hz. Muhammed ve ashabı, toplumsal düzeni bozacak fiili bir saldırıda ya da eylemde bulunmadıkları halde, onlara düşüncelerini ifade edip anlatma fırsatı vermediler; namaz kılmalarını dahi, sistemin geleceği açısından tehlikeli addettiler.

Bir keresinde Ukbe bin Ebî Muayt, Peygamberimizin Kabe'de namaz kılmasına tahammül edemeyip Rasûlüllah'a hücum ederek O'nu ridasıyla boğmaya

kalkışmıştı, (Bir başka rivayete göre, boynuna deve işkembesi atmış, Allah Rasûiü de secdeden kalkamamıştı.) o sırada Ebû Bekir yetişip müşrikler tarafından tartaklanmak pahasına Hz. Muhammed'i kurtarmış ve şu ayeti okumuştu:[1379]

“Faziletli bir insanı, “Rabbim Allah'tır” dedidği için öldürecek misiniz?” [1380]

Bu olaydan hemen sonra Mekke eşrafından Ebû'l-Buhteri, Kabe'ye gelerek Ebu Cehil'e durumu sormuş ve ardından elindeki asayı onun başına indirmişti. Bunun üzerine Ebu Cehil, Peygamberimizi bozgunculuk ve anarşistlikle suçlayarak şöyle bağırmıştı:

“Muhammed, zaten aramızı bozup düşmanlığı körüklemek istiyor.”[1381]

Hiç Kuşku yok ki, Türkiye'deki egemen güçler tarafından “huzur bozucu”, “bölücü”, “gerici”, “yobaz” olarak suçlanan günümüz müslümanlannın mevcut rejim için en büyük tehlike olarak görülüp ezilmeye ve baskı altında tutulmaya çalışılmasının temelinde inanç farklılığı ve çatışması yatmaktadır. Müminler, sırf “Rabbimiz Allah’tır” dedikleri ve bu imanları doğrultusunda yaşamak istedikleri için sistemin ağababaları tarafından “öncelikli düşman” ilan edilmiş ve tehdit sıralamasında ilk başa yerleştirilmişlerdir. Mevcut düzen, tek tip insan yetiştirmek” uğruna, miislüman halkın çocuklarını zorbalıkla ellerinden alıp istedikleri gibi bir eğitime tabi tutarak “kurşun asker” haline getirmeyi hedeflemektedir. Bu bağlamda, en tabii bir insan hakkı olan çocuğuna istediği eğitimi aldırma hakkını çiğnemek pahasına bir zorbalığı icra eden bu taife, toplumsal barışın bozulması ve insanların ızdırap çekmelerine de zerre kadar aldırma maktadır.

“De ki: Ey Kitap Ehli, yalnızca Allah'a, bize indirilene ve önceden indirilene inandığımız ve sizin çoğunuzun da yoldan çıkmış olmanız nedeniyle mi bizden hoşlanmıyor/intikam alıyorsunuz?” [1382]

Rabbani Mesajın Yayılmasını Engelleme Ve Ona Alternatif Oluşturma Çabaları

Haksızlık ve zulüm temeline dayalı inkarcı egemen düzenler, kendileri için tehlikeli gördükleri düşünce, inanç ve ideolojileri, daha ilk adımda boğmaya ve yok etmeye çalışırlar. Düzenin devamında çıkarları olan bir avuç zorba taifesi, resmi ideolojilerinin iflas ettiğini ve onu savunmaktan aciz olduklarını bildikleri; daha açıkçası kendilerine güvenmedikleri için her yeni ideolojik gelişmeyi korku ve tedirginlikle karşılarlar. Fikire fikirle karşılık verme yerine, şeytani hile ve de-siselere, yanıltma ve göz boyamalara, süfli yol ve yöntemlere başvururlar. Özellikle, halk nazarında ilgi ve itibar görmeye başlayan karşı düşünce hak ve adalet temeline dayalı tevhidi inanç sistemi ise, sistemin korkusu büsbütün artar ve

onu boğmak için alınan önlemler de aynı oranda iğrenç ve şeytani bir veçhe kazanır.

“Hakikati inkar edenler birbirlerine şöyle derler: Bu Kur'ân'ı dinlemeyin/dikkate almayın ve onun hakkında saçma anlamsız şeyler uydurup (insanların onu dinlemesine mani olacak) gürültü ve şamatalar çıkarın; belki ona karşı galip gelirsiniz.” [1383]

Hz. Peygamber Kabe başta olmak üzere çeşitli yerlerde; panayırlarda, toplantılarda, evinde yüksek sesle Kur'ân okur, pek çok insan onu dinlemekten ve hatta cazibesine kapılmaktan kendilerini alamazlardı. Ashab da gerek Kabe'de, gerekse diğer toplu mekanlarda yüksek sesle Kur'ân okuyarak insanları İslam'a çağırırdı. Bu durum egemen putperest eşrafı hayli rahatsız etmişti. Aynı şekilde Hz. Ebû Bekir'in, evinin bahçesinde bir mescid inşa ederek yüksek sesle namaz kılıp Kur'ân okumaya başlamasını da hazmedememişlerdi. Bir süre önce Ebu Bekir'in müşrik baskılara dayanamayarak Mekke'yi terketmesine gönlü razı olmayıp onu koruması altına alan İbn Düğunne'ye bu durumu şikayet ettiler: “Onun, çoluk-çocuğumuzu yoldan çıkarmasından korkuyoruz.”

Bu arada Mekke'nin müşrik ileri gelenleri, halkın Kur'ân'dan etkilenmesini önlemek için ilginç bir yöntem geliştirdiler: Bir yandan, insanların Kur'ân'ı işitip dikkate almalarını engelleyecek şamata ve bağırtılar çıkarmaya, alkış, ıslık, vs. ile Rabbani mesajı gürültüye boğmaya çalıştılar; şiirler ve şarkılar söyleyerek dikkatleri başka yönlere çevirmeye gayret ettiler. Öbür yandan da güya Kur'ân'a “alternatif oluşturma” çabalarına yöneldiler.

Abdüddâr oğullarından Nadr bin Haris, bu yöntemin mucitlerinden idi. O, halkı eğlendirmek, dikkatlerini başka yönlere çekmek ve böylece onlara Kur'ân mesajının ulaşmasını engellemek için şarkı söyleyip danseden cariyeler ve fahişeler tutmuştu. Bir kimsenin, Rasûlüllah'ın tebliğ ve telkinlerinden etkilendiğini haber alır almaz derhal cariyelerinden birini o kimseye gönderir ve cariyesine de şu tenbihte bulunurdu: “Bu adama yedir, içîr, eğlendir ki Muhammedln telkinlerine uymasın.”[1384]

Yine aynı şahıs, Kur'ân'da anlatılan kıssaların insanları etkilediğini görmüş ve kendince daha ilginç hikaye ve fıkralar derleyip halkın dikkatini çekme gayretkeşliğine girmişti. Hîre'ye giderek Rüstem ve İsfendiyar gibi İran hükümdarlarının hikayelerini öğreniyor, ardından Hz. Muhammed'in sohbet ettiği grupların yanına giderek bu öğrendiklerini abartılı ve etkileyici bir üslupla aktarıyordu. Sonra da şöyle diyordu:

“Onun söyledikleri eskilerin birtakım uydurulmuş hikayelerinden başka birşey değildir. Ben nasıl size anlattığım hikayeleri başkalarından yazıp aldıysam, o da bu hikayeleri başkalarından yazıp almıştır.”[1385]

Böylece, günümüzde insanları düşünmekten alıkoyan bir seri faaliyet ve meşgalelerin müşrik düzenler tarafından niçin teşvik edildiğini daha iyi anlıyoruz. Franko'nun yıllarca halkını yüz-binlik beşiklerde; arena ve stadyumlarda uyutmasına fırsat veren boğa güreşleri ve -spor değil-futbolun işlevini, günümüz Türkiye'sinde başta TV kanalları (aptal kutuları) olmak üzere pek çok vasıta pekala görmektedir. Gençliği peşinden sürükleyen moda meşguliyetler (müzik, eğlence, futbolizm, uyuşturucu vb...) beyinleri tefekkürden, okumak, araştırmak ve gerçeği bulmaktan alıkoyduğu gibi, Kur'ân'a muhatap olmaktan da uzaklaştırmaktadır.

Keza, Türkiye'deki laikperestlerin çeşitli vesilelerle gerek Şeriat'a, Din'e karşı, gerkse başörtüsü, ezan gibi dini şiarlara karşı ıslık ve alkışlarla protesto geliştirmelerinin, aynı kadim zihniyetin bir uzantısı olduğunu öğreniyoruz. (Bu bağlamda önceki yıllarda Uğur Mumcu'nun cenaze ve anma törenleriyle şubat 97'de yapılan Şeriat'a Karşı Kadın yürüyüşlerinde atılan sloganlar hatırlanabilir.)

Yine aynı şekilde, İslam'ın önünü kesmek için çaba sarfeden şeytanî kadroların, Kur'ân temeline dayalı sahih İslâm anlayışının karşısına alternatif olarak uydurma hikaye, menkıbe ve rivayetlerden ibaret "hurafe müslümanlığını çıkarıp tezgahlamaları, Nadr bin Hâris'in uyguladığı yöntemin çağdaş versiyonundan başka bir şey değiidir. İşin üzücü yanı ise, sistemin "Arap telamı", İran İslamı" veya "Radikal İslam" gibi yaftalarla aforoz ettiği "tehlikeli" İslami anlayışa karşı öne çıkarmaya çalıştığı Türk Müslümanlığı", "Anadolu Müslümanlığı", "Ilımlı İslam" gibi tuzaklara bazı İslamî şahsiyet ve cemaatlerin de bilerek ya da bilmeyerek alet olmalarıdır.

İnkarcıların, insanları ısrarla Rabbani" mesajdan uzak tutmaya çatışmalarının nedenine gelince: onlar, Kur'ân'ın gücünü, inandırıcılığı ve etkileyiciliğini gayet iyi bildikleri ve "yaşayan Kur'ân" haline gelen birey ve cemaatlerin, zulüm düzenlerinin temellerini sarsacak en önemli güç olacaklarını farkettikleri için, ne yapıp edip insanların O'na yönelmesini engellemek isterler.

"Ve onlar "Bile bile inkar ederler." [1386]

Bu yüzden de "Kafirler yaptıklarının en kötüsüyle cezalandırılacak bulacaklardır." [1387]

Daveti Ve Davetçiyi Alaya Alıp Küçümseme, Aşağılama Ve Suçlama

"Andolsun, senden önceki kavimlere de peygamberler göndermiştik.

"Onlara herhangi bir peygamber gelmeyegörsün, mutlaka onunla alay ederlerdi.

Böylece biz onu (alayı) mücrimlerin kalplerine sokarız.” [1388]

Hak davete karşı çıkan inkarcı kesimin, ilahi gerçekler karşısında söyleyecek sözleri, ileri sürebilecek ciddi tezleri olmadığı için, sadece davetçilere karşı hümeze ve lümeze'lik yapar, onları hor ve hakir görür, alay ederler.

“İnsanları arkasından çekiştirip ayıplayan, kaş ve göz işaretleri yaparak alay eden her fesatçının vay haline!” [1389]

“Onlara hiç bir peygamber gelmedi ki, onunla alay etmiş olmasınlar.” [1390]

“Onlara ayetlerimizi getirince, onlarla alay edip gülmeye başladılar.” [1391]

Tarih boyunca muannit inkarcılar, Hak davetlilerinin karşısında söyleyecek bir söz bulamadıkları ve akla, mantığa uygun bir alternatif getiremedikleri için rakiplerini hep aşağılayıp kötülemiş, onlara hakaretler yağdırmışlardır. Mesela kutlu Peygamberimizin ismi “övülmüş adam” anlamına gelen “Muhammed” iken, ona “Müzemmem”, yani “emmedilmiş-kötülenmiş adam” lakabını taktılar, sadece bu ismi takmakla kalmayıp onu halkın nazarında küçük düşürecek sözlü ve fiili sataşmalarda bulundular. Kaş ve göz işareti yaparak Peygamberimizle alay etmeye yeltenenlerin başında Ebû Cehil ve Hakem b. Ebi'l-As geliyordu.

Bu tür psikolojik ve fiili baskılara karşı Allahu Teala, cefakâr elçisini sık sık teselli etti:

“O halde sen emrolunduğun şeyi açıkça söyle ve müşriklere aldırış etme.

“O, alay edenlere karşı biz sana yeteriz.

“O, Allah ile beraber başka ilâhlar edinenler yakında bilecekler.

“Andolsun, onların söylemekte olduklarına karşı senin göğsünün daraldığını biliyoruz.

“Sen Rabbini hamd ile teşbih et ve secde edenlerden ol.

“Ve sana yakfn (ölüm) gelinceye kadar Rabbine ibadet et” [1392]

Mekke müşriklerinin istihza ve istihfaf amacıyla Hz. Peygamber'e “ebter” (nesli kesilip tükenmiş insan) sıfatını yakıştırmaları ise, çok daha ağır ve iğrenç bir psikolojik baskı yöntemi idi. Peygamberimizin oğlu Abdullah'ın vefatıyla, onların anlayışına göre neslini devam ettirecek erkek evladının kalmaması, müşrikler tarafından aşağılanması için yeterli ve geçerli bir sebepti. Bu niteleme, bir beşer olarak elbette Hz. Muhammed’in gönlüne güç gitmiş ve onu hayli üzmüştü. Yüce Allah, onu şöyle teselli buyurdu:

“(Ey Muhammed!) Biz sana Kevser'i (bol nimet, ilim ve büyük şeref) verdik.

“Öyleyse Rabbin için namaz kıl ve kurban kes.

“Asıl sonu kesik (ebter) olan, sana kin duyandır.” [1393]

Gerçekten de bu sıfatı Hz. Muhammed'e layık gören As b. Vâil'ler ve benzerleri unutulup gittiler; ama o kutlu nebinin takipçileri, onu hayırla, selât ve selâm ile yâd edip şan ve şerefini yüceltenlerin sayısı her geçen gün artmaktadır.

İnkarcıların bu tür psikolojik baskıları, sadece Hz. Muhammed'e değil bütün iman edenlere yönelikti. Rasûlüllah ve ashabının tüm dünyayı değiştirmeye yönelik azim ve kararlılıkları alaya alınıyor, daha doğrusu böyle bir misyon onlara yakıştırılmıyordu. Peygamberimizin dayısının oğlu olan Esved'in, ashabı gördüğü zaman sarfettiği “Kisrâ ve Kayserin ülkelerine vâris olacak meliklere bakın!” şeklindeki alay dolu sözler, hem müslümanların moralini bozmaya yönelikti, hem de müşriklerin aşağılayıcı yaklaşımını yansıtmaktaydı.

Tarih boyunca bütün Hak davetçileri hep aynı türden hakaret ve suçlamalara maruz kaldılar: “Büyücü/sihirbaz”[1394], “yalancı”[1395], “deli/mecnun”[1396], “küstah”[1397], “sapıtmış”[1398], “çarpılmış”[1399], “doldurulmuş /öğretilmiş”[1400]...

“Hakikat onlara ulaşınca, “Bütün bunlar sadece büyüleyici laflardır ve biz onlarda bir doğruluk payı olduğuna inanmıyoruz: derler.” [1401]

Bu tür iftira ve suçlamalar, Hz. Muhammed'e de yapıldı. Başlangıçta Mekke müşrikleri onu ne ile itham edecekleri noktasında bir türlü anlaşamamışlardı. Nihayet, Peygamberimizin tebliğ çalışmalarına hız verdiği hacc mevsimi geldiğinde Kureyş kabilesinden bir grup, yaşlılardan Velid b. Mugîre'nin evinde toplandılar. Velid onlara şöyle dedi:

“Ey Kureyş cemaati! Hacc mevsimi gelip çattı. Araplardan birçok heyet gelecek... Ne yapacağız? Bir esas üzerinde anlaşalım; birbirimizi yalancı çıkarmayalım; söyleyeceklerimizi kararlaştıralım.”

Müşrikler, ayrı ayrı görüş beyan ederek Hz. Muhammed için

“kâhin, deli, şair veya sihirbaz diyelim” dediler. Velid bu yakıştırmaları beğenmeyerek şöyle dedi:

“Hayır! Allah'a yemin ederim ki, o kâhin, deli, şair veya sihirbaz değildir. Biz bunları çok gördük. Fakat onda ne kehanet mırıldanması, ne de sesi vardır, onda ne

delinin sıkıntısı, ne de vesvesesi vardır. Onun sözü şiir değildir, sihirbazları ve onların sihirlerini de gördük. Onun ne üfürmesi, ne de düğüm çalması vardır.”

Bunun üzerine:

“Ey Ebû Abdi'ş-Şems! sen ne diyorsun!?” diye sordular. O da:

“En çıkar yol, en yakışanı, ona “sihirbaz/büyücü” demektir.

“Kişiyi babası, kardeşi ve eşinden ayıran bir sihir getirmiştir” diyeceğiz.” dedi.

Nihayet, böyle bir karar birliğine varabildiler ve gelene gidene Hz. Muhammed’in sihirbaz olduğunu söylemeye başladılar.

“Bu (Kur'ân) dedi, olsa olsa öğrenilip/nakledilen bir sihirdir”

“Bu, insan sözünden başka bir şey değil!” [1402]

Ancak, onların bu taktikleri de ters tepti; insanların Peygamberimiz'e olan ilgi ve merakını daha fazla artırdı. Allah Rasûlü'nün sabırlı ve kararlı mücadelesiyle inananların sayısı her geçen gün çoğaisrken, müşriklerin iftira, bühtan ve alayları da kendi azaplarını artırdıkça artırdı.

“İçlerinden /aralarından kendilerine uyarıcı geldiğinde o kafirler şaştılar da “Bu bir sihirbazdır, bir yalancıdır: dediler.” [1403]

“Şimdi sen onların dediklerine sabret de kuvvetli kulumuz Davud'u hatırla. Çünkü o, daima Allah'a yönelen (bir peygamber) di.” [1404]

Öte yandan, müşrikler Peygamberimizi vahye layık görmüyorlar, olsa oİsa onun birileri tarafından “doldurulmuş/öğretilmiş” olabileceğini iddia ediyorlardı. Üstelik Hz. Muhammed’in Mekke dışındaki başka kimseler yani “dış güçler” veya Mekke'deki bazı değersiz yabancılar tarafından ayartılıp yönlendirildiğini vurgulamakia halkın *yabana düşüncelere' itibar etmemesini sağlamaya çalışıyorlardı. Şöyle itiraz ediyorlardı Allah elçisine:

“Duyduğumuza göre, bunları sana Yemame'de bulunan Rahman adı verilen bir adam öğretiyormuş. Allah'a yemin ederiz ki, biz asla Rahman'a inanmayız.”[1405]

Öte yandan, Peygamberimizin Cebrâ yahut Yaîş adındaki Hıristiyan Rum kölelerden bazı hikayeler dinleyip öğrendiğini ve bunları vahiy diye takdim ettiğini iddia ediyorlardı. Oysa bu köleler Arapça konuşmayı bile doğru dürüst beceremiyorlardı.[1406]

“Hiç kuşkusuz onların, “Bunları ona mutlaka bir insan öğretiyor” dediklerini pekâlâ biliyoruz. Oysa onların karalamak maçıyla ima ettikleri adamın dili bütünüyle a'cemi/yabancıdır; bu (vahiy) ise apaçık Arapça bir dildir.” [1407]

“İnkar edenler: “Bu (Kur'ân) yalandan başka bir şey değildir. Onu (Muhammed) uydurdu; başka bir topluluk da kendisine yardım etti.' dediler de muhakkak bir haksızlığa ve iftiraya vardılar.

“Dediler ki; '(Kur'ân) eskilerin masallarıdır; onları (Muhammed) yazdırmış da, sabah akşam kendisine okunuyor.”

“De ki: “Onu gökteki ve yerdeki bütün sırları bilen Allah indirdi.”...” [1408]

Bugün de müslümanları aşağılamak ve zemmetmek için aynı tür küf kokan itham ve yakıştırmaların kullanıldığına tanık oluyoruz. (“Mürteci”, “yobaz”, “çember sakallı”, “örümcek kafalı”, “doldurulmuş”, “beyni yıkanmış”, “şartlanmış”, “yarasa”, “karafatma”..,) İslami faaliyetler, kurum ve kuruluşlar (İmam-Hatipler, Kur'ân kursları, vakıflar, dersaneler...) “irtica” yaftasıyla kapatılıp susturulmaya çalışılırken, özellikle İran, Libya, s. Arabistan vs. gibi ülkelerle zorlama bağlantılar ihdas edilmeye çalışılıyor, sistemin arzuladığı biçimde düşünmeyen müslümanlara, yabancı güçler veya örgütler tarafından finanse edilip yönlendirildiğini vurgulamak için hep aynı türden sıfatlar yapıştırılıyor: “Vehhabi”, “Hizbullahçı”, “Humeynici”,.. Böylece onlar halk nazarında küçük düşürülmeye ve onların temsil ettiği inanç ve düşünce mahkum edilmeye çalışılıyor.

Öte yandan Mekke eşrafı, Hz. Muhammedi huzur kaçıran, milleti birbirine düşüren bir bozguncu(!), bir sapık olarak görüyordu: Bir gün Hz. Ömer, -henüz müslüman değilken- Rasûlüllah'ı öldürmek niyetiyle silahlanıp müslümanların toplantı halinde bulunduğu eve doğru yönelmişti. Yolda Nuaym b. Abdillah'a rastladı. Nuaym: “Ey Ömer, nereye gidiyorsun böyle?” diye sordu. Ömer'in cevabı ilginçti:

“Kureyş'i tefrikaya düşüren, akülanru küçümseyen, dinlerini eleştirip ayıplayan, ilâhlarını kötüleyen şu sapık Muhammedi öldürmeye gidiyorum.”[1409]

İşin tuhaf olan yanı, sapıklığın dipsiz batağında bocalayan Mekke halkının önde gelenlerinin, Hz. Muhammed ve ashabını “sapıklıkla” itham etmeleridir:

“İnananları gördüklerinde, 'bunlar sapık insanlar” derlerdi” [1410]

Daha tuhaf ve çirkin olan kadim resmî söylem ise şudur: Müslümanları, kamuoyunca sapık ideoloji mensubu olarak tanınan ve nefret edilen grup veya örgütlerle özdeşleştirip itham etmek. Bu bağlamda Peygamberimiz'e hâşâ “sapıksâbiî” veya “ahmak sâbii gibi ithamlarda bulunulmuştur ki, Arap müşrikleri kavminin dinini terkedip de başka bir dine giren bir kimseye “sâbii” derlerdi.

Türkiye' de de müslümanların, en yetkili ağızlarca bölücü PKK veya diğer sapık ideoloji mensuplarıyla Özdeşleştirilerek suçlanması aynı inkarcı refleksin bir sonucu değil midir? [1411]

Davete Karşı Önlemler: Psikolojik Baskı, Karşı Propaganda, Tehdit Ve Ambargo

Kurulu düzenin Hak daveti engellemek ve etkisiz hale getirmek için aidığı tedbirlerin başında, karşı propagada mekanizmasını çalıştırarak halkın kafasını karıştırıp zihinlerini bulandırmak gelir.

“Onlardan önce Nuh kavmi, sonra da (Allah'ın elçilerine karşı) birleşen (öteki kavimlerin tümü hakikati yalanladılar. Bu toplulukların her biri, kendilerine gönderilen elçileri yakalayıp ortadan kaldırmak için onlara karşı tuzak kurdular ve hak daveti etkisiz hale getirmek için (elçilerin getirdikleri mesaja) yanlış ve yanıltıcı delillerle karşı koydular; bu yüzden de onları hesaba çektim; Ne çetindir Benim intikamım)” [1412]

İnkarcı egemen güçler, inananların giderek güçlenmesini önlemek için onlar üzerinde psikolojik baskı kurarlar. Böylece İslam tebliğcilerinin morallerini bozmayı, heyecanlarını tüketmeyi ve davalarına olan inançlarını sarsmayı hedeflerler. Bu amaçlarına ulaşmak için her türlü imkan ve fırsattan yararlanmayı da ihmal etmezler.

Örneğin, Peygamberimiz'e nübüvvet görevinin verilişinin dokuzuncu yılında Sasaniler'le Bizanslılar arasında Suriye-Filistin dolaylarında gerçekleşen savaşı Bizans'ın kaybetmesi, Mekke müşriklerinin müslümanlara karşı psikolojik üstünlük elde etmeleri için bir fırsat vermişti, şöyle ki: İranlılar ateşperst, Bizanslılar ise hıristiyandı. Putperest Mekkeliler, mağlup olan ehli kitap Bizanslılarla Kitab'a inanan müslümanlari; galip taraf olan mecusi İranlılarla da kendilerini özdeşleştiriyoriardı. Kendilerine bir üstünlük payesi çıkarmak için müslümanlara: “İranlıların Rumları perişan ettikleri gibi, biz de sizi mahvedeceğiz.” diyorlardı. Müslümanlar, bu psikolojik baskı altında öylesine bunalmışlardı ki, Yüce Allah şu ayetlerle onları teselli buyurdu:

“Elif lam mim.

“Rumlar yenildi;

“En yakın bir yerde. Onlar yenilgilerinden sonra yeneceklerdir;

“Birkaç yıl içinde. Bundan önce de, bundan sonra da emir Allah'ındır. O gün müminler sevineceklerdir.” [1413]

Çağdaş inkarcı güçler de aynı türden psikolojik savaş yöntemlerine başvurmaktadırlar. Ülke dışında meydana gelen herhangi bir olaydan yararlanarak medya vasıtalarıyla yaygara koparmakta ve her fırsatta müslümanları psikolojik baskı altında tutmaya çaba göstermektediler. Örneğin, geçtiğimiz aylarda Cezayir'de yapılan uyduruk seçim sonuçlarını "Cezayir halkı Şeriata hayır dedi" manşetleriyle Türkiye kamuoyuna duyurarak akıllarınca Türk halkının da Şeriata geçit vermeyeceğini(!) ima etmeye çalışmışlardı.

Hak yolunun yolcularını ve davet erlerini davalarından vazgeçirmek için egemen güçlerin başvurduğu değişmeyen bir yöntem de tehdittir. Bütün peygamberler ve onlara tabi olanlar, mevcut kokuşmuş zulüm düzenlerini devam ettirmek isteyen zorba yöneticiler tarafından tehdit edilmişlerdir:

"Eğer Şuaub'a tabi olursanız, siz kaybedersiniz." [1414]

"Biz seni "insanlarla görüşmekten / herkesin işine karışmaktan" men etmemiş miydik?." [1415]

Hz. Peygamberin ashabına karşı tehdit savuranlann başında ise Ebu Cehil geliyordu, ileri gelenlerden birinin müslüman olduğunu işittiği zaman "izzet ve şerefinin son bulacağını, ticaret hayatının son bulacağını" söyleyerek tehdit eder; zayıflardan birinin iman ettiğini haber alınca da onları tehdit, işkence, eza ve cefâ ile geri döndürmeye çalışırdı.

Tarih boyunca bütün tevhidi hareketler ve davetçiler, küfür cephesinin her alandaki engelleme ve ambargolarıyla karşı karşıya kalmışlardır. Tarihte egemen zorba inkarcılar tarafından inananlara uygulanan en tipik ambargo, Mekke'de Hz. Muhammed ve ashabına karşı yapılmıştı. Müslümanlar ve Hz. Peygamberi desteklemeye devam eden Haşim ve Muttalib oğulları kabilesi "Şi'b-i Ebî Talib" olarak bilinen bölgede üç yıl muhasara altında tutulmuş; ekonomik ve sosyal ambargoya maruz kalmışlardı. Müslümanlarla ticaret yapmak, kız alıp vermek dahil her türlü ilişki kesilmiş ve bir dizi yasaklar listesini içeren ambargo beyannamesi kamuoyuna maledilmek üzere Kabe'nin duvarına asılmıştı. Müslümanların karınlarını doyurmak için yiyecek alıp satmalarına dahi izin verilmemiş, çocuklar açlıktan feryat eder hale gelmişti.

Kuşatmanın uzaması ve sıkıntıların giderek artması üzerine ashabdan bazıları "Yâ Rasûlallah! Bu ezâ ve cefâ daha ne kadar sürecek?" diye serzenişte bulununca, Yüce Allah şu âyeti inzal buyurdu:

"Andolsun, biz kendilerinden öncekileri de denemişken, insanlar "inandık" deyince, denenmeden bırakılacaklarını mı sanırlar? Allah elbette doğrulan ortaya koyacak ve elbette yalancıları da ortaya çıkaracaktır. Yoksa kötülük yapanlar, bizden kaçabileceklerini mi sanıyorlar?" [1416]

Tevhid akidesine inanıp da “Rabbim Allah'tır” diyen müminlerin, bugün de benzer ambargo ve engellemelerle karşılaşmaları mukadderdir. Dünyanın çeşitli yörelerinde müslümanlara karşı uygulanmakta olan fiili ambargo ve engellemelerle şimdi de Türkiye müslümanları karşı karşıyadır. İslami sermayenye boykot çağrılarından başörtüsü zulmüne, imam-hatip okullarının orta kısmını kapatıp Kur'ân kurslarına sınırlamalar getirerek müslümanların eğitim haklarını ellerinden almaya kadar varan bir dizi uygulama, müslümanların çok yönlü bir ambargoya maruz kaldıklarının göstergeleridir. Şeytani odakların dayatmaları sonucu zirvelere kadar taşınan ambargo kararları, “irticaya karşı önlemler” adı altında şeytani medya marifetiyle halka yutturulmaya çalışılmış ve inananlar bir kaşık suda boğulmak istenmiştir. [1417]

Davetiyle Uzlaşıp Onu Zararsız(!) Kılma Çabalan

İnkarcı egemen güçler, kurulu düzenin devamını sağlamak için her türlü çareye başvururlar, sistemi temellerinden sarsan inkılapçı hareketi, diğer yöntemlerle durdurmayı başaramayınca, bu kez uzlaşma çareleri ararlar.

Mekke ileri gelenleri, Hz. Muhammed'e sık sık bazı uzlaşma teklifleriyle gelmişlerdir. İşte bu tür tekliflerden biri:

“Bir gün Rasûlüllah Kabe'yi ziyaret ederken Abdüluzza oğlu Esved b. Muttalib, velid bin Mugîre, Ümeyye b. Halef ve Sehm boyundan As b. Vâil karşısına çıktılar. Bunlar, kavimleri arasında sayılan yaşlı kimselerdi. Rasûlüllah'a: “Ey Muhammedi Gel biz senin taptığına tapalım; sen de bizim taptıklarımıza tap. Böylece biz ve sen bu konuda ortaklık yapmış oluruz. Senin taptığın, bizim taptıklarımızdan daha iyi ise, biz bundan hissemizi almış oluruz; yok, bizim taptıklarımız senin taptığından iyi ise sen bundan nasibini almış olursun.” dediler. Bunun üzerine Allahu Teala bu kimseler hakkında şu sureyi indirdi:[1418]

“De ki: Ey inkarcılar! Ben, sizin taptıklarınıza tapmam. Siz de benim taptığıma tapıalar değilsiniz. Ben asla sizin taptığınıza tapacak değilim. Siz de benim taptığıma tapacak değilsiniz. Sizin dininiz size; benim dinim banadır.” [1419]

Yukarıdaki uzlaşma teklifinin özü şudur: Mekke eşrafı, mevcut düzenin resmi ideolojisi olan puta tapı alıktan asia vazgeçmek niyetinde değildir. Ancak sistemi tehdit etmeye başlayan tevhidi hareketi de bir biçimde önlemek, en azından zararsız kılmak istemektedirler. Allah'ı yegane İlah ve Rab olarak kabul etmek ise hiç işlerine gelmemektedir; zira bu takdirde sayılan üç-yüzaltmışı bulan putlar anlamsız hale gelecektir. O halde bu yeni dini, mevcut sistem içerisinde bir motif

olarak onaylamanın bir mahzuru olmadığı gibi, aksine putperest düzenin devamı açısından yararlı da olabilir.

Bugün, uluslarası şeytani düzenin ve yerli işbirlikçilerinin, İslam'ın "inkılapçı" yorumuna -kendi tabirleriyle "Siyasal İslam'a"- şiddetle karşı çıkarken "ılımlı/uzlaşmacı" dedikleri yorumuna onay vermelerinin tek nedeni, kurulu zulüm düzeninin ömrünü uzatmaktan başka bir şey değildir. Sistemin temsilcileri, müslümanlara adeta şöyle bir konum biçmektedirler: "Düzenin varlığına zarar vermemek ve resmi ideolojiye ters düşmemek koşuluyla dini inançlarınıza karışmayız. İbadetlerinize de, ancak mevcut kanunlar ve kurallar çerçevesinde izin verebiliriz. Siz, cari olan resmi ideolojimizi onaylarsanız, biz de "kutsal dinimize" saygı gösteririz."

Yine bir keresinde Sakif oğulları, Peygamberimiz'den şu tavizleri istemişlerdi:

"Biz sana iman edeceğiz, ama bize, Araplara karşı övüneceğimiz bazı ayrıcalıklar tanımalısın. Bizden zekat alınmamalı; biz harbe iştirak etmemeliyiz; namazlarda eğilip bükülmemeliyiz; faiz alacaklarımızı tahsil etmeliyiz, ama faiz borçlarımız affoiunmalıdır. Putumuz Lâfı terketmemiz için bize bir yıl süre tanımalısınız. Bizim vadimizi de Mekke gibi saygıdeğer yapmalısın. Eğer Araplar sana "niçin böyle yaptın?" derse; "Allah emretti" deyiver."[1420]

Bu uzlaşma teklifi, toplumunu tepeden tırnağa değiştirme azim ve kararlılığına sahip olan inkılapçı peygamber Hz. Muhammed tarafından kesin olarak reddedildi. Yüce Allah bu konuyu şöyle beyan buyurdu:

"Az kalsın onlar, seni, sana vah yettiğimizden saptırarak ondan başkasını bize isnad etmen için fitneye düşüreceklerdi, işte o zaman seni dost edinirlerdi.

"Eğer biz seni sağlamlaştırmamış olsaydık, onlara bir parça meyledecektin.

"O takdirde ise sana hayatın da, öiümün de kat kat azabını taddırırdık. Sonra bize karşı bir yardımcı da bulamazdın." [1421]

Sistemin devamında çıkarları olan egemen güçler, elbette kendilerinin ileri sürdükleri koşulları kabul eden, resmi ideolojinin saçmasapan tezlerini çeşitli kılıf ve bahaneler üreterek onaylayan uzlaşmacı müslüman bireyleri veya hareketleri dost edineceklerdir. Hatta bu tür kişi ve kuruluşlar, inançları gereği savunmaları gereken temel ilkeleri eğip bükerek kuşa çevirmiş, adeta her türlü İslami iddialarından vazgeçmişlerse, sistemin elebaşlarının bunları desteklememeleri için bir neden yoktur.

"Onlar senin uzlaşmacı davranmanı isterler ki kendileri de sana yumuşak davranıp uzlaşsınlar." [1422]

Şüphe yok ki, Allah'ın Kitab'ını ve Dinini, şu geçici dünya menfaatleri için çarpıtanlar, yaptıklarının cezasını bu dünyada kat kat fazlasıyla çekmektedirler; hem de yaranmaya ve yaltaklanmaya çalıştıkları güçlerin elinden... Öbür dünyada görecekleri azabı ise tahayyül ve tasvir etmemiz hiç mümkün değildir[1423]

Tepkilere Karşı Davetçinin Tavrı Ve Görevleri

Davetçi, bütün bu engellemeler, saldırılar, hakaretler, uzlaşma teklifleri ve hatta hapis, işkence ve öldürmelere varan fiili müdahaleler karşısında ne yapmalıdır; nasıl davranmalıdır?

Bu soruların cevabını açık ve kesin olarak Kur'ân'da buluruz:

“Ey Peygamber! Rabbinden sana indirileni tebliğ et Eğer bunu yapmazsan, O'nun elçiliğini yapmamış olursun. Allah seni insanlardan koruyacaktır.” [1424]

“Ey iman edenler! Benim de düşmanım, sizin de düşmanınız olanları veliler (dost ve sırdaş) edinmeyin. Siz onlara sevgi yöneltirsiniz; ama onlar Hak'tan size geleni inkar etmişlerdir.” [1425]

“Şu halde sen, hemen onları davet et ve emrolunduğun gibi dosdoğru ol; on/ann heva ve heveslerine uyma ve de ki: Ben Allah'ın indirdiği her kitaba inandım ve aranızda adalet yapmakfa emroiundum. Allah bizim de Rabbimiz, sizin de Rabbinizdir. Bizim işlediklerimiz bize; sizin işledikleriniz size aittir. Bizimle sizin aranızda bir tartışma konusu yoktur. Allah hepimizi bir araya toplayacaktır; dönüş de yalnızca O'nadır.” [1426]

“O halde sen, sıkıntılara karşı sabret; çünkü Allah'ın vaadi mudaka gerçekleşecektir. Günahların için bağışlanma dile ve Rabbinin şanını sabah akşam yücelt.

“Allah'ın mesajlarını hiç bir delilleri olmadan sorgulayanlara gelince; onların içinde hiç bir zaman tatmin edemeyecekleri küstahça bir kendini beğenmişlikten (kibr duygusu) başka bir şey yoktur. Öyleyse sen Allah'a sığın; çünkü herşeyi İşiten ve herşeyi gören O'dur.” [1427]

“Sen, sıkıntılara karşı sabırlı ol; çünkü Allah'ın vaadi mutlaka gerçekleşecektir.” [1428]

“Gerçek şu ki, bütün işler sonunda Allah'a döner (herşeyin başı ve sonu Allah'tadır).” [1429]

Demek ki davetçi, ilahi çağrıya ve hak dine gösterilen ilgiden rahatsız olan egemen güçlerin planlı tepkileri karşısında soğukkanlılığını ve kararlılığını korurken; halkın bilinçsiz tepkileri karşısında da sabırlı, anlayışlı, affedici ve bağışlayıcı bir tavır takınmalıdır. Asla öfkeye, kızgınlığa kapılmamalı, ağzına geleni söyleyip hakaret ve küfürle karşılık vermemeli, şiddete başvurmamalıdır. Bu bağlamda Fussilet suresinde yer alan şu ilahi tavsiye oldukça anlamlı ve belirleyicidir:

“(İnsanları) Allah'a çağıran salih doğru ve adil davranışlarda bulunan ve “şüphesiz ben Allah'a teslim olanlardanım” diyenden daha güzel sözlü kim vardır?

“İyilikle kötülük bir olmaz. Sen kötülüğü en güzel bir tarzda defet; o zaman seninle arasında düşmanlık olan kimse, candan bir dost gibi davranacaktır.

“Ama (bu mazhariyet ve olgunluk) sadece sıkıntılara karşı sabırlı olanlara verilmiştir, yalnızca (faziletten ve ilahi mesajdan) büyük pay almış olanlara verilmiştir.

“Bu nedenle, eğer şeytandan gelen bir vesvese seni (anlamsız ve sebepsiz bir öfkeye) sürükleyecek olursa, hemen Allah'a sıfırı; şüphesiz yalnız O, herşeyi işiten ve bilendir.” [1430]

Rasûlüllah aleyhisselam, halkına karşı hep bu ilahi ilke doğrultusunda hareket etti, onları affetti, bağışladı ve onlar için Allah'tan hidayet ve mağfiret diledi. Yüce Allah'ın kutlu davetçisi Hz. Muhamrned, Taif halkını İslam'a davet ettiğinde müthiş bir tepki ile karşılaştı ve ayakları kan içinde kalıncaya kadar taşlandı. O kutlu elçi, bu tepkiler karşısında beddua ve lanet kolaycılığına sığınmadı. Aksine, “Ya Rabbi! Kavmimi hidayete eriştir; onlar bilmiyorlar.” diye dua etti. Onların neslinden Allah'a iman ve ibadet edecek nesiller yetişeceği umuduyla Rabbine şöyle yakardı:

“İlahî! Kuvvetimin zaafa uğradığını, pek çaresiz kaldığımı yalnız sana şikayet ederim. Ey merhameti bol olan Rabbim! Herkesin hor görüp de dalına bindiği bîçârelerin Rabbi sensin, İlahî! Huysuz, yüzsüz bir düşman eline beni bırakmayacak kadar kerîmsin. Hayatımın dizginlerini eline verdiğin akrabadan bir dosta muhtaç etmeyecek kadar beni esirgersin, flahîl Gazabına uğramayayım da çektiğim mihnetlere, belâlara, musibetlere aldırmam. Fakat senin af ve mağfiretin, bana bunlan göstermeyecek kadar geniştir. İlahî! Gazabına uğramaktan, hoşnutsuzluğuna çarpmaktan, senin o karanlıklan parlatan nuruna sığınırım. Dünya ve ahiret yolunu aydınlatan sensin. İlâhtı Sen razı oluncaya kadar affımı diliyorum. Her kuvvet, her kudret seninle kaimdir.”[1431]

Görüldüğü gibi, Hz. Muhammed (ona selat ve selam ederiz) örnek bir davetçi olarak tebliğde sabır, metanet, kararlılık, af, bağışlama ve Allah'a sığınma konularında bizler için harika bir nümune-i imtisaldir.

Unutmamalıyız ki, eninde-sonunda peşlerinde sürükledikleri insanlarla birlikte hüsrana uğrayanlar, Hakk'i inkar edenler olacaktır.

“Kıyamet günü hüsrana uğrayanlar, kendilerini ve arkalarından gidenleri mahvedenlerdir.” [1432]

“Yemin olsun, senden önceki peygamberlerle de alay edildi. Ben de o küfredenlere biraz mühlet verdim. Sonra onları azapla yakaladım. Benim azabım nasılmış?!” [1433]

“...de ki: “Bu inkarınızla kısa bir müddet keyif sürün bakalım; (ama sonunda) ateşi hak edenlerden olacaksınız!” [1434]

Ve kuşkusuz, Allah'ın vaadi mutlaka gerçekleşecektir:

“Şüphesiz ki Biz, elçilerimizi ve iman edenleri hem bu dünya hayatında, hem de bütün şahitlerin hazır bulunacağı Gün'de destekleyip koruyacağız

“O gün zalimlere mazeretleri fayda vermeyecek.”[1435]

“Yemin olsun ki, elçi olarak gönderdiçjimiz kullarımıza şu sözü vermiştik:

“Kendilerine mutlaka yardım edilecektir.

“Ve sonunda galip gelecek olan mutlaka Bizim ordumuzdur.” [1436]

“Allah, batıl'ı silip süpürür ve hakk'ı sözleriyle yerleştirir.”[1437]

KUR'ÂN VE SİYASET

İslâm'a Göre Medenî Toplumun Esasları

Raşid-el Gannuşî

İslâm'a göre medeni ve yetkin bir toplumun nasıl olduğu meselesinin araştırılması, imamın liderliğindeki bir cemaat veya gene! ümmetle alakalı İslâmi düşünüşün ve kültürün vazgeçilmez. bir boyutudur, zira din, bir toplumun varlığıyla, bağlantılarıyla, ilkeleriyle ilgili toplumun çıkarlarının gözetilmesi noktasında çok hayati bir fonksiyona sahiptir.

Dine atfedilen önem oranında bir dünya ve ahiret saadeti gerçekleşecektir. Dinin ihmali durumunda ise toplumun dağılması, parçalanması, dünya ve ahiret işlerinde büyük sıkıntılara düşülmesi kaçınılmaz olacaktır. Toplum, dine hizmet ettiği takdirde liderliği ve otoriteyi elde edebilecektir. Bu otorite, bir toplumun tebliğ faaliyetlerini yürütebilmesi için gerekli araçlardan önemli bir araçtır.

Topluma öncülük eden düşüncelerin, icraatların, ferdi ve toplumsal siyasetlerin herbirinin dinin söyleminde varolduğu kabul edilir. Bir şeyin meşruiyeti ve tanımlanabilmesi için de din referans kabul edilmektedir, şimdi siyaseti şöylece tarif edebiliriz: Siyaset, toplum işlerinin ve çıkarlarının gözetilmesine önem vermektir. Bu yönüyle siyaset dindışı değil, dînî bir iştir. İnsana ait tüm işleri ve gayretleri içermesi dolayısıyla da din dünyevi bir iştir. Dünyevi iş olmasına örnek olarak yeryüzünün imarı, mescidlerin inşası gibi, zararları defetmek faydaları elde etmek amacına matuf faaliyetler gösterilebilir.

Maalesef gerçek olan bir şey var ki, o da İslâm tarihinde, toplumun din ve siyasetle olan bağla-n, yalnızca Peygamber ve Hulefâ-i Râşidin dönemlerini kapsayacak kadar kısa ömürlü olmuştur. -Ki bu dönem yaklaşık yarım yüzyıl civarındadır- Sonraki dönemlerde yönetimle ulema (aydınlar) arasında belirgin kopukluklar yaşanmış ve bu ayrılık toplumun bütün katmanlarına kadar yayılmışur. Oysa İslam'ın ilk devirlerinde nebi ve halifeler (yönetici kesim) toplumla içice olmuşlar ve adeta ona hizmetçilik yapmışlar, toplumun bütün külfetini omuzlarına yüklenmişlerdir, işte bu icraatları dolayısıyla devlet özel mekanlara hapsolmamış, devletin merkezi konumundaki mesdd, dini ve siyasi bütün toplumsal organların merkezi olmuştur. Bütün istişareler ve ayrıca her tür mahkeme, cezalandırma işleri de burada icra edilmiştir.

İslam'ın ilk örnek döneminde gördüğümüz uygulamalar, daha sonraki gerek arap topluluklarında ve gerekse çeşitli krallık-imparatorluk yönetimlerinde yok olmaya yüz tutmuştur. Geçmiş dönemde yaşanmış olan ve özlem duyulan devlet-toplum ilişkisi anlayışı halk tarafından talep edildiğinde ve birtakım girişimler yapıldığında zorba yönetimler daha baskıcı olmuşlar, örgütleri dağıtmışlar ve sırf kendilerine itaate zorlamışlardır. Sonuçta da hilafetin aytrdedici özelliklerinden olan adalet, merhamet, eşitlik, insanlara hizmet bilinci, toplumun hem dünyevi hem de uhrevi maslahatlarını gözetme, ahireti dünyaya tercih etme, egoizmden uzak olma, iknayı ön plana çıkarma ve her tür başarının özü olan Allah'ın boyası ile toplumu boyama ilkeleri terkedilmiştir. Böylesi zorba yönetimlerle ayakta durulamaya cağı farkedildiği andan itibaren ise, yöneticiler daha sempatik ve hoşgörülü usullere yönelmişlerdir, örneğin kuvvete, şiddete gerek kalmayacak şekilde Bey'at mekanizması tesis edilmiştir.

İslam Tarihi, din-siyaset, toplum-devlet, yönetim-ulema arasındaki ilişkiler açısından incelendiğinde şu dönemlerin yaşandığı görülecektir.[1438]

1. Din Ve Siyasetin İçiçe Olduğu Dönem

Bu dönemde din otoriteydi ve siyaset dinin ve ümmetin hizmetindeydi. Devlet bir idealdi, toplum ise devlet iskeletini oluşturan temellerin en kuvvetli olanıydı. Bu dönemde geniş İslami fetihler yapılmış, İslam devlet anlayışının en güzel örnekleri sergilenmiştir. Allah'ın hükümleri bütün işlerde son derece hassasiyetle uygulanmıştır. Yönetim seçilirken belli bir usul gözetilmemiştir. Ama yönetici toplumun içinden çıkıyordu. Yani ne özel bir soydan ve ne de şahsi girişimlerle ortaya çıkmıyordu. İşte Hulefâ-i Râşidîn denilen bu dönem böyle geçmiştir. [1439]

2. Hilafetin Meliklige Dönüştüğü Ve Dinle Siyasetin Çatıştıgi Dönem

Halk arasında adaleti sağlayan siyasal dengenin bozulduğu Yönetimin meşruiyeti noktasında alimlerin konumuna önem veren din, siyaset sahasında inkar edilemez bir fonksiyona sahiptir. Din, Şeriat otoritesini ve alimlerin içtihad yetkileriyle, halkı eğitme sorumluluklarını öngörür. Siyaset sahasında varlığı reddedilemeyecek olan din, insanlar arasında kendi ilkelerinin uygulanmasına ve insanların dini hakkıyla öğrenebilmesine imkan verilmesini ister.

Bu dönemde alimlerle yöneticiler, dinle siyaset arasında yetkilerin paylaşımı problemi ortaya çıkmıştır. Devletin yetki sahası; şeriatın icrası, insanlan denetleme, mescid, vakıflar, vergiler, yol inşaları gibi müesseselerin tesisi olarak belirlenmiştir. İşte bu işlerin kontrolü için alimlerin misyonu önem kazanır. Dolayısıyla alimler, toplumun yönetilmesiyle ilgili meselelerde içtihad etme, işlerin şeriat ağsından uygunluğunu denetleme için harekete geçmişlerdir. Yönetimdekiler ise, alimlerin bu müdahalelerini engelleyici düzenlemelere giderek bütün yönetimi zorbalıkla tekellerine almışlardır. Sonuçta alimler devlet otoritesini sınırlandırma, insanların devletten her tür hizmeti alabilmelerini sağlama, ve toplumu sürekli bilinçli tutarak gerektiğinde yönetime müdahale şuurunu verme yetkilerini kaybetmişlerdir. [1440]

3. Siyasetin Dine, Yöneticilerin Ulemaya Baskın Olduğu Dönem

İkinci dönemin ardından bir süre sonra yöneticiler, ulemayla olan ortak faaliyetlerine son vermeye, onları iktidardan tecrid etmeye ve daha önemlisi dini de çıkartan doğrultusunda kullanmaya başlamışlardır. Ulema, sıradan bir devlet memuruna dönüştürüldü ve yöneticiler tek otorite haline geldiler.

Devlet, ulemaya finans sağlayan vakıfları, medreseleri, mescitleri ve toplumsal hizmet kurumlannı kendi denetimine aldı. Teşri yetkisinin gaspedilmesi vakıf ve kurumların devletleştirilmesi gibi geleneksel toplumu parçalayacak uygulamalara yönlendi. Katı modernleştirid düzenlemelerin dikte edilmesiyle tarikatlar, mescidler, zaviyeler ve özel cemaatler parça parça oldular ve (içice girmiş dayanışma içinde olan) toplum yapıları devlet otoritesi karşısında darmadağınık hale geldiler. Baştan beri şeffaf ve sempatik görünmeye çalışan baskıcı idareler, katılaşmaya başladılar. Hilafet makamını temsil eden sultanlık yönetimini yıkacak olan Batı saldırıları, önce şeriat kurallarını bertaraf ederek yerine Batı kanunlarının yerleştirilmesine gayret etti. İşte buna bağlı olarak Lozan Anlaşması'nın gereği olarak da Türk Devleti, 1939'dan itibaren İslam şeriatını tamamen ilga edecek aşağıdaki düzenlemelere geçti.

Bütün vakıfların haczedilmesi,

Çeşitli cemaatlere, gruplara ait geniş arazilerin haczi,

Eğitim-öğretim kurumlarının millileştirilerek devlet tekeline alınması.

Aydınların, Batılı devlet felsefelerine yönelmesi, edebiyatçı ve sanatçıların batı standartlarını öne çıkarması.

Din-toplum ilişkileri noktasında otoritenin etkisiyle ilgili yeni tartışmalar böylesi neticeleri doğurmuştur. İlk dönemde görülen toplum ve dinin iktidara ortak kılınması ile yönetim, ulema ve toplum arasında oluşmuş denge artık toplum, din, ulema ve ümmet aleyhine bozulmuş ve devletin otoriterliği ön plana çıkarak bu yönde düzenlemeler devreye girmiştir.

İslam tarihinin geçirdiği bu evreleri tesbit etmemiz Batıdaki devletin din ve toplumla ilişki seyri ile İslam toplumlarındaki bu ilişki seyrini kıyaslamamızı mümkün kılacaktır.

Batıdaki devlet din ilişkileri şu aşamaları geçirmiştin[1441]

1. Devletle Toplum Arasında Örnek İlişki Dönemi

Yunan ve Roma kültürünün etkin olduğu, topluma ve kanuna dayalı demokrasinin icra edildiği dönemdir. Atina'da halkın otoritesi bulunmasına rağmen köleler, kadınlar ve yabancılar bu yetkiyi kullanmaktan mahrumdular. Bu gruplar sayı itibariyle de çok kalabalıktılar. Bu çarpık duruma rağmen, sözde bu siyasal toplum demokrasiye sıkı sıkıya bağlıydı. Demokratik uygulamaların dinle hiçbir ilgisi

yoktu. Aklın otoritesini esas alan ve (din gibi) toplumsal birtakım hakikatleri önemsemeyen bu bakış açısı, insanın bilgiyi (kutsal ateşi) tanrılardan çalarak tanrılarla çatışmayı göze aldığı inanana dayanmaktadır. Zira insanın bilgiyi ve kuvveti istediği, ama tanrının ise vermediği, dolayısıyla insanı sürekli baskı altında tutmak istediği kabul edilir. Bundan dolayı bilgi tanrılardan çalınmıştır. [1442]

2. Mesihlik Dönemi

Roma-Batı düşüncesi, Mesihliğe şiddetle karşı koyduktan sonra siyasal dengeler gereği sırf devletin çıkarları için bazı ıslahatlar yapılması amacıyla Mesihliğe yetki vermiştir. Ortaçağda bu ilişkiler çeşitli tarzlarda devam etmiştir. Devlet bazen kişilere baskı yapmış, bazen de toplum üzerindeki otoritesini devam ettirebilmek için keşişlerle işbirliği yapmıştır. Dinle devlet arasındaki çatışmalar genellikle mukaddes değerler konusunda ortaya çıkmıştır. Şöyle ki; devletin insanlar ve servetler üzerindeki otoritesinin meşruluğu Sokrat'ın, baba (Teslis inancındaki Tanrı) ile imparator (Güneş Kral veya Tanrının Gölgesi) arasındaki hulul (imparatorun babayı temsil edişi) olduğu iddiasına dayanmaktadır. Sokrat'tan hareketle belirlenen bu devleti- din ilişkisi, düşmanlık, savaş, mukaddeslere hakim olma unsurlarıyla topluma baskı kurma ve haçlı seferlerinde olduğu üzere sürekli asker yığma şeklinde kendini kabul ettirmiş ve lâik devlet yapılanması dönemine dek sürmüştür. [1443]

3. Üçüncü Dönem

Batılılar, kendilerini canlandıracak kültürel ve ilmi birikimleri elde etmek için İslâm Medeniyeti'ni incelemeye başlamışlar ve bu araştırmalarla Yunan kültürünü ortaya çıkarmaya çaba göstermişlerdir. Batı, bu girişimleri neticesinde insana, insan aklına, insanın maddi boyutuna, dünyevi kalkınma ve milliyetçilik unsuruna önem verir hale gelmiştir. Bati'nın bu yeni tavrı, kilise'nin (eskiden beri devam eden) dinileştirme girişimlerine karşı bir hareketti. Bu tavır, insanları ruh olgunluğuna eriştirecek Tanrı'ya teslimiyeti öngören evrensel Mesihliğe rağmen milliyetçi, maddeci, akılcı, kendi kendine yeten bir insan modeli geliştirmeye yönelikti.

Rönesansla hızlanan bu yeni hareket, dinin, siyasetin (devletin) etkisi altına girmesini beraberinde getirdi; Siyaset her zaman aklın önceliğini (Tanrıyı, kutsalı terkederek) dikkate aldı. Zira aklı öncelemek suretiyle Batı, insanın kendi yeteneklerini keşfetmesini ve bütün kutsal otoritelerden bağımsız hale gelmesini amaçlamıştır. Bu süreçte din, maddi çıkarlar için yorumlanmış ve sıradan bir toplumsal öğeye dönüştürülmüştür.

Aklın ve toplumun ptoriterliğini kuvvetlendirecek toplumsal sözleşme, menfaatçilik, milli devleti esas alan demokratik (ulus) devlet şeklinde birtakım ilkeler ihdas edilmiştir. Din, sadece özel hayata has kılınmış, toplum hayatı sınırsız özgürlüğe kavuşturulmuştur. Bundan sonra bütün toplumsal düzenleme bu ayırım dikkate alınarak yapılmıştır. Artık Batı, Mesihlik otoritesini ve hükumran devlet (mutlakiyet rejimi) anlayışını reddeden "Medeni Toplum" dönemine ulaşmıştır. Ferdi hürriyet ve demokrasiyi benimseyen bu anlayış, kilise devletçiliğine ve mutlakiyet rejimine karşı cesurane bir çatışmayı başlatmıştır. Sonuçta Kilise'nin kutsala dayalı otoritesinin yerini, dünyevi kalkınmaya önem veren, akıl ve kanunu rehber edinen demokratik devlet anlayışı almıştır. [1444]

Medeni İslam Toplumu

İslam anlayışına göre toplumun medenileşmesi demek, onun şehirli olması demek değil, İslam siyasetinin-bedevi kültürden şehir ve medeniyet kültürüne ulaşması için ve medeniyet ilkelerinin toplumda kabul edilir haie gelmesidir. İslam'a Araplar hamilik yapmış, Mısırlılar ise İslam'ı şehirleştirmiş (medenileştirmiş)tir. Medine (Şehir) kelimesinin örnek bir toplumun sıfatı için kullanımı, öylesi bir toplumu ancak şehir ortamının oluşturabileceğini ifade etmek içindir.

İslâm düşüncesinin gelişim seyri incelendiğinde, Batı toplumlarında yaşanan Tanrıyla insan, dinle siyaset, devletle din arasındaki çatışmaların İslam toplumlarında vukubulmadığı görülecektir. Tarihimizde devletle toplum arası ilişkilerde çatışmalar yaşanmadığı için medeni toplum aşaması gibi bir sınıflamaya hacet kalmamaktadır. [1445]

İslam Düşüncesinin Birtakım Temel Karakteristiklerini Şöylece Açıklayabiliriz

1- Tek ve bütün yaratıklardan bağımsız bir ilâh (Allah) inancına dayalı İslam Akidesi: Bu ilâh öyle bir ilâhtır ki; "Sonra yaklaştı, derken sarkıverdi. Böylece ikisi arasındaki mesafe iki yay kadar oldu veya daha da yakınlaştı."[1446] şeklinde Cebrail'le ilgili ifade edilen yakınlık anlatımına rağmen tek başına olan bir ilâh... Bu inanç Batı'da kabul edilen kilise-devlet birlikteliğini iddia eden hulul inancını reddeder. İslam'ın öngördüğü tek ve bağımsız bir ilâh akidesi, toplumu yöneten ve yönetilen şeklinde disipline eden ve mü'minlerin nefislerine samimiyet ve ehliyetliligi yerleştiren kanun otoritesini öne çıkarmıştır. Batı'nm, Allah'ın cismini Mesihe, Meşinin cismini kiliseye ve böylece ilahi otoriteyi temsil eden kilisenin de sahip olduğu bu mutlak otoritesini devlete naklettiği şeklindeki hulul fikrini

incelediğimizde görürüz ki otorite kilisenin tekelindedir, hiçbir güç buna itiraz edemez. Ayrıca bütün toplumsal standartlar da kilise tarafından belirlenir. Bu baskıcı ilahi otorite tekeline karşı Batı halkları harekete geçmişlerdir.

Netice olarak şunu söyleyebiliriz, İslam halkları çağdaş, medeni (!) vahşi yönetimlerden insanlığı toplumları ve dini kurtarma girişimlerinin öncüsü olmak durumundadır.

2- İslam'ın insana bakışı: İslam, insanı ilahi lütfa mazhar olmuş ve yeryüzünde Allah'ın halifesi bir yaratık olarak kabul eder. Bütün mahlukat insana hizmet için yaratılmıştır. İnsanın, kainatı ve içindekilerini keşfetmesi, onları emri altına alması, yeryüzünü imar etmesi hep Allah'ın kudreti izni dahilindedir. İnsan bu rolü ve bilinci doğrultusunda Allah'la bağlarını sürdürür.

3- İnsanın halife oluşu itikadı: Herkesin Allah'ın yaratığı olması itibariyle insanlar arasında tam bir eşitlik sözkonusudur. Bezzar ve Hakim'de geçen bir hadise göre bütün mahlukat Allah'ın ailesidir. Dolayısıyla ırk, cinsiyet, milliyet gibi unsurlar insanlar arasında bir üstünlük ölçüsü olarak kabul edilemezler. Asiolan insanların amelleridir. Zira bir hadiste şöyle geçer; "Muhakkak ki Allah, sizin suretinize değil, ancak kalplerinize ve amellerinize bakar."

Aynı şekilde İslam akidesi insan aklı, insan ruhu ve fiziği arasındaki dengeyi de gözetir. İnsana sorumluluk yüklerken bu dengeyi dikkate alır. Dünyevi gelişmesini ele alışı da insanı ahirete hazırlamaya yöneliktir. İnsana verilen yetkiler ve güçler hepsi Allah'ın ihsanıdır.

4- İslam düşüncesi, kadını önemsemeyen ve kadını, evreni imar ederken insanı engelleyen bir unsur olarak kabul eden hiçbir görüşe itibar etmez. İslam'a göre kadınlar, erkeklerle eşit olup birbirini tamamlayan mü'min kardeşlerdir.

5- İslam düşüncesi, insanlığın birlikteliğini öngörür. Zira insanların aslı birdir ve insanlara gönderilmiş bütün peygamberler ortak mesaj getirmişlerdir ki o mesaj, din kullanılarak işlenen zulümleri, insanlara dini zorla kabul ettirmeyi ve onları milliyetçilik davasına sevketmeyi yasaklamıştır. Bütün insanların tek bir kaynaktan geldiği ve tek bir cinsi temsil etmeleri gerçeği Allah'ın "Ey insanlar" şeklindeki hitaplarından anlaşılmaktadır. Konuyla ilgili bir hadiste ise şöyle vurgulanır; "Ben bütün kulların kardeş olduğunun şahidiyim".

6- İslam düşüncesine göre, insan Allah tarafından tayin edilen bir halifedir. Fertler tek tek, toplum ise ümmet halinde sorumludurlar. Bunun böyle olması, toplumsal ihtiyaçlar konusunda sünnetullahın gereği olan hususların varlığı sebebiyledir, İslam anlayışında toplumun otoritesi, ferdin otoritesine ve çıkarlarına önem verir. Ferdin çıkarları da ancak mukaddeslere önem verilmesiyle elde edilebilir. Fakat bu ferdi çıkarlar (toplumsal) genel çıkarlarla çatışmamalıdır.

7- İslam düşüncesi, şeriatı tatbik edebilecek ve topluma hizmet edecek toplum otoritesine ağırlık verir. Toplumsal otorite direkt Allah'tan alınmaz. Otorite bir görev olarak -toplum aracılığıyla elde edilen- ağır bir sorumluluktur. Genel kitleye karşı sorumlu olma noktasında Allah'ın halifesi olma vasfı, toplum ve devletin temelini teşkil eden bir husustur. Yeryüzünün imarı, hakkın ve adaletin ikamesi, hayrın yaygınlaştırılması, ilahi buyruklara göre davranılması vs. gibi genel halifelik görevlerini toplumun yerine getirebilmesi için toplumu oluşturan unsurların tesis edilmesi gerekir.

8- Devlet, ancak bir grup (ekip) tarafından oluşturulabilecek toplumun temel unsurlarından biridir. Devlet vs. gibi unsurlar tesis edilmezse adaletin ikamesi, zulmün önlenmesi mümkün olmayaçaktır. Gerçekten toplum, bütün otoriteyi temsil eden bir vekalet mekanizmasıdır. Bu vekaletiyle, “emribilmaruf nehyi anilmünker” sorumluluğunu yürütebilecek şekilde şeriatın işlerliğini sağlamaktadır.

İslam'a göre topluma verilen bu misyon bütün yönetim mekanizmalan'nin belkemiğini oluşturur. İbn Teymiyye “Siyasetü'ş-Şer'iyye” adlı eserinde bu misyonu güzelce onaya koyar: “Devlet, emribilmaruf nehyi anilmünker” hususunda toplumun vazgeçilmez unsurlarından bir unsur değildir. Ümmet başlıbaşına bağımsız fertlerden müteşekkildir. Dolayısıyla her bir fert Allah'ın halifesi olması itibariyle bu konuda hem kendi nefsine ve hem de topluma karşı mesuldürler. Fert sorumlu olabilmesi için; öğrenim, mülk edinme, aile kurma, hayır için çalışabilme ve zulme karşı koyabilme hürriyetine sahip olmalıdır. İşte İslam toplumu böylesi sorumluluklarını, ümmetin unsurlarını gözeterek ifa eder. Çünkü ümmet unsurları toplumun varlığının meşruiyetinin delilidir. Toplumun cemaat unsurlarını gözeterek temsil ettiği misyon, onun otoritesinin en önemli kaynağıdır. Yine toplumun bu fonksiyonu, ümmete hizmet etme ve otoritesini yüceltme konusunda yöneticilerin ferdi ve toplumsal gayretlerinin zenginleştirilmesinin en önemli dayanağıdır.

Toplumun bu fonksiyonel yapısı, yöneticileri ferdi dikkate alan toplumsal hizmetler konusunda yönlendirir. Ferdin ortaya koyduğu samimi gayretlerin tümü, Allah'ın rızasını elde etmeye, ebedi ahiret nimetlerine ulaşabilmeye, şahsi yeteneklerinin toplumsal sahaya taşınmasına yöneliktir. Mü’minlerin şahsiyetçiliği terketmesi ve zekatla sadakayla ihtiyaç sahiplerini gözetmesi hep bu gayretlerin gerçekleşmesine yönelik hareketlerdir. Mü’minlerin böylesine samimi gayretler göstermesinde şu hadis çok önemli bir role sahiptin “Kişi öldüğünde amelleri kesilir. Ancak şu üç kişinin ameli devam eder; Kendisine dua eden salih bir evlat bırakan insanların istifade edeceği ilim bırakan, Sadaka-i cariyede bulunan.”

Tunus'ta zirai ürünlerin üçte biri şeklinde belirlenen sadaka-i cariye, müslümanlara-eşit şekilde dağıtılmak üzere- tahsis edilmiştir. Aynı şekilde Mısır'da malın beşte biri devlete aktarılıyordu. Bu uygulama Batılı yaklaşımların devreye girmesiyle sekteye uğramıştır. Mısır, İslam toplumları nazarında fikri ve içtimai etkinliğe sahip bir devlet imajını temsil ediyordu. Zira, Mısır'ın toplum ve din konusunda

kabul edilir bir üstünlüğü vardı. Daha sonraları Mısır'da devlet, işgalcilerin ve laik yöneticilerin eline geçerek toplumu, otoriteyi parçalayan ve bunu da diktayla gerçekleştiren bir araca dönüşmüştür. Yeni oluşan bu otoriteler, dini temsil ettiklerini iddia etmelerine rağmen şeriatı, şeriat mahkemelerini, vakıf, mescid gibi halka yönelik müesseseleri ihmal ettiler. Din düşmanı olmasına rağmen, Tunus Hakimi bile "Din Hamisi" lakabıyla anılabiliyordu.

Bu son dönemlerde devlet tanrılaştırılmiş, toplum ise zayıf düşürülüp hiçe sayılmıştı. Modernleşme akımları, -saçtığı nifak tohumlarıyla ve modern medeniyet seviyesine erişme hayaliyle- İslam toplumları için adeta yıkım olmuştur. "Modernleşme" kavramı dillere yerleşmiş, radikalliği engelleyen önemli bir soyut harp tekniği olarak kullanılmıştır. Bu modernleşme ideali, Amerika'yla işbirliği halinde İsrail'in işgal dönemine dek toplumsal kanunların belirgin bir karakteristiği olmuştur. Amerika'yla İsrail modernleşme akımının (İslam coğrafyalarında) etkinliğini sürdürmesi amacıyla yoğun baskı ugulamışlar, İslam Radikalizmine karşı çeşitli şekillerde (psikolojik-fiilî) harp ilan etmişlerdir. Böylece toplumun kendi kaderini kendisi belirlemek üzere insiyatifi ele geçirmesini engellemişler ve İslami içerikli oluşumlan kökten yok etmeye çalışmışlardır; medreseleri, camileri, cemaatleri, cemaatlerin mülkiyetlerini kontrol altına almaya çabalamışlardır.

Türkiye ve Tunus deneyimleri modern laik devlet modelleri olarak sunulmuştur. Bu örnekler aracılığıyla İslam toplumlarının zalimane bir şekilde parçalanması, İslam coğrafyasının paylaşımı ve her türlü başkaldırı hareketinin kontrol edilmesi amaçlanmıştır (büyük oranda gerçekleştirilmiştir de). Artık İslam ümmetinin ne bir bağımsızlığı, ne bir otoritesi, ne bir hürriyet mücadelesi azmi kalmış ve ne de kültürünü, kimliğini canlandıracak bir dinamiği bırakılmıştır. Adeta Batılılaşma hareketi ve diktatörlük içice girmiştir. Oysa İslam ve toplumsal otoritenin birlikteliği özgürlüğe imkan verir, toplumsal gelişmelere fırsatlar oluşturur, zira âyetle bir İslam beldesi şöylece tasvir edilir: Temiz belde; rabbinin izniyle temiz ürünlerin çıktığı yerdir. Pis beldeden ise ancak çile ve dert çıkar". [1447]

Özet

Buraya kadar anlatılanlarda görüleceği gibi, İslam'ın toplumsal boyutlarının ağırlık noktası, devlet mekanizması değildir, İslam fertlerin, akidelerin, ve kurumların herbirinin toplumsal misyonlarına önem verir. Her asırda özellikle de bu asırda İslami Hareketin ana hedefi, yeryüzünde Allah'ın adaletini tesis edecek halifelik görevini ciddiye alan bir fert ve toplum anlayışı üzerine tesis edilmiş bir toplum inşasıdır; bu amaçla ana ilkeler va'zetmektir.

Yeryüzünde Allah'ın adaletini tesis edecek olan gelişmiş medeni bir toplum inşa etmek amacıyla ferdin gösterdiği bütün gayretler, kainatın keşfedilerek hüküm

altına alınmasına, imarına ve adaletle muamele edilmesine ve böylece de bir İslam toplumunun risalet görevini icra etmesini kolaylaştırmaya yöneliktir, işte bütün bu gayretler için ümmetin (toplumun) otoritesini güçlendirmek üzere Allah'ın dışındaki bütün otoritelerden kurtulunması, ferdi ve içtimai özgürlüklere sahip olması gerekir.

Seyyid Hatemi, (Iran Cumhurbaşkanı) yönetimin meşruiyetini (kabul edilebilirliğini); “yönetim, Kur'ân ve Şeriatın otoritesi çerçevesinde medeni bir toplum inşa etme ameliyesidir” şeklinde izah etmiştir. Böylelikle ağırlık merkezi ve kutsalın otoritesi yöneticiden yönetilene, şahısların otoritesinden fikirlerin bağlayıcılığına, devletten topluma nakledilmiş olmaktadır. Zira otorite, risaletin ifası için toplumun kullandığı soyut araçlardan biridir. Bu soyut araç Kur'ân mesajıyla ve hiçbir mukaddesle alakalı değildir (evrensel bir yönetim ilkesidir.) Mukkaddes olan şeyi, İmam Mehdi Şemseddin güzelce ifade etmiştir.

Seyyid Hatemi uluslararası İslami bir toplantının açılışında yaptığı konuşmada Medeni İslam Toplumu'nun özelliklerini ortaya koymuştur. Ona göre, ortaya çıkması için uzun zamandır gayret edilen ‘ınedeni bir toplum, şehirde yaşayan bir toplum tarafından sergilenebilecek ahlaki davranışlarla ve şehir ruhuyla oluşacaktır. Seyyid Hatemi, medeni bir toplum oluşumu için her tür istibdadın yok edilmesini ve azınlığın dikta egemenliğinin kaldınlmasını öngörür.

Hatemi devamla şunları söylen “işte böyle bir toplumda insan, saygınlığını ve izzetini kazanır, haklarına saygı gösterilir. Bu saygı sözde kalmayıp, siyasal haklarla, dini eğitim çalışmaları rahatça yürütülür. Mü’minlerin emiri Ali (r.a) tayin ettiği valilerine, sadece müslümanlara değil bütün insanlara adalatle muamele etmelerini emrederdi. Ve (gidilen bölgelere göre) din kardeşi müslüman ile insanlık kardeşi hristiyanlar olarak iki tip insanla karşılaşcaklannı hatırlardı.

Medeni İslam Toplumu'nda bütün vatandaşlara hak adalet kuralları çerçevesinde muamele edilerek değer verilirdi. Medeni bir toplumda hükümet, toplumun hizmetçisidir, efendisi değil... Ve her yaptığı iş hususunda topluma karşı mesuldür. Hükümet ancak toplumsal gidişatın istikrar unsuru olan bir mekanizmadır. Böyle istikrarlı bir hükümete sahip toplum, zulme ve çirkinliklere sapmayacaktır. Maddi ilerlemeyi dikkate alan, diktatörlüğe (istibdada) karşı koymayı öngören Kur'ân ahkamını icra eden bir toplumdur Medeni İslam Toplumu. Bu toplum uluslararası ilişkilerde de, karşılıklı saygi ilkesini esas alan, çıkarcılığa sapmayan bir toplumdur. Bu ölçüler dahilinde siyaset, bir fazilet aracı olur ve bizde başarılı oluruz.” [1448]

Kanunun üstünlüğü ve devletin sınırlarının tayini hususunda gayret gösterilmesi her bir rnüslü-man için hem şer'i bir sorumlulukdur ve hem de vatandaşlık görevidir. Bunun gerçekleşmesi için en uygun yöntem, toplum otoritesinin, medeni ve gelişmiş bir toplum otoritesine uygun olmasıdır. Ayrıca devletin otoritesi zayıflatılarak toplum karşısındaki acziyetinin ortaya konulmasıdır, zira bu yöntemle

ilgili olarak Enbiya /92 âyeti temel dayanak teşkil eden “Muhakkak ki bu ümmet tek bir ümmettir ve Ben de sizin Rabbinizim” Yine konuyla ilgili bazı hadisler ise şöyledir: “Cemaat olmanız gerekir. Kim cemaatten koparsa ateşe yaklaşmış olur.”, “Benim ümmetim sapıklık üzere biraraya gelmez”

Bütün vahşi uygulamaları ve kuvvet dengelerini altüst etmesi karşısında diktatör devletlerin yırtıcı tırnaklarını törpülemek ve devleti aslî yerinde tutmak ferdlerin ıslahı ve gelişimleri için mutlak şarttır. Yine bu törpüleme şartı, toplumun otoriterligi, bu otoritesinin de devletle kayıtlı kalmaması ve devletin etkinliğinin azaltılması için mutlak gereklidir.

Çağdaş İslami hareketlerin; temel hedeflerin gerçekleşmesi ve yepyeni bir İslam medeniyeti çağına ulaşabilmesi için, devletle toplum arasında bulunması gereken böylesi bir yetkilendirme tasnifi yapması vazgeçilmez bir sorumluluktur, İslam Medeniyeti çağına doğru açılan bu yolda İslam düşüncesi zenginleşecek ve İslam ümmetinin bütün fertleri gayret içine gireceklerdir. Al-i İmran Sûresi 110. âyette ulaşılacak bu yeni medeni toplumun müjdesi verilmektedir: “Siz insanlar için çıkarılmış hayırlı bir ümmetsiniz. Ma'rufu emreder, münkerden sakındırırsınız ve Allah'a iman edersiniz”. [1449]

İslâm'da Devlet Ve Cemaat

Tuman Nagel

Dünya Devleti Ve İlahi Devlet

Toplumun bütününün davranışı demek olan politika, toplumun bireylerinden veya en azından yönetici grupların “genel geçer” kabul ettiği normlara bağlıdır. Platon ile Aristoteles politika ile ahlak arasında kurulmuş bir bağ olduğunu savunmuşlardı. Politika, “ahlak”ın devletin pratik hayatına uygulanışıdır. Bu antik politika düşüncesinin leitmotividir. Antik toplumun bu yapısının sonraları Roma İmparatorluğunda olduğu gibi kayzer kültüyle somutlaşmasıdır.

Toplumun hiçbir bireyi bu kültün yükümlülüklerini terkedemezdi. Bu yükümlülükler ise politik anlamda sadakatin devamlı tekrarından başka birşey değildi. Kült ile politika arasındaki bu bağ Hıristiyanlıkla birlikte çözüldü. “Decivitate dei” adlı eserinde Augustinus öte dünyada kurulan Tanrı'nın seçtiklerinin toplumu ile bu dünyaya mahkum olmuş insanlarca kurulan “civitas terrana'yı karşı karşıya getirir. Onun için politika daha çok “civitas terrena” daki

davranışlardır. Bu türlü davranışlar artık devlette olduğu gibi bir kült ayinine ait değildir. Çünkü dünya devletinin kökeni kendini sevmek ve Tanrı'yı inkar, ilahi devletin kökeni ise Tanrı'yı sevmek ve kendisini inkardır. Dünya devleti doğuştan günah ile gelmiştir. Tarihi, Kabil'in kardeşini öldürmesiy-le başlamıştır. Tabii ilahi devletin mensupları, Tanrı tarafından seçilenler, yaşamlarında bu dünyaya bağlıdırlar ve Tanrı sevgisiyle burada iyi şeyler yapmaları da mümkündür. Buna rağmen hiçbir zaman dünya düzenini ele geçiremezler. Onlar kurtulacaklarından emin olan esirlere benzerler. İlahi ve dünyevi toplumların ikilemi Akinolu Thomas'ta kilise- devlet ilişkisine dönüşür. Ama onun için devlet (Augustinus'ta olduğu gibi) insanların Tanrı karşıtı egoizmlerinin sonucu değildir, daha tarafsız ele alınır. Ona göre devlet doğadan gelir ve düzenini de doğadan almıştır. Kilisenin altında ama özerktir. Kendi şeklini kendi belirleme özgürlüğü olan Yeniçağ batı devletinin tohumları ta 13. yy.'da atılmıştır.

Bu dünya devleti ile ilahi devlet arasında Hıristiyanlıkça yapılan ayırım laik politikayı mümkün kılmıştır. Kısa süreli dünyaya değer vermeme dönemini, gerçeğin analizine dayanan yapıcı politik iradeye giden yol izlemiştir. Politika, kuvvetlerin ve çıkarların karmaşık örgüsünde amaca yönelik bir davranış biçimi olmuş, rasyonel olarak sınanabilen sistem tasarımlarına göre, çözümlenebilirlik sınırı içinde olmalıdır. [1450]

İslam'da Politik Düşüncenin Özgünlüğü

Öte yandan İslam da bu dünya ile öte dünya arasında bir ayırımı kabul eder. Ama onda bunların her ikisi de birbirleriyle ilişkilidir ve birbirine düşman iki prensibi temsil etmektedirler. Tanım gereği Tanrı'ya karşı (mesela Augustinus'un egoizmi gibi) bir kuvvete dayalı bir dünya devleti yoktur. İslam'ın anladığı düzen ise bu dünyayı Yaradan'a çevirir ve onun iradesine teslim eder. İslam toplumu insan toplulukları içinde Allah'ın takdir ettiği türdür. Bu dünyada İslam toplumuna katılım müslümana cennete giden yolu açar. Dünyada ilahi kanuna yeterince uydu ise ahiret gününde yargılayan Yaratıcı'sının önünde beraat edecektir. İslam, Allah'ın istediği düzenden başka hiçbir şey değildir. Peygambere vahyedilmiş, o da onu insanlara tebliğ etmiş ve kabul edenlerle beraber İslam devletini kurmuştur.

Cemaatin tümüne has davranış biçimi olarak politika yukarıdaki nedenlerle Allah'ın iradesinin gerçekleşmesidir ve dini bir görevdir, çünkü kişinin bütün hayatı ve cemaatin kaderi ilahi kanunlara göre ayarlanmalıdır. Pratikte bu görev müminlerin Allah tarafından yönetmekle görevlendirdiklerine uymalanyla olur. Yönetme görevini üstelenenler Kur'ân'da [1451] peygamberle ve hatta -toplumun yöneticisi aslında kendisi olan- Allah ile beraber anılırlar. “Ey inananlar Allah'a itaat edin, peygambere ve sizöen buyruk sahibi olanlara itaat edin.” “Kendilerine güven ya da korku hususunda bir haber geldiğinde onu yayarlar; halbuki o haberi peygambere

veya kendilerinden buyruk sahibi olanlara götürselerdi, onlardan sonuç çıkarmağa kadir olanlar onu bilirdi.” Müminler onlara uymakla yükümlüdürler. Öte yandan iktidar sahipleri ilahi kanunun uygulanması konusunda Allah'a karşı sorumludurlar.

İslam bir tek Tanrı'nın dini olduğundan; gerçek politika ancak müslümanların yaşadığı toplumda yapılandır, çünkü yönetimin davranışı ve yönetilenlerin buna cevabı, yani politikanın iki kutbu, ancak burada tek doğru olan ölçüye oturur. Başka dinden olanların yönetilmesi İslam devleti teorisyenleri için olsa olsa bir yan konudur. Zaten o da gelecekte bütün insanlığın İslamlaşmasıyla çözülecektir, İslam politikası yeryüzünde ilahi düzeni oluşturur. Politika müslümanın eyleme dönüşmüş inancıdır. Bu nedenle İslam devletinin türü ve özellikleri İslam tarihinin en önemli problemi ve -Allah'ın zatının araştırılmasının yanısıra- İslam düşüncesinin en önemli konusudur. [1452]

İslam'da Din Ve Devlet

Kur'ân'da peygamberlerin tebliğ ettiği ve gerçekleştirdiği düzene “din” adı verilir. Bu Almanca'da “glauben” (inanç) veya “religion” olarak karşılık bulabilir. Pratikte bu karşılık yeterli olabilirse de, İslam inancının içinde şekillendiği düzen imajını tanımlamada yetersiz kalır. Kur'ân der ki: “İbrahim bunu (İslam'ı) oğullarına vasiyet etti. Yakup da: Oğullarım, Allah dinini size seçti, siz de ancak ona teslim olmuş olarak can verin” dedi. [1453]Burada “religion” yeterli görülebilir. Çünkü anlatılan konular İbrahim'in Kabe'yi ziyareti ve namaz ile hac seyahatleridir. Ama 2/193 ve 8/39 ve ayetlerde anlam değişmektedir. Burada müslümanlardan istenen “Fitne kalmayıp, yalnız Allah'ın dini ortada kalana kadar onlarla savaşmaktır. Kafirlere karşı savaş pratik bir tedbirdir. Allah'ın ve peygamberinin iktidarının bir belirtisidir. “Allah Nuh'a buyurduğu şeyleri size de din olarak buyurmuştur. Ey Muhammed! Sana vahyettık, İbrahim'e, Musa'ya ve İsa'ya buyurduk ki: Dine bağlı kalın; onda ayrılığa düşmeyin.” [1454]İkiliğe düşmemeyi, dine sımsıkı sarılmayı işaret eden bu ihtar, bize “din”in politik yanını göstermektedir.

Allah'ın peygamberine vahyettiği din, kur'ân'da diğer toplulukların dinlerinin karşısına konulun “Sizin dîniniz size, benim dinim banadır.”[1455] İnançtaki bozulmalar ile dünyanın halinin kötüleşmesi birbirine bağlanır. Firavun'un, yani Musa'yı yalanlayan kafirin şöyle dediği söylenir: “Beni bırakın da Musa'yı öldüreyim, o Rabbine yalvaradursun. Onun sizin dininizi değiştireceğinden veya yeryüzünde bozgun çıkaracağından korkuyorum.” [1456]

Başka bir düzenin emrine girmek bir müslümanm yapabileceği en kötü şeydir. Bir nakle göre peygamber kafirlere karşı savaşmıştır, çünkü onların dinlerinde genç İslam toplumu için en büyük tehlikeler yatmaktadır. Peygamberin devletinden çıkmakla Allah'ın dinini inkar etmek aynı şeydir. Şimdiki sınıflandırmaya göre

İslam dini 3 bölümden oluşur: İman, doğru iş/salih amel ve beş şart. Sonuncular, yani Allah'ın birliğini ve Muhammed'in peygamberliğini kabul, namaz, zekat, oruç ve hacc Allah'ın kanununun, yani "şeriat"in en önemli bölümüdür, çünkü beş şart müslümanm Allah'a karşı yerine getirmekle yükümlü olduğu ödevlerdir. Bu ödevleri yerine getirmekle de müslüman, Allah'ın düzenine bağlı bir topluma dahil olduğunu tekrar kabul eder. Böylece Cuma günü toplu halde kılınan namaz yalnız insanın Yaradan ile bir diyalogu değil, aynı zamanda İslam devletindeki birliğin de bir gösterisi haline gelir. Cuma namazında cemaat yaşamı somutlaşır. Bu nedenle bu törende yöneticinin adının da anılması gerekir, böylece namazda olanlar ona sadakatlerini garanti ederler. [1457]

Şeriat, Din, Siyasa

Allah'ın düzeni "din" İslam'a göre tamamdır, yani herşeyi kapsayacak biçimde vahyedilmiştir. "Bugün size dininizi bütünledim, üzerinize olan nimetimi tamamladım, din olarak sizin için İslamiyeti beğendim." Kur'ân [1458] Hayatın onun tarafından belirlenmeyen bir alanı yoktur. "Şeriat", "din'ln somutlaşmış bir şeklidir, o yalnız müminin Yaradanına karşı görevlerini değil, insanlararası ilişkileri de belirler. Bu nedenle ticaret anlaşmaları ve miras hukuku bile Allah'tan gelmedir. Tabii ki bütün politika "şeriat"a uygun olmalıdır.

Ancak, 5. yy'dan sonra İslam dillerine yeni bir kelime girmiş ve "din"den ayrı politikayı tanımlamıştır: "Siyasa". Bu kelime ki "yöneticilik" veya "devlet bilimi" diye de tanımlanabilir, bir yöneticinin iktidannı sağlamlaştırmak için alması gereken tedbirleri incelemektedir. "Siyasa" önceleri İslam dünyasında yabana bir kavram olarak da ele alındı, insanlık tarihinin geçmiş bir döneminden kalan bir artık olarak kabul edildi. İslam öncesi İran, daha az da Yunanistan onun vatanı olarak belirlendi. Ancak, 13, (19). y.y.'dan sonra "siyasa" İslam dünyasında bizdeki "politikaya benzer anlamda kullanılmaya başlandı. Buna rağmen İslam'da "siyasa"yı "din"den ayrı bir alandaki insan deneyimleri ve davranışları toplamı olarak nitelendirmek girişimi başarısızlığa uğramıştır. İslam'da hiçbir zaman laik bir düzen olamaz, çünkü İslam Allah'ın istediği düzendir. Bu fikre bütün müslümanlar katılacaktır, bunun nedeni onların kendi düzenlerinin, yani Allah'ın dininin "bütün diğer insani düzenlerden daha üstün olduğu" fikridir. Müslüman, Hıristiyanlığı sevmez çünkü Hıristiyanlık dünyayı dinsel ve profan dünyalar olarak ikiye ayırmış ve birliği öngören ilahi plana ihanet etmiştir. Bu uğursuz ikileme müslümanlar, Batı dünyasının bütün gerçek ve hayali yanlışlarını yüklerler. Materyalizm ve emperyalizm, bugünkü müslümanlar için insan tarafından ortaya konulan bu laik düzenin son aşamalarıdır. İslam'da hareket noktası; Allah'ın, dinini peygamberi Hz. Muhammed'e tam ve sonsuza dek geçerli olarak vahyetmiş olmasıdır. Müslümanlara göre bu düzen tarihi bir gelişmeden geçmemiştir. Tabii ki bu gerçeğe uymamakadır. İslam tarihinde politik sistemlerin geniş bir yelpazesine

rastlanır. Öte yandan İslam'da, sistematik delillerle toplum ve yönetimi genelgeçer bir baza oturtmak denemeleri yok değildir. Bu istemler ilahi düzenin tam ve sonsuza dek geçerli vahyinden kaynaklandığından ilk bakışta her ürlü politik gerçeklikten uzak saf spekülasyonlar olarak görülürler. Ancak ayrıntılı incelemelerden sonra anlaşılır ki, İslam'da konum ile politik teoriler sıkı ilişki içindedir. Ama teorisyenlerın ilgilendiği, geçmişten şimdiye bağlantı kurmak ve amaçlara varmak için geçmişin ve bugünün nalizine dayanan bir yol önermek değildir. Yaptıkları daha çok şimdiyi ve geleceği sarsılmaz ahi düzenin yaşadığı dönemler olarak öne sürmektir. Onlar şimdinin geçmişten farklı olmadığını anlatırlar. Bunu yapmadıklarında da peygamberlerden sonraki tarihin ilahi düzenin yıkılışından başka bir şey olmadığından şikayet ederler. Birinci durumda geçmişi ve şimdiyi öyle anlarlar ki, tamamen birbirinden ayrıdır, ikinci durumda peygamberden sonrasını, kendisinden kalacak bir dejenerasyon olarak nitelerler ve tamamen "din"e uygun şekilde yaşayan bir topluma dönülmesi şeklinde geriye dönük bir ütopyaya sarılırlar. Böylece İslam tarihinin başlangıç oktasına nasıi dönüleceği sorunu ortaya çıkar.

Her iki durumda da tarihi gerçekler düşüncelerine uygun şekilde gelişmektedir. Ama bu direkt gelişmeler şeklinde değil, kapsamlılık ve değişmezlik sıfatları olan, "dinin temel varsayımın tarafından parçalanmış bir şekilde olmaktadır. Bu, İslam düşünürlerinde, neden devamlı şimdiki toplumsal ve idari şartlarla politikayı İslamileştirmek konusunda yapılan korkunç bir kavgayla karşılaştığımızı da açıklamaktadır. Bu kavga ki günümüze değin sürmüştür, "dinin uhrevi rasyonel iki parçaya ayrılmasını önlemiştir. İslam politik düşünce tarihi, sonsuz kabul edilen bir "din"den gerçeğe yansımakta ve fakat gerçeklerden yönetim ve toplum teorisi türetilmemektedir.[1459]

İslâm Yönetim Biçiminde İktidarın Kaynağı

Muhammed Abdulcebbar

Hicret Sonrası İslâm İktidarının Kuruluşu

Rasulullah'a Allah elçiliği görevinin gelişinden yaklaşık 13 yıl sonra Hz.Peygamber (s.) Yesrib'e hicret etti. Rebi'ulevvel ayının 12. günü kuşluk vakti oraya ulaştı. Allah elçisi Yesrib'e ulaştıktan sonra bu kentin adı, Allah elçisinin oturduğu kent anlamına gelen kısaca "Medine" şeklinde değişecektir. O andan itibaren Hz.Peygamber'in Arap Yarımadasında kuracağı devletin hazırlık çalışmalarına da başlandı.

Rasulullah (s) Medine'ye gelir gelmez, orada en yüksek düzeyde emretme ve yasaklama yetkisine (otoritesine) sahip idareci kimse konumuna geldi. Onun bu yetkisini ve gücünü hiç kimse tartışmıyordu. Bu olgu, çok büyük ve çok önemli hususlarda kendini gösterdiği gibi, sembolik ve basit, önemsiz işlerde dahi kendini gösteriyordu.

Rasulullah (s) küçük bir kitleyi idare etmek için kurulacak olan "Medine site Devleti"nin anayasasını hazırladı. Bu anayasanın Medine'de en yüksek düzeyde politik, dinsel ve yönetsel başvuru kaynağı olarak belirlendiğinde en ufak bir kuşku duymaya imkan yoktu. Yönetimin başı olan peygamber Hz. Muhammed'in dahi yegane kaynağı bu anayasa idi.

Anayasa şu hükümle başlıyordu:

"Bu anayasa Allah elçisi Muhammed ile Kureyşli, Yesribli diğer kabileler ve ülkelerden onlara uyan müslümanlar arasında yapılan bir sözleşmedir."

Bunu izleyen bendier ise şu içerikteydi: "Siz, bu sözleşmeye bağlı müsiümanlar, aranızda anlaşmazlığa düştürünüz, tartıştırınız herhangi bir -dünyevi veya uhrevi olsun- konuyu mutlaka Allah ve O'nun elçisi Muhammed(s)'e götüreceksiniz. (Sorununuza bu iki kaynaktan çözüm arayacaksınız.)

"... Bu anayasaya bağlılık sözü veren kimseler arasında bireysel ve toplumsal bozukluğa neden olmasından korkulan herhangi bir olay meydana gelirse, bu tür olayları da mutlaka Allah ve O'nun elçisi Muhammed(s)'e götüreceklerdi..."

Anayasa bu pnemli maddelerin yanı sıra, müslümanlann Hz.Muhammed (s)'in izni olmadan Medine dışına çıkmalarını bile yasaklayan bir maddeyi de içeriyordu.

Bu anayasal metinle birlikte Allah elçisi, idare ettiği müslümanlar adına karar çıkartma yetkisine sahip en yetkili kimse konumuna gelmişti. Sözgelişi bu kararlardan birisi ve en önemlisi Ensar (Medineli müslümanlar) ile Muhacirlerin (Mekke'den Medine"ye göçen müslümanlar) kardeş olduklarını ilan etmesi idi.

Allah elçisinin Medine'ye teşriflerinin üzerinden henüz bir yıl geçmemişti; hicretin 12. ayında, müslümanlar adına ilk akıncı birliğini devriye çıkarabilmek için, yüksek askeri şuranın komutanlığını da bizzat üstlenmişti. Yaklaşık olarak hicretin altıncı yılı, Allah Rasulü (s), Weber'in deyimi ile Medine sakinlerinin karizmatik bir lideri konumuna gelmişti. Onun bu kaizmatik pozisyonunu Hudeybiye Antlaşması sırasında sahabe arasındaki saygınlığı iyice pekiştiriyordu. Sahabe arasında adeta odak şahsiyeti ifade ediyordu Hz. Peygamber. Her hareketinde sahabe onu izliyor ve ona yardımcı olmaya çalışıyordu. Hudeybiye Antlaşması için, karşı tarafın delegesi olarak gelen Urve b. Mesud Es-Sakafi, Allah elçisinin sahabe arasındaki bu konumunu görmesi üzerine şu yorumu yapmıştın "Nice kisraları, nice çarları,

nice necaşileri saraylarında gördüm; ancak Muhammed'in ashabı arasındaki pozisyonunu hiçbirinde görmedim. Hiçbir hareketi kendisine bırakmayan bir topluluk gördüm onun çevresinde."

Hicretin 8.yılında "Kral"(melik) unvanını kazanan Allah Rasülü, Ebu Süfyan'ın nitelemesiyle kendisi ve ordusu Mekke'yi fetheden "Büyük Fatih" payesine eriştiler. Onların bu olağanüstü serüveni sona ererken, müşrik Mekke Kureyş Devleti de tarihe gömülüyordu. Allah elçisinin böyle nitelendiğini, peygamberin amcası ile Ebu Süfyan arasında geçen şu diyalogdan çıkarıyoruz: Hz.Abbas Mekke'nin fethi karşısında şaşkına dönen Ebu Süfyan'a "İşte bu, düpedüz risaletin gücüdür" deyince Ebu Süfyan:

"Evet, şu durumda öyle..." karşılığını veriyor.

Hicretin 10. yılında Allah elçisinin elçilik görevi sona erip irtihal etmedi; tüm yarımada boyunca peygamber olmasının yanısıra en yüce iktidar sahibi, en yetkili el ve en güçlü yönetici, tüm yarımadanın efendisi oluncaya dek yaşadı. [1460]

İslâm İktidarı Tepeden İnmeci Değil Meşrudur

Biz bugün (yukarıda verilen bilgileri öğrendikten sonra) Allah elçisinin buradaki nebevi, dinsel, dünyasal, siyasal, ruhsal, askeri ve sivil otoritesinin (iktidar) kaynağının hiçbir ön hazırlığa dayanmadan tepeden inme, irticali bir biçimde kurulan veya elde edilen bir iktidar biçimi olduğunu söyleyemeyiz. Zira İslam dininin tabiatında böyle bir ilke yoktur; bu iktidar türü, tarihsel verilerin sonucu elde edilen bir hak da değildir; sosyal, siyasal görüntüler ve bunların gerçekliği sonucunda bu tür (irticali iktidar biçimi) iktidara sahip olma varsayımına tolerans tanıyacak herhangi bir özellik yoktur. Durum bunlarıntam aksidir; çünkü bu tür görüşler Allah Rasulü Hz.Muhammed'in sahip olduğu otoritesini, peygamber olarak gönderilmesi temeli üzerine kurduğu, asıl eksenin bu olduğu, kabul edilir gerekçenin sadece bu olduğu; böyle bir iktidara sahip olmasının İslami çağrı görevinin tekamül şartlarından birisi olduğu sonucunu çıkarmaya neden olur. Nitekim O şöyle buyurmuştu:

"Yazık Kureyş'e yazık!.. Savaş yedi bitirdi onları... Benimle diğer insanların arasını boş (rahat) bıraksalardı (ki serbestçe onlarla iletişim kurabilseydim) da onlar ya kendi istekleri ile ya da Yüce Allah'ın beni desteklemesi neticesinde cemaatler halinde İslâm'a gjrselerdi!.. Allah'a yemin olsun ki, Allah, benimle birlikte gönderdiği dinini ortaya çkarıncaya dek onlarla savaşımı (mücadele ve cihad) sürdüreceğim..."

Hz.Peygamberin otorite ve yöneticiliğinin meşruiyetinin ta risalet görevinin başladığı ilk yıllara, en azından “en yakın, akrabalarını, aşiretini uyar (korkut)” [1461]ayetinin indirildiği günlere kadar dayandığını düşündüğümüz zaman hakikatten uzaklaşmış sayılmayız. Nitekim ünlü Kur'ân yorumcularından merhum Hüseyin Tabatabai bu sureyi “Mekke'de inen surelerin en eskisi ve en ilk inen Kur'ân surelerinden birisi olarak” nitelendirmiştir. Bu surenin Hicr suresinden önce indirildiği muhtemeldir.

İbn Esir “El-Kamil Fit-Tarih” [1462]adlı eserinde şu bilgiyi vermektedir: “Bu ayetin indirilmesi üzerine Allah Rasülü bir ziyafet hazırlayarak Kureyş kabilesinin ileri gelenlerini bu yemeğe çağırıp İslam'ı onlara sundu ve şöyle dedi: “Ey Abdülmuttalib Oğulları! Allah'a yemin ederim ki, benimle birlikte size getirdiğim mesajdan daha erdemli bir mesajla Arap toplumundan herhangi bir kabileye bir mesaj getiren hiç bir genç tanımıyorum. Size dünya ve ahirette en hayırlı olan bir mesaj getirdim; Allah sizi o mesaja çağırmamı bana emrediyor; şimdi aranızda hanginiz bu hususta benimle kardeş olmak, benim vasim ve benim halifem olmak üzere bana yardımcı olacaktır?'“

Arap Dilinin bütün inceliklerini, içerdiği kavramları en iyi bilen Arapların başında Mekkeli müşrikler geliyordu. Muhammedi nübüvvet çağrısının yönetim ve otorite (iktidar) sorununa ilişkin politik bir mesajı zımnında taşıdığını gayet iyi bir biçimde algılamışlardı. İşte Utve bin Rebi'a'nın söz konusu davet konuşmasının ardından Allah Rasülüne karşı çıktığı temel nokta burası idi. 0, Allah elçisinin daveti konusunda onunla görüşüyordu; bu davetten sonra Hz. Peygamber'e karşı Mekke'de gün geçtikçe gücünü yitiriyordu.

İbn Hişam, İbn Ishak'tan Utbe'nin söz konusu mesele ile ilgili olarak şöyle dediğini rivayet etmektedir: Utbe: “Ey kardeşimin oğlu, aşiret içerisinde otorite sahibi olduğumuzu; soyca saygın bir yere sahip olduğumuzu, bizden birisi olarak sen de bilmektesin, şimdi ise sen büyük bir iş (büyük bir mesaj) ile kavmine gelmektesin. Getirdiğin bu mesajla onların cemaatini parçalayacak, ülkülerini geçersiz kılacak, tarınlarını ve dinlerini önemsiz bir hale getirecek, onun sayesinde geçmiş ecdadımızı tekfir edeceksin. Gel benim sözümü dinle; sana birtakım tekliflerde bu-lunacağım; bu teklifleri değerlendir; belki bunlardan bir kısmını kabule şayan bulursun.” Bu teklife Allah Rasülü(s) şöyle karşılık verdi:”

“Söyle Ey Ebu'l-Veled, dinliyorum seni.” Utbe:

“Ey yeğenim sen, getirdiğin bu yeni mesajla (dinle) şayet mal edinmek istiyorsan, hepimiz kendi mallarımızdan bir kısmını ayırarak sana verelim; hepsini bir araya topladığında en büyük mal sahiplerimizden birisi haline getirelim seni. Yok eğer bununla bir saygınlık elde etmek istiyorsan seni başımıza efendi yapalım; yaşadığın sürece hep o makamda kal, şayet kralımız olmak istiyorsan gene seni kralımız yapalım.” Şeklinde bir teklif sunuyor Rasulullah'a. Allah Rasülü (s) ile arasında bu diyalog geçtikten sonra Kureyş'e şöyle diyor Utbe: “Vallahi, onun sözünden

anladığım kadarıyla büyük bir olayla karşı karşıyayız; ortada büyük bir olay var, büyük bir mesaj var... Şayet Arap milleti bu mesaja evet derse, Muhammed o kimselerle sizi aynı konuma getirecek, sizin dışınızdaki kimseleri -saygınlık ve şeref bakımından- sizinle eşit bir duruma getirecek; eğer Araplara egemen olursa, O'nun mülkü sizin de mülkünüz, onun şerefi sizin de şerefiniz olacaktır..” Bu sözler Rasulullah'ın daha önce Kureyş'in ileri gelenlerine söylediği sözlerden başkası değildi.

Şöyle demişti: “Evet tek bir kelime (söz) vereceksiniz... O kelime sayesinde tüm Araplara egemen olacaksınız; bu kelimeden ötürü Acemler (Arap olmayan halklar) size minnet borçlanacaklar...”

Bu olayın ardından Utbe “hilafet” konusunda Rasülullah ile görüştü. Medine'ye hicret etmezden önce Allah elçisi kendisine yardımcı olmaları ve kendisini korumaları için kendini onlara takdim etti. Rivayet edildiğine göre Beni Amir b-Sa'sa'a kabilesi, peygamber kendilerini Allah'a çağırıp kendisini de onlara takdim ettiği zaman şöyle karşılık vermişlerdi: “Görmüyor musun, emrin üzerine bizler sana bi'at ettik; daha sonra Allah seni, sana karşı çıkanlara üstün kılacak (kıldı); senden sonra bizim durumumuz ne olacak?.”

Allah elçisinin siyasal meşruiyetinin dini ve nebevi davetinin özüne dayandığı görüşümüzü, fsra olayından sonra Mekke'de indirilen İsra suresi de pekiştirmektedir. Tarihçiler Isra (Miraç) olayının Mekke'de gerçekleştiği hususunda söz birliği içindedirler, ancak daha sonra olayın tam olarak hangi tarihte gerçekleştiği konusunda tartışmaya düşmüşlerdir. Sözgelişi İbn Abbas gibi bazı alimler bi'set (peygamberlik görevi)in gelişinden iki yıl sonra veya üç yıl, beş yada altı yahut on yıl üç ay geçtikten sonra veya on iki yıl sonra gerçekleştiğine dair farklı görüşler ileri sürmüşlerdir. Bizce bu hususun gerçekleştiği ay, yıl, gün, hafta önemli değil. Önemli olan Miraç hadisesinin, Allah elçisinin Mekke'de yaşadığı yıllarda gerçekleşmiş olmasıdır. [1463]

Kur'ân'da Sultan Ve Burhan Kavramı

İsra surecinin 80. ayeti, siyasi meşruiyete açıkça işaret eden, Peygambere bu hususu öğreten iiahi bir öğretidir, şöyle buyrulmaktadın “De ki, “Rabbim, beni girdireceğin yere doğruluk (sıdk) girdirişiyle girdir; beni çıkaracağın yerden doğruluk çıkarışıyla çıkar; bana katından yardıma olacak bir otorite (sultan) ver.”

Ayette geçen “sultânen-nasîra” yardıma otorite kavramı üzerinde duralım....

“Sultân” kavramı Kur'ân'da 37 yerde geçmektedir. Kelimenin asıl anlamı: “üstün gelen, galip olan” dır. Bu anlamın yanı sıra “hüccet”, “burhan” anlamlarına da

gelmektedir, söz konusu kelime Kur'ân'ın 25 yerinde "hüccet" ve "burhan" anlamında kullanılmıştır, örneğin şu ayette olduğu gibi: "Allah'ın kendileri için hiçbir "delil-hüccet-burhan" indirmediği, sadece sizin ve atalarınızın kuru isimleri hakkında mı benimle tartışıyorsunuz?" [1464]

Öte yandan kelime 12 yerde de "galip olma" anlamında kullanılmıştır. Şu ayette buyurulduğu gibi; "Şeytan şöyle dedi; "Benim sizi küfre zorlayacak kahır bir gücüm yoktu; sadece sizi küfür ve isyana çağırdım (o kadar); siz de hemen çağrıma uydunuz;" [1465]Başta İsra suresinden naklettiğimiz 80. âyette geçen "sultan" kelimesi de aynı anlama gelmekte idi.

İbn Manzur "Lisanü'l-Arab" adlı eserinde (c.6,s.327), "sultan" kelimesinin iki anlama geldiğine değinerek şöyle diyor: "sultan" kelimesi Kur'ân'da "hüccet ve burhan" anlamında kullanılmıştır. Bunun yanı sıra "kralın gücü", "kral yerine geçen veya konulan kişinin gücü "(otoritesi) anlamında da kullanılmaktadır: Burada "galip gelme" ve "hüccet", "burhan" arasındaki irtibat gayet açık bir biçimde anlaşılmaktadır. Bundan dolayı diyor İbn Manzur; "sultana sultan denilmesi, onun yeryüzünde Allah'ın "hüccet ve burhan"ı olmasından ötürüdür." Burada her iki anlamın ortak olduğu bir anlam var: "güç" anlamı. Çünkü iktidar (otorite)ın özü "güç'tür. Her politik(siyasi) meşruiyetin asıl hedefi "saltanat"! (iktidarı/ otoriteyi) ele geçirmektir.

Büyük İslam düşünürü Muhammed Bakır es-Sadr'ın konu ile ilgili açıklamasını burada zikretmek, meselenin daha iyi anlaşılmasını sağlayacaktır kanaatindeyiz, şöyle diyor." 'Devlet' insan hayatında asli, zahiri bir olgudur. Bundan dolayı evvel emirde (başlangıçta) semavi mesajları insanlığa taşıyan bizzat Allah elçilerinin elleriyle kurulmuştur." Nitekim peygamberler, elçilik görevlerinin büyük bir bölümünü, sağlam bir devlet kurabilmek için harcamış, sürekli bunun üzerinde durmuşlardır. Söz gelişi Davut, Süleyman ve diğer peygamberler kurdukları devletlerinin başkanlık görevini bizzat kendileri üstlenmiş ve yürütmüşlerdir. Öte yandan Hz. Musa (a.s.) gibi bazı peygamberler de bütün yaşamlarını, temelleri sağlam bir devlet kurabilme adına, mücadele ile geçirmişlerdir. Son peygamber Hz. Muhammed (s.) de insanlık tarihinde eşine rastlanmayan devletlerin en temizini, en yücesini, en sağlamını kurarak, tarihi süreç içerisinde insanlığa layık olduğu en yüce saygınlığı kazandırmıştır. Kurduğu devletin ilkelerini, artık bir daha sarsılmayacak biçimde somut hale getirmiştir. Kendisinden önce bu vazifeyi icra eden selefinin bu uğurdaki çabalarını taçlandırmayı başarmıştır böylelikle.

Yesribliler Allah elçisinin teşriflerini büyük bir coşku ile bekliyorlardı. Yolculuk sırasında, Hz. Ebubekir kendisine eşlik ediyordu. Kendisini bekleyen insanlar bu iki kişiyi gördüklerinde, hangisinin Allah elçisi olduğunu ilk anda tesbit edememişlerdi. İbn fshak "Siyerinde naklettiğine göre, o güne tanık olan Yesriblilerden birisi olayı şöyle anlatmaktadır: "Allah elçisini karşılamak için Medine dışına çıkmıştık. Onlar bir hurma ağacının gölgesinde dinleniyorlardı. Ebubekir de onunla aynı yaşta oidugu için hangisinin Rasülullah olduğunu

kestiremiyorduk. O'nu görebilmek için insanlar birbiri üzerine tırmanıyordu. Rasülullah'ı gölgeleyen hurma ağacının gölgesi gidince Ebubekir kendi abasıyla O'nu gölgelendirmek için ayağa kalktığında, O'nu ancak o zaman tanıyabildik. O zamana dek hiç birimiz Hz.Peygamberi tanımıyordu.”

Buradan şunu anlıyoruz ki, Rasülullah kendilerini yönetmeye geldiği bu kimseler tarafından fizyolojik yapısı ile henüz tanınmıyordu. Oysa o kentte, kendisini tanımayan bu insanların mutlak idarecisi olacaktı bir kaç ay sonra. Bu insanlar, sınırlarını henüz bilmedikleri hususlarda Rasülün yönetimine kayıtsız şartsız itaate hazır hale geleceklerdi. Nitekim Rasulullah bu velayetini hicretin 2.yılı Ramazan ayında gerçekleşen Bedir savaşında iyice pekiştirmek istiyor, bu nedenle sahabesine şöyle sesleniyordu:

“Ey insanlar bana dönün ve beni dinleyin.”

Bu sesleniş üzerine Ensar'ın ileri gelenlerinden Sa'd b. Muaz Rasuluilah'ı şöyle cevapladı:

“Hamd Allah'adır. Bizden bir şey yapmamızı mı istiyorsun ey Allah'ın Rasülü, buyur”... Rasülullah:

“Evet”, diyor. Bunun üzerine Sa'd b. Muaz:

“Biz, sana inandık, seni tasdik ettik; getirdiğin dinin “hak” olduğuna şahitlik ettik. Bu hususta dinlemek ve itaat etmek üzere sana söz verdik, sözleşme (ahd-ü misak) yaptık. Ey Allah'ın elçisi ne yapmayı arzuluyorsan onu uygula. Biz her halükarda seninle birlikteyiz. Seni hak ile gönderen yüce Allah'a yemin olsun ki bize şu denizi gösterip, kendin ona dalsan, biz de hiç düşünmeden seninle birlikte oraya dalarız. Aramızdan hiç kimse bu hususta geri kalmaz. Yarın düşmanla karşılaşacağımızı hiç kimse inkar etmiyor. Savaşta sabırlı olacağız. Düşmanla karşılaştığımızda bunu sen de tasdik edeceksin. Belki de Cenabı Hak, savaş ve diğer emirleri dinleme konusunda bizlerden görecelin bu sadakat sayesinde senin gözünü aydın edecektir. Bu nedenle Allah'ın bereketi ile bizimle sevinebilirsiniz...” şeklinde konuşuyor.

Öte yandan gene ensardan birisi olan Mikdad b. Amr da Allah Rasüiüne (s) şöyle demişti: “Ey Allah'ın elçisi Allah sana neyi emrettiyse onu çekinmeden uygula. Biz her halükarda seninle birlikte olacağız. Allah'a yemin olsun ki İsrailoğullarının, peygamberleri Hz. Musa (a.s.)'ya söylediklerini biz sana söylemeyeceğiz kesinlikle. Nitekim İsrailoğulları kendilerini savaşa çağıran Hz.Musa (a.s.)'ya şöyle demişlerdi: “Sen ve-Rabbin birlikte savaşın, biz burada oturacağız. Halbuki biz sana şunu söylüyoruz.- Sen ve Rabbin gidin birlikte savaşın; biz de sizinle birlikte mutlaka savaşacağız. Seni hakk ile gönderene and olsun ki şayet sen bizimle birlikte Merk-i Gımad (Yemen'de bir yerin adı)'a kadar yürüsen bife biz de seninle birlikte geliriz. Hiçbir durumda seni yalnız bırakmayız” . [1466]

Rasulüllahin İktidarı Geleneksel Temele mi Dayanıyordu?

Bütün bu söylenenlerden ortaya çıkan realite nedir? Rasülüllah politik, dinsel ve askeri otoritesini şunca kısa zaman zarfında hangi temele dayandırmıştır? Hemen hemen Arap yarımadasının her köşesinde iktidar araçlarının böylesine kİsa bir zamanda ele geçirilmesini mümkün kılan ne idi? Medine'deki iktidar araçlarını hangi yolla elde etti? Acaba Rasülüllah Maks Weber'in "geleneksel iktidar biçimi" olarak adlandırdığı otorite biçiminde olduğu gibi, önce Medine, daha sonra tüm Arap yarımadasında otoritesini, yörede uygulanagelen iktidar geleneğine mi dayan-dırmıştı?

Hayır... Herşeyden önce Rasülüllah Yesribli değildi, ayrıca orada yaşayan kabilelerden herhangi birisinin de lideri değildi? Buralı olsa bile yine de geleneksel iktidarı ele geçirmesinin imkanı yoktu. Çünkü buradaki gelenek, iktidara, daha önce bu makamda bulunan kimsenin en büyük çocuğunu getirmek biçiminde idi. Oysa o, bütün bu imkanlardan yoksun, müşriklerin saldırısından, zulmünden kendisini koruyabilecek insanları bulabilmek umuduyla muhacir, mustez'af ve gariban bir kimse olarak buraya gelip yerleşmiş birisiydi, sadece daha önce inanan Me-dinelileri doğrudan Allah'ın dinine çağırmak için gelmişti buraya.

Başka bir soru daha yöneltilebilir, şöyle ki: Acaba Allah elçisi o dönemde Arap milletinin en aristokrat kabilesi konumunda olan "Kureyş" kabilesinden olması nedeniyle, kabilesel bir otoriteye dayanarak, Yesrib'e gelip orada yaşayan insanların başına irticalen gelen bir lider miydi? Gene hayır, çünkü O, Kureyş'ten güllük gülistanlık bir ortamda ayrılmış değildi. Çatışma halinde olduğu bu kabile tarafından düpedüz Yesrib'e sürgün edilmişti. Sırf kendisi mücadeie etmiyordu. Mekke müşrikleri ile kendisine inanan müstaz'af, köle ve fakir insanlar da onlarla çatışma halinde idi. çatışma öyle bir noktaya varmıştı ki Rasülüllah Sakif kabilesine gidip kendilerine yardımcı olmalarını, Allah'tan kendisine gelen vahyi kabul etmelerini rica etmek zorunda kalmıştı.

Buna rağmen Sakifliler O'nun bu ricasını geri çevirmiş, ayrıca onunla alay da etmişlerdi. Bunun üzerine O, ikinci kez Mekke'ye dönüp orada yaşamak zorunda kalmıştı. Müşrikler döndüğünü görünce muhalefetlerini artırmış, dinsel ayrılıklarını iyice şiddetlendirmişlerdi.

Yaşam koşullarının dayanılmaz bir hal alması nedeniyle Rasülüllah kendisini ve mesajını başka kabilelere takdim edip onlardan destek istemek zorunda kalmıştı. Bu amaçla Kinde, Kelb, Ben-i Amir b.Sa'd ve diğer kabilelerin evlerine bizzat giderek onlardan yardım istemişti.

Öte yandan her hacc mevsiminde Mekke'ye gelerek Rasülullah'ı ziyaret eden toplulukları da İslam'a çağırıp onlardan destek isterdi Rasülüllah. Allah katından Kendisine gelen, hidayet ve rahmet kaynağı mesajları onlara sunar, kabul etmelerini isterdi. Çünkü bu sıralar, Arap halklarından onun adını-sanını duyup onu görmeyi hemen herkes arzuluyordu. 0 da yanına gelen bu insanları Allah'a çağırıyor, kendisini onlara takdim edip onlardan yardım istiyordu, o dönemde yaşayanların aktardıkları bilgilere göre onlara şöyle diyordu: “Ey falanca oğulları, ben, Allah'ın size gönderdiği bir elçiyim. Size yalnız Allah'a ibadet etmenizi, O'na hiçbir şeyi ortak koşmamanızı, taptığınız bu putlardan vazgeçmenizi, bana inanmanızı, beni tasdik etmenizi, benimle gönderilen vahyi apaçık bir biçimde insanlara sunabilmem için, mu'arızlann karşısında beni korumanızı, bana destek olmanızı istiyorum.” [1467]

Anayasal İlkelere Dayalı Bir İktidar

Allah elçisinin Yesrib'de, otoritesini kurabilmek, orada yaşayan insanların yöneticisi olmak için bizzat Allah'ın kendisini seçtiğini, teokratik kralların iddia ettiği gibi iktidarının insanüstü olduğunu, veya benzer bir uygulama olduğunu ifade eden ne Kur'ani bilgi ne de Rasül'ün kendi sünnetinde bir bilgi yoktur. Aksine Mekke'de inen âyetlerde bu teoriye ters düşen bir durumla karşılaşıyoruz. Kur'ân -özellikle Mekke döneminde inen âyetlerde- insanlara sürekli “Allah'ın onlardan birisi olan bir adama vahiy indirdiğini”[1468], ve peygambere: “Ben de sizin gibi bir insanım” [1469]demesini emrediyordu. Ayrıca Muhammed’in görevinin, idare altında bulunan ve diğer çağrısına muhatap kabul ettiği tüm insanları uyarmaktan başka bir şey olmadığını vurguluyordu.

Hz.Peygamber, kendisine peygamberlik görevi geldikten sonra bile insanlığını, kişiliğini, “peygamberlik”, “hükümdarlık” gibi niteliklerle vasıflandırmıyordu. Yani uyarıcı bir peygamber olması, aynı bağlamda direkt olarak insanların başına lider, hükümdar olma hakkını ona vermiyordu. “Ben sizin üzerinize vekil değilim; ben sizin üzerinizde bir gözcü değilim; sen onların üzerine gönderilmiş bir vekil değilsin...” [1470]

Gerçekte Hz. Peygamber de diğer insanlar gibi, kendisiyle gönderilen tanrısal buyruklara uymakla emredilmekte idi. “Sonra sana katımızdan bir şeriat verdik; öyle ise ona uy...” [1471]

Kur'ân') incelediğimizde Kur'ân'ın Mekke dönemine ait âyet ve surelerinde Rasüle itaati açıkça emreden hiçbir ayetin olmadığını görürüz.

Yukarıda zikrettiğimiz son iki ayet [1472] Hz. Peygamberin kurmayı amaçladığı iktidar (otorite) biçimine işaret etmektedir. Bu iktidar türü, kişi egemenliğine

dayanmayan, tamamen anayasal ilkelere dayalı bir otorite türüdür. İdarenin (iktidarın) başında bulunan kimse, ülke sınırları içinde yaşayan ve idaresi altında bulunan diğer normal vatandaşlar gibi herhangi birisidir. Ondan da diğer vatandaşlar gibi anayasaya ve yasalar sistemi olan şeriata boyun eğmesi istenir. Yönettiği insanları bu anayasa ve yasalar bütünü olan şeriat hudutları içerisinde idare etmesi gerekir. Hiçbir zaman anayasa ve yasalar üzerine çıkabilecek güçte değildir idareci. Biz bu noktada kişisel olmayan anayasa ve yasaların saygınlığına bağlı kalınması, idare merciinde bulunan kişinin etkinliklerini bu yasalar çerçevesinde yerine getirmek zorunda olduğu yüce bir iktidar (otorite) biçimiyle karşı karşıya bulunuyoruz. Bu iktidar biçimi, Weberyen tasnife göre, Rasüluîlah'ın önce Medine'de kurduğu, daha sonra tüm Arap yarımadasına yayılacak olan, anayasa ve yasalarla sınırları tespit edilmiş anayasal bir iktidar biçimidir.

Şimdi, Rasülullah'ın Medine'de yaşama geçirdiği bu iktidarın geleneksel, aristokratik ve teokratik unsurlara dayalı bir iktidar türü olduğunu reddetmekle tamamen pozitif (reel) öğelere dayalı, somut bir iktidar biçimine yaklaşmış olduk. Bu iktidar türü, Arap yarımadasında öteden beri süregelen egemenlik ve otorite esaslarından tamamen uzak, kendine özgü bir yapısı olan orijinal bir iktidar biçimidir. Ancak ne yazık ki Allah elçisinin ölümünün üzerinden çok az denecek bir süre geçtikten sonra Arap yarımadasında ve diğer İslam dünyasında bu peygamberî iktidar biçimi terk edilerek tekrar eski iktidar biçimine dönüldü. [1473]

Rasülullah Siyasal Otoritesini Nasıl Kurdu?

J.J. Ruso “Toplumsal Sözleşme”yi açıklarken kullandığı “ben böyle öngördüm” ifadesini bizim de kullanmamıza gerekiyor. Çünkü bizim elimizde, Rasüluîlah'ın Yesrib'de kurduğu Medine Site Devleti'nin yönetim biçimini, nicel ve nitel açılardan sınırlarını belirleyen, gerekçelerini açıklayan ve yorumlayan tarihsel belgeler bulunmaktadır. Sözgelişi Rasülullah(s)'ın yaşamını kaleme alan “Siret” sahibi İbn Ishak bu hususla ilgili şu bilgiyi vermektedir:

Vakta ki Allah dinini açıklamak, elçisini güçlendirmek, siyasal yerini belirlemek istedi; hac mevsiminde, Allah elçisi hac ziyareti için Yesrib'den gelen bir grup insanla buluşmak üzere yola çıktı. Peygamberlik görevi geldikten sonra hemen her hac mevsimi yaptığı gibi bu mevsimde de Hz. Peygamber (s) inanmaları için mesajını, korumaları ve destek olmaları için kendisini birtakım Arap kabilelerine takdim ediyordu. Allah elçisi Akabe denilen yere gelince, Allah'ın kendileri için hayır dilediği, Hazrec kabilesine mensup bir grup insanla karşılaştı. Bu olayın gerçekleşmesi Allah elçisinin Yesrib'e hicret edip Medine site Devleti'ni kurmasından yaklaşık üç yıl öncesine; kendisine Peygamberlik görevinin verilişinin 11. yılına tekabül ediyordu. Bu sırada Yersibiiler bir taraftan kentin ünlü kabileleri Evs ve

Hazrec arasında yaşanan kanlı çatışmalar nedeniyle önemli bir siyasal kriz yaşıyordu; öte yandan ülkelerinde hüküm süren en yüce iktidarın gıyabında hareket ediyorlardı; bir de Yesrib'de Yahudiler bir nevi onların gözetimleri altında bulunuyorlardı. [1474]

Akabe Görüşmesi

Ertesi yıl 2. Akabe görüşmesine 12 Yesribli geldi. Bunlardan 5 kişi bir önceki yıl akabe görüşmesine katılıp Allah Rasûlüne iman eden 7'li gruptan kimselerdi. Gruba yeni katılan diğer kimselerin isimleri ise şöyle idi:

1- Mu'az b. el-Hars,

2- Zekvan b. Abdi Kays,

3- Halid b. Muhammed,

4- Ubade b. Samit,

5- Abbas b. Ubade,

6- Malik b. et-Teyhan,

7- Üveym b. Saide.

Bu adı geçen kimseler; Kur'ân'da "Kadınların biati" olarak bilinen biat gibi, o biatta geçen ilkeler üzerine Rasûlüllah'a biat ettiler.

Bu grup Rasülullah ile söz konusu yerde birleştiklerinde sayıları 6 veya 7 idi. Yanlarına gelen Allah elçisini görünce kendi aralarında: "Vallahi bu kişi, Yahudilerin geleceği hakkında bize bilgi verdiği peygamberdir." konuşması geçti. Söz konusu bu kişiler Rasülullah'ın çağrısını kabul ederek ona şöyle dediler. "Ülkemizde kavmimiz arasında siyasal çatışma var. Umarız ki, Yüce Allah onları senin çevrende bir araya getirir de bu bölünme, bu çatışma da böylelikle ortadan kalkmış olur). Eğer bunu başarabilirsen, yani onlar senin çevrende bir araya gelip bu ayrılıkçılıktan vazgeçebilirlerse artık orada senden daha güçlü, daha saygın kimse olmaz."

İşte Allah elçisinin kuracağı İslam Devieti'nin temeli burada, bu az sayıdaki insanların eliyle atılmış oluyordu. Daha sonra Allah elçisinin Medine'de kuracağı otorite biçiminin prototipi belirlenmişti burada. Bu kutlu kimseleri adları ile tespit etmek, o insanlara karşı yerine getirmemiz gerekli tarihi bir vicdan borcudur. Bu kimseler

1- Es'ad b. zürare,

2- Avf b. el-Hars,

3- Kafi b. Malik,

4- Amir b. Abdi el-Harise,

5- Kutba b. Amir,

6- Ukbe b. Amir,

7- Cabir b. Abdullah (r.anhüm)'tir.

Bu yedi kutlu mü'min Yesrib'e döndü; kavimlerini fslam'a çağırmaya başladılar. Bu çağrı görevini öylesine başarıyla yürüttüler ki, "Allah elçisinin adının anılmadığı bir tek ev bile kalmadı" neredeyse. Kentte yaşayan hemen herkesin evine ulaştırılmıştı bu kutlu davet. [1475]

Akabe Biatları

Rasülullah tarafından bir yıl önce gerçekleştirilen biata İslam Tarihinde 1. Akabe Görüşmesi denilir. Rasûlüllah, Yesriblilerle üç görüşme yaptı; son ikisinde biat aldı. Bu ilk bi'ata katılanlardan birisi olan Ubade b. Samit olayı şöyle anlatmaktadır: Rasûlüllah'a bi'at ettiğimiz ilk akabe bi'atı gecesinde şu ilkeler üzerine O'na biat etmiştik:

1- Allah'a hiçbir şeyi ortak koşmamak,

2- Çalmamak,

3- Zina etmemek,

4- Çocuklarımızı öldürmemek,

5- Ellerimizle ayaklarımız arasında bir iftira uydurup getirmemek ve

6- Ma'ruf meselelerde O'na karşı gelmemek konularında kendisine kesin söz verdik.

Bu bi'at olayının ardından şöyle buyurdu Allah elçisi bize: "Eğer bu bi'atta geçen ilkelere bağlı kalır, onları yerine getirirseniz Size cennet vardır; şayet bu ilkeleri

ihlal ederseniz dünyada işlediğiniz o suçtan dolayı sorumlu tutulur, cezaya çarptırılırsınız. Çarptırıldığınız bu ceza, kıyamet gününde sizin için kefaret olur. Eğer kıyamet gününe değin işlediğiniz bu suçu örterseniz (gizlerseniz) işiniz Allah'a kalmıştır. O, dilerse size azap eder, dilerse sizi bağışlar”.

İşte bu bi'at (sözleşme) İslam Tarihi'ndeki ilk bi'attır. (Birinci Akabe Biati) Aynı zamanda üzerinde sözleşme yapılan ilkeler Allah elçisinin Medine'de daha sonra kurduğu İslam Devleti'nin anayasal temelleri niteliğindedir.

Söz konusu edilen bu topluluk, sınırları ve ilkeleri apaçık bir şekilde belirlenmiş hususlarda kayıtsız şartsız itaat etmek üzere Allah elçisine bi'at etmiş (söz vermişlerdi). Yerine getirmeleri gereken görevler ve sahip oldukları diğer kişisel ve sosyal haklar belirli bir prosedüre bağlanmıştı böylelikle. Ayrıca bu sözleşme, komutan konumunda bulunan Allah elçisine, Yesrib'e bir temsilci gönderme olanağı da vermişti. Bu temsilci Mus'ab b. Umeyr (r.a) idi. Mus'ab, Yesriblileri İslam'a çağıracak, onlardan müslüman olan kimselere Kur'ân'ı ve İslam'ın diğer hükümlerini öğretecekti.

Yesrib'e Allah elçisini temsilen gönderilen Mus'ab (r.a), bu diplomatik görevini olağanüstü bir başarıyla yerine getirdi. Neredeyse Yesrib kentinde İslam'a çağırmadığı tek bir ev kalmamıştı. Yesrib'de içinde müslüman olan bir erkek ve bir kadının olmadığı tek bir ev kalmamış gibiydi. İman ve akideden kopup gelen açık bir sınav ve beceri niteliği taşıyan bu gelişmeler hızlı bir biçimde müslümanlan halk temeline dayalı, yepyeni bir yönetim merciine taşıyordu. Ertesi yıl Yesrib'deki siyasal ve dinsel bölüşümler iyice somutluk kazanmıştı. Örneğin Akabe'de yetmiş – ya da yetmiş üç erkek, iki kadın hazır bulundu. Allah elçisi onlarla biraraya gelerek onlardan, yukarıda sıralanan esaslar üzerine bi'at aldı. Bu bi'at olayına İslam Tarihi'nde İkinci Akabe Bi'at'ı denilmektedir.

Diğer toplantı sırasında olduğu gibi bu iki toplantıda da Allah elçisi gelecekte Medine'de kuracağı İslam Devleti'nin temel ilkeleri koymuştu. Daha sonra Kur'ân okuyup insanları Allah'a çağırma ve İslam'a teşvik etmeye çalışıyordu. Allah elçisi Yesrib'ten gelen temsilcilerle de şu ilkeler üzerine sözleşme yapmıştı: “Çocuklarınızı, kadınlarınızı kİsaca ailenizi her türlü tehlikelerden korunduğunuz gibi beni de aynı biçimde koruyacağınıza dair bana biat ediyor musunuz?”

Allah elçisinin bu teklifi üzerine onların arasında bulunan birisi (herhalde Bera b. Ma'rur olacak) Resulullah'ın elini tutup: “Evet seni “hak” ile gönderene yemin ederiz ki, gücümüzle karşı koyabileceğimiz her türlü tehlikeye, düşman saldırılarına karşı seni koruyacağız, bu tehlikelerin sana gelmesini engelleyeceğiz. Biz savaşçı bir milletin çocuklarıyız, cephe ehliyiz. Biz geçmişlerimizden hep galibiyet miras aldık”. Bu duygulu ve nazik diyalogun ardından orada bulunanlar Rasulullah'a:

“Elini yere koy”, dediler. Rasulullah da elini yere uzattı ve böylece O'na bi'at ettiler. Bu sözleşmede de Rasulullah'ın Medine'de kuracağı İslam Devleti'nin sınırları belirlenmişti. Artık Allah elçisi, peygamberleri olmasının yanısıra Medine halkının en yetkili, en yüce yöneticisi, militer açıdan başkomutan idi. Bu konuma onu yükselten yegane unsur, insanlarla, orada, sınırları belirli ilkeler üzerine onlardan söz (bi'at) alması idi. Bu sözleşme her iki tarafın da hür olduğu bir ortamda gerçekleşmişti. Nitekim sözleşmeye katılanlardan birisi olan Ubade b. Samit olayı şöyle nakletmektedir: “Biz darlığımızda, genişliğimizde (kaderde-kıvançta, tasada-barışta) dinlemek, itaat etmek, O'nun izinden yürümek, ondan gelen üzerinde tartışmamak; hangi durumda olursa olsun mutlaka doğruyu söylemek, Allah'a kulluk ve Allah adına yaşarken, mücadele ederken, kınayanların kınamalarına aldırmamak üzere Allah Rasulü'ne bi'at etmiş (söz vermiş)tik.” Allah elçisi ve O'na bi'at eden sahabisinin Mekke'den Medine'ye taşıdıkları bi'at sözleşmesinin ilkelerinden bir kısmı bu içerikteydi. Bu bi'attan sonra Rasulullah Zilhicce, Muharrem, ve Safer aylarını da Mekke'de geçirdikten sonra. Rebiülevvel ayının 12. günü Yesrib'e bilfiil hicret etti. Mekke'de müslüman olanların çoğu, O'ndan önce, Mekkeden Medineye hicret etmişti. [1476]

Hicret Ve Sonrası

Allah elçisi Yesribe hicret edince orada tam bir siyasal ve dinsel özgürlüğe kavuştu. Medine Site devleti kurulmadan önce Resuiullah'a bi'at edenler çağdaş bir ifade ile söylersek, henüz ilan edilmemiş bir parlamentonun temsilcileri konumunda idi. çünkü bu kimseler, akabe bi'atlarında, geri aklan Yesrib halkının temsilcileri gibi idiler. Zira Yesrib halkı yeni dine inanmış, 1. 2. ve 3. Akabe bi'atlarında Allah Rasulü'ne bi'at eden bu temsilcilerine karşı bir güven duyuyorlardı, çünkü Yesribliler yönetsel, politik, dinsel bütün işlerini, bütün iktidar araçlarını Allah Resulü.'nün bizzat kendisine teslim etme hususunda, Akabe'ye gönderdikleri temsilcileri tarafından daha önce ikna edilmiştiler. Böylelikle, Yesriblilerin meliki olmak için kendisini taç giymeye hazırlayan Abdullah b. Selül'ün hayalleri de suya düşmüş idi.

Yesriblilerin, son derece nazik bir ortamda, böylesine olağanüstü lütufkar davranmalarının hakkını her zaman korudu Resulüllah. Bir gün bu hususla ilgili olarak kendilerine şöyle buyurdu:

“Allah'a yemin olsun ki, sizler dilerseniz bana şöyle söyleme hakkına sahip kimselersiniz; sözlerinizden dolayı kınanmaz, aksine onaylanırsınız:”

“Ey Muhammed, sen bize yalanlanmış bir elçi olarak geldin, fakat biz seni tasdik ettik; güçsüz bir durumda geldin, biz bütün gücümüzle seni destekledik; sürgün

geldin, biz seni bağrımıza basıp konuk ettik, yerleştirdik; fakir olarak geldin, biz sana her türlü maddi yardımda bulunduk...”

Rasül'e itaati emreden ayetler Yesrib'de inmeye başladı. Oysa Mekke döneminde Bi'at olayından önce inen ayetlerin hiç birisinde Rasül'e itaat emredilmemişti. Medine dönemi başladıktan sonra şöyle emreden ayetlerle karşılaşmaya başlıyoruz: “Ey inananlar, Allah'a ve elçiye itaat edin; amellerinizi batıl kılmayın.” [1477]“Ey inananlar Allah'a ve elçiye ve de sizden olan emir sahiplerine itaat edin...” [1478]Kur'ân'da bu içerikte bir hayli ayet vardır. [1479]

Bi'at İlkeleri

Görüldüğü gibi, önce bi'at ilkeleri, daha sonra elçiye itaati emreden Kur'ân hükümleri bize şunu göstermektedir ki, Allah Rasulü'ne verilen otorite hakkı, yöneticinin kişiliğinde somutlaşan, kişiye dayalı bir otorite biçimi değildir. Gerçi Resülüllah'ta kendisine verilen bu otorite hakkını uyulması emredilen ilkelere bağlı kalmadan kendi istediği gibi kullanabileceği, kişisel mülkü imiş gibi algılamış değildi. Bu bağlamda Willîam Labyar'ın iktidarlar henüz kurumsallaşmadan önce ilkel yönetime dayalı iktidar biçimi olan somut iktidar biçimleri ile ilgili görüşlerini kullanmayı uygun gördük. Bizim burada anlattığımız iktidar (otorite) biçiminde durum tamamen farklıdır. Çünkü her şeyden önce Allah elçisine tanınan iktidar hakkı, yukarıda da değindiğimiz gibi, kişisel bir iktidar biçimi değildi. İktidar tamamen emir ve ilkeler üzerinde kendisiyle biat edilen peygamberlik makamının otoritesine dayanıyordu. Bu iktidar biçimi sınırları anayasa ile kayıt altına alınmış, tamamen anayasal bir iktidar türüdür. Anayasa ise İslam Şeriatı, yani doğrudan Kur'ân'dır. Kur'ân Allah Elçisine, şeriatın tebligcisi olmasından ötürü, şeriat ilkelerinin üzerinde kişisel yetkilerini kullanabileceği, şahsi bir otoriteye sahip olma hakkını tanımıyordu. Burası çok önemli ve son derece ince bir noktadır. Nitekim Kur'ân, ilk inmeye başladığı, erken vahiy döneminde bu hususa şöyle işaret etmektedir: “Eğer o, bazı sizler uydurup bize iftira etseydi, elbette ondan sağ elini (gücünü alırdık), sonra O'nun can damarını keserdik, sizden hiç kimse de buna engel olamazdı.” [1480]

Kur'ân yorumcularının da belirttiği gibi, bu ayetler Allah elçisini en sert bir dille tehdit eden Kur'ân ayetleridir. O dönemde müslümanlar, peygamberlik makamı ile yöneticilik makamı arasındaki farkı bunların her birisinin egemenlik alanlarını oldukça iyi bir biçimde algılamışlar, Allah Rasulü ile bu esaslar doğrultusunda ilişki kurmuşlardı. Allah Rasülü de onların bu iki makam arasındaki ayırımlarını kabul ediyor, saygı ile karşılıyordu. Büyük İslam tarihçisi İbn. Hişam, Bedir savaşı hakkında bilgi verirken şu noktaya temas etmektedir, ordu savaş için cepheye çıkmıştı, Allah Rasulü kendisi tarafından belirlenen bir mıntıkada ordunun konuşlandırılmasını emretmişti. Bu olay üzerine müslümanlann arasından birisi -

büyük bir olasılıkla Habbab b. El-Münzir b. Cemuh'tur. Hz. Peygambere şöyle diyor:

“Orduyu konuşlandırdığınız şu mıntıkayı görüyorsunuz ya; burada konaklamayı emretme hususunda biz mü’minlerin öne alma, sonraya bırakma hakkımızın olmadığı vahyi bir emir mi indirdi sana yüce Allah, yoksa kişisel kanaatinize dayalı bir savaş taktiği olarak mı böyle emretme gereği duydunuz?” Allah elçisi:

“Hayır vahyi bir emir filan yok, sadece savaş taktiği gereği, kişisel kanaatime dayalı bir uygulamadır” karşılığını verdi. Bunun üzerine Habbab:

“Ey Allah'ın elçisi bu mıntıka konaklamak için hiç de elverişli bir yer değildir. Orduya emir verin kalksın, suya yakın olan daha elverişli bir mıntıkada konaklayalım, otağımızı oraya kuralım. Böylelikle hem kendimizi daha sağlama almış oluruz. Suyu da havuz haline getiririz. Savaştan önce kaplarımızı doldururuz. Böylelikle savaş sırasında biz suyu içerek enerjik olurken düşmanın su içmesini engellemiş oluruz.” Sahabenin bu düşüncesi karşısında Allah Rasülü bu görüşü (öneriyi) benimsedim dedi, ardından orduya kalkmasını ve Habbab'ın önerdiği ve planlarını verdiği mıntıkada konaklamak üzere harekete geçmesini buyurdu.

Öte yandan Hendek savaşı sırasında müslümanlar belaların en ağırına, en şiddetlisine uğramış, müthiş korkular yaşamışlardı. Düşman üst ve alt tarafından gelerek kendilerini tam bir çember içerisine almıştı. Bu olay nedeniyle Allah Resulü (a) Gatafan kabilesinden iki komutanı Uyeyne b. Hısn, Haris b. Avfa Medine'de bulunan meyveliklerin üçte birisini, savaşta kendilerine yardımcı olmak üzere vereceğine dair haber gönderdi. Bu iki komutan kendilerine haber götüren elçilerle birlikte gelip Rasülullah'ın huzuruna çıktılar. Teklifi kabul ettiklerini kendisine bildirdiler. Bu esnada Hz- Peygamber meseleyi Sad b. Mu'az ve Sa'd b. Ubade ile görüşüp, sorun hakkında fikirlerini sordu. Bu iki sahabe de şu mealde bir fikir belirttiler:

“Ey Allah'ın elçisi bu sözleşmeyi siz kendiniz istediğiniz için mi, yoksa Allah'ın bir emrine binaen mi, ya da biz müslümanların adına yararlı olur düşüncesiyle mi yapıyorsunuz” diye sordular. Rasülüllah;

“Evet sizin için iyi olur düşüncesi ile yapıyorum” karşılığını verdi.

“Gördüm ki müşrik Araplar size her cepheden ok yağdırıyorlar bu çemberi yarmak istedim” buyurdu.

Allah elçisinin bu açıklamasını Sad b. Muaz şu sözlerle cevapladı:

“Ey Allah'ın efçisi, biz ve sözkonusu kimseler ve kabileler daha önce şirk üzerine yaşayan müşrikler idik. Satış veya ikram amacı ile kendilerine sunmadığımız tek bir meyvemizi yemek istemezlerdi. Şimdi ise yüce Allah tarafından nimetlerin en

yücesi İslam nimeti ile bizi nimetlendirdi. Daha önce müşrik iken vermemede direndiğimiz mallarımızı şimdi niçin verecekmişiz. Hayır olmaz böyle şey. Kılıçlı bir hesaplaşma olmadan, Yüce Allah aramızda kesin hükmünü verinceye dek onlara hiçbir şey veremeyiz.” Allah Rasülü bu itirazı olumlu bulup Gatafan kabilesinden gelen bu iki komutanla yapması gereken sözleşmeyi geçersiz kıldı. [1481]

İstişare

Allah Resulü din ve dünya işlerinde olurlarını alması gerektiğine inandığı insanlarla mutlaka istişare ederdi. Yani kendileri ile bi'at ettiği hususların dışında farklı bir görevi onlara teklif edeceği zaman, konuyu mutlaka kendilerine götürüp görüşlerini alırdı. Nitekim böyle bir olay Bedir savaşı sırasında yaşanmıştır. Savaş sırasında Allah elçisi, müslümanlara şöyle buyurmuştu. “Ey insanlar benimle istişareye geiin.” Allah elçisi bu çağrıya muhatab olarak sadece Ensar'ı kabul ediyordu, çünkü Akabe'de belirli ilkeler üzerine kendisine biat eden onlardı. Allah elçisinin bu davetine onlar şu şekilde karşılık vermiştiler.

“Ey Allah'ın elçisi, bizim yurdumuza gelinceye dek bizler senin yaşamını teminat altına almaktan, seni koruma kefaletinden uzak idik. Hicret edip bizim ülkemize gelince bizim teminatımız altına girdiniz. Eşlerimizi ve çocuklarımızı (korumamız gereken kimseleri) gelmesi olası tehlikeler karşısında koruduğumuz gibi seni de koruruz”.

Bedir savaşı henüz gerçekleşmeden önce, savaş sırasında Medine, müşrikler tarafından kuşatılması halinde, Ensar'ın kendisini desteklemeyeceğinden korkuyordu Hz. Peygamber (s). Çünkü onların Allah Rasülü ile yaptıkları sözleşme (bi'at) de savaş olması halinde kendisi ile birlikte düşmana karşı çıkıp birlikte direnmelerini emreden bir madde yoktu.

Yukarıda değindiğimiz çağrıyı yapınca ensardan sa'd b. Mu'az (r.a):

“Vallahi ey Allah'ın elçisi, sen bizden birşey isteyecek gibisin” dedi. Rasülüllah

“evet” buyurdu. Sa'd bu onay karşısında şu olağanüstü sadakat ifade eden konuşmayı yaptı:

“Ey Allah'ın elçisi, biz sana inandık; bütün yüreğimizle seni tasdik ettik; getirdiğin şeriatın hak olduğuna şahit olduk. Dinlemek ve itaat etmek üzere sana and (ahd-ü misak) verdik. Ne buyurmak istiyorsan çekinmeden buyur. Her halükarda seninle birlikteyiz.” [1482]

Biat Yenileme

Rasülüllah s. Akabe bi'atı ardından Yesrib'e hicret ettikten sonra, orada kendisini karşılayan mü'minlerle yaptığı sözleşmeleri (biatler) yeterli görmüyor; bilakis sözkonusu sözleşmelerden farklı bir durumla karşı karşıya kaldığı zaman bu yeni gelişme ile ilgili olarak tavır belirlemek için onlarla yeni bir sözleşme (bi'at) yapıp karar alma yetkisini bu sözleşmeye dayandırıyordu. Bu tür olaylar Allah elçisinin insanlardan tek bir bi'at almakla yetinmediğini, aksine her yeni gelişme karşısında yeniden bi'at aldığın! (yani bi'at olayının bir kaç kez vuku bulduğunu) gösteriyor.

Konu ile ilgili bir başka örneğe daha değinelim: Hicretin 6. yılında Zilka'de ayında Hz. Peygamber, beraberinde muhacir, ensar ve onlara uyan diğer Arap kabilelerinden yaklaşık 1400 veya 1500 kadar insanla Umre ziyareti için Mekke'ye gitmek üzere yola çıktı. Mekke'ye Kureyş müşrikleri ile görüşmek için kendi adına Hz. Osman'ı temsilci olarak gönderdi. Hz. Osman'la şifahi bir mesaj gönderdi. Kureyş ileri gelenleri, Hz. Osman'ın bu mesajı onlara ulaştırması üzerine ona şu teklifi yaptılar:

“Eğer sen kendin Beyti Mukaddesi tavaf etmek istiyorsan, buyur yap”. Hz. Osman ise;

“Allah Rasülü gelip burada tavaf etmedikçe ben tavaf etmem” karşılığını verdi. Bunun üzerine Kureyş, Hz. Osman'ı yanlarında alıkoydular. Hz. Osman gecikince, Kureyş tarafından öldürüldüğü haberi geldi Rasûlüllah'a. Haberi alan Rasûlüllah (s) yanında bulunanlara şöyle dedi:

“Artık bu kavmin işini bitirmemizin zamanı geldi. Bunlarla mutlaka savaşmamız gerekiyor.” Bu açıklamanın ardından insanları çağırıp onlardan biat almaya başladı. Orada bulunan sahabeler bir ağacın altında Allah Rasûlüne biat ettiler. Bu biat İslam tarihinde “Biat ü'r-Rıdvan” (Allah'ın razı olduğu Bi'at) olarak bilinir. Ölüm üzerine bi'at alınan bu bi'at olayından Kur'ân şöyle söz etmektedir: “Sana bi'at edenler, gerçekte Allah'a biat etmişler. Allah'ın eli onların elleri üzerindedir. Kim ahdini bozarsa kendi aleyhinde bozmuş olur.” [1483]“Allah şu mü'minlerden razı olmuştur ki onlar ağacın altında sana biat ediyorlardı...” [1484]ayetine kadar bu olay anlatılmıştır.

Hz. Peygamber (s) Hicretin 8. yılında Mekke'yi fethettiğinde kadın erkek ayırımı yapmadan bütün mü'minlerin katılımlarıyla onlardan “dinlemek” ve “itaat etmek” üzere bi'at aldı. Kadınların da katıldığı bu bi'at'tan da Kur'ân'da şu sözlerle bahsedilmektedir:

“Ey peygamber, inanmış kadınlar sana gelip Allah'a hiçbir şeyi ortak koşmamaları, haksızlık etmemeleri, çocuklarını öldürmemeleri, elleriyle ayakları arasından bir iftira uydurup getirmemeleri (başkasının doğurduğu veya başka erkekten gayri meşru olarak kazandığı bir çocuğu kocalarına nisbet etmemeleri) hususunda sana bi'at ederlerse onların bı'atlannı al ve onlar için Allah'tan mağfiret dile. Şüphesiz Allah çok bağışlayan çok merhamet edendir.” [1485]

Bütün bu gelişmeler, olağanüstü koşullar esnasında meydana gelen olaylardır. Bu gelişmeler de, Allah elçisinin otoritesini insanların kendisine biat etmeleri esası üzerine kurmuş olduğunu açıklamaktadır. Bu nedenle her yeni gelişme sözkonusu olduğunda, bu tür bi'atlar sürekli yenileniyordu. Bu esasa göre, Rasülüllah'ın vahiy gelmeyen konularda mutlaka istişare ettiğini anlıyoruz. [1486]

Sonuç

İşte bu iki temel; bi'at ve şura, Allah Rasûlü'nün önce Medine'de, daha sonra bu site devletine eklenen diğer arap bölgelerinde yönetimde bulunduğu sırada insanları uymaya çağırdığı ve kendi otoritesini dayandırdığı iki temel esas oldu.

Bu sonuç üzerine şöyle bir iddia ileri sürülebilir; Peygamber her şeyden önce, kendisine vahiy gelen bir peygamber idi. O dinsel veya siyasal otoritesinin meşruiyyetini direkt olarak Allah'tan alıyordu.

Bu tür iddiaların yanı sıra konu ile ilgili olarak bizim de sorunlarımız var. Sözgelimi bizde peygamberliğe imanın Kur'anî bir temele dayandığını, peygamberlikte asıl olanın itiaat etmek olduğunu yadsımış değiliz. Bunun böyle olması gerektiğini şu ayetten çıkarmaktayız:

“Biz hiçbir peygamberi, Allah'ın izni ile itaat edilmekten başka bir amaçla göndermedik...” [1487]

Evet ayette böyle buyruluyor, fakat burada geçen itaat olgusu henüz tasarı halinden fiiliyata geçirilmemiş bir itaat biçimidir.

Fiiliyata dökülen itaate gelince -ki bu bireysel bir itaat biçimidir. Allah Rasülünün yaşamı içerisinde bu konuyu araştırdığımızda, bu itaat ancak bilinçli ve özgür bir biçimde inanan insanların kendi özgür iradeleri sonucu gerçekleştirdikleri bir itaat şeklidir. Zira Rasûlûllah (s) hiçbir zaman, insanları zorla kendisine itaat ettirme yoluna başvurmamış, aksine “dinde zorlama yoktur” ilahi buyruğu doğrultusunda hareket etmiştir. Ancak Hz. peygamber her zaman idare ettiği insanların vicdanlarını ikna ederek, herhangi bir durumla karşılaşıldığında kendisine biat etme yöntemine başvuruyordu.

“Tasarı olarak Rasül'e itaat”, Rabbani bir karardır; ancak “Rasül'e bilfiil itaat” insanlığın bizzat kendi özgür iradesi ile seçmiş olduğu bir yol ve yöntemdir. Zira insanoğlu, kendi özgür iradesi le yaptıklarından sorumlu olduğu için, kendi iradesi ile Resül'e itaati kabul etmesinin karşılığında verilecek ödül cennettir, çünkü Allah Rasülu (s) kendisine bi'at edenlere bu yönde bilgi ve va'adde bulunuyordu. Bu tür özgür seçim (Rasül'e itaat etmek), sözkonusu insanın imanına işaet eden somut bir delil niteliğindedir. Kur'ân bu konu hakkında şöyle bir nas koymuştur:

“Hayır, Rabb'in hakkı için onlar, aralarında çıkan çekişmeli işlerde seni hakem olarak tanımadıkça..., inanmış olmazlar...” [1488]

Fakat burada dikkat etmemiz gereken bir husus var, şu: Cenab-ı Hak, Allah Rasülü'nü hakem tayin etme serbestiyetini, inanan insanlara vermektedir. Şu ayeti de bu bağlamda mütaala edebiliriz:

“Allah ve elçisi bir işte hüküm verdiği zaman, artık inanmış erkek ve kadına o kişi kendi isteklerine göre seçme hakkı yoktur.” [1489]

Bu ayet mü’min kadın ve erkeklerin kendi özgür iradeleri ile “dinlemek” ve “itaat etmek” izere Allah Resülü'ne bi'at etmelerinden sonra indirilen bir ayetti. Fakat şunu biliyoruz ki bu yet bile, vahiy gelmeyen konularda “herhangi bir hususta onlarla istişarede bulun” [1490]ayetine uymak için, insanlarla istişare etme mecburiyetini Allah Rasülü'nün üzerine düşürmemiştir.[1491]

Müslüman Yönetimlerde Bir Arada Yaşama Tecrübeleri

Günümüzde “azınlık” kavramıyla tarif edilen gruplar İslam literatüründe “ehl-i kitap”, “gayr-i müslim” veya “zımmi” olarak isimlendirilir. Emeviler döneminde devletin sınırları içinde yaşayan zımmiler, bu dönenden önce yapılan fetihler sonucu ele geçirilen topraklarda yaşayan Hıristiyan, Yahudi ve Sabilerdi.

Kur’an’da kendilerine pek çok yerde işarette bulunulan bu kesimlerde Müslümanların ilişkileri, Hz. Peygamber (s.a.v.) zamanında başlar. Kur’an ve Hadis literatüründe Arap nüfusun çoğuluğunu oluşturan putperestler, Medine’de ve Hicaz’ın kuzeyinde bulunan Hıristiyanlar içinse üçüncü bir seçenek daha vardı: Ya İslam, ya savaş ya da boyun eğme! Boyun eğme, canları, malları, dinleri, namusları ve nesillerinin garanti altına alınması karşılığında cizye ve haraç ödemek ve Müslümanların egemenliğini kabul etmek demekti.

Kur’an’da bazı ayetler müfessirler tarafından dinsel çoğulculuğun, hatta birlikte yaşamanın kabulü şeklinde yorumlanmıştır. Mesela: “Dinde zorlama

yoktur."[1492] Ve"Şüphesiz iman edenler; Yahudiler, Hıristiyanlar ve Sabiler, Bunlardan kimki Allah'a ve ahiret gününe inanır, iyi bir iş yaparsa, elbette onlara Rableri katında mükafat vardır; onlara korku yoktur ve onlar üzülmeyeceklerdir."[1493]

Kur'an'da "Yahudi ve hıristiyanları dost edinmemeyi"[1494] ve "cizye verinceye kadar onlarla savaşmayı emreden"[1495] ayetlerde vardır. Ancak bu ayetler daha çok Müslümanların bu kesimlerle çatışma halinde oldukları durumları yansıtır. Kur'an'da Hıristiyanlar için Yahudilere nazaran daha kayırıcı bir dil kullanılmıştır. Bunun sebebi ise, Müslümanların Yahudilere nisbetle Hıristiyanlarla daha barışçıl bir ilişki içinde olmalarındandır. Bu durum Kur'an'da da "İnsanlar içinde iman edenler düşmanlık bakımından en şiddetli olarak Yahudiler ile şik koşanları bulacaksın. Onlar içinde iman edenlere sevgi bakımından en yakın olarak da "biz Hıristiyanlarız" diyenleri bulacaksın"[1496] diye ifade edilmektedir.

Fetihlerden Sonra Müslümanların Zimmilere Karşı Politikaları

Müslüman bir devletin gayr-ımüslim uyruklarına ve komşularına karşı izleyeceği politikalar ve kurallar ya da daha sonraki dönemlerde ayrıntılı bir sistem halini alacak olan anlayış görüldüğü üzere Kur'ân'da ve Hz. Peygamberin sünnetinde mevcuttu. İslam'ın özünden ilham alınarak ortaya çıkarılan bu anlayış ve hoşgörü, Emeviler döneminde de devam ettirilmiştir. Hatta Müslümanlar Kur'ân'da ehl-i kitap olarak tanımlanan Yahudiler, Hıristiyanlar ve Sâbiilerin dışında bir müddet sonra fetihlerin daha geniş alana yayılmasıyla Zerdüşt, Budist ve Hinduları da bu çerçeveye dahil etmişler ve onlara da hoşgörüyle yaklaşmışlardır.

Bu sebeple Eslam egemenliğinin başladığı ilk zamanlarda zor kullanılarak din değiştirmeye yönelik bir baskıya veya herhangi bir girişime hemen hemen hiç rastlanmaz, İslamiyetin yayılması daha ziyade ikna ve teşvik gibi yöntemlerle gerçekleştirilmiştir. Bu konuda pek çok gayr-i müslim bilim adamı da gerçeği teslim etmekten kendilerini alamazlar. Hatta bazı bilim adamlarına göre haçlı seferlerinin cereyan ettiği geç bir tarihte dahi gayr-ı müslimler hâla nüfusun çoğunluğunu oluşturmaktaydı.

Elbette İslam fetihlerinden sonra Yahudilerin, Hıristiyanların, Zerdüştlerin velhasıl gayr-ı müslimlerin dini hayatlarında bazı değişiklikler olmuştur. İslam'ın yükselişi ve devlet oluşu karşısında Zerdüştlerin sayısı hızla azalmıştır. Hıristiyanlar, Müslümanların fethedilen bölgelere göç politikası, ihtida hareketi ve egemen kültüre özenme gibi etkenler nedeniyle belirli bölgelerde yavaş yavaş azınlık durumuna düşmüşlerdir. Hatta Orta Asya, Güney Arabistan ve Kuzey Afrika'da silinme noktasına gelmişlerdir. Yahudilerin gözünde ise İslâmı fetihler, sadece efendinin değişmesi, hatta çoğu yerde daha iyi bir efendi anlamına geliyordu.

Yahudiler zaten ekonomik, sosyai ve siyasal yoksunluklara katlanmayı, zor koşullara uyum göstermeyi çoktandır öğrenmişlerdi.

Mısır'da, Suriye'de, Lübnan'da, Filistin'de ve daha az oranda Irak'ta Hıristiyanlık, Kuzey Afrika'ya nazaran daha dirençli çıktı ve Hıristiyan azınlıklar varlıklarını büyük ölçüde devam ettirdiler. Doğu kiliselerine mensup olan Hıristiyanlar için İslam'ın gelmesi ve fslam egemenliğinin tanınması, yaşam koşullarında belirgin bir iyileşme ve daha önceki dönemden çok daha fazla din özgürlüğüne sahip olmak anlamına geliyordu.

Bizanslıların ve iranlıların kendi inançlarını ve kimliklerini, egemenlikleri altında yaşayan topluluklara dayatma çabaları o bölgede yaşayanlar açısından kırgınlık ve gerüime hatta bazen de büyük kavgalara yol açıyordu. Böyle bir ortamda karşılarına çıkan Müslümanlığın hoşgörüsü onlara cazip geldi. Böylece Müslümanlar, zalim bir'ruhbanlık yönetimine son verdiler ve hizipler arasında eşitliği empozeederek destek kazandılar. Bu anlayış müslim-gayr-i müslim eşitliğini kabul etmese bile bir arada sulh ve barış içinde yaşamayı öngörüyor, kural olarak gayr-ı müslimleri baskı altma almayı ve onları sömürmeyi kabul etmiyordu.

Müslümanlar, zımmîleri vergilendirme hususunda da bu kesimlerin önceki yöneticilerinden çok daha âdil davranmışlardı. Dengeli bir vergilendirmeye gidilmiş, bölgelerin fetih tarzına ve yerel geleneklere bağlı kalınmıştı. Bu durum hem merkezî otoriteye güveni artırmış, hem de daha geniş bir gelir elde edilmesini sağlamıştır. Neticede adalet ve menfaat birleştirilmiştir. [1497]

Zımmilerin Emevîler Dönemindeki Durumu

Zimmet anlaşmasını kabul eden kesimler için, cizye vergisi yanında İslam hukukçuları tarafından ayrıntıları tespit edilen bir takım kısıtlamalar getirilmesi, onların zimmet anlaşması ile garanti altına alınan dini, sosyal ve kültürel varlıklarını ortadan kaldırmaya yönelik olmayıp, egemenliğin ve farklılıkların vurgulanması amacına yönelikti.

Müslümanların dinleri konusunda zımmilere gösterdikleri hoşgörüyü aksettirmesi baksmından 650-660 yılları arasında (Muaviye'nin Suriye valisi olduğu sırada) Nasturi patriği III. Işuayheb'in bir arkadaşına yazdığı mektup, bu konuda bize çok önemli ipuçları vermektedir. Patrik bu mektubunda:

“Allah'ın idareyi kendilerine verdiği şu Araplar..., bizlere hiç zulmetmediler, gerçekten onlar dinimize, din görevlilerimize, kilise ve manastırlarımıza hürmet gösterdiler” demektedir.

Suriye'nin fethi esnasında yerel halktan bir bölümü İslamiyeti kabullenmiş bir kısmı da kendi dinlerinde sebat göstererek hoşgörü ve serbestlik içerisinde yaşamlarını sürdürmüşlerdi. Arculp isimli bir batılı rahibin Muaviye dönemi Suriye ve Filistin gözlemlerine göre, bölge nüfusunun çoğunluğu, Hıristiyan ve Yahudilerden oluşmaktadır. Hatta Abdülmelik dönemine rastlayan günlerde Rebia, BenîTağlib ve Benî Bekr gibi önemli bazı Arap kabilelerinin çoğunluğu hâlâ Hıristiyan idiler.

Zımmîler, bir müslümanın taraf olduğu hukukî ihtilaflar müstesna, hukuk davalarında hatta ceza davalarında kendi dînî otoritelerinin adlî teşkilatlarına ve kendi usullerine tabi tutulmuşlardır. Zimmiler hiçbir ekonomik yoksunluğa da maruz bırakılmamışlardır. Hiç bir meslek kendilerine kapalı kalmamış, herhangi bir mesleği yapmaya da zorlanmamışlardır. Bazı mekanlar hariç (Mekke, Medine gibi) ülkenin hiç bir tarafı kendilerine kapalı tutulmamış, daima seyahat Özgürlüğü içinde olmuşlardır.

Zımmîlerin pek çoğu, Müslüman Arapların fazla itibar etmediği ticarî ve malî işlerle meşgul olmuşlardır. Özellikle Fas'ta, Yemen'de, İrak'ta, İran ve Orta Asya'da yaşayan Yahudiler, düşük sayılabilecek lağım temizliği, tezek kurutma gibi işler yaptılar. Yahudiler bu işlerin dışında deri işi, kasaplık, cellatlık gibi işleri de icra etmişlerdir. Ayrıca bir Müslümanın uzak duracağı işlerden sayılan tefecilik, casusluk gibi işlerle ticaret ve diplomasi işleri de zımmîler tarafından gerçekleştirilmiştir.

Emevîler döneminde mahalli idarelerde ve maliye işlerinde çalıştırılan memurların pek çoğu zımmîlerdendi. Muaviye b. Ebî Süfyan, daha Suriye valisi iken katipleri, tabipleri, memurları ve sanatkarları onlar arasından seçti, çünkü yöneticisi olduğu toplumun büyük çoğunluğu Rum (Bizans) ve Arap Hıristiyanlardan oluşmaktaydı ve o, bu durumu görmezlikten gelemezdi. Dolayısıyla devlet memurlarının çoğunu eski görevlerinde bıraktı. Muaviye, yönetimi boyunca malî işleri Hıristiyan Sercun ailesine verdi. Aynı zamanda doktorluğunu da yapan İbn Asal'ı Hıms'a haraç görevlisi olarak tayin etti.

Kufe'de Ziyad b. Ebfhi'nin katibi Zadan Ferruh; Horasan'da Abdurrahman b. Ziyad'ın katibi Stefanos; Süleyman b. Abdülmelik'in katibi İbn Batrik- Hişam b. Abdülmelik'in katibi Tazri b. Astin zımmîlerdendi. Süleyman b. Abdülmelik, katibi İbn Batrik'ten devleti yeniden yapılandırmasını istemişti. Emevîler döneminde Suriye ve Irak vilayetlerinde olduğu gibi Mısır vilayetinde de bürokratik makamlarda zımmîlere yer verilmişti. Bizans kralı Herakl tarafından Mısır'a yönetici olarak tayin edilen Menace, fetihten sonra makamını korudu. Shenouti Rif'e, Philexenus Feyyum'a yönetici tayin edildi. Bu üç yönetici, İskenderiye yöneticisinden sonra Mısır'ın en büyük yöneticileriydi ve onlar Milkanî mezhebinden olan Rumİardandı.

Athanasius er-Ruhavî de Mısır'ın malî idaresinde büyük rolü olan bir kimseydi, Hıristiyan tarihçi lbnü'1-lbrî, Athanasius'un serveti hakkında şöyle” diyor: “Onun 4000 kölesi, evleri, köyleri, bahçeleri, altını, gümüşü vardi. Sahip olduğu 400 işyeri ortaklığından elde ettiği gelirlerle Urfa'da The Mother of God (Meryem Ana) kilisesini yaptırdı.” Ayrıca Amr b. el-As, Rumların vergilerini toplama işini de kıptîiere vermişti.

Böylece fethedilen bölgelerin yönetimleri ile egemen sınıf Müslümanların yöneticiliği birbirinden ayrılmaz hale gelmişti. Yönetenlerin kendi ilkeleriyle yönetilen yerli nüfusa aynı tarzda muamelede bulunması mümkün değildi. Ya Müslüman Araplar işlerini gitgide fethedilen ülkelerin ilkelerine göre ve onların dillerinde yürütüp tedricen nüfusun geneline karışacak veya fethedilen ülkelerin yönetimi Müslüman yönetici sınıfın yönetiminin bir parçası olacaktı.

İşte bu noktada muktedir devlet adamı Abdülmelik b. Mervan ortaya çıktı, o isteseydi doğrudan bürokrasiyi yenileyebilirdi, ama bunu yapmadı, zira bu şekilde bir davranış egemen sınıf ile zımmîler arasındaki köprüleri atabilirdi. Bu sebeple o, yönetim dili olarak Kıptîce, Farsça ve Grekçe yerine Arapça'yı seçti ve çeşitli vilayetlerde farklı dillerde tutulan divan defterlerinin Arapça tutulmasını emretti. Tedavülde bulunan dinar ve dirhem Arapça olarak yeniden bastırıldı. Bürokraside çalışan çok sayıdaki zımmî devlet memuru görevlerinde kalabilmek amacıyla Arapçayı öğrendiler. Böylece Arapça konuşan kadroların askerî hayat kadar, sivil hayatta da üstün olması sağlandı. Bunun amacı ülke sınırlan genelinde yönetimi tek bir çatı altında birleştirmişti.

Ömer b. Abdülaziz dönemine gelindiğinde zımmîler açısından durum biraz farklılaştı, onlar, bu döneme kadar İslam toplumunda çok iyi şartlarda yaşadıklarını, Müslümanlardan ve yöneticilerden çok iyi muamele gördüklerini belirtiyorlardı. Ömer b. Abdülaziz'i, zımmîleri küçük düşürecek bir takım düzenlemeleri yapan ilk ve tek Emevî halifesi olduğunu belirterek eleştiriyorlardı.

Gerek o günkü zımmîlerin gerekse bugünkü müsteşriklerin Ömer b. Abdülaziz'i hasım olarak görmeleri ve sadece 2,5 yıl süren bu süreci kendileri için kara bir dönem olarak adlandırmalarının sebebi ne idi? Aslında Ömer b. Abdülaziz'in zımmîler için günlük hayatta yaptığı küçük çaplı düzenlemeler, Müslüman halkın taleplerine bir cevaptı. Bu düzenlemeler müsiümanlarla zımmîlerin farkedilmelerine, ayırdedilmeleine yarayacaktı. Ayrıca o, zımmîlerin Müslümanlar üzerinde üst seviyede bir otorite ve kuvvet olmalarını da hoş karşılamıyordu. Bu konudaki düşüncesini bir valisine yazdığı mektupta açıkça beyan ederek, “Müslümanlar işin başlangıcında zımmîlerin idarî, kitabî ve vergi toplama ile ilgili bilgilerinden istifade etmişlerdir. Bu Allah'ın onlar için takdir ettiği belirli bir süre için olmuştur. İşlerinde istihdam ettiğin ne kadar âmil ve katip varsa onların hepsini azlettim ve onların yerine Müslüman kimseleri getirdim” demektedir.

Kanaatimizce bu uygulamalar iç politikaya yönelik düzenlemelerdi. Emeviler döneminde o güne kadar iç politikada çeşitli kesimler arasında siyasî ve dinî açıdan çatışmalar ve istikrarsızlık mevcuttu. Ömer b. Abdülaziz, ülke içindeki bütün Müslüman grupların biatini alarak devlet başkanı olmuş, onlar da onun iktidarı süresince faaliyetlerini tatil etmişlerdi. İşte bu nedenle Ömer b. Abdülaziz'in uygulamaları, bu siyasî ve dînî grupların taleplerine bir cevap teşkil eder. Burada halkıyla barışık durumdaki bir Emevî yönetiminin zımmîleri rahatsız etmesi ve halkıyla çatışma halinde olan Ernevîlerden zımmîlerin hoşnut olması gibi çok ilginç bir sonuç ortaya çıkmaktadır.

Ömer b. Abdülaziz'in uygulamalarından rahatsız olan Hıristiyan tarihçi Savius, onu şu şekilde tasvir ediyordu: “O, insanlar önünde büyük hayırlar işliyor, fakat Allah önünde büyük kötülük işliyor. Çünkü o kiliselerin ve piskoposların haraçtan muaf tutulmasını emretti ve harabe olan şehirleri imar etti, vergileri kaldırdı. Kiptiler huzur ve emniyet içinde yaşadılar. Fakat o, çok geçmeden Kıptîlerin dinleri üzerinde kaldıkları sürece devlet işlerinden el çektirilmesini emreden bir talimat gönderdi ve onlardan kim işlerini korumak istiyorsa o Müslüman olsun” dedi. Bu talimat sebebiyle Mısır'da Kiptiler ellerindeki görev ve vazifelerini Müslüman muhtarlara devrettiler.

Anlaşıldığı kadarıyla zımmîlerin Ömer b. Abdülaziz'e kızgınlıkları, bu tür uygulamalardan ziyade, onun İslamlaştırma politikaları sebebiyledir, çünkü onun politikalarının zımmîlere yönelik olmaktan ziyade Müslüman topluma yönelik olduğu açıktır. Zira aynı devlet başkanı zımmîlerin pek çok sorununa el atmakta ve çözmeye çalışmaktadır. Zımmîler o güne kadar böyle bir politikayla karşı karşıya kalmamışlar, asimile olma endişesine kapılmışlardır. Ömer b. Abdülaziz'in kısa süren devlet başkanlığından sonra onun uygulamaları kaldırılmış ve zımmîler yeniden devlet görevlerine, bürokrasiye dönmüşlerdir.

Zımmîlerin, egemen sınıfla sosyal hayatta ve devlet bürokrasisindeki bu ilişkilerinden sonra onların dini örgütlenmeleri ve dînî yaşamları hakkında da şu bilgileri vermemiz mümkündür. Yaklaşık bir asra yakın hayat süren Emevîler döneminde münferit üç-dört hadise hariç kendilerine verilen dînî teminatlar titiz bir şekilde uygulanmıştır.

Zımmîlerle ilgili olumsuz haberlerden birini burada ifade etmek gerekirse; mesela: 67/682 yılında Basra valisi Mus'ab, -ki o Emevîlerin değil Abdullah b. Zübeyr'in valisi idi- huzuruna gelen Necran Uskuf’unun söylediği sözler karşısında kızmış ve yanında bulunan asayı Uskufun üzerine atarak onun hafif şekilde yaralanmasına neden olmuştur. Uskuf, müsaade isteyerek Mus'ab'a şunları söylemiştin “Mesih, idarecinin sefih olmaması gerektiğini söyledi, İdareciden öfkeli değil, halim olması beklenir, kendisinden adalet beklenir.”

Emevîlerle iktidar mücadelesi yapan Abdullah b. Zübeyr'in valisinin piskoposla arasında geçen bu olumsuz diyalogun tam olarak nasıl geliştiğini bilemiyoruz.

Fakat o dönemde İslam toplumundaki ikilikten istifade ederek zımmîlerin tutarsızlıklar sergiledikleri, hatta hangi otoriteye tabi olacakları hususunda birbirleri aleyhine faaliyetlerde bulundukları da bir gerçektir.

Yine Abdülmelik döneminde 67/686'da Hanânyeşu (l. Henaiso) patrikliğe tayin edildi. Medain'de 14 sene 9 ay görev yaptı. Kendisine muhalefet eden pek çok kimse vardı. İçlerinden Nusaybin Uskufu Yuhanna el-Ebras (Jean) Abdülmelik'e yaklaşmasını bildi ve 4 sene boyunca onun etrafında iyi bir konum elde etti. İkram ve atiyyelerde bulundu. Bundan sonra Küfe valisi Bîşr b. Maran'a: "Bölgemizdeki Hıristiyanlar başlarına Yuhanna'yı seçtiler, biz onun başımıza geçmesini, bize muhalif olan Muhtar ve Mus'ab'ın tayin ettiği Hanânyeşu'un da görevden alınmasını istiyoruz." Şeklindeki bir mektupla birlikte pek çok mal gönderdi. Olaya vakıf olan Hanânyeşu, Yuhanna'yı kontrol altına almayı denemişse de muvaffak olamamış ve neticede 74/693 yılında Hanânyeşu Bişr tarafından görevinden uzaklaştırıldı.

Halife Abdülmelik 75/694 yılında kardeşi Bişr'i öldürdükten sonra onun yerine Irak'a vali olarak Haccac'ı atadı. Haccac, patrik Yuhanna'dan hoşlanmadı ve onu zimmetine geçirdiği paraları iade etmesi için uyardı. Vermeyince de Haccac onu ve pekçok rahibi hapsetti. Hapisten kaçan Yuhanna Kûfe'nin bir köyüne sığındı ve orada öldü. Bu olaylara kızan Haccac, patrik seçimlerini iptal etti. Eski patrik Hanânyeşu hem Hıristiyanlardan hem de Haccac'dan korkarak sürgün yaşadığı yerde kaldı. Haccac'ın hakimiyeti dışındaki köylerde Nusaybin, Musul ve Bacermâ'da hükmünü icra etmeye devam etti. Böylece Medain, 20 sene patriksiz kaldı. Hıristiyan yazar Mari'nin bildirdiğine göre, dînî lider otoritesinden yoksun olan bölge halkı, dini hafife alarak, şehvetlerine uymaya başlamışlardı.

Haccac'tan sonra göreve gelen vali Yezid b. Akıl, Hânanyeşu'nun Hanze ve Nusaybin matranı olarak atadığı saliba Zeha'yı patrik tayin etti ve eski patriğin görevlilerini çeşitli vazifelere getirdi. Yuhanna'nın ismi patriklikten düşüldü. Saliba'nın patrikliğini onaylayan menşur verildi. Saliba 12 yıl göreve devam etti.

Patrik tayininde Hıristiyanların kendi içlerindeki anlaşmazlıklarda bazan devlet başkanı doğrudan müdahale edebiliyordu. Hişam b. Abdülmelik, böyle bir durumda iki patrik adayını da bir tarafa bırakarak bir başkasını tayin etmiştir. Tayin edilen patrik Feysun'un bölge valisi Halid b. Abdullah el-Kasrı ile arası pekiyi idi. Patrik, valiyi sık sık ziyaret eder, o da kendisine iltifatlarda bulunurdu. Valinin Rum kökenli Hıristiyan annesi için Kufe'de bir kilise yaptırmasında bu dostluğun payı olduğu düşünülebilir.

Halid b. Abdullah el-Kasrînin, patrik Feysun'u, Kufe'ye geldiğinde onu tahtına oturuşu ona hil'at giydirişi, Medain'de ödeyeceği haraca katkıda bulunuşundan başka, yolda kendisine gereken ilginin gösterilmesini isteyişi de aralarındaki dostluğun derinliğini gösterir. Feysun 10 sene 5 ay görev yaptıktan sonra ölmüştür. Boşalan patriklik makamına seçilecek aday için Kesker ve cündişapur'lu din adamları çekişmiştir. Sonuçta Kesker Uskufu Mar Aba seçilmiştir, o sırada Irak

valisi Yusuf b. Ömer idi ve bölgedeki Hıristiyanlarla arası iyi değildi. Mar Aba, onun Hıristiyanlara eziyetlerini ve düşmanlığını göz önüne alarak bir müddet Medain'e gitmekten sarfı nazar etti. Daha sonra valiyle tanışma fırsatı buldu ve onunla ilgili düşüncelerini değiştirerek Kufe'ye geldi. Sonra da Medain'e gitti. Ancak kiliseye hakim olamadı, yerine iki öğrencisini bırakarak ailesinin yanına Kerkes'e gitti. Artık bu dönem Emevî devletinin de yıkılmak üzere olduğu dönemlerdi. Siyasî istikrarsızlık her tarafı etkilemişti.

Emevîler döneminde bu dört önemli müdahale hariç, Nasturiler patriklik seçimlerini serbest bir şekilde gerçekleştirmişlerdir. Müdahalenin üçü valiler tarafından, biri devlet başkanı Hişam tarafından yapılmıştır.

Zımmiler, dînî yaşamlarında da büyük bir serbesti içindeydiler. Zaman zaman ortaya çıkan bu problemlerde ülke içindeki ve dışındaki birtakım problemlerin etkisinin olduğu açıktır. Mesela; Muaviye döneminde tabiî âfetler sonucu tahrip olmuş kiliselerin tamiratı hususunda büyük müsamaha gösterilmişti. Bu dönemde yönetimin böyle bir tasarrufunun Müslüman halk tarafından tasvip edilmemiş olması kuvvetli bir ihtimaldir. Zira toplumda bu tür tartışmaların varlığı önde gelen ilim adamlarına sorulan suallerden de anlaşılmaktadır. İbn Abbas'a “gayr-ı müslimlerin, Müslümanların inşaa ettiği kentlerde kilise inşaa etmeleri caiz midir?” Şeklinde bir soru sorulmuş, o da verdiği cevapta “Müslümanlarca inşaa edilen şehirlerde ne bir mabet yaptırmalarının ne de çan çaldırmalarının mümkün olmadığını, anlaşmalı şehirlerde ise anlaşma şartlarına uyulması gerektiğini” belirterek memnuniyetsiz halkın düşüncelerine tercüman olmuştur. Halbuki Hz. Ömer döneminde kurulan Küfe şehrinde (H. 17) cami sayısı kadar kilise inşaa edildiği bilinmektedir.

Yezid b. Muaviye'nin, İstanbul kuşatması (H. 49) esnasında şehid düşen Ebu Eyyub el-Ensari’nin surların dibindeki mezarı için, Bizanslılara “Bu peygamberin arkadaşlarındandır. Onu gördüğünüz şu yere gömdük. Eğer onun kabrini bozarsanız İslam topraklarında hiçbir çan çalınmaz” şeklindeki sözlerinden İslam topraklarında Hıristiyanların ibadetlerine müdahalede bulunulmadığı anlaşılabilir.

Emevî şairlerinden Cerir, sabah serinliğinde horoz seslerine karışmış çan seslerini dinleyebilmek için Fatrus ve Pavlos manastırlarında uykusuz kalarak bu dakikaları ve bekleyişini anlatır. Cerir bir başka şiirinde de Kuşacim ve Kusayr manastırlarındaki çan seslerine icabet edişini ifade eder. Bu tür iyimser örnekleri çoğaltmamız mümkündür. Ancak Emevîlerin Abdülmelik devrinden sonra zımmîler açısından bazı olumsuz gelişmeler olmuştur. Mesela; Velid b. Abdülmelik, zamanında Şam'daki Yuhanna kilisesi anlaşma şartlarına aykırı olarak Umeyye Camiine çevrilmiştir. Ömer b. Abdüaziz ve Yezid b. Abdülmelik döneminde Mısır'da bazı kiliselerin yıktırıldığı heykel ve resimlerin kiliselerden kaldırıldığı, Ömer b. Abdulaziz'in Şam Hıristiyanlarının çan çalmalarına engel olduğu şeklinde bilgiler de vardır.

Bazı Emevî devlet adamları, Bizans ve sasaniler'den kalma eski yapı malzemelerini alarak çeşitli yapılarda kullanma girişimlerine zımmîler karşı çıkmışlar ve ihtiyacınız olan malzemeyi Bizans'tan isteyin demişlerdir. Kaynaklarımızda Velid b. Abdülmelik'in böyie bir gerekçeyle Bizans kralına mektup yazarak “Biz peygamberimizin en yüce mescidini tamir etmeyi amaçlıyoruz, bu yüzden bunu yapmakta bize işçi ve mozaik Küplerle yardımda bulunun” dediği Bizans kralının bu talebe olumlu cevap verdiği belirtilir.

Bu örnekler yanında Hıristiyaniarla çok sıkı ilişkiler içinde olan Emevi devlet adamları da vardı. Velid b. Yezid'in (125-126/742-743) Şam yakınlarındaki Bevennâ manastırında içki alemlerine katılmaktan pek hoşlandığı, o manastırda icra edilen ayinlere dahi katıldığı, haç'ı öptüğü yine kendisi tarafından söylendiği belirtilen mısralarda anlatılır. Tritton'un Hıristiyan tarihçi Savirus'tan aktardığı bilgilere göre Hişam b. Abdilmelik zamanında Hıristiylanların sokaklarda haç taşımalarına, ateş yakmalarına, tören düzenlemelerine ses çıkarılmadığı anlaşılmaktadır.

Netice olarak Emevîler döneminde, İslam coğrafyasında yaşayan zımmflere, daha önce Hz. Peygamber ve dört halife döneminde verilmiş garantiler çerçevesinde muamele ediimiş, böylece onlar büyük bir serbesti ve hoşgörü içerisinde yaşamışlardır, İslam tarihinde zımmilerle ilgili haberleri değerlendirirken o dönemin konjonktürel durumunu gözönüne almak gerekir. Zira İslam'ın ve Müslümanların çok daha özgüvenli olduğu fetihlerin sürdüğü ilk dönemlerde bu kesimlere büyük bir hoşgörü ile yaklaşılmış, İslam'ın ve Müslümanların gerek içeriden ve gerekse dışarıdan tehditlere maruz kaldığı, iç ve dış siyasî problem ve çatışmaların yaşandığı dönemlerde ise bazı olumsuz uygulamalar olmuştur. [1498]

Kaynaklar

1- Atar, Fahrettin, fetom Adliye Teşkilatı, (Ankara 1971), 70

2- Belâzuri, Futuhul-Buldan, (trc Mustafa Fayda), Ankara 1987.

3- Cahşiyâri, Kitâbul-Vüzerd ve'l-Küttab, (thk. Mustafa es-Sakka ve ark., Kahire 1980).

4- Ebu Ubeyd, Kasım b. Sellam, Kitabu'l-Emval, (trc Cemalettin saylık; İstanbul 1981), 179-183. Ebu Yusuf, Yakub b. îbrahim, Kitabul-Haraç, (trc. Ali Özek, İstanbul 1973).

5- Gibb, Hamilton A. R., İslam Medeniyeti Üzerine, (trc. Komisyon, İstanbul 199t), 61-77.

6- Hamevi Yakut, Mucemu l-Buldan, I-IV, 1979, II, 502,520-521.

7- Hamdullah Muhammed, İslam Anayasa Hukuku, İstanbul 1995.

8- Hiffi Philip, Siyasi ve Kültürel İslam Tarihi, (trc. Salih Tug, I-IV, istanbul 1980), II, 314-352.

9- Hodgson M. G. S., İslâm'ın Serüveni, (Komisyon, 1-11, istanbul 1993), I, 137-225.

10- İbn Abdilhakem, Ebu'l-Kasım Abdurahman b. Muhammed, sîretu Ömer b. Abdülaziz, (thk Muhammed Rewas Kal'ad ?), 100.

11- İbn Hallikân, Vefayetü'l-A'yan ve Enbdu Ebnâ'iz-Zaman, (thk. ihsan Abbas, I-VIII, Beyrut 1978), II, 228-229.

12- İbnu'l-İbrî; Ebû l-Ferec Tarihi, (tre. Ömer Rıza Do rul, l-ll, Ankara 1987).

13- Lewis Bernard, İslam Dünyasında Yahudiler, (trc Bahadır Sina Şener, Ankara 1996).

14- Makrizi, Taküyyiddin Ebu'l-Abbas Ahmet b. Ali, Kitabu'l-Mevdiz ve'l-İtibar bi Zikri'l-Hıtati ve'l-Asar, l-ll, Beyrut., 11, 472-510.

15- Miquel Andre, İslam ve Medeniyeti, (trc Ahmet Fidan-Hasan Menteş, l-ll, Ankara 1991).

16- Necdet Hammaş, el-İdare fi'l-Asri'l-Emevî, (trc irfan Ayçan), A..Ü. İ. F. D., XXXVII, 183-190.

17- Öztürk Levent, İslam Toplumunda Birarada Yaşama Tecrübesi, İstanbul 1995.

18- Söylemez Mahfuz, Kuruluşundan Emevilerin Başlangıcına Kadar Kûfe sefirinin siyâsî Tarihi, (Basılmamış Y. Lisans Tezi, Ankara 1995).

19- Zeydan Corci, İslam Medeniyeti Tarihi, (trc. zeki Megamiz, I-1V, İstanbul 1978), IV, 165-192. [1499]

Ahlâk, Laiklik, İktidar

Abdurrahman Arslan

Laiklik ile ahlak arasındaki ilişkinin mahiyeti ve önemi; bu ayrışma ve uygulamanın toplumsal ve ferdi düzlemde meydana getirdiği değişiklikler; sadece Hıristiyanlığın Kilise merkezli tecrübesi göz önüne alınarak değerlendirilemez. Haklı sebeplerden hareketle Kilise'ye karşı yapılan itirazların neticesinde elde edilen tecrübe ve pratikteki uygulamaların, her din için laiklik olarak geçerli kılınmaya çalışılması; üstelik müslümanlar için bu uygulamalar söz konusu olduğunda İslam'ın, Hıristiyanlığın tecrübesi içinde değerlendirilmeye tabi tutulmasına sebebiyet vermektedir. Her şeyden önce Kilise'nin temsilciliğini yaptığı ve “günah-itiraf ve kefaret” üstüne kurulu bir kişilik yapısı üzerinde uygulama imkanı bulan ahlak anlayışı ile İslam'ın söz konusu ettiği kişilik ve ahlak anlayışı arasında benzerlikler bulunmasına rağmen oldukça önemli ve mahiyete taalluk eden Farklılıklar bulunmaktadır. Ahlakın laiklik uygulamaları ile giderek sekülerleşmesini ve bunun da nasıl düzeltilebileceğini Hıristiyanlıkta sadece Kilise “söyleyebilir”; ahlakı “onarma” ve düzenlemenin kaynağında ise yine Kilise bulunmaktadır. Halbuki İslam, Kilise'nin temsilciliğinden farklı olduğu kadar, Hıristiyanlığın yaptığı gibi sadece ahlakı esas alan ya da sadece ahlakı önce çıkartan bir din olmaktan çok; ahlakı hukuktan bağımsız, başka bir ifade ile “ahlak” ile “hukuk”un birbirlerinden ayrıştırılmayacağma vurgu yapan bir din olma hususiyeti taşımaktadır.

Laiklik anlayışı sadece İslam dinine karşı değil, diğer dinler cihetinden de her zaman ferdi ve toplumsal düzlemde önemli meselelelerin doğmasına sebep olmakta; öte yandan bu durumun Hıristiyanlık içinde de hala somut bir zemine oturduğunu söylemek zordur. Her şeyden önce laikliğin ortaya çıkışı tarihsel sebeplere dayansa bile, uygulanışı siyasal bir tercih neticesinde olmuştur. Hem farklı bir din hem de farklı bir tarihsel tecrübenin kendi şartlan içinde şekillendirdiği, anlamlandırdığı bir anlayışın; başka bir ifade ile özünde insanı, dini ve dünyayı birbirlerinden ayrıştırarak anlamaya kavramaya ve onun bilgisini hasıl etmeye çalışan bir tasavvur biçiminin; parçalanmalar yaşamış olsa bile farklı bir “görme/bakma” biçiminin hala varlığını dini şekilde sürdürmekte olduğu bir toplumda/İslam ümmetinde benimsenmesi dün olduğu gibi yarın da kolay olmayacağa benzemektedir. Mahiyetinde taşıdığı bu çeşit zorluktan dolayı, Türkiye'de uygulanmakta olan laiklik anlayışının kendi içinde her zaman çelişkiler barındırmak gibi bir hususiyeti olmuştur diyebiliriz.

Siyasal düzlemde laikliğe vurgu, bilindiği gibi devlet ve dinin birbirlerinden ayrıştırılmaları şeklinde anlaşılmış; fakat ne yazık ki böyle bir anlayış da meselenin, başından beri oldukça basite indirgenmesine sebep olmuştur. Bu indirgemeci mantığın doğal neticesi olarak, laik uygulamaların hayatın pratiğinde, dolayısı ile ferdi ve toplumsal düzlemde kolayca mümkün olabileceğine ilişkin bir ön kabulü güçlendirmiştir. Dolayısı ile müslüman bir toplumda laik uygulamaların tezahürünün ne olacağı fazla ilgi çekmemiş, uygulamalarda şiddet kullanma öngörüldüğünden, önemli de bulunmamıştır denebilir.

Halbuki “din” ve “devlerin birbirlerinden ayrıştırılmaları sanıldığının aksine, sadece iki ayrı “kategori” veya siyasal bir tutum olarak kalmamaktadır. Bu ayrımı yönetme faaliyetini kolaylaştıran bir “araçsallaştırma” olarak görmek de mümkün olmadığından; kaçınılmaz olarak “sosyolojik” bir tezahürü bulunmakta, bu ise, hayatın içinde bir çok karmaşık mesele doğurmaktadır. Her şeyden önce bu indirgemeci mantığın hasılası olarak, uygulamalar açısından laikliğin toplum hayatındaki tezahürünün ve kamusal hayatın örgütlenmesinde bilhassa ahlakın deruhte ettiği işlevin önemi üzerinde düşünmek ihtiyacı nedense fazla duyulmamıştır. Üstelik bu durumun, sadece uygulayıcılar cihetinden değii, üzerlerinde uygulama yapılan müslümanların önemsedikleri “ahlak” anlayışının kendisi açısından da mesuliyet taşıyan bir boyutu bulunmaktadır. Zira bu işlev üzerinde düşünmek, ayni zamanda müslümaniar için İslam'a uygun bir hayatın ölçüleri içinde yaşamak anlamı taşıdığından ihmal edilmeyecek bir öneme sahip bulunmaktadır.

Öte yandan siyasal düzlemde laikliğe vurgunun toplumsal hayatta istenmeyen iki neticesi tezahür etmektedir. Bunlardan ilki, siyasal iktidarın toplum üstünde baskı kurmasını veya baskıyı bir yöntem olarak görmesini; ikincisi ve en önemlisi ise, laikliğin bu tarzdaki anlaşılma biçimi toplumsal alanın, buna öncelikle kamusal alan dense daha yerinde olacaktır, ahlaktan arındırılmasını mecburiyet haline getirmesidir. Halbuki laikliğe vurgu; hem Hıristiyanlık tecrübesinde görüldüğü gibi, hem de kamusal alanın ahlaktan boşaltılmasının mümkün olmamasından dolayı; ahlakın en azından “etik” hale dönüştürülerek önemli toplumsal bir işlev yüklenmesini gerekli kılmaktadır. İslam cihetinden, kendisinin önerdiği ahlak anlayışının “etik” hale dönüştürülmüş bir ahlak anlayışı ile uyuşamaması bir yana laik uygulamalar, “etik'in batıdaki tecrübesi içindeki önemini de kavramış görünmemekte, dolayısı ile “etik” unsurun toplumsal işlevini görmezlikten ve anlamazlıktan gelmektedir. Halbuki toplumsal hayatta veya kamusal alanda her şeyin sadece yasalarla çözülemediği, gündelik tecrübelerle biiinmekdedir. Fakat meselenin bu boyutunun önemsenmemiş olması ahlakın öneminin küçümsenmesini; dolayısı ile her şeyin tepeden inmeci bir yöntemle halledilebileceği gibi yanlış bir kanaati giderek beslemektedir. Bunun yanında eğer müslümaniar inandıkları dinin ahlakının sadece bir yığın kurallar manzumesi halinde pasif hale dönüştürülmüş ve böylece görev ahlakı şekline getirilmiş bir “etik” olmasını istemiyorlarsa; bunun üzerinde kafa yormaları bir mecburiyet sayılmalıdır.

Öte yandan siyasal erki elinde bulunduranlar veya toplumu yönetmeye aday olanlar siyasal düzlemdeki laiklik anlayışına vurgu yaparken, aynı zamanda laik bir ahlakın, yani “etik'in gerekliliğini ve önemini anlamış olsalar bile; bu anlayışı bir hayat biçimi olarak tezahür ettirmelerini mümkün kılacak herhangi bir ön hazırlıklarının, dün olmadığı gibi, bugün de olmadığını söylemek yanlış olmayacaktır, çünkü mevcut ahlakın, -eğer bu iş için “yeterli” olmuyorsa- laik bir ahlaka dönüştürülebilmesi için; siyasal düzlemde laikliğe vurgu yapanların bu tür bir “ahlak”a sahip durumda olmaları gerekmektedir. Ne var ki mevcut ahlaka karşı kayıtsız ve onun hakkında yeterli bilgiye sahip olmayanların, onu laik bir

ahlaka/etik'e hayatın pratiğinde dönüştürebilmeleri nasıl mümkün olacaktır?.... Fakat bu sorunun cevabi halihazırda mevcut değildir, diyebiliriz.

Ne var ki sorunun cevabı şimdilik kaydı ile bulunmasa da; yine şimdilerde kökeni biraz eskiye dayanan, fakat tezahürleri yeni yeni somut hale gelmekte olan bir tecrübenin gözlem altına alınarak değerlendirilmekte olduğunu söyleyebiliriz. Bu tecrübenin de laikliğe vurgu yapanların, aynı zamanda laik bir ahlakı da müslümanlara inşa ettireceklerine ilişkin olmak gibi önemli bir hususiyeti bulunmaktadır, şimdilerde laik bir ahlakın oluşturulması isteği ve ümidi giderek yaygınlık kazanmaktadır; diğer bir ifade ile, İslam'ın ahlak anlayışına önem veren, toplumsal ilişkilerini bu ahlakın referans çerçevesi içinde süreçlendiren ya da süreçlendirmek isteyen ve bunu mümin olmanın bir ön şartı olarak muhafazaya çalışan insanlardan, yani müslümanlardan inandıkları ahlakı -siyasal düzlemden gelen laiklik talepleri ve tank gölgeleri altında- laikleştirmeleri beklenmektedir.

Hakikatte hiçbir “değer sistemi” dışardan yapılan müdahaleler, değiştirme girişimleri veya düzenleme adı altında yapılan çabalarla değişikliğe uğratılamamakta, dolayısı ile geniş insan toplulukları tarafından benimsenmemektedir. Değişim ancak bu “sistemlerin”; inanmışları, savunucuları veya temsilcilerinin ellerinde ve içten gelen bir çabayla mümkün olabilmektedir. Nasıl ki bir hukuk sistemi ancak hukukçuların; nasıl ki bir din onun temsilci ve inanmışları eli ile değişikliğe uğramakta ve benimsenmesi kolay olmakta ise; ahlak da, ona önem veren, yaşayan, davranışlarının ölçüsü yapan ahlaklı insanların ellerinde ancak dönüştürülebilir. Dolayısı ile ahlak'ın “etik” haie dönüşmesi, dışardan gelen baskı ve uygulamalar ile mümkün değildir. Ancak ahlaki değerlerin; kendi içinden, yani onu yaşayan, konuşan ve sahiplenen taraftarları veya temsilcileri eliyle değişikliğe uğraması mümkün olabilmektedir. Fakat bunun da uzun bir zaman süreci içinde vuku bulduğunu görmekteyiz.

Ne varki tezahürünün kamusal alanda söz konusu olması beklenen bu yeni ahlak anlayışının her şeyden önce İslam'ın ahlaka ilişkin anlayışını; batıdaki örneğine benzer şekilde, sekülerleştirerek onu “etik” şekline dönüştürmesi zorunlu bir ölçü hususiyeti taşımaktadır. Kamusal alan için önemli ve kaçınılmaz olan ahlak alanında gerçekleşecek böyle bir dönüşümdür ve ancak bu çeşit bir dönüşüm laikliğin inşasını ve sürekliliğini mümkün kılabilir. Biz bunada İslam'ın ahlak anlayışının bu çeşit bir dönüşme teorik ve tarihsel tecrübe düzleminde imkan verip vermediğini tartışma dışı tutmaktayız. Fakat şimdilerde söz konusu olan İslam'ın ahlak anlayışının müslümanların gündelik hayat pratiklerinde ve kendi ellerinde böyle bir dönüşüm geçirmekte olduğunu söyleyebiliriz. Sebebi ne oiursa olsun, “sermayenin dini imanı olmaz” ifadesini; bir korkudan çok, bir dönüşümün ifadesi saymak gerekmektedir.

Öte yandan katı bir laiklik anlayışına sürekli vurgu yapan devletin veya laiklik savunucularının; şimdiye kadar en azından sadece kendi elleri ile düzenlenmesini istedikleri kamusal alan için gerekli olan bir “alternatif etik/ahiak” anlayışını ortaya

koyamamış olmaları, örneklendirememeleri başka bir hususu gözler önüne sermektedir. Meselenin, Cumhuriyetin kuruluşundan beri, soğuk savaş dönemi kutupsallığının, iktidarı elinde bulunduranlara bahşettiği cömert ortam ve imkanlardan dolayı yeterince anlaşılmamış olduğuna da bir delil sayılmalıdır. Durum böyle olunca, devlet ile dindar insanlar/toplum arasındaki ilişki, bugün de görüldüğü gibi, sadece yasalarla kurulan ve devamı sağlanan bir ilişki olarak anlaşılmış ve anlaşılmaktadır. Halbuki insanın toplumla, hatta müslümanın sadece fert ve toplumla değil aynı zamanda varlık dünyası, dolayısı ile tabiatla, da kurduğu ilişki ahlaktan bağımsız olarak düşünülemez ve sadece yasalara indirgenemez.

Doiayısı ile günümüz toplum-devlet ilişkilerinin İslam ahlakı cihetinden ya da en azından bu ahlakın "etik" şekline dönüştürülmüş hali ile yeniden kurulması gerektiğinin, laiklik savunucuları tarafından yeteri kadar anlaşılmamış olması; laikliğin araçsallaştırılarak "iktidar alanı"na indirgenmiş olmasının bir delili sayılmalıdır. Böyle bir durumda artık laiklik üzerinde tartışmak ve günün şartları içinde onu yeniden yorumlamaya çalışmak; hatta "Amerikan tipi bir laiklik" anlayışını savunmak bile fazla anlam ifade etmeyecektir, çünkü bu durumu sadece meselenin anlaşılamamış olması olarak değil, aslında iktidarın paylaşılmak istenmeyişinin bir ifadesi saymak gerekmektedir!... [1500]

İslâmî Düşünce: İktidar Olmakla İktidar Yaratmak Arasında

Abdurrahman Arslan

Günümüzün dünyası zihinleri kendisiyle şekillendirmiş olan mevcut bilginin tabiatından, yaşanmakta olan hayat tarzının pratiğine kadar uzanan bir kırılma; buna bağlı olarak, alacağı şekli şimdiden kestirmenin zor olduğu kültürel, siyasal, sosyal zeminlerin giderek parçalanmaya uğradığı bir dönemden geçiyor. Kırılma süreçleriyle beraber yeryüzündeki bütün toplumlar zihinler üzerinde giderek yerleşmeye hazırlanan yeni bir "küresel episteme"in egemenliği altına giriyor; bu yüzden de bahis konusu "episteme"in doğurduğu yeni türden sosyal değişiklikler yaşamakla yüz yüze gelmekteler.

Doğal olarak bu değişikliklerden müslümanlar da etkilenmekte; meydana gelen değişiklikler müslüman zihne hakim paradigmanın içini boşaltmakta; bunun neticesi olarak sahip olduğumuz bilgi başta olmak üzere, bütün siyasal/sosyal toplum tasavvurları büyük nisbette anlam kaybına uğrayarak işlevsiz kalmakta. Bugünün zihniyet dünyasını kuşatmaya başlayan yeni siyasal/sosyal kültürün bu özelliği, aynı şekilde müslüman muhayyileyi ve dolayısıyla İslami düşünceyi, müslümamn bütün İslami düşünme istek ve iddialarına rağmen muhteva olarak yeni bir dönüşüm için yönlendirmekte, her şeyin kendisinin öngördüğü şekilde anlamlandırılmasını istemektedir.

Müslümanlar 1980lerin sonlarından itibaren fikri ve siyasi düzeyde ivme kazanırken, aynı zaman içinde İslami düşüncenin de bu yönlendirmenin neticesi olarak, ciddi sayılacak nisbette içeriğinin belirsizleştiğine şahit olduk. Yönlendirmenin sebep olduğu dönüşümler müslümanla-ra çok tabii geldiğinden, üzerinde fazla düşünmeye ihtiyaç duymadıklarını söyleyebiliriz. Yani soğuk savaşın bittiğini ve dünyadaki entellektüel değişimleri hesaba katmaksızın hem fikri hem de siyasi olarak alışılagelen tutumlarını devam ettirdiler. Ne var ki soğuk savaşın bitimi her şeyden önemlisi batılı hegemonyanın küresel nitelik kazanmış olduğunu gözler önüne sermekteydi. Sonradan da daha iyi anlaşıldığı üzere bu durum müslümanlar cihetinden fazlaca önem taşımasına rağmen, gözlerden kaçmış oldu. Bu yüzden dünya genelinde, özellikle fikri düzeyde hızlı niteliksel değişimler olurken, müslümanların genel olarak bu durumu hesaba katmadıklarını söyleyebiliriz.

Bu sebeple 1980'ler bittiğinde küresel çapta ortaya çıkan somut değişiklikleri, zihnen fazla hazırlıklı olunmadığından, müslümanların anlamlandırmakta ciddi sıkıntılar yaşadığını gördük. Özellikle bilginin doğasıyla ilgili meydana gelen teorik kırılmaya koşut olarak cereyan eden değişimlere gösterilen ilgisizliğin muhtemel sebeplerini, küreselliğin tartışıldığı bir zamanda, müslümanların temsil ettiği konum ve argümanlarının değişmeden aynı kalacağı varsayımına dayanmakta olduğunu söyleyebiliriz. Fakat durum ne yazık ki umulduğu gibi neticelenmedi. Dolayısıyla “küresel episteme'ln belirlediği yeni siyasal/sosyal kültür ve neo-iiberalizm, müslümanların uzun zamandan beri savunageldikleri argümanların içeriğini dönüştürmekte zorlanmadı. Bu yüzden müslümanlar, ulufecilik ile burjuva olmayı birbirine karıştırmada bir mahzur görmeyen bu ülkede, sözümona “anadolu burjuvazisi” söylemiyle, çok geçmeden “Özalizm'le aynı kulvara düşmekten büyük keyf almaya başladılar. Bu bize şimdilerde fslami düşüncenin 1960'ların sonlarından itibaren uğradığı kırılmayla, bilhassa bu kırılma sonrasında daha çok güçlenmeye başlayan bazı klasik kabullerini yeniden tahlil etmeyi elzem hale getiriyor. Zira geleceğe ilişkin iddiaları cihetinden İslami düşünce; Abdulhamit, Demokrat Parti ve Özalizmi izleyen “sağcı” çizgiyi yeniden üretmekten vazgeçip, kendi geleceği açısından bunu aşmak; yani neo-li-beralizmle arasındaki hem teorik hem de pratik farkı ortaya koymak zorundadır. Önceden de bahis konusu ettiğimiz gibi, kırılma yaşamakta olan bu günün dünyasında her şeyden önce kalkınmacı, ilerlemeci bir İslamcılık anlayışının neo-liberal iktİsat ve post-modern kültür evreninde fazla şansı bulunmuyor.

Bu bilgi anlayışı öncelikle müslümanların İslam'ı anlama ve yaşama kaygısıyla alakalı ciddi bir hedef değişikliğini muhtevasında taşımakta oluşuyla önemlidir. Zira bu bilginin edinilmesi süreçleri içinde müslüman “geleneksel” düşünme ve yaşama biçimini yeterli bulmayarak daha ferdi ve içinde yaşanan hayatın ideallerini kolayca kendine rehber edinen yeni bir zihniyetin sahibi olmuştur. Müslümanlar böylece Kur'ân tarafından ifade edilen insanın yeryüzündeki gayesinden çok, içinde yaşadıkları hayatın kendinde içkin olan gayesi peşinde koşmaya başladılar. Bu

hayat tarzının öngördüğü hedefleri; hayatı müslümanca yaşamaya çalışırken, müslümanlar kendileri için İslamileştirilen hedefler haline getirdiler. Ya da İslam'dan bu hayatın ideallerini onaylaması için olağanüstü çaba sarfederek, her merciden ihtiyacı karşılayacak fetva peşinde koştular.

Bilhassa giderek önderlik konumunu kazanmaya başlayan yeni müslüman kuşaklar, yüksek eğitimle elde ettikleri statü içerikli mesleki formasyon içinde, bir müslüman olarak düşünmeyi ve bu formasyon alanı tarafından tanımlanan ve onun içinde elde edilecek başarıları, özünde bütünüyle mesleke ait ve şahsi olduğu halde, İslam'a ait başarılar olarak "kutsamış"; nihayette de Darwinist temelli rekabetçi bir toplum anlayışına ait başarılar kolayca İslamileştirilmiş oldu. Bu süreçler içinde müslümanın başarısıyla İslam'ı yüceltiyor gibi anlaşılmasına rağmen, aslında İslam müslümana hizmet eden bir konuma yerleştirilmiş ve bu da müslümanın faaliyetlerinin içerikte mevcut hayatın öngördüğü ideallere hizmet ettiğini, dolayısıyla sekülerleştiğini görmesine mani olmuştur.

Özellikle mesleki formasyonla biçimlenen zihniyet, başta siyaset olmak üzere hayatın bütün alanlarında hiyerarşiyi önemseyen; bunun neticesi olarak siyasal/sosyal pratik içindeki her türden "iktidar" mevkilenmesini yüceltmekle neticelenmiştir. Mütekebbir olmayı kışkırtan bir kültür ve sınıfsal nitelikle yüklü modern toplumsallık içinde "kariyer" ve "iktidar" müslümanları, İslam'ın öngördüğü insan modeli olarak "kamil insan" olmaktan uzaklaştırmış, buna ilişkin bütün imkanların müslüman eliyle ortadan kaldırılmasını sağlamıştır. Bu haliyle müslüman, artık müslümanlığından önce -zira bunun amelde/davranışta fazla belirtisi görünmektedir. Kendi mesleki kimliğini bütün çevikliğiyle öne koyan biri durumuna düşmüştür. Ne var ki bütün bunların, ahlakın kalpler üzerindeki yaptırımcı gücünü aşındırırken, Darwinci başarının İslamileştirilmesi sebebiyle, önemsenmemiş olduğu görmekteyiz. Dolayısıyla müslüman, İslam'ın öngördüğü "insan modeli" olma arzusu ve iddiasıyla kendini algılarken, aslında muhalefet ettiği anlayışı/kişiyi/toplumu İslam adına yeniden üretmiş olmaktaydı.

Bu anlayış doğal olarak müslümanın muhalifiyle arasındaki farklılığı, nihai olarak sadece "iktidar alanı"na indirgemekle neticelenmiş oldu. Fakat bu anlayış İslami düşünceyi aynı zamanda mahiyet olarak dönüştürerek dar bir alana hapsetmiş; müslümanı, kendine muhalif olarak gördüğüyle bir "ikame" ilişkisi içine yerleştirmiştir. Bu ilişki tarzının belirlediği süreçler içinde bir müslüman olarak elde edilmiş mesleki ve/veya yeni kimlikler ve siyasal talepler, 21 yüzyılda yaşanmaya başlanan küresel düzeydeki kırılmalarla beraber müslümanın hayat ve siyaset bilincini de parçalamıştır.

Müslümanın bu durumda her türlü iktidarı; hayatın pratiğinden, toplumun yönetimini de kapsayan her ölçekteki bütün "iktidar" çeşitlerini sorunun çözüm alanı olarak görmesi; müslümanların hayatla ilgili faaliyetlerini değil, iktidarla ilgili faaliyetlerini, yani müslümanın kendini bu iktidar(lar)a "ikame" etme ilişkisini, meselenin esası olarak görmesine sebep olmuştur. Şu da var ki, iktidar ilişkisinin

tanzimi aynı zamanda bir aciliyet olarak görüldüğünden bunun, İslam'ın ahlak ve ideallerinden çok, Machiavelist bir anlayışla tanzim edilmesinde de herhangi bir irrasyonellik görmemiştir.

Bahis konusu olan bu meseleyi biribirine içkin iki düzeyde tahlil edebileceğimize inanıyorum. Bunlardan biri İslami söylemin bizzat kendisiyle; diğeri de İslami söylemin 1960'ların sonlarından itibaren uğradığını düşündüğüm kırılmayla ilgilidir. İlki, bilindiği gibi kökenleri itibariyle müslümanların modern batı ile karşılaştıkları tarihe dayanıyor. Bu karşılaşmayla beraber alınan yenilgiler, dünyadaki diğer toplumlarda olduğu gibi, müslümanlara da aynı soruyu sordurmuştu: Neden bu güçler ilerlediler ve neden müslümaniar geri kaldı? Burada dikkat çeken husus yenilgi ile geriliğin, galibiyet ile ileriliğin özdeşi eştiril m iş olmasıdır. Buna ilave olarak sorunun muhtemel açılımlarının da bahis konusu edilmesi gerekiyor; zira müslümaniar için fazlaca önem taşıyor. Sorunun muhtemelen en önemli açılımı, daha başlangıçta "İslam'ın anlaşılması" gibi "yeni" bir meseleyi müslümanların entellektüel gündemine sokmuş olmasıdır. Fakat bunun da belli bir kabule dayandığını belirtmemizde fayda var.

Meseleyi özetlersek, geri kalmışlık İslam'ın, müslümaniar tarafından iyi anlaşılamamış/yorumlanamamış olmasının sebebi olarak görülmüştür. Bu kabule göre, yoksa İslamın ilerlemeyi sağlayacak dinamizme ve güce sahip olmadığını düşünmek mümkün değildir, (siam'ın iyi anlaşılamamış olduğu kabulü "ilerleme" nosyonunu tartışma dışı bırakarak, İslam'ın ilerleme eksenli yeni bir "okuma biçimi"ne tabi kılınmasını doğurmuş, daha sonraları bu türden bir zihniyet yapısına da meşruiyet kazandırmıştır. Bu okuma biçimine göre müslüman toplumlardaki ilerlemenin olmayışının temelinde İslam'ın özünden uzaklaşma yatmaktadır. Ne var ki bu kabulün aynı zamanda İslam'ın doğrularını/ilkelerini ilermenin nesnesi haline getirdiğini belirtmeliyiz. Bu anlayış İslam'ı samimi olarak müdafaa ederken, ne yazık ki "form" düzeyinde kalmaktan kurtulamamakta; bunu yaparken de doğal olarak sadece İslam'ı kendisine referans aldığına inanmaktadır. Fakat onun İslam'ı "okuyuş mantığı" ya da "yorum formatfında bizzat ilerlemeyi referans aldığını söylememiz gerekiyor. Dolayısıyla burada referans olarak alınan İslam, hakikatte bir "araç" düzeyine indirilmiş durumdadır. Diğer bir anlatımla "ötekinin" bulunduğu mevkiye müslümanın ulaşmasını sağlayacak bir "araç" işlevi yüklenmiştir. Bununla ilerlemeyi sağlayacak; ilerlemenin öngördüğü hedeflere ulaştıracak bir imkan niteliği kazanmıştır. Bu durumda ilerlemeyi referans alan okuma biçimi için Kur'ân; belirleyen değil, artık belirlenen bir mevkide yer alır. Dolayısıyla ilerlemenin kendini tanımlarken seçtiği hedef ile İslam'ı okuma biçiminin kendinde içkin olduğu hedef aynı olmak gibi özellik taşır.

İkinci mesele olarak İslami söylemin 1960'ların sonlarından itibaren uğradığı kırılmadan söz etmemiz gerekiyor. 1970lerden itibaren İslami düşünce bilgi ve temsil düzeyinde ciddi bir kırılmadan geçmiş; aydın/teknokrat kesim önder konuma geçmiştir. Bu kırılmayla beraber müslüman zihnin İslam'ı anlama biçimiyle, modern bilgiyi anlama biçimi arasındaki fark giderek ortadan kalkmaya

başlamıştır. Bu durum bilhassa 1980'lerden itibaren İslam'ın hem bilgi hem de kamusal düzeydeki temsilinde tesirini daha açık bir şekilde göstermiş; bu tarihten itibaren müs-lüman aydın İslam'ı, ciddi bir dönüşüm yaşamakta olan yeni kamusallıkla daha çok uyumlu; buna karşılık İslam'ın düşünce geleneğiyle olan niteliksel ilişkisi de o nisbette zayıf, yeni bir bilgi anlayışıyla beraber temsil etmeye başlıyor. Bu yeni temsil biçiminin önemli özelliği, kendini bilhassa 1980lerden itibaren yaşanmakta olan yeni dönüşümlere fazlasıyla uyarlama ihtiyacı içinde görmüş olmasıdır. Fakat bu temsile hakim bilgi anlayışı, İslâm'ı da aynı hedefleri gözeten bir mevkiye yerleştirmesiyle dikat çeker.

İslami bilginin uğradığı niteliksel değişimle bu bilginin müslümanın entellektüel dünyasında yer edinmeye başlamasının; müslümanın İslam'ı anlama ve bilhassa yaşama "kaygısında" da ciddi hedef değişiklikleri yarattığını söyleyebiliriz. İslami düşünce farklı bir konumda kendini algılarken, bu dönemden itibaren aslında adım adım karşı çıkarak muhalefet ettiğini varsaydığı modern siyasal/sosyal anlayışı İslam adına yeniden üretmiş oldu. Yine aynı şekilde hayatı yeniden tanımlama ve düzenleme iddialarına rağmen, muhalif olarak gördüğüyle arasındaki en büyük farkı, söz konusu ettiğimiz gibi, iktidar alanına indirgemekten kurtulamadı. Aslında bu, "hayatı" modern siyasete indirgemek demekti. Fakat buna rağmen İslami düşünce bizzat "iktidarın" kendisini ne yazık ki İslam adına tahvil etmekten uzak durmuş; bütün dikkatlerini "form" üzerinde yoğunlaştırması sebebiyle, iktidar olgusunun mahiyetini sorgulamak ihtiyacı duymamış, sadece "öteki"nin elinde tuttuğu iktidara sahip olmak isteği taşımıştır.

Bunun yanında hayatın akışı içinde yaşadığı fikri/siyasi süreçlerde muhalefetini kendisiyle iktidarı elinde bulunduran "öteki(ler)" arasındaki kültür ve yaşam değerlerinin farklılığına indirgeyerek meşrulaştırmıştır. Onları İslami değerlerden uzaklaşmış olmakla eleştiriye tabi tutmuş, iktidarın gerçek/meşru sahipleri olarak görmemiştir. İktidarla alakalı bu "kuramlaştırma", günümüzde daha çok "halkına yabancılaşmış elitler" şeklinde ifade edilmekte; onların/ötekilerin yerine ise diğer karşıtlığı temsil eden "halkına yabancılaşmamak" olanların geçmesi gerektiği sık sık dile getirilmektedir. Burada dikkat çeken önemli husus, iktidar/yönetim meselesinin sık sık dile getirdiğimiz gibi, bir "ikame" meselesine indirgenmiş olmasıdır.

Bu iktidar tahayyülünün birçok eksik ve aksak tarafı olması yanında önemli saymamız gereken esas yanlışlıklarından biri; talip olduğu iktidarın "mahiyeti"ni ve bu iktidarın toplum üzerindeki "iktidar olma biçimi"ni, dahası onun ulus-devlete ait bir iktidar olduğunu ihmal etmiş olmasıdır. İkincisi bu iktidar nihayetinde kendinin belirlediği araçlar, kurumlar ve usûller sürecinde/aracılığı ile kendine ulaşılacak yolları belirlemesiyle, bu sürece katılanları istemedikleri halde Makyavelist bir "zemine" yerleştirmekte, bu yüzden de müslümanların siyasete ahlaki bir içerik katmalarına asla imkan vermemektedir. Üçüncüsü de bu iktidar çabası bir "ikame" meselesi olduğundan müslümanlara, kendine ait herhangi bir "mevzi" kazandırmamakta; tam tersine müslümana sadece modern siyaset yapma imkanı

vermektedir. Buradaki temel sorun, islami hayat ile modernleşme arasındaki gerilimin bir iktidar mücadelesine indirgenmiş olmasıdır.

İslami düşüncede özellikle 1970'lerden itibaren kabul görmüş bu iktidar algısı, her şeyden evvel İslami düşünceyi dar bir alana hapsetmiş; tarihi, hayatı, var-oluşu iktidar eksenli okumaya ve anlamlandırmaya çalışan bir anlayışın yaygınlaşmasına zemin hazırlamıştır. Daha önemlisi her müslüman ferdin, muhalif/öteki olarak tanımladıgıyia bir "ikame" ilişkisi içinde kendini algılamasına sebep olmuştur. Bu ilişki süreçleri içinde bir müslüman olarak elde edilmiş yeni kimlikler ve siyasal/sosyal talepler, 21. yüzyılda yaşanmaya başlanan küresel çaptaki kırılmalarla beraber müslümanın kendi amel tutarlığını bütünüyle kırılgan hale getirmiştir.

Kişisel bir kanaat olarak, şimdi karşımızda cevap bekleyen ve fazlasıyla önemli sayılması gereken bir soru bulunuyor. Acaba İslam belirli siyasal/sosyal bağlamlara uyarlanabilen bir din midir? Diğer bir ifadeyle, acaba vahiy kaynaklı dinlerin, ideolojilerde olduğu gibi, özelliğinde bu varmıdır? Yoksa bunun aksi mi varittir? Yani vahiy kaynaklı bir din olarak İslam, nihai amacını kendinin belirlediği siyasasi/sosyal bağlamlar inşa etmekte ısrarlı mıdır?

Şurası açıktır ki İslami düşünce, kendini açıkça ifade etmese de, her şeyden evvel "İslam tarihi neden modernliği yaşamamış bir tarihti?" sorusunun gölgesinde kurulmuş bir düşüncedir ve böyie bir tarih perspektifini içkindir. Bu nedenle İslam tarihinde Avrupa tarihi gibi "ilerleme" arayan veya bu tarih deneyiminde modern anlamda bir "ilerleme" bulmak ihtiyacı içinde olanlar; islami değerleri ayni zamanda duraganlaştırılmış değerlerin dünyası olarak anlamakta. Bu tarih deneyimi içindeki en büyük eksiklik ise, "akılcılıkın olmayışı gösterilmektedir. Günümüz İslami düşüncesinin sorunu öncelikle bundan kurtulmayı gerektiriyor. Zira ilerleme anlayışı ile kurgulanmış ve kendine has bir özellik taşıyan bu "var-olma" ve düşünme tarzı, hayatımıza hakim kültürün en temel özelliğidir. Böyle bir kabul üzerine kurulu olan modern tarz varoluş; kendinin, dünyada diğer din ve hayat tarzlarına rağmen evrensel sayılmasını istemektedir; halbuki bu anlamda bir evrensellik anlayışını müslümanların kabul etmesi mümkün değildir.

Buna rağmen müslümanların kendilerini yine de bu ilerleme nosyonu içinde anlamlandırmakta olduklarını kaydetmemiz gerekiyor. İlerlemeci idrak tarzının belirlediği "yorumlama" biçimiyle mevcut hayatın gerçekliğini olumlamayı; Kur'ân'ın, bu hayat tarzının gerekli kıldığı kavramsal ve maddi araçları kullanmak ve özümsemek üzere olumlu bir "cevap" vermesi; müslümanların artık zihinselleştirerek benimsediği toplumsal rolleri, ilişkileri rahatlatması ve meşrulaştırması yönünde içtihada açık hale getirilmesi, bugün müslümanların faaliyetlerinin özünü teşkil ediyor. Müslüman bunu, içinde yaşadigı dünyada varlığını sürdürmesinin artık biricik imkanı olarak görmektedir. Hatta Kur'ân'la ilgili yapılan yeni "yorumların" modernist sentezi bir çok müslümana, sözüm ona, yeni bir "uygarlığın", hatta batıyı da kapsayacak "kurtuiuşçu" bir uygarlığın imkanları şeklinde görünmektedir.

Bu kabul aslında geçmişin sunduğu imkan birikiminin; üstelik bu birikim içinde hayati öneme haiz olan "tefsir usûlü"nün de kullanışsız olduğunun ilanıdır. İlerlemeci bir kabulle bugün, "uygarlık" bağlamında, geçmiş mirasın yetersizliğine yapılan vurgu, "ithal" edilecek yeni yöntemin kolayca meşruiyet kazanmasını sağlamaktadır. Fakat modern dünya ile "boy ölçüşmek" üzere bir "geri kalmışlık" durumu yaratıldıktan sonra, bunu geçmişin usûl ve kavramsal araçlarının yetersiz olması ile açıklamaya çalışmak, karşılaştığımız yeni bir tesbit sayılamaz.

Fakat şu noktayı önemle belirtmemiz gerekiyor: Yaşamakta olduğumuz durumu İslam'ın toplumsal düşünce tarihindeki bilinen "ihya" hareketleri ile, günümüz müslümanlannın -fakat bilhassa teologların- modern dünyayla karşılaşmalarıyla ortaya çıkan ve "adaptasyoncu ihya" şeklinde nitelendirebileceğimize inandığım taklide dayalı faaliyet ile karıştırmamak gerekiyor. Zira ilki, hakikatin kendi geleneği içinde ulema eliyle mevcut "duruşun" yeniden düzenlenmesine yönelik olmuştu; bu da ümmete ruh ve güç vermişti, ikincisi ise iki önemli boyut taşımakta: Biri, modern dünyanın kavramsal araçlarını/fiziksel imkanlarını ve nihayette de ideallerini bünyesine aktarmak ve bu aktarımın nasıl halledileceği meselesidir. Diğeri ise, bu aktarımın neticesinde şekil bulmuş hayat dünyasının ve toplumsal evrenle kurulacak ilişkinin nasıl olacağıyla ilgilidir. Yeni hayat evreni müslümanların tarihsel birikimleri içinde yaşayıp geldikleri ilişki biçiminin kendisi ile uyuşmadığından, bu ilişkilerin mahiyetine dair bir dönüşüm talebinde bulunmaktadır. Dolayısıyla bugünkü mesele form/biçim'e değil, bilhassa öz/mahiyete ilişkin bulunuyor.

Bu yüzden İslami düşüncenin niteliğini tahlil etmek önem kazanmakta! Çünkü İslami düşüncenin bugün vardığı nokta; başlangıçtaki iddiasına rağmen modernist dünya görüşüne karşı bir alternatif olmaktan çok, neredeyse onun alternatifsiz-olduğunu kanıtlar bir niteliğe bürünmüştür. Müslümanların modern hayat evreni içinde ister kavramsal isterse maddi düzeydeki her şeyin İslam adına yeniden üretilmesiyle yaşanan sorunların aşılabileceğine inanmış olmaları, İslami düşünceye bahis konusu ettiğimiz niteliği kazandıran önemli sebeptir. Hakikatte günümüzün müslüman muhayyilesine hakim durumdaki bu anlayış/mantık, aslında müslümanların İslam adına ellerinde tuttukları bütün imkanları işlevsiz hale getirmekte ve ortadan kaldırmakta; bunun yanında müslümanların geleceklerini modern toplumun kaderiyle özdeşleştirmektedir.

Modern hayat karşısında bir taklit ve tüketim mantığı içinde cereyan eden bu tavır karşısında, İslam'ın öne sürülen çözüm şeklinin burada ideolojik, dolayısıyla meşrulaştırmaya bir temel işlevi gördüğünü söyleyebiliriz. Bu durumda diğer önemli bir hususun tartışılmak üzere bahis konusu edilmesi gerekiyor. O da şudur: Müslüman tahayyülün islami olana veya İslami dediği şeye verdiği içerik nedir? Bu tahayyül dünyasının İslami dediği şeyi algılama ve yorumlama hususiyetinin ne(ler) olduğunu gözden geçirmek gerekiyor. Yapılması halinde bunun

müslümanların modern dünya karşısındaki muhalefetlerini içeriklendirme tarzlar: hakkında bize yol göstereceğini söyleyebiliriz.

İslam'ın günümüz müslümanının zihninde giderek artan şekilde yer etmesine, bir "bilgi" olarak onu doldurmasına karşılık, bunun aynı zihnin islami olarak düzenlenmesinde ne kadar etkin ve inşacı olduğu üzerinde sanırım yeniden düşünmek durumundayız. Zira bugün müslümanın kullandığı "dil", içinde yaşadığımız sosyal gerçekliği dünyevi bütün talep ve başarılarla yüklü olarak kavramakta; ama bu "dil" ahirete ait çok az şeyi artık kendi içinde barındırabilmektedir. Bu yüzden de modern hayatın, Peygamberin bizim için örneklediği hayattan koparan bir ilişkiler diyalektiğine sahip olduğunu görmekte zorlanmaktadır. Halbuki müslüman aklının, gündelik hayat içindeki hakim ilişkileri "ahiret alanından" kopmaksızın düşünmesi ve amel etmesi bu hususun esasını teşkil etmektedir. Bu sebeple söz konusu "dilin belirlediği İslami anlayış, modern hayatın ilişkiler diyalektiğinin niteliğini ihmal etmiş; daha önemlisi, iktidar nosyonunu bu ilişkilerin belirlediği biçimde anlamak gibi bir yanlışlığın içine düşmekten kurtulamamıştır.

Bunun bir neticesi olarak 1970'lerden itibaren İslami düşünce bir yandan gelişme gösterirken, bir yandan da iktidar anlayışını kendi yaşam biçimiyle beraber deneyimlemekten çok; İslam adına haklı olarak eleştiride bulunduğu mevcut hayat tarzının ilişkiler dünyası içinde, karşısındaki muhalifine bakarak tanımlamıştır. Ne varki bu tanımlama aynı zamanda müslüman için bir konum biçmiştir. Bunun müslümanı olması gereken kendi özgün konumundan/rolünden uzakiaştırmış olması yanında, karşı çıktığı muhalifin kendisine ait özgün dinamiklerini görmesine engel olmuştur. Dolayısıyla hem bu dinamikleri süreçlendirmiş modern insanın/toplumun amaçlarını, yani gelecek beklentisini gözden kaçırmış, hem de inşa ettiğine inandığı muhalif söylemi kendisi için özgün ve meşru dinamiklerden yoksun bırakmıştır. Bunun neticesinde, muhalif ile bu muhalife bakılarak üretilmiş yaşam biçiminden, tüketim kodlarına ve nihayette de iktidar anlayışına kadar; yani muhalif ile müslümanın ürettikleri arasında biribirlerini onaylayan kendiliğinden kurulmuş diyalektiği göremez olmuş; Bu yüzden de müslüman muhalifine benzemekten kurtulamamıştır.

Çağdaş İslam düşüncesinin izlediği seyri anlamak için, modern dönemde İslam dünyasının batı ile kaçınılmaz olarak girdiği etkileşim süreçlerini izlemek gerekmekte. Hatta bu etkileşim İslami düşüncenin geçirdiği değişimin merkezini teşkil etmektedir diyebiliriz. Hiç şüphe yok ki çağdaş İslami düşüncenin üzerinde en çok yoğunlaştığı hususun aynı zamanda "islam devleti" nosyonu olduğunu da belirtmemiz gerekiyor. Ne varki İslami düşüncenin İslam devleti algısından önce onun, kişisel olarak ihmal ettiğini düşündüğüm, "iktidar" nosyonu üzerinde ciddi bir tahlilin yapılması gerekiyor. Bunun yapılmasını zorunlu kılan iki sebep bulunuyor. İlki modern iktidarın mahiyeti ile İslam'ın öngördüğü iktidarın mahiyeti arasında, kişisel kanıma göre, ciddi bir farkın bulunmasıdır. Ekincisi ise, İslami düşüncenin modern toplumsallık içindeki iktidar olma çabası kendine has, fakat

özgün olmayan bir diyalektik içinde cereyan etmekte; bu da "ötekine" ait olanın yerine geçmeyi gerektiren bir "ikame" olma/etme mantığı üzerine kurulmuş olmak gibi bir özeilik taşımaktadır.

İktidarı; mümin için olması gerekeni yaşayarak hayata katıp, hayata İslam'ın "renginin" verilmesi olarak anlamaktan çok, hayatın içinde iktidar taşıdığına inanılan mevkileri/bütün mikro iktidar alanlarını ele geçirmek şeklinde anlamış olmak sebebiyle; İslami çaba/mücadele bir "iktidar" yaratma mücadelesi olamamış, tersine günümüzde sadece bir iktidar olma/iktidara gelme mücadelesi özelliği taşımıştır.

İslami düşüncenin iktidar anlayışı "ötekine" ait olanın yerine geçmeyi esas alarak kendini tanımlamış, bu yüzden de iktidara gelmek/sahip olmak bir "ikame" olma/etme süreci olarak tasarlanmıştır. Müslümanların bu hususta gösterdiği çaba İslâm'ın istediği "iktidar yaratma" mücadelesi olmaktan bu nedenle uzağa düşmüştür, "iktidar olmak/iktidara gelmek" ile, "iktidar yaratmak" arasında mahiyet olarak önemii saymamız gereken bir fark vardır. İlki "İkameyle", ikincisi ise "hayatın ilişkilerini" değiştirmekle gerçekleştirilir. Bu nedenle "iktidar yaratma" mücadelesi aynı paradigma içinde sürdürülen siyasal bir çaba asla değildir; bu her şeyden önce hâkim paradigmadan kopuşu esas alan epistemoiojik bir çabayı da içermektedir. Bu çaba bir düşünce formu olarak kendini sosyal olandan ayrıştırmamış muhteva taşıdığı nisbette "iktidar yaratma" imkanını elinde bulundurur. Zira buradaki önemli husus, siyasi eylemin sahibi olan öznenin nasıl bir hayat tarzını somutlaştırmakta oluşunun belirleyici role sahip olmasıdır. [1501]

İslâm'ın Etkinlik Dili

Mustafa Aydın

Pozitivizmin iddiasının aksine din, insanlığın en önemli gelişim ilkesidir. Çünkü o, bir insanın kendini tanımlama ve konumlandırma yoludur. Bununla birlikte din, çoğu kere nesnelleştirilmiş fiili bir duruma işaret etmez; kapsamlı, sembolik ve aşkın bir sistemdir. Bundan dolayı da mesela ideoloji gibi içkin olgulardan farklı bir yapıya sahiptir, çünkü ideoloji bazı soyut yönlerine rağmen tek boyutlu bir sosyal gerçekliktir. Dinin ideoloji düzeyinde algılanmasının sakıncaları da buradan doğar.

Din, geleneksel dünyanın olgularının en önemli kültürel taşıyıcısıdır. Ancak kendi varlığını da bu taşıyıcılar aracılığıyla sürdürür. Din, hem insanı Allah'a, hem de dünyevi olanı kutsala bağlar. Sait doğmaya veya zihinsel bir kurguya, mekanikleşmiş bir davranış biçimine indirgendiğinde ideoloji konumuna iner. Ne

yazık ki bu, modern dönemlerde dinin algılanış ve ifade ediliş ortamı bir hayli değişmiş ve buradan önemli sorunlar doğmuştur.

Modern çağlarda İslâm ile ilgili önemli sorunlardan birisi her halde İslâm'ın kendi tabiatında etkin kılınamamasıdır. Bunun ilk akla gelen sebebi de İslâm dilinin güncelleştirilemeyişidir. Çünkü İslâm, etkin kültürün diliyle anlaşılmakta ama orta, beklenen düzeyde bir sonuç çıkmamaktadır. Meselâ çoğulculuk, demokrasi, insan hakları, özgürlük ve benzeri olgular elbette münhasıran İslâm'ın karşı olduğu şeyler değildir. Ne var ki bunlarla kurulan kültürel dünya İslami bir atmosferi yansıtmamaktadır. Hatta güç eksenli bir varoluş talebi, İslâm'ın tabiatından daha da uzaklaştırabilmektedir.

Burada paradoksal bir sorun yaşanmaktadır: Bir taraftan yürürlükteki dili kullanmak mecburiyeti, diğer taraftan onu aşmak ve İslâm'a özgü bir ortamı oluşturabilmek, işin gerçeği başkalarıyla anlaşabilecek bir dil kullanmak kaçınılmazdır. Dil ve sosyal olgular Durkheim'in ifadesiyle "dışımızda ve üzerimizde" dir. Keyfi olarak ona yan çizemeyiz ve gönlümüzce kendi içimizde bir dil oluşturamayız. Esasen bu durum her haliyle sorun değildir. Sorun din gibi bir yönüyle iradi bir olgunun konjonktürü aşabilme imkanlarının bilinmesidir.

İslâm, insan ile Allah arasında sırf bir inanç sistemi değildir, kapsamlı bir hayat anlayışıdır. (İslâm'ın İslam olarak yaşanabilmesinin yanında) Müslümanların kendilerini yeniden üretebilmeleri de fert ve grupça hepsinin paylaşabildikleri ortak bir "İslâm dili" gerçekleştirebilmelerine bağlıdır. Bu ise teori ve pratiğin birleştirilmesiyle mümkündür.

Müslüman toplum, (sosyal bilimlerde kök- paradigma da denen) anlam kümelerinden hareketle din-dünya-Tanrı arasındaki ilişkileri anlamlandırmayı mümkün kılacak sosyal pratikler oluşturur ve dolayısıyla kendini yeniden üretir. Türkiye ve diğer İslam ülkelerinde bu anlam haritaları, medeniyet değiştirme adına bozulduğu için bir kültürel boşluk, çatışma ve çelişki meydana gelmiştir, öyle ki seküler sistem, sıkıntısını doğrudan İslâmi söylemle mücadele ederek götürmeye çalışıyor ve problemleri çözmüyor, azıtıyor.

Gerçekten de modern çağlarda din dilinin genel bir sorunu olduğu kadar İslâm dilinin de bazı sorunları vardır. İşte bu yazı, İslâm'ı etkin kılmak ama modern kültüre indirgememek olarak ifade edebileceğimiz bu sorunu almayı ve ilk elde bazı önerilerde bulunmayı amaçlamaktadır. [1502]

Genel Olarak Dil

Dilin önemi, üzerinde uzunca, durmayı gerektirmeyecek kadar açıktır. Kİsaca bazı hatırlatmalarda bulunmak gerekirse dil, genelde tarihsel varlık olgularını, yerine göre oluşturan, geliştiren ve kuşaktan kuşağa aktaran beşeri bir mekanizmadır. Dil, insanla birlikte vardır. Allah'ın Ademe öğrettiği isimlerle başlamış olmalıdır ki insanı diğer varlıklardan farklı kılan da budur.

Ancak burada söz konusu edilen isimler (dolayısıyla dil) nominalizmin iddia ettiği gibi nesnel dünyanın sırf bir yansıması değildirler, çünkü değerler gibi pek çok şey, bu arada vahiy edilen şey, bir nesneye karşılık değildir. Onun için de dilde yansımasını bulan ama bir nesneye in-dirgenemeyen bir hakikat vardır. Ancak bu hakikatin dişlaşmasında toplum ve konjonktürün önemli bir payı vardır.

Dilin, bir söz ile ilgili olan dar ve özel; bir de şekil, tarz ve davranış biçiminde gösteren geniş ve genel iki türünden söz edebiliriz. Dil deyince her ne kadar ilk elde birincisi akla geliyorsa da, her beşeri olanın kendine has bir ifade biçimi vardır ki, dinin ifadesi bunlardan birisidir.

Esasen Turner'in de belirttiği gibi dil, kendini oluşturan kök-paradigmalar aracılığıyla anlam üretir. Söz konusu kök-paradigmalar fert ve gruplara kültürel haritalar sunan ve kültürleşmede yeni bir imkan bulmalarını sağlayan anlam kümeleridir.

Ancak burada, her zaman ve her yerde geçerli olsa da özellikle dil için önemli bir ilkenin altını çizmek gerekiyor: Gerçek ve hakikat farklılığı. Gerçek, zihindeki tasarıya mutabık olan şeydir. Hakikat ise dışımızda, orada var olan şeydir. Gerçek, dil ile yeniden kurulur, hakikat ise dili kurar. Esasen aşağıda üzerinde durmak istediğimiz sorun da, bir gerçek İslâm dili değil, bir hakikat İslâm dilinin ne olduğudur.

İçinde bulunduğumuz kültürel dünya bizi bir din dili kurmaya zorlamaktadır. Ancak bu, hakikat olmaktan çok kurgusal bir şeydir. Konjonktürün desteklediği, kullandığımız Batılı kavramlar bu kurgunun yapı taşlarıdır, sembollerin işaretleşmesiyle beliren ortam; sonsuzluk, bölünme, idea gibi kavramlar verilebilecek ilk argümanlardır.

Ulusçuluk gibi modern imkanlar da bu kurgusallığı desteklemektedir, şüphesiz ulus dilinin imkanlarının herhangi bir din, ideoloji veya dünya görüşünün ifade edilmesinde önemseneme-yecek bir etkiye sahiptir, şiirsel, sembolik, mantıksal veya mecazi anlatıma daha az veya daha çok yatkın bir dildin söz edilebilir. Ancak dinin toplum diline indirgenmesi yegane avantaj sayılamaz. Dinin kendine özgü bir dili vardır ve tarihsel tecrübeler de gösteriyor ki bu dil kendini daha farklı biçimlerde açabiliyor. Yani din dilinin sınırları toplumun güncel dilinin sınırlarından daha geniştir, bu geünen noktada denebilir ki, bir din dili vardır ve bunun kendine özgülükleri bilinmelidir. [1503]

Din Dili

Belirtildiği üzere dinin de kendine özgü bir dili ve hatta daha alt düzeylerde gerçekleşen bir lehçe ve söylemi vardır. Dil bağlamında dinin burada birbirinden farklı iki düzeyinden söz edebiliriz: Din dili ve dini dil.

Din dili, kısaca dinin kendine has, içten bir ifade yoludur ve özellikle modern dönemlerdeki günlük dilden farklı özelliklere sahiptir. Buna karşılık dini dil, dini dıştan anlatan söylemsel bir dildir, konusu dindir ama projeksiyonu dînin dışındadır. Denebilir ki dini dil, dinin nesnel bir açıkla-niş yoludur ve ona inanmadan da gerçekleşir. Ama din dili ona katılmayı/ anlamayı gerektirir.

Din dili (bir ulus dini olmaktan çok), aynı dine inanan çok farklı insan grupları arasında bir ümmet dilidir. Tarihteki büyük cemaatlerin bir din çevresinde oluşması tesadüf değildir. Klasik (8- 12. yüzyıllar arası) İslâm uygarlığında da Kuran çevresinde bir İslâm dili oluşmuştu. Bu, sırf lİsan olan Arapça'dan farklı bir şeydi, ortaya çıkan sembolik dil ile İslâm coğrafyasının önemli bir kısmı rahatlıkla anlaşabiliyordu. Bu, sessiz, mantıksallığı fazlaca ön plana çıkmamış bir dildi. Kelimeler, sözlük anlamlarının Ötesinde bir anlam dünyasına sahipti. Belki de en önemli özelliği bir "doğrudan anlam" yolu olmasıydı. Bu anlamlar yerlerini sembollerde buluyorlardı, sonra, her dinin metinleştikçe anlamlarının mantıksailaşıp daralması gibi İslam dünyasında da bir dil daralması meydana geldi.

Din dilinin her halde en önemli problemlerinden birisi güncel dilin, nesnel dünyanın yansımasını ön plana çıkaran nominalist gerçekliğine karşılık, hakikatin öncelik taşımasıdır. Gerçekten de vahyi olgular nominal bir değere karşılık değildirler. Mesela adalet, dışımızda var olan bir nesneye denk düşmez. Buna karşılık adalet olgusu, adalet düşüncesiyle birebir örtüşen bir hakikate sahiptir. Ancak bu durum, felsefi düşünce tarihindeki kavramın nesneden önce gelişini ifade eden bir realizm de değildir. Zümrüdü Anka da, Kaf dağı da birer gerçektirler ama hakikat değildirler. Bu açıdan Allah, Kur'ân'ı bir realite değil, hak olarak indirmiştir.

Dini dilin mantıksal ve kurgusallığına karşılık din dili sembolik bir dildir. Bu sebeple din dilinin sorunu, sembolik dünyanın çözülüşü ve işaretsel hale gelişi ile yakından ilgilidir. Sembol, taşıyan demektir ve haberci olarak da çevrilebilir. Ancak sembol işaretle karıştırılmamalıdır. İşaret dünyevidir, sembol ise bir kutsalı anlatma yoludur. Bir başka deyişle sembol bir köprüdür ve farklı unsurları bir araya getirir, bütünleştirir ve gizli anlamı ortaya çıkaran bir tasvirde bulunur.

Dünyevi kültür işaretle çalışır, görevi de bir şeyi iletmekten ibarettir. Dar anlamda dil de bir işaret sistemidir. Mesela (O) oksijenin sembolü değil, işaretidir. Bu da kimya diline ait bir açıklama işidir. Dinin dayandığı vahiy sembolik bir sistemdir. Onun için de öncelikle onu açıklamaya değil anlamaya ihtiyaç vardır. Esasen dinin sembolik ifadesi dilden önce gelir ve bir bakıma teorik şifreyi verir. Semboller çok boyutludurlar ve varlıklar arasında bir tamamlayıcılık görevini yerine getirir. Bilginin bağımsız bir şeklini ifade eden semboller işlevsel bir tutarlılığa sahiptir ve bu tutarlılık keyfi değildir. Semboller kendini mit ve ritler halinde gösterir. Mitler geleneksel toplumların omurga kemiklerini oluştururlar. Ünlü antropolog Malinowski'nin ifadesiyle birer prag-matikyasa görevini yerine getirirler. Çoğu şiirsel bir sözlü ifade ile bir hakikati anlatır. Zaman bilincini yeniden kurar, dünyeviliğin varlığı yalınlaştırmasına karşılık insanın eşyayı olduğu gibi görmesini sağlar. "Düzene uygun" anlamına gelen rit ise, bir modelin gelişmesini ve sistemin onun üzerinden anlaşılmasını sağlar. Bu model, dini zihinsel bir kurgu, farazi ve hayali bir olgu olmaktan çıkarıp yaşanır hale getirir. Mabet ilk rit oluşturma yoludur. Mabet bir dini toprağa bağlayan, bir yeri profan kullanımından ayırarak ona hakikat değeri kazandıran bir işlemdir. Bu hakikat değerinin kaynağı çoğu kere ilahi olandır. Bu sembolik işlem süreci kendini zaman üzerinde de gösterir. Bu açıdan bakıldığında mesela bayramlar önemli ritüellerdir. Bayram, kutsalın yeryüzündeki tasviridir ve katılan her kişi için mitin cisimleşmesinin ve olmuş olanın yeniden canlanmasının vazgeçilmez araç ilkesidir.

Kurban kesme yine önemli bir dini rittir. Burada kurban kutsal ile profan arasında kurulmuş bir köprüdür. Amaç, kan ya da et değildir. Bunların ötesinde gerçekleşen manevi bir süreçtir. Bu bağlamdan koparılan kurban, çoğu kere anlaşılamamakta, ya etlik olarak algılanmakta ya da bir yardıma (infaka) indirgenmektedir. Ne var ki din dilinin üzerinde cereyan ettiği bu sembolik anlatıma dayalı dünya, kırılıp düz mantıksal bir dünya ortaya çıkmıştır. Yani sadece sembolik dünya ve ona yönelik inanç çözülmemiş, onun yerine zihni inşaya dayalı bir ortam doğmuştur. [1504]

Din Dilini Etkileyen Tarihsel Gelişme: İnsani Süreçlerin Ayrışması

Din dilini olumsuz yönde etkileyen modern kültür, insani süreçlerin ayrıştırılması üzerine oturmaktadır. Bu söz konusu ayrışma Hıristiyan düşüncesinin 6-16. yüzyıllar arası, bin yıllık oluşumları içinde gerçekleşmiştir. Daha önce inanç, bilgi, eylem, estetik, gibi beşeri olgu ve eğilimler, ilk elde birbirlerinden ilkece birbirlerinden farklılık gösterseler bile bir bütünlük arz ediyorlardı; biri diğerine indirgenmiyor ve biri diğerinin mutlak denetimi altında bulunmuyordu. Daha önemlisi de bu olup bitenler şu anda anladığımızdan çok farklı bir din çerçevesinde kurulup bütünleştiriliyordu. Söz konusu bütünlük, Hıristiyanlığın bilme ve inanma süreçlerini birbirilerinden koparıp karşı karşıya getirmesiyle başladı.

Tartışma ilk bakışta gayet makul gözüken bir soru üzerine kurulmuştu: Daha dindarca bir hayat bilme mi yoksa inanma mı üstüne kuruluydu. Daha sade bir anlatımla Allah'ın bizden beklediği, inanmamız mı, kendisini bilip tanımamız m? Bir başka ifadeyle vahiy bir bilgi süreci mi yoksa inanma süreci midir?

Birbirini tamamlayan bu iki olgu karşı karşıya getirildi, yüzyıllar tartışıldı. Gnostikler (bilmeciler) bilginin, agnostikler (bilinemezciler) inanmanın önceliğini savundular. 16. yüzyıla gelindiğinde bilme ve inanma artık uzlaştı rı I a maya cak şekilde birbirinden koparılmış oluyordu. Gittikçe inanç dini, bilgi bilimi temsil eder hale gelmişti, imdi iki ayrı doğru vardi: Dinin/ vahyin doğruları, bilimin doğruları.

Modern çağlara gelindiğinde yalnızca yan yana iki gerçeklik alanı yoktu, bilimin üstünlüğü vardı. Yani birbirine paralel beşeri süreçler birbirinden koparılmakla kalmadı, bunlardan birisi olan bilme her şeyin merkezi referans noktası haline getirildi. 19. yüzyıl sonlarına gelindiğinde ise bilgi/ zihin sürecinin özel bir olgusu olan pozitivist bilgi her şeyin yegane ölçeği haline geldi. Artık bütün süreçler ondan referans almak zorundaydı. Sadeleştirerek ifade etmek gerekirse bir inanç ya da eylemin önemli, anlamlı ya da doğru olması bilim tarafından onaylanmasına bağlıydı. Doğası itibariyle farklı olan bu zihin süreci farklı kalbi bir olgu olan inanç süreci için söylediği şey mutlaktı. Aksine bilim nedensiz olarak hiçbir şeyden referans almak zorunda değildi.

Zihin sürecinin yegane merkez haline getirilmesi insanı olan pek çok şeyi bozdu, şüphesiz bunlardan en çok etkilenen de din oldu. Din kendisine özgülüklerde iradi bir çabanın dışında artık Özellikle zihinde kurulan bir olgu idi. Semboller dünyası işaretlere dönüşmüş, kendine has ifadeler rasyonelleştirilmiş kavramlara indirgenir olmuştu.

Bu durum her din gibi Müslümanları da olumsuz yönde etkileyen bir gelişmedir ki, aşağıda İslâm dilinin güncelleştirilmesinde karşılaştığımız sorunların önemli bir kısmının buradan pay aldığı görülecektir. [1505]

İslâm Dilinin Genel Özelliği

Din dilinin özüne uygun olarak İslâm dili de onun temel kitabı olan Kuran çerçevesinde oluşmuş, sembolik ifadeleriyle örülmüş bir dildir. Bismillah, elhamdülillah, inşaallah, sübhanallah, estağfirullah, hayatın belli dönemeçlerinde yer alan kelime veya deyimlerden bazılarıdır. Bir güzel şey görünce "inşaallah, ölüm haberini duyunca "innalillah.." demek Kur'ân'ın tavsiyelerine uygun olarak hayatın tüm alanları için Allah'tan bir referans almak demektir. Hatta Kur'ân'ın Ehl-i Kitaba "gelin ortak bir kelimede (yani Allah kelimesinde) birleşelim" çağrısı, İslâm dilinin dikkat çeken bir örneğidir. Gerçi günümüzde pek çok kişi bu

kavramları kullanmaktadır. Ne var ki eksendeki dünya görüşüyle bir bağlantısını olmaması sebebiyle tam anlamıyla bir İslâm dili özelliği gösterememektedir. Kaldı ki bir kısmı her haliyle sekülerleştirilmiştir.

İslâm dili yalnızca bilişsel iletişim sağlayan bir dil değil, sufilerin ifadesiyle aynı zamanda bir "hal dili" dir ve kendisini duruşta, hayat tarzında gösterir, İslâm'ı sonradan kabul eden pek çok Müslüman'ı çeken şeyin de bu sembolik dil olduğu söylenebilir. Gerçekten burası her haliyle akılcı hesaplara dayanmayan bir alandır. Gerçekten de İslâm'da pek çok şey, sembolik bir ifadeye sahiptir. Mesela Allah bize görünmezliği tercih etmiş, Yahudilerin görme talebi abes karşılanmıştır. Ancak bu çerçevede pek çok şey sembollerle somutlaştırılmıştır. Bu konuda Kabe güzel bir örnektir. İslâm'da Kabe nihai tahlilde müminlerin namazda kendisine yöneldikleri bir kıble olmasının yanında; mutlak, kendisi hiçbir şeye benzemeyen, eşyaya varıık veren ve beşeri tefekkür burçlarını aşan Allah'ın yeryüzündeki bir işareti (evi) dir. Çünkü yine Kur'ân'ın beyanına göre "yüzümüzü nereye çevirirsek çevirelim Allah'ın yüzü oradadır".

Kur'ân'da geniş bir yere sahip bulunan kıssalar sembolik birer anlatımdırlar. Bunun içindir ki bu anlatılan olayların ne yer ve ne de tarihi üzerinde d uru I ma makta d ir. önemli olan mesajdır, bunun için reei ayrıntıların atlanmış olması tesadüf değildir.

Ahirete iman ile ilgili kıyamet, kitap, hesap, sırat, mizan gibi bütün anlatımlar semboliktirler. Buralarda teşhis ve intak (şahıslaştırma ve konuşturma) gibi sembolik anlatımın yolları kullanılmıştır. Meselâ "Cehennem onlara yaklaştırılır" gibi ifadelere sıkça rastlanır (Rasyonel anlatıma göre Cehennem oradadır durmaktadır ve kişi ona götürülür). Ama birinci anlatımın daha vurgulu bir anlamı vardır.

İslâm'da şeriat, tarikat gibi kavramlar, hiçbir zaman maddi anlamlarıyla "yol" olarak çevrilemezler, bunlar manevi gidişlerdir. Bütün ibadetler nesnel mantıksal değil, sembolik bir anlayış üstüne kurulmuşlardır. Bu çerçevede mesela namaz, kainattaki bütün varlıkların farklı konum ve durumlarını resmetmektedir: Bazıları ayakta, bazıları rüku ve secde halinde bulunmaktadırlar. Yine namazın müminler için bir "miraç (yükseliş)" olması her haliyle manevidir. Zekatın "temizlenme" anlamına gelmesi manidardır. Ramazan/ oruç, günahları eriten sembolik bir yoldur. Hacdaki en belirgin eylemler için Allah, bunların "Şeâirillah: Allah'ın sembolleri" olduğunu belirtir. Gerçekten de sa'y, şeytan taşlama, zamanı ve mekanı birleştiren Kabe çevresindeki tavaf, Arafat'taki vakfe, nesnel bir olgunun ötesinde Allah'ın sembolleridir. (Söylemeye gerek yoktur ki orada taşlanan bir şeytan yok, bu sembolik işlemle mümin Allah için kendi içindeki şeytanı veya şeytanlıkları red ve telin etmektedir).

Kur'ân gerçekten, kainatın bir başka yönünün olduğuna dikkatimizi çeker. "Gerçekten de göklerde ve yerde inananlar için işaretler vardır"[1506], "Biz

İbrahim'e göklerin ve yerin melekûtunu gösteriyorduk ki kesin inananlardan olsun” [1507]ayetleri bunun açık bir örneğidir. Yani “bu dünya” modern kültürün anladığı haliyle sırf fiziksel bir dünya değildir.

İslâm dili bu sembolik anlayış üstüne kuruludur ve modern dönemlere kadar bu kesintisiz süregelmiştir. Ne var ki modern çağlarda, zihin önceliğine dayalı bir din ve İslam dili oluşmaya başlamış, bu bağlamda İslam dili yerine bir İslami söylem ön plana çıkmıştır.

Söylem genelde toplumsal şartların ve konjonktürün ürünü bir şeydir, içinde bulunduğu kültürün kalıplarıyla oluşturulmuştur. Daha da önemlisi alternatifliklerde var kılınmıştır, öyle olunca da bir dil olayı olarak söylem, çabuk değişen, tüketilen bir şeydir. Siyasal İslâm, İslamcılık, Yeni İslamcılık bunun tipik bir örneğidir.

Tabii ki söylem ve onun oluşturduğu kavramlar İslam'ı anlatmaya yetmemektedir. Mesela bu açıdan bakıldığında kültürlü Müslüman demokrat ve muhafazakar Müslüman, aydın din adamı, dini bütün bir insan ve hatta dindar insan kavramları günlük hayatta bir anlam ifade ediyorlarsa da hiçbir İslami ölçek niteliği taşımazlar, aksine yanıltıcı anlamlar ihtiva ederler. Mesela bunlardan dindarlık, Kur'ânda anlamını bulmaz, çünkü Kur'ân'daki “Dini Allah'a has kılmak” ifadesini bütünüyle dışta bırakır. Yine mümini tasvir eden müttekî, muhsin, mukarreb, salih ve benzeri bir düzine kadar ifadeden hiçbirisine denk düşmez. [1508]

Günümüzde İslâm Dilinin Başlıca Sorunları

İslâm dilinin oluşturulmasında günümüzde bazı engeller vardır ki iradi bir çaba ile aşılması gerekli bu engellerden kısaca söz etmek yararlı olacaktır. [1509]

1- Toplumsal Ve Konjonktürel Şartlar:

İslâm dilinin önündeki önemli engellerden birisi toplumsal ve konjonktürel şartlardır. Ancak bu, din dilinin ulus diline indirgenmesi gibi yapay ve zorlamalı bir hareketten toplumsallığa ve nihayet kaçınılması zor bir genel ortama kadar farklı çizgilerde bir etkiyi ifade eder.

İşin gerçeği günümüzde İslami anlayış, belki geçmiştekilerden daha fazlasıyla, kişisel, grupsal, ulusal/ ülkesel, hatta bölgesel/ kıtasal eğilimlerden etkilenmektedir. Bu çerçevede uzun bir zamandır uluslara ait îslami anlayışlardan söz edilirken, şimdi kıtasal anlayışlardan bahsedilir olmuş ve meseia bir Amerika veya Avrupa Müslümanlığı deyimi kullanılır olmuştur. Elbette bunlar artılar ve eksiler taşımaktadırlar. Her şeyden önce bu anlayış çoğu kere Kur'ânî bir anlayıştan çok kültürel farklılıklara dayanmaktadır. Bu farklılık yer yer, İslam'ın, kendine özgü bir belirleyici olmaktan çıkıp genel bir kimiiği ve belli konularda bir duyarlılığı ifade etmektedir, şüphesiz burada ortamın önemi büyüktür. Müslüman kendisinin dışındaki bir kültür tarafından kuşatılmış bulunuyor. Kaçınılmaz olan "kültürleşme" kuralı gereğince etkileşmektedirler. Ne var ki şartlar eşit değildir ve böylesi ortamlarda baskın kültür diğeri üzerinde daha etken olmakta ve buna uygun bir sonuç ortaya çıkmaktadır. Tarih boyunca bu hep böyle olmuştur. Meselâ 13. yüzyılda Anadolu'da yaşayan bir Rum veya 17. yüzyılda Balkanlarda yaşayan birçok Hıristiyan çevrenin dili olan Osmanlıca'yı kullanmıştır. Sözgelimi karşılaştığı insanlara (Müslüman gibi) selam veriyor, duruma göre Kurban Bayramlarında kurban kesiyordu. Kendisini, zorlandığı için değil ama mecbur hissettiği bu dille ifade ediyordu. Elbette bu tavır onu Hıristiyanlıktan çıkarmıyordu ama etkin bir Hıristiyanlık anlatımından uzaktı. Bugün hakim bir dilin etkisi altında müslümanın kendini ifade biçimi kabaca bu anekdotla açıklanabilir.

Kaldı ki İslâm toplumlarının kendisine has gözüken bazı eğilimleri, İslami anlayış ve ifade ediş biçimini fevkalade etkilemektedir. Bu çerçevede belli eksenlerde belli öncelikler oraya çskmaktadır. Burada ayrıntısına girmeyeceğimiz eksenler ve önceliklerin bazıları şöyie sıralanabilin

Eylem-söylem ekseninde söylemin önceliği,

Din-ahlak ekseninde ahlakın önceliği,

Ritüel-öz ekseninde ritüelin önceliği,

Özne-nesne ekseninde nesnenin önceliği!

Tabi ki insanları bunlara yönlendiren bir kültürel birikim ve zorlayıcı şartlar vardır. Mesela dini vurgunun zorlaştığı, dindar dinci nitelemelerinin sevimsiz göründüğü bir ortamda ahlakın vurgusunu öne çıkarmaktadır. Söylemeye bile gerek yoktur ki sağlıklı bir anlayış, bu eksen ve önceliklerin ötesinde duruma bir bütün olarak bakabilmeye bağlıdır. [1510]

2- İslâm'ı Alternatifliklerde Algılamak

İslam'ın kendine özgülüklerde anlaşılmasının önündeki en önemli engellerden birisi, şüphesiz onun bir alternatiftik içinde anlaşılmasıdır. Çünkü taraf olmaya zorlanmak, bir şeyin özel belirgin çizgilerde ve uç noktalarda ifadesini getirir. Bu durum deyim yerindeyse hem rakibin dilini gözetme, hem de ne pahasına olursa olsun varolabilme kaygılarını getirmektedir. Elbette bu İslâm'ın tabiatından farklı bir ifade biçimi olabilmektedir.

Maalesef sözünü ettiğimiz alternatiftik genelde günümüze ait bir şeydir, tarihsel örneklerine pek rastlanmaz. Meselâ Mevlana Celalettin Rumi, Şeyh Sadii Şirazi, Molla Cami, İbn A'rabi, Yunus Emre gibi geçmişteki bilginlerin hiç birisi (ki İslâm düşünürleri ifadesi bile askıda kalır) bugünün dili ile, İslâm'ın yapısal sorunları olarak adlandırılabilecek hiçbir tema işlememişlerdir, İslami duyarlılığından şüphe etmediğimiz hiçbirisi "İslâm nedir?" sorusuna bir cevap bulmaya, "İslam'ı daha iyi nasıl anlayabileceğimiz" konusunda bir teori geliştirmeye çalışmamışlardır. Ama üzerinde durdukları her tema İslam'ı etiksel bir gerçekleştirmedir. Yani bir İslami dil değil, bir İslam dili kullanmışlardır. Felsefe, tasavvuftum İslami ilimlerle meşgul düşünürlerin özel türden sorunlarla ilgilendiklerini, ama bunun için çoğu kere bir yöntem üzerinde durmadıklarını görürüz. Modern bir tema olan yöntemin kurgusal bir iş olduğunun farkında gibidirler. Çünkü tarihsel İslam, kurgusal değil, olgusaldı. [1511]

3- Kavramlaştırma Ve Tanımlama Sorunu

Genelde bir metin halinde sabitleşen her türlü inanç ve felsefe sisteminin bir anlaşılma sorunu vardır, İslâm da başlangıçta vahiy aşamasında sözlü idi, daha sonra metin haline geldi. Metin haline gelişin bir önemi ve gereği varsa da anlaşılma ile ilgili bazı sorunlar getirdiğinde şüphe yoktur. Mesela sözlü anlatımda, kapsamlı bir bağlarfı devreye girmediğinden mana çoğu kere tektir ve açıktır; öncelikle zahiri anlaşılır ve mümini bağlar, istisnalar metin üstünde ortaya çıkar.

Metin üstündeki anlayış sorunlarının önemli bir kısmı kavramlaştırma ve tanımlama biçimlerinde ortaya çıkar, şüphesiz bu zihni işlem, aynı zamanda bir kurgulama yoludur. Söz konusu zihni işlem, genelde tarih boyunca her döneme ait bir sorundur. Ancak yukarıda söz konusu ettiğimiz, insani olguların ayrışması süreci sonunda zihnin, mantıksal düşüncenin eksen haline gelmesi yeni sorunlar doğurmuş, kavramlaştırma ve tanımlama farklı bir boyut kazanmıştır.

Kavramlaştırma ve tanımlama iradi bir işlem olduğu için yerine göre keyfi bir inşayı ifade eder. Çoğu kere pratikle (ve orijinle) bağlantısı kurulamayan İslami söylem bu kurgunun ürünüdür. İşin ilginç tarafı, tarafımızdan kurulan bu şey, zamanla dış gerçekliği olan ve kendisine denk düşen nesneden daha gerçek bir şey olarak algılanır, hatta nesnenin uyumsuzlukları buna göre düzeltilmeye çalışılır.

Kaldı ki bu tanımlamanın esnekliği çok fazla olduğundan dolayı eylemlere belirleyicilik yapamaz. Hayatımız ona uymuyorsa ve bunda bir zorluk varsa, hayatımızda bir değişiklik yapmak yerine İslami anlayışımızı değiştirerek (!) sorunu çözmüş oluruz. (Biz ona gidemiyorsak onu kendimize getiririz). Kavram ve tanım (diğer güncel sorunlarda bir önem taşısalar bile) kurgusallığın mekanizmasıdır.

Esasen Kur'ân'a iyi dikkat ettiğimizde görürüz ki; hiçbir kelime Aristotal anlamda (İnsan düşünen hayvandır, gibi) tanımlanmamıştır. Mesela Allah sıkça müminlerden bahseder. Ancak Kur'ân'ın hiçbir yerinde mümin tanımına rastlanmaz. Farklı yerlerde farklı özellikleri hatırlatılır, tasvir edilir. Kur'ân ile sıkça ilgilenen insanda mümin konusunda derin bir anlam oluşur, üstelik bu anlam zihni olmaktan çok kalbidir ve doğrudan hayata katılma konumundadır. Doğrudan hayata katma ise özellikle din açısından yegane hedeftir. Bir başka deyişle bu dil ve anlayış nominal değil, hakikat olan bir anlayıştır.

Kur'ân vahiy için “Biz onu hak olarak gönderdik”, “O sana hak olarak indirilmiştir” ifadelerini kullanır. Buna göre Kur'ânî ifadenin bir garantisi vardır. Gerçi o bağlamın dışında bir İslam anlayışı inşa edilebilir ama Kur'ân bağlamında bir hak olan vardır. [1512]

4- Kelime Sığlığı, İndirgemecilik Ve Çeviri Problemi

İslam dilinin önündeki engellerden birisi de kelime sığlığı ve buna bağlı olarak indirgemeciliktir. Gerçekten de Müslümanlar dili kullanırken Kur'ânda aynı şey için kullanılan pek çok kelimeyi tek söze/kavrama indirgemektedirler. Mesela Kur'ân'da inananlar için mümin, mutteki, muhsin, mukarreb, salih gibi bir düzineyi aşkın, niteleyici kelime kullanılmaktadır. Ama genel olarak müslümanlara göre inanmayanlara karşılık Allah'a, Peygambere ve ahirete inanan bir “mümin” vardır. Ancak mümin konusunda yeterince Kur'ânî bir algılayış oluşmadığı için bu kelimenin ifade ettiği mana farklarının hiçbir anlamı kalmamaktadır. Halbuki bir mümin sıfatı olarak salih ile muhsinin farklı ama tamamlayıcı bir tarafı, yönü vardır. Bu arada unutulmamalıdır ki İslam, incelikli bir dindir ve Kur'ân indirgemeci bir tavırdan çok uzaktır.

Ne yazık ki bu konuda pek çok çeviri sıkıntısı yaşanmaktadır. Yani bazı farklı kelimeler, tek anlamla çevrilmektedir. “Allah dilerse” diye çevrilen “Şâe” ve “erâde” bunun açık bir örneğidir. Halbuki şâe dilemek, erâde murad etmek demektir ki anlamları çok farklıdır; birincisi potansiyel oluşum imkanını, ikincisi mutlak bir olup bitmeyi anlatır.

Bu gün Kur'ânî ifadelerin güncel kavramlarla karşılanmasında indirgemecîlikler yapılmaktadır. Marksizm'in güncel olduğu dönemlerde müstez'af ve müstekbir gibi Kur'ânî lafızlar sömürülenler ve sömürenler olarak karşılanmıştı. Bu heyecan verici bir çeviriydi. Halbuki dikkatli baktığımızda görülür ki bu kelimelerin karşılıkları daha farklıdır. İlk elde zaafa düşürülenler anlamına gelen müstez'af, yalnızca binleri tarafından ezilmişliği ifade etmiyor, geldiği noktada kendinin de bir payının olduğu bir duruma işaret ediyor. Zaafa düşürülmüş ama gerekli bir tepkide bulunmayanların bunu bir mazeret olarak göstermelerine karşılık meleklerin "öyleyse niçin göç etmediniz" mealindeki âyet ezilmişliğin sorumluluğunu yalnızca ezenlere yüklememektedir. [1513]

İslâm Dili İçin Kur'ânî Çizginin Önemi

İslâm dili, bir Kur'ân dilidir. Bu dil Kur'ânî lafızlar ve bunların anlamlarıyla örülmüş bir anlayış ve algılayış dilidir. Mantıksal olmaktan çok sembolik olan bu dil, aynı zamanda bir gerçekleştirime bağlıdır. Bir başka deyişle hazır sonuçlar verilmemekte, yollar gösterilmektedir. Bu yol, iktidara ulaşmayı amaçlayan bir yöntemden çok, insanı din gününe hazırlayan bir hidayet yoludur. Bir başka deyişle Müslüman'ın bu dünyada fiziksel varlığını değil, öncelikle manevi dünyasını var kılmaya yöneliktir. Bu çizgi Kur'ân'a farklı açılardan baktığımızda da rahatlıkla anlaşılır.

Nüzul sırasında Kur'ân'ın ilk sûresi olan Alâk, Allah'ın hükumranlığına atıfla başlar. Çünkü etkinliğin yegane kaynağı odur. Onun adına yapılmayan iş/iktidar, anlamsız bir kaba kuvvet olarak kalır, insanın alâk gibi basit bir tortudan gelişinin basitliği ortaya çıkar. Bu basitliği ancak vahy ile eğitilmişlik ortadan kaldırabilir.

Tertipte ilk sırada bulunan Fatiha suresi de Allah'ın bütün canlılar üstündeki etkinliğinin vurgusuyla başlar ve bu yüce varlığın hidayetine duyulan ihtiyacın altını çizer, yoksa insan sapıtmakla karşı karşıyadır. Kuranda sıkça geçen kelimelerin bir arada düşünülmesi bile İslâm dili hakkında bize bazı ipuçları verir: Allah, ahiret, cennet-cehennem, doğruluk, fesat, fitne, heva ve heves, istiğfar, melek, Mescid-i Haram, mümin/ müslim, muhsin, salihler, mukarrabin, kafir, müşrik, münafık, namaz, oruç, peygamber, sabır, şeytan şükür, takva, tevekkül, tevbe, zekat ve diğerleri. Bir çerçevede düşünülüp birbirleriyle irtibatlandırıldığında bir İslami tablo ortaya çıkmaktadır.

Kaynağını ve yolunu Kur'ân'da bulan İslâm dili, modern anlayışın, gerçeği sırf bir adlandırmada bulan nominalizmine karşılık bir hakikattir. Hak insanın zihninde isteğe bağlı olarak kurulan değil, orada duran bir şeydir. İfadesini de lafız ve mananın birliğinde bulur. Frith Schuon'un dediği gibi bir sembolün, doğrudan veya varoluşsal olarak kavramak maksadıyla ayırıcı düşünceyle analiz edilmesi çoğu

kere geçerli bir yol değildir. Bundan dolayı “Allah altı günde yeri ve göğü yarattıktan sonra arşa çekildi” ayetinde “Allah'ın arşı istiva etmesi” öylece anlaşılmalıdır. Her şeyi yaratan Allah, aziz, hakim, kadir, olarak algılandığı sürece arşı istiva etmesinin hiçbir sorunu yoktur. Esasen sembolik anlatıma dayalı bu ayetin tenzih kaygısıyla görmezlikten gelinmesinin ciddi bir gerekçesi olamaz, zira bu yaklaşım Allah'ın hiçbir zati sıfatını ortadan kaldırmaz.

Ayrıca hatırlatmalıyız ki İslâm dili soyut bir ma ntıksa Ilıktan çok, somut örnekier üstüne kuruludur. Örneklem bir şeyi hayata dökmenin en önemli yoludur. Günlük dil öğreniminde bile önemli olan dil kurallarının ezberlemek değil, çok açık bir örnek üzerinde gösterebilmek, bunu tereddüt etmeden ortaya koyabilmektir. Sözün kısası İslâm'ın gerçek algılanışı için Kur'ân, Allah'ın sözü olduğunun bilincine vararak, organik, canlı ve bütünlük İçinde okunmalıdır.[1514]

Yararlanılan Kaynaklardan Bazıları:

1- Schuon Frith, 1997, Varlık. Bilgi Ve Din, Der. Ve Çev. Şehabettin Yalçın. İnsan Yayınları, İstanbul,

2- Kılıç Sadık, 1985, İslâm'da Sembolik Dil, İnsan Yayınlan, İstanbul.

3- Schwarz Fernand, 1997, Kadim Bilgeliğin Keşfi, Çev. Ayşe Meral Aslan, İnsan Yayınları, İstanbul,

4- Göksu M.Emin, 2000, “Dil Bağlamında Din Ve İslâm Dili”, Umran, Sayı 85, Eylül 2000, İstanbul.

5- Garaudy Roger Felâm Ve İnsanlık/N Geleceği, Pınar Yayınları, İstanbul.

6- Anderson Benedîct, 1995, Hayali Cemaatler, Çev. İskender Savaşır, Metis Yayınları, İstanbul.

7- Gurvltch George, 1985, Sosyoloji Ve Felsefe, Der-Çev. Kadir Cangızbay, Değişim Yayınları, İstanbul.

8- Koç Turan, 1995, Din Dili, Rey Yayıncılık. Kayseri.

9- Mardin Şerif, 1994, Türkiye'de Din Ve Toplumsal Derişme Bediuzzaman Saıd Nursi Olayı, İletişim Yay., İstanbul.

10- Mardin Şerif, 1999. İdeoloji, İletişim Yayınları, İst

11- Mengüşoğlu Takiyettin, 1983, Felsefeye Giriş, Remzi Kitabevi, İstanbul.

12- Poyraz Hakan, 1996, Dil Ve Ahlak, Vadi Yayınları, Ankara.

13- Habermas Jurgen, 1993, İdeoloji Olarak Teknik Ve Bilim, Çev. Mustafa Tüzel, Yapı Kredi Yayınları, İst.

14- Gökberk Macit, 1980, Felsefe Tarihi, Remzi Kitabevi, İstanbul.

15- Skınner Quentin, 1991, Çağdaş Temel Kuramlar, Çev. Ahmet Demirhan, Vadi Yayınları, Ankara,

16- Tatar Burhanettin, 1999, Felsefi Hermenötik Ve Yazarın Niyeti - Gadamer Versus Hirsch, Vadi Yayınları, Ankara. [1515]

Siyasal'ın İade-İ İtibar İhtiyacı

Yasin Aktay

İktidar olmak ile iktidar dili geliştirmek arasındaki illiyet ilişkisi göründüğünden çok sorunlu bir ilişkidir. Bunlar biri diğerini mutlak anlamda önceleyen eylemler olarak ele alınamasa da iktidar talebi, arzusu veya pratiğinin kendi dilini “zaten” üretip dayattığı gerçeği her zaman için daha geçerli bir durumdur. Buna rağmen iktidar olabilmek için öncelikle bir iktidar dili geliştirmenin gereği, bu ilişkiye dair naive bir inanca dayanıyor. Tarihte hiçbir iktidar olgusu veya siyasi veya ideolojik hegemonya önce kendine ait bir dil geliştirip yola öyle koyulmuş ve siyasi başarısını böyle bir sıralamaya borçlu olmuş değildir. Totolojik bir ifade gibi gelebilir ama iktidar olacak bir kalite sergilendiğinde, iktidar kendi dilini konuşmaya başlar zaten.

Ancak burada daha önce sorulması gereken soru, Müslümanların bu dünyadaki mücadelelerinin iktidar” kavramıyla olan ilişkisine dair bir sorudur. Yanlış anlaşılmasın, Müslümanların ahlaka Öncelik verip iktidar talep edemeyecekleri, dolayısıyla siyasal olana mesafeli durmaları gerektiği yönünde son zamanlarda şaşılacak derecede prim yaptığını gördüğüm bir argümanı kast ediyor değilim. Aksine bu dünyada salt varoluşu itibariyle bile iktidar talep etmeyen hiçbir canlının mevcut olmadığını düşünüyorum. Bu durumda Müslümanları Müslümanlar olarak iktidar talebine karşı soğutan her türlü ahlak-siyaset ikileminin, Müslüman varoluşunu sinikleştiren (kinikleştiren değil) tuzaklar içerdiği bile söylenebilir, iktidar insanın doğasında var olan bir şeydir. Siz iktidar istemiyorum deseniz bile

nefes alıp verdiğiniz ölçüde, kendi hayat şartlarınızı iyileştirme yönünde gösterdiğiniz her çabayla daha da belirginleşen bir iktidar talebinin öznesi oluyorsunuz. Bunu Müslümanlara yakıştırmamak, Müslümanların insan tekleri veya toplulukları olarak kendi hayat şartlarını iyileştirmeye dair bir çaba içerisinde bulunmalarına karşı olumsuz bir söylemi dillendirmek en iyimser ifadesiyle iktidarın ve insanın doğasını anlamamak anlamına gelir.

Kuşkusuz daha az iyimser olmamızı gerektiren durumlarda, Müslümanların Müslümanlık vasıflarını her türlü siyasal iradeye müdahil olmaktan uzak tutmaya çalışan bir irade söz konusudur. İslam ve iktidar ile İslam ve siyaset ilişkisi sözkonusu olduğunda genellikle ikisini bir arada düşünmeye dair çok olumsuz bir tavır sözkonusu olmaktadır, işin tuhafı bunun sadece Müslüman olmayanlar veya dünyadaki varoluşunda Müslümanlık vasfını ön planda tutmayanlar tarafından dillendirilmiyor olması. Bazen bizzat Müslümanların "pür dini" kaygılar öne sürerek bu temyiz üzerinde ısrar ediyor olmaları gerçekten de tuhaf kaçıyor. Dünyanın hiçbir yerinde hiçbir dinsel mensubiyet bir siyasal beden tasavvurundan yoksun değildir. Eğer yoksun olma iddiası taşıyorsa, bu dinsel mensubiyette bir sorun var demektir. Kaldı ki, siyaset ile din arasındaki bu kadar ısrarlı ayırımın altında din hakkındaki bu naif tasavvurlar bir yana bırakılsa, siyaset hakkındaki aşağılayıcı tavırlar daha ilginç kompleksleri barındırıyor.

Kutsal ve dokunulmaz bir alana ait varsayılan din ile dünyanın her türlü süfliliğine yakıştırılan siyaset arasındaki mesafe arttıkça, siyaset yani bizzat insanın kendisi için din o ölçüde saflığın, temizliğin, ama aynı zamanda ulaşılmazlığın alanı olarak temyiz edilmiş olur. Siyasal alan ise onu bu saflığın bulaşmaması gereken süfli bir alan olarak alçaltıldıkça alçaltılır. Siyaset ile dinin özenle ayrıştırılmasında görünürdeki ilk sonuç veya niyet bu olsa bile, asıl sonuç, insanın kendi alçalmasına bu kadar çok talip olmasındaki şeytani iğva değil de nedir? Öyle ya, siyaset dini alana hiç bulaştırılmayacak kadar kötü bir şey ise, bizzat bu ayrıştırıcı söylemi dillendirenlerin bu siyasette ne iş yaptıkları hiçbir merakı celb etmez mi? Onlar siyasette ne ararlar? Dini yaptıkları kötü işlere bulaştırmama yönünde sergiledikleri duyarlılıkla, siyasetlerini mi bir iyilik baskısından uzak tutmuş olmaktadırlar, yoksa dini bu kötü işlere bulaştırmamaya mı özen göstermektedirler?

Bu mesiyanik kaygıların sahteliği ve gizlediği karmaşık iktidar talepleri ünlü alman filozofu Nietzsche'nin Deccai isimli kitabının ağırlıklı konusunu oluşturur. Nietzsche, hiçbir iktidar talep etmiyor görünen manastır dindarlığının, bizzat insanın tabiatına karşı ne kadar ikiyüzlü bir tavra öncülük ettiğini gözler önüne seriyor. Ona göre iktidar talebi insanın olmazsa olmaz niteliklerinden birisidir. Bedensel varoluşumuzun en doğal, en kendiliğinden hallerindendir, iktidar talebi. Her bedenin dünyadaki varoluşu, en basitinden kendi konforunu artırma arayışına dönüktür. Bedenin bu talebiyle boğuşmak insanın tabiatını yine en basit ifadesiyle "bozar". Siyasal beden tasavvuru da insanların bu dünyada başkalarıyla olan birlikteliklerine atfettikleri bütünlük ve mensubiyet duygusuyla başlar. Bu birlikteliğin bedensel niteliği şayet kendi konforunun peşinde değilse zaten bir

birliktelik de değildir. Yok, birlikteliğin tabiatı gereği böyle bir konfor arayışı var da aksi söyleniyorsa, bu da ya kendi durumunu yeterince iyi tahlil etmemekten ileri geliyor veya ikiyüzlü bir mesiyanizm sendromundan ileri geliyordur.

Esasen tümüyle beşeri bir kulvarda cereyan eden iktidar ilişkilerinde İslam'ın İslam olarak bir aktör olamayacağını hesaba katmamız gerekiyor ki genellikle Müslümanın siyasi eylemiyle sürekli atıfta bulunduğu İslam'ın hiçbir zaman mükemmel haliyle dünyada varolmayacağı aşikardır. Her halükarda, İslam'ın ulvi değerlerini yükseltme azmindeki beşerden bir topluluk olarak Müslümanların eylemlerinden bahsetmek durumundayız. Bu insanlar, beşerdirler, İslam'ın kendisini değil, İslam'dan anladıklarını somutlaştırırlar. Dolayısıyla yanılırlar, düşerler, kalkarlar, çatışırlar veya uzlaşmalar yaparlar, kazanırlar veya yenilirler, aşırılıklar yaparlar veya mutedil davranırlar, dostları olur düşmanları olur, müttefikleri olur hasımları olur. Tabii ki kendi üzerlerine aldıkları ilahi yükü layıkıyla taşıyıp taşımadıkları yönünde sürekli bir ahlaki baskıya da tabi olurlar. Ancak bu yükü taşımayı üstleniyorlar diye, kendilerine bir masumiyet, bilgilerine bir vahyin mutlaklığı, hareketlerine ve siyasetlerine metafizik bir değişmezlik atfedilemez.

Nitekim, İslamcılığa çoğu kez, modern şartların ürettiği ve dinin dinsel mahiyetinden entellektüelizme ve siyasala doğru bir çeşit sapma olarak da yorumlanan bir patoloji yakıştırlmasında da, sonuçları üzerinde yeterince düşünülmemiş kastı aşan bu tür atıflar vardır. Oysa bir patoloji olarak bile algılansa, bu patoloji, bir (batılı, emperyalist virüsün saldırılarından mütevellid) enfeksiyona karşı sergilenen bir patoloji kadar sağlıklılığın veya canlılığın ifadesi olarak görülmeye daha yatkındır. Başladığından bugüne kadar düşe kalka, bin bir türlü varyasyon ortaya koyarak gelmiş olmasının yine bin bir türlü eleştirisi yapılmalıdır, ancak bunun İslam'a dışsal bir şey olduğunu söylemeyi gerektiren hiçbir durum olmadığını söylemek şartıyla. Müslümanlar ilahi bir düsturu sürekli olarak kendilerine rehber edinmiş olabilirler. Bu onların, bu ilahi düsturdan her anladıklarını ilahi kılmıyor. Tabii ki çoğu kez kendilerinin de farkında olmadıkları bir takım konjonktürel, ideolojik etkilerin altında bu düsturu görmüş ve yorumlamış olabilirler. Buna dair güçlü özeleştiri geleneği her dönem bu tür etkileri ortaya koyabilir. Ancak her bir durumda söylediklerinin zanni bir bilgi olduğuna, dolayısıyla hiçbir şekilde mutlak bir konumdan neşet etmiyor olduğuna dair güçlü bir bilinç onların tarihsel ve toplumsal sorumluluklarıyla ilgili sürekli olarak kendilerini uyarmalıdır.

Bütün bunların sonucunda, Ali Bulaç'ın özgün dönemselleştirmesine bir katkıda bulunmak gerekirse, 3. döneminde İslamcılığın siyasalı keşfetmiş olmasının onun en önemli vasıflarından birini oluşturacağını söyleyebiliriz. “Siyasal”, beşeriliği, dünyeviliği ve medeniliği vasıflarıyla dünyada etkili olmanın sayısız imkanlarını ortaya koyar. Belki de bu dönemselleştirme içinde ikinci döneme denk düşen İslamcılığın en olumsuz özelliği Müslümanın söyledikleriyle İslam'ın kendisini özdeşleştiren, söylenen ve eylenen her şeyi İslam'ın bir yorumundan ziyade

İslam'ın kendisine indirgeyen bir naifliğe sahip olmasıdır. Kuşkusuz bu naifliğin kendisinin ve dinamiklerinin yorumsaması ayrıca yapılmalıdır. İnsanlar İslam adına bir dönem adalet, bir dönem anti-sömürgecilik, bir dönem eşitlik, bir dönem Allah'ın mutlak hakimiyeti talebiyle siyasal rejimlerin top-yekun değişimini ve bir dönem de demokrasi talep ederlerken bu değişik taleplerin hepsine de değişmez dinsel sabitelerin ağırlığını da yüklemiş oluyor. Bu anlamıyla bağlamı gereği dünyevi konulara müdahale eden İslamcılık söylemi yine de kendini özenle dünyevilikten ve toplumsallıktan soyutlamaya, kendi sözüne dinsel veya ilahi bir ağırlık yüklemeye özen gösteriyor. Böyle olunca da dünyaya ve topluma dair söylenen şey, teknik anlamıyla siyasal müzakereye açık olamıyor, baştanbaşa siyasi olan talepler siyasal süreçten muafiyet talebiyle, müzakereye, dolayısıyla evrime kapalı oluyor.

Bu bakımdan, İslam adına bir "iktidar dili" geliştirme arzusunun veya arayışının bir muhalefet diline karşıt bir şey olarak alınması da doğru değildir. Muhalefet zaten iktidar talebinden başka bir şey değildir. Tabi burada muhalefetle kast edilen, eziklik, ikindllik ve sürekli yenilmiş-lik ve bastınımışlık duygusu ise, İslam dünyasının önemli bir kısmında bu duygunun önemli bir payının olduğu bir gerçektir. Bu duygudan türeyen "hınç"ın önemli bir siyasal motivasyon olarak bir "iktidar" arzusunu sürekli beslediğinde kuşku yoktur. Türk İslamcılığında da bir "öz yurdunda garip, öz vatanında parya" edebiyatının ne kadar etkili olmuş olduğunu herkes bitir. Bu edebiyatın beslediği diasporik ruh halinin de yine benzer bir etkiyle bir rövanş beklentisini canlı tuttuğu da söylenebilir. Ancak bu tür beklentilerin asıl büyük zararı, neredeyse süreklilik kazanmış bir duruma atfedilen "geçicilik" algısının stabilize olmuş hayat pratikleriyle bir türlü uzlaştırılamayan çelişkisini kalıcılaştırması. Genellikle bu tür bir uzlaşmazlığa hitap eden radikal hareketlerin büyük paradoksu, hiçbir zaman ulaşılamayacak bir hedefin kutsal stratejisi adına başlayarak lanetledikleri ve ilga etmek istedikleri "mevcut durum" ile çok kolay uzlaşma yoluna girmeleridir. Hatta bir hareket ne kadar çok radikal söylemlere sahip olursa bu tür bir paradoksu daha derinden tecrübe-eder. Sonuçları son derece travmatik olan bu paradoksun sonucunda insanlar son derece keskin "dönüş" görüntülerine sıradan olarak şahit olurlar. Esasen Protestan fundamentalizminin gerçek-dışı görünen hayallerinin daha sonra sekülerizme yol açmış olmasında benzer bir paradoksa işaret edilmiştir.

İslam bağlamında da bu paradoks hiçbir zaman geri dönülemeyecek bir duruma, tarihsel bir "Zion"a yönelik nostaljik bir özlem şeklinde tezahür eder. Hiçbir zaman geri dönülemeyecek olması, bu zion'un ontolojik konumundan kaynaklanıyor, öyle bir yol yürünmüştür ki artık başa dönülemez. İslamcılık, tekrar Müslümanların eski güçlü konumuna geri dönmeyi siyasal talebinin ilk şartı sayan bir yaklaşıma saplanıp kalmaktansa, tabii ki kendi reel konumlarından başlayarak güçlenmenin yollarını aramalı. Doğrusu bir dönem ataların ulaşmış olduğu bir siyasal mesafeyi günümüzde siyasete atılmanın şartı sayması veya siyasal konum talebinde bu seviyeyi referans alması kendi reel konumuyla bağdaşmıyor. Bu bir sorun değil de, siyasa! eyleminin önünde sürekli bu seviyenin nostaljik ifadelerinin varlığı şizofren

bir bilinç yarılmasını süreklileştirmeye yarıyor. Oysa Müslümanın atalarının gücünün bugün kendisine kendiliğinden bir şey devretmediğini bilmesi ve ama bu terekeye sahiplenmesinin tek yolunun kendisinin bu bakiyeye sahip çıkma performansından başka bir şey olmadığını da bilmesi gerekiyor. Müslümanın mukadder hicretinin, Yahudiliğin aksine her zaman geri dönülecek, kendisine vaat edilmiş bir toprağı hedeflemiyor olmasının hikmetleri üzerinde düşünmek gerekiyor. Bunun bir anlamı, gidilen yerin, ulaşılan seviyenin sahiplenilmesi ise diğer bir anlamı, başka insanların başka tecrübelerinin kendilerine ait olması, herkesin kendi imtihanını kendine ait şartlarda, sadece kendisine sorulmuş sorular olarak yaşamak durumunda olmasının bilinmesi gerektiğidir. Bin yıl önceki Müslümanlara sorulmuş sorular bize çıkmamış olabilir. Bizim kendi şartlarımızda bize hitap eden soruları bulup onları cevaplamaya çalışmamız, imtihanımızın başarısının tek şartıdır. Sorularımızdan bazıları tabii ki benzer olabilir, ama onların bu imtihandaki başarılarının bize hiçbir müktesep hak oluşturmadığını da kabul etmek gerekiyor. Müslümanlar, binbir türlü badirelerden geçerek kat etmiş oldukları yollan görerek, gerekirse, yenilmiş olduğunu kabul ederek, mevcut gücü nispetinde yeni yolculuklara ve yeni imtihanlara talip olmak zorundadır. Sahip olmadığı dünyevi güç adına karşılıksız çekler keserek, sürekli mahcup olma sendromundan ve tabi daha acısı hacizler yemekten, kurtulmakla başlamak lazım gelir. [1516]

KUR'ÂN VE ÇAĞIMIZ

İslâmi Birikimin İhyâsı Ve Önündeki Engeller

William Chıttıck

“İslam'ı birikim” ile Kastım Kur'ân ve peygamber tarafından kurulan ve onu uygulayan Müslüman nesillerce ayrıntılı biçimde yorumlanan Tanrı, dünya ve insan telakkileridir. “Entelektüel” terimini “akli” terimi yerine kullanarak, bu mirası yine bu terimle yakından ilintili ve aynı zamanda teorik ve entelektüel boyutları da kapsayan bir başka mirastan ayırmak istiyorum. Bu ikinci miras ulaştırılan / nakledilegelen (nakli) mirastır.

Nakli bilgide “niçin” sorusunu sormak mantıklı değildir. Gene de niçin diye sorulacak olursa; verilecek cevap Kur'ân'ın öyle söylediği ve dilin gramer kurallarının doğru konuşmanın sınırlarını belirlediğidir. Aksi takdirde akli bilgiyi öğrenmenin tek yolu o'nu anlamaktır. Bir kimse onu bir otoriteye dayanarak kabul ettiği takdirde öğrenemez. Akli bilgi matematik, mantık, felsefe ve ilahiyatın büyük

bir kısmını kapsar. Öğrenmede, “niçin” en temel ve mühim sorudur. Eğer bir kimse niçinini anlamıyorsa bu o'nun başka birinin otoritesini takip ettiğini gösterir. Kaynak ne kadar güvenilir olursa olsun, bir rapora dayanarak 2+2=4 ü kabul etmenin hiçbir manası yoktur. Bunu ya anlarsın ya da anlamazsın. Burada amaç “doğrulama” ve “gerçekleştirme” olarak tercüme edebileceğimiz “tahkik” tir.

Nakli bilgide, insanlar ölü (Sünnilikte olduğu gibi) veya diri (Şiilikteki gibi) olan müctehidleri takip etmek durumundadır. Başka bir ifadeyle, bir kimse müctehidi takip eder, çünkü nakli ilimleri öğrenmenin yegane yolu onu halihazırda bilenlere müracaat etmektir. Fakat herhangi bir kimse imani konularda bir müctehidi takip edemez, çünkü iman kişinin kendisin Allah'a, peygamberlere, kitaplara ve ahiret inancına aittir. Bir Müslüman “Ben Allah'a inanıyorum çünkü müctehidim bana iman etmemi söylüyor.” diyemez. Bunu söyleyen kimse müctehidi kendisine Allah'a inanmamasını söyleseydi Allah'a inanmayacağını söylüyor olacaktı. Başka bir deyişle, imanının boş sözlerden ibaret olduğunu ifade ediyor olacaktı.

Her ne kadar teoride akli ve nakli ilimleri ayırmış olsak da, pratikte ikisi birbirleri ile yakından ilgili olagelmişlerdir ve akü ilimler kendilerini nakli ilimlerin zemini üzerine inşa etmişlerdir. Bir kimse dilbilgisi olmadan doğru bir şekilde konuşamaz ve Kur'ân ve hadis olmadan bir şeyleri İslâmi olarak anlayamaz. Buna rağmen bir kimsenin nakli ilimlerde çok ciddi bir bilgiye sahip olması akli ilimler hakkında hemen her şeyi biliyor olduğu anlamına gelmez. Öte yandan İslam büyüklerinin inanç hakkında görüşlerini ezberlemek bunları ezberleyenin bu konularda söylediği şeyleri bildiğini kanıtlamaz.

Zaman içinde kademeli olarak kaybolmakta olan akli hem de nakli ilimler yalnız İslâm için değil herhangi bir dinin yaşaması için temel teşkil ederler. Bununla birlikte, nakli ilimler, akli ilimlerden daha iyi muhafaza edilmiştir. Sebep ise açıktır: Herkes Kur'ân ve Hadis öğrenebilir ama herkes doğru bir şekilde Allah ve Peygamberin ne demek istediğini anlayamaz. Bir kişi meseleleri ancak kendi ölçüsünde anlayabilir. Bir kişi matematiği (ya da diğer akli ilimleri) doğuştan gelen bir yetenek ve öğrenim olmadan anlayamaz. Bir kişi matematik için doğal bir yeteneğe sahip olabilir ama uzun yıllar çalışmaksızın önemli bir şey elde edemez. Ve matematik, modern çeşitlerinin en karmaşığında bile, nisbeten duyu organlarımıza hitap eder. Ya gerçekliğin en derin, günlük tecrübelerimizden en uzak olan konulan ile ilgilenen ilahiyat?

Hiçbir dinin yaşayan bir akli fintellectual) geleneği olmaksızın -ya da çok az gelişmeyle-ayakta kalamayacağını vurgulamamız gerekir. Bunu doğrulamak için -çünkü bu ifade taklid te; melinde kabul edilemez- sorularımızı sorabiliriz: Akli gelenek ne içindir? İslâmı toplumda hangi rolü oynamıştır? Hedefi nedir? Bu soruları sormak, “Müslümanlar niçin düşünmek zorundadır?” sorusunu sormakla eştir. En basit cevap Müslümanların düşünen yaratıklar olması hasebiyle düşünmeleri gerektiğidir. Onların düşünmekten başka seçenekleri yoktur. Çünkü

Allah onları yarattığında onlara akıl ve zeka vermiştir. Bunun yanında Kur'ân'ın bir çok ayetinde Allah onlara düşünmelerini ve zekalarını kullanmalarını emretmiştir.

Şüphe yok ki bu Allah'ın tüm Müslümanların akli gelenek üzerinde devam ederek karmaşık çalışma ve derin düşünmelerini emrettiği anlamına gelmez, çünkü herkesin bunu gerçekleştirmek için uygun yeteneğe, kapasiteye ve şartlara sahip olamayacağı açıktır. Bununla birlikte, eğer akılları varsa, bütün Müslümanların akıllarını doğru kullanması ahlaki ve dini bir zorunluluktur. Kur'ân'ın açıkladığı gibi, "lâ yükellifullahu nefsen illâ wus'aha", yani "Allah hiç bir nefsi güç getirebildiğinden fazlasıyla yükümlü tutmaz". Eğer insanlar düşünmeye güç ye ti re biliyorlarsa, Allah onlara doğru düşünme yükümlülüğünü verir. Fakat onlara ne düşüneceklerini söylemez. Çünkü o, akli konularda taklid yükümlülüğünü koyacaktır. Eğer pek çok ulema îmanî konularda taklidi yasaklamışiarsa, bu Allah'ın kendisinin onu yasaklamasından kaynaklanır, o, insanlara akıl vermiştir ve eğer onlar bir otoriteye dayanarak dogmaları ya da düşünceleri basitçe onaylarlarsa, akıllarını doğru biçimde kullanamazlar. Gereği gibi düşünmek için bir insan ciddi manada kafa yormalı ve sonuçları kendi entelektüel mücadelesi ile elde etmeli, başka birininkiyle değil. Matematik ya da felsefe gibi herhangi bir akli bilimi öğreten herkes bunu gayet iyi bilir.

Eğer insanların çoğunluğu düşüncesiz olmasa idi ve hatta eşya hakkında neden düşünmeleri gerektiğini dahi sormuyor olmasalardı bu doğrudur. Onlar sadece günlük rutinlerine devam ederler ve kendi durumlarını anladıklarını tahayyüi ederler. Her halükarda öne sürdükleri Allah'ın kendilerinden şeriatı izlemelerinden daha fazla bir şey istemediğidir. Fakat durup düşünme yetisi olan kimse için bu bir gerekçe değildir. Tanrı, evren ve insan ruhu üzerinde düşünme kapasite ve maharetine sahip olan herkes durup düşünmelidir. Bunu yapmamak bir kimsenin Allah vergisi tabiatına ihanet ve Allah'ın emirlerine de itaatsizlik etmesidir.

Müslümanların düşünmekten başka seçeneği olmadığı için doğru düşünmeyi öğrenmek Müslümanlar için önemli bir uğraşı alanı olmalıdır. Fakat doğru düşünceyi tanımlayan şey nedir? Doğru ve yanlış düşünce arasındaki farkları nasıl anlatabiliriz? İnsanların düşünmekten başka seçeneği olmadığı hakikati insanların istediği şeyi düşünmekte serbest olduğu manasına mı gelir? Bu tür sorulara verilen İslâmi cevap her zaman insanların düşünme yönteminin tarafsız olmaktan uzak olduğudur. Birtakım düşünme biçimleri Kur'ân ve sünnet tarafından teşvik edilirken bazıları da edilmemiştir. Isiami olarak, işte bu düşünen kimseler zihinlerini Kur'ân ve Sünnet'in amaçları ile örtüştürerek kullanmakla sorumludurlar. Başka bir deyişle, İslâmi entelektüel geleneğin amacı İslâm'ın amacı ile örtüşmelidir, aksi takdirde bu İslâmi entelektüellik değildir.

Öyleyse, İslâm'ın gayesi nedir? Genel manada İslâm'ın amacı Allah'a döndürmektir. Buna rağmen, herkes bir şekilde Allah'a döneceği için, asıl mesele dönmek değil, fakat kişinin nasıl döneceğidir. Kur'ân ve Sünnet aracılığıyla Allah insanları kendisine ve ebedi saadete götüren davranış biçimlerine yöneltir. Eğer

onlar kendilerini üzüntüye değil mutluluğa götüren dosdoğru yola (sırât-ı müstakim) ulaşmak istiyorlarsa zihinlerini, bilinçlerini ve düşünmelerini tek hakikat olan Allah'ın Zatı ile uyumlu yollarda kullanmaya muhtaçtırlar. Eğer kuruntu ve sahteliği takip ederierse eğri bir yolu takip etmiş olacaklar ve muhtemelen geri döndüklerinde sevindirici bir yere ulaşmayacaklar.

İslâm'ın entelektüellik tarihi Müslümanların zamanla benimsediği doğru ve düzgün düşünme çabalarıyla çeşitli şekillerde somutlaştırılır. Entelektüel gelenek sağlam ve canlı olduğu için anlaşmazlıklar da yaygındır. Bununla birlikte, İslâm tarihinde ortaya çıkan farklı okullarda bir ilke herkes tarafından kabul edilir. Bu, Allah'ın bir olduğu ve O'nun hakikatin ve gerçekliğin yegane kaynağı olduğudur. O her şeyin kaynağıdır ve her şey O'na dönücüdür. “Allah’ın birliğini bildiren” bu ilke herkesin bildiği gibi tevhid'dir. İslâmi olarak düşünmek Allah'ın birliğini tanımak ve O'nun birliğinin gerekli sonuçlarını ortaya koymaktır. Görüş farklılıkları işte bu gerekli sonuçlar hususunda zuhur eder, Allah'ın bir olduğu gerçeğinde değil.

İnsanların tevhid'den çıkaracağı sonuçlar geniş ölçüde onların Allah telakkisine bağlıdır. Müslümanlar tipik olarak Kur'ân ve Sünnette ifade edildiği gibi Allah'ın isimlerini ve sıfatlarını derinlemesine düşünerek anlamaya çalışmıştır. Bu yoğun düşünceler sonucunda Allah'ın nasıl anlaşılacağı hakkında her şeye ulaşıldı. Eğer Allah öncelikle kanun koyucu olarak anlaşılırsa, insanlar buradan Şeriat'a gerekli riayetin gösterilmesi gerektiği şeklinde sonuçlar çıkarırlar. Eğer öncelikle gazap eden olarak algılanırsa bu durumda insanlar onun gazabından kaçmaları gerektiği sonucuna varacaklar. Eğer Allah öncelikle merhametli olarak anlaşılırsa bu defa O'nun rahmetinin aranması gerektiği sonucuna varılacaktır. Eğer Allah'ın güzel olarak anlaşılmasına öncelik verilirse, insanlar O'nu sevmeleri gerektiğini bilecekler. Allah'ın -en azından- doksandokuz ismi vardır ve her bir isim Allah'ın ne olduğu, ne olmadığı, kesin olarak nasıl anlaşılması ve O'nunla nasıl ilişki kurulması gerektiği konusunda farklı yönlere işaret eder. Tabii ki, düşünceli Müslümanlar Allah'ı birçok yönüyle anlamış ve bu anlama biçimlerine dayanarak farklı şekillerde sonuçlar ortaya koymuşlardır. Tevhid'deki bu anlayış çeşitliliği peygamberin duasında da yerini almıştın “Ey Allahım senin gazabından senin rahmetine sığınırım, senin memnuniyetsizliğinden memnuniyetine iltica ederim, senden yine sana iltica ederim”.[1517]

İhyanın Önündeki Engeller

Başlığım İslâmî entelektüel mirasın modern zamanlarda kaybolduğuna işaret etmektedir. Bu çok geniş bir başlık olduğu için burada iddiama kanıtlar sıralamayacağım, bu konu kendi tarihinin bilincinde olan Müslümanlar açısından gayet açıktır. Benim burada yapabileceğim şey ihyanın önündeki engeller hakkında yargıda bulunmaktır. Mevcut amaç için başka türlü birçok engeller de olmasına

rağmen ben iki türlü engel üzerine kafa yormak istiyorum. Birincisi orijini dışarıda olan entelektüel güçlerdir. Bunlar modern dünyada hakim olan Batı Avrupa ve Amerika'da gelişen düşünce yapısıyla yakından ilintilidir. Buna rağmen, bunlar uzun süreden beri bir iç problem olmuştur, çünkü birçok Müslüman bunları isteklice ve aktif biçimde kendilerininmiş gibi benimsemiş ya da gerçeğin farkında olmadan bunlar tarafından bir kalıba sokulmuşlardır. Bu entelektüel güçlerin içselleştirilmesi, ikinci bir grubun -islami toplumdaki ihyaya engel olan modern tutumlar ve toplumsal güçlerin- ortaya çıkmasına sebep olmuştur.

Birinci kategorideki sorunların doğasını belirtirken, basit bir soruyla başlayabiliriz: Günümüzde İslâmî olarak düşünmek mümkün müdür? Veya modern dünyada bir "Müslüman entelektüel" olmak mümkün müdür? Bununla kastım sadece İslam'ın kurallarını takip eden bir entelektüel değil, modernitenin ortasında yaşarken İslâm'ın üç temel boyutunda (İlim, Amel, İhlas) İslâmi olarak düşünen kimsedir.

Basit anlamda entelektüel meselelerle ilgili olan onbinlerce Müslüman yazar, profesör, doktor, avukat ve bilim adamı olduğundan hiç şüphem yok. Fakat benim kastettiğim manada "Müslüman entelektüel" tanımına, çok ufak bir grup dışında, uyan kimseler olduğu hususunda çok ciddi şüphelerim var. Evet, İslâm'ın takipçisi olarak doğan ve onu uygulayan derin düşünceli ve entelektüel kültüre sahip birçok insan var. Fakat onlar İslâmî bir biçimde düşünüyorlar mı? Hem modern anlamda bir bilim adamı olup hem de kainatı ve insan ruhunu Kur'ân ve Sünnetin kendisine açıkladığı şekilde anlamlandıran bir Müslüman olmak mümkün mü? Bir sosyolog olup aynı zamanda "tevhid" açısından olaylara bakmak mümkün mü?

Dışarıdan gözlemleyen biri olarak bana öyle gözüküyor ki Müslüman entelektüellerin birçoğunun düşüncesi İslâm'ın prensipleri ve anlayışı tarafından değil dilin yapısında ve lisede öğrenilip daha sonra üniversite eğitimi ile pekiştirilen düşünme alışkanlıkları tarafından belirlenmektedir. Böyle insanlar bir Müslüman gibi davranmalarına karşın, bir doktor, bir mühendis, sosyolog ve siyaset bilimci gibi düşünürler.

İslâmi düşünce tarzını öğrenmeyi, haftada bir defa derse katılmakla veya çağdaş Müslüman liderlerin birkaç kitabını okumakla, sadece Kur'ân'ı incelemekle veya herhangi birinin duasını okuyup tahkiki imana ulaşıldığını sanmakla bağdaştırmanın çok tutarlı olmadığını düşünüyorum. Geleneksel İslâm dünyasında, büyük düşünür ve entelektüeller, zamanlarının tamamını bilgiyi araştırma ve fehmetmede derinleşme uğraşısı üzerine harcamışlardır, İslâmi entelektüel miras umulduğundan çok daha fazla zengindir. Yüzbinlerce kitap yazılmış olmasına rağmen, modern dönemde bu eserlerin büyük bir kısmı, hatta en önemlilerinden bazılarına dahi ulaşıl-mamıştır. Bunu sebebi bu kitapların basılmamış olmasıdır. Basılmış olsalar bile Müslüman entelektüeller tarafından yoğun bir şekilde okunmaması, cüzi bir miktar olmakla beraber, Arapça ve Farsça'dan İngilizce ve diğer modern dillere çevrilenlerin de eksik ve yetersiz tercümeleri, bu eserlerin rehberlik etme fonksiyonunu azaltmıştır.

İslâmi olarak düşünmek için entelektüel geleneğin mihenk taşları olan bu kitapların yazılmış oldukları dilde okunmasının zorunlu olduğunu kastetmiyorum. Modern zamanın Müslümanları bu önemli kitaplardan bir tanesini, velev ki tercüme olsun, okusalar ve anlasalar, düşünüş tarzları derin bir şekilde etkilenecektir. Fakat böyle kitaplar, kişinin kendini anlamaya yönelik hazırlaması, hummalı bir çalışma ve kendini esere adaması ile ancak anlaşılabilir. Bu modern üniversite eğitimi kapsamında yapılabilecek bir şey değildir, ancak kişi kendini İslâmî gelenege adamışsa bu mümkün olabilir (mümkün olabilir diyorum çünkü İslâmî çalışmalar alanında doktora sahibi birçok Müslüman veya gayri müslim hala entelektüel mirasın önemli eserlerini okuyup anlayabilecek durumda değiller.)

Modern öğrenimin geleneksel İslâmi öğrenim ile uyumlu olmayan konu ve düşünce tarzına dayanıyor olmasından dolayı, bugün iyi bir Müslümanın entelektüellikle Müslüman inanç ve amellerini uyuşturması zordur. Birinin yıllarca bir konuda çalışıp ondan etkilenmemesi düşünülemez. Ortaya hayatlar konarak oluşturulmuş düşünce tarzlarından müteşekkil zihni kalıplardan etkilenmekten kaçış yoktur. Kesin olmamakla beraber büyük bir ihtimalle, dini inanca sahip modern entelektüeller “bölünmüş” zihinlere sahiptirler; bölünmüş benliklere sahipler diyecek kadar ileri gitmeyeceğim, fakat bu zaten yeterince yaygın. Zihnin bir bölümü profesyonel ve entelektüel alana ayrılmışken, diğer kısmı da şahsi dindarlık ve amele yöneliktir. Her ne kadar bireyler bu iki alan arasındaki ilişkileri sağlayabilecek düzeyde olsalar da, bunu gerçekleştiren kısım zihnin profesyonel ve modern kısmının oluşturduğu dünya görüşüdür. Kur'ân tarafından oluşturulmuş ve nesiller boyu müslümanlarca tevarüs ettirilmiş bir dünya görüşü bu insanlara yabancı kalacaktır ve böylece onlar rasyonel kategorilendirmelerini ve düşünce tarzlarını sahip oldukları profesyonel eğitime, çağdaş entelektüel yönelimlere, televizyon ve medya ile popü-lerleştirilmiş doktrinlere istinaden oluşturacaklardır.

Birçok Müslüman bilim adamı, modern bilimin, Tanrı'nın yarattıklarındaki harikaları görmeye yardım ettiğini iddia ederler; dolayısıyla doğa bilimlerini sosyal bilimlere tercih etmelerinin başlıca argümanı olarak da bunu kabul ederler. Fakat tanrının izlerini görmek için fizik veya biyokimya çatışmak zorunlu mudur? Kur'ân'da birçok defalar Müslümanlara hitaben “hala düşünmeyecek misiniz?”, “hala akletmeyecek misiniz?” şeklinde hitaplar vardır. Peki ne hakkında? Allah'ın âyetleri hakkında, ikiyüz defadan daha fazla Kur'ân ayetindeki bu gibi hatırlatmalar, her alanla ilgilidir. Kısacası, dünyanın bize yaratıcısının harikalarını anlattığını idrak edebilmek için büyük bir bilim adamı olmaya ve hatta bilimle uğraşan biri olunmasına gerek yoktur. Bunu herkes bilebilir. Bu sebepledir ki Peygamberimiz (s) “kocakarıların dini” (dîn el-'acâ'iz), benzetmesini yapmıştır, zira herhangi bir entelektüel eğitime gereksinim duymadan İslâm dini anlaşılabilir. Sadece dünyaya bakmak yeterlidir ve onunla ilgili her şey “akıl sahiplerine” gizli kalmaz.

Tanrının varlığına dair delilleri veya ipuçlarını idrak etmenin, kişinin selameti açısından yeterli bilgi sağlayacağı doğrudur. Her şey bir kenara, Hz. Peygamber(s) şöyle demiştir: “Cennettekilerin büyük bir kısmı âvâre olacaktır”. Fakat cennete götüren avareliğin bu dünya amelleriyle ilişkili olması gerekir ki, bu durumun gerçekleştirilmesi zamanımızda son derece zordur. Müslüman entelektüeller arasında bu durum kesinlikle vaki değildir. Onlar zaten son derece zeki kişilerdir ve bu onların neden bu kadar iyi mühendisler ve doktorlar olduklarını açıklamaktadır. Başka bir deyişle, onlar şimdiye kadar zihinlerini kullandılar ve geliştirdiler bu da onlara entelektüel olmaktan başka seçenek bırakmadı. Kaçınılmaz olarak onların zekaları aldıkları eğitim, çalışma alanları ve medya ile şekillenmiştir. [1518]

Tevhîd Ve Teksir

Modernitenin kazandırmış olduğu aklın bilgi ve alışkanlıkları İslâmi öğrenme tarzına uygun değildir. Belki de, bu söylediğimi kamil bir şekilde ispatlamak için, modernitenin karakteristiklerini -şu an yaşadığımız “global kültürün” düşünce tarzları ve normları- düşünmek gerekir. Açıkçası, moderniteyi karakterize eden unsurlar, İslâmi düşüncenin başat unsuru olan “tevhid” değildir. Bilakis, modernitenin “tevhid'in” tam da karşıtı bir karakteristiğe sahip olduğunu söylemek yerinde olur. Bazıları bunu “şirk” olarak veya tanrının yerine başka şeyleri ikame etmek olarak değerlendirebilir. Fakat Müslümanların büyük bir kısmı için şirk tabiri daha çok duygu yüklü olup tartışmalarda bu yönü ortaya çıkmaktadır. Dahası, onlar bu terimin gerçek manasından uzaklaşmıştır, çünkü onlar şirk ve tevhid'in incelenip açıklandığı İslâmi entelektüel birikimden bağlarını koparmışlardır. Modernitenin karakteristik özelliğini “teksîr” -ki literatürde tevhidin zıddıdır- olarak değerlendirebiliriz. “Tevhid” her şeyi birlemek, dini muhteviyatta ise Tanrı-’nın bir olduğunu iddia etmek anlamına gelirken, “teksîr” ise her şeyi çoklamak, bölmek anlamına gelir ve bu bağlamda ben bu kavramı “tanrıların çok olduğunu iddia etmek” olarak algılıyorum.

Modern zamanlar ve modern düşünce tek bir merkez, tek kaynak, tek hedef ve gayeden yoksundur. Modernitenin genel bir prensibi ve rehberi yoktur; başka bir deyişle, bir tek tanrısı yoktur. Oysa hayata anlam veren ve hayatın kaynağını teşkil eden bir tek Allah'dır. Allah, ibadet edilendir. Modern dünya birçok tanrılara ibadet etmektedir. Yoğunlaşan bir teksîr sürecinde, tanrılar sayılamayacak derecede artmıştır ve insanlar kendilerine Tanrı olarak hitabeden her şeye, genellikle aynı anda birkaçına birden tapınmaya başlamışlardır.

İslâm ve Batı medeniyetlerinin entelektüel tarihlerini karşılaştırdığımızda iddiamın doğruluğu ortaya çıkar. Son zamanlara kadar, tslâmi düşünce birliğe, bütünleşmeye, uyuma ve senteze temayüllü olarak karakterize ediidi. Büyük İslâm düşünürleri birçok disiplinde mütehassıs idiler ve bütün bu disiplinleri tevhid

ağacının dallan şeklinde algıladılar. Astronomi ve zooloji, fizik ve etik, matematik ve hukuk, mistisizm ve mantık gibi alanların aynı anda çalışılmasında kesinlikle herhangi bir çelişki yaşanmamıştı. Her şey aynı prensip ile yönetiliyordu; Çünkü her şey Allah'ın kapsayıcı gerçekliği altında idi.

Batı düşüncesi tarihi bahsettiğimizin zıddı bir eğilim ile karakterize edilir. Her ne kadar, orta çağda bütünsel düşünmeye yönelik büyük bir çaba olmuşsa da ortaçağdan bu yana sürekli artan bir dağılma ve bölünme sözkonusudur. “Rönesans adamları” bütün bilimler hakkında biigi sahibiydiler ve aynı zamanda bütünleyici bir vizyona da sahiptiler. Fakat günümüzde, herkes son derece dar bir alanda uzmanlaşmıştır ve bilginin artışı uzmanlıkla eşzamanlı bir şekilde gerçekleşmektedir. Sonuç ise müşterek yanlış anlama ve uyumsuzluktur. Bilginin birliğini kurmak imkansızlaştı ve farklı disiplinlerdeki uzmanların birbirleriyle gerçek bir iletişimi olası değildir, hatta aynı disiplinin farklı alanlarındaki uzmanların bile iletişimsizliği sözkonusudur. Kısacası, modern dünyada yaşayan insanların birleştirici prensipleri yoktur ve sonuçta artarak bölünen hedef ve isteklerle ve yoğunlaşan bir kaosla karşı karşıyayız.

Kaosa rağmen herkesin kendine ait tapındığı tanrıları oldu. Hiç kimse mutlak bir boşlukta hedefsiz, değersiz, anlamsız ve kaynaksız ayakta kalamaz. İnsanların tapındığı tanrılar, hayatlarının anlam ve muhteviyatına referans olan noktalardır. Geleneksel tapınma nesneleri ile modern tanrılar arasındaki fark; modernitenin ikindi tanrılarını üstün bir tek tanrıya toplanabilmesine mana vermiyor oluşunda aranmalıdır. Bu başarıldığı anda da, “üstün tanrı” fikri ideolojiler tarafından icat edilmiş olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu muhakkak ki bütün diğer tanrıların gerçekliklerini reddeden tevhid anlayışının tanrısı değildir. Fakat din politika alanına girdiğinde, bu tanrılar tevhid anlayışındaki tanrının kaba bir taklidi olabilmektedirler.

Teksir dünyasındaki tanrılar çok kalabalıktırlar. Bunların en önemlilerini saymaya kalksak, modern zamanların mit ve ideolojilerinin listesini vermek yeterli olacaktın evrim, ilerleme, bitim, tıp, milliyetçilik, sosyalizm, demokrasi, marksizm, özgürlük, eşitlik vs. Fakat belki de, bu tanrıların en tehlikelileri kendilerini tanımakta zorlandıklarımızda çünkü modern dönemde bizler, onları hayatımızın bir vazgeçilmezi, teneffüs ettiğimiz hava gibi algılıyoruz. Bu tanrıların en yaygın olanlarından, güya masum birkaç isim vereyim; temel ihtiyaçlar, sağlık, iletişim, tüketim, gelişme, eğitim, enerji, döviz, faktör, gelecek, büyüme, kimlik, bilgi, hayat standardı, yönetim, model, modernizasyon, planlama, üretim, ilerleme, proje, ham madde, ilişki, kaynak, rol, servis, cinsellik, çözüm, sistem, refah, çalışma... Bunlar modernitenin doksandokuz tanrısından bir kısmı ve bunların isimlerinin söylenmesi de modern insanın zikr'i olmuştur.

Bu tanrıların doğasının açıklama ve analizine bakmak isteyenler, Alman dilbilimci Uwe Poerksen'in “Plastik Kelimeler” (Plastic Words) isimli kitabına bakabilirler. Kitabın bir alt başlığı kendisinden daha açıklayıcı; “Modû'ler Dilin Viranlığı”.

Poerksen, dilin modern kullanımının -bilhasa İkinci Dünya savaşından sonra yaygınlaşan kullanımının- ne şekilde dünyanın en yıkıcı tiranlarına dönüşen kelimeler grubunu ürettiğini açıklar. Poerksen onları tanrılar diye nitelendirmedi, çünkü bir dilbilimci olarak teolojiye açık bir ilgisi yoktu. Fakat “tiran” sıfatını kullanıyor ve bu tabir Kur'ân'daki ilahi isim el-cebbar'a tekabül etmektedir. Bu sıfat tanrıya izafe edildiğinde, yaratılanlar üzerinde kontrol edici mutlak bir güç anlamına gelmektedir. Tiranlık yaratılanlara izafe edildiğinde olumsuz bir durum ortaya çıkar, çünkü yaratılanların tanrının güç ve otoritesini gasp ettiği anlamına gelir. Plastik kelimeler eserinde ise, yazar, sosyal amaçları şekillendiren tartışmalarda kullanılan bir grup kelimenin anlamlarının gasp edildiğini vurgular.

Poerksen'in de belirttiği gibi, bu tiranik kelimelerin en azından otuz ortak özelliklen vardır. Bunlardan en önemlisi, kendilerinin iyi ve faydalı olduklarına dair izlenimler olsa dahi, tanımlarının olmamasıdır. Dilbilimsel açıdan, bu gibi kelimeler bütünsei bir anlam (denotation) taşımazlar fakat bazı yan anlamları (connotation) vardır. Sağlık, refah, hayat standardı gibi şeyler aslında yoktur, fakat bu kelimeler birçok insana iyi şeyler çağrıştırmaktadır. Bu gibi kelimeler bilimsel olarak görülen soyut terimlerdir ve böylece, bilimin eh ulu tanrılardan biri olduğu bir dünyada belli bir otorite izlenimi taşımaktadırlar.

Bu kelimelerin hepsi, sınırsız bir idealde tanımsızlaşmaktadırlar. İdeali sınırsızlaştırarak, kelime insanlarda sınırsız ihtiyaçlar uyandırır ve bu ihtiyaçlar da belirginleştiğinde, mutlakmışlar gibi görünürler. Kur'ân, tanrının zengin, insanların ise tanrıya karşı fakir olduklarını belirtir. Fakat günümüzde, insanlar anlamsız kavramlara ihtiyaç hissederler ve onlara sahip olmaları gerektiğini düşünürler. Bu boş idoller insanların adanma ve tapınma nesneleri haline geldiler.

Plastik kelimeler kendi lehinde konuşanlara büyük bir güç verir. Sağlık, iletişim, tüketim, bilgi, gelişme gibi kelimeleri kullananlar prestij kazanırlar, çünkü o tanrı ve hakikat adına konuşur ve bu durum insanları sessiz kalamaya iter. Bütün bunlardan sonra, sağlık ve gelişmeye tamamen aptal birinin itiraz edebileceğini düşünürüz. Tek kaygısı bizim sağlığımız ve gelişimimize yardımcı olmak olan bu kişileri, herkes takip ve takdir etmelidir.

Bu mini tanrılar hakkında konuşan “müctehidler”, gerçekte bir tek onlar, uzmandırlar. Plastik kelimelerin her biri bir ideal kurmakta ve bu konular üzerine sadece uzmanlann fikir sahibi olabileceği görüşünü desteklemekte, böylece de hayatlarımızı onlara bağımlı kılmamızı sağlamaktadır. Bilimsel “müctehidlerin” otoritesini takip etmeliyiz; çünkü bizim sağlığımız, refahımız ve eğitimimiz için şeriatlar tahsis etmişlerdir, insanlar uzmanlann beyanlarını “fetva” gibi algılıyorlar. Eğer “müctehidler”, “gelişme” tanrısına kurban olarak bir köyün yıkılmasında fikir birliğine (icmâ) varrruşlarsa, onlann otoritelerine tabi olmaktan başka seçeneğimiz yoktur. Müctehidler her şeyin en iyisini bilirler.

Plastik kelimelerin tamamı diğer kelimelerin anlamlarının arka planda kalmasına ve kullanım dışına itilmesine sebep olmuştur. Bu tanrılara tapınmaktan gurur duyabiliriz ve bütün dost ve arkadaşlarımız uygun zikir ve dua/an okumamızdan bizi son derece aydınlanmış olarak algılayacaklardır. Hala eski tanrı inancına sahip olanlar da, yeni tanrılarla o'na aynı anda ibadet ettikleri gerçeğinin farkına varabilirler. Kendi öğretilen doğrultusunda eski tanrıya tapınmaya de; vam ettiklerini iddia eden birçok insan, O'nun saflık, iletişim, tüketim, kimlik, bilgi, hayat standardı, yönetim, kaynaklar., vs. -malum anlamdaki zikir- gibi alanlarda hizmet etmemizi söylediğine inanmaktadırlar.

Yapay tanrılara inananlar için bu tanrılar hiçbir anlam ifade etmediğinden tanrıların inamaları ancak bu tanrıların tanrının adıyla temel ihtiyaçlarını karşıladıkları yönündeki yan anlam cazibesi ile bu durumu anlamlandırabiliyorlardı. Çünkü her şeyden öte bu kişisel bir ihtiyaçtır. Biz ona karşı aciziz ve ona ibadet etmek zorundayız. Bu tanrıların adanmaya değer oldukları herkesçe bilinmektedir. Dindar insanlar bu tiranlara dindarlık atfetmekte bir beis görmeyecekler, iyinin insanları plastik tanrıların adında, insan yapımı putlara yani Kur'ân'ın deyişiyle “kendi elleriyle yaptıkları putlara” ibadet ettiklerini bilmeden dünyayı değiştirmek için beraber hareket edecekler.

Özellikle geçmişten daha fazla sahte tanrının bulunduğu bugünlerde bu tanrıların alanı çok geniştir. Kur'ân'ın bize bildirdiğine göre her peygamber tevhid mesajıyla gelmiştir ve Allah her topluma bir peygamber göndermiştir. Geçmişteki her toplum bazen cahillik ve unutkanlık yüzünden şirke düşseler de kendilerine göre bir tür tek tanrı inanana sahiptiler. Fakat modern toplumda teksirin tanrılarından başka bir şey yoktur ve bu tanrıların tevhid akidesi ile hiçbir alakaları yoktur.

Sahte tanrıların doğasını anlamada entelektüel bilimler daima temel teşkil etseler de ve nakli ilimlerin yapay tanrıları anlamlandırmada asla bir rolü yoktur. Herhangi biri taklit temelinde “Allah'tan başka ilâh yoktur” lafzını kabul edemez. İfadenin, içinde doğru inancı barındırdığının, anlayışları mükemmelden çok uzak olsa bile insanlar tarafından kavranabilmesi gerekir. Bu yüzden çoğu İslâmi entelektüel gelenek inancın şartlarını anlamlandırma ve açıklama çabası içinde olmuşlardır. Müslümanlar neye inanıyorlar? İnandıkları şeyleri nasıl anlamlandırıyorlar? Bu şeylere neden inanmalılar?

İslâm inancının ilk şartı Allah'a imandır, daha sonra meleklere, peygamberlere, ahiret gününe ve hayır ve şerrin Allah'tan olduğuna inanmaktır. Allah'ı ve imanın diğer öğelerini anlamada sadece bu öğelerin ne olduğunu açıklamak tek başına önemli değildir. Ayrıca bu öğelerin ne olmadıklarını açıklamak da önemlidir, insanlar Allah'ın ne olduğunu ve yanlış tanrılara ibadet etme alışkanlığının yanlışlığına düşmenin çok kolay olduğunu bilmediklerinde modern dünyanın teksfr inanana, yani modern düşünmenin bunu sunup inanılmasını istediği çok tanrılı inanca karşı hiçbir korunmaları kalmayacaktır.

Modern İslâm'ın modernite ile karşılaşmasında dikkat çekici olan şey İslâm'ın bu durumla ilişki kurmak için entelektüel bir hazırlığının olmayışıdır. Müslüman entelektüeller -bir kaç saygıdeğer olanı hariç- modern tanrıların meşruluğunu sorgulamıyorlar. Daha ziyade yeni tiranlara nasıl en iyi ibadet edileceği hususunu tartışıyorlar. Başka bir deyişle İslâm toplumunun modernitenin koymuş teksîr inana üzerine inşa edilmiş standartlara göre nasıl değişmesi ve adapte olması gerektiği hususunu tartışıyorlar. Buna göre çok sayıda günümüz Muslümanının İslâm'ın daimi olarak şirke nasıl en iyi şekilde adapte edileceği hususunda arayışta olduğunu söyleyebiliriz.

Bugün çoğu Müslüman batının modernleşme ve sekülerleşme için çok yüksek bir fiyat ödediğinin farkındalar. Bütün modern toplumlarda çeşitli sosyal krizlerin doğduğunu ve bu krizlerin dini geleneklerin kaybolmasıyla, etik ve moral değerlerdeki bir değer kaybıyla bağlantılı olduğunu da biliyorlar. Fakat bu insanların çoğu bize İslâm'ın değişik olduğunu söylüyorlar. İslâm, teknolojiyi (ilerleme, gelişim, uzmanlık) batının sosyal parçalanmasının önüne geçip İslâm'ın ahlaki ve manevi değerlerini koruyarak da nasıl kendisine uygun hale getirebileceğini bilir. Başka bir deyişle, Müslümanların teksif tecrübesine başlarken tevhidi unutarak, hiçbir olumsuz sonucun acısını çekmeyeceğini düşünürler.

Gerçek olan bir şey vardır ki, birçok insan bu şekilde düşünüyor ve durumlarının anlamsızlığını farkedemiyorlar. Bu bize onların eskiden hayata İslâmi bir bakış açısı veren tevhid vizyonlarını kaybettiklerini gösterir. Her şeyin birbiriyle bağlantılı olduğunu göremiyorlar ve yapay tanrılara ibadet ediyorlar ama bunun her çeşit düzenin (sadece bireylerin ya da toplumun bozulmasına değil aynı zamanda doğal dünyanın da) bozulmasına yol açacağını kavrayamıyorlar. Diğer bir deyişle insanlar Allah'ın kendilerine farz kıldığı ibadeti yerine getirmeyi reddettiklerinde yaratılışlarının gayesi olan fonksiyonları yerine getiremezler. Bunun net sonucu olarak dünyamız daha kaotik olur. Kur'ân'da geçen çok önemli bir ayet, “insanların kendi elierinın kazandığı şeyler yüzünden karada ve denizde fesat ortaya çıktı” der. İnsanlar teksîr tanrılarının peşinden gittikçe fesat sadece artar ve sonunda topluma zarar verdiği gibi doğal dünyaya da zarar vererek sona erebilir. Bozulma sahihliğin kaybıdır ve sahihlik tevhid inancı ya da her şeyi bir yapan inanç üzere kurulu olan sağlık, denge, uyum, tutarlılık, intizam, entegrasyon ve birliktir. [1519]

Tutuma İlişkin Engeller

Entelektüel mirasın düzelmesinin önündeki ikinci tür bir engel de günümüz Müslümanları tarafından kendilerine adapte edilmiş olan aklın davranış ve alışkanlıklarını sosyal seviyede farkedebileceğimizdir. Bu, entelektüel mirasın bağımsızlığın kaybedilmesinden kaynaklanarak modern kurum ve yapılarda cisimleşti. Burada ayrıntılara girmeyeceğim. Fakat bu engellerin birçok güncel

olayda görülmesi pek de zor değildir. Örneğin toplumun politize olması, İslâm öğretisinin monolog tefsirleri, günümüz Müslüman liderlerinin öğretilerinin sorgusuz kabulü (diğer bir deyimle de taklit). Belki de bu engellerin en önemli ve yaygın olanı genel bir yaklaşım olan geleneksellik karşıtlığıdır.

Diğer dinler gibi İslâm da gelenek (akli ve nakli ilimlerin toplamı) üzere bina edilmiştir. Pek çok Müslüman modernitenin tanrılarına inanmakla ve aynı zamanda Kur'ân ve Sünnetin otorite oluşuna inanmak arasında bir çelişki görmemektedir. Bunun için Müslümanların 13 yüzyıllık İslâm entelektüel tarihini görmezlikten gelmesi gerekmektedir ve sanki kimsenin Kur'ân ve sünnet'i anlamak ve tefsir etmek için geçmişteki büyük düşünürlere ihtiyacı yokmuş gibi davranıyorlar.

Şunu bilmemiz gerekiyor ki, eğer modern dünyada evrensel kabul görmüş bir dogma varsa, bu, geleneğin reddi demektir. Modernitenin büyük “peygamberleri” - Descartes, Rousseau, Marx, Freud- birçok değişik tanrıyı izlemişlerdir fakat hepsinin de katıldığı bir şey vardır ki oda eski tanrıların artık bir işe yaramadıklarıdır, İslâmi perspektifte Allah'ın peygamberleri tevhid inancını paylaşırlar. Bunun aksine modern peygamberler tevhidi red ve teksîri kabul inancını paylaşırlar. Kişi Allah'ın birliğini ancak O”na şirk koşarak reddedebilir.

Geleneksel İslâmî terimlerde Allah kadîm, ezelî ve ebedîdir. Allah her zaman vardı ve her zaman varolacaktır. Modernitede tanrılar yenidir. Yeni diyebilmek için tanrıların sık sık değişmiş olması gerekmektedir. Yeni, geri kalmış ve modası geçmiş eskiye tercih edilir. Bilim sürekli yeni keşifler yapıyor ve teknoloji bize durmadan ihtiyacını hissettiğimizi düşündüğümüz yeni buluşlar sunuyor. Yenilenme sürecinde olmayan her şey ise ölmüş olarak düşünülüyor.

Bu yenilik tanrısının bir ismi “orijinallik” tir. O yeni stil ve modelleri emrederek hüküm sürer ve O'nun rahipleri, Özellikle reklam sektöründe ve kitlelerin beyinlerinin yıkanması işlevinde yoğun olmakla beraber her yerde bulunulabilir. Moda müctehidlerimiz var ve onlar kadınların ne giyeceğine dahi karar verirler ve fetvalarını sürekli değiştirirler. 'Orijinalite'nin rahipleri sanat dünyasının otoritelerini kullanırlar. Ya da en son entelektüel tarzı ortaya çıkar çıkmaz adapte eden çoğu profesörlerin bulunduğu üniversiteleri ele geçirirler. Çoğu modern üniversitede, bayan modasında olduğu gibi, Paris hükmeder.

Modern Müslümanlar için -diğer birçokları gibi- gelenekçilik karşıtlığının en büyük tehlikesi bu tanrıyı bilinçsizce kabul etmiş olmalarıdır. Bu nedenle bu Müslümanlar 13 yüzyıl boyunca Müslümanların söyleyeceği hiç bir şeyin olmadığını düşünüyorlar. Müslüman kimliklerini muhafaza etmek istiyorlar fakat bunu yapabilmek için yüzyıllar boyu süregelen geleneğin büyük düşünürlerini umursamadan, önem vermeyerek sadece Kur'ân ve Sünnet'e bağlı kalmanın yeterli olacağını düşünüyorlar.

Eğer insanlar artık büyük tefsircilere ihtiyaçlarının kalmadıklarını düşünüyorlarsa bu onların ilerleme, bilim ve gelişmenin tanrılarına inandıklarından ötürü olduğunu düşündürür. Bize kendilerinin bilime sahip oldukları için bu dünya hakkında eski insanlardan daha çok bilgiye sahip olduklarını söylüyorlar. Böyle düşünen insanlar genelde bilim hakkında kendilerine medya tarafından öğretilenin haricinde hiçbir şey bilmiyorlar ve kesinlikle İslami entelektüel gelenek hakkında da hiçbir şey bilmiyorlar. Taklid bu tür meselelerde saçma olmasına karşın bu kişiler entelektüel seviyede kör teslimiyetçidirler. Daha kötüsü taklidin seçici taklid olmasıdır. Geçmişteki büyük Müslüman düşünürleri dışlayıp sadece bilim adamları ve uzmanların entelektüel otoritesini kabul edecekler. Eğer bir şeyi Einstein söylerse o doğru olmalıdır, fakat Gazali veya Molla Sadra söylerse o bilimsel değildir yani yanlış olandır.

Eğer gerçekten bilim ve ilahiyatın kökleri ve temelleri hakkında bir şey bilmiş olsalardı, bilimin ilahiyat için söyleyeceği hiçbir şeyi olmadığını fakat ilahiyatın bilim için söyleyecek çok şeyi olduğunu da bilirlerdi. Bunun nedeni ilahiyatın tevhid inancı üzerine kurulu olmasıdır. Bu nedenle yukarıdan aşağıya bakabilir ve her şey arasındaki kopuklukları farkedebilir. Fakat bilim teksir inancı üzerine kuruludur dolayısıyla çokluk -gerçekliğin en alt seviyesi- düzeyinde sıkışıp kalmıştır ve sadece bu çokluğu derinlemesine inceleyebilir ve sonsuza dek yeniden düzenleyebilir. O ne zaman ki kopuklukları gözden geçirmeye muvaffak olursa, bunu ancak bu kopuklukların ne anlama geldiğini aniamaksızın yapabilir. Onun kendi dayanak noktaları ile bilim görünmez alanlardan -Kur'ân'ın deyişiyle gaybdan- soyutlandı. Eğer onun bazen nisbi gayb olarak nitelendirilen melekler ya da ruhlar hakkında söyleyecek hiçbir şeyi yoksa gerçek bir gayb olan Allah hakkında da söyleyecek hiçbir şeyi olamaz. Bunun zıddına İslâmı entelektüel gelenek Allah'ın ilmi üzere bina olmuştur ve dolayısıyla O'nun yarattıkları hakkında da bilgi sahibidir. Bunlar modern disiplinlerin zıddına mutlak doğru ve kesinlik üzere inşa edilmişlerdir. İnsan ile kutsal arasındaki ilişkiyi ancak bu tür bir geleneksel bilgi yeniden kurabilir.

Sonuç olarak; modern İslâm'ın en temel probleminin Müslümanların gelenekteki ismiyle “birleşik, cehalet” -mürekkeb cehl- içinde olmalarıdır. Cehalet bilmemektir. Birleşik cehalet ise bilmediğini bilmemektir. Birçok Müslüman İslâmi geleneğin ne olduğunu, Müslümanca nasıl düşünülebileceğini ve ne bilmediklerini bilmiyorlar. İnsanlar bir defa kendi cahilliklerinin farkına vardılar mı ilim -herkesin bildiği gibi her Müslümanın yükümlü olduğu ve aslında herkesin yükümlü olduğu- tahsil etmeye başlayabilirler. Her birey bu basamağı kendileri için atlamadıkça entelektüel gelenekte bir iyileşme mümkün olamaz. Gelenek bireylerin kişisel çabaları -tahkik-ol-maksızın taklit ya da toplumsal hareket yoluyla asla ihya olunmayacaktır. Hükümetler ya da komiteler çözüme yanlış sondan başladıkları için soruna giriş yapamazlar. Anlayış empozeedilemez ya da kanunlarla benimsetüemez. O ancak kalplerde yetişebilir.

Peygamber “Hikmet müminin yitik devesidir. Onu her nerede bulursa tanır” der. İnsanlar bugün hikmetin ne olduğunu bilmiyorlar ve pek azı onun kendilerine ait olduğunun farkındadır. Onlar bunu farkedene kadar develerinin kaybolmuş olduğunu asla bilmeyecekler. Her koşulda, arabaların, uçakların, bilgİsayarların onları her istediği yere götürebileceklerini sandıklarından beri develerin artık kullanım dışı olduklarını düşünecekler. İnsanların modernitenin çölünü hikmetin devesi olmadan nasıl tehlikesizce geçeceklerini bilmemeleri bir trajedidir. [1520]

Zemin Kayması” Ve İslamî Kimlik

Metin Alpaslan

İslâm Korkusu

Şu anda dünyadaki dini yönelişe paralel olarak Türkiye'de de bir dindarlaşma süreci var. Bu dindarlık eğilimini kendi saltanatları için bir tehdit olarak algılayan dış odaklar ve onların yerli işbirlikçileri bu süreci tersine çevirmek istiyorlar. Ümmet şuuru yeniden yeşeren, İslâm ile ilgisi giderek artan, İslâmî duyarlılığı arttığı için kendisini kuşatan siyasal, sosyal, ekonomik sorunları ve şer istilasını sorgulayan İslâm toplumları artık yaşadığımız çağın bir gerçeği, İslâm dünyasında bu birikimler arttıkça Batı tedirgin olmaya başladı. Kendi tefessüh etmiş düzenine karşı İslâm'ın bir kurtuluş reçetesi olmasının önüne geçmek, cahili egemenliğe karşı bir küresel alternatif olmasını önlemek için İslâm dünyasında yükselen direniş bilincini kırmak, önünü kesmek istiyor. Batı, tüm İslâm dünyasında gelişen İslâmî uyanış ve tevhidi bilinçlenme ile kimliğini bulma ve diriliş sürecinin önüne geçmek için yoğun kampanya yürütüyor.

İslâm dünyasında gelişen kimlik ve medeniyet bağlamında kendini yeniden inşa ve ifade cehdi önce Cezayir'de akıllara durgunluk veren cinayetlerle susturuldu, daha sonra 11 Eylül saldırısı bahane gösterilerek önce Afganistan, sonra Irak ve genelde bütün bir İslâm coğrafyası alev alev yanmaya başladı. Diğer taraftan, Türkiye'ye biçilen misyon gereği, medya, sermaye ve bürokrasiden oluşan oligarşik yapı, 28 şubat sürecini gerçekleştirdi. Bu postmodern darbe sürecinde egemenler toplum mühendisliğine soyunarak Türkiye'nin de formasyonunu değiştirmek istediler.

Çeşitli korkuların etkisinde kalan hak, hukuk, kural tanımaz bir grup zevat milletin kutsallarına pervasızca saldırdı. 1980 yılında Türkiye'ye sığınan Iran Kara Kuvvetleri Komutanı'na o zaman Tugay Komutanı olan İsmail Hakkı Karadayı İran'daki irticai faaliyetleri niçin durduramadıklarını sorduğunda, şah'ın generali

ona cevaben; “Biz onları masum dini hareketler olarak tanımladığımız için göz yumduk, neticesi bu oldu” diyor. Bu dönemde çeşitli kesimlere verdikleri brifinglerde; “Türkiye'deki irticai faaliyetler öyle arttı ki, böyle giderse ülke 2005 yılında irticanın eline geçecek” diyorlardı. Maalesef 28 şubat döneminde ve halen bugün de devam eden psikolojik savaşta bu gibi beyanatları argüman olarak kullandılar. Toplumda doğal olarak gelişen dindarlaşmayı devlet düşmanı bir hareket gibi algıladılar. Sağlıklı düşünemeyen bu bozuk ruh haliyle dostu ile düşmanını karıştıran egemenler, devlete dost olan insanlara bile düşman muamelesi yaptılar. Okullarda, bürokraside ve silahlı kuvvetlerde büyük bir tasfiye yaşandı, binlerce İnsan mağdur edildi.

Hâlâ Atatürkçülük, laiklik! Cumhuriyetçilik gibi kavramları kullanarak kendi düşüncelerinde olmayan insanları ilticaya destek veren ve Cumhuriyeti tehlikeye sokan kimseler olarak algılayıp yok etmeye çalışıyorlar. Hiçbir zaman irtica kelimesini tanımlamadılar ve bunu da bilinçli olarak yaptılar. Böylece en masumane bir dindarlık bile rahatlıkla irticai bir hareket olarak va-sıflandırıldığı için hâlâ insanlara zulmediyorlar.

Emperyalistlerin hizmetindeki oügarşik yapıyı korumak için haksızlık, adaletsizlik ve yolsuzluk bataklığına sürüklenen Türkiye'de, medya-sermaye ve laikçi aydınlardan devlete yansıyan ve dış güçlerle işbirliği içinde kotarılan “İslâm korkusu” nedeniyle Türkiye bugün ağır bir bedel ödemektedir. 13 yaşına kadar Kur'ân öğrenmeyi yasaklayan zihniyet Türkiye'yi köklerinden koparırken, soygun ve yolsuzluk bataklığında dilenci durumuna düşürdü. Zihnen, ruhen ve madden zayıflatılan Türkiye, bunun bedelini ödemeye devam etmektedir.

İslâm'ı hayat dışına iten batıcı laik sistem, İslâm'ın yeniden toplumsal zemin bulmasını ve o toplumsal birikimin sistemin geleceğini tayin eder hale gelmesini önlemek için İslâm'ın önünü kesmek istemektedir. İşte İslâm'ı korku odağı haline getirmenin sebebi budur. Böylece, Türkiye toplumu, bütün müesseseleriyle İslâm'dan arındırılacak, bu opresyona direnenler ya yok edilmek ya da teslim alınmak istenmektedir. Ancak, yok etmenin mümkün olmadığını gördükleri için İslâm'a doğrudan saldırmak yerine teslim alma yoluna gitmişlerdir. [1521]

Müslümanlara Yeni Kimlik Çizme Ve Teslim Alma Operasyonu

Müslümanları teslim alma operasyonu Gülhane Hattı Hümayunu'ndan beri devam ediyor. 150 yıldır bunu deniyorlar. 80 yıl önce bir anda halkın dilini, kültürünü, ideolojisini değiştirmek sonucunda korkunç bir kopuş yaşandı. Ama bir türlü başarılı olamadılar. Türkiye'yi ne kadar köklerinden, tarihinden, kültüründen, inancından koparmaya çalıştılarsa da, ümmet kendi kendine var olma ve İslâm'a dönüş mücadelesini içten içe sürdürdü.

Şer odaklan her türlü hile, desise ve gerektiğinde silah gücüne başvurdukları halde bir türlü başaramadıkları işi son dönemlerde yeni oyunlar tezgahlayarak yapmaya çalışıyorlar. Kaba kuvvet ve güç ile söndüremedikleri ateşi bu defa İslâm'ın özüne el atarak hedefinden saptırmaya çalışıyorlar. Hayatını İslami gereklere göre düzenlemek isteyenlerin önüne engel koymak ve Türkiye'yi İslâm'dan kurtarmak adına, İslâmf değerleri batının çizdiği standartlara uydurmak, Müslümanları yeniden yapılandırılmak çerçevesinde çeşitli değişimler ve değişim istekleri dile getirilmektedir.

Batı normlarında topluluklar oluşturma çalışmalarının son dönemler hız ve yoğunluk kazandığını görüyoruz. Daha açık bir ifade ile kültür dayatması çerçevesinde batı zihniyetli bir kişilik kazandırma, bir zoraki kimlik dayatması operasyonu ile karşı karşıyayiz.

Batının ve düzenin kıskacına alınmış bazı Müslümanlar ise bunun etkisinde kalarak hem uluslararası ağın hem de müesses nizamın tepkisini çekmeden, onların istediği kişilikte hayatlarını devam ettirmek istiyorlar. Bundan dolayı da İslâm'ı gaye edinip savunmaktan, İslâmî kişiliğe sahip olmaktan, onu açığa vurmaktan korkuyorlar.

Baskılardan çekinerek câri düzenin yüklediği vasıflardan birine sahip olmak veya yönetimlerin ortaya koyduğu tarzda Müslüman kişiliğini kabullenerek uyumlu Müslüman görünmek için yoğun gayret sarf ediyorlar, İslâm ve Müslüman kelimelerini de artık literatürlerinden çıkararak kendilerini muhafazakar demokrat olarak tanımlamaya çalışıyorlar. Oysa, statükodan bunalmış toplum kesimlerinin yenilik ve değişim taleplerinden doğmuş bir hareketin, mevcut statüko ve siyasi yapıyı aynen koruma anlamına gelen muhafazakârlığa sarılması ciddi bir çelişkidir. [1522]

Kimlik Kaybı

Dikkat edilirse, hayli zamandır tevhid, cihad, ümmet, şeriat, gibi İslâmi kavramları kullanmaktan çekinir hale gelindi. Gelen baskılar neticesinde çoğu Müslüman sustu veya susturuldu. Daha vahimi bazı Müslümanlar Batıcı söylemi benimseyip başka mecralara sürüklendiler ve başkalarının diliyle konuşmaya başladılar. İslâmi referanslar terk edildi, dışarıdan referans gösterme yanlışına düşüldü.

Müslümanlar bu halleriyle, düzenin ürettiği kimliklere bürünmekle kendilerini bir kısım düzenbaz laikçilerin karşısında daha da aşağılamaktadırlar. İnsan bir kere aşağılık duygusuna kapıldı mı sürekli taviz vermeye başiar. Egemenler bunu bildikleri için bir taraftan Müslümanları Kur'ân'ın evrensel değerleri ile düşünmekten uzaklaştırırken, diğer taraftan da kişilikleri ile oynayarak mücadeleyi

kendi istedikleri alana çekmişlerdir. Bu tuzağa düşen birçok Müslüman kimliğini açığa vurmaktan utanır veya kaçınır hale geldi. Avrupa Birliği'ne bir an önce girmek bir ideal haline getirildiği gibi Batı tipi hayat tarzı da artık özlenir bir hedef haline geldi.

İslâmi camiada yaşanan bu kimlik sorununun önemli nedenlerinden biri de, şimdilerde ısrarla değiştiğini ispat etmeye çalışan bazı İslamaların siyasi ve ekonomik alanlarda birtakım köşe başlarına yerleşme, bazı kapılarda akredite olma çabalarıdır. Oysa Rabbirn buyuruyor ki; “Sen onların dinlerine uymadıkça Yahudiler de Hıristiyanlar da asla senden razı olmayacaklardır.”[1523] İktidarda yer alma endişesi ile söylem ve biçim değiştirme, İslâmi kırpıp biçme gündeme gelmiştir. Siyasal faydacılık öncelendiği için Kur'ân'ın ışığıyla donanmak ve hayati hakkımızı, özgürlüklerimizi, kimlik ve kişiliğimizi korumak, ayağa kaldırmak unutulmuştur. Rant ve mevki sahibi olmak uğruna bu kadar kimlik aşınmasına uğramak ve zavallı duruma düşmek kabul edilecek gibi değildir. Müslümanların moral, umut ve özlemlerini şahsiyetsiz politikalarla tüketmeye de hiç kimsenin hakkı yoktur. [1524]

Tüikiyeye Biçilen Rol: “Müslüman Demokrat Ülke Modeli”

Resmi İslâm” Müslümanlığı diye adlandırabileceğimiz yumuşak-uzlaşmacı İslâmi kimlik küresel üçler tarafından dünya Müslümanlarına bir model olarak gösterilmek üzere Türkiye'de tezgahlnmaktadır. Böylece, şartlan Allah tarafından belirlenmiş bir İslâm çağrısı yerine, seküierleştiri-p dünyevi I eştiril en kolaylaştırılmış bir İslâm öğretisini Türkiye'de sahneye koyduktan sonra, İsim ülkelerine ve dünyaya bir model olarak sunmak istemektedirler. ABD'nin İslâm dünyasını eniden dizayn programı çerçevesinde Türkiye'de geliştirilen bu “Ilımlı İslâm” modeli, Müslüman oğrafyasında sorunlara çözüm olacak bir model olarak daha sonra ihraç edilecektir.

Türkiye modeli üzerine düşünen, tartışan, geleceğe yönelik projeler üreten kurumlar da te-2kkül etmiş bulunmaktadır. Bunlardan biri de siyasi bir think-tank grubu olan Yüksek Strateji merkezi. Bu merkezin kurucularından M. Faruk Demirin hazırladığı “İslâm'ın İnanç ve Eylem Boyutu için Yeni Bir Perspektif: Türkiye Modeli” adlı çalışmada diyor ki; “İslâm'ın getirdiği mesajın hakim olabildiği coğrafyada bir yön vericiliğe ihtiyaç var. Bu politik liderliği kim yürütebilir? Çeşitli ülke modellerini incelerken baktık ki, çağın gereklerine en uygun Türkiye, bugünkü haliyle değil, geliştirilmiş bir hal ile İslâm coğrafyasına politik liderlik yapabilir, işte politik liderliğin dinsel zeminini, Kur'ân'in mesajını inceleyip tartışmaya açmak amacıyla bu raporu yazdık.” Ve devam ediyor: “Türkiye bu modeli uygulama üzerine çalışmalar yapıyor. Türkiye kendi iç politik yapısı içerisinde bunun mücadelesini veriyor. Acaba bu tür bir politik liderliği

üstlenmek Türkiye için nasıl bir İslâmi kimlik doğuracaktır ve bu devlet üzerinde nasıl bir baskı aracı olacaktır? Bugün devletin mücadele ettiği bir takım illegal unsurlara nasıl bir legal güç katacaktır? Bununla ilgili yöntemler vardır ama bu yöntemleri tespit ve uygulama noktasında henüz yeteri kadar cesaret yoktur. Cesur adımlan atacak bilgili, akıllı ve cesur adamlara ihtiyaç var. En azından benim içerisinde bulunduğum birkaç komite var. Devlette bunlarla ilgili çalışma yapan; devletin çekirdek ünitelerinde çok önemli projeler var. Benim bilmediğim projelerin olması da muhtemeldir." Sonuç olarak hedefi şöyle ortaya koyuyor: "Özel alanda insanların inanç özgürlüğünü tamamen serbest bırakmalı. Kamu alanında kamu kurallarını uygulamalı, özerk alanda da kamunun kuralları ile özel alandaki bireyin ihtiyaçlarını ortalama bir noktada buluşturup kademeli bir inanç özgürlüğü Türk vatandaşına kazandırılmalıdır. Türkiye bunu önümüzdeki birkaç yıl içerisinde başarmalıdır. Cesur adımlar bu noktada atılırsa üç yıl sonra Türkiye sistemini minimum standartlarda bölgeye ihraç etmeye başlar."

"Türkiye Modeli"nin, demokrasi, laiklik ve İslâm'ın başarılı bir sentezi olduğunu, bu çağın gereklerine uygun "başarılı sentez"in İslâm dünyası ve özellikle Orta Asya Cumhuriyetleri için bir model oluşturduğunu söyleyebiliyorlar. Beyaz Saray danışmanlarından oryantalist tarihçi Bernard Lewis şöyle diyor; "Türkiye siyasi İslâm'ın laik demokrasi ile uyuşmasının mümkün olmaması sebebiyle İslâm dünyasına model bir devlettir" Amerikan çevreleri, Türk modelini, İslâm toplumlarının laikleştirilmesi ve İslâm toplumlarının sorununun çözümü için başarılı ve en iyi bir model olarak sunmaktadır. 11 Eylül sonrası İslâm dünyasına aday gösterilmesi düşünülen Türk modeli etrafında birçok toplantı düzenlendi. Toplantıların ana konusu, Türk modelinin sadece İslâm dünyasının bunalımına bir çözüm olarak sunulması ile kalmayıp İslâm'ın özünde operatörlük yapılmasına kadar vardı. Kur'ân'ın doğruluğu üzerinde şüphelere yer verilmesi, şeriattan cihada İslâm'ın can alıcı terimlerinin şer terimler listesine sokulması, Kur'ân, şeriat ve cihat kavramları ile terörizm, El-Kaide ve Taliban arasında bir ilişki kurulması hedeflendi.

28 Şubat sürecinde ısrarla gündeme getirilen "Türk Müslümanlığı" tabirini hatırladığımızda, Türkiye'deki toplum mühendislerinin emperyalistlerle nasıl da uyum içinde çalıştıklarını daha açık bir şekilde görmekteyiz. Çarpık resmi laiklik yorumları ile bir nevi "resmi din" oluşturan egemenler, icat ettikleri doğma ve yapay kutsallarla saltanatlarını devam ettirmek için, Allah'ın insana verdiği haklara müdahale edip sınırlandırırken, baskılarla insanların düşündükleri gibi konuşmalarını ve istedikleri gibi yaşamalarını yasaklarken aynı projeyi uyguluyorlardı.

Statükocu düzenin temsilcilerinin baskıcı uygulamalarını sözde başarılı bir sistem olarak görmeden önce kuma gömdüğü başlarını çıkarıp etrafa bir bakmaları gerekmektedir. Türk televizyonlarının çanak antenler yoluyla televole kültürünü bölgeye yaymada gerçekten nasıl bir model olduğunu görmelidirler. Sovyetlerin dağılışından sonra Orta Asya Cumhuriyetlerine yayın yapan Türk televizyonundaki

gayri ahlaki, edep dışı görüntüler ve her gün polis tarafından coplanan bir toplumdaki şiddet görüntülerinin bölge halklarını nasıl hem şaşırttığını, hem de hayal kırıklığına uğrattığını görmelidirler. Bölgede bulunduğumuz dönemlerde insanlar Türkiye'de ne oluyor? Hergün bir takım topluluklar güvenliK kuvvetleri tarafından dövülüyor, karga tulumba götürülüyor, kavga-döğüş hiç bitmiyor” diye soruyorlardı, biz de cevaben, Türkiye'de egemenlerin toplumu terbiye etmek, nizam ve intizama sokmak için herkesi dövmek gerektiğine inandığını, bu sebeple işçiyi, memuru, öğrenciyi, sağcıyı, solcuyu, müslümanı, başörtülüyü, kİsaca beğenmediği herkesi dövdüğünü söylüyorduk. Giyim kuşama müdahale gibi ilkel bir uygulamayı anlamakta güçlük çekiyorlardı; halkın oyuyla seçilmiş bir milletvekilinin başörtüsünden dolayı meclise sokulmadığına şahit oluyorlardı. İçinde bulunduğumuz ekonomik krizi, yüksek enflasyon rakamlarını, dünya paraları karşısında değeri dibe vurmuş yedi haneli Türk Lirasını, IMF karşısında üç kuruş için nasıl kırk takla attığını görüyorlardı. Dünya artık çok küçüldüğü için elin oğlu herşeyi yakından görebiliyor, sorgulayabiliyor.

Bir modelin başkaları tarafından da beğenilip uygulanması için, sunulan bu modelin, onu örnek alması beklenenler tarafından takdir edilmesi ve talep edilmesi gerekir. Türkiye'de bütün bu olan bitenleri gördükten sonra, birilerinin bu modeli inanarak takdir ve talep edebilmesi için hem demokrasiyi, hem İslâm'ı hem de laikliği bilmemesi gerekiyor. Çünkü bu model hiçbir anlamda başarılı değildir; bu model ne demokratiktir, ne laiktir ne de dini anlayış ve yaşayışa gereken önemi vermektedir.

Kendisini ancak baskıyla ayakta tutabilen, sürekli kriz halindeki sözde başarılı “Türkiye modeli” ne teorik, ne de pratik olarak başarılı bir model değildir. Din ve devlet ilişkilerini daha medeni bir tarzda düzenlemek isteyenler, yarım yamalak işleyen bir demokrasiyi, tabularla ayakta tutulmaya çalışan zoraki bir rejimi niçin örnek almak istesinler. Olsa olsa Türkiye'de nasıl dayatma ile uygulatılıyorsa İslâm coğrafyasında da metazori olarak uygulama yoluna gidilecek ve bu çarpık sistemi taklit etmeye çalışırken Türkiye'den de daha kötü duruma düşüp, batağa saplanacaklardır. [1525]

Nasıl Bir Kimlik?

İslâm'ın esası tevhid olup, İslâm kimliğini kazandıran ana unsur da tevhid'dir. Allah'tan başka hiç bir ilâhın olmadığına inanmak ve şahitlik etmek! Hayatın tamamını bu cümlenin içinde ifade edebilirsek, o zaman İslâm'ın izzeti ile buluşuruz. Yüce Allah, “(İhsanları) Allah'a çağıran, salih amel işleyen ve “ben Müslümanlardanım” diyenden daha güzel sözlü kim olabilir” diye buyuruyor.[1526] İnsan sadece Allah'a kul olduğunu bilmelidir, çünkü Allah'a kul

olmayan kişi ne kadar güç ve kudret elde ederse etsin özgür değildir ve bir başkasının kölesidir.

Bugün içi hayli boşaltılmış olan bir İslâmi söylem var. Kavramın içini yeniden tevhidin aydınlığıyla doldurmamız, bir İslâmi kimlik oluşturmamız ve bundan asla taviz vermememiz gerekmektedir, ilahi mesaj; “Eğer mümin iseler Allah ve Resulünü razı etmeleri daha doğrudur.” [1527]diye bildiriyor.

Türkiye de dahil olmak üzere bütün İslâm dünyasının büyüme yolu İslâm'dır. Bütün insanların kurtuluşu Allah'ın dinine yeniden dönmekle, Kur'ân'ın evrensel ilkelerine yeniden sarılmakla mümkündür. Köklü bir toplumsal dönüşüm istiyor, özgür, onurlu, adil bir Türkiye arzu ediyor isek yeniden silkinip öze dönmeliyiz. İlkelerimizi değil kendimizi tartışmalı, kendimizle yeniden hesaplaşmalıyız, ilahi kaynaktan beslenen bir hayat tarzı, felsefesi ve kültürü geliştirmedikçe, verilecek her türlü mücadele gerçekçi olmayacaktır. Yaratıcısını tanıması engellenen, gerçeği bulmaktan mahrum edilen, ruhlarına ve kalplerine ambargo konulan insanların gerçekten özgür olması mümkün değildir. Kaynağını ilahi hükümlerden alan bir hayat tarzı ancak, insan onurunu koruyabilecek, adaletsizliği ve zulmü saf dışı edecektir.

Üzerinde yaşadığımız topraklarda İslâm'a yönelik baskıları ortadan kaldırmak, ilâhlık taslayan zorba güçlerin İslâm'ı sınırlayan hukuki ve fiili ambargolarına son vermek, saf ve katışıksız bir İslâmi kimlikle mümkündür. Yalnızca Kur'ân'ı kendisine ölçü ve rehber edinmiş Müslümanlar olarak sahip olmamız gereken kimliğimiz, bizi zorbalığa boyun eğmeyen, kolaycılığa ve teslimiyetçiliğe kaçmayan, bilakis direnen, şahsiyetli, kuvvetli, şerefli ve hür bir ümmet şuuruna ulaştırmalıdır.

Müslüman, sadece Allah'ın bütün insan haklarının kaynağı ve ilahi hükümlerin yapıcısı olduğuna, bu kaynağın değiştirilemez olduğuna, bu nedenle hiçbir, yönetici, hiçbir hükümet, hiçbir kuruluş veya otoritenin bunları kısıtlayamayacağına, bu hakların Allah tarafından verildiğine inanır. Esir edilen Müslüman esarete itiraz etmelidir. Esaretten kurtulmanın yolu ise, Kur'ân ışığıyla donanmak, “Yürüyen Mushaf olmak, haklarımızı, özgürlüklerimizi, kimlik ve kişiliğimizi korumak, kısaca dik durmaktan geçer.

Büyük bir yürüyüşü başlatacak, zalimlere korku, mazlumlara umut verecek, sahte kurtarıcılara dur diyecek gerçek bir tevhidi hareketle köklü değişimler inşa edecek, hayatını ve ölümünü Allah'a göre yönlendirecek bir kimlik. Rabbimiz, o zaman; “İnananlara yardım etmek bize hak olmuştur”[1528] diye buyuruyor.[1529]

Ümmetin Uzun Yürüyüşü Ve Tuzaklar: İdare-i Maslahatçılık (Oportünizm)

Yıldırım Canoğlu

ABD-İngiltere-İsrail şeytanî ittifakının 11 Eylül sonrasında dünyayı işgal etme planları, yeni bir Roma İmparatorluğu oluşturma hayalleri, İslâm dünyasında girişilen saldırı ve işgallerle yeni bir boyut kazanmıştır. Önce Afganistan, sonra Irak'ın işgali, şimdi de İran ve Suriye'ye karşı girişilen hareketler, yapılan baskılar ve Ortadoğu için bahsedilen yol haritası İslâm ümmetinin sahip olduğu coğrafyanın ne tür bir tehlike ile karşı karşıya kaldığını göstermektedir. İslâm dünyasının askerî ve teknolojik bakımdan zayıf olması, Şeytanî ittifakın istinasını kabartmış ve hiçbir hukukîlik aramadan, insanlık tarihinin bugüne kadar oluşturduğu kurumları ve kazanımları hiçe sayarak yeni işgaller zincirini başlatmışlardır. Afganistan ve Irak, bu işgaller zincirinin sadece ilk halkalarını oluşturmaktadır. Niyetleri yeni bir haçlı sendromu oluşturup kendi gizli niyetlerine, başta tüm Hıristiyan âlemi olmak üzere tüm dünyayı alet etmektir.

Uluslararası sermayenin oluşturduğu Siyonist ilkelere dayalı gizli dünya devletinin nihai hedefi, dünyanın değişik coğrafyalarında hissedildiğinden Şeytan ittifakı ümit ettiği desteği bulamamıştır. Ayrıca işgallerde de beklediği başarıyı elde edememiş ve çok güçiü bir direnişle karşı karşıya kalmıştır. Üstelik de kendi işbirlikçilerini tasfiye ederek ve Müslüman bir halkı uyandırarak ve sömürüye karşı verilen mücadelenin bayrağının Müslüman öncülerin eline geçmesini, istemese de sağlayarak, İslâm'a ve Müslümanlara çok büyük bir hizmet etmiştir. Şeytanî ittifaka karşı başlatılan bu direniş hareketi, çok zorluklarla, engellerle ve tuzaklarla karşı karşıya kalacaktır. Bu yazıda bu tuzaklarda birine dikkat çekmek istemekteyiz. [1530]

Müslümanların Öncülüğü

Son 200 yıllık tarihi süreçte, bazı istisnaları devre dışı tutarsak, sömürü ve işgallere karşı ilk defa Müslümanlar, tüm İslâm dünyasını kapsayacak tarzda baş kaldırıp direniyorlar. Ve ilk defa direnişin öncülüğü yapıyorlar. Böylelikle daha önce Marksizm ve kapitalizme kaptırdığı evlatlarını, özgürlük ve bağımsızlık meşalesinin aitında yeniden kazanmaya başlıyorlar. Müslümanların öncülüğünde başlatılan bu direniş hareketi, İslâm dünyasının çehresini değiştirecektir. Girilen bu süreç, çok önemli bir dönüm noktasıdır. Müslüman'ın gerçek kimliğini ortaya koyabileceği, Allah'ın kendilerine yüklediği müstaz'afları kurtarma görevini ifa edebilecekleri bir psikolojik ortam meydana gelmiştir. Kur'ân'ın öngördüğü insan ve toplumu tekrar inşa edebilmek için gerekli olan ortam, Şeytanî ittifak tarafından farkına varılmadan hazırlanmış, Müslüman dünya zorla ve baskı ile uyandırılmıştır.

Görünürde Afganistan ve Irak'ı işgal etmişlerdir; fakat güçlü bir direnişle karşılaşmışlardır. Kurtarıcı olarak karşılanmayı beklerken işgalci muamelesi görmüşlerdir. Daha da önemli olan, İslâm coğrafyasındaki işbirlikçilerin bizzat efendileri tarafından tasfiye edilmiş olmalarıdır. Müslümanların önündeki en ciddi engel, örgütlü, zalim ve diktatör olan böyle bir işbirlikçi cephenin çökmüş olmasıdır. Bugüne kadar sömürgecilerin direktif ve talimatları ile halklarına zulmeden, halklarını param parça yapan ve halklarını saptıran böyle bir cephenin çökmüş olması, çok önemli bir gelişmedir. [1531]

Yeni İşbirlikçiler

Ancak bu sorunun çözüldüğü, her şeyin daha kolay olacağı anlamına geimez, gelmemelidir. Unutulmaması gerekir ki Şeytanî ittifak, İslâm dünyasına karşı topyekün bir savaş başlatmıştır. Bütün mücadele şekillerini bir arada kullanacaktır. ABD' nin kalkınamaımış ülkelerde giriştiği sömürgecilik hareketinde yürüttüğü özel savaş, kirli bir savaştı ve insan havsalasının alamayacağı kadar da pisti, özellikle Latin Amerika ülkelerinde yürüttüğü bu kirli savaşı, şimdi de Sslâm coğrafyasında başlatmıştır. Bu kirli savaşta hiçbir ilke yoktur ve her şey mubahtır. Şeytanî ittifakın bu çirkin yüzü ile İslâm dünyası yeni tanışmaktadır. O nedenle 11 Eylül sonrasında başlatılmak istenen süreç, iyi okunmalıdır. Ona göre de konum belirlenmelidir.

Şeytanî ittifak, giriştiği işgal hareketinde direnişle karşılaştıkça ve zayiat verdikçe kirli savaşın her şeklini ve vasıtasını deneyecektir. Onun için öncelikle yeni işbirlikçiler arayacak ve İslâm düşünce sisteminde sapma hareketleri oluşturup kuvvetlendirmek isteyecektir, İslâm dünyası için asıl tehlike, giriştiği veya girişeceği katliamlar değildir; asıl tehlike, yeni işbirlikçiler bulabilmesi ve saptırma hareketlerini teşvik, tahrik ve organize edebilmesidir. [1532]

İslâm, Şeytanî Değerlerin Küreselleşmesine Karşı Çıkmaktadır

İslâm doğası gereği yeni bir hayat tarzını, yeni bir insan ve yeni bir toplum tipini insanlığa önermekte ve insanlar arası ilişkiyi yeniden tanzim etmektedir. Şeytani ittifak "bunlar bizim yaşam tarzımıza karşılar" derken, İslâm'ın bu devrimci özüne dikkat çekmek istemiştir. Tüm hayatın yeni normlara, yeni değerlere ıygun olarak: yeniden tanzimi, ABD'nin Globalleşme adı altında insanlığa sunmağa çalıştığı nizama topyekün karşı çıkış anlamına gelmektedir. Dünyanın her yerinde ve her kesiminde İslâm'ın yaygınlaşması, ABD rüyasının sonuna işaret etmektedir. Batı toplumlarının birer bunalım toplumu haline dönüşmesi, İslâm'ın daha da hızlı

yayılmasını sağlamaktadır ve de sağlayacaktır. Şeytanî ittifakın asıl korkusu da budur. Girişilen saldırıların arkasındaki petrol, su, yeraltı zenginlikleri ve ulaşım yollarının ele geçirilmesi ikinci derece sebepler olarak görülmelidir. Öncelikli sebep, İslâm'ın sunduğu bu yeni hayat tarzı ve anlayışıdır. O nedenle bugün iki farklı değer sistemi karşı karşıya gelmiştir.

Değerler mücadelesindeki karşılaşma ve hesaplaşma, tarih boyu bir kanuniyet olarak hep var olmuştur, bundan sonra da var olacaktır. Müslüman dünya, bu gerçeği kabullendiği ve buna göre konum aldığı sürece bir sorun olmayacak ve nihai zaferi mutlaka kazanacaktır. Bu noktanın çok iyi anlaşılması gerekir. O nedenle mevcut hayat tarzını ve tasavvurunu değiştirmek isteyen tüm peygamberlerin ve onların yolundan giden Hak ve hidayet yolunun yolcularının, adalet savaşçılarının, karşı karşıya kaldığı tepkileri kİsaca gözden geçirmekte ve hatırlamakta fayda vardır.

Hidayet yolunun yolcuları, İslâm davetçileri, mevcut sisteme, hayat tarzına ve tasavvuruna karşı çıkıp Hakk'ı anlatmaya başladıklarında, başlangıç itibariyle önemsenmemişlerdir. Kendileri "yalancı", "deli", "şair", "büyücü", "büyülenmiş", "aklı yetersiz", "şaşırmış", "çarpılmış", "bozguncu", "uğursuz", "makam peşinde" gibi ifadelerle alaya alınmışlardır." Mücadelenin gelişmesi, İslâmî davetin yayılması durumunda, "geleneksel hikaye", "hurafe", "eskilerin uydurma masalları", "Allah hiçbir beşere bir şey indirmedi" şeklindeki eleştiri ve hakaretlerini bizzat İsiâmı düşünceye yöneltmişlerdir. Mücadelenin gelişmesi ile halkın İslâm'a daha da ilgi göstermesi durumunda, yandaşlarını ilâhlarına sahip çıkmaya çağırarak toplum içinde büyük bir ajitasyon faaliyetine girişmişlerdir. Mallarını, imkanlarını seferber edip, davetçinin konuşmasını, dinlenmesini engellemişlerdir. Bu şekilde yükselişini durduramadıkları harekete karşı, tehdit", "işkence", "ekonomik ambargo", "hapis", "sürgün", "öldürme" ve "imha etme" gibi girişimlerde bulunmuşlardır.

Bütün bunlar, bazen kademeli olarak bazen da içice kullanılmıştır. Bunların arasındaki ilişki girift olup topyekün mücadele esasına göre şekillenmektedir. O nedenle de bir sıralama yapmak mümkün değildir. Bunlar zamana, zemine, çatışan kuvvetlerin yapısına ve dünyadaki güç dengelerine bağlı olarak değişiklik göstermiştir. [1533]

Uzlaşma Oyunu

Bütün bu saldırılardan sonuç alamadıklarında ya da bu saldırılara paralel olarak, son derece sinsi ve şeytani bir oyunun senaryosu yazılıp sahneye konmuştur: İslâmin düşünce yapısını bozacak, Müslüman'ın kafasını ve zihniyetini

karmakarışık edip gerçeklerden sapmasını sağlayacak uzlaşma çağrısı (uzlaşma oyunu).

Uzlaşma çağrısı; karşılıklı birbirinin hukukuna saygı göstermek amaçlı -teknik anlamda ittifak yapara kirlikte yaşama çağrısı değildir. İslâmî düşünce ve tasavvuru batıl ile karıştırıp yeni bir anlayış oluşturmak, onu İslâm diye kabullendirmek için halka sunmak ve zulme karşı verilen mücadelelerin gereksizliğini ileri sürüp pasifizmi savunmaktır.

Uzlaşma oyunu, genellikle teorik bir altyapıya sahip olarak ve insanlara cazip gelecek tarzda sahnelenmiştir ve de sahnelenmek istenecektir. Bu nedenle de en tahripkâr ve en tehlikeli bir düşmanlık hareketidir. Temel hedefi, Müslümanın kafasını ve düşünce yapısını karma karışık yapıp bir zihniyet sapmasını sağlamaktır. Bunun için de kural tanımaz. Kirli özel savaşın en kirli özel bir halini oluşturur. Bir taraftan "muhafazakâr demokrat", "milli muhafazakâr", "liberal Müslüman", "ılımlı Müslüman", "mütedeyyin Müslüman" diyerek bilinç kirlenmesine çalışırken; diğer taraftan da 28 şubat arafesinde görüldüğü gibi Müslüm Gündüz, Ali Kalkancı ve Fadime Şahin tipi aktörlerle hem bilinç hem de davranış kirlenmesine sebep olacak bir oyunu sahneleyebilmektedir, o nedenle uzlaşma oyununda tek bir kural ve şekil yoktur, o değişik ad ve görüntülerle ortaya çıkabilir ve değişik ambalajlarda sunulabilir. Bu sunumda rol yapmakta mahir olanlar seçilir ve rollerinin gereği olan eğitimi alırlar.

Uzlaşma oyunun alabileceği değişik görüntüleri, ana hatları ile iki başlık altında toplayabiliriz:

1- İdare-i Maslahatçılık, (Oportünizm)

2- Yeniden Gözden geçirmecilik ve yeniden anlamlandırmacılık, (Revizyonizm) İslâm dünyası yakın bir gelecekte dün ve bugünkü saptırma hareketlerine nazaran çok daha büyük boyutlu bir saptırma hareketi ile karşı karşıya gelebilecek, hesaplaşmak zorunda kalabilecektir, şeytanî ittifak, tarih boyu bu metodu kullanmıştır, şimdi de kullanacaktır. Hidayet yolu yolcularının karşı karşıya kalabilecekleri asıl tehlike budur. Bundan böyle bu konu, Müslümanın temel gündem maddelerinden biri olmalıdır. Bu nedenle yukarıdaki iki konuyu ayrı ayrı incelemenin daha yararlı olduğunu düşünüyoruz. Bu yazıda yalnızca idare-i maslahatçılık ele alınacaktır. [1534]

İdare-i Maslahatçılık (Oportünizm)

Zor anlarda asıl amaçlarının gerçekleşmesini geleceğe erteleyerek mevcut duruma ve mevcut sisteme uygun olarak davranmak diye tanımlanan idare-i maslahatçılık,

gerçekte güçsüzlüğü bahane edip gerçekleri bilerek yanlış yorumlama eğiliminde olan çıkarcı bir hareket ve davranış şeklidir. Mevcut düzenlen çok güçlü görerek ve göstererek hiçbir şey yapmamayı, her şeyi geleceğe bırakmayı; bu nedenle de gücün karşısında eğilerek mücadele etmenin gereksizliğini savunur. Kendi çıkarları, davanın çıkarlarından önde gelir. Çıkar ilişkisi son derece önemlidir. Bu niyetle kendi konumlarını sağlamlaştırmak için de Kur'ânf terminolojiyi genellikle tevil ederek yumuşatır. Mücadele etmek yerine, taviz vererek uzlaşmanın daha yararlı olduğunu ileri sürer.

Zalimlerle Adaleti hakim kılmak isteyen hidayet yolunun yolcuları arasındaki mücadele sertleştikçe, idare-i maslahatçılar ortaya çıkar veya çıkartılır. Zalimlere karşı yürütülen mücadeleyi, bilerek ya da bilmeyerek, sabote etmek için uzlaşma teorileri üretilir; Burada önemli olan; mevcut sistemin Müslümanlara hoşgörülü ve uzlaşmacı davranmasını istemekten ziyade; Müslümanların kendi hak ve hukuklarından vazgeçerek, taviz vererek, sistemle uyuşma ve uzlaşmalarını ve fedakârlık yapmalarını idare-i maslahatçıların, Müslümanlardan istemiş olmalarıdır. İşte Kur'ân-ı Kerim tam da bu noktada Müslümanlara bir kanuniyeti hatırlatmaktadır:

“Onlar, senin kendilerine yaranıp-onlarla uzlaşmanı arzu ettiler; o zaman onlar da sana yaranıp, uzlaşacaklardı.” [1535]

Burada dikkat edilmesi gereken; uzlaşma hareketinin, doğru ve haklı olandan doğru olamayan ve haksız olana doğru bir istikamet belirlemiş olmasıdır:

“Baksana o kendilerine Kitap'tan bir nasip verilenlere! Putlara, kâhinlere, şeytanlara, ne kadar batıl varsa hepsine İman ediyorlar ve yetmezmiş gibi, bir de kalkıp kâfirler hakkında “Onlar, Müslümanlardan daha doğru yoldadır” diyorlar)” [1536]

İdare-i maslahatçı hareketler, rahatlarının ve çıkarlarının bozulmaması için hak ve hakikati aramaktan vazgeçip; şimdilik yapılabilecek bir şey yoktur tarzında teslimiyetçi politikalar üretirler. Böylelikle “refahtan şımarıp azan önde gelenler” nezdinde itibar kazanmaya çatışırlar:

“Münafıklara müjde ver ki can yakıcı bir azap kendilerini beklemektedir.

Onlar müminlerin dışında kâfirleri dost edinirler. İzzet ve desteği onların yanında mı arıyorlar? Oysa bütün İzzet ve kuvvet Allah'ındır. ” [1537]

İdare-i maslahatçılar, bir müddet sonra, çürümüş sistemin tüm değerlerini meşru görmeye, düşünce ve değerler sistemini benimsemeye; “refahtan şımarıp azan önde gelenler” gibi düşünüp onlar gibi davranmaya başlarlar:

Allah size Kitap'ta şunu da bildirmiştir: “Allah'ın ayetlerinin inkâr ve onlarla alay edildiğini işittiğiniz zaman, bunu yapanlar başka bir konuya geçmedikçe onların yanında oturmayın.” Böyle yaparsanız siz de onlar gibi olursunuz, şüphe yok ki Allah münafıkları da kâfirleri de cehennemde bir araya getirecektir” [1538]

İdare-i Maslahatçıların Göremediği:

Her şeyi geleceğe erteleyen idare-i maslahatçıların göremedikleri ve anlayamadıkları şey, çürümüş sistemin müntesiplerinin gerçekleri aramayıp zulüm ve sömürü mekanizmalarını devam ettirmek istemelerindeki kararlılıklarıdır. Çünkü mevcut sistemdeki menfaat akışından en çok pay alanlar, “refahtan şimanp azan önde gelen” zümrelerdir. İslâm'ın daveti karşısında tutunamayan bu zümreler, davete karşı direnebilmek için, o zamana kadar hatırlamadıkları, görmezlikten geldikleri, örfleri, adetleri, hukukları ve atalarını bir güvence olarak öne sürerler. Davetçilerin getirdikleri, söyledikleri şeylerin doğruluk paylarının ne olduğunun araştırılmasını, üzerinde düşünülmesini toptan reddedip engel olmaya kalkışırlar:

“Senden önce de bir memlekete bir peygamber göndermiş olmayalım, mutlaka onun “refah içinde şımarıp da azan önde gelenleri,” şöyle demişlerdir: “Gerçek şu ki, biz atalarımızı bir ümmet (belirli bir din, geleneksel davranış ve hayat tarzı) üzerinde bulduk ve doğrusu biz, onların izlerine uymuşlarız.”.

(Peygamber de) demiştir: “Ben size, atalarınızı üstünde bulduğunuz şeyden daha dodru olanını getirmiş olsamda mı?' Onlar da demişlerdir ki: “Doğrusu biz, kendisiyle gönderildiğiniz şeye karşı kafir olanlarız”, [1539]

İdare-i maslahatçlar bu davranışları ile zalimlerin taktirlerini kazanabilir, övgülerine mazhar olabilirler ve fakat sevgilerini asla kazanamazlar, İdare-i maslahatçılar, değerler mücadelesinin bu kanuniyetini idrak edememiş ve görememişlerdir. Onun için Kur'ân-ı Kerim 'velf kelimesinin semantik aianına dikkat çekerek Müslümanları uyarmaktadır:

“Ey iman edenler, kendinizden olmayanı sırdaş edinmeyin. Onlar size kötülük ve zarar vermekte kusur etmezler, size zorlu bir sıkıntı verecek şeyden hoşlanırlar. Buğz ve düşmanlıkları ağızlarından dışa vurmuştur, sinelerinin gizli tuttukları ise daha büyüktür. Size ayetlerimizi açıkladık; belki akıl erdirirsiniz.. Sizler işte böylesiniz; onları seversiniz, oysa onlar sizi sevmezler. Siz Kitab'ın tümüne inanırsınız, onlar, sizinle karşılaştıklarında “inandık” derler, kendi başfarına kal-dıklarında ise, size karşı olan kin ve öfkelerinden dolayı parmak uçlarını ısırırlar. De ki.- “Kin ve öfkenizle geberin: Şüphesiz Allah, sinelerin özünde saklı duranı bilendir.

Size bir iyilik dokununca onları tasalandırır, size bir kötülük isabet edince ise onunla sevinirler. Eğer siz sabreder ve sakınırsanız, onların “hileli düzenleri” size hiçbir şeyle zarar veremez. Şüphesiz Allah, yapmakta olduklarını kuşatandır.”[1540]

İdare-i Maslahatçılar Uzlaştaklan Sistem Tarafindan Tasfiye Edilirler

İdare-i maslahatçıların kaçınılmaz sonucu, ya tasfiye ediimek ya da Allah'ın azabına duçar kalıp helak olmaktır.

İdare-i maslahatçılar, kararlı ve ısrarlı mücadeleler sonucunda tasfiye edilip tarihin çöp sepetine atılırlar. Burada bu konu ele alınmayacaktır. Burada; idare-i maslahatçıların savundukları, taviz vererek uzlaşmaya çalıştıkları ve veli olarak kabul ettikleri mevcut çürümüş sistemin refahtan şımarıp azan önde gelen kesimi tarafından tasfiye edilecekleri kendilerine hatırlatılarak: uyarılmaya çalışılacaktır.

Refahtan şımarıp azan zalimler grubu, idare-i maslahatçılara ihtiyaç duymadıkları anda, onlarla her türlü irtibatı kesip onları yok etmek için harekete geçerler:

“Ey iman edenler! Benim de sizin de düşmanlarınızı dost edinmeyin. Onlar size gelen gerçeği reddettikleri halde, siz onlara sevgi sunuyorsunuz. Resûlüllahı ve sizi, sırf Rabbiniz olan Allah'a inandığınız için, vatanınızdan kovuyorlar. Siz Benim yolumda cihad etmek ve Benim rızamı kazanmak için çıkmışsanız, nasıl olur da onlara sevgi gösterip sır verirsiniz? Halbuki Ben sizin gizlediğiniz ve açıkladığınız her şeyi bilmekteyim. Doğrusu içinizden kim bunu yaparsa, artık dümdüz yoldan sapmış olur.

Eğer size karşı ellerine bir fırsat geçerse, size düşman kesilirler. Ellerini de, dillerini de size fenalık etmek için uzatırlar ve sizin de kâfir olmanızı cân-u gönülden isterler. [1541]

Bu âyetin nüzulü ile iigili rivayet edilen olay; idare-i maslahatçı düşünce ve hareket şekillerinin ne kadar tehlikeli boyutlara ulaşabileceğini göstermektedir. Özündeki çıkarcılığı ve şahsi menfaatleri öne çekme psikolojisini yansıtması açısından da çok önemli bir olaydır.

Çok gizli tutulan Mekke'nin fetih hazırlıkları Müslüman olan Hatıb b. Ebi Beltea tarafından nasılsa öğrenilmiş ve Mekke'ye giden bir cariye vasıtasıyla Kureyşlilerin önde gelenlerine bir mektupla bilgi gönderilmek istenmiştir. Allah'ın Hz. Peygamberi(s.) bu istihbarat konusunda uyarması üzerine; Abdullah İbn Zübeyr ile Mikdad(r.a) görevlendirilmiş ve “Medine'den 22 mil mesafede bulacakları kadından” mektubu almaları istenmişti. Getirdikleri mektupta Mekke'ye sefer

hazırlığı bildiriliyordu. Peygamberimiz Hatıb'a sebebini sorunca o: Ya Resûlallah, ben küfre sempati duyduğumdan değil, ama ailem orada, Mekke'de onlan koruyacak akrabalarım da yok. Bu davranışımı göz önünde bulundurarak Kureyşliler aileme sıkıntı vermezler ümidiyle bu işi yaptım” demiştir. Dikkat edilirse, küfre sempati beslememiş olmasına rağmen çıkarcı bir anlayışla ve gönüllü olarak Mekkeiilere hizmete soyunmuştur. Gerçi buradaki olay bireysel bir olaydır. Bunun bir grup veya cemaat tarafından yapıldığını düşündüğümüzde, yapılacak tahribatın büyüklüğünü tahmin etmek zor olmasa gerekir.

Âyetlerde; davetçiler kendi inançlarını bırakıp kafir olmadıkça, uygun zaman ve zemini var olur olmaz her türlü kötülükle karşılaşacaklarının belirtilmiş olması, Müslümanlara idare-i maslahat konusunda yapılan ciddi bir uyarıdır. Ali İmran sûresi 118-120. âyetler ile birlikte konuya yaklaştığımızda, idare-i maslahatçı ve uzlaşmacıların nihayetinde refahtan şımarıp azan zalimlerce tasfiye edileceğini rahatlıkla görebilmekteyiz. İslâm tarihi ve özellikle yakın tarih bunun canlı örnekleri ile doludur. [1542]

İdare-i Maslahatçılar Allah'ın Gazabına Uğrayıp Helak Olurlar

İdare-i maslahatçı davranışın ikinci olası sonucu, Allah'ın gazabına uğrayarak helak olmaktır. Bunu, Kur'ân'da mevcut topluma ibret için hatırlatılması istenen “Cumartesi balık avlanma yasağını çiğneyen” kasaba halkının başına gelenlerde görmekteyiz:

“Bir de onlara o deniz kıyısında bulunan şehir halkının başına gelenleri sor. Hani onlar sebt(cumartesi) gününün hükmüne saygısızlık edip Allah'ın koyduğu sının çiğniyorlardı. Şöyle ki: Sebt gününün hükmünü gözettiklerinde balıklar yanlarına akın akın geliyordu; sebt yapmadıkları gün ise gelmiyordu. İşte fasıklıkları, yoldan çıkmaları sebebiyle onları böyle imtihan ediyorduk.

Hani onlardan bir cemaat: “Allah'ın yerle bir edeceği veya şiddetli bir felaket göndereceği şu güruha ne diye boşuna öğüt verip duruyorsunuz?” demişti. O salih kişiler de “Rabbinize mazeret arz edebilmek için! Bir de ne bilirsiniz, olur ki Allah'a karşı gelmekten nihayet sakınırlar ümidiyle öğüt veriyoruz” diye cevap verdiler.

Kendilerine verilen öğütleri ve uyarıları kulak ardı edip onları bir tarafa bırakınca, içlerinden kötülükleri önlemeye çalışanları kurtarıp o zalimleri fasıklıklan yüzünden şiddetli bir azaba uğrattık. Şöyle ki: Onlar serkeşlik edip yasakları çiğnemekte ısrar edince onlara “hor ve hakir maymunlar haline gelin” diye emrettik.

O vakit Rabbîn, kıyamet gününe kadar onları kötü azaba uğratacak kimseler onaya çıkaracağını bildirdi. Muhakkak ki Rabbin, dilediğinde cezayı çabucak veren, ama aslında Gafurdur, Rahimdir, Affı ve merhameti boldur.

Onları parça parça topluluklar halinde dünyanın her yerine dağıttık. Aralarında iyi kimseler de vardı, iyi olmayanlar da. Kötülüklerden dönüş yaparlar diye onları gah nimetler, gâh musibetlerle imtihan ettik." [1543]

Burada kötülükleri icra eden bir toplumun düzelmesi için kendilerine uygulanan bir imtihan sürecine dikkat çekilmektedir. Kötülüklerin icra edildiği toplumda 3 grup insan vardır:

1. Grup; kötülüğü icra edenler,

2. Grup; kötülüğe karşı gkıp tavır alanlar,

3. Grup; ilk iki grup arasında olan mücadeleden rahatsız olanlardır.

3. grubun davranışı, idare-i maslahatçı ve çıkarcıdır, idare-i maslahatçıların, çözümü başkalarına ve geleceğe bırakmaları gibi bu olayda geçen 3. grup da çözümü geleceğe bırakmakta ve kötülüğü icra edenlere karşı bir şey yapılmasını istememektedir. Hatta bu konuda Allah'ı görevlendirerek çözümü ertelemektedir. Bu amaçla kötülüğe karşı çıkanlara, "Allah'ın yerle bir edeceği veya şiddetli bir felaket göndereceği şu güruha ne diye boşuna öğüt verip duruyorsunuz?" diyerek kötülüğe karşı çıkanların mücadele azim ve kararlığını kıracak ve Fakat kötülüğü icra edenleri şevklendirecek bir tutum ve tavır almaktadırlar.

Kendilerine yapılan uyarıları kabul etmeyen grupla ve kötülüklere karşı sessiz kalarak, hatta kötülüğü yapanlara karşı çıkanları engelleyerek tavır belirleyen grubun akıbeti aynı olmuştur. Her iki grup Allah tarafından cezalandırmıştır.

Yukarıdaki âyetlerde (davet edenler hariç) kasaba halkına "azap edecek insanların musallat edileceğinin" belirtilmesi, "paramparça edilip dünyanın her tarafına dağıtılmaları", "dağıtılanlar içerisinde iyilerin de var" olduğunun belirtilmesi; yukarıda ifade ettiğimiz idare-i maslahatçıların sonlarına ilişkin genel bir kanuniyetin varlığına işaret etmektedir. [1544]

İdare-i Maslahatçılığın Doğal Sonucu Yeniden Gözden Geçirmecilik ve Yeniden Anlamlandırmacılıktır

Yukarıdaki âyetlerin devamında dikkatimizi çeken önemli bir husus da, idare-i masiahatçı politikaların insan zihninde yapacağı kirlenmenin doğal sonucu olarak

daha da tahripkâr olan Yeniden Gözden Geçirmeci ve Yeniden Anlamlandırmacı (Revizyonist) bir hareketin ortaya çıkmış olabileceğidir:

“Onlardan sonra hayırsız bir nesil geldi ki, bunlar Kitab'a (Tevrat'a) varis oldular, ama âyetleri tahrif etme karşılığında şu değersiz dünya metaını alıp “Nasılsa affa nail oluruz.” düşüncesiyle hareket ettiler. Af umarken bile, öbür yandan yine gayr-ı meşru bir meta, bir rüşvet zuhur etse, onu da alırlar. Peki onlardan, Allah hakkında hak ve gerçek olandan başka bir şey söylemeyeceklerine dair Kitapta mevcut hükümler uyarınca söz alınmamış mıydı? Ve Kitab'ın içindekileri ders edinip okumamışlar mıydı? Halbuki ebedi ahiret yurdu, Allah'a karşı gelmekten sakınanlar için elbette daha hayırlıdır. Hâlâ aklınızı başınıza almayacak mısınız?” [1545]

Bu konu daha sonra ayrıntılı olarak incelenecektir. O nedenle burada sadece bir hatırlatma yapılmaktadır. [1546]

Ne Yapmalı?

Şeytanî ittifakın İslâm coğrafyasında giriştiği işgal hareketi, ümmetin yürüyüşünü engellemek, kendilerine karşı başlatılan direniş hareketini kırmak için yeni işbirlikçiler arayıp bulabilecek, yeni idare-i maslahatçı politikaları savunabilecek gruplar ortaya çıkarabilecektir. Şeytanî ittifakın askeri ve teknolojik gücü karşısında yapılabilecek başka bir şey yok diyerek günü kurtarmak tarzındaki politikalar, idare-i maslahatçı politikalardır. İdare-i maslahatçı politikalar, İslâm dünyası yöneticilerinin bugüne kadar hem kendi içerisinde, hem de uluslar arası arenada uygulaya geldiği politikalardır. Gelinen nokta’ınalumdur. Bu politikaların sonucunda İslâm dünyası, işgalle karşı karşıya kalmıştır. Şeytanî ittifakı dost, sırdaş, veli olarak görenlerin bu gün bu acı gerçekle karşı karşıya kalıp uyanmış olmalarını arzu ederiz. Ancak bazıları açısından iş işten geçmiş, bizzat Şeytanî ittifak tarafından fonksiyonlarını tamamladıkları için tasfiye edilmişlerdir.

Bu dönemde de ortaya çıkabilecek yeni işbirlikçi ve idare-i maslahatçıların da akıbeti farklı olamayacaktır.

İdare-i maslahatçı hareketin yapabileceği tahribata karşı, acil tedbir olarak Müslümanlar, aşağıda belirtilen hususlarda hassas davranmalıdır:

Ümmetin yürüyüşünü sekteye uğratacak, engelleyecek her türlü saptına hareket ve davranışlara karşı çıkmalı, idare-i maslahatçüan uyarmalı ve ikna etmeye çalışmalıdır.

“Cahil, bozguncu, gaflete düşenlerin yoluna uymamalıdır.”

“Hainleri savunmamalı ve neftine ihanet edenlerden yana tavır almamalıdır”

suçlu günahkarlan destektememelidir.

“Zalimlere, kafirlere, müşriklere, münafiklara, dünya hayatından başkasını istemeyenlere ve yalancılara vekil olmamalı, nevalarına uymamali, onlan benimsememelidir”; Veli (dost ve sırdaş) olarak kabul etmemeli ve onlardan kopup uzaklaşmalıdır.”

Tarihin omuzlarımıza yüklediği en acil görevler bugün için bunlardır. Bunu yaptığımız taktirde hiç şüphesiz kazanacak olanlar bizler olacağız:

“Dinlerini bir oyuncak ve eğlence haline getiren, kendilerini dünya hayatı aldatmış olan kimseleri kendi hallerine bırak. Sen yalnız Kur'dn ile va'z et ki, Allah'tan başka yardımcısı ve şefaatçisi bulunmayan hiçbir nefis, işlediği günahlar yüzünden helake teslim edilmesin, sürüklenip atılmasın. O, her türlü fidyeyi denkleştirse bile, yine ondan alınıp kabul edilmez, işledikleri günahları yüzünden helake sürüklenenler, mahvolanlar, işte bunlardır. İnkârlarından dolayı onlara kaynar sudan bir içecek ve acı veren bir azap vardır.” [1547]

Kaynaklar

1. En’am: 6/ 66, Hicr: 15/6, Saffat: 37/ 36, Şuara: 26/ 153, A’raf: 7/ 66-60-127, Kasas: 27/ 47, Yunus: 10/ 78

2. Enfal: 8/31, Şuara: 26/137, En’am: 6/5-11-66

3. Sebe: 34/43, Sad: 38/6, Nuh: 71/ 71, Yunus: 10/78, Mü’min: 23/24, En’am: 6/26, A’raf: 7/76, Hud: 11/55.

4. A’raf: 7/82-86-88-90- 124-127, Saffat: 37/97, İbrahim: 14/24-14, Şuara: 26/116, Enfal: 8/30, Hud: 11/91.

5. A’raf: 7/199, A’raf: 7/142,/205, En’am: 6/19-35, Furkan: 25/52 Sad: 38/26, Şura: 42/15-18

6. 4/107-110, 105

7. Kasas: 28/17-86-87 11/113,59 12/108, Nisa: 4/107-110-105

8. Furkan: 25/43, Alak: 96/19, Kalem: 68/7-15, İnsan: 76/24, Hud: 11/59-113, Al-i İmran: 3/149, Kehf: 18/28 Şuara: 26/151-152 , Ahzap: 33/48, Şura: 42/15, Sad: 38/26, Furkan: 25/52, Ahzap: 33/48, Furkan: 25/52

9. Bakara: 2/144-149-150, Müzzemmil: 73/10-11, A'raf: 7/179-181, Meryem: 19/47- 49, Yunus:10/105, Mümtehine: 60/4-6, Nisa: 4/138-140[1548]

Ümmetin Uzun Yürüyüşü Ve Tuzaklar: Yeniden Anlamlandırmacılık (Revizyonizm)

Yıldırım Canoğlu

Bugün ABD-İngiltere-İsrail şeytan ittifakı, dünyayı işgale karar vermiş ve buna İslâm coğrafyasından başlamıştır, İslâm coğrafyasından başlamış olmalarının ana nedeni, batının şuuraltındaki İslâm düşmanlığını harekete geçirerek lojistik destek sağlamak ve ABD'nin dünya imparatorluğu hedefini gözlerden, hiç olmazsa belli bir müddet için uzak tutmaktır. 11 Eylül sonrasında "Haçlı seferi" tabirinin kullanılması, "Bunlar bizim yaşam tarzımızı benimsemiyorlar; bunlar bizim yaşam tarzımıza karşılar" denmesi ABD'nin globalleşme adına dünyaya sunduğu değerlere ana muhalefetin İslâm'dan geldiğinin görülmesinden dolayıdır. Dünyanın her yerinde Müslümanlar ABD'nin insanı yozlaştıran ve yabancılaştıran değerlerine karşı muhalefet ediyorlar. Şeytanî ittifak, bu muhalefeti kırmak için İslâm coğrafyasını yeniden şekillendirmek istiyor. Bunun için yeni işbirlikçilere ve yeni sapma hareketlerine ihtiyacı vardır.

"İdare i maslahatçılık (oportünizm)" ve yeniden gözden geçirmecilikve anlamlandırmacılık (revizyonizm)", birer sapma hareketidir ve birbirinden bağımsız değildir. Her iki hareket, birbirini doğurma potansiyeline sahiptir, çoğu kez at başı giderler, idare i maslahatçılık, hareket metoduna ilişkin bir sapma hareketi iken; revizyonizm, düşünce metoduna ilişkin bir sapma hareketi olarak değerlendirilebilir.

Önceki yazıda idare-i maslahatçılık incelendi. Bu yazı ise 'yeniden gözden geçirmecilik ve yeniden anlamlandırmacılık (revizyonizm) incelenecektir. [1549]

Yeniden Gözden Geçirmecilik Ve Anlamlandırmaalık (Revizyonizm)

Revizyonizm, genel olarak, bir düşünce sisteminin temel varsayımlarından, temel ilkelerinden, genel bakış açılarından bir kısmının değiştirilmesinin ve

düzeltilmesinin istenmesi, bir kısım kavramların kendi değer sistemi içindeki anlamlarının çarpıtılması, başka anlamlar yükietilmesi, anlam alanlarının kısıtlanması ve varolan gerçeklerin üstünün örtülmesidir. Hayatın bütününe ilişkin bir tanzimden vazgeçilmesidir. Bir düşünce sisteminin, bir felsefenin, bir dinin veya bir ideolojinin hayatın tümüne ilişkin öngördüğü modelin temel varsayımlarından bir kısmının, tarihin belli bir dönemi için geçerli olduğunun iddia edilmesidir

Yukarıdaki tanımlamadan revizyonizmin, ana hatları ile beş farklı tezahür şeklinin olduğunu söyleyebiliriz:

1- Bir kısım değerlerin atılması, ret edilmesi ile değerler sisteminin parçalanması.

2- Var olan değerlere, bu değerlerle uyuşmayan başka düşünce sisteminin değerlerinin eklemlenmesi.

3- Değerler sistemini bozacak tarzda anahtar kavramların anlamlarının çarpıtılması

4- Değerler sistemini bozacak tarzda anahtar kavramların anlam sahalarının daraltılması.

5- Bazı değerlerin gizlenmesi ile sistemin bütünlüğünün bozulması. [1550]

Revizyonist Harekette Üç Grup İnsan Unsuru

Revizyonist hareketlerin içinde genelde üç grup insan unsuru bulunur. Bunları aşağıda ki gibi sınıflandırabiliriz:

1.Grup: Bunlar, o düşüncenin samimi müntesipleri olup sorunlara çözüm ararken yanlış istikamete sapanlardır.

2.Grup: Bunlar, o düşüncenin samimi müntesibi olmayıp ve fakat o düşünce sistemi içinde gözüken ve her durumdan menfaat elde etmek isteyenlerdir.

3.Grup: Bunlar, o düşüncenin açık aleni düşmanlarıdır.

Bir düşüncenin düşmanları (3.Grup), ilgili düşünceyi yıkmak için belli bir strateji içerisinde uzun vadeli bir çalışma içerisindedirler. Psikolojik savaş uzmanları, istihbaratçılar, biiim adamları, din adamları ve propagandistler ile birlikte çalışırlar. Geniş bir ilişki ağları vardır. Diğer iki grupla daima temas imkanlarını ararlar. Bunlar, tehlikeli gördükleri düşünce akımını etkisiz hale getirebilmek için kafa karışıklığı oluşturup halkın güveninin yıkılmasını sağlamak isterler. Aynı zamanda

ilgili düşünce sisteminin mensupları arasında sürekli teorik tartışma çıkartarak ihtilafları körüklemeye çalışırlar. Hedef alınan düşünce sisteminin mensuplarını başarısızlığa uğratarak veya onlara aşırı baskı ve şiddet uygulayarak veya son derece makul kabul edilebilir teklifler yaparak etrafa şüphe yaymak, her zaman kullandıkları usûllerdir. Kur'ân-ı Kerîm, mücadele ortamının böyle bir kaoslu döneminde Hz. Muhammedin(s) psikolojisini tasvir ederken; samimi insanların farkına varmadan saptırılabileceğine dikkat çekmektedir:

“Onlar neredeyse, sana vahyettiğimizden başkasını bize karşı düzüp uydurman için seni fitneye düşüreceklerdi; o zaman da seni dost edineceklerdi.

“Eğer biz seni sağlamlaştırmasaydık, andolsun, sen onlara az bir şey de olsa eğilim gösterecektin...” [1551]

Burada, sıradan bir insanın saptırıiabilmesi tehlikesi sözkonusu edilmiyor; sözkonusu edilen, Allah'ın denetimi ve desteği altında ki bir peygamberdir. Bu, nasıl sinsi ve tahripkâr bir tehlike ile karşı karşıya olduğumuz/olacağımızın bir ölçüsü olarak ele alınmalıdır. Buradaki hitabı, tüm Müslümanlar için genelleştirirsek, o taktirde samimi arayış içerisinde olan Müslümanların, reviz-yonist akımlar içerisinde farkına varmadan yer alabilmeleri ihtimalini daha rahat görür ve anlarız. Bunlar bilerek, inanarak ve kasıtlı olarak değerleri terkediyor değillerdir. Bunlar bunalım dönemlerinde sorunlara çözüm ararken istikametini, farkına varmadan istemeyerek kaybedenlerdir. O nedenle bu gruptaki insanları, değerlerin bir kısmını bilinçli bir şekilde reddeden 2. gruptaki insanlarla bir tutmamak gerekir. Aksi taktirde büyük bir stratejik hata yapılmış olur.

2. gruptakiler, söz konusu değerler sistemi (İslâm'da iman edenler) kümesine mensup olmadıkları halde, o değerler sistemi(iman edenler) kümesi içerisinde gözükme gayretindedirler. Bunların en belirgin özelliği, Değerler Sisteminin (İslâm'da Kitab'in) tamamına inanmamış olmaları, gerçekle değerler sistemine inananlara (iman edenlere) her türlü kötülüğü reva görmeleri ve devamlı tuzak kurmada rol almalarıdır:

“Ey iman edenler, kendinizden olmayanı sırdaş edinmeyin. Onlar size Kötülük ve zarar vermekte kusur etmezler, size zorlu bir sıkıntı verecek şeyden hoşlanırlar. Buğz ve düşmanlıkları ağızlarından dışa vurmuştur, sinelerinin gizli tuttuk/an ise daha büyüktür. Size âyetlerimizi açıkladık; belki akıl erdirirsiniz... Sizler işte böylesiniz; onları seversiniz, oysa onlar sizi sevmezler. Siz Kitab’ın tümüne inanırsınız, onlar, sizinle karşılaştıklarında “inandık” derler, kendi başlarına kal-dıklarında ise, size karşı olan kin ve öfkelerinden dolayı parmak uçlarını ısırırlar. Size bir iyilik dokununca onları tasalandırır, size bir kötülük isabet edince ise onunla sevinirler. Eğer siz sabreder ve sakınırsanız, onların “hileli düzenleri” size hiçbir şeyle zarar veremez.”[1552]

Değerler sisteminin parçalanmasını isteyen 2. gruptaki insan unsuru, menfâat saiki ile hareket eden dünyevileşme hastalığına yakalanıp ahiret hayatını unutanlardır.

“İşte bunlar, ahirete karşılık dünya hayatını satın alanlardır; bundan dolayı azapları hafifletilmez ve kendilerine yardımda edilmez.” [1553]

Bunlar, her türlü kötülüğü, iyilik maske veya makyajı altında sunarlar. Hz. Peygamber(s) zamanında Mescid-i Dırar'ı yaparak İslâm'ı yok etmek isteyenlerin görünürde ki gerekçesi, “iyilik olsun diye” olmuştur:

“Zarar vermek, küfrü pekiştirmek, müminlerin arasını ayırmak ve daha önce Allah'a ve Resulüne karşı savaşanı gözlemek için mescit edinenler ve “Biz iyilikten başka bir şey istemedik” diye yemin edenler var ya, Allah onların mutlaka yafana olduklarına şahitlik etmektedir...” [1554]

Revizyonist hareketlerde, genelde, 3. grup insan unsuru ile 2. gruptakiler beraber çalışırlar. 3. gruptakilerin açığa çıkmaları uygun olmadığı için; 3. gruptakilerin çizdiği strateji ve politikalar, 2. gruptakiler aracılığıyla uygulanır. Bunlar aynı zamanda doğal olarak istihbarat görevini de üstlenirler:

“Ey Peygamberi Kalpleri inanmadığı halde ağızlarıyla “inandık” diyenlerle Yahudilerden küfür içinde çaba harcayanlar seni üzmesin. Onlar, yalana kulak tutanlar, sana gelmeyen diğer bir topluluk adına haber toplayanlardır. Onlar, kelimeleri yerlerine konulduktan sonra saptırırlar. Size bu verilirse onu alın, o verilmezse ondan kaçının derler...” [1555]

Asıl tehlike, bu 2 grubun (2. ve 3. grup) varlığı veya çalışması değildir. Bu iki gruptan gelebilecek tehlike, doğal olarak beklenmesi gerekendir. Böyle bir saldırı ve tahrip hareketinin beklenmemiş olması yanlıştır. Asıl tehlike, 2. ve 3. grupta olanların 1. gruptakilerle bağlantı kurarak birlikte çalışmalarıdır. 1. gruptakilerin böyle bir-işbirliğinin farkına varmamış olmaları, meydana gelebilecek tahribatı engellemez.

Revizyonist akımlara karşı verilecek mücadelede bu 3 grup insan unsurunun varlığı gözönü-ne alınmalı ve bunlar arsındaki işbirliğini engelleyecek politikalar geliştirilmelidir.

Diğer taraftan revizyonist hareketlerin öncülerinin, sıradan insanlar olmadıklarına dikkat edilmelidir. Bunlar; genel olarak aydınlar, din adamları ve bilim adamları içinden çıkarlar. Takipçileri halktan her kesim olabilir. Kur'ân-ı Kerim, geçmişte Ehli Kitap alimlerinin ve din adamlarının toplumu saptırmada oynadıkları role dikkat çekerek Müslümanları uyarmaktadır:

“Onlar, Allah'ı bırakıp da bilginlerini ve rahiplerini rablar (ilâhlar) edindiler... Oysa onlar, tek ofan bir Allah'a ibadet etmekten başkasıyla emrolunmadılar.” [1556]

Hz. Peygamber; alimlerin ve din adamlarının, helâlle haramı karıştırarak halkı saptırdıklarını belirterek bu ayeti açıklamıştır:

“Onların rahipleri ve bilginleri, helali haram, haramı da helal kılıyor, halk da onlara uyuyordu, İşte halkın din adamlarına ve bilginlerine ibadeti budur.”[1557]

28 şubat postmodern darbe sürecinde İslâm'la ilgili pek çok konuda kafa karışıklığı yapanlar, bazı din adamları ile alimler değil miydi? [1558]

Değerler Sisteminden Şüphe Etmek

Revizyonizmin beslenme kaynağı kaostur, mağlubiyetlerdir. Sorunlara çözüm üretilmemiş olmasıdır. Mağlupların psikolojileri, sapma hareketlerini besleyip büyütebilir. Galiplerin taklit edilmesi ve onların izinden gidilmesi gibi yanlış bir çözüm şeklinin benimsenmesi cazip hale gelebilir. Bu konuda İbni Haldun mağlupların galipleri hem davranış, hem de düşünce olarak taklit ettiği kanaatindedir:

“Nefis ve kalb, daima kavimlerine galebe çalmış ve kendi kavmine boyun eğdirmiş olanların olgunluk ve üstünlüklerine inanır. Yenilen kimse buna inandıktan sonra, bütün iş ve hareketlerinde kendisini yeneni örnek edinir ve ona benzemeye çalışır. Yahut kendisine üstün gelen kimsenin galebesinin, adet, mezhep ve mesleğinden ileri geldiği vehmine kapılır, bunu galebenin sebepleri ile kanşonr. İşte bu yanılgılardan dolayı yenilgiye uğrayan kimse gryim ve kuşam, hayvana binmek, silahlanmak ve bütün diğer hal ve işlerinde kendisini yeneni örnek edinir... Aynı şekilde komşu kavimlerden biri ötekine üstün ise, mağlup olan, büyük ölçüde kendisine üstün olan komşu kavme benzemeye ve onu kendisine örnek almaya çalışır. O kavmin hali ve adeti bu yolla onlara sirayet eder.”[1559]

Bu sonuç; fert veya toplumun kendi değer sisteminin, hayatın sorunlarına çözüm getirip getiremediği/getiremeyeceği noktasında kuşku içerisine girmesinden dolayıdır. Kur'ân-ı Kerim böyle bir neslin varlığından bahsetmektedir:

“...Şüphesiz onların ardından Kitaba mirasçı olanlar ise, herhalde ona karşı kuşku verici bir tereddüt içindedirler.” [1560]

Kuşku, mücadelede daima karşılaşılabilen psikolojik bir durumdur ve bir düşünce sistemi için en tehlikeli olandır. Bundan dolayı olsa gerek Allah, psikolojik savaşın yoğun bir şekilde muhatabı olmuş olan Hz. Muhammed'i, kuşkuya kapılmaması için uyarmıştır.

“Sana indirdiğimizden eğer kuşkudaysan, senden önce kitabi okuyanlara sor.

Andolsun, Rabbından sana gerçek gelmiştir; şu halde kuşkuya kapılanlardan olma. Ve Allah'ın ayetlerini yalan sayanlardan da olma; yoksa kayba uğrayanlardan olursun” [1561]

Değerlere karşı duyulan kuşku, revizyonist akımları besler; tedbir alınmazsa da büyütür. Psikolojik savaş uzmanlarının, son zamanlarda “niçin Müslüman ülkeler geri kalmıştır” tarzında açtığı sorgulamanın amacı da budur. İktidara gelen dindar insanların muktedir olmamaları için önlerine yığınla engel konması, “başarısızlığın Îslâmileştirilmesi” diye tabir edilen bir psikolojiyi hakim kılarak güven bunalımı meydana getirmek içindir. [1562]

Değerler Sistemini Parçalayarak Tahrif Etmek

Değerler sisteminden şüphe, o sistemin toptan inkar edilip ret edilmesi ya da bazı değerlerin atılarak yerlerine başka değer sistemlerinden yeni değerler eklenmesi sonucunu doğurabilir. Revizyonist hareketler, ikinci seçenekle ilgilidir. Çünkü geniş kitlelere mal olmuş felsefi ve dini düşüncelerin toptan reddedilmesi, o kadar kolay bir hadise değildir. O nedenle var olan değer sisteminin bir kısmının değiştirilmesini teklif etmek daha kolay ve uygundur.

Değer sistemleri üzerinde bu yolla yapılmak istenen tahribatı daha iyi anlayabilmek için aşağıdaki iki belgeyi incelemek yeterli olacaktır.

4 Nisan 1926'da yayınlanan Türk Medeni Kanunu'nun gerekçesinde Adalet Bakanı Mahmut Esat Bozkurt, dini değer sisteminin parçalanmasının gerekliliğini savunmaktadır:

“Hayat yürür; ihtiyaclar sürekli derişir; din kanunları mutlaka ilerleyen hayatın huzurunda şekilden ve ölü kelimelerden fazla bir kıymet, bir mânâ ifade etmezler. Değişmemek dinler için bir zarurettir. Bu itibarla dinlerin sadece bir vicdan işi olarak kalması, asrı hazır medeniyetin esas atından ve eski medeniyetle yeni medeniyetin en mû'hjm farikalarından birisidir. Esaslarını dinlerden alan kanunlar tatbik edilmekte oldukları iptidai devirlere bağlarlar ve terakkıyata mâni belli başlı müessir medeniyeti kendisine dedi!, kendisini muasır medeniyetin icabatma her ne bahaya olursa olsun ayak uydurmak mecburiyetindedir.”[1563]

Eski Cumhurbaşkanı Süleyman Demirel, 28 Şubat 1997 postmodern darbesi sonrasında, 1926 yılındaki terminolojiyi kullanarak dinde revizyonun gerekliliğini savunmuştur:

“Bugün Türkiye'nin %99'u Müslüman'dır. Müslümanlığın gereklerini rahatlıkla yerine getirmektedir. Bundan daha fazlasını, Şeriatı isteyen vatandaşıma sorarım: “Sen daha ne istiyorsun?' Onun istediği şudur: Kur'ân-ı Kerim'de 6665 ayet vardır. Bunların 230'u ahkama ilişkindir; hayatın tanzimine ilişkindir. Geri kalan 6435 ayet ise imana, ahlaka, ibadete ilişkindir. 6435 ayeti benim vatandaşım rahatlıkla uygulamaktadır. Buna kimse mani olmamaktadır. 230 ayete gelince, çağdaş hukukta bunların da karşılıkları vardır; fakat farklıdır, işte Şeriat isteyen, bu 230 ayetin de uygulanmasını istemektedir. Bu 230 ayeti uygulayanlayız, çünkü Atatürk bizden çağdaş medeniyet seviyesine çıkmamızı istemiştir. Çağdaş medeniyet seviyesine bunları uygulayarak çıkamayız. Çünkü dinin özünde durağanlık vardır. Değişen dünyada durağan kurallarla gelişmeyi yapamazsınız. Yüzyıl önceki hukuk, Şeriat hukukuydu; buna tekrar geri dönüş olamaz. İşte, irtica, yüzyıl öncenin hukukuna şeriat hukukuna dönmedir. Şeriat hukuku, Kur'ân-ı Kerim'deki günlük hayatı, dünyayı düzenleyen hükümlerin uygulamasıdır. Osmanlı imparatorluğu, Şeriat hukukunu uyguluyordu. Bata karşısında geri kalmıştı. Bunun için Cumhuriyet, din-devlet ayırımı olan laikliği getirmiştir.”[1564]

19. yüzyıldan itibaren Halkı Müslüman olan ülkelerin değişik yörelerinde, değişik şahıslar tarafından bu ve buna benzer iddia ve tezler söylenegelmiştir. Bu coğrafya, Millileşmek, İslâmlaşmak ve Batılılaşmak gibi üç ana ekolün yoğun tartışmalarına sahne olmuştur. Halkı Müslüman olan coğrafyada yönetimi ele geçirenlerin büyük bir çoğunluğu batılılaşmayı amaç olarak benimsemiş, kendi ülkelerinde şok uygulamalar yapmış, halka her türlü karalama, baskı ve şiddeti uygulamış olmalarına rağmen ne istedikleri batılılaşmayı gerçekleştirebilmişler, ne de muasır medeniyet düzeyine gelebilmişler ve ne de bilim ve teknolojiyi üretmeyi başarabilmişlerdir. Oysa bu süreçte, ne din ve ne de dindarlar yönetimdedir. Buna rağmen, geri kalmışlığın sebebi olarak dinin ve dindarların gösterilmek istenmesi, nasıl bir zihinsel çarpıklığın olduğunu ve ne denli çirkin bir psikolojik savaşın yürütüldüğünü göstermeye yeter de artar bile.

Böyle bir psikolojik savaşın hedefi; Müslümanları baskı altına alıp iradelerini çözerek, bunaltarak kendi değerlerinin en azından bir kısmına karşı güvensizlik oluşturup terk edilmesini sağlamaktır. Kur'ân, böyle bir psikolojik ruh halinin oluşabileceğine dikkat çekmektedir:

“Şimdi onlara- “Ona bir hazine indirilmeli ya da onunla birlikte bir melek gelmeli değil miydi?” demeleri dolayısıyla göğsün daralıp sana vahy olunanlardan bir kısmını mı terk edeceksin?..” [1565]

Yukarıda ki ayette “göğsü daralıp değerlerin bir kısmını terkedebilecegî söylenen şahıs”, bir peygamberdir. Beşer, psikolojik baskı altında böyle bir düşünceye kapabilmektedir. Tehlike, vahyedilenlerin tümünün terk edilmesi değil, bir kısmının terk edilebilmesidir:

“Aralarında Allah'ın indirdiği ile de hükmet ve onların hevalarına uyma. Allah'ın sana indirdiklerinin bir kısmından seni şaşırtırlar diye onlardan sakın.”[1566]

Revizyonist hareketler, değerlerin bir kısmını hedef aldığı için sinsidir, çok tehlikeli ve tahripkârdır. [1567]

Melezleşme: Değerler Sisteminin Harmanlanması Ya da Hakla Batılın Karıştırılması İle Tahrif

Revizyonist hareketler, reddettikleri, attıkları değerlerin yerine bir başka düşünce sisteminin değerlerini -genelde revizyonist harekette yer alan 3. grubun öngördüğü değerleri- yerleştirmeye çalışırlar. Böylelikle kendi içinde tutarlı olmayan melez bir değerler sistemi ortaya çıkar. Bu bir harmanlamadır; İslâmî açıdan bakıldığında, hakla batıl birbirine karıştırılarak değerlerin tahrif edilmesidir.

Melez değerler sistemi oluşturma veya değerleri tahrif etmenin yolları revizyonizmin tanımı kısmında verilmişti. Burada bunlar, ana hatları ile ele alınıp incelenecektir. Ancak buna girmeden önce bir noktanın daha altının çizilmesinde fayda vardın Harmanlama, farklı düşünce sistemlerini birbirine yakınlaştınp çalışmayı, hakim güçlerin lehine sonlandırmak için başvurulan yollardan biri olarak da kullanılmaktadır. Bazen buna, “yakınlaştırma yaklaşımı”, “uzlaştırma hareketi” de denir. [1568]

Eklemleme Yaparak Tahrif

Bu tahrif, bir düşünce sisteminde var olan değerlere; o değerler sisteminin bütünlüğü ile uyuşmayan, bazı yabana değerlerin ilavesi ile yapılır.

İslâm tarihinde müşriklerin kendi putlarının Müslümanların Allah'ı indinde bir yetkileri bulunduğu ve şefaatçi olabileceklerinin kabul edilmesini teklif etmeleri, eklemlemeye bir örnek olarak ele alınabilir. İslâm tarihinde “Garanik Hadisesi” diye anılan olay, var olan değerlere, var olanı çarpıtacak şekilde yeni bir eklemleme yaparak İslâm'ı yozlaştırma ve uzlaştırma girişimidir.

Müşrikler, “Gördünüz mü Uzza'yı, Lafı. Ve ötekini, üçüncüsü olan Menafi” şeklinde olan Necm suresinin 19 ve 20. âyetlerinin sonuna “Bunlar yüce yaratıklardır, bunların şefaati kabul olunur” ibaresini ekleyerek; “Gördünüz mü Uzza'yı, Lafı. Ve ötekini, üçüncüsü olan Menafi Bunlar yüce yaratıklardır, bunların şefaati kabul olunur” şeklinde okuyup etrafa yaymaya kalkmışlardır ve arkasından,

“Biz de, Allahln yaşattığını ve öldürdüğünü, yarattığını ve beslediğini biliyoruz. Fakat bu ilâhlarımız da O'nun nezdinde bize şefaat ederler. Mademki onların payını veriyorsun, biz de seninle beraberiz.”[1569] Diyerek aradaki kavganın son bulduğunu ilan etmişlerdir. Burada eklemleme yaparak âyetin anlam sahasını değiştirdiler. İşte bu, revizyonist hareketlerin önemli bir özelliğidir:

“Ama zulmedenler, kendilerine söylenen sözü bir başkasıyla değiştirdiler.” [1570]

Eğer Müslümanlar bu teklifi kabul etmiş olsaydı, aralarındaki kavga bitmiş olacaktı. Bu olayın devamında gelen âyetler[1571], böyle bir eklemlemeye, bu yolla bir uzlaşmaya şiddetle karşı çıkmış ve yol göstermenin Allah'a ait olduğunu açık bir şekilde beyan etmiştir.

“Erkek size, dişi O'na mı? İşte bu insafsızca bir bölüştürme.

Bunlar, sizin ve atalarınızın taktığı isimlerden başka bir şey değildir. Onlar hakkında Allah bir delil indirmemiştir. Onlar, sadece zanna ve nefıslerininin heva olarak arzu ettiklerine uymaktadırlar. Andolsun, onlara Rablerİnden yol gösterici gelmiştir.” [1572]

Burada, kendi değerlerini vahiyden bir parça imiş gibi gösterip kabulünü kolaylaştırmak istediler. Bu da revizyonist hareketlerin halkı saptırabilmek ve zalimlerin buyruğuna sokabilmek için genelde tüm dini metinleri, özelde Kur'ân-ı Kerimi nasıl istismar edebileceklerinin bir ölçüsüdür:

“Onlardan öyleleri vardır ki, dillerini kitaba doğru eğip bükerler, siz onu kitaptan sanasınız diye. Oysa o kitaptan değildir. “Bu Allah katındandır” derler. Oysa o Allah katından değildir. Ve onlar kendileri de bildikleri halde Allah'a karşı yalan söylerler.” [1573]

Kelimelerin Anlamlarını Çarpıtmak Suretiyle Tahrif Etme

İslâm'ın değerleri ve dinamizmi karşısında tutunamayanlar, İslâm'ı bulandırarak tasfiye etmek için kelimeler üzerinde oynarlar. Onları anlamlarını çarpıtmak için onları bulundukları anlam ağından, semantik alandan koparmak isterler:

“Onlar, kelimeleri konuldukları yerlerinden saptırırlar. Sık sık kendilerine hatırlatılan şeyden pay almayı unuttular. İçlerinden birazı dışında, onlardan sürekli ihanet görür durursun.” [1574]

Gerçeklerin Üzerini Örterek Tahrif Etme

Bazı durumlarda Kitapta var olan bazı değerleri, eklemleme yaparak veya anlam sahalarını kısıtlayarak çarpıtmak mümkün olamayabilir. Bu durumda revizyonistler, kendi savundukları fikirlere karşı olan bu değerlerin gündeme gelmemesi için gayret sarfederler. Onlar için bunların üzerlerinin örtülmesi, tartışılmasından daha yararlı olabilir.

“Allah'ın indirdiği Kitaptan bir şeyi gözardı edip saklayanlar ve onunla değeri az bir karşılığı satın alanlar; onların yedikleri karınlarında ateşten başkası değildir...” [1575]

Âyet, gizleme işleminin bir menfaat karşılığı yapıldığına dikkat çekiyor. Kendilerine sağlanan bir menfaat karşılığında bir düşünce sistemini tahrip etmeye kalkışılabilmeleri, revizyonistlerin ne kadar tehlikeli olabileceğinin bir ölçüsü olarak değerlendirilmelidir.

İslâm tarihinde Mekke şehir Meclisinin temsilcisi Utbe'nin Hz. Peygambere “susma” karşılığında para, kadın, hükümet başkanlığını teklif etmesi konumuzla ilgili çok ilginç bir örnektir:

“Utbe:

“Muhammed, biz seni ezelden beri akıllı, hamiyetli ve sevimli bir adam olarak tanırız. Kimseye kötülük ettiğini görmedik. Senin vaazlarının halk arasında ne gibi tahriklere sebep olduğunu söylemeye lüzum görmüyorum. Bana açıkça söyle bütün bunların sebebi nedir? Para mı istiyorsun? Sana teminat veriyorum ki şehir istediğin kadar parayı sana toplayacaktır. Arzun kadında mı? Şehrin en güzel kızlarını kendine zevce olarak al ve seni temin ederim ki seni memnun etmek için hepimiz mutabıkız. Hükümet başkanı mı olmak istiyorsun? Bir tek şartla, hepimiz seni en yüksek başkanımız olarak kabule hazırız. Bundan sonra bizim dini hissiyatımızla, amme vicdanımızla oynama; putlarımızı, biz ve atalarımız arasında onlara tapanların ebedi cehennem ateşinde kalacaklarını söyleme.”[1576]

Böyle bir teklifin peygambere yapılabilmesi başlı başına üzerinde dikkatlice ve önemle durulmasını gerektirir. Yapılan teklifin anlamı şudur: Davanı bırak, bizim rahatımızı kaçırma; bunun karşılığında ne istiyorsan senin olsun, öyle ki geç başımıza bizi, bizim değerlerimizle yönet Sen evinde, mabedinde ve vicdanında nasıl inanırsan inan ve yaşa. Ama halkın önünde, kamusal alanda bizim değerlerimizi kullan, seninkileri örtbas et.

Bugün de aynı yöntemin uygulanmaya çalışıldığını görmekteyiz. Siyasî mücadele içinde ılımlı İslâm, modern İslam, liberal İslâm, muhafazakar demokrasi vb. gibi terminolojinin kullanılması ile verilmek istenen mesaj, Utbe'nin yaptığı teklifin

kapsamı ile aynıdır. Müslümanlara, “önce sapın, sonra gelin uzlaşalım” demektedirler:

“Onlar, senin kendilerine yaranıp-onlarla uzlaşmanı arzu ettiler, o zaman onlar da sana yaranıp, uzlaşacaklardı.” [1577]

“Onlar neredeyse, sana vahyettiğimizden başkasını bize karşı düzüp uydurman için seni fitneye düşüreceklerdi; o zamanda seni dost edineceklerdi.” [1578]

“Size Verilenlerle Yetinin, Yoksa Öcüler Yer Sizi!”

Revizyonistler değer sistemleri üzerindeki tahribatlarını daima doğal zeminlerde yapmak isterler. Her şeyin tabii seyrinde vuku bulduğu intibaının uyanması onların işine gelir. Ancak işler her zaman bu şekilde sinsice yürümeyebilir. O zaman da üstü kapalı yumuşak tehdit yoluna başvururlar. Yukarıda alıntı yaptığımız S. Demirel'in konuşmasında geçen bundan daha fazlasını, şeriat'ı isteyen vatandaşıma sorarım: “Sen daha ne istiyorsun?”ifadeleri, nasihatle karışık tehdit içermektedir.

'Siz daha başka ne istiyorsunuz, belanızı mı arıyorsunuz; size ne verilirse onunla yetinin, bu size yapılmış bir lütuftur, nankörlük yapmayın” tarzındaki bir söylem; hakkını arayanları susturmada benimsenmiş bir usûldür;

“...Onlar, kelimeleri yerlerine konulduktan sonra saptırırlar, size bu verilirse onu alın, o verilmezse ondan kaçının derler...”[1579]

Revizyonizmin Doğal Sonucu: Şizofren Fert-Toplum Ve Parçalanmış Din

Değer sisteminin tahrif edilmesi ile zihni dünyada başlayan çatışma, hayatın pratiğine yansıyıp günlük hayatta işlerin parçalanmasını kaçınılmaz kılar. [1580]

Hem imanî, hem de amelî hayatı, birbiri ile çelişen, birbirini reddeden farklı inanç sistemlerinin etki alanları içine giren bir ferdin davranışları tutarlı olamayacaktın

“Onlardan sonra hayırsız bir nesil geldi ki, bunlar Kitab'a varis oldular, ama âyetleri tahrif etme karşılığında şu değersiz dünya metaını alıp “Nasılsa affa nail oluruz!” düşüncesiyle hareket ettiler. Af umurken bile, öbür yandan yine gayr-ı meşru bir meta, bir rüşvet zuhur etse, onu da alırlar. Peki onlardan, Allah hakkında hak ve gerçek olandan başka bir şey söylemeyeceklerine dair Kitab'ta mevcut

hükümler uyarınca söz alınmamış mıydı? Ve Kitab'ın içindekileri ders edinip okumamışlar mıydı?" [1581]

Melez değer sisteminin uygulanması sonucunda; söyledikleri ile yaptıkları birbirini tutmayan, kendi iç dünyasında barışık olmayan, şizofren davranışlar sergileyen tezatlar abidesi yeni bir insan unsuru ve toplum ortaya çıkan

"Şayet onlar da, sizin inandığınız gibi inanırlarsa kuşkusuz doğru yolu bulmuşlardır, yok eğer yüz çevirirlerse, onlar elbet bir çelişki ve aykırılık içerisindedirler..." [1582]

Şahsiyetini, istikametini, kıblesini ve değerlerine güvenini kaybetmiş bir ferde veya topluma kimsenin saygı duyması ve değer vermesi mümkün değildir. Bunlar, sürekli bir yalpalama ve yaltaklanma içerisinde olurlar; tüm yaşamları zillet ve rezilliktir;

"Yoksa siz, kitabın bir bölümüne İnanıp da bir bölümünü inkar mı ediyorsunuz? İçinizden bunu yapanların cezası, dünya hayatında rezil-rüsva olmaktan başka bir şey değildir. Kıyamet gününde ise azabın en şiddetlisi vardır." [1583]

İslâm dünyasının son 200 yıllık döneminde yaşadığı rezilliğe ve içine düştüğü zillete bir de bu açıdan bakmakta fayda vardır.

Değerler sistemi parçalanmış ve tahrif edilmiş bir dinin kendisinin bütünlüğünden bahsedilmesi mümkün müdür? Bunca tahribattan sonra din de elbette paramparça olmuş olacaktır. Bütün bu tahribattan sonra, önüne veya arkasına ekledikleri sıfatlarla tanımladıkları İslâm; Allah'ın Kur'ân'da tanımladığı İslâm değildir.

"Şüphesiz, dinlerini parça parça edip kendileri de gruplaşanlar, sen hiçbir şeyde onlardan değilsin..."[1584]

Sonuç

İslâm doğası gereği tüm insanlığa yeni bir hayat tarzı, yeni bir insan ve toplum tipi önermekte ve insanlar arası ilişkiyi yeniden tanzim etmektedir. Tüm hayatın yeni normlara, yeni değerlere uygun olarak yeniden tanzimi, ABD'nin Globalleşme adı altında insanlığa sunmağa çalıştığı nizama topyekün karşı çıkış anlamına gelmektedir. Dünyanın refahtan şımarıp azan önde gelenleri, hayatın adalet merkezli olarak yeniden tanzim edilmesine karşıdırlar.

11 Eylül ABD komplosu; Müslümanlar için, uzun vadeli, yorucu, engebeli ve tuzaklarla dolu bir mücadele sürecini başlatmıştır. Bu süreçte sadece Müslümanları

değil, tüm dünya insanlığını kurtaracak yeni bir insan, yeni bir toplum ve yeni bir dünya inşâ ve ihya edilmelidir, o nedenle bu dönem iyi okunmalı, ona göre hazırlıklı olunmalıdır. Sadece pratik hareketler yapılmamalı; aynı zamanda teori pratikle beraber inşa edilmelidir. Teorinin öncülüğü ve önderliğinde bir pratik söz konusudur.

Revizyonist hareketlere karşı verilecek mücadelede yapılması gerekenler, Kur'ânı Kerimin konuya ilişkin âyetlerinin öncesi ve sonrasında açıkça belirtilmektedir, okuyucuların, bu âyetleri bir kez de bu gözle okumalarında fayda vardır. Bununla beraber alınması gereken tedbirler aşağıdaki gibi özetlenebilir:

1- Saptırma hareketleri baskın güçlerin güdümünde ve korumasındadır. Revizyonistlere ve oportünistlere karşı verilecek mücadele, işgal ve sömürgeciliğe karşı verilecek olan genel mücadelenin bir parçası olmalıdır. Her iki mücadele birbiri ile koordineli olarak yürütülmelidir.

2- Saptırma hareketleri, psikolojik savaş zemininde oluşur; o nedenle psikolojik savunma, karşı psikolojik saldırı birlikte yürütülmelidir.

3- Sapma hareketleri içerisinde ki üç grup insan unsuru arasındaki ittifakın bozulması için çalışılmalıdır ve 1. gruptakiler ikna yolu ile kazanılmazdır.

4- 1. grupta yer alan insanlarımızın; emin olmadıkları, yarın değiştirebilecekleri düşüncelerini yazıya döküp tartışmaya açmamaları kendilerinden istenmelidir. Belli bir aydın, düşünür, alim veya din adamı grubu arasında yapılması gereken tartışmaların, henüz olgunlaşmadan kamuoyu önünde tartışıldığında; halkın fikri dünyasını kolayca tahrip edebileceği ve fakat tamirinin çok uzun bir süre alacağı gözönünde tutulmalıdır.

5- Sapma hareketleri içerisinde yer alanlar deşifre edilmeli, veli, dost, sırdaş olarak kabul edilmemelidir; onlara güvenilmemelidir.

6- Ümmetin sorunlarını çözmek için grup çalışmaları yapılmalı, teorik bir alt yapı oluşturulmalıdır. Bu zeminde ki çalışmalar kesin sonuca kavuşturulmadan ve uzlaşma sağlanmadan kamuoyu önünde tartışılmamalıdır. 1980 sonrasında Müslümanlar arasında yaşanan ve enerjilerinin boşa harcanmasına yol açan tartışma oyununa tekrar düşülmemelidir.

7- Bu ölümlü dünyadan bir gün göç edeceğimiz ve burada yaptıklarımızdan hesaba çekileceğimiz asla unutulmamalıdır.

8- “Allah'ı unutan ve bu yüzden Allah'ın da onlara nefislerini (kendileri) unutturduğu kimseler gibi” [1585]olunmamalıdır.

9- “Hakkı batılın yerine geçirmeyin ve sizce de bilinirken hakla gizlemeyin.” [1586]Emri her zaman hatırlanmalıdır.

10- “Şu halde, sen bundan dolayı davet et ve emrolunduğun gibi dosdoğru bir istikamet tuttur. Onların hevalarına uyma...” [1587]âyetinde ifadesini bulan görevi yerine getirmek için toplam enerji harekete geçirilmelidir.

11- Unutmayalım: “Biz yolumuzu dosdoğru tutarsak yoldan sapan bize zarar veremez.” [1588]

Küresel Kültüre Karşılık Evrensel İslâm

Mustafa Aydın

Küresel, günümüzde en çok kullanılan kavramlardan birisidir. Küreselleşen bir dünyada bulunduğumuz ve bunu göz önünde bulundurarak hareket etmemiz gerektiği bize sık sık hatırlatılmaktadır. Şüphesiz küreselleşme mutlak olumlu veya olumsuz bir olgu değildir. Demokrasi, çoğulculuk ve benzeri pek çok kavramda olduğu gibi küreselliğin de olumlu veya olumsuzluğu, üzerine yapıştırılmış bir etikete, nasıllığına olursa olsun varlığına değil, içeriğine bağlıdır. Ünlü antikçağ filozofu Aristo'ya demokrasi, oligarşi ve monarşiden hangisinin daha üstün olduğunu sormuşlar; evrensel kafa yapısına uygun biçimde o, “bu, işin içeriğine bağlıdır” diye cevap vermiş, “nasıl anladığınız ve nasıl uyguladığınız önemlidir” demiş.

Bilindiği gibi buradaki küre kısaca, dünya, yeryüzü yuvarlağıdır. Küreselleşme de bir şeylerin dünya çapında yaygınlaşması, bunu başkalarının da paylaşması demektir. Esasen küreselleşme terimi dilsel olarak işteş bir yapıya sahiptir; karşılıklı olarak alıp vermeyi, sürece katılan unsurların birbirlerinden az veya çok etkilenmesini ifade etmektedir.

Gerçekten de küreselleşme, getiri ve götürülerine derinlemesine bakmadan düşünüldüğünde de, değişik toplumların kültürel verilerinin dünyanın her tarafına taşındığı bir süreç olarak gözükmektedir. Amerika'nın Coca Cola'sı, Uzak Doğunun tropikal meyveleri, Japonya'nın yeni bir teknik buluşu, vb. dünyanın her yerine ulaşabilmekte, bu aynı kürede yaşayanlarca paylaşılabilmektedir. Kültürün genel özelliği hatırlanır ve dünden bugüne insanlığın herhangi yerinde doğan bir kültürel verinin bir yayılma yoluyla dünyanın değişik yerlerine taşındığı göz önüne alınırsa küreselleşme olarak nitelenen bu oluşumun her haliyle olumsuz sayılması söz konusu değildir. Çünkü ortada bir kültürleşme vardır ve bu hem kaçınılmaz, hem de gereklidir, denebilir.

Bu açıklamalardan da hareketle küreselleşmenin iki tipinden söz edilebilir: Doğal bir kültürleşme süreci olarak küreselleşme, Batı kültürünün özellikle Amerikancılığın bir dayatması olarak küreselleşme. Birinci anlamda küreselleşme doğal bir kültürleşme sürecidir ve belirtildiği üzere kaçınılmaz bir şeydir. Ancak ikinci anlamda küreselleşme değer yüklüdür ve bundan dolayıdır da küreselleşen değer evrensel değer anlamına gelmez.

Bu ikinci anlamda küreselleşme, dünyanın modern kültüre göre yapılandırılmasının başka bir adı, yeni bir safhasıdır. Esasen beşeri dünya zaman zaman yeniden biçimlendiril meye çalışılmış ve mesela İkinci Dünya savaşı sonrasında Marshall Planıyla sanayi dışı toplumlar sanayi ürünlerine adapte edilmiştir. Bu hazır, çoğu defolu parasız verilen mallarla insanlığa tüketim alışkanlığı kazandırılmıştır. Yine sınai kapitalist üretim/ tüketim süreci içinde, bloklu yapılar, ulus devletler ve benzeri mekanizmalarla insanlık planlanan bir kalıba dökülmüştür. Ancak yaklaşık yarım yüzyıl sonra bu yapılar ayak bağı olmaya başladı; mevcut kalıpların sarsıldığı, bazı kültürel sınırların kaldırıldığı, insanlık için ortak olduğu ileri sürülen bazı değerlerin yaygınlaşmasına karşılık bazı yerel değerlerin, bir kısmı tepkisel bir tavırla ulusal sınırların dışına taşınabildiği, kültürel benzeşme ve farklılaşmaların paralel işlediği bir ortam doğmuştur ki işte küreselleşme bu sürecin adıdır. Ne var ki söz konusu küreselleşme bazı avantajlar getirse de her haliyle masum değildir, özel bir yüklemeye sahiptir ve onu doğal bir kültürleşme sürecinden ayıran da budur. Küreselleşme ile ilgili sorunlardan birisi şüphesiz onun İslâm ile olan ilişkisidir. Küreselleşme İslâm'ı dışlayan ya da güçlendiren bir süreç midir? Bu soruya sağlıklı bir cevap verebilmek için İslâm'ın ve küreselin temel niteliklerine bir göz gezdirmek, bir başka deyişle açıklayıcı ilkeler belirlemek gerekmektedir. Kanaatimizce bu açıklayıcı ilkelerin başında küreselleşme karşılık İslâm'ın evrenselliği gelmektedir. Bu durumda öncelikle yapılacak iş, küresel ve evrensel farkının ortaya konması, sonra da iki ayrı alanın karşılaştınlmasıdır. [1589]

Küresel Ve Evrensel

Küresel, uluslar arası (international, beynelmilel), kıtalar arası (intercontinantal) gibi topluluk ve yere göre yapılmış genellemeleri ifade ederken daha kapsamlı olan evrensel (üniversel, cihanşümul) bütün insanları ilgilendirir, herkese ait anlamını taşır, iki kavram ilk bakışta birbirlerine benzemektedirler. Gerçekten de yüzeysel olarak bakıldığında küre boyutunda yaygınlaşmış bir şey herkese ait olan bir şeydir. Ne var ki ikisi arasında esaslı farklılıklar vardır.

Evrensel, mekansal konumu olmayan bir olgudur. Dolayısıyla bir çıkış yeri, bir merkezi bulunmamaktadır. Yani onun yaygınlığının sebebi küre gibi bir mekan değil, insandır. Buna göre evrensel değer dendiği zaman bütün toplumlarca benimsenen ama herhangi bir yere ait bulunmayan, bir başka deyişle herhangi bir

toplumun patentini taşımayan değer demektir. Buna karşılık küresel; lokal, toplumsal, konjonktüreldir ve alternatif bir oluşumdur.

Bir toplumun patentini taşımak, onu kim, hangi düzeyde benimserse benimsesin o eşya olgu ve değerlerin sahibine öncelik tanıdığı anlamına gelir. Yani küreselleşen şeyden onun sahibi daha bir maddi ve manevi sonuç ve yarar elde edebilir ve buna bağlı olarak başkaları bazı kayıplara uğrayabilirler.

Eski geleneksel dünyada sanıldığının aksine değerlerin önemli bir kısmı evrenseldi. Onun için de bir aidiyet ve ilk defa kimin ortaya koyduğuna ilişkin bir otantiklik sorunu yoktu. Sözgelimi insan için olan ve dayanağını büyük çapta aşkınlıkta bulan “kendin için yapılmasını istemediğin şeyi başkası için de yapma” değer ifadesinin ünlü Çin bilgesi Konfüçyüs'e veya Hz. Muhammed (a.s)'e ait olmasının fazlaca bir önemi yoktu, çünkü bu ilke bir hikmettir ve prensip olarak bir aşkınlıga dayanır; bir patentieme ve manevi bile olsa ondan kimsenin özel bir yarar sağlaması söz konusu değildir. Esasen değerler aşkınlaştıkça evrenseli esir, evrenselleştikçe de çıkar üstü hale gelirler. Gerçekten de bu tür değer ifadeleri Konfüçyüs'ten Budha'ya Zerdüşt'ten Xenophanes'e Hz. İsa'dan Hz. Muhammed'e kadar bütün evrensel ahlâk önderlerini ortak ifadeleridir.

Bu çerçevede yine birlerce yıldan beri insanlığın ortak bir (evrensel) hukuku vardı. Bu hukuk hiçbir topluluk tarafından hiçbir otorite adına konmamıştı. Aşkın kökenli, insan doğasından yansıyan bir ortak konsensüsün ifadesiydi, sözgelimi Ortadoğu'dan Çin'e veya Çin'den Ortadoğu'ya yolculuk yapan bir tüccar bu hukuka aşinaydı, siyasal bir otorite değil, aşkın bir kudret adına hüküm veren hakemler mutlak dinlenirdi. Bu yargının üstüne artık kimsenin söyleyeceği bir şey olamazdı, çünkü işleyen mekanizmanın çıkar üstü olduğuna herkes inanmaktaydı.

Söz konusu ettiğimiz küresel ve evrensel farkını birer örnekle açıklamaya çalışalım:

Günümüzde ikinci plana itilmiş oian adalet bir evrensel delerdir. Bütün kadim kültürlerin ve geleneksel toplumların tanıdığı ve benimsediği bir değerdir. Gerçekleştiriminde problemler bulunsa bile hiç kimsenin itiraz etmediği bir değerdir. Bir yerden doğmamıştır. Hiçbir toplumun malı değildir. Onun için hiç kimse takipçisi, vesayetçisi değildir. Kimse ondan “özel türden” yarar sağlayamaz. Aşkın kökenli olduğu için ondan kimse nihai bir zarar da görmez.

Buna karşılık demokrasi bir küresel değerdir. Onu pek çok toplum kabullenmiş görünüyor, en azından ciddi olarak kimsenin itirazı yoktur. Ancak o bir yerden çıkmıştır; Batı patentini taşıyor, sahibi de peşini bırakmıyor, arkasını takip ediyor, (nsanı açılımlar sağlasa da demokrasi sınai kapitalist bir dünyanın işlerliğine önem verir ki bu, kapitalist oluşumun sahibini öncelemek demektir. Esasen (adaletten farklı olarak) demokrasiyi nasıl kullanacağımızın tarifesi verilmektedir. Bu, demokrasinin, birilerinin lehine daha fazla yaradığının (veya öyle arzulandığının) açık bir argümanıdır.

Belirtmeliyiz ki evrenselin küresellikten bir endişesi yoktur, deyim yerindeyse bu konuda kendine güveni sonsuzdur. Bir şeye göre etkinlik ve egemenlik kurma kaygısı taşımadığı için başkalarını yeniden tanımlama ve kurma ihtiyacı da duymamaktadır. Ama küreselliğin hep bir endişesi vardır, öyle ki etkinliğini yitirmemek için o çok önem verdiği otantikliginden bile taviz verebilmektedir.

Demek ki küresel değerler, bunlardan yararlanım düzeyimiz ne olursa olsun evrensel değerlerden ilkece farklıdır. İçinde yaşadığımız modern dünyada önemli sorunlardan birisi herhalde küreseli, alanlar için sorgulayamamak, verenler için de üzerinde sürdürdüğü vesayeti bir türlü bırakamamaktır. Şu anda dünyanın yaşadığı kaosun önemli bir nedeni bu vesayetle ilgilidir. Kimlik, aidiyet, çıkar, otantisite gibi modern tavırlar, pek çok şeyin gerçekten ortak hale gelmesini, göreli de olsa evrenselleşmesini engellemektedir.

şimdi bu açıklamalar açısından küreselleşme ve din ve nihayet İslâm ilişkilerine bakabiliriz. [1590]

Küreselleşme Ve Genel Olarak Din

Şüphesiz küreselleşme her haliyle tabii bir süreç değildir. Avantaj ve dezavantajlarla yüklüdür. Bir kere üretim/tüketim süreci çerçevesinde fert ve toplumları tek tipleştirmekte farklılıkları izole etmektedir. Bir şeyleri izole ederken de olumlu-olumsuz hemen pek çok şeyi yaygınlaştırmaktadır.

Küreselleşme bazı toplulukların kendini başka platformlarda ifade edebilmesine, bazı yeni değerlerin milli sınırların ötesine taşınmasına vesile olmaktadır. Popüler bir örnekle anlatmak gerekirse dünya çapında yaygınlaşıp küreselleşme yalnızca Mc Donalds'ın hamburgerine, ABD'nin Coca Cola veya Blue Jean'ine has değildir. Türkün lahmacunu için de aynı kapı açıktır ve New York'ta arz-ı endam edebilmektedir. Küresellik pek çoğu modern olgu ve değerleri de silkelemektedir. Ulus devlet örgütlenmesini çözmesi, güçlü yereici teşekküllerin iktidarına ortak tanımayan kıskançlıklarını dejenere etmiş olması bunların başında gelmektedir. Bu çerçevede, mesela bir dönemler mutlaklaştırılan ulusal sınırlar, çepeçevre düşman komşular düşüncesi, ülkelerin eşitliği, milletlerin kendi kaderini kendi tayin ettiği inancı; ulusal egemenlik, üniter devlet, özel hayatın dokunulmazlığı ve benzeri olgular içleri büyük çapta boşaltılmış sloganlı bir söylem haline gelmiştir. Şüphesiz bu gelişmelerin hem olumiu hem de olumsuz tarafları vardır, ancak evrensel olmayan bu olguların küresellik önünde izole olduğunda şüphe yoktur. Bu de- ğerlendirmelerden de hareketle küreselleşme sürecinin, din üzerinde de olumlu ve olumsuz etkilerinin olduğunu söyleyebiliriz. Esasen dar anlamda modern kültürün bir açılım yolu olarak bilinen küreselleşme genelde din ve gelenekleri dışlayıcı bir

hareket olarak alınabilir, çünkü kurgusallığın Önünde din en önemli engeldir.. Bundan dolayıdır ki bir kısmı yapay bir din karşıtlığı sürdürürken kültürel bir sekülerleştirme çabası da devam etmektedir. Yani bir taraftan din terörize edilip bir düşman kılığına sokulmaya çalışılırken, diğer taraftan argümantatif olmayan bir din karşıtlığı etkili olmaktadır. Söz konusu bu ikinci yol yaygınlaşan sembol ve simgelerle gerçekleşmektedir, söylemleri örneklendirmek gerekirse bir Madonna ve Michael Jackson üretilen ve hızla popülerleşen figürler olarak, dini dünyanın figürlerinden daha fazla güncelleşip her yerde karşımıza çıktıkça bir ateist fikir dalgasından yerine göre daha etkili olabilmektedir. Sonuç olarak denilebilir ki küreselleşme varlığını her haliyle din karşıtlığı üzerine kurmuş değildir, ama din bundan olumsuz etkilenebilmektedir. Ancak küresellik sürecinden etkilenme dine göre değişiklik arz etmektedir ki mesela İslâm bu noktada ciddi imkânlara ve avantajlara sahiptir. [1591]

Küreselleşme Ve İslam

Önce hemen şunu belirtelim ki İslâm'ın küreselleşme sürecinden mutlak olumsuz etkileneceğine ilişkin değerlendirmeler birer genellemedir. Meselâ küreselleşmenin genelde bir “piyasa çoğulculuğu” olduğu düşüncesinden hareketle bazı yazarlar Tevhidî bir dünya görüşüne sahip olan İslâm'ın kolay bağdaşmayacağını, ilişkinin İslâm aleyhine sonuçlar doğuracağını ileri sürmektedirler. Halbuki Tevhidî anlayış mutlak bir dezavantaja sahip olmadığı gibi, piyasa çoğulculuğu ile aynı düzlemi paylaşmaz. Tevhid başat konumundaki çoğulculuğun panzehiri olduğu gibi, sosyal çoğulculukların da karşıtı değildir.

Esasen İslâm kendine özgülükleri koruyarak içinde bulunduğu dünyaya uyum sağlayabilen bir dindir. E. Gellner bu noktanın altını özellikle çizer. Ona göre İslâm fıkıh etkinliğiyle mevcut şartları içselleştirebilmekte ve kendi özünü kaybetmeden farklı ortamlarda varlığını sürdürebilmektedir.

Gerçekten de (slâm içinde bulunduğu dünyaya uyum sağlamada pek çok mekanizmaya sahiptir. Bir-kere Gellner'in de tespitiyle fikri bir niteliğe sahiptir, bu anlamda yegane kitabî dindir. Kitabîliğine uygun olarak da sırf edilgin değildir, her şeyi o da yorumlar.

Şüphesiz İslâm'ın aynı konumdaki sistemlerden farkı, onu küresellikten yolunu ayıran ve daha üstün duruma getiren şey, vahiy kökenli evrenselliğidir. Bu onu hem küresel sürecin bir “alt kültürü” olmaktan, hem de sıradan bir yerel küttür olmaktan çıkarmaktadır. Üstelik küreselligin ırgaladığı modernizmin birer ürünü olan muhafazakarlık, devletçilik, milliyetçilik, sağcılık-solculuk, popülizm, konformizm, entegrizm, iktidarcılık gibi olgular İslami hiçbir kaybı ifade etmezler. Yani bunların aşınması İslâm açısından bir sorun oluşturmazlar. Buna karşılık

demokrasi, insan hakları, serbest piyasa ekonomisi gibi konjonktürel değerler, eğer orada bir anlam ifade ediyorlarsa bunların İslâm lehine olmaması için de bir neden yoktur.

İslam evrensel bir sistemdir, küreselligin temel özelliklerinden yani alternatifliklerinden, lokal, toplumsal, konjonktürel, olmaktan uzak bir din-dünya görüşüdür, İslâm yer ve zamanla sınırlı olmayan, insanı hedefleyen, ama ilahi (aşkın) kökenli bir sistemdir. İnsanın özüne ilişkin bir mesaja sahiptir, ama hiçbir toplumla kayıtlı değildir. Küresel boyutta algılanabilen, yerel düzeyde içselleştirilebilen bir dindir. Buna rağmen günübirlik olmaktan uzaktır.

İslam'ın evrenselliğine karşılık Batı kültürü, modern, postmodern tüm aşamalarında küreseldir. Aslında Hıristiyanlık, ilahi kökenli bir din olarak evrensel özelliklere sahipti. Ne var ki yaşadığı süreç içerisinde bu Özelliklerini yitirdi. Roma pagan kültüründen modern kültüre kadar güç üstüne kurulu dünyanın bir unsuru haline geldi. Kısacası evrensel değil, küresel bir hal aldı.

İslâm, erk peşinde koşmayan bir dindir. Ulusal-küresel, hiçbir gücün emrine ram olmadığı gibi, potansiyel olarak güç üstüne kurgusallığa müdahale edebilecek yegane sosyal unsurdur. Bir merkezden kullanıma açık olmayışı erk sahiplerini tedirgin etmekte, küresellik söyleminin sahipleri onu terörize ederek, küreselliğin dışında tutmaya çalışmaktadırlar. Küresel değerlerin sahipleri ellerindekini evrenselleştirmede sıkıntıya düşmektedirler. Bu da onları katılaşma ve despotlaşmaya götürmektedir.

Buna karşılık İslâm'ın küresel ve de yerel olgularla doğrudan özel bir sorunu yoktur. Ancak müslümanlar evrensel İslâm'ın mesajını küresellik düzeyinde sunmaktan kaçınmalıdırlar. Küresel algılama tüm yaygınlığına rağmen bir şeyin lokolleştirilip patenleştirilmesini içerirken İslâm'ın böyle bir derdi yoktur, hatta bu onun özüne aykırıdır. [1592]

Kaynakça

1- Alankuş-Kural Sevda, “Globalleşme/Yerelleşme ve Yerel Medyanın İmkanları”, Birikim Dergisi, Birikim Yayıncılık, İstanbul, Sayi:ll1-112.1998.

2- Anderson Benedict, Hayalı Cemaatler, çev. İskender Savaşır, Metis Yayınları, istanbul, 1995,

3- Aslanoğlu A. Rana, “Bir Kürtürel Karışım Olarak Küreselleşme”, Küreselleşme, Sivil Toplum ve İslam, Der. E. Fuat Keyman - A.Yaşar Sarıbay, Vadi Yayınları, Ankara, 1998.

4- Aydın Mustafa., 1998, "Kamusalın Dönüşümünün siyasal ve Dinsel Sonuçları", Tezkire Üç Aylık Derleme, vadi Yayınları, Ankara, sayı:l3.

5- Baurnan Zygmund, Yasa Koyucular İle Yorumcular, çev. Kemal Atakay, Metis Yayınları, İstanbul, 1996.

6- Freidman Jonathan, "Küresel Sistem Küreslleşme ve Modernliğin Parametreleri", Postmodermizm ve İslam Küreselleşme ve Oryantalizm, Der. Abdullah Topçuoğlu - Yasin Aktay, Vadi Yayınları, Ankara. 1996.

7- Gardels Nathan, "Küreselleşmenin Dağılması mı Yoksa Piyasa Çoğulculuğu mu", NPQ, Cl. sayı 4 Kış 1999.

8- Hunungton Samuel P., Medeniyetler Çatışması, Derleyen Murat Yılmaz, vadi Yayınları, Ankara. 1997.

9- Toynbee Arnold - Daisaku İkeda, Yaşamı Seçin, Dialog, Çev. Umut Arık, Ankara Üniversitesi Basımevi, Ankara, 1992. [1593]

Direnişin Metafiziği: Küresel Kapitalizm Ve İslâm

Dilaver Demîrağ

Ne patlayıp damıtan bir isyan

Ne aşkın sürüklenen sağanakları

Bulanık nehirler gibi yitik

Koyu bir hüzündür sürgünlerin inadı

Zamanın bile aynalarda yorgun düştüğü bir çağda yaşıyoruz. Bir yanda kral Midas'ın dokunuşu gibi herşeyi metalaştıran küresel kapitalizm, diğer yandaysa çoklukların karnavalı olarak direniş söz konusu.

Bir başka coğrafya da ise, sefaletin feri sönmüş gözleriyle uzak bir çöl rüzgarının yedeğinde geçmiş zaman bahçesinden kopup gelen bir hayalet, küresel egemenlerin canını sıkıyor.

Dünyanın her yerinde sefaletin yorgun ve aç bedenleri, kendilerini teslim almaya çalışan küresel kapitalizmin kan ve barut kokan namlusuna karşı direnmenin yollarını arıyorlar.

11 Eylül sonrası iyice küstahlaşan küresel kapitalizm ve onun dumanı tüten namlusu ABD, bugün zaferinden emin bir halde kendisine boyun eğmeyen her ülkeyi, her onurlu başkaldırıyı hemen terör diye yaftalayıp ona karşı saldırıyor.

Kuşku yok ki dünyayı terörize ederek her onurlu başkaldırıyı bastıran tek güç ABD değil. Çin, Hindistan, Rusya, İsrail ve hatta Türkiye kısacası kendi içinde muhalefet bulunan bütün dikta rejimleri ve yan demokrasiler (Türkiye gibi) ABD'nin saldırganlığından güç alarak kendi içlerindeki muhalefeti sert bir şekilde bastırmaya uğraşıyorlar.

Karaçalı ormanın toprak yediğini gördü

Sarmaşıkların boğduğu bu kaçına kök[1594]

Küreselleşme: Bir Kavramın Dönüşümleri

Küreselleşme denildiğinde tüm yerküre sathına yayılmış, bütün yerküreyi birbirine bağlayan bir süreç aklımıza geliyor. Uluslararasılaşma ve tüm gezegendeki insan toplulukları arasındaki sınırlan ortadan kaldırarak evrensel bir insanlık bilinci oluşturmak isteği yeni değil.

Daha Büyük İskender zamanında tüm dünyayı bütünleştirmek ve bütün dünyayı büyük bir imparatorluğun bileşenleri haline getirmek utkusu mevcuttu. Bütün büyük askeri önderler, tüm dünyayı kendi mülkleri haline getirecek bir fetih düşünü Büyük İskender'den almışlardı. Ancak, bu tür fetih hamleleri her defasında coğrafi engeller ya da fetihçi askeri önderin ömrünün vefa etmemesi ve sonraki askeri şefin de bu düşü anlamlı bulmaması nedeniyle yarım kalmıştı. Evrensellik düşleri ise modern çağa ait bir kavram oldu. Ancak bugüne kadar tüm yerküreyi kaplayan büyük bir uygarlık oluşturmak düşüncesi etnik, siyasi ama çoğunlukla da teknik engellere takılıp kaldı. İlk kez sanayi sonrası çag ile oluşan teknik alt yapı nedeniyle ve modern uygarlığın kapitalizm ya da endüstrileşmenin vermiş olduğu imkanlarla küresel çapta bir uygarlık oluşturmak mümkün olabildi.

Ancak küreselleşme olarak ortaya çıkan ve aslında kapitalizmle batı uygarlık değerlerinin gezegen ölçeğine yayılması olan süreç, önceki küreselleşme denemelerinden çapı, büyüklüğü ve bunu mümkün kılacak teknik alt yapısıyla ayrılıyor.

Günümüzde tüm dünyayı bir ağ gibi saran, tüm insanlığı birbirine yakınlaştıran enformatik ağlar sayesinde küreselleşme lafzı rahatlıkla telafuz edilebiliyor.

Bugün küreselleşme denilince metaların ve enformatik bilgi olmak üzere hemen hemen bütün bilginin, serbest dolaşımından söz edilebiliyor. Ancak bu kavram bir şeyleri gizliyor, gizlenen tüm bu gelişmelerin aslında sadece küçük bir azınlığın refahını sağladığı gerçeği. Ticaretin liberalizasyonu hiç de güçsüzlere güçlüler önünde fırsat eşitliği sağlayan bir şey değil. Dünyanın hiyerarşinin doğuşundan beri değişmeyen kuralı olan güçlülerin güçsüzlere boyun eğdirmesi ve eîde ettiği imtiyazları kendi lehlerine bir sömürü ilişkisine dönüştürmesi kuralı, küreselleşme olarak adlandırılan olgu için de geçerli.

Dolayısıyla halihazırda iktisadi ve kültürel küreselleşme, belli bir sınıfa tüm insanlık aleyhine bir takım imtiyazlar sağlıyor, bu olguya yapılan itirazların temelini bu adaletsizlik ve eşitsiz asimetri oluşturuyor! Dahası küresel kültür olarak adlandırılan olgu da aslında belli bir kültürün giderek tüm dünyayı kendi hegemonyası altına alması!

Ancak bu olgudaki yenilikleri göz ardı ederek bu duruma emperyalizm demek pek mümkün değil, çünkü klasik emperyalizm belli bir coğrafi merkezin sömürge haline getirdiği ülkelerin hammadden ve insan kaynaklarından doğan zenginliğin kendi ülkesine aktarılması olgusuydu. Oysa günümüzde coğrafi sınırların giderek bulanıklaştığı bir ortamda, belli bir coğrafi asimetri üzerine kurulu emperyalizm kavramı da anlamını yitirmiş durumda. Belli bir coğrafi merkezin yerini uluslararası öznelerin alması söz konusu ve bu özneler için mekan ya da coğrafya bir şey ifade etmiyor. Karar alma odakları için de aynı dönüşüm söz konusu. Artık karar merkezleri DTÖ, İMF, ÇUŞ (Çok Uluslu şirketler) gibi kollektif özneler. Kısacası egemenliğin çoğullaşmast olgusundan söz edilebilir. Ancak bu ayrıcalıkların ve bazılarının biraz daha eş/t olma durumunun yokluğu anlamına gelmiyor. Bugün apaçık bir gerçeklik oiarak ABD'nin silah teknolojisinde elde ettiği üstünlüğü, ekonomik ve siyasi avantajlara dönüştürdüğü de bir gerçeklik.

Karı kanatıncaya kadar ezdiler

Ödettiler insanlığımı ellerime.

Aç kartalların kanatları altında

Yankıları tüter açılan yaraların.

Ejderhalar yerken yavrularını

Aç kuşlar gibi yağmacı doğuyor gün. [1595]

Aç Kartalların Yağması: Küresel Kapitalizm

Dünyanın eşitler arasında iletişimsel anlamda küreselleşmesinden doğan, insanlığın ortak çabalarıyla ortaya çıkan ortak bir medeniyet oluşturma durumu ile küresel kapitalizmin sömürü ağlarını ya da iktisadi küreselleşmeyi birbirine karıştırmamak gerekir. Sözünü ettiğimiz ikinci türden küreselleşme, dünyanın tek bir pazara dönüşmesi ve yaşam dünyası olarak adlandırılan günlük yaşantımızın bütünüyle meta kültürü tarafından işgal edilmesidir. Bu “hayasızca akının” adı neoliberalizm.

Ticaretin serbestleştirilmesi adı altında sermayenin temerküzü sağlanıyor. Dünyanın tek bir pazara dönüşmesinde en etkili kurumların başında ise hiç kuşkusuz İMF geliyor. İMF eliyle, küresel pazara entegre olmayan özellikle de batılı olmayan ülkelerde uygulanan politikalarla önce yere! ekonominin çökmesi sağlanıyor ve o ülkenin kendine yeterliliği bütünüyle ortadan kaldırılıyor, ardından o ülkenin tümüyle kapitalist pazara ve çok uluslu şirketlere bağımlı hale gelmesine yarayan, kapitalizmin tahakkümünü sağlamlaştıran bir süreç egemen oluyor. Bütün bunlar da sözde ticaretin serbestleştirilmesi adı altında yürütülüyor, oysa gerçek bu değil.

“Sorun ticaretin kendisi delildir. Sorun ticaretin açgözlülüğün etkilerini önleyecek standartlardan yoksun olarak yürütülmesidir. Kapitalistler elbette elde edebilecekleri en fazla özgürlüçfe sahip olmayı ister. Kâr etmek için her yere girmeye ve her şeyi yapmaya haklan olduçjunu düşünmeye teşnedirler.” Nitekim Bush'un kapitalist küreselleşme aleyhinde gösteriler yapan aktivist-leri anlamayıp “bu insanlar yoksulluğun ortadan kalkarak refahın artmasına mı karşılar?” deme-sinin nedeni de herşeye haklarının olduğuna yürekten inanmasıydı.

Yalnızlığım,

Yığınlar arasında kaybolmak

Bir garip teiaşın tozu altında sislenirken hayat

Karanlık gecelerde yiter arzu[1596]

Doymak Bilmez İştah: Tüketici Kapitalizm

Küresel Kapitalizme karşı bugün en güçlü direniş kendi dışında genellikle İslâm ülkelerinden geliyor. Bu nedenle ister istemez akla şu soru geliyor: İslâm neden küresei kapitalizme karşı direnme çabasında? Bunun ilk yanıtı küreselleşme olarak lanse edilen sürecin kültürel olarak tek bir dünya oluşturması. Bu dünya müslümanların değerleriyle çelişiyor. Kapitalist popüler kültür Tv'ler aracılığıyla sürekli belli bir yaşam tarzını bizlere dayatıyor. Dinsel yaşantıya bugün asıl büyük

tehdit seküler aklın meydan okuyucu süreçlerinden çok, popüler kültürler ve metalar aracılığıyla yaşamın kapitalizmin madde bağımlı hale getirilerek, her türlü anlamın buharlaşması. Oysa her din gibi İslâm da hayatın anlamı üzerine bir takım argümanlara sahiptir. Hayatın bütününün kutsallaştırıcı anlam öbekleriyle kuşatılması, insanın başıboş olmadığı, yaşamın bütününün kutsal ve beşerüstü bir hale tarafından sarmalanması, her din gibi İslâm'ın da temel özelliği. Tüketim toplumu tarafından herşeyin metalaştırılması bu anlam hâlesini bozunuma uğratır, işte İslâm'ın karşı koymaya çalıştığı da insanların eşyaların arasında tümüyle dünyaya batması ve kutsalla olan irtibatlarını kaybetmeleri.

Peki tüketim toplumu dediğimizde ne anlıyoruz ve bu toplumun ayırdedid özellikleri neler?

Postmodern tüketim olgusu kendini bir meta çoçfullaşması ya da ürün bolluğu olarak ortaya koyar. Günümüz kapitalizmi için üretim bir takım ihtiyaçları karşılamak amacıyla değil de daha fazla kâr elde etmek için yapılan bir şey. Bunun için de üretilen ürünlerin satın alınması gereklidir. Fakat ihtiyaçlar ne kadar çeşitlenmiş olursa olsun sonuçta belirli bir doyum noktası var. Bazı şeyler insan yaşamıyla sınırlıdır. Ürünlerin dayanma süresi kimi zaman hayli uzun sürer. Dolayısıyla insanların ihtiyaçlarından fazlasını satın almaya güdülenmeleri gereklidir, işte bu güdülenme süreçlerinin toplamr tüketim toplumu olarak adlandırılan toplumsal evredir. Bu toplumda insanların temel nitelikleri tüketici olmalarında yatar. Tüketmek, yani harcamak, satın almak adeta “iyi vatandaş”olmanın temel kıstası. Ürün bolluğu tansısında bir tutu/ma ya da büyülenme yaşayan bireyler sürekli bir şeyler satın almaya teşvik edilir, bu iki yolla sağlanır, moda ve teknik yenileşme. Moda ve teknik yenilik işin üretim kısmını oluştururken, reklam da tüketime insanların teşvik edilmeleri ya da güdülenmesini sağlayan mesaj üretimidir. Ancak tüketime kışkırtılma, satın almanın bir davranış tarzı haline gelmesi, özellikle günümüzde sadece reklam endüstrisi ile sağlanmıyor, yeni tüketim araçları ve mekanları da satın almayı cazip hale getiren unsurlar.

Reklam satın alma davranışını etkileyen en etkili güç. Böyle olduğu için de tüketim toplumunda ürünlerin sembolik değerlerinden ve mal üretiminden daha çok mesaj üretiminden söz edilebilir. Reklam endüstrisi anlam üretimi ile bizi satın almaya çağırır. Reklamlarda en çok işlenen öge farktır. Reklamı yapılan ürünü satın aldığımızda o ürünle birlikte başkalarından farklılaştığımız, onlardan ayrıcalıklı hale geldiğimiz sanısı oluşturulur. Bu farkılık olgusunun bu denli öne çıkmasının en önemli nedeni günümüz kentlerinin anonimliği ve kitle toplumu içinde bireyselliğin kaybolmaşıdır. Çabuk etkileme ve en kısa sürede çarıpıcı etki bırakma kent içinde karşılaşmaların kİsalığından kaynaklanır, fşte bu nedenle tüketim bu anonimliği gizleyerek, birey olmayı teşvik eder. Tüketim kültürü bireyciliği öne çıkaran bir kültürdür.

Tüketicilik bizlere sahip olduğumuz ürünler üzerinden bir kimlik verir. “Tüm metalar tüketiciler tarafından benliğin, toplumsal kimliğin ve toplumsal ilişkilerin

anlamlarını oluşturmak amacıyla kullanılabilirler.” Kapitalizm ideolojisini metalar aracılığıyla yayar. Bu nedenle meta kültüründe, hiç bir ürün “masum” değildir. Tüketim olgusu kapitalizmle insanlar arasındaki “suç ortaklığı” temelinde kurulan ideolojik zemindir.

Geç kapitalizmde klasik ekonomi-politikten çok semboller aracılığıyla üretilen metalar anla-mında bir “göstergenin ekonomi politiğinden” söz edilebilir. Bu ideolojiyi deşifre etmek ona karşı nasıl direnebileceğimizin de yollarını gösterir.

Uyur uyanık çektiğim ağrı

Ve sen buzula koşan rüzgar

Çizgi ve yankılarda tükenip gidiyorum

Issızlığım olağanüstü

Poyraza kesmiş üşüyorum[1597]

Bir Dinin Sahte Kutsalları: Meta ideolojisi

Geç kapitalizmde bütün ürünlerin kullanım değeri anlamında bir işlevsellikleri olduğu gibi kültürel değerleri de vardır. Aslolan meta üretimi olmaktan çok m/talar aracılığıyla bir dizi sembolik anlamlar üretilmesidir. Bu anlamıyla mitalann değiş tokuş edildikleri piyasa aynı zamanda sembolik değerlerin de değiş tokuş edildikleri bir yerdir.

“Bir tüketim toplumunda bütün metaların işlevsel olmaları ölçüsünde kültürel değerleri vardır. Bunu modelleştirebilmek için, ekonomi düşüncesini yalnızca paranın değil anlamların ve hazların dolaşımı da söz konusu olduğu için kültür ekonomisini içerecek şekilde genişletmeye ihtiyaç duymaktayız.”

Tüketim toplumu muhalefeti zorlaştıran bir yapıya sahiptir. Bunun nedeni sistemin insanları atomize etmesidir. Her türlü toplumsal bağın çözülüp, insanların kendi bireysel atomlarına bölünmesi, modern iktidarın, iktisadi tahakkümün insanlar üzerinde kurduğu hegemonyayı güçlendiren en önemli etkendir. Tüketim toplumunda tüm dayanışma bağları çözüldüğünden ve insanlar yalnızlaştığından, anonim bir biçimde herkes “yalnız kalabalıklara” (Reisman) dönüşür.

Yalnız kalabalıklar tüketimin sahte dini tarafından “büyülenirler”. Bunu sağlayan, gösteri ve fantazma üretimidir. Böylece tüketim bir ayine dönüşür ve'tüketim mekanları da birer tapınak haline gelir. Tüketici etkinlik aslında bir “dinsel etkinlik

halini almıştır”. Bu din aslında tarihin çok genlerinde kalmış bulunan putperestliğin postmodern versiyonudur.

“Gösteri, dinsel yanılsamanın yeniden maddi yapılanmasıdır. Gösteri tekniği İnsanların kendilerinden kopmuş olan güçlerini yerleştirdikleri dinsel bulutları dağıtmamıştır; Onları sadece dünyevi bir temelde yeniden bağlamıştır. Böylece, en dünyevi yaşam donuk ve ne/es alınamaz hale gelmiştir. Artık yaşam mutfak reddini, sahte cennetini gökyüzüne havale etmeyip, bunları kendi içinde barındırmaktadır. Gösteri İnsan güçlerinin ötede bir yerlere sürgün edilmesinin teknik anlamda gerçekleştirilmesidir.”

Kapitalist toplum insanın hem eşyaya hem de insanın bizzat yine insana kulluk etmesidir. Bu nedenle kapitaiizm artık bir metafizik sistem halini almıştır. Ve ona karşı direniş de doğası gereği metafizik olmalıdır. Ancak bu kulun eşyaya ve kulun kula kulluk etigi bir metafizik değil, insanın sadece yaratıcı güce kulluk edip tüm diğer kulluk biçimlerini reddetmesi temelinde bir metafiziktir.

'Tüketimcilik, batılı ve diğer toplumsal oluşumlarda yaşayan milyonlarca kişinin günlük yaşamında ve günlük uygulamalarında kapitalizmi meşrulaştıran, sağlam bir kapitalizm ideolojisi hafine gelmiştir. Batıda ve her yerde, varlıklının ve yoksulun bilinçdışı arzularına seslenmektedir.”

Bir yankıdır sürer büyük yorgunluk

O mavi akış bir çılgın ırmak

Taşa, çakıla anadır toprak

Dipsiz bir kuyudur İhanetlere

Çare yok emzirir yabansı ağzı

Bir dua ki, Serinlik salar ikindilere [1598]

İmparatorluğun Barbarları”, Küreselleşme Ve İslam

Küreselleşmenin bugün en büyük engellerinden birisi İslâm, çünkü İslâm coğrafyası her türlü küreselleşmenin başlıca erdemlerini (!), batının “evrensellik” iddiası taşıyan değerlerini kabullenmiyor. İnsan haklan, demokrasi, serbest piyasa, tüketimin kutsanması gibi değerler İslâm'ın ördüğü Hadrian Duvarlarına çarpıyor ve geri dönüyor.

İlk başta bu değerlerin zıddı totaliterlik, baskıcı rejimler gibi gösteriliyorsa da İslâm baskıya dayalı rejim mantığını içermez (bugün ve tarihte bu tür rejimlerin var olması İslâmı'n yönetim anlayışının teccesümü değildir). Tam tersine farklı bir ontolojik ve epistemik temele dayanıyor olsa da, onun da bu değerlerin içerdiği pozitif anlamları içeren kendine özgü değerleri var.

Her ne kadar günümüzde yükselen İslamcı başkaldırı gelenekçi muhafazakârlığın baskıcı söylemlerini içselleştirmiş bulunsa da bu İslâm coğrafyasında farklı türden İslamf muhalefet haeketlerinin varolmayacağı anlamına gelmiyor. Tersine bugün bütün bu coğrafyada gelenekçi muhafazakârlık ve buna eklemlenmiş İslamcı söylemler özellikle entellektüel çevrelerde ciddi bir sorgulama sürecinden geçiyor, İslam'ın şu an içinde bulunduğu savunmacı duygu iklimi, ne yazık ki farklı açılımların ortaya çıkmasını engelliyor. Aslında küreselleşmeci egemenlerin de istediği İslâm'ın şu an sergilediği baskıcı görünümün korunması. Onların en büyük kabusu bu coğrafyada özgürlükçü bir İslâmî zihniyetin filizlenip kökleşmesi. Ancak aynı ırmakta iki kez yıkanılamaz söylemi gereği bu coğrafya eninde sonunda özgürlükçülükle dinsel inancı bütünleştiren siyasi hareketlere tanıklık edecek.

İslâm ve İslamcılar küreselleşmenin tüketim kalıpları etrafında birleştirilmesine, batının kontrol ve tahakküm çabalarına karşı koyan, dünyanın küresel kapitalizm için en sorunlu bölgesinde müslümanlara bir esin olmakta ve bir anlamda "civcivlerin kümesten kaçması" gibi ciddi bir tehlike doğurmakta.

Ancak bütün bunlara rağmen İslamcı muhalefetin kapitalizm karşısında net bir red pozisyonunda olmayışı, hatta komünistlere karşı yeğlenen bir rejim olarak tercih edilmesi kapitalizmin bu coğrafyaya sızmalarda bulunmasına olanak tanıyor. Bu nedenle de ne yazık ki küreselleşme değişik kanallardan İslâm coğrafyasını etki alanına sokma sürecine girmiş durumda.

Bütün dünyada olduğu gibi İslâm coğrafyası da Coca-Colanizasyon tehlikesi ile karşı karşıya. Bu Coca-Colanizasyon olgusu İslâm coğrafyası için seküler aklın meydan okumalarından daha etkili ve daha tehlikelidir. Küreselleşmenin bir unsuru olarak tüketim kültürü gündelik hayatı dinsel argümanlar bakımından etkisizi eştiriyor. Batılı merkezlerde üretilen TV programları topuma batılı hayat tarzını cazip göstermekte!

Gerçi özellikle Ortadoğulu Arap ülkelerinin çoğunda ulemanın hala etken güç olarak toplumsal "karizmasını koruması - eski etkinlik düzeyinde olmasa da - tüketim kalıplarını hâlâ "helâl" ve "haram" kavramları etrafında seçici bir biçimde denetleyebiliyor. Tam da bu noktada özelikle tüketim toplumu açısından İslâm'ın negatif bir etkisinden söz edilebilir.

Denizin isyanıdır dalgalar

Gün yankıdır gece özlem

Gerçek çorak içinde

Eser sam yelleri çölün[1599]

Zühdün Aydınlığı; Tüketimin Karanlığı

“'Dini öğretiler dünya üzerinde bir çok insana tüketim mallan ve deneyimleri için duydukları arzuları sınırlamakla ilgili bir çok kalıcı sebep ve motivasyon kalıbı verebilmişlerdir. Bunu şimdi de yapabilirler. Ama din görevlileri toplum iletişim araçlarının ve reklamcılık medyasının giderek daha çok tüketim İçin verdiği mesajlara etkili olabilmekte büyük güçlüklerle karşılaşıyorlar. Yine de bunlar üstesinden gelinemeyecek şeyler olamazlar. Dinsel öğretiler çevrecilikle işbirliği yaparak doğal dünyaya karşı değişik bir yaklaşım geliştirmekte yardımcı olabilir. Büyük dünya dinlerinde bitkiler, hayvanlar, nehirler ve ormanlar olarak doğanın çoğunlukla acımasızca kullanılıp yıpratılması değil, özen gösterilmesi gereken bir şey olarak görülmektedir.”

Tüketim toplumu ne denli bireyci bir söylemle insanları yalnızlaştırıp atomlaştırırsa büyük dinlerin en sonuncusu olarak İslâm da o denli insanları cemaat bağı içinde dayanışma ağları içinde tutmaya çalışır. Bireysel çıkışlar toplam hilafına bir eğilim aldığında İslâm sınırlayıcı bir tutum takınır. İslâm insanların yeryüzü nimetlerinden meşru bir şekilde yararlanmasını meşru görür; ancak bu noktada insanlara, sürekli olarak, yaptığı her işte “başkalarr'nın da haklarını gözetmesini salık verir. İslam için aslolan Allah'a kulluk etmektir. Bir müslüman kullukta, batılının düşündüğünün tersine, en büyük özgürlüğü bulur, çünkü o Allah'a kul olarak eşyaya ve başka insanlara kul olma durumundan kurtulur; daha ötesi Alları’ın yeryüzündeki halifesi olarak o sonsuz özgürlüğün esinlerine açık yaşamak ister. Bu nedenle Allah'a yakınlaştıkça onun la duygusal düzeyde bütünleşildikçe müslüman da sonsuz özgürlüğe yaklaşır.

Özellikle tasavvuf insanlara özgürlüğün nesnelere sahip olmakta varlıklaşma anlamında ontolojik bir oluş için olmayı öğütler. Sufi “hiçbirşeye sahip olmayan ve böyle olduğu için de (Allah'tan başka) hiç birşeyin ona sahip olamadığı” kişidir. Bunu Peygamberin bir hadisi ile desteklersek “Hırs sahibi olan fakirdir. Hakiki zengin ise kanaat sahibi olandır”.

Kur'ân ise bu konuda “aza kanaat ve tevekkülü” tavsiye eden ve asıl olanın nesnelere değil ruhsal olgunluğa ulaşmak olduğunu söyleyen âyetlerle Sufi'nin tavrını destekler mahiyettedir. Peygamberimiz “Benden sonra sizin namınıza beni

korkutan şeylerden biri de önünüze saçılacak olan dünya süs ve nimetleridir" diyerek adeta asırlar öncesinden kapitalizme ve tüketim ahlakına dikkat çekmiştir.

Mevlana Mesnevi'de;

Dünya nedir? Allah'tan gafil olmaktır.

Kumaş, para; ölçüp tartarak ticaret etmek

Ve kadın,- dünya değildir.

Mal mülk sevgisini gönülden sürüp çıkardığmdandır ki

Süleyman ancak yoksul adını takındı" diyerek tutulacak yolu göstermişti.

İslâm mal ve mülk yığmayı, ihtiyacının ötesinde tüketmeyi hem zahiren, hem bâtınen malın insana hükmetmesini uygunsuz bulmuştur. Sade hayat her zaman yeğlenen, dinen desteklenen bir hayattır. Sadece ortaçağ fsiâm düşüncesi değil günümüz îslâm düşüncesi de bu konuda anlamlı şeyler söylüyor:

"Bir kişinin toplumsal refaha katkıda bulunma kapasitesi (...) onun kendisiyle aynı mevki ve seviyede olanların genel olarak sahip oldukları yaşam standardına ulaştıktan sonra, geri kalan parasıyla başkalarına ne yardım edebileceğiyle ölçülür." Ya da bir başka güncel İslâm iktisat kuramcısının bakış açısıyla, "giysi tüketimi belli bir sınıra vardığında savurganlığa dönüşür. İşte bu noktada durmak gerekir. Çünkü savurganlık haramdır."

Kısacası İslâm, sahip olduğu değerler ile küresel kapitalizm için başbelası olmayı sürdürecek gözüküyor. Ancak İslâm toplumlan içinde de kapitalizmin borazancılığını yapanlar mevcut. Ancak bunların etki alanı henüz tüm İslâm coğrafyasını kapsayacak kadar güçlenmiş değil.

Doğrusu en kötü durumdaki İslâm ülkesi Türkiye; bowling topu eşliğinde statü gösterisi yapan "İslamcı" liderlerin, toprağın zehirlenmesi, insanların yaşamiannda ciddi kayıplar oluşması bahasına altın madenciliğini savunan ve buna karşı çıkanları azarlayan "bağımsız" işadamlarının cirit attığı bu ülkede de umulur ki bir gün, müslümanlar siyasal özgürlüklerden taviz vermeden, hem de müslüman değerleri ile kapitalizme kafa tutan, onunla mücadeleyi amaç edinen İslami bir siyasal harekete vücut verirler.[1600]

İslâm Ve Bir İmkân Olarak Küreselleşme

Mustafa Tekîn

Rönesans ve Reform'dan itibaren Batı dünyasında yeniden formel bir yapı kazanan hümaniter düşünce bugün, “küreselleşme” şeklinde isimlendirilen bir fenomeni dünya ajandasına taşımıştır. İletişim araçlarının “mekan” kavramını anlamsızlaştırdığı andan itibaren, Batı içi koşullarda ortaya çıkan ve gelişen bir çok kavram gibi “küreselleşme” de, ürettiği araçlarda mesajını taşıması, gittikçe giriftleşen ve bağımlılığı artan ülkeler arası ilişkileri ile bigâne kalınamayacak bir boyuta ulaşmıştır. Karşılaşılan bu durum, küreselleşmenin iradi bir tercih sorunu olmaktan çıktığı iddia edilerek, küreselin karşıtı olarak konumlandırılan “yererin üzerindeki basıncını tüm enstrümanlarıyla hissettirdiğini göstermektedir. Fakat bu, küreselleşmenin kaderci biçimde sahiplenilmesini gerektirmediği gibi, yerelliğin modern jargonun çerçevelediği ve “kötü” ortak paydası altında toplanacak bir okumanın konusu kılınması da gerekmez. Öte yandan bu, küreselleşmenin geri döndürülemeyecek bir süreç biçiminde tanımlanmasının açtığı alanda, küresellikten pay alma yarışına döndüğü oranda, küresellik içselleştirilmiş demektir. Bu çerçevede küreselleşme etrafındaki bir kutuplaşmanın oluşturacağı rehavetten kaçarak, bu fenomeni ifşa etmek, küreselleşme dışında bazı imkanları da tartışma alanına sokacaktır.

Türkiye'de hakkında yeni oluşmuş literatüre bakarak küreselleşme, farklı biçimde tanımlarına rağmen, “ekonomi”, “zaman/mekan”, “hegemonya”, “global”, “yerel” gibi anahtar kavramlar etrafında bir algılayışın konusu olmaktadır. Fakat yine de diğer kültürel, siyasal, toplumsal faktörleri ihmal etmemekle birlikte küreselleşmenin ilk ima ettiği şey ekonomidir, çünkü ulusal dönüşümler, uluslararası ve global süreçlerin farkındalığıyla meydana gelen son patlamalar, Avrupa'da kapitalist bir toplumlar arası sistemin ortaya çıkışı ve tüm küreye yayılışının son altı yüzyılındaki tarihsel perspektifte kurulmuşlardır. Her ne kadar ortak ekolojik mecburiyetler, kültürel globalleşme, iletişimin globalleşmesi, ekonomik globalleşme, politik globalleşme [1601] şeklinde farklı yansımaları varsa da ekonominin hem küreselleşme etrafında yapılan tartışmaların anlamlandırmasında, hem de din, siyaset, toplum gibi kavramların son birkaç yüzyıldır yaşadığı dönüşüm ve değişimlerde önemli bir kavram olduğunu belirtmek gerekir. Diğer yandan ekonomi, geleneksel dönemdeki savaş alanının icra ettiği görevi üstlenerek, ülkeler arasındaki hiyerarşiyi ve iktidarı dolaysız bir biçimde gösteren bir anlama kavuşmuş ve globalizmin yeni ortodoksisi haline gelmiştir.

Nitekim Baudrillard bu durumu Der Spiegel dergisinde kendisiyle yapılan bir mülakatta şöyle ifade etmektedir; “Globalleşme Aydınlanma'nın son noktası olarak gösteriliyor, bütün çelişkilerin çözüldüğü nihai durak. Gerçekte ise her şeyi pazarlık edilebilir, parası ödenebilir bir değişim değerine indirgiyor. Bu süreç aşırı şiddet yüklüdür. Çünkü her şeyin tektipleştigi bir ideal durum hedefliyor. Tekil olan, özgün olan, yani her değişik kültür ve sonuçta her parasal olmayan değer ortadan kalkmalı.” [1602]

Küreselleşme, modernliğin dayandığı zaman/mekan ayrımlaşmasının açtığı alanda kendisini inşa etmektedir. Bu bağlamda küreselleşme modernliğin bir sonucu olarak ortaya çıkarken, bir yandan birçok ayrımlaşmaları anlamsızlaştırmakta, öte yandan olguları değerlerden ayırmanın bir sonucu olarak "olguların" merkeziliğini iddia ederek kuralsızlığı getirmektedir. "Küreselleşme ile bütün kadim felsefelerin ve anlatıların yatağını oluşturan "zaman ve mekan içindeki yolculuk" teması, mekanın geri çekilmesiyle itibarını kaybetmiştir. Böylelikle zamana ve mekana bağlı olarak tanımlanan, belirlenen ve açımlanan ontolojilerin, felsefelerin ve dünya görüşlerinin gövdesinde, eğer kendilerini koruyacak bir ortodoksileri yoksa büyük bir delik açılmıştır."[1603]

Mekanın geri çekilmesi dışında zaman da niceliksel bir niteliğe tanıklık etmekte, hatta tanıklık edecek kadar bile bir öz ve hafızası kalmamaktadır, çünkü "bu zaman dolayımsız, kavramsız zaman tarihe şu bildiğimiz tarihe özdeş olmayabilir; bu tarihe tanıklık bile etmeyebilir. Tarihi düz zamansallıktan ayıran, yaşanılan anın tanımlanması ve bir muhtevaya kavuşturulmasıdır." [1604]

Daha önce merkez-çevre arasındaki ayrımın ve mekansal konumların dinsel bir içeriği ve dili bulunmaktaydı ki; Kabe müslüman inanışında, Kudüs'te Yahudi ve Roma'dan önceki dönemde hristiyanlar açısından dünyanın merkezinde idi. Daha sonra mekan nicelik perspektifinden yeniden konumlandırılmış, ulus-devletler biçiminde böiümlenmiş haritalar yapılmıştır, şimdi ise bu haritalar da anlamını yitirerek Bauman'ın deyişiyle, "mekanın haritasının çıkarılmasından haritalardan mekanın çıkarılmasına" [1605]gelinmiştir. Zaman da eski dinsel muhtevasından boşandırılarak bir "an"ın öncesi veya sonrasına denk gelen algılayışın konusu olmaktadır. İşte küreselleşme, tam da mekan/zaman ayrımı ve muhtevasızlıgının başladığı yerde inşa olunmaktadır.

"Modernliğin sonuçlarından biri olan küreselleşme, dünya üzerinde içinde artık "başkalarının" olmadığı yeni karşılıklı bağımlılık biçimlerini ortaya çıkarmaktadır." [1606]Böylece "modernliğin ortaya koyduğu uzamı, herhangi bir yüz yüze etkileşim durumundan konum olarak uzak, "namevcut (absent)" kişiler arasındaki ilişkileri geliştirerek gitgide "yöre"den koparıp atar. Yerinden çıkarılma olarak tanımlanabilecek bu durum, toplumsal ilişkilerin yerel etkileşim bağlamlarından "kaldırılması" ve sonsuz uzunluktaki zaman-uzam boyunca yeniden yapılandırılmasıdır. [1607]Bu durum, Harvey'in daha açıklıkla zaman ve mekanda küçülerek yoğunlaşma dediği bir olayla ilişkilidir. Zaman ve mekanda küçülerek yoğunlaşma insan, ses, görüntü ve kuşkusuz para da dahil olmak üzere başka bilgi biçimlerinin ulaşım ve aktarımındaki hızın, oranların artmasına gönderme yapar. [1608]

Küresel olanda ekonominin birincil konumuyla, zaman/mekan ayrışmasının birbiriyle bağlantılı olarak ortaya çıkardığı "ekonomik diaspora", başka bir anlatımla, ekonominin mekansızlaşması sonucunu açımlamamız gerekmektedir. Bauman'ın bir şirket metaforuyla işaret ettiği gerçek, bu önermeyi oldukça

açmaktadır. Bir şirketin çalışanları ile hissedarları arasındaki ayrımlaşmada çalışanların "yer"e bağımlı olmakla yerel, hissedarları da "mekansız" olarak global ile denkleştiren Bauman, şirkette hissedarların söz hakkını hatırlatarak küresel aktörlerin efendi/köle ayrımını derinleştirip pekiştirdiklerini ima eder. Dolayısıyla Bauman'a göre, "uzaklardaki mülklerin efendileri" olan global aktörler, gücün yurtsuz doğası ile "bütün hayat"ın bir toprağa sürgit bağlılığı arasında ortaya çıkan yeni bir asimetri içerisinde, iplerinden kurtulmuş, kısa bir duyuruda ya da ikazda bile bulunmaksızın tanınabilen güç olarak artık sömürmekte ve bu sömürünün sonuçlarına katlanmamakta özgür olmaktadırlar. [1609]

Böylece küreselleşmede, küresel aktörlerin yereltiklerini kendi etiklerini merkezileştirerek (global etik haline getirerek) evrenselleştirme söz konusudur. Bu önermenin açık bir biçimde ortaya çıkardığı üç ana sorunsalın altını çizmek gerekir. Bunlar; hegemonya, yerel/global şeklinde beliren hiyerarşi ve bunu meşrulaştıran global etik. Tarihin bu anında yeni bir fenomen olarak algılanan "küreselleşme" sorunsalının altı kazındıkça, sosyal, kültürel, ekonomik, siyasal alanlarda insanlık tarihi içerisinde temel bir bilinçaltını açığa çıkardığı gözlemlenebilir. Bu önermenin birinci varsayımı, küreselleşmenin neotik özne denilen bireysel bir varlık olarak kendini akla dayalı biçimde evrenselleştirmesi, bir başka deyişle, insanın kendisini salt neotik bir varlık olarak kavramasından hareketle evrensel kılması [1610] anlayışını içkin olmasıdır. İkinci varsayım buna bağlı olarak, dinin bütüncül insan tanımının vurguladığı evrensellikten farklı olarak varlığın, ontolojik ve buna bağlı hiyerarşik kavrayışından mesafeli durmasıdır. 21.yüzyılın şu ilk zaman diliminde küreselleşmenin kazandığı bu form, iletişim imkanlarının insanın sınırlarını da zorlayan yapısıyla da son derece yakından ilintilidir.

Bir kere neotik insan, kendisinin farkına varan ve kendisinden meşruiyet alan yaşam tarzını sürdüren Tanrı'dan sürekli mesafe alan ve hatta bir müddet sonra Tanırdan kopan bir içeriğe sahiptir. Bu ise, bir yandan insanın Tanrı'nın yerini alması anlamına geldiği gibi, diğer yandan hem Tanrı ile hem de "öteki" ile sonsuz çatışma alanları doğurur. Çünkü Tanrı'dan kopma, varlığın (being) ezeli dengesinin "bozulması" anlamında, bilfiil bir şiddet eylemidir. İnsanı, Tanrı'nın yerine yerleştirmek; hem insanı mutlaklaştırmak, hem de insanın sahip olduğu sınırlılıkları mutlaklaştırmak demektir. Hümanizm dediğimiz şey işte budur. Dahası burada şiddetin kendisi de mutlaklaştırılmaktadır." [1611]

Nitekim global öznenin içeriğini belirleyen neotik varlık felsefi özneden başkası değildir. Aristoteles'in dediği gibi eğer etkin olma edilgenliğe karşıt olarak Tanrİsallığı ifade ediyorsa, global özne de bu bağlamda tanrısallığını kendini özgür, bağımsız ve etkin bir özne olarak yaratmada bulabilmiştir. [1612]İnsanın neotik bir varlık olarak kendisinin farkına varmasını, felsefenin başladığı tarih olarak belirtilen İlkçağ Yunanlılarına götürenler olduğu gibi, 15.-16.yüz-yıllara yani Aydınlanma çağı'nın başlangıcına götürenler de bulunmaktadır. [1613]Fakat insanın neotik varlık olarak kendini kavraması, belki yazılı tarihi olmayan pre-historik olarak adlandırılan ilk dönemlere kadar gidebilir, çünkü insanın kendisini

neotik olarak kavramasının açığa çıkardığı gerilim, vahyi dinden kendisini özgürleştirme çabasına denk düşmektedir. Öte yandan neotik varlığın kendini evrenselleştirme çabasının "küreselleşme" biçiminde adlandırılması, küresel olan ile evrensel olan arasındaki ayrımın netleştirilmesini gerektirmektedir. Nitekim bunun net bir ayrımının yapılması gerektiğini ileri süren Sklair, "lnter-national" arasındaki çizginin ulus devletlerin değişen sistemlerinin varlığı üzerine temellenen global kavramından, ulusal ya da ulus devlet karakteristikleri üzerinde temellenmeyen sosyal sistemlerin ve sosyal ilişkilerin, global sistemi üzerine inşa edilen global kavramını ayırt ettiğini belirtir. [1614]Yine global ile evrensel arasında radikal bir ayrım yapılması gerektiğinden yola çıkan Baudrillard, Aydınlanma'nın tarif ettiği evrensel değerlerin aşkın bir ideali simgelediği, dolayısıyla benliği özgürlük ile yüzleştirdiğini belirtir. Bu ise sürekli bir görev ve sorumluluk demektir, basit bir hak değil. Global olanda bu tamamen eksiktir. [1615]

İslâm "Küresel" mi, "Evrensel" mi?

Burada, İslam'ın evrenselliği içkin bir söylem olarak mantıki sonucu küresellik mi olacak? sorusunu da cevaplandırmak gerekmektedir. İslam'ın evrensellik vurgusu iki yargıyı içerir; öncelikle İslam'da Tanrı ontolojik oiarak insanın üstünde "iyi" ve "kötü" kavramlarını içeriklendirir ve tüm insanların Tanrı'sıdır. Dolayısıyla İslam üzerinden Tanrı'nın çağrısı evrensel bir nitelik taşımaktadır. Diğer yandan "iyi" ve "kötü" insanın kavrayabildiği ve külli anlamda hem zamansal hem de mekansal bir uzanıma sahiptir. Fakat bu, evrensel anlamda Tanrısal değerlerin yaygınlaşacağının garantilendiği ve içselleştirilmesinin mutlaklaştırıldığı bir durumu ifade etmez. Bu açıdan İslam'ın evrenselliğiyle beraber diğer evrensel, yerel ve tarihselliklerin de kendilerini ifade etmeleri gerekmektedir. [1616]Fakat bu anda bir durum olarak beliren küreselleşme hümaniter, seküler aklın dünya ölçeğinde tüm yerellikleri ve evrensellikleri kendisine "benzetme" çabasıdır ve ekonominin çerçevelediği bir yurtsuziaştırma projesidir. Bu projenin kendi içindeki gerilim ve çatışmaların üstünde, Batı insanının neotik varlık olarak bir "öteki" yaratması ile çatışmaların bizzat sebebi olduğu belirtilmelidir. Fakat İslam'ın yerküre ölçeğinde içselleştirildiği bir durumu ifade etmek için küreselleşme adı da kullanılabilir. Bizim burada bahsettiğimiz küreselleşme, bir "yaygınlıktan" daha çok onu da içine alan bir totallik ve durumdur.

Diğer yandan, postmodernlik dolayımıyla kültürleştirilerek talep ve iddiaları yok edilen din ve anlatılar arasında hiyerarşiler kurarak, bu hiyerarşileri hem diğer alanlara genişletir hem de çeşitlendirir. Bu hiyerarşi yerel/global kavramlarıyla karşıtlık ve soyutlamayı ifade etmektedir. Aslında postmodernliğin bozduğu varsayılan bu hiyerarşi, sadece evrensel hale gelen "yerel" ile ötekiler arasındadır. Ötekiler, global hale gelen güç sahibi yerelin karşısında sadece ötekidir ve marjinaldir. "Öteki" sorununun Batı'da uzandığı bir tarihi bulunmaktadır. Nitekim

“modern antropolojinin 17.yüzyılda yani ele geçirilmiş kolonilerde yaşayan insanlar hakkındaki tartışmalara salan kökleri vardır. Ötekilik, büyük varlık zinciri hakkında, yani bu yabancı kültürlerin Tanrı'nın planının neresine uyduğu konusunda derin bir teolojik sorun ortaya çıkarmıştır.” [1617]Global güç sahibi yerelin (global hale gelen yerelin) evrenselleştirmesini kapsamakta ve böylece ilk elden oluşan hiyerarşi, kültürler, devletler, dillere doğru genişleyerek hegemonyayı pekiştirmektedir. Halbuki Baudrillard'in anlatımıyla “kültürler diller gibidir Her biri tektir, bitmiş bir sanat eserine benzer. Dillerin arasında hiyerarşi olmaz. Onları evrensel olanla ölçemezsiniz. Teorik olarak global bir dil yerleştirmeniz mümkündür, ama tehlike de zaten tam burada yatıyor.” [1618]Yine İsaiah Berlin, kültürlerin ortak bir ölçüyle ölçülemeyeceği, her birinin kendine özgü bir yaşam dünyası olduğu, dolayısıyla bir tür evrensel homojenliğe indirgenemeyecekleri görüşüyle tanınmıştır. [1619]Diğer yandan yerel olan, mekansal darlığa ya da evrenselin karşıtına değil, globale göre globalin marjinalleştirdiği bir kavrama denk gelmektedir. Böylece küresel olan, yerel olanların kendisine yaptığı katkıyla beraber ondan daha Öte bir totalliği ifade eder. Bu, Parsons'un, toplumun bireylerden oluşmakla birlikte onların topluma indirgenemeyeceği anlayışının zemininde yükselir. Dolayısıyla Parsons toplumu -veya Parsonstan oldukça etkilenen küreselleşme teorisyeni Roland Robertson dünyayı-yaşamını devam ettirebilmesi için kesin bir işlevsel zorunluluğu yerine getiren alt sistemlerden oluşmuş, fakat bu alt sistemlere asla indirgenemeyecek olan daha büyük bütünsel bir sistem olarak görür. [1620]Bu bağlamda Robertson'a göre anlaşılması gereken şey; yerellik, topluluk, yurt ve benzerlerinin artan bir şekilde küresel çapta bir söyleminin olduğudur. Dolayısıyla kesinlikle küresel kültürün bütünüyle içiçeliklerce oluşturulmuş olmadığıdır. [1621]

Fakat küreselleşme total bir yapı olarak alt sistemle üst sistem arasındaki gerilimi aşamamakta, postmodernlik üzerinden kendisine entegre ettiği yerelliği meşrulaştırırken total yapıyı beslemektedir. Nitekim “küreselleşmenin yerinden edici güçleriyle yerelin yerleştirici güçleri arasında sürekli bir itici ve çekici ilişki vardır. Aslında bu diyalektiğin kökeninde Giddens'ın kurduğu fail-yapı ilişkisinin düşünümselliği yatmaktadır.” [1622]Dolayısıyla postmodernlik üzerinden yerelliğin meşrulaştırımı, sanıldığı gibi “yerellik” içinde okunan dinlerin özgürlük alanını genişletmesini değil, total yapıya entegrasyonunu içerir. “Geri”, “gelişmek-te” ya da “üçüncü dünya” parantezlerinden sosyologların yaptığı ve bugün de Batı dünyasının ana sorunlarından biri olan Batı-dışı toplumların niçin gelişemediğine ilişkin tartışma, temelde kültürel, siyasal, ekonomik, toplumsal vs. perspektiften “Batımerkezci” bir bilinci açığa çıkarmaktadır. Comte'un Mustafa Reşid Paşa'ya yazdığı mektupta Osmanlı'yı pozitif döneme davet etmesi ile, bugün küresel değerlere entegrasyon sürecinde Batımerkezci ve Batı'yı mutlaklaştıran ortak bir nokta vardır. Bu ikisi arasındaki süreçte kullanılan söylem ve yaşanan kırılmalar, bu noktanın farklı alanlardaki tezahürleridir.

Cemaatlerin parçalanma ve insanlara bir kimlik aidiyeti olma yapısının bozulmasının ardından, bireyler ulus-devletle tanımlanan atomize varlıklar

olmuşlar ve şimdi de küresel dünya vatandaşı haline gelmekle atomlar parçalanmıştır. Böylece bir bireyin kendisini koruyacak, onu sarmalayan bir tutamağı kalmadığı gibi, hegemonik yapılaşmanın pasif unsurlarına indirgenmişlerdir. Belirtilmelidir ki, küreselleşme, insanları içinde yaşadıkları toplumlardan soyutlayarak tek tek bireyler haline getirebildiği ölçüde başarılı olabilecektir. [1623]Fakat öte yandan bu birey, kimi zaman ulus devletin gücünü de aşan süper güç, süper piyasadan sonra küreselleşmenin üçüncü aktörü olan süper birey [1624] haline de gelebilmektedir. Süper birey; küreselleşmenin kültürel kalıpları içerisinde üreyen ve piyasanın belirlediği ve tanımladığı bir aktör olarak, insan cinsiyle gerilimli alanlar içerisinde var olan bir içeriğe sahiptir, çünkü bu birey, insanın parasal değerlerle ölçüp tanımladığı, geleneksel ve dinsel değerleri anlamsızlaştıran nesnel bir varlık olmanın açtığı alanda gücün mekansız temsilidir. [1625]

“Global Etik”

Küreselleşme, hakim kültürel kalıpların interaktif katılımlarıyla şekillenen, modernliğin tamamlanmamış projelerden olmak gibi bir içeriği de ifade etmekle birlikte, esasta batı-dışı toplumların dahlinin bulunmadığı Batılı bir öneridir. Dolayısıyla küreselleşme, “The American way of life”) içkin gündelik yaşamın belirlediği bir enstantane içerisinde kavrandığında, çoğunlukla üçüncü dünya ülkelerinin hayallerinin gerçekleştirim alanı olarak psikolojik boyutuyla algılanmaktadır. Belki İslam dünyası postmodernliğin açtığı tartışma zemininde, küreselleşme ile kimi sorunlarının çözüleceği beklentisi içindedirler. Fakat bu düşünce zeminini oluşturan altyapı Amerikan tarzı sorunsuz (!) bir kartpostal gündelik yaşamı ile İslam dünyasının içinde bulunduğu düşünsel, siyasal, ekonomik bunalımlardır. Bu sebeple, içeriği tartışılmadan yeni bir fenomen olarak algılanmakta ve bu algılayışı gündelik yaşamdaki dönüşüm ve kırılmalar pekiştirmektedir.

Küreselleşme tüm bu içerimleriyle birlikte yaşadığı meşruiyet sorununu aşmak üzere “global etik” şeklinde kavramsallaştınlan bir ahlak kodu üretiminde bulunmaktadır. Bu kodu farklı yerelliklerin katılımıyla ete kemiğe büründürmeye çalıştığını iddia etse de, bir noktadan sonra kürselleşmenin kendisini de aşan totalliği, kendi evrenselliğini belirleyici kılmaktadır, çünkü küreselleşmenin oturduğu zemin, kapitalizmin kendi ahlakını oluşturması gibi ve hatta tam da bu sebeple bir kendi etiğinin örüntülerini oluşturmaktadır. Diğer yandan bu etiğin, küresel I eştirmenin kendi enstrümanlarıyla içeriğinin zayıflatılması ve bulanıklaştırılması söz konusudur. Evrenselleştirme historiosophy'sinin (tarihin hükumranlığı) postmodern versiyonu olan küreselleşme perspektifi, politik kültürel ve ahlaki otoritelerin ekümanizasyonunu içermediği apaçık görülmek üzere bilginin, teknolojinin ve karşılıklı ekonomik bağımlılığın küresel olarak yayılması

görüşüdür ve yeni historiosophy'nin tek yaptığı, uygarlaşma sürecinin yayılmasının yarattığı ahlaki evrensellik ümitlerini uzak ve belirsiz hale getirmektir. [1626]

İslam'ın evrenselliği ile küreselleşmenin ima ettiği evrensellik bir noktada kesişse bile, İslami evrenselliğin kişisel farklılıklar dışında insanlarda ortak olarak varsaydığı “öz” den (fıtrat) yola çıkan bir olgu olarak kendisinde içkin bir çatışma zemini oluşturmazken, küresellik kendi tarihselliğinden ürettiği yereli, başka yerelliklerin hegemonik homojenleşmesinin kurgulanımı olarak bir çatışmayı içermektedir, çünkü bu yerelliğin üst hiyerarşik konuma getirilmesi, herhangi bir ahlaki temelden yoksundur ve bunu “global etik” kavramsallaştırması ile meşrulaştırmaya çalışır.

Bir tanıma göre global etik, bireysel ve ulusal etik bilincini aşan, dünyadaki tüm insanları kapsayan etik bir duyarlılığı ve sorumluluğu ifade etmektedir. Bu, eylemlerin etkileri yakın çevre ve ulus sınırlarını aşıp başka ülkelerdeki insanları ilgilendirir hale geldiği varsayımından başlar. Global etiğin kaynağı da insan aklının kendisi, yani insan aklının bağımsız bir biçimde ortaya koyduğu değerlerdir. Yine bu varsayıma göre, dinler ahlaki değerler yanında diğer bazı metafizik dogmalar içerdiğinden evrensel olma şanslarını yitirirler. Her şeyden önce, bir dinin dogmalarına inanmış bir insanın, bu dogmalar sebebiyle dışarıda tutulan insanları içeri alması, dolayısıyla dogmaların mutlak doğruluğundan şüphe etmiş olması gerekir, şüphe etme ve bunun sonucu olan mutlak doğruların çözülmesi süreci, global etiğe geçişin gerekli bir zihinsel değişim şartı gibi gözükmektedir. Böylece insanlar global etikle dinlerin diliyle “iyiler”, “kötüler”, “doğru yolda olanlar”, “yanlış yolda olanlar şeklinde değil, “moral eylemler ortaya koyanlar” ve “moral değerler ortaya koyamayanlar” şeklinde aynmlaşacaklardır. [1627]

Yukarıda belirtildiği gibi global etik tartışmalarının da modernliğin tıkandığı noktada yeni bir açılım yapamadığı görülmektedir, çünkü modernliğin kendisinden başka referansı kalmayan bir akla (Batı aklı veya küresel ifadeyle yerel akıl) dayandırdığı ve dolayısıyla global anlamda bir tutarsızlık, kırılganlık, süreksizlik taşıyan etik, aynı şekilde global etiğin de temel sorunsalını oluşturmaktadır. Modernliğin bütün akılları aynı sayan homojen aklını evrenselleştirerek ulaşılan global etik, farklı yerelliklerin aklını nasıl konumlandırdığını cevaplandırmadan düz mantıkla ve soyut bir akıl kavramıyla genelleşemez. Dolayısıyla seküler bir hiyerarşiyi yeniden canlandırarak elde edilen global etik, kendisine niçin uyulması gerektiğini “güç” parantezinin dışında cevaplandırması gerekir. Halbuki, “kendini etkin olarak bilginin üretiminde gösteren küresel özne, yine kendini ekonomik özne olarak etkin kılarak bu etkinliğini askeri düzenle korumayı amaçlar. Yerel olanı evrensel boyuta taşır. En son olay ile Batı kendisini etik bir özne olarak da meşrulaştırmaya çalışmıştır.” [1628]

Global etiğin meşruiyet temeli bulduğu “akıl”, “hangi akıl” sorusunu yanıtlamadan bir yerelliğin globalizasyonu olduğundan çatışmayı meşrulaştırır ve kendinde içkinleştirir. Bu bağlamda birçok değerler batıdışı toplumların iradi tercihlerini

değil, küreselleşmenin dayatmalarını içermesi sebebiyle anlam ve değerleri de aşınmaktadır. Kaldı ki, “kozmopolitlik şeklinde isimlendirilen şey, dünyadaki insanların büyük çoğunluğunun kendilerini uluslararası haklar ve görevleri içkin global etik'in konusu olarak görmediklerini kabul eder. Daha ziyade, onların ahlaki hayatlarının tecrübeleri, değerlerinde, sosyal pratiklerinde ve dünyanın başlıca dinlerinde yer alan toplulukların geleneklerinde bulunmaktadır.” [1629]

Nitekim Baudrillard bu gayr-ı iradi durumu şu şekilde ifade eder; “Ben insan haklarının çoktan globalleşme sürecine entegre edildiğini ve artık sadece bir meşrulaştırma aracına dönüştürüldüğünü düşünüyorum. Bunlar hukuki ve ahlaki üstyapının parçalan artık, kısacası, bunlar işin reklam kısmı. Batı politikasının bugün insan haklarını Farklı olana karşı bir silah gibi kullanması bir paradoks değil mi sizce? Ta bizim değerlerimizi paylaşırsınız ya da...” hesabı. Demokrasi tehditle ve şantajla getiriliyor. Böylece kendi kendini sabote ediyor. Özgürlükten yana özerk bir karar değil artık söz konusu olan, global bir emirle karşı karşıyayız. Bu, Kantin kendisine özgür iradeyle uyumu gerektiren kategorik emrinin sapkınlaştırılmış halidir bir bakıma. Artık cephe yok, savunma hattı yok, düşman onunla savaşan kültürün tam kalbinde artık. Eğer böyle dememiz gerekiyorsa bu, Dördüncü Dünya Savaşı'dır: Halklar, devletler, sistemler ve ideolojiler arasında değil, insan soyunun kendi kendisiyle yaptığı bir savaş.” [1630]

Öte yandan özgürlük, mutluluk ve adaletten henüz herkes pay almamaktadır. Bunun gerçekleşmesini önleyen kısmen, insanlığın tikel bir kesiminin, kabaca söylersek batılı insanın değerleri ve özgürlüklerinin bütün yerküreyi kapsayacak şekilde genişletilmesiyle bu durumun gerçekleştirilebileceğini savunan yanlış evrenselciiliktlr. Tarihin sonu miti, bunun ya gerçekleştiğini ya da gerçekleşme yolunda ilerlediğini bildiren kendinden hoşnut inançtır. [1631]

Dolayısıyla bu sorunlar, bazılarının “hiçbir zaman yalan söyleme” [1632]biçimin-deki örneklendirmelerinin çok ötesinde alt başlıkları detay (andırmadan ve gerek İslam gerekse Batı'nın tarihsel tecrübesindeki etik kodları çözmeden geçiştirilecek bir konu değildir ve öncelikle “meşruiyet odaklıdır. Diğer yandan yukarıda iddia edildiği biçimde, dinin “doğru yolda olanlar ve olmayanlar veya iyiler ve kötüler (bu İslam'ın yaptığı bir ayrım değildir)” ayrımı, öncelikle sorunu etiği diğer toplumsallıklardan ayrıştıran bir içeriğe sahip olduğu gibi, Ceylan “moral değerler ortaya koyanlar ve koyamayanlar” ayrımıyla da, eleştirdiği dinlerle aynı çizgiye gelmektedir. Çünkü dinlerin yaptığı ayrım da ontolojik değil ahlak temellidir. [1633]

Küreselleşme Ve İslâm'ın İmkânları

Küreselleşme fenomenine dair çizdiğimiz bu panoramanın ardından, İslam ve küreselleşme ilişkisine geçmeden bir kaç noktaya değinmeliyiz, öncelikle yazının başında da belirttiğimiz gibi küreselleşme olgusu etrafında bir kutuplaşma, bu kavramın içeriğini berhava edecek ve küreselleşmenin totaliigi ve büyüsünü beslemeye devam edecektir. Bugün İslam dünyası, ilk elden karşılaştığı sorunların daralttığı alanı genişletmek gibi pratiği önceleyen bir zihni bilinç yapısıyla hareket etmektedir. Küresellikte temsil edilen ve aslında bazan onun özgül ağırlığını da aşan eskatolojik çıkarımlar yapılabilmektedir. Fakat bugün temel sorunsal; küreselliğin tarafında ya da karşısında olmak değil, İslam'ın insanlığa açılım getirebilecek potansiyel imkanlarının bu panaroma içerisinde nasıl işletilerek dinamikleştirileceğidir. Bu bağlamda küreselleşmenin geri döndürülemez bir süreç olduğu söyleminden hareketle, onu dışına çıkılamaz bir kapsayıcılık konteksine oturtmak, bir yandan insan özneyi cebri bir tutumla nesneleştirir, öte yandan far-kında olunmadan İslam'ın imkanlarını total bir söyleme dönüştürür. İslam'ı küreselleşmenin yenilgisinin garantilenmiş galibi varsaymak da tersinden bakışla aynı şeyi sonuçlar. Dolayısıyla küreselleşme sürecini bir imkan olarak görmek, bu işlerlikte İslami imkanları açımlamanın çabası anlamına gelmelidir.

Öncelikle küreselleşme süreci, kendi sınırlarına dayandıkça kendini ifşa İslam'ı da işaret etmektedir. Bir yönüyle modernliğin yeryüzü ölçeğinde kendisini yeniden üretmesi olan küreselleşme[1634], kendi tarihi ve kültürel kalıplarında ürettiği iki global söylem üzerinden tartışılmaktadır. Bunlardan birisi Fukuyama'nın "tarihin sonu", diğeri de Huntington'un "medeniyetler çatışması" tezleridir. Aslında aynı savın iki farklı okunuşu oları bu tezler son tahlilde, küresel ölçekteki modernliğin karşısında İslam'ı görmektedirler. Bunu Huntington açık bir "çarpışma" biçiminde ifade ederken, Fukuyama "öteki"ne yani İslam'a karşı Batı'nın zaferini ilan ederek yapmaktadır. Dolayısıyla her iki tezin de kendilerin inşa ederken, "İslam'ın İmkanlarına" işaret etmesi önemli bir göstergedir.

Şu an yaşadığımız küreselleşme biçimi "belirsizlikler süreci" olarak tanımlanmaktadır. Wallerstein bu küreselleşme deneyimini, "geçiş çağı" olarak nitelemektedir. Buradan esinle küreselleşmeyi ölçek büyü(tül)mesi ama zihin ve ufuk daralması, yani hegemonya kurmayı kolaylaştıran siyasi, ekonomik ve askeri alanlarda bir yaygınlaşmanın gözlendiği ama, insanın, hayatın, eşyanın, Tanrı'nın anlamının mahiyet ve tanımında tekdüzeleşme, yoksullaşma, vulgerieşme sürecinin yaşandığı paradoksal bir fenomen olarak tanımlarsak, küreselleşmenin neden bir geçiş çağı veya belirsizlikler süreci olarak görüldüğünü daha iyi kavrayabiliriz. [1635]Ayrıca araçsal aklın son yüzyılda geçirdiği serüven kendi özsei niteliğini ve içkin sınırlarını artık ifşa ettiğinden, kültürel akılcılaşma yoluyla yaşam dünyalarını gittikçe yoksunlaştıran bir tehdit artmaya devam etmektedir. [1636]

Küreselleşme bu sanalıik ve bulanıklığın oluşturduğu belirsizlikle ilerlerken, bir "reel'lik ve buna bağlı yaşam pratiğini de kışkırtmaktadır. Çünkü küreselleşmeye varan modernlik tartışmalarının bugün geldiği noktada, özelde bilimsel yazınlara yansıyan tezahürü açık bir biçimde bunalım edebiyatıdır. Zira yerküreyi

küreselleşmeye zorlayan etkenlerden en önemlileri de, globalleşen veya insanın artık ölüm/kalım mücadelesi haline gelen sorunlardır. İşte bu tartışmalar içerisinde İslam, bu reelliğin tarihin ilk dönemierinden bu yana ve özellikle bu dönemdeki yegane ismi olmakla tebellür etmektedir, çünkü Aydınlanmamdan küreselleşmeye varan süreç, kendisini dünya ile sınırlandıran aşkın ile küskün bir epistemolojiye dayandığından, gittikçe hem kendi üzerine kapanan kapalı bir sistem ideolojisi olmakta; hem de daha rafine yöntemler kullanmaktadır. Her rafine oluşunda (işlemden geçişinde) gerçek (truth) giderek derinleşen bir örtü ile kapanmakta, bulanıklık ve belirsizliğin alanını genişletmektedir. Bu ise insanı ontolojık bir güvensizce, varoluşsal anlamı kaybetmesine yol açmaktadır. Dolayısıyla bu bunalımı yine aynı epistemolojinin imkanları ile aşmak mümkün görünmemektedir.

İslam bir yandan dünya ile sınırlı olmayan hakikat iddiasıyla bir düşünsel zeminin İnşası için açılımları içinde barındırmakta, diğer yandan hakikatin (truth) örtülmesine karşı geliştirdiği söylem, pratik ve tarihsel tecrübelerle de tebellür etmektedir. Bir başka anlatımla İslam, Hz.Adem'den (as) beri süregelen geleneğinde varlığını hakikatin örtülmemesi üzerine inşa etmektedir, peygamberlerin toplumlara gönderilmesinin temel amacı da bu olmaktadır. Dolayısıyla hakikatin, bu merkezi konumu İslam ile sanallık ve belirsizlik arasındaki mesafeyi kapatılamayacak bir derinlikte ortaya çıkarmaktadır. Nitekim küreselleşmeye giden yolda, Batılılarca İslam'ın fundamentalist ve protestanik yorumlarının sunularak İslam'a dair bir çok gerçekleri gözardı etmesi, bir yandan küreselleşmenin kendi sanallığını ifşa etmekte diğer taraftan İslami imkanlara atıfta bulunmaktadır. Çünkü Batımerkezci düşünce, kendi sanallığını İslam'ın sanal yorumları olan fundamentalist ve protestanik yorumları öne çıkararak gizlemeye çalışmakta ve iktidarını pekiştirmek istemektedir.

Küreselleşmenin genel olarak gelenek ve özellikle de dini aşma eğiliminde olduğu söylenebilir, çünkü bunlar, toplumların üretim süreci çerçevesinde yeniden şekillendirilmesi noktasında engel oluşturmakta, bir direnç kaynağı olmaktadır. Bu konuda din, daha kapsayıcı ve toparlayıcı referanslara sahiptir. Üstelik dini hareketlerin saptırılması, başka yerlere kanalize edilmesi daha zor olgulardır, çünkü din aşkın kökenlidir ve bir olgu aşkınlaştıkça sıradan bir çıkar ve çatışma ortamının üstünde kalır, ulusal sınırların dışında taraftar bulur. [1637]Dolayısıyla İslam, bugün bir yandan küreselleşmenin işlerliği karşısında otantikliği ile bir direnç göstermekte, diğer yandan "ona bir şeyler katarak paylaşabilmektedir." [1638]İslam'ın bu çift yönlü konumu, Batımerkezci tanımıyla kimi değer ve kavramları (insan hakları, özgürlük vs.) özünü bozmadan (yani insanın temel hakları, özgürlüğü, değeri anlayışını muhafaza ederek) dönüştürüp yeniden tanımlanmasına olanak sağlamaktadır. Dolayısıyla, küreselleşmeye varan sürecin bir yere kadar getirebildiği değerleri İslam, aşkınla ilişkisini kurup dönüştürme ve yeniden tanımlama imkanına sahiptir.

Diğer yandan, küreselleşmenin içeriğinin aynı zamanda tüketim ile ilgili bir "çok kültürlülük" olduğu göz önünde tutularak sekülerleşmeyi arttırdığı, dolayısıyla da

dinleri erozyona uğrattığı doğrudur. Ancak bu sekülerleşme zannedildiğinin aksine, hiçbir şekilde dinin iddialarının rasyonel argümantif işlemlerle geriletilmesi, yanlışlığının gösterilmesi şeklinde gelişmemekte, tam tersine böylesine bir argümantif işlem belki de hiçbir zaman vuku bulmasa da küreselleşmenin bir sonucu olan tüketim kültürü gündelik hayatı öylesine sarıp sarmalamaktadır ki, bunun içine dini hayatın tüm öğelerini de katmakta ve bir dine inanmayı anlamsız hale getirmektedir. [1639]

Çok kültürlülük üzerinden küreselliğin bu konumu, iki unsurun açımlanmasını gerektirmektedir, öncelikle küreselleşmenin içerdiği çok kültürlülük, İslam'ı da bu alt kültür veya alt sistemlerden biri görmektedir. Halbuki yukarıda da belirtildiği gibi, İslam küreselleşmenin zihni yapısı açısından bir alt kültür olarak tanımlansa da, küreselleşmeye karşı direnci ve tarihsel tecrübesi onu bu konumundan çıkarmaktadır. İkincisi de, küreselleşmenin içerdiği çok kültürlülük, İslam'ın alt kültür parantezinde kendisini ifade edebileceği bir alan olarak ortaya çıkarken, İslam'ın kültür ortak paydası altında hem çeşitlendirilmesini mümkün kılar, hem de indirgemeci sürecin işlerliğini keskinleştirir. Halbuki İslam'ın bir kültürel kalıp içerisinde kendisini açmasından farklı olarak “Kültürleşmesi”, temel argüman ve iddialarını silikleştirmektedir. Fakat yine de bu, küreselleşmenin değil, İslam'ın mantığı açısından bakıldığında, kültürlerin evrensel düzeyde çıkma üzerine kurulu bu yapıda bir imkana dönüşebilmektedir. Çünkü İslam, öncelikle düşünsel zeminde kendisini tatminkar bir düzeyde ifade edebildiği nispette, global ölçekte imkanlarını duyurmanın adımını atmış olacaktır.

Belirtilmelidir ki, dinsel inancı veya dinsel mensubiyeti küreselleşmiş postmodern bir toplumda problematik kılan şey; gündelik yaşamın siyasi liderler, entelektüeller veya dini liderlerden kolayca etkilenmeyen metalann küresel bir mübadele sisteminin parçası haline gelmiş olmasıdır. [1640]Dolayısıyla bugün İslam'ın siyasi ve politik biçim alışlarından çok, bu mübadele sistemine ve onun içeriğine karşı çıkan ortodoksisi, İslam'a bu direnci sağlamaktadır ve onu imkan kılan yegane faktör de budur. [1641]

Referanslar

1- Kur'ân-ı Kerim

2- Aren Sadun, “Küreselleşme, Sosyalizm ve Geleceğin Yönü”, NPQ Türkiye, c.1, S.4, 1999, www.npq-turkiye.com.tr/index.asp

3- Bulaç Ali, 2000; “Küreselleşme İslam ve Müslümanların Geleceği”, Umran, 5.72, İst

4- Baudrillardjean, 2002; “çılgınlığı Globalizm Üretiyor”, Mülakat: Romain Leick, Çeviri: Dilek zaptçıoglu DerSpiegel, 17 Ocak, www.ntv snbc.com/news/l30583.asp?cpl=l)

5- Bauman Zygmunt, 1998; Postmodern Etik, Çev. Alev Türker, İst, Ayrıntı Yay.

6- Bauman Zygmunt, 1999; Küreselleşme-Toplumsal Sonuçları, çev. Abdullah Yılmaz, İst, Ayrıntı Yay.

7- Ceylan Yasin, 2002; “GlobalEtik”, Doğu Batı, s.18, ist

8- Chass-Dunn Christopher, 1999; “Globalization: A World-Systems Perspective”, Journal of World- Systems Research, Vol.5,2,csf. colorado.edu/jwsr/archive/vol5/vol5-num ber2/html/chase-dunn./index.shtml)

9- Çiğdem Ahmet, 1999; “Globalizasyonun Nomos'u”, Postmodernizm ve İslam, Küreselleşme ve oryantalizm, Der. A.Topçuoğlu-Y.Aktay, 2.baskı, Ank., Vadi Yay.

10- Eaglaton Teny, 1999; Postmodemızmin Yanılsamaları, Çev. Mehmet Küçük, İst., Ayrıntı Yay.

11- Ertazan H Nur, 2002; “Küreselleşmenin Tarifısel ve Düşünsel Temelleri Üzerine”, Doğu Batı, S.J8, İst.

12- Friedman Jonathan, 1999; “Küresel Sistem, Küreselleşme ve Modernliğin Parametreleri”, Postmodernizm ve İslam, Küreselleşme ve Oryantalizm, Der. A.Topçuoğlu-Y.Aktay, 2.baskı, Ank., Vadi Y.

13- Gardels Nathan, 1999; “Küreselleşmenin Dağılması mı, Yoksa piyasa çoğulculuğu mu?”, NPQ Türkiye, d, s.4, www.npq-turkiye.com.tr/index.asp

14- Giddens Anthony, 1998; Modernliğin sonuçlan, Çev. Ersin Kuşdil, 2.baskı, ist, Ayrıntı Yay.,

15- Göksu Mimin, 2000; “Küreselleşme ve İslam”, Umran, 5.72.

16- Kaplan Yusuf, 2000; “Küreselleşmenin Sınırları Müslümanlığın İmkanları”, Umran, S.72, İst

17- Kömeçoğlu Uğur, 2002; “Küreselleşme, Modernleşme ve Modernlik”, Doğu Batı, S.18, İst.

18- Nasr S.Hüseyin, 2001; “Şiddet, Modernlik ve İslam”, Mülakat ve çeviri: Yusuf Kaplan, Umran, S.86, İst.

19- Robertson Roland, 1999; “Glokalleşme: Zaman-Mekan ve Homojen I ik-Heterojenlik”, Postmodernizm ve İslam, Küreselleşme ve Oryantalizm, Der. A.Topçuoğlu-Y.Aktay, 2.baskı, Ank., vadi Yay.

20- Sklair Leslie, 1999; “Competing Conceptions of Globalization”, Vol.v, 2, Journal of World-Sustems Research, csf.colorado.edu/jwsr/archi ve/vol5/voi5_number2/html/sklair/index.htrnl

21- Thomas Scott, 2001; “Can the West and İslam live together”, 06 Ekim, www.thetab letco.uk/cgi-bin/archi-

ve_db. cgi? tablet-00568

22- Tözüm Haluk, 2002; “Küreselleşme: Gerçek mi? Seçenek mi?”, Doğu Batı, S.18, İst

23- Tumer Bryan S., 1999; “Oryantalizm, Postmodernizm ve Din”, Postmodernizm ve İslam, Küreselleşme ve Oryantalizm, Der. A.Topçuoğlu-Y.Aktay, 2.baskı, Ank., vadi Yay. [1642]

Küreselleşme, İslâm Ve Müslümanların Geleceği

Ali Bulaç

Peygamber Efendimizin bir hadisi var: “İnsan bilmediğinin düşmanıdır.” Bugün İslam dünyasının hemen hemen genelinde ve daha ağırlıklı olarak Filistin entelektüellerinin ortaya çıkardığı küreselleşme karşıtı bir söylem var, bunun büyük ölçüde bir korkudan kaynaklandığını söyleyebiliriz, Araplar”küreselleşmeye “avlemiyye” diyorlar. Kısaca yeni bir sistemin alem, evren çapında söz sahibi olması, genişlemesi demektir.

Türkiye'de de Sol Kemalist kesim, üçüncü dünyacılar ve onların izdüşümündeki aydınlar da küreselleşmeden korkuyorlar. Ama ben kişisel olarak bu gelişmeyi, İslam'ın yeniden paradigma inşasına başlayacağı ve hatta başladığı bir fırsat olarak düşünüyorum. Yani önümdeki bu bardağın yarısında su var, ben dolu görüyorum. Niçin öyle gördüğümü şimdi size izah etmeye çalışacağım.

Önce küreselleşmenin tanımını yapmak lazım; Bence küreselleşme, modernleşmenin yeryüzü ölçeğinde kendini yeniden üretmesidir. Fakat küreselleşmeyle birlikte ortaya çıkan bu yeni durum, modern yeni durum, üç önemli özelliğe sahip bulunuyor:

1. Bugüne kadar varlığını devam ettirmiş bulunan modernlik, kendi felsefi temel varsayımlarının bir bölümünden vazgeçiyor.

2. Yeni toplumsal ve kültürel kaynakları harekete geçiriyor; daha önce ihmal ettiği, meşruiyetini kabul etmediği, tarih dışı saydığı, hatta toplumsal alanda da tarihsel olarak meşru saymadığı yeni kültürel, toplumsal kaynakları harekete geçiriyor.

3. Belirsizliği öne çıkarıyor.

Öncelikle karşımıza çıkan fenomen "yeni bir durum "dur ve bu duruma, "küreselleşme/globalleşme" adını veriyoruz. Bu küresel bir modernleşmedir ve yeni bir konsepttir. Hareket ettirici güç ise ABD'dir. Ancak ABD bu yeni durumu anlamlandırmakta ve meşruiyetini temellendirmekte güçlük çekiyor. Denebilir ki, bu durumu kendi zihninde tam olarak meşru bir zemine oturtmuş değil. Küresel modern durum Avrupa merkezli "geleneksel modernleşme"ye karşı ortaya çıkıyor. Rönesans, Reform ve Aydınlanma'dan başlayarak geleneksel modernliğin, muharrik gücün, inşa edici gücün paradigmasını Avrupa inşa etmiştir. Fakat bu yeni küresel modernleşme, yani ilk hareket noktasındaki bazı temel varsayımlarından vazgeçen, yeni kültürel ve toplumsal kaynakları harekete geçiren ve belirsizliği bir alan olarak üreten bu küresel modernleşme Avrupa'nın geleneksel modernleşmesinin yerini aldı.

Avrupa geleneksel modernleşmesinin üç sacayağı vardır. Bunlardan bir tanesi bireydir; ikincisi sekülerlik; üçüncüsü de ulus-devlettir.

Bazıları kentleşmeyi de buna katarlar. Ama kent modern formunda "yeni" olmakla beraber, şehir bağlamında kitlesel yerleşim birimleri çok kadim, insanoğluyla birlikte ortaya çıkan bir şeydir. Denebilir ki, ilk şehrin temelleri Hz. Adem tarafından atıldı. Çünkü Hz. Adem Kâ'be'yi kurdu ve onun etrafında insanlık yerleşik hayata geçti. Bu ilk şehrin nüvesi Kur'ân-ı Kerim'de net bir şekilde "şehirlerin anası" olarak tarif edilir. Kâ'be için de "insanlar için kurulan ilk ev (Beyt-i atik)" denir. Ama konumuz bu değil.

Şimdi küresel modernleşme, Avrupalı modernleşme paradigmasının üç sacayağından biri olan "bireyi yeniden tanımlamamızı bir bakıma kaçınılmaz kılıyor. Avrupa aydınlanmasında "birey", tanrıya başkaldıran, geleneklere, geleneksel olana ve geleneksel toplum yapılarına karşı mücadele eden, bu arada aşkın (müteal) olana karşı da kendini bağımsızlaştıran yeni bir insan tipidir. Şimdiki durumda tam aksine birey, kendi içinde yolculuğa çıkma ihtiyacını hissetmektedir. Hiçbir şeyden eskisi kadar emin değildir. Büyük ölçüde şüpheye düşmüştür ve el'an onun çevresi belirsiz bir dünya tarafından kuşatılmış bulunmaktadır.

Bireyin iki türde kendi içinden bir yolculuğa çıktığını görüyoruz. Eğer dinden hareketle yola çıkmışsa dini keşfediyor. Burada keşfettiği din kendi dinidir. Hıristiyansa hıristiyanlığı, yahudiyse yahudiliği, budistse budizmi, müslümansa müslümanlığı keşfediyor. Ama herhangi bir dinin yol göstericiliği olmaksızın kendi içinde bir yolculuğa çıkmışsa, genellikle akıl hastalıklarına maruz kalıyor. Ve belki insanoğlu tarihte ilk defa bu kadar yaygın bir şekilde akıl ve ruh hastalıklarına maruz kalmıştır. İnsanın kendi içinde çıktığı yolculukta karşılaştığı iki yol var, bunlardan hangisine girerse ona göre bir mesafe alıyor. Ya dindarlaşıyor ya da akıl hastalığına duçar oluyor. Ya da bu arada anlamdan ve amaçtan yoksun, kendini tüketimin hızlı temposuna verip üzerinde yoğunlaşması, anlamlandırması gereken kaskatı gerçekliklerden kaçıyor. Bu kaçış anlam arayışından bir kaçıştır. Ben bu sürecin çok önemli olduğunu düşünüyorum.

Bence bu durumdaki insan, artık Aydınlanma'nın bireyi değildir. Aydınlamanın bireyi kendine güveniyordu. Tanrıya başkaldırıyordu, kendini yüceltiyordu ve kendini dünyanın merkezinde kuruyordu. Aydınlanmanın bireyinde insan merkezli bir dünya vardı. Fakat şimdi yavaş yavaş paradigma değişiyor, Allah merkezli bir alem tasavvuruna doğru yöneliyoruz, özellikle atom fiziği, atomun parçalanması ve onun arkasından başgösteren belirsizlik, insanı Allah merkezli bir alem tasavvuruna doğru götürüyor. Dünyanın sürüp giden karmaşık yapısında insanın yerini Allah alıyor ve insan aslında bu yeryüzünde Kopernik'in öne sürdüğü hurafenin tam aksine hiç de önemsiz olmadığını, asıl bütün alemin kendisi için yaratıldığı, küçük dünyası gezegenin, küçük bir noktası olsa dahi her şeyin onun için yaratıldığını yavaş yavaş anlıyor. Biz buna Aydınîanma'nın dogmatik uykusundan tedrici uyanma hali diyebiliriz. İlginçtir, dini referans almayan bir takım entelektüellerde dahi bu yönde düşünceler var. Sonuç itibariyle gerçek şu ki, birey değişiyor demektir.

İkincisi, birey, bu artık her alanda kendini hissettiren ve dayatan küresel modernleşme döneminde devlet ile arasında yeni korunaklar, yeni ara mekanizmalar arıyor ve üretiyor. Modern ulus-devletin meşruiyeti bireye dayanıyor olmasıydı, ama bu birey Aydınlanma'nın bireyiydi. Ve bu birey devletle pazarlığa girdiği her aşamada pazarlığı kaybediyordu. Çünkü bir yanda bireyin kendisi vardı, öbür yanda ise devasa bir devlet ve bu devletle pazarlığa giriştiğinde ve kurduğu her ilişki biçiminde devlet kazanıyordu, ben kaybediyordum, çok bariz bir örnek; ben mem aaima Karar veriyor, tasarruflarımı maaşımdan kesiyor, sonra bunları ba-tan bankalara veriyor, ben hiçbir şey yapamıyorum. Devlet benimle bir antlaşma imzalıyor; diyor ki sen elli yaşında emekli olacaksın, sonra ben tek taraflı olarak kararımı değiştirdim, altmış yaşında emekli olacaksın diyor. Yani burada devlet bireye karşı her zaman bir güce sahiptir, hem bilgiyi, hem iktidarı, hem eğitimi, hem hukuku, hem de beşeri ve tabii kaynakları merkezden kontrol eden çok büyük bir güçtür. Hiç bir tarihte bu kadar totaliter, bu kadar merkezi ve bu kadar devasa nüfuza sahip bir devlet görülmüş değildir. Bu aydınlanma ile birlikte ortaya çıkan ulus-devlet'tir. Şimdi bu aşamada birey, kendini devlete karşı koruyacak ara mekanizmalar arıyor.

Bir başka husus, sekülerlik anlam değişikliğine uğruyor. Bunlardan bir tanesi geriye dönüş belirsizliği, özellikle şu günlerde yaşanan gelişmelerin ve insanda gen haritasının çözülmesine dair durum, nasıl fizikte bir belirsizlik meydana getirdiyse, fizik ötesinde (metafizik) kaos, anlamsız ve derin bir boşluk yarattıysa, benzer bir durumun gen alanında da ortaya çıkması beklenebilir. Düşünün, 100 trilyon hücrenin ve her bir hücrenin içinde üç milyar DNA'nın bulunuyor olması ve bu her bir DNA'dan sonrası... Burada insanoğlu kesin olarak kıyısına geldiği, yani denizin bittiği yerde karşısında duran karaya "bu karadır" demiyor. Kara dediği anda, o noktada Allah'ı keşfedecek... Fakat hala karadır diyemiyor, çünkü insan inatçıdır.

Sekülerlikte meydana gelen ikinci önemli kırılma, sivil alan arayışı ve bu sivil alan arayışında dini cemaatlerin, dini Örgütleme yapılarının öne çıkmasıdır. Sadece Türkiye'de değil tüm İslam dünyasında ve hatta Avrupa'da "yepyeni toplumsal örgütlenme biçimleri" ortaya çıkıyor. Bu yeni örgütlenme biçimleri geleneksel modernlikten büyük etki almış olmalarına rağmen, bir noktadan sonra modernliğin baskılarına ve sıkıştırmalarına birer alternatif olarak doğup gelişiyorlar. Bu gibi alan arayışları hem devletle birey arasında ara konaklar görevini görecektir, hem de dinlerin kamusal alanda görünür olmalarını, kendilerini ifade ve temsil etmelerini sağlayacaktır. Dolayısıyla burada sekülerliği inşa eden en önemli paradigma, yani Fransız laikliğinin meşruiyet temeli olan evrensel akıl çöküyor. Kamusal alan o toplumda yer alan bütün ortakların ortaklaşa düzenledikleri bir alan oluyor. Fransız laikliğine temel teşkil eden evrensel akıl, aynı zamanda Fransız devletinin de ruhudur. Fransız cumhuriyet telakkisine göre her dini kimlik kendini sadece özel alanda temsil ve ifade edebilirdi. Kamusal alana girildiğinde her kimlik kendini evde tutmalıydı, oraya taşınamazdı; çünkü kamusal alan "nötrdür ve bundan dolayı cumhuriyetin değerlerine göre düzenlenmek durumundadır, işte bu kabul geri tepiyor, bu birey, özel alan ve kamusal alan düzeneği çöküyor.

Ana başlıklarıyla zikretmek gerekirse ulus-devlette şu önemli değişimler meydana geliyor.

1- Küreselleşmeyle birlikte yaşanan karşılıklı bağımlılık ulus-devletin önüne ve üstüne ulus-üstü konseptleri geçiriyor;

2- Birey ve sivil toplum talepleri ulus devletin fonksiyonlarının sınırlandırılmasını ve küçültülmesi fikrini öne çıkarıyor;

3- Yerel yönetimlerin daha çok güçlendirilmesini öngören yeni demokrasi (yerinde demokrasi) kavramının güçlenmesi ulus-devleti zayıflatıyor;

4- Bölgesel entegrasyonlar ulus-devleti aşan ilişkiler biçimini gerekli kılıyor;

5- Bir arada yaşamaya çözüm bulunamaması ulus-devletin güçsüzlüğünü orta yere seriyor. Bu arada insan hakları, demokrasi, azınlık hakları ve serbest piyasa

ekonomisi gibi yeni idealler de ulus-devleti zayıflatan faktörler arasında sayılabilir. şimdi küreselleşme olayına karşı İslam dünyasında bir fenomen yaşanıyor. Belli bir dirilmeden söz etmek gerekir. Bu da büyük ölçüde “Avrupa merkezli geleneksel modernleşme” adını verdiğim şey ile “küresel modernleşme” adını verdiğim yeni durum arasındaki bir çatışmadan kaynaklanmaktadır.

Avrupa merkezli modernleşme geleneksel bir ulus devletin temsilini esas alıyordu. Üç şeye dayanıyordu. Türk modernleşme projesi de esasında budur. Yakın tarihimizde II. Mahmut'tan bu yana iki modernleşme projesine tanık olduk. Birisi II. Mahmut ve Mustafa kemal'in, diğeri II. Abdülhamid ile Turgut Özal'ın tercih ettiği model. Bu iki model arasında dün olduğu gibi bugün de bir gerilim yaşanmaktadır. Az önce resmi Türk modernleşmesinin üç sacayağı olduğundan bahsetmiştim. Bunlardan bir tanesi; toplumun modernleşmesine karar veren devlettir. Yani burada devletin resmi ve merkezi bir tercihi ortaya çıkıyor. İkincisi modernleşmenin Batı'yla ve Batılı yaşama tarzıyla aynı şey sayılmasıdır. Yani Türk modernleşme projesine göre modern dünyaya ve tarihe katılmak demek Batılılaşmak demektir, üçüncüsü de; dindışı bir formda olmak durumundadır.

İkinci model olan, II. Abdülhamid'in tesbit ettiği ve Turgut Özal’ın bir ölçüde hayata geçirdiği modernleşme modeli ise, çevre güçlerini harekete geçiriyor. Yani modernleşmenin, çevre güç dediği toplumun bizzat dışlanmış, sistemin dışında kalmış, toplumun geleneksel yapısını, örfünü, adetini devam ettiren, taşıyan güçlerin bunu içselleştirmesi, benimsemesi ve katılması demektir. Bu formel Batılılaşma'dan farklı bir şeydir. Batılılaşma, resmi bir tercih ve ideolojik bir konsepttir, modernleşme ise bir durumdur, bilimsel bilginin, teknolojinin ithali ve kullanımıdır. II. İslamcı neslin yazılarında, Mehmet Akif ve diğerlerinde bunun geniş bir savunmasını görüyoruz.

Küreselleşme ile ortaya çıkan durum açısından baktığımızda, bana göre, birinci modernleşme modelini, başka bir ifadeyle devletin resmi olarak ayakta tutmaya çalıştığı modeli tarihin ve dünyanın dışına itiyor. Onu zaman dışı, zamanı şaşırmış bir model durumuna düşürüyor. Bundan dolayı resmi ideoloji, toplumun iktidar seçkinleri, küreselleşmeye karşı çıkıyor. Küresel modernleşme bugünkü statükonun değişimini gerekli kılıyor. Bundan dolayı Arap aleminde krallıklar, askeri cumhuriyetler, emirlikler küreselleşmeye karşı çıkıyor. Neden?

100 milyonluk Arap aleminde birinci sınıf insan durumunda yaşayan 16 milyon insan var. Geri kalan 85 milyonu yoksulluk içinde yaşıyor. Küreselleşme bu konseptin değişmesini istiyor. Küreselleşme işaret ettiği mantıksal sonuçlarına ulaştığı zaman katılaşmış bir statükonun ifadesi olan mevcut sosyal ve iktİsadi dengeler değişecek. Bunun yanında bu değişim projesinde çevre güçler aktif duruma geçecek.

Bir başka açıdan kentleşmenin bizzat kendisi yeni bir değişim çerçevesini işaret etmektedir ve bu değişimi geleneksel modernleşme ile gerçekleştirmek mümkün

değildir. Bugün Türkiye özellikle bu konuda diğer İslam ülkelerine göre nispeten daha avantajlı bir konumda sayılır. Üç özelliği dolayısıyla; birincisi nüfusun yüzde 65'i kentlerde yaşıyor Türkiye'yi avantajlı kılan en önemli şey, kentli bir ülke konumunda artık. Türkiye bu sureci 50 yıl süren bir zaman içinde yaşadı. İran'da da bugün nüfusun yüzde 60'ı kentlerde yaşıyor, fakat savaş sonrasında on yıllık patolojik bir olaydan sonra kentleşme meydana geldi. İnsanlar nasıl Güneydoğu'da köyleri yakılıp büyük şehirlere göç etmek zorunda kaldılarsa ve bu sağlıklı bir toplum yapısı ortaya çıkarmadıysa, mesela Diyarbakır'da, Mardin'de, şırnakta çok önemli sorunlara yol açtıysa, İran'da da özellikle güneyden kuzeye doğru savaş dolayısıyla insanlar göç etmek zorunda kaldı. Burada sosyal sorunlar birden başladı ve patlama noktasına geldi. Türkiye'de ise 1950'den sonra başlayan bir kentleşme süreci var. Bu olay zaman içinde yeni sosyal güçleri ortaya çıkardı. Bizleri ortaya çıkardı. Bizler kente geldik, kenti tanıdık, kentli olmaya çalışıyoruz, kentin iktİsadi, sosyal, siyasi, ticari hayatına, sanatına, tarihine, kültürüne katılmak istiyoruz. Geleneksel modernleşme ile belli bir güç sahibi olan iktidar seçkinleri buna karşı çıkıyor. Bunlarında kim olduğunu ayrıca söylemeye gerek yok. Bunlar büyük sermaye gruplarıdır. Ve bunlar devletin desteğinde ayakta duruyorlar. Halbuki kentte ortaya çıkan yeni sosyal güçler kendi performanslarıyla ayakta duruyorlar. Devletten beslenmiyorlar. Uluslararası küresel değişmeyi de daha çabuk algılıyorlar. Ve daha çabuk intibak etmeye çalışıyorlar. Biraz da İbn Haldun'un dediği gibi bedevi bir enerjiye sahipler. Geleneksel iktidar seçkinleri, devletin desteğinde güç, statü ve sermaye sahibi olmaya alışık olduklarından bu yeni toplumsal güç karşısında gerçek ve serbest bir ortamda, özgür ve adil bir piyasada rekabet edemiyorlar, rekabeti göze alamıyorlar, çünkü onlar haderidirler ve enerjilerini bir ölçüde tüketmiş bulunuyorlar. Devlet olmadıkça var olma imkanları giderek daralıyor ve çevre güçlerden, bu yeni bedevilerden korkuyorlar. Ben 28 Şubat'ın özünü de burada arıyorum.

Bu arada müslümanlar geride bıraktığımız 50 yıllık süre içinde üç alanda önemli etkinlikler gösterdiler, bir bakıma sisteme bu üç yoldan katılmanın yollarını denediler. Bunlar da eğitim, iktİsad ve siyasettir. Eğitim İmam Hatiplerdi, iktisat finans kuruluşları, holdingler ve küçük sermaye hareketleriydi, siyaset de MNP'den RP'ye uzanan çizgi. Kabul etmek lazım ki, siyasi alana katılmayı tecrübe ederken bazı hatalar yaptılar. Bunun sebebi, içinde yaşadıkları dünyayı yanlış okumalarıydı. İşte “Siyasal İslam'ın başarısızlığı” denen şey budur. Bu siyaseti yapanlar ve uygulayanlar dünyayı, Türkiye'i ve toplumsal gelişmeleri soğuk Savaş döneminin kavramlarıyla anlamaya ve çözmeye çalıştılar. Ancak başarısız olan ne İslam'dır -haşa- ne 1856'dan bu yana varlığını devam ettiren İslamcılıktır. Bir tecrübede bazı hataların yaşanması bu tecrübeye ruh ve anlam veren şeyin iflası veya tarih sahnesinden çekilmesi demek değildir. Belki asıl bundan sonra İslamcılık büyük tarihsel rolünü oynayacaktır.

Şimdi İslam dünyasında modernleşmenin kendisine karşı da üç tutum var.

1. Retçi tutum.-Bu tutuma sahip olanlar, adına modern denen bir dünyayı kabul etmiyorlar. Bu Tanzimat'tan bu yana devam eden muhafazakar-gelenekçi bir tutumdur. Bunun üzerinde fazla durmayalım.

2. Teslimiyetçi tutum. Bunun iki versiyonu var: Birisi Batıcı versiyonu. Bunu temsil edenler diyor ki, batıda ne varsa -eski Cumhurbaşkanı Süleyman Demirdin dediği gibi- burada da o olacak, ikinci teslimiyetçi tutuma sahip olanlar İslam'da reformculardır. Bunlar, “İslam kesinlikle modernleşmeye mani değildir, her şey mümkündür. Ne keşfedilmişse İslam'a uygundur. Koyun kopyalanıyor, İslam'a uygun, tüp bebek İslam'a uygun...” Bunlar da Batıcıların, İslam'da reformcular kanadını oluşturuyor.

3. Dönüştürerek aşmaa diyebileceğimiz tutum. Evet “modern bir durum” vardır, bu bir gerçektir. Ne bunu toptan reddediyorum, ne de toptan kabul ediyorum, ben bunu dönüştürerek aşacağım.

Benim tercihim bundan yanadır. Tarihte müslümanlann bana göre yaptıkları bu olmuştur. Yunan metafiziğine karşı, İran-Hint mistisizmine karşı yaptıkları budur. Onu aldılar, dönüştürdüler, semantik bir müdahalede bulundular, yani tanımladılar. Ve onu kendilerine mal edip, işlerine geleni aldılar, gelmeyeni ise attılar.

İslam bu dönemde böyle bir rol oynayabilir, oynamak zorundadır. Bu rol düzenleyici, denetleyid bir güç sayesinde oynanacaktır. Burada uluslararası bölgesel bir gücün ortaya çıkması beklenebilir. Küreselleşme bu bölgenin yeniden tanımlanması ve planlanmasını da hedefliyor.

Bu konuda Amerika ile Avrupa arasında uzun zamana yayılan bir görüş ayrılığı var. Türkiye'nin de tabii bir parçası olduğu bölgemiz siyasi, iktİsadi, sosyal ve kültürel açıdan neredeyse ortaçağ'ı yaşıyor. Her ne kadar Amerika insan hakları, demokrasi, serbest piyasa ekonomisi söz konusu olduğunda Ortadoğu'da ve İslam dünyasında duyarsız davranıyorsa da, uzun süre bu duyarsızlığını devam ettiremez. Çünkü küreselleşmenin bizzat kendisi bunu gerekli kılıyor. Bir örnek verirsek, şimdi yüksek teknoloji üreten ülkeler küreselleşmenin öncülüğünü yapıyorlar. Eğer bilgisayarın bir pazarı olacaksa ve İslam dünyası da tabii bir pazar ise, bu pazardaki tüketicinin eğitim ve ekonomik seviyesinin yüksek olması lazım. Yani hem bilgisayarı alabilecek parası olması bunun hem de bunu kullanabilecek eğitim seviyesine sahip olması lazım. Halbuki askeri diktatörlerin veya dini monarşilerin, emirliklerin, krallıkların olduğu bir yerde bu mümkün değildir. O halde bizzat küreselleşmenin kendisi bu diktatörlüklere, krallıklara son vermek ve bu bölgenin eğitim ve ekonomik seviyesini yükseltmek zorundadır. Kendi çıkarı ve devamı için bunu yapacaktır.

Burada temel sorun İslam dünyasıdır. İtkin, kaynaklar yerinden rasyonel bir şekilde kullanılacak. Küresel durum İslam dünyasından bunu talep ediyor; iki adil bir dönüşüm olacak, üç demokrasiye geçilecek.

Fakat demokrasiye geçiş problemlidir. Güvenilir bir meşruiyet zemini gerekir. Bu zemin üzerinde yeni bir paradigma ortaya çıkacak. Bu paradigma İslam olacaktır, bu rolü de Türkiye oynayacaktır. Görünen ve hesap edilen şu ki, İslam ve demokrasi yeni bir örtüşme konsepti bulacak ve bu Türkiye'de görülecektir. Çünkü Türkiye Avrupa'yı Hırvatistan ve Slovakya sınırında durduracak. Balkanları denetim altına alacak, Kafkasları bir düzene koyacak, Ortadoğu'daki bu değişimi sağlayacak ve Orta Asya Türk cumhuriyetlerini de dünya sistemine ekleyecek. Küreselleşme Türkiye'ye çok büyük bir rol veriyor, çünkü bölgenin kendisi ABD'nin sırtında bir yüktür. Suudi Arabistan'ın ortasında Amerika vardır, fakat Suudi Arabistan Amerika'nın sırtında yüktür. İsrail'in en büyük destekçisi Amerika'dır, fakat israil Amerika'nın sırtında yüktür. Amerika bu yükü sırtından atmak istiyor. Ve burada çok kapsamlı bir değişim projesi var, bu değişim projesinde İslam ve Türkiye büyük bir rol oynayacaktır.

Bütün bu anlattıklarımı hesaba katarak ben küreselleşmeden korkmuyorum. Tam aksine yeni dünya İslam'ın rol oynayacağı bir dünyadır, İslam ve müslümanlar dünyayı doğru okuyabilirlerse ve başkalarının payandası olmayı bir kenara bırakabilirlere, yeni dünyanın ve bundan sonraki tarihin kurucu aktörü olacaklardır. Onların talepleri ve uzun vadedeki çıkarlarıyla yeni küresel durum örtüşme halindedir.

Osmanlı'dan bu yana reformlar ve değişim her zaman Batı'dan gelmiştir, şimdi de değişim dışardan geliyor, ama tarihte ilk defa toplumsal ve sivil taleplerle dış konjonktür örtüşme halindedir. Mevcut sistem sıkışmış vaziyettedir. Toplumsal talepler ile küresel dünya arasında sıkışmış vaziyettedir.

Biz küreselleşmeye söz ile karşı çıkacağız ve bu söz Allah'ın kelamı olacaktır.

Tüketime ve markaya düşkün sosyal kuklalar ortaya çıkıyor. Müslümanlar da bu tür bir tüketime karşı maalesef büyük bir zaaf gösteriyorlar. Ancak yeni süreçte markayı, tüketimi ve modayı önemsemeyen bir seçkinler sınıfı ortaya çıkacak ve iktidar onların olacak. Biz bu seçkinlerin iktidarına talip olmalıyız. Bu iktidarın gücünü kemiyet değil, keyfiyet inşa edecektir. Para, maddi güç değil, sözün büyüsü ve dönüştürücü gücü iktidar olacaktır. Çünkü ya dünya ebedi bir felakete doğru gidecek veya yeniden dirilecektir. Tarihte dinlerden başka kimin diriltici gücü olmuş ki!

Şu noktaların yeterince bilincinde olmak durumundayız:

1- Ruh ve zihin dünyamızın zengin olması lazım.

2- Sade hayat ve tüketime karşı alternatif yaşama biçimlen geliştirmemiz lazım.

3- Medyaya karşı sohbeti ve birebir ilişkiyi geliştirmemiz lazım. Çünkü biz bilgiyi televizyondan öğrenemeyiz. Medya zihinlerimizi “piç” ediyor.

4- Şahsiyet sahibi insan olmalıyız. Bunun yolu dinimizi, kendimizi ve hayatı ciddiye almaktan geçer.

5- “Vakti gelen ibadeti yerine getirmeliyiz. Neyi yapabileceksek, onu yapmalıyız.

6- Aileyi güçlendirmeli ve anneliği öne çıkarmalıyız. Bu çok önemli, çünkü aile bizim direnme ve dirilme yerimizdir. Kur'ân'ın deyimiyle karargahtır. Fakat çekirdek aileyi değil geniş aileyi öne çıkarmalıyız. Bunun için yeni mekanlar, yeni oturma biçimleri geliştirmeliyiz. Annemiz ve babamız Kur'ân'ın dediği gibi yanımızda ölsünler.

7- Sivil cemaat konseptleri geliştirmeliyiz.

8- Özgürlük, insan hakları, demokrasi gibi idealleri yeniden tanımlamalı, kendi kaynaklarımızla kelam ve fıkıhla ve bunları halk seviyesinde kültürümüze geçirmeliyiz ve bunları savunmalıyız.

9- “Öteki” ile bir arada yaşama biçimleri geliştirmeli ve bunun somut örneklerini koymalıyız, çünkü küreselleşmenin en büyük zaaf noktası “öteki” ile yaşama noktasında çıkan sorundur. Küreselleşme buna bir çözüm bulabilmiş değil. Buna müslümanlık bir çözüm bulabilir ancak. Bunun için de diğer dinlerle diyalog ve laiklerle ve inanmayanlarla hoşgörü konseptini geliştirmeliyiz.

10- Yarın AB'ye girecekmiş gibi hazırlık yapmalıyız. Ama İslam dünyasının bir parçası olduğumuzu ve küresel zamanda asıl rolümüzü bu dünyada oynayacağımızın bilincini kaybetmemeliyiz.

11- Aile'de, toplum'da ahlaklı ve güvenilir (emin) birer mümin insan olmalıyız.

12- Diğer müslümanlara karşı duyarlı ve sorumlu olmalıyız, İslam büyük bir dairedir. Bu dairenin merkezinde Allah'ın birliği tevhid vardır. Ve bu dairenin içerisinde olup da kendini müslüman sayan herkesi müslüman kabul etmeliyiz. Her grup küçük, büyük, sucu, bucu bir ırmaktır ve bu ırmak İslam'ın nehrine akar. Biz onlar gibi çalışmasak bile onları desteklemeli, desteklemiyorsak bile köstek olmamalıyız. Bizim müsliimanlarla azami müştereklerimiz vardır. Ama diğer-leriyle, müslüman olmayanlarla da asgari müştereklerimiz vardır. Onlarla asgari müştereklerimizi öne çıkarmak, müslümanlarla azami müştereklerimizi daha fazlalaştırmak için çalışmalıyız.

13- Uluslar üstü ortaklar ve ortaklıklar aramalıyız. Ve özellikle eğitim ve ticarete önem vermeliyiz.

14- Kültürün, siyasetin ve yaşama biçimlerinin tüketicisi olmamalıyız.

15- Küresel zamanın aklı, vicdanı ve ufku olmalıyız, çünkü “Peygamber bizim üzerimizde şahid, biz de insanlar üzerinde şahidiz.[1643]

Küreselleşmenin Sınırları, Müslümanlığın İmkanları

Yusuf Kaplan

Malezya Başbakanı Dr. Mahathir Muhammed’in İslam Konferansı Örgütü (İKÖ) toplantısında tam bir panik psikolojisiyle yaptığı “küreselleşmenin İslam dünyasını yok edeceğini” iddia eden konuşması, küreselleşme üzerinde etraflıca düşünmemizi gerektiriyor. Mahathir'in konuşması, kendisinin, ülkesinin ve İslam dünyasının içinde bulunduğu panik psikolojisini yansıtan, içi boş ve yanıltıcı/yanılsatıcı bir konuşma. Mahathir'in küreselleşmeye ilişkin olarak geliştirdiği bu söylem, müslüman toplumların iliklerine kadar yaşadıkları “savruluş”u, anafora tutulmuştuk halini de çok iyi yansıttığı için Mahatir'in konuşması üzerinde durmak gerekiyor. Burada yapılması gereken şey, Mahathir'in konuşmasının ne önerdiği değil; ona bu içerikle telaffuz edilen şeyleri telaffuz ettiren mantığı, haleti ruhiyeyi anlamaya çalışmak olmalıdır. Böylesi bir çaba bize, genelde Müslüman toplumların, özelde ise “İslamcı” aydınların, yönetici elitlerin bir yandan dünyada olup biten şeyieri nereye kadar kavrayabildikleri, öte yandan da dünyada olan bitenlerle, spesifik olarak da dünyayı sarıp sarmalayan bir yerlere doğru sürükleyen küreselleşmenin sınırları ile müslümanlığm imkanları arasında ne tür bir bağıntının kurulabileceğini, müslüman aydınların ve elitlerin bu bağıntıyı kurabilecek ve bu bağıntıdan sonra ortaya çıkan tabloyu, dinamikleri, imkanları nereye kadar harekete geçirebilecek havsalaya sahip olup olmadıkları konusunda bazı önemli ipuçları verecektir.

Ama önce, kürselleşme ekseninde dünyada neler olup bittiğine; küreselleşmenin dünyayı nereye götürebileceğine; yani küreselleşmenin doğasını, dilini, boyutlarını, kodlarını çözmemiz, dolayısıyla imkanlarına, zaaflarına ve sınırlarına bakmamız gerekiyor. [1644]

Küreselleşmenin Soykütüğü

Kimilerine göre, küreselleşme, demokrasi, insan hakları ve özgürlüklerin evrenselleşmesini; dolayısıyla dünyanın bütünleşmesini sağlayacak, her ülkenin katılmak zorunda olduğu zorunlu ve dolayısıyla olumlu bir süreç.

Kimilerine göre ise, dünyada yalnızca Batı hegemonyasının, özellikle de Amerika'nın dünya üzerinde kurduğu hegemonyanın kemikleşmesine yol açacak, dünyanın geleceği açısından, (Batı-dışı toplumları, kültürleri yani "bizi yok edecek") tehlikeli bir süreç.

Bu yaklaşımların ikisi de, son derece totalleştirici, genellemeci/indirgemeci ve miyoplaştırıcı olduğu için yanlış ve yanıltıcı yaklaşımlar, çünkü küreselleşme, salt olumlu ya da salt olumsuz /tehlikeli bir süreç olarak görülemeyecek kadar karmaşık özellikler arzeden; örneğin, bulunduğunuz jeo-politik, jeo-kültürel, jeo-ekonomik yere ve konuma, benimsediğiniz stratejik tavırlara göre, kendine özgü imkanları ve zaafları olan kompleks bir süreç.

İlkin bugün bulunduğumz nokta itibariyle küreselleşmenin ne ve nasıl bir şey olduğunu kısaca açıklamamız, özlü bir tanımını yapmamız, tartışmamızı bu tanım ekseninde sürdürerek açımlamamız yararlı olur diye düşünüyorum. Küreselleşme, ölçek büyü(tül)mesi, hegemonya alanlarının zamansal ve mekansal olarak bütün bir küreyi kapsayacak, kuşatacak ölçüde yaygınlaşması; ama ufuk ve zihin daralması sürecidir. Daha açık ve somut bir ifadeyle Batı hegemonyasının siyasi, ekonomik, kültürel ve stratejik olarak bütün bir dünya üzerinde hakim olması; ama bu hakimiyetin, büyümenin paradoksal bir şekilde bir ufuk ve zihin daralması üretmesi fenomenidir.

Bu kısa tanım, küreselleşmenin paradoksal olan iki temel boyutu, ekseni olduğunu ve dolayısıyla kendine özgü imkanlarının ve zaaflarının bulunduğunu kendiliğinden ifşa etmiş oluyor. Küreselleşmenin ilk boyutu Batılı hegemonik güçleri pervasızlaştırıken, Batı-dışı toplumları da panik psikolojileri geliştirmeye itiyor. Ama küreselleşmenin ikinci boyutu ise küreselleşmenin zaaflarını ve sınırlarını/sınırlılıklarını ele veriyor; küreselleşmenin bu ikinci boyutu nedense göz-den kaçırılıyor. Oysa zafer naraları atmak ya da panik psikolojileri geliştirmek yerine, küreselleşmenin geleceği demek olan bu ikinci boyut üzerinde daha fazla kafa yorulması gerekiyor.

İlkin küreselleşmenin ilk boyutu üzerinde birazcık ayrıntılı olarak duralım.

Bir kere, küreselleşme yeni bir fenomen değil. İnsanlık tarihinin modernlikten önceki dönemlerinde de küreselleşme örnekleri yaşanmış. Örneğin, Mezopotamya kültürleri ve İslam kültürü ilk akla gelenler.

Robertson, Wallerstein ve S. Amin gibi düşünürlere göre, modern anlamda küreselleşme, 17. yüzyılda, Westphalia Anlaşması ile birlikte Batı Avrupa'da ulus-devletlerin inşası ve sanayi devriminin dinamiklerinin, imkanlarının harekete geçirilmesiyle başlamıştır.

Robertson modern küreselleşme fenomenini beş evre'ye ayırır. Bizi ilgilendiren son üç evredir: Bu üç evrenin ilki, 19. yüzyılın ortalarında Elektronik veya İkinci

Sanayi devrimiyle birlikte başlayan ve 1920'li yıllara kadar süren süreçtin Bu süreçte, Batı Avrupa'nın koloni imparatorlukları, dünya üzerinde siyasi, ekonomik, askeri ve kültürel hegemonya kurmayı başarmışlardır. Dünya'nın merkezi Avrupa, yani sanayileşmiş ülkeler; periferisi (çevresi) de dünyanın geri kalan bölümü yani sanayileşememiş ülkelerdir. İkinci evre, 1920'lerden 1960'ların ortalarına kadar süren ve "hegemonya kurma mücadeleleri" olarak adlandırılan evredir. Bu evrede, hegemonya Avrupa'dan Amerika'ya geçmiştir. İslam dünyası, bir aktör olarak tarih sahnesinden "çekilmiştir". Üçüncü evre, 1960'ların ortalarından itibaren günümüze kadar süren ve "belirsizlikler dönemi" olarak adlandırılan evredir. Bu dönemde, ABD, dünyanın siyasi, ekonomik, stratejik, kültürel ve askeri haritalarını belirleyen en önemli aktör konumuna geçmiş; çok kutuplu dünyanın yerini tek kutuplu dünya almıştır.

Bu süreçte küreselleşme, Henry Kissinger'in deyişiyle "Amerikan hegemonyasının öteki adı" haline gelmiştir ama iş burada bitmemiştir. Asıl iş, bundan sonra başlamaktadır. [1645]

Amerikan Hegemonyasının Öteki Adı Olarak Küreselleşme

Amerikan hegemonyası temelde iki stratejik yolla hükmünü icra ediyor: Ekonomik ve askeri güç. Samir Amin, ABD'nin bu iki stratejik gücü 5 (beş) tür monopolleşme (tekelleşme) kurarak gerçekleştirdiğini söylüyor ve bunları şöyle özetliyor:

1- Teknolojinin kontrolü;

2-Küresel finans akışı;

3- Gezegenin doğal kaynaklarının kullanımı;

4- Medya ve diğer iletişim araçlarının/sistemlerinin her bakımdan kontrolü ve

5- Kitlesel imha silahları.

Ancak dünyanın diğer belli başlı ülkeleri, Amerika'nın bu beş alanda dünya üzerinde mutlak olarak kurmaya çalıştığı tekelleşme çabalarını kırmaya çalışıyor.

20. yüzyıldan önce dünya temelde iki kutba ayrılmıştı: Merkezde endüstrileşmiş Avrupa ülkeleri (ve sonraları ABD) yer alıyordu. Dünyanın diğer ülkeleri ise endüstrileşememiş ülkelerden oluşuyor ve "çevre" olarak adlandırılıyordu.

Ancak 20. yüzyılın başlarından itibaren günümüze kadar devam eden süreçte dünya sistemindeki merkez-çevre ülkelerinin ve bunlar arasındaki ilişki biçimlerinin köklü bir şekilde değişime uğradığını görüyoruz. Geleceği sağlıklı bir şekilde okuyabilmek için bu durumu çok iyi kavramamız gerekiyor. [1646]

Amerikan Hegemonyasının Kodları

Ama önce, Kissinger'ın "Amerikan hegemonyasının öteki adı" olarak adlandırdığı küreselleşmenin dayandığı temei kodları (şifreleri) çözmemiz gerekiyor.

1960'ların ortalarından itibaren başlayan, şu an yaşadığımız küreselleşme biçiminin, "belirsizlikler süreci" olarak tanımlandığını belirtmiştim. Wallerstein bu küreselleşme deneyimini, "geçiş çağı" olarak niteliyor. Wallerstein da dahil pekçok düşünürden esinle, küreselleşmeyi, "ölçek büyü(tül)mesi ama zihin ve ufuk daralması" (yani, hegemonya kurmayı kolaylaştıran siyasi, ekonomik ve askeri alanlarda bir yaygınlaşmanın gözlendiği ama insanın, hayatın, eşyanın, Tanrı'nm anlamının mahiyet ve tanımında tekdüzeleşme, yoksullaşma, vulgerleşme sürecinin yaşandığı paradoksal bir fenomen) olarak tanımlarsak, küreselleşmenin neden bir "geçiş çağı" veya "belirsizlikler süreci" olarak görüldüğünü daha iyi kavranz.

O halde burada üzerinde kafa yorulması gereken "nereden, nereye, niçin ve nasıl bir geçiş yaşanıyor?" sorusunun cevabını bulabilmek için Amerikan hegemonyası olarak küreselleşmenin temel kodlarını iyi kavramak durumundayız.

Avrupa hegemonyası, sömürgecilik ve emperyalizm gibi açık tahakküm biçimleri, söylemleri ve pratikleri üzerine bina edilmişti. Amerikan hegemonyası olarak küreselleşme ise "siniklik" (iki yüzlülük) veya S. Sayyid'in deyişiyle "hile ile" hükmünü icra ediyor ve dolayısıyla daha örtük, daha rafine, daha karmaşık tahakküm biçimleri, söylemleri ve pratikleri üretiyor.

Samir Amin, Avrupa hegemonyasının, endüstrileşmiş (Merkez'deki Batı Avrupalı) ülkeler ile endüstrileşememiş (Çevre'yi oluşturan dünyanın geri kalan kısmı) olarak iki eksen üzerinden kurulduğunu söyler. Günümüzde ise, Dünya-Sistem'deki Merkez-Çevre ilişkilerinin daha karmaşık şekilier aldığını (şöyle) vurgulan Merkez'de ABD'nin belirleyici olduğu Avrupa ve Japonya'dan oluşan üçiü vardır. Merkezdeki bu ülkeler, ABD'nin belirleyiciliğinde ulusal/bölgesel/küresel projeler ve stratejiler geliştirirler. Çevre'de (periferi'de) ise, Aktif Periferik ülkelerle, Pasif/Marjinalleştirilmiş Periferik ülkeler yer almaktadır.

Aktif Periferik ülkeler, Çin, G. Kore, Hindistan, bazı Asya ve Latin Amerika ülkeleridir. Bu ülkelerin, üretken ulusal sistemleri, rekabet yaratabilecek endüstrileri ve projelerini uyguiama güçleri vardır. Pasif Periferik ülkeler ise

dünyanın geri kalan bölümünü oluşturur. Bu ülkelerin ise, kendilerine özgü, uygulayabilecekleri) proje ve stratejileri yok. Bu ülkeler adına, Merkez'deki ABD'nin başını çektiği ülkeler karar alıp, proje ve strateji geliştirmektedir. Örneğin ABD'nin Avrasya projesi, ABD-Israil'in "Orta Doğu" projesi, AB'nin Afrika ve Akdeniz projeleri gibi. Pasif Periferi'deki ülkeler, bu müdahalelere direnemiyorlar; şimdilik sadece "önlerine konulan" proje ve stratejileri uygulamakla yetiniyorlar.

Peki bu durum, böyle devam edebilir mi? Wallerstein bu durumun böyle devam edemeyeceğini, "yeni başkaldırılarla, "yeni bir dönüm noktası" ile karşı karşıya olduğumuzu söylüyor... [1647]

Küreselleşmenin Sınırları

Wallerstein'ın sözünü ettiği küreselleşmeye karşı uluslar arası ölçekli "yeni başkaldırılar" konusunu sadece değinerek burada kesiyorum. Burada asıl üzerinde durulması gereken konu, küreselleşmeyi tanımlarken ifade ettiğim, küreselleşme fenomeninin ikinci boyutu, yani zihin ve ufuk daralması fenomeni.

Zihin ve ufuk daralması fenomenini açıklığa kavuşturabilmemiz için, bugün geldiğimiz noktadan geriye doğru iz sürerek modern Batı kültünü oluşturan temel dinamikleri kısaca özetlememiz gerekiyor.

Modern Batı kültürü, Ortaçağ boyunca hakim olan Hıristiyanlığın belirlediği, tanımladığı hegemonya, otorite ve meşruiyet biçimlerini sorgulayarak şekillenmeye başladı. Otorite'nin kaynağı Tanrı'dan insan'a kaydırıldı. Antropodormik (insan-merkezli), her şeyin ölçüsünün ve ölçütünün insan olduğu yenibir dünya tasavvuru icat ve inşa edildi. Hıristiyan sosyal teorisi ve teolojisi, insanı işlemediği suçlardan sorumlu tutuyordu. Bu da insanın ontolojik güvensizlik duygusu yaşamasına yol açıyordu. İnsanın yaşadığı bu ontolojik güvensizlik duygusunu aşabilmesi için, Heidegger'in de açıkça belirttiği gibi "her şeyin ölçütü ve ölçüsü" haline getirildi.

Böylelikle, otorite, hegemonya ve meşruiyet kaynakları insanı, dolayısıyla fizik gerçekliği eksene alarak yeniden-tanımlandı. Fizik-gerçekliğin dışındaki gerçeklik alanları da fizik gerçekliğin sınırlı ve sınırlayıcı kavramlarıyla tanımlanmaya çalışıldı; tanımlanamayan şeyler yok sayıldı.

İşte insanın yaşadığı ontolojik güvensizlik duygusunu aşabilmesi için bu yeni paradigmatik dönüşüm insanın önünü sınırsız ve fütursuz bir şekilde açtı: İnsan, en yakın çevresinden başlamak üzere eşyaya, doğaya, diğer insanlara, diğer coğrafyalara hakim olmaya, onları kontrol etmeye başladı. İnsanın, kendisi de dahil her şeyi kontrol etmeye başlaması, yaşadığı ontoloji güvensizlik duygusunu görece

aştığı yanılsamasına yol açtı; çünkü ortaya çıkan tablo, insanın ruhunda fırtınalar esmesini önleyemedi.

Herşeyin fizik gerçekliğe indirgenmesi, hem açık, hem de örtük şiddet, şiddete dayalı söylemler ve pratikler üretti, örneğin, sömürgecilik ve emperyalizm deneyimleri açık şiddete; en geniş anlamıyla her şeyin kontrol ve manipüle edilmesi girişimleri de örtük şiddete örnek olarak verilebilecek durumlar.

İşte küreselleşme, hem açık, ama hem de daha çok da örtük şiddet ve hegemonya biçimlerinin, kontrol ve manipulasyon yöntemlerinin, imkanlarının ve enstrümanlarının yoğun olarak geliştirildiği bir süreç. Fizik gerçekliğin kavramlarının, kurumlarının ve duyarlıklarının modern döneme göre daha kaypak, daha fleksible ama daha mutlak sekililerde hakim olduğu; fizik gerçekliğin mutlaklaştınlması, her şeyin fizik gerçekliğin imkanlarına, sınırlılıklarına göre tanımlanmasının, her şeyin düzleştirilmesinin, birömekleştirilmesinin yol açtığı anlam krizinin çok ustalıklı, rafine ve sofistike yöntemlerle ve söylemlerle örtüldüğü, ertelendiği kendi kendisini tüketecek bir süreç aynı zamanda.

Modernlikle birlikte dünün hayattan kovulması, marjinalleştirilmesi, bireysel alana hapsedilmesi, hayatın tüm aîanalarının sekülerleştirilmesi, dinin örünüşte ortadan kalkmasına ve işlevsizleşmesine yol açtı ama dine duyulan ihtiyacı ortadan kaldırmadı; bilakis, daha da artırdı ve kışkırttı. Hayatın tüm alanlarının sekülerleştihlmesi Batı'da dine, kutsal, fizikselin, görünür alanların dışındaki deruni gerçekliklere olan ihtiyacı, kimi zaman heretik, sapkın, deforme, kabilecik dinsel oluşumların pıtrak gibi bitmesine izin vermesiyle, kimi zaman da -ki bu daha önemli ve bilirleyicidir- din-dışı kutsallıklar üreten entrümanların, faliyet biçimlerinin geliştirilmesiyle karşılanmaya çalışıldı.

Enformasyon teknolojisi, bu süreçte zaman ve mekanda bir sıkışmanın, daralmanın, her şeyin genişletilmiş tek bir zamana, geniş / şimdiki zamana indirgenmesini kolaylaştırdı. Başka bir deyişle zamanın ve mekanın kontrol edilmesi, metalaştırılması, hızla tüketilen bir şeye dönüştürülmesi, geçmiş ve gelecek zaman duygusunun ortadan kaldırılmasına; geçmişe ve geleceğe duyulan korkunun bastırılmasına ve örtülmesine imkan tanıdı.

Küreselleşme fenomenoojik, ontolojik ve epistemolojik olarak çağdaş Batı kültürünün yaşadığı anlam krizinin hem temel göstereni, hem de temel örtenidir.

Bu anlamda, küreselleşmeyle birlikte her şey buraya ve şimdiye yani salt fizik gerçekliğe indirgenmekte ama yaşanan anlam krizi, spor, cinsellik ve tüketim biçimlerini de yeniden tanımlayan ve üreten kültür endüstrisinin ürettiği din-dışı kutsallıklarla aşılmaya, giderilmeye çalışılmaktadır.

Aşkın/dinsei/kutsal olanın yeri yok bu dünyada; sahtesi, geçici olanı, kolaylıkla tüketilebilir, haz üretebilir olanı işe yarıyor: Artık mutlak yok. Her şey mubah: Tek

mutlak olan, Mubah olan; Yani her şey İzafi! Küreselleşme, İzafiliğin tüm dünya ölçeğinde her şeye sirayet etmesini kolaylaştırıyor, izafiliğin ruhumuzda, tavır ve davranış biçimlerimizde ne denli köklü yaralar açtığını, bizi en temel/asli sorunlar karşısında bile duyarsızlaştırdığını farkedinceye kadar vaziyet böyle sürecek. Ama bu vaziyetin ne kadar tüketici, düzleştirici, edilgenleştirici ve hatta türlü "barbarlık" biçimleri geliştirmeye zorlayıcı bir durum olduğunu er ya da geç anlayacağız. [1648]

Ve Müslümanlığın İmkanları

İşte tam da bu noktada müslümanlığın sadece müslüman toplumlara değil bütün dünyaya söyleyebileceği çok önemli şeyler var. fslam coğrafyasının bugün çok belirgin bir şekilde kuşatma altına alınmasının nedenleri işte burada gizli.

Batı hegemonyasına karşı yakın tarihte direnebilen ve bu direnişini bir medeniyet krizi yaşadığı bir zaman diliminde bile tek ve en güçlü alternatif olacak şekilde sürdürebilen İslami oluşumlar, Batılıları fena halde ürkütüyor ve müslümanlik/müslümanlar hakkında kendilerinin bile inanmadıkları hayaletler ve fobiler üretiyorlar.

Küreselleşmenin, Batı hegemonyası olarak küreselleşmenin tek otantik din olan ve kendisinin, anlam haritalarını, kodlarını yeni bir ruhla yenileme gücü ve dinamizmi olduğu artık çok net bir şekilde gözlenen müslümanlığın varlığını sürdürüşü ve iddialarından hiç de vazgeçmeye niyetli olmadığı her fırsatta gösterişi, Batı hegemonyası olarak küreselleşmenin sınırlarının ne kadar dar, geleceğinin ise ne denli kırılgan olduğuna işaret ediyor.

Küreselleşme, müslüman toplumların müslümanlıkla ilişkilerini başlangıçta zorlaştırıyor ama müslümanların kırdan kente yerleşme süreçlerini hızlandırıyor. Bu süreç elbette ki beraberinde bir takım sorunları da getiriyor. Ve getirmeye de devam edecek ama sonuç itibariyle bu sorunlar arızi sorunlar olduğu için görece kolay aşılacak ve asli dinamiklerini koruyan ve asli dinamikleriyle yeni şekillerde ilişki kurmaya başlayan, başlayacak olan müslüman toplumların bakış açılarını, ufuklarını ve zihinlerini, geliştirecekleri söylemsel pratikleri daha bir genişleyecek ve müslüman toplumlar bu oluş sürecinden sonra asıl söyleyecekleri şeyleri söylemeye başlayacaklar. [1649]

Fıtratın Bozulması Ve Toplumsal Çürüme

Yıldırım Canoğlu

Giriş

Endüstri sonrası dönem, "bilgi çağı" olarak anılmaktadır. Bu dönemi yakalamış toplumlara "bilgi toplumu" denmektedir. Bu dönemde bilginin üretilme, iletilme ve kullanılma hızı çok yüksektir. Bilgi ve teknolojinin yenilenme süreci çok kısalmıştır. Bilişim, iletişim ve ulaşım teknolojileri, baş döndürücü bir hızla gelişip değişmektedir. Uydu haberleşme, internet ve ulaşımın ulaştığı boyut, bütün ülkelerin ulusal sınırlarını zorlamakta, kültürlerini ve üretimlerini etkilemektedir.

Bu süreçteki sanayileşmiş ülkelerde hakim olan anlayış, sürekli tüketimdir. Sanayileşmiş ülkeler, iç piyasada var olan müşteriyi tüketime zorlayıp müsrif hale getirirken; dış piyasada da zengin olmayan ülkeleri iyi ve uysal birer pazar olmaya zorlamaktadırlar. Ancak bu yeni sömürgecilik dönemi öncekilerden çok farklı bir süreçtir. Kullanılan yöntemler, politikalar tamamen farklıdır. Bu dönemde daha az güç ve şiddet kullanılırken, çok yüksek dozda büyük bir psikolojik ve ekonomik savaş yürütülmektedir. Buna Postmodern Sömürgecilik dönemi diyebiliriz. Yürütülen yüksek yoğunluklu psikolojik bir savaşla, kendi değerlerini fakir ülkelere evrensel değerler olarak kabul ettirilmek istenmektedir. Küreselleşme sloganı, bu sürecin meşruiyet arayışının bir ifadesi olarak değerlendirilebilir. Böylelikle sömürgecilik gözlerden uzak tutulmaktadır. Gerçekte ise küreselleşme, yeni sömürgeciliğin adıdır: Postmodern Sömürgecilik.

Postmodern sömürgeciliğin etki alanına giren bütün toplumların, toplumsal değerlerinin alt üst olması yeni sömürgecilik anlayışının, stratejisinin doğal sonucudur. Dikkat çeken bir husus da, sömürgeci ülkelerin kendi ülkelerindeki toplumsal değerleri bitirmiş olmalarıdır. Postmodern Sömürgeciliğin tüm dünyada etki alanını giderek genişletmesi dünya ölçeğinde büyük bir toplumsal değer erozyonunun yaşanacağı anlamına gelmektedir. Bu çalışmada, toplumsal değer erozyonunun temel sebebi araştırılmaktadır. [1650]

Toplumsal Değerlerde Çürüme

Bilim ve teknolojinin gelişip değişmesi arzu edilen ekonomik zenginliği, Postmodern Sömürgeci ülkelere fazlası ile sağlamıştır. Bu gerçektir. Ancak bilim ve teknolojinin neden olduğu ekonomik zenginliğin sonucunda bu zenginleşmiş ülkeler, huzur ve mutluluğu yakalayabilmişler midir? Francis Fukuyama, Büyük

Çözülme adlı kitabında "bilgi toplumunun tüm sonuçları gerçekten de o denli olumlu mu?" diye sorduğu soruya olumlu cevap verememektedir:

"Suç ve toplumsal kargaşa artmaya başlayınca dünyanın zengin toplumlarının kentsel alanları neredeyse oturulmaz hale geldi, iki yüzyıldır sürüp giden toplumsal bir kurum olan akı lığın çöküşü, yirminci yüzyılın ikinci yarısında hızlandı. Birçok Avrupa ülkesinde ve Japonya'da doğum oranı öylesine düşük ki, yeterli göç de olmazsa, bu toplumlar önümüzdeki yüzyılda nüfus kaybıyla karşı karşıya kalacaklar. Evlilik ve doğumlar azaldı, boşanmalar hızla artıyor. Amerika Birleşik Devletlerimde üç çocuktan biri, İskandinavya'da ise çocukların yarısı evlilik dişi doğuyor. Sonuç olarak kurumlara olan güven, 40 yıllık derin bir çöküş sürecine girdi... İnsan birbiriyle ilişkilerinin doğası da değişmişti. Bireyler arası ilişkilerin zayıfladığına ilişkin somut kanıtımız olmasa da, aralarındaki bağların daha kısa ömürlü olduğu, bağımsızlaştığı ve dahal çük gruplara özgü kaldığı da bir gerçektir.

"Bunlar dramatik değişiklikler ve benzer yapılarda ki ülkelerde ve tarihin aynı dönemi ortaya çıktılar. Böylece yirminci yüzyıl ortalarında endüstri toplumuna egemen olan toplur değerlerde Büyük çözülmeyi doğurdular... Bu çöküntü; suç, babasız çocuklar, eğitim fırsatlar dereceleri, güvensizlik ve bunun gibi birçok konudaki istatistiklerden zaten belli oluyor.

"Batı toplumlarındaki insanları biraraya getirmiş olan ortak değerlerin ve toplumsal bağ zayıfladığını gösteren olumsuz gidişin ekonomik yapıları endüstri toplumundan bilgi çağına mekte olan topluluklarda ortaya çıkması yalnızca bir rastlantı mıdır acaba? Bu kitabın ort süreceği hipotez, bu ikisinin yakından ilişkili olduğu ve daha karmaşık, daha çok bilgiye dal nan bir topluma doğru gidildikçe, toplumsal ve ahlaki yaşamımızda kötü şeylerin başgösterdiğidir".

Toplumsal düzenin alt üst olması, suç ve kargaşanın artması, akrabalık kurumunun ve koı suluğun çökmesi, doğum oranının azalması, boşanmaların artması, evlilik dışı çocuk sayısının çoğalması, bireycilik, insani ilişkilerin zayıflaması ve kısa ömürlü olması, şiddetin artması yaygınlaşması, kişi ve kurumlara güvensizlik, ailenin yıkılışı, uyuşturucunun yaygınlaşması gayrı meşru cinsel ilişkilerde meydana gelen patlama, zengin sanayi toplumlarının karşı karşıya kaldıkları en büyük sorunlardır. Değerlerin bu derece geniş bir alanda ve yüksek dozda aşınması, insan fıtratının tahrip edilmesinin doğal bir sonucudur, fukuyama'nın söz konusu kitabındaki verilere bakıldığında batı toplumları, gelecek nesillerle ilişkilerini koparmış ve nesillerin, devam edip etmeyeceği sorunu ile karşı karşıya kalmışlardır. Tüm canlılar, kendi nesillerini devam ettirmek için mücadele ederken; bilgi çağı toplumları, nesillerini kendi elleri ile yok etmekle meşguller. O nedenle bu toplumların karşı karşıya kaldığı durum, bir çözülmeden ziyade gerçek anlamıyla bir çürüme halidir. [1651]

Hata, Kullanılan Bilgi Kaynaklarındadır

Bu noktada sorulması gereken temel soru, sanayileşmiş toplumlarda neden bu denli büyük bi bunalım, eş zamanlı olarak ortaya çıkmıştır? Bu toplumlar, nerede yanlış yapmışlardır?

Batı aklı kavrayamadığı, deney ve gözlemle destekleyemediği formüle edemediği şeyleri in kar etmektedir. Toplumsal Değerlerini (Toplumsal sermaye, sosyal sermaye) bu temel bakış açı sı ile inşa etmiştir. Batı, toplumsal sermayesini Yaratıcının bilgisine (Vahiy) başvurmadan yalnızca akla ve beş duyuya dayanarak oluşturmuştur. Yaratıcının bilgisinden bağımsız ve fakat bilgim ve teknolojinin gelişimine bağlı olarak insan ve insani ilişkiler tanzim edilirken, insan yapısındaki karmaşık ilişkiler ve birbirine zıt değerlerin çatışması bir bütün olarak algılanamamış ve de görülememiştir. Dolayısıyla asıl sorun, vahyi” bilgi eksikliğinin doğal sonucu olarak, insanı tanıyamamaktan ve gereğince idrak edememekten kaynaklanmaktadır. İnsan tüm tezatlı vasıfları ile bir bütün olarak anlaşılamadıgı için aşırı kâr hırsı, lüks, israf ve birey egoizminin en süfli istekleri hayatın şekillendirilmesinde etkili olmuş; Fukuyama ve Brzezinski'nin ifade ettiği gibi herşeyin ölçüsü dolar olup çıkmıştır. [1652]

Çöküşün Genel Yasası: Toplumsal Sermaye Çürümesi

Tarihi bir olgu olarak; Toplumsal sermayesini tüketen toplumlar, tarihte uzun süre etkinliklerini ve varlıklarını devam ettirememişlerdir. Şu veya bu şekilde toplumsal sermayelerini tüketen Roma, Selçuklu, Bizans, Osmanlı ve SSCB imparatorlukları benzer hastalıktan dolayı önce etkinliklerini, sonra da varlıklarını kaybetmişlerdir.

Ebu Hamid el-Gazalinin (MS. 1058-1111) Selçuklu sultanı Muciruddin'e yazdığı mektupta dile getirdiği, vurguladığı hususlar; toplumsal sermayenin tükenişi ile toplumların çöküşü arasındaki ilişkiyi ortaya koyması açısından önemli bir belge hüviyetindedir:

“Mümkün olan en kısa zamanda ve otoritenin ulaşabildiği her yerde yolsuzlukların, adam kayırmacılığın, adaletsizliklerin, zulmün, rüşvetin ve diğer kötülüklerin tümünün kökünü kazımak için elinden geleni yapmada kusur etmemelisin. Ülkemizin halkı, ülkemizin şerefi; ülkemizin halkı, ülkemizin gerçek zenginliğidir, içinde bulundukları yolsuzluktan senin haberin yok. Ülkenin bu kısmında olan anarşiden haberdar olmayabilirsin. Vergi tahsildarları yolsuzluk yapıyorlar. Fakir halkı kendi çıkarları için sömürüyorlar. Topladıkları verginin pek az bir kısmını devlete veriyorlar. Vergi oranları, halkın karşılayamayacağı kadar yüksek! Bu sözlerim üzerinde düşün. Fakirlik ve açlık onlara büyük acılar veriyor. Vücutları

yoksulluktan harap olmuş durumda. Takatleri kesik. Uzun zamandır çektikleri sıkıntılar, bedenlerini kuru bir iskelete çevirmiş. Oysa sen lüks içinde bir hayat sürdürüyor, yönetimin altındaki insanlara, onların sorunlarına karşı ilgisiz davranıyorsun."

Burada, toplumların çöküşüyle toplumsal sermaye arasındaki ilişki; "ülkenin halkının ülkenin gerçek zenginliği" olduğu söylenerek ortaya konulmaktadır. Dikkat çekilen noktalar, toplumların tarih boyu çürümesine sebep olan konulardır.

Selçuklu gibi Osmanlı'nın da benzer hastalığa yakalandığını görmekteyiz. 1717 yılında idam edilen Osmanlı Maliye Bakanı sarı Mehmet Paşa, toplumsal sermayeyi tüketen çok önemli bir hastalığa; rüşvete, dikkat çekmektedir:3

"Rüşvet; her türlü kanunsuzluğun ve zulmün hem başlangıcı ve hem de kaynağıdır. Her türlü çarpıklığın, fitne fesadın anası rüşvettir. En büyük felaketlerin, dayanılmaz acıların kökünde rüşvet vardır. Müslümanlara, dine ve devlete zarar verebilecek unsurlar içerisinde rüşvetten daha tehlikeli olanı yoktur. Kanunsuzlukları, adaletsizliği zulmü üreten bir makinedir rüşvet inancı ve devleti kökünden yıkar,"

Bugün ülkemizin yaşadığı sürecin, bunlardan çok farklı olmadığını söylemek abartı olmayacaktır. Bir kısım insanlar, lüks ve israf içinde yaşarken, büyük bir çoğunluğun yoksulluk sınırının altında kalması, orta sınıfın yok olmaya yüz tutması, bürokrasi ve siyaset erbabının sorumsuz ve vurdum duymaz tavırları, bazı kurumların bir korku unsuru olarak takdimi, yaşayan halkın sanal bir halk için feda edilmesi, yolsuzluğun, alkolün, uyuşturucunun, intihar, tecavüz ve şiddetin yaygınlaşması gibi göstergeler, Selçuklu ve Osmanlı'nın son dönemlerinden pek de farklı bir konumda olmadığımızı göstermektedir.

Roma, Bizans, Selçuklu ve Osmanlı, tarihin farklı dönemlerinde yaşamış imparatorluklar olup farklı inanç ve yaşam biçimlerini benimsemişlerdi. Ancak yıkılış dönemlerine baktığımızda, hepsinde bazı benzer davranış ve yaşam tarzının var olduğunu görmekteyiz. Burada, benzerlik ve özdeşlik kavramlarını aynı anlamda kullanmadığımıza dikkat edilmelidir. Bazı toplumların Hıristiyan, bazılarının da Müslüman olmuş olması, gelinen noktada sonucu değiştirmemektedir. Toplumların yıkılış yasaları, ilahi yasalar olup geneldir; insandan insana, toplumdan topluma değişmemektedir. Sarı Mehmet Paşa'nın veya Gazali'nin tasvir ettiği, hitap ettiği toplumlar ve yöneticiler ismen ve de şeklen müslümandılar. Ancak bu durum, yıkılışın tabî olduğu yasaları değiştirmeye yetmemiştir. Değerler sistemini bozan, toplumsal sermaye ve enerjisini tüketen, imanları ile amelleri birbirini tutmayan her toplum, aynı akıbeti paylaşacaktır. Bu durum, Allah'ın bize bildirdiği bir kanuniyet olarak vuku bulmaktadır:

"Çünkü onlar yeryüzünde büyüklük taslamak ve kötü hileli düzenler kurmak istiyorlar. Halbuki kötü tuzak, düzen sahibinden başkasını kuşatmaz. Onlar

öncekilerin başına gelenlerden başkasını mı bekliyorlar? Allah'ın kanununda ne bir değişme bulursun; ne de Allah'ın kanununda bir sapma bulursun”. [1653]

“Her ümmet için bir ecel vardır. Onların ecelleri gelince, ne bir saat ertelenebilirler, ne de öne alınabilirler; tam zamanında çökerler.” [1654]

Toplumlar, kendi yaptıkları (kazanımlar) ile ya yükselir, mutlu ve huzurlu olur; ya da bunalım içinde kıvranarak kaçınılmaz akıbetleri olan yıkımla yüz yüze gelirler:

“Eğer o ülkeler halkı, inansalardı ve korkup sakınsalardı, gerçekten üzerlerine hem gökten, hem de yerden sayısız bolluklar (bereketler) açardık; ancak onlar yalanladılar, bizde onları kazanageldikleri nedeniyle yakalayıverdik”[1655]

İnsan Fıtratının Tahribi: Hevânın İlahlaştırılması

Toplumsal çürüme sorununun çözümü, insan ve insan davranışlarının ne olduğu temel sorusunun cevabına gelip kilitlenmektedir. Eğer insan davranışlarının insan yapısıyla bağlantıları tam ve gerçek boyutuyla kavranamaz ise, yanlış davranış ve anlayış şekillerinin ana unsurlar olduğu yanılgısına düşebiliriz. Var olan durumun etkisinde kalıp, onun teorisini ihdas etmeye çalışırız. Bugün için sis perdesi ile örtülü olan gerçeği göremez ve fakat sisin sonuçlarına ilişkin durum tespitleri ile yetinebiliriz. Bugün insanla ilgili yapılmış pek çok çalışma vardır ve insan davranışlarını açıklığa kavuşturabilmek için pek çok model ortaya konmuştur. Ancak kirletilmiş bir dünya, insan gerçeğini koyu bir sis perdesi ile örtmüştür. İnsanla ilgili çalışmalar bu örtüyü kaldırma girişiminde bulunmadan gerçeği aradıkları için, ortaya atılan modellerin hiçbiri, insanı bir bütün olarak kuşatamamaktadır. İşte bugün için ana sorun bu yaklaşım tarzıdır. Bu da araştırmada eksik bilgi kaynakları kullanmaktan kaynaklanmaktadır. İnsanın yaratıcısı olan Allah'ın insana ilişkin bilgisine başvurmadan yapılan bütün çalışmalar, eksik olmaya mahkumdur. Ortaya konan tüm modellerin de, gerçeği bir bütün olarak yansıtması bundan dolayı mümkün olamamaktadır. Toplumsal kirlenme sorununu gerçek anlamıyla çözebilmenin yolu, yaratıcının yarattığı varlığa (insan) ilişkin bilgisine başvurmak ve onu kullanmaktır. Yaratıcının bilgisine (Kur'ân) başvurmakla, soruna ilişkin sübjektiflik, genel olarak ortadan kalkar, İnsan bir bütün olarak ele alındığından, genel olarak, birbirine zıt özellikler içeren iki karar merkez (nefs ve kalp) arasında optimal bir çözüme ulaşılır. İyi/güzel olanla, kötü/çirkin olan, temizle kirli, ilahf olanla şeytanî olanın çatıştığı bir yapı; iyiye, güzele ve temize doğru yönlendirilebilir.

Kirlenme sorunun temeline inebilmek için Kuran'ın “hevâ” diye isimlendirdiği ve insandaki karar merkezlerini daima olumsuz olarak etkileyen bir kavramı gözönüne alınmamız gerekir.

Hevâ

Hevâ, Kur'ân-ı Kerim'deki anahtar kavramlardan biridir. Yaklaşık olarak 30 yerde geçmektedir. İnsanda var olan karar merkezlerinden nefsin, genel olarak, ana çalışma frekansıdır. Toplumsal çürümenin motoru olarak değerlendirilebilir. Hevâ, “benliğin şehvete meyli ve keyfiliği tercih etmesidir.” İnsanın yücelikten basitliğe düşmesini sağlayan, zan ve tahmine dayalı bilgilerle insana hükmeden, hayatı yalnızca kendi ekseninde şekillendirmek isteyen bir nefsin düşünme ve davranma halini ifade eder. İnsan bencilliğinin etkin unsur olarak dışavurumu ve hayatı tanzim girişimidir. Hevâ, insan nefsinin cehalet ve kibre dayalı olarak oluşturduğu ve ilahi bilgiye dayalı değerler sisteminin karşısında olan bir değerler topluluğudur. İnsan fıtratının bozulmasını ifade eder.

Hevâ Sapıklığa ve Yıkıma Götürür

Hevânın etkisindeki bir insanın şeytanla irtibatı artar ve zamanla şeytanın oyuncağı olur. [1656]Bu durumdaki insanlar gerçekleri göremez ve duyamazlar. Hoşlarına gitmeyen, çıkarlarına engel olan herşeyi ret ve inkar ederler:

“Onlar kuruntudan ve nefislerin nevalarından başka hiçbir şeye tabi olmuyorlar.” [1657]

Hevâ; zan, tahmin, bilgisizlik ve kendini beğenmişlikle (istikbar) içiçedir [1658] Cehaletle gururun ona refakat etmesi hevâyı, insan ve toplum hayatında daha tahripkar yapar. Hevâ, hayatı birey nefsine indirger. Hayatın tümüyle birey bazına indirgenmesi ve yalnızca bireyin ihtiyaçlarının yada birey çıkarlarının aşırı bir şekilde öne çekilmesi, insan nefsinin doymazlığını azdırıp insanı sapıklığa sürüklen

“Allah'tan bir kılavuz olmaksızın, hevâsına uyandan daha sapık kimdir.” [1659]

Toplumsal sermayenin hevâya dayalı olarak inşa edilmesi; bireyi sapıklığa sürüklerken, kaçınılmaz bir şekilde toplumun, çevrenin, kısaca herşeyin bozulmasına ve nihayetinde yıkılıp yok olmasına sebebiyet vermektedir:

“Eğer hak, onların hevâlarına uyacak olsaydı, hiç tartışmasız, gökler, yer ve bunların içinde olan herkes ve herşey bozulmaya uğrardı.” [1660]

Hevânın bu tahripkar gücünden dolayı bütün peygamberler uyarılmış, dikkatleri çekilmiştir.

“Öyleyse, ona inanmayıp da kendi hevâsına uyan, sakın seni ondan alıkoymasın; sonra yıkıma uğrarsın.” [1661]

Bu noktada çok daha önemli olan bir husus da, hevâya uyanın görünür kimliği ne olursa olsun sonucun (yıkım) değişmemiş olmasıdır. Bu noktada hevâsını ilâhlaştıran bir ateist ile hevâsını ilâhlaştıran bir Müslüman arasında ayırım yapılmamaktadır. Bu tür insanların tümü; gerçeği ters yüz eden zalimler olarak, hevâlarma uyarlar ve hevâlarını hayatın merkezi yapmaya gayret ederler:

"Zulmetmekte olanlar, hiçbir bilgiye dayanmaksızın kendi hevâlarına uymuşlardır. Allah'ın saptırdığını kim hidayete erdirebilir? Onların hiçbir yardımcıları da yoktur." [1662]

Hevâ Bireysel Çıkarlarda Sınır Tanımaz

Bozulmanın ardından gelen yıkım; insan yapısının yalnızca tek yönlü olarak nefsin hevası istikametinde koşullandırması ve buna uygun bir ortamın oluşturulması ile bağlantılıdır. İnsanın her istediğini yapma yetkisini kendinde görmesi, bireysel çıkarların sıntr tanımazlığı ve bu konudaki aşırı özgürlük bir müstağnileşmedir. İnsanın kendini, kendine yeter görmesi ve bir başkasına ihtiyaç hissetmemesi, toplumsal dayanışma ve değerlerin çözülmesi demektir. Arkasından kaçınılmaz olarak kirlenme ve çürüme gelir. Bu nedenle Allah, insana her arzu ettiği şeyin (bireysel çıkarlar) verilmesinin yanlış olduğuna dikkat çekmektedir:

"Onlar, yalnızca zanna ve nefislerinin hevâ olarak arzu ettiklerine uymaktadırlar. Oysa andolsun, onlara Rablerinden yol gösterici gelmiştir. Yoksa insana "her arzu edip dilekte bulunduğu" şey mi var? [1663]

Batı düşünce sistemi bu noktada bir çıkmaz sokağın içinde bocalayıp durmaktadır. "Toplum için bireysel çıkar erdemden daha istikrarlı bir unsurdur" anlayışı, batı düşüncesinin temel aksiyomudur bugün. Ekonominin motivasyonu için kullanılan bireysel çıkarlar, toplumsal yapının sağlığı için isteneni gerçekten başarmakta mıdır? Yoksa meyvenin içine giren bir kurt gibi, toplumu içten içe çürütmekte ve sona doğru yaklaştırmakta mıdır?

"Çağdaş toplumların temel taşı bir değer haline gelmiş olan bireycilik, kendine yeterü özgür kişilerin gururunu bir tür içe dönük bencillikle gölgelemeye başlıyor ve böylece başkalarına duyulması gereken sorumluluklara kulak asmadan had safhaya ulaşan kişisel özgürlük kendi içinde bir sona yaklaşıyor. Bireylerinin, tarihin herhangi bir döneminde görülmemiş düzeyde özgürlüklere kavuştuğu toplumlarda insanlar, tek tük kalmış da olsa, onları bağlayan yükümlülüklerden sıkılıyorlar. Bu tür toplumlar için beliren tehlike, insanların kendilerini ansızın yalnız bulmalarıdır; herkesle iletişim kurmakta, ahbaplık etmekte özgür olsalar da samimi topluluklar içindeki insanlarla bağ kurabilmeleri için gerekli olan ahlaksal taahhütlere girebilme yetenekleri yoktur... Bireycilik, çağdaş demokrasinin temel taşıdır elbette; ama aşırı bireycilik de toplumsal bağın gerçekleşmesinde engelleyici olduğu için, demokrasi açısından olumsuz etkiler ortaya çıkarabilir. Böylece,

postmateryalist değerlere geçişin toplumsal sermayenin bazı tiplerinde düşüşü sergilediği ortaya çıkıyor."

Hevâsını ilâh edinmeyi yaşamın temel ilkesi haline getirip suç ve kargaşayı artıran, akrabalık bağlarını çökerten, ailenin çözülüşünü hızlandıran, evlilik dışı bir yaşamı meşru gören, boşanmayı hızlandırıp çocuk yapmayı engelleyen ve gayrı meşru çocuk yapılışına, şiddet ve uyuşturucu kullanımının yayılmasına seyirci kalan batı düşünce sistemi; bu yapısıyla insanlığın geleceği için çok fazla bir şey söyleme, ne gücüne ne de imkanına sahiptir. Böyle giderse, vahyi bilgiye teslim olmazsa, batı toplumu kendi kendini tahrip edecektir. Bu batı için önüne geçilemez bir süreçtir.

"Bireysel seçebilme özgürlüğünü artırmak için kendini, normları ve kuralları tepe taklak etmeye adamış bir toplum, giderek daha fazla kargaşaya kapılacak, parçalanacak, izole olacak, ortak amaçlarını ve görevlerini gerçekleştiremez hale gelecektir. Teknolojik gelişmesinde "sınır yok" ilkesini benimseyen bir toplum, kişisel davranışlara ve buna bağlı olarak suç artışına, dağılan ailelere, çocuklarına karşı sorumluluklarını yerine getiremeyen ana-babalara, birbirini umursamayan komşulara, toplumsal yaşamın dışına atılmış vatandaşlara da "sınır yok" demektedir. ... Dürüstlük, vefakârlık, sözünü tutmak gibi erdemler artık etik değerler olarak itibar görmüyorlar; onların Dolar ölçütüyle somut değerleri var, ortak bir sona ulaşmak isteyen gruplar tarafından kullanılarak onlara yardımcı oluyorlar."

Hevâ İnsanı Kör, Sağır Ve Akılsız Yapar

Günümüz dünyasında pek çok bilim adamı; Fukuyama'nın yukarıda ifade ettiği acı sonuçları görmüş olmalarına rağmen, neden bu akışı durduracak tatminkar bir çözüm önerisi sunamamaktadırlar? Çözümdeki zorluk, nevanın insan üzerinde yaptığı karmaşık etkilerden kaynaklanmaktadır. Hevânın vücut verdiği bir çekim alanına giren ve kendi iradi kontrolünü kaybeden insanlar; zanları, tahminleri ve kibirlerinin neden olduğu bir körlük ve sağırlıkla gerçekleri görememekte ve d uya ma makta d m

"Şimdi sen, kendi nevasını ilâh edinen ve Allah'ın bir ilim üzere kendisini saptırdığı, kulağı ve kalbi üzerine damga vurduğu ve gözü üstüne de bir perde çektiği kimseyi gördün mü? Artık Allah'tan sonra ona kim hidayet verecektir? Siz yine de öğüt alıp düşünmüyor musunuz?"[1664])"

"Kendi hevasını ilâh edineni gördün mü? Şimdi ona karşı sen mi vekil olacaksın? Yoksa sen onların çoğunu söz işitir ya da aklını kullanır mı sayıyorsun? Onlar, ancak hayvanlar gibidirler; hayır, onlar yol bakımından daha da şaşkın ve sapıktırlar" [1665]

Hevâlarını Hahlaştıraniar Başkalarını Saptırmak için Mücadele Ederler

Bu noktada unutulmaması gereken bir başka gerçek de; nevalarını ilâhlaştıranların, nevalarının öngördüğü bir dünyayı tanzim etmek için başkalarının düşünce ve yaşam tarzlarına müdahale etmeleri ve onları saptırmak için mücadele etmeleridir:

“Kuşkusuz çoğu, bir ilim olmaksızın kendi hevâlarıyla başkalarını saptırıyorlar. Şüphesiz senin Rabbin haddi aşanları en iyi bilendir.” [1666]

Hevâsını ilâhlaştıranlar, tarih boyu bu misyonu yerine getirmişlerdir. İyiyi, güzeli, temizi, doğruyu arayanlara, hak-hukuk ve adalet isteyenlere hep baskı yapmışlardır. Bu ülkenin insanları, aydınlığın gelmesini, adaletin hakim olmasını istiyorlar ve zulüm altında ezilip yok olmayı istemiyorlarsa, birlik olarak, nevalarını ilâhlaştıranlara karşı onurlu bir mücadele vermelidirler:

“Nefsini, sabah akşam O'nun rızasını isteyerek Rablerine dua edenlerle birlikte sabrettir. Dünya hayatının aldatıcı sözünü isteyerek gözlerini onlardan kaydırma. Kalbini bizi zikretmekten gaflete düşürdüğümüz, kendi hevâsına uyan ve işinde aşırılığa gidene itaat etme.” [1667]

Sonuç: Hevâdan Arınmış Dosdoğru Bir İstikamet Tek Çaredir

İslam dünyası, bilim ve teknolojiyi üretememekten dolayı, genelde, batı karşısında ezik ve buruktur, son 200 yıllık ardışık mağlubiyetler zinciri, bazılarımızı daha duygusal, daha tepkici ve daha retçi yaparken; bir kısmımızı da tam teslimiyetçi, şabloncu ve taklitçi yapmıştır. Bir kesim batıdan gelen herşeye kötü derken, bir kesimimiz de herşeye iyi demektedir. Bu karmaşık duygular, batıyı her konuda referans görme ve gösterme gibi bir zaafın oluşmasına neden olmuştur.

Mağlubiyetlerin oluşturduğu bir şuur altı olayı, bizi tahammülsüz yapmıştır. Bizler gerçekçi olabilirsek, insanlığı girdiği çürüme sürecinden çıkarabilecek bir atılımı gerçekleştirebiliriz. Kişiliklere sinen ezilmişlik duygusunu atabiliriz. Batıdan alabileceklerimiz yanında, batıya sunabileceğimiz daha çok zenginliğimiz olduğunu görebiliriz.

Hevânın hakim olmadığı bir dünyayı, bugün Müslümanlar inşa edebilirler. Bu imkan ve şansları vardır. Bugün ya bunu başaracaklar; ya da hem bu dünyada, hem de öteki dünyada zillet içinde yaşayacaklardır. Üçüncü bir yol yoktur.

Hevânın hiçbir şekilde kendisine bulaşmadığı vahyi bilgiye sahip olan Müslümanlar, ellerindeki cevherin kıymetini bilmeli ve tarihi sorumluluklarını yerine getirmelidirler. [1668]

Bugünün Müslümanları, bu kutsal görev için öncelikle nefislerini temizlemelidirler. Cennete giden yolun, nefislerini hevâdan arındırmaktan geçtiğini görmelidirler:

“Kim de Rabbinin makamından korkar ve nefsi de hevâdan sakındınrsa, artık hiç şüphesiz cennet onun için bir barınma yeridir.” [1669]

O nedenle Müslümanlar, sapmış bir topluluğun hevalarına uymamalıdırlar.

“Ey Kitap Ehli, haksız yere dininiz konusunda aşırı gitmeyin ve daha önce sapmış, bir çoğunu saptırmış ve dümdüz yoldan kaymış bir topluluğun hevâlarına uymayın” [1670]

O nedenle Müslümanlar, batılılaşarak yok olma hareketine karşı onurlu bir duruşla karşı çıkmalılar:

“Sen onların dinlerine uymadıkça, Yahudi ve Hıristiyanlar senden kesinlikle hoşnut olacak delillerdir. De ki: “Kuşkusuz doğru yol, Allah'ın gösterdiği dosdoğru yoldur”. Eğer sana gelen bunca ilimden sonra onların hevâlarına uyacak olursan, senin için Allah'tan ne bir dost vardır, ne de bir yardımcı vardır.” [1671]

Ve nihayet Müslümanlar, Allah'ın kendilerine emrettiği, gösterdiği ve hevânın etkili olmadığı dosdoğru bir istikamet tutturmalıdırlar:

“Şu halde, sen bundan dolayı davet et ve emrolunduçfun gibi dosdoğru bir istikamet tuttur. Onların hevalarına uyma. Ve deki: Allah'ın indirdiği her kitaba inandım. Aranızda adalet yapmakla ernrolundum. Allah, bizim de Rabb'imiz, sizin de Rabb'inizdir. Bizim amellerimiz bizim, sizin de amelleriniz sizindir. Bizimle sızın aranızda bir tartışma konusu yoktur. Allah, bizi bir arada birleştirip-toplayacak ve dönüş de O'nadır” [1672]

Kaynaklar

1. Fukuyama, F., Büyük Çözülme, Sabah Yayınları, İstanbul, (1999), S: 14-15

2. Brezezinski, Z., Kontrolden Çıkmış Dünya. Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, (1994)

3. El Attas. S.H., Rüşvet, Pınar Yayınları, İstanbul, (1988), 3:171-172.

4. Cüceloğlu, D., İnsan ve Davranışı, Remzi Kitabevi, İstanbul, (1993).

5. Can, B. “Toplumsal Kirlenmeye Kuranı Bakışlar I-VII, Umran Dergisi, İstanbul, (1995-1997)

6. Öztürk, Y.N., Kuran'ın Temel Kavramları, Yeni Boyut, İstanbul, (1991), s:172-174.

7. Fukuyama, F., Age. S: 59

8. Fukuyama, F., Age. S: 21[1673]

Şeytanın Medyatik Yüzü

Abdullah Yıldız

Zihin Çelen, Vesvese Veren, Saptırıcı Düşman: Şeytan

“Ve işte böylece, hem insanlar hem de görünmez varlıklar içinden zihin çelmeyi amaçlayan yaldızlı/parlak yarı hakikat sözleri birbirlerine fısıldayan şeytani güçleri her peygambere düşman kıldık. Eğer Rabbin dileseydi bunu yapamazlardı. Öyleyse onları, uydurdukları yalan/iftiralarla başbaşa bırakıver.” [1674]

Hiç kuşku yok ki, yaşamakta olduğumuz şu dünya hayatı bir imtihandan ibarettir.[1675] Allahu Teala, bizleri pek çok şeyle imtihan etmekte, denemektedir. Bu zor ve çetin hayat sınavında en önemli rol ise Şeytan'a verilmiştir; onun görevi insanları Allah'ın yolundan alıkoymak ve saptırmaktır:

“Andolsun ki, sizi yeryüzüne yerleştirdik ve size orada geçimlikler varettik. Ne kadar az şükrediyorsunuz”.

“Sizi yarattık, sonra şekillendirdik, sonra da meleklere “Adem”e secde edip/üstünlüğünü onaylayın” dedik, iblis hariç hepsi secde etti; o secde etmedi.

“Allah: “Emrettiğim halde neden secde etmedin.'“ dedi. İblis;

“Ben ondan üstünüm, çünkü beni ateşten yarattın; onu çamurdan” dedi.“Allah:

“İn oradan” dedi. “Sana orada büyüklenmek yaraşmaz. Çık, çünkü sen aşağılık birisin.” İblis;

“İnsanların tekrar diriltilecekleri güne kadar bana mühlet ver” dedi. “Allah:

“Sana mühlet verildi” dedi. “İblis;

“Beni azdırdığın için andolsun ki gidip senin dosdoğru yolunun üstünde pusuya yatacağım.

“Sonra onlara, önlerinden, arkalarından, sağlarından ve sollarından sokulacağım. Onların çoğunu şükreder bulamayacaksın.” dedi. Allah:

“Aşağılanmış ve kovulmuş olarak oradan çık. Onlardan kim sana uyarsa, andoisun ki cehennemi hepinizle dolduracağım. “ [1676]

Allahu Teala, kıyamete kadar Şeytan'a süre tanımış ve onun “saptırıcılık” misyonunu yüklenmesine müsaade etmiştir. Üstelik Şeytan, birtakım güç ve imkanlara da sahiptir; insanlar ve cinlerden [1677] pek çok askerleri ve yardımcıları vardır. Yazımızın başındaki âyette [1678] ifade buyurulduğu üzere, tarihin her döneminde, Allah'ın dosdoğru yolunun temsilcileri, karşılarında hep bu “şeytani kuvvetleri” yani “şer cephesini” bulmuşlardır. Şeytan ve taraftarları, sadece peygamberler için değil, bütün zamanlar ve mekanlarda insanoğlu için zihin çelen, vesvese veren, İgvâ eden “apaçık bir düşman” [1679]ve “apaçık bir saptırıcı” [1680]olmuştur. [1681]

Psikolojik: Savaşta Medya Faktörü Ya da Şeytanın Atlıları Ve Yayaları

Şeytanî güçlerin, geçmişte peygamberlere, günümüzde de müminlere karşı yürüttükleri mücadeleyi, kelimenin tam anlamıyla bir “psikolojik savaş” olarak tanımlayabiliriz. Bu savaşta “Hizb'üş-Şeytan”ın amacı, peygamberler vasıtasıyla tebliğ ve tatbik olunan ilahi mesajın insanlara ulaşmasını engellemek, muhatapların zihinlerini çelmek, onların kalplerine vesvese vererek ayaklarını kaydırmak, ne yapıp edip insanları Allah'ın yolundan alıkoymaktır.

Şeytanın, Ademoğullarına karşı başlattığı ve kıyamete dek sürecek olan bu psikolojik mücadeleye Kur'ân ısrarla dikkat çeker, şeytan'ın bu amaca ulaşmak için her yolu -ama her yolu-deneyeceği çarpıcı mİsaller ve sembollerle anlatılır, tasvir edilir:

“Dosdoğru yolunun üstünde pusuya yatacağım. Sonra onlara önlerinden, arkalarından, sağlarından ve sollarından sokulacağım.” [1682]

Kur'ân bir başka yerde şöyle bir savaş sahnesi çizen

“(Şeytan.;.. “Onun (Adem'in) soyunu, pek azı hariç avucumun içine alıp mahvederim.”

“Allah dedi ki: “Defol git'. Anık onlardan kim sana uyarsa, iyi bilin cezanız cehennemdir. Mükemmel bir ceza!..

“Hem onlardan gücünün yettiklerini sesinle ayartıp/tahrik ederek siperlerinden çıkar; atlılarını ve yayalarını nara attırarak üzerlerine çullandır; mallarına ve evlatlarına ortak ol. Onlara vaadler yap! Fakat şeytan, onlara batıldan başka birşey vaadetmez.

“Doğrusu benim salih kullarım var ya. Senin onlar üzerinde hiç bir etkinliğin yoktur.

“Rabbin ise, vekil olarak yeter.” [1683]

Görüldüğü gibi şeytan ve askerleri, psikolojik mücadelenin bütün unsurlarını kullanmakta ve insanları avucunun içine alıp mahvetmek için görüntülü, sesli, yazılı ve resimli medya vasıtalarıyla onları tahrik edip atlıları ve piyadeleriyle de avlamakta ve kendilerine tutsak etmektedirler:

Merhum Seyyid Kutup, bu ayeti [1684] şöyle yorumlar:

“Bunlar saptırma ve kuşatmanın, kalplere, akıllara ve duygulara egemen olma yöntemlerinin canlandırılmasıdır. Bu büyük bir savaş meydanıdır. Burada bağırtılar, atlılar, piyadeler, savaşların ve meydan okuyuşların metoduna uygun olarak kullanılmaktadır. Burada ses, düşmanın sabrını taşırmak ve onları sağlam kalelerinden dışarı çıkarmak için kullanılıyor. Veya kurulmuş olan tuzağa, planlanmış olan taktiğe ulaşmaları için onlara bir süre tanınıyor. Tahrike kapılıp or-taya çıktıklarında atlılar onları yakalıyor ve piyadeler etrafını kuşatıyor.”[1685]

Sözkonusu ayette geçen “sesinle onlardan gücünün yettiğini ayart” ifadesini Mücahid, “eğlence ve şarkılarla aldat” şeklinde tefsir etmiştir, İbn Abbas ise “Allah'a isyana çağıran herşeyle” demiştir. Katade ve İbn Cerir de bu görüşü tercih etmiştir.[1686]

Ayette geçen Istifzaz” eyiemi, lügatte, “kışkırtmak, provake etmek, harekete geçirmek, ayaklandırmak ve ayartmak” anlamlarına gelmektedir.”[1687] İclâb” ise “zor kullanarak ya da yaygara koparak denetim altına almak ve ele geçirmek” demektir.[1688]

Bütün bu yorum ve açıklamalar, şeytanın medyatikyüzünü ve gücünü anlamamıza yardımcı olmaktadır.

Ancak şeytan, “medya silahını” sadece provakasyon, kışkırtma, ayartma, kandırma ya da aldatma amacıyla kullanmaz. Hatta şeytanın yegane silahı medya vasıtaları değildir; o, insanları “doğru yol”dan alıkoymak için akla ve hayale dahi gelmeyecek her türlü yöntemi ve aracı kullanmakta ve adeta binbir surata ve kılığa girmektedir.

Muhammed Esed, kur'ân Mesajı'nda Araf/17' de geçen “onlara önlerinden/ellerinin arasından ve arkalarından sokulacağım” ifadesine “hem açıktan açığa, hem de akıllarının ermediği yol ve yöntemlerle” şeklinde meal verir. Ayrıca şu açıklamayı da ilave eder: “Sağlarından ve sollarından” ifadesi de “her yönden ve mümkün olan her vesileyle, her vasıtayla” anlamına gelir.[1689]

Keza bu ayette sözü edilen Şeytanın “önden” sokulması, “ahiret hayatı konusunda şüpheye düşürmesi veya gelecek endişesine sevketmesi” olarak; “anmadan” sokulması, “dünyevî arzuları süsleyip hoş göstermesi” şeklinde; “sağdan” sokulması, “dostça, arkadaşça ya da kibir ve riya aşılayarak”, “soldan” sokulması ise, “düşmanca veya kalplerine isyan duygusu vererek” biçiminde yorumlanmıştır.[1690]

Şimdi, şeytanın insanoğluna karşı kullandığı her türlü psikolojik silahlara ve onu elde etmek için başvurduğu yöntemlerden birçoğuna Kur'ân'da nasıl dikkat çekildiğine bakalım ve bu yöntem ve vasıtaların günümüzde nasıl bir veçhe kazandığını anlamaya çalışalım. Daha doğrusu şeytanın “medyatik yüzünü” görelim: [1691]

Medyatik Şeytan: Yalan, Dolan, İftira, Aldatma, Asparagas, Dezenformasyon...

Şeytanlaşmış iş medyanın en büyük sermayesi, hiç şüphe yok ki, yalan ve iftiradır. Yalan haberler yaymak, yanlış ve batıl düşünceler empozeetmek, inanan insanları karalamak için iftiralar uydurmak, onları küçük düşürücü hakaret dolu sözler sarfetmek; bütün bunlar şeytani medyanın bu bağlamda başvurduğu yöntemlerden bazılarıdır.

Şeytan, nasıl ki, Hz. Adem'i kandırırken kendisini bir “dost” olarak takdim ediyor ve “sadece onun iyiliğini düşündüğünü”[1692] söylüyorsa, bugün medya şeytanı da kendisini aynen öyle takdim etmektedir. “Ya medya olmasaydı!” bağırtılarıyla birer “hakikat havarisi” kesilen yalancı medya, toplumsal kirliliğin ve ahlaki çürümenin en büyük mimarı olduğunu unutturmaya çalışmaktadır. İktidarların kredileriyle beslenen, halkı tabak-çanak kuponlarıyla “sırf halkın yararını düşünerek”(!) aldatan, çıplaklığı ve her türlü çirkin hayasızlığı yaygınlaştıran, reyting uğruna her türlü kepazeliği yapan sanki onlar değildir! Ama şeytanın kadim taktiği budur. Yaldızlı sözlerle ve zihin çelen yarı hakikatlerle halkı ifsat etmek. Yazımızın

başındaki ayette geçen, şeytanların fısıldadığı “süslü yalanlar yani “zuhruf’el-kavl” hakkında M. Esed şu açıklamayı yapan “Lafzen “akıl çelici süslü konuşmalar” yahut “cilalı yalanlar”" yani aldatıcı çekicilikleriyle insanı baştan çıkaran ve onu bütün gerçek ruhsal değerleri gözardı etmeye yönelten yarı hakikatler.” [1693] Gerçekleri söylediklerini, doğruları yazdıklarını ifade edip yalanları yutturmak tam bir medya şeytanlığıdır.

İkinci olarak; yalan vaadlerde bulunmak, aldatmak, yanlış yönlendirme ve bilgilendirmelerle, vesveselerle insanları şaşırtmak; yalancılıkları ortaya çıkınca da ustaca işin içinden sıyrılmaya çalışmak:

“(Kıyamette) İş bitince şeytan der ki: “Şüphesiz Allah size gerçeği vaadetti. Ben de size vaadettim. Ama size yalana çıktım. Maamafih benim sizin üzerinizde bir hakimiyetim yoktu; ancak sizi davet ettim; siz de hemen bana icabet ettiniz. Binaenaleyh beni kötülemeyin. Kendinizi kınayın. ” [1694]

“Şeytan onlara va'deder, onları kuruntulara düşürür; ama şeytan onlara bir aldanıştan başka bir şey vadetmez.” [1695]

Günümüzde “şeytanın sesi” ya da “sözcüsü” olarak tanımlayabileceğimiz medya araçlarının yaptığı da halkta kuruntular, fantazyalar, düşler yaratmak, onlara bir avuç şeytanlaşmış azınlığın çılgın yaşam biçimini bir “model” olarak takdim etmek, tüketim hırsını körüklemek, fahşa, münker ve haramları altın tas içinde sunmaktır.

Öte yandan demokrasi, özgürlük, şeffaflık adı altında her türlü hayasızlığı gözler önüne sermek, insanların yatak odalarına, özel telefon görüşmelerine kadar mahremiyetlerine girmek, suret-i haktan gözüküp yanlışı “doğru gibi” göstermek (dezenformasyon), halka hizmet ettiğini iddia edip onu aldatmak, kamuoyunu haberdar ediyoruz deyip gerçekleri ustaca saklamak, insanları bilgilendiriyoruz deyip cahilleştirmek; bütün bunlar da medyanın şeytani desiselerindendir. [1696]

Şeytanın İlk İcraatı: Çıplaklık, Fahşa Ve Münkeri Hoş Gösterip Teşvik Etmek

Şeytani kuvvetler, ilk faaliyetleri olan çıplaklık ve çirkin hayasızlıkları yayma eylemini Hz. Adem'den beri kesintisiz sürdürmektedir:

“Şeytan, gizli kalmış ayıp yerlerini onlara göstermek için vesvese vererek dedi ki: “Rabbinizin size bu ağacı yasaklaması, melek olmayasınız veya burada ebedi kalmayasınız diyedir.”[1697]

“... O (yasak) ağacın meyvesini taddıklarında ayıp yerlerini farkettiler...” [1698]

Allah'ın yasaklarını çiğnemekle çıplaklık arasındaki paralellik ne kadar ilginçtir! Ardından gelen ayet-i kerimelerde Allahu Teala'nın şeytan ve taraftarlarına karşı bizleri bu konuda uyarması ise çok daha manidar değil mi?

"Ey Ademoğulları! Şeytan, elbiselerini çıkarttırıp ayıp yerlerini göstererek ana babanızı cennetten çıkardığı gibi sizi de aldatmasın. Çünkü o ve taraftarları, sizin onları göremediğiniz yönden sizi gözetlemektedirler."[1699]

TV ekranları ve boyalı basın kanalıyla ha bire yaygınlaştırılmaya çalışılan çıplaklık kültürünün manevi duyguları ve ahlaki erdemleri nasıl kemirdiğini hep birlikte görüyoruz. Toplumumuzda çıplaklıkla ahlaki erozyonun "atbaşı" gitmesi hiç de tesadüfi değildir. O halde şeytan ve taraftarlarının, bir toplumun çürümesinde çıplaklık olgusunun rolünü çok erkenden farkettiklerini Kur'anî işaretlerden hareketle söyleyebilmekteyiz.

Şeytanın, Ademoğullannı aldatmak için başvurduğu yöntemlerden en önemlisi de, Allah'ın haram kıldığı çirkin şeyleri, fahşa ve münkerteri allayıp pullayarak güzel ve çekici göstermesidir:

"İblis: "Rabbim! Beni azdırmana karşılık onlara dünyada yaptıklarını süslü göstereceğim ve onların tümünü kesinlikle yoldan çıkaracağım." dedi." [1700]

Ne yazık ki, insanların çoğunluğu, şeytanın süslediği çirkin amelleri işlemeyi sürdürmekte ve genellikle akıl ve basiretlerini kullanamamaktadır:

"Şeytan onlara yaptıkları amelleri süsleyip onları yoldan çıkardı. Halbuki, basiretlerini kullanabilirlerdi." [1701]

Ama "Şeytan onları kuşatmış ve onlara Allah'ın mesajını unutturmuştur." [1702]Böylece onlar "şeytanın hizbi"ne dahil olmuşlar ve onun her emrini yerine getirir hale gelmişlerdir. Artık şeytan onlara kötülükleri emreder, vahyeder, fısıldar, onlar da derhal yerine getirirler.

İşte bu noktada şeytanın medyatik yüzü bir kez daha karşımıza çıkar. Şeytan, can yoldaşları,[1703] dostları [1704]; kardeşleri[1705] ve emir erleri[1706] vasıtasıyla haramları yaygınlaştırır.

Günümüzde şeytanın kötülükleri ve haramları emredip yaygınlaştırmasında en büyük rolü, nüzul edip [1707] denetimi altına aldığı [1708] medya vasıtaları yapmaktadır:

Bugün lüks tüketimin, israfın, saçıp savurmanın en büyük tahrikçisi medya şeytanı değil midir?

“Saçıp-savuranlar şeytanların kardeşleridirler” [1709]

İçki, kumar ve benzeri kötülükler medya vasıtasıyla yayılmıyor mu? Allah'ı anmayı ve ona ibadeti unutturan şu büyüleyici şeytani kutular değil mi?

“Şeytan, uyuşturucu ve kumara sokularak aranıza düşmanlık ve kin yerleştirip sizi Allah'ı anmaktan ve namazdan geri çevirmek ister.” [1710]

Şeytan, çirkin işleri, günahları, haramları, kötülükleri medya kanalıyla insanlara icbar etmiyor mu?

“Ey iman edenler! Şeytanın adımlarını izlemeyin. Kim şeytanın izinden giderse, bilsin ki o çirkin hayasızlıkları ve kötülükleri emreder.” [1711]

“O size ancak kötülüğü, hayasızlığı ve Allah'a karşı bilmediğiniz şeyleri söylemenizi emreder.” [1712]

Şeytanî Söylem: “Atalarımızın İzindeyiz Ve Asla Ayrılmayız”

Tarih boyunca, tevhid çizgisinin önündeki en büyük engel “geleneksel çizgi” yani “ataların dini” olmuştur. Peygamberler karşılarında hep Lat, Menat, Uzza [1713] veya Vedd, Suvâ, Yeğûs, Ye'ûk, Nesr [1714] gibi ulusal ilâhların izinden ayrılmak istemeyen “gerici” ve “tutucuları bulmuşlardır. İlahi mesajın yayılması halinde saltanatlarının ve etkinliklerinin yıkılmasından korkan egemen sınıflar, para babaları ve bazı din bezirganları hep bir ağızdan haykırırlar: “Sakın ha! İlahlarınızdan vazgeçmeyin.” [1715]

Şeytanlar ve onların sözcülüğünü yapan o günün kamuoyu oluşturma vasıtaları olan şairler ve kahinler hep “ataların dini”ni savunurlar. Egemen güçler de şeytanların ve şairlerin (medyanın) çağrısına kulak verirler, şeytanlar ve arkadaşları, yaptıkları bütün icraatları, işledikleri cürümleri, günahları, uyguladıkları zulüm düzenlerini hep “atalarımızdan böyle gördük” diye savunurlar. Her türlü suç ve kabahatlerini, vurgun ve talanlarını “atamızın izindeyiz” diyerek kamufle ederler. Dahası, gerçek müslümanlarm kendileri olduklarını, hatta Allah'ın dinini en iyi kendilerinin anlayıp yaşadıklarını iddia ederler.

Kur'ân-ı Kerim ise şeytanların ve dostlarının hile ve yalanlarını şöyle ortaya çıkarır:

“Şeytanların kimin üzerine indiğini size haber vereyim mi?

“Onlar her (kendini aldatan) yalana günahkara (kahinlere) inerler.

“Onlar (şeytanın yalanlarına) kulak verirler ve yalan söylerler.

“Şairlere de akılsız azgınlar uyarlar.” [1716]

“Onlar utanç verici bir iş (fahşa) yaptıkları zaman, “Biz atalarımızı bu işi yapar bulduk; hem Allah da bunu emretmiştir bize” derler hemen. De ki: “Bakın, Allah asla utanç ve tiksinti veren şeyleri emretmez.”[1717]

“Onlara “Allah'ın indirdiğine tabi olun!” denildiği zaman, “Hayır! Biz atalarımızdan gördüğümüz (inanç ve eylem biçimleri’ne uyarız!” derler. Öyle mi, ya şeytan onları yakıcı ateşin azabına çağırmışsa?”[1718] “Bu böyledir. Senden önce hangi ülkeye uyarıcı gönderdiysek oranın refahtan şımarmış önde gelenleri “Biz atalarımızı bir sistem üzerinde bulduk; biz de onların izlerine uyarız, dediler.” [1719]

Günümüzde şeytanların nüzul edip itaat altına aldığı ve yönlendirdiği insanların ve onların medyanın dönüp dolaşıp “Atam, izindeyiz” sloganına sığınmalarının nedeni şimdi daha iyi anlaşılmıyor mu? [1720]

Medya Şeytanının Fitneci, Fesatçı Ve Din Düşmanı Tutumu

Şeytan ve askerleri, geleneksel “ata dini/düzeni” karşısında en büyük tehlike olarak gerçek din olan “Allah'ın dini’ni görürler. İnsanları ilahi mesajdan yani Kur'ân'dan uzak tutmak için her yolu denerler. Bu bağlamda, insanların Kur'ân'a ulaşmasını engelleyen her şey, şeytanların işine yarayacaktır. Bu engellemelerin ve vahyden uzak durmanın sonu elbette pişmanlık olacaktır:

“Yazıklar olsun banal keşke filanı (şeytani güçleri) dost edinmeseydim”

“Yemin olsun ki, bana gelen zikirden (Kur'ân'dan) beni o saptırdı. Zaten şeytan insanı yüzüstü bırakır.” [1721]

Ademoğullarını Allah'ın yolundan saptırıp alıkoymak şeytanın tarihi görevi değil midir? Ad, Semud ve Sebe örneğinde olduğu gibi:

“Şeytan onlara amellerini süslü göstermiş ve kendilerini Allah'ın yolundan saptırmıştır.” [1722]

Şeytanların kendilerine nüzul ve nüfuz ettiği şeytanlaşmış insanlar ve şeytanın borazanlığını yapan medya, insanları Allah'ın Dini'nden saptırmak için daha çok din konusunda şüpheler ortaya atar, dini oyun-eğlence konusu yapar ve kafaları karmakarışık hale getirirler:

“Onlar ki, başkalarını Allah'ın yolundan çevirirler ve onu eğri, dolambaçlı göstermeye çalışırlar ve onlar ki ahiret hayatının gerçek olduğunu kabule yanaşmazlar.” [1723]

“Onlar ki, dinlerini bir eğlence ve oyun yerine koydular ve dünya hayatı kendilerini aldattı. Ve Allah; “Onlar bu Hesap Günü'nün gelip çatacağını nasıl gözardı edip unuttular ve ayetlerimizi nasıl inkar ettilerse biz de bugün onları öyle gözardı edeceğiz” diyecek.”[1724]

“Yine bunun gibi, onların ortaklan, müşriklerden çoğuna çocuklarını öldürmeyi bile süslü gösterir ve böylece onları helake sürükler ve din/erini karmakarışık kılarlar.” [1725]

cahiliye Arapları ile bugünkü müşrikler arasındaki fark, sadece şu: Onlar kız çocuklarını diri diri toprağa gömüyorlardı; şimdikiler ise “yaşayan ölüler” haline getiriyor; ya uyuşturucunun ya fuhşun ya da birbaşka kepazeliğin kurbanı haline getiriyorlar.

Zaten şeytani düzenlerin temel görevi toplumsal dengeleri altüst etmek, ekini ve nesli yani ekonomiyi ve ahlaki da bozmak değil midir?

“Onlar işbaşına geçtiklerinde, orada fesat çıkarmaya, ekini ve nesli de mahvetmeye koyulurlar”[1726]

Şeytanî Medyanın Desiseleri Karşısında Görevlerimiz

Öncelikle, şeytanın her türlü hile ve desiselerine, vesveselerine, dürtüklemelerine karşı uyanık ve müteyakkız olmak, bunlardan Allah'a sığınmak durumundayız. Bu sürekli teyakkuz ve şeytanın şerrinden Allah'a sığınma bilinci, ona karşı mukabil tedbirler alma konusunda inananları hep diri tutacaktır.

Müminler, her şeyden önce “emrolundukları gibi dosdoğru olmak”[1727], günahlarından arınıp temiz kalmak[1728], pisliklerden uzak durmak [1729] ve nefislerine uymamakla [1730] emrolunmuşlardır. Sadece kendi hevasına değil, başkalarının hevalarına da uymamak” [1731] onun alamet-i farikası olmalıdır.

Böylece müminler, şeytanın yaygaracılarına, medyatik borazanlarına fırsat vermemelidirler.

Buna ilaveten, müslümanlar ve özellikte de İslâmf kesimi temsil etmek konumunda bulunan öndekiler oturup kalkmalarından yaşam biçimlerine, konuşmalarına kadar

her şeylerine dikkat etmek, açık vermemeye özen göstermek zorundadırlar. Şu iki ayet bu tür konularda bizleri daha dikkatli olmaya çağırmıyor mu?

“Mümin kullanma de ki: “En güzel biçimde konuşun” Doğrusu şeytan, aralarını bozmak ister. Çünkü şeytan insanın apaçık düşmanıdır.” [1732]

Bu bağlamda, her müslümanın, ağzından çıkanı kulağının duyması gerekir. Aksi halde, medya şeytanı, bu sözlerinizi bir gün karşınıza çıkarıverir ve insanlarla aranızı bozar. (Küçük bir örnek olması bakımından; Erbakan'ın “gulu gulu” esprisinin Afrika gezisinde karşısına çıkarılmasını hatırlatabiliriz.)

Keza, müslümanlar, yerine getiremeyecekleri vaadlerde bulunmamalıdırlar: “Ey iman edenler, yapamayacağınız şeyi niçin söylersiniz? Yapmayacağınız şeyi söylemeniz Allah'ı gazaplandırmaktadır.”[1733]

Öte yandan müslümanlar, konuşmalarında asla sövgüye yer vermemelidirler: “Onların Allah'tan başka çağrıda bulunduklarına sövmeyin ki, onlar da bilmeyerek sınırı aşıp Allah'a sövmesinler.”[1734]

Dikkat edilmesi gereken bir başka nokta, medyada yer alan haberleri tetkik edip doğruluğunu araştırmadan kullanmamaktır. Duyduğumuz herhangi bir haberi, tahkik etmeden doğru imiş gibi mesned yaparak konuşmak ya da o habere göre tepki geliştirmek başımıza olmadık problemler açabilir.

Kur'ân, bu konuda da bizi uyarır:

“Ey inananlar, size yoldan çıkmış bir bozguncu bir haber getirdiği zaman onun doğruluğunu araştırın. Yoksa bilmeyerek bir topluluğa karşı kötülük edersiniz de sonra yaptığınıza pişman olursunuz.”[1735]

Kısaca, müslümanlar kendi asli misyonlarını unutmaz, nefisleri temizler, dinde İhlas sahibi olurlarsa; İslâmî ilkeleri kendi bünyelerinden ve kurumlarından başlayarak ayakta tutarlarsa, o zaman şeytani güçler ve dalalette bulunanlar onlara asla zarar veremeyecektir.

“Ey imana ermiş olanlar! Siz kendinizden sorumlusunuz; siz doğru yolda olduğunuz takdirde sapkınlığa düşenler size hiçbir zarar veremezler.” [1736]

Ve hiç şüphesiz şeytani güçlere karşı mücadelemiz kıyamete kadar sürecektir.

“İman edenler Allah yolunda savaşırlar, küfredenler ise tağuti güçler uğrunda savaşırlar. O halde şeytanın dostlarına karşı savaşın; şüphe yok ki, şeytanın hile ve tuzakları kesinlikle zayıftır.” [1737]

Ekolojik Ve Sosyal Fesad

Abdullah Yıldız

“Onlar işbaşına geçtiklerinde; yeryüzünü fesada boğmaya, ekini ve nesli de helak etmeye çatışırlar.” [1738]

Bu ayeti kerimeyi şöyle anlayıp yorumlamak mümkündür:

“Onlar, yani dünyevi değerleri putlaştıran, manevi ve ahlaki özdenetimden yoksun olanlar, yönetimi ele geçirip devlet gücüne sahip olduklarında, yeryüzündeki beşeri ve tabii dengeleri altüst ederek genel bir bozulma, yozlaşma ve kargaşaya neden olurlar. Bu bağlamda doğal kaynakları hoyratça tüketip çevresel bir felakete yol açmanın yanısıra insan unsurunun da yozlaşmasına ve heba olmasına zemin hazırlarlar.”

Modernizmin dogai sonucu olan ekolojik, beşeri ve küresel bozulmalara ışık tutan yukarıdaki ayetin çerçevesini daha iyi anlamak için bazı kavramların açıklığa kavuşturulması yararlı olacaktır. [1739]

Kurân'da Fesad Kavramı Ve Kapsamı

Lügatte fesad; bozulma, çürüme, altüst olma, dengeden sapma, doğru ve uygun hareketi terketme, karışıklık anlamlarındadır. [1740] Ragıp el-Isfehani, el-Müfredat'ında bu kavramı şöyle tanımlan İtidalden yani adalet, ölçü ve dengeden çıkma. Nefsin, bedenin ve eşyanın amacı dışında kullanımı! Islahın zıddı![1741]

İslah ise “sulh/salah” kökünden türemiş olup, fesadın yani çatışma-çelişki ve düşmanlığın ortadan kalkması, doğruluk, uygunluk, iyilik, barış ve denge anlamındadır.[1742]

Kur'ân'da “fesad”ı en genel anlamda evrensel bir kargaşa ve bozulma anlamında kullanılır: “Eğer göklerde ve yerde Allah'tan başka ilâhlar olsaydı, muhakkak fesada uğrarlardı.” [1743]

Yeryüzünde ve göklerde tek egemen gücün Allah olması, evrensel düzenin ve barışın yegane nedenidir. Tüm varlıklar, Allah'ın koyduğu ilahi yasalara (sünnetullah) uymak suretiyle sulh içinde olurlar. İnsanlar ve toplumlar da Allah'ın koyduğu yasalara uygun hareket ederlerse sulh içinde, barış ve mutluluk içinde yaşarlar, ama insanlar bu yasaları tanımayıp nefislerini ya da başkalarını ilâh

edinirlerse, yeryüzünde fesat ortaya çıkar, bütün doğal ve beşeri dengeler altüst olur:

“Eğer Hak, onların hevalarına uysaydı, gökler, ye ve bunların içinde bulunan kimseler ifsad olup dengelerini kaybederlerdi...” [1744]

“İnsanların elleriyle kazandıkları yüzünden karada ve denizde fesat baş gösterdi.” [1745]

Kur'ân, ısrarla yer ve gökte hassas bir denge ve ölçünün yani “m/zarTın varlığına dikkat çeker ve bu dengenin bozulmamasını isten

“O, göğü yükseltti ve bir ölçü/denge koydu, artık ölçüyü aşmayın.” [1746]

“Yeryüzünde banş/denge/düzen sağlanmışken bozgun çıkarıp da dengeleri altüst etmeyin”.” [1747]

Yeryüzünde doğal olarak mevcut olan ve devam etmesi gereken siyasal, ekonomik, sosyal barış ve denge, zorba yöneticiler veya egemen sınıf tarafından bozulur; Kur'ân bunu “fesad” olarak adlandırır:

“Firavun, o yerde büyüklenip zorbalığa kalktı; halkını çeşitli guruplara böldü. Onlardan bir zümreyi zayıflatıyor, oğullarını katledip kadınlarını sağ bırakıyordu. Çünkü o fesatçılardan idi.” [1748]

“Dedi ki: Hükümdarlar bir ülkeye girdikleri zaman orayı ifsad ederler, halkın şereflilerini rezil ve perişan ederler; evet işte böyle yaptılar.” [1749]

Ayrıca Kur'ân'da “fesad” kavramı ve türevlerinin geçtiği ayetlere baktığımızda şu eylemlerin de fesat kapsamı içine girdiğini görüyoruz.

Allah'a karşı büyüklenip küfür ve inkar etme, insanları O'nun yolundan alıkoyma, haksız yere kan dökme, ekini ve nesli helak, haddi aşma, fahşa ve münker işleme, zulüm, kötülük, baskı ve zorbalık yapma, hırsızlık, gasp,yol kesme, livata yapma, sihirbazlık..[1750]

Kur'ân tarih boyunca yeryüzünü kaplayan bölgesel ve küresel fesada, kirliliğe dikkat ekmekte ve yukarıdaki olumsuz eylemleri bozulmanın belirtileri olarak zikretmektedir.

Bugün yaşamakta olduğumuz kirlilik ve fesad ise; tarihin tanık olduğu en geniş kapsamlı bir bozulma olup gezegenimizdeki bütün ekolojik ve beşeri dengeleri altüst edecek düzeye ulaşmış bulunuyor. [1751]

Modern Fesad Düzenlerinin Görevi: Ekinin Ve Neslin “Helaki”

İnsanoğlu her alanda bir bozulma ve helak süreci yaşıyor; Türkiye de bu olumsuz gelişmelerden üzerine düşen payı alıyor.

Yazımızın başında zikrettiğimiz ayette[1752] sözkonusu edilen “neslin ve “ekinin helaki”, birçok alanda apaçık görülmektedir: Konuyla ilgili bazı örnekleri vermeden “helak” kavramının Kur'ân'da; bozulma, çürüme[1753], ölüm, yok olma [1754] ortadan kalkma, silinme [1755] azap, fakirlik, korku [1756] tüketme, harcama[1757], yıkıma uğrama, heba olma gibi anlamlara geldiğini hatırlatalım.[1758]

Global ve yerel fesadın en yıkıa ve tahripkâr sonuçlarını toplum, aile ve birey planında görüyoruz. Örneklemek gerekirse; Batı ülkelerinde, “aile” kavramı neredeyse ortadan kalkmaktadır. Brezinski; ABD'nin en önemli yirmi probleminden biri olarak, sınırsız cinsel özgürlüğü ve “tek ebeveynli aile” dramını görmektedir.[1759]

Boşanmalar Batı ülkelerinde hızla artmakta, bu da aile bağlarını zayıflatmaktadır Boşanmada ilk sırayı 10 binde 52 ile ABD alırken, bunu 34 ile Rusya, 27 ile Almanya, 26 ile İsveç ve 25 ile İngiltere izlemektedir. Türkiye 'de ise DİE yıllıklarına göre boşanma olayları, her üç yılda ikiye katlanmaktadır.

Ailenin çökmesi sonucu gayrımeşru çocuk sayısı giderek artmaktadır. Avrupa ülkelerinin birçoğunda, doğan her üç çocuktan biri gayrı meşrudur. Brezinski'nin “comucopia” diye isimlendirdiği “baştan çıkana bolluk” sadece çılgın tüketimi, israfı ve savurganlığı doğurmakla kalmamış, ahlaki çürümeye, manevi erozyona ve iç boşluğa yol açmıştır.[1760]

Bu boşluğu alkol, uyuşturucu, çılgınlık ve intiharlar doldurmaktadır.

Alkoi tüketiminde kişi başına 16. 5 litre ile Fransa ilk sırada yer alırken, Portekiz ve İspanya 14'le, İtalya 13'le, Almanya 12.5 ile bunu takip etmektedir. Türkiye'de içki tüketimi ise astoronomik seviyelere ulaşmış bulunuyor. Yapılan hesaba göre; bir yılda içkiye harcanan para ile bir Atatürk barajı yapmak mümkündür.[1761]

Ülkemizde de giderek yaygınlaşan uyuşturucu kullanımı, ABD'de korkunç boyutlara ulaşmış ve uyuşturucu ticaretinden elde edilen yasa dışı gelir 100 milyon dolan aşmıştır. [1762]

İç boşluğun en trajik yansıması olan intiharların en yüksek oranda gerçekleştiği ülkeler yine Avrupa ülkeleri: 100 binde 27 ile Danimarka, 22 ile Fransa, 21 ile Belçika, 19 ile Lüksemburg, 17 ile Almanya, 11 ile Hollanda ilk sıralarda yer

alıyor. DİE yılıklarına bakılırsa Türkiye'de de intihar olaylarının her yıl % 10 civarında arttığı görülmektedir.

Daha da çoğaltılabilecek bu örneklerde görüldüğü gibi, nesiller bir yandan sessiz sedasız yok edilirken; öbür yandan da Batılı emperyalistlerin neden olduğu savaşlarda milyonlarca insan doğrudan yok edilmektedir. Birinci Dünya Savaşı'nda 13 milyon, ikinci Dünya Savaşında 20 milyon insanın öldüğünü ve son olarak Bosna'da 200 bin, Çeçenistan'da 30 bin müslümanın katledildiğini hatırlamak, uluslararası fesat düzenlerinin insan soyunu nasıl helak ettiğini ortaya koymaya yeter, sanırım.

Ekinin yani doğal kaynaklarını ve çevrenin helakine gelince, başta ABD ve batılı ülkeler olmak üzere tüm dünyada "tüketim çılgınlığı" küresel bir felakete yol açacak boyutlara ulaşmış bulunuyor. "Kalkınma" ve "büyüme" adı altında habire üretmeyi ve alabildiğine tüketmeyi öngören modernizmin, geleceğimizi nasıl karanttığını görmek için şu üç-beş anekdot bize önemli ipuçları verecektir:

Sadece ABD ve Rusya'nın elindeki silahlar, yeryüzündeki bütün hayat izlerini ortadan kaldırmak için yeterli olandan yirmi beş kat daha fazladır. Nükleer denemelerin ve nükleer santral ve atıkların neden olduğu kirliliğin boyutlarını tahayyül edebilmek için 1945 Nagazaki ve Hiroşima felaketleri ile 1986 Çernobil faciasını hatırlamak yerinde olacaktır.

Batı tipi yaşam tarzı, bir yandan kaynakların hızla tüketilmesine ve baş döndürücü bir israfa yol açarken, öbür yandan da ülkeler arasındaki hatta mahalleler arasındaki gelir farklılıklarının her geçen gün ürkütücü boyutlara ulaşmasına yol açıyor:

Avrupa'daki soğuk hava depoları ihtiyaç fazlası et ve tereyağını saklayamaz hale gelirken, her yıl yaklaşık 80 milyon insan açlık ve kötü beslenme yüzünden ölmektedir. Batılılar, Doğululara ısrarla nüfuslarını azaltmalarını önerirken 10 milyon Batılı, 1 Milyar Hintli köylüden daha çok tüketmekte ve dünyamızı kirletmektedir.

İnsanlar her dakikada 20 hektar ormanı yok etmektedir. % 80'ini reklamların oluşturduğu New York Times'in pazar günkü sayısını yayımlamak için 15 hektar Kanada ormanını kesilmesi gerekmektedir.[1763]

70 yıldır "muasır batı medeniyeti'ni yakalamaya çalışan Türkiye'de de israf ve tüketim çılgınlığı had safhaya ulaşmış bulunuyor: Ülkemizde 1990 verilerine göre yılda 500 milyar liralık ekmek çöpe gitmektedir. [1764] Ayrıca 1992 itibarıyla yılda 50 milyarlık ilaç israf edilmekte, çöpe atılmaktadır.[1765]

Bu örnekleri daha fazla uzatmak, sayfaları bu tür istatistiklerle doldurmak yararsız ve amaç bakımından kafi gözüküyor. Kaldı ki genel ve yerel "fesad"ın, ya da kirliliğin sayısız örneklerine her gün şahit oluyor, hatta bu kirliliği her an

yaşıyoruz. Dolayısıyla burada sözkonusu fesadın ve helakin “kaynağını” sorgulamak durumundayız. [1766]

Kirliliğin Felsefesi: “Aydınlanma”

Kuşku yok ki, her türlü kirliliğin temelinde şeytanın adımlarını izleyen ya da “şeytanlaşmış insan” var. şeytan ise insanlara kirliliği emretmekte, kini ve nefreti körüklemekte[1767], kötülüğü, çirkin şeyleri teşvik etmektedir.[1768] Zaten insan, yaratılışı gereği bozgunculuk ve kargaşalık çıkarmaya yani fesada (kan dökmeye) eğilimli ve oldukça da muhteristir.[1769] Yine şüphe yok ki, insanoğlu, fıtraten dünya nimetlerine karşı aşırı zaaf sahibidir ve malı-mülkü, gücü-imkanı ve harcamalarıyla övünmek insanın hoşuna gitmektedir. [1770]

Ama gerçek şu ki, insanlık tarihi hırsın, tüketici ligin, dünyaya tapınmanın, bozgunculuk ve kan dökücülüğün böylesine sistemli, böylesine organize ve tahripkar boyutlara ulaşmasına, ancak Batı tipi sömürgeciliğin ortaya çıkışıyla tanık olacaktır.

Haçlı seferleriyle İslam dünyasını “Hıristiyanlık” adına talan edip milyonlarca müslümanı katleden “açgözlü” Batılılar, Rönesans ve Reformla başlayan “dinden soğuma” sürecinde, bu kez yeni ve eski kıtalarıyia tüm dünyayı talan etmeye başladılar. Coğrafi keşiflerden sonra başlayan bu modern soygunculuk, “aydınlanma çağı”nda kendisine felsefi bir temel buluyordu. Endüstri devrimi ise, yeryüzünün en ücra köşelerine kadar etkilerini gösterecek bir “kirlenmenin” yani evrensel fesadın motoru olacaktı.

17. yüzyılda Thomas Hobbes 'insan insanın kurdudur” diyerek, “herkesin herkesle savaşından söz etti. İnsanların birbirini boğazlamasından daha doğal bir şey olamazdı. Daha sonra Darwin, “altta kalanın canı çıksın” dercesine “doğal seleksiyon” nazariyesini geliştiriyordu; böylece yalnızca güçlü olana hayatta kalma şansı tanıyordu. Malthus ise; zenginleri, binbir sıkıntıyla (!) kazandıkları servetlerini yoksullarla paylaşma zahmetinden kurtarıyor ve insan nüfusunun tırpanlanması gerektiğini savunuyordu. Ne de olsa “amaca ulaşmak için her yol meşru” idi ve Makyavel'in bu görüşü sadece siyasal ahlakın değil toplumsal ve ekonomik ahlakın da temelini oluşturuyordu.

Avrupalıların amacı ne pahasına olursa olsun, bedelini kim öderse ödesin maddi imkanlara sahip olmak ve onları istif etmekti.

“Malı toplayıp yığan ve habire sayanlara yazıklar olsun.” [1771]

Reform ve Aydınlanma sürecinde “manevi denetimden” tamamen sıyrılan Batı insanını dizginleyecek hiçbir güç yoktur artık, Comte, çoktan “Tanrı'yı emekliye sevketmiştir.” Mandeville ise “ilerlemenin sırrını keşfetmiştir. Ona göre, “bencillik, çıkar kollama, hırsızlık riyakarlık, sahtekarlık ve aşırı tüketiciliktir, ilerlemenin itici gücü.”[1772]

Ekber Ahmet, Postmodernizm ve İslam adlı eserinde aynı gerçeğe dikkat çekmektedir: “Batı'ya dinamik enerjisini veren şey bireyciliktir, hükmetme arzusudur, sahip olmak ve tüketmek için duyulan müthiş istektir.” [1773]

Brezinski'nin dediği gibi: “Uygarlık tarihi boyunca bütün toplumlar ve dinier tarafından yıkıcı ve bölücü kabul edilen değerler; tamahkarlık, sefahat, şiddet kendi zevkine aşın düşkünlük, ahlakı sınırların tanınmaması” artık bugün Batı kültür ve felsefesinin temel değerleri haline gelmiştir. [1774]

Comucopia, İtraf’ Ve Modernizmin Sonu

ABD eski başkan yardımcısı Zbigniew Brezinski, Kontrolden Çıkmış Dünya adlı eserinde, mitolojik bir kavram olan “comucopia”, yani Tanrı Zeus'u emzirdiğine inanılan efsanevi boynuza gönderme yaparak “baştan çıkana bolluk” olarak tanımladığı bir deformasyon sürecinden söz eder. Efsanevi boynuzun sahibi nasıl ki her istediğine ulaşıyorsa, refahtan şımaran toplumlar da herşeye sahip olmaya, herşeye izin vermeye ve her isteklerini yerine getirmeye çalışmaktadırlar:

“Baştan çıkarıcı bolluk” kavramı, ahlaki değerlerin giderek azaldığı ve maddi ve ruhi tatminin öne çıktığı bir toplumu tanımlar. “Bireysel ve kolektif hedonizmin (hazcılığın) baskın bir davranış biçimi olduğu böylesi toplumlarda herşey bireysel isteklerin derhal tatmin edilmesine odaklanmıştır. İnsan davranışlarını belirleyen ahlaki kriterlerin giderek erozyona uğraması ve maddiyatla düşkünlük hem hareket bazında her türlü şeyi olağan görme, hem de yönelme açısından maddi bir aç gözlülüğe yol açmıştır.”[1775]

Brezinski, bu “kışkırtıcı bolluğun” toplumsal bir çürüme ve yozlaşmaya yol açtığını ve insanlarda “içsel denetimi” tümüyle ortadan kaldırdığını anlatır sonraki satırlarında, Appleyard da aynı felsefi ve ahlaki boşluktan yakının insanlar ne için yaşayacak? Niye iyi ya da kötü davranacaklar? Neyi ciddiye alacaklar? Bilimsel bir toplum bana Huxley'in negatif ütopyası gibi değil de, daha çok hiçbir önem hiyerarşisinin olamayacağı sonsuz bir deli saçması gibi görünüyor. Bu şimdiden gerçekleşiyor zaten; en belirgin biçimde de Amerika'da... Üzerine baza basa söylüyorum; bilimden önce gelen bir şeyler olmalı. Hiçbir erdemler bütününe sahip değiliz. Ruhlarımız zayıf düşmüştür. Bir çöküş evresinde olduğumuz açık ve bence bu bir tür yok oluş evresi!”[1776]

söz konusu eserinde Brezinski de aynı yok oluş sürecinde dikkat çeken "Hedonizmin artık insan hayatında sağlam bir dayanak olamayacağı anlaşılmalıdır. Ortak paydaları olmayan ve herkesin kendi gereksinimlerini karşılamayı düşündüğü bir toplum sonunda yok olmaya mahkumdur. "[1777]

İlginçtir ki, İbn Haldun da yıkılış aşamasındaki bir devlette dayanışma ruhunun kaybolduğunu, ahlakın bozulduğunu, kötülüklerin arttığını, lüks ve israfın çoğaldığını anlatır.[1778]

Kur'ân bize "yok olma sürecindeki" bir toplumu tanımlarken ısrarla dikkatimizi "servet şımarıklığı" (itraf) ve "zulüm" kavramıyla nitelenebilecek davranışlara çeker.

"Biz bir ülkeyi helak etmek istediğimizde, oranın servet ve nimetle şımaran önde gelen (mütref)lerini çoğaltıp emrederiz de; onlar, orada fitne ve fesadı yaygınlaştırırlar. Böylece o ülke azabı hak eder, biz de oranın altını üstüne getiririz" [1779]

"Zalimler, kendilerine verilen nimetlerin peşine düşüp şımardılar ve cürümler işlediler."[1780]

Ne ilginçtir! Brezinski, ABD'de şiddet, suç ve cürümlerin korkunç boyutlarda olduğunu anlatırken "dünyadaki bütün avukatların üçte birinin bu ülkede çalışmakta olduğunu" belirtir.[1781]

"Nice zulmetmiş kenti kırıp geçirdik... Azabımızın şiddetini hissettikleri zaman orada süratle kaçıyorlardı. Kaçmayın; içinde servet şımarıklığına (itraf) düştüğünüz yere, evlerinize dönün ki, hesaba çekilesiniz. Dediler ki; "Eyvah, bize! Biz, gerçekten zalimiermişiz."[1782]

Kur'ân helak sürecindeki bir toplumda; Bütün güzelliklerin tüketilip yok edildiğini[1783],

Zorbalık, alıkoyma ve yok kesmenin yaygınlaştığını[1784],

Fuhuş, hayasızlık ve cinsel sapıklıkların arttığını[1785],

Soygun, vurgun, yolsuzluk ve haksız kazancın meşrulaştırdığını[1786]

Güç ve servet çokluğunun toplumda ebedilik ve meydan okuma hissi doğurduğunu [1787]

Duyarsızlığın arttığını ve kötülüklere engel olunmadığını[1788], geniş geniş anlatılır.

Kur'ân'da sözü edilen bu tür olumsuzlukların bugünün dünyasında ve ülkemizde hangi boyutlarda olduğunu görmek için yukarılarda verdiğimiz istatistiki bilgilerle dergimizde yer alan diğer yazılara bir gözatmak kafi gelecektir. [1789]

Gelecek İslam'ın!

Bütün bu gelişmelerin insanları ve toplumları yeni arayışlara yönelttiği ve İslam'ın, âfâkı kararmakta olan insanlık için bir “ümit ışığı” olarak yeniden parladığı apaçık ortada.

Nathan Gardels'in itiraf ettiği gibi; “bomboş bir geleceğe doğru tutturulan çılgın tüketici koşusunun yol açtığı müthiş yorgunluk belki de gözlerin denge, itidal ve tevekkül gibi İslami erdemlere çevrilmesini getirecek!”[1790]

Komünizmin çöküşünün ardından liberalizmin de toplumlarda yarattığı hayal kırıklığı ve boşluk, Turabi'nin işaret ettiği” İslam'ın yeniden doğuşuna” hız verdi: “Bu geniş kapsamlı İslami uyanış; yalnızca kişisel dindarlıkla sınırlı değil; sadece entelektüel ve kültürel olmadığı gibi, sadece siyasal kapsamlı da değil. Bunların hepsini içeren, bütün toplumun tepeden tırnağa geniş kapsamlı bir yeniden inşası!”[1791]

Bu bağlamda, Garaudy'nin sözlerini hatırlamamak mümkün değil: “İslam bugün, doruğa ulaştığı dönemlerdekinden çok daha büyük yayılma imkan ve perspektifine sahiptir. Çünkü Amerikan modeli ile Rus modelinin çifte ve kesin iflası karşısında bu başarısızlıktan ötürü, hayatta kalması tehlikeye girmiş dünyaya İslam yeniden umut verebilir. “[1792]

“Yalnızca İslam'ın geleceği değil, teknik gücünden ötürü yıkım tehdidi altındaki dünyanın geleceği de bugün İslam'ın yaratıcı gücünün hakiki bir uyanışına bağıı bulunuyor. “[1793]

Kuşkusuz bu uyanış; yeryüzünde egemen olan felaket düzeyindeki külli kirliliğe karşı İslami erdemlere dayalı “temiz bir toplum” ve “temiz bir dünya” kurmaya yöneliktir.

Çünkü İslam;

“Fesad” olarak tanımladığı her türlü kirlenme, bozulma ve kargaşaya karşı “islah”ı yani düzeltmeyi, dengeyi ve barışı öngörmektedir. [1794]

İnsanın yaratılış gayesinin “yeryüzünün imarı” [1795]olduğunu açıklamaktadır.

“Kötülüklerin yaygınlaşması ve iyiliklerin engellenmesine karşı[1796], iyiliklerin arttırılmasını ve kötülüklerin önlenmesini emretmektedir.” [1797]

“İsraf etmeyi[1798], insanların hakkını yemeyi[1799], hırsızlık ve yolsuzluk yapmayı[1800], rüşvet vermeyi [1801]yasaklamaktadır.”

“Adil olmayı[1802], doğru sözlüğü[1803], dürüstlüğü, güvenilirliği ve ahde vefayı [1804] tavsiye etmektedir.”

Dahası İslam “kötülüklere iyilikle karşılık vermeyi[1805], kin duymamayı[1806], affedip bağışlamayı” [1807]önerir.

Ve bütün bu güzel ve temiz ilkelere dayalı “model” kişilikler ve topluluklar inşa etmeyi emreder. [1808]

Sonuç olarak bize şu evrensel çağrıyı tekrarlamak düşüyor: “Ey insanlar! Hep birlikte “İslam barışı”na girin; şeytanın yolunu izlemeyin.” [1809]

----

[1] Rahman: 55/29

[2] Bakara: 2/255

[3] Kıyamet: 75/36.

[4] Meryem: 19/65

[5] Beled: 90/10

[6] İnsan: 76/3

[7] Şems: 91/9-10

[8] İsra: 17/9

[9] Ed. Abdullah Yıldız, Kur’an’ın Hayata Müdahalesi, Umran Yayınları, İstanbul, Ocak 2004: 5-6.

[10] Ed. Abdullah Yıldız, Kur'an'ın Hayata Müdahalesi, Umran Yayınları, İstanbul, Ocak 2004: 9.

[11] Ed. Abdullah Yıldız, Kur'an'ın Hayata Müdahalesi, Umran Yayınları, İstanbul, Ocak 2004: 9-11.

[12] Ed. Abdullah Yıldız, Kur'an'ın Hayata Müdahalesi, Umran Yayınları, İstanbul, Ocak 2004: 11-12.

[13] Umran: 107; Temmuz 2003. Ed. Abdullah Yıldız, Kur'an'ın Hayata Müdahalesi, Umran Yayınları, İstanbul, Ocak 2004: 12.

[14] Ed. Abdullah Yıldız, Kur'an'ın Hayata Müdahalesi, Umran Yayınları, İstanbul, Ocak 2004: 13.

[15] Ed. Abdullah Yıldız, Kur'an'ın Hayata Müdahalesi, Umran Yayınları, İstanbul, Ocak 2004: 13-15.

[16] Ed. Abdullah Yıldız, Kur'an'ın Hayata Müdahalesi, Umran Yayınları, İstanbul, Ocak 2004: 15-16.

[17] Ed. Abdullah Yıldız, Kur'an'ın Hayata Müdahalesi, Umran Yayınları, İstanbul, Ocak 2004: 16-18.

[18] Umran. 83; Temmuz 2001. Ed. Abdullah Yıldız, Kur'an'ın Hayata Müdahalesi, Umran Yayınları, İstanbul, Ocak 2004: 18-19.

[19] Ebû'l-A'lâ el-Mevdûdî, Tefhimü'l-Kur'an, çev.: Kurul, İnsan y., İstanbul, 1986, c 1, s. 78.

[20] Ali Izzetbegoviç, Doğu ve Batı Arasında İslâm, Çev.: Salih Şaban, Nehir y. İstanbul, 1987, s. 22.

[21] Şah Veliyyullah Dehlevi, el-Fevzü'l-Kebir fi Usûlî't-tefsir, Çev.: Mehmet Sofuoğlu, çağrı y., İstanbul, 1980, s. 85.

[22] Ed. Abdullah Yıldız, Kur'an'ın Hayata Müdahalesi, Umran Yayınları, İstanbul, Ocak 2004: 20.

[23] Alak: 96/1

[24] Alak: 96/3-5

[25] Kalem: 68/1-2

[26] Ayasbeyoğlu Nevzat, İslamiyetin Eğitimimize Getirdiği Değerler ve Kur'ân-ı Kerîm'in Eğitim ile ilgili Âyetlerinin Tahlili, M. E. B. y, İstanbul, 1991, s. 19-21.

[27] Nahl: 16/98

[28] Ebû'l-A'lâ el-Mevdûdî, Kur'ân'ı Anlamak İçin Temel Prensipler, Çev.: Mehmet Söylemez, Imko y. Adana, s. 62.

[29] İsra: 17/45-46

[30] Furkan: 25/73

[31] Nakleden: Gai Eaton; islâm ve İnsanlığın Kaderi, Çev.: İhsan Duru, İnsan y., İstanbul, 1992, s. 150.

[32] Ed. Abdullah Yıldız, Kur’an’ın Hayata Müdahalesi, Umran Yayınları, İstanbul, Ocak 2004: 20-22.

[33] Elmalılı Hamdi Yazır, Hak Dini-Kur'ân Dili, Eser kit, İstanbul, 1971, c.İ,s. 102; Fahruddin er-Râzı Tefsir-i Kebir/ Mefatihu'l-Ğayb, Çev.: S. Yıldırım, L. Cebeci, S. Kılıç, S. Doğru, Akçağy., Ankara, 1991, c 3, s. 407.

[34] E. H. Yazır, a. g. e, c 1, s. 485.

[35] İmam Gazali, İhyâu Ulûmi'd-Din, çev. Ahmet SerdaroĞlu, Bedir y., İstanbul, 1974, c 1, s. 806.

[36] Zebîdî, Sahih-i Buharı Şerhi veTecrîd-ı Sarih Tercemesi, çev. Ahmed Naim, D.I.B.y, Ankara, 1976 hd. no:1723.

[37] Ed. Abdullah Yıldız, Kur’an’ın Hayata Müdahalesi, Umran Yayınları, İstanbul, Ocak 2004: 22.

[38] Müzzemmil: 73/1-7

[39] E. H. Yazır, a. g. e. , c 7, S. 5426-5428.

[40] Mevdudi, Tefhimü'l-Kur'ân, İnsan y, İstanbul- c 6, s. 457.,

[41] Müzzemmil: 73/7

[42] Sü'nen-i Ebî Dâvûd, Saiât, 306.

[43] Sahih-i Buharı, Fedailül-Kur'ân, 84.

Ed. Abdullah Yıldız, Kur'an'ın Hayata Müdahalesi, Umran Yayınları, İstanbul, Ocak 2004: 22-23.

[44] İbn Kayyım ei-Cevzi, Zâdü'l-Me'âd, Pınary., c. 1, s. 228-230.

[45] Ed. Abdullah Yıldız, Kur'an'ın Hayata Müdahalesi, Umran Yayınları, İstanbul, Ocak 2004: 24-25.

[46] Sad: 38/29

[47] Zariyat: 51/5-16

[48] Tin: 95/8

[49] Kıyamet: 75/40

[50] A'raf: 7/185

[51] A'la: 87/1

[52] İmam Nevevî, El-Ezkar, çev. Abdülhalik Duran, Islâmi Neşriyat y, Konya, 1982, s. 73-74.

[53] Zümer: 39/23

[54] Maide: 5/83

[55] Ed. Abdullah Yıldız, Kur'an'ın Hayata Müdahalesi, Umran Yayınları, İstanbul, Ocak 2004: 25.

[56] Sad: 38/29

[57] Muhammed: 47/24; ayrıca bkz: Nisa: 4/82; Mü'minun: 23/68

[58] Nahl: 16/44

[59] Müddesir: 74/55

[60] İbrahim: 14/52

[61] Kamer: 54/17- 22- 32-40

[62] Enbiya: 21/10

[63] Bakara: 2/44

[64] Gafir: 40/54

[65] En’am: 6/65

[66] A’raf: 7/179; Nahl: 16/65...

[67] En’am: 6/40; Enbiya: 21/30

[68] Tarık: 86/5; Gaşiye: 88/17-20

[69] Bu konunun geniş açıklaması için Kur'ân'ı Anlamak Farzdır isimli eserimize bakılabilir. Ed. Abdullah Yıldız, Kur’an’ın Hayata Müdahalesi, Umran Yayınları, İstanbul, Ocak 2004: 26.

[70] Nisa: 4/82

[71] Osman Keskioglu, Kur'ân-ı Kerîm Bilgileri, T. Diyanet Vakfı y., Ankara, 1989, s. 79-80.

[72] Toshihiko Izutsu, Kur'dn'da Allah ve ihsan, çev. Süleyman Ateş, Kılıç y., s. 15-16.

[73] Hâlis Albayrak, Kur'ân'ın Bütünlüğü Üzerine, Şule y, İstanbul, 1992, s. 22.

[74] İbn Teymiye, Tefsir Üzerine, Çev.: Harun Ünal, Pınary., İstanbul, 1985, s. 119.

[75] Muhammed Kutub, Kur'ân Araştırmaları, Çev.: Mehmed Ün, Fikir y., İstanbul, 1984, c 1, s. 18-19.

Ed. Abdullah Yıldız, Kur’an’ın Hayata Müdahalesi, Umran Yayınları, İstanbul, Ocak 2004: 27-28.

[76] Al-i İmran: 3/79.

[77] A’raf: 7/l69

[78] Sahih-i Buharı, Fedâilü'l-Kur'ân, 52.

[79] Sünen-i Ebî Dâvud, Salât 349; Sünen-i Tirmizî, Kıraat 3; Sahih-i Müslim, Zikir 38; Sünen-i Ibn Mâce, Mukaddimel 7.

[80] Cum’a: 62/2

[81] Bakara: 2/176

[82] Kalem: 68/36-37

[83] Ed. Abdullah Yıldız, Kur'an'ın Hayata Müdahalesi, Umran Yayınları, İstanbul, Ocak 2004: 28-29.

[84] En'am: 6/155

[85] İmam Gazali, İhya, c 3, s. 13.

[86] Nahl: 16/97

[87] Taha: 20/124. Ed. Abdullah Yıldız, Kur'an'ın Hayata Müdahalesi, Umran Yayınları, İstanbul, Ocak 2004: 29.

[88] Hz. Ali, Nehcül-Beldtfa.

[89] Furkan: 25/27-30

[90] Nevevı, Riyâzü's-Sâlihîn, Hd. no: 1000; D.I.B.Y, Ankara 1973

[91] Hadid: 57/16

[92] Yusuf el-Kandehlevf, Hadislerle Müslümanlık, Çev.: A. Büyükçınar, A. Tekin, Y. Erol, AMY., İstanbul, 1977, s. 1585.

[93] Hadid: 57/17

[94] Sünen-i Tirmizi, Tefsin 24.

[95] Ümran 107; Temmuz 2003. Ed. Abdullah Yıldız, Kur'an'ın Hayata Müdahalesi, Umran Yayınları, İstanbul, Ocak 2004: 29-30.

[96] Kıyame: 75/19

[97] Nahl: 16/44

[98] Ed. Abdullah Yıldız, Kur'an'ın Hayata Müdahalesi, Umran Yayınları, İstanbul, Ocak 2004: 31.

[99] Furkan: 25/32

[100] Prof. Dr. İsmail Cerkahoğlu, Tefsir Tarihi, 1988, Ankara, cilt: l, shf:l9

[101] Taberi, camiu'l-Beyan, Mısır, 1374

[102] Zuhruf: 43/43-44. Ed. Abdullah Yıldız, Kur'an'ın Hayata Müdahalesi, Umran Yayınları, İstanbul, Ocak 2004: 31-32.

[103] Prof. Dr. Alparslan Açıkgenç, Ktır'ân Bütünlüğü üzerine, felcimi Araştırmalar, Temmuz 1989

[104] Prof. Dr. Alparslan Açıkgenç, Kur'ân Bütünlüğü üzerine, felcimi Araştırmalar, Ocak 1991

[105] Ömer Rıza Doğrul, Tanrı Buyruğu, istanbul 1980

[106] Ali İmran: 3/7

[107] Zerkeşi, el-Burhan, Mısır 1957,

[108] Kıyame: 75/19

[109] Ed. Abdullah Yıldız, Kur'an'ın Hayata Müdahalesi, Umran Yayınları, İstanbul, Ocak 2004: 32-33.

[110] Maide: 5/2

[111] Bakara: 2/177

[112] Fatiha: 1/6

[113] Yasin: 36/60-61

[114] En'am: 6/151-153

[115] Prof Dr. Sakıp Yıldız, Günümüz Tefsiri ve Problemleri, 19 Mayıs Üniversitesi İlahiyat Fak. ile Türkiye Diyanet vakfı'nın 27-30 Haziran 1989 da tertiplediği sempozyuma sunulan tebliğ, Samsun 1989

[116] Ed. Abdullah Yıldız, Kur'an'ın Hayata Müdahalesi, Umran Yayınları, İstanbul, Ocak 2004: 33-36.

[117] Ed. Abdullah Yıldız, Kur'an'ın Hayata Müdahalesi, Umran Yayınları, İstanbul, Ocak 2004: 36-37.

[118] Nisa. 4 /69

[119] Maide: 5 /55-56

[120] Bakara: 2 /257

[121] Bakara: 2 / 257

[122] Fatır: 35/6

[123] Mücadele: 58 /19

[124] Ümran: 42-43; Şubat-Mart 1998. Ed. Abdullah Yıldız, Kur'an'ın Hayata Müdahalesi, Umran Yayınları, İstanbul, Ocak 2004: 37-38.

[125] Kuran. Bakara: 2/23, Nisa: 4/82, Yunus: 10/38, Hud: 11/13-14, İsra: 17/88, ve Tur: 52/34.

[126] Nisa: 4/82

[127] Hud: 11/13-14

[128] Bakara: 2/23-24; Yunus: 10/38.

[129] Arberry, The Roly Koran, s. 27-28.

[130] Muhammed Ibn Ishaq, Sirat Rasul Allah, A Guillaume'nin girişi ile İngilizce çevrisi, Karaehi, Oxford Üniversitesi Yayınları, 1955, s. 121.

[131] Kur'ân: Enbiya21/1-3 de şüpheciler ve Kur'ân mesajının doğruluğunu inkar edenlerin kendi iç dünyalarmdaki düşüncelerinin çürüklüğünü kamufle etmek için Kur'ân'ı 'sihir' asarul-najwa diye çağırdılar, buyurmaktadır.

[132] Arberry, The Holy Quran, s. 32.

[133] Azami, Studies İn Haditfs Methodology and Literamre, s. 25-31.

[134] Örneğin, Bucaille, The Bible, The Quran, and Sc/ence.

[135] Abese: 80/1-5.

[136] Kasas: 28: 49.

[137] Ed. Abdullah Yıldız, Kur'an'ın Hayata Müdahalesi, Umran Yayınları, İstanbul, Ocak 2004: 39-41.

[138] Qadri, islamic jınsprudence in the Modern World, bu kitabın özellikle, üçüncü bölümünde, geleneksel Müslüman tavrı içinde, bütün Müslüman hukuk okullarının fıkıh metotları detaylı olarak tartışılır. Eleştirel bir değerlendirme için bakınız: Schacht, The Grigine of Muhammadan jurisprudence; Hasan, The Early Developmant of islamic jurisprudence, Wensinck, The Müslim Creed, Watt fetomic Philosophy and Theologti ve The Formotive Period o/ Islamic Thonght.

[139] Örneğin, Prof Rahbar, yeni ufuklar açan kitabı The God of Justice's. 7.'de Kur'am bir kavram olan "'Allah" üzerinde, sistematik, bir Kur'ân analizi ortaya koyar. Bu kavramın Kur'ân yorumu, Müslümanlar arasında sistematik bir teşebbüsün yokluğuna bağlı olarak, çağlar boyu üzerinde ısrar edilen, "Allah ve insan iradesi" kavramları üzerinde oluşturulan tartışmalar sonucunda, büyük bir yanlış anlamaya dayalı olarak şekillenmiştir.

[140] Watt, The Formative Period of Islamic Thought. Burada o, pek çok sosyo-politikal gelişmeleri göz önünde bulundurarak, 656 da Halife Osman'ın öldürülmesi ile başlayıp 950 ye kadar süren İslam düşüncesindeki gelişmeleri dikkatli bir şekilde ortaya koymuştur.

[141] Rahbar'ın geleneksel tefsirler mütalaası daha eleştireldir: Satır satır yapılan Kur'ân tefsirleri, Kur'ân çalışmaları için oldukça karışık sınırsız bir sunuma sahipti. Maalesef onlar, Kur'ân tarafından verilen uyumlu tutarlı bir doktrinin ifade ettiği problemlere uygun düşmediler. Bu durummevcut çalışmamızın amacıdır. Goâ o/Justice, s. xvii

[142] Örneğin, Al-Tirmizi, Bayn al-Farq al-Sadr wal-Qalb wal-Fuad wal-Lubb, and 'A Sufi Treatise

[143] Von Donffer, Ulum al-Quran, s. 92. al-Salih, Mabahith Fi Ulum al-Quron.

[144] Von Donffer, Ulum al-Quran, s. 92.

[145] Aynı eser, 92-93, al-Salih, Mabahit, s. 161

[146] Aynı eser, 160-61.

[147] Rahman, islam and Modernity, s. 5-8.

[148] Rahman, Isîamic Methodology in History.

[149] Umran 107; Temmuz 2003; Türkçesi: Mehmet Önal. Ed. Abdullah Yıldız, Kur'an'ın Hayata Müdahalesi, Umran Yayınları, İstanbul, Ocak 2004: 41-43.

[150] Ed. Abdullah Yıldız, Kur'an'ın Hayata Müdahalesi, Umran Yayınları, İstanbul, Ocak 2004: 44.

[151] Ed. Abdullah Yıldız, Kur’an’ın Hayata Müdahalesi, Umran Yayınları, İstanbul, Ocak 2004: 45.

[152] Ed. Abdullah Yıldız, Kur’an’ın Hayata Müdahalesi, Umran Yayınları, İstanbul, Ocak 2004: 46-47.

[153] Tatar, 1999

[154] Ed. Abdullah Yıldız, Kur’an’ın Hayata Müdahalesi, Umran Yayınları, İstanbul, Ocak 2004: 47-48.

[155] Poyraz, 1996

[156] Koç, 1995, 6

[157] Koç. 1995, 7.

[158] Koç, 1995,12.

[159] Ed. Abdullah Yıldız, Kur’an’ın Hayata Müdahalesi, Umran Yayınları, İstanbul, Ocak 2004: 49.

[160] Gökberk, 1980.

[161] Ed. Abdullah Yıldız, Kur’an’ın Hayata Müdahalesi, Umran Yayınları, İstanbul, Ocak 2004: 49-50.

[162] Mardin, 1999.

[163] Ed. Abdullah Yıldız, Kur’an’ın Hayata Müdahalesi, Umran Yayınları, İstanbul, Ocak 2004: 50-51.

[164] Ümran; 83; Temmuz 2001. Ed. Abdullah Yıldız, Kur’an’ın Hayata Müdahalesi, Umran Yayınları, İstanbul, Ocak 2004: 52.

[165] Ed. Abdullah Yıldız, Kur’an’ın Hayata Müdahalesi, Umran Yayınları, İstanbul, Ocak 2004: 52.

[166] Ed. Abdullah Yıldız, Kur’an’ın Hayata Müdahalesi, Umran Yayınları, İstanbul, Ocak 2004: 53-

[167] Ed. Abdullah Yıldız, Kur’an’ın Hayata Müdahalesi, Umran Yayınları, İstanbul, Ocak 2004: 54.

[168] Ed. Abdullah Yıldız, Kur'an'ın Hayata Müdahalesi, Umran Yayınları, İstanbul, Ocak 2004: 54-55.

[169] Ed. Abdullah Yıldız, Kur'an'ın Hayata Müdahalesi, Umran Yayınları, İstanbul, Ocak 2004: 55-56.

[170] Ed. Abdullah Yıldız, Kur'an'ın Hayata Müdahalesi, Umran Yayınları, İstanbul, Ocak 2004: 56-57.

[171] İsra: 17:93

[172] Kiyame: 75:18

[173] Kiyame: 75:17

[174] İsra:17:82; İsra: 17:106

[175] Tevbe: 9:111

[176] Kiyame: 75:17

[177] Ed. Abdullah Yıldız, Kur'an'ın Hayata Müdahalesi, Umran Yayınları, İstanbul, Ocak 2004: 57.

[178] Tur: 52:33-34

[179] Hud: 11:13

[180] İsra: 17:88

[181] Ed. Abdullah Yıldız, Kur'an'ın Hayata Müdahalesi, Umran Yayınları, İstanbul, Ocak 2004: 57-58.

[182] Kur'ân, Nahl: 16:89

[183] Kur'ân, En'am: 6:38

[184] Ed. Abdullah Yıldız, Kur'an'ın Hayata Müdahalesi, Umran Yayınları, İstanbul, Ocak 2004: 58-59.

[185] Fussilet: 41/44 ; Yusuf: 12/1-2.

[186] Rad: 13/37

[187] Yusuf: 12/2, Rad: 13/37, Nahl: 16/103, vs.

[188] Ed. Abdullah Yıldız, Kur'an'ın Hayata Müdahalesi, Umran Yayınları, İstanbul, Ocak 2004: 59-60.

[189] Ed. Abdullah Yıldız, Kur'an'ın Hayata Müdahalesi, Umran Yayınları, İstanbul, Ocak 2004: 60.

[190] Rad: 13/31, İsra. 17/107, Zümer: 39/23, Büruc: 85/21-22 vs..

[191] Taha: 20:113

[192] Ed. Abdullah Yıldız, Kur'an'ın Hayata Müdahalesi, Umran Yayınları, İstanbul, Ocak 2004: 60-61.

[193] Ed. Abdullah Yıldız, Kur'an'ın Hayata Müdahalesi, Umran Yayınları, İstanbul, Ocak 2004: 61.

[194] Ed. Abdullah Yıldız, Kur'an'ın Hayata Müdahalesi, Umran Yayınları, İstanbul, Ocak 2004: 61-62.

[195] Madelung 1985, Patton 1897, el-Subki 1324 Hicri.

[196] Ed. Abdullah Yıldız, Kur'an'ın Hayata Müdahalesi, Umran Yayınları, İstanbul, Ocak 2004: 62-63.

[197] Ed. Abdullah Yıldız, Kur'an'ın Hayata Müdahalesi, Umran Yayınları, İstanbul, Ocak 2004: 63.

[198] Ed. Abdullah Yıldız, Kur'an'ın Hayata Müdahalesi, Umran Yayınları, İstanbul, Ocak 2004: 64-65.

[199] Ed. Abdullah Yıldız, Kur'an'ın Hayata Müdahalesi, Umran Yayınları, İstanbul, Ocak 2004: 65.

[200] Umran: 83; Temmuz 2001; Türkçesi: Talay Öztürk. Ed. Abdullah Yıldız, Kur'an'ın Hayata Müdahalesi, Umran Yayınları, İstanbul, Ocak 2004: 65-67.

[201] Ed. Abdullah Yıldız, Kur'an'ın Hayata Müdahalesi, Umran Yayınları, İstanbul, Ocak 2004: 67-68.

[202] Umran: 35; Ocak-Şubat 1997. Ed. Abdullah Yıldız, Kur'an'ın Hayata Müdahalesi, Umran Yayınları, İstanbul, Ocak 2004: 69-72.

[203] Kamer: /17-22-33-44.

[204] AKV-Bülten: 7; Mayıs-Haziran 1992 Ankara Üniversitesi İlahiyat Faküitesi Kelâm Ana Bilim Dalı Başkanı Prof. Dr. Hüseyin Atayın AKV Ankara Şubesindeki seminerinin özetidir. Ed. Abdullah Yıldız, Kur'an'ın Hayata Müdahalesi, Umran Yayınları, İstanbul, Ocak 2004: 73-75.

[205] Ed. Abdullah Yıldız, Kur'an'ın Hayata Müdahalesi, Umran Yayınları, İstanbul, Ocak 2004: 76.

[206] Ed. Abdullah Yıldız, Kur'an'ın Hayata Müdahalesi, Umran Yayınları, İstanbul, Ocak 2004: 76.

[207] Ed. Abdullah Yıldız, Kur'an'ın Hayata Müdahalesi, Umran Yayınları, İstanbul, Ocak 2004: 76-77.

[208] Ed. Abdullah Yıldız, Kur'an'ın Hayata Müdahalesi, Umran Yayınları, İstanbul, Ocak 2004: 77-78.

[209] Ed. Abdullah Yıldız, Kur'an'ın Hayata Müdahalesi, Umran Yayınları, İstanbul, Ocak 2004: 78-79.

[210] Umran. 64; Aralık 1999. Ed. Abdullah Yıldız, Kur'an'ın Hayata Müdahalesi, Umran Yayınları, İstanbul, Ocak 2004: 79-80.

[211] "Bakara: 2/143

[212] Maide: 5/8

[213] Al-i İmran: 3/110

[214] Muvatta, Husnu'l hulk 8

[215] Nûr: 24/21

[216] Sâd: 38/81-82

[217] Câsiye: 45/21

[218] Fussilet: 41/33

[219] Ibn Esir, fslam Tarifli ei-Kâmil /it Tarifi, istanbul, 1985, s. 3/216

[220] Ibn Teymiyye, Sımt-ı Müstakim, çev: Salih uçan, İstanbul, 1990, s. 1/52

[221] Furkân: 25/30

[222] Bakara: 2/59

[223] İbn Kayyım el-cevziyye, Medaricu's salifiin, İstanbul, 1990, s. 1/17

[224] Saffat: 37/20

[225] Hakka: 69/25

[226] Bakara: 2/170

[227] Bakara: 2/134

[228] Furkân: 25/25-29

[229] Bakara: 2/85

[230] Bakara: 2/177

[231] Yunus: 10/25

[232] Araf: 7/157

[233] Furkan: 25/1

[234] Talak: 65/11

[235] Enfal: 8/26 Ümran. 107; Temmuz 2003. Ed. Abdullah Yıldız, Kur'an'ın Hayata Müdahalesi, Umran Yayınları, İstanbul, Ocak 2004: 81-88.

[236] Ümran: 107; Temmuz 2003. Ed. Abdullah Yıldız, Kur'an'ın Hayata Müdahalesi, Umran Yayınları, İstanbul, Ocak 2004: 89-91.

[237] Ed. Abdullah Yıldız, Kur'an'ın Hayata Müdahalesi, Umran Yayınları, İstanbul, Ocak 2004: 92.

[238] Ed. Abdullah Yıldız, Kur'an'ın Hayata Müdahalesi, Umran Yayınları, İstanbul, Ocak 2004: 92-94.

[239] Ed. Abdullah Yıldız, Kur'an'ın Hayata Müdahalesi, Umran Yayınları, İstanbul, Ocak 2004: 94.

[240] Ed. Abdullah Yıldız, Kur'an'ın Hayata Müdahalesi, Umran Yayınları, İstanbul, Ocak 2004: 94-95.

[241] Ümran 83; Temmuz 2001. Ed. Abdullah Yıldız, Kur'an'ın Hayata Müdahalesi, Umran Yayınları, İstanbul, Ocak 2004: 95-96.

[242] Ed. Abdullah Yıldız, Kur'an'ın Hayata Müdahalesi, Umran Yayınları, İstanbul, Ocak 2004: 97.

[243] Bakara: 2/143.

[244] Enfal: 8/53

[245] Yusuf: 12/2; Nahl: 16/103; Fussilet: 41/44

[246] Taha: 20/113

[247] Duhan: 44/2.

[248] Ed. Abdullah Yıldız, Kur'an'ın Hayata Müdahalesi, Umran Yayınları, İstanbul, Ocak 2004: 97-99.

[249] Al-i İmran: 3/79

[250] Nahl: 16/89

[251] Hicr: 15/91

[252] Ed. Abdullah Yıldız, Kur'an'ın Hayata Müdahalesi, Umran Yayınları, İstanbul, Ocak 2004: 99-100.

[253] Ed. Abdullah Yıldız, Kur'an'ın Hayata Müdahalesi, Umran Yayınları, İstanbul, Ocak 2004: 100.

[254] Muhammed: 47/24

[255] Muhammed:47/24. Ed. Abdullah Yıldız, Kur'an'ın Hayata Müdahalesi, Umran Yayınları, İstanbul, Ocak 2004: 101-102.

[256] Umran. 83; Temmuz 2001. Ed. Abdullah Yıldız, Kur'an'ın Hayata Müdahalesi, Umran Yayınları, İstanbul, Ocak 2004: 102-103.

[257] Furkân: 25/30

[258] Âl-i İmrân: 3/118

[259] Muhammed Esed: Kur'ân Mesajı Meal-Tefsir, 3:118/dn 87

[260] Nisa: 4/139

[261] Muhammed Esed: Kur'ân Mesajı Meai-Te/sir, 4:139/dn 154

[262] Fâtır: 35/10

[263] Zuhrûf: 43/36-37

[264] Zuhrûf: 43/38-40

[265] En'âm: 6/50

[266] Zuhrûf: 43/44

[267] Muhammed Esed: Kur'an Mesajı Meal-Tefsir, 43:44/dn 37

[268] Mü’minûn: 23/71

[269] Enbiyâ: 21/10-15

[270] Yûnus: 10/83-86. Ümran 104; Nisan 2003. Ed. Abdullah Yıldız, Kur’an’ın Hayata Müdahalesi, Umran Yayınları, İstanbul, Ocak 2004: 1014-106.

[271] Bakara: 2/1-2

[272] Haşr: 59/21

[273] Yunus: 10/57

[274] Al-i İmran: 3/7

[275] Müslim Bak: Fi zılal'il Kur'ân. Alak: 96.

[276] Yunus: 10/15

[277] En'am: 6/162

[278] Bakara: 2/285

[279] El-Bidaie Ve'n Nihaye. 6/42 Müslim, Nesai, Ahmed, Ebu Davud, İbn Mace, Darımi ve ibn Cerir Bak: Tefhimu'l Kur'ân,6/393

[280] İbn Kesir

[281] Yoldaki İşaretler. Seyyid Kutup, özgün yay. s:l8-2l

[282] Müzzemmil: 73/4;lsra: l7/lO6

[283] Müslim ve Ebu Davud.

[284] Darımı ve Safd b. Mansur süneninden sağlam bir İsnadla

[285] Sağlam bir isnatla Ahmet b. Hanbel. Hadislerle Peygamberimizin Namaz kılma şekli. M. Nasuriddin el- Bani. Aksa yay. s. 85,86; Bak: Tecrid-i Sarih, 2/770 hadis ve şerhler

[286] Buhari. Kur'ân'ın faziletleri kitabı, u/5115

[287] Bakara: 2/121

[288] Duhan: 44/2; En'am: 6/98,114-157; Yusuf: 12/1; Şuara: 26/2; Nur: 24/1-34-46, Kamer: 54/17-22-32-40...

[289] lktibas, Ank. Hikmet Zeyveli. s:29, sayy/220.

[290] "Cifir; Kur'ân'da ki hurûf-ı mukattaa ile diğer bazı ayetlerin bâtınî manalarına dayanan.. özellikle İsmâiliyye ve Yhvân-ı Safa mensuplarınca bâtıni yorumların temel kaynağı haline getirilmiştir." islâm Ansiklopedisi 0.7 cefr mad. s. 216; Geniş bilgi için bak: Dini Doğru Anlamak, Said Nursi böl. Pınar Yay.

[291] Zülfıkar Mecmuası. Fihriste-i Rumûzat-ı Semâniye. 29. Mek. 8. Kıs. 8. Remz. Risale-i Nur Külliyatı. Bediüzzaman Said Nursi. 02. s. 2321Yeni Asya yay. İst. 1996; Bkz: Risale-i Nur'un Kudsi Kaynakları s. 773-783

[292] El-Futûhât El-M'ekkiiyye, Muhyiddin, İbn Arabi, Prof. Dr. Nihat Keklik. Kültür Bak. 1 l84,Ankara. 1990 s. 25

[293] İlmi ve Hukuki Açıdan Nurculuk Davası, s. 378...; Türkiye'de Nurculuk Davası, s. 378...

[294] Bkz: Risale-i Nur'un Kudsi Kaynakları. Abdulkadir Badıllı. Envar Neşriyat, s. 764; Geniş bilgi için bak: Dini Doğru Anlamak. Said Nursi böl. Pınar Yay.

[295] Yeni şafak gazetesi, 15 Haziran 1997

[296] Yahudileşme Temayülü, s. 232

[297] Yahudileşme Temayülü, s. 234

[298] Abduh okulu Fi zılal, fil sur. tefsirine bak. ve Nursi'nin tüm eserlerinde örnekler vardır yaklaşımları orjinal örneklerdir. Muhammed Abduh'un ilmi ferasetine, ihya öncülüğüne rağmen bu konudaki yanllş yaklaşımı hayret vericidir.

[299] "Kur'ân'daki lslâm"a evet, ancak nefsinizle, ideolojinizle, Kur'ân'da görmek istediğiniz İslâm'a hayır, çünkü Kur'ân'a dönüş ne kadar gerekli ve değerli ise Kur'ân'a yönelişten ne anlaşıldığı da bir o kadar önemlidir, zira siz, "Kur'ân'daki lslâm"dan kitleleri şeytanizme ram etmeyi, Peygamberi"sünneti devre dışı bırakmayı, ayetlere batım manalar verenleri kutsamayı, Allah'a ağız dolusu küfreden kafirleri "Hak ve aşk şehidi" ilan etmeyi anlıyorsanız, öncelikli olarak bu inanış, "Kur'ân'daki Islâm'a uymamaktadır. Zaman içerisinde birçok sebebinde etkisiyle kavimlerin kültürü İslam olarak algılanmaya başlanmış, İslam ise, sıradan kültür seviyesine indirgenmiştir. Bid'at ve hurafelerin din diye anlatıldığı günümüzde, birilerinin "Kur'ân'daki lslâm"dan bahsetmeleri tabiatıyla dikkatleri üzerine çekmiştir. Gerçekle olması gereken de, "Kur'ân'daki İslâm"dır. Kaygı ve çabamızda bu noktada yogunlaşmalıdır. Toplumun kokuşmuş dini algılayışı, bid'at ve hurafelerle dürülü din telakkisi, doğruları Kur'anî olan bu söylemin ilgi ile izlenitmesine sebep olan faktörlerdendir. Ancak olay sanıldığı kadar da "Kur'ân'daki İslâm" m savunulması değildir, çünkü "Kur'ân'daki İslâm", insana, Allah'tan başka bütün ilâhların, rableştirilen kurum ve şahısların reddini, tağutun bütün çeşitleriyle inkarını vede fitne kalmayıncaya, din bütünüyle Allah'ın oluncaya kadar cihadı emretmektedir. Burada, "geleneksel kültür din anlayışı'nın reddi ile elde edilen prim, şeytanizme tağuta meşruiyet tanımakta kullanılmaktadır, oysa kof kültür dininin iflası, Kur'ân'ın bütün boyutlarıyla hayata ikamesini zorunlu kılmaktadır. Haklı bir noktadan hareket, varılan yanlış noktayı meşrulaştırmaz. Çıkış noktasının doğruluğu ancak varılan noktanın da doğruluğuyla bir anlam ifade eder. Örneğin Yaşar Nuri Öztürk'ün, Hallac-ı Mansur hakkında yazdıkları "Kur'ân'daki İslâm" dan çok Kur'ân dışı oluşturulan islâmın söylemlerine uymaktadır. Çünkü Hallacı Mansur'un ne Allah inanışı ne Kur'ân'ı tanımlayışı, ne kabenin islâm İnancı içerisindeki fonksiyonu ne de diğer telakkileri Kur'ân'a uymaktadır. Hallaç; "Benim ölümüm salib haç dini üzere olacaktır." der. Hallac'ın etkilendiği önemli kişilerden birinin başı olan Fazlullah el- Hurufi el- Esterebadi dir. Hallac'ın bu dualist inananı şöyle belirtmektedir: "Hurufîliğin insanı Allah'ın en ileri tecellisi sayan görüşü, Hallac'ın lahut-nasut ilişkisinin "Enel Hak" olarak sonuçlanmasını değişik bir tarzda ifadeden başka bir şey değildir. Hallaç, Vahdet-i vücut inancını savunur. Kabeye put diyen Rabiatu'l Adeviyye'nin bu inancı Hallac'da; "Hacca gitmek yerine kişilerin kendi evlerinde temiz birşeyin etrafını yedi kez tavaf etmeleri"ni söylediği, bu telakkinin Ibni Arabi, Celaleddin-i Rumi ve Bayazid Bistami'de de olduğunu görüyoruz, iblis'i masum ve mazlum göstermek için elinden gelen gayreti gösterir. İblisi'i takdis etme inancı ibn Arabi ve Abdulkerim El- Çili de Halllac'ı Mansur'dan almışlardır.

[300] Bak. Bakara: 2/13

[301] Hicr:15/90-94

[302] Kamer: 54/17-22-32-40; Duhan: 44/2; En'am: 6/98-114-157; Yusuf: 12/1; Şuara: 26/2; Nur: 24/1-34-46..

[303] Casiye: 45/11; Bakara: 2/2; Isra: 17/9

[304] Yasin: 36/70; Bak; Neml: 27/80, Rum: 30/52, Fatır: 35/22.

[305] Zuhruf: 43/44; A'raf: 7/6

[306] Ümran dergisi, ist. sayi:34 ş. özdemir. Hadislerle Müslümanlık, c 5 s. 1584'ten alıntıyla

[307] Kitabut-Taysir fi Kavaidi Ilmit-Tafsir, Ankara Ünv. ilah. yay. Tere Prof. İsmail Cerrahoğlu. s. 86

[308] Yunus: 10/32

[309] Bakara: 2/140

[310] Nur: 24/19

[311] Furkan: 25/30

[312] Kalem: 68/52

[313] En'am: 6/38

[314] Zuhruf: 43/44

[315] İsra: 17/9

[316] Umran. 53 Ocak 1999. Ed. Abdullah Yıldız, Kur'an'ın Hayata Müdahalesi, Umran Yayınları, İstanbul, Ocak 2004: 107-112.

[317] Modem Dünyada İslam Vahyi, w. Montgomery watt, Çev. Mehmet S. Aydın, Ankara 1982, s. 47-48.

[318] A. g. e. s.80.

[319] A. g. e. s.48.

[320] A. g. e. s.56.

[321] A. g. e. s.57

[322] EI-Muvafaqat,. Ebu lshaq eş-Şâtıbı, Beyrut 1411:1991, cüZ:2,s.62.

[323] Ed. Abdullah Yıldız, Kur'an'ın Hayata Müdahalesi, Umran Yayınları, İstanbul, Ocak 2004: 114-116.

[324] Tefsiru'l-Menar, M. 'Abduh- M. Reşid Rıza, Beyrut, tsz. c.l, s.327.

[325] Hicr: 61-73

[326] Hud: 77-82

[327] Nur: 24-37

[328] Aynı yer.

[329] Et-Tefsiru'l-Kebir, er-Razi, Tahran, tsz. Ciz:1S, s.86-87.

[330] Tefsiru'l-Menar, m. 'Abduh -M. Reşid Rıza, Beyrut, tsz. c.3, s.52 Bakara: 2/259 ayeti.

[331] Ed. Abdullah Yıldız, Kur'an'ın Hayata Müdahalesi, Umran Yayınları, İstanbul, Ocak 2004: 116-118.

[332] En'am: 6/37-39-109, 111; Enfal: 8/109-113, Yunus: 10/20, Rad: 13/7-27-29; İsra: 17/59-90-95,Ankebut: 29/49-51

[333] Ed. Abdullah Yıldız, Kur'an'ın Hayata Müdahalesi, Umran Yayınları, İstanbul, Ocak 2004: 118-119.

[334] Bkz. Günümüzde Isiom ve Hıristiyanlık, W. Montgomery Watt, Çev. Dr. Turan Koç, İstanbul 1991, s.98.

[335] Ed. Abdullah Yıldız, Kur'an'ın Hayata Müdahalesi, Umran Yayınları, İstanbul, Ocak 2004: 119.

[336] Ed. Abdullah Yıldız, Kur'an'ın Hayata Müdahalesi, Umran Yayınları, İstanbul, Ocak 2004: 120.

[337] Umran: 33 Eylül-Ekim 1996; AKVde verilen seminerin metnidir. Ed. Abdullah Yıldız, Kur'an'ın Hayata Müdahalesi, Umran Yayınları, İstanbul, Ocak 2004: 120.

[338] Ed. Abdullah Yıldız, Kur'an'ın Hayata Müdahalesi, Umran Yayınları, İstanbul, Ocak 2004: 121-123.

[339] Umran 97; Eylül 2002. Ed. Abdullah Yıldız, Kur'an'ın Hayata Müdahalesi, Umran Yayınları, İstanbul, Ocak 2004: 123.

[340] Rum: 30/32

[341] Kurân-ı Kerim/A'raf: 33/123

[342] Prof Dr. Ruhi Özcan, Problemlerimiz ve Hal Çareleri, s. 74

[343] Prof Dr. Erol Güngör, islam'ın Bugünkü Meseleleri, s. 203

[344] Doğan Avcıoğlu, Türkiyenin Düzeni, c. 1 s. 199

[345] İsmail Hakkı Uzunçarşılı, Osmanlıda Saray Teşkilatı, s. 153

[346] Doç. Dr. Bayram Kaçmazoğlu, Demokrat Parti Dönemi Toplumsal Tartışmaları, s. 31

[347] Tevbe: 9/31

[348] Mevdudi, Kur'ân'a Göre Dört Terim, s. 12

[349] Kur'ân-ı kerim/Bakara: 2/151

[350] Kur'ân-ı Kerim/Enfal: 8/2

[351] Kur'ân-ı kerim/Al-i İmran: 3/102

[352] Kur'ân-ı Kerim/Lokman: 31/33

[353] Prof. Dr. Ruhi Özcan, Gümüşhane Konferansı

[354] Ed. Abdullah Yıldız, Kur'an'ın Hayata Müdahalesi, Umran Yayınları, İstanbul, Ocak 2004: 128-129.

[355] Hud: 11/255

[356] Süyûtî: Cami'ü-s Sağiyr

[357] Abdurrauf Al-Munâvi: Künûz Al-Hakayık Fî Hadis-i Hayr Al-Halâyık

[358] A. Al-Munâvî: a. g. e. Ed. Abdullah Yıldız, Kur'an'ın Hayata Müdahalesi, Umran Yayınları, İstanbul, Ocak 2004: 129-130.

[359] Umran. 61; Eylül 1999. Ed. Abdullah Yıldız, Kur'an'ın Hayata Müdahalesi, Umran Yayınları, İstanbul, Ocak 2004: 130.

[360] Sünnet-i Seniye, S. Çekmegil, Sünnetullah 1. bölüm s. 24 ve orda gösterilen 3 âyet meali.

[361] fim ve Din, A. Adnan Adıvar, 1969 baskısı, s. 291.

[362] Kur'ân Dili Tefsir, Hamdi Yazır 1935 baskı cilt: 1, s. 225, 567.

[363] İlimler Sistemi, Edmond Goblot, çev.: Fethi Yücel, 1954 baskı, s. 107.

[364] Bkz. Adı geçen tefsir, Yunus: 10/100; Enfal: 8/22; Şuara: 26/3- 4 meal ve tefsiri.

[365] Bkz. Hud suresi: 11/112, Şuara: 26/15, "Emrolunduğun gibi doğru ol!" mealine ve bkz. Al-i İmran: 3/102; "Ey iman edenlerl Allah'a nasıl takvalı olmak lazımsa öylece muttaki olun!"

[366] Bkz. Sünnet-i Seniye, M. Said çekmegü, s. 21.

[367] Bkz. Akaid. Ömer Nesefi M. Seyyid Ahsen, 1971 baskı s. 43... İslamiyet ve Milletler Hukuku, Prof. Dr. Ahmet Reşit Tumagil, 1972 baskı, s. 175. İslam din Bilgisi, Mithat Akçit, 1951 baskı, s. 85.

[368] Bkz. Dini Mücedditler, şeyhülislam Mustafa Sabri, 1969 baskı, s. 146.

[369] Bkz. İslam Hukuk Metodolojisi, Prof. M. Ebu Zehra, çev.: Dr. Abdulkadir Şener, 1973 baskı, s. 60, 340, 285, 337. Bkz. islam da Müsernaha, İmam Gazali, Çev.: Süleyman Uludağ, 1972 baskı, s. 61 Bkz. islam, M. Akçit, s. 86.

[370] Peygamberimizin İçtihatları, A. Isa, s. 149.

[371] Bkz. İnsanın Yolu İslam, M. Said Çekmegil, 1979 baskı s. 85. "Aramak Mükellefiyyeti" başlıklı yazı.

[372] İnsanın Yolu, sh. 90 yazıdaki Ebu Hanife görüşü, Fıkh-ı Ekber'den

[373] Bkz. Mukaddime, Ibni Haldun, 1954, baskı, c, 2, s. 561.

[374] Mesnevi, Mevlana 1953 baskı cilt 6 s. 369.

[375] Bkz. İslamda siyasi ve fktisadi Mezhepler Tarihi, Prof. M. Ebu Zehra s. 239, 249. ve bkz. İslam, Akçit, s. 85.

[376] Bkz. İsra: 17/15 meali ve tefsiri.

[377] Bkz. İnsanlık Anlayışımız, Çekmegil, 1975 üçüncü baskı, s. 64.

[378] Nahl: 16/44, ve bkz. Fikhi Kelam Tarihi, Prof. Dr. M. Y. Musa çev.: Ahmed Meylani, 1973 baskı, s. 12.

[379] Bkz. Nisa: 4/78.

[380] Bkz. Nahl: 16/43.

[381] Bkz. İsra: 17/36.

[382] Bkz. Araf: 33/179.

[383] Metodoloji, Ebu Zehra, s. 321.

[384] İslam Hukukunda Içtihad, Hayreddin Karaman, 1975, baskı, s. 15, 188, 201.

[385] İslamda Fikir ve fnanç Hürriyeti, Prof. Dr. Abdülkerim Osman, Çev: Ramazan Nazlı, s. 34.

[386] Bkz. islam Hukuk Felsefesi, Abudulvahhab Haliaf, çev: Doç Dr. Hüseyin Atay, 1973 baskı, s. 202.

[387] Bkz. Araf: 33/179 ve tefsirine.

[388] Fıkh'ı Ekber, imam-ı Azam Ebu Hanife, Ter: 101 H. Basri çantay, 1954 baskı, s. 22 ve Mukaddime, ibni Haldun, o 2 s. 561.

[389] Bkz. Kur'ân, Bakara: 2/171-269, Maide: 5/58, Al-i İmran: 3/118, Yunus: 10/42, İbrahim: 14/52, Furkan: 25/44, Teğabün: 67/10 ve Bkz. a. g. e. İnsanlık, sh. 10.

[390] Bkz. Bakara: 2/286, Hud: 11/88, Mü'minun: 23/62, Ve Bkz. Zübdetül Buharı, Çev.: Ömer ziyaeddin Dağıstani, Q l,s. 26 ve Sahihı-l Müslim ve Tercemesi, Mehmed Sofuoğlu, 1969 baskı, c: 4, s. 225 ve Metodoloji, Ebu Zehra, s, 305, 34lv Ve islam Hukuk Felsefesi, Hallaf s. 281.

[391] Bkz. insanın Yolu fsiam, kitap 1. bölüm.

[392] Bkz. Ankebut: 29/69.

[393] İmam-ı Rabbani ve fsiam, Ebul-ala El Mevdudf, Hayreddin Karaman, 1968 baskı, s. 129.

[394] Umran. 64; Aralık 1999. Ed. Abdullah Yıldız, Kur’an’ın Hayata Müdahalesi, Umran Yayınları, İstanbul, Ocak 2004: 131-134.

[395] Lukman: 31/6

Ed. Abdullah Yıldız, Kur’an’ın Hayata Müdahalesi, Umran Yayınları, İstanbul, Ocak 2004: 136.

[396] Mu'cemu'l Vasit, Heyet, İst. 1992, 2/843

[397] R. el-lsfehani, Müfredat, ist. 1986, s: 688

[398] Seyyid Şerif Cürcanı, Kitabu't Tariföt, lst:1997. s; 196

[399] En’am: 6/32, ayrıca bak: Ankebût: 29/64, Muhammed: 47/36, Hadid: 57/20, Cumua: 62/11.

[400] Elmalılı, Hak Dini Kur'ân Dili, sad. Heyet, İst. Trh. 3/412

[401] Ankebût: 29/64.

[402] Cabir b. Abdullah'ın ra rivayet ettiğine göre; bir defasında Peygamber sav cuma hutbesini okuyorken -ki o zaman cuma hutbesini namazdan sonra okurdu; Medine'ye Şam'dan bir ticaret kervanı geldi. O sırada Medine'de kıtlık ve pahalılık vardı. Kervanın sesini duyanlar Peygamberi dinlemeyi terkedip kervanın yanına koştular. Peygamberimizi dinlemek üzere mescitte oniki kişi kaldı. Bunun üzerine Peygamberimiz sav: "Muhammed'in canını kudret elinde tutan Allah'a yemin olsun ki, eğer birbirinizi izleseydiniz, yani hepiniz gitmiş olsaydınız; vadiyi ateş seli doldurur, sizi götürürdü." İbni Kesir, Muhtasar Tefsir, 3/501. Kadı Beydavi, Tefsir, 2/493.

[403] Cuma: 62/11.

[404] Kadı Beydavi, Tefsir, İst. Trh. 2/493.

[405] Mevdudi, Te/himu'l Kur'dn, İst. 1991, 2/41.

[406] Prof. S. Ateş, Yüce Kur'ân'm Çağdaş Tefsiri, Yersi. Trh, 3/344.

[407] A'raf: 33/51, ayrıca bak. En'am: 6/70.

[408] Zamahşeri, el-Keşşâf, Beyrut/1415, 2/34.

[409] Elmalılı, Hak Dini Kur'ân Dili, 5/442, s. Ateş, Kur'ân Meali, Ank. Trh. s;322. 21 Enbiya/16-17.

[410] Muhammed: 47/36.

[411] Elmalıli, Hak Dini Kur'ân Dili, 5/443

[412] M. Esed, Kur'ân Mesajı, İst. 1996, 2/649.

[413] R. Isfehâni, Müfredat, S: 688.

[414] Tekâsür: 102/1-2.

[415] M. Esed, Kur'ân Mesajı, 3/1302.

[416] Mevdudi, Tefhim, 7/219-220.

[417] S. Kutub, fi-Zilail Kur'ân, Beyrut, 14143-1996, 6/2962.

[418] Müslim, Sahih, Beyrut, trh. Zühd/3-4, Hadis no: 2958,4/2273, Ahmed b. Hanbel, Tirmizi, Nesâi, nak. İbni Kesir, Muh. Tefsir, Beyrut, trh. 3/671.

[419] Münafikûn: 63/9-10.

[420] Hadid: 57/20.

[421] Elmalılı, Hak Dini Kur'ân Dili, 8/76.

[422] Nur: 24/37-38.

[423] Hıcr: 15/1-3.

[424] Elmalılı, Hak Dini Kur'dn Dili, 5/190.

[425] Ebu's Suud, Tefsir, Yersizjrh. 3/213

Ed. Abdullah Yıldız, Kur'an'ın Hayata Müdahalesi, Umran Yayınları, İstanbul, Ocak 2004: 136-140.

[426] R. el-isfehâni, Müfredat, s 158.

[427] el: Cevheri'den nak. E. SİRİ. Modern islâm Düşüncesinin Tenkidi, İst. 1997, S:360.

[428] En'am: 6/68.

[429] Casiye: 45/6. Ayrıca bak. Nisa: 4/42-87-140, A'raf: 7/185, Kehf: 18/6, Tûr: 52/34, Yusuf: 12/6, Mü'münûn: 23/44 vd.

[430] Zariyat: 51/24.Ayrıca bak. Tâhâ: 20/9, Naziat: 79/15, Bürûc: 85/17, Gaşiye: 88/1.

[431] Tûr: 52/34, ayrıca bak. Necm: 53/59. Yusuf: 12/111, Zümer: 39/23.

[432] Ed. Abdullah Yıldız, Kur'an'ın Hayata Müdahalesi, Umran Yayınları, İstanbul, Ocak 2004: 141.

[433] nak. Ibni Kesir, Muti. Tefsir, 3/63

[434] nak. Ibni Kesir, Muh. Tefsir, 3/63

[435] H. Tabatabai, el-Mizan, Tahran 1342, 16/220.

[436] Ebu's Suud, Tefsir, 4/282-283. Elmalılı, Hak Dini Kur'ân Dili, 6/268.

[437] K. Beydavî, Tefsir, 2/226. Ez-Zamahşeri, el-Keşşâf, Beyrut 1415, 3/476. M. Hicazı, Furtan Tefsiri, İst Trh. 5/17.

[438] Bu haberi Buharı, Edebu'l Mufredte, Ibni Ebi'd Dünya, Ibni cerir, Ibni Ebi Hatim, İbni Merduyeh ve Beyhakf kitaplarında naklettiler. Bak. ş. Alûsı, T. Ruhu'l Meâni, Beyrut, trh. 21/67.

[439] Yahya b. Ziyad el Ferrâî, Mednı'I Kuran, Beyrut 1403, 2/326. Alûsi, T. Ruhu'l Meâni, 21/67.

[440] Nak. Ibni Kesir, M. Tefsir, 3/62, Y. Kur'ân'in Çağdaş Tefsiri, 7/57, Tefhimu'l Kur'an, 4/322. Ibni Mes'ud'un ra bu görüşünü, Ibni Ebi Şeybe, Ibni Ebi'd Dünya, Ibni Cerir rivayet etmekte. Hakim bu rivayetin 'sahih' olduğunu söylemektedir. Beyhakf ise aynı habere Sünen adlı kitabının 'İmanın Şubeleri' başlığı altında yer vermektedir. Bak. ş. Alûsi, T. Ruhu'l Meâni, 21/67.

[441] Ibni Kesir, Muh. Tefsir, 3/62. Alûsî, T. Ruhu'l Meûni, 21/67.S. Havva, el-Esos /İT. Tefsir, çev. B. Eryersoy, İst 1992, 11/258.

Ed. Abdullah Yıldız, Kur'an'ın Hayata Müdahalesi, Umran Yayınları, İstanbul, Ocak 2004: 141-142.

[442] R. el-isfehâni, Müfredat, $. 171.

[443] Müslim, İman/1, Hadis no: 8,1/36. Ebu Davud, sünne/16, Hadis no: 4695, 4/223. Ibni Mace, Mukaddime/9, Hadis no: 63, i/24. Buharı, Iman/37, Tirmizi, Iman/4, Müsned, 1/27,51,53,319. Nak. Kütiib-ü Sitte, ter. I. canan, Ank. 1988, 2/2 B.

[444] Nahl: 16/128.

[445] Yunus: 10/26.

[446] Y. b. Ziyad el-Ferraî, Medn/7 Kur'dn, 2/326.

[447] nak. Sigeru İbni Hişam, 1/299-300, ayrıca bak. Esbab'ü Nüzul, Ahmed el-Vahidf en-Nisabûri, Beyrut, trh. S: 259-260. Abdülfettah el-Kâdi, Esbabü'n Nüzul, Ank. 1996, S: 305. ş. Alûsî, Tefsir, 21/67. Zamahşerî, el-Keşşâf, 3/476. Ebu's Suud, Tefsir, 4/282-283. İbni Kesir, Muh. Tefsir, 3/62.Mevdudi, Tefhimu'l Kur'ân, İst Trh. 4/321.

[448] Ş. Alûsî, Tefsir, 21/67. Elmalılı, Hak Dini Kur'ân Dili, 6/268.

[449] el-Vahidı en-Nisabûri, Esbabü'n Nüzul, s: 259. Taberî ve Ibni Ebi Hatİm'in Ebu Ümame ra'den rivayetine göre Peygamberimiz sav şöyle buyurmuştun "Şarkıcı kadın satın almak, satmak, ticaretini yapmak ve bu ondan bir değer elde etmek helâl değildir."

[450] Ed. Abdullah Yıldız, Kur'an'ın Hayata Müdahalesi, Umran Yayınları, İstanbul, Ocak 2004: 142-143.

[451] Bakara: 2/16.

[452] Zamahşerî, el-Keşşâf, 3/476 .

[453] A'raf: 7/86,

[454] Hicr: 15/94-95. En'am: 6/10-11.

[455] S. Kutub, Fı-Zilâli'l Kur'ân, 5/2784.

[456] K. Beydavî, Tefsir, 2/226.

[457] H. Tabatabâı, ei-Mizon, 16/220.

[458] Dr. V. Zuhayli, et-Tefsiru't Veciz, Dimeşk 1416-1996, S: 412.

[459] S. Kutub, fi-Zilali'l Kur'ân, 5/2784-2785.

[460] H. Tababatâı, el-Mizan, 16/221.

[461] Mevdadi, Tefhimu'l Kur'ân, 4/320.

[462] S. Kutub, fi-Zilali'l Kur'ân, 5/2785.

[463] Duhan: 44/43-44, Vakıa: 56/51-53.

[464] s. Atıfez-zeyyin, el-Emsâl fı'l Kur'ani'i Kerim, Beyrut 1407-1987. S: 468.

[465] Mevdudî, Tefhimu'l Kur'ân, 4/321.

[466] M. Hicazı, Furkan Tefsiri, ter., İst. Trh. 5/15-16

[467] S. Atıf ez-Zeyyin, el-Emsal fi'l Kur'ân, a 467-468.

[468] Prof. S. Ateş, Y. K. Çağdaş Tefsiri, 7/58.

[469] M. Hicazı, Furkan Tefsiri, 5/17.

[470] Müslim, îdeyn/16, Hadis no: 892, 2/607. Buharı, ideyn/3, nak. Y. K. Çağdaş Tefsiri, 7/58.

[471] Müslim, ideyn/17, Hadis no: 892, 2/608.

[472] Ibni Mace, Nikâh/21, Hadis no: 1897, 1/611.

[473] İbni Mace, Nikâh/21, Hadis no: 1899, 1/612.

[474] S. Havva, el-Esas fit Tefsir, 11/260.

[475] Lokman: 31/7

[476] Hacc: 22/36

[477] S. Atıf ez-Zeyyin, el-Emsal fi'l Kur'ân, S: 476.

[478] Bakara: 2/206.

[479] Casiye: 45/8

[480] Lokman: 31/8-9

[481] E. Sifil, Modern İslâm Düşüncesinin Tenkidi, ist. 1997, S: 296-303.

[482] Abdülkahir el-Bağdadî, el-Fark Beyne'l Firak, Beyrut, 1416. Umran; 70-73; Haziran-Temmuz-Ağustos 2002

[483] Ed. Abdullah Yıldız, Kur’an’ın Hayata Müdahalesi, Umran Yayınları, İstanbul, Ocak 2004: 153-155.

[484] Nisa: 4/60-61

[485] Bakara: 2/213

[486] Al-i İmran: 3/23

[487] Ed. Abdullah Yıldız, Kur’an’ın Hayata Müdahalesi, Umran Yayınları, İstanbul, Ocak 2004: 155-157.

[488] Hadislerle Müslümanlık, c. 5, s. 1584. Ed. Abdullah Yıldız, Kur’an’ın Hayata Müdahalesi, Umran Yayınları, İstanbul, Ocak 2004: 157-158.

[489] Elmalılı Tefsiri, c. 5, s.133

[490] Umran: 33-34; Eylül-Ekim, 1996: Şemseddin Özdemir'le sohbet. Ed. Abdullah Yıldız, Kur’an’ın Hayata Müdahalesi, Umran Yayınları, İstanbul, Ocak 2004: 158-160.

[491] Kur'ân, Enbiya: 21/22

[492] Ed. Abdullah Yıldız, Kur’an’ın Hayata Müdahalesi, Umran Yayınları, İstanbul, Ocak 2004: 163-164.

[493] Kur'ân; Kaf: 50/38; Furkan: 25/29; Yunus: 10/3

[494] Fussilet: 41/9

[495] Bakara. 2/117

[496] Mearic: 70/4

[497] Kaf: 50/34

[498] Rahman: 55/33.

[499] Mü’minun: 23/12-14

[500] Mü’minun: 23/2

[501] Alak: 96/2

[502] Abese: 80/17-19

[503] Kıyame: 75/40; Hac: 22/5

[504] Hicr: 15/28-29

[505] Ed. Abdullah Yıldız, Kur'an'ın Hayata Müdahalesi, Umran Yayınları, İstanbul, Ocak 2004: 164-166.

[506] A'la: 87/1-3

[507] Abdulvahhab Hallaf, İlmü'l-Usulü'l-Fıkh, 7. baskı, Kahire, 1856: 34-35

[508] Bakara: 2/127

[509] Maide: 5:38

[510] Fetih: 48:20

[511] Mişkatü'l-Mesabih, 612/2

[512] İmam Malik, Al-Muvatta

[513] Kur'ân; İbrahim: 14/4

[514] Zümer: 39/27

[515] K; Tevbe: 9/34

[516] Kur'ân; Al-i İmran: 3/30

[517] Kur'ân; Şura: 42/13

[518] Maide: 5/48

[519] Bakara: 2/256

[520] Umran 25; Mayıs-Haziran 1995; Türkçesi: Kemalettin Kaplan. Ed. Abdullah Yıldız, Kur'an'ın Hayata Müdahalesi, Umran Yayınları, İstanbul, Ocak 2004: 166-171.

[521] A'raf: 7/73

[522] A’raf: 7/65

[523] Al-i İmran: 3/138; En’am: 6/19

[524] Maide: 5/3

[525] Kamer: 54/32

[526] Bakara: 2/2

[527] İbrahim: 14/1.

[528] İsra: 17/9. Ed. Abdullah Yıldız, Kur’an’ın Hayata Müdahalesi, Umran Yayınları, İstanbul, Ocak 2004: 172-173.

[529] Casiye: 45/20

[530] Furkan: 25/30

[531] Ed. Abdullah Yıldız, Kur’an’ın Hayata Müdahalesi, Umran Yayınları, İstanbul, Ocak 2004: 173-175.

[532] Rum: 30/30.

[533] Mücadele: 58/20; Tin: 95/5

[534] "Yeni doğan her çocuk fıtrat üzere doğar, ana-babası onu Yahudi yapar veya Hıristiyan yapar; veyahut mecusi yapar" Buhari, Kader, 25

[535] A’raf: 7/16.

[536] Ahkaf: 46/9

[537] Mürselat: 77/1

[538] Ahzap: 33/40

[539] "Benimle, benden önce geçen peygamberlerin durumu iyi ve güzel bir şekilde inşa edilmiş fakat bir köşesinde bir tuğlası eksik bina gibidir, insanlar o binanın yanından geçerlerken eksiklimi görür ve "şu tuğlası da tamamlansaydı" derler, işte ben o eksiği tamamlayan tuğla gibiyim" Müslim, Fedail 22

[540] Lokman: 31/25; Rum: 30/1; Ahkaf: 46/23

[541] A’raf: 7/81

[542] Sebe: 34/49

[543] Rad: 13/17

[544] Lokman: 31/25

[545] Mü'minun: 23/84-85

[546] En'am: 6/46

[547] En'am: 6/ 40

[548] İbn Hişam, Siyer; Ibn Kesir, Siyer

[549] İbn Hişam, Siyer; Ibn Kesir, Siyer

[550] Ed. Abdullah Yıldız, Kur'an'ın Hayata Müdahalesi, Umran Yayınları, İstanbul, Ocak 2004: 175-177.

[551] "Ben güzel ahlâkı tamamlamak için gönderildim" Muvatta, Husnu'l hulk 8

[552] Hz Peygamberin "güzel ahlâkı tamamlamak" için gönderildiği hadisini nakleden Ibn Abdilberr -güzel ahlâkı" "faydalı ve uygun olan herşey" olarak tanımlar.

[553] Müslim, fedailu's sahabe, 133; Buhari, menakibu'l ensar 33

[554] Mü'minun: 23/73

[555] Mülk: 67/2

[556] Yunus: 107/4

[557] Ankebut: 29/45

[558] Nisa: 4/36

[559] Kehf: 18/30

[560] Lokman: 31/3

[561] Al-i İmran: 3/17

[562] Rad: 13/22

[563] Mü’minun: 23/61.

[564] Maide: 5/8

[565] Ed. Abdullah Yıldız, Kur’an’ın Hayata Müdahalesi, Umran Yayınları, İstanbul, Ocak 2004: 177-179.

[566] Bakara: 2/256

[567] Bakara: 2/286

[568] Gaşiye: 88/21-22

[569] Bakara: 2/185

[570] Müslim, talak 4

[571] Müslim, cihat 6

[572] Nahl: 16/ 67.

[573] Nisa: 4/43

[574] Maide: 5/91

[575] Buhari, iman 26, Müslim, imaret 103-106

Ed. Abdullah Yıldız, Kur’an’ın Hayata Müdahalesi, Umran Yayınları, İstanbul, Ocak 2004: 179-180.

[576] Hac: 22/73; En’am: 6/63; Yunus: 10/31; Mü’minun: 23/84-85

[577] Zümer: 39/9; En’am: 6/50;Rad: 13/16; Sad: 38/28

[578] Bakara: 2/130; Yunus: 10/89; Yusuf: 12/40.

[579] Taberanı, Mecmau'z Zevaid 1/65

[580] Ed. Abdullah Yıldız, Kur’an’ın Hayata Müdahalesi, Umran Yayınları, İstanbul, Ocak 2004: 180-181.

[581] A’raf: 7/3

[582] Tirmizi. Umran 105; Mayıs 2003

[583] Kur'ân'ın Zihni İnşası, çev. Kürşat Ataiar, Pınar y., lst-1995, s.17-18. ,

[584] Kaf: 50/16

[585] Mücadele: 58/7

[586] Ed. Abdullah Yıldız, Kur’an’ın Hayata Müdahalesi, Umran Yayınları, İstanbul, Ocak 2004: 183-184.

[587] A'raf: 7/3

[588] Zuhruf: 43/44

[589] Yoldaki işaretler, çev., Salih Uçan, Pınar y., lst-1992, s.10.

[590] Ihyâu Ulûmi'd-Din, çev. Ahmet Serdaroglu, Bedir y, lst-1974, c.Iil, s.13.

[591] Bakara: 2/101; Al-i İmran: 3/187.

[592] Furkan: 25/30

[593] Maide: 5/68.

[594] Ed. Abdullah Yıldız, Kur’an’ın Hayata Müdahalesi, Umran Yayınları, İstanbul, Ocak 2004: 184.

[595] Ahzab: 33/70

[596] Saf: 61/2

[597] Âl-i İmran: 3/134

[598] Âl-i İmran: 3/135, 4/Nisâ: 4/146

[599] Tahrim: 66/8

[600] A'râf: 7/55-56-205; En'am: 6/52

[601] Nisâ: 4/135, Maide: 5/ 8

[602] Ra'd: 13/22, Nahl: 16/125, Kasas: 28/54; Ankebut: 29/46, Fussilet: 41/34

[603] Bakara: 2/177; İsra: 17/26-27.

[604] Furkan: 25/67.

[605] Müminûn: 24/60

[606] Müminûn: 24/61.

[607] Âl-i İmran: 3/103.

[608] Âl-i İmran: 3/118.

[609] Şûrâ: 42/38

[610] Asr: 103/3.

[611] Hadid: 57/16-17. Umran. 53; Ocak 1999. Ed. Abdullah Yıldız, Kur'an'ın Hayata Müdahalesi, Umran Yayınları, İstanbul, Ocak 2004: 184-187.

[612] Ed. Abdullah Yıldız, Kur'an'ın Hayata Müdahalesi, Umran Yayınları, İstanbul, Ocak 2004: 188.

[613] Ed. Abdullah Yıldız, Kur'an'ın Hayata Müdahalesi, Umran Yayınları, İstanbul, Ocak 2004: 188-190.

[614] Nahl: 16/123.

[615] En'am: 6//69

[616] Umran; 99; Kasım 2002. Ed. Abdullah Yıldız, Kur'an'ın Hayata Müdahalesi, Umran Yayınları, İstanbul, Ocak 2004: 190-191.

[617] Furkan: 25/30

[618] Nuh: 71/1-7

[619] Bakara: 2/171

[620] Hac: 22/46

[621] İbrahim: 14/1

[622] Nahl: 16/64

[623] İsra: 17/9

[624] Al-i İmran: 3/138

[625] Enfal: 8/24.

[626] İsmail Cerrahoğlu, "Tefsir Tarihi", 1988, Ankara, sf:1/74

[627] Nur: 24/51

[628] Kamil Miras, Sahih-i Buharî Muhtasarı Tecrit Tercümesi",1974, Ankara, sf: 11/94

[629] İbn Kesir, Tefsir, 1983-85, İstanbul, sf:5/245l

[630] İbn Kesir, Tefsir, Sf: 5/2453.2455

[631] Darimi Fedaail'ul Kur'ân, 1.

[632] Al-i İmran: 3/31-32

[633] Nisa: 4/13-14

[634] Nisa: 4/69

[635] İbn Hişam, İslam Tarihi, 1985, İstanbul, sf:2/362, İbn Esir, İslam Tarihi, 1985, İstanbul, sf: 2/123

[636] Yemen'de bir bölgenin ismi; Uzaklığı ifade etmek için kullanılıyor

[637] Müsned, 1/390,428; Müslim'in kaydına göre bu konuşmayı yapan 5a'd bin ubade'dir. Müslim, cihad 83

[638] Müsned, 5/259; İbn Esir, İslam Tarihi, sf: 2/118,119; İbn Hişam, İslam Tarihi, sf:2/362

[639] İbn Kayyım, Zad'ul Mead, 1988, İstanbul, sf: 4/20

[640] İbn Hişam, islam Tarihi, sf:4/l 16: Ibn Esir, islam Tarihi, sf: 2/243

[641] Müsned, 3/l87; Ibn Esir, islam Tarihi, sf: 2/244

[642] İbn Esir, İslam Tarihi, sf: 2/244; İbn Hişam, İslam Tarihi, sf:4/117

[643] Müslim, Cihad 76; İbn Esir, islam Tarihi, sf: 2/244:İbn Hişam, İslam Tarihi, sf:4/l 18

[644] İbn Hişam, İslam Tarihi, sf:4/l 18; Ibn Esir, İslam Tarihi, sf: 2/244

[645] Emret emrine hazırım.

[646] Müslim, Cihad 76; Ibn Esir, İslam Tarihi, sf: 2/244

[647] Kettani, Teratıbu'l İdariyye, 3/95

[648] Hicri 3. yüzyılın başına kadar, Kur'ân'ın bir kişi tarafından baştan sonuna tamamının tefsirine rastlanmaz.

[649] Umran. 53; Ocak 2002. Ed. Abdullah Yıldız, Kur’an’ın Hayata Müdahalesi, Umran Yayınları, İstanbul, Ocak 2004: 192-199.

[650] Ed. Abdullah Yıldız, Kur’an’ın Hayata Müdahalesi, Umran Yayınları, İstanbul, Ocak 2004: 200-201.

[651] Alak: 96/6-7

[652] Ed. Abdullah Yıldız, Kur’an’ın Hayata Müdahalesi, Umran Yayınları, İstanbul, Ocak 2004: 201-202.

[653] Ed. Abdullah Yıldız, Kur’an’ın Hayata Müdahalesi, Umran Yayınları, İstanbul, Ocak 2004: 203-204.

[654] Ed. Abdullah Yıldız, Kur’an’ın Hayata Müdahalesi, Umran Yayınları, İstanbul, Ocak 2004: 204-205.

[655] Ed. Abdullah Yıldız, Kur’an’ın Hayata Müdahalesi, Umran Yayınları, İstanbul, Ocak 2004: 205-206.

[656] Kaf: 50/16

[657] Şura: 42/27

[658] Nisa: 4/27

[659] Ed. Abdullah Yıldız, Kur’an’ın Hayata Müdahalesi, Umran Yayınları, İstanbul, Ocak 2004: 206.

[660] Tin: 95/4-5

[661] Şems: 91/8-10

[662] Beled: 90/10

[663] Leyl: 92/12

[664] Ed. Abdullah Yıldız, Kur’an’ın Hayata Müdahalesi, Umran Yayınları, İstanbul, Ocak 2004: 206-207.

[665] Haşr: 59/19

[666] Rum: 30/30-31

[667] Maric: 70/22-36

[668] Umran: 71; Temmuz 2002. Ed. Abdullah Yıldız, Kur’an’ın Hayata Müdahalesi, Umran Yayınları, İstanbul, Ocak 2004: 207-208.

[669] Beled: 90/10.

[670] İnsan: 76/3.

[671] Ed. Abdullah Yıldız, Kur’an’ın Hayata Müdahalesi, Umran Yayınları, İstanbul, Ocak 2004: 209

[672] Ahzab: 33/21

[673] Mümtehine: 60/4-6

[674] Nisa: 4/125

[675] Hac: 22/78

[676] Kalem: 68/4

[677] Muhammed Esed, Kur'ân Mesajı, çev. Cahit Koytak, Ahmet Ertürk. İşaret y., İstanbul; 1996, c.3, s.1174-1175

[678] Ed. Abdullah Yıldız, Kur’an’ın Hayata Müdahalesi, Umran Yayınları, İstanbul, Ocak 2004: 209-210.

[679] Hud: 11/88

[680] Bakara: 2/44

[681] Saf: 61/2

[682] En’am: 6/l61

[683] 37/l 11

[684] Bakara: 2/260

[685] Al-i İmran: 3/20

[686] Yusuf: l 2/101

[687] En’am: 6/79

[688] En’am: 6/80-8l

[689] Nahl: 16/l20

[690] Ankebut: 29/26

[691] Bakara: 2/101

[692] Yusuf: 12/86

[693] Hud: 11/75

[694] Saffat: 37/84

[695] Sad: 38/46

[696] Tevbe: 9/l 14

[697] Meryem: l9/56

[698] A’raf: 7/105

[699] En’am: 6/84

[700] Enbiya: 21/73

[701] Şuara: 26/106-125-143- 162, 178

[702] Meryem: l9/55

[703] İnsan: 76/7

[704] Necm: 53/37

[705] Hud: 11/75

[706] Enbiya:21/5l

[707] Hud: l 1/75- 9/114

[708] İnsan: 76/8-10

[709] Nahl: l6/122; 26/83,84

[710] Enbiya: 2l/73

[711] Yusuf: l2/83; Enbiya: 21/85-86

[712] Maide: 5/92- 99; Nahl: 16/35-82

[713] Hac: 22/67

[714] A’raf: 7/65- 67- 71-72

[715] Ahzap: 33/45

[716] Bakara: 2/213; Ahzap: 33/45

[717] Şuara: 26/l68

[718] Ahzap: 33/46

[719] Şuara: 26/75-76; Ankebut: 29/19

[720] Ankebut: 29/27; En’am: 6/83; Enbiya: 21/74; Sad: 38/45

[721] Yusuf: l2/87; Hicr: l 5/55-56

[722] Sad: 38/45

[723] Sad: 38/46

[724] Bakara:2/l33; 21/73

[725] İbrahim: 14/37; 21/73

[726] Bakara: 2/l27-l29; İbrahim: 14/35-41; Saffat: 37/100

[727] İbrahim: 14/37; Nahl: 16/121

[728] İbrahim: 14/39-4l

[729] Ed. Abdullah Yıldız, Kur'an'ın Hayata Müdahalesi, Umran Yayınları, İstanbul, Ocak 2004: 210-211.

[730] Bakara: 2/143

[731] Elmalık Hamdı Yazır, Hak Dini, Kur'dn DİÜ, Eser kitabevi, İstanbul; 1971, el, s. S23-524

[732] A.g.e., el, s. 508

[733] M. Esed, Kur'dn Mesajı, d, s.39-40

[734] E.H. Yazır, Hak Dini, Kur'ân Dili, el, s.524

[735] Ed. Abdullah Yıldız, Kur'an'ın Hayata Müdahalesi, Umran Yayınları, İstanbul, Ocak 2004: 211-212.

[736] A'raf: 7/85-93; Hud: 11/84-95; Şuara: 26/176-191

[737] A'raf: 7/85

[738] Hud: 11/84-86

[739] Hud: 11/85

[740] Hud: 11/87

[741] Hud: 11/91

[742] A'raf: 7/88

[743] Hud: 11/91

[744] Mümtehine: 60/6

[745] Bkz. El-Münad, Beyrut-1960; Mevlüt san, el-Mevdrid, İstanbul.

[746] Rahman: 55/7-8,9

[747] İsra: 17/35

[748] Şura: 42/17

[749] Karia: 10l/6-11

[750] Ali Ünal, Kuran'da Temel Kavramlar, Beyan y., istanbul; 1986, s. 277-282

[751] Hadid: 57/25

[752] İsra: l7/8l; Sebe: 34/49.

[753] Umran 106; Haziran 2003. Ed. Abdullah Yıldız, Kur'an'ın Hayata Müdahalesi, Umran Yayınları, İstanbul, Ocak 2004: 212-214.

[754] Umran: 97; Eylül 2002. Ed. Abdullah Yıldız, Kur'an'ın Hayata Müdahalesi, Umran Yayınları, İstanbul, Ocak 2004: 215-217.

[755] Ed. Abdullah Yıldız, Kur'an'ın Hayata Müdahalesi, Umran Yayınları, İstanbul, Ocak 2004: 218-219.

[756] Enam: 6/74

[757] Ankebut: 29/25

[758] Necm: 53/23

[759] Enam: 6/79-81

[760] Meryem: 19/46-48

[761] Enbiya: 21/68-70

[762] Noam chomsky, Terörizm Kültürü/ABD Terörü, Pınar yay., İst, 1992, s.22l

[763] Nuh: 71/21-22

[764] Sebe: 34/43

[765] Nuh: 71/23-24

[766] Meryem: 19/46-48, Enbiya: 21/68-70, Nuh: 71/21-24

[767] Nuh: 71/28

[768] İbrahim: 14/35-40-41

[769] Enam: 6/79

[770] Mümtehine: 60/4-6. Ed. Abdullah Yıldız, Kur'an'ın Hayata Müdahalesi, Umran Yayınları, İstanbul, Ocak 2004: 219-222.

[771] Saffat: 37/83

[772] Bakara: 2/124-130, Nahl: 16/120-121

[773] Hicr: l5/5l-59, En'am: 6/80-81, Zariyat: 51/28-29

[774] Nahl:16/120-121

[775] Al-i İmran: 3/67

[776] Nisa: 4/125, Şuara: 26/ 77-93

[777] A'raf: 7/131, Nahl: 16/120, Enbiya: 21/73

[778] En'am: 6/84, Saffat: 37/99-100

[779] Ankebut: 29/27, Necm: 53/36-37

[780] Şuara: 26/83

[781] En'am: 6/83,75

[782] Meryem: 19/43

[783] Enbiya: 21/51

[784] En'am: 6/74-83, Hicr: 15/54-55, Meryem: 19/42, Saffat: 37/95-96

[785] Bakara: 2/259-260, En'am: 6/75

[786] Saffat: 37/83-113, Enbiya: 21/57-69, Bakara: 2/258

[787] Hud: 1l/75

[788] Nahl: 16/122, Ankebut: 29/27, Şuara: 26/83-84

[789] Nahl: 16/121

[790] Bakara: 2/124, Saffat: 37/103-106

[791] Bakara: 2/127-129, İbrahim: 14/35-41, Mümtehine: 60/5

[792] Şuara: 26/75-76, Ankebut: 29/19

[793] Bakara: 2/127-129, Ankebut: 29/27

[794] Sad: 38/46

[795] En'am: 6/84

[796] Sad: 38/45

[797] Sad: 38/45

[798] Sad: 38/45

[799] Tevbe: 9/ 114

[800] Hicr: 15/55-56

[801] Tevbe: 9/114, Hud: 11/75

[802] Saffat: 37/ 84)

[803] Necm: 53/36-37

[804] Mümtehine:60/46

[805] Bakara: 2/131, En'am: 6/161, Nahl:16/120,123, Saffat: 37/107-111

[806] Tevbe: 9/114, Zuhruf: 43/26, Mümtehine: 60/4, Meryem: 19/48-49, Enbiya: 21/67

[807] Hud: 11/73, Yusuf: 12/6, Meryem: 19/47

[808] En'am: 6/83

[809] Nahl:16/122, Ankebut: 29/27

[810] Nahl: 16/120

[811] Ahzab: 33/37, Nahl: 16/51,52, Maide: 5/44, Al-i İmran: 3/175

[812] Maide: 5/11, Al-i İmran: 3/102

[813] Hud: 11/26-50-61-84; Fatiha: 1/4

[814] Hud: 11/26-50-61-84

[815] Maide: 5/108; Nahl: 16/2

[816] 5/11; Al-i İmran: 3/102

[817] Maide: 5/35

[818] Zuhruf: 43/63, Şuara: 26/110-131-150

[819] Bakara: 2/203

[820] Bakara: 2/231

[821] Maide: 5/2,4, Haşr: 59/7

[822] Hud: 11/84

[823] Maide: 5/2,8; Bakara: 2/180

[824] Ahzab: 33/70

[825] Maide: 5/4-88

[826] Bakara: 2/278

[827] Hud: 11/78, Hicr: 15/68-69

[828] Maide: 5/28

[829] Tevbe: 9/18

[830] Bakara: 2/282-283

[831] Bakara: 2/180

[832] Bakara: 2/282-283

[833] Bakara: 2/282

[834] Nisa: 4/35-128

[835] Nisa: 4/3

[836] Bakara: 2/189

[837] Bakara: 2/231-241

[838] Bakara: 2/233'nde

[839] Enfal: 8/1-46; Al-i İmran: 3/103

[840] Maide: 5/57

[841] Ahzab: 33/1, Maide: 5/57

[842] Maide: 5/35, Enfal: 8/60. Ed. Abdullah Yıldız, Kur'an'ın Hayata Müdahalesi, Umran Yayınları, İstanbul, Ocak 2004: 222-224.

[843] Nahl: 16/51-52

[844] Maide: 5/44

[845] Maide: 5/3-54, Enam: 6/81,82

[846] Al-i İmran: 3/175. Ed. Abdullah Yıldız, Kur'an'ın Hayata Müdahalesi, Umran Yayınları, İstanbul, Ocak 2004: 225.

[847] İmam Gazali, Ihyau Ulumi'd-Din, Aslan yay., s.9-10

[848] Ahzab: 33/ 39

[849] Fatır: 35/28

[850] Maide: 5/100

[851] Talak: 65/10

[852] Al-i İmran: 3/102

[853] Nahl:16/2

[854] Maide: 5/35

[855] Mearic: 70/22-35

[856] Ed. Abdullah Yıldız, Kur'an'ın Hayata Müdahalesi, Umran Yayınları, İstanbul, Ocak 2004: 225-227.

[857] Maide: 5 /8

[858] Maide: 5/2. Ed. Abdullah Yıldız, Kur'an'ın Hayata Müdahalesi, Umran Yayınları, İstanbul, Ocak 2004: 227-228.

[859] Ahzab: 33/70-71

[860] Bakara: 2/204-208. Ed. Abdullah Yıldız, Kur'an'ın Hayata Müdahalesi, Umran Yayınları, İstanbul, Ocak 2004: 228.

[861] Maide: 5/57-58

[862] Enfal: 8/45-47. Umran. 77; Ocak 2001. Ed. Abdullah Yıldız, Kur'an'ın Hayata Müdahalesi, Umran Yayınları, İstanbul, Ocak 2004: 229.

[863] Fetih: 48/26

[864] Abese: 80/42

[865] Şems: 91/8

[866] İnfitar: 82/13-14

[867] Zümer: 39/65

[868] Saf: 61/2,3

[869] Bakara: 2/44

[870] Hud: 11/88

[871] Buruc: 85/8

[872] Umran 76; Aralık 2000; Türkçesi: Abdi Keskinsoy; EI-Mecelle, Ekim 2000. Ed. Abdullah Yıldız, Kur'an'ın Hayata Müdahalesi, Umran Yayınları, İstanbul, Ocak 2004: 230-233.

[873] Ortega Y. Gassec, Kütlelerin isyanı, Bedir Yayınevi, İstanbul 1976, Sh: 47.

[874] Dave Robinson, Nietzsche ve Postmodernizm, Everest yayınları, İstanbul, 2000, sh: 11.

[875] Dave Robinson, A. ğ. e., Sh 8.

[876] Prof. Bedia Akarsu, Çağdaş Felsefe Akımları, M. E. B. Devlet Kitapları, İstanbul, 1979, Sh: 113.

[877] Mehmet Emin Özcan, Jean-Paul Sartre'ın Özgürlüğün Yolları'nda Anlatı Kişisi ve toplumsal özne olarak Birey, T. C Kültür Bakanlığı Yayınları Ankara, 2000, Sh: 14.

[878] Ed. Abdullah Yıldız, Kur'an'ın Hayata Müdahalesi, Umran Yayınları, İstanbul, Ocak 2004: 234-235

[879] Mehmet Emin Özcan, a.g.e., sh: 88-89.

[880] Paul Foulquie, Varoluşçunun varoluşu, Toplumsal Dönüşüm Yayınlan, istanbul, 1998, Sh: 61.

[881] Paul Foulquie, a.g.e., sh:73.

[882] Paul Foulquie, a.g.e., Sh: 74.

[883] Paul Foulpuie, A. g. e., Sh, 75.

[884] Prof. Bedia Akarsu, Çağdaş Felsefe Akımları, sh: 120.

[885] Prof. Bedia Akarsu, Çağdaş Felsefe Akımları, Sh:l25.

[886] Frank Magill'den Vahap Mutal, Egzistansiyalist Felsefenin beş klasiği, Hareket Yayınları, İstanbul, 1971, Sh. 50 51.

[887] Martin Heidegger, Günlük insan ve "Ontar" alanı, çağdaş Felsefe Akımları içinde, sh: 233-234.

[888] A. Kadir Çüçen, Hedegger'de Varlık ve Zaman, Asa Kitapevi, Bursa 1997, Sh; 41,

[889] A. kgdir Çüçen, a.g.e, Sh125.

[890] Frank Magill,a.g.e.,Sh:57. A. Kadir Çüçen, a.g.e., Sh: 125/126.

[891] Ed. Abdullah Yıldız, Kur'an'ın Hayata Müdahalesi, Umran Yayınları, İstanbul, Ocak 2004: 234-237.

[892] Ahmet Hamdi Akseki, Ve'l-Asr Tefsiri, sadeleştiren Ertugrul Özalp, Bîrun Yayınları, istanbul, sh; 48.

[893] Toshihiko Izutsu, Kur'ân'da Allah ve insan, Kevser Yayınlan, Ankara, sh:127

[894] Necati öner, Felsefe Yolunda Düşünceler, Akçağ Yayınları, Ankara, 1999, sh: 57.

[895] Toshihiko ızutsu, a.g.e., sh: 137.

[896] Hanifi özcan, Epistemolojik açıdan İman, İFAV yayınları, İstanbul, 1992 Sh: 78.

[897] Ali Izzetbegoviç, Doğu ve Batı Arasında İslam, Nehir yayınları, 1987, İstanbul, Sh: 81.

[898] David West, Kıta Avrupası Felsefesine Giriş, Paradigma yayınları, İstanbul, 1998, Sh: 170.

[899] Elmalılı M. Hamdi Yazır, Hak Dini Kuran Dili, Azim Dağıtım, İstanbul, Cilt 9, sh: 432, Ahmet Hamdi Akseki, a.g.e, Sh: 65.

[900] Elmalılı M. Hamdi Yazır, a.g.e., dit 9. Sh:433.

[901] Ahmet Hamdi Akseki, A.g.e., Sh: 91

[902] Ed. Abdullah Yıldız, Kur'an'ın Hayata Müdahalesi, Umran Yayınları, İstanbul, Ocak 2004: 237-240.

[903] Umran; 80; Nisan 2001. Ed. Abdullah Yıldız, Kur'an'ın Hayata Müdahalesi, Umran Yayınları, İstanbul, Ocak 2004: 240.

[904] Zilzal: 99/7-8

[905] Hac: 22/15

[906] Gafir: 40/51

[907] Nur: 24/55

[908] Saf: 61/8-9

[909] Mümtehine: 60/7-9

[910] Nisa: 4/90-91

[911] Nisa: 4/94

[912] İbrahim: 14/13

[913] A’raf: 7/89

[914] A’raf: 7/146. Umran: 64; Aralık 1999 Türkçesi: Abdı Keskinsoy; El-Mecelle, Ağustos, 1999

[915] Ed. Abdullah Yıldız, Kur’an’ın Hayata Müdahalesi, Umran Yayınları, İstanbul, Ocak 2004: 246-247.

[916] Ed. Abdullah Yıldız, Kur’an’ın Hayata Müdahalesi, Umran Yayınları, İstanbul, Ocak 2004: 247-249.

[917] Ed. Abdullah Yıldız, Kur’an’ın Hayata Müdahalesi, Umran Yayınları, İstanbul, Ocak 2004: 249.

[918] Ed. Abdullah Yıldız, Kur’an’ın Hayata Müdahalesi, Umran Yayınları, İstanbul, Ocak 2004: 249-250.

[919] Ed. Abdullah Yıldız, Kur’an’ın Hayata Müdahalesi, Umran Yayınları, İstanbul, Ocak 2004: 250.

[920] Ed. Abdullah Yıldız, Kur’an’ın Hayata Müdahalesi, Umran Yayınları, İstanbul, Ocak 2004: 251-252.

[921] Hicr: 15/99.

[922] Ed. Abdullah Yıldız, Kur’an’ın Hayata Müdahalesi, Umran Yayınları, İstanbul, Ocak 2004: 252.

[923] Ed. Abdullah Yıldız, Kur’an’ın Hayata Müdahalesi, Umran Yayınları, İstanbul, Ocak 2004: 252.

[924] Ed. Abdullah Yıldız, Kur’an’ın Hayata Müdahalesi, Umran Yayınları, İstanbul, Ocak 2004: 252-253.

[925] Ed. Abdullah Yıldız, Kur’an’ın Hayata Müdahalesi, Umran Yayınları, İstanbul, Ocak 2004: 253.

[926] Ed. Abdullah Yıldız, Kur’an’ın Hayata Müdahalesi, Umran Yayınları, İstanbul, Ocak 2004: 253-258.

[927] Umran. 39-40; Türkçesi: Abdi Keskinsoy. Ed. Abdullah Yıldız, Kur’an’ın Hayata Müdahalesi, Umran Yayınları, İstanbul, Ocak 2004: 258.

[928] Tevbe: 9/128.

[929] A'râf: 7/168

[930] Âl-i İmrân: 3/4

[931] İbrâhim: 14/51

[932] Meâric: 70/5-7

[933] Mürselât: 77/16-18

[934] Furkan: 25/23

[935] Beylerbeyi/22 Eylül 1931

Umran 48; Ağustos 1998; Sadeleştiren.- Ömer Hakan Özalp

Bu yazı Hüseyin Kâzım Kadri'nin, Türk Petrol Vakfı Kütüphanesinde bulunan, kendisinin Külliyat-ı şeyh Muhsin-i Fânî adını verdiği yazma halindeki dinî makalelerinin 28si olan Dinde Hukuk-ı Umumiyye adlı makalesinin kısmen sadeleştirilmiş halidir. Metinde geçen âyetlerin mealleri, yine kendisine ait olan Nûr'ul-Beyan adlı mealden alınmış; Farsça, Arabca beyit ve ibarelerin tercümeleri konulmuştur. H ÖEd. Abdullah Yıldız, Kur'an'ın Hayata Müdahalesi, Umran Yayınları, İstanbul, Ocak 2004: 259-262.

[936] Mehmet Akif Ersoy, Safahat Asım, İstanbul, 1977, s. 400.

[937] Buharî, Sahili, Edeb, 27; Müslim, Sahih, Bir, 66; Ahmed b. Hanbel, Müsned, IV, 270.

[938] Müslim, Bir, 67; Ahmed b. Hanbel, IV, 271, 276.

[939] İsmail Muhammed b. E!-Aclûnf, Keşfü'l-Hafâ ve Müzhilü'l-Sibâs, Beyrut, ts. II, 277.

[940] M. Akif Ersoy, Safahat Süleymaniye Kürsüsünden, s. 179.

[941] Buharî, Sahîh, şeriket, 6, Şehâdât, 30; Tirmizî, Fiten, 12, Ahmed b. Hanbel, IV, 268, 270, 273, İbn Hacer el-Askalânî, Fethurl-Bârî, Beyrut, 1988, V, 277.

[942] Enfâl: 8/25

[943] İbn Kesir, EI-B/dâye ve'n-Nihaye Büyük İslam Tarifli, çev.r Mehmet Keskin, st. 1994, VI, 426; Mevlâ'na şîbli, Asr-ı Saadet İslam Tarihi, trc. Ömer Rıza Doğrul, ist. 1978, IV, 39; Yusuf Kandehlevî, Hayatüs'-Sahâbe Hadislerle Müslümanlık, trc. Mehmet M. Büyükçınar, A. Ömer Tekin, Ömer Faruk Harman, İst 1971, II, 608.

[944] Y. Kandehlevî, a.g.e., II, 634.

[945] Hayrettin Karaman, Bekir Topaloğlu, Arapça Okuma ve Eski Metinler Kitabı, si 1970, s. 57-58.

[946] Bi-kes: Kimsesiz.

[947] Girye-i hüsran: Hüsran gözyaşları.

[948] Gadn zulüm, haksızlık.

[949] Girdap: Suların döndüğü ve çukurlaştığı yer, anafor, çevrinti, burgaç, tehlikeli yer.

[950] Zalûm ü cehûl: Fazla zalim ve fazla cahil.

[951] Bân Yük.

[952] M. Akif Ersoy, Safahat Birinci Kitap, Koca Karı ile Ömer, s. 96-98.

[953] Umran: 73; Eylül 2001. Ed. Abdullah Yıldız, Kur’an’ın Hayata Müdahalesi, Umran Yayınları, İstanbul, Ocak 2004: 263-268.

[954] Şuara: 26/227

[955] bkz: Hadislerle Kur'ân-ı Kerim Tefsiri, el 1, s.:6116-6117

[956] En'am: 6/129

[957] Nur: 24/55

[958] Rum: 30/41

[959] Rad: 13/22

[960] Mü’minun: 23/96

[961] Fussilet: 41/35

[962] Kalem: 68/4

[963] Mü’minûn: 23/1-11

[964] Furkan: 25/63-68; Meâric: 70/22-35.

[965] Fecr: 89/17-20

[966] Bakara: 2/138

[967] Umran. 53; Ocak 1999. Ed. Abdullah Yıldız, Kur'an'ın Hayata Müdahalesi, Umran Yayınları, İstanbul, Ocak 2004: 269-271.

[968] Ed. Abdullah Yıldız, Kur'an'ın Hayata Müdahalesi, Umran Yayınları, İstanbul, Ocak 2004: 272.

[969] Ankebut: 29/45

[970] Bakara: 2/183

[971] Hac: 22/37

[972] Müddessir: 74/1-5

[973] Buhâri, Bed'ü'l-Vahy 1; Müslim, İmaret 155.

Ed. Abdullah Yıldız, Kur'an'ın Hayata Müdahalesi, Umran Yayınları, İstanbul, Ocak 2004: 273-274.

[974] Ed. Abdullah Yıldız, Kur'an'ın Hayata Müdahalesi, Umran Yayınları, İstanbul, Ocak 2004: 274.

[975] Müslim, m, 1680, hn. 2128; Muvatta, II, 913, hn. 1626. Hadisin lafzı Müslim'e aittir.

[976] Bknz: ibn Abdu'l-Bir, Ebu Ömer Yusuf b. Abdlullah en-Nemeri: Temrııd, Fas: Vizâratu umumu'l-Evkâf, 1387. 13/204; Es-Suyuti, Abdurrahman b. Ebf Bekn Tenvîru'l-Havâlik, Mısın el-Mektebetu et-Ticâriyyetu el-kubrâ, 1969. 1/216.

[977] Bknz: En-Nevevi, Ebu Zekeriyyâ Muhyiddin b. Şeref; Sahîhu Müslim bişemi'n-Nevevi, el-Kâhira. Daru'd-Diyân lit' Turâs. 17/190.

[978] Ed. Abdullah Yıldız, Kur'an'ın Hayata Müdahalesi, Umran Yayınları, İstanbul, Ocak 2004: 274-275.

[979] Âl-i İmrân: 3/76

[980] Umran: 108; Ağustos 2003. Ed. Abdullah Yıldız, Kur'an'ın Hayata Müdahalesi, Umran Yayınları, İstanbul, Ocak 2004: 275.

[981] Ed. Abdullah Yıldız, Kur'an'ın Hayata Müdahalesi, Umran Yayınları, İstanbul, Ocak 2004: 276-277.

[982] Ed. Abdullah Yıldız, Kur'an'ın Hayata Müdahalesi, Umran Yayınları, İstanbul, Ocak 2004: 277-278.

[983] Ed. Abdullah Yıldız, Kur'an'ın Hayata Müdahalesi, Umran Yayınları, İstanbul, Ocak 2004: 278-279.

[984] Ed. Abdullah Yıldız, Kur'an'ın Hayata Müdahalesi, Umran Yayınları, İstanbul, Ocak 2004: 279-280.

[985] Ed. Abdullah Yıldız, Kur'an'ın Hayata Müdahalesi, Umran Yayınları, İstanbul, Ocak 2004: 280.

[986] Ed. Abdullah Yıldız, Kur'an'ın Hayata Müdahalesi, Umran Yayınları, İstanbul, Ocak 2004: 280-282.

[987] Ed. Abdullah Yıldız, Kur'an'ın Hayata Müdahalesi, Umran Yayınları, İstanbul, Ocak 2004: 282-283.

[988] Ed. Abdullah Yıldız, Kur'an'ın Hayata Müdahalesi, Umran Yayınları, İstanbul, Ocak 2004: 284.

[989] Ed. Abdullah Yıldız, Kur'an'ın Hayata Müdahalesi, Umran Yayınları, İstanbul, Ocak 2004: 284-286.

[990] Ed. Abdullah Yıldız, Kur'an'ın Hayata Müdahalesi, Umran Yayınları, İstanbul, Ocak 2004: 286-288.

[991] Ed. Abdullah Yıldız, Kur'an'ın Hayata Müdahalesi, Umran Yayınları, İstanbul, Ocak 2004: 288-289.

[992] Umran: 99; Kasım 2002. Ed. Abdullah Yıldız, Kur'an'ın Hayata Müdahalesi, Umran Yayınları, İstanbul, Ocak 2004: 289.

[993] Kur'ân Bakara: 2:143; Al-i İmran: 3:103; Al-i İmran: 3:110; Hac: 22:41)

[994] Ed. Abdullah Yıldız, Kur'an'ın Hayata Müdahalesi, Umran Yayınları, İstanbul, Ocak 2004: 293-295.

[995] Nisa: 4/80.

[996] Umran 105; Mayıs 2003 Türkçesi: A. Mennan Müftüoğlu-Tevfik Emin; Londra'da yayımlanan aylık İslam Dergisi'nin Ekim 2000/21. sayısından tercümedir.

Ed. Abdullah Yıldız, Kur'an'ın Hayata Müdahalesi, Umran Yayınları, İstanbul, Ocak 2004: 295-299.

[997] Yazar, Nahl suresinin 68. âyetini hatırlatıyor: "Rabbin balarısına şöyle vahyetti..."

[998] C saidln sözünü ettiği âyet: Zilzal 99/4-5: "işte o gün yer haberlerini söyler." "Çünkü Rabbin ona vah yetmiştir."

[999] Ankebut: 29/20

[1000] Nahl: 16/8

[1001] Kehf: 18/29

[1002] Fussilet: 41/46

[1003] Yunus: 9/108; Isra: 17/15; Zümer: 39/41

[1004] En"am: 6/164; İsra: 17/15; Fatır: 35/18; Zümer: 39/7, Necm: 53/38

[1005] Isra: 17/15

[1006] İbrahim: 14/5

[1007] Umran: 60; Ağustos 1999; Türkçesi: Metin Çığrıkçı, el-Mecelle, 23-29 Mayıs 1999. Ed. Abdullah Yıldız, Kur'an'ın Hayata Müdahalesi, Umran Yayınları, İstanbul, Ocak 2004: 300-302.

[1008] Nisa: 4/6

[1009] Zümer: 39/9

[1010] En'am: 6/80-83

[1011] Yunus: 10/99

[1012] Mü'minun: 23/28-31

[1013] Yâsin: 36/20

[1014] Âl-i İmran: 3/137

[1015] Ra'd: 13/11. Umran; 62; Ekim 1999 Türkçesi: Abdi Keskinsoy; El-Mecelle, 25-31 Temmuz, 1999.

Ed. Abdullah Yıldız, Kur’an’ın Hayata Müdahalesi, Umran Yayınları, İstanbul, Ocak 2004: 303-307.

[1016] Ra'd: 13/11

[1017] Ed. Abdullah Yıldız, Kur’an’ın Hayata Müdahalesi, Umran Yayınları, İstanbul, Ocak 2004: 308-309.

[1018] Ed. Abdullah Yıldız, Kur’an’ın Hayata Müdahalesi, Umran Yayınları, İstanbul, Ocak 2004: 309.

[1019] Ali İmran: 3/137

[1020] Rum: 30/9-10

[1021] Hac: 22/45

[1022] Hac: 22/46

[1023] Muhammed: 47/10-11

[1024] Ankebut: 29/15

[1025] Zariyat: 51/37

[1026] Hicr: 15/76-77

[1027] Saffat: 37/137-138

[1028] Sebe’: 34/15

[1029] Fecr: 89/8

[1030] Yunus: 10/92

[1031] Hûd: 11/100-103

[1032] Rum: 30/42-43.Ed. Abdullah Yıldız, Kur’an’ın Hayata Müdahalesi, Umran Yayınları, İstanbul, Ocak 2004: 309-311.

[1033] Mümin: 40/85

[1034] Fetih: 48/22-23

[1035] Rad: 13/11

[1036] Bakara: 2/146-252

[1037] Bakara: 2/249

[1038] Bakara: 2/251

[1039] Kasas: 28/5

[1040] İbrahim: 14/13. Ed. Abdullah Yıldız, Kur'an'ın Hayata Müdahalesi, Umran Yayınları, İstanbul, Ocak 2004: 311.

[1041] A'raf: 7/5

[1042] Isra: 17/16

[1043] Ankebut: 29/28-29

[1044] En'am: 6/44

[1045] Nahl: 16/112

[1046] Bakara: 2/85

[1047] Hûd: 11/116

[1048] Hûd: 84-86. Ed. Abdullah Yıldız, Kur'an'ın Hayata Müdahalesi, Umran Yayınları, İstanbul, Ocak 2004: 312.

[1049] AKV Bülten 2; Haziran 1991 312. Ed. Abdullah Yıldız, Kur'an'ın Hayata Müdahalesi, Umran Yayınları, İstanbul, Ocak 2004: 312.

[1050] Fecr: 89/6-14

[1051] Ed. Abdullah Yıldız, Kur'an'ın Hayata Müdahalesi, Umran Yayınları, İstanbul, Ocak 2004: 313.

[1052] A'raf: 7/69-74

[1053] Ahkaf: 46/21

[1054] Şuara: 26/128-129

[1055] Hicr: 15/82

[1056] A’raf: 7/70-75

[1057] Fussilet: 41/15

[1058] Hud: 11/59

[1059] Şuara: 26/128-130

[1060] 26/128. âyette geçen ri’ kelimesi, bir güç gösterisi olarak turizm, ticaret, savunma amacıyla yükseltilen kuleler anlamına gelir. Geniş bilgi için bkz. Dr. Kerim Buladı, Kur'ân'da Nankörlük Kavramı, Pınar y., lst-2001,

s.347-351.

[1061] Ebû'l-A'lâ el-Mevdûdî, Tefhîmü'l-Kur’an, İnsan y., İst-1987, c.4, s.43.

[1062] Ed. Abdullah Yıldız, Kur’an’ın Hayata Müdahalesi, Umran Yayınları, İstanbul, Ocak 2004: 313-314.

[1063] Şuara: 26/138

[1064] En’am: 6/65

[1065] En’am:6/65

[1066] Nahl: 16/112

[1067] Şuara: 26/172

[1068] Kamer: 54/19

[1069] Ankebut: 29/30; Hicr: 15/83

[1070] Fussilet: 41/13

[1071] Hakka: 69/5-6 Ayrıca bkz: A’raf: 7/72,78; Hicr: 15/83; Fussilet: 41/16; Ahkaf: 46/24-25; Zariyat: 51/41-45; Kamer: 54/19-21

[1072] Hümeze: 104/2-3

[1073] Alak: 96/7-8

[1074] Fatır: 35/44

[1075] Haşr: 59/2

[1076] Ed. Abdullah Yıldız, Kur'an'ın Hayata Müdahalesi, Umran Yayınları, İstanbul, Ocak 2004: 314-316.

[1077] Rad: 30/41

[1078] Noam Chomsky, ABD Terörü/Terörizm Kültürü, Pınar y. İst 1991, s.8., Comsky, ABD başkanlarından Franklin Delano Roosevelt'in dünyaya ilan ettiği ve "konuşma özgürlüğü, ibadet özgürlüğü, korkusuzca yapma özgürlüğü ve asgari ihtiyaçların baskısından azade olarak yaşama özgürlüğü" şeklinde sıraladığı "Dört Özgürlük"e bu beşincisini ekler ve Rooseveit için, "her nasılsa bu beşinci özgürlüğü zikretmeyi ihmal etmiştir" der. s.8.

[1079] A'raf: 7/127

[1080] Avrasya Dosyası, 1991, 1/1.

[1081] Mark Juergensmeyer, Yeni soğuk savaş, Pınar y., lst.2001, s. 195.

Ed. Abdullah Yıldız, Kur'an'ın Hayata Müdahalesi, Umran Yayınları, İstanbul, Ocak 2004: 316-317.

[1082] Edward Gibbon, Roma İmporatorluğu'nun Gerileyişi ve Çöküş Tarihi, B/F/S y., 1988, el, s. 490-491.

[1083] Meydan Larousse Ansiklopedisi, Sabah gazetesi, ist-1992, c. XVI, s. 596.

[1084] E. Gîbbon, a.g.e., c I, s.539-, G. Barker, O'nun izinde/Hıristiyanlık ve Laiklik Tarihi, zafer mat., ist-1985, s. 18; K. Bihlmeyer, H. Tuchle, . ve IV. Yüzyılda Hıristiyanlık, ist. 1972, s.47.

[1085] Octavio Paz, Dört ya da Beş Dünya Bir Yeryüzü, inkılap kit., lst.1997, 3.53.

Ed. Abdullah Yıldız, Kur'an'ın Hayata Müdahalesi, Umran Yayınları, İstanbul, Ocak 2004: 317-318.

[1086] Fatır: 35/43-44; Umran 86- Ekim 2001. Ed. Abdullah Yıldız, Kur'an'ın Hayata Müdahalesi, Umran Yayınları, İstanbul, Ocak 2004: 318.

[1087] A'râf: 7/85-93

[1088] Hûd: 11/84-95

[1089] Şuarâ: 26/176-191

[1090] Hicr: 15/78-79; Furkan: 25/38; Ankebut: 29/36-37; Kaf: 50/12-14

[1091] Ed. Abdullah Yıldız, Kur’an’ın Hayata Müdahalesi, Umran Yayınları, İstanbul, Ocak 2004: 319.

[1092] Ed. Abdullah Yıldız, Kur’an’ın Hayata Müdahalesi, Umran Yayınları, İstanbul, Ocak 2004: 320.

[1093] Şura: 42/189.

[1094] M. Esed, Kuran Mesajı

[1095] Ed. Abdullah Yıldız, Kur’an’ın Hayata Müdahalesi, Umran Yayınları, İstanbul, Ocak 2004: 321-322.

[1096] Umran: 80; Nisan 2001. Ed. Abdullah Yıldız, Kur’an’ın Hayata Müdahalesi, Umran Yayınları, İstanbul, Ocak 2004: 322.

[1097] En'am: 6/76-81

[1098] Daha doğru bir ifadeyle, bu tabiri "Tanrıyla insan arasında, aracı olarak" biçiminde anlamak gerekir.

[1099] will Durant, Medeniyetin Teme/feri, 1978, İstanbul, s. 119

[1100] Ed. Abdullah Yıldız, Kur’an’ın Hayata Müdahalesi, Umran Yayınları, İstanbul, Ocak 2004: 323.

[1101] Bkz: Rad: 13/33.

[1102] Rad: 13/33

[1103] A'raf: 7/193-195; Meryem: 19/42; Fatır: 35/14; Şuara: 26/72...

[1104] Tevbe: 9/109

[1105] Ed. Abdullah Yıldız, Kur’an’ın Hayata Müdahalesi, Umran Yayınları, İstanbul, Ocak 2004: 323-324.

[1106] Ed. Abdullah Yıldız, Kur'an'ın Hayata Müdahalesi, Umran Yayınları, İstanbul, Ocak 2004: 324-325.

[1107] Sad: 38/6

[1108] Nuh: 71/23

[1109] Ed. Abdullah Yıldız, Kur'an'ın Hayata Müdahalesi, Umran Yayınları, İstanbul, Ocak 2004: 325-326.

[1110] Sebe: 34/22-23

[1111] lbn Teymiye, Külliyat, 1986 ve devamı, İstanbul, s. 1/187

[1112] Ali Şeriatı, Dine Karşı Din, 1987, İstanbul, s. 57

[1113] şeriatı. Dine Karşı Din, s. 35,36

[1114] Günay Tümer, Biruni'ye Göre Dinler ve islam Dini, 1986, İstanbul, s. 92; Ayrıca bkz; W. Barthold, İslâm Medeniyeti, 1984, İstanbul, s. 53

[1115] Rad: 13/33; A'raf: 7/71; Hud: 12/40

[1116] Ed. Abdullah Yıldız, Kur'an'ın Hayata Müdahalesi, Umran Yayınları, İstanbul, Ocak 2004: 326-328.

[1117] Ed. Abdullah Yıldız, Kur'an'ın Hayata Müdahalesi, Umran Yayınları, İstanbul, Ocak 2004: 328.

[1118] Ana Britannica, 1986 ve devamı, İstanbul, s. 21/411; ayrıca bkz Büyük Larausse, 1993, istanbul, s. 23/11953; Ceram, Tanrılar, Mezarlar, Bilginler, s.346

[1119] Ana Britannica 21/412

[1120] Büyük Larausse 21/10921

[1121] Ana Britannica 21/411

[1122] Ceram, Tanrılar, Mezarlar, Bilginler, s. 325,326; Büyük Larausse s. 3/1166

[1123] Gordon ehilde, Tarihte Neler Oldu, 1983, İstanbul, s. 73

[1124] Mc Neill, Dünya Tarihi, 1985, İstanbul, s. 25,27; ehilde, Tarinte Neler Oldu, s. 73

[1125] ur'a yaklaşık. 50 km uzaklıkta bir Sümer şehri.

[1126] Mc Neül, Dünya Tarifli, s. 23,24; ehilde, Tarihte Neler Oldu, s. 73

[1127] Ceram, Tanrılar, Mezarlar, Bilginler, s. 326,327

[1128] Herve, Dinler Tarihi, s. 126

[1129] Mc Neill, Dünya Tarihi, s. 25

[1130] Mcfleill, Dünya Tasni, s. 23

[1131] Büyük Larausse 23/11953 Ayrıca bkz; ehilde, Tarihte Neler Oldu, s.73

[1132] Ed. Abdullah Yıldız, Kur’an’ın Hayata Müdahalesi, Umran Yayınları, İstanbul, Ocak 2004: 328-330.

[1133] lbn Esir, El-Kamil Büyük fslam Tarihi, 1985 ve devamı, İstanbul, s.1/89

[1134] Ankebut: 29/16-18

[1135] En’am: 6/74

[1136] Meryem: 19/42-45

[1137] Meryem: 19/46

[1138] Meryem: 19/48.

[1139] Şuara: 2 6/ 70-8 2. Ed. Abdullah Yıldız, Kur’an’ın Hayata Müdahalesi, Umran Yayınları, İstanbul, Ocak 2004: 330-331.

[1140] Enbiya: 21/55

[1141] Enbiya: 21 /52. Ed. Abdullah Yıldız, Kur’an’ın Hayata Müdahalesi, Umran Yayınları, İstanbul, Ocak 2004: 331-332.

[1142] En'am: 6/76-81

[1143] Nisa: 4/125

[1144] Enbiya: 21/57

[1145] Saffat: 37/86-87

[1146] Saffât: 37/88-89

[1147] Saffât: 37/90-93

[1148] Enbiya: 21/58

[1149] Saffât: 37/94

[1150] Enbiya: 21/59-67. Ed. Abdullah Yıldız, Kur'an'ın Hayata Müdahalesi, Umran Yayınları, İstanbul, Ocak 2004: 332-333.

[1151] Bakara: 2/258

[1152] Mc Neill, Dünya Tarihi 25

[1153] Bakara: 2/258

[1154] Bakara: 2/258

[1155] Bakara: 2/258

[1156] Bakara: 2/258

[1157] Enbiya: 21/69

[1158] Saffât: 37/99

[1159] Ed. Abdullah Yıldız, Kur'an'ın Hayata Müdahalesi, Umran Yayınları, İstanbul, Ocak 2004: 334.

[1160] Bakara: 2/130

[1161] Umran: 72; Ağustos 2000. Ed. Abdullah Yıldız, Kur'an'ın Hayata Müdahalesi, Umran Yayınları, İstanbul, Ocak 2004: 334-335.

[1162] Ed. Abdullah Yıldız, Kur'an'ın Hayata Müdahalesi, Umran Yayınları, İstanbul, Ocak 2004: 336.

[1163] Shepart B. dough, "Uygarlık Tarihi", Varlık Yay., istanbul, 1965, s. 50

[1164] Jacob Ben-Amıttay, "Siyasal Düşünceler Tarihi; Ankara, 1983, s. 42; Shepart B. clough, "Uygarlık Tarihi", s. 52-54

[1165] Andre Rıbard, "insanlığın Tarihi", Say yay., İstanbul, 1983, s: 22

[1166] Andre Rıbard, "insanlığın Tarihi", s. 45

[1167] Şura: 26/57-58

[1168] Andre Rıbard, "İnsanlığın Tarihi", s. 46

[1169] Herodotos, "Herodot Tarihi", Remzi Kitabevi, İstanbul, 1983, s. 130

Ed. Abdullah Yıldız, Kur'an'ın Hayata Müdahalesi, Umran Yayınları, İstanbul, Ocak 2004: 336-337.

[1170] Bkz: Kur'ân 20/60; Fahreddin Razı, Mefatîhu'l-Gayb, çev.: s. Yıldınm, S. Kılıç, Ankara, 1992-1995, s. 11/15; Ham-di Yazır, "Hak Dini Kur'ân Dili", Azim Yay., İstanbul, trs., s. 4/97

[1171] Ed. Abdullah Yıldız, Kur'an'ın Hayata Müdahalesi, Umran Yayınları, İstanbul, Ocak 2004: 337-338.

[1172] Kasas: 28/4

[1173] Tevrat, Tekvin 46/34, 47/6; Çıkış 1/11, 9/26

[1174] Tevrat, Çıkış 1/11-14; Taberî, "Camiu'l-Beyân fi Tefsiri'] Kur'ân1', Beyrut, 1972, s. 1/271; Hamdi Yazır, a.g.e, s. 1/293

[1175] A'raf: 7/141

[1176] Bakara: 2/49 ayrıca bkz; İbrahim: 14/6; Kasas: 28/4

[1177] Fahreddin Râzî, Mefâtihu'l-Gayb, s. 2/528; Ibnü'1-Esır, "el-Kamil lı't-Tarih", çev.: Ahmet Agırakça ve dğr., İstanbul, 1985-86,5. 1/157

Ed. Abdullah Yıldız, Kur'an'ın Hayata Müdahalesi, Umran Yayınları, İstanbul, Ocak 2004: 338-339.

[1178] Taha: 20/24; Naziat: 79/17

[1179] Şuara: 26/18

[1180] Taha: 20/47

[1181] Naziat: 79/18-19

[1182] Şuara: 26/19

[1183] Şuara: 26/20-21

[1184] Şuara: 26/22

[1185] Şuara: 26/23

[1186] Taha: 20/47

[1187] Şuara: 26/29

[1188] Şuara: 26/34-35

[1189] Yunus: 10/78

[1190] A'raf: 7/123

[1191] Hamdı Yazır, "Hak Dini Kuran Dili", s. 4/98

[1192] Andre Rıbard, "İnsanlığın Tarihi", s. 22; Ana Britannica, İstanbul, 1987-1992, s. 17/623

[1193] Kasas: 28/5-6

[1194] A'raf: 7/136-137

[1195] Duhan: 44/25-31. Ed. Abdullah Yıldız, Kur'an'ın Hayata Müdahalesi, Umran Yayınları, İstanbul, Ocak 2004: 339-341.

[1196] Umran: 49; Eylül 1998. Ed. Abdullah Yıldız, Kur'an'ın Hayata Müdahalesi, Umran Yayınları, İstanbul, Ocak 2004: 342.

[1197] Ed. Abdullah Yıldız, Kur'an'ın Hayata Müdahalesi, Umran Yayınları, İstanbul, Ocak 2004: 343.

[1198] Ed. Abdullah Yıldız, Kur'an'ın Hayata Müdahalesi, Umran Yayınları, İstanbul, Ocak 2004: 343-344.

[1199] Ed. Abdullah Yıldız, Kur'an'ın Hayata Müdahalesi, Umran Yayınları, İstanbul, Ocak 2004: 344-345.

[1200] Ed. Abdullah Yıldız, Kur'an'ın Hayata Müdahalesi, Umran Yayınları, İstanbul, Ocak 2004: 345-347.

[1201] Ed. Abdullah Yıldız, Kur'an'ın Hayata Müdahalesi, Umran Yayınları, İstanbul, Ocak 2004: 347.

[1202] Ed. Abdullah Yıldız, Kur'an'ın Hayata Müdahalesi, Umran Yayınları, İstanbul, Ocak 2004: 347.

[1203] Ed. Abdullah Yıldız, Kur'an'ın Hayata Müdahalesi, Umran Yayınları, İstanbul, Ocak 2004: 347-348.

[1204] Ed. Abdullah Yıldız, Kur'an'ın Hayata Müdahalesi, Umran Yayınları, İstanbul, Ocak 2004: 349.

[1205] Fetih: 48/10

[1206] Ed. Abdullah Yıldız, Kur'an'ın Hayata Müdahalesi, Umran Yayınları, İstanbul, Ocak 2004: 350-351.

[1207] Ed. Abdullah Yıldız, Kur'an'ın Hayata Müdahalesi, Umran Yayınları, İstanbul, Ocak 2004: 351-353.

[1208] Ed. Abdullah Yıldız, Kur'an'ın Hayata Müdahalesi, Umran Yayınları, İstanbul, Ocak 2004: 353.

[1209] Ed. Abdullah Yıldız, Kur'an'ın Hayata Müdahalesi, Umran Yayınları, İstanbul, Ocak 2004: 353.

[1210] Ed. Abdullah Yıldız, Kur'an'ın Hayata Müdahalesi, Umran Yayınları, İstanbul, Ocak 2004: 353-354.

[1211] Ed. Abdullah Yıldız, Kur'an'ın Hayata Müdahalesi, Umran Yayınları, İstanbul, Ocak 2004: 354-355.

[1212] Umran: Ekim-Kasim; 1998. Ed. Abdullah Yıldız, Kur'an'ın Hayata Müdahalesi, Umran Yayınları, İstanbul, Ocak 2004: 355-356.

[1213] Ed. Abdullah Yıldız, Kur'an'ın Hayata Müdahalesi, Umran Yayınları, İstanbul, Ocak 2004: 359.

[1214] Ed. Abdullah Yıldız, Kur'an'ın Hayata Müdahalesi, Umran Yayınları, İstanbul, Ocak 2004: 359-360.

[1215] Ed. Abdullah Yıldız, Kur'an'ın Hayata Müdahalesi, Umran Yayınları, İstanbul, Ocak 2004: 360-361.

[1216] Ed. Abdullah Yıldız, Kur'an'ın Hayata Müdahalesi, Umran Yayınları, İstanbul, Ocak 2004: 361.

[1217] Ed. Abdullah Yıldız, Kur'an'ın Hayata Müdahalesi, Umran Yayınları, İstanbul, Ocak 2004: 361-362.

[1218] Ed. Abdullah Yıldız, Kur'an'ın Hayata Müdahalesi, Umran Yayınları, İstanbul, Ocak 2004: 362-363.

[1219] Maide: 5/38-39

[1220] Ed. Abdullah Yıldız, Kur'an'ın Hayata Müdahalesi, Umran Yayınları, İstanbul, Ocak 2004: 363.

[1221] Ed. Abdullah Yıldız, Kur'an'ın Hayata Müdahalesi, Umran Yayınları, İstanbul, Ocak 2004: 364.

[1222] AKV-Bülten; Haziran 1991. Ed. Abdullah Yıldız, Kur'an'ın Hayata Müdahalesi, Umran Yayınları, İstanbul, Ocak 2004: 364-365.

[1223] Ed. Abdullah Yıldız, Kur'an'ın Hayata Müdahalesi, Umran Yayınları, İstanbul, Ocak 2004: 366.

[1224] Ed. Abdullah Yıldız, Kur'an'ın Hayata Müdahalesi, Umran Yayınları, İstanbul, Ocak 2004: 366-368.

[1225] Ed. Abdullah Yıldız, Kur'an'ın Hayata Müdahalesi, Umran Yayınları, İstanbul, Ocak 2004: 368-369.

[1226] Ed. Abdullah Yıldız, Kur'an'ın Hayata Müdahalesi, Umran Yayınları, İstanbul, Ocak 2004: 369-370.

[1227] Umran: 92; Nisan 2002. Ed. Abdullah Yıldız, Kur'an'ın Hayata Müdahalesi, Umran Yayınları, İstanbul, Ocak 2004: 370-371.

[1228] Bakara: 2/136 ve Al-i İmran: 3/84

[1229] Enbiya: 21/22

[1230] Alak: 96/6-7

[1231] Roger Garaudy, İslâm veinsanhğm Geleceği, 1990-lstanbul, çev.: cemal Aydın, Pınar y, s. 10-15

[1232] Bakara: 2/213

[1233] Al-i İmran: 3/l03

[1234] Al-i İmran: 3/104,110

[1235] Ed. Abdullah Yıldız, Kur’an’ın Hayata Müdahalesi, Umran Yayınları, İstanbul, Ocak 2004: 372-373.

[1236] Bernard Lewİs, İslâm'ın fsyanı, Cosmo-Politik, Kış 2002, s. 49

[1237] Marshall G.S. Hodgson, Dünya Tarihini Yeniden Düşünmek, 2001-tst, çev.: A. Kanlıdere-A. Aydogan, Yöneliş y. S. 462

[1238] A.g.e.. s. 270-280 ve 308-335

[1239] Lewis, a.g.y., s. 49

[1240] Ed. Abdullah Yıldız, Kur’an’ın Hayata Müdahalesi, Umran Yayınları, İstanbul, Ocak 2004: 373-374.

[1241] Ali Merad, Çağdaş islâm, tarihsiz, çev: Cüneyt Akalın, İletişim y., s.103-105

[1242] Lewis, a.g.y., s. 49-50

[1243] Dominique Sourdel, İslam, 1985-İstanbul, çev: Davut Dursun, İlim y., s.124-125

[1244] Muhammed Abid el-Cabiri, Çağdaş Arap-İslam Düşüncesinde Yeniden Yapılanma, 2001-Ankara, çev. Al Pala-MŞ. Çıkar, Kitabiyât, s. 32-33

[1245] Hişam Cuayyıt, Avrupa ve İslâm,1995-lstanbul, çev.: Kemal Kahraman vd., İz y., s. 190-i95

[1246] Ed. Abdullah Yıldız, Kur’an’ın Hayata Müdahalesi, Umran Yayınları, İstanbul, Ocak 2004: 374-375.

[1247] Rad: 13/11

[1248] Malik Binnebi, islam'a Yeniden Doğuş, 1973-Istanbul, çev.; Ergün Göze, Yağmur y., s. 33

[1249] Hodgson, a.g.e., s. 349-355

[1250] Fazlurrahman, İslam ve Çağdaşlık, 1990-Ankara, çev.: Alparslan Açıkgenç-M.Hayri Kırbaşoğlu, Fecr y., s. 260

[1251] m. Muhammed Hüseyin, Modernızmin İslâm Dünyasına Girişi, 1986-lstanbul, çev: Sezai Özel, İnsan y., s. 49-50

[1252] Ed. Abdullah Yıldız, Kur'an'ın Hayata Müdahalesi, Umran Yayınları, İstanbul, Ocak 2004: 375-376.

[1253] Sait Halim Paşa, İslam ve Batı Toplumlarında Siyasal Kurumlar, 1987-lstanbul, sad: Ahmet Özalp, Pınar y., s. 44,18

[1254] Halil Cibran, Fırtınalar, çev.: A.Murat Özel, 1997- İstanbul, Kaknüs y., s. 97-100

[1255] Hodgson, s. 355-356

[1256] M.Hüseyin Fadlallah, İslami Söylem ve Gelecek, 2000-lstanbul, çev.: Abdi Keskinsoy, Pınary., s. 215-216.

[1257] Fazlurrahman, a.g.e., s. 190

[1258] Umran 92; Nisan 2002. Ed. Abdullah Yıldız, Kur'an'ın Hayata Müdahalesi, Umran Yayınları, İstanbul, Ocak 2004: 376-377.

[1259] Zariyat: 51/52-53

[1260] Mearic: 70/7

[1261] Necm: 53/9

[1262] Umran: 63; kasım 1999; Türkçesi: Abdi Keskinsoy; El-Mecelle, 8-14 Ağustos 1999. Ed. Abdullah Yıldız, Kur'an'ın Hayata Müdahalesi, Umran Yayınları, İstanbul, Ocak 2004: 378-381.

[1263] A'raf: 7/54

[1264] Müzzemmmil: 74/38

[1265] Necm: 53/30

[1266] Nebe: 78/40

[1267] Umran. 106; Haziran 2003 Türkçesi, Zeynep S. Doğruer. Ed. Abdullah Yıldız, Kur'an'ın Hayata Müdahalesi, Umran Yayınları, İstanbul, Ocak 2004: 382-385.

[1268] Ed. Abdullah Yıldız, Kur'an'ın Hayata Müdahalesi, Umran Yayınları, İstanbul, Ocak 2004: 386-388.

[1269] Maide: 5/5

[1270] Ed. Abdullah Yıldız, Kur'an'ın Hayata Müdahalesi, Umran Yayınları, İstanbul, Ocak 2004: 389-392.

[1271] Umran. 46; Haziran 1998. Yayına hazırlayan: Abdurrahman Ateş, Mehmed S. Hatiboğlu'nun Ankara Pınar Kültür Merkezi'nde 7 Mart 1998'de yaptığı konuşmadır. Ed. Abdullah Yıldız, Kur'an'ın Hayata Müdahalesi, Umran Yayınları, İstanbul, Ocak 2004: 392-395.

[1272] Furkan: 25/30

[1273] ATV/ siyaset meydanı, Kanal D/ Durum programlarındaki konuşması. Bkz. Umran 1997/37

[1274] Ed. Abdullah Yıldız, Kur'an'ın Hayata Müdahalesi, Umran Yayınları, İstanbul, Ocak 2004: 396-397.

[1275] Fazlur Rahman, islam ve çağdaşlık, Fecryay., Ankara 1990, s. 151.

[1276] Fazlur Rahman, age., s. 110.

[1277] Ed. Abdullah Yıldız, Kur'an'ın Hayata Müdahalesi, Umran Yayınları, İstanbul, Ocak 2004: 397-398.

[1278] Mevdudi, Kur'ân'a Göre Dört Terim, Düşünce yay., İstanbul 1979, s. 119.

[1279] Ali İmran: 3/83-85-19

[1280] 40 Mümin: 40/26

[1281] Atay, F.R., Çankaya, Doğan Kardeş, İstanbul 1968, s. 393.

[1282] En'am: 6/159, Rum: 30/32.

[1283] En'am: 6/137.

[1284] Maide: 5/57, En'am: 6/70.

[1285] Zeyveli, H., "Kur'ân'ın Aktüel Değeri Üzerine", 1. Kur'ân Sempozyumu 1-3 Nisan 1994, Bilgi Vakfı, Ankara 1994, S. 274-295.

[1286] Zümer: 39/2-3-11-14; Mü'min: 40/1465.

[1287] Şura: 42/13.

[1288] Nisa: 4/171.

[1289] Şura: 42/21

[1290] Ed. Abdullah Yıldız, Kur'an'ın Hayata Müdahalesi, Umran Yayınları, İstanbul, Ocak 2004: 398-400.

[1291] Vatandaş, C, "Resmi İdeoloji ve İslam'ın YenidenTanımı", Ümran dergisi, sayı 37, 1997 s. 21-27.

[1292] Bakara: 2/38.

[1293] Maide: 5/3.

[1294] Maide: 5/48.

[1295] Al-i İmran: 3/4

[1296] Bakara: 2/185

[1297] Yunus: 10/3 7

[1298] Kehf: 18/54

[1299] Yusuf: 12/40.

[1300] Hucurat: 49/16. Ed. Abdullah Yıldız, Kur'an'ın Hayata Müdahalesi, Umran Yayınları, İstanbul, Ocak 2004: 400-402.

[1301] Hicr: 15/90-95. Ed. Abdullah Yıldız, Kur'an'ın Hayata Müdahalesi, Umran Yayınları, İstanbul, Ocak 2004: 402.

[1302] Al-i İmran: 3/78

[1303] Mü'minûn: 23/68

[1304] Yunus: 10/15, Umran 66; Şubat 2000. Ed. Abdullah Yıldız, Kur'an'ın Hayata Müdahalesi, Umran Yayınları, İstanbul, Ocak 2004: 403.

[1305] Ed. Abdullah Yıldız, Kur'an'ın Hayata Müdahalesi, Umran Yayınları, İstanbul, Ocak 2004: 404.

[1306] Ed. Abdullah Yıldız, Kur’an’ın Hayata Müdahalesi, Umran Yayınları, İstanbul, Ocak 2004: 404-405.

[1307] Ed. Abdullah Yıldız, Kur’an’ın Hayata Müdahalesi, Umran Yayınları, İstanbul, Ocak 2004: 405.

[1308] Ed. Abdullah Yıldız, Kur’an’ın Hayata Müdahalesi, Umran Yayınları, İstanbul, Ocak 2004: 405-406.

[1309] Ed. Abdullah Yıldız, Kur’an’ın Hayata Müdahalesi, Umran Yayınları, İstanbul, Ocak 2004: 406-407.

[1310] Ed. Abdullah Yıldız, Kur’an’ın Hayata Müdahalesi, Umran Yayınları, İstanbul, Ocak 2004: 407-409.

[1311] Umran 66; Şubat 2000. Ed. Abdullah Yıldız, Kur’an’ın Hayata Müdahalesi, Umran Yayınları, İstanbul, Ocak 2004: 409-411.

[1312] Umran. 66; Şubat 2000. Ed. Abdullah Yıldız, Kur’an’ın Hayata Müdahalesi, Umran Yayınları, İstanbul, Ocak 2004: 412-416.

[1313] Umran: 66; Şubat 2000. Ed. Abdullah Yıldız, Kur’an’ın Hayata Müdahalesi, Umran Yayınları, İstanbul, Ocak 2004: 417-422.

[1314] Umran: 66; Şubat 2000. Ed. Abdullah Yıldız, Kur’an’ın Hayata Müdahalesi, Umran Yayınları, İstanbul, Ocak 2004: 423-427.

[1315] Buharı, rikak 26- Müslim, fedail 18. Ed. Abdullah Yıldız, Kur’an’ın Hayata Müdahalesi, Umran Yayınları, İstanbul, Ocak 2004: 428.

[1316] “Fir'avn'ın lüksü, sefahati aşırı ölçüdedir, dizginsizdir. Öldüğü zaman cenaze giderleri oniki bayındır sitenin gelirlerini yutar; hiçbir şey onun ölümsüzlük içinde yaşamakta devam etmesi için fazla sayılmaz” Andre Rıbard, İnsanlığın Tarihi, Say yay., İstanbul, 1983, S:22

[1317] Bakara: 2/61

[1318] Andre Rıbard, İnsanlığın Tarihi, s. 46; Herodotos, Herodot Tarihi, Remzi Kitabevi, İstanbul, 1983, s.130.

[1319] Karl Jaspers, Felsefe Nedir, Say yay. İstanbul, 1986, s. 44

[1320] Randall-Buchler, Felsefeye Giriş, İzmir, 1985, s. 12-14

[1321] Ed. Abdullah Yıldız, Kur'an'ın Hayata Müdahalesi, Umran Yayınları, İstanbul, Ocak 2004: 428-431.

[1322] Hadid:57/9

[1323] Yunus: 10/25

[1324] İnsan: 76/3

[1325] İsra: 17/15

[1326] Nisa: 4/26

[1327] Bkz: Dîhlevi, Huccetullahi'l Balığa, İstanbul, 1994, s. 1/ 9 ve devamı

[1328] A'raf: 7/157

[1329] Bakara: 2/286

[1330] Hacc: 22/78

[1331] Bakara: 2/185

[1332] Müsned,5/266, 6/116,233

[1333] Enfal: 8/24

[1334] Ed. Abdullah Yıldız, Kur'an'ın Hayata Müdahalesi, Umran Yayınları, İstanbul, Ocak 2004: 431-433.

[1335] Umran; 42; Şubat 1998. Ed. Abdullah Yıldız, Kur'an'ın Hayata Müdahalesi, Umran Yayınları, İstanbul, Ocak 2004: 433.

[1336] Ed. Abdullah Yıldız, Kur'an'ın Hayata Müdahalesi, Umran Yayınları, İstanbul, Ocak 2004: 434.

[1337] İsra: 17/61-62

[1338] İsra: 17/64

[1339] İsra: 17/64

[1340] Nisa: 4/76

[1341] Zuhruf: 43/36

[1342] İsra:17/27

[1343] Şuara: 26/221-223

[1344] Mücadaele: 58/19

[1345] Araf: 7/16-17

[1346] Araf: 7/27

[1347] Araf: 7/22

[1348] Enam: 6/121

[1349] Maide: 5/27-32

[1350] Ed. Abdullah Yıldız, Kur'an'ın Hayata Müdahalesi, Umran Yayınları, İstanbul, Ocak 2004: 434-435.

[1351] Enam: 6/74

[1352] Meryem: 19/42-44

[1353] Meryem: 19/46-48

[1354] Mumtahine: 60/4

[1355] Ed. Abdullah Yıldız, Kur'an'ın Hayata Müdahalesi, Umran Yayınları, İstanbul, Ocak 2004: 435-436.

[1356] Kehf: 18/14-15

[1357] Kehf: 18/16-18

[1358] Kehf: 18/19-20. Ed. Abdullah Yıldız, Kur'an'ın Hayata Müdahalesi, Umran Yayınları, İstanbul, Ocak 2004: 436.

[1359] A'raf: 7/121-126

[1360] Mümin: 40/28

[1361] Araf: 7/127-128

[1362] Ed. Abdullah Yıldız, Kur’an’ın Hayata Müdahalesi, Umran Yayınları, İstanbul, Ocak 2004: 436-437.

[1363] Hacc: 22/40

[1364] Zuhruf: 43/23

[1365] Bakara: 2/137

[1366] İsra: 17/73-74

[1367] Al-i İmran: 3/73

[1368] Bakara: 2/193

[1369] Nisa: 4/76

[1370] Tevbe: 9/ 36. Ed. Abdullah Yıldız, Kur’an’ın Hayata Müdahalesi, Umran Yayınları, İstanbul, Ocak 2004: 437.

[1371] Fussilet: 41/43. Ed. Abdullah Yıldız, Kur’an’ın Hayata Müdahalesi, Umran Yayınları, İstanbul, Ocak 2004: 437-438.

[1372] Mümin: 40/26

[1373] Mümin: 40/28

[1374] Mevdudi, Tefhimi’l-Kur'an, V/139.

[1375] A'râf: 7/127

[1376] A'râf: 7/127

[1377] A'râf: 7/128

[1378] A'râf: 7/125-126

[1379] Tecrid-i Sarih Terc. X/44-45, hd.1544.

[1380] Mümin: 40/28

[1381] Siret Ansiklopedisi, III/94; Bezzar ve Taberani'den naklen.

[1382] Maide: 5/59. Ed. Abdullah Yıldız, Kur’an’ın Hayata Müdahalesi, Umran Yayınları, İstanbul, Ocak 2004: 438-440.

[1383] Fussilet: 41/26

[1384] A.g.e., 111/94

[1385] Sîret Ans., 111/100, bn. Hişam'dan naklen.

[1386] Fussilet: 41/28

[1387] Fussilet: 41/27. Ed. Abdullah Yıldız, Kur'an'ın Hayata Müdahalesi, Umran Yayınları, İstanbul, Ocak 2004: 440-441.

[1388] Hicr: 15/10-12

[1389] Hümeze: 104/1

[1390] Zuhruf: 43/7

[1391] Zuhruf: 43/47

[1392] Hicr: 15/94-99

[1393] Kevser: 108/1-3

[1394] Yunus: 10/2; Gafir: 40/24; Zuhruf: 43/49

[1395] Hud: 11/27

[1396] Sebe: 34/8; Zariyat: 51/52; Kamer: 54/9

[1397] Kamer: 54/25

[1398] A'raf: 7/60; Mutaffifin: 83/32

[1399] Hud: 11/54

[1400] Nahl: 16/103; Furkan: 25/4-6

[1401] Zuhruf: 43/30

[1402] Müddessir: 74/24-25

[1403] Sad: 38/4

[1404] Sad: 38/17

[1405] A.g.e, 111/98.

[1406] Süleyman Ateş, Kur'an Meali, s.278.

[1407] Nahl: 16/103

[1408] Furkan: 25/4-6

[1409] A.g.e., 111/104, İbn. İshak'tan naklen.

[1410] Mutaffifin: 83/32

[1411] Ed. Abdullah Yıldız, Kur’an’ın Hayata Müdahalesi, Umran Yayınları, İstanbul, Ocak 2004: 441-444.

[1412] Mümin: 40/5

[1413] Rum: 30/1-4

[1414] A'râf: 7/90

[1415] Hicr: 15/70

[1416] Ankebut: 29/2-4

[1417] Ed. Abdullah Yıldız, Kur’an’ın Hayata Müdahalesi, Umran Yayınları, İstanbul, Ocak 2004: 444-445.

[1418] A.g.e., III/98.

[1419] Kâfirûn: 106/1-6

[1420] H. Basri Çantay, Kur'an Meali, 11/522, Beyzavi’den naklen.

[1421] İsrâ: 17/73-75.

[1422] Kalem: 67/9

[1423] Ed. Abdullah Yıldız, Kur’an’ın Hayata Müdahalesi, Umran Yayınları, İstanbul, Ocak 2004: 446-447.

[1424] Maide: 5/67

[1425] Mümtahine: 60/1

[1426] Şûra: 42/15

[1427] Mümin: 40/55-56

[1428] Mümin: 40/77

[1429] Şura: 42/53

[1430] Fussilet: 41/33-36

[1431] Sîret Ans., III/95, İbn Hişam'dan naklen.

[1432] Şura: 42/45

[1433] Ra'd: 13/32

[1434] Zümer: 39/8

[1435] Mümin: 40/51-52

[1436] Saffat: 37/170-172

[1437] Şura: 42/24, Umran. 37-38; Mayıs-Haziran, Temmuz-Ağustos 1997. Ed. Abdullah Yıldız, Kur'an'ın Hayata Müdahalesi, Umran Yayınları, İstanbul, Ocak 2004: 447-448.

[1438] Ed. Abdullah Yıldız, Kur'an'ın Hayata Müdahalesi, Umran Yayınları, İstanbul, Ocak 2004: 451-452.

[1439] Ed. Abdullah Yıldız, Kur'an'ın Hayata Müdahalesi, Umran Yayınları, İstanbul, Ocak 2004: 452.

[1440] Ed. Abdullah Yıldız, Kur'an'ın Hayata Müdahalesi, Umran Yayınları, İstanbul, Ocak 2004: 452.

[1441] Ed. Abdullah Yıldız, Kur'an'ın Hayata Müdahalesi, Umran Yayınları, İstanbul, Ocak 2004: 452-453.

[1442] Ed. Abdullah Yıldız, Kur'an'ın Hayata Müdahalesi, Umran Yayınları, İstanbul, Ocak 2004: 453.

[1443] Ed. Abdullah Yıldız, Kur'an'ın Hayata Müdahalesi, Umran Yayınları, İstanbul, Ocak 2004: 453-454.

[1444] Ed. Abdullah Yıldız, Kur'an'ın Hayata Müdahalesi, Umran Yayınları, İstanbul, Ocak 2004: 454.

[1445] Ed. Abdullah Yıldız, Kur'an'ın Hayata Müdahalesi, Umran Yayınları, İstanbul, Ocak 2004: 454.

[1446] Necm53/8-9

[1447] Araf: 7/58. Ed. Abdullah Yıldız, Kur'an'ın Hayata Müdahalesi, Umran Yayınları, İstanbul, Ocak 2004: 454-457.

[1448] Mecelletü'l-Alem, Aralık 97, Londra

[1449] Umran 43; Mart 1998 Türkçesi: Metin Çığrıkçı. Ed. Abdullah Yıldız, Kur'an'ın Hayata Müdahalesi, Umran Yayınları, İstanbul, Ocak 2004: 457-458.

[1450] Ed. Abdullah Yıldız, Kur'an'ın Hayata Müdahalesi, Umran Yayınları, İstanbul, Ocak 2004: 459.

[1451] Nisa: 4/59-83

[1452] Ed. Abdullah Yıldız, Kur'an'ın Hayata Müdahalesi, Umran Yayınları, İstanbul, Ocak 2004: 460.

[1453] Bakara: 2/132

[1454] Şura: 42/13

[1455] Asr: 103/6

[1456] Ahkaf: 46/26

[1457] Ed. Abdullah Yıldız, Kur'an'ın Hayata Müdahalesi, Umran Yayınları, İstanbul, Ocak 2004: 460-461.

[1458] Maide: 5/3

[1459] Umran: 16; Kasım-Aralık 1993. Ed. Abdullah Yıldız, Kur'an'ın Hayata Müdahalesi, Umran Yayınları, İstanbul, Ocak 2004: 461-462.

[1460] Ed. Abdullah Yıldız, Kur'an'ın Hayata Müdahalesi, Umran Yayınları, İstanbul, Ocak 2004: 463-464.

[1461] Şu'ara: 26/214

[1462] c.ll,s.4l-42

[1463] Ed. Abdullah Yıldız, Kur'an'ın Hayata Müdahalesi, Umran Yayınları, İstanbul, Ocak 2004: 464-466.

[1464] A'raf: 7/71

[1465] İbrahim: 14/22

[1466] Ed. Abdullah Yıldız, Kur'an'ın Hayata Müdahalesi, Umran Yayınları, İstanbul, Ocak 2004: 466-467.

[1467] Ed. Abdullah Yıldız, Kur'an'ın Hayata Müdahalesi, Umran Yayınları, İstanbul, Ocak 2004: 468.

[1468] Yunus: 10/ 2

[1469] Kehf: 18/111

[1470] En'am: 6/ 66-104-107 ve devam eden âyetler.

[1471] Casiye: 45/17-Yunus: 10/15

[1472] Casiye:45/17;Yunus: 10/15

[1473] Ed. Abdullah Yıldız, Kur'an'ın Hayata Müdahalesi, Umran Yayınları, İstanbul, Ocak 2004: 468-469.

[1474] Ed. Abdullah Yıldız, Kur'an'ın Hayata Müdahalesi, Umran Yayınları, İstanbul, Ocak 2004: 469-470.

[1475] Ed. Abdullah Yıldız, Kur'an'ın Hayata Müdahalesi, Umran Yayınları, İstanbul, Ocak 2004: 470.

[1476] Ed. Abdullah Yıldız, Kur'an'ın Hayata Müdahalesi, Umran Yayınları, İstanbul, Ocak 2004: 470-472.

[1477] Muhammed: 47/33

[1478] Nisa: 4/59

[1479] Ed. Abdullah Yıldız, Kur'an'ın Hayata Müdahalesi, Umran Yayınları, İstanbul, Ocak 2004: 472.

[1480] El-Hakka: 69/44-47

[1481] Ed. Abdullah Yıldız, Kur'an'ın Hayata Müdahalesi, Umran Yayınları, İstanbul, Ocak 2004: 472-474.

[1482] Ed. Abdullah Yıldız, Kur'an'ın Hayata Müdahalesi, Umran Yayınları, İstanbul, Ocak 2004: 474.

[1483] Fetih: 48/10

[1484] Fetih: 48/18

[1485] Mümtahine:60/12

[1486] Ed. Abdullah Yıldız, Kur'an'ın Hayata Müdahalesi, Umran Yayınları, İstanbul, Ocak 2004: 474-475.

[1487] Nisa: 4/64

[1488] Nisa: 4/65

[1489] Ahzab: 33/36

[1490] Al-i İmran: 3/59

[1491] Umran 15-16; Eylül-Ekim, Kasım-Aralık 1993; Türkçesi, Abdi Keskinsöy, el-Âlem 10.7.1993. Ed. Abdullah Yıldız, Kur'an'ın Hayata Müdahalesi, Umran Yayınları, İstanbul, Ocak 2004: 475-476.

[1492] Bakara: 2/256.

[1493] Bakara: 2/62.

[1494] Maide: 5/51.

[1495] Tevbe: 9/29

[1496] Maide: 5/82.

[1497] Ed. Abdullah Yıldız, Kur'an'ın Hayata Müdahalesi, Umran Yayınları, İstanbul, Ocak 2004: 477.

[1498] Ed. Abdullah Yıldız, Kur'an'ın Hayata Müdahalesi, Umran Yayınları, İstanbul, Ocak 2004: 478-483.

[1499] Ed. Abdullah Yıldız, Kur'an'ın Hayata Müdahalesi, Umran Yayınları, İstanbul, Ocak 2004: 483.

[1500] Umran 44; Nisan 1998. Ed. Abdullah Yıldız, Kur'an'ın Hayata Müdahalesi, Umran Yayınları, İstanbul, Ocak 2004: 484-486.

[1501] Umran 106; Haziran 2003. Ed. Abdullah Yıldız, Kur'an'ın Hayata Müdahalesi, Umran Yayınları, İstanbul, Ocak 2004: 487-493.

[1502] Ed. Abdullah Yıldız, Kur'an'ın Hayata Müdahalesi, Umran Yayınları, İstanbul, Ocak 2004: 494-495.

[1503] Ed. Abdullah Yıldız, Kur'an'ın Hayata Müdahalesi, Umran Yayınları, İstanbul, Ocak 2004: 495.

[1504] Ed. Abdullah Yıldız, Kur'an'ın Hayata Müdahalesi, Umran Yayınları, İstanbul, Ocak 2004: 496-497.

[1505] Ed. Abdullah Yıldız, Kur'an'ın Hayata Müdahalesi, Umran Yayınları, İstanbul, Ocak 2004: 497.

[1506] Casiye: 45/3

[1507] En'am: 6/75

[1508] Ed. Abdullah Yıldız, Kur'an'ın Hayata Müdahalesi, Umran Yayınları, İstanbul, Ocak 2004: 498-499.

[1509] Ed. Abdullah Yıldız, Kur'an'ın Hayata Müdahalesi, Umran Yayınları, İstanbul, Ocak 2004: 499.

[1510] Ed. Abdullah Yıldız, Kur'an'ın Hayata Müdahalesi, Umran Yayınları, İstanbul, Ocak 2004: 499-500.

[1511] Ed. Abdullah Yıldız, Kur'an'ın Hayata Müdahalesi, Umran Yayınları, İstanbul, Ocak 2004: 500.

[1512] Ed. Abdullah Yıldız, Kur'an'ın Hayata Müdahalesi, Umran Yayınları, İstanbul, Ocak 2004: 500-501.

[1513] Ed. Abdullah Yıldız, Kur'an'ın Hayata Müdahalesi, Umran Yayınları, İstanbul, Ocak 2004: 501.

[1514] Umran 106; Haziran 2003. Ed. Abdullah Yıldız, Kur'an'ın Hayata Müdahalesi, Umran Yayınları, İstanbul, Ocak 2004: 501-502.

[1515] Ed. Abdullah Yıldız, Kur'an'ın Hayata Müdahalesi, Umran Yayınları, İstanbul, Ocak 2004: 502.

[1516] Umran 107; Temmuz 2003.Ed. Abdullah Yıldız, Kur'an'ın Hayata Müdahalesi, Umran Yayınları, İstanbul, Ocak 2004: 503-506.

[1517] Ed. Abdullah Yıldız, Kur'an'ın Hayata Müdahalesi, Umran Yayınları, İstanbul, Ocak 2004: 509-511.

[1518] Ed. Abdullah Yıldız, Kur'an'ın Hayata Müdahalesi, Umran Yayınları, İstanbul, Ocak 2004: 511-513.

[1519] Ed. Abdullah Yıldız, Kur'an'ın Hayata Müdahalesi, Umran Yayınları, İstanbul, Ocak 2004: 513-517.

[1520]Umran 104; Türkçesi: Yusuf Apaydın, Adnan Çilingir, İsmail Hoşoğlu. Ed. Abdullah Yıldız, Kur'an'ın Hayata Müdahalesi, Umran Yayınları, İstanbul, Ocak 2004: 517-519.

[1521] Ed. Abdullah Yıldız, Kur'an'ın Hayata Müdahalesi, Umran Yayınları, İstanbul, Ocak 2004: 520-521.

[1522] Ed. Abdullah Yıldız, Kur'an'ın Hayata Müdahalesi, Umran Yayınları, İstanbul, Ocak 2004: 521-522.

[1523] Bakara: 2/120.

[1524] Ed. Abdullah Yıldız, Kur'an'ın Hayata Müdahalesi, Umran Yayınları, İstanbul, Ocak 2004: 522.

[1525] Ed. Abdullah Yıldız, Kur'an'ın Hayata Müdahalesi, Umran Yayınları, İstanbul, Ocak 2004: 522-524.

[1526] Fussilet: 41/33

[1527] Tevbe: 9/62

[1528] Rum: 30/47

[1529] Umran 110; Ekim 2003. Ed. Abdullah Yıldız, Kur'an'ın Hayata Müdahalesi, Umran Yayınları, İstanbul, Ocak 2004: 524-525.

[1530] Ed. Abdullah Yıldız, Kur'an'ın Hayata Müdahalesi, Umran Yayınları, İstanbul, Ocak 2004: 526.

[1531] Ed. Abdullah Yıldız, Kur'an'ın Hayata Müdahalesi, Umran Yayınları, İstanbul, Ocak 2004: 526-527.

[1532] Ed. Abdullah Yıldız, Kur'an'ın Hayata Müdahalesi, Umran Yayınları, İstanbul, Ocak 2004: 527.

[1533] Ed. Abdullah Yıldız, Kur'an'ın Hayata Müdahalesi, Umran Yayınları, İstanbul, Ocak 2004: 527-528.

[1534] Ed. Abdullah Yıldız, Kur'an'ın Hayata Müdahalesi, Umran Yayınları, İstanbul, Ocak 2004: 528-529.

[1535] Kalem: 68/9

[1536] Nisa: 4/51

[1537] Nisa: 4/138-139

[1538] Nisa: 4/140. Ed. Abdullah Yıldız, Kur'an'ın Hayata Müdahalesi, Umran Yayınları, İstanbul, Ocak 2004: 529-530.

[1539] Zuhruf: 43/23-24

[1540] Al-i İmran: 3/118-120. Ed. Abdullah Yıldız, Kur'an'ın Hayata Müdahalesi, Umran Yayınları, İstanbul, Ocak 2004: 530.

[1541] Mümtahine: 60/1-2

[1542] Ed. Abdullah Yıldız, Kur'an'ın Hayata Müdahalesi, Umran Yayınları, İstanbul, Ocak 2004: 530-531.

[1543] A'raf: 7/163-168

[1544] Ed. Abdullah Yıldız, Kur'an'ın Hayata Müdahalesi, Umran Yayınları, İstanbul, Ocak 2004: 531-532.

[1545] A'raf: 7/169

[1546] Ed. Abdullah Yıldız, Kur'an'ın Hayata Müdahalesi, Umran Yayınları, İstanbul, Ocak 2004: 532.

[1547] En’am: 6/70; Umran: 109 Eylül 2003. Ed. Abdullah Yıldız, Kur’an’ın Hayata Müdahalesi, Umran Yayınları, İstanbul, Ocak 2004: 533.

[1548] Ed. Abdullah Yıldız, Kur’an’ın Hayata Müdahalesi, Umran Yayınları, İstanbul, Ocak 2004: 533.

[1549] Ed. Abdullah Yıldız, Kur’an’ın Hayata Müdahalesi, Umran Yayınları, İstanbul, Ocak 2004: 534.

[1550] Ed. Abdullah Yıldız, Kur’an’ın Hayata Müdahalesi, Umran Yayınları, İstanbul, Ocak 2004: 534-535.

[1551] İsra: 17/73-75

[1552] Al-i İmran: 3/118-120

[1553] Bakara: 2/86

[1554] Tevbe: 9/107-108

[1555] Maide: 5/41

[1556] Tevbe: 9/31

[1557] Kandehlevi. M.Y., Hadislerle Hz. Peygamber ve Ashabının Yaşadığı Müslümanlık, Kalem yayınevi, İstanbul c l,s. 288,1979

[1558] Ed. Abdullah Yıldız, Kur’an’ın Hayata Müdahalesi, Umran Yayınları, İstanbul, Ocak 2004: 535-537.

[1559] Haldun. , Mukaddime, MEB. Ankara, c-i, s. 374

[1560] Şura: 42/14

[1561] Yunus: 10/94-95

[1562] Ed. Abdullah Yıldız, Kur’an’ın Hayata Müdahalesi, Umran Yayınları, İstanbul, Ocak 2004: 537.

[1563] Vatandaş, c, "Resmi İdeoloji ve islâm'ın Yeniden Tanımı" Ümran, sayı 37, 1997 s. 21-27.

[1564] Süleyman Demirel'in ATV-Siyaset Meydanı, Kanal D-Durum programlarındaki konuşması, Umran 1997/37,

[1565] Hud: 11/12

[1566] Maide: 5/49, Ayrıca bkz. Al-i İmran: 3/118-120, Bakara: 2/85-86 ve Hicr: 15/90-95

[1567] Ed. Abdullah Yıldız, Kur'an'ın Hayata Müdahalesi, Umran Yayınları, İstanbul, Ocak 2004: 537-539.

[1568] Ed. Abdullah Yıldız, Kur'an'ın Hayata Müdahalesi, Umran Yayınları, İstanbul, Ocak 2004: 539.

[1569] Berki, A.H., Keskioğlu, 0., Hz.Muhammed ve Hayatı, Ankara, 1974, s. 96.

[1570] Bakara: 2/59

[1571] Necm: 53/21-23

[1572] Necm: 53/21-23

[1573] Al-i İmran: 3/78. Ed. Abdullah Yıldız, Kur'an'ın Hayata Müdahalesi, Umran Yayınları, İstanbul, Ocak 2004: 539-540.

[1574] Maide: 5/13-41

[1575] Bakara: 2/174

[1576] Hamidullah, M., İslâm Peygamberi, s.81.

[1577] Kalem: 68/9

[1578] İsra: 17/73

[1579] Maide: 5/41. Ed. Abdullah Yıldız, Kur'an'ın Hayata Müdahalesi, Umran Yayınları, İstanbul, Ocak 2004: 539-541.

[1580] Enbiya: 21/93

[1581] Araf: 7/169

[1582] Bakara: 2/137

[1583] Bakara: 2/85

[1584] Enam: 6/159. Ed. Abdullah Yıldız, Kur'an'ın Hayata Müdahalesi, Umran Yayınları, İstanbul, Ocak 2004: 541-542.

[1585] Haşr: 59/19

[1586] Bakara: 2/42, Al-i İmran: 3/71

[1587] Şura: 42/15

[1588] Maide: 5/105, Umran: 110; Ekim 2003. Ed. Abdullah Yıldız, Kur'an'ın Hayata Müdahalesi, Umran Yayınları, İstanbul, Ocak 2004: 542-543.

[1589] Ed. Abdullah Yıldız, Kur'an'ın Hayata Müdahalesi, Umran Yayınları, İstanbul, Ocak 2004: 544-545.

[1590] Ed. Abdullah Yıldız, Kur'an'ın Hayata Müdahalesi, Umran Yayınları, İstanbul, Ocak 2004: 545-546.

[1591] Ed. Abdullah Yıldız, Kur'an'ın Hayata Müdahalesi, Umran Yayınları, İstanbul, Ocak 2004: 546-547.

[1592] Umran 97; Eylül 2002. Ed. Abdullah Yıldız, Kur'an'ın Hayata Müdahalesi, Umran Yayınları, İstanbul, Ocak 2004: 547-548.

[1593] Ed. Abdullah Yıldız, Kur'an'ın Hayata Müdahalesi, Umran Yayınları, İstanbul, Ocak 2004: 548.

[1594] Ed. Abdullah Yıldız, Kur'an'ın Hayata Müdahalesi, Umran Yayınları, İstanbul, Ocak 2004: 549.

[1595] Ed. Abdullah Yıldız, Kur'an'ın Hayata Müdahalesi, Umran Yayınları, İstanbul, Ocak 2004: 549-550.

[1596] Ed. Abdullah Yıldız, Kur'an'ın Hayata Müdahalesi, Umran Yayınları, İstanbul, Ocak 2004: 550-551.

[1597] Ed. Abdullah Yıldız, Kur'an'ın Hayata Müdahalesi, Umran Yayınları, İstanbul, Ocak 2004: 551-552.

[1598] Ed. Abdullah Yıldız, Kur'an'ın Hayata Müdahalesi, Umran Yayınları, İstanbul, Ocak 2004: 552-553.

[1599] Ed. Abdullah Yıldız, Kur'an'ın Hayata Müdahalesi, Umran Yayınları, İstanbul, Ocak 2004: 553-554.

[1600] Umran 97; Eylül 2002. Şiirler: Ayten Demirağ, Ve Her Şey Hiçtir, Tanıklıklar, 2001 İstanbul. Ed. Abdullah Yıldız, Kur'an'ın Hayata Müdahalesi, Umran Yayınları, İstanbul, Ocak 2004: 554-555.

[1601] Chass-Dunn, 1999

[1602] Baudrrillard, 2002

[1603] Çiğdem, 1999; 143

[1604] Çiğdem, 1999; 144

[1605] Bauman, 1999; 44

[1606] Giddens, 1998; 170

[1607] Giddens, 1998; 26-21

[1608] Friedman, 1999; 84

[1609] Bauman, 1999; 13-17

[1610] Erkızan, 2002; 67-61

[1611] Nasr, 2001; 7

[1612] Erkızan, 2002; 71

[1613] Bkz. Erkızan, 2002; 66-67

[1614] Sklair, 1999

[1615] Baudrillard, 2002. Ed. Abdullah Yıldız, Kur'an'ın Hayata Müdahalesi, Umran Yayınları, İstanbul, Ocak 2004: 556-559.

[1616] Bkz. Bakara: 2/256; Kehf: 18/29; Zümer: 39/11

[1617] Turner, 1999; 39

[1618] Baudrillard, 2002

[1619] Gardels, 1999

[1620] Kömeçoğlu, 2002; 10-11

[1621] Robertson, 1999; 123-124

[1622] Kömeçoğlu, 2002; 22

[1623] Aren, 1999

[1624] Tözüm, 2002; 162

[1625] Ed. Abdullah Yıldız, Kur'an'ın Hayata Müdahalesi, Umran Yayınları, İstanbul, Ocak 2004: 559-560.

[1626] Bauman, 1998; 5

[1627] Ceylan, 2002; 246-249

[1628] Erkızan, 2002; 70

[1629] Thomas, 2001

[1630] Baudrillard, 2002

[1631] Eaglaton, 1999; 140

[1632] Ceylan, 2002; 241

[1633] Ed. Abdullah Yıldız, Kur'an'ın Hayata Müdahalesi, Umran Yayınları, İstanbul, Ocak 2004: 560-562.

[1634] Bulaç, 2000; 14

[1635] Kaplan, 2000; 5

[1636] Kömeçoğlu, 2002; 23

[1637] Aydın, 2000; 11

[1638] Aydın, 2000; 12

[1639] Aydın, 2000; 11

[1640] Turner, 1999; 44-45

[1641] Umran 97; Eylül 2002. Ed. Abdullah Yıldız, Kur'an'ın Hayata Müdahalesi, Umran Yayınları, İstanbul, Ocak 2004: 562-565.

[1642] Ed. Abdullah Yıldız, Kur'an'ın Hayata Müdahalesi, Umran Yayınları, İstanbul, Ocak 2004: 565.

[1643] Bu yazı, Ali Bulaç'ın Temmuz 2000'de AKV'nin Bursa'da düzenlediği "Küreselleşme ve İslâm" konulu paneldeki konuşma metnidir. Umran 72; Ağustos 2000

Ed. Abdullah Yıldız, Kur'an'ın Hayata Müdahalesi, Umran Yayınları, İstanbul, Ocak 2004: 566-572.

[1644] Ed. Abdullah Yıldız, Kur'an'ın Hayata Müdahalesi, Umran Yayınları, İstanbul, Ocak 2004: 573.

[1645] Ed. Abdullah Yıldız, Kur'an'ın Hayata Müdahalesi, Umran Yayınları, İstanbul, Ocak 2004: 573-574.

[1646] Ed. Abdullah Yıldız, Kur'an'ın Hayata Müdahalesi, Umran Yayınları, İstanbul, Ocak 2004: 574-575.

[1647] Ed. Abdullah Yıldız, Kur'an'ın Hayata Müdahalesi, Umran Yayınları, İstanbul, Ocak 2004: 575-576.

[1648] Ed. Abdullah Yıldız, Kur'an'ın Hayata Müdahalesi, Umran Yayınları, İstanbul, Ocak 2004: 576-577.

[1649] Umran 72; Ağustos 2000. Ed. Abdullah Yıldız, Kur'an'ın Hayata Müdahalesi, Umran Yayınları, İstanbul, Ocak 2004: 577.

[1650] Ed. Abdullah Yıldız, Kur'an'ın Hayata Müdahalesi, Umran Yayınları, İstanbul, Ocak 2004: 578.

[1651] Ed. Abdullah Yıldız, Kur'an'ın Hayata Müdahalesi, Umran Yayınları, İstanbul, Ocak 2004: 578-579.

[1652] Ed. Abdullah Yıldız, Kur'an'ın Hayata Müdahalesi, Umran Yayınları, İstanbul, Ocak 2004: 579-580.

[1653] Fatır: 35/43

[1654] Araf: 7/34

[1655] Araf: 7/ 96. Ed. Abdullah Yıldız, Kur'an'ın Hayata Müdahalesi, Umran Yayınları, İstanbul, Ocak 2004: 580-581.

[1656] Enam: 6/71

[1657] Necm: 53/23

[1658] Bakara: 2/120-145; Maide: 548; En'am: 6119; Rum: 3029; Rad: 13/37; Casiye: 4518; Necm: 53/23.

[1659] Kasas: 28/50

[1660] Müminun: 23/71

[1661] Taha: 20/16

[1662] Rum: 30/29

[1663] Necm: 53/23, 24

[1664] Casiye: 45/23

[1665] Furkan: 25/43-44

[1666] Enam: 6/119

[1667] Kehf: 18/28. Ed. Abdullah Yıldız, Kur'an'ın Hayata Müdahalesi, Umran Yayınları, İstanbul, Ocak 2004: 581-584.

[1668] Maide: 5/48-49

[1669] Naziat: 79/40-41

[1670] Maide: 5/77

[1671] Bakara: 2/120

[1672] Şura: 42/15. Umran 81; Mayıs 2001. Ed. Abdullah Yıldız, Kur'an'ın Hayata Müdahalesi, Umran Yayınları, İstanbul, Ocak 2004: 584-585.

[1673] Ed. Abdullah Yıldız, Kur'an'ın Hayata Müdahalesi, Umran Yayınları, İstanbul, Ocak 2004: 585.

[1674] En'am: 6/112

[1675] Mülk: 67/2

[1676] A'râf: 7/10-18

[1677] Hud: 114/6

[1678] En’am: 6/112

[1679] Bakara: 2/168-208; En’am: 6/142; 7/22; 12/5; 20/117; Kasas: 28/15; Yasin:36/60; Zuhruf: 43/62;

17/53

[1680] Nisa: 4/60-119; Furkan: 25/29; Neml: 27/24; Kasas: 28/15; Yasin: 36/62

[1681] Ed. Abdullah Yıldız, Kur’an’ın Hayata Müdahalesi, Umran Yayınları, İstanbul, Ocak 2004: 586-587.

[1682] A'râf: 7/16-17

[1683] İsra: 17/62-65

[1684] İsra: 17/64

[1685] Prof. Seyyid Kutup, Fi-Zılâl'il-Kur'ân, çev. s. Uçan, V. İnce, M. Yolcu, Dünya Y., c. 7, s. 57.

[1686] İbn Kesir Tefsiri, çev. Bekir Karlığa, Bedreddin Çetinel, Çağrı y., c. 9, s. 4792.

[1687] Serdar Mutçalı, Arapça-Türkçe Sözlük, Dağarcık y. "fezze" md.

[1688] Ragıb ef-lsfahani, el-Müfredat, Kahraman y. "Ce-le-be" md.

[1689] Muhammed Esed, Kur'ân Mesajı Meal-Tefsir, çev. Cahit Koytak, Ahmet Ertürk, İşaret y., c t, s. 271-272.

[1690] A. Ağırakça ve Beşir Eryarsoy, Kur'ân-ı Kerim ve Nüzul sebepli Türkçe Meali, Fikir Y., s. 15i; Kur’an-ı Kerim Tefsiri, c. 6,5.2919-2920.

[1691] Ed. Abdullah Yıldız, Kur’an’ın Hayata Müdahalesi, Umran Yayınları, İstanbul, Ocak 2004: 587-588.

[1692] A’raf: 7/21

[1693] M. Esed, a. g. e., c ı, s. 349.

[1694] İbrahim: 14/22

[1695] Nisa: 4/120

[1696] Ed. Abdullah Yıldız, Kur'an'ın Hayata Müdahalesi, Umran Yayınları, İstanbul, Ocak 2004: 588-589.

[1697] A'raf: 7/20

[1698] A'raf: 7/21.

[1699] A'raf: 7/27

[1700] Hicr: 15/39. Ayrıca bkz.Enfal: 8/48; Nahl: 16/63; Neml: 27/124

[1701] Ankebut: 29/38

[1702] Mücadele: 58/19

[1703] Zuhruf: 43/36

[1704] Nisa: 4/76; Nahl:16/63-100

[1705] İsra: 17/27

[1706] Şuara: 26/22l-223

[1707] Şuara: 26/221-222

[1708] Mücadele: 58/19

[1709] İsra: 17/27

[1710] Maide: 5/91

[1711] Nur: 24/21.

[1712] Bakara: 2/169. Ed. Abdullah Yıldız, Kur'an'ın Hayata Müdahalesi, Umran Yayınları, İstanbul, Ocak 2004: 589-590.

[1713] Neml: 53/19-20

[1714] Nuh: 71/23

[1715] Nuh: 71/23

[1716] Şuara: 26/221-224

[1717] A'râf: 7/28

[1718] Lokman: 31/21

[1719] Zuhruf: 43/23

[1720] Ed. Abdullah Yıldız, Kur’an’ın Hayata Müdahalesi, Umran Yayınları, İstanbul, Ocak 2004: 590-591.

[1721] Furkan: 25/28-29

[1722] Neml: 27/24; Ankebut: 29/38

[1723] A'raf: 7/46

[1724] A'raf: 7/51

[1725] Enam: 6/137

[1726] Bakara: 2/205. Ed. Abdullah Yıldız, Kur’an’ın Hayata Müdahalesi, Umran Yayınları, İstanbul, Ocak 2004: 591.

[1727] Şura: 42/l5

[1728] 87/14; Şems: 91/9

[1729] Necm: 53/32

[1730] Fecr: 89/40

[1731] Şura: 42/15

[1732] İsra: 17/53

[1733] Saf: 61/2-3

[1734] Enam 6/108

[1735] Hucurat: 49/6

[1736] Maide: 5/105

[1737] Nisa: 4/76. Umran 34; Kasım-Aralık 1996.

Ed. Abdullah Yıldız, Kur’an’ın Hayata Müdahalesi, Umran Yayınları, İstanbul, Ocak 2004: 591-592.

[1738] Kuran: Bakara: 2/205

[1739] Ed. Abdullah Yıldız, Kur’an’ın Hayata Müdahalesi, Umran Yayınları, İstanbul, Ocak 2004: 593.

[1740] Arapça-Türkçe Yeni Kamus, Bekir Topaloğlu-Hayreddin Karaman, İst. 1967, Fesad maddesi.

[1741] Ragıb el Isfahani, el-Müfredat fi Garibi'l-Kur'ân, Kahraman Y. İst. 1986, Fesad maö.

[1742] A. g. e., Sulh mad.

[1743] Enbiya: 21/22

[1744] Mü’minun: 23/71

[1745] Taha: 20/41

[1746] Rahman: 55/7-8

[1747] A’raf: 7/56,85

[1748] Kasas: 28/4

[1749] Neml: 27/34

[1750] Bu anlamlar İçin bkz. Kur'ân: Yunus: 10/40-91; Al-i İmran: 3/63; Nahl: 16/88; Kasas: 28/4; Kehf: 18/94; Yusuf: 12/73; Bakara: 2/28-30; Bakara: 2/205; A’raf: 7/86; Neml: 27/14; Fecr: 89/12. Geniş bilgi için bkz. Toshihiko Izutsu, Kur'an'da Dini ve Ahlaki Kavramlar, çev. S. Ayaz, Pınar Y. İst- 1982, s. 279; Alu Ünal, Kur'dn'da Temel Kavramlar, Beyan Y. ist- 1986. s. 306-310

[1751] Ed. Abdullah Yıldız, Kur’an’ın Hayata Müdahalesi, Umran Yayınları, İstanbul, Ocak 2004: 593-594.

[1752] Bakara: 2/205

[1753] Bakara:2/205; Hakka: 69/29

[1754] Nisa: 4/176; Casiye: 45/24

[1755] Kasas: 28/88

[1756] A’raf:7/155-173; En’am: 6/26; Meryem: 19/74-98; Kasas: 28/58; A’raf:7/4; Hac: 22/45,

[1757] Beled: 90/6

[1758] Geniş bilgi için bkz. el-İsfahani, a. g. e. helak md.

[1759] Zbrgniew Brezinski, Kontrolden Çıkmış Dünya, T. İş Bankası Y. Çev. H. Menemencioglu, 1994, s. 117-118

[1760] A. g. e. , s. 74-80.

[1761] Hürriyet gazetesi, 14. 2. 1992.

[1762] Z. Brezinski, a. g. e., s. 117.

[1763] Roger Garaudy, Yaşayanlara Çağrı, Çev. Cemal Aydın, Pınar Y. İst. 1986, s. 11-18.

[1764] Milliyet gazetesi. 14. 11.1990.

[1765] Milliyet gazetesi. 14. 2. 1992.

[1766] Ed. Abdullah Yıldız, Kur’an’ın Hayata Müdahalesi, Umran Yayınları, İstanbul, Ocak 2004: 594-596.

[1767] Maide: 5/90-91

[1768] Bakara: 2/169; Nur: 24/71

[1769] Bakara:2/30, Alak: 96; Rum: 30/41; Mearic: 70/19

[1770] Hadid: 57/20; Beled: 90/6, Hümeze: 104/2

[1771] Hümeze: 104/2

[1772] M. Muhr, W. Schoeder, k. Barck; Aydınlanma Hareketi ve Felsefesi, çev. V. Atayman, Birim Y. 1984-lst. s. 13.

[1773] NPQ, 1984, 2/7, s. 13; a. g. e'den Özet

[1774] NPQ, 1994, 2/7, s. 10.

Ed. Abdullah Yıldız, Kur'an'ın Hayata Müdahalesi, Umran Yayınları, İstanbul, Ocak 2004: 596-597.

[1775] Brezinski, a. g. e., s. 72.

[1776] Bryan Appleyard, NPQ, 1994, 2/7, s. 62-65.

[1777] Brezinsky, a. g. e. , s. 126.

[1778] Ibn Haldun, Mukaddime, MEB Y. Çev. Z. Kadiri Ugan, İst-1988, es. I, s. 426-27.

[1779] İsra: 17/16

[1780] Hud: 11/116

[1781] Brezinsky, a. g. e, 116.

[1782] Enbiya: 21/11-14

[1783] Ahkaf: 46/20

[1784] Kaf: 50/36; Şuara: 26/130

[1785] Ankebut: 29/28; A'raf: 7/80-84

[1786] Hud: 11/85

[1787] Meryem: 19/74; Fatır: 35/44; Duhan: 44/37; Kasas: 28/78; Fussilet: 41/15; Sebe: 34/34-35,

[1788] Hud: 11/116-117

[1789] Ed. Abdullah Yıldız, Kur'an'ın Hayata Müdahalesi, Umran Yayınları, İstanbul, Ocak 2004: 597-598.

[1790] N. Gardels, NPQ, 1994, 2/7, s. 4-5.

[1791] Hasan el-Turabi, NPQ, 1994, 2/7, S. 52.

[1792] Roger Garaudy, İslam ve İnsanlığın Geleceği, Çev. Cemal Aydın, Pınar Y. İst. 1990, s. 152.

[1793] A. g. e, s. 116.

[1794] A’raf: 7/142

[1795] Hud: 11/61

[1796] Tevbe: 9/67

[1797] Tevbe: 9/71

[1798] A’raf: 7/31

[1799] En’am: 6/152

[1800] Hud: 11/84

[1801] Bakara: 2/188

[1802] Nisa: 4/58-135

[1803] Ahzab: 33/70

[1804] İsra: 17/34; Mü’minun: 23/7-8; Mearic: 70/32

[1805] Fussilet: 41/33

[1806] Maide: 5/8

[1807] Al-i İmran: 3/134; A’raf: 7/179

[1808] Şura: 42/15; Hud: 11/88

[1809] Bakara: 2/208. Umran: 24; Mart-Nisan 1995

Ed. Abdullah Yıldız, Kur’an’ın Hayata Müdahalesi, Umran Yayınları, İstanbul, Ocak 2004: 598-599.